

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/20649> holds various files of this Leiden University dissertation.

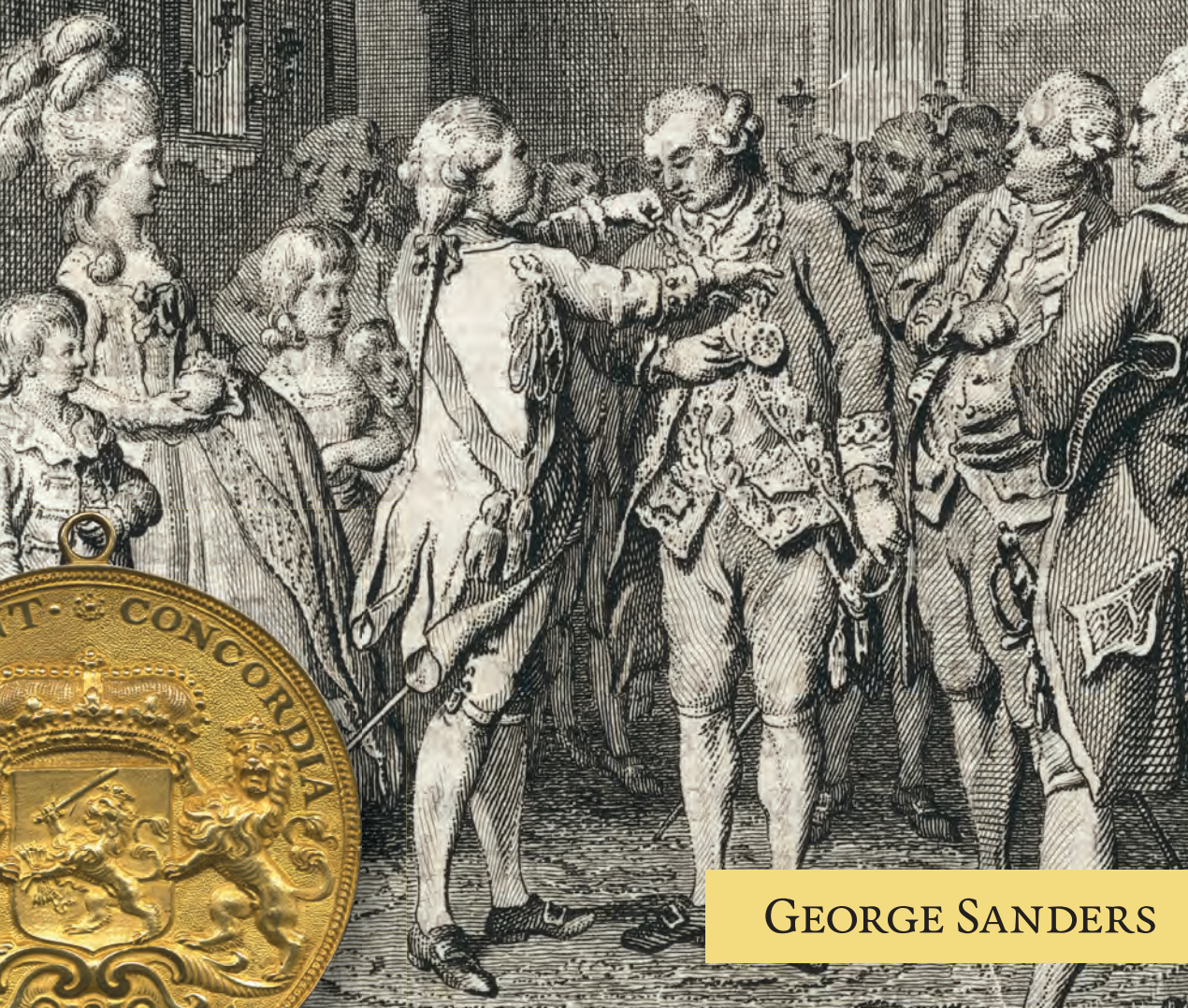
Author: Sanders, George

Title: Het present van Staat : de gouden ketens, kettingen en medailles verleend door de Staten-Generaal, 1588-1795

Issue Date: 2013-03-21

Het present van Staat

De gouden ketens, kettingen
en medailles verleend door de
Staten-Generaal, 1588-1795

GEORGE SANDERS

Het present van Staat

Voor Isabella en voor Sarah

Het present van Staat

*De gouden ketens, kettingen en medailles
verleend door de Staten-Generaal, 1588-1795*

door

GEORGE SANDERS

Hilversum
Verloren
2013

Deze uitgave werd mogelijk gemaakt dankzij financiële bijdragen van:
Dr. A.J. Bemolt van Loghum Slaterusfonds
Koninklijke Vereniging van Leden der Nederlandse Ridderorden
Munthandel Verschoor
Nationaal Museum Paleis het Loo
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Afbeeldingen op het omslag: Voorplat: Willem V reikt de beloningen uit aan de helden van Doggersbank (detail, zie p. 321); rechtsboven: triomfpenning op de inname van Breda (zie p. 342); linksonder: beloningspenning van de Staten-Generaal, 1660-1693 (zie p. 393). Achterplat: Walpole beker (detail, zie p. 260); rechts: beloningspenning van de Staten-Generaal, 1660-1693 (zie p. 393), triomfpenning op de Synode van Dordrecht (zie p. 363), triomfpenning op het ontzet van Leiden (zie p. 331).

ISBN 978-90-8704-348-3

Tevens verschenen als proefschrift aan de Universiteit Leiden.

© 2013 George Sanders & Uitgeverij Verloren BV
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum

Omslagontwerp: Robert Koopman, Hilversum
Opmaak: Rombus, Hilversum
Druk: Wilco, Amersfoort
Bindwerk: Van Waarden, Zaandam

No part of this publication may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

WOORD VOORAF	11
INLEIDING	13
Onderwerp en vraagstelling	13
Tijdsbestek	14
Gebruikte terminologie	16
Bronnen	18
<i>Realia</i>	18
<i>Archivalia</i>	19
<i>Historiografie</i>	23
Opzet van het boek	24
I DE INSTITUTIONELE EN INTERNATIONALE CONTEXT	25
De institutionele context	26
Inleiding	26
De institutionele ontwikkeling van de Republiek der Verenigde Nederlanden	27
Instelling en verlening van vereringen	32
<i>De gewestelijke Staten</i>	33
<i>De Raad van State</i>	37
<i>De admiraliteiten</i>	43
<i>De handelscompagnieën</i>	61
<i>De prinsen uit het Huis Oranje-Nassau</i>	69
Concurrentie en samenwerking	75
De internationale context	79
Ridderlijke orden en verheffingen in de adelstand	79
Het present voor de vertrekkende gezant	85
Het vorstelijke present voor bijzondere gelegenheden	95
Presenten voor verdienste	98
Conclusie	101

II DE PROCEDURES: HET 'BELONINGSSTELSEL' VAN DE STATEN-GENERAAL	
IN WERKING	105
Verlening	106
Het present van de Republiek	106
Staten-Generaal en gewestelijke statenvergaderingen	112
Retroacta, lijsten met precedenten en compendia	114
Waarde van het present	124
Vervaardiging en levering	126
Vervaardiging in Den Haag en Dordrecht, tot 1637	129
Gegoten penningen, vervaardigd in Den Haag, 1637-1693	131
Geslagen penningen, vervaardigd in Den Haag, 1693-1704	133
's Lands Medaillepers in de Kloosterkerk te Den Haag, 1704-1795	136
Goudsmid van Haar Hoog Mogenden	143
Het essaai	147
Goudgehalte en essaai	147
Het essaai in de zeventiende eeuw	149
De resolutie van 1711	152
Kettingen van werkgoud en medailles van fijngoud	164
Presentatie en declaratie	166
Afrekening en betaling	171
Afrekening	171
Generale petitie, staat van oorlog en quotenstelsel	171
De kosten van het diplomatieke verkeer: 'gedeputeerden buiten de provincien' en 'defroyementen'	174
Defecten en buitengewone petitie's	182
Het financiële bestel van het gewest Holland	189
Betaling	193
Overhandiging	205
Conclusie	209
III DE PERSONEN	214
De gedecoreerden	215
Het totale aantal gedecoreerden	215
Verschillende categorieën gedecoreerden	222
Het diplomatieke present	225
<i>De verschillende soorten gezanten</i>	227
<i>Het 'ordinaris afscheidspresent'</i>	228
<i>Vereringen aan gezanten vanwege het sluiten van traktaten</i>	231
<i>Vereringen aan secretarissen, tolken en andere leden van de suite van de gezant: afscheidspresent en verering in verband met een gesloten verdrag</i>	233

<i>De herkomst van de gezanten</i>	239
Vereringen aan personen die belangrijke berichten overbrengen	243
Vereringen vanwege verdienste	246
Overige vereringen	249
Ketens, kettingen of medailles	254
De waardering voor het geschenk	259
Opmerkelijke verleningen	262
Het Twaalfjarig Bestand, 1609	262
<i>De geschenken van Filips III en de aartshertogen aan de Staatse onderhandelaars</i>	265
<i>De geschenken van de Staten-Generaal aan de onderhandelaars van de aartshertogen</i>	271
<i>De geschenken van de Staten-Generaal aan de Franse en Engelse mediateurs</i>	277
<i>De geschenken van de Staten-Generaal aan de vertegenwoordigers van buitenlandse vorsten</i>	281
<i>Het totaal van de vereringen</i>	283
De Vrede van Rijswijk, 1697	285
Willem Vleertman, commissaris der approches	294
De 'helden van Doggersbank'	305
<i>De slag bij Doggersbank</i>	305
<i>De dank van de stadhouder</i>	306
<i>Beloningen van de Staten-Generaal</i>	308
<i>De uitreiking op het Stadhouderlijk Hof in Den Haag</i>	318
Conclusie	320
IV DE PRESENTEN: MEDAILLES EN KETTINGEN	323
Triomfpenningen, 1588-1628	323
Inleiding	323
Triomfpenningen, waarvan de Staten-Generaal afslagen bestelden	328
<i>Het ontzet van Leiden in 1574</i>	328
<i>Het vergaan van de Spaanse Armada in 1588</i>	333
<i>De inname van Geertruidenberg in 1593</i>	336
<i>Het vergaan van de Spaanse vloot en het sluiten van het Drie-voudig Verbond in 1596</i>	337
<i>Het sluiten van het Twaalfjarig Bestand en de verdragen met Engeland en Frankrijk in 1609</i>	338
Triomfpenningen, geslagen op last van de Staten-Generaal	339
<i>De inname van Breda in 1590</i>	340
<i>Het ontzet van Coevorden en de reductie van Groningen in 1594</i>	341
<i>De overwinningen behaald in het jaar 1597</i>	346

<i>De inname van het fort Sint-Andries en de slag bij Nieuwpoort in 1600</i>	348
<i>De overwinningen te land en te water in 1602</i>	352
<i>De verovering van Sluis en andere vestingen in Staats Vlaanderen in 1604</i>	354
<i>Penningen besteld in 1609</i>	357
<i>De verovering van Gulik in 1610</i>	358
<i>De ratificatie van het verbond met de Hanze en de teruggave van de pandsteden in 1616</i>	359
<i>De synode van Dordrecht in 1619</i>	361
<i>De ratificatie van het verbond tussen de Republiek en Venetië in 1620</i>	366
<i>De verovering van de zilvervloot in 1629</i>	369
Geschenken voor gedeputeerden en gezanten	372
Triomfpenningen na 1628	376
De beloningspenning van de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Nederlanden, 1628-1795	380
Het eerste model, 1628-1660	380
<i>De triomfpenning van Laurens van Teylingen, 1628-1637</i>	380
<i>De gietpenning van Johannes van der Maa, 1654-1660</i>	387
Het tweede model: de gegoten penning uit de jaren 1660-1693	388
Het tweede model: de geslagen penningen uit de jaren 1693-1747	403
<i>De stempels van 1693</i>	406
<i>De stempels van 1703-1704</i>	408
<i>De stempels van 1710</i>	410
<i>Nieuwe stempels in 1739 en 1740</i>	413
Het derde model: de geslagen penningen uit de jaren 1747-1795	417
Goud en zilver	422
De Bataafse Republiek, 1796-1806	423
De keten van 1797	424
Ketens van Willem Koning en Zonen	427
Epiloog	429
Conclusie	431
CONCLUSIE EN SLOTBESCHOUWING	433
Inleiding	433
De vereringen van de Staten-Generaal	433
Ridderlijke orden en orden van verdiensten	436
Orden van verdiensten in Nederland	438
<i>De Militaire Willems-Orde</i>	438
<i>De Orde van de Nederlandse Leeuw</i>	439

<i>Een Luxemburgs intermezzo: de Orde van de Eikenkroon</i>	440
<i>De Orde van Oranje-Nassau</i>	440
<i>Kenmerken van de Nederlandse orden van verdiensten</i>	441
De vereringen van de Republiek der Verenigde Nederlanden versus de orden van verdiensten van het Koninkrijk der Nederlanden	444
Decoratiestelsel of systeem van vereringen?	446
BIJLAGEN	
I Chronologisch overzicht van vereringen van ketens, kettingen en medailles door de Staten-Generaal, 1588-1795	448
II Transcripties van de belangrijkste bronnen, betrekking hebbend op de vervaardiging van triomf- en beloningspenningen, het snijden van stempels en het essaai van de gouden presenten	530
III Biografische gegevens van medailleurs, stempelsnijders, goudsmeden en andere personen, betrokken bij de vervaardiging en levering van kettingen en medailles	598
IV Betalingen op de post van de defroyementen	614
A. 1600-1631	614
B. 1671-1678	616
C. 1688-1719	616
D. 1727-1796	618
SUMMARY	622
LIJST VAN GEBRUIKTE TERMEN	632
LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN	634
LIJST VAN GERAADPLEEGDE WERKEN	637
I Archivalia	637
II Gepubliceerde bronnen	651
III Secundaire literatuur	652
IV Lijst van stukken in openbare collecties en op veilingen	660
REGISTER	663
OVER DE AUTEUR	682

Woord vooraf

In 1996 verwierf de Stichting tot Instandhouding van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden een exemplaar van de beloningspenning van de Staten-Generaal. Het bleek te gaan om een gegoten exemplaar in goud uit de tweede helft van de zeventiende eeuw, afkomstig uit de familie van de Britse diplomaat Sir William Temple. Tot dan toe kende ik de beloningspenning van de Staten-Generaal uitsluitend in zilver, als geschroefde penning. De aanschaf van dit stuk vormde voor mij het begin van een zoektocht, waarvan dit boek de uitkomst is.

Een woord van dank is op zijn plaats aan mijn promotor prof.dr. Simon Groenveld, die vanaf het begin geloofde in mijn onderzoek en er enthousiast voor was. Aan de gesprekken met hem, zijn adviezen en de kanttekeningen die hij plaatste, bewaar ik de beste herinneringen. Schijnbaar moeiteloos nam hij bijeen wat voor mij op dat moment nog losse draden waren en schetste belang en context.

Heel dankbaar ben ik ook mijn paranimf, drs. Albert Scheffers. Voor zijn toegewijde hulp en steun, maar misschien nog wel meer voor zijn gulle vriendschap en gastvrijheid. Gezamenlijk fotografeerden we dagenlang in dat Nationaal Archief toen het nog Algemeen Rijksarchief heette, we bespraken onze vondsten en deelden onze bevindingen. Hij las het eerste manuscript, voordat het naar promotor en commissie ging en voorzag het van commentaar.

Hetzelfde deed Dim Verschoor van Munthandel Verschoor uit Strijen. Zijn inbreng bij de totstandkoming van dit proefschrift is even divers als opmerkelijk. Het was Munthandel Verschoor die aan de Stichting tot Instandhouding van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden in 1996 de Staten-Generaal-medaille verkocht. In verschillende opzichten was dit een eersteling: het was de eerste historische penning die de Munthandel verkocht; het was het eerste contact tussen Paleis Het Loo en Munthandel. In de daaropvolgende jaren groeide het toen gelegde contact uit tot een hechte, vriendschappelijke relatie. Uiteindelijk zou Munthandel Verschoor ook in financiële zin bijdragen aan de verschijning van dit proefschrift.

Ook mijn vrouw drs. Monic Kohlen was een van de lezers van mijn proefschrift. Maar haar bijdrage reikt veel verder dan dat. Voor haar enorme steun en toewijding ben ik haar zeer dankbaar.

Graag dank ik ook drs. Marcel van der Beek voor zijn technische aanwijzingen en drs. Jan Stuurman voor diens uitstekende vertalingen van de Latijnse citaten, die een collega uit het veld de opmerking ontlokte: ‘knappe vertaling, want onze latinist kan dit niet verbeteren’.

Tijdens het onderzoek raadpleegde ik verschillende museale verzamelingen, archieven en bibliotheken. Velen waren mij daarbij behulpzaam. Zonder anderen tekort te willen doen, wil ik twee collegae danken voor hun gewaardeerde medewerking. Het betreft drs Carolien Voightmann, voormalig conservator van het Geldmuseum te Utrecht, en Jan Pelsdonk, conservator van Teylers Museum te Haarlem.

Apeldoorn
15 september 2012

Inleiding

Onderwerp en vraagstelling

In de Republiek der Verenigde Nederlanden lag de soevereiniteit op gewestelijk niveau. Naast, en tussen de gewesten in, stonden de Staten-Generaal. Zij vormden niet het centrale bestuurlijke orgaan van de Republiek, maar, in de woorden van Groenveld, ‘een intergouvernementeel college dat soms wel supranationale trekjes vertoonde’.¹ In de vergadering overlegden de verbonden gewesten op voet van gelijkwaardigheid met elkaar over zaken van algemeen belang. De Staten-Generaal hadden een breed scala aan taken, waarvan sommige voortvloeiden uit de op 23 januari 1579 gesloten Unie van Utrecht en andere door de gemeenschappelijke bondgenoten waren opgedragen.²

Al vanaf het begin schonk de Republiek der Verenigde Nederlanden vereringen. Aan buitenlandse gezanten die na een langdurig verblijf in de Republiek huiswaarts keerden, aan inwoners van de verbonden gewesten die zich door bijzondere daden verdienstelijk hadden gemaakt en aan degenen die belangrijke berichten overbrachten. Het zijn deze door de Staten-Generaal verleende vereringen die het onderwerp van deze studie vormen. Maar het onderwerp is nog in engere zin af te bakenen. In het begin konden de door de Staten-Generaal gegeven beloningen verschillende vormen aannemen: soms werd een som geld geschonken, zoals het zogenaamde ‘bodenbrood’ dat werd uitgekeerd aan de boodschapper die als eerste een belangrijk bericht overbracht. Maar vereringen konden ook bestaan uit schitterende kunstvoorwerpen, zoals kostbare tapijten, prachtig vaatwerk uitgevoerd in goud, zilver of verguld metaal, schilderijen en zeldzame schelpen. En geregeld werden ook paarden als verering geschonken.

Maar na het eerste kwart van de zeventiende eeuw werden de gouden ketting, de gouden medaille of de combinatie van beide het standaard geschenk van de Hoog Mogende Heren, zozeer zelfs dat men deze op den duur aan ging duiden als het ‘ordinaris present’. In engere zin is het dit door de Staten-Generaal vereerde ‘ordinaris present’ in de vorm van gouden ketens, kettingen en medailles, dat het onderwerp

1 Groenveld, *Regeren in de Republiek*, 14.

2 Zie Thomassen, *Instrumenten*, hoofdstuk 3.

van deze studie uitmaakt. In mijn onderzoek bekijk ik eerst de context: naast de Staten-Generaal telde de Republiek nog een groot aantal andere bestuurscolleges. Gaven zij ook vereringen en, zo ja, welke vorm hadden die? En hoe verhielden de vereringen die de Hoog Mogende Heren aan vertrekkende gezanten verleenden zich tot de presenten die Staatse vertegenwoordigers aan buitenlandse hoven bij hun vertrek ontvingen? Vervolgens bekijk ik de vereringen van de Republiek der Verenigde Nederlanden vanuit drie verschillende invalshoeken, te weten de procedures, de personen en de presenten. Op die manier wil ik antwoord geven op de volgende vragen: hoe verliep het proces van verering in de praktijk? Welke instellingen en personen waren erbij betrokken? Aan wie gaf de Republiek vereringen en waarom? En welke vorm had het 'ordinaris present'? Aan het slot van mijn betoog wil ik het aldus verkregen beeld aan een nader onderzoek onderwerpen om te bezien of én in hoeverre er sprake was van een geordende praktijk van verlening volgens duidelijke regels en afspraken. Vertoonden de door de Staten-Generaal gegeven vereringen voldoende onderlinge samenhang om te kunnen spreken van een stelsel van vereringen? In dit verband eindig ik met het trekken van een vergelijking tussen de vereringen van het Ancien Regime en ons tegenwoordige, moderne decoratiestelsel in het algemeen en de Nederlandse orden van verdiensten in het bijzonder.

Tijdsbestek

In zijn bijdrage over de staatsinstellingen van de Noordelijke Nederlanden merkte Van Deursen op dat de Republiek der Verenigde Nederlanden in 1795 haar einde vond, maar dat het veel lastiger is om de geboortedatum aan te geven.³ Eigenlijk, zo stelde hij, is er ook niet één geboortedatum, maar zijn er verschillende data die in aanmerking zouden kunnen komen om als beginpunt te worden aangemerkt. Belangrijke mijlpalen als het Eeuwig Edict, de sluiting van de Unie van Utrecht, de uitvaardiging van het Plakkaat van Verlatinge, de aanbidding van de soevereiniteit aan Anjou en de inhaling en het vertrek van Leicester zijn door verschillende auteurs vaak met uiterst valide redenen omkleed gepresenteerd als geboortedatum van de Republiek.

Tegenwoordig wordt de periode februari-april 1588 als cruciaal beschouwd.⁴ In deze maanden na het vertrek van Leicester debatteerden de Staten-Generaal over de vorm die het bestuur van de verenigde gewesten moest krijgen. Op 1 april werd de door Leicester getekende akte van afstand van de regering in de vergadering van de Staten-Generaal gepresenteerd, op de 12de werd de nieuwe instructie voor de Raad van State uitgevaardigd en gingen de gewestelijke statenvergaderingen zelf de oude soevereine, landsheerlijke rechten uitoefenen. Dit is het moment waarop de

3 Van Deursen, 'Staatsinstellingen', 350.

4 Japikse (ed.), *RSG 1588-1589*, 214-222.

jonge statenbond besluit om zonder landsheer voort te gaan, waarna de Staten-Generaal uitgroeien tot het centrale bestuursorgaan van de generaliteit met een intergouvernementeel karakter. De Staten-Generaal krijgen belangrijke taken gedelegeerd, zoals de verantwoordelijkheid voor de landsverdediging, het onderhouden van de contacten met het buitenland én de zorg voor de financiering ervan. Een onderdeel van deze gedelegeerde taken vormt het uitreiken van vereringen. Gedurende meer dan twee eeuwen reiken de Staten-Generaal uit naam van de Republiek ketens, kettingen en medailles uit. Medailles waarop niet alleen het wapen van de Generaliteit prijkt, maar ook de wapenschilden van de zeven bondgenoten, die eerst met een sierlijk gestrikt lint, en na 1747 met oranjetakken, met elkaar verbonden zijn.

Toch zou de Republiek pas in de jaren na 1588 daadwerkelijk vorm krijgen. Sleutelwoord in de ontstaansgeschiedenis van de Republiek was geleidelijkheid. ‘Ze was er niet plotseling’, zo stelt Van Deursen, ‘doch ontstond uit een nog zwak samenhangende groep van provincies, die reeds een aantal gemeenschappelijke instellingen bezaten. Gemeenschappelijke plichten en verantwoordelijkheden hielden die gezamenlijke instellingen in leven, maar pasten ze aan bij de behoefte van de nieuwe Republiek, zodat die onherkenbaar veranderden.’⁵ Het staatsbestel dat uiteindelijk ontstond, werd uit nood geboren, niet op een bepaalde dag, maar als eindresultaat van een langdurig stollingsproces, waarin staatsinstellingen langzaam vorm kregen, bevoegdheden toegedeeld werden en de bestuurlijke praktijk zich ontwikkelde. En wat uiteindelijk uit deze constitutionele oersoep kwam bovendrijven, moet voor haast iedere buitenstaander een organisatorisch monstrum zijn geweest, maar voor de ingewijde staatsman een pragmatisch bestel dat een platform bood om een brede waaier aan schijnbaar onverenigbare belangen samen te doen gaan. Kortom ‘the best one can get’.

Veel eenvoudiger dan de keuze voor het beginpunt is die voor het einde: eind 1794 trokken de legers van de Franse Revolutie over de bevroren rivieren het grondgebied van de Republiek binnen. Op 18 januari 1795 vertrok stadhouders Willem V naar Engeland en de dag daarop werd de Bataafse Republiek uitgeroepen.

Om een en ander in context te plaatsen, is ook een excursus gemaakt naar de tijd vóór 1588 én naar de periode na 19 januari 1795, waarbij aangetekend dient te worden dat aan het laatste tijdvak meer aandacht is besteed dan aan het eerste. Op de eerste plaats omdat over de jaren 1795-1806 meer gegevens voorhanden zijn, op de tweede plaats omdat in die jaren de praktijk van de Republiek der Verenigde Nederlanden wordt voortgezet, met als belangrijkste verschil dat de Staten-Generaal vanaf 1 maart 1796 als centraal generaliteitscollege hebben plaats gemaakt voor nieuwe instituties zoals de Nationale Vergadering, het Uitvoerend Bewind, het Staatsbewind en de regering van raadpensionaris Schimmelpenninck.

⁵ Van Deursen, ‘Staatsinstellingen’, 350.

Gebruikte terminologie

In de resoluties van de Staten-Generaal en in andere stukken uit de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw, maar ook in de latere wetenschappelijke literatuur worden verschillende termen gebruikt om de ketens, de kettingen en de medailles aan te duiden, die door de Staten-Generaal werden vereerd. In het navolgende zullen deze verschillende aanduidingen en hun betekenissen de revue passeren. Een aantal daarvan zal in deze studie worden gebruikt, in sommige gevallen met een enigszins gewijzigde betekenis.

Voor de ketens, kettingen en medailles die de Staten-Generaal vereerden, werden vanaf de jaren negentig van de zeventiende eeuw geregeld de benamingen ‘*ordinaris present*’ of ‘*gewoonlijke vereering*’ gebruikt, terwijl ook de term ‘*ordinaris afscheidspresent*’ veelvuldig voorkomt. De eerste twee aanduidingen dekken de lading: na het eerste kwart van de zeventiende eeuw vormden ketens, kettingen en medailles het standaardgeschenk dat door de Hoog Mogende Heren werd gegeven. De term ‘*ordinaris afscheidspresent*’ daarentegen is veel minder correct. De benaming is ingegeven door het feit dat een groot deel van de vereringen werd geschonken aan huiswaarts kerende buitenlandse gezanten. Maar dat gold bepaald niet voor alle presenten: buitenlandse gezanten ontvingen niet alleen vereringen op het moment waarop zij werden teruggeroepen door de vorst die zij vertegenwoordigden, maar ook wanneer zij met de Hoog Mogende Heren een verdrag sloten. Daarnaast waren er tal van andere verdienstelijke personen die een verering van de Staten-Generaal ontvingen, zoals militairen en zeelieden, die zich onderscheidden door dapper optreden, én boodschappers die berichten van overwinningen en veroveringen overbrachten.

De door de Staten-Generaal vereerde ketens, kettingen en medailles worden gerekend tot de ‘*presenten van Staat*’. Toch lijkt deze term hiermee niet synoniem te zijn, omdat hieronder ook het goud- en zilverwerk wordt gerekend dat de Hoog Mogende Heren bij wijze van pillegift aan bevriende vorsten en hooggeplaatste personen schenken. Overigens worden deze zogenaamde ‘*vaisselles*’ door dezelfde goudsmeden gemaakt, die ook de kettingen en medailles leveren. Toch zal de term ‘*presenten van Staat*’ in deze studie van tijd tot tijd gebruikt worden, maar altijd in engere zin ter aanduiding van de door de Staten-Generaal vereerde ketens, kettingen en medailles.

Het ‘*ordinaris present*’ bestaat uit een ketting, een medaille of een combinatie van beide. Ter aanduiding hiervan worden in de resoluties, de ordonnanties en andere stukken door elkaar de termen *keten* en *ketting* gebruikt: zowel voor de gouden ketting, als ook bij wijze van pars pro toto voor de combinatie van ketting én medaille tezamen.⁶ Bijgevolg valt vaak niet altijd met zekerheid op te maken of een

6 Het *Woordenboek der Nederlandsche taal*, VII.1 (1926), 2521 en 2569 beschouwt de term *keten* als een

verering uitsluitend uit een ketting bestaat, dan wel uit een ketting én een medaille. Om aan deze onduidelijkheid een einde te maken, wordt in deze studie een strikt onderscheid gemaakt tussen de begrippen keten en ketting, waarbij de eerste term uitsluitend wordt gebruikt ter aanduiding van de combinatie van ketting én medaille en de tweede term uitsluitend voor de uit gouden schakels bestaande ketting zelf.⁷

In 1628 ontwierp essayeur-generaal Laurens van Teylingen een medaille, die met enkele wijzigingen tot 1 maart 1796 door de Staten-Generaal als beloningspenning werd gebruikt. Vóór die tijd werden aan de ketens die de Hoog Mogende Heren schonken verschillende medailles gehangen. Deze werden ‘*trionfpenningen*’ genoemd. Van de benaming bestaan verschillende schrijfwijzen, als ook de afkorting ‘*trophes*’. Uiteraard ontleent de triomfpenning haar naam aan de door de Nederlanden in de strijd tegen de Spanjaarden behaalde overwinningen en successen. Meestal betreft het militaire overwinningen, zoals het ontzet van Leiden, de inname van Breda of de slag bij Nieuwpoort, maar vaak ook zijn de successen van geheel andere aard, zoals de sluiting van het Twaalfjarig Bestand, de synode van Dordrecht of het verbond met Venetië. De triomfpenningen werden geslagen in de gewestelijke munthuizen van de verschillende provincies. Met hun vlakke reliëf doen zij denken aan de geldstukken, die in dezelfde muntateliers en volgens hetzelfde productieproces werden vervaardigd. Ook na 1628 wordt de aanduiding triomfpenning wel gebruikt, maar de bedoelde stukken hebben dan al lang niet meer het vlakke, muntachtige uiterlijk.

Ook de medaille die Van Teylingen in 1628 leverde, bestemd om te worden vererd aan kapitein Cornelis van Oyen, werd in eerste instantie aangeduid als triomfpenning.⁸ Nadien werd uitsluitend van medaille gesproken. Vanaf 1704 bestaat de medaille in twee verschillende formaten, vanaf 1710 zelfs in drie. In de register van de Generaliteits Muntkamer, waar de presenten van Staat werden geëssaieerd, wordt dan gesproken van de ‘*grootte*’, de ‘*middelbare*’ en de ‘*kleijne gouden Staten medaille*’.⁹

In de moderne wetenschappelijke literatuur wordt vaak de term *ambassadeurspenning* gebruikt, waarmee wordt gerefereerd aan het feit dat een deel van de me-

verouderde variant van ketting en omschrijft beide begrippen in vrijwel gelijklopende omschrijvingen als ‘band of snoer, gevormd uit in elkaar geschakelde (meest langwerpige) metalen ringen (schakels, schalmen), of andere beweeglijk met elkaar verbonden geleidingen’. In sommige gevallen wordt de term ketting gebruikt voor de ‘band of snoer’ én hetgeen eraan hangt, zie kol. 2569: ‘als sieraad om den hals, met of zonder daaraan of daarvan ahangend juweel (bagge, kruis, ordeteeken, medaillon) of ambtsteeken’.

⁷ Een uitzondering vormen de in de tekst opgenomen citaten, die de aanduiding ‘keten’ of ‘ketting’ bevatten. Deze zijn ongewijzigd overgenomen.

⁸ NA, SG, inv.nr. 3187, fol. 690 (21 november 1628): ‘eenen triomph penninck, aen de een sijde met de wapens vande seven provincien, ende aen de ander sijde met het wapen vande generaliteijt, hebbende aen de een ende de ander sijde respectie het ommeschrift ‘Concordia res parvae crescunt, discordia max’.

⁹ NA, GMK, inv.nr. 68, ongefol. (5 maart 1732): een ‘grootte medaille’ voor een keten van f 6.000 en een ‘kleine goude medaille en keten’ van f 600; *ibid.*, inv.nr. 75, fol. 104 (16 januari 1783): ‘een middelbaare goude medaille met een keten en een klijne voor desselfs Secretaris’, d.w.z. een keten van f 1.300 en een van f 300.

dailles aan vertrekkende ambassadeurs werd geschonken.¹⁰ Maar deze aanduiding is beslist onjuist: nog afgezien van het feit dat het merendeel van de huiswaarts keurende buitenlandse gezanten geen ambassadeur, maar extraordinaris envoyé, minister plenipotentiaris of secretaris was, doet de term geen recht aan het feit dat ook verschillende andere personen een keten met een dergelijke medaille ontvingen. Zo doet de constatering dat de bevelvoerende officieren die in de slag bij Chatham de Engelse vloot vernietigden, de vlagofficieren die in 1781 bij Doggersbank streden en vele andere dappere zeelieden en militairen met ambassadeurspenningen werden beloond dan ook heel merkwaardig aan. In deze studie zal daarom de meer neutrale term *beloningspenning* worden gebruikt, ter aanduiding van een medaille waarmee de Hoog Mogende Heren verschillende soorten van verdienste beloonden.

Bronnen

Realia

Voor een onderzoek naar de door de Republiek der Verenigde Nederlanden uitgereikte beloningen staan verschillende bronnen ter beschikking. Bijzonder is dat deze bronnen niet uitsluitend van archivalische aard zijn. Zo bleef een aantal van de door de Staten-Generaal verleende vereringen in de familie van de gedecoreerde bewaard en vonden andere stukken hun weg naar museale en particuliere verzamelingen. Het betreft een enkele gouden ketting, een aantal gouden triomfpenningen en verschillende exemplaren van de sedert 1628 uitgereikte beloningspenning van de Staten-Generaal. Tevens bestaan van verschillende triomfpenningen en van de beloningspenning van de Staten-Generaal afslagen in zilver en, incidenteel, in andere metalen. Bestudering van deze voorwerpen leverde belangrijke inzichten op met betrekking tot de fabricage van de ‘presenten van Staat’; inzichten die niet langs andere weg konden worden verkregen.

Tevens bestaan er geschilderde en gegraveerde portretten van gedecoreerden, die de ontvangen beloning vol trots dragen of tonen. Bestudering van deze portretten levert inzicht op over de wijze waarop de kettingen en de medailles werden gedragen. Voor de goede orde dient daarbij te worden opgemerkt dat ik mij in het kader van dit onderzoek heb beperkt tot stukken en afbeeldingen die reeds bekend waren, zonder naspeuring te verrichten naar nog bestaande ketens, kettingen en medailles, óf naar portretten van gedecoreerden. Hiervoor is bewust gekozen. De reden die aan deze keuze ten grondslag ligt, is dat ruim tweederde deel van de beloningen aan buitenlanders werd gegeven. De noodzakelijke naspeuringen in openbare en particuliere collecties in het buitenland zouden het onderzoek tot een uiterst tijdrovende, nagenoeg onmogelijke opgave hebben gemaakt, terwijl het maar de vraag is of zij een duidelijker en completer beeld opgeleverd zouden hebben.

10 Van Gelder, ‘Ambassadeurs-penning’; Van Kerkwijk, ‘Vereeringspenningen’, 1 e.v.; Meijer, *Orders*, 19.

Archivalia

Het archivalische bronnenmateriaal is zeer divers van aard. Het waren de Hoog Mogende Heren van de Staten-Generaal die het besluit namen om een beloning uit te reiken. Zij gaven opdracht om de benodigde ketens, kettingen en medailles te laten maken, zij bekeken en controleerden de door de goudsmiden en medailleurs vervaardigde geschenken, zij namen de ingediende rekeningen in ontvangst en gaven opdracht om deze te betalen en tot slot droegen zij er zorg voor dat de geschenken aan de gedecoreerden ter hand gesteld werden. Al deze activiteiten lieten sporen na in de archieven van de Staten-Generaal. De resoluties van de vergaderingen van de Staten-Generaal zijn van 1588 tot en met 1796 zonder lacune bewaard gebleven en vormen voor dit onderzoek verreweg de belangrijkste bron. Zij bevatten alle door de vergadering genomen besluiten om beloningen uit te reiken. In deze besluiten is de naam van de gedecoreerde opgetekend, de aard en de waarde van de te verlenen beloning en de naam van de goudsmid, die ketting en/of medaille diende te vervaardigen. In een latere resolutie wordt melding gemaakt van het presenteren door de goudsmid van de door hem vervaardigde geschenken, alsmede van het indienen van de bijbehorende rekening. De resoluties van de Staten-Generaal uit de jaren 1576-1625 verschenen in druk in de Grote Serie van de Rijks Geschiedkundige Publicatiën, terwijl de resoluties uit de periode 1626-1630 op de website van het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis geraadpleegd kunnen worden.¹¹

Van groot belang in de eerste fase van mijn onderzoek was het gebruik dat ik kon maken van het door Van Kerkwijk opgezette documentatiesysteem van Nederlandse penningen. Adolf Octave van Kerkwijk trad op 1 mei 1892 als vrijwilliger in dienst van het Koninklijk Kabinet van Munten, Penningen en Gesneden Stenen te Den Haag. In 1895 werd hij benoemd tot assistent, in 1906 tot onderdirecteur. Van 1 april 1911 tot 1 januari 1935 was Van Kerkwijk directeur van het Koninklijk Kabinet. Na zijn ontslag op eigen verzoek bleef hij in de numismatiek actief. Van Kerkwijk publiceerde veelvuldig over tal van numismatische onderwerpen, die veelal op uitgebreid archiefonderzoek waren gebaseerd. Onderzoek dat hij niet alleen zelf verrichtte, maar soms ook door anderen liet uitvoeren. Zijn bevindingen noteerde hij in een kaartsysteem, dat na zijn overlijden in 1957 buiten de veiling van zijn collectie om door het Koninklijk Kabinet kon worden verworven. Voor eigen rekening maakte ik van alle fiches fotokopieën. Het kaartsysteem was voor mijn onderzoek van groot belang, omdat Van Kerkwijk voor zijn in 1936 verschenen artikel 'De vereeringspenningen, door de Staten-Generaal sedert 1628 toegekend' naar eigen zeggen de resoluties uit de jaren 1628-1793 'had moeten doorlezen'.¹² Uit de uitgebreide transcripties van de resoluties van de Hoog Mogende Heren die

¹¹ Zie de website van het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis: www.historici.nl.

¹² Van Kerkwijk, 'Vereeringspenningen', 16.

op de fiches in het kaartstelsel waren aangetekend, blijkt hoe grondig dit ‘doorlezen’ had plaats gevonden. Wat niet wegneemt dat het stelsel de nodige hiaten vertoont en in verschillende jaren verre van volledig is.¹³ Veel van het verzamelde materiaal werd door Van Kerkwijk in zijn artikel ongebruikt gelaten. Hij motiveerde deze keuze met de opmerking dat ‘het m.i. geen nut [heeft] om de namen op te sommen van de talrijke uitheemse gezanten, aan wie zoo’n penning hangende aan een gouden ketting bij hun afscheid werd uitgereikt’.¹⁴

Een tweede onderzoeker die een grote belangstelling voor de door de Staten-Generaal verleende beloningen aan de dag legde, was Jan Albertus van Zelm van Eldik. Van Zelm van Eldik was van 1948 tot 1977 secretaris van de Kanselarij der Nederlandse Orden. In die hoedanigheid was hij tevens initiatiefnemer en geestelijk vader van het in 1953 opgerichte Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden, dat sinds 1984 deel uitmaakt van Nationaal Museum Paleis Het Loo te Apeldoorn. Van Zelm van Eldik verzamelde alles wat op het gebied van ridderorden en onderscheidingen verscheen. Bovendien verrichtte hij na zijn pensionering systematisch onderzoek in de archieven van het Nationaal Archief te Den Haag. Het door hem bijeengebrachte documentatiesysteem, dat de basis vormde voor zijn in 2003 verschenen magnum opus *Moed en Deugd. Ridderorden in Nederland. De ontwikkeling van een eigen wereld binnen de Nederlandse samenleving* werd in maart 2006 aan het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden overgedragen. Het bevat waardevolle gegevens over de door de Staten-Generaal geschonken beloningen.

Een nieuw medium bood tenslotte nog betere mogelijkheden tot ontsluiting van de resoluties van de Staten-Generaal: in het Nationaal Archief fotograferden en scanden drs A.A.J. Scheffers en ik uit alle 335 banden van de resoluties van de Staten-Generaal de alfabetische inhoudsopgave. In de loop van 2007, 2008 en 2009 nam ik de bijna 29.500 gefotografeerde en gescande pagina’s stuk voor stuk door en vond veel interessante en onbekende gegevens, die het door Van Kerkwijk bijeengebrachte materiaal aanvulden, in een bredere context plaatsten en completeerden.

Een tweede, interessante bron voor de verlening van beloningen door de Staten-Generaal vormt het omvangrijke documentatiesysteem dat deel uitmaakt van de archieven van de familie Fagel. Van 1670 tot aan de val van de Republiek in 1795 vulden leden van het geslacht Fagel ononderbroken het belangrijke ambt van griffier van de Staten-Generaal. Het griffiersarchief dat tot 1930 in de familie Fagel werd doorgegeven, was een werkarchief, waarin de stukken werden bewaard en geordend met als belangrijkste doel om de griffier van de Staten-Generaal in staat te stellen ze gemakkelijk terug te vinden en te raadplegen. Dat was van eminent be-

13 Een omvangrijke lacune betreft de jaren 1686-1691, die achterwege gelaten lijken te zijn. Evenmin bevat het kaartstelsel resoluties uit de jaren 1620-1627. Wel zijn de in de Navorscher gepubliceerde betalingsordonnanties uit die jaren opgenomen.

14 Van Kerkwijk, ‘Vereeringspenningen’, 15.

lang, omdat de vergadering van de Staten-Generaal doorgaans haar beslissingen nam op basis van in het verleden genomen besluiten. Daartoe waren retroacta nodig, 'stukken waaruit men kon vaststellen hoe eerder in een soortgelijk geval was gehandeld'.¹⁵ Om deze snel op te kunnen sporen, stelden de Fagels lijsten samen van precedënten. Het griffiersarchief bevat verschillende dossiers met per onderwerp geordende verzamelingen van precedënten. Zo bevinden zich in dit archief een aantal dossiers met stukken over het ceremonieel dat bij de ontvangst van buitenlandse gezanten gevolgd diende te worden, alsmede over de bij dergelijke gelegenheden gegeven beloningen. Deze hebben betrekking op de zeventiende en de eerste helft van de achttiende eeuw.

Voordat de kettingen en medailles aan de gedecoreerden werden overhandigd, moest worden gecontroleerd of het gehalte van het goud aan de geldende keuren voldeed. Op 30 september 1711 werd besloten om het gehalte van de gouden presenten in het vervolg te laten controleren. Dit 'essaai' of 'essaaiëren' vond plaats in de Generaliteits Muntkamer op het Binnenhof in Den Haag. Van de bevindingen werd in het Register der Resolutiën en Notulen der Generaliteits Muntkamer verslag afgelegd. In hetzelfde archief bevindt zich ook een aantal originele, door de essayeurs-generaal mr. Marcellis Emants en mr. Willem Adriaan Arnold Poelman opgestelde essaairapporten. Van september 1711 tot maart 1797 werd nauwkeurig bijgehouden welke gouden presenten in de Generaliteits Muntkamer werden onderzocht.

Ook over afrekening en betaling van de beloningen van Staten-Generaal zijn verschillende gegevens te vinden. Van groot belang in dit opzicht zijn de resoluties van de Staten-Generaal: tot 1656 en opnieuw van 1671 tot 1690 werd nauwkeurig aangekend welk bedrag door de goudsmid in rekening werd gebracht. En tot 1654 werden tevens de gewichten van de geleverde kettingen en medailles en de hoogte van de goudprijs genoteerd.

Een andere bron, die zeer gedetailleerde gegevens over de betalingen aan de goudsmiden bevat, vormen de ordonnantieboeken van de Staten-Generaal. Nadat een goudsmid het door de Hoog Mogende Heren bestelde had geleverd en zijn rekening had ingediend, stelde de griffier een akte in de vorm van een ordonnantie van betaling op ten laste van de ontvanger-generaal van de Unie. Dergelijke betalingsopdrachten werden in de ordonnantieboeken geregistreerd. Vanaf 1624 waren het niet langer de Staten-Generaal zelf, maar de Raad van State, die de betalingsordonnanties uitvaardigden. Desalniettemin werden deze ordonnantieboeken tot 1655 bijgehouden. In de zes bewaard gebleven delen zijn alle betalingsverplichtingen uit de periode 1586-1655 opgetekend. De betalingsordonnanties uit de jaren na 1655 zijn niet bewaard gebleven.

15 Zie Thomassen, *Instrumenten*, 268-269; Japikse, *Inventaris Fagel*, 24.

Een uitstekende, complementaire bron die een goede aanvulling op de ordonantieboeken biedt, vormen de overzichten van betalingen op de post van de defroyementen uit de eerste decennia van de zeventiende eeuw. In het diplomatieke verkeer was het gebruikelijk om buitenlandse gezanten gedurende een aantal dagen te 'defroyeren', d.w.z. te onthalen en te logeren. Op de post van de defroyementen werden ook de betalingen van de door de Staten-Generaal als presenten gegeven kettingen en medailles gebracht. Er zijn drie van dergelijke 'staeten van betalingen': de meest uitgebreide beslaat de jaren 1600-1631, de beide andere, die respectievelijk de jaren 1609-1629 en 1609-1619 behelzen, bevatten niet alleen de kosten van defroyementen en vereringen aan buitenlandse gezanten, maar tevens hetgeen uitgegeven werd ten behoeve van de bezendingen van de Republiek aan vreemde mogendheden.

De betalingsordonnanties werden veelal uitgevaardigd ten laste van de ontvanger-generaal van de Unie. In elk geval sinds het einde van de zeventiende eeuw geschiedden de daadwerkelijke betalingen echter niet door de ontvanger-generaal zelf, maar door de ontvangers van het gewest Holland. De op die wijze door Holland betaalde bedragen werden in mindering gebracht op de jaarlijkse afdrachten die het gewest aan de Unie deed. In dit licht is het niet vreemd dat ook in de archieven van de Staten van Holland gegevens te vinden zijn over de betaling van defroyementen en vereringen. Zo bevat het archief van Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier zeer interessant materiaal over de betalingen aan de goudsmeden Johannes van Hoecke en Johannes de Graef in de twee eerste decennia van de achttiende eeuw. Deze bron biedt inzicht in de wijze waarop door Noorder- en Zuiderkwartier de kosten van de gegeven presenten onder elkaar werden verdeeld.

Een andere, belangrijke financiële bron vormen de Grootboeken Generaliteit in het archief van het kantoor van Financie van Holland: in jaarlijkse registers, die in 1750 beginnen en tot 1795 doorlopen, staan alle uitgaven vermeld die het gewest Holland ten behoeve van de Unie deed. Onder de rubriek defroyementen staan de door het gewest gedane betalingen aan de goudsmeden vermeld, die de bestelde presenten vervaardigden, als ook de kosten van de door de Republiek aan buitenlandse hoven gezonden gezanten.

Tot slot moeten ook de beide rapportages worden vermeld die aan het einde van de achttiende eeuw het licht zagen. Het betreft het omvangrijke rapport van de 'personeele commissie van het financieweezen' en de *Rapporten en Memoriën over de Finantiën van Holland*. De personele commissie was in 1785 door de Staten-Generaal in het leven geroepen om onderzoek te doen naar de financiën van de Republiek en te bezien op welke punten het bestaande stelsel gereorganiseerd zou kunnen worden. In haar lijvige rapport geeft de 'personeele commissie' een uitvoerige beschrijving van de bestaande situatie, die zij met uitgebreide financiële gegevens onderbouwt. Het rapport bevat belangrijke en interessante informatie over de post van de defroyementen. Het tweede rapport werd in 1751 samengesteld in opdracht

van het gewest Holland en had tot doel inzicht te krijgen in de financiële situatie waarin de provincie verkeerde. Het rapport, dat pas in 1797 in druk verscheen, bestaat in feite uit vier verschillende rapportages, opgesteld in de jaren 1678, 1721, 1728 en 1750. Met name de eerste rapportage bevat gedetailleerde gegevens over de betalingen, door het gewest Holland in de jaren 1671-1677 ten behoeve van de Generaliteit verricht.

Historiografie

De aandacht voor de belangrijke rol van geschenken in diplomatieke betrekkingen is in de laatste jaren sterk gegroeid. Als ‘political tools of statecraft’ worden ze bestudeerd vanuit uiteenlopende invalshoeken als diplomatieke geschiedenis, kunst-, en collectiegeschiedenis en geschiedenis van het hofleven. Een goed voorbeeld hiervan is het themanummer dat *The Court Historian* in december 2009 aan ‘gift-giving’ in de 18de eeuw wijdde.¹⁶

Hierbij lijkt de aandacht voor de Republiek en voor de door de Staten-Generaal geschonken presenten in het algemeen en het ‘ordinaris present’ in het bijzonder achter te blijven. Niet eerder waren zij onderwerp van studie, al was er zeker sprake van belangstelling. Bij de Friese diplomaat Lieuwe van Aitzema die in zijn ‘Saken van Staet en Oorlogh’ verschillende verleningen vermeldde en bij de Delftse numismaat mr. Gerard van Loon die in zijn tussen 1723 en 1731 verschenen magnum opus over de Nederlandse historiepenningen de hem bekende varianten van de door de Staten-Generaal uitgereikte beloningsmedaille afbeeldde.¹⁷

Een eerste omvangrijke bestudering liet op zich wachten tot 1936, toen het reeds eerder genoemde artikel van Van Kerkwijk over de vereringspenningen van de Staten-Generaal het licht zag. Maar Van Kerkwijks belangstelling gold hoofdzakelijk de medailles en de Nederlandse gedecoreerden. In 1961 besteedde Heringa aandacht aan de vereringen van de Staten-Generaal. In hoofdstuk 15 van zijn verdienstelijke proefschrift over de Republiek der Verenigde Nederlanden op het diplomatieke toneel van de zeventiende eeuw gaf hij een goed beeld van de rol die geschenken in het diplomatieke verkeer speelden. Maar Heringa beperkte zich uitsluitend tot het diplomatieke geschenk én tot de periode tot circa 1670, waarbij hij geenszins naar volledigheid streefde. In de afgelopen jaren publiceerde de schrijver dezes drie korte artikelen over de vereringen van de Staten-Generaal.¹⁸

16 *The Court Historian*, 14 (2009), nr. 2. Het betreft een bundeling van bijdragen aan het congres ‘Fragile Diplomacy. Meissen Porcelain for European Courts, c. 1710-63’, dat in 2007 in New York werd gehouden. Zie voor recente literatuur de genoemde bundel, alsmede Keblusek en Noldus, *Double agents*.

17 L. van Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh, in, ende omtrent de Vereenigde Nederlanden*, 15 delen, ’s-Gravenhage 1665-1671; G. van Loon, *Historiepenningen*.

18 Van Kerkwijk, ‘Vereringspenningen’; Heringa, *Eer en hoogheid*; Sanders, ‘Awards’, id., ‘Ordinaris present’ en id., ‘Penningen ter beloning’.

Opzet van het boek

Onderwerp van deze publicatie vormen de vereringen van de Staten-Generaal in de periode 1588-1796, of, in striktere zin, de ketens, kettingen en medailles die de Hoog Mogende Heren in die periode schonken. Als gezegd wordt dit verschijnsel vanuit drie invalshoeken belicht: de procedures, de personen en de presenten. Elk van deze deelaspecten komt in het navolgende aan de orde.

Over de procedures gaat het in hoofdstuk II, waarbij de volgende vragen aan de orde komen: wie namen de besluiten om vereringen te geven en op welke wijze of welke gronden geschiedde dit? Wie maakten en leverden de presenten van Staat? Op welke manier werd de kwaliteit van het geleverde gecontroleerd? Hoe werden de gemaakte kettingen en medailles in de vergadering van de Hoog Mogende Heren afgeleverd? Op welke wijze vonden afrekening en betaling plaats? En tot slot, hoe werden de vereringen aan de gedecoreerden ter hand gesteld?

Hoofdstuk III behandelt de personen die vereringen ontvingen: welke categorieën kunnen we onderscheiden? Hoe was de verdeling van de vereringen over deze verschillende categorieën? En hoe was de chronologische en geografische spreiding van de door de Hoog Mogende Heren gedane vereringen?

In het vierde hoofdstuk staan de presenten centraal: hoe zagen de uitgereikte ketens, kettingen en medailles eruit? Welke wijzigingen en ontwikkelingen zijn daarin in de loop van de tijd te onderscheiden? Daarbij gaat het met name om wijzigingen in vorm en uiterlijk die politieke veranderingen binnen de Republiek reflecteren, en niet zozeer om ontwikkelingen van stilistische aard.

Aan het onderzoek naar de vereringen van de Staten-Generaal gaan een inleiding en hoofdstuk I vooraf. In de inleiding wordt het onderwerp omschreven en afgebakend, een overzicht gegeven van de belangrijkste bronnen waarvan gebruik is gemaakt en de opzet van dit boek uiteengezet en toegelicht. Hoofdstuk I behandelt de historische, institutionele en internationale context. Aan de orde komen vragen als: welke instelling of instellingen van de Republiek waren dragers van de soevereiniteit? Door wie en uit wiens naam werden de presenten van Staat uitgereikt? En hoe verhoudt de praktijk in de Republiek zich tot die in het buitenland?

Na de conclusies volgen vier bijlagen: (i) een overzicht van alle door de Staten-Generaal gedane verleningen, (ii) transcripties van de belangrijkste bronnen die betrekking hebben op het ontstaan van de triomfpenningen en de beloningspenning van de Staten-Generaal, (iii) een reeks korte biografieën van medailleurs, stempelsnijders, goudsmeden en anderen die betrokken waren bij de vervaardiging en levering van ketens, kettingen en medailles en (iv) een overzicht van de betalingen op de post van de defroyementen. Voor de goede orde dient opgemerkt dat, anders dan bij veel andere publicaties het geval is, in deze studie de bijlagen een belangrijke rol spelen en dat de eerste bijlage zelfs de hoeksteen is waarop het geheel rust.

I

De institutionele en internationale context

Het onderwerp van dit boek zijn de vereringen van de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Nederlanden tussen 1588 en 1796 en, in striktere zin, de ketens, kettingen en medailles die de Hoog Mogende Heren in die periode vereerden. In dit inleidende hoofdstuk komt de context aan bod. Het is opgebouwd uit twee delen. Het eerste deel schetst de historische en institutionele context van de Republiek. Na de uitvaardiging van het Plakkaat van Verlatinge in 1581 en na het vertrek van Anjou en Leicester kwam de soevereiniteit te liggen bij de provinciale overheden. De Staten-Generaal vertegenwoordigden de Republiek naar buiten toe en namen de landsverdediging en de financiering ervan op zich. Hoe was de verhouding tussen Staten-Generaal en gewestelijke staten? En welke rol speelden de stadhouders in dit geheel? De Staten-Generaal reikten de presenten van Staat uit, maar zij waren binnen de Republiek niet de enige instelling die vereringen in de vorm van ketens, kettingen en medailles schonk. Welke instellingen gaven ook dergelijke vereringen en hoe zagen die eruit? En hoe verhielden deze zich tot de presenten van Staat: is er sprake van overlap, van concurrentie of juist van samenwerking?

Het tweede gedeelte van het hoofdstuk behandelt de internationale context. Met hun republikeinse staatsinrichting waren de Verenigde Nederlanden een uitzondering in het grotendeels door koningen en vorsten bestuurde Europa. Sommige vorsten beschikten over ridderorden en verhieven verdienstelijke personen in de adelstand. Daarnaast bestonden er verschillende soorten vereringen, bedoeld om te worden geschonken aan vertrekkende gezanten en verdienstelijke personen. Ging het daarbij ook om ketens, kettingen en medailles of hadden deze vereringen andere vormen? En wat was de waarde van de geschenken die aan vertrekkende Staatse gezanten werden gegeven?

De institutionele context

Inleiding

De beeldenstorm en de hardhandige pogingen van de hertog van Alva om de daaruit voortvloeiende onrust de kop in te drukken markeren het begin van de Tachtigjarige Oorlog. Voor de Lage Landen had de oorlog met de Spaanse Habsburgers, die de Nederlanden van circa 1565 tot 1648 in zijn greep zou houden, in tal van opzichten verstrekende gevolgen. Vier decennia na het uitbreken van de beeldenstorm waren de zeventien gewesten, die onder Habsburgs bestuur verenigd nog tot een zekere mate van eenheid gesmeed leken te worden, verdeeld in twee machtsblokken die elkaar op leven en dood bestreden. Vooral door toedoen van landvoogd Alexander Farnese, prins van Parma, waren de tien zuidelijke gewesten in de jaren 1578-1585 weer onder het gezag van Filips II teruggebracht. Kort voor zijn overlijden in 1598 had Filips II afstand van de Nederlanden gedaan ten gunste van zijn dochter Isabella en haar echtgenoot Albrecht van Oostenrijk. De aartshertogen regeerden als soevereinen, al waren aan hun soeverein gezag grenzen gesteld. Zo zouden de Nederlanden weer aan Spanje terugvallen als hun huwelijk kinderloos bleef en was het Brusselse bestuur in militair en financieel opzicht afhankelijk van Spanje.

De belangrijkste beperking van het aartshertogelijk gezag was echter gelegen in het feit dat Filips II alle zeventien gewesten aan Albrecht en Isabella had geschonken. In de praktijk hadden de zeven noordelijke gewesten zich echter al geruime tijd tevoren losgemaakt van de Spaanse koning, die zij op 22 juli 1581 officieel als tiran hadden afgezet. In het befaamde Plakkaat van Verlatinge hadden zij hun besluit wereldkundig gemaakt én hun beweegredenen uiteen gezet. In de jaren daarna waren de noordelijke Nederlanden hun eigen weg gegaan en tot een afzonderlijke republiek uitgegroeid.

Uitgeput en oorlogsmoe begonnen noord en zuid in 1606 besprekingen die moesten leiden tot beëindiging van de strijd. Na lange en moeizame onderhandelingen kwamen beide partijen op 9 april 1609 een bestand overeen met een looptijd van twaalf jaar. Wie dat wilde, kon in de tekst van het Bestand een zekere mate van erkenning van de noordelijke Nederlanden als onafhankelijke republiek lezen, maar geen overdracht van soevereiniteit. De laatste kwam pas toen Spanje en de Republiek op 15 mei 1648 te Munster definitief vrede sloten. Op dat moment werden de zuidelijke Nederlanden, na het kinderloos overlijden van Albrecht in 1621 en van Isabella in 1633, al weer geruime tijd vanuit Madrid bestuurd.

Op institutioneel vlak waren de consequenties van de Tachtigjarige Oorlog voor de noordelijke Nederlanden enorm: van afzonderlijke gewesten onder één Habsburgse landsheer in de jaren zestig van de zestiende eeuw groeiden zij uit tot een onafhankelijke confederatie van zeven gewesten die samen de Republiek der Verenigde Nederlanden vormden. Pas meer dan twee eeuwen later zou de inval van de

Franse revolutionaire troepen onder maarschalk Pichegru in januari 1795 een einde maken aan het bestaan van de Republiek.¹

De institutionele ontwikkeling van de Republiek der Verenigde Nederlanden

Het is goed om stil te staan bij de bestuurlijke ontwikkeling en de institutionele wordingsgeschiedenis van de Republiek.² Voor een goed begrip is het daarbij van groot belang om in het oog te houden dat het uiteindelijke resultaat niet het gevolg was van een doelbewust, gericht streven, maar geleid en bepaald werd door de omstandigheden, door het toeval. We hebben van doen met ontwikkelingen waarbij de internationale politieke constellatie een niet onbelangrijke rol speelde en waarin voor sterke persoonlijkheden de mogelijkheid bestond om een stempel op de gebeurtenissen te drukken. De bestuurlijke en institutionele ontwikkeling in de noordelijke Nederlanden is dan ook niet te zien als de uitkomst van een lineair proces, maar veeleer als een aarzelende zoektocht, die met vallen en opstaan leidde tot een resultaat dat niemand aan het begin had voorzien.³

In theorie was de institutionele situatie in de Lage Landen tot aan de uitvaardiging van het Plakkaat van Verlatinge in 1581 in zekere zin overzichtelijk: formeel erkenden alle zeventien gewesten Filips II nog steeds als soeverein. Maar in de praktijk was de situatie veel minder duidelijk. Sinds medio 1572 waren de gewesten Holland en Zeeland grotendeels in handen van opstandelingen. Van 19 tot en met 23 juli 1572 kwamen in het Augustijnenklooster te Dordrecht vertegenwoordigers van verschillende Hollandse steden bijeen in een ‘vrije’ Statenvergadering. De bijeenkomst was uitgeschreven door Dordrecht, de oudste en in rangorde eerste stad van het gewest. De vrije Statenvergadering erkende Willem van Oranje als stadhouder van Holland, ‘daer toe van de Conincklijke Majesteyt [i.e. Filips II] wettelijk ende behoerlijk gecommiteert’.⁴ Met de bijeenroeping van de Statenvergadering trok het gewest in feite bevoegdheden aan zich, die het formeel niet bezat: alleen Filips II zelf als landsheer óf de stadhouder die hem in het gewest vertegenwoordigde, hadden het recht om een Statenvergadering uit te schrijven. Maar ook het feit dat de Staten zelfstandig besluiten namen én eigenmachtig bepaalden wie zij als wettige vertegenwoordiger van de landsheer zouden erkennen, was beslist revolutionair. In juni 1575 sloten Holland en Zeeland zich aaneen in een unie, als twee onafhankelijke gewesten maar beide met Willem van Oranje als hun stadhouder. Officieel traden de Staten en de stadhouder op uit naam van koning Filips II, maar in de praktijk regeerden zij volstrekt onafhankelijk van Madrid of Brussel.

1 Zie voor de ontstaansgeschiedenis van de Republiek Israel, *Dutch Republic*, Groenveld, *Tachtigjarige Oorlog en Van Deursen*, ‘Staatsinstellingen’.

2 De belangrijkste werken op dit gebied zijn Fruin, *Staatsinstellingen* en Fockema Andreae, *Nederlandse staat*.

3 Groenveld, *Unie*, 21: ‘het onverwachte resultaat van een niet gepland proces van staatsvorming’.

4 Id., *Tachtigjarige Oorlog*, 95.

Toen in het voorjaar van 1576 de door Filips II in Brussel aangestelde landvoogd don Luis de Zúñiga y Requesens plotseling overleed, ontstond in de Nederlanden een machtsvacuüm. Plunderingen door slecht betaalde Spaanse troepen en de afsluiting van de vaarwegen door de opstandelingen in Holland en Zeeland hadden in Vlaanderen voor stagnatie en economische achteruitgang gezorgd. De Staten van Brabant dwongen de Raad van State als waarnemend landvoogd alle gewesten die de koning trouw gebleven waren op te roepen voor een vergadering van de Staten-Generaal. Doel was om ervoor te zorgen dat alle Spaanse troepen uit de Nederlanden zouden vertrekken, dat vreemde ambtenaren plaats zouden maken voor Nederlandse en dat overleg plaats zou vinden met de opstandige gewesten Holland en Zeeland. Met het inschakelen van de Raad van State werd gepoogd de schijn van legitimiteit op te houden. In werkelijkheid was het initiatief van de Staten van Brabant echter wederrechtelijk: alleen de landvoogd zelf kon namelijk de vertegenwoordigers van de gewesten ter Staten-Generaal bijeen roepen.

De onderhandelingen tussen de Staten-Generaal en de opstandige gewesten Holland en Zeeland begonnen in oktober 1576 in Gent. Ze vlotten zozeer dat al op 8 november 1576 de Pacificatie van Gent kon worden getekend. Hierbij werd afgesproken dat de Spaanse troepen de Nederlanden dienden te verlaten en dat de Staten-Generaal in het vervolg uit eigen beweging bijeen zouden komen. Ook werd het gezag van Willem van Oranje over Holland en Zeeland erkend. Wat de religie betreft, bepaalde het verdrag dat de status quo zou worden gehandhaafd. Met de Pacificatie van Gent leek een hereniging van de gewesten een stap dichterbij te zijn gekomen.

Maar de samenwerking bleek nogal wankel. Op 6 januari 1579 sloten de conservatieve en streng katholieke Waalse gewesten Artesië en Henegouwen de Unie van Atrecht, waarmee zij binnen de Pacificatie een apart blok vormden. Zij wilden behoud van hun privileges en van het katholieke geloof, het vertrek van alle buitenlandse troepen en gehoorzaamheid aan koning Filips II. Op 17 mei 1579 sloten de bij de Unie aangesloten gewesten het Traktaat van Atrecht, waarmee zij zich met de koning en diens nieuwe landvoogd Parma verzoenden.

Voor de meeste andere gewesten behoorde een vergelijk met de koning niet tot de mogelijkheden. Zij sloten zich op 23 januari 1579 aaneen tot de Nadere Unie van Utrecht, een defensief verbond gericht op de verdrijving van de Spanjaarden dat de contouren schetste voor een langdurige samenwerking tussen de zelfstandige gewesten die deelnamen.

Na 1579 zou Parma Vlaanderen, Brabant, Limburg, de gebieden tot aan de grote rivieren, Groningen en de oostelijke delen van Gelderland en Overijssel gewapenderhand veroveren. De veroveringen van Parma leidden ertoe dat de Unie van Utrecht 'een bondgenootschap achter de grote rivieren' werd.⁵

5 Groenveld, *Unie*, 18.

Al die tijd hadden de statenvergaderingen van de opstandige gewesten vastgehouden aan de opvatting dat zij uit naam van koning Filips II regeerden en dat de prins van Oranje niet meer was dan diens vertegenwoordiger. Dat veranderde toen de koning Willem van Oranje op 15 maart 1580 in de ban deed als ‘hooft, beruerder en bederver van tgeheel Christenrijck ende namentlyck van dese Nederlanden’, waarbij eenieder werd opgeroepen om hem tegen een beloning ‘te beschadigen, offenderen ende vuyter weerelt te helpen’.⁶ In reactie daarop besloten de Staten-Generaal om Filips II te ‘verlaten’ en naar een andere landsheer op zoek te gaan. Uiteindelijk viel de keuze op François Hercule van Valois, hertog van Anjou, de jongere broer van de Franse koning Hendrik III. In februari 1582 werd hij feestelijk ingehaald als vorst van de meeste opstandige Nederlanden. Met deze keuze hoopten de opstandige gewesten steun van Franse zijde te verkrijgen. Maar het bewind van Anjou was weinig succesvol: er ging weinig leiding van hem uit. Ook kreeg de nieuwe landsheer weinig echte politieke macht en hielden de Staten-Generaal vooral in financieel opzicht de touwtjes stevig in handen. En de opstandige gewesten Holland en Zeeland weigerden zelfs hem te erkennen. In plaats daarvan begonnen zij besprekingen over de toekenning van de grafentitel aan de prins van Oranje. Geërgerd trachtte Anjou langs militaire weg de macht in Brabant en Vlaanderen te grijpen. Toen deze poging tot staatsgreep mislukte, keerde hij in juni 1583 naar Frankrijk terug, waar hij een jaar later overleed.

Na het vertrek van Anjou kwam de feitelijke leiding in de opstandige gewesten te liggen bij Oranje en de Staten-Generaal, totdat de eerste in juli 1584 door Balthasar Gerardsz. werd vermoord. Onderwijl boekte Parma in de zuidelijke Nederlanden het ene succes na het andere, met als hoogtepunt de langdurige en ingenieus uitgevoerde belegering van de stad Antwerpen, die in augustus 1585 in Spaanse handen viel (afb. 1.1). Dit alles maakte de jaren 1583-1585 tot de moeilijkste uit de hele opstand. De Staten-Generaal wendden zich vervolgens tot Hendrik III van Frankrijk met het verzoek om de soevereiniteit over de Lage Landen op zich te nemen, maar de koning wenste geen oorlog met Filips II te riskeren en wees het aanbod van de hand. Er bleef nu nog een mogelijkheid voor buitenlandse steun over: de Engelse vorstin Elizabeth I. In juli 1585 vertrok een gezantschap van de opstandige gewesten om haar de soevereiniteit aan te bieden. Net als Hendrik III ging de koningin niet op het aanbod in, al was zij uiteindelijk wel bereid om hulp te bieden: in het op 20 augustus 1585 gesloten verdrag van Nonsuch werd afgesproken dat Engeland geld en 5.000 man zou sturen. Als onderpand voor terugbetaling én als garantie dat de opstandige gewesten niet buiten haar om vrede met Spanje zouden sluiten, werd aan de Engelse vorstin het beheer over de pandsteden Vlissingen en Den Briel en over het fort Rammekens afgestaan. Daarmee controleerden de Engelsen de mon-

6 Groenveld, *Tachtigjarige Oorlog*, 114 met de afbeelding van de *Ban ende edict by vorme van proscriptie vuytgegaen by onssen alregenadichsten heere de coninck, tegens Wilhelm van Nassau, prince van Oraignyen [...]*.

Afb. 1.1 Medaille op de Inname van Antwerpen. Door Jacques Jonghelinck, 1585. Goud, 46,4 mm, 38,27 gram. [Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn. Bruikleen Stichting tot Instandhouding van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden]

den van Schelde, Rijn en Maas. Tot bevelhebber over de Engelse troepen en adviseur van de Staten-Generaal benoemde Elizabeth haar vertrouweling Robert Dudley, graaf van Leicester.

In december 1585 arriveerde Leicester in de opstandige gewesten, waar hij op 1 februari 1586 tot gouverneur-generaal werd benoemd. Maar net als Anjou zou Leicester geen rol van doorslaggevend belang spelen: hij bleek een slecht militair aanvoerder en zijn centralistische politiek bracht hem al snel in conflict met de gewesten. Daar kwam nog bij dat de Engelse hulpstroepen niet erg betrouwbaar waren: als gevolg van verraad van Engelse officieren vielen Deventer en Zutphen in Spaanse handen en lukte het niet om het door Parma belegerde Sluis te ontzetten. Uiteindelijk werd Leicester het bevel over het leger ontnomen, waarna hij in december 1587 naar Engeland terugkeerde. Hier deed hij op 17 december 1587 afstand van het bevel over de opstandige gewesten. Op 1 april 1588 overhandigde het Engelse lid van de Raad van State Henry Killigrew de akte van afstand aan de Staten-Generaal.⁷

Met het vertrek van Leicester deed zich een geheel nieuwe situatie voor: de opstandige gewesten hadden nu definitief geen landsheer meer. En na de weinig succesvolle experimenten uit de voorgaande jaren was niet alleen de bereidheid om de soevereiniteit aan een buitenlandse vorst op te dragen niet zo heel groot meer, maar ontbrak het tevens aan mogelijke kandidaten voor de functie. Met ingang van 1588 namen de gewestelijke staten zelf de rol van landsheer op zich. Een rol die zij in feite al eerder hadden gespeeld.

Daarmee maakte het eenhoofdige, monarchale soevereiniteitsmodel plaats voor een veel complexere situatie waarin de soevereiniteit berustte bij én gedeeld werd

7 Japikse (ed.), *RSG 1588-1589*, 219 (1 april 1588).

door verschillende vertegenwoordigende colleges die, door de omstandigheden gedwongen, genoodzaakt waren om een aantal onderwerpen van algemene aard zoals de landsverdediging, de financiering daarvan en de buitenlandse politiek in onderling overleg vorm te geven en uit te voeren. In de nieuwe situatie werd elk van de statenvergaderingen van de zes opstandige gewesten de opvolger van de vroegere landsheer. En in 1595 werd hier als zevende en laatste nog het gewest van Stad en Lande toegevoegd. De in de vergadering gekozen vertegenwoordigers waren de afgevaardigden van de adel en de steden; zij traden op als soevereine bestuurders van het gewest. Het overleg over de onderwerpen van algemene aard vond plaats in de Raad van State en in de Staten-Generaal. Dit laatste college kwam in Brussel en Antwerpen bijeen, nadat die beide steden in handen van Parma waren gevallen, in Middelburg en na 1585 voorgoed te Den Haag. Vanaf 1593 kwamen de Staten-Generaal dagelijks bijeen. Het is goed om daarbij in het oog te houden dat de soevereiniteit niet bij dit college lag: de Staten-Generaal voerden taken uit die door de soevereine gewesten aan hen gedelegeerd waren. Groenveld gebruikt in dit verband de aanduiding 'intergouvernementeel'.⁸

Zelfs voor de stadhouder, die oorspronkelijk de vervanger van de afwezige vorst was, was in het nieuwe bestel plaats. Strikt formeel was hij de hoogste dienaar van de Staten der gewesten die hem aanstelden, al gingen zijn macht en zijn aanzien in de praktijk die van een dienaar vaak verre te boven. Hoezeer echter de stadhouder een door de gewesten aangestelde functionaris bleef, bleek na de plotselinge dood van stadhouder Willem II in 1650 en opnieuw na het kinderloos overlijden van diens zoon koning-stadhouder Willem III in 1702. Onder leiding van Holland besloten verschillende gewesten om geen nieuwe stadhouder aan te stellen. Het is goed om daarbij te bedenken dat de beide stadhouderloze tijdperken tezamen een periode van bijna 70 jaar besloegen. Dat wil zeggen dat een groot aantal gewesten gedurende 1/3 deel van het bestaan van de Republiek geen stadhouder kende.⁹

Vanaf 1588 kregen de daadwerkelijke machtsverhoudingen tussen de verschillende instituties geleidelijk vorm, in een voortdurend proces, waarbij geregeld wisselingen optraden en accenten werden verlegd. Duidelijk is dat de Staten-Generaal de Raad van State als belangrijkste generaliteitsinstelling volkomen overvleugelden. En omdat de Staten-Generaal, anders dan de gewestelijke statenvergaderingen, dagelijks in vergadering bijeen kwamen en bovendien ook de buitenlandse politiek bestierden, golden zij voor buitenstaanders al snel als het belangrijkste college in de Republiek. Tegelijkertijd bood het institutionele bouwwerk van de Republiek kansen en mogelijkheden aan kundige en krachtdadige ambtenaren, die, anders dan de voortdurend wisselende en roulerende leden van de gewestelijke sta-

⁸ Groenveld, *Regeren*, 14 en id., *Unie*, 21.

⁹ Friesland had tijdens beide stadhouderloze tijdperken wel een stadhouder, afkomstig uit het Huis Nassau-Dietz; Groningen en Drenthe hadden tijdens het tweede stadhouderloze tijdperk gedurende een aantal jaren geen stadhouder.

tenvergaderingen en de gedeputeerden ter Staten-Generaal, ten volle konden profiteren van hun grote, gedurende lange tijd opgebouwde kennis en ervaring en van het omvangrijke netwerk van relaties die zij tijdens hun lange zittingsduur hadden opgebouwd. Op de eerste plaats moet hier gedacht worden aan stadhouders als Willem I, Maurits, Frederik Hendrik, Willem III en de erfstadhouders Willem IV en Willem V, die door de buitenwacht geregeld werden beschouwd als soevereine heersers. Maar ook krachtige persoonlijkheden als landsadvoocaat Johan van Oldenbarnevelt en de raadspensionarissen Johan de Witt en Simon van Slingelandt en lang zittende functionarissen zoals de griffiers Fagel konden een belangrijk stempel op de politiek van de Republiek drukken. Daarbij hadden landsadvoocaat en raadspensionaris het grote voordeel dat zij meevergaderend lid van de Staten en de Staten-Generaal waren en daardoor de vergaderingen op een veel directere wijze konden sturen.

Instelling en verlening van vereringen

Artikel 43 van de op 29 maart 1814 door een commissie onder leiding van mr. Gijsbert Karel van Hogendorp opgestelde grondwet luidde ‘de soevereine vorst, eene ridder-orde willende instellen, draagt daaromtrent aan de Staten Generaal eene wet voor’. Het artikel maakt deel uit van de zesde afdeling getiteld ‘van de macht des konings’.¹⁰ Een decennium eerder had het koninkrijk Holland een zelfde weg gekozen, toen Lodewijk Napoleon bij wet van 12 december 1806 de ‘Order van de Unie’ en de ‘Koninglijke Order van Verdiensten’ stichtte en vervolgens op 13 februari 1807 opnieuw bij wet de samenvoeging van beide orden tot de ‘Koninglijke Order van Holland’ regelde.¹¹ En nadien werden verschillende nadere bepalingen als reglementen, aanvullingen en wijzigingen eveneens bij koninklijk decreet uitgevaardigd.¹² Wat de voorbeelden duidelijk maken, is dat aan het begin van de negentiende eeuw in Nederland de instelling van ridderorden en het verlenen van vereringen als een vorstelijk prerogatief werden beschouwd. In navolging van andere monarchieën, waar dat al veel langer het geval was.

Heel anders was het gesteld in de Republiek der Verenigde Nederlanden, waar de zeven gewestelijke staten gezamenlijk de afgezette landsheer als soeverein waren opgevolgd. In de praktijk bestond er een heel scala van instellingen en instituties, die belangrijke bevoegdheden hadden verkregen en bestuurlijke taken verrichtten. Op de eerste plaats waren er de Statenvergaderingen, die het bestuur van de zeven gewesten vormden. Daarnaast waren er de gemeenschappelijke generaliteitsinstellingen, zoals de Staten-Generaal, die het buitenlands beleid op zich namen, de Raad

¹⁰ Zie voor de tekst van de grondwet van 1814 www.republikanisme.nl-grond1814.html, geraadpleegd 23 januari 2011.

¹¹ Zie voor de tekst van beide wetten Schutte, *Unie*, 30 (bijlage I) en 34 (bijlage IV).

¹² *Ibid.*, 31 (bijlage II), 34 (bijlage V), 35 (bijlage VI), 39 (bijlage X), 40 (bijlage XI) en 41 (bijlage XIII).

van State, die zich bezig hield met het leger en het bestuur van de generaliteitslanden en de admiraliteiten die zich om maritieme aangelegenheden bekommerden. En dan waren er de VOC en WIC, die de handel op de Oost en de West uitoefenden. Vrijwel al deze instellingen gaven uit eigen naam beloningen, vereringen en geschenken, die verschillende vormen aan konden nemen, variërend van eenvoudige betalingen in geld tot kostbare kunstvoorwerpen als tapijten en goud- en zilverwerk. Hieronder vielen ook gouden ketens, kettingen en medailles. Soms betrof het sporadische en incidentele verleningen, in andere gevallen was er sprake van periodiek terugkerende vereringen, zoals bij de VOC.

In alle gevallen geldt dat het zoeken naar wetten, resoluties, besluiten of andere teksten, waarin de instelling van dergelijke eerbewijzen is vastgelegd, zinloos is. Reden is dat deze er nooit zijn geweest. De veronderstelling dat tijdens het Ancien Regime instellingswetten zouden hebben bestaan zoals die ten tijde van de regeringen van Lodewijk Napoleon en Willem I werden uitgevaardigd, is een anachronisme en een miskennis van de bestuurlijke praktijk uit die periode. Net als de Staten-Generaal en de gewestelijke Statenvergaderingen namen ook de andere colleges besluiten op basis van in het verleden genomen beslissingen, waarbij voortdurend retroacta geraadpleegd werden.¹³ Een instellingsbesluit veronderstelt een voornemen om op grond van duidelijk omschreven criteria vereringen te doen. In de Republiek ontbrak het aan een dergelijk voornemen en van duidelijke criteria was pas vanaf het einde van de zeventiende eeuw sprake.

In de volgende paragrafen zullen die instellingen die ook ketens, kettingen en medailles vereerden, de revue passeren, waarbij een groot aantal voorbeelden van dergelijke vereringen aan bod komen.

De gewestelijke Staten

Wat opvalt, is dat de gewestelijke staten als eigenlijke dragers van de soevereiniteit slechts sporadisch ketens, kettingen en medailles vereerden én, zo zij hiertoe al besloten, dit beslist veel minder regelmatig en frequent deden dan de Staten-Generaal. Het zwaartepunt lijkt daarbij te liggen op het laatste kwart van de zestiende en het eerste kwart van de zeventiende eeuw toen verschillende gewesten eigen triomfpenningen lieten slaan ter herinnering aan de successen die in de strijd tegen de Spanjaarden waren behaald.¹⁴ Zo geeft een uit juni 1635 daterende lijst van 'stemfels van de vereerpenningen' van de Staten van Utrecht een goed overzicht van de triomfpenningen die het gewest Utrecht in het eerste decennium van de zeventiende eeuw had laten vervaardigen.¹⁵ Het betreft penningen op de slag bij Nieuwpoort in 1600, de inname van Grave in 1602, de verovering van Sluis in 1604 en de sluiting

¹³ Thomassen, *Instrumenten*, 37. Ook in diverse andere overheidsarchieven komen retroacta voor.

¹⁴ Roovers, 'Triomfpenningen'. Over productie en verlening van triomfpenningen door de zeven gewesten is weinig bekend. Nader onderzoek in de archieven van de gewestelijke staten is beslist gewenst.

¹⁵ UA, Staten van Utrecht, inv.nr. 711. Met dank aan drs A.A.J. Scheffers die mij op deze lijst wees.

Afb. 1.2 Beloningspenning van de Staten van Utrecht op het Drievoudig Verbond, 1609. Goud, 51,5 mm, 42,32 gram. [Munthandel Verschoor, Strijen]

van het Twaalfjarig Bestand in 1609 (afb. 1.2).¹⁶ Volgens de door muntmeester Nicolaes van Dael ondertekende opgave berustten de stempels ‘te zijner comptoire’ en waren deze ‘in goeden gaven wesen’ (afb. 1.3).

Maar ook in latere jaren gaven de gewestelijke Staten van tijd tot tijd opdracht om herinneringsmedailles te laten slaan, vooral ter gelegenheid van de verschillende vredesluitingen van 1648 en daarna, al lijkt de oplage doorgaans voor uitdeling onder de eigen leden bedoeld te zijn geweest. Slechts sporadisch is er sprake van vereringen aan verdienstelijke personen. Zo vereerden de Staten van Holland onder meer op 23 oktober 1574 een gouden ketting ter waarde van *f* 600 aan Lodewijk Boisot¹⁷, in 1586 een ketting met een medaille op het ontzet van Leiden aan de Engelse ambassadeur Sir Thomas Wilkes¹⁸, op 25 juni 1594 aan de Leidse hoogleraar Josephus Justus Scaliger een ketting van *f* 1.000 en een penning vanwege de aanbidding van zijn werk *De emendatione temporum*¹⁹ en op 9 november 1601 een gouden keten van *f* 800 aan Janus Dousa, heer van Noordwijk voor het door hem aangeboden werk *Bataviae Hollandia Annales*.²⁰ Overigens werd aan Scaliger de keuze gelaten tussen de penning op het ontzet van Leiden en die op de inname van Geertruidenberg. Maar diens geschilderde portret lijkt erop te wijzen dat de keuze uiteindelijk anders uitviel: de hoogleraar draagt een van de later in dat jaar geslagen penningen op het ontzet van Coevorden en de reductie van Groningen (afb. 1.4).

De Staten van Zeeland vereerden op hun beurt een ‘medaille van Zeelant’ ter

¹⁶ Van Loon, *Historipenningen*, I, 548.2: Nieuwpoort; *ibid.*, I, 567.2: Grave; *ibid.*, II, 15.3: Sluis en *ibid.*, II, 50.4: Drievoudig Verbond; Roovers, ‘Triumphpenningen’, nrs. 89-92.

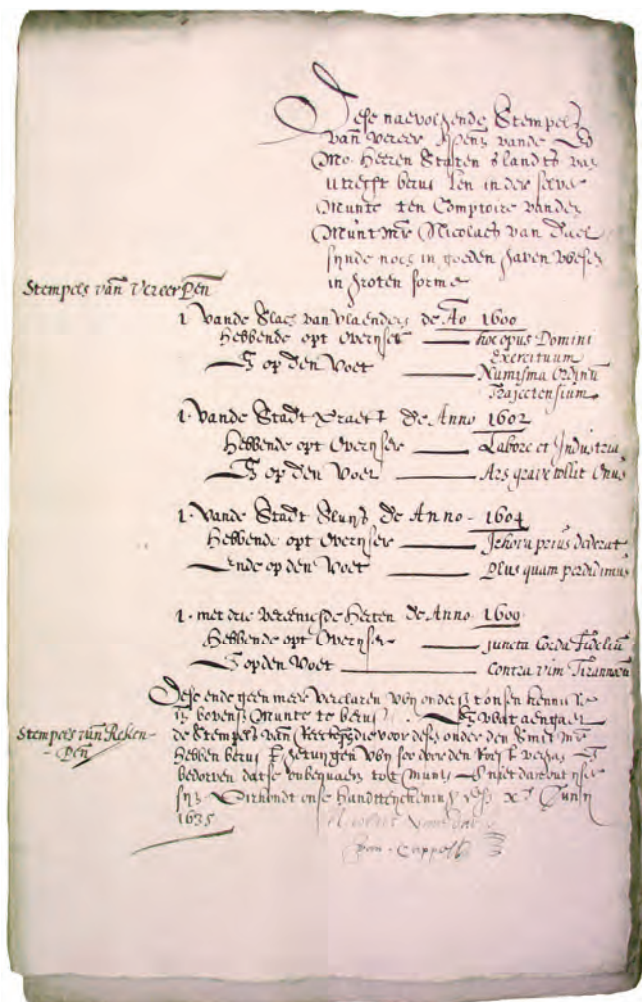
¹⁷ NA, SvH, inv.nr. 10, fol. 153 (23 oktober 1574).

¹⁸ *Ibid.*, inv.nr. 21, fol. 330 (22 juli/9 augustus 1586).

¹⁹ *Ibid.*, inv.nr. 28, fol. 210 (25 juli 1594).

²⁰ *Ibid.*, inv.nr. 35, fol. 346 (8 september 1601) en fol. 413 (9 november 1601).

Afb. 1.3 Lijst van stempels van 'Vereerpenningen' van het gewest Utrecht berustende onder muntmeester Nicolaes van Dael, 10 juni 1635. [Utrechts Archief. Archief Staten van Utrecht]

waarde van f 100 aan Joris van Spilbergen, die op 24 maart 1604 zijn opwachting in hun vergadering maakte om verslag af te leggen van zijn reis naar Indië en Ceylon.²¹ En in oktober 1652 vereerden zij commandeur Michiel Adriaensz. de Ruyter een gouden keten van 100 pond Vlaams vanwege zijn 'mannelycke dapperheyt' en 'couragieuse voorsichtigheyt' in het treffen met de Engelse vloot.²²

Ook uit de achttiende eeuw zijn enkele voorbeelden bekend, zoals de penningen die op last van de Staten van Utrecht werden geslagen ter beloning van de verdedi-

²¹ De Man, 'Speelbergh', 309-310.

²² NA, PR, inv.nr. 127, fol. 420 (18 oktober 1652).

Afb. 1.4 Justus Josephus Scaliger, hoogleraar te Leiden, circa 1600. Olieverf op paneel, 61 x 51 cm. Aan een zwart lint draagt Scaliger de triomfpenning op het ontzet van Coevorden en de reductie van Groningen in 1594. [Universiteitsbibliotheek Leiden, Scaliger Instituut]

gers van Soestdijk én de penningen van de Staten van Holland bestemd voor Karel Willem Ferdinand, hertog van Brunswijk en de officieren van het Pruisische leger dat in het najaar van 1787 de Republiek binnenviel om het stadhouderlijk bewind te herstellen.²³

Het relatief beperkte aantal vereringen door de gewestelijke staten hangt beslist samen met het feit dat buitenlandse politiek en defensie tot de competentie behoorden van generaliteitscolleges als Staten-Generaal en Raad van State. Het merendeel van de verleende vereringen had nu juist betrekking op deze beide beleidsterreinen.²⁴ Het waren dan ook de Staten-Generaal die presenten gaven aan in de Republiek residerende buitenlandse gezanten en aan verdienstelijke militairen. Dit geschiedde uit naam van de verbonden gewesten. Hoezeer de Staten-Generaal het buitenlandse beleid voor zichzelf reserveerden, blijkt uit de compendia van retroacta aangaande het ceremonieel, die in het griffiersarchief van de familie Fagel bewaard zijn gebleven.²⁵ Een van de paragrafen, die in alle versies van het compendium terugkeert, heeft tot titel 'extra-ordinaris ambassadeurs werden in geen particuliere provincien audientie geacordeerd'. Daarbij dient echter niet uit het oog te worden verloren dat de praktijk vaak heel anders was en dat de gewesten zich aan dergelijke voorschriften soms weinig gelegen lieten liggen.²⁶

De Raad van State

In de beginjaren van de Opstand zijn de Raad van State en zijn voorgangers het belangrijkste bestuurscollege dat vereringen uitreikt en opdrachten geeft om rekenen en triomfpenningen te laten slaan. Al in december 1589 besluit de Raad van State om voor eigen gebruik zilveren rekenpenningen te laten maken.²⁷ De Raad motiveert zijn besluit door erop te wijzen dat hij vanaf de komst van Leicester in 1585 altijd de rekeningen van de gewesten en van de 'particuliere officieren de lande diene' heeft gecontroleerd.²⁸ In de jaren daarna worden met grote regelmaat aan de Hollandse Munt te Dordrecht nieuwe bestellingen geplaatst. Soms blijkt uit de resoluties van de Raad duidelijk om welke penningen het gaat. Zo besluit men op 22 januari 1593 om de muntmeester 'twee patronen' toe te sturen, waarnaar de ijzersnijder de stempels dient te snijden. Het eerste patroon heeft tot opschrift 'Stenovico, Otmarsia, Covordia captis, hoste repulso, sen. foed. pro F.F.', het tweede patroon 'eenen arm uijtte wolcken met eenen scepter houdende over die sterckten des

23 *Vervolg op Van Loon*, nrs. 693-694 en 715-716.

24 Cf. *infra*, hoofdstuk III, 225.

25 Cf. *infra*, hoofdstuk II, 114 e.v.

26 Zie voor het spanningsveld tussen gewesten en generaliteit Groenveld, *Regeren in de Republiek*.

27 Rekenpenningen of 'jetons' zijn kleine penningen met een diameter van ongeveer 3 cm, die bij wijze van fiches op een zogenaamde rekentafel werden gebruikt om met Romeinse cijfers te kunnen rekenen.

28 NA, RvS, inv.nr. 9, 23 december 1589.

Afb. 1.5 Rekenpenning op de Inname van Steenwijk, Ootmarsum en Coevorden. Door Gerard van Bylaer, 1593. Zilver, 29 mm, 6,13 gram. [Teylers Museum, Haarlem]

werelts, ende daerom gescreven inde circonfrentie ‘Zelus Domini exercitum fecit hoc’ (afb. 1.5).²⁹

Interessant is de Latijnse aanduiding ‘senatus’ die de Raad zichzelf heeft aangemeten, want op grond hiervan is het mogelijk de vele penningen met de aanduiding ‘S(enatus). C(onsulto)’ die uit het laatste decennium van de zestiende en de eerste twee decennia van de zeventiende eeuw stammen te identificeren als de rekenpenningen van de Raad van State. Dat dit inderdaad juist is, blijkt uit het besluit van 14 januari 1597 om ter gelegenheid van het Drievoudig Verbond nieuwe rekenpenningen te laten munten met aan de ene zijde de Generaliteitsleeuw en aan de andere zijde ‘een drievoudige strick, daeromme staende rumpitur haut facile’. Tussen de poten van de leeuw op de voorzijde staan de letters S.C. (afb. 1.6).³⁰

Maar het blijft niet bij rekenpenningen alleen. Na de verovering van Breda met het turfschip in maart 1590 zijn het Maurits, de Raad en de Staten-Generaal die zich gezamenlijk buigen over de vereringen aan de soldaten die de overval hebben gepleegd (*bijlage II*, 2-5). Aan de schippers wordt een geldelijke beloning gegeven, terwijl de 76 soldaten uit het turfschip twee maanden extra gage en een gouden medaille van *f* 24 ontvangen.

Drieëneuhalf jaar later besloot de Raad voor het eerst om een eigen triomfpenning te laten slaan. Aanleiding was het feit dat de stad Geertruidenberg zich op 25 juni 1593 na een spectaculair beleg van drie maanden aan prins Maurits overgaf. Op 27 augustus bepaalde de Raad dat een ontwerp voor een medaille moest worden gemaakt, die onder de eigen leden zou worden uitgedeeld (*bijlage II*, 6). Op 29 oktober kwam de zaak nogmaals aan de orde en werd besloten ‘dat het kleijn pourtraict vande belegeringe van Geertruidenbergh bij Jacques Graijn van [Jacques de Gheyn (II) (1565-1629)] Amstelredamme door outheijt [autoriteit] vanden Raede gemaeckt, sal geschickt worden aen meester Gerrit Bijler Munt-snijder tot Dordrecht, ende hem aengeschreven worden, dat hij het selve soude sien te snijden, midts dat verkleijnende tot een Coninxdaelder off een Rijcxdaelder, midts dat hij dat sal mogen soo instellen als het werckelijcx sal vallen’ (*bijlage II*, 7).³¹

De voorzijde van de penning vertoont een landkaart, waarop de vesting Geer-

²⁹ Van Loon, *Historipenningen*, I, 431.1.

³⁰ *Ibid.*, I, 481.2. Van Loon dateert de penning op 1596, het jaartal dat ook in het omschrift staat.

³¹ BHIC, RvS, inv.nr. 146, fol. 192 (27 augustus 1593) en fol. 261 (29 oktober 1593).

Afb. 1.6 Rekenpenning op het Drievoudig Verbond. Door Gerard van Bylaer, 1597. Koper, 28 mm, 5,89 gram. [Teylers Museum, Haarlem]

truidenberg is afgebeeld, gelegen aan de rivier de Donge. Ten westen van de stad ligt de Biesbosch, waarop de schepen in een halvemaanvorm liggen. Op de keerzijde staat op een versierde tafel het zevenregelige opschrift GERTRVDIS / BERGĀ(m) · AB · HISP.(anis) / VINDICANT · ORD.(ines) / CONFŒD.(erati) DVCE · PRIN(cipe) / NASS.(aviae) IN · CONSP.(ectu) / EXERC.(itus) HOST.(ium) / CIO · IO · XCIII. (*De Staten-Generaal hebben Geertruidenberg van de Spanjaarden bevrijd onder leiding van de prins van Nassau onder het oog van het leger van de vijand, 1593*) (afb. 1.7).³² De medaille heeft een diameter van 43 mm.

Inderdaad bestaat van het beleg van Geertruidenberg een kaart van Jacques de Gheyn (II). Samen met John Baptist Boazio, een Engelse ingenieur van Italiaanse afkomst, verkreeg De Gheyn van de Staten-Generaal op 21 juli 1593 octrooi om gedurende twee jaar als enige zijn kaart op het beleg van Geertruidenberg te mogen drukken en verkopen (afb. 1.8). Vermoedelijk verscheen de prent in het najaar, want op 29 oktober betaalden de Staten-Generaal De Gheyn *f* 120 voor het opdragen van de prent.³³ Toch lijkt het niet waarschijnlijk dat deze op twee bladen gedrukte kaart het gemelde ‘kleyn pourtraict vande belegeringe’ was.

Begin februari 1594 waren de penningen gereed. De Raad besloot nu om de muntmeester in Dordrecht aan te schrijven om veertien fijngouden medailles van *f* 72, vier exemplaren van *f* 56 en achttien zilveren exemplaren te laten slaan ten behoeve van zijn eigen leden, de secretarissen en de commiezen Verdoes en De Fresne.³⁴

In de vijf jaar die op de inname van Geertruidenberg volgden, liet de Raad bijna ieder jaar aan de Munt te Dordrecht een nieuwe triomfpenning vervaardigen. Op 23 juli 1594 besloot hij penningen van *f* 100 het stuk op de reductie van Groningen te laten slaan (*bijlage II, 10*), op 12 maart 1596 ging het om medailles van *f* 72 op het vergaan van de ‘Zeelandse Spaansche Vloot’ (*bijlage II, 14*) en op 16 juni 1597 om medailles ter waarde van *f* 100 op het Drievoudig Verbond (*bijlage II, 16*).³⁵ Met deze laatste is ongetwijfeld de penning met de drie door een hand uit de wol-

³² Van Loon, *Historipenningen*, I, 437-1; Roovers, ‘Triomfpenningen’, nr. 25.

³³ Japikse (ed.), *RSG 1593-1595*, 149 (21 juli 1593): octrooi en 149, nt. 7 (29 oktober). Zie voor de betalingsordonnantie aan De Gheyn: NA, SG, inv.nr. 12503, fol. 111 (29 oktober 1593). Zie over De Gheyns’ prent op Geertruidenberg: Klinkert, 141 e.v.

³⁴ BHIC, RvS, inv.nr. 147, fol. 26 (7 februari 1594).

³⁵ *Ibid.*, fol. 116 (23 juli 1594): reductie Groningen; NA, RvS, inv.nr. 2347, fol. 51 (12 maart 1596): Spaanse vloot; *ibid.*, inv.nr. 2348, fol. 152 (16 juni 1597): Drievoudig Verbond.

Afb. 1.7 Beloningspenning op de Inname van Geertruidenberg door Gerard van Bylaer, 1593. Goud, 43,3 mm, 44,32 gram. [Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn. Bruikleen Stichting tot Instandhouding van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden]

ken aan linten vastgehouden wapenschilden bedoeld. Deze voorstelling komt immers overeen met die van de hierboven vermelde rekenpenning die eveneens op last van de Raad werd geslagen (afb. 1.6).³⁶ En op 19 maart 1598 én op 6 januari 1599 werd gesproken over de vervaardiging van penningen op de overwinningen van het 'voorgaende jaar' (*bijlage II, 20 en 22*).³⁷ Uit de vrij gedetailleerde beschrijving van januari 1599 lijkt opgemaakt te kunnen worden dat het om de overwinningen in 1597 ging. In de resolutie wordt namelijk gesproken van 'seeckere geinventeerte Emblemata bij den Secretaris Huijgens voorgedragen van eenen Triumphpenning ende Leggelt', waarnaar 'seeckere konstigen ijsersnijder van Amsterdam' stempels zou hebben te snijden. Met de door Christiaan Huygens sr. ontworpen emblemata is ongetwijfeld de wapentrofee bedoeld, die voortkomt op de bij Van Loon I, 497.11 afgebeelde triomfpenning. Van dit stuk komt inderdaad ook een rekenpenning voor, terwijl triomf- en rekenpenning beide het monogram S.C. dragen (afb. 1.9). Het heeft op de keerzijde het volgende negenregelig opschrift in het Latijn: SIGNIS / AD TVRNHOVT / NOVEM ET TRIGINTA / POST OPPIDIS TRANS / RHENVN TRIBVS. / CIS SEX HISPANO / TRIMESTRI EREPTIS / CIO IO XCVII / S · C · (*Negenendertig vendels bij Turnhout, daarna in drie maanden tijd aan gene zijde van de Rijn drie, en aan deze zijde zes steden aan de Spanjaard ontnomen, 1597. Op besluit van de Raad.*)

Nog tweemaal zou de Raad hierna opdracht geven tot het laten snijden van triomfpenningen, in januari 1602 en zeven jaar later ter gelegenheid van de sluiting van het Twaalfjarig Bestand. Op 21 januari 1602 besloot de vergadering om van de rekenpenningen ook gouden exemplaren met een gewicht van een once goud te laten slaan. Mogelijk ging het daarbij om de rekenpenning op de inname van Rheinberk.³⁸

³⁶ Van Loon, *Historipenningen*, I, 481.1; Roovers, 'Triumphpenningen', nr. 29.

³⁷ BHIC, RvS, inv.nr. 2349, fol. 76 (19 maart 1598); *ibid.*, inv.nr. 2350, fol. 4 (6 januari 1599).

³⁸ NA, RvS, inv.nr. 2353, fol. 12 (12 januari 1602); Van Loon, *Historipenningen*, I, 558.

Afb. 1.8 Belegging van Geertruidenberg door Jacques de Gheyn (II) naar Jacques de Gheyn (II) en John Baptist Boazio, 1593. Gravure, 70 x 55 cm. [Rijksmuseum Amsterdam]

Afb. 1.9 Triomfpenning op de overwinningen in 1597 behaald. Door Gerard van Bylaer, naar Christiaan Huygens sr., 1599. Zilver, 51 mm, 45 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

Op 7 en 13 mei 1609 werd in de vergadering gesproken over een ‘aensienelijcke gouden penningh’ ter waarde van *f* 150 (*bijlage II*, 38-39). De penning vertoont op de voorzijde drie door een hand uit de wolken aan linten vastgehouden wapenschilden binnen het omschrift *X A X DOMINO X FACTVM X EST X ISTVD X* (*Dit is door de Heer gedaan*) en op de keerzijde het opschrift: *ORD.(ines) FÆD.(erati) BELG.(ii) / A · REGE HISP.(aniarum) ET · ARC / HID.(ucibus) LIBERI · AGNITI / POST BEL.(lum) CONT.(inuum) XLII · AN(norum) / INDVCIAS PACISCVNTVR / INTERV.(entione) REGVM GAL.(liae) ET / MAG.(nae) BRIT.(anniae) ET · CVM / IISDEM · FOEDVS / RENOVANT / A°.(nno) CIC · IO · CIX* (*Na een voortdurende oorlog van tweeënveertig jaar door de koning van Spanje en de aartshertogen als vrij erkend, sluiten de Staten der Verenigde Nederlanden door de bemiddeling van de koningen van Frankrijk en Groot-Brittannië een bestand, en vernieuwen zij hun verbonden met elkaar in het jaar 1609.*) (afb. 1.10).³⁹

Alle triomfpenningen die de Raad liet maken waren zonder uitzondering bedoeld om te worden uitgedeeld onder de eigen raadslieden, secretarissen en andere beambten. Maar al meteen werden extra exemplaren besteld die als beloningspenningen dienst deden, voor verdienstelijke militairen,⁴⁰ als beloning voor schenkingen,⁴¹ aan een bode die het nieuws van de overwinning bij Nieuwpoort brengt⁴² én zelfs voor een huiswaarts vertrekkend Engelse lid van de Raad.⁴³

39 Van Loon, *Historipenningen*, II, 50.1; Roovers, ‘Triomfpenningen’, nr. 39.

40 BHIC, RvS, inv.nr. 146, fol. 192 (27 augustus 1593): aan de kapiteins De Haen en Bevery; *ibid.*, fol. 297 (18 december 1593): aan Janni Perry Sannes en twee anderen; *ibid.*, inv.nr. 147, fol. 116 (23 juli 1594): aan kapitein Schalk; NA, RvS, inv.nr. 2347, fol. 23 (7 februari 1596): aan hopman Cornelis Kalf en kapitein Schalk.

41 NA, RvS, inv.nr. 2351, fol. 221 (30 oktober 1600): aan Nicolaes van Kinschot; *ibid.*, inv.nr. 2353, fol. 99 (10 augustus 1602): aan de zoon van Sir George Gilpin.

42 *Ibid.*, fol. 157 (4 juli 1600): aan de Edelman van der Burch.

43 BHIC, RvS, inv.nr. 147, fol. 158 (23 september 1594): Sir Thomas Bodley.

Afb. 1.10 Triomfpenning op de sluiting van het Twaalfjarig Bestand. Door Gerard van Bylaer, 1609. Zilver, 52 mm, 45,5 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

Tot aan het begin van de zeventiende eeuw lijkt het primaat wat betreft het bestellen van triomfpenningen en het verlenen van ketens en medailles als vereringen eerder bij de Raad van State dan bij de Staten-Generaal te liggen: de Raad zet de toon, die de Hoog Mogende Heren overnemen.⁴⁴ Naar het voorbeeld van de Raad laten zij vanaf 1594 ook triomfpenningen maken, bestemd voor de eigen leden. En net als de Raad gaan zij deze gebruiken ter beloning van niet-leden. Maar na 1609 zijn de verhoudingen verschoven: na die tijd zal de Raad nooit meer triomfpenningen laten slaan of vereringen doen. Uitsluitend worden nog rekenpenningen besteld. Tekenend voor de veranderde verhouding is dat de Britse ambassadeur Sir Ralph Winwood, die jarenlang zitting heeft gehad in de Raad en in 1613 huiswaarts keert, nog wel in de Raad verschijnt om afscheid te nemen, maar het zijn de Hoog Mogende Heren zelf die het besluit nemen om hem een keten van *f* 4.000 te schenken (*bijlage I, 1613-7*).⁴⁵

De admiraliteiten

In de Republiek lag het beleid voor het inzetten van de vloot bij de Staten-Generaal, terwijl het dagelijkse bestuur van én het toezicht op de zeezaken sinds 1597 waren opgedragen aan vijf colleges ter admiraliteit, waarvan het merendeel al in de decennia daarvoor was opgericht. Drie admiraliteitscolleges waren gevestigd in Holland, de beide andere in Zeeland en Friesland. Holland kende de admiraliteit van de Maas, die in Rotterdam zetelde, de admiraliteit van Amsterdam en de admiraliteit van het Noorderkwartier, die afwisselend in Hoorn en in Enkhuizen zetelde. De

⁴⁴ Zie voor de verhouding tussen Staten-Generaal en Raad van State Van Deursen, 'De Raad van State'.

⁴⁵ BHIC, RvS, inv.nr. 159, fol. 110 (30 augustus 1613); NA, SG, inv.nr. 3170, fol. 460 (30 augustus 1613).

Zeeuwse admiraliteit was gevestigd in Middelburg, de Friese tot 1645 in Dokkum en nadien in Harlingen. De admiraliteiten hadden bestuurlijke taken zoals het uitrusten van oorlogsschepen, de bescherming van de handel, de beveiliging van de zee en van de rivieren en de inning van de convooiën en licenten, én juridische taken zoals de berechting van delicten ter zee en de regeling van het buit- en prijsrecht.

Verschillende admiraliteiten kenden eigen beloningen waarmee zij in hun dienst staande officieren en zeelieden vereerden voor bijzondere verrichtingen.⁴⁶ Vooral van de admiraliteit van Amsterdam, die van de vijf admiraliteiten de machtigste was, is hierover het nodige bekend. Behalve archivalische gegevens is ook een aantal van de door de Amsterdamse admiraliteit uitgereikte medailles bewaard gebleven.⁴⁷ Al direct nadat in 1586 in Amsterdam een college ter admiraliteit was ingericht, is er sprake van het geven van vereringen. Daarbij ging het om verschillende vormen van geschenken, die om uiteenlopende redenen werden gegeven.⁴⁸ Laten we de periodieke vereringen van broodsuiker aan de stadhouders en van vaten wijn buiten beschouwing, dan komen we in de eerste decennia zilveren en verguld zilveren vaatwerk, ringen en vooral veel betalingen in geld tegen. Gegeven werd aan schrijvers die exemplaren van hun boeken schonken of opdroegen, aan uitgevers en graveurs die kaarten presenteerden en aan belangrijke relaties of admiraliteitsbedienden ter gelegenheid van hun eigen huwelijk of dat van hun kinderen en bij wijze van pillegift. Maar vanaf het begin vonden ook vereringen plaats aan kapiteins en zeelieden vanwege het enteren en veroveren van vijandelijke schepen of andere uitingen van dapperheid. Naast de beloning in de vorm van een geldbedrag kwam ook het gouden of zilveren sifflet regelmatig als geschenk voor. Tussen 1592 en 1630 werden verschillende van dergelijke bootsmansfluitjes geschonken, waarbij de waarde varieerde van f 10 à f 12 voor het zilveren exemplaar dat in september 1591 werd vereerd aan W. Puijnen tot f 150 tot f 200 voor de in de jaren twintig en dertig geschonken gouden exemplaren.⁴⁹

Pas in 1607 doen kettingen met medailles hun intrede. Op 25 april van dat jaar vernietigde een Nederlandse vloot onder leiding van viceadmiraal Jacob van Heemskerck een in de baai van Gibraltar voor anker liggende Spaanse vloot. In deze slag bij Gibraltar verloor Van Heemskerck het leven. Op 9 oktober 1607 besloot de admiraliteit om kapitein Pieter Willemsz. Verhoeff, die zich in de slag

⁴⁶ Een omvangrijke studie naar de door de admiraliteiten en andere instellingen verleende vereringen en naar de talrijke portretten van zeehelden die vol trots de hun verleende gouden ketens tonen, ontbreekt.

⁴⁷ In 1844 ging bij een brand in het Departement van Marine een belangrijk deel van het archief van de admiraliteitscolleges verloren. In de jaren voorafgaand aan de brand deed J.C. de Jonge uitgebreid onderzoek in het admiraliteitsarchief. Bijgevolg is diens *Geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen* een uiterst belangrijke publicatie. Ook kon ik dankbaar gebruik maken van de gegevens die Van Zelm van Eldik in het admiraliteitsarchief liet nazoeken.

⁴⁸ Zie voor de vereringen in de periode tot en met 1647: NA, AA, inv.nrs. 1508-1511 onder de trefwoorden 'geschenken' en 'medaille'.

⁴⁹ Zie voor afbeeldingen van dergelijke siffletten: Sigmond en Kloek, *Zeeslagen*, 14-15.

Afb. 1.11 Pieter Willemsz. Verhoeff, circa 1607. Olieverf op doek, 56 x 48 cm. [Rijksmuseum, Amsterdam]

‘vromelijck’ had gedragen te vereren met f 300 ‘tot een gouwen kettingh’. Tot de verering werd besloten ‘omme hem ende andere in toecommende tijden te animeren’. Kennelijk werd Verhoeff de keuze gelaten tussen een keten en de tegenwaarde in geld, want de volgende dag werd in de vergadering meegedeeld dat Verhoeff had laten weten ‘dat hem de keeten aengenaemst sal sijn’.⁵⁰ Uit de resolutie blijkt niet of Verhoeff alleen een gouden ketting óf een ketting met medaille kreeg. Op het geschilderde portret dat zich in de verzameling van het Rijksmuseum bevindt (afb. 1.11)⁵¹ hangt aan de ketting die Verhoeff om de hals draagt een gouden medaille, waarop met enige moeite de voorstelling van een zeeslag valt te ontwaren. De onbekende schilder heeft de kapitein zo uitgebeeld, dat het licht op de medaille valt, terwijl de gouden ketting bijna wegvalt tegen de achtergrond van diens donkerbruine jas. Welke medaille er aan de ketting hangt, valt niet te zegen.

Tot 1622 was de keten aan Verhoeff de enige die de admiraliteiten vereerden. Wel lieten zij in april 1615 aan de Munt van Dordrecht stempels snijden voor een triomfpenning op de slag bij Gibraltar. Vermoedelijk waren de gouden en zilveren afslagen die men wilde laten maken bestemd voor de raden en andere hoge admiraliteitsbedienden. De triomfpenning vertoont op de voorzijde een gezicht op de baai en het gevecht tussen beide vloten en op de keerzijde het volgende zestienregelig opschrift in het Latijn: DEI · OPT.(imi) MAX.(imi) NVTV · / ILL.(ustrium) ORD.(inum) GEN.(eralium) CONFED.(eratarum) / REGION.(um) INF.(erioris) GER.(maniae) AVSPICIIS · / SVB · MAVRITIO · NASSO.(vio) PRINC(ipe) / VRANLÆ · ARCHITALASSO · HEROS / IACOBVS · AB · HEEMSKERK · IN · IPSIS / Freti · HERCVLEI · FAVCIBVS · SVB · / CONSPECTVM · VRBIS · GIBELTARIF. / NAVES · HISPANICAS · HVC · VSQ:(ue) HABI / TAS · INEXPVGNABILES · DEVICIT / EXVSSIT · AC · SVA · PAVCORVMQ:(ue) / MORTE · NON · INGLORIA · FVN / DITVS · DELEVIT · VII · CAL.(endarum) MAII / CIO · IO · C · VII / HÆ · TIBI · ERVNT · / ARTES (*Door de wil van de zeer goede en grote God, onder het gezag van de doorluchtige Staten-Generaal der Verenigde gewesten van Nederduitsland en onder Maurits van Nassau, prins van Oranje als opperzeevoogd heeft de held Jakob van Heemskerk in het nauw van de Straat van Herkules en in het gezicht van de stad Gibraltar de tot nog toe onoverwinnelijk geachte Spaanse schepen overwonnen, verbrand en met zijn glorierijke dood én die van weinigen der zijnen tot de grond toe vernield, de 25ste april 1607. Dit zullen Uw meesterstukken zijn*) (afb. 1.12).⁵²

In 1619 en 1620 werden opnieuw bestellingen geplaatst bij de munt te Dordrecht, ditmaal van gouden exemplaren van de triomfpenning die de Staten-Generaal hadden laten slaan op de synode van Dordrecht. Daarbij volgde de admiraliteit het voorbeeld van ‘veele collegien vande regeeringe deezer landen’, die voor de eigen leden bij wijze van herinnering aan de synode, gouden afslagen hadden laten

⁵⁰ NA, AA, inv.nr. 1353, 9 en 10 oktober 1607.

⁵¹ Rijksmuseum, inv.nr. SK-A-1469.

⁵² NA, AA, inv.nr. 1361, 25 april 1615; Van Loon, *Historipenningen*, II, 30; Roovers, ‘Triumphpenningen’, nr. 30.

Afb. 1.12 Medaille op de Slag bij Gibraltar, 1607. Door Gerard van Bylaer, 1615. Zilver, 54 mm, 53 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

maken. De admiraliteit bestelde exemplaren van dukatengoud, bestemd voor de leden van de raad, voor de fiscaal, de secretaris, de equipagemeester en de ontvanger-generaal.⁵³

In de vergadering van 14 april 1620 besloten de raden ter admiraliteit om voor zichzelf en de hogere admiraliteitsbedienden een eigen waardigheidssteken te laten maken in de vorm van een gouden medaille versierd met de beeltenis en het devies van prins Maurits. Het was de bedoeling dat de raden en de admiraliteitsbedienden ‘bij tijt ende gelegentheijt, ende als zijluiden in deputatie zullen uijt reijsen, die zullen draegen’. Uit de resolutie blijkt duidelijk dat de Amsterdamse admiraliteit hierbij het voorbeeld volgde van de andere admiraliteitscolleges waar dergelijke medailles al werden gedragen.⁵⁴ Het lijkt een aanwijzing voor de voortschrijdende profilering en professionalisering van deze generaliteitscolleges.

Mogelijk bleven de waardigheidsstekens ook na het overlijden van Maurits in 1625 voortbestaan, getuige de ovale, gouden medaille met gegraveerde voorstellingen in de collectie van het Geldmuseum. Deze vertoont op de voorzijde de beeltenis van Frederik Hendrik en face met harnas en brede kraag. In een cartouche onder het portret staat het devies van de prins *PATRIÆQVE / PATRIQVE (aan het vaderland en aan mijn vader)*. Op de keerzijde is een leeuw afgebeeld, die twee gekruiste ankers voor zich vasthoudt, zittend in de Hollandse tuin. Ter weerszijde staan de letters *A(dmiralitas) A(mstelodamensis)*. De medaille heeft een verhoogde

⁵³ NA, AA, inv.nr. 1365, 21 september 1619 en *ibid.*, inv.nr. 1366, 12 december 1620 (voor de luitenant-admiraal van Holland). Zie voor de penning op de synode van Dordrecht infra, hoofdstuk IV, 361-366.

⁵⁴ *Ibid.*, inv.nr. 1366, 14 april 1620: ‘Alsoo men bevindt dat meest alle de [...] colleg[...] admiraliteitj inde respectieve vereenichde prov[...] dragen gowouden medaillen inne hebbende de effi[...] ende devis van Zijn Excellentie’.

Afb. 1.13 Medaille van de Admiraliteit van Amsterdam met het portret van Frederik Hendrik. Door Joannes Lutma sr., vóór 1633. Goud, 53 x 43 mm, 36 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

rand, drie oogjes op de rand en drie kettinkjes, die in één ring samenkomen (afb. 1.13).⁵⁵ Op grond van de stijl van de cartouches dateerde Frederiks het stuk rond 1630 en schreef hij het toe aan de vooraanstaande Amsterdamse goudsmid Joannes Lutma sr.⁵⁶ Overigens werden stukken met de beeltenis van de stadhouders ook als beloningspenning gebruikt. Zo ontving kapitein Hendrik de Kleuter op 7 oktober 1622 voor het enteren van een vijandelijk schip ter hoogte van Oostende ‘een gowden keeten ende medaille van Zijn Excellentie’, in dit geval dus met het portret van prins Maurits.⁵⁷ Dat het in de jaren twintig van de zeventiende eeuw nog niet om gegraveerde, ovale, door Lutma geleverde exemplaren ging, blijkt uit het portret van viceadmiraal Jochem Hendriksz. Swartenhont, die in juli 1624 van de

⁵⁵ Geldmuseum Utrecht, inv.nr. PE-01147. Het stuk meet 52 x 43 mm en weegt 36,27 gram. Zie *Catalogus KPK*, nr. 613.

⁵⁶ Frederiks, *Plaquetpenningen*, 32: ‘de toeschrijving aan Lutma berust op den stijl der cartouche, die geheel in Lutma’s vroegen trant is gemaakt’.

⁵⁷ NA, AA, inv.nr. 1368, 7 oktober 1622.

admiraliteit een keten van *f* 700 ontving. Op het uit 1627 stammende portret draagt Swartenhont duidelijk een exemplaar van de door Willem van Bylaer vervaardigde penning op de overwinningen in Zuid-Amerika met het portret van Maurits op de voorzijde (afb. 1.14).⁵⁸

Of de admiraliteit na het overlijden van Frederik Hendrik in 1647 ook medailles met de beeltenis van Willem II liet maken en uitreikte, is niet bekend. In elk geval aan het begin van het eerste stadhoudersloze tijdperk lijkt het stadhouderslijke portret op de beloningsmedailles van de admiraliteit van Amsterdam definitief plaats te hebben gemaakt voor de leeuw van het gewest Holland.

Dat de beroemde goudsmid Joannes Lutma inderdaad de vaste leverancier van de Amsterdamse admiraliteit was, blijkt uit verschillende betalingen in de jaren veertig en vijftig van de zeventiende eeuw. Op 28 juni 1644 werd in de vergadering de keten getoond, bestemd voor kapitein Barend Pietersz. Dorreveld. De keten had een waarde van *f* 400 en woog 9½ once [292 gram]. Uit de resoluties blijkt dat Lutma zelf de keten had afgeleverd.⁵⁹ Meer dan twee jaar later, op 22 september 1646, ontving Lutma een bedrag van *f* 646 voor een ketting en een medaille bestemd voor kapitein Marten Jansz. Schaaf, die ter hoogte van Duinkerken een groot Duinkerker fregat buit had gemaakt. De keten woog 15 once 1 engels [463 gram].⁶⁰ Op 26 november 1654 besloot de admiraliteit om een keten van *f* 600 te laten maken voor commandeur Adriaan Roothaas die in de Middellandse Zee dertien vijandelijke schepen had veroverd. Voor de door hem geleverde keten ontving Lutma op 19 december *f* 610. Met een lengte van 8 el mat de ketting circa 5½ meter.⁶¹

Van deze latere door Lutma geleverde medailles zijn enkele exemplaren bewaard gebleven. Net als het stuk met het portret van Frederik Hendrik zijn de latere beloningsmedailles van de Amsterdamse admiraliteit ovaal van vorm en voorzien van gegraveerde voorstellingen. Ook dragen zij de voorstelling van de zittende leeuw met de gekruiste ankers, maar het wapenschild van het gewest Holland verving het portret van de stadhouder. Ongetwijfeld het meest prestigieuze stuk is de keten die aan Michiel Adriaensz. de Ruyter werd vereerd. Medaille én ketting bevinden zich in de verzameling van het Rijksmuseum (afb. 1.15).⁶² De admiraliteit van Amsterdam vereerde de keten op 30 april 1661 aan De Ruyter vanwege de verovering van de Franse piratenschepen 'Régine' onder kapitein Lalande en 'Chasseur' onder kapitein Ladignac, een wapenfeit dat vier jaar tevoren ter hoogte van Corsica had

58 Rijksmuseum, inv.nr. SK-A-705. NA, AA., inv.nr. 1370, 26 juli 1624 en 7 september 1624; Van Loon, *Historipenningen*, II, 155; Roovers, 'Triumphpenningen', nr. 49.

59 NA, AA, inv.nr. 1400, 18 en 28 juni 1644.

60 *Ibid.*, inv.nr. 1402, 12 september 1646. Zie ook *Navorscher* 27 (1877), 13-15 en 162-163. Drents Archief, 0001, Oude Staten Archieven, inv.nr. 548: Rekening van den ontvanger-generaal van 't college ter admiraliteit te Amsterdam omtrent zijne administratie over 1644 - 1647 van de ontvangsten en uitgaven met betrekking tot het jacht Drenthe; met borderel, 22 september 1646.

61 *Ibid.*, inv.nr. 1408, 26 november en 19 december 1652.

62 Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. NM 815, 68 x 54 mm. *Catalogus goud- en zilverwerken*, nr. 156. Het gewicht van de keten, die zich in de vaste opstelling van het museum bevindt, is niet bekend.

Afb. 1.14 Jochem Hendriksz. Swartenhont, luitenant-admiraal van Holland. Toegeschreven aan Werner van den Valckert, 1627. Olieverf op doek, 118,3 x 90,4 cm. [Rijksmuseum Amsterdam]

Afb. 1.15 Keten van de admiraliteit van Amsterdam geschonken aan Michiel Adriaensz. de Ruyter. Door Joannes Lutma sr., 1661. Goud, medaille: 68 x 55 mm. [Rijksmuseum Amsterdam]

Afb. 1.16 Willem van der Zaen en zijn echtgenote Aegje van der Eyck. Door Abraham van den Tempel, 1660. Olieverf op doek, 230 x 196 cm. [Scheepvaartmuseum, Amsterdam]

plaatsgevonden.⁶³ Voor hetzelfde wapenfeit ontvingen ook commandeur Gideon de Wildt en de beide kapiteins Willem van der Zaen en Jan Ooms gouden ketens. Die van De Ruyter had een waarde van *f* 800, die van De Wildt van *f* 600 en die van de beide kapiteins van *f* 500.⁶⁴

Voor kapitein Willem van der Zaen (afb. 1.16) zou het bepaald niet bij deze verering blijven. Uit het opschrift op het epitaaf dat op kosten van de admiraliteit in de Oude Kerk te Amsterdam voor hem werd opgericht, blijkt dat Van der Zaen, die bij zijn overlijden was opgeklommen tot schout-bij-nacht, maar liefst vijf maal met een keten was vereerd.⁶⁵ Na de verering voor de verovering van de beide Franse kaperschepen in 1657 volgde een tweede keten voor de verovering eind 1661 van een Algerijns piratenschip met 36 christenslaven aan boord en een derde keten ter waarde van *f* 600 voor de verovering in 1662 van twee Turkse oorlogsschepen met 21 christenslaven bij Pantelleria.⁶⁶ In 1664 nam Van der Zaen deel aan de tocht die De Ruyter maakte naar Afrika en West-Indie. Bij terugkeer in 1665 ontving hij een vierde keten. Dat het bij de vijfde keten waarvan het grafschrift op Van der Zaens epitaaf spreekt niet om een verering door de admiraliteit van Amsterdam ging, blijkt uit de boedelinventaris die werd opgemaakt na het overlijden van zijn echtgenote Aegje van der Eyck in 1703. In de inventaris worden de vier gouden ketens genoemd die door de admiraliteit van Amsterdam werden geschonken. Als vijfde in de lijst staat vermeld: ‘een groote gouden keten met gout geamalleert kruys 5½, ad *f* 2.220’.⁶⁷ Mogelijk betreft het hier een present, dat Van der Zaen van een buitenlandse vorst ontving. Met een gewicht van 5½ ounce of 1.707 gram was de vijfde keten veel zwaarder dan de eerste keten, waarvan de waarde op *f* 358 werd getaxeerd.

In de verzameling van het Amsterdamse Scheepvaartmuseum zijn drie van de vijf aan Van der Zaen uitgereikte ketens bewaard gebleven. De drie gegraveerde beloningsmedailles hebben alle dezelfde voorstellingen, maar vertonen verschillen qua uitvoering. Bovendien zijn twee van de drie stukken gedateerd: een stuk draagt het jaartal 1661, geplaatst op de keerzijde onder de Hollandse tuin, het ander het jaartal 1663 op de voorzijde onder de poten van de Hollandse leeuw (afb. 1.17).⁶⁸

63 Prud’homme, *Rechterhand*, 98.

64 NA, AA, inv.nr. 1414, 30 april en 14 mei 1661.

65 Bizot, *Helden-toneel*, 26: ‘Dit is door ’t landt, tot eer van Van der Zaan bestelt / Om dat een roovers schoot ontzielde desen helt / Vyf goude ketenen had hy voor heen genooten: / Rust hier tot eer van haer, die uit hem zyn gesprooten’.

66 NA, AA, inv.nr. 1416, 22 maart en 7 april 1663.

67 Wildeman, ‘Eerepenningen’, 181-182. De boedelinventaris bevindt zich in het archief van de Weeskamer van Den Haag, Gemeentearchief Den Haag, toegangnr. 0402-01, inv.nr. 920, stukken betreffende de boedel van Agatha van der Eyck, weduwe van Willem van der Zaen.

68 Scheepvaartmuseum Amsterdam, inv.nr. 1990.0943, ongedateerde medaille: 63 x 50 mm; inv.nr. 1990.0942, medaille met jaartal 1661: 75 x 63 mm; inv.nr. 1990.0941, medaille met jaartal 1663: 73 x 60 mm. Overigens bevonden zich bij het overlijden van Van der Zaens weduwe Aegje van der Eyck in 1703 in haar boedel nog vier van de vijf ketens. Van de eerste keten is opgetekend dat deze 22 loot 8½ engels [circa 2720 gram] woog en dat de waarde *f* 358 bedroeg. Ongetwijfeld is 22 ounce 8½ engels bedoeld [circa 690 gram].

Afb. 1.17 Medaille en gedeelte van de ketting, verleend aan Willem van der Zaen. Door Joannes Lutma sr., 1663. Goud, 73 x 60 cm. [Scheepvaartmuseum, Amsterdam]

Dat de gegraveerde medaille ruime mogelijkheden tot variatie bood, blijkt uit het geval van Jonge Kees, stuurman van een hoeker uit Vlieland, die in 1652 op de Noordzee slaags raakte met een Engels vissersschip. Bij gebrek aan wapens gingen de bemanningen van beide schepen elkaar te lijf met alles wat ze maar te pakken konden krijgen. De Engelsen smeten met stenen, de Vlielanders met stukken brandhout. Uiteindelijk enterden de Vlielanders onder leiding van hun stuurman het Engelse schip, waarna zij de bemanning overmeesterden en in het ruim opsloeten (afb. 1.18). In triomf leverden zij hun prijs in Amsterdam af. De Amsterdamse admiraliteit beloonde de opvarenden elk met een rozennobel en schonk stuurman Jonge Kees een gouden penning, hangend aan een blauw lint. De medaille vertoonde op de ene zijde het wapen van de Amsterdamse admiraliteit en op de andere zijde de beide vissersschepen, waarvan de bemanningen elkaar met stenen en brandhout bekogelden.⁶⁹

Ook van de admiraliteit op de Maze is een ketting met een medaille met de beeltenis van stadhouder Frederik Hendrik bekend. Op 7 november 1629 besloot de vergadering om aan commandeur Maarten Harpertsz. Tromp een keten van f 300 toe te kennen, vanwege zijn dappere optreden in hetzelfde treffen met de Duinkerkers waarin Piet Heyn sneuvelde.⁷⁰ Uit de resolutie blijkt niet hoe de verering er uitzag en of de ‘goude keting’ van een medaille was voorzien, maar in dit geval beschikken we over twee gedetailleerde, additionele bronnen. Zo bevat het testament dat Tromp in januari 1634 in Den Briel ten overstaan van notaris Jan de Bruyne liet opmaken een nauwkeurige beschrijving van de ketting en de medaille, die hij aan zijn oudste zoon Herpert Maartensz. Tromp naliet. Aan de voorzijde droeg de medaille het portret van stadhouder Frederik Hendrik en aan de keerzijde het zesregelige opschrift: ‘Geen pronck van Gout / Maer clouckheit stout / Op dollen Baren / Beërft de eer / Van Hollandts Heer / Door T’oorlochs vaeren.’⁷¹ Bovendien bestaat van luitenant-admiraal Tromp een portret naar Michiel Jansz. van Mierevelt, waarop hij de ketting met een ovale medaille draagt. Op de medaille valt duidelijk het portret van stadhouder Frederik Hendrik te herkennen (afb. 1.19).⁷²

De keten aan Tromp was niet de enige verering die de Rotterdamse admiraliteit deed: in oktober 1652 ontving opperstuurman Willem Ariensz. vanwege de verovering van een Engels schip een medaille van f 200 ‘tot encourageringe van anderen’.⁷³

Naast de Amsterdamse en Rotterdamse admiraliteiten reikten ook de Zeeuwen beloningen uit. Uit een bewaard gebleven register van betalingsordonnanties over de jaren 1633-1638 blijkt dat het college in die jaren betalingen deed voor vijf ketens

69 De Jonge, *Zeewezen*, I. 445 citeert de resolutie van de admiraliteit van Amsterdam van 9 augustus 1652. Deze is bij de brand van 1844 verloren gegaan. Zie voor een beschrijving van de medaille: Dirks, *Repertorium*, I.1189.

70 NA, AA, inv.nr. 124, 7 november 1629.

71 SAVPR, testament van Maarten Harpertsz. Tromp, 27 januari 1634.

72 Rijksmuseum, inv.nr. SK-A-1418.

73 NA, AA, inv.nr. 146, fol. 331 (14 oktober 1652).

SCHEEPS-GEVECHT,

Tusschen een Engelschen en Hollandtschen Visscher;
Gheschiedt op den 9. Augustus, 1652.

Goetgunstige Weser/ alsof my is ter hande ghesloten een seker Memorael/ van een Scheeps-gevecht/ nu onlanghs ge- daert tusschen twee Visschers/ den eenen een Engels-man/ d'ander een Hollandscher Visscher: Alsof en hebbe ich niet kunnen naerlaten het selvighe ter eemvoriger memorie in een Mademole Caesfel te stellen/ op dat den naam der oude Batavieren dooz desen Visscher verniebert; den welken sijnen nakem noch heeft willen op de nationelijnghe ontferssichly machten. Ende alsoovert hier een langh Verhaal of gheschiedt hadde/ soo willen wy het selvighe naer formacrischer wyse vertellen/ ende in 't loof beschalen.

Desen Jongen Kees, zijnde een Raadstman-banger/ of Visscher/ zijnde wygeseyt om sijn loof te winnen/ homende tusschen het zif en 't Span/ seplende te ghevoer een Engelsche Visscher/ met acht mannen bemant/ die daer lagh en vischte/ ende desen met ongedaer gheschiedt gheviel: ende met sijn Schip nu eerst in Zee homende/ hadde sijn Visscher-vant noch niet ont- geschooten/ verhoort van den Engelschen Visscher een zoo d'isch te hoopen/ datwelcke menende dat looge Kees niet hem gesche/ en in plaats van d'isch hem teeliche en buyse secht-woorden gaf/ roepende: you Kees, you zallose Feloe, you Dogs, you must here hangel; ende den Engels-man vrede die wijnen om hem te verniebsieren/ goepende verzocht met groate steent naer hem toe. Desen Jongen Kees, niet sicut met sijn Maers/ verniebschende dat het crut waer/ sachte den onterghden Kerck/ begoff mee van hem te lijken/ roepende: Dier sal jou de d'ierle oer- baten/ alle beschelmen/ ghy Bannicks-moorders/ ende begoff eortl hreestelich met den-bouten op jaer aen te goeren/ nam al wat hy binden konde/ ende sneret het waer de Engelsche Scharen toe: ende naer dat dese Hagel-bijp van het waeren der steen ende hant- bouten wat begoff te esseren/ soo is 't loof wijt ghe-

komen/ dat desen Visscher met sijn loof niet de mes- sen in de buyt/ tot in den Engelschen Visscher is overgeballen/ ende geweldigh op malkanderen gheschieden en gheschoden: Soo is 't emdelich soo wijde ghesloten/ dat so de Engelschen in hare Ripen heb- ben gheschode/ ende de Hollandsche toegeschiedt; en soo meester van hare gheschoden: en aen sijn Schip ge-intert/ in 't gheschode van een Engels Oostgins- man/ die daer op de waecht lagh/ ende soo tot Am- sterdam op-ghevoert/ ende de Gede Heeren der Admiraltie daer of bevoertigh: die hem daer voer bedachten/ ende voor sijn gresoude dienst met eenen gouden Penningh bereet hebben/ ende elck van de Maers eenen rofenobel/ ende naer voorsballende ge- castte goede conditien beoost.

LOF-DICHT,

Over de Victorie van den Vlie-
Lander Visscher.

Manhafte en brave Prins, en pronck der
Batavieren,
Die stadigh leydt en tracht naer kranke
van Lauwrienen,
Die door een brave daedt brengt heden aen den
dagh
De mannelijke moed die eerst in 't duyfster lagh.
Ghy quaemt noch eerst in Zee, en siet een Visscher
visschen,
Die vraeght ghy naer de Zoo, om 't middaghj op
te d'ischen;
Maer siet, dees Engels-man die kon de vriede-
schap niet.

Maer spurt in plaats sijn gal, en voorts u Schip be-
spiede

Waer dat het was op 't weckst, mis rees een buy
van sseenen,

En vloogen op het Schip, door Wandt en Zeylen
heen.

Doen toonde ghy u moedt, was 't: Duyvel hael
de Brits,

En al gelijkjer hand met brande-hout d'r after sijn.

Na dat dees bagelbuy van houten en van sseenen
was min of meer gedaen, en 't ruyghste wat ver-
dweenen,

Soo enterde ghy voort met 't mesjen in de handt,
En wierdt verwiner stracks van Schip, van Vliet
en Wandt.

Ghy die u niet ontgh, schoon dat het Britten fa-
ghen,

De Enggelle van 't Schip tot in het Ruym te jagen,
En spijkert d'Luycken toe, en laet de Suider-zee,

En brenghet 't waert aen voor Amstel op de Rec.
De Fama bliet terloot, en liet de mare weten,

Dat Jonge Kees de Prins hem luffig had gequeten,
Strack wierdt dees brave daet, doof hem gewrocht,
geloont

Met een gouden Penningh, om d'eer aen 't Lande
betoot.

A Het Engels Calvoort.

B Het Hollandsche Visscher Scherpen.

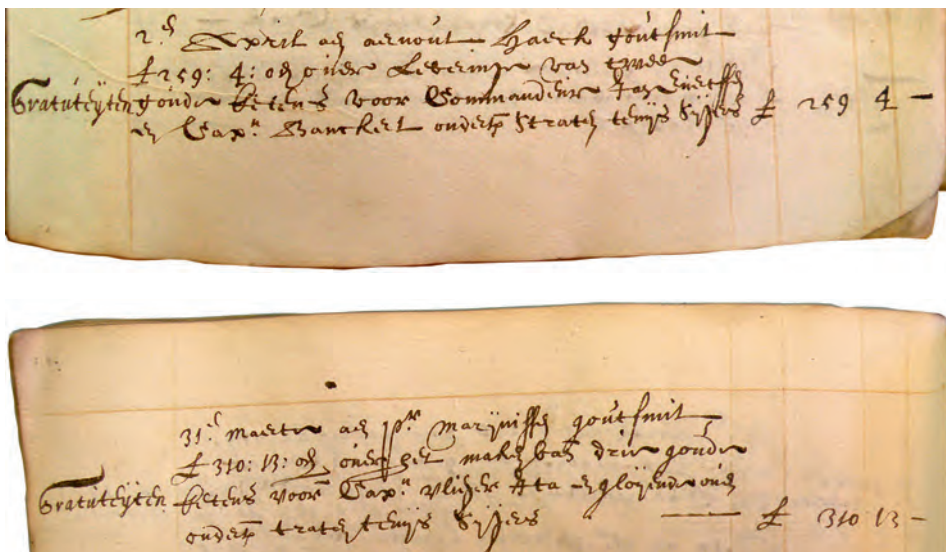
C Den Engelschen Oostgins-man.

D Waer de Heeren der Admiraltie den overloot
niet met een gouden Penningh bereeren.

Afb. 1.18 'Scheeps-gevecht tusschen een Engelschen en Hollandtschen Visscher', 1652.
Drukwerk en gravure, 32,6 x 24,9 mm. [Rijksmuseum Amsterdam]

Afb. 1.19 Maarten Harpertsz. Tromp, luitenant-admiraal van Holland en West-Friesland. Naar Michiel Jansz. van Miereveldt, 1640. Olieverf op doek, 71,3 x 58,5 cm. Tromp draagt de keten met de medaille met het portret van Frederik Hendrik die de admiraliteit van Rotterdam hem in 1629 schonk. [Rijksmuseum Amsterdam]

Afb. 1.20ab Betalingsordonnanties ten name van Aernout Haak (a) voor de levering van twee gouden ketens voor Evertsen en Banckert, 1636, en ten name van Pieter Marijnissen (b) voor de levering van drie gouden ketens voor De Vlieger, Ita en Janssen, 1636. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief admiraliteitscolleges]

en twee medailles. De vijf ketens waren bestemd voor commandeur Johan Evertsen en de kapiteins Joost Banckert, Johan Jacob de Vlieger, Pieter Adriaensz. Ita en Adriaen Janssen, bijgenaamd 'Gloeiende Oven'. Op 18 februari 1636 waren zij ter hoogte van Dieppe slaags geraakt met de Duinkerker admiraal Jacques Collaert, die zij samen met zijn viceadmiraal Matthijs Rombout hadden overmeesterd en gevangen genomen.⁷⁴ Op 1 maart legden Evertsen en de zijnen verslag af in de vergadering van de admiraliteit, tien dagen later deden Banckert, Ita en Janssen dat ook in de vergadering van de Staten van Zeeland.⁷⁵ De admiraliteit zegde Evertsen uit naam van de Staten van Zeeland een ketting en medaille van f 900 à f 1.000 toe en aan de vier kapiteins elk een keten van f 600 à f 700. Toch was het de Zeeuwse admiraliteit, die de ketens betaalde. Daarbij valt op dat de betaalde bedragen aanzienlijk lager waren dan hetgeen oorspronkelijk was toegezegd: de ketens bestemd voor Evertsen en Banckert werden geleverd door Hernout of Aernout Haak en kostten tezamen f 259:4, de drie andere door Pieter Marijnissen of Marinussen voor f 310:13 (afb. 1.20ab).⁷⁶ Van de aan Evertsen uitgereikte medaille nam J.C. de Jonge in 1820

⁷⁴ Zie voor een gedetailleerde beschrijving van het treffen: De Jonge, *Levens-beschryving*, 28-35.

⁷⁵ NA, PR, inv.nr. 111, fols. 23 en 25 (11 maart 1636).

⁷⁶ NA, AA, inv.nr. 2839, fol. 99 (31 maart 1636 en 2 april 1636). Zie voor Haak: De Bree, *Zeeuws zilver*, 118, nr. 202 en voor Marijnissen: *ibid.*, 129, nr. 363.

Afb. 1.21 Medaille horende bij de keten vereerd aan Johan Evertsen. Willem Hendrik Hoogkamer, 1820. Aquatint. [Uit: J.C. de Jonge, *Levens-beschrijving*]

in zijn werk over de Zeeuwse viceadmiraal een gravure op, vervaardigd naar het origineel dat zich toentertijd nog in familiebezit bevond (afb. 1.21). De medaille vertoont op de voorzijde het treffen met de Duinkerkers, waaronder een tafel met het opschrift: ‘Dies domini exercituum / super Omnes naves Tharsis / Jesaj. Cap. 2 vers. 12. 16’ (*De dag des Heren der heerscharen* [vs. 12] tegen alle schepen van Tharsis [vs. 16]) en op de keerzijde het gekroonde wapen van de Zeeuwse admiraliteit met het omschrift ‘Praefecto Johan Everhardi, Ducibus Jodoco Banckero, Johan Jacobi Vliegerio, Petro Adriani Ita, Adriano Johannis navale praelium commissum, ante Diepam Ao. 1636 Februar. 18’ (*Onder commandeur Johan Evertsen en onder leiding van Joost Bankert, Johan Jacob de Vlieger, Pieter Adriaensz. Ita en Adriaen Janssen is op 18 februari 1636 de zeeslag voor Dieppe gevoerd*).

De beide andere in het register vermelde medailles dateren respectievelijk van 1636 en 1638. De eerste was bestemd voor kapitein Abraham Crijnssen en werd voor f 28:4:4 geleverd door goudsmid Louis Wils. Voor wie de tweede gouden medaille bestemd was, waarvoor op 17 juli 1638 aan de Middelburgse medailleur Johannes Loeff een bedrag van f 33:16:10 werd betaald, is niet bekend.⁷⁷

Ook in latere jaren reikte het Zeeuwse college ketens en medailles uit. Zo ontving kapitein Adriaen Banckert, die in maart 1659 met zijn schip bij het eiland Ven voor de kust van Landskrona in het ijs geraakt was en daar de aanvallen van verschillende Zweedse schepen had afgeslagen, op 26 november 1659 van de Zeeuwse admiraliteit een gouden medaille, waarop het gevecht was uitgebeeld. Op een portret dat

⁷⁷ NA, AA, fol. 108 (5 juli 1636) en fol. 169 (17 juli 1638). Het zou kunnen gaan om de penning op de inname van Breda door Frederik Hendrik, waarvoor Loeff op 8 september 1638 van de Staten-Generaal octrooi ontving. Zie De Man, *Loeff*, 16 en 32-35. Wils komt in De Bree, *Zeeuws zilver* niet voor.

Afb. 1.22 Adriaen Banckert, luitenant-admiraal van Zeeland. Door Hendrick Berckman, 1673. Olieverf op doek, 110 x 83,5 cm. [Rijksmuseum Amsterdam]

Hendrick Berckman in 1673 van hem schilderde, draagt Banckert de medaille aan een blauw lint (afb. 1.22).⁷⁸

Tot slot is van de admiraliteit van West-Friesland een penning bekend, die vermoedelijk dienst deed als verering. Deze vertoont op de voorzijde het wapen van West-Friesland, rustend op twee gekruiste ankers en omgeven door het monogram P(ugno) P(ro) P(atria) en op de keerzijde een zeilschip. Van deze beloningsmedaille komen met enige regelmaat gouden exemplaren in veilingen voor.⁷⁹ Een bijzonder stuk draagt op de keerzijde het gegraveerde jaartal 1742 en de initialen Bk – VG. Wat de betekenis ervan is, is niet bekend.⁸⁰

De handelscompagnieën

Van de beide handelscompagnieën VOC en WIC was het vooral de eerste die met regelmaat vereringen uitreikte in de vorm van gouden ketens en kettingen. Het waren vooral de opperbevelhebbers van de jaarlijkse retourvloten die bij terugkeer in patria een dergelijke verering tegemoet konden zien. Elk jaar werd in Batavia een vloot samengesteld om de kostbare specerijen, het porselein en de handelswaar die in patria waren besteld en die men in de Aziatische vestigingen had vergaard naar Nederland te vervoeren. Aan de Kaap de Goede Hoop sloten de schepen die uit Ceylon kwamen zich bij deze vloot aan. Aan het hoofd van de retourvloot stelde de Hoge Regering te Batavia een admiraal of commandeur, vaak een hoge Compagniesdienaar die had aangegeven te willen repatriëren of een van de kapiteins van de vloot. Het opperbevelhebberschap over de retourvloot was een belangrijke functie die grote verantwoordelijkheid met zich meebracht. De admiraal of commandeur diende ervoor te zorgen dat de kostbare vloot veilig de havens van de Republiek binnenliep. Aan het einde van de zeventiende en in het begin van de achttiende eeuw konden de retourvloten soms uit wel 20 tot 25 schepen bestaan.

Na aankomst in de Republiek maakte de commandeur zijn opwachting in de vergadering van de Heren XVII, de hoofddirectie van de Compagnie, waarin de zes kamers van de VOC waren vertegenwoordigd. Hier deed hij kort verslag van de reis van de retourvloot, waarna hij werd bedankt voor ‘de Sorge en vigilantie in het behoude overbrengen van de vloot’. Meestal werd hem te verstaan gegeven dat hij één of enkele dagen later opnieuw in de vergadering diende te verschijnen om te vernemen of Heren XVII instemden met ‘sijn gehoudene conduites in het behouden overbrengen der gemelde Retourvloot’ en welke beloning hem zou worden toegekend.

⁷⁸ De Jonge, *Zeewezen*, I. 576-577. NA, AA, inv.nr. 2478, fol. 401 (26 november 1659); Van der Moer, ‘Banckert’, 36. Zie voor het portret door Berckman: Rijksmuseum, inv.nr. SK-A-1644.

⁷⁹ In het door Van Zelm van Eldik bijeengebrachte documentatiesysteem worden vijftien verschillende veilingen genoemd, waarin gouden afslagen te koop werden aangeboden.

⁸⁰ Het werd op 9 november 1885 bij G. Theod. Bom te Amsterdam geveild tijdens de verkoping van het kabinet Teding van Berkhout, nr. 93. Het werd voor f 50 door de numismaat Theodorus Marinus Roest gekocht. Zie ook Dirks, *Repertorium*, III. 742.

Afb. 1.23 Keten geschonken aan IJsbrand Godske, commandeur van de retourvloot in 1676. Goud, medaille: 8 x 5 cm; gewicht medaille en ketting: 493 gram. [Rijksmuseum Amsterdam]

Afb. 1.24 Medaille geschonken aan Sybrand Abbema, commandeur van de retourvloot in 1680. Goud, 83 x 70 mm, 85,16 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

Tot het vierde kwart van de zeventiende eeuw bestond de gewoonlijke verering die de admiraal of de commandeur ontving uit een gouden ketting, in een enkel geval uit een ketting én medaille. Overigens boden de Heren XVII de begunstigde vrijwel altijd de mogelijkheid om de waarde van de verering in contant geld uitgekeerd te krijgen. Na 1675 wordt de gouden keten het standaardgeschenk.⁸¹ Uit de zeventiende eeuw zijn twee commandeurspenningen bewaard gebleven. Het betreft de ketting en de bijbehorende, gegraveerde medaille die in 1677 aan IJsbrand Godske werd geschonken (afb. 1.23) en het stuk dat in 1680 aan Sybrand Abbema werd vereerd (afb. 1.24).

Bovendien liet Mattheus van den Broucke, die in 1670 in patria terugkeerde, zich door Samuel van Hoogstraten portretteren met de aan hem verleende keten (afb. 1.25).⁸² In alle drie de gevallen gaat het om unieke, ovale, volledig gegraveerde me-

81 Wagner, *Verleden*, 57-69. De vereringen die de VOC in de 17de eeuw verleende, werden door de advocaat van de Compagnie, mr. Pieter van Dam in zijn in 1701 gereed gekomen *Beschryvinge* opgetekend.

82 De keten van Godske bevindt zich in de verzameling van het Rijksmuseum: inv.nr. NM 9883; de medaille meet 80 x 50 mm. De aan Sybrand Abbema uitgereikte medaille bevindt zich in de verzameling van het Geldmuseum te Utrecht, inv.nr. KPK 1921-007. Het stuk meet 83 x 70 mm en weegt 85,2 gram. Het schilderij van Van den Broucke bevindt zich eveneens in de verzameling van het Rijksmuseum, inv.nr. SK-A-158.

Afb. 1.25 Mattheus van den Broucke, commandeur van de retourvloot in 1670. Door Samuel van Hoogstraten, 1670-1678. Olieverf op doek, 142 x 111 cm. [Rijksmuseum Amsterdam]

dailles, die op de voorzijde een VOC-driemaster vertonen. De medailles van Godske en Abbema dragen op de keerzijde een opschrift.

Wellicht al in het laatste kwart van de zeventiende eeuw en op zijn laatst in 1714 maakte de gegraveerde commandeurspenning plaats voor een geheel nieuwe, gegoten medaille die niet langer ovaal, maar rond van vorm was. De nieuwe medaille vertoont op de voorzijde nog steeds de naar links varende driemaster met een vlag met VOC-monogram in top en de staatsvlag wapperend op de achterplecht. Het omschrift rond de voorstelling luidt: SOCIETAS INDIAE ORIENTALIS FOEDERAT:(arum) PROVINCIAARUM. De achterzijde vertoont een schild, geflankeerd door Neptunus en een zeemeermin met spiegel in de hand, omgeven door attributen die betrekking hebben op handel en scheepvaart. Op het schild werd de wijdingsinscriptie gegraveerd. Van deze commandeurspenning zijn enkele voorbeelden bewaard gebleven, die alle uit de achttiende eeuw stammen: de ketting en medaille in 1714 verleend aan Anthony Valkenier (afb. 1.26), de medaille die in 1740 aan Adriaan Bergsma werd vereerd, de ketting en de medaille die in 1746 aan Jan de With werden gegeven en de keten die in 1753 aan Maarten Haringman werd geschonken.⁸³ Commandeur Jan Albert Sichterman, die in 1745 in de Republiek terugkeerde, liet zich tien jaar na dato door C.L. Haverkamp portretteren met de aan hem vereerde keten om de hals (afb. 1.27).⁸⁴

Voor de achttiende eeuw beschikken we overigens niet alleen over exemplaren van ketens en medailles, maar ook over een lange reeks archivalische gegevens: uit de jaren 1700-1796 zijn de journalen van de opperboekhouder van de kamer Amsterdam bewaard gebleven.⁸⁵ Onder het kapittel '(ongelden) retouren' zijn hierin de betalingen opgetekend, die voor de ketens aan de goudsmiden werden gedaan (afb. 1.28). Wat direct opvalt, is dat de kamer Amsterdam niet alle ketens betaalde. Dat heeft te maken met het feit dat Heren XVII zes jaar achtereen in Amsterdam vergaderden, om vervolgens de twee jaren daarna in Middelburg samen te komen. Uit de resoluties van Heren XVII blijkt dat de kamer waar werd vergaderd en die men aanduidde als 'presidiale kamer' de opdracht kreeg om de ketens voor de commandeur van de retourvloot te laten maken.⁸⁶ Als gevolg daarvan ontbreken in de journalen van de Amsterdamse boekhouder bijvoorbeeld de ketens voor de commandeurs van de retourvloten die in 1712 en 1713 in patria terugkeerden, maar staan de

83 De keten van Valkenier bevindt zich in de verzameling van Paleis Het Loo Nationaal Museum: inv.nr. RL16294a,b; de medaille meet 82,5 x 76,2 mm en weegt 175,22 gram; de ketting heeft een lengte van 156 cm en weegt 133,81 gram. De aan Adriaan Bergsma uitgereikte medaille bevindt zich in de verzameling van het Geldmuseum te Utrecht, inv.nr. 1960-10007. Het stuk meet 87 x 76 mm en weegt 159 gram. De medaille van De With en de keten van Haringman bevinden zich in de verzameling van het Scheepvaartmuseum Amsterdam, inv. nrs. A.4077 en S.1812. De medaille van De With meet 107 x 84 mm en weegt met de ketting 315 gram. De aan Haringman geschonken medaille meet 80 x 72 mm en weegt met de ketting 319 gram.

84 Kühne-Van Diggelen, *Sichterman*, 18.

85 NA, VOC, inv.nrs. 7143-7168. Zie Wagner, *Verleden*, bijlage 1 voor een volledige lijst met archiefverwijzingen.

86 Wagner, *Verleden*, 29.

Afb. 1.26 Medaille geschonken aan Anthony Valkenier, commandeur van de retourvloot in 1714. Door Isaac Westerveen, 1714. Goud, 82,5 x 76,2 mm, 175,2 gram. [Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn]

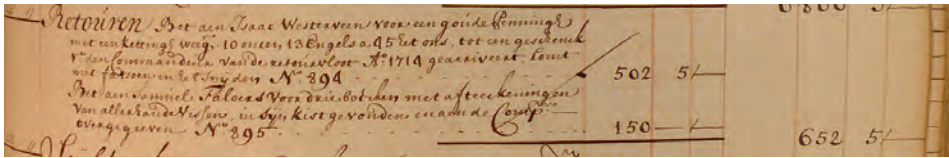
betalingen voor de vereringen die in de zes daaropvolgende jaren werden uitgereikt, toen Amsterdam 'presidiale kamer' was, wel geregistreerd.

Uit de journalen blijkt dat de kamer Amsterdam een beroep deed op vaste goudsmeden, die een aantal jaren lang de benodigde ketens leverden. Achtereenvolgens waren dat Elisabeth Niels, weduwe van goudsmid Jacobus Westerveen (van 1702 tot en met 1712), Isaac Westerveen (in 1714), Dirk Nieuwenhof (1716-1741), Anthonij Kroll (1744-1750), Frederik Nachenius (1755-1773) en Dionisius Nachenius (1774-1788). Tot en met het jaar 1733 ontving de goudsmid *f* 45 per once goud; het jaar daarop werd de goudprijs met *f* 1 per once verhoogd. De ketens hadden een waarde van *f* 500. Een commandeur die voor zijn vertrek uit Batavia lid was geweest van de Hoge Regering, ontving een keten van *f* 600 en aan gewezen directeurs- of gouverneurs-generaal werden ketens van *f* 900, *f* 1.000 en soms wel *f* 1.500 geschonken.

Een interessant gegeven is dat een van de bewaard gebleven stukken werd uitgereikt in een jaar dat Middelburg als presidiale kamer optrad. Het betreft de keten

Afb. 1.27 Jan Albert Sichterman, commandeur van de retourvloot in 1745. Door C.L. Haverkamp, 1755. Olieverf op doek, 87 x 70 cm. [Gronings Museum]

Afb. 1.28 Betalingsordonnantie ten name van Isaac Westerveen voor de keten bestemd voor Anthony Valkenier, commandeur van de retourvloot in 1714. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Verenigde Oost-Indische Compagnie]

die in 1753 aan Maarten Haringman werd vereerd (afb. 1.29). Qua uitvoering wijkt de aan de ketting hangende medaille niet af van de in Amsterdam vervaardigde stukken voor Valkenier, Bergsma en De With, maar uit de op het oog van de medaille en op het versierde uiteinde van de ketting afgeslagen merken blijkt dat beide bestanddelen van de keten inderdaad in Middelburg werden vervaardigd. Het meesterteken lijkt dat van goudsmid Pieter van Noyon te zijn, die in 1715 zijn meesterproef aflegde.⁸⁷ Overigens ontving ook Jan Albert Sichterman de keten die hij op het van hem geschilderde portret draagt in een jaar waarin Middelburg zetel van de Heren XVII was. Uit een vergelijking van de in Amsterdam vervaardigde medaille van Valkenier met het enkele decennia later in Middelburg gemaakte stuk voor Haringman blijkt dat beide met exemplaren van dezelfde moedermodellen werden gemaakt. Daarbij valt op dat het exemplaar van Valkenier veel gedetailleerder is dan dat van Haringman, zodat we mogen aannemen dat de in Middelburg vervaardigde medaille een afgietsel was van de in Amsterdam met originele modellen gefabriceerde stukken.

Heel anders was het gesteld bij de WIC, die geen jaarlijks naar patria terugkerende retourvloten kende. Van jaarlijks aan de commandeurs geschonken vereringen was dan ook geen sprake. Dat echter ook de WIC van dergelijke beloningen gebruik maakte, blijkt uit het bestaan van de beloningspenning die de oorspronkelijk uit Polen afkomstige kolonel Christoffel Arciszewski in 1637 als onderdeel van een keten ontving.⁸⁸ Een ander bewijs dat de WIC gouden ketens uitreikte, vormt het door Daniël Vertangen geschilderde portret van Jan Valckenburgh: de achter de directeur-generaal van Sint George d'Elmina afgebeelde slaaf draagt een gouden ketting met een medaille, waarop het fort van Elmina is afgebeeld (afb. 1.30).⁸⁹

Overigens schonken de Staten-Generaal in de jaren twintig en dertig van de zeventiende eeuw aan verschillende opperbevelhebbers van de WIC gouden ketens vanwege veroveringen in Brazilië en het Caribische gebied, waaronder de vereringen

⁸⁷ Vriendelijke mededeling wijlen mr. S.A.C. Begeer, februari 1997, die het meesterteken op ketting en medaille identificeerde. Zie De Bree, *Zeeuws zilver*, 134, nr. 407.

⁸⁸ Van Loon, *Historipenningen*, II, 241; Roovers, 'Triumphpenningen', nr. 119. Een zilveren afslag bevindt zich in de verzameling van het Geldmuseum. Zie *Catalogus KPK*, nr. 654.

⁸⁹ Rijksmuseum inv.nr. SK-A-4969.

Afb. 1.29 Medaille geschonken aan Maarten Haringman, commandeur van de retourvloot in 1753. Pieter de Noyon, 1754. Goud, medaille: 80 x 72 mm, keten: 319 gram. [Scheepvaartmuseum, Amsterdam]

aan Piet Heyn, Hendrick Cornelisz. Lonck en Joost Banckert vanwege de verovering van de zilvervloot in 1628 (*bijlage I, 1629-1a/b en -2*). Aan personen in dienst van de VOC zouden de Hoog Mogende Heren nooit dergelijke vereringen doen.

De prinsen uit het Huis Oranje-Nassau

Van Willem van Oranje en zijn beide opvolgers Maurits en Frederik Hendrik is bekend dat zij gouden kettingen en medailles schonken. Van de beide eerste vorsten zijn gouden medailles bewaard gebleven, die door de uit Antwerpen afkomstige goudsmid en medailleur Conrad Bloc werden vervaardigd. De medaille van Willem I vertoont op de voorzijde diens borstbeeld met het omschrift GVILEL. D.G. PR. AVRAICÆ. CO. NASSAVIÆ. 1577. In de armafsnede staat de leeftijd van de prins ÆT. 44 en de signatuur COEN: BLOC. F. Op de keerzijde is Charlotte de Bourbon afgebeeld, de derde echtgenote van de prins. Het omschrift luidt: CHARLOTTE. DE. BOVRBON. PR. DAVRENGE. A. 1577 (afb. 1.31).⁹⁰ Uit een briefje dat de prinses op 8 oktober 1577 aan haar man schreef, blijkt het initiatief tot het laten maken van de medailles van haar te zijn uitgaan. De tekst luidt: 'Monsieur, ie viens de pincer pour les genti-

⁹⁰ Van Loon, *Historipenningen*, I, 240.

Afb. 1.30 Jan Valckenburgh, directeur-generaal op de Kust van Guinee. Door Daniël Vertangen, circa 1660. Olieverf op doek, 128,3 x 102 cm. Aan de ketting die de slaaf vasthoudt, hangt een medaille met gezicht op Sint George d'Elimina. [Rijksmuseum Amsterdam]

homes quy sont pres de monsieur votre frere,⁹¹ quy me samble leur fauldroit donner quelque chose. S'il vous plaict que ie face faire en or Votre pourtraict et le mien, tout en ungne medalle ou a par avec les devise vous me le menderes. Et s y fauldroit quelque petite chaine pour les pandre, de quelle valleur vous les voudries avoir' (*Mijnheer, ik dacht zojuist aan de edellieden die zich ophouden in het gevolg van Uw broer. Het lijkt me dat men hun iets zou moeten geven. Hoe lijkt het U, wanneer ik Uw en mijn portret in goud laat maken, samen op een medaille? Of afzonderlijk, met het voorstel dat U mij zult sturen? En als het nodig zou zijn om ze aan een klein kettinkje te hangen, van welke waarde zou U die dan willen hebben?*) (afb. 1.32).⁹² De brief maakt duidelijk dat de medailles bedoeld waren als geschenk en dat overwogen werd om ze aan gouden kettingen uit te reiken.

Het succes van de medaille blijkt uit het feit dat er exemplaren van verschillende grootte en in verschillende metalen voorkomen met de jaartallen 1577, 1579 en 1580. Ook komt de penning voor met op de keerzijde het embleem en het devies van de prins: de ijsvogel die zijn op zee drijvend nest binnenvliegt. Deze keerzijde heeft als omschrift SAEVIS TRANQVILLVS IN VNDIS (*rustig op de woeste golven*).⁹³ In 1581 ontving Christiaan Huygens een gouden penning vanwege de bevrijding van een gijzelaar uit handen van de Spaanse ambassadeur in Londen. Het stuk had als gegraveerd kantschrift MANDATI STRENUE EXECUTI MONUM(entum) (*herinnering aan een vastberaden uitgevoerde opdracht*). Het hing aan een lint.⁹⁴ Een vergelijkbare medaille is te zien op het portret van François de Virieu, hofmeester van Willem van Oranje (afb. 1.33). Het door een onbekende kunstenaar geschilderde portret én het pendant van De Virieu's echtgenote Françoise de Witte worden gedateerd rond 1580.⁹⁵ Aan een lang zwart lint rond de hals draagt de hofmeester een gouden penning. Op de geschilderde afbeelding van Blocs penning zijn de eerste woorden van het omschrift GVILEL. D.G. PR. AVRAIC. en het opschrift ÆT 44 in de afsnede nog duidelijk leesbaar. Overigens is in de briefwisseling van Willem van Oranje al geruime tijd vóór 1577 sprake van het uitreiken van gouden kettingen, al zullen daaraan vermoedelijk nog geen medailles hebben gehangen.⁹⁶

In 1602 liet ook prins Maurits door Conrad Bloc een beloningspenning maken. De medaille vertoont op de voorzijde Maurits' portret binnen het omschrift MAV-

91 Bedoeld is Jan VI de Oude, graaf van Nassau.

92 Zie voor de brief www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/WVO, (geraadpleegd op 2 september 2011) waar de correspondentie van Willem van Oranje is bijeengebracht. Het nummer van de brief is: 9863. Met dank aan Manon Sabas voor haar hulp bij het maken van de vertaling.

93 Van Kerkwijk, 'Portretpenningen', 103-104 en Flohil, 'Muntportret', 51 e.v.

94 Van der Meer, 'Herinnering'. Het voorval kwam ter sprake in een brief van P.C. Hooft aan Constantijn Huygens van 18 december 1636 en in Huygens' antwoord van van 22 december 1636. Zie Worp (ed.), *Briefwisseling*, II, nrs. 1511-1512, 216-219.

95 Nationaal Museum Paleis Het Loo, inv.nr. RBK/MH 1. Inv.nr. RBK/MH 2: Portret van Françoise de Witte, echtgenote van hofmeester François de Virieu, ca. 1600, olieverf op paneel, 95,5 x 71,5 cm. Beide portretten zijn bruiklenen van het Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis te Den Haag.

96 Zie voor een overzicht: Sanders, *Oranjepeningen*, 36-37.

Afb. 1.31 Willem van Oranje en Charlotte de Bourbon. Door Conrad Bloc, circa 1577. Goud, 43 mm, 30,43 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

Monsieur je viens de penser pour les gentilhommes qui
 sont pres de messiemr v're frere qui me semblent leur feroit
 donner quelq chose sil vous plaict que se face faire en or
 v're pour trait et le mien tout en vinque medalle ou
 a par avec les devise vous me le manderes et si
 faudroit quelq petite chaine pour les pendre de quelle

Madame
 Monsieur
 1577

Afb. 1.32 Brief van Charlotte de Bourbon aan Willem van Oranje. Oktober 1577. [Koninklijk Huisarchief, Den Haag]

Afb. 1.33 François de Virieu, hofmeester van Willem van Oranje. 1577. Olieverf op paneel, 95,5 x 71,5 cm. [Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn. Bruikleen Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis, Den Haag]

Afb. 1.34 Maurits van Oranje. Door Conrad Bloc, 1602. Goud, 40,9 cm, 35,48 gram. [Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn]

RITIVS. PR. AVR. CO. NASS. CAT. MARC. VER. ET. VLIS. (*Maurits, prins van Oranje, graaf van Nassau en Katzenelnbogen, Markies van Veere en Vlissingen*). In de arm-afsnede staan de leeftijd van de prins ÆT. 34 en de signatuur CON: BLOC. F. Op de keerzijde is een jonge oranjeboom afgebeeld, opgroeïend uit een geknotte stam, binnen een krans van twee samengebonden lauwertakken en het omschrift: $\text{TANDEM. FIT. SVRCVLVS. ARBOR.}$ (*Eindelijk wordt de twijg een boom*). Het opschrift onderaan luidt: ANNO 1602 (afb. 1.34). Uit de oogjes op de rand blijkt dat dergelijke medailles met drie kleine kettinkjes aan een ring werden bevestigd, waarna het geheel aan een gouden ketting of een draaglint werd gehangen. Op een aantal vroeg zeventiende-eeuwse portretten staan kinderen afgebeeld, die Blocs penning met de beeltenis van Maurits dragen.⁹⁷

Ook Frederik Hendrik schonk gouden kettingen met medailles. Bekend is de medaille die de stadhouder in 1629 aan Piet Heyn vereerde en waarvan de bijbehorende penning zich in de verzameling het Rijksmuseum bevindt.⁹⁸ Uit de ordonantieboeken van de Nassause Domeinraad, die in 1637 een aanvang nemen, blijkt dat Frederik Hendrik verschillende kettingen bestelde, die door de door de Haagse goudsmid Mathias Muller (overl. 1641) werden geleverd. In één enkel geval blijkt uit de betalingsordonnantie dat ook werd betaald voor een medaille. Uit de tekst blijkt niet om welke penning het ging.⁹⁹ In vier van de vijf gevallen blijkt uit de betalingsordonnanties voor wie de ketens waren bedoeld: twee ketens waren bestemd voor afgezanten van de Engelse koning Karel I, één voor J. van Santen, luitenant van het kasteel te Orange, en één voor de secretaris van de stad Aken.¹⁰⁰

97 Zandvliet, *Maurits*, 300-301; Bedaux, *Kinderen*, 135-136. Bij het door Zandvliet beschreven portret zou het mogelijk gaan om Lodewijk van Nassau-Beverweerd, een van de kinderen van Maurits.

98 Cf. infra, hoofdstuk II, 372, afb. 4.21.

99 NA, ND, inv.nr. 992, fol. 327: de betalingsordonnantie spreekt van 'twee goude ketens met een medaille bij hem [Mathias Muller] gemaect ende gelevvert ten dienste van Sijne Hoocht?'. Niet zeker is of Muller de penning zelf maakte.

100 Zie voor een overzicht: Sanders, *Oranjepenningen*, 10-11.

Concurrentie en samenwerking

Het feit dat verschillende instanties onafhankelijk van elkaar vereringen schonken, kon soms opmerkelijke neveneffecten hebben. Zo werden door Nicolaes van Kinschot, de zestienjarige zoon van mr. Jaspas van Kinschot, tesorier van prins Maurits, exemplaren van diens in Leiden uitgesproken en in druk verschenen Latijnse ‘oratio panegyrica’ op de door Maurits verrichte heldendaden aangeboden aan de Staten-Generaal én aan de Raad van State. Op 25 oktober werd op last van de Staten-Generaal ten behoeve van Van Kinschot op de ontvanger-generaal een ordonantie van *f* 36 geslagen ‘denselven tot eene vereeringe toegeleecht tot het maken van eene medaille’ (*bijlage I*, 1600-7).¹⁰¹ Vijf dagen later besloot de Raad van State om aan Van Kinschot voor dezelfde ‘oratio’ een gouden afslag ter waarde van *f* 50 te vereren van de rekenpenning, die men aan de Munt van Dordrecht liet slaan.¹⁰²

Vooraf bij bijzondere verrichtingen in de maritieme sfeer lijkt sprake van onduidelijkheid. Zo werden zeehelden en verdienstelijke zeelieden soms door de admiraliteit waaronder zij ressorteerden beloond, soms door de gewestelijke statenvergadering en in andere gevallen door de Hoog Mogende Heren zelf. Daarbij vond onderling overleg tussen de verschillende colleges plaats, al blijft vaak volstrekt onduidelijk wie het voortouw nam en om welke reden dat geschiedde. In een aantal gevallen vulde het ene college de door een andere instelling gegeven verering aan: zo vereerden de Staten-Generaal op 3 juni 1631 aan kapitein Cornelis van Oyen als beloning voor de moedige wijze waarop hij met zijn schip tegen drie Duinkerker kapers had gestreden een gouden medaille van *f* 150 (*bijlage I*, 1631-1), daarbij aantekend dat deze was bedoeld ‘om te hangen aen den gouden kettingh die het collegie ter admiraliteit tot Amsterdam hem hebben vereert’. Inderdaad had dit college Van Oyen zes dagen eerder een ketting van *f* 600 geschonken.¹⁰³ Maar daar staat tegenover dat de Staten van Holland aan Tromp op 25 februari 1639 een keten van *f* 1.000 schenken vanwege de overwinning op de Duinkerkers, naast hetgeen de Staten-Generaal hem reeds hebben geschonken.¹⁰⁴ En hetzelfde geschiedde op 21 juli 1640, toen de Staten van Holland viceadmiraal Witte Cornelisz. de With een keten van *f* 1.000 schonken ‘boven [...] tgeene hem ter Generaliteit tot vereeringe soude mogen werden toegeleijt’ (afb. 1.35). En bij dezelfde gelegenheid ontving kapitein Den Uyl een keten van *f* 500.¹⁰⁵

101 NA, SG, inv.nr. 12503, fol. 320 (25 oktober 1600).

102 NA, RvS, inv.nr. 2351, fol. 221 (30 oktober 1600). In aanmerking komen Van Loon, *Historipenningen*, I, 546: rekenpenning op de inname van het fort Sint-Andries, en: Van Loon, *Historipenningen*, I, 551: rekenpenning op de inname van het fort Sint-Andries en de mislukte vredesbesprekingen. De eerste lijkt de meest waarschijnlijke: deze penning is geslagen op last van de Raad van State.

103 NA, SG, inv.nr. 3190, fol. 262 (3 juni 1631). Zie voor de ketting die Van Oyen van de admiraliteit ontving: NA, AA, inv.nr. 1377, 28 mei en 1 juni 1631.

104 NA, SvH, inv.nr. 387, fol. 156 (25 februari 1639).

105 *Ibid.*, fol. 403 (21 juli 1640).

WITTE CORNELISZ. DE WITH,
Vice-Admirael van Hollandt en west-frieslandt.

*Hoe seer de bitter Nydt haer felle pylen schiet;
noch schreumt dees brave borst haer laster-buycn niet,
maer toont voor t'Vaderlandt syn yver meer, en meer,
na aller helden aart, srydt dees alleen om d'Eer.*

Afb. 1.35 Vice-admiraal Witte Cornelisz. de With. Kopergravure door Theodoor Matham naar Hendrick Sorch, uitgegeven door Cornelis Danckerts, 15,6 x 12,4 cm. De With draagt een ketting met een beloningsmedaille van de Staten van Holland. [Teylers Museum, Haarlem]

Hoe ingewikkeld de zaken soms lagen, blijkt uit een vergelijking van de beloningen die in maart 1653 werden gegeven ter gelegenheid van de Driedaagse Zeeslag, de beloningen die na de tocht naar Chatham van 21 tot 23 juli 1667 werden verleend en de eerbewijzen die de Staten-Generaal in 1781 aan de helden van Doggersbank vereerden.

Op 29 maart 1653 besloten de Hoog Mogende Heren om vereringen te doen aan luitenant-admiraal Tromp, de viceadmiraals Johan Evertsen en De With, de commandeur Michiel de Ruyter en schout-bij-nacht Pieter Florisz.¹⁰⁶ Het voorstel voor de vereringen met de exacte waarde van de uit te reiken presenten blijkt echter afkomstig uit de koker van de Staten van Holland, die tweeënehalve week eerder in hun vergadering de zaak al hebben besproken. De verering van de kapiteins en lagere officieren, van de weduwen en wezen van de overleden zeelieden lieten de Hoog Mogende Heren over aan de verschillende admiraliteitscolleges.¹⁰⁷

In hun vergadering van 2 juli 1667 besloten de Staten van Holland om voor de beide admiraals Michiel de Ruyter en Willem Joseph baron van Ghent en voor Cornelis de Witt, gevolmachtigde van de Staten-Generaal op de vloot 'niet tot eenige recompense, maer voor de posteriteyt' een gouden beker te laten maken, met daarop een uitbeelding van de tocht naar Chatham. Op 7 augustus gaven de Gecommitteerde Raden van het Zuiderkwartier aan goudsmid Nicolaes Lockeman opdracht om de drie gouden bekere te vervaardigen. Lockeman leverde de bestelde presenten op 19 oktober, waarna deze op 7 november werden uitgereikt (afb. 1.36).¹⁰⁸ Van de drie geëmailleerde pronkbekere zijn twee exemplaren bewaard gebleven; die van Van Ghent ging verloren.¹⁰⁹ Maar het bleef niet bij vereringen door de Staten van Holland: op 24 december 1667 besloten de Staten-Generaal, op advies van de colleges ter admiraliteit van Holland en West-Friesland betreffende 'de pretensien van verscheijden hooftofficieren ter zee op het canon in het schip de Royal Charles'¹¹⁰ gevonden', om aan vier van hen gouden ketens te vereren. Naast viceadmiraal Johannes de Liefde, schout-bij-nacht David Vlugh en kapitein Thomas Tobiasz., kreeg ook Van Ghent een dergelijke verering (*bijlage I, 1667-10a/d*).¹¹¹ Op 24 februari 1668 leverde goudsmid Pieter Verdijn de vier bestelde ketens. Zoals gewoonlijk legden de Hoog Mogende Heren Verdijs rekening ter controle aan de Raad van State en aan de Generaliteits Rekenkamer voor, maar bepaalden vervolgens dat de uit te schrijven betalingsordonnantie ten laste diende te komen van de admiraliteit van Rotterdam.

106 NA, SG., inv.nr. 3259, fol. 295 (29 maart 1653). Tromp en Evertsen zouden uiteindelijk de voorkeur geven aan zilveren vaatwerk

107 Brandt, *Leeven*, 45.

108 NA, GRZ, inv.nr. 3016, ongefol. Zie voor deze gegevens de inscriptie aan de binnenzijde van het deksel van de beker.

109 Pijzel-Dommisse, 'goud- en zilverproductie', 18-21; Van Luttern, 'Herinneringen', 40-41.

110 Het Engelse vlaggenschip dat bij de actie werd buitgemaakt en mee naar de Republiek werd gevoerd.

111 NA, SG, inv.nr. 5597: schrijven van de gecommitteerden uit de Hollandse admiraliteitscolleges aan de Staten-Generaal, 17 oktober 1667. Voor de medailles aan Van Ghent en Vlugh, cf. infra, hoofdstuk IV, 396-399 en 401.

Afb. 1.36 Beker door de Staten van Holland. Vereerd aan Michiel Adriaensz. de Ruyter. Door Nicolaes Lockeman, 1667. Goud en email, hoogte circa 30 cm. [Rijksmuseum Amsterdam]

In 1781 tenslotte ging het initiatief uit van stadhouder Willem V, uit hoofde van zijn functie als admiraal-generaal van de Unie. Op 21 augustus 1781 verscheen de prins persoonlijk in de vergadering van de Staten-Generaal waar hij het voorstel deed om de hoofdofficieren die in de slag bij Doggersbank het bevel hadden gevoerd te belonen. De Hoog Mogende Heren namen het voorstel nagenoeg ongewijzigd over en bepaalden daarbij dat de vereringen betaald dienden te worden door de ontvanger-generaal van het verhoogde last- en veilgeld te Amsterdam, mr. Joan Patijn. Wel stuurden zij de Amsterdamse admiraliteit een extract van het genomen besluit 'om te strekken tot derselver narigtinge'.¹¹²

De internationale context

Ridderlijke orden en verheffingen in de adelstand

Met hun republikeinse staatsvorm waren de Noordelijke Nederlanden een vreemde eend in de bijt in het Europa van het Ancien Regime. Daar maakten vorsten de dienst uit met als enige uitzonderingen van belang de republiek Venetië en de Zwitserse confederatie. Er was de Europese vorstenhuizen veel aan gelegen om hun macht uit te breiden, hun gezag te centraliseren en vooraanstaande onderdanen en belangrijke buitenlanders aan zich te binden.¹¹³ Instrumenten die hieraan een belangrijke bijdrage konden leveren, waren de opname in een ridderlijke orde en de verheffing in de adelstand.

Oorspronkelijk was de ridderlijke orde een gemeenschap van ridders, georganiseerd volgens in statuten vastgelegde regels en reglementen en door een eed van trouw verbonden aan de soeverein of grootmeester van de orde. Anders dan de moderne orden van verdiensten was de ridderlijke orde geen beloning, maar een middel van de vorst om de meest aanzienlijken in zijn rijk rond zich te verzamelen, door een persoonlijke band aan zich te binden en hun steun te verwerven. De ridderlijke orde stond uitsluitend open voor de adel, die als enige in de samenleving drager was van de 'virtus'. Om die reden worden deze oude ridderlijke orden vaak aangeduid met de Duitse term 'Adelsorden'.

Kenmerkend voor de ridderlijke orden zijn uiterlijk vertoon en exclusiviteit. Het eerste heeft een duidelijke, niet te onderschatten machtspolitieke dimensie: pracht en praal vormen het gewaad waarin de macht zich kleedde. Het tweede verleent de orde prestige en status, want de orde die zijn 'numerus clausus' loslaat, verliest aanzien en belang. Dat geschiedde met de Franse Orde van de Heilige Michael, die oorspronkelijk slechts uit 36 ridders bestond, maar op den duur zo veel leden telde

112 NA, SG, inv.nr. 3615, fol. 871-873 (21 augustus 1781).

113 Zie voor kanttekeningen bij het welslagen van dit proces Groenveld, *Regeren in de Republiek*, 7 en de daar vermelde literatuur.

dat men de keten van de orde sarcastisch aanduidde als ‘collier à toutes les bêtes’ (een halsband voor iedere gek).

Voor een belangrijke innovatie op ordegebied zorgde Lodewijk XIV. In april 1693 stichtte de koning de Orde van de Heilige Lodewijk, de eerste orde van verdiensten, bedoeld als beloning voor militairen boven de rang van onderofficier. Hiermee speelde de koning in op veranderingen in het krijgsbedrijf, waarbij het officierskorps niet langer hoofdzakelijk uit edellieden bestond, maar veeleer uit beroepsmilitairen die dankzij eigen verdiensten carrière hadden gemaakt. Op deze wijze werd het mogelijk om militairen te ridderen die vroeger vanwege hun afkomst nooit in een orde opgenomen hadden kunnen worden. Nieuw was ook dat de orde de graden grootkruis, commandeur en ridder kende én dat aan het aantal ridders geen beperking was gesteld. In de achttiende eeuw vond het Franse voorbeeld navolging in Pruisen, het Habsburgse keizerrijk, Rusland en Polen.

Op den duur werden ook verschillende Nederlanders in een ridderorde opgenomen, zelfs in oude Adelsorden als de Deense Orde van de Olifant en de Franse Orde van de Heilige Michael. In feite ging het daarbij om vereringen, die werden gedaan in verband met verdienste en langdurige dienst.¹¹⁴ In het geval van de Orde van de Olifant betrof het incidentele verleningen, veelal aan leden van oude adellijke families, zoals Johan Maurits en Hendrik van Nassau-Siegen en Johan Wolfert van Brederode.¹¹⁵ Soms was de geridderde werkzaam voor of in dienst van de Deense koning, zoals Jacob van Wassenaar-Obdam, die tijdens de Noordse Oorlog (1655-1660) aan Deense zijde tegen Zweden streed.¹¹⁶ Of zoals Godard van Reede, heer van Amerongen, die in Denemarken als luitenant-generaal diende.¹¹⁷ Anderen bekleedden belangrijke diplomatieke posten in Kopenhagen, zoals Johan van Reede, heer van Renswoude en Godard Adriaan van Reede, heer van Amerongen, vader van de zojuist genoemde luitenant-generaal, die als extraordinaris ambassadeur van de Republiek in Denemarken nauw betrokken was bij de onderhandelingen die een einde maakten aan de Noordse Oorlog.¹¹⁸ Maar ook een homo novus als Cornelis Tromp, die nog maar kort tevoren in de Engelse adelstand was verheven, werd in 1676 als admiraal-generaal benoemd tot ridder in de Orde van de Olifant.¹¹⁹

Maar de benoemingen in de Orde van de Olifant vielen volstrekt in het niet bij die in de Franse Orde van de Heilige Michael.¹²⁰ Vele tientallen Nederlanders werden in de Orde opgenomen. Daarbij ging het niet alleen om vlootvoogden als Philips, heer van Dorp, Michiel Adriaensz. de Ruyter, Maarten Harpertsz. Tromp,

114 Ploos, ‘Unde venis’, 193: ‘Nederlanders uit het politieke, commerciële en culturele vlak [...] die op een of andere wijze zich min of meer verdienstelijk hadden gemaakt voor de kroon van Frankrijk’.

115 Pedersen, *Ridere*, 46-47.

116 *Ibid.*, 49.

117 *Ibid.*, 77.

118 *Ibid.*, 47 en 50.

119 *Ibid.*, 65.

120 Ploos, ‘Unde venis’, 263-265 vermeldt 83 verleningen van de Orde van de Heilige Michael aan Nederlanders.

Afb. 1.37 Hanger van de keten van de Orde van de Heilige Michael. Vereerd aan Michiel Adriaensz. de Ruyter, 1667. Goud en email, 7 x 4 cm, 85 gram. [Scheepvaartmuseum, Amsterdam]

Witte Cornelisz. de With en Johan Evertsen, maar ook om Staatse gezanten in Frankrijk als François Aerssen van Sommelsdijk, Cornelis van der Mijle, Adriaan Pauw en Johan de Knuyt. En om vooraanstaande personen als Constantijn Huygens, griffier Cornelis Musch, landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt en de dichter P.C. Hooft. Verreweg het merendeel van de uitreikingen dateert uit de zeventiende eeuw, uit de tijd vóórdat in de jaren zeventig de oorlogen begonnen die Frankrijk en de Republiek decennialang met elkaar zouden voeren.

Overigens bevindt het door de Ruyter gedragen 'penditif', dat aan de prachtige, met geëmailleerde schelpen versierde ketting was bevestigd, zich in de verzameling van het Vaderlandsch Fonds ter Aanmoediging van 's Lands Zeedienst. Tegenwoordig is de collectie van het Vaderlandsch Fonds ondergebracht in het Scheepvaart Museum te Amsterdam (afb. 1.37).

Verlening van de Orde van de Heilige Michael en verheffing in de adelstand gingen hand in hand: zonder adellijke status was opname in de orde onmogelijk.¹²¹ Aan het verlenen van de orde ging dan ook altijd een benoeming in de Franse adelstand vooraf. Ploos merkt op dat voor veel Nederlanders het prestige van de Orde van de Heilige Michael met de fraaie ordeketen, de riddertitel en de mogelijkheid het eigen familiewapen ermee te versieren zwaarder woog dan de verheffing in de Franse adelstand, die door de Staten en de ridderschappen in de Republiek feitelijk niet werd erkend (afb. 1.38ab).¹²²

Behalve in Frankrijk werden ook in andere landen Nederlanders in de adelstand verheven. Anders dan in Frankrijk was dit niet zozeer een stap ter voorbereiding op de opname in een ridderlijke orde, maar veeleer een op zichzelf staand eerbe-

121 Ploos, 'Unde venis', 216.

122 *Ibid.*, 194 en 211.

Afb. 1.38a Keten van de Orde van de Heilige Michael. Verleend aan Hendrick de Sandra, commandeur van Deventer, 1657. Goud en email: kruis: 78,4 x 78 mm, keten: 205,13 gram. [Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn. Bruikleen Stichting tot Instandhouding van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden]

Afb. 1.38b Hendrick de Sandra, commandeur van Deventer met de Orde van de Heilige Michael. Door Pieter van Anraedt, 3de kwart 17de eeuw. Olieverf op zilver, 5,7 x 4,2 mm. [Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn]

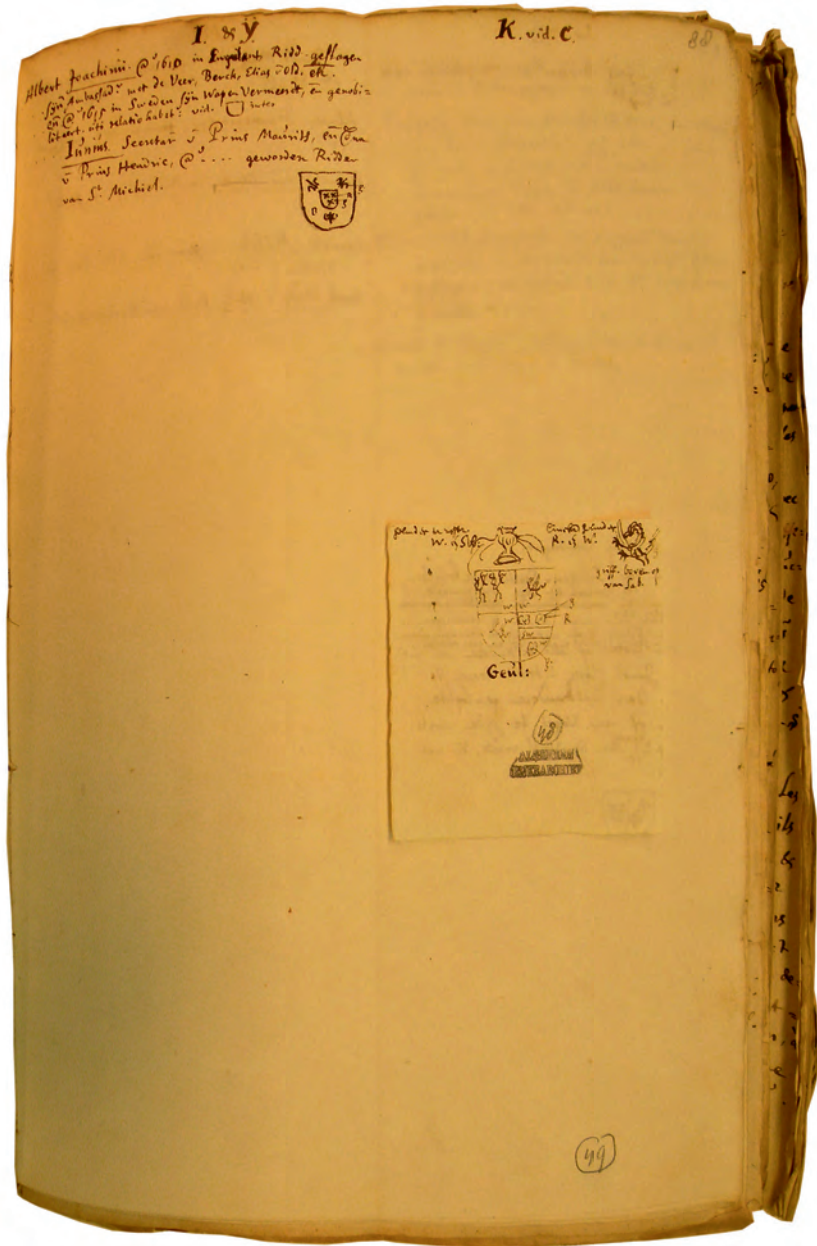
wijs. In een Engelse context spreekt Schutte van ‘de laagste vorm van verlening van een eerbewijs door de [...] koning’.¹²³ In de aantekeningen van Gerard Schaep Pietersz. die in het archief van Adriaan Pauw berusten, geeft Schaep een alfabetisch overzicht van alle Nederlanders aan wie dergelijke eerbewijzen zijn verleend (afb. 1.39).¹²⁴ In zijn register vermeldt hij meer dan 100 verleningen van ridderorden én adelsverheffingen door de paus, de Duitse keizer, de koningen van Frankrijk, Engeland en Zweden en door de Republiek Venetië.

Anders dan op het vasteland was in Engeland de adelsverheffing niet erfelijk. Tot 1700 werden 47 Nederlanders in de adelstand verheven. Onder hen de Staatse ambassadeurs in Engeland Albert Joachimi (1610), Jacob Cats (1627), Willem Boreel (1644) en Johan Pieter van den Brande (1699), maar ook invloedrijke personen als Adriaan Pauw (1613), Constantijn Huygens (1622) en Johan van Reede van Renswoude, belangrijke partijgangers van koning-stadhouder Willem III als Hans Willem Bentinck, graaf van Portland (1689), Godard van Reede, heer van Amerongen, Ginckel en Elst (1691/2) en Arnold Joost van Keppel, graaf van Albemarle (1696/7). Daarnaast komen we de schilder Pieter Lely tegen (1679/80). Wat opvalt, is het geringe aantal vlootvoogden: de enigen van belang zijn Maarten en Cornelis Tromp (1642 en 1674/5).

Opname in een ridderorde en adelsverheffing vormden een bijzondere wijze om verdienste te belonen, maar met het verstrijken van de zeventiende eeuw lijken beide instrumenten meer en meer aan belang te verliezen. Bovendien was het beslist niet de meest gebruikelijke en enige manier waarop buitenlandse vorsten aan onderdanen van de Republiek vereringen schonken.

123 Schutte, ‘Engelse wapenverleningen’, 44.

124 NA, Pauw, inv.nr. 66, fol. 85 e.v.

Afb. 1.39 'Register van de gene die inde Nederlanden van eenich keijser, Coning, of Prince, verkregen hebben eenige titulen van Eere, t'sij Ridderschap, Adeldom, nieu-wapen, of diergelijcke'. Door Gerard Schaep Pietersz. [Nationaal Archief, Den Haag. Familiearchief Pauw van Wieldrecht]

Het present voor de vertrekkende gezant

Een groot deel van de ketens, kettingen en medailles die de Staten-Generaal uit naam van de Republiek uitreikten, was bestemd voor vertegenwoordigers die door buitenlandse vorsten naar Den Haag waren gezonden. Daarbij ging het zowel om de gezant met een bijzondere missie die maar kort in de Republiek verbleef en vertrok als het doel van zijn missie was bereikt óf onhaalbaar was gebleken, als ook om de vaste of residerende vertegenwoordiger die vaak jarenlang optrad als representant van de vorst door wie hij was gezonden.¹²⁵ Tijdens het Ancien Regime speelde het diplomatieke present aan buitenlandse gezanten een uitermate belangrijke rol. Het was een uitdrukking van de tevredenheid jegens de gezant. Maar tegelijkertijd was het meer dan dat: ofschoon geschonken aan de gezant, was het in zekere zin de meester die ermee werd geëerd.¹²⁶

In de tamelijk preciaire rangorde die tussen de verschillende Europese staten bestond, was de hoogte en de waarde van het aan de gezant gegeven geschenk van groot belang. Een als te laag ervaren geschenk werd opgevat als ‘geringachtinge’ of ‘kleijnachtinge’ van de vertegenwoordigde vorst en leidde onherroepelijk tot een reactie. Zo wees de Engelse ambassadeur Dudley Carleton in 1617 een hem aangeboden geschenk af, zeggende ‘het present genogh te zyn voor hem, maer niet voor syn meester [...] estimerende de coningen de presenten, aen haer ministers gedaen, als of sy aen hen luyden selfs gedaen waeren’.¹²⁷ En elf jaar later was het diens secretaris die zich beklaagde over de geringe waarde van f 100, die de hem geschonken medaille vertegenwoordigde, ‘seggende [...] dat hij in Vranckrijck twee mael geweest sijnde, gelijk nu hier vereert was met een goude ketten van duijssent gulden, ende oock wel te weeten datte secretarisen vanden heer Du Maurier ende de Venetische ambassadeurs meer gehadt hadden’.¹²⁸

Van meet af aan participeerde de Republiek in het internationale, diplomatieke verkeer.¹²⁹ Al in het laatste kwart van de zestiende eeuw waren er contacten met de belangrijkste West-Europese mogendheden: met Engeland en Schotland, met Frankrijk en met Denemarken. Zij zonden hun vertegenwoordigers naar Den Haag. Ook de Republiek zelf stuurde gezantschappen, die vaak uit verschillende leden bestonden en een incidenteel karakter hadden.¹³⁰ Daarnaast waren er vaste agenten in Engeland, Schotland, Frankrijk, Keulen en Frankfurt. Met het Twaalfja-

125 Cf. infra, hoofdstuk IV, 225 e.v.

126 Heringa, *Eer en hoogheid*, 173: ‘de geschenken [zijn] tekenen van de goede gezindheid van den vorst, waarover ook het nageslacht van den gezant zich nog zal kunnen verheugen. Daarom is het ook gebruikelijk, dat de gezant wordt ingelicht over de waarde van het voorwerp, waarmee hij wordt vereerd’.

127 *Ibid.*

128 NA, SG, inv.nr. 3187, fol. 200 (3 mei 1628).

129 Zie hiervoor: Schutte, *Nederlandse vertegenwoordigers*, ix e.v. en de inleidingen per land; Schutte, *Buitenlandse vertegenwoordigers*, x e.v.; Heringa, *Eer en hoogheid*, 231 e.v. en Thomassen, *Instrumenten*, 168 e.v.

130 Zie voor een opsomming van dergelijke gezantschappen Heringa, *Eer en hoogheid*, 634 e.v.

rig Bestand in 1609, waarin de gewesten die samen de Republiek vormden werden aangeduid als 'vrije landen, provincien ende staten', nam de aard en de intensiteit van de buitenlandse contacten toe: de Staatse agenten in Engeland en Frankrijk kregen de rang van ambassadeur,¹³¹ terwijl nu ook met verschillende andere staten betrekkingen werden aangeknoopt, zoals met Zweden, Venetië, Rusland, het Turkse Rijk en de Hanzesteden. In de loop van de zeventiende eeuw breidde het aantal in het buitenland residerende Staatse vertegenwoordigers zich gestaag uit.

In de Republiek is een tijdlang een ambivalente houding te bespeuren ten aanzien van het accepteren van geschenken door buitenlandse vorsten aan de Staatse diplomaten vereerd. Tegen presenten van bevriende vorsten lijkt in eerste instantie weinig bezwaar te hebben bestaan: er worden gouden kettingen, goud- en zilverwerk en andere kostbaarheden geschonken en aanvaard en gezanten worden door buitenlandse vorsten geadeld of tot ridder geslagen.¹³² Heel anders lag dit echter bij de geschenken, die de aartshertogen in de zomer van 1609 in Den Haag lieten bezorgen voor de Staatse onderhandelaars met wie het Twaalfjarig Bestand was gesloten. Het goudwerk en de kostbare tapijten werden in eerste instantie niet uitgedeeld maar in bewaring genomen om vervolgens inzet te worden van langdurige beraadslagingen en onenigheid tussen de gewesten.¹³³

Tegen de tijd dat in Munster over een definitief vredesverdrag onderhandeld ging worden, stak het oude wantrouwen opnieuw de kop op. In een poging om mogelijke corruptie tegen te gaan en om het gevaar van buitenlandse beïnvloeding uit te bannen, lieten de Staten-Generaal de onderhandelaars die naar Munster stonden te vertrekken een eed afleggen waarbij zij verklaarden geen giften of presenten aan te zullen nemen.¹³⁴ En al spoedig bleef het niet bij de Munsterse onderhandelaars alleen: op 13 april 1647 werd in de vergadering van de Staten-Generaal een voorstel ter tafel gebracht voor een 'verbodt jegens het genot der presenten die geproffiteert souden moogen worden in legatien, deputatien off commissien buiten s'lants, als oock binnen s'lants'.¹³⁵ Het conceptverbod werd ter bestudering in handen gesteld van een zeven man sterke commissie, maar lijkt zonder gevolg te zijn gebleven.

Tijdens de Grote Vergadering die, na het plotselinge overlijden van stadhouder Willem II, in januari 1651 in Den Haag werd gehouden, was het de provincie Zeeland die aandrang op de strijd tegen de corruptie. Daarbij richtten de Zeeuwse vertegenwoordigers hun pijlen vooral op de permanente vertegenwoordigers in de Republiek én op de Staatse vertegenwoordigers die met buitenlandse gezanten

131 Heringa, *Eer en hoogheid*, 249 e.v.

132 *Ibid.*, 79-80. Zie ook NA, Pauw, inv.nr. 66, fol. 85 e.v.

133 *Ibid.*, 103: 'de scrupules, die de Staten in dit geval toonden tegen het aanvaarden van geschenken door hun gedeputeerden waren vooral veroorzaakt door de omstandigheid, dat het de vijand was, die ze aanbood'. Cf. *infra*, hoofdstuk III, 265-271.

134 *Ibid.*, 103 e.v. verwijst naar een instructie voor de onderhandelaars van 5 december 1645.

135 NA, SG, inv.nr. 3253, fol. 199 (13 april 1647).

onderhandelden. Op 23 februari 1651 besloten de Staten-Generaal om allen die in de toekomst dergelijke onderhandelingen zouden voeren een zelfde eed te laten afleggen als de ambassadeurs die in 1645 naar Munster af waren gereisd.¹³⁶ Op 10 augustus 1651 werd de resolutie nog aangescherpt en uitgebreid tot allen die ‘uittent naem ende wegen de Generaliteijt in ambassade, commissie ofte eenige andere deputatie ofte besendinge [...] soo binnen als buitens lants’ zouden gaan, waarbij werd bepaald dat het aannemen van vereringen onmiddellijk aanleiding zou geven tot ontslag en strafvervolging.¹³⁷ En in hun vergadering van 11 november 1653 besloten de Hoog Mogende Heren om in het vervolg de tekst van de resolutie van augustus 1651 op te nemen in de instructies die aan naar het buitenland vertrekkende Staatse gezanten werden gegeven.

Volgens Heringa, die de beroepsdiplomaat Abraham de Wicquefort citeert, werd tot 1672 strikt de hand gehouden aan de resolutie van augustus 1651.¹³⁸ Maar op 23 maart 1674 werd het aannemen van geschenken opnieuw in de vergadering aan de orde gesteld, omdat nu juist was gebleken dat het besluit niet door iedereen naar de letter werd nagevolgd. Daarbij liet de resolutie onvermeld dat de opstelling van de Staatse gezanten in de praktijk nogal eens tot onbegrip en irritatie leidde. Zo liet extraordinaris ambassadeur Van Beuningen die in 1662 met Frankrijk een verdrag van vriendschap had gesloten, raadpensionaris De Witt weten dat de Fransen in hoge mate ontstemd waren toen bleek dat de Nederlanders de met diamanten versierde ringen die de koning hun aanbood niet wilden aannemen. De Fransen betuigden dat men toch niet alleen geschenken behoorde te ontvangen, maar ook te geven!¹³⁹ Op hun beurt weigerden de Fransen vervolgens de zeven door goudsmid Pieter Verdijn vervaardigde gouden lampetten van f 10.000 per stuk. De lampetten zouden met zekere regelmaat in de resoluties van de Hoog Mogende Heren opduiken om tenslotte bijna viereneenhalf jaar na dato in Parijs aan de kooplieden Olivier de Herinx en François Marschal te worden verkocht.¹⁴⁰

De commissie voor de buitenlandse zaken kreeg de opdracht om de zaak te onderzoeken.¹⁴¹ Meer dan een jaar later kwam deze nogmaals ter sprake. Inmiddels was duidelijk dat zowel door de Hoog Mogende Heren zelf, als ook door de gewestelijke Staten bij verschillende gelegenheden van de resolutie van augustus 1651 was afgeweken, vooral waar het de ‘ordinaris presenten’ betrof die gezanten bij hun afscheid ontvingen. De vergadering legde daarop de gewesten de vraag voor of voor dergelijke afscheidspresenten niet een uitzondering behoorde te worden gemaakt.¹⁴² Uiteindelijk besloot men op 29 april 1675 dat deze niet langer onder de

136 Heringa, *Eer en hoogheid*, 103-107.

137 NA, SG, inv.nr. 3257, fol. 510 (10 augustus 1651).

138 Heringa, *Eer en hoogheid*, 106.

139 *Ibid.*, 101.

140 NA, SG, inv.nr. 3275, fol. 110 (9 februari 1667).

141 *Ibid.*, inv.nr. 3289, fol. 409 (23 maart 1674).

142 *Ibid.*, inv.nr. 3291, fol. 320 (5 april 1675).

eed behoorden te vallen en dat ze aangenomen mochten worden. Als richtlijn stelden men daarbij wel dat ‘haer Hoog Mogende ministers uijt eenige ambassades, deputatien ofte besendingen t’huys gecomen sijnde, nevens haer rapport oock alhier ter vergaderinge exhiberen de voorschreve ordinaris ende gewonelijcke presenten bij deselve ontfangen’.¹⁴³

Van dat moment af tot aan het einde van de Republiek maakten Staatse gezanten met grote regelmaat melding van hetgeen zij ten geschenke hadden ontvangen. Niet alleen maakten zij hun opwachting in de vergadering om de verkregen presenten te tonen, maar vaak ook richtten zij zich al vanuit hun standplaats per brief tot de vergadering om van schenkingen melding te maken, doorgaans met het verzoek om hetgeen onder voorbehoud was aanvaard ook daadwerkelijk te mogen behouden.

De talrijke, soms uiterst gedetailleerde vermeldingen in de resoluties van de Hoog Mogende Heren geven een goed beeld van de vereringen die in het laatste kwart van de zeventiende eeuw en in de achttiende eeuw door de verschillende Europese vorstenhoven werden gedaan.¹⁴⁴

In sommige landen bestond het afscheidspresent in de achttiende eeuw uit een som geld. Net als in de Republiek was het ‘karakter’ of de rang van de gezant bepalend voor de hoogte van het bedrag.¹⁴⁵ Zo ontving een ambassadeur een hogere verering dan een extraordinaris envoyé en een secretaris. In Engeland werd aan een vertrekkend ambassadeur een bedrag van 1.000 pond sterling vereerd, terwijl extraordinaris envoyé Borssele van der Hooghe in november 1722 een bedrag van 600 pond ontving en minister Van Boetzelaeer in februari 1745 500 pond.¹⁴⁶ Aan een ambassadesecretaris tenslotte werd een verering van 120 pond gedaan.¹⁴⁷ Ook in Rusland werd aan vertrekkende gezanten een som geld gegeven. Een ambassadeur ontving een bedrag van 8.000 roebel, een envoyé 3.000 roebel.¹⁴⁸ Op 1 juli 1729 ontving Johanna Helot, weduwe van resident mr. Willem de Wilde een bedrag van 2.000 roebel, ‘het ordinaris præsent, hetgeen men aldaer aen de residenten geeft’.¹⁴⁹ Ook andere vorsten gaven sporadisch geldbedragen als afscheidspresent. Zo ontvingen de extraordinaris envoyé Van Rechteren en de Staatse zaakgelastigde Roest bij hun vertrek uit Kopenhagen in september 1785 bedragen van 1.200 en 600 rijksdaalders met de kanttekening dat het hierbij ging om ‘een

143 NA, SG, fol. 459 (29 april 1675).

144 In 2009 wijdde het tijdschrift *The Court Historian* een themanummer aan dit gebruik, getiteld ‘Gift-giving in eighteenth-century courts’.

145 Heringa, *Eer en hoogheid*, 17-31.

146 In de achttiende eeuw lag de wisselkoers van het pond sterling tussen 10½ en 11 gulden. Vriendelijke mededeling drs. M.L.F. van der Beek, voormalig wetenschappelijk medewerker Geldmuseum, Utrecht, 17 oktober 2011.

147 NA, SG, inv.nr. 3407, fol. 405 (18 november 1722); inv.nr. 3476, fol. 146 (12 februari 1745).

148 In de loop van de achttiende eeuw bedroeg de koers van de roebel gemiddels 2½ gulden. Vriendelijke mededeling drs. M.L.F. van der Beek, wetenschappelijk medewerker Geldmuseum, Utrecht, 17 oktober 2011.

149 NA, SG, inv.nr. 3615, fol. 365 (15 juni 1781): 8.000 roebel; *ibid.*, inv.nr. 3438, fol. 364 (27 november 1732): 3.000 roebel; *ibid.*, inv.nr. 3429, fol. 1 (1 juli 1729): 2.000 roebel.

ordinair present aan de ministers en chargé d'affaires die weggaan'.¹⁵⁰

De Staatse ministers en residenten die in de tweede helft van de achttiende eeuw uit Portugal vertrokken, ontvingen in plaats van geld een aantal goudstaafjes. In 1753 ging het om zes baren met een waarde van f 600 per stuk, tussen 1758 en 1769 om acht en in 1782 zelfs om tien baren of staafjes.¹⁵¹ Daarmee is niet gezegd dat het afscheidspresent in waarde toenam, omdat niet duidelijk is of in die jaren het gewicht van de baren constant bleef en of zich veranderingen in de goudprijs voordeden.

Dat bij tijd en wijlen het toegezegde geschenk wel erg lang op zich kon laten wachten, toont het geval van mr. Jan Rochus van Til, die van 1732 tot en met 1751 als resident te Lissabon had gediend. In augustus 1751 werd Van Til aangesteld als minister resident bij de keurvorst van Keulen. Op 20 september 1751 ontving hij zijn recredentiaal van de Portugese koning.¹⁵² Tegelijkertijd moet hem ook het gebruikelijke afscheidsgeschenk zijn toegezegd. Maar ruim een jaar later bleek Van Til dat nog steeds niet te hebben ontvangen. In een uit Keulen gezonden schrijven van 9 januari 1753 verhaalt de gezant hoe hij tijdens een tussentijds verblijf in Den Haag was benaderd door de Portugese extraordinaris envoyé aldaar, Da Silva Pessanha. Van hem had Van Til vernomen dat de secretaris van staat in Lissabon hem 'met den eersten [zou] schrijven' en de toegezegde verering zou zenden. Maar terug in Keulen had Van Til de toegezegde brief en het present niet ontvangen. Daarop had hij besloten de Staten-Generaal van het gebeuren op de hoogte te stellen 'omdat', zo schreef hij, 'hij meende dat die manier van doen impliceerde een disattentie voor haer Hoog Mogenden selfs, ten welker respecte sodanig afscheijds present moeste gegeven worden'.¹⁵³ Van Til was echter bepaald niet van zins het hierbij te laten zitten. Enkele dagen nadat op 4 juni 1753 in de vergadering van de Hoog Mogende Heren de memorie van afscheid van de inmiddels teruggeroepen extraordinaris envoyé Da Silva Pessanha was voorgelezen, richtte hij zich vanuit Keulen opnieuw tot de vergadering om zijn bedenkingen uit te spreken aangaande het geven van een afscheidspresent aan de Portugese gezant en diens secretaris.¹⁵⁴ De vergadering besloot de commissie voor de buitenlandse zaken te laten onderzoeken 'of het voorsz: ordinaris present aan gemelde heer Da Sylva behoort te werden geëxtra-deert, voor en al eer den heer van Til het gewoone afscheidspresent van het hof van Portugal heeft bekoomen'.¹⁵⁵ Maar twee jaar later was in de zaak Van Til nog steeds

150 NA, SG, inv.nr. 3631, fol. 11 (3 september 1795).

151 *Ibid.*, inv.nr. 3517, fol. 28 (12 januari 1753): resident mr. Jan Rochus van Til; *ibid.*, inv.nr. 3544, fol. 134 (31 juli 1758): minister Charles François Bosc de la Calmette; *ibid.*, inv.nr. 3557, fol. 407 (8 oktober 1762): minister Hendrik van Kretschmar; *ibid.*, inv.nr. 3578, fol. 320 (12 september 1769): ministers Reinier van Haeften; *ibid.*, inv.nr. 3619, fol. 266 (17 juni 1782): minister Balthasar Constantijn Smislaert.

152 Schutte, *Nederlandse vertegenwoordigers*, 184.

153 NA, SG, inv.nr. 3517, fol. 28 (12 januari 1753).

154 *Ibid.*, fol. 520 (4 juni 1753).

155 *Ibid.*, inv.nr. 4174, fol. 60 (22 juni 1753).

geen uitspraak gedaan. Op 12 september 1755 liet zijn zoon en secretaris mr. Salomon van Til de Hoog Mogende Heren weten dat zijn vader in kritieke toestand verkeerde. Hij verzocht derhalve om een spoedige uitspraak in de zaak. Op 15 september werd Van Tils schrijven in de secrete vergadering besproken. Opnieuw werd geen uitspraak gedaan en werd de kwestie doorverwezen naar de commissie voor de buitenlandse zaken.¹⁵⁶ Uiteindelijk zouden alle pogingen niets uithalen: één dag voordat het schrijven van zijn zoon in de vergadering werd behandeld, overleed Jan Rochus van Til in Keulen.

Maar ook Van Til jr was niet van zins om het erbij te laten zitten. En hij had meer succes dan zijn vader: op 3 maart 1757 besloot de vergadering om de ketens voor Da Silva Pessanha en zijn secretaris, die nog steeds niet waren uitgereikt, ter griffie te deponeren en aan Salomon van Til de tegenwaarde van *f* 1.600 uit te keren, met dien verstande dat het bedrag zou worden teruggevorderd, indien hij het Portugese present alsnog zou ontvangen.¹⁵⁷ Dat laatste gebeurde vijftien maanden later inderdaad. Op 31 juli 1758 ontving de huiswaarts kerende minister Bosc de la Calmette niet alleen een verering voor zichzelf, maar ook het ‘soo lang agtergebleeven present’ voor oud-resident Van Til.¹⁵⁸ Het oorspronkelijke aantal van zes gouden staven was inmiddels wel met twee vermeerderd tot acht. Op 29 augustus 1758 kon de inmiddels in Den Haag teruggekeerde Bosc de la Calmette beide presenten in de vergadering tonen. De vergadering besloot het present aan Van Til te doen toekomen en de nog ter griffie berustende ketens aan Da Silva Pessanha en zijn secretaris te zenden.¹⁵⁹ Toch zou Salomon van Til het voor zijn vader bestemde afscheidspresent niet zelf uit handen van griffier Hendrik Fagel de Oude ontvangen: in 1757 was hij namelijk als onderkoopman in dienst getreden van de Verenigde Oost-Indische Compagnie en met zijn echtgenote naar Indië vertrokken. Namens Salomon van Til nam George Bosé op 8 januari 1759 een ‘klein met rood fluweel bekleed koffertie, waar in agt staafjes goud’ in ontvangst en signeerde hij het ontvangstbewijs (afb. 1.40).¹⁶⁰ Meer dan zeven jaar waren inmiddels verstreken sinds het vertrek van Jan Rochus van Til uit Lissabon.

Met enige regelmaat werd ook aan nabestaanden van een gezant die tijdens het verblijf op zijn standplaats was komen te overlijden, een bedrag in geld uitbetaald. Dit werd aangeduid als ‘ordinaris afscheidspresent’. Zo ontving Anna Margaretha Bex, weduwe van resident Christiaan Cornelis Rumpf in 1707 een bankbriefje van

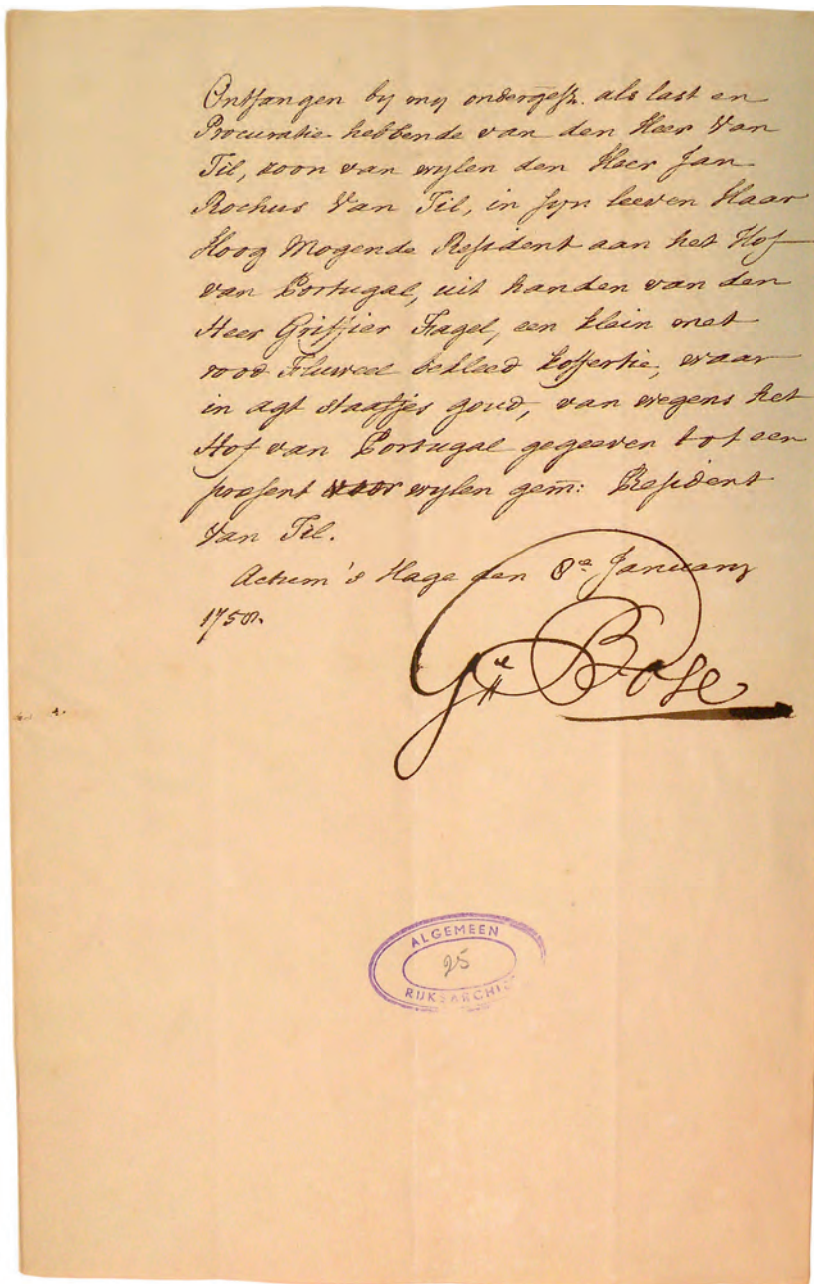
156 NA, SG, inv.nr. 4177, fol. 174 (15 september 1755).

157 *Ibid.* inv.nr. 3537, fol. 217 (3 maart 1757) en NA, Fagel, inv.nr. 1154.

158 *Ibid.*, inv.nr. 3544, fol. 134 (31 juli 1758).

159 *Ibid.*, fol. 268 (29 augustus 1758). Uit de resolutie blijkt dat ook aan de op 5 juli 1756 vertrokken Portugese extraordinaris envoyé De Melo en zijn secretaris geen afscheidspresent was gegeven. Ook voor hun werden nu ketens besteld.

160 NA, Fagel, inv.nr. 1154. De akte is abusievelijk gedateerd 8 januari 1758.

Afb. 1.40 Ontvangstbewijs ondertekend door George Bosé uit naam van Salomon van Til voor een koffertje met acht staafjes goud, 8 januari 1759. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Fagel]

400 rijksdaalders,¹⁶¹ en werd aan Andries van Sanden, secretaris van extraordinaris envoyé mr. Hendrik Willem Rumpf in 1744¹⁶² én aan Louisa Albertina von Lith, weduwe van extraordinaris envoyé Carel Rumpf vijf jaar later elk 700 rijksdaalders uitgekeerd.¹⁶³ Christiaan Cornelis Rumpf en diens zoons waren in Zweden gestationeerd. Maar ook Johanna Agnes van Lintelo, weduwe van de te Madrid overleden extraordinaris envoyé Pieter Battier, ontving een dergelijk present: bij terugkeer in de Republiek in juni 1690 vertoonde zij de beurs met 600 pistolen die zij 'ten respecte van den character van den gemelten heere Battier' had ontvangen.¹⁶⁴

Toch was een verering in geld niet het meest gebruikelijke present dat aan een vertrekkende gezant werd geschonken: veel vaker ontving hij een waardevol sieraad. Erg populair was vooral de 'boîte à portrait', een ovaal, met diamanten versierd portretmedaillon dat zijn naam ontleent aan de 'boîte', het etui, waarin het werd geschonken. De naam boîte à portrait werd vernederlandst tot 'conterfeyt boot'. Een fraai voorbeeld van een dergelijk kostbaar geschenk is het juweel dat in november 1683 werd vereerd aan de Delftse pensionaris Anthonie Heinsius die de Republiek vertegenwoordigde bij de uitvaart van de op 30 juli van dat jaar overleden Franse koningin Maria-Theresia. Het portretmedaillon in zijn originele, met zijden damast beklede cassette werd in de familie bewaard, totdat het in 1929 aan het Haags Gemeentemuseum werd gelegateerd (afb. 1.41). Het met email op koper geschilderde portret van Lodewijk XIV wordt op stilistische gronden toegeschreven aan de miniaturist Jean Petitot (I) (1607-1691), terwijl uit het bewaard gebleven 'registre des présents du Roi' blijkt dat de geëmailleerde, met dertien grote en 47 kleine diamanten afgezette montuur werd geleverd door hofjuwelier Pierre le Tessier de Montarsy. Het voor Heinsius bestemde sieraad kostte 2.648 livres.¹⁶⁵ Heinsius' conterfeyt boot heeft de tand des tijds niet geheel ongeschonden doorstaan: op een onbekend moment tussen 1722 en 1863 werden alle diamanten uit hun zetting verwijderd. De boîte à portrait in de vorm zoals deze aan Heinsius werd vereerd, ontstond rond het midden van de zeventiende eeuw en groeide onder de regering van Lodewijk XIV uit tot diplomatiek geschenk 'par excellence'.¹⁶⁶ Ook andere Staatse gezanten ontvingen dergelijke geschenken. Zo toonden de ambassadeurs Boreel en Van Weede in september 1680 de Hoog Mogende Heren de 'twee boten van diamanten' die zij bij hun vertrek uit Parijs hadden ontvangen.¹⁶⁷

161 NA, SG, inv.nr. 3361, fol. 682 (26 mei 1707) aan Christiaan Cornelis 'sijnde het ordinaris present dat men gewoon was aen ministers van den derden rangh bij haer vertreck van het Sweedsche hoff te geven'.

162 *Ibid.*, inv.nr. 3474, fol. 196 (31 augustus 1744) aan mr. Hendrik Willem 'sijnde het ordinaris afscheijds-present dat het Hof van Sweeden aen de Extraordinaris Envoyés van den Staet pleeg te geven'.

163 *Ibid.*, inv.nr. 3499, fol. 402 (17 november 1749) aan Carel Rumpf 'het afscheijds present'.

164 *Ibid.*, inv.nr. 3321, fol. 973 (21 juni 1690).

165 Scholten, 'conterfeyt-boot', 55 e.v. De wisselkoers van de Franse livre tournois bedroeg ongeveer een halve gulden. Vriendelijke mededeling drs. M.L.F. van der Beek, wetenschappelijk medewerker Geldmuseum, Utrecht, 17 oktober 2011.

166 *Ibid.*, 57-58.

167 NA, SG, inv.nr. 3302, fol. 182 (14 september 1680).

Afb. 1.41 'Boîte à portrait' geschonken aan Anthonie Heinsius, Pierre le Tessier de Montarsy en Jean Petitot (I), 1683. Goud, zilver en email, 95 x 57 mm. [Haags Gemeentemuseum, Den Haag]

en wellicht ging het ook bij de met diamanten afgezette portretmedaillons die de ambassadeurs Van Nassau-Odijk en Brantsen respectievelijk in 1698 en 1788 ontvingen om *boîtes*.¹⁶⁸

De Franse koningen waren beslist niet de enigen die dergelijke met diamanten versierde *boîtes* schonken. Ook de Duitse keizer en de koningen van Engeland, Spanje, Zweden, Sardinië en de Beide Siciliën, als ook enkele andere vorsten schonken zulke sieraden. In enkele gevallen vermelden de resoluties van de Staten-Generaal uitdrukkelijk dat dergelijke portretmedaillons aan sommige hoven het gebruikelijke afscheidsgeschenk aan de vertrekkende gezant vormden.¹⁶⁹

¹⁶⁸ In de inventaris van de nalatenschap van mr. Gerard Brantsen staat geen portretmedaillon of *boîte* genoemd. Cf. GA, Brantsen, inv.nr. 71.

¹⁶⁹ NA, SG, inv.nr. 3556, fol. 696 (1 juni 1762) aan François Doublet, extraordinaris envoyé en plenipotentiaris bij de koning van Zweden: 'als sijnde het ordinaire present voor de vreemde ministers'; *ibid.*, inv.nr. 3577, fol. 709 (22 mei 1769) aan Hendrik van Kretschmar, extraordinaris envoyé bij de koning van Zweden: 'het ordinaris present'; *ibid.*, inv.nr. 3623, fol. 811 (8 december 1783) aan Jacob Godefroy, graaf van Rechteren, ambassadeur bij de koning van Spanje: 'het gewone present van afscheid als envoyé extraordinaris en plenipotentiaris'.

Een ander soort geschenk dat vooral in de tweede helft van de achttiende eeuw veelvuldig aan vertrekkende gezanten werd gegeven, was de snuifdoos of 'tabatière'. Veelal van goud, beschilderd met email en afgezet met diamanten of parels, waren dergelijke snuifdozen versierd met een miniatuurportret of het monogram van de vorst van wie het kostbare sieraad afkomstig was. In verschillende landen werden snuifdozen als afscheidsgeschenk vereerd. Zo toonde Cornelis baron Hop, ambassadeur in Frankrijk, op 30 maart 1726 de gouden snuifdoos met brilljanten, aan de binnenzijde versierd met de portretten van Lodewijk XV en Maria, koning en koningin van Frankrijk.¹⁷⁰ Ook de koningen van Polen, de keurvorsten van Keulen en Karel Alexander van Lotharingen, landvoogd van de Oostenrijkse Nederlanden, schonken aan vertrekkende Staatse gezanten fraai bewerkte snuifdozen.

Naast geldbedragen, boîtes en snuifdozen, komen nog tal van andere objecten voor die als geschenk werden gegeven, zoals de met diamanten afgezette ringen, die aan verschillende gezanten werden gegeven. Een aantal malen wordt een servies, kostbaar vaatwerk, tapijten of een degen geschonken. De Staatse ambassadeurs in Frankrijk Sicco van Goslinga en Abraham van Hoey, die respectievelijk in 1714 en in 1749 afscheid namen, ontvingen ieder een kistje met gouden medailles, afkomstig uit de zogenaamd *histoire métallique*, de door Lodewijk XIV begonnen geschiedenis van zijn eigen bewind, uitgebeeld in penningen met een uniform uiterlijk, waarvan beeldtaal en opschriften van hogerhand door de Petite Academie waren vastgesteld.¹⁷¹ Anders dan normaal toonde extraordinaris ambassadeur Willem van Haren (II) het geschenk dat hem bij zijn vertrek uit Stockholm ten deel gevallen was niet in de vergadering van de Hoog Mogende Heren: in plaats daarvan volstond hij met de overhandiging op 19 januari 1685 van een uit het Zweeds vertaalde akte met een omschrijving van het ontvangen afscheidspresent bestaande uit '127 schippont, twee lijspont ende een pont gaer coper'.¹⁷²

Wat opvalt is dat de ketting met de bijbehorende medaille die in de zeventiende en achttiende eeuw in de Republiek tot het gebruikelijke afscheidsgeschenk uit zou groeien, elders deze functie vrijwel niet had. De enige uitzondering van belang vormt wellicht het zeventiende-eeuwse Venetië, terwijl ook in Frankrijk bij een aantal gelegenheden aan een secretaris van een Staatse ambassadeur een gouden ketting werd geschonken, waaraan een medaille met het portret van de koning was gehangen.¹⁷³

170 NA, SG, inv.nr. 3781, fol. 220 (30 maart 1726).

171 Zie voor de rol van de *histoire métallique*: Burke, *Beeld*, onder meer 138, 213-215.

172 NA, SG, inv.nr. 3311, fol. 57 (19 januari 1685). Schippont en lijspont zijn gewichtseenheden die in het handelsverkeer op de Baltische gebieden werden gebruikt. Een schippont = 300 pond = 20 lijspont.

173 *Ibid.*, inv.nr. 3302, fol. 182 (14 september 1680): Wouter Hooreman; *ibid.*, inv.nr. 3563, fol. 304 (10 sept. 1764): Frederik Johan Robert de Weiler.

Het vorstelijke present voor bijzondere gelegenheden

Kostbare geschenken werden niet alleen gegeven bij het afscheid van een gezant en zijn vertrek huiswaarts. Een andere, belangrijke gelegenheid waarbij gezanten vereringen ontvingen, was de sluiting van traktaten en verdragen. En ook de gezant die tussen de strijdende partijen bemiddelde en op die manier aan de totstandkoming van het gesloten verdrag had bijgedragen, ontving een vereering. Zo liet mr. Jacob ridder Hop, die als extraordinaris envoyé op de conferentie te Pinnenburg tussen Denemarken en de hertog van Sleeswijk-Holstein-Gottorp had bemiddeld, de Hoog Mogende Heren op 22 augustus 1697 weten van de Deense koning 'in plaatse van het ordinaris present' 1.000 rijksdaalders te hebben ontvangen, terwijl de hertog van Sleeswijk-Holstein-Gottorp hem een zelfde som had geschonken en zijn secretaris met 100 rijksdaalders had vereerd.¹⁷⁴ En ook Jacob graaf Colyer ambassadeur van de Republiek aan de Porta te Constantinopel ontving in 1719 van twee zijden geschenken vanwege de bemiddelende rol die hij bij de totstandkoming van de Vrede van Passarowitz tussen Turkije, Oostenrijk en Venetië had gespeeld: een portretmedaillon met diamanten van de Turkse keizer en een gouden schotel, die Carlo Ruzzini, ambassadeur van Venetië te Constantinopel, bij hem thuis liet bezorgen.¹⁷⁵

Heel anders was het daarentegen gesteld met een categorie vorstelijke geschenken die werden gegeven ter gelegenheid van gebeurtenissen die samenhangen met het publieke leven van de vorst, zijn familie en zijn rijk, zoals de geboorte en doop van kinderen, huwelijken, inhuldigingen en kroningen, regeringsjubilea, verjaardagen, overlijden en begrafenissen, de onthulling van standbeelden en de stichting van universiteiten. Vooral in de achttiende eeuw was het vrij gebruikelijk om bij dergelijke voorvallen ook de 'buitenlandse ministers' uit te nodigen. Ter herinnering ontvingen de genodigden na afloop een present. Ook bij deze gelegenheden werden wel boîtes, snuifdozen, ringen en kostbaarheden als horloges en vaatwerk geschonken, maar in verreweg de meeste gevallen bestond het present uit één of meer gouden en/of zilveren medailles die speciaal op de betreffende gebeurtenis waren geslagen. In een aantal gevallen is de waarde van het present in de resoluties opgetekend. Deze kon oplopen van 4 à 5 gulden voor de zilveren medaille die resident mr. Gillis Coymans in augustus 1743 ontving ter gelegenheid van de verjaardagen van de Deense koning Christiaan VI en diens echtgenote Sophia¹⁷⁶ tot 30 dukaten of meer voor een aantal Zweedse en Russische kronings- en vredesmedailles. Zo ontving Marcelis de Swart, resident van de Republiek in Rusland, in augustus 1744 een gouden medaille met een waarde van 38 dukaten, geslagen op de in het jaar daar-

174 NA, SG, inv.nr. 3336, fol. 143 (22 augustus 1697).

175 *Ibid.*, inv.nr. 3398, fol. 355 (16 oktober 1719): Turkije en fol. 595 (21 december 1719): Venetië.

176 *Ibid.*, inv.nr. 3471, fol. 139 (17 augustus 1743). Christiaan VI werd geboren op 10 december 1699, Sophia op 28 november 1700.

voor met Zweden gesloten Vrede van Åbo.¹⁷⁷ Vaak werden de medailles voor of tijdens het aansluitende diner op de borden van de buitenlandse gezanten gelegd. In een aantal gevallen zijn de in de resoluties gegeven beschrijvingen van de geschonken medailles zo gedetailleerd dat zij de letterlijke tekst van de op- en omschriften bevatten én de naam van de stempelsnijder geven. Zo liet de reeds genoemde resident De Swart per brief weten dat hij op 28 februari 1740 een gouden medaille had ontvangen op de Vrede van Nyssa ‘ter swaerte van dertig ducaten, hebbende op de eene zijde het afbeeldsel van haere Majesteijt met de gewoone inscriptie Anna door Gods genade keijserinne en monarchie van geheel Rusland en daeronder den naem van den medailleur *Hedlinger* ende aende andere sijde een adelaer met een laurierkrans in de bek sittende op eenige turke tropheen met de inscriptie *de glorie van het Rijk* en daer onder de vrede met de Turken herstelt den 7 september 1739’ (afb. 1.42).¹⁷⁸

Vrijwel zonder uitzondering werd de verzochte toestemming om een verkregen geschenk te mogen behouden meteen verleend. Dat gold op den duur niet alleen voor de afscheidspresenten, die volgens de resolutie van 29 april 1675 aangenomen mochten worden, maar óók voor de vorstelijke geschenken die bij vieringen en feestelijkheden werden gegeven. Slechts incidenteel werd een gezant aangezegd het ontvangen geschenk te retourneren. Dat overkwam mr. Johan Hulft, resident te Brussel, die in maart 1705 opdracht kreeg de 600 rijksdaalders die hij van de staten van Luik had ontvangen te weigeren, omdat het accepteren ‘aenloopt tegen formele resolutien van haere Hoog Mogenden, spetialijck die van den 10 augustus 1651 ende 29 april 1675’.¹⁷⁹ En ook in de jaren daarna gaven de Hoog Mogende Heren hun vertegenwoordigers in een aantal gevallen de opdracht geschenken aan de gever terug te zenden.¹⁸⁰ Redenen voor hun besluit geven de Hoog Mogende Heren nooit.

In hun verzoek om een voorlopig geaccepteerd geschenk te mogen behouden wezen de gezanten er geregeld op dat alle aanwezige buitenlandse ministers een dergelijk present hadden ontvangen. Zo verzocht de resident in Stockholm mr. Hendrik Willem Rumpf op 9 november 1712 om een hem geschonken gouden medaille op de 76ste verjaardag van koningin-grootmoeder Hedwig Eleonora te mogen aanvaarden. In zijn schrijven, dat op 5 januari 1713 in de vergadering van de Staten-Generaal ter tafel kwam, wees Rumpf erop dat de medaille aan hem was gegeven ‘tot een gedagtenisse van die anniversaire en als een teecken van haere [i.e.: van de

177 NA, SG, inv.nr. 3474, fol. 191 (28 augustus 1744). Åbo is de Zweedse naam voor de Finse stad Turku.

178 *Ibid.*, inv.nr. 3461, fol. 239 (22 maart 1740).

179 *Ibid.*, inv.nr. 3355, fol. 408 (27 maart 1705).

180 *Ibid.*, inv.nr. 3362, fol. 456 (10 oktober 1707): Hendrik van Bilderbeeck, resident te Keulen, en fol. 557 (31 oktober 1707): mr. Jacob Jan Hamel Bruyninx, extraordinaris envoyé bij de Duitse keizer; *ibid.*, inv.nr. 3365, fol. 728 (11 december 1708) én, bij herhaling, *ibid.*, inv.nr. 3368, fol. 221 (20 augustus 1709): mr. Robert van Goes, extraordinaris envoyé in Denemarken; *ibid.*, inv.nr. 3373, fol. 213 (16 februari 1711): opnieuw mr. Jacob Jan Hamel Bruyninx.

Afb. 1.42 Medaille op de Vrede van Nyssa. Door Johann Karl Hedlinger, 1739. Zilver, 61 mm. [Müntzhandlung Künker, Osnabrück]

koningin-grootmoeder] gunst en goede wille [...] en niet als een present aen een minister, waer toe haer majesteijt wel wist dat het te gering was'. Daar kwam bij dat alle aanwezige buitenlandse ministers een dergelijk present hadden ontvangen én aangenomen. En tot slot wees Rumpf ook op een precedent: de Hoog Mogende Heren hadden ook aan extraordinaris envoyé Walraven van Heeckeren, die in 1697 aanwezig was geweest op de begrafenis van Karel XI, toestemming verleend om een gouden medaille van 50 à 60 dukaten te mogen behouden. Rumpf verkreeg de gevraagde toestemming en mocht het present houden.¹⁸¹

Onlosmakelijk met het afscheidspresent verbonden was het contrapresent, het geschenk dat de vertrekkende gezant aan het hofpersoneel en andere bedienden behoorde aan te bieden. Vaak konden dergelijke contrapresenten een aanzienlijke waarde hebben. Naast het verzoek om het gegeven present te mogen behouden, verzochten de Staatse gezanten dan ook vrijwel altijd om de waarde van het contrapresent te mogen declareren. Hoezeer het contrapresent tot de vaste gebruiken behoorde en in sommige gevallen zelfs tot onderwerp van een administratieve, routinematige afhandeling was geworden, blijkt uit het schrijven dat extraordinaris envoyé Marcellis de Swart bij zijn terugkeer uit Rusland in januari 1761 aan de vergadering stuurde. De Swart maakte melding van het ordinaris present van afscheid ter waarde van 3.000 roebel dat hem door het Russische 'rijkscollege van buitenlandse zaken' was gegeven. De teruggekeerde envoyé liet weten het present te hebben ontvangen in twee wisselbrieven op Amsterdam, respectievelijk ter waarde van 2.000 en van 700 roebels. Het verschil van 300 roebels verklaarde

181 NA, SG, inv.nr. 3379, fol. 21 (5 januari 1713).

Afb. 1.43 Keten van Lodewijk XIII, koning van Frankrijk, in 1639 vereerd aan Maarten Harpertsz. Tromp. Door Guillaume Dupré, 1623. Goud, medaille: 61 mm, keten: 168,52 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

De Swart als volgt: ‘hebbende het gemelte collegie de precautie gehad de aen de somme van roebels 3000 manqueerende roebels 300 of tien per cento, die volgens de etiquette aldaer als een contrapresent aen het gemelte collegie moesten uijtgekeert worden, van de somme van roebels 3000 af te korten en in te houden’. De Swart kreeg toestemming om het present te mogen behouden en het contrapresent te declareren.¹⁸²

Presenten voor verdienste

Naast een aantal ridderorden en diploma’s van adelsverheffingen zijn er ook enkele voorbeelden bewaard gebleven van presenten, die door buitenlandse vorsten vanwege bijzondere verdiensten werden verleend. De bekendste voorbeelden stammen uit de maritieme sfeer. Soms gaat het om de oorspronkelijke presenten zelf, in andere gevallen om afbeeldingen ervan. Zo bevindt zich in het Geldmuseum te Utrecht de gouden keten die de Franse koning Lodewijk XIII in 1639 aan Maarten Harpertsz. Tromp schonk ter gelegenheid van zijn klinkende overwinning op de Spaanse vloot in de slag bij Duins. Aan de ketting hangt een gegoten medaille met

¹⁸² NA, SG, inv.nr. 3553, fol. 86 (23 januari 1761).

Afb. 1.44 Keten die Johan Evertsen in 1659 van de Deense koning Frederik III ontving. Willem Hendrik Hoogkamer, 1820. Aquatint. [Uit: J.C. de Jonge, *Levensbeschrijving*]

het portret van de koning vervaardigd door de befaamde Franse medailleur Guillaume Dupré (1574-1647). Het omschrift luidt LVDOVIC. XIII D.G. FRANCOR. ET NAVARÆ REX. Op de keerzijde is de zittende Gerechtigheid afgebeeld met weegschaal en zwaard in handen. Het omschrift luidt VT · GENTES · TOLLAT · QVE · PRMAT · QVE (opdat zij mensen verheft en neerdrukt). In de afsnede staat het jaartal 1623 (afb. 1.43).¹⁸³ De aan Tromp verleende keten lijkt de enige die tegenwoordig van Lodewijk XIII bewaard is gebleven. Ook Michiel de Ruyter werd door de Franse koning met een gouden keten vereerd: toen hij in 1666 werd benoemd in de Orde van

183 Geldmuseum Utrecht, inv.nr. 1975-0812: 61 mm; 168,52 gram.

Afb. 1.45 Michiel Adriaensz. de Ruyter. Door Hendrick Berckman, 1660. Olieverf op paneel, 85,5 x 69,5 cm. De Ruyter draagt de ketting met de met diamanten en een parel afgezette medaille die hij in 1659 van de Deense koning Frederik III ontving. [Zeeuws maritiem muZEEum]

de Heilige Michael ontving hij tegelijkertijd een gouden ketting, waaraan een met diamanten afgezet portret van Lodewijk XIV hing.¹⁸⁴

Ook tijdens de Noordse Oorlog (1655-1660), toen de Staatse vloot aan Deense zijde tegen Zweden streed, werden aan verschillende Nederlandse vlootvoogden kostbare vereringen gegeven. Op 20 december 1659 ontvingen Michiel de Ruyter en Johan Evertsen uit handen van de Deense admiraal Henrik Bjelke een gouden keten, waaraan een door Johannes Blum vervaardigde medaille van koning Frederik III hing.¹⁸⁵ Van de aan Evertsen uitgereikte medaille liet J.C. de Jonge in 1820 een gravure maken, vervaardigd naar het origineel dat zich toentertijd nog in familiebezit bevond (afb. 1.44). Het aan de Ruyter geschonken exemplaar was aanzienlijk fraaier dan het aan Evertsen geschonken present: de medaille was afgezet met 42 diamanten, terwijl aan de onderzijde een parel was bevestigd. De Ruyter liet zich in 1664 door Hendrick Berckman met zijn Deense keten portretteren (afb. 1.45). Korte tijd na het verlenen van de kostbare keten verhieft Frederik III de Nederlandse vlootvoogd in de adelstand. Op het door Berckman geschilderde portret is De Ruyters wapen in de linker bovenhoek uitgebeeld.¹⁸⁶

Conclusie

Na het vertrek van Anjou en Leicester namen de gewesten de soevereiniteit op zich, waarbij zij een aantal zaken van algemeen belang delegeerden aan generaliteitsinstellingen zoals de Raad van State en de Staten-Generaal. Tot de belangrijkste taken die op den duur door de Staten-Generaal werden verricht, hoorden de zorg voor de gemeenschappelijke verdediging én de contacten met buitenlandse hoven. Taken waaraan het verlenen van presenten en vereringen haast onlosmakelijk was verbonden. Na het eerste kwart van de zeventiende eeuw groeiden keten, ketting en medaille uit tot het standaard present. Anders dan tegenwoordig werden dergelijke vereringen niet bewust ingesteld. Ook waren het niet uitsluitend de Staten-Generaal die vereringen gaven: naast de gewesten zelf, schonken ook generaliteitsinstellingen als de Raad van State en de admiraliteiten, de handelscompagnieën VOC en WIC en de prinsen uit het Huis Oranje-Nassau bij wijze van verering kettingen en medailles. Op generaliteitsniveau lijkt de Raad van State daarbij een voortrekkersrol te hebben gespeeld. In augustus 1594 lieten de Staten-Generaal voor de eerste maal zelf een triomfpenning slaan; vóór die tijd had de Raad van State die stap al twee maal gezet. Het lijkt erop dat de Hoog Mogende Heren de praktijk van

184 NA, De Ruyter, inv.nr. 184. In de oorkonde van 20 augustus 1666 is sprake van 'son [GS: van Lodewijk XIV] pourtraict enirchz de diamante et d'une chaine dor'. De oorkonde voorzag ook in de vererving van de keten op De Ruyters bij naam genoemde zoon Engel.

185 Van Loon, *Historipenningen*, II, 449; De Jonge, *Levens-beschrijving*, 190 e.v.; Brandt, *Leven*, 199.

186 Zie voor het door De Ruyter gevoerde wapen Van Luttervelt, 'Herinneringen', 43 e.v.

de Raad volgden, want net als de Raad lieten de Staten-Generaal afslagen maken om onder de eigen gedeputeerden uit te delen. In het laatste decennium van de zestiende eeuw gaf de Raad de ijzersnijder van de Munt te Dordrecht nog verschillende malen opdracht om triomfpenningen te slaan, maar daarna lijken de Staten-Generaal deze rol over te hebben genomen. De enige triomfpenning die de Raad van State in de zeventiende eeuw nog bestelde, was de penning op het sluiten van het Twaalfjarig Bestand en de verdragen met Engeland en Frankrijk.

Tot ver na het midden van de zeventiende eeuw is er sprake van een tamelijk onduidelijke situatie, met name op het gebied van beloningen voor verdienste in de maritieme sfeer, waar admiraliteiten, gewesten en Staten-Generaal soms met elkaar lijken te wedijveren. Zo vereerden de Staten van Holland in 1639 en 1640 Tromp en De With met een keten, boven hetgeen zij van de Staten-Generaal ontvingen. In andere gevallen is er echter sprake van overleg en samenwerking: zo kwam het voor dat iemand van het ene college een medaille ontving om gehangen te worden aan de ketting die hem vanwege hetzelfde feit door een andere instelling was geschonken. Daarbij is het volstrekt onduidelijk wie het voortouw nam en om welke reden dat geschiedde.

Met hun republikeinse constitutie vormden de Noordelijke Nederlanden een vreemde eend in de bijt van het door koninkrijken en vorstendommen bevolkte Europa van het Ancien Regime. Hier beschikten de regerende vorstehuizen over middelen om hun gezag te versterken en vooraanstaande onderdanen aan zich te binden, die in de Republiek ten enenmale ontbraken: zo konden zij mensen in ridderlijke orden opnemen en in de adelstand verheffen.

Oorspronkelijk was de ridderlijke orde niet een beloning voor verdienste, maar een gemeenschap van adellijke ridders die door een eed van trouw aan de grootmeester van de orde waren verbonden. In een aantal orden werden ook Nederlanders opgenomen, in dit geval wel bij wijze van onderscheiding voor bewezen of te bewijzen diensten. Naast de Deense Orde van de Olifant was het vooral de Franse Orde van de Heilige Michael die veelvuldig aan Staatse onderdanen werd verleend. Onder de ridders vinden we belangrijke zeehelden als De Ruyter, Tromp en Witte de With, maar ook de landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt, Constantijn Huygens en de dichter P.C. Hooft. Voorafgaand aan opname in de orde vond verheffing in de adelstand plaats. Voor de Nederlandse ontvangers was het eerste interessanter dan het laatste, omdat buitenlandse adelsverheffing in de Republiek in feite niet werden erkend.

In andere landen zoals Engeland, het Duitse Rijk en de Scandinavische koninkrijken was verheffing in de adelstand geen voorbereiding op opname in een ridderorde, maar een op zichzelf staand eerbewijs.

Vanaf het laatste decennium van de zestiende eeuw onderhield de Republiek contacten met de belangrijkste West-Europese hoven. Na de sluiting van het Twaalfjarig Bestand breidde het aantal contacten zich gestaag uit en werden zij te-

gelijktijd ook veel intensiever. De Republiek werd daarmee een belangrijke deelnemer aan het internationale diplomatieke verkeer en kreeg te maken met de daar geldende mores. Toch groeide binnen de Republiek het verzet tegen een van de aspecten van deze mores: de geschenken die door buitenlandse hoven aan Staatse gezanten werden gegeven. In 1651 verboden de Hoog Mogende Heren het aannemen van geschenken zelfs volledig. Na lang wikken en wegen werd het verbod in 1675 afgezwakt, waarbij een uitzondering werd gemaakt voor het 'ordinaris afscheidsgeschenk' aan de vertrekkende gezant. Voorwaarde was daarbij wel dat de gezant na terugkeer in de vergadering melding maakte van de ontvangst van het geschenk, waarna de Hoog Mogende Heren bepaalden of het definitief aanvaard mocht worden. Zodoende zijn we vrij goed op de hoogte van de presenten die in het laatste kwart van de zeventiende en in de achttiende eeuw aan Staatse gezanten werden meegegeven.

Duidelijk is dat overal de waarde van het gegeven present afhankelijk was van de rang van de gezant: de verering aan de ambassadeur was groter dan die aan de extraordinaris envoyé, die op zijn beurt een kostbaarder geschenk ontving dan de minister of de resident.

De vorm van het present kon erg variëren. Soms bestond het uit een bedrag in geld, zoals in Rusland en Engeland, of uit een aantal goudstaafjes, zoals in Portugal. Vaker werden sieraden of kunstvoorwerpen geschonken, zoals medaillons, ringen en snuifdozen. Doorgaans waren deze afgezet met briljanten of parels en meestal waren ze voorzien van het portret of het monogram van de vorst die het geschenk gaf. Minder vaak werden serviezen van edelmetaal of porselein, gouden medailles en tapijten geschonken. Een opvallende afwezigheid is de gouden keten, die in de Republiek het standaard geschenk vormde.

Naast het 'ordinaris afscheidspresent' ontvingen de Staatse gezanten in het buitenland ook steeds vaker bijzondere presenten die te maken hadden met gebeurtenissen aan het hof van de vorst, zoals geboorte, huwelijk, inhuldiging en overlijden. Het geschenk bij uitstek werd op den duur de speciaal voor de gelegenheid geslagen herinneringsmedaille, die in goud of zilver werd geschonken en waarvan de waarde kon oplopen tot ver boven de 30 dukaten. Ofschoon dergelijke presenten niet onder de resolutie van 1675 vielen, verleenden de Staten-Generaal bijna altijd toestemming om ze aan te mogen nemen. In een aantal gevallen verwees de gezant bij het indienen van zijn verzoek naar voorgangers aan wie in het verleden toestemming was gegeven om vergelijkbare geschenken te mogen behouden.

Onlosmakelijk met het afscheidspresent verbonden was het contrapresent, een verering die de vertrekkende gezant aan het hofpersoneel en andere bedienden aanbod. Bij terugkomst in de Republiek declareerde hij bij de Staten-Generaal de waarde van het contrapresent. In de achttiende eeuw werd het contrapresent in Rusland zelfs ingehouden op het afscheidsgeschenk dat aan de gezant werd aangeboden.

Naast adelsverheffingen en benoemingen in ridderorden, en naast de presenten aan Staatse gezanten zijn er nog enkele voorbeelden bewaard gebleven van door buitenlandse vorsten gegeven vereringen in verband met verdienste. Vaak hadden deze de vorm van een gouden ketting met een portretmedaillon.

II

De procedures: het ‘beloningsstelsel’ van de Staten-Generaal in werking

Meer dan twee eeuwen lang, tot de Franse inval van januari 1795 en het definitieve uiteengaan van de Staten-Generaal op 1 maart 1796, schonk de Republiek der Verenigde Nederlanden ‘vereringen’ of ‘presenten’ aan buitenlandse gezanten die huiswaarts keerden of met wie net een belangrijk traktaat was afgesloten, aan personen die belangrijke berichten brachten en aan verdienstelijke militairen en burgers.

In dit hoofdstuk over procedures gaat het over de praktijk van het beloningsstelsel van de Republiek. Eerst komt de wijze van verlening aan bod. Door wie werd het besluit om een verering te geven genomen en hoe kwamen dergelijke besluiten tot stand? Dan komen vervaardiging en levering aan de orde: door wie, waar en op welke wijze werden de bestelde ketens, kettingen en medailles vervaardigd en geleverd? Was er sprake van vaste leveranciers? De geleverde presenten waren gemaakt van goud. Dit diende te voldoen aan de wettelijk gestelde normen met betrekking tot kwaliteit en gehalte. Te meer daar een groot aantal van de presenten werd gegeven aan buitenlandse gezanten. Vond controle daarvan plaats en, zo ja, op welke wijze en door wie? En was deze controle effectief? Vervolgens werden de presenten afgeleverd en de rekening opgemaakt. Welke posten bevatte de rekening en hoe werd gecontroleerd of het in rekening gebrachte juist was? Daarna volgden afrekening en betaling. Hoe was het betalingsverkeer in de Republiek geregeld: door wie werd betaald en uit welke posten geschiedde dit? En tenslotte konden de geleverde en betaalde presenten worden overhandigd aan degenen voor wie zij waren bestemd. Hoe geschiedde dat in de praktijk? Verscheen de gedecoreerde in de vergadering van de Hoog Mogende Heren of bracht men hem het present? En wie zorgde daar dan voor?

Verlening

Het present van de Republiek

Vanaf de laatste decennia van de zeventiende eeuw komen in de resoluties van de Staten-Generaal met grote regelmaat aanduidingen als 'ordinaris present' en 'gewoonlijke vereering' voor. Hiermee worden de ketens en medailles bedoeld die buitenlandse gezanten en hun secretarissen bij hun vertrek uit de Republiek ontvingen. Bijna een halve eeuw lang vormt de gouden medaille met de Generaliteitsleeuw en de wapens van de zeven gewesten, hangend aan een gouden ketting dan al het standaardgeschenk van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Maar met name in de zestiende eeuw en het eerste kwart van de zeventiende eeuw bestonden, zoals wij al zagen, de door de Staten-Generaal verleende vereringen zeker niet uitsluitend uit ketens, kettingen en medailles: vertrekkende gezanten en verdienstelijke militairen en burgers ontvingen soms een geldbedrag, goud- of zilverwerk, tapijten, paarden of andersoortige presenten.

Het geschonken goud- en zilverwerk bestond veelal uit 'coppetassen' of tazza's, uit 'vaisselles', kostbaar vaatwerk zoals kannen, bekkens, schalen en drinkgerei, uit kandelaars en al dan niet met diamanten gezette ringen. De Staten-Generaal bestelden de coppetassen en vaisselles doorgaans bij dezelfde goudsmeden en juweliers die ook de gouden ketens en medailles leverden. Veelal lieten zij er de wapens van de Generaliteit op aanbrengen. Zo ontving de Venetiaanse ambassadeur Tommaso di Gasparo Contarini in 1610 een massief gouden tazza in een 'custodie' (foedraal) ter waarde van *f* 2.495:18.¹ En op 5 januari 1626 werd de declaratie voorgelezen van de goudsmid Hendrik Mirou voor twee gouden lampetten, bestemd voor de Engelse extraordinaris ambassadeurs George Villiers, hertog van Buckingham en Henry Rich, graaf van Holland. Inclusief maakloon en custodie bedroeg de rekening voor het eerste lampet, dat meer dan 16 kilo woog, *f* 20.044:14, terwijl voor het geschenk voor Holland *f* 10.128:12 in rekening werd gebracht.² Uiteindelijk werden de geschenken door Robbert Falckenburg, agent van de Staten-Generaal, naar Engeland overgebracht.³ Een kwart eeuw later leverde goudsmid Johannes van der Maa twee gouden lampetten bestemd voor Oliver Saint John en Walter Strickland, gezanten van de Engelse Republiek, alsmede twee gouden kettingen voor hun secretarissen. Van der Maa's rekening beliep *f* 24.432:9.⁴

1 NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 266.

2 *Ibid.*, inv.nr. 3184, fol. 482 (13 december 1625) en fol. 484 (14 december 1625) = Roelevink (ed.), *RSG 1624-1625*, nrs. 3798 (13 december 1625) en 3806 (14 december 1625); *ibid.*, inv.nr. 3185, fol. 5 (5 januari 1626) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 5 januari 1626, nr. 8 (geraadpleegd 2 september 2011).

3 *Ibid.*, inv.nr. 12505, fol. 288 (18 mei 1626): betaling van *f* 240:18 aan reis- en verblijfkosten aan agent Falckenburg.

4 *Ibid.*, inv.nr. 3257, fol. 493 (3 augustus 1651).

In een aantal gevallen werden door de Staten-Generaal zelfs hele serviezen geschonken: zo ontving de Zweedse ambassadeur dr. Ludwig Camerarius in plaats van de keten van f 4.000 (*bijlage I, 1641-1*) die de Staten-Generaal in eerste instantie op 1 februari 1641 aan hem hadden vereerd, een zilveren servies bestaande uit zeventien schotels, een lampet, drie dozijn ‘teljoren’ (borden), twee flambeau-kandelaars met een snuiter en twee zoutvaten. Al het zilverwerk werd nauwgezet gewogen. Voor het graveren van 61 wapens van de Generaliteit ontving Van der Maa een bedrag van f 311.10.⁵ En in hetzelfde jaar 1641 leverde de goudsmid voor een bedrag van f 6.800:1 aan zilverwerk, bestaande uit schotels, teljoren, een kandelaar en een lampet, bestemd voor de Portugese extraordinaris ambassadeur Tristão de Mendonça Furtado. Agent Hendrik Verburg werd opgedragen het servies nauwkeurig te wegen en vervolgens naar Amsterdam te brengen om het aan de ambassadeur te overhandigen.⁶

Ook in later jaren werd door de Staten-Generaal nog wel goud- en zilverwerk geschonken, maar na het midden van de zeventiende eeuw geschiedde dit niet meer aan vertrekkende gezanten, aan boodschappers die belangrijke berichten brachten of aan verdienstelijke militairen en burgers. Het merendeel van de tazza’s en lampetten die de Hoog Mogende Heren lieten maken, was bestemd als pillegift. Een enkele keer werden zij geschonken aan buitenlandse gezanten die de voorkeur gaven aan goud of verguld zilveren vaatwerk boven de vergoeding van kosten tijdens hun publieke intrede, zoals Sir William Temple in 1668 en 1674, Sir George Downing en de Portugese extraordinaris ambassadeur Francisco de Melo.⁷ En ook Karel Bonde, graaf van Biorno en Nils (Eosander), vrijheer Lillieroot, extraordinaris ambassadeurs van de koning van Zweden, die als mediateurs een belangrijke rol hadden gespeeld bij de totstandkoming van de Vrede van Rijswijk in 1697, ontvingen elk een gouden lampet ter waarde van f 10.000. Op 3 juni 1698 werd de declaratie van goudsmid Johannes van Hoecke in de vergadering van de Staten-Generaal voorgelezen. De kosten van beide lampetten én van een keten van f 800 (*bijlage I, 1698-5*), bedoeld voor de secretaris van de mediateurs, bedroegen f 21.096:3.⁸

Uit de achttiende eeuw is slechts één enkel geval bekend waarin de Staten-Generaal besloten om niet het ordinaris present te schenken. Dat was in september van het jaar 1709, toen zich kort na elkaar drie boodschappers aandienden met het bericht van de grote overwinning die in de bloedige slag bij Malplaquet door de coalitie

⁵ NA, SG, inv.nr. 3247, fol. 69 (9 februari 1641): zilverwerk i.p.v. keten. De resolutie vermeldt niet waarom de keten in zilverwerk werd omgezet.

⁶ *Ibid.*, fol. 297 (13 juni 1641): verlening; fol. 347 (13 juli 1641): opdracht aan Verburg en fol. 348 (14 juli 1641): declaratie.

⁷ *Ibid.*, inv.nr. 3278, fol. 200 (12 september 1668): verlening aan Temple en fol. 293 (13 oktober 1668): declaratie; *ibid.*, inv.nr. 3290, fol. 258 (29 augustus 1674): verlening aan Temple en fol. 375 (25 september 1674): declaratie; *ibid.*, inv.nr. 3285, fol. 114 (23 januari 1672): verlening aan Downing en fol. 222 (17 februari 1672): declaratie; *ibid.*, inv.nr. 3279, fol. 250 (4 april 1669): verlening aan De Melo en fol. 312 (27 april 1669): declaratie.

⁸ Zie voor de afrekening: NHA, GRN, inv.nr. 1305.

Afb. 2.1 Beker met het wapen van de Staten-Generaal. Geschonken aan generaal-majoor Frederik Sirtema van Grovestins. Door Willem van Baatenburg, 1709. Goud, hoogte: 38 cm, diameter: 10,9 cm, 1.286,6 gram. [particuliere verzameling]

tietroepen op de Fransen was behaald. Op 14 september besloten de Staten-Generaal aan de drie boden vereringen te schenken: aan Godard Philip baron van Lynden d'Aspremont en commissaris van de approches Willem Vleertman (*bijlage I, 1709-7a/b*) gouden ketens van respectievelijk 1.500 en 1.000 gulden én aan generaal-majoor Frederik Sirtema van Grovestins een gouden bokaal ter waarde van 2.000 gulden. Goudsmid Johannes de Graef kreeg de opdracht om ketens en bokaal te maken. De declaratie van de beide ketens werd in de vergadering van 27 september voorgelezen en bedroeg *f* 2.566:13.⁹ De rekening 'ter saecke van het maecken ende leveren van een gouden Pocael, om [...] vereert te werden aen Major-Generael Grovestins' volgde eerst op 16 oktober.¹⁰ De aan Sirtema van Grovestins geschonken beker is bewaard gebleven. Hij bevindt zich in particulier bezit. De deels gegoten en deels gehamerde beker met los deksel vertoont een kenmerkende afwisseling van gladde delen en godrons. Op de kelk is het gekroonde door twee leeuwen gehouden wapen van de Generaliteit gegraveerd, rustend op een banderol met het devies van de Staten-Generaal *CONCORDIA RES PARVÆ CRESCUNT* (afb. 2.1). Volgens de resolutie van de Staten-Generaal zou De Graef de beker hebben geleverd én gemaakt en ook de betaling van *f* 2.082:14 vond plaats op zijn naam. Maar de 'pocael' draagt naast een Haagse keur uit 1709 het meesterteken WB, afkomstig van Willem van Baatenburg.¹¹ Het is niet bekend waarom aan Sirtema van Grovestins een gouden beker werd gegeven en geen keten.

Bij de beroemde Delfter tapijtwerker François Spiering bestelden de Staten-Generaal enkele malen kostbare tapisserieën. Zo werd in 1609 voor een bedrag van *f* 7.425 een serie van twaalf tapijten aangekocht, die werd geschonken aan Pierre Jeannin, de Franse diplomaat die een cruciale rol speelde bij de totstandkoming van het Frans-Nederlandse verdrag van 1608 en het Twaalfjarig Bestand van 1609.¹² De serie had scènes uit Ludovico Ariosto's *Orlando Furioso* tot onderwerp. Dat gold eveneens voor de acht tapijten die in januari 1620 voor de Engelse ambassadeur James Hay werden aangekocht (afb. 2.2). De tapijten werden per el betaald: voor 283½ el à 31 gulden en 10 stuiver een bedrag van *f* 8.930:5.¹³

Een heel opmerkelijk eerbewijs dat in de eerste helft van de zeventiende eeuw een aantal malen aan Venetiaanse gezanten en uit Italië afkomstige militairen op hun verzoek werd verleend, was het recht om in hun familiewapen de leeuw van de Staten-Generaal te mogen opnemen. De eerste aan wie deze eer te beurt viel, was Alvise di Tommaso Contarini, die op 7 mei 1626 bij zijn vertrek naar Engeland ver-

9 Zie voor de afrekening: NHA, GRN, inv.nr. 1290.

10 NA, SG, inv.nr. 3368, fol. 495 (16 oktober 1709).

11 Sanders, 'Ordinaris present', 51-52; Deelder, 'Op zoek', 6-10. Zie voor de afrekening: NHA, GRN, inv.nr. 1290.

12 NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 265 (16 juli 1626): betaling van *f* 7.245 aan François Spiering. Cf. ook: Hartkamp-Jonxis, *European tapestries*, 220-221. Cf. infra, hoofdstuk III, 281.

13 *Ibid.*, inv.nr. 12505, fol. 140 (8 januari 1620).

Afb. 2.2 Wandtapijt met voorstelling van Isabella en Rodomonte uit een serie met scènes uit Ludovico Ariosto's *Orlando Furioso*. Door François Spiering naar Karel van Mander (II), 1609-circa 1620. 518 x 515 cm. [Rijksmuseum Amsterdam]

zocht om het wapen van de Staten-Generaal aan het zijne te mogen toevoegen.¹⁴ De vergadering honoreerde het verzoek van de vertrekkende ambassadeur en verleende hem bij akte, opgesteld in het Latijn en in het Duits, het recht om zijn eigen wapen te mogen vermeerderen met de gouden Generaliteitsleeuw op een rood veld (afb. 2.3). Contarini liet het wapen van de Staten-Generaal in het eerste en het vierde kwartier van zijn schild aanbrengen.¹⁵ Nog in hetzelfde jaar werd aan resident Cristoforo Suriano het voorrecht verleend om een halve Generaliteitsleeuw als helmteken te mogen voeren.¹⁶ En ook in het daarop volgende decennium viel de

¹⁴ NA, SG, inv.nr. 3185, fol. 154 (7 mei 1626) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 7 mei 1626, nr. 9 (geraadpleegd 2 september 2011).

¹⁵ *Ibid.*, inv.nr. 12303, fol. 163-164 (7 mei 1626): 'scilicet scutum rubrum, et in eo coronatum Leonem auratum, habentem linguam, et unguis, caerulei coloris, dextera gestantem ense evaginatam, sinistra vero sagittarum manipulum' (namelijk een rood schild en daarin een gekroonde, gouden leeuw, die een tong heeft en klauwen van een blauwe kleur, houdend in de rechter klauw een ontbloot zwaard, in de linker echter een bundel pijlen).

¹⁶ Zie www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 11 november 1626, nr. 13 (geraadpleegd 2 september 2011); NA, SG, inv.nr. 12303, fol. 215 (20 januari 1627): 'scilicet dimidium Leonem auratum et coronatum, habentem linguam et unguis caerulei coloris, dextera gestantem ense evaginatam, sinistra vero sagittarum manipulum, et cum eo posito supra galeam propria sua insignia ampliamus' (namelijk een halve leeuw van goud en gekroond, hebbende een tong en klauwen van blauwe kleur, houdende in de rechter klauw een ontbloot zwaard, in de linker echter een bundel pijlen en, met hem geplaatst boven de helm, breiden wij zijn eigen tekenen uit).

Venetiaanse ambassadeurs Vincenzo Gussoni, Giovanni Soranzo en Francesco Michiel een vergelijkbare eer ten deel.¹⁷ Om verwarring met het wapen van Contarini te voorkomen, plaatste Gussoni de Generaliteitsleeuw in het derde kwartier van zijn wapenschild, terwijl aan Soranzo werd toegestaan om in de linker bovenhoek van zijn schild 'een halven roode Leeuw' op te nemen. Naast deze Venetiaanse diplomaten ontvingen ook twee Italiaanse militairen in Staatse dienst verlof om de Generaliteitsleeuw aan hun wapen toe te voegen: ritmeester Lelio, graaf Pompeo in 1637 en kapitein Bartolomeo Constantini in 1647.¹⁸ Pompeo diende de Generaliteitsleeuw in een blauw veld te voeren. Overigens ontvingen de Venetiaanse gezanten naast het heraldische voorrecht ook een gouden keten; aan graaf Pompeo werd een gouden medaille geschonken (*bijlage I, 1637-2*).

Ook Ibrahim Duque, Ibrahim Manino en Mohamed Pinalien, gezanten uit het Noord-Afrikaanse Salih, die in oktober 1659 huiswaarts keerden, ontvingen naast een gouden keten nog een bijzonder geschenk: de Hoog Mogende Heren besloten aan elk van hen een exemplaar te vereren van Blaeu's atlas *Novum ac Magnum Theatrum Urbium Belgica*. Een vierde exemplaar 'opt cierlickste opgemaect' was bedoeld als geschenk voor de vorst van Salih.¹⁹

Staten-Generaal en gewestelijke statenvergaderingen

De besluiten om triomfpenningen te slaan op de successen van de Republiek en om vereringen of presenten te geven, werden vooral genomen in de generaliteitscolleges, dat wil zeggen in de Raad van State, de admiraliteitscolleges en de Staten-Generaal. Deze colleges hielden zich bezig met de verdediging te land en ter zee én met de zorg voor de daartoe benodigde geldmiddelen. Een andere belangrijke taak was gelegen op het terrein van de buitenlandse politiek: de Hoog Mogende Heren van de Staten-Generaal onderhielden de contacten met vertegenwoordigers van buitenlandse mogendheden die zich te Den Haag aandienden en stuurden eigen gezanten naar buitenlandse hoven. Beide taken brachten met zich mee dat met regelmaat geschenken werden gegeven: aan vertrekkende buitenlandse gezanten en aan verdienstelijke militairen, zeelieden en andere burgers. Zoals bij zoveel zaken, overvleugelden de Staten-Generaal de andere generaliteitscolleges op den duur volledig: na 1609 zijn op dit stuk van de Raad van State geen initiatieven meer uitgegaan. Van de admiraliteitscolleges was het vooral de admiraliteit van Amsterdam die verdienstelijke zeelieden vereerde. Maar de activiteiten van dit admiraliteitscollege stonden niet in verhouding tot die van de Staten-Generaal: terwijl het bij de admiraliteit van

17 NA, SG, inv.nr. 56, fol. 943 (30 december 1631): Gussoni; *ibid.*, inv.nr. 3191, fol. 210 (26 april 1632), fol. 377 (7 augustus 1632) en fol. 408 (25 augustus 1632): Soranzo; *ibid.*, inv.nr. 3196, fol. 481 (19 oktober 1637): Michiel.

18 *Ibid.*, inv.nr. 3196, fol. 128 (31 maart 1637), fol. 137 (7 april 1637): Pompeo; *ibid.*, inv.nr. 3253, fol. 508 (6 september 1647) en fol. 512 (9 september 1647): Constantini.

19 *Ibid.*, inv.nr. 3265, fol. 677 (23 oktober 1659).

Amsterdam in de periode tot 1675 om ongeveer vijftig ketens en medailles gaat, reikten de Staten-Generaal er in hetzelfde tijdvak bijna 700 uit. En na die tijd lijkt de Amsterdamse admiraliteit bijna helemaal geen vereringen meer te hebben gedaan.

In de vergadering van de Staten-Generaal bespraken de gedeputeerden of een beloning diende te worden gegeven, welke vorm deze moest krijgen en wat de waarde van het geschenk diende te zijn. In de door de griffier opgetekende resoluties werd het door de vergadering genomen besluit vastgelegd. Opgetekend werd aan wie de verering werd gegeven, waaruit deze bestond, wat de waarde ervan was en wie deze diende te maken of te leveren.²⁰ Van de beraadslagingen en de overwegingen die aan het door de vergadering genomen besluit ten grondslag lagen, werd nooit iets opgetekend. De beslissingen om een verering te geven werden in de gewone vergadering van de Staten-Generaal genomen. Slechts enkele malen werden verleningen bij secrete resolutie gedaan: tot 1796 zijn er zeventien gevallen bekend.²¹

Ofschoon de beslissingen over de verlening van 'presenten van Staat' in de vergadering van de Staten-Generaal werden genomen, is het duidelijk dat ook de gewestelijke Staten hierbij een rol speelden. Maar de precieze aard van deze betrokkenheid is vaak moeilijk vast te stellen. Doorgaans zwijgen de resoluties hierover. Bovendien ontbreken gegevens over de door de gedeputeerden gehouden beraadslagingen. In een enkel geval is duidelijk dat een gewest zelf initiatief nam. Dat was bijvoorbeeld het geval in mei 1714 toen de Staten-Generaal aan Aleksander Danilovitsj, vorst Mensjikov zilverwerk ter waarde van f 6.000 aanboden ter gelegenheid van de geboorte van zijn zoon Aleksander.²² Toen de rekening voor het zilverwerk twee jaar later nog niet was voldaan, richtte griffier François Fagel de Oude zich uit naam van de Staten-Generaal tot het gewest Holland, waarbij hij opmerkte dat het geschenk was gegeven 'selfs op voorstel van Uwe Edel Mogenden'²³ En ook het op 2 januari 1786 genomen besluit om kostbare geschenken te geven aan de Franse minister van buitenlandse zaken Charles Graviers, graaf de Vergennes en aan anderen, die betrokken waren bij de te Fontainebleau gesloten traktaten met de Duitse keizer, ging uit van de gedeputeerden van het gewest Holland. Aan mr. Gerard Brantzen en Mattheus Lestevenon, heer van Berckenrode, ambassadeurs van de Republiek te Parijs, werd opdracht gegeven om de geschenken te Parijs te bestellen.²⁴ De Vergennes ontving een verguld zilveren servies versierd met de wapens van de Ge-

20 In de resoluties is vaker de functie of rol van de ontvanger aangegeven dan diens naam. Zo ontvingen niet alleen buitenlandse vertegenwoordigers op hun vertrek een verering, maar ook hun secretarissen. Vrijwel nooit vermeldde de resoluties de naam van de secretaris.

21 Cf. bijlage I.

22 NA, SG, inv.nr. 3382, fol. 618 (18 mei 1714).

23 NA, SvH, inv.nr. 1898, Fagel aan Staten van Holland, 13 mei 1716.

24 NA, Fagel, inv.nr. 1154, 27 december 1785 en 2 januari 1786.

neraliteit, waarvoor de rekening *f* 22.208:4 bedroeg²⁵ en een ring met een grote briljant²⁶, terwijl van Willem Koning voor een bedrag van *f* 39.600 aan briljanten werd aangekocht²⁷ en de Amsterdamse bankiers Abraham en Simeon Boas Berg voor *f* 38.718:10 vier gouden snuifdozen en twee ringen met briljanten leverden.²⁸

En ook bij de verlening van het 'ordinaris present' blijkt dat voorstellen voor vereringen eerst in de vergadering van de Staten van Holland aan de orde kwam om vervolgens in de Staten-Generaal te worden besproken. In dergelijke gevallen betrof het echter de vaststelling van het gewestelijke standpunt, dat de Hollandse gedeputeerden vervolgens in de vergadering van de Staten-Generaal ter tafel brachten. Zo besloten de Staten van Holland op 6 oktober 1625 om de Deense gezant Jakob Jakobsen Ulfeldt (*bijlage I, 1625-11*) een keten van *f* 800 te schenken. De volgende dag kwam de verering van de Deense gezant in de vergadering van de Staten-Generaal ter sprake. Zij namen het Hollandse voorstel over, maar beperkten Ulfeldts verering tot *f* 700. Twee maanden later, op 9 december 1625, besloten de Staten van Holland om Ulfeldt en diens mede-onderhandelaar Christian Thomsen Sehested til Tömmerup (*bijlage I, 1625-13b/c*) elk een keten van *f* 1.500 toe te kennen. Ditmaal namen de Staten-Generaal het voorstel zes dagen later wel ongewijzigd over. En op 22 oktober 1748 besloten de Staten-Generaal een keten van *f* 600 te schenken aan Tulleken (*bijlage I, 1748-2*), die het definitieve traktaat van de Vrede van Aken overbracht. Volgens de resolutie werd de verlening gedaan op voorstel van de gedeputeerden van het gewest Gelderland; en ook in dit geval lijkt het zeer aannemelijk dat zij handelden in opdracht van hun gewest.

Retroacta, lijsten met precedenten en compendia

In hun vergaderingen stelden de gedeputeerden de aard en de hoogte van de te geven beloningen vast. Bij de besluitvorming was een belangrijke rol weggelegd voor het raadplegen van de retroacta, oudere stukken over hetzelfde onderwerp. In een dergelijk geval werd een besluit uitgesteld, opdat de agent en vanaf 1678 steeds vaker de kamerbewaarder van de griffie uit het archief de relevante stukken kon lich-

25 Voor het servies ontving Brantsen op 27 april 1786 een eerste voorschot van *f* 6.000 en op 13 december 1786 een tweede voorschot van *f* 8.000. De definitieve afrekening vond plaats op 31 januari 1787, toen Brantsen als restant *f* 8.208:4 ontvingen. Zie voor de betalingen: NA, FH, inv.nr. 235, fol. 260 (27 april 1786) en fol. 264 (13 december 1786); *ibid.*, inv.nr. 236, fol. 272 (31 januari 1787). Het servies werd geleverd door de Parijse goudsmid Antoine Boullier. Het woog 254 mark, 'cinq gros un demi-grain' en werd door Boullier nadien getaxeerd tegen 59 livres per mark op 18.249 livres, 2 stuivers, 10 penningen, cf. De Mayer, *Vie*, 208.

26 NA, FH, inv.nr. 235, fol. 260 (27 april 1786): levering van een 'solitaire, zijnde een briljant in een ring gezet au jour' door de Amsterdamse koopman Abraham Hartog jr. voor *f* 21.000. Later werd de ring door de juwelier Rouen getaxeerd op 30.000 livres, cf. De Mayer, *Vie*, 209.

27 De briljanten waren bestemd voor Charles Alexandre de Calonne, minister en controleur-generaal der financiën. De Calonne was sinds 1784 grootthesaurier van de Orde van de Heilige Geest. De briljanten waren bedoeld 'tot het maken van een ster van de Ordre du St. Esprit'.

28 NA, FH, inv.nr. 235, fol. 260 (27 april 1786).

ten. Vóór de volgende vergadering werden de retroacta als voorstukken aan de griffier ter hand gesteld, die ze vervolgens ter vergadering inbracht en voorlas.²⁹

Vooraf in zestiende en de eerste helft van de zeventiende eeuw is er geregeld sprake van dat de Hoog Mogende Heren de retroacta lieten nazien. Zo werd in november 1630 nagezocht wat ambassadeurs van de koning van Denemarken in het verleden bij hun vertrek hadden ontvangen, in december 1637 wat aan ambassadeurs van de koning van Polen was geschonken en in juni 1639 en opnieuw in mei 1662 wat Franse ambassadeurs bij eerdere gelegenheden hadden ontvangen.³⁰ In 1659 werden de retroacta geraadpleegd om na te kijken waarmee de drie gezanten van de vorst van het Marokkaanse Salih vereerd dienden te worden (*bijlage I, 1659-4a/c*), terwijl de retroacta er in juni 1677 opnieuw aan te pas moesten komen om vast te stellen wat aan een extraordinaris envoyé van Lotharingen gegeven diende te worden (*bijlage I, 1677-2*).³¹

Een bijzonder geval betreft ambassadeurs, die op doorreis de Republiek aandeden. In 1643 werd Giovanni Giustiniani, gewezen ambassadeur van de Republiek Venetië in Engeland, op doorreis naar zijn nieuwe standplaats aan het keizerlijke hof op kosten van de Staten-Generaal onthaald en in audiëntie ontvangen. Op 5 februari werd besloten om hem geen verering van staatswege te geven. Daarbij werd verwezen naar het voorbeeld van de markies de Saint Chaumont, die op doorreis in september 1635 eveneens in de vergadering zijn opwachting had gemaakt, maar evenmin een present had ontvangen.³²

Met zekere regelmaat kwam in de vergadering van de Staten-Generaal ook de vraag aan de orde wat te doen met 'ministers sonder character', zoals residenten, agenten, gedeputeerden en secretarissen³³, of met gezanten van Hanzesteden als Hamburg, Bremen en Danzig. In april 1650 verscheen de Deense resident Peter Christian Roch (*bijlage I, 1650-1*) in de vergadering om zijn vertrek aan te kondigen, terwijl op 14 juli Johan Philip Silfvercrona de brieven van rappel overhandigde van zijn schoonvader Pieter Spierinck Silfvercrona (*bijlage I, 1650-3*), resident van de koning van Zweden, die wegens ziekte al eerder naar zijn vaderland was betrokken. Bij beide gelegenheden werden retroacta opgevraagd³⁴, maar alleen in het laatste geval werd in de resolutie nauwkeurig aangetekend welke voorbeelden men had nagezien: de verleningen aan de Engelse resident Dudley Carleton (*bijlage I, 1632-*

29 Zie over het gebruik van retroacta: Thomassen, *Instrumenten*, 261-262 en 267-270.

30 NA, SG, inv.nr. 3189, fol. 549 (16 november 1630) en fol. 552 (18 november 1630): Deense ambassadeur; *ibid.*, inv.nr. 3196, fol. 573 (9 december 1637) en fol. 575 (10 december 1637): Poolse ambassadeur; *ibid.*, inv.nr. 3245, fol. 214 (20 juni 1639) en fol. 218 (22 juni 1639): ambassadeur D'Estampes; *ibid.*, inv.nr. 3268, fol. 208 (1 mei 1662): ambassadeur De Thou.

31 *Ibid.*, inv.nr. 3265, fol. 674 (22 oktober 1659): Salih; *ibid.*, inv.nr. 3295, fol. 520 (19 juni 1677): Lotharingen.

32 *Ibid.*, inv.nr. 3249, fol. 75 (5 februari 1643); Heringa, *Eer en hoogheid*, 389 en 393.

33 Zie Heringa, *Eer en hoogheid*, 18-31.; Schutte, *Buitenlandse vertegenwoordigers*, xi-xii.

34 NA, SG, inv.nr. 3256, fol. 231 (26 april 1650) en fol. 232 (27 april 1650): Roch; *ibid.*, fol. 378 (19 juli 1650): Spierinck Silfvercrona.

7) op 12 november 1632 en aan de Deense residenten Günther (*bijlage I, 1632-8*) op 22 november 1632, Tancke (*bijlage I, 1649-3*) op 13 november 1649 en de eerder genoemde Roch op 27 april 1650. Carleton had een keten van f 1.200 gekregen, de drie Deense gezanten elk een keten van f 600. Uiteindelijk besloot de vergadering om Spierinck Silfvercrona een keten van f 1.200 te schenken.

Op 25 maart 1638 verscheen Johannes Kemnitz, krijgssecretaris van de stad Danzig (*bijlage I, 1638-1*), in de vergadering om afscheid te nemen van de Hoog Mogende Heren. Dezen stelden de beslissing over de aard en de hoogte van de hem te geven verering uit tot de volgende dag, terwijl zij hun agent Hendrik Verburg opdracht gaven 'ondertusschen op te soucken t'geene andere van gelijcke gelegentheit voor desen is vereert geweest'. Uit de resolutie van de volgende dag blijkt dat Verburg als voorbeeld de verleningen aanhaalde aan Gregorius Kammerman (*bijlage I, 1627-3*), eveneens secretaris van Danzig, op 8 april 1627 én aan de Hamburgse gezanten in maart 1633 en mei 1635.³⁵

Het spreekt voor zich dat de aangehaalde retroacta in de registers van de resoluties en notulen van de Staten-Generaal of in de daarbij behorende bijlagen werden opgezocht. Soms werden hiervan afschriften gemaakt, die bij wijze van memorie in de eerstvolgende vergadering werden gebruikt. Dat geschiedde in de vergadering van 22 juni 1639, toen over de verering van de Franse ambassadeur Jean markies d'Estampes werd gesproken. Daarbij werd 'seeckere memorie' voorgelezen, 'bij forme van extract getrocken uijt de resolutien bij Haer Hoog Mogenden genoomen'. Het was de taak van de agent, die als ambtenaar ter griffie was belast met de zorg voor het archief van de Generaliteit, om de door de gedeputeerden gevraagde retroacta te leveren.³⁶ Op 20 oktober 1662 kreeg Verburgs opvolger Cornelis van der Heyde opdracht om een apart register aan te leggen betreffende het ceremonieel en de ontvangst van buitenlandse vertegenwoordigers.³⁷ Volgens Heringa zou het van een dergelijk register nooit komen en bleef men aan het gebruik van retroacta vasthouden.³⁸

In de al maar uitdijende verzameling registers en bijlagen was het zoeken en vinden van de juiste retroacta een uiterst gespecialiseerde taak, die jarenlange kennis en ervaring vereiste.³⁹ Om toch snel de benodigde retroacta te kunnen vinden, begon mr. Henrick Fagel de Oudste (1617-1690), de tweede griffier uit het geslacht Fagel, na zijn aantreden in 1672 met de opbouw van een documentatiesysteem, waartoe ook een groot aantal per onderwerp samengestelde lijsten met precedenten behoor-

35 NA, SG, inv.nr. 3244, fol. 107 (25 maart 1638) en fol. 109 (26 maart 1638).

36 Heringa, *Eer en hoogheid*, 378-379 en 503; Van Riemsdijk, *Griffie*, 39.

37 *Ibid.*, 378 veronderstelt dat er een behoefte bestond aan 'gegevens, die gemakkelijker te raadplegen waren, dan de incidenteel opgezochte retroacta'.

38 *Ibid.* Ook Japikse, die op verzoek van Heringa naar een dergelijk register zocht, vond het nooit.

39 Thomassen, *Instrumenten*, 37: het aan duidelijkheid niets te wensen overlatende citaat uit 1794 heeft ook voor de zeventiende eeuw beslist geldigheid.

den. Door zijn opvolgers werd dit systeem onderhouden en verder uitgewerkt.⁴⁰

De oudst bewaard gebleven sporen van dergelijke op systematische basis aangelegde lijsten met precedënten aangaande de aan buitenlandse gezanten verleende vereringen stammen inderdaad uit het laatste kwart van de zeventiende eeuw. In het griffiersarchief van de familie Fagel bevindt zich een dossier met als oorspronkelijk opschrift 'presenten'.⁴¹ Hierin bevindt zich een omslag met twee lijsten met aantekeningen over verleningen, samengesteld door mr. Henrick Fagel de Oudste.⁴² De summier lijsten bevatten slechts weinig gegevens: de datum van de resolutie van de Staten-Generaal waarbij de verering werd toegekend, de naam van degene die de verering ontving en de hoogte ervan. Maar voor de griffier volstonden deze gegevens om mee te kunnen werken en de benodigde retroacta te kunnen traceren. De eerste lijst vermeldt verleningen van zes presenten tussen 1644 en 1678 gegeven aan ambassadeurs vanwege het afsluiten van traktaten met de Republiek, terwijl de tweede lijst met als titel 'vereeringen aen Envoijez' elf vermeldingen bevat, daterend uit de jaren 1667-1683 (afb. 2.4). In hetzelfde katern bevinden zich nog andere aantekeningen in twee verschillende handen, respectievelijk met gegevens uit de jaren 1586-1663 en de periode 1617-1626. In sommige gevallen betreft het overduidelijk aantekeningen in klad, getuige de verschillende doorhalingen. In het dossier 'presenten' bevindt zich vervolgens een aantal op dezelfde voet samengestelde lijsten van de hand van mr. François Fagel de Oude (1659-1746), die zijn vader in 1690 als griffier opvolgde. Een lijst met als titel 'presenten aan ministers' bevat 26 verwijzingen uit de jaren 1720-1739. Ook is er een lijst met presenten gegeven aan vertegenwoordigers uit Marokko, die de jaren 1684-1710 bestrijkt, en een opsomming van in de jaren 1685-1721 verleende geschenken aan boodschappers die belangrijke berichten brengen. Tot slot bevindt zich in het dossier een summier namenlijstje in de hand van mr. Hendrik Fagel de Oude (1706-1790), die zijn oom François Fagel in 1744 opvolgde.

Een tweede dossier⁴³ bevat een lijst met verleende presenten, opgesteld door mr. Hendrik Fagel Hzn. (1669-1728), de jongere broer van griffier François Fagel, die van 1690 tot aan zijn overlijden werkzaam was als commies, de tweede man op de griffie.⁴⁴ De door commies Fagel samengestelde lijst vermeldt 24 verleningen, hoofdzakelijk uit de jaren tachtig en negentig van de zeventiende eeuw. Daarnaast bevat het dossier vooral ook extracten uit de resoluties aangaande het te volgen ceremonieel bij de ontvangst van buitenlandse gezanten.

Over het algemeen maken de bewaard gebleven lijsten een rommelige, chaoti-

⁴⁰ Thomassen, *Instrumenten*, 312-313 e.v.

⁴¹ De aanduiding 'griffiersarchief' stamt van Japikse, *Inventaris Fagel*, 85-86: de door de griffiers Fagel bijeengebrachte dossiers vormen 'het studiemateriaal, dat zij gebruikten bij de voorbereiding van zaken, die bij de Staten-Generaal ter tafel kwamen. Tot deze voorbereiding waren zij volgens hun instructie verplicht'.

⁴² NA, Fagel, inv.nr. 1154.

⁴³ NA, Fagel Supplement, inv.nr. 144.

⁴⁴ Thomassen, *Instrumenten*, 266-267.

sche indruk en vormen zij een onsystematisch en onsamenhangend geheel: de aantekeningen zijn onvolledig, soms niet eens chronologisch geordend en vertonen onderling tal van doublures. We moeten aannemen dat slechts een heel klein gedeelte van de lijsten met precedenten bewaard bleef en dat in de loop der tijden het meeste verloren ging. De incompleetheid maakt het in elk geval lastig om te beoordelen in hoeverre het systeem in de dagelijkse praktijk voldeed.

Maar naast de summieri lijsten met precedenten bevat het griffiersarchief ook een aantal tot in detail uitgewerkt compendia van voorschriften ontleend aan de resoluties van de Staten-Generaal, waarin het volledige ceremonieel is vastgelegd aangaande ontvangst, audiëntie en vertrek van buitenlandse vertegenwoordigers bij de Republiek, als ook van Nederlandse vertegenwoordigers aan buitenlandse hoven. In de eerste plaats is er een ongedateerd stuk getiteld 'notitie van 't ceremonieel'⁴⁵, dat op uiterst minutieuze wijze de regels beschrijft die niet alleen bij de ontvangst van vertegenwoordigers van buitenlandse vorsten nageleefd moeten worden, maar ook bij audiënties van leden van de Raad van State, de Generaliteits Rekenkamer en tal van andere ambtsdragers. In de 'notitie van 't ceremonieel' wordt niet naar eerder door de Staten-Generaal genomen resoluties verwezen. Uit een dorsale aantekening blijkt dat het stuk bedoeld was voor de kamerbewaarders van de Staten-Generaal.⁴⁶

Ook het uit 1700 daterende 'ceremonieel bij Haar Hoogh Mogende practicablel omtrent de aanwezende ministers van vreemde potentaten'⁴⁷ beschrijft uitsluitend het bij audiënties te volgen ceremonieel, maar anders dan de 'notitie van 't ceremonieel' gaat het in dit stuk alleen om de ontvangst van ordinaris en extraordinaris ambassadeurs, extraordinaris envoyés en residenten van buitenlandse vorsten. In tegenstelling tot de 'notitie' bevat het stuk wel verwijzingen naar genomen resoluties, waarvan de datum in de marge is opgetekend én soms ook de naam van de gezant op wie het besluit betrekking heeft.⁴⁸

Uit vrijwel dezelfde periode dateert een eerste redactie van een nog veel uitgebreider compendium, dat inmiddels tot een waar handboek was uitgegroeid. Deze eerste versie, die door mr. Hendrik Fagel Hzn. werd opgesteld, beperkt zich niet langer tot de beschrijving van de ontvangst van ambassadeurs, envoyés en residenten, maar wijdt tevens uit over gezanten van lagere rang, zoals agenten, consuls, commissarissen, secretarissen en ministers zonder karakter.⁴⁹ Mogelijk dateert het stuk van kort vóór 1700. De door Fagel Hzn. in het stuk opgetekende voorbeelden dateren uit de periode 1640-1725. Maar de verwijzingen uit het eerste kwart van de acht-

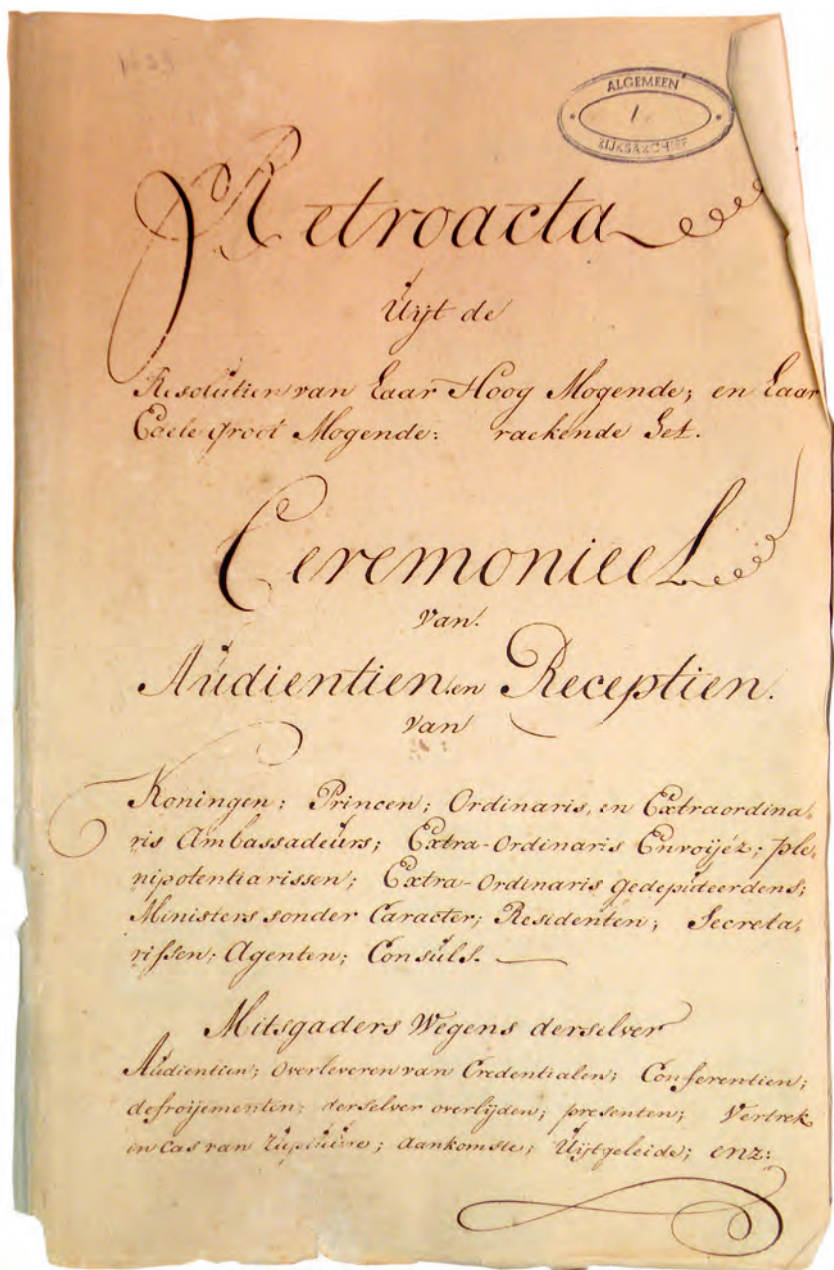
45 NA, Fagel, inv.nr. 1270. Van het stuk, waarvan de volledige titel 'notitie van 't ceremonieel dat geobserveert word omtrent de audientie in Haar Hoog Mogende vergaderinge, als ook in de conferentie met enige heeren gedeputeerden en Haar Hoog Mogend [...] luidt, zijn in het dossier twee gelijkkluidende versies aanwezig.

46 De aantekening luidt: 'Ceremoniaal. Notitie van het ceremonieel bij audientien geobserveert door de kamerbewaarders gehouden'.

47 NA, Fagel, inv.nr. 1270.

48 De meest recente verwijzingen in het 'ceremonieel' dateren van februari en maart 1700.

49 NA, Fagel Supplement, inv.nr. 143.

Afb. 2.5 'Retroacta uijt de Resolutien van haar Hoog Mogende; en haar Edele Groot Mogende rackende het Ceremonieel van Audientien en Receptien [...]'. Circa 1720. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Fagel supplement]

tiende eeuw zijn in de marge bijgeschreven of soms aan het einde van paragrafen toegevoegd, terwijl de meest recente voorbeelden in de oorspronkelijke tekst betrekking hebben op de jaren 1698 en 1699. In een volgende redactie van het compendium werden de door Fagel Hzn. na 1700 bijgeschreven aanvullingen in de tekst opgenomen.⁵⁰ Op grond van de meest recente verwijzingen, die betrekking hebben op de ontvangst van de in maart 1725 in Den Haag gearriveerde Franse ambassadeur De la Mothe-Fénelon, moet het ontstaan van deze versie van het compendium in of kort na het jaar 1725 worden geplaatst. Uit in de marge bijgeschreven aantekeningen en op losse vellen ingevoegde notities van de hand van François Fagel de Oude blijkt dat het compendium tot ver in de jaren veertig van de achttiende eeuw in gebruik bleef. In een onvolledig bewaard gebleven versie van het stuk werden door Hendrik Fagel de Oude aanvullingen toegevoegd die betrekking hadden op de jaren 1726, 1759, 1760 en 1767.⁵¹

Tot slot is er nog een derde redactie van het compendium, dat zich van de beide andere versies onderscheidt doordat het een titel heeft en gepagineerd is (afb. 2.5).⁵² *De Retroacta uijt de resolutien van haar Hoog Mogende; en haar Edele Groot Mogende raekende het Ceremonieel van Audientien en Receptien [...]* moeten rond 1720 zijn opgesteld. In het stuk wordt verwezen naar resoluties van 15 december 1718 en 13 november 1719⁵³, terwijl tevens melding wordt gemaakt van de ontvangst van de Zweedse extraordinaris ambassadeur Nils (Eosander), vrijheer Lillieroot, die de vergadering op 21 juli 1697 op de hoogte stelde van de dood van Karel XI en 'de Successie van de tegenwoordige notificeerde'. Karel XII sneuvelde op 11 december 1718 bij een poging om Noorwegen te veroveren.⁵⁴

De tweede en derde versie van het compendium verschillen onderling soms voor wat de gebruikte bewoordingen en aangehaalde voorbeelden betreft, maar delen een vergelijkbare opzet en een indeling in hoofdstukken en paragrafen.⁵⁵ Een inleidend hoofdstuk vermeldt in chronologische volgorde alle resoluties die de Staten-Generaal in het verleden op het stuk van het ceremonieel namen. Daarna volgt een uitvoerige beschrijving van het gevolgde ceremonieel, onderverdeeld per soort vertegenwoordiger. Zo bevat het compendium hoofdstukken over extraordinaris ambassadeurs, ordinaris ambassadeurs, extraordinaris envoyés, extraordinaris gedeputeerden, commissarissen, ministers zonder karakter, residenten, secretarissen,

⁵⁰ NA, Fagel, inv.nr. 142. Dit is de meest uitgebreide versie van het compendium.

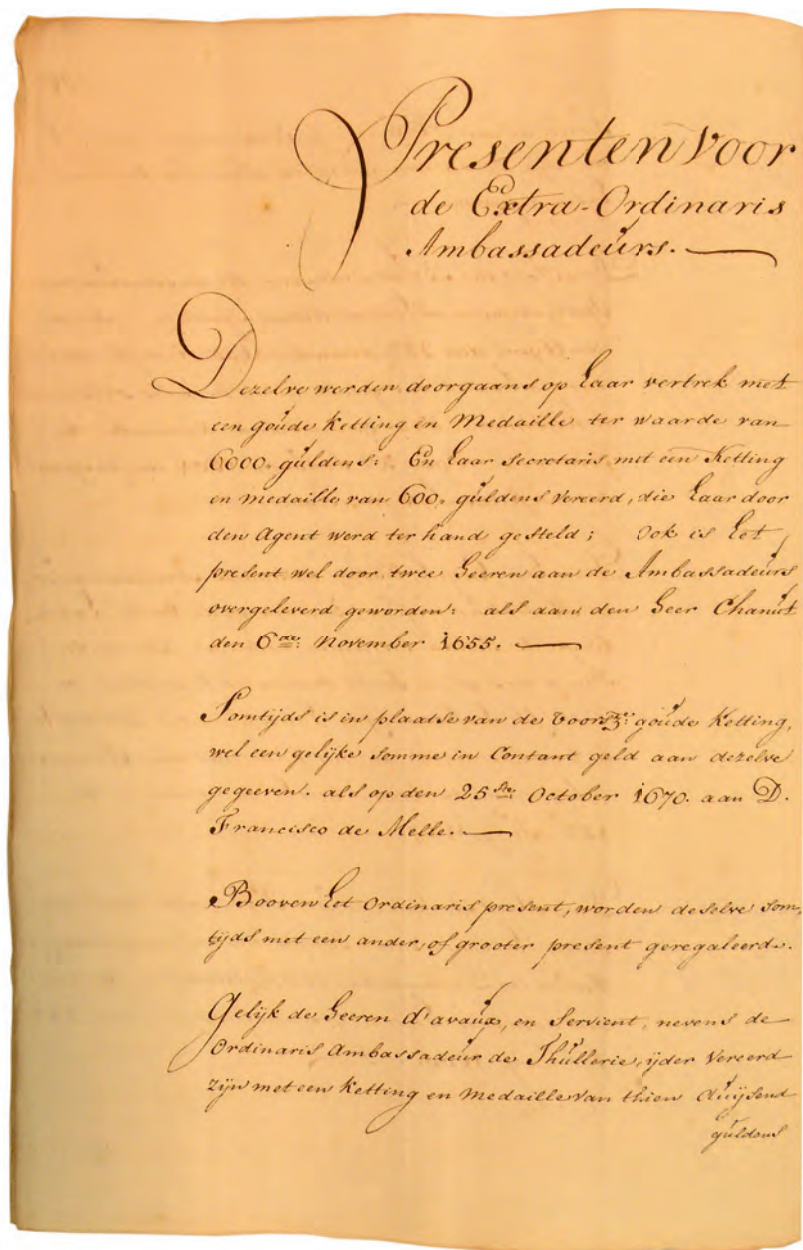
⁵¹ *Ibid.*, versie 2. Twee katernen zijn bewaard gebleven, waarin de onderwerpen ordinaris en extraordinaris ambassadeurs, extraordinaris envoyés en schulden van ministers worden behandeld.

⁵² *Ibid.*, inv.nr. 1270.

⁵³ *Ibid.*, fol. 25: 13 november 1719 en fol. 30: 15 december 1718.

⁵⁴ *Ibid.*, fol. 13.

⁵⁵ In het navolgende is NA, Fagel Supplement, inv.nr. 142 als voorbeeld genomen. Dit lijkt de meest uitvoerige versie van het compendium te zijn: het behandelt niet alleen het ceremonieel dat werd gebruikt bij de ontvangst van buitenlandse vertegenwoordigers, maar geeft tevens richtlijnen voor het gedrag van gezanten van de Republiek in het buitenland.

Afb. 2.6 'Retroacta uijt de Resolutien van haar Hoog Mogende; en haar Edele Groot Mogende Raekende het Ceremonieel van Audientien en Receptien [...]'. Circa 1720. Paragraaf getiteld 'Presenten voor de Extra-Ordinaris Ambassadeurs'. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Fagel supplement]

agenten, plenipotentiarissen en consuls. Het meest uitgebreid is het hoofdstuk over de extraordinaris ambassadeur, dat de volgende zestien paragrafen telt:

- ‘Aenkomste van Deselve’⁵⁶
- ‘Receptie ende Intrede’
- ‘Defroijement’
- ‘Hoe de Extraordinaris Ambassadeurs hare Creditiven overgeven en Audientie versoeken’
- ‘Audientien vande Extraordinaris Ambassadeurs’
- ‘Deselve werden alijt door twee Heeren ter Audientie gehaelt’
- ‘Extraordinaris Ambassadeurs werd in geene particuliere provintie audientie geacordeert’
- ‘Wat Tale de Extraordinaris Ambassadeurs in hare Audientien gebruijken, en in wat Tale Deselve werden beantwoort’
- ‘Extraordinaris Ambassadeurs bij Memorie eenige saken voorstellende’
- ‘Audientie van Afscheijt van een Extraordinaris Ambassadeur’
- ‘Uijtgeleijde van Extraordinaris Ambassadeurs’
- ‘Conferentien voor de Extraordinaris Ambassadeurs’
- ‘Ambassadeurs alhier overlijdende’
- ‘Presenten voor de Extraordinaris Ambassadeurs’
- ‘Extraordinaris Ambassadeurs alhier passerende’
- ‘Vertreck van een Extraordinaris Ambassadeur in Cas van Rupture’

De paragrafen bevatten doorgaans een of enkele algemene richtlijnen, waarna verwezen wordt naar eerder door de Staten-Generaal op hetzelfde punt aangenomen resoluties. Als voorbeeld kan dienen de opzet van de paragraaf ‘presenten voor de extraordinaris ambassadeurs’ (afb. 2.6):

Presenten voor de Extraordinaris Ambassadeurs

Deselve werden doorgaans op haer vertreck met een Goude Ketting ende Medaille ter waardijde van 6000 gulden, en haer Secretaris met een Ketting ende Medaille van 600 gulden vereert, die haer door den Agent werd ter hand gestelt.

Ook is het Present wel door twee Heeren aen de Ambassadeurs overgelevert geworden, als aen den heer Chanut den 6. November 1655.

Somtijts is in Plaetse van de voors: Goude Ketting wel een gelijke somma in contant gelt aen deselve gegeven, als op den 25. October 1670, aen Don Francisco di Mello, en verscheijde andere.

Boven het ordinaris present werden deselve somtijds wel met een ander ofte grooter present geregaleert.

Gelijk de heeren D’Avaux ende Servient, bij haer vertrek, nevens den Ambassadeur de Thullerie ijder sijn vereert met een Ketting en Medaille van 10000 gulden den 27. Februarij 1644, en is aen hare drie Secretarissen mede ijder een Ketting van 800 gulden vereert, den 7. en 19. Maert 1644.

⁵⁶ NA, Fagel, inv.nr. 1270 bevat twee versies: de eerste voorzien van een titelblad, die 37 genummerde folio’s telt, de tweede bestaande uit drie losse, onpagineerde katernen; NA, Fagel Supplement, inv.nr. 142 bevat de meest uitgebreide versie, bestaande uit 13 onpagineerde katernen.

Hierna volgen nog zestien voorbeelden uit de jaren 1641-1701 van resoluties aangaande het geven van presenten aan extraordinaris ambassadeurs.

Tot slot is het zaak om nog even stil te staan bij de titel van de compendia: *Retroacta uijt de Resolutien van haar Hoog Mogende; en haar Edele Groot Mogende raekende het Ceremonieel van Audientien en Receptien [...]*. Strikt gesproken gaat het hier namelijk helemaal niet om retroacta in de betekenis van originele stukken die kortstondig uit het archief werden gelicht. Het compendium is in feite een nieuw samengesteld handboek dat verwijzingen bevat naar de resoluties van eerder genomen besluiten, die vroeger daadwerkelijk als retroactum dienst gedaan hebben. De titel maakt echter goed duidelijk wat de functie van het compendium was: het verving het vroegere gebruik om retroacta op te vragen. Na 1677 vermelden de notulen van de Staten-Generaal inderdaad nog maar één maal dat retroacta werden nagezien met betrekking tot het geven van presenten. Dat was op 20 november 1715 toen werd besloten om secretaris Johan van Rielle, die vanuit Antwerpen het traktaat van Barrière naar Den Haag overbracht, te belonen met een medaille ter waarde van 100 zilveren dukatons.⁵⁷ Kennelijk bood het compendium, dat uitsluitend het ten opzichte van buitenlandse gezanten te volgen ceremonieel tot onderwerp had, in dit geval geen uitkomst.

Waarde van het present

Na het eerste kwart van de zeventiende eeuw waren de ketens, kettingen en medailles uitgegroeid tot het standaardgeschenk van de Republiek en op den duur werden zij als 'ordinaris present' aangeduid. Lange tijd lijkt het aan regels over de hoogte van de te geven presenten te hebben ontbroken. Met enige regelmaat werden weliswaar retroacta geraadpleegd, maar dit geschiedde niet erg systematisch en zorgde bepaald niet voor eenduidigheid. Dat blijkt uit de grote verschillen in waarde van de ketens en kettingen die tussen 1613 en 1668 aan Engelse ambassadeurs werden vereerd (zie tabel 2.1).

Rond 1670 lijken duidelijke richtlijnen aangaande de waarde van de verleende geschenken hun intrede te doen; richtlijnen die kort vóór 1700 hun neerslag vinden in de zojuist besproken compendia die gedurende de gehele achttiende eeuw de leidraad vormen bij de verlening van presenten. Uitgangspunt van de gehanteerde richtlijnen is het diplomatieke present. Sinds de zestiende eeuw wordt onderscheid gemaakt tussen de ambassadeur, die geldt als de persoonlijke vertegenwoordiger van de vorst, en vaste gezanten zoals agenten en residenten, die als lager in rang worden beschouwd.⁵⁸ Tegen het einde van de zeventiende eeuw ontstond tussen beide in de klasse van de extraordinaris envoyé. Het beloningsstelsel dat vanaf 1670

⁵⁷ NA, SG, inv.nr. 3386, fol. 488 (20 november 1715).

⁵⁸ Zie voor de verschillende rangen van gezanten: Heringa, *Eer en hoogheid*, 17-31 en Schutte, *Buitenlandse vertegenwoordigers*, xi-xiii.

TABEL 2.1 Ketens en kettingen aan ordinaris en extraordinaris ambassadeurs van Engeland in de Republiek vereerd ter gelegenheid van hun vertrek, 1613-1668

datum	naam	waarde
30 aug. 1613	Sir Ralph Winwood	4.000
26 aug. 1615	<i>Sir Henry Wotton</i>	6.600
5 jun. 1618	Sir Dudley Carleton, burggraaf Dorchester	3.000
9 jul. 1624	<i>Sir Robert Anstruther</i>	600
3 apr. 1625	<i>Sir Robert Anstruther</i>	600
9 aug. 1625	<i>Sir Albertus Morton</i>	1.100
28 apr. 1628	<i>Sir Dudley Carleton, burggraaf Dorchester</i>	3.000
15 mei 1628	<i>James Hay, graaf van Carlisle</i>	1.500
dec./jan. 1631	<i>Sir Henry Vane sr</i>	3.750
30 jan. 1633	<i>Thomas Howard, graaf Arundell</i>	2.000
1 feb. 1633	<i>Sir Robert Anstruther</i>	2.000
11 sept. 1642	<i>Sir Thomas Roe</i>	2.000
17 febr. 1668	<i>Sir William Temple</i>	6.000

n.b.: de namen van extraordinaris ambassadeurs zijn gecursiveerd.

Bron: bijlage I.

gestalte kreeg, ging uit van verschillende vereringen, waarbij de rang van de gezant bepalend was voor de hoogte van het present. Dit levert een indeling op, die als belangrijkste elementen heeft:

- de keten ter waarde van f 6.000, bestemd voor de ordinaris én voor de extraordinaris ambassadeur;
- de keten ter waarde van f 1.300, bestemd voor de extraordinaris envoyé en de minister;
- de keten ter waarde van f 600, bestemd voor de resident én voor de secretarissen van de ordinaris en de extraordinaris ambassadeur;
- de keten ter waarde van f 300, bestemd voor de secretarissen van de extraordinaris envoyé en van de minister.⁵⁹

In de compendia komen de vereringen aan boodschappers en de vereringen vanwege verdienste niet voor. Waarschijnlijk om die reden vertonen dergelijke presenten een grotere variatie. Er worden behalve ketens van f 800, f 1.000, f 1.200, f 1.500 en f 1.800 ook vaak uitsluitend medailles gegeven. Daarvan loopt de waarde uiteen van f 100 tot f 600.

Om presenten van zo uiteenlopende waarden te kunnen vervaardigen, waren

59 Na 1670 worden aan agenten en commissarissen geen vereringen gegeven.

medailles van verschillende formaten nodig. Toen in 1667 bleek dat het bestaande gietmodel met een diameter van 72 mm te groot was om medailles met een waarde van *f* 100 te vervaardigen, besloot de vergadering van de Staten-Generaal om goudsmid Pieter Verdijn opdracht te geven stempels te laten snijden, waarmee in het vervolg wel dergelijke penningen konden worden geslagen. En in 1710 werd besloten om stempels voor een nog groter formaat medaille te snijden, zodat er vanaf dat moment drie formaten waren, waarmee men de volgende medailles kon slaan:

- medailles van het grootste formaat met een diameter van 85 tot 90 mm, bestemd voor de ketens van *f* 6.000, die aan ambassadeurs werden uitgereikt;
- medailles van het middelste formaat met een diameter van 65 tot 67 mm, bestemd voor de ketens van *f* 1.300, die aan extraordinaris envoyés en ministers werden uitgereikt;
- medailles van het kleinste formaat met een diameter van vermoedelijk 57 tot 60 mm, bestemd voor de ketens van *f* 600 en *f* 300, die aan de secretarissen van ambassadeurs, extraordinaris envoyés en ministers werden uitgereikt.⁶⁰

In de inventaris die goudsmid Willem Koning in 1807 opmaakte van de muntgereedschappen die hij onder zijn beheer had, refereert hij aan deze indeling als hij spreekt over stempels voor ministers van de eerste, tweede en derde rang.⁶¹

Vervaardiging en levering

Gedurende meer dan twee eeuwen zorgde een groot aantal goudsmeden, medailleurs, stempelsnijders, smeden en andere ambachtlieden ervoor dat de kettingen en medailles die de Staten-Generaal bestelden, werden gemaakt. In de loop der tijd vonden herhaaldelijk veranderingen plaats in de wijze van fabricage, terwijl ook de plaats waar de ketens en medailles werden vervaardigd niet altijd dezelfde was.

De Staten-Generaal betrokken de gouden presenten die zij schonken van vaste leveranciers. In het begin was er soms sprake van twee goudsmeden bij wie afwisselend bestellingen werden geplaatst, zoals Simon Adriaensz. van Rottermont (1547-1614) en Arent Fransz. Bom (overl. 1598), die tussen 1593 en 1598 leverden, en Hendrik Mirou en Jan Gerritsz. Oosterlingh, die in de jaren 1608-1613 in opdracht van de Staten-Generaal werkten. Incidenteel bestelden de Hoog Mogende Heren ook bij anderen, zoals in de jaren rond het sluiten van het Twaalfjarig Bestand, toen veel gouden ketens en vaatwerk werd besteld om aan de vertrekkende gezanten, onderhandelaars en bemiddelaars te schenken.⁶² Door de Staten-Generaal moest een beroep worden gedaan op een groot aantal goudsmeden, vaak voor één of enkele leveringen. Zo vinden in deze jaren niet alleen betalingen plaats aan de reeds

60 Cf. infra, hoofdstuk IV, 406 e.v. en tabel 4.6.

61 NA, EGM, inv.nr. 6, W. Koning en Zonen aan Poelman, 16 maart 1807.

62 Cf. infra, hoofdstuk III, 274-279 en 281.

genoemde Mirou en Oosterlingh, maar ook aan de Haagse goudsmiden Hendrik van der Mijle (overl. 1637), Pieter Jansz. van Saenen (overl. 1612/1616), Marcus Duvoet, Anthony Caillau en Gideon d'Assigny de Oude (overl. vóór 1652). Daarbij ging het om vooral om gouden of verguld zilveren vaatwerk en in veel mindere mate om ketens. Na 1640 komt het niet meer voor dat de Staten-Generaal bij andere goudsmiden dan hun vaste leverancier bestellen.

Het maakt dat het totale aantal goudsmiden dat aan de Staten-Generaal leverde vrij gering is. Gedurende de twee eeuwen dat zij in Den Haag vergaderden, komen we minder dan dertig verschillende goudsmiden tegen (zie tabel 2.2), twaalf van hen leverden slechts incidenteel gouden ketens. Onder de Haagse goudsmiden die voor de Staten-Generaal werkten, waren er drie die dit meer dan twintig jaar deden. Goudsmid Johannes du Vignon (III) spande de kroon: hij was ruim dertig jaar lang werkzaam voor de Hoog Mogende Heren.

Van de zeventiende-eeuwse goudsmiden die als vaste leveranciers optraden, bleef slechts een enkeling tot aan zijn dood voor de Staten-Generaal werkzaam. Waarom Oosterlingh en Adriaen van Hoecke hun leveringen staakten, is niet bekend. Hendrik Mirou vertrok in 1629 metterwoon uit Den Haag. Van Johannes van der Maa en Pieter Verdijn is bekend waarom zij hun leveranties staakten. In het geval van Van der Maa kunnen we van een arbeidsconflict spreken. Op 4 augustus 1660 besloot de vergadering om aan de beide extraordinaris ambassadeurs van de koning van Denemarken, Krag en Buchwald, én aan hun secretaris Testman ketens te schenken (*bijlage I, 1660-3a/c*). Van der Maa kreeg opdracht de presenten te maken. Maar drie dagen later meldde commies Johannes Spronssen zich in de vergadering met de mededeling dat Van der Maa alleen bereid was de gevraagde ketens te leveren indien men hem in plaats van *f* 41 per once goud *f* 42 zou betalen.⁶³ Daarop verzocht de vergadering de Generaliteits Rekenkamer om advies. Op 20 september liet de rekenkamer weten dat Van der Maa zich tevreden diende te stellen met *f* 40 per once. Agent Van der Heyde werd gezonden om de goudsmid het standpunt van de vergadering mee te delen. De laatste liet daarop weten 'daer bij niet behouden te connen blijven'.⁶⁴ Griffier Nicolaas Ruijsch kreeg nu opdracht om naar een andere goudsmid om te kijken, die de presenten wel voor *f* 40 per once wilde leveren. Overigens waren de verhoudingen daarmee niet definitief verstoord, want een jaar later leverde van der Maa samen met zijn opvolger Pieter Verdijn opnieuw een keten, bestemd voor de Portugese gezant De Sousa Tavares en zijn secretaris (*bijlage I, 1661-1a/b*).⁶⁵

Van der Maa's opvolger Pieter Verdijn was 22 jaar voor de Staten-Generaal werkzaam toen hij de Hoog Mogende Heren op 6 september 1681 per verzoekschrift bedankte voor het feit dat hij al die jaren het door hen bestelde goud- en zilverwerk had mogen leveren. Als reden voor zijn besluit om niet langer te leveren,

63 NA, SG, inv.nr. 3266, fol. 436 (4 augustus 1660) en fol. 442 (7 augustus 1660).

64 *Ibid.*, fol. 521 (21 september 1660) en fol. 535 (27 september 1660); *ibid.*, inv.nr. 5024, 17 en 20 september 1660.

65 *Ibid.*, inv.nr. 3267, fol. 433 (16 augustus 1661).

TABEL 2.2 Goudsmeden die aan de Staten-Generaal ketens, kettingen en medailles leverden

jaren	naam	(1)	(2)	(3)
• 1592	Nicolaes Thomassen		1	0
1593-1598	Simon Adriaensz. van Rottermont (1547-1614)	6	8	0
1593-1598	Arent Fransz. Bom (overl. 1598)	6	4	0
1594-1605	Jan Cornelisz. Lamberts	12	22	0
• 1601	Laurens de Qasier		1	0
1606-1629	Hendrik Mirou	14 (24)*	39	0
1608-1613	Jan Gerritsz. Oosterlingh	6	13	0
• 1608-1610	Hendrik van der Mijle (overl. 1637)		3	0
• 1608-1610	Pieter Jansz. van Saenen		1	0
• 1608	Marcus Duvoet		8	0
• 1608	Jacques Mirou		7	0
• 1609	Anthony Caillau		2	0
• 1610	Gideon d'Assigny de Oude (overl. vóór 1652)		1	0
• 1616	Hendrik Pietersz. Geeuwen		10	0
1629-1635	Hans Bouwens van der Houven (II) (overl. vóór maart 1636)	7	49	1
• 1630	Thomas Cletcher (ca. 1598-1668)		1	0
• 1630-1636	Johannes Hasenbaert (overl. 1645)		3	0
1637-1660	Johannes van der Maa (overl. 1693)	24	125	33
• 1636-1640	Carel Codde de Jonge (overl. 1683)		7	1
• 1637-1640	Adriaen Simonsz. van Rottermont (ca. 1579-1652)		4	0
1660-1681	Pieter Verdijn (ca. 1609-1687)	22	103	17
1682-1691	Adriaen van Hoecke (1635-1716)	10	41	15
1692-1708	Johannes van Hoecke (1660-1708)	17	137	28
1708-1716	Johannes de Graef (1679-1740)	9	44	12
1716-1746	Johannes du Vignon (III) (1660-1746)	31	53	4
1746-1753	François (ook: Frederik) du Vignon (1694-1753)	8	29	0
1753-1778	Jan de Thomese (1710-1778)	24	57	2
1778-1781	Albert Jansz. de Thomese (1744-1781)	4	8	2
1781-1792	Willem Koning (1730-1800)	12	39	4
1792-1796	Willem Koning en Zonen	5	19	0

(1): aantal jaren voor de Staten-Generaal werkzaam; (2): totaal aantal gemaakte ketens en/of kettingen; (3): totaal aantal gemaakte medailles.

Goudsmeden die slechts incidenteel aan de Staten-Generaal leverden zijn met een • aangeduid.

* Mirou werkte in de jaren 1606-1611 en 1622-1629 voor de Staten-Generaal. Tussen 1612 en 1621 werden alle betalingen door ontvanger-generaal Doubleth gedaan, zonder dat de naam van de goudsmid die de bestelde presenten vervaardigde, werd genoemd. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat Mirou ook in deze jaren voor de Hoog Mogende Heren werkte.

Bron: bijlage I.

wees hij erop dat hij 'tot goeder Ouderdom is gecomen, ende dergelijcke werck hem niet meeren dient'.⁶⁶

Heel anders was de situatie in de achttiende eeuw, toen alle goudsmiden tot aan hun dood voor de Staten-Generaal werkzaam bleven. De enige uitzonderingen vormden Johannes de Graef, die van 1708 tot 1716 voor de Hoog Mogende Heren werkte en Willem Koning. De Graef overleed in november 1740, maar zag zich als gevolg van een faillissement genoodzaakt om zijn werkzaamheden te staken.⁶⁷ Koning overleed in 1800, enkele jaren na de val van de Republiek. Diens firma W. Koning en Zonen zou in de jaren 1805-1806 voor het Staatsbewind en voor raadpensionaris Schimmelpenninck nog enkele opdrachten uitvoeren.⁶⁸

Vervaardiging in Den Haag en Dordrecht, tot 1637

De door de Staten-Generaal bestelde kettingen werden alle door de hiervoor genoemde goudsmiden te Den Haag vervaardigd. Maar dat gold niet voor de bijbehorende medailles. Tot 1628 bestelden de Staten-Generaal gouden triomfpenningen, die werden geslagen aan de Munt van Holland.

In de Republiek was het muntrecht als een attribuut van de soevereiniteit voorbehouden aan de gewestelijke Staten. Tot de sluiting van de provinciale munthuizen op 1 januari 1807 beschikten alle gewesten over een eigen Munt, waar de muntslag plaats vond. De dagelijkse leiding van deze muntateliers lag in handen van een Muntmeester. De Muntmeesters werden weliswaar door de gewestelijke Staten benoemd, maar waren niet in loondienst. Als particuliere ondernemers leverden zij de door het publiek gevraagde munten, waarbij hun inkomen bestond uit het verschil tussen de prijs die zij betaalden voor het door hen ingekochte edelmetaal en de nominale waarde van het daaruit gemunte geld. Uiteraard dienden hierop de bedrijfskosten in mindering gebracht te worden. Deze bestonden uit de lonen van het personeel, de kosten van de muntgereedschappen en de 'sleischat', een afdracht aan de overheid per geslagen munt.⁶⁹

De gewestelijke muntateliers beperkten zich echter niet uitsluitend tot de fabricage van munten: bij wijze van bijproduct werden ook verschillende soorten penningen geslagen. Zo werden aan de Dordtse Munt de door de Staten-Generaal en andere regeringscolleges bestelde rekenpenningen vervaardigd, terwijl ook verschillende steden en particulieren er hun penningen lieten maken.⁷⁰ Het meest prestigieuze bijproduct vormden ongetwijfeld de gouden triomfpenningen, de op last

66 NA, SG, inv.nr. 7507, 6 september 1681.

67 Cf. infra, hoofdstuk II, 199-207.

68 Cf. infra, hoofdstuk IV, 427-430.

69 Van Gelder, *Nederlandse munten*, 118 e.v.

70 Zie onder meer Van Kerkwijk, 'Stempelsnijders', I en id., 'Stempelsnijders', II; Roovers, 'Triomfpenningen'; Van Beek, 'Triomfpenningen'; Sanders, 'Bergen op Zoom', 50 e.v.

van de Staten-Generaal, de Raad van State en de Staten van Holland geslagen herdenkings- en beloningspenningen.⁷¹ De stempels voor alle door de Staten-Generaal bestelde triomfpenningen werden gesneden door de aan de Dordtse Munt verbonden stempel- of ijzersnijders.⁷² Tot 1628 waren dit Dirck Jacobsz., Gerard van Bylaer (ca. 1540-1617) en diens zoon Willem van Bylaer (ca. 1580-1635).⁷³

Heel weinig is bekend over de ontwerpers van de penningen. Soms is duidelijk dat prenten en kaarten tot voorbeeld werden genomen, maar óf de stempelsnijders deze zelf aanpasten óf dat zij dit aan anderen uitbesteedden, is niet bekend. Slechts van één enkele triomfpenning is een ontwerp tekening bekend: deze tekening in pen en bruine inkt van de hand van Jacques de Gheyn (II) bevindt zich in het British Museum (afb. 4.11) en heeft gediend als ontwerp voor het keerzijdestempel van de penning op de inname van het fort Sint-Andries en de slag bij Nieuwpoort. In de zeventiende-eeuwse Nederlandse penningkunst vormt de penning met De Gheyns ruiterportret een ongeëvenaard artistiek hoogtepunt.⁷⁴

Alle door de ijzersnijders gesneden stempels werden aan de Munt bewaard. Tegen betaling werden hiermee afslagen gemaakt. Uit de betalingsordonnanties blijkt dat de bestellingen van de Staten-Generaal rechtstreeks bij de Muntmeester of de stempelsnijder werden gedaan, soms door de Hoog Mogende Heren zelf en soms door de Haagse goudsmiden die de ketens leverden. In het eerste geval kreeg de ontvanger-generaal opdracht de Muntmeester voor de geleverde penningen te betalen. Zo vaardigden de Staten-Generaal op 14 maart 1606 een betalingsordonnantie uit ter hoogte van 120 gulden voor een gouden penning op de verovering van Sluis, bestemd om te worden gehangen aan de keten van de thesaurier van de koning van Frankrijk (*bijlage I, 1606-2*).⁷⁵ Nauwelijks een week eerder was aan ontvanger-generaal Philips Doubleth opdracht verstrekt om de Haagse goudsmid Hendrik Mirou een bedrag van *f* 1.504:8 te betalen voor een keten bestemd voor Henrick Ramelius, Duits kanselier van de koning van Denemarken (*bijlage I, 1606-1*). Uit de betalingsordonnantie blijkt dat Mirou ook de medaille leverde. Dat hij die niet zelf vervaardigde, blijkt uit de resolutie van de Staten-Generaal. Zoals gebruikelijk werd de keten in de vergadering getoond en gewogen om Mirou in staat te stellen om zijn rekening op te maken. Deze bestond uit twee componenten: de kosten van het door de goudsmid verwerkte goud én het maakloon, dat men fatsoen noemde. Het fatsoen was afhankelijk van de hoeveelheid verwerkt edelmetaal: hoe zwaarder het present was, hoe hoger dus het maakloon.⁷⁶ Van de keten voor kanselier Ramelius werd echter uitslui-

71 Cf. infra, hoofdstuk IV, 323-380.

72 De enige uitzondering is de penning op de verovering van de zilvervloot in 1628. Cf. infra, hoofdstuk IV, 369-372.

73 Dolk, 'Serment', II, 90 en 96; Van Gelder, 'Muntmeesters', 231.

74 Cf. infra, hoofdstuk IV, 351, afb. 4.11.

75 NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 115 (14 maart 1606).

76 Cf. infra, 168-169.

tend de ketting gewogen, terwijl in de resolutie van de medaille slechts wordt gemeld dat deze 120 gulden kostte. Het feit dat alleen van de ketting maakloon in rekening werd gebracht én niet van de medaille, is een duidelijk aanwijzing dat Mirou alleen de eerste zelf maakte en de tweede inkocht.⁷⁷

Na 1628 maakten de tot dan toe uitgereikte triomfpenningen plaats voor de nieuwe, door essayeur-generaal Laurens van Teylingen gesneden penning met de wapens van de zeven gewesten en de Generaliteitsleeuw. De introductie van Van Teylingens creatie veranderde aan het productieproces vermoedelijk niet veel: nog steeds leverden de Haagse goudsmiden de kettingen en werden de medailles geslagen, al bestelde de vergadering ze van nu af bij de essayeur-generaal. Mogelijk werden de afslagen nog steeds te Dordrecht vervaardigd, al valt ook zeker niet uit te sluiten dat Van Teylingen ze aan de Munt van West-Friesland liet slaan. Per slot van rekening woonde de essayeur-generaal in Hoorn en was hij gehuwd met Christina Wijntgens, dochter uit een West-Fries muntersgeslacht, waarvan verschillende leden het aan het einde van de zestiende en de eerste helft van de zeventiende eeuw tot Muntmeester brachten.⁷⁸ Overigens nam na 1630 het aantal uitgereikte ketens en medailles sterk af.⁷⁹

Gegoten penningen, vervaardigd in Den Haag, 1637-1693

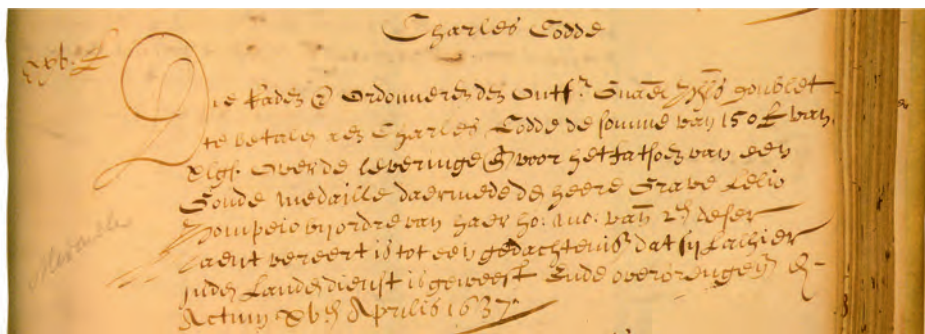
Laurens van Teylingen overleed op 28 mei 1637. Zijn dood lijkt wel degelijk te hebben geleid tot veranderingen in het productieproces. Al een maand daarvoor leverde de Haagse goudsmid Carel Codde de Jonge een 'affgegoten medaille' bestemd voor Lelio, graaf Pompeo (*bijlage I, 1637-2*), ritmeester in dienst van het Staatse leger. Codde ontving *f* 150, waarvan *f* 137 als betaling voor 3 ounce en 12 engels (110,7 gram) gebruikt goud én *f* 13 voor fatsoen (afb. 2.7). De betaling aan Codde voor fatsoen maakt duidelijk dat de goudsmid de medaille zelf vervaardigde. Uiteraard beschikte Codde niet over het instrumentarium om medailles te slaan, zodat hij zijn toevlucht tot het gietprocédé moest nemen. Het verklaart waarom het door hem berekende fatsoen van *f* 13 zoveel hoger was dan de *f* 2, die stempelsnijder Willem van Bylaer in september 1620 in rekening bracht voor iedere gouden afslag van de door hem vervaardigde penning op het verbond met Venetië.⁸⁰ Coddess medaille was de eerste door de Staten-Generaal uitgereikte beloningspenning die in Den Haag werd vervaardigd. Bij de Munt van Holland werden na 1637 geen bestellingen van medailles en triomfpenningen meer geplaatst. De Haagse goudsmiden wa-

77 NA, SG, inv.nr. 3156, fol. 114 (8 maart 1606) = Japikse (ed.), *RSG 1604-1606*, 641, nt. 4; *ibid.*, inv.nr. 12504, fol. 114.

78 Kaptein, 'Van Teijlingen', 16; Van Gelder, 'Muntmeesters', 231.

79 Cf. *infra*, hoofdstuk III, 255-256, grafiek 3.8 en tabel 3.7.

80 NA, SG, inv.nr. 12507, fol. 42. Voor de triomfpenning op het verbond met Venetië, cf. *infra*, hoofdstuk IV, 366-369.

Afb. 2.7 Ordonnantie van betaling ten behoeve van Carel Codde de Jonge, voor een 'affgegoten medaille' bestemd voor Lelio, graaf Pompeio, 15 april 1637. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten-Generaal]

ren van nu af aan de enige leveranciers én vervaardigers van ketens en medailles, waarbij in de jaren dertig en veertig het aandeel kettingen vele malen groter blijkt te zijn dan het aandeel medailles.⁸¹

Vanaf eind 1637 is Johannes van der Maa de vaste leverancier van de Staten-Generaal. Ook hij levert sporadisch medailles. Dat hij die zelf giet, blijkt uit het feit dat zij bij aanvang van de vergadering van de Hoog Mogende Heren worden gewogen om goudwaarde én fatsoen vast te stellen. Van der Maa bracht voor maakloon bedragen van f 12 of van f 16 in rekening. Of op de medailles nog steeds de wapens van de zeven gewesten en de Generaliteitsleeuw prijken, valt moeilijk te zeggen: er zijn uit dit tijdvak geen medailles bewaard gebleven. Ook zijn er geen beschrijvingen. Evenmin valt te zeggen wie eigenaar was van de modellen, waarmee de medailles werden gegoten, en onder wie deze berustten.

Rond 1655 vinden belangrijke veranderingen plaats. Op de eerste plaats is er sprake van een standaardisatie van de tekst in de resoluties over de verlening van presenten: slechts bij hoge uitzondering worden nu nog gegevens over gewicht en fatsoen van de geleverde ketens en medailles vermeld. Tevens wordt de medaille waarvoor Van der Maa in oktober 1654 de stempels leverde, een standaardonderdeel van de door de Staten-Generaal verleende verering: van nu af aan worden vrijwel geen losse kettingen meer gegeven.⁸² De Hoog Mogende Heren betaalden Van der Maa voor het geleverde model. Zij waren er de eigenaar van en gaven de goudsmid opdracht om het af te staan om het in de secrete kas op te bergen (*bijlage II, 114*).

Tot 1691 bleven de Staten-Generaal in Den Haag vervaardigde, gegoten medailles uitreiken. Ook het in 1660 ingevoerde, nieuwe type beloningspenning met het

81 Cf. *infra*, hoofdstuk III, 255-256, grafiek 3.8 en tabel 3.7.

82 *Ibid.*

tijdens de vredesonderhandelingen te Munster voor het eerst geïntroduceerde generaliteitswapen was een gegoten medaille.⁸³ Onduidelijk is wie de gietmodellen leverde: Johannes van der Maa of diens opvolger Pieter Verdijn, die rond die tijd voor de eerste maal aan de Staten-Generaal leverde. Of wellicht de Haagse goudsmid Adriaen van Hoecke, die voor Verdijn de medailles maakte.⁸⁴ Van de met de nieuwe modellen gegoten medaille zijn verschillende exemplaren bewaard gebleven.

Maar toen Verdijn in oktober 1667 opdracht kreeg om naast een keten voor een Russische gezant ook een medaille van f 100 voor diens tolk (*bijlage I, 1667-7b*) te leveren, bleek dat model met een diameter van meer dan 7 centimeter daarvoor te groot. Daarop leverde de goudsmid een medaille van f 170, terwijl hij in een begeleidend verzoekschrift aangaf zo te hebben gehandeld 'alsoo geen ander model en hadde' (*bijlage II, 123*). De Hoog Mogende Heren accepteerden de handelwijze van de goudsmid, maar droegen hem op om een nieuw model te bezorgen, waarmee medailles met een waarde van f 100 konden worden vervaardigd.⁸⁵ In de vergadering van 14 december 1667 werd het nieuwe model getoond. Ook werd gesproken over de door Verdijn voorgelegde vraag 'off hij een stempel sal hebben te doen maecken, om deselve Medaille te doen drucken [slaan], welke stempel wel ten minsten drie hondert guldens soude comen te costen, ofte datmen deselve sal hebben te gieten'. Na overleg besloot de vergadering om stempels te laten snijden (*bijlage II, 124*). Verdijn deed dit niet zelf, maar besteedde het werk uit aan de Amsterdamse medailleur en stempelsnijder Jurriaan Pool (1618-1669).⁸⁶ Op 4 december 1668 diende Verdijn diens rekening in (*bijlage II, 125*). De Hoog Mogende Heren betaalden de Amsterdamse medailleur en werden daarmee eigenaar van de door hem gesneden stempels. Met een diameter van 6½ cm zijn de door Pool geleverde stempels iets kleiner dan het bestaande gietmodel.⁸⁷ Jurriaan Pool overleed op 29 juli 1669, ruim een half jaar na aflevering van de stempels. Onduidelijk is of na zijn overlijden nog geslagen penningen werden besteld, door wie de benodigde afslagen werden geleverd en waar deze werden gemaakt.

Geslagen penningen, vervaardigd in Den Haag, 1693-1704

De gegoten medaille uit 1660 bleef in ieder geval in gebruik totdat de Staten-Generaal in hun vergadering van 29 oktober 1691 het besluit namen om een stempel te laten maken 'om de Medaille dewelke ordinaris aan de Ministers weg gaende wert Vereert, te schrouven, in plaetse dat deselve nu wert gegoten' (*bijlage II, 128*). Waaronder de gedeputeerden hiertoe besloten, is niet bekend. Mogelijk vond men de

83 Cf. infra, hoofdstuk IV, 392-395.

84 NA, SG, inv.nr. 7507, 6 september 1681.

85 *Ibid.*, inv.nr. 3276, fol. 440 (29 oktober 1667).

86 Citroen, *Zilversmeden*, 54.

87 NA, SG, inv.nr. 3276, fol. 556 (14 december 1667); *ibid.*, inv.nr. 3278, fol. 422 (4 december 1668).

gietpenning te ouderwets, terwijl het ook bepaald niet onwaarschijnlijk is dat de verandering te maken had met het aantreden van Johannes van Hoecke, die het jaar daarvoor zijn vader als vaste leverancier van de Staten-Generaal was opgevolgd. Anders dan de vader die 'bijzonderlijk [...] begaeft' was in het maken van medailles, lijkt de zoon nooit zelf voor de Staten-Generaal medailles te hebben gegoten.⁸⁸

Om de overstap naar geslagen penningen mogelijk te maken, benaderde Van Hoecke Daniël Drappentier (1643-1714), stempelsnijder aan de Munt te Dordrecht. In 1693 sloten Van Hoecke en Drappentier een overeenkomst (*bijlage II, 129*), waarbij de laatste zich verbond om 'twe bequame stempels te doen smeden, ende deselve gesmeedt en opgemaect sijnde, op de eene te snijden het wapen van de generaalteijt in forma, ende op de ander de wapens van de seven provintien, ende dat soo groot als het model is, alles luxieus en wel gesnede' (afb. 2.8). Drappentier diende de stempels binnen zes maanden na dagtekening van het contract af te leveren.⁸⁹ Tevens verplichtte hij zich op eigen kosten nieuwe te leveren, indien één of beide stempels binnen de tijd van zes jaar tijdens het slaan zou barsten.

Behalve de stempels diende Drappentier ook 'de heije met sijn verder toebehoren, soo houdt als Eijser werck tot sijnen kosten te laten maken'. De omschrijving lijkt erop te wijzen, dat Drappentier niet met een schroefpers, maar met een valpers of valblokmunt werkte. Bij een dergelijk soort muntpers wordt het bovenstempel aan de onderzijde van een zwaar blok van ongeveer 50 kilo bevestigd en opgehesen. Vervolgens wordt het losgelaten, waarna het via een geleiding op het muntplaatje valt, dat op het onderstempel ligt. Het gewicht van het blok en de kracht waarmee het naar beneden valt, zorgen ervoor dat de voorstellingen van de beide stempels in het muntplaatje worden gedrukt.⁹⁰ Voor de beide stempels en de pers zou Drappentier *f* 500 ontvangen, echter op uitdrukkelijke voorwaarde dat 'daer meede al voren de proeve tot Contantement van haar Hoog Mogenden sal sijn gedaen en het selve goet gevonden wert'. Als de proeven niet de goedkeuring van de Staten-Generaal konden wegdragen, dan zou Drappentier voor zijn werk 'niet eenen stuijver' ontvangen. Op 12 september 1693 ondertekenden beide partijen het akkoord nogmaals, dit maal met de toevoeging 'Dit bovenstaende werck is geprobeert en wel bevonden'. Nog dezelfde dag diende Drappentier bij rekest zijn rekening in bij de Staten-Generaal (*bijlage II, 130*). Anders dan oorspronkelijk met Van Hoecke overeengekomen ontving hij 'voor alle het selve werck met sijn toebehooren in 't geheel' niet *f* 500, maar *f* 797. Niet duidelijk is waarom Drappentiers rekening zo veel hoger uitviel en waarom de Hoog Mogende Heren dit zonder meer accepteerden.⁹¹

88 NA, SG, inv.nr. 7507, 6 september 1681.

89 Het contract tussen Van Hoecke en Drappentier is ongedateerd. Wel is de datum aangegeven, waarop het contract is nagekomen.

90 Vriendelijke mededeling drs. M.L.F. van der Beek, voormalig wetenschappelijk medewerker Geldmuseum, Utrecht. Cf. *Encyclopedie van Munten*, V.6.

91 NA, SG, inv.nr. 3328, fol. 268 (12 september 1693).

Het naechouinge vout welke de booren Drappentier
 bij desen is verbindende, sijn persoon ende alle ijne
 goederen geveea Mitgesondert, de selve subiecten ende
 haer kinderen van allen rechten en reghteren onder
 specialijche den Ed. hove van hollant Altime, in
 Snyepenburg den

Daniël Drappentier
 J. Hoecke

Dit bovenstaende werck is geprobaert en wel bevoonden
 op den 12 september 1693

J. Hoecke
 Daniël Drappentier

Afb. 2.8 Akkoord tussen Johannes van Hoecke en Daniël Drappentier over het snijden van een stempel tot het slaan van medailles, 1693. [Nationaal Archief, Den Haag, Archief Staten-Generaal]

Van Kerkwijk meende dat de tussen 1691 en 1701 uitgereikte slagpenningen werden vervaardigd aan de Munt te Dordrecht.⁹² De enige reden voor een dergelijke veronderstelling lijkt te zijn, dat Daniël Drappentier als stempelsnijder aan de Munt was verbonden. Maar Drappentier was woonachtig in de hofstad en wordt in het met Van Hoecke overeengekomen contract aangeduid als 'stempel snijder alhier in Den Hage'.⁹³ En ook de levering van een valpers lijkt vervaardiging aan de Munt te Dordrecht uit te sluiten. In die tijd beschikte de Munt reeds over veel geavanceerdere, mechanische persen.

Op de door Daniël Drappentier gesneden stempels zouden heel veel medailles worden geslagen. De onderhandelingen en de in 1697 te Rijswijk gesloten Europese vrede maakten Den Haag in die jaren tot diplomatieke hoofdstad van Europa, waar ambassadeurs en onderhandelaars samenkwamen. Het gevolg was dat de Staten-Generaal met grote regelmaat ketens en medailles bestelden.⁹⁴ Met het uitbreken van de Spaanse Successieoorlog in 1700 verminderde de behoefte geenszins, al waren het nu vaak boodschappers die een present ontvingen, vanwege het overbrengen van tijdingen van overwinningen of veroveringen.

's Lands Medaillepers in de Kloosterkerk te Den Haag, 1704-1795

In hun vergadering van 29 oktober 1691 hadden de Staten-Generaal het besluit genomen om de beloningsmedailles in het vervolg te doen schroeven. Strikt genomen voldeden de medailles die op de met behulp van Daniël Drappentier ingerichte valpers werden geslagen, niet helemaal aan die omschrijving. Maar ongetwijfeld was een valpers op dat moment in technische zin het hoogst haalbare. Uiteindelijk zou in 1704 wel degelijk een schroefpers in Den Haag worden ingericht. Onzeker is of aan deze beslissing nog een nadere opdracht van de Staten-Generaal of een ander bestuurscollege ten grondslag lag.⁹⁵ De eerste vermelding is een door Johannes van Hoecke ingediende declaratie van 25 oktober 1704 voor twee gouden kettingen, alsmede voor het leveren van een medaillepers (*bijlage II, 133*). Van de beide kettingen wordt in de resolutie vermeld dat zij op 17 september zijn besteld, maar over de medaillepers worden geen nadere mededelingen gedaan. Zelfs de hoogte van de rekening is onbekend.⁹⁶ En uit de summiere tekst van de resolutie blijkt al evenmin, waar de medaillepers werd opgericht. De eerste vermeldingen over de plaats

⁹² Van Kerkwijk, 'Vereeringspenningen', 34.

⁹³ Zie ook: Voet, *Merken*, 47.

⁹⁴ Cf. infra, hoofdstuk III, 289 e.v.

⁹⁵ Noch in de resoluties van de Staten-Generaal, noch in die van de Raad van State, de Staten van Holland en Gecommitteerde Raden van het Zuiderkwartier wordt van de bestelling en de oprichting van een schroefpers melding gemaakt.

⁹⁶ In het archief van Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier zijn uit de jaren 1670-1719 afrekeningen met de goudsmiden die de ketens en medailles leveren bewaard gebleven. Helaas ontbreekt het jaar 1704. Zie infra, 196 en 200, en bijlage IV.

Afb. 2.9 Gezicht op de Kloosterkerk. Door Johannes van Londerseel, gedrukt door Nicolaas de Clerk en uitgegeven door Joannes Janssonius, 1614. Gravure, 53 x 41 cm. Voor de Kloosterkerk staat een groot aantal kanonnen opgesteld. Van 1589 tot 1665 was in het Koor van de kerk 's Lands Geschutgieterij ingericht. [Haags Gemeentearchief]

waar de pers stond opgesteld, dateren van enkele decennia later, wanneer de uit Delft afkomstige meester goudsmid Wouter van Dijck (I) op 9 september 1735 een verzoekschrift aan de Staten-Generaal richt 'om te hebben acces en reces tot het laboratorium en om gebruik te maken van de pers of schroeff' (*bijlage II, 149*). Van Dijck wilde de pers gebruiken om ten behoeve van de Confrerie of Broederschap der Handbusschutters te Delft drie gouden penningen te schroeven.⁹⁷ De goudsmid kreeg de gevraagde toestemming. Meer duidelijkheid over de plaats waar het 'laboratorium' zich bevond, verschaft een resolutie van 3 juli 1754, toen meester smid Hendrik van Voorst zijn rekening indiende voor 'reparatie gedaen aende Medaille

97 Zie voor de penning: Van Loon, *Historipenningen*, I, 154.3 en *Vervolg op Van Loon*, II, vii.

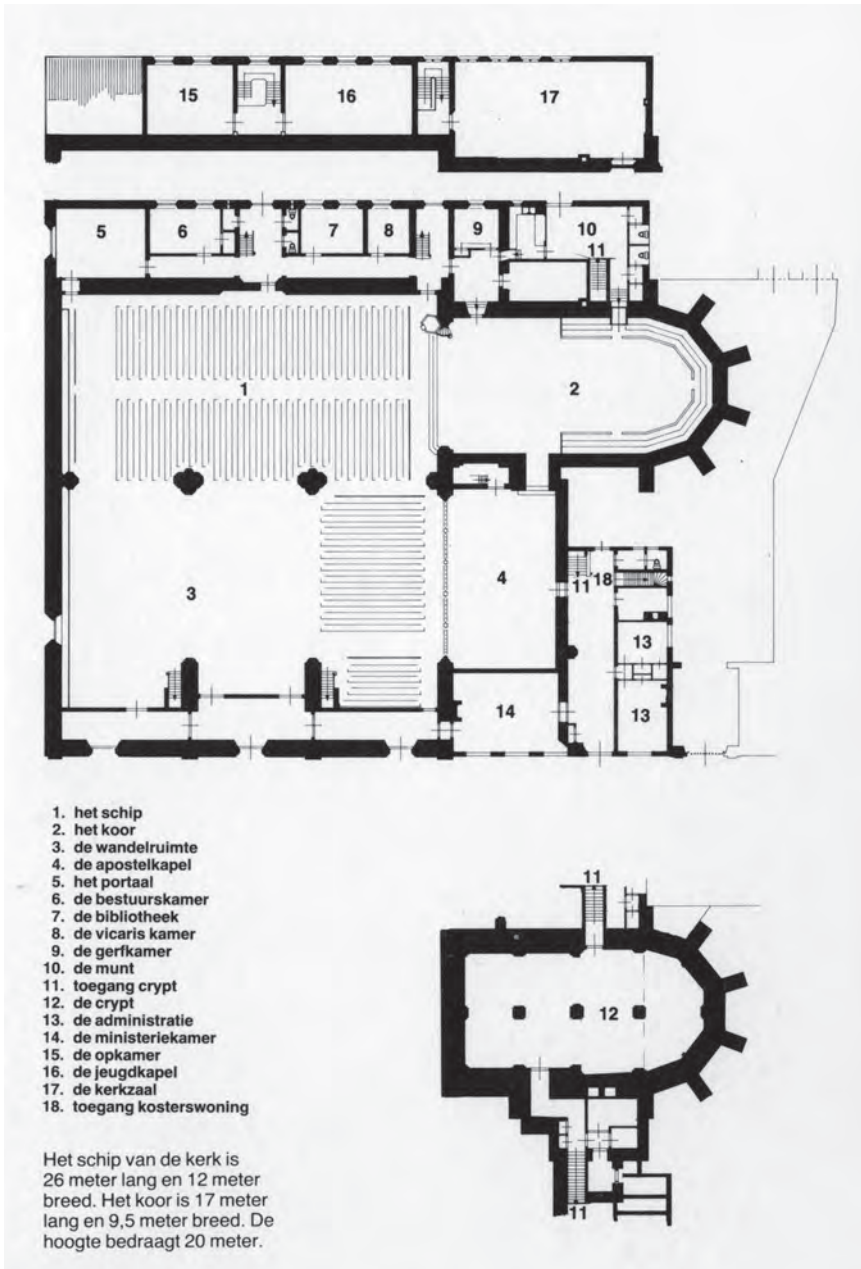
Pers in de manege of Laboratorium' (*bijlage II, 155*). De toevoeging 'manege' maakt duidelijk dat de medaillepers stond opgesteld in een bijgebouw aan de noordzijde van het kerkkoor van de Kloosterkerk. Deze manege of rijsschool bevond zich achter de kerk en was toegankelijk via een poort aan het Lange Voorhout, vlakbij het koor.⁹⁸ In het koor zelf dat met een tussenwand van de kerk was gescheiden, was van 1589 tot 1665 's Lands Geschutgieterij gevestigd. Voor het gieten van de kanonnen werden putten gegraven. Ook werden een oven en een smidse ingericht. Tot 1617 werd de kerk zelf als opslagplaats voor kanonnen, affuiten en munitie gebruikt. Voor de kerk op het Voorhout stonden de nieuw gegoten kanonnen opgesteld (afb. 2.9). Pas in 1665 vertrok de geschutgieterij uit de Kloosterkerk naar een nieuw geschuthuis aan de Nieuwe Uitleg⁹⁹ Ten noorden van het kerkkoor bevindt zich een ruimte die nog steeds de naam 'de munt' of 'muntkeuken' draagt.¹⁰⁰ In deze ruimte bevond zich de medaillepers waarmee tot 1796 de medailles werden geschroefd, die door de Staten-Generaal als present van staat werden uitgereikt. We mogen aannemen dat de door Van Hoecke geleverde schroefpers hier al meteen in 1704 werd geïnstalleerd, terwijl het voor de hand ligt om aan te nemen dat ook de valpers waarvoor Daniël Drappentier in 1693 werd betaald, hier stond opgesteld.

In 1807, toen de Republiek der Verenigde Nederlanden al meer dan tien jaar had opgehouden te bestaan en inmiddels had plaats gemaakt voor het koninkrijk Holland onder Lodewijk Napoleon, stond 's Lands Medaillepers nog steeds in de Kloosterkerk. In dat jaar werd mr. Willem Adriaan Arnold Poelman opmerkelijk gemaakt op het 'locaal [...] grenzende naast de Consistorie Kamer der Kloosterkerk, en uitkomende in het gangetje naast die kerk' (afb. 2.10) (*bijlage II, 171*). Poelman was in 1795 van zijn ambt als essayeur-generaal van de Republiek ontheven. Maar na het overlijden van zijn opvolger Jan Pieter Beekman in 1803, was hij opnieuw in die betrekking aangesteld. Nu was hij op zoek naar een geschikte werkruimte en het lokaal achter de Kloosterkerk leek aan al zijn wensen te voldoen. In de beschrijving die hij op 10 februari 1807 aan minister van Financiën Isaac Jan Alexander Gogel zond, liet Poelman weten dat in het lokaal 'al het nodige tot smelting van goud en zilver materiaal [aanwezig was], zoo ten aanzien van blaasbalk als ovens ecc. bevattende [...], zijnde daar toe tevens voorzien van een zeer groote fraaije medaille pers'. Van de rentmeester van de Kloosterkerk had de essayeur-generaal vernomen dat de ruimte niet tot de kerk behoorde, maar 'aan het Land' en dat deze in gebruik was bij de juwelier Koning, in wiens bezit de sleutel berustte. Poelman verzocht de minister toestemming om over het lokaal en 'over al het geen

98 Van Kerkwijk, 'Vereeringspenningen', 43, nt. 57 meldt een plattegrond van omstreeks 1750, waar bij de poort aan het Lange Voorhout de aanduiding 'rijsschool' staat.

99 Mulder, 'Kloosterkerk', 389-391 en 430-432.

100 *Ibid.*, 412, nt. 2 merkt over de naam "de Munt" op: 'wij vinden evenwel nergens vermeld, dat daar ooit munt is geslagen, zoodat wij dit dan ook blijven betwijfelen'. Mulders opmerking is volkomen juist. De toevoeging 'keuken' hangt samen met het huidige gebruik van de ruimte.

Afb. 2.10 Plattegrond van de Kloosterkerk. Het lokaal waar 's Lands Medaillepers stond opgesteld, is aangeduid met het cijfer 10. [Uit: *De geschiedenis van de Kloosterkerk 's-Gravenhage*, 's-Gravenhage 1982]

daar in aan den lande mogte toebehooren' te kunnen beschikken.¹⁰¹ Nog de volgende dag werd aan Poelman een afschrift toegezonden van een door de minister genomen secreet besluit om juwelier Koning te gelasten het lokaal en alle zich daarin bevindende staatseigendommen aan de essayeur-generaal over te dragen 'tegen behoorlijken daar van door hem [i.e. Koning] te formeren inventaris'.¹⁰²

Daarop benaderde Poelman de firma W. Koning en Zonen. Via zijn compagnon Pierre Landry ontving Koning het verzoek van de essayeur-generaal om informatie. Op 5 maart 1807 liet Koning vanuit Rotterdam weten 'door mijne benaauwdheid en ongesteldheid op de Borst' nog niet in de gelegenheid te zijn geweest Poelmans schrijven naar behoren te beantwoorden. Ter bespoediging van de overdracht had hij zijn compagnon Landry inmiddels opdracht gegeven om de essayeur-generaal de sleutels van het lokaal te overhandigen. Tevens gaf de juwelier een korte, nog onvolledige opsomming van de staatseigendommen die zich 'in de Munt' bevonden: een medaillepers, een daartoe behorende ijzeren hamer, twee werktafels en een blaasbalg. Koning zegde toe om in de daarop volgende week een complete inventaris te zullen opmaken.¹⁰³ Op 16 maart zond hij Poelman inderdaad de toegezegde inventaris. In het begeleidende schrijven verstrekke Koning interessante gegevens over het lokaal en de zich daarin bevindende medaillepers en muntgereedschappen.¹⁰⁴ Het was hem gebleken dat de ruimte, als ook de werkbanken, de blaasbalg en de kast voor dingen van waarde eigendom waren geweest van Gecommitteerde Raden van het Zuiderkwartier: immers een vroeger noodzakelijke reparatie was uitgevoerd op last van dat college onder leiding van controleur Van der Linden. Koning had van horen zeggen dat de Staten-Generaal voor het gebruik van lokaal en gereedschappen aan Gecommitteerde Raden huur betaalden. De medaillepers daarentegen was eigendom van de Staten-Generaal: reparaties aan de pers geschieden op bevel van de Hoog Mogende Heren en op kosten van het land.

De bijgevoegde inventaris bevatte het volgende (afb. 2.11):

- Een Medaille Pers, met een losse Hamer
- Een paar Staale Stempels voor de Ministers der eerste Rang
- Een paar Staale Stempels met een Stempel tot Rever dienende voor de Minister der tweede Rang
- Een paar Staale Stempels met een Stempel tot Rever dienende voor de Secretarissen van voornoemde Ministers
- Een paar Staale Stempels gebruik Zijnde tot het maken van de Medailles voor de twaalf Leden van het Staatsbewind
- twee werktafels
- Een vernuijs en Blaasbalk
- Een kasje met Een Plank

101 NA, MF, inv.nr. 886, Poelman aan minister van Financiën, 10 februari 1807.

102 NA, EGM, inv.nr. 6, extract secreet besluit minister van Financiën, litt. N (11 februari 1807).

103 *Ibid.*, W. Koning en Zonen aan Poelman, 5 maart 1807.

104 *Ibid.*, 16 maart 1807.

Inventaris van de Onderstaande
 Goederen in gevolge het Besluit
 van den Minister van Financiën
 van Zijne Majesteit den Koning
 van Holland dats 11 February
 1807 - aan den Essayeur Gene-
 raal der Munten den Heer
 W. A. A. Poelman overhandigt
 door
 W. Koning en Zonen
 Medailleurs en Leverantiers
 van Hunne Hoog Mogende

Een Medaille Pers met een Losse Hamer
 Een paar Staale Stempels voor de Ministers
 der eerste Rang
 Een paar Houle Stempels met een Stempel
 tot Preer dienende voor de Minister
 der tweede Rang
 Een paar Staale Stempels met een Stempel
 tot Preer dienende voor de Secretarissen
 van Voormelde Ministers
 Een paar Staale Stempels gebruik zijnde
 tot het maken van de Medailles voor
 de twaalf Edele van het Staatslewend
 twee Werk Tafels
 Een Vernuys en Blaasbuis
 Een kasje met Een Pant
 Een Houlevoete Dots met acht Panten
 Eine groote Drecht steene daar ingestaat deeg
 met geschikt voor het make van de Medailles
 en twee Houlels een van de deur van het Locaal
 en een van het Stet der Koning
 W. Koning en Zonen
 Medailleur & Leverantiers

Bijlage den 16 Maart 1807

Afb. 2.11 'Inventaris van de onderstaande Goederen [...] aan den Essayeur Generaal der Munten, den Heer W.A.A. Poelman overhandigt door W. Koning en Zonen, Medailleurs en Leverantiers van Hunne Hoog Mogende', 16 maart 1807. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Essayeur-Generaal]

- Een Houtskoole Hok met acht Planken
- drie groote Breeksteene daar ingeplaat dog niet geschikt voor het make van de Medailles
- en twee Sleutels een van de deur van het Locaal en een van het Slot der Slinger.¹⁰⁵

Twee dagen later bracht Poelman de minister van Financiën op de hoogte van de overdracht (*bijlage II, 172*). Tevens liet hij weten dat hij de ruimte al voor smelt- en essaaierwerkzaamheden had gebruikt én dat hij aan oud-stempelsnijder Kokers, die in opdracht van de minister van Binnenlandse Zaken een medaille moest vervaardigen, toestemming had gegeven om die op de medaillepers te schroeven.¹⁰⁶ De minister verleende Poelman vervolgens toestemming om de ruimte voorlopig te gebruiken. Tegelijkertijd gelastte hij zijn secretaris-generaal mr. Elias Canneman een nader onderzoek in te stellen naar de bewijzen van eigendom van het lokaal en de zich daarin bevindende muntgereedschappen; beide ressorteerden van nu af onder de generale administratie van 's lands gebouwen in de residentie.¹⁰⁷ Cannemans onderzoek bracht geen nieuwe feiten aan het licht.¹⁰⁸ Tot eind 1808 lijkt het lokaal bij de Kloosterkerk door Poelman te zijn gebruikt; in oktober van dat jaar werden verschillende 'muntgoederen', waaronder essaaiovens en -lantaarns van de Kloosterkerk naar Poelmans huis in Amsterdam overgebracht. Op 25 februari 1809 diende de essayeur-generaal bij de minister van Financiën voor het transport een declaratie van f 42:19 in.¹⁰⁹

's Lands medaillepers bleef nog tot na 1813 in het lokaal bij de Kloosterkerk opgesteld staan. In de loop van het jaar 1814 werd de enorme balanspers op last van Poelman naar Utrecht getransporteerd, de enige plaats in de noordelijke Nederlanden die op dat moment over een functionerend muntbedrijf beschikte. Een op 27 september 1815 door Poelman bij de Algemene Rekenkamer ingediende 'rekening en verantwoording' voor kosten van de Munt sinds 2 december 1813 bevat drie betalingen die betrekking hebben op de overbrenging (*bijlage II, 175*). De 'oude Zoogenaamde Staten Medaille pers' werd per pakschuit door de Haagse schipper Molenkamp naar Utrecht vervoerd. In Utrecht aangekomen werd de vracht door Bronstraat uit de schuit getakeld en door A. van Harderwijk naar de Munt aan de Oude Gracht gesleept. Molenkamp ontving voor het transport f 16, Bronstraat voor het hijswerk f 3:10 en Van Harderwijk voor het slepen f 2:8.¹¹⁰ Aan Christiaan Jacobus Godron werd een bedrag van f 3 betaald voor 'het verwerken van de voorzeide persse op de munt'; waarschijnlijk is bedoeld dat smidmeester Godron de voor het transport ongetwijfeld gedemonteerde muntpers assembleerde, afstelde en opnieuw gebruiksklaar maakte. Tenslotte ontving ook J. Eringaard, 'oppasser

105 Zie voor de hiermee geslagen medailles: hoofdstuk IV.

106 NA, MF, inv.nr. 886, Poelman aan minister van Financiën, 18 maart 1807.

107 NA, EGM, inv.nr. 6, extract secreet besluit minister van Financiën, litt. X (19 maart 1807).

108 *Ibid.*, extract besluit minister van Financiën, litt. 3 (13 april 1807).

109 *Ibid.*, inv.nr. 8, nota van verschotten, 25 februari 1809.

110 ARM, inv.nr. 363, fol. 9-10. Met dank aan drs. M.L.F. van der Beek, die mij op deze betalingen wees.

van het lokaal achter de Kloosterkerk' een bedrag van f 8:7 voor door hem gedane betalingen in verband met het transport naar Utrecht.¹¹¹

In Utrecht deed de oude medaillepers van de Republiek nog enige jaren dienst, totdat hij in de eerste helft van de negentiende eeuw werd afgevoerd.¹¹²

Goudsmid van Haar Hoog Mogenden

De Staten-Generaal bestelden de presenten die zij uitreikten bij een beperkt aantal Haagse goudsmiden. Sommige van hen traden jarenlang als vaste leverancier op. Op den duur werden zij zelfs aangeduid als juwelier, goudsmid of medailleur van de Staten-Generaal. Zo werd Johannes van Hoecke in 1712 'juwelier van den staet' genoemd¹¹³ en voerde de firma W. Koning en Zonen in 1807 nog steeds de titel 'medailleurs (en leveranciers) van H.H.M.', ofschoon de Hoog Mogende Heren Staten-Generaal al meer dan een decennium tevoren hadden opgehouden te bestaan.¹¹⁴

Doorgaans lieten de Staten-Generaal de contacten met de goudsmiden en het zoeken naar een geschikte opvolger voor een leverancier die genoodzaakt was om zijn werkzaamheden te staken, over aan de griffier, al blijkt dat bij de eerste wisseling van de wacht waarvan gegevens bewaard zijn gebleven niet. In maart 1629 vertrok Hendrik Mirou, die bijna 23 jaar lang aan de Staten-Generaal had geleverd, uit Den Haag. Nog geen twee weken nadat Mirou zijn laatste drie ketens had afgeleverd, richtte Hans Marcusz. Vonck zich tot de Hoog Mogende Heren met het verzoek om Mirou te mogen opvolgen (*bijlage II, 91*). De vergadering zegde toe het aanbod te zijner tijd in overweging te zullen nemen, maar op dat moment was dat niet urgent omdat de eerstvolgende drie maanden geen geschenken werden besteld. En toen begin juni het vertrek van de Venetiaanse ambassadeur Giovanni Soranzo (*bijlage I, 1629-4a/b*) op handen was, richtte goudsmid Hans Bouwens van der Houven een vergelijkbaar rekwes aan de Hoog Mogende Heren. Hij had meer geluk – zo het geluk was – dan Vonck, want de vergadering besloot hem de opdracht voor het maken van een keten voor Soranzo en diens secretaris te gunnen (*bijlage II, 96*). Oorspronkelijk had de opdracht een eenmalig karakter, maar uiteindelijk zou Bouwens van der Houven tussen 1629 en 1635 50 door de Staten-Generaal bestelde ketens en kettingen leveren. De naam van Hans Marcusz. Vonck komt daarentegen in de resoluties niet meer voor.

Van bemoeienis van de zijde van de griffier lijkt voor het eerst sprake in 1681, toen Pieter Verdijn zich per rekwes tot de Staten-Generaal richtte om de Hoog

111 ARM, inv.nr. 363.

112 Niet duidelijk is waarvoor de medaillepers werd gebruikt. Het meest waarschijnlijke moment waarop de pers als schroot is afgevoerd, ligt rond de jaren 1845. In die tijd werd het gebouwencomplex verbouwd, gerenoveerd en gedeeltelijk afgebroken en weer opgebouwd. Dit alles met het oog op de grote hermunting onder koning Willem II. Vriendelijke mededeling drs. M.L.F. van der Beek, Geldmuseum Utrecht, 19 september 2011.

113 NHA, GNR, inv.nr. 1292.

114 NA, EGM, inv.nr. 6, W. Koning en Zonen aan Poelman, 5 en 16 maart 1807.

Mogende Heren te bedanken voor het feit dat hij meer dan twee decennia lang het goud- en zilverwerk had mogen leveren (*bijlage II, 126*). De vergadering besloot om griffier mr. Hendrik Fagel de Oudste (1617-1690) op te dragen een opvolger voor Verdijn te zoeken en 'aen te stellen'.¹¹⁵ Dat het in dit geval vermoedelijk een formaliteit betrof, blijkt uit het door Verdijn ingediende rekwest. De vertrekkende goudsmid nam de vrijheid om als opvolger voor te dragen 'den persoon van Adriaen van Hoecken, Schoon Soon ende de winckel aangestaen hebbende van wijlen Hans Koenraedt Bregtel, mede juwelier en Silversmit alhier, welcken Van Hoecken voor hem Suppliant altijt tot nu toe de voorsz. medaeljes extraordinaris selfs heeft gemaect, waertoe hij bijzonderlijck is begaeft' (afb. 2.12). De griffier nam de voordracht over, waarna Adriaen van Hoecke de nieuwe leverancier van kettingen en medailles werd. Wel zou Verdijn in 1683 nog één maal een keten leveren, bestemd voor de Brandenburgse extraordinaris envoyé Melchior de Rouck (*bijlage I, 1683-2*). En ook honderd jaar later, na het vrij onverwachte overlijden van Albert Jansz. de Thomese op 1 november 1781, was het de griffier die vijf dagen later Willem Koning voordroeg als diens opvolger (*bijlage II, 160*).

De goudsmiden van de Hoog Mogende Heren leverden aan de Staten-Generaal, zonder dat zij in betaalde dienst waren. Toch moeten griffier en goudsmid onderling afspraken over vervaardiging en levering hebben gemaakt, die zij schriftelijk vastlegden. Voorbeelden van dergelijke overeenkomsten zijn niet bewaard gebleven, maar dat zij moeten hebben bestaan, blijkt uit een verzoekschrift dat Adriaen van Hoecke op 22 januari 1689 indiende (*bijlage II, 127*).¹¹⁶ In detail schetste de goudsmid de problemen die zich voordeden bij de betalingen door het Noorderkwartier van het gewest Holland. Van Hoecke was van mening dat de onkosten die hij moest maken zeker de helft van zijn verdiensten verloren deden gaan, hetgeen in strijd was met 'de conditie van wegens U Hoog Mogenden met den Suppliant [Van Hoecke, de indiener van het verzoek] op het stuck van de te doene leverancie aengegaen'. Van Hoecke verzocht de Staten-Generaal dan ook om zorg te dragen voor prompte betaling, waarbij hij uitdrukkelijk wees op 'sijnne gemaecte conditie'.

Toch lijkt het erop dat de goudsmiden een niet geringe mate van vrijheid van handelen hadden: zo liet Verdijn de door de Staten-Generaal bestelde medailles door een collega gieten, gaven de goudsmiden van de Staten-Generaal opdracht tot het snijden van de benodigde stempels en sloten zij hierover onder hun eigen naam contracten af. En zelfs de bestelling van een medaillepers in 1704 lijkt via goudsmid Johannes van Hoecke te zijn gelopen.

In zijn brief aan essayeur-generaal Poelman van 16 maart 1807 geeft juwelier W. Koning en Zonen enkele interessante details over zijn aanstelling in 1781 en over de leveringen aan de Staten-Generaal.¹¹⁷ Van griffier Hendrik Fagel de Oude had Ko-

115 NA, EGM, inv.nr. 3304, fol. 195 (6 september 1681).

116 Het rekwest is abusievelijk gedateerd 22 januari 1688.

117 NA, EGM, inv.nr. 6, W. Koning en Zonen aan Poelman, 16 maart 1807.

ning de sleutels ontvangen van het lokaal én van het slot van de medaillepers, als ook de stempels om de medailles te schroeven. Koning verklaarde dat tot het aantreden van het Staatsbewind geen nieuwe stempels waren gesneden en dat deze 'ten alle teijde onder ons berustende zijn geweest. En wanneer er eene Medaille en Ketting voor eene buitenlandsche Minister, ofte Doose [ten behoeve van het zegel van de generaliteit, dat aan traktaten en/of ratificaties werd gehecht] benodigd waren, als dan wierde wij per Resolutie van Hunne Hoog Moogende gelast, zulk Medaille en Ketting ofte Doose te vervaardigen en bekwaamen Extract der Voor-noemde Resolutien'.

In hetzelfde schrijven liet Koning de essayeur-generaal weten dat medaillepers, stempels en toebehoren eigendom van de Staten-Generaal waren en dat hij uit ondervinding wist dat zij opdracht tot de noodzakelijke reparaties aan werktuigen en gereedschappen gaven. Koning doelde hiermee op een voorval uit mei 1789, toen hij zich tot de Staten-Generaal wendde met de mededeling dat de schroefpers door het jarenlange gebruik 'zoodanig verlopen' was, dat het niet langer mogelijk bleek om er medailles mee te vervaardigen.¹¹⁸ Nadat de Raad van State op 19 juni een positief advies had uitgebracht, kreeg geschutgieter Jean Maritz (1738-1807) opdracht om de schroef te repareren.¹¹⁹ Na het overlijden van de geschutgieter reclameerde diens zoon en opvolger Louis Ernst, dat voor de werkzaamheden met betrekking tot de 'vernieuwinge, reparatie en onderhoud van 'S Lands grote Medaille Pers', uitgevoerd in de jaren 1789-1793 en opnieuw in 1799 geen betaling plaats gevonden zou hebben (*bijlage II, 173*).¹²⁰ Overigens was de reparatie door Maritz niet de eerste, die werd uitgevoerd: naast de al genoemde reparatie door meester smid Hendrik van Voorst in juli 1754 had ook Maritz' voorganger Jan Verbruggen (1712-1782) de medaillepers al eens onder handen gehad. Hij ontving f 207:14 wegens de levering op 30 maart 1761 van een 'grote metale bos of moer met de draad voor de schroeff daar ingegoten tot de Medalje Pers' (*bijlage II, 156*).

Een enkele maal werd de medaillepers ook gebruikt om andere penningen te slaan dan de medailles van de Staten-Generaal. Behalve de reeds genoemde goudsmid van Dijck (I) die in 1735 toestemming kreeg om ten behoeve van de handboogschutters van Delft drie gouden penningen te schroeven¹²¹, maakte ook Willem Koning zelf op deze wijze gebruik van de pers in de Kloosterkerk. Zo schreefde hij eind 1781 op stempels gesneden door de Haagse medailleur Johan Hendrik Schepp (1736-1793) 550 gouden, verguld zilveren en zilveren exemplaren van de ovale medailles, waarmee stadhouder Willem V de officieren, onderofficieren en adelborsten van de schepen die bij Doggersbank hadden gestreden, beloonde.¹²² En ook de penningen die de Staten van Holland in 1787 na het herstel van het stadhou-

118 NA, SG, inv.nr. 7984, 29 mei 1789.

119 NA, RvS, inv.nr. 367, fol. 698 (24 juni 1789).

120 NA, MF, inv.nr. 740, 29 februari 1808; *ibid.*, inv.nr. 569, 29 februari 1808, *ibid.* inv.nr. 570, 4 maart 1808.

121 Cf. *supra*, 137.

122 Cf. *infra*, hoofdstuk III, 307-308 en 319, afb. 3.29.

derlijk bewind aan de hertog van Brunswijk en aan de officieren van het Pruisische leger schonken én de kolossale penningen op de in oktober 1787 aangenomen Acte van Garantie, beide van de hand van Schepp, werden op 's lands medaillepers geschroefd.¹²³ En zelfs nog in de jaren 1810-1811 verzocht Konings compagnon Pierre Landry van de pers gebruik te mogen maken om medailles voor het Genootschap 'Kunstliefde spaart geen vlijt' en voor de Haagse Tekenaakademie te mogen slaan. Opmerkelijk genoeg ondertekende hij zijn laatste verzoek van 5 maart 1811, geschreven in een Nederlands waarin het Franse accent zwaar doorklonk, met de signatuur 'Konig & Landry' (*bijlage II, 174*).¹²⁴

Het essaai

Goudgehalte en essaai

In de besluiten die de Staten-Generaal namen om een verering te doen, werd tegelijkertijd ook vastgesteld welke waarde het uit te reiken present moest hebben. De door de Staten-Generaal geschonken ketens, kettingen en medailles werden gemaakt van goud. Omdat zuiver goud te makkelijk buigt en breekt en bovendien te snel slijt, werd gewerkt met een legering met zilver en/of koper. Bepalend voor de waarde van de door de Staten-Generaal vereerde gouden voorwerpen was dan ook niet alleen het gewicht, maar ook het gehalte van het verwerkte goud. Het goudgehalte wordt aangegeven in karaten en greinen: zuiver goud (1.000/1.000) heeft een gehalte van 24 karaat. Eén karaat is onderverdeeld in 12 greinen.

De Haagse goudsmeden die aan de Staten-Generaal leverden, waren niet vrij in het bepalen van het gehalte van het door hen gebruikte goud, maar hadden zich te houden aan voorschriften, die van het begin van de zestiende eeuw dateerden. In een op 2 februari 1502 door Filips de Schone, hertog van Bourgondië, uitgevaardigd plakkaat op de uitoefening van het beroep van edelsmid was vastgelegd dat het werkgoud of 'filet' een gehalte van tenminste 22 karaat diende te hebben. Op 9 december 1661 vaardigden de Staten van Holland en West-Friesland een nieuw plakkaat uit op het 'onderhoudt van de Keur der Goud- ende Silversmeden hier te lande', dat een aanvulling betekende op de regeling van 1502. In artikel XLVIII van het nieuwe plakkaat werd een onderscheid gemaakt tussen werkgoud van 22 karaat en fijngoud van 23 karaat en 8 grein. Tevens werd de zogenaamde 'uiterste remedie' vastgesteld, de wettelijk toegestane, maximale afwijking van de richtlijn: voor fijngoud bedroeg deze slechts één grein, voor werkgoud ¼ karaat of 3 grein. Dit betekende dat van fijngoud vervaardigde voorwerpen een goudgehalte moesten hebben

123 *Vervolg op Van Loon*, IX, nrs. 715-716: penning voor de Pruisische officieren en X, nr. 775: penning op de Acte van Garantie.

124 NA, EGM, inv.nr. 10, Koning en Landry aan Poelman, 5 maart 1811.

van tenminste 23 karaat 7 grein, terwijl voor werkgoud een ondergrens van 22 karaat werd aangehouden.¹²⁵

Slechts door middel van onderzoek kan het goudgehalte worden vastgesteld. Dit onderzoek wordt essai genoemd, afgeleid van het franse werkwoord *essayer* ~ proberen, onderzoeken. Het essai geschiedde door van de goudmassa waarvan het gehalte bepaald moest worden, een monster van ongeveer 1 gram te nemen¹²⁶ en hieruit langs chemische weg al het onedele metaal te verwijderen. Door het monster vóór en na de behandeling heel precies te wegen en door beide uitkomsten met elkaar te vergelijken, was het mogelijk om het goudgehalte tot op 1/8 grein (ongeveer een half duizendste) nauwkeurig te bepalen.¹²⁷ Het procédé om uit goud onedel metaal te verwijderen, verliep in twee stappen: het cupelleren, waarbij het goud werd gezuiverd van alle metalen onedeler dan zilver, én de bewerking met essaaiwater, bedoeld om ook het zilver uit het goud te halen. De methode van cupellatie ontleent zijn naam aan de bij het procédé gebruikte 'cupellen', bakjes van beendermeel, dat de eigenschap heeft om metaaloxiden te absorberen. Samen met een afgestemde hoeveelheid lood werd een afgewogen monster op een cupel geplaatst en verhit in een oven, waar zuurstof vrij toegang toe had. Bij een temperatuur van ongeveer 1050°C verbrandden de in het monster aanwezige onedele metalen tot oxiden, die samen met het oxide van het toevoegde lood door het beendermeel van de cupel werden opgenomen. Het in de cupel achtergebleven residu bevatte nu enkel nog goud en, indien aanwezig, zilver. Om hieruit tenslotte ook het resterende zilver te verwijderen, werd het tot een platte strip uitgewalst en opgerold. De opgerolde strip werd in essaaiwater of salpeterzuur gekookt, waarna ook het zilver oploste en fijngoud overbleef.

Zeker in de achttiende eeuw werden altijd 'twee halve essayen' genomen, hetgeen betekent dat het essai in duplo werd uitgevoerd, waarbij twee monsters van hetzelfde gewicht werden genomen, die afzonderlijk werden onderzocht. Na cupellatie en behandeling met essaaiwater werd onderzocht of tussen beide verschil in gewicht was opgetreden. Was dit niet het geval, dan werd aangenomen dat de bewerkingen op correcte wijze waren uitgevoerd. Bij de bepaling van het goudgehalte werd het gemiddelde van beide onderzoeken genomen.

Het onderzoek door middel van cupellatie was nauwkeurig, maar vereiste de aanwezigheid van een goede moffeloven en kon daarom alleen in een essaailaboratorium worden uitgevoerd. Het resultaat was afhankelijk van de ervaring van de essayeur én van de kwaliteit van de oven, waarvan de temperatuur tijdens de proefneming vooral constant moest blijven.

125 Zie voor goudgehalte: Citroen, *Amsterdamse zilversmeden*, ix-xiii en id., *Meestertekens*, vii-viii.

126 In de essaaiverslagen is altijd sprake van '6 penningen' of 1/2 essaaimark. Een essaaimark was ongeveer 1,9 gram. Vriendelijke mededeling drs. M.L.F. van der Beek, voormalig wetenschappelijk medewerker Geldmuseum te Utrecht.

127 Zie voor het essaaiëren van goud in de zeventiende eeuw: Van der Beek, 'Dukaten', 492-494. Met dank aan drs. M.L.F. van der Beek voor zijn adviezen op technisch vlak.

Het essaii in de zeventiende eeuw

Op 30 september 1711 besloten de Staten-Generaal dat in het vervolg alle uit te reiken presenten geëssaaiëerd dienden te worden. Maar ook vóór die tijd is reeds sprake van het essaaiëren van gouden vaatwerk, ketens en medailles. Over de frequentie en de wijze waarop het essaaiëren in de zeventiende eeuw plaats vond, is weinig bekend. De eerste vermeldingen van het essaaiëren van gouden kettingen dateren uit 1608: op 21 mei van dat jaar besloten de Staten-Generaal om aan Johan van der Borch (*bijlage I, 1608-1*), die als gezant van de landgraaf van Hessen de bestands-onderhandeling had bijgewoond, op zijn vertrek een ketting ter waarde van f 2.000 te schenken. Op 30 mei presenteerde goudsmid Marcus Duvoet de ketting, die 58 onces, 13 engels woog en met fatsoen f 2.008:9 kostte. Op 6 juni werd een betalingsordonnantie gedepêcheerd ten laste van ontvanger-generaal Philips Doubleth. Een van de schakels van de ketting werd overhandigd aan Johan Berck, pensionaris van Dordrecht, om deze door de essayeur-generaal te laten onderzoeken. Klaarblijkelijk vond het essaaiëren plaats in de Hollandse Munt te Dordrecht; over de uitkomst is niets bekend.¹²⁸

Hetzelfde geldt voor de zeven gouden kettingen, die in augustus werden gemaakt voor de leden van het Deense gezantschap die net als de gezant uit Hessen de vredesbesprekingen bijwoonden. De beide grootste kettingen, die elk een waarde van f 2.500 hadden en bestemd waren voor Jakob Jakobsen Ulfeldt en dr. Jonas Charisius (*bijlage I, 1608-2a/b*), werden vervaardigd door Hendrik Mirou, de vijf kleinere (*bijlage I, 1608-2c/g*) door Marcus Duvoet en Jacques Mirou samen. Ook van dit essaii is de uitkomst niet bekend.¹²⁹

In de daarop volgende jaren is sporadisch sprake van het essaaiëren van presenten (zie tabel 2.3). Wat daarbij opvalt, is dat het essaii doorgaans plaats vond, nádat de presenten waren uitgereikt. Zo besloten de Staten-Generaal op 5 augustus 1608 om essayeur-generaal Pieter Gerritsz. Douw de zeven kettingen voor het Deense gezantschap te laten essaaiëren. Op dat moment waren zes van de zeven gezanten reeds vertrokken. En twee dagen voordat de Staten-Generaal hun besluit namen om de kettingen te laten essaaiëren, had de achtergebleven hofmeester jonker Pieter Hoendermarck deze al in ontvangst genomen. Om dit 'essaii achteraf' uit te kunnen voeren, werd van iedere ketting één schakel achtergehouden. In sommige gevallen was zelfs al een betalingsordonnantie op de ontvanger-generaal geslagen.

Dat het essaaiëren een nogal subjectieve aangelegenheid was, toont een curieus voorval uit 1624. Eind november besloten de Staten-Generaal om de Marokkaanse extraordinaris ambassadeur Youssef Biscaino (*bijlage I, 1624-9*) te vereren met een ketting en een medaille ter waarde van f 600. Op 30 november leverde Hendrik Mi-

128 NA, SG, inv.nr. 3160, fol. 276 (6 juni 1608).

129 *Ibid.*, fol. 434 (5 augustus 1608).

TABEL 2.3 Vermelding van het essaaiëren van door de Staten-Generaal uitgereikte presenten

datum	naam	waarde	resultaat
mei/juni 1608	Johan van der Borch	k.2000	
5 aug. 1608	Jacob Jakobsen Ulfeldt	k.2500+m	
	Dr. Jonas Charisius	k.2500+m	
	hofmeester van Denemarken	k.350+m	
	secretaris van Denemarken	k.350+m	
	jhr. Pieter Hoendermarck	k.300+m	
	jhr. Christian Friess	k.300+m	
	jhr. Pieter Stygge	k.300+m	
19 okt. 1621	Adam, graaf zu Schwarzenberg	k.300	onvoldoende
25 nov. 1624	Youssef Biscaino	km.600	voldoende
14 dec. 1625	George Villiers, hertog van Buckingham	v.20.000	
	Henry Rich, graaf van Holland	v.10.000	
	Sir Dudley Carleton, burggraaf Dorchester	km.1500	
	Jakob Jakobsen Ulfeldt	km.1500	
	Christian Thomesen Sehested til Tømmerup	km.1500	voldoende
24 feb. 1639	Maarten Harpertsz. Tromp	km.2000	onvoldoende
27 mei 1639	Nicolas le Seigneur, heer van Amontot	k.1200	voldoende
13 jul. 1645	Alcaide Muhammed Ben Askar	km.600	voldoende
aug. 1663	zeven gouden lampetten en schotels	v.70.000	onvoldoende

k = ketting; km = ketting en medaille; m = medaille; v = vaisselles.

Bron: NA, SG, inv.nrs. 3160, 3180, 3183, 3184, 3245, 3251, 3269.

rou de keten. In de vergadering van 19 december 1624 meldde mr. Simon van der Meiden, generaalmeester van de Munt, dat bij het essaaiëren was gebleken dat het gehalte van de ketting met 21 karaat $2 \frac{3}{8}$ grein onvoldoende was. Daarop besloot de vergadering een tweede essaai te laten uitvoeren. Op 9 januari 1625 berichtte Van der Meiden dat het goud van de schakel van de ketting van Biscaino opnieuw was geëssaaiëerd: één maal door de essayeur-generaal en een tweede maal door de niet bij name genoemde essayeur, die het eerste essaai had genomen. Ditmaal bleek het gehalte wel te voldoen: volgens het onderzoek van de essayeur-generaal bedroeg het goudgehalte 21 karaat $11 \frac{7}{8}$ grein, terwijl het tweede essaai een uitkomst van 21 karaat $11 \frac{5}{8}$ grein opleverde. Maar ook goudsmid Mirou zelf bleek inmiddels voor een 'contra-expertise' te hebben gezorgd: volgens een in zijn opdracht te Utrecht uitgevoerd essaai bedroeg het gehalte 22 karaat.¹³⁰

130 NA, SG, inv.nr. 3183, fol. 729 (19 december 1624): eerste essaai; *ibid.*, inv.nr. 3184, fol. 13 (9 januari 1625): tweede essaai. Waarschijnlijk werd alleen de ketting geëssaaiëerd en niet de medaille.

De presenten die in 1625 voor de Deense en Engelse gezanten werden gemaakt en de keten voor de Marokkaanse ambassadeur voldeden met een gehalte van ruim 22 karaat aan de keur. Dat gold niet voor de ketens voor de graaf zu Schwarzenberg (*bijlage I, 1621-5*) en voor Maarten Harpertsz. Tromp (*bijlage I, 1639-2a*), als ook voor de zeven gouden lampetten, die Pieter Verdijn in 1663 had geleverd om ver-eerd te worden aan de commissarissen van de koning van Frankrijk.

Voor al het gehalte van de in 1639 aan Tromp geschonken keten bleek te laag. Uit het op last van de generaalmesters van de Munt door essayeur Caspar Wijntgens verrichte essai van een schakel van de ketting bleek dat het goudgehalte slechts 20 karaat 3 grein bedroeg. De generaalmesters hadden tot het onderzoek opdracht gegeven omdat hun was gebleken 'dat in eenighe plaetsen deser Provincien groote fouten, insonderheijt in de goud wercken, waren begaen, selfffer oock in Keetenen aen Scheeps-Capiteijnen vereert'. Zo had generaalmester Jacob van Nispen tijdens een inspectiereis in Zeeland verschillende aldaar vervaardigde kettingen, die 'bij het landt aen seeckere scheepscapiteijnen [waren] vereert', laten essaieren. Van geen van de kettingen was het gehalte hoger geweest dan 20 karaat 3 grein. Bedoeld zijn overigens de vijf ketens die de Zeeuwse admiraliteit kort te voren door de goudsmiden Aernout Haak en Pieter Marijnissen had laten maken voor commandeur Johan Evertsen en de kapiteins Joost Banckert, Johan Jacob de Vlieger, Pieter Adriaensz. Ita en Adriaen Janssen, bijgenaamd 'Gloeiende Oven'.¹³¹ Daarop hadden de generaalmesters in verschillende steden van de Republiek de dekens en overliden van het goud- en zilversmedengilde laten ontbieden en hen ondervraagd over de wijze waarop zij de bestaande plakaten naleefden. Daarbij waren alleen in Dordrecht onregelmatigheden geconstateerd: na verschillende 'tergiversatien ende dwaelingen' hadden de overliden tenslotte toegegeven, dat zij alle gouden werken, waarvan het gehalte tussen 20 en 21 karaat lag, lieten passeren. Omdat de dekens en keurmeesters van het Haagse gilde uitdrukkelijk hadden verklaard dat zij de keur op het werkgoud naleefden, luidde de conclusie van de Generaalmesters dat 'dit werck een particulier feijt is, niet bij voorgangh ende navolginge van anderen; maer uijt eijgen bedrieff, oock niet bij advijs ende misverstant; maer met opset, ende voorbedachten raedt, gedaen'. Zij adviseerden de Staten-Generaal om de ketting te laten vernietigen en maatregelen te nemen tegen goudsmid Van der Maa.¹³²

In hun vergadering van 6 april 1639 besloten de Staten-Generaal goudsmid Van der Maa om een reactie te vragen. In zijn weerwoord (*bijlage II, 104*) wees Van der Maa erop dat hij in eerste instantie het verzoek van griffier Musch om de ketens voor Tromp en de negen andere officieren die in de slag tegen de Duinkerker kapers hadden gevochten, herhaaldelijk had afgewezen 'uit rechtmatige apprehensie van lang-

131 Cf. supra, hoofdstuk I, 55-59.

132 NA, SG, inv.nr. 3245, fol. 78 (10 maart 1639): opdracht tot essai; fol. 93 (19 maart 1639): schrijven Wijntgens; fol. 119 (6 april 1639): rapport Generaalmesters van de Munt; fol. 132 (14 april 1639): verslag van bevindingen in Zeeland. Zie voor de rapporten en het advies van de Generaalmesters: NA, GMK, inv.nr. 7, fol. 48 e.v.

saeme betaelinge ende veel naerloopens daer om te moeten doen'. Uiteindelijk was hij gezwicht en had hij aangenomen om de kettingen te leveren. Hij betuigde de ketens te hebben gemaakt 'op zoodanigen voet, als alle andere Goudtsmeden ende Werckers hier te Lande [...] te doen gewoon zijn [...] sonder sich aen eenigen assaj verbonden te hebben'. Van der Maa liet weten bereid te zijn de kettingen terug te nemen, om te smelten en nieuwe te maken op het door de Hoog Mogende Heren verlangde gehalte. Het lijkt erop dat de Staten-Generaal genoeg namen met de verklaring van Van der Maa, want de goudsmid zou nog twee decennia lang alle presenten van Staat leveren. En als Van der Maa gelijk had met zijn opmerking 'datter niemandt anders gevonden wierde, die op credijt zijn goude kettingen wilde leveren', dan zat er voor de Hoog Mogende Heren vermoedelijk weinig anders op.

Ook het gehalte van de zeven gouden lampetten met een waarde van *f* 10.000 per stuk, die Pieter Verdijn op 30 juni 1663 voor de commissarissen van de koning van Frankrijk leverde, bleek met 20 karaat 10 grein te laag te zijn.¹³³ Net als in 1639 waren de generaalmesters zeer uitgesproken in hun oordeel: 'dese Meester', zo betoogden zij in het aan de Staten-Generaal gezonden bericht over de bevindingen van het onderzoek, 'ende alle andere en konnen van groote naelatigheijt niet geexcuseert ende verontschuldicht werden over sodanigen ende exorbitanten affwijck'. Overeenkomstig de voorschriften in de plakكاتen, dienden de lampetten 'in stucken geslagen [te] werden'. Bij wijze van verdediging (*bijlage II, 121*) wees Verdijn op de sterk gestegen goudprijs, waardoor het heel erg moeilijk was geweest om edelmetaal te verkrijgen, zeker in de hoeveelheden die hij voor de lampetten nodig had. Hij had 1½ à 2 % opgeld moeten betalen voor goud van slechte samenstelling, dat zich moeilijk liet omsmelten. Tot slot wees de goudsmid op de zeer trage betalingen, waarover hij meer dan eens zijn beklag had gedaan.¹³⁴

De Staten-Generaal lieten de kwestie door de commissie voor de zaken van de Munt uitzoeken. Deze rapporteerde in de vergadering van 8 september 1663, waarna men besloot de lampetten te accepteren en Verdijn de overeengekomen goudprijs van *f* 41 per once en het afgesproken fatsoen van *f* 1:10 per once te voldoen.¹³⁵

De resolutie van 1711

In september 1711 richtten de Raden en Generaalmesters van de Munt zich tot de vergadering van de Staten-Generaal met een remonstrantie, waarin zij verwezen naar de op 28 juni 1663 genomen resolutie om de zeven door Verdijn vervaardigde lampetten 'ende alle verdere presenten in toecomende' door de essayeur-generaal te

133 NA, SG, inv.nr. 3268, fol. 515 (14 augustus 1662): bestelling; *ibid.*, inv.nr. 3269, fol. 396 (28 juni 1663): voorstel om te essaaiëren; fol. 402 (30 juni 1663): declaratie; fol. 477 (8 augustus 1663): opdracht aan essayeur-generaal.

134 *Ibid.*, inv.nr. 3269, fol. 490 (15 augustus 1663).

135 *Ibid.*, fol. 542 (8 september 1663).

laten onderzoeken (*bijlage II, 120*). De generaalmesters merkten op dat deze ‘soo salutaire resolutie van haer Hoog Mogenden ’t zedert een geruijmen tijt in non-observantie was geraekt’ (*bijlage II, 138*). Zij stelden voor de gouden presenten ter Muntkamer door de essayeur-generaal te laten onderzoeken. De Staten-Generaal stemden met het voorstel in en bepaalden dat de goudsmid zijn werk pas in hun vergadering kon tonen, nadat het hij het had laten essaaiieren. Goudsmid Johannes de Graef ontving een extract van het genomen besluit.

Anders dan de resolutie van 1663 zou het besluit van 1711 blijvende gevolgen hebben: vanaf dat moment zouden, enkele uitzonderingen daargelaten, alle door de Staten-Generaal verleende gouden kettingen, medailles én pillegiften door de essayeur-generaal worden onderzocht. Het essaaiieren geschiedde op het Binnenhof in Den Haag, waar de Raden en Generaalmesters hun vertrekken hadden en waar een werkruimte voor de essayeur-generaal was ingericht.¹³⁶

Van hun bevindingen maakten de essayeurs-generaal verslag op. Uit de jaren tachtig en negentig van de achttiende eeuw is een aantal originele essaairapporten bewaard gebleven, opgesteld door mr. Marcellis Emants en diens opvolger mr. Willem Adriaan Arnold Poelman.¹³⁷ Tevens werd het merendeel van de tussen 1711 en 1796 opgestelde onderzoeksrapportages verbatim ingelast in de registers van resoluties en notulen van de Generaliteits Muntkamer.¹³⁸ Voor de eerste maal kwam het essaaiieren van de gouden presenten in de notulen ter sprake op maandag 16 november 1711. Er vond op die dag geen onderzoek plaats; wel werden er richtlijnen vastgelegd voor de essayeur-generaal (*bijlage II, 139*):

Soo word den Essaijeur Generael gelast ende gequalificeerd in absentie van alle de Raden en Generaal Meesters het werk presserende de proef van de selve te neemen, van sijne bevindingen rapport te doen ende wanneer ingevolge der ordonnantie op het cas subject van behoorlijken alloij werden bevonden, de selve met het poinçon van den Staet te teekenen. Vermogende hij Essaijeur Generael beneden de uijtterste remedie niet meer te passeren als een quart of ten uijtterste een half grein schaers, ofte anders deselve afteweijzen ende bij manquement van een half greijn den Werkman serieux sijn pligt te recomanderen.

Het eerste essaii werd genomen op dinsdag 1 december 1711, toen goudsmid Johannes de Graef twee gouden medailles overlegde, elk van beide ter waarde van f 500 en door de Staten-Generaal respectievelijk op 11 en 27 november besteld voor de secretaris van graaf von Goess, plenipotentiaris van de Duitse keizer (*bijlage I, 1711-3*) en kapitein James Paterson (*bijlage I, 1711-4*). In aanwezigheid van de generaalmesters Albrecht Coenen en mr. Jacob ten Brinck werden van beide medailles ‘ingesneden ses penningen’ en na ‘volgens muntsgebruijck sijnde behandeld’ kon het goudgehalte worden bepaald op 23 karaat 7 grein. Op de medailles werd

136 Calkoen, ‘Binnenhof’, 121, 136 en kaart III, sub f, tegenover 134.

137 NA, GMK, inv.nr. 44. Bewaard zijn verschillende rapporten uit de jaren 1781-1794.

138 *Ibid.*, inv.nrs. 67-76.

een klein goudmerkje ingeslagen: het 'poinçon van den Staet' (afb. 2.13). Twee dagen later, op 3 december, toonde De Graef de medailles in de vergadering van de Staten-Generaal en overlegde hij zijn declaratie.¹³⁹

In een tijdsbestek van 86 jaar, lopend van september 1711 tot maart 1797 bestelden de Staten-Generaal en, na 1796, de Nationale Vergadering 236 ketens en medailles; van 171 ketens en medailles zijn de essaaierslagen in de resoluties en notulen opgetekend. In vijf gevallen was het gehalte van ketting of medaille onvoldoende, waarna de goudsmid werd gelast een nieuw exemplaar te leveren, dat vervolgens ook werd geëssaieerd. De ketens van de Engelse extraordinaris ambassadeur Thomas Wentworth, graaf van Strafford en diens secretaris Charles Holzendorf

(*bijlage I, 1714-4a/b*) werden in twee verschillende sessies onderzocht: eerst de beide medailles op 8 maart 1715 en twaalf dagen later de ketens.¹⁴⁰ Het brengt het totaal aantal essaaierslagen op 178.

Van een aantal jaren ontbreken de essaaierslagen in de resoluties en notulen van de Generaliteits Muntkamer. Doorgaans gaat het om enkele korte perioden van één of enkele jaren. Zo bestaan er geen verslagen uit de jaren tussen 1716 en 1726, uit mei 1745 en uit de periode lopend van maart 1778 tot het einde van 1780. Daarnaast zijn in andere jaren slechts sporadisch essaaierslagen in de registers terug te vinden (zie tabel 2.4)

Maar rechtvaardigt het ontbreken van de essaaierslagen de conclusie dat het bij resolutie van 30 september 1711 vastgestelde onderzoek in die jaren niet werd uitgevoerd? Of vond het wel degelijk plaats, maar werden de bevindingen niet in de resoluties en notulen vastgelegd?

Er zijn aanwijzingen die op de eerste mogelijkheid duiden. Uit de jaren tachtig en negentig van de achttiende eeuw zijn niet alleen de in de resoluties en notulen van de Generaliteits Muntkamer opgenomen essaairapporten én een aantal originele essaaierslagen bewaard gebleven (afb. 2.14), maar ook de door essayeur-generaal Emants in die jaren ingediende 'declaraties van vacatien, verschotten en onkosten' (afb. 2.15).¹⁴¹ Deze laatste geven een overzicht van alle in een jaar door de essayeur-

Afb. 2.13 Draagoog van de medaille verleend aan John Adams, maart 1788. Op het oog is 'poinçon van den Staet' afgeslagen. [Massachusetts Historical Society, Boston]

139 NA, GMK, *inv.nr.* 67, fol. 3 (3 december 1711).

140 *Ibid.*, fol. 75 (8 en 20 maart 1715).

141 *Ibid.*, *inv.nrs.* 44 (essaaierslagen) en 59-I en 59-II (declaraties). Bewaard zijn de declaraties uit de jaren 1780-1785 en 1788-1791.

TABEL 2.4 Ontbreken van essaiverslagen, 1711-1797

periode	uitreikingen	verslagen	geen verslagen
1711-1715	19	19	0
1716-1725	8	0	8
1726-apr. 1745	43	38	5
mei 1745	4	0	4
jun. 1745-1763	52	50	2
1764-1777	36	14	22
1778-1780	8	0	8
1781-1793	66	50	16
Totaal	236	171	65

Bron: NA, GMK, inv.nrs. 67-76.

generaal ten behoeve van het gewest Holland uitgevoerde essaaiwerkzaamheden. In deze declaraties zijn ook kosten opgenomen van de ten behoeve van de Staten-Generaal verrichte onderzoeken van de presenten van Staat. Een vergelijkend onderzoek toont aan dat de registers van de resoluties en notulen van de Raden en Generaalmeesters het meest volledig zijn: alle originele essaairapporten die bewaard gebleven zijn, staan ook in de resoluties van de Raden en Generaalmeesters vermeld. En hetzelfde geldt voor alle in de declaraties van verschotten vermelde essaaiwerkzaamheden. Anderzijds bestaan van de ketens waarvan het essai niet in de resoluties van de Raden en Generaalmeesters wordt vermeld, geen originele essaiverslagen. En ook worden ze niet in de declaraties van verschotten genoemd (zie tabel 2.5). Dit zou er wellicht op kunnen duiden dat het voorgeschreven essai inderdaad niet óf niet door de essayeur-generaal werd uitgevoerd.

Toch lijkt enige omzichtigheid geboden: zo is het door Emants ingediende overzicht van declaraties over het jaar 1788 wel degelijk bewaard, terwijl de door hem uitgevoerde onderzoeken van de presenten van Staat er niet in worden vermeld. Dit valt te meer op, daar Emants in dezelfde declaratie wel melding maakt van het essaaiëren van de grote en de 83 kleine medailles die de Staten van Holland lieten slaan als geschenk aan Karel Willem Ferdinand, hertog van Brunswijk en de officieren van het Pruisische leger, dat in 1787 het stadhouderlijke bewind had hersteld.¹⁴²

Een tweede aanwijzing lijkt op het eerste gezicht direct uitsluitel te bieden. Bij resolutie van 21 september 1764 besloten de Staten-Generaal een keten van f 1.300 te schenken aan Friedrich Carl von Moser (*bijlage I, 1764-2*), minister plenipotentiaris van de landgraaf van Hessen, die op het punt stond de Republiek definitief te verlaten. Op 25 september presenteerde goudsmid Jan de Thomese ketting en me-

142 *Vervolg op Van Loon*, IX, nrs. 715-716.

Den 16^{en} Jan 1783

Door den gondemit de konink van den Olygus generals
 Conaast elpde vroygedragen, dat hy van vrygoud Naas de Ruy
 ordre ontfangen hadde en te moeten veruordigen over den
 vrom galleitde Cetracht Cavyge van Naas Nad Kuytelde
 Maest, Spaende van hie te ontvouden en elerst te gaen en
 tideront, en middelkean gouds Medaille met een dulten,
 en een elgan van den liff secretaris, en daer by hebbende te
 denaen geygeven, dat hy, door een inderp, was mytig geuorden
 en hie Medaille met een ditting, en de ditting over een elgan,
 heeft allen, en te Muntkamer te veldgeven, gualiteet een
 vrom geygde elgan gouds medaille van de secretaris, dandde
 en gebruyt, elnde gualiteet, beventen it te londen 22 Oct^{ober} 1779
 Was op dertien goetgeuort elpde, aan geat gondemit it te
 vry geygeven, en gelact, en te meander en ald den te priene,
 aeren en over te geuen

Afb. 2.14 Essaiverslag van essayeur-generaal Marcellis Emants van een medaille voor de secretaris van Dmitri Alekseevic vorst Galitzin, minister plenipotentiaris van Rusland, 16 januari 1783. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Generaliteits Muntkamer]

Islandport / 2A . . .

Januari

Den 28 dits is gearaammet en middellaren
 goud medaille met en ketting en medelgoud dits
 voor den heer Baron van Galitzin Russl. Gezagd
 alder dalkende geen verdere

Den 27, 20, 21, 22, 23, 24 en 25 dits, dya ten
 overstaan van de Koning heerde en geest. M. G.
 oblogist, enige goud en silvere worden ten
 Keurken opgedoet, die vry volbrachte beoorden
 dya, dert voor 0 dagen vacatie 40 : 0 : 0
 een leezage en fectoren dits worden 57 : 30 : 0
 en voor edelg. beoorden is 0 dagen geludigt 59 : 39 : 0

Februari

Den 2 Februari is een Heer he. M. G. overge,
 gevee de drie maandelijkslye lycke van het vry,
 welke dits dert. Beoorden

Den 4 dits heft M. G. Lohse, ald. Munt,
 meeter van de Proce van gelsterland dya id. g. h. e.
 Den 20 is ingedroomen de edelste van Heer He. M. G.
 op de 2 maandelijkslye opgave

Den 29, 20, 21, 22, 23, 24, en 25 dits, dya ten
 overstaan ald. overna gearaammet enige goud
 en silvere worden in d. M. G. opgedoet d. w. d. l.
 publekly beoorden dya, dert voor 0 Dya. Proce 40 : 0 : 0
 2.0 leezage en fectoren dits worden 101 : 39 : 0
 en voor edelg. beoorden is 0 dagen beoorden geludigt 55 : 4 : 0

Maart

Den 2 Maart gearaammet op een brief van de M. G.
 van Nasteroyel om J. M. G. ald. post. calist

Edele dya prof. te beoorden doen

Den 25 dits heft den dits, dya proeve ald
 Munt. Oblogist van gelsterland ten M. G. g. h. e.

Den 25 dits g. m. e. t. op een M. G. van het en hee,
 heerde van g. o. l. d., overbrachte beoorden op het

1000 : 22 : 0
 1701

Afb. 2.15 'Declaraties van vacatien, verschotten en onkosten' van essayeur-generaal Marcellus Emants, 1783. Vermelding van het essaai van een medaille voor de secretaris van Dmitri Alekseevic vorst Galitzin, minister plenipotentiaris van Rusland, 16 januari 1783. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Generaliteits Muntkamer]

TABEL 2.5 Vergelijking van de essaiverslagen in de notulen van de Generaliteits Muntkamer, de originele rapportages van Emants en Poelman en de door Emants ingediende declaraties voor essaaiwerkzaamheden

	datum	naam	notu- len	rapport- ages	decla- raties
1781	5 juli	H.P. Tinne	x	x	x
	5 november	de helden van Doggersbank	x	x	x
1782	17 juli	Ehrensvärd en secretaris	x	x	x
1783	16 januari	Galitzin en secretaris	x	x	x
	3 april	Morkov en secretaris	x		
1784	14 juni	De la Vauguyon en secretaris	x		x
	15 juli	De St. Saphorin en secretaris	x		x
1785	14 november	M. Tinne	x	x	x
1787	5 februari	Schlitz von Görtz en secretaris	x	x	x
	4 april	Von Reischach en secretaris			
	2 juli	Schultz von Ascheraden en secretaris	x	x	x
	19 september	D'Almeida en secretaris			
1788	17 januari	Von Thulemeyer en secretaris	x		
	6 maart	Adams			
	5 april	De Vêrac en secretaris	x	x	
	13 mei	Van Reede	x	x	
	22 november	Von Alvensleben en secretaris	x		
1789	3 februari	De Saint-Priest en secretaris	x	x	x
	13 mei	Wedel Jarlsberg en secretaris			
	7 juli	Malmesbury en secretaris			
	13 oktober	Van Heeckeren van Waliën	x		x
1790	22 februari	Montagrini de Mirabel en secretaris			
	15 maart	Fitzherbert en secretaris			
1792	4 mei	De la Tour du Pin en secretaris	x	x	
1793	23 april	kapitein Berkeley en vier luitenants	x	x	
	7 juni	Von Starhemberg en secretaris	x		
	27 augustus	Spencer en secretaris*	x		
	14 oktober	Oginsky en secretaris			
1794	17 maart	Auckland en secretaris	x	x	
	8 september	Von Leykam en secretaris	x	x	

* Van het essaai van de keten van de secretaris van Spencer wordt geen melding gemaakt.

Bron: NA, GMK, inv.nrs. 44, 59 en 75-76.

daille in de vergadering van de Hoog Mogende Heren. In de resoluties en notulen ontbreekt Emants' rapportage van het essaii van Von Mosers keten. Van de door De Thomese ingediende declaratie is een kopie bewaard gebleven in het archief van Pieter Steyn, van 1749 tot 1772 raadpensionaris van Holland (afb. 2.16).¹⁴³ De goudsmid bracht de onderstaande bedragen in rekening (*bijlage II, 157*):

1 goude midailles wegende 5 ons 15 engels, d'ons f 50	287:10:0
facon	30:0:0
1 goude kettinge wegende 22 ons 2 engels, d'ons f 46	1016:16:0
facon	46:0:0
voor lacarij en essay	10:5:0
voor 1 mohony doose met flueel	9:0:0
	<hr/>
	1399:11:0

De post voor 'lacarij en essay'¹⁴⁴ lijkt onomstotelijk te bewijzen dat De Thomese keten en medaille liet essaaieren. En toch lijkt twijfel op zijn plaats. Wat terstond opvalt is dat tussen bestelling en aflevering wel heel weinig tijd verstreek: De Thomese presenteerde ketting en medaille vier dagen na het besluit van de Staten-Generaal. Als we daarbij bedenken dat tussen bestelling en levering ook een zondag zat, dan lijkt het niet erg waarschijnlijk dat de goudsmid in dit korte tijdsbestek ook nog gelegenheid vond om zijn werk door de essayeur-generaal ten overstaan van een of meer Raden en Generaalmeesters in de Generaliteits Muntkamer te laten onderzoeken.

Voor het ontbreken van een essaairapport én voor de snelheid, waarmee Thome-se de keten voor plenipotentiaris Von Moser leverde, is echter een andere verklaring te vinden. Doorgaans lieten de goudsmiden twee ketens tegelijk essaaieren, een grote keten voor de vertrekkende gezant en een kleiner exemplaar voor diens secretaris. Met grote regelmaat blijkt uit de in de resoluties en notulen van de Muntkamer opgetekende essaiverslagen, dat de goudsmid één of meer ketens of gedeelten ervan op voorraad had en dat hij deze had verkregen door overname van een reeds eerder vertrokken gezant of secretaris, die de ontvangen beloning liever te gelde maakte. De resoluties maken duidelijk dat dit geschiedde met medeweten en instemming van de griffier van de Staten-Generaal. En in het verslag van het essaii van de ketens van de Pruisische minister plenipotentiaris Johann Peter von Raesfeld en diens secretaris (*bijlage I, 1742-1a/b*) op 23 januari 1742 is zelfs aangegeven dat de kleine medaille die goudsmid Johannes du Vignon in zijn bezit had, afkomstig was van Andreas Johannes Halloy, secretaris van Corfitz Anton, graaf von Ulfeld, de ruim anderhalve maand eerder vertrokken ambassadeur van de Duitse keizer

143 NA, Steyn, inv.nr. 233.

144 Met 'lacarij' is bedoeld *lekkage*, het verlies aan goud dat bij het smeltproces optreedt.

Kopie

Gelooft in gevolge Haer Hoog. Mog. Resolutie
Dato 21 September 1764.

Medaille in Velling ter waarde van 13300. = voor
den Heer van Moser Minister Plenipotentiaris
van Synen Vorstelyke Doorlugtheyt den Heer
Landgrave van Hessen,
voor myn jaer de Themise Lat. Coine van Goud en Zilver
3 goede Medailles Weg 3 Oud 33 Eng. 207-50-
facon 30-
3 goede Kettinge Weg 22 Oud 2 Eng. 3036-16-
facon 40-
voor Jacary en Edeley 30-5-
voor Achony voore met flael 9-
1399-11-

Afb. 2.16 Kopie declaratie van Jan de Thomese voor een keten bestemd voor Friedrich Carl von Moser, minister plenipotentiaris van Hessen-Kassel, 21 september 1764. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Pieter Steyn]

(bijlage I, 1741-2b). Ook Von Ulfeld zelf verkocht zijn ketting aan Du Vignon, die deze in november 1743 gebruikte voor de keten van de Engelse ambassadeur John Dalrymple, graaf van Stair (bijlage I, 1743-2a). In de essaaierslagen die in de resoluties en notulen van de Generaliteits Muntkamer zijn opgenomen, is herhaaldelijk sprake van het overnemen van reeds eerder geleverde en geëssaieerde kettingen en/of medailles (zie tabel 2.6).

De door de goudsmid overgenomen kettingen en medailles waren al in een eerder stadium gekeurd en met het 'poinçon van den Staet' gemerkt en behoeften dus niet opnieuw geëssaieerd te worden. De verkoop van ketens was voor beide partijen profijtelijk: de gezant ontving de goudwaarde van het verkregen present on-

TABEL 2.6 Vermelding van door de goudsmid overgenomen kettingen en medailles

datum	overn.	naam [verering]
14 maart 1733	m	Graaf van Chiusano, minister van Sardinië [km. 1300] [...] als zijnde de Medaille daar bij geleverd sullende werden nog in voorraad, en volgens voorgeven van du Vignon reets geaccepteert door den Heer Griffier Fagel
8 maart 1734	k+m*	J.C.A. Siegman, secretaris van Graaf von Sintzendorf, ambassadeur van de Duitse keizer [km.600] [...] zijnde de medaille van seshondert Guldens voor den Secretaris van den heer Ambassadeur nog voor handen in voorraad.
13 april 1741	m	Graaf Esterhasi [km.1300] [...] de Medaille, die nog in voorraad was hebbende [...] (wijl voorgaf dat de medaille reets voor den heer Griffier Fagel was aanneemelijk verklaart)
23 januari 1742	m	Secretaris van Von Raesfeld, minister plenipotentiaris van Pruisen [km. 300] [...] zijnde de Medaille reets voorheen geprobeert als gediend hebbende gehad voor den Secretaris van den gewezen keijserlijken Ambassadeur Grave van Ulefelht, die den selven aan den Goudsmit Du Vignon hadde verkogt.
12 november 1743	k	Graaf van Stair, extraordinaris ambassadeur van Engeland [km.6000] [...] de goude keeten tot deese Medaille was reets ter Muntkamer ge-examineert en met het poincoen van de Generaliteit geteekent, als gediend hebbende tot een Medaille voor den gewezen keijserlijken Ambassadeur heer Grave van Ulefelt
8 oktober 1754	k+m	Secretaris graaf de Viry, extraordinaris envoyé van Sardinië [km.300] [...] onlangs met approbatie van den Heere Griffier Fagel van iemand ingekocht
30 juni 1759	k+m	Freire de Andrade Encerrabodes, extraordinaris envoyé van Portugal [km.1300] [...] voor den Heer Andrade als Extraordinaris Envoyé van Hooggedagte Koning noch een medaille en ketting onder den Heer Griffier Fagel voor handen zijnde
23 januari 1762	2k	Baron von Gross en secretaris, minister plenipotentiaris van Rusland [km.1300, km.300] [...] bij inkoop de kettingen tot dito Medailles van een vertrekkend Minister was magtig geworden

datum	overn.	naam [verering]
26 augustus 1763	2k+m	Graaf Ferrero della Marmora en secretaris, minister van Sardinië [km.1300, km.300] [...] bij inkoop magtig zijnde geworden, een dito medaille voor een envoijé gedestineert, met de daartoe gehorende ketting, mitsgaders nog een ketting voor een kleijne
15 augustus 1768	k+m	Graaf Voroncov, minister plenipotentiaris van Rusland [km.1300] [...] nog den groten gouden Staten Medaille met een ketting in gereetheid te hebben
16 januari 1783	2k+m	Vorst Galitzin en secretaris, minister plenipotentiaris van Rusland [km.1300, km.300] [...] door inkoop was machtig geworden een dito medaille met een ketting en de ketting voor een klijne
3 april 1783	2k+m	Graaf Morkov, minister plenipotentiaris van Rusland [km.1300] [...] sich door overneeming van een ander vertrokken Minister, van de aan hem geordonneerd zijnde te maaken groote goude Medaille benevens de ketting voor de selve, en een dito klijne ketting, voor de bovengeme: medailles, van geen nieuwe te hebben behoeven te voorsien
17 januari 1788	k+m	Von Thulemeyer, extraordinaris envoyé van Pruisen [km.1300] [...] also nog een dito, met een ketting bij den geme: goudsmit, geëssaijeert, voorhanden was
5 april 1788	m	A.B. Caillard, secretaris De Vérac, ambassadeur van Frankrijk [km.600] [...] het examen van de klijne goude Medaille geschikt tot een afscheijds present voor desselfs Secretaris, niet zijnde nodig geweest, also nog een dito, bij den gemelde goudsmit, geëssaijeert voor handen was
13 mei 1788	k	Van Reede, overbrengende het tractaat met Turkije [km.100z.d.] [...] Den geme: Goudsmit nog voorsien zijnde van een bij hem overgenomen goude Ketting voor een klijne Medaille, geschikt, so is geen examen van een ketting nodig geweest
4 mei 1792	k+m	Secretaris De la Tour du Pin, minister plenipotentiaris van Frankrijk [km.300] [...] het examen van de klijne Goude Medaille en Ketting, geschikt tot een afscheijds present voor den Secretaris van voorne: Minister heeft geen plaats gehad, vermits noch een dito geëssaijeerd, bij den gemelde goudsmit voor handen was.

k = ketting; m = medaille

* Waarschijnlijk is met 'medaille van seshondert Guldens' de gehele keten bedoeld: in het essaairapport is namelijk geen sprake van het onderzoek van de ketting.

Bron: NA, GMK, inv.nrs. 67-76.

middellijk in klinkende munt, terwijl de goudsmid de keten met instemming van de griffier bij een volgende bestelling opnieuw kon gebruiken. In dat geval bracht hij opnieuw fatsoen en essaaikosten in rekening voor een keten die hij al eerder had gemaakt en had laten keuren. In het geval van de keten voor minister plenipotentiaris Von Moser ging het om een bedrag van *f* 76.

Bij nader beschouwing blijkt dat we hier niet met een achttiende-eeuwse inventie te maken hebben, maar dat het verschijnsel al veel eerder voorkwam. Vergelijken we de betalingen die aan de goudsmiden werden gedaan, dan valt op dat Johannes van der Maa op 2 juni 1648 een bedrag van *f* 6.211:20 ontving voor een keten, bestemd voor de Franse extraordinaris ambassadeur Gaspar Coignet de La Thuillierie (*bijlage I, 1648-2a*). De eerstvolgende bestelling voor een keten van *f* 6.000 laat ruim een jaar op zich wachten. Voor de keten die Van der Maa op 16 oktober 1649 ten behoeve van de Deense extraordinaris ambassadeur Corfitz Ulfeldt (*bijlage I, 1649-2a*) levert, blijkt de goudsmid exact hetzelfde bedrag in rekening te brengen. En ook bij zijn opvolger Pieter Verdijn is hetzelfde verschijnsel zichtbaar: in april 1681 levert hij een keten van *f* 1.300 en een van *f* 300 bestemd voor de Brandenburgse extraordinaris envoyé Van Romswinkel en zijn secretaris (*bijlage I, 1681-1a/b*). Verdijn brengt hiervoor een bedrag van *f* 1.632:13:0 in rekening. Eind juni levert hij opnieuw ketens voor de Engelse extraordinaris envoyé Sydney en zijn secretaris Thomas Plott (*bijlage I, 1681-2a/b*), maar ditmaal bedraagt de rekening *f* 1.633:8:0. Maar de beide ketens voor Meyercrone en zijn secretaris (*bijlage I, 1681-3a/b*) die Verdijn in september levert, hebben exact dezelfde prijs als de presenten uit april van dat jaar. We mogen hieruit opmaken dat de goudsmid de beide ketens van Van Romswinkel en zijn secretaris overnam, maar nog niet over de beide presenten beschikte, toen hij in juni 1681 de ketens voor Sydney en Plott afleverde.

En ook bij de levering van vader en zoon Van Hoecke is hetzelfde patroon zichtbaar. In een tijdsbestek van minder dan één jaar levert Adriaen van Hoecke vijf maal een keten ter waarde van *f* 1.300. Voor vier van de vijf ketens brengt hij een bedrag van *f* 1.329:2:10 in rekening; alleen voor de vierde keten wijkt de rekening af, al zou de som van *f* 1.329:12:10 misschien zelfs het resultaat van een verschrijving kunnen zijn.¹⁴⁵ En in 1689 is het verschijnsel opnieuw goed te constateren: in drie maanden tijd brengt Adriaen tot drie maal toe dezelfde keten van *f* 1.325:12:2 in rekening.¹⁴⁶ En waar voor Johannes het jaar 1691 op het eerste gezicht een topjaar lijkt te zijn, waarin hij elf ketens van *f* 1.300, één keten van *f* 600 en één van *f* 300 moet maken, blijkt de praktijk heel anders: drie maal brengt hij een keten van

¹⁴⁵ Het betreft declaraties voor ketens op 31 juli 1684 geleverd voor baron von Goerz (*bijlage I, 1684-7*); op 5 september 1684 voor Von Witzendorff (*bijlage I, 1684-9*); op 22 september 1684 voor baron Canon (*bijlage I, 1684-10*); op 15 maart 1685 voor Toledano (*bijlage I, 1685-1*) met het afwijkende bedrag van *f* 1.329:12:10 en op 3 april 1685 voor Chudleigh (*bijlage I, 1685-3*).

¹⁴⁶ Het betreft declaraties voor ketens op 21 januari 1689 geleverd voor Sinold genannt Schütz (*bijlage I, 1689-1*); op 2 maart 1689 voor Gyldenstolpe (*bijlage I, 1689-3*) en op 16 april 1689 voor Van Lannoy (*bijlage I, 1689-6*).

f 1.326:6:0 in rekening,¹⁴⁷ vier maal een keten van f 1.333:12:0,¹⁴⁸ ketens van f 1.426:6:0 en f 1.331:6:0¹⁴⁹ en twee ketens voor het niet uitgesplitste bedrag van f 2.652:12:0.¹⁵⁰ En in 1697 en 1698 lijkt het patroon zich te herhalen: de op 30 november 1697 ten behoeve van Von Prielmayer en zijn secretaris (*bijlage I, 1697-4a/b*) geleverde ketens van f 6.000 en f 600, duiken op 16 december opnieuw op maar nu voor Bothmer en zijn secretaris (*bijlage I, 1697-8a/b*), op 21 januari 1698 worden ze geleverd voor Von Schmettau en zijn secretaris (*bijlage I, 1698-1a/b*) en op 22 februari 1698 komen ze voor de laatste keer voor als presenten voor Bonde en zijn secretaris (*bijlage I, 1698-2a/b*).

Vermoedelijk is in de veel voorkomende praktijk om de medailles en kettingen te gelde te maken een deel van de verklaring te vinden voor het ontbreken van een groot aantal essaairapporten: immers als de goudsmid een ketting en een medaille voor de gezant en zijn secretaris op voorraad had dan hoefde de gang naar de Generaliteits Muntkamer niet te worden gemaakt en werd ook geen essaairapport opge maakt.¹⁵¹ En als er geen secretaris was, zoals in het geval van de Hessische minister plenipotentiaris Von Moser, dan volstonden één enkele ketting en één medaille. Al kan de praktijk beslist niet het hele verschijnsel verklaren.

Kettingen van werkgoud en medailles van fijnoud

Uit de vele declaraties en betalingsordonnanties én uit de enkele zeventiende-eeuwse essaai-verslagen blijkt dat voor de kettingen en de medailles die de Haagse goudsmiden aan de Staten-Generaal leverden, lange tijd goud met hetzelfde gehalte van 22 karaat werd gebruikt. Naar alle waarschijnlijkheid veranderde dit toen in 1691 de overstap werd gemaakt van gegoten naar geslagen penningen. Het voor die tijd enorme formaat van de medailles (65-67 mm en vanaf 1710 85-90 mm) en het hoge reliëf van de voorstellingen maakten het relatief zachtere fijnoud van 23 karaat 7 grein beter geschikt om penningen te slaan dan het minder zuivere en daardoor hardere werkgoud van 21 karaat 8 grein. Aan het besluit de medailles niet langer uit werkgoud te vervaardigen, moeten overwegingen van technische aard ten grondslag hebben gele-

147 Het betreft declaraties voor ketens op 29 maart 1691 geleverd voor De Méan (*bijlage I, 1691-1*); op 5 mei 1691 voor Haxhuijsen (*bijlage I, 1691-2*) en op 18 mei 1691 voor Von Croseck (*bijlage I, 1691-3*).

148 Het betreft declaraties voor ketens op 21 juli 1691 geleverd voor Avemann (*bijlage I, 1691-7*); op 18 oktober 1691 voor een niet bij naam genoemde Perzische gezant (*bijlage I, 1691-8*); op 25 oktober 1691 voor de markies De Canales (*bijlage I, 1691-9a*) en op 24 december 1691 voor de graaf Oxenstierna (*bijlage I, 1691-10*).

149 Het betreft declaraties voor ketens op 7 juni 1691 geleverd voor Guericke (*bijlage I, 1691-4*) en op 9 januari 1692 een keten op voorraad (*bijlage I, 1691-11*).

150 Het betreft declaraties voor ketens op 18 juni 1691 geleverd voor Mertz van Quirnheim en baron von Dahlberg (*bijlage I, 1691-5a/b*).

151 In de in tabel 2.6 vermelde essaairapporten wordt met regelmaat vermeld dat een, twee of drie onderdelen van het present reeds in het bezit van de goudsmid waren. Maar er werd altijd minimaal één onderdeel wel geëssaieerd. Er zijn geen gevallen bekend, waarin de goudsmid kwam melden dat hij beide medailles en beide ketens reeds in zijn bezit had. We mogen aannemen dat in een dergelijk geval de gang naar de essayeur-generaal niet werd gemaakt.

gen: het gebruik van fijnhoud moet ertoe hebben bijgedragen dat de medaillestem- pels veel minder snel sleten. Dat dit een overweging was, die het nodige gewicht in de schaal zal hebben gelegd, wordt duidelijk wanneer we bedenken dat in het contract dat goudsmid Johannes van Hoecke in 1693 met de Dordtse stempelsnijder Daniël Drappentier sloot (*bijlage II, 129*), voor de beide door laatstgenoemde te graveren stempels een levertijd van zes maanden werd overeengekomen. En dat een dergelijke termijn soms bij lange na niet volstond, blijkt uit het rekwest dat de onfortuinlijke stempelsnijder Johannes Drappentier op 17 april 1709 aan de Staten-Generaal richtte (*bijlage II, 135*). In opdracht van de inmiddels overleden goudsmid Van Hoecke had Drappentier in 1706 aangenomen om twee nieuwe stempels te snijden. Nadat hij er ‘over de Drie Jaren lang’ aan had gewerkt, was het stempel met het wapen van de Generaliteit bij het harden gebarsten en onbruikbaar geworden. Met de grootst mogelijke deemoedigheid verzocht Drappentier de Hoog Mogende Heren hem bij wijze van voorschot de helft van het afgesproken bedrag te willen betalen en opdracht te geven om een nieuw stempel te snijden. En passant wees hij daarbij op de ‘deplorable staat’ en de ‘onvermogenheit’ waarin hij verkeerde en op het feit dat hij zijn ‘bedroefde’ moeder, weduwe met zeven kinderen, had te onderhouden. De Staten-Generaal willigden Drappentiers verzoek in. Op 15 april 1710, één heel jaar later, leverde hij ook het tweede stempel af (*bijlage II, 137*).

Het eerste onomstotelijke bewijs dat voor kettingen en medailles inderdaad goud van verschillend gehalte werd gebruikt, leveren de in september 1711 beginnende essaai-verslagen.¹⁵² Beide onderdelen van de keten werden afzonderlijk geëssaaiëerd, waarbij het gehalte van de ketting 22 karaat diende te bedragen en dat van de medailles 23 karaat 7 grein.

Niet altijd voldeed het door de goudsmiden gepresenteerde werk. Zo werden tussen 1712 en 1715 door goudsmid Johannes de Graef bij herhaling medailles afgeleverd, waarvan het gehalte onder de uiterste remedie van 23 karaat 7 grein lag. Van de negentien door hem ter essaaiëring overlegde exemplaren hadden er elf een te laag allooi, variërend van 23 karaat 4 grein tot 23 karaat 6¾ grein. In vier gevallen moesten de medailles omgesmolten, opnieuw geschroefd en nogmaals geëssaaiëerd worden, terwijl een aantal medailles van 23 karaat 6¾ grein, van 23 karaat 6 5/8 grein en zelfs een exemplaar van 23 karaat 6¼ grein wel werden doorgelaten, al geschiedde dat soms met ‘serieuze recommandatie aen den voors. goudsmid De Graef de voors. medailles voor dit mael, dog sonder consequentie, te passeren’.¹⁵³

Ook Johannes du Vignon leverde een ketting en een medaille, waarvan het gehalte ontoereikend was. Het gehalte van de schakels van de ketting, bestemd voor de Pruisische minister plenipotentiaris Von Raesfeld (*bijlage I, 1742-1a*) bleek 1½ grein onder de uiterste remedie te liggen. De schakels werden aan Du Vignon te-

152 Overigens wordt in de rapporten het goud waarvan de medailles worden gemaakt, niet aangeduid met de term fijnhoud, maar met dukatengoud. Het gehalte van fijnhoud en dukatengoud is identiek.

153 NA, GMK, inv.nr. 67, fol. 66 (6 september 1714).

ruggegeven, met de opdracht deze om te smelten en nieuwe te leveren, die wel het juiste gehalte hadden. De dag daarop liet Du Vignon de nieuw gemaakte schakels essaaiëren; ditmaal lag het gehalte iets boven de 22 karaat.¹⁵⁴ Daarentegen werden de medailles bestemd voor de Venetiaanse minister ridder Andrea, ridder Tron en diens secretaris Girolamo Salvioni (*bijlage I, 1745-1a/b*), waarvan het gehalte ¼ grein te laag bleek, wel gewoon doorgelaten.¹⁵⁵

Presentatie en declaratie

Zodra de door de Staten-Generaal bestelde presenten gereed waren, bracht de goudsmid de Hoog Mogende Heren hiervan op de hoogte. Daarbij verliepen de contacten waarschijnlijk via de griffier. Vervolgens werd de goudsmid ontboden om het door hem gemaakte werk af te leveren. Uit de resoluties blijkt nergens dat de goudsmid persoonlijk tot de vergadering werd toegelaten, zodat we moeten aannemen dat hij de door hem gemaakte werken vóór het begin van de vergadering aan de griffier, aan een van de gedeputeerden of aan de commissie voor de Munt of voor Buitenlandse zaken overhandigde.¹⁵⁶

Een heel belangrijk onderdeel bij het afleveren van de geschenken vormde het wegen van de stukken, immers het gewicht van het verwerkte edelmetaal vormde het uitgangspunt bij het opstellen van de rekening. Tot 1656 werd in de resoluties van de Staten-Generaal nauwgezet opgetekend wat de geleverde presenten wogen, waarbij doorgaans de gewichten van ketting en medaille afzonderlijk werden aangegeven. Uit de in de resoluties gekozen bewoordingen blijkt dat het wegen op het Binnenhof zelf plaats vond, vermoedelijk voorafgaand aan de vergaderingen.¹⁵⁷ Wellicht moet in dit geval zelfs aan de Generaliteits Muntkamer gedacht worden. Uit de in dit opzicht vaak wat gedetailleerdere notulen uit de laatste jaren van de zestiende en het eerste decennium van de zeventiende eeuw blijkt in elk geval dat het wegen plaats vond in presentie van een aantal leden van de Staten-Generaal. Zo werd op 13 juli 1598 de keten bestemd voor Sir Francis Vere (*bijlage I, 1598-3*) gewogen ten overstaan van de gedeputeerden Jan van de Warcke en Johan Witte.¹⁵⁸ Op 10 augustus 1603 was voorzitter Hero van Hottinga aanwezig toen de keten voor

154 NA, GMK, inv.nr. 69, fol. 244 (22 januari 1742).

155 *Ibid.*, inv.nr. 70, fol. 54 (2 maart 1745).

156 De resoluties van de Staten-Generaal bevatten uitsluitend gegevens over de verlening van presenten en de presentatie in de vergadering van het geleverde werk. Over de wijze waarop de contacten met de goudsmeden verliepen, is niets bekend.

157 Zo vinden we in de resoluties formuleringen als: 'de goude kettingh [...] gewoogen sijnde' en 'is gewoogen oock vervolgens ter vergadering vertoont', zie bijvoorbeeld: NA, SG, inv.nr. 3183, fol. 363 (11 juli 1624) = Roelevink (ed.), *RSG 1624-1625*, nr. 83 en *ibid.*, inv.nr. 3256, fol. 462 (12 september 1650).

158 *Ibid.*, inv.nr. 3140, fol. 453 (13 juli 1598) = Japikse (ed.), *RSG 1598-1599*, 84, nt. 3.

de keizerlijke gezant Maximiliaan Decochy (*bijlage I, 1603-3*) werd gewogen¹⁵⁹, terwijl de weging van de zeven ketens voor het Deense gezantschap (*bijlage I, 1608-2a/g*) op 3 augustus 1608 geschiedde in de vergaderzaal, ten overstaan van griffier Cornelis Aerssens en gedeputeerden uit niet minder dan vijf gewesten: Cornelis van Gent, heer van Loenen en Meynerswijck voor Gelderland, Barthout Cromhout voor Holland, Jacques de Malderée voor Zeeland, Nicolaas Berck voor Utrecht en Ernst van Aylva voor Friesland.¹⁶⁰ Onduidelijk is door wie de presenten werden gewogen en of de goudsmid zelf bij het wegen aanwezig was.

Na 1655 zwijgen de resoluties over het wegen van de presenten, hetgeen bepaald niet wil zeggen dat dit na die tijd niet meer werd gedaan. Het is heel wel mogelijk dat de stukken nog steeds werden gewogen, maar dat de griffier in zijn schriftelijke verslaglegging van het in de vergadering besprokene van deze standaard handeling niet langer melding maakte. Overigens lijkt het wegen ten overstaan van leden van de Staten-Generaal niet zozeer te zijn bedoeld om de rekening op te maken, maar veeleer ter controle van de declaratie die de goudsmid tegelijk met de door hem gemaakte werken indiende. Om deze op te kunnen stellen had hij het door hem vervaardigde al in zijn atelier nauwkeurig gewogen. Als gevolg van het in de achttiende eeuw op grote schaal vernietigen van een groot deel van de financiële administratie van de Staten-Generaal, de Raad van State en andere instanties, moeten vrijwel alle door de goudsmiden ingediende specificaties als verloren worden beschouwd.¹⁶¹ Tot nog toe werden slechts twee originele declaraties gevonden, terwijl van een derde exemplaar een afschrift bewaard bleef.¹⁶² De originele stukken bevinden zich onder de bij de Staten-Generaal binnengekomen rekwesten.¹⁶³ Beide werden ingediend door goudsmid Johannes van der Maa en hebben betrekking op de vervaardiging van ketens, bestemd voor de Zeeuwse kapiteins Cornelis Ringels (*bijlage I, 1639-3a*) en Gerrit Hollaer (*bijlage I, 1639-3b*). Ringels en Hollaer maakten deel uit van een uit elf schepen bestaande, Hollands-Zeeuwse vloot die op 18 februari 1639 onder bevel van luitenant-admiraal Maarten Harpertsz. Tromp een klinkende overwinning behaalde op een veel grotere vloot van Duinkerker kapers. Zes dagen later verscheen Tromp in de vergadering van de Staten-Generaal om verslag te doen van het verloop van de slag bij Duinkerken. De Hoog Mogende Heren besloten om hem te belonen met een keten van 2.000 gulden, aan commandeur Banckert een ketting van 800 gulden te schenken en aan zes kapiteins elk een ketting van 400 gulden.¹⁶⁴ Op 22 april verscheen de luitenant-admiraal opnieuw in de vergadering, ditmaal om ervoor te pleiten dat ook aan de kapiteins Ringels en Hollaer, die in febru-

159 NA, SG, inv.nr. 3150, fol. 608 (10 augustus 1603) = Japikse (ed.), *RSG 1602-1603*, 469, nt. 3.

160 *Ibid.*, inv.nr. 3160, fol. 428 (3 augustus 1608) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 438, nt. 5.

161 Cf. *infra*, 193, 216.

162 Cf. *supra*, 155-160.

163 NA, SG, inv.nr. 7479, 29 maart 1639.

164 *Ibid.*, inv.nr. 3245, fol. 59 (24 maart 1639).

ari geen vereringen hadden ontvangen, een dergelijke beloning werd uitgereikt.¹⁶⁵ Ook zij ontvingen kettingen van f 400, die door Van der Maa reeds de dag daarop werden geleverd en door de Staten-Generaal werden overhandigd aan Tromp, die op het punt stond om weer naar de vloot af te reizen.¹⁶⁶

De door Van der Maa ingediende declaratie voor de ketting, bestemd voor kapitein Hollaer luidt als volgt (afb. 2.17):

[in margine, in de hand van griffier Cornelis Musch] Capitein Gherad Hollaer den 23 april 1639

Den 29 maart 1639

Gemaect ten dienste vande hooch mogende heeren State Generael der Verenichde Nederlande

Een gouden ketin

wegende negen onse en 18 eng.

Compt tot 39 gul. d'ons

386:2:0

Tfaetson is d'ons 28 stuvers

14:0:0

Is samen:

400:2:0

(w.g.) Johan Vander Maa

In de specificaties is nauwkeurig aangegeven wat de beide geleverde kettingen wogen, wat het fatsoen of maakloon bedroeg en tegen welke prijs Van der Maa het goud leverde. Het gewicht, uitgedrukt in oncen, engels en aas, bedroeg 9 once 18 engels, oftewel ca. 304½ gram.¹⁶⁷ Voor ieder once goud rekende Van der Maa 39 gulden. Ook het fatsoen was afhankelijk van het gewicht: voor ieder once verwerkt goud werd 1 gulden en 8 stuivers in rekening gebracht. Bij kettingen was het gebruikelijk om fatsoen te berekenen per once verwerkt edelmetaal. Slechts één maal werd bij de bepaling van het fatsoen van een geleverde ketting niet naar het gewicht, maar naar de lengte gekeken. Dat was in maart 1634, toen de Staten-Generaal de Britse resident Sir William Boswell een ketting 'van ontrent vierhondert guldens waerdie' verleenden (*bijlage I, 1634-1*). Op 17 maart werd de ketting gewogen, opgemeten en in de vergadering getoond. De keten had een lengte van 6½ el. Aan fatsoen werd 26 gulden in rekening gebracht 'ider elle gereeckent voor fatsoen vier guldens'. Als reden voor deze ongewone vaststelling van het maakloon werd aangevoerd dat het 'extraordinaris werck' betrof.¹⁶⁸ Anders dan bij kettingen het geval was, werd bij medailles het fatsoen vaak per stuk gerekend.

De goudsmeden waren niet vrij in de vaststelling van de goudprijs en de hoogte

165 NA, SG, inv.nr. 3245 fol. 141 (22 april 1639).

166 *Ibid.*, fol. 142-143 (23 april 1639).

167 Eén ons weegt 30,76 gram en is onderverdeeld in 20 engels. Eén engels correspondeert met een gewicht van 1,538 gram; ieder engels is onderverdeeld in 32 aas.

168 NA, SG, inv.nr. 59, fol. 134 (13 februari 1634): verlening; fol. 153 (17 februari 1634): declaratie. De ketting woog 10 ons, 4 engels. Tegen 28 stuivers per ons zou het fatsoen bij normale berekening 14 gulden en 6 stuivers hebben bedragen.

(by 7 goud soene
 27 June 1639
 In macht der dienst van der Soons meogende
 Heden es sake der dinsten der vording der vording
 Der gouds keten, vording, vording, vording, vording
 Goudt es el 29 June 1639
 factoren is doud el 1639
 306-2
 14-0
 400-2
 Johan Vander Maa

Afb. 2.17 Declaratie van Johannes van der Maa van een keten bestemd voor Gerrit Hollaer, 23 april 1639. [Nationaal Archief, Den Haag, Archief Staten-Generaal]

van het fatsoen; deze werden door de Staten-Generaal bepaald en wellicht ook in een schriftelijke overeenkomst tussen beide partijen vastgelegd. Tussen 1590 en 1650 stegen zowel de goudprijs als ook het fatsoen. De prijs voor werkgoud met een gehalte van 22 karaat liep op van f 29 per ounce in 1590 tot f 41 vanaf 1645. Ruim een eeuw later in 1764 werd f 46 per ounce gerekend. Het fatsoen daarentegen steeg veel minder snel: terwijl het aan het einde van de zestiende eeuw 1 gulden en 5 stuiver bedroeg, lag het rond het midden van de zeventiende eeuw slechts drie stuivers hoger. En in 1764 ontving goudsmid Jan de Thomese voor het goud van de keten van de Hessische minister plenipotentiaris Von Moser f 46, iets meer dan twee gulden per ounce.

Met enige regelmaat richtten goudsmeden zich per verzoekschrift tot de Hoog Mogende Heren om verhoging van goudprijs of fatsoen te verkrijgen. Zo deed Hans Bouwens van der Houven in 1632 een aantal verwoede pogingen om het goud tegen f 37 per ounce af te mogen rekenen, tien stuivers meer dan tot dan toe gebruikelijk. Op 28 april en opnieuw op 29 mei diende hij hiertoe verzoekschriften van die strekking in. Bouwens van der Houven betuigde dat hij in zijn voorgaande declaraties een te lage goudprijs in rekening had gebracht, dat hij niet minder dan f 37 per ounce diende te ontvangen 'zoo sijn voorsaet altyts gehadt heeft' en dat het nog nooit zo moeilijk was geweest om aan goud te komen.¹⁶⁹ De vergadering besloot om het advies van de Raden en Generaalmeesters van de Munt in te winnen. Op 2 juni schaarden zij zich achter het verzoek van Bouwens van der Houven,

ingesien de gelegentheijdt van den jegenwoordigen tijt, bij dewelcke alle goude spetien, nae lust ende wille van de Gemeente, zoo hooch opgestijgert zijn, [...] zulcx dat d'once van 't werckgout van 22 karaten, den suppliant selven weijnich minder als sevenenedertich gulden

169 NA, SG, inv.nr. 57, fol. 261 (28 april 1632) en fol. 330 (29 mei 1632).

comt te staen, souden de Generaels het versoek van den suppliant niet ongefundeert houden, ende mitsdien van advijse zijn, dat hem tselve zoude mogen werden toegestaen, temeer, alzoo veeltijts, tot gerieff van Uwe Hooch Mogenden, groote quantiteitj goudts, ende dat in den ijl opsoecken, ende bijeen brengen moet.¹⁷⁰

Maar de vergadering besliste anders: in plaats van het advies van de generaalmeeesters over te nemen, liet men de plakkatens op de koers van de gouden en zilveren speciën opzoeken en opnieuw uitgeven.¹⁷¹ De dag daarop herhaalde Bouwens van der Houven zijn eerder gedane rekwes, maar tot twee maal toe bepaalde de vergadering het verzoek niet te willen honoreren.¹⁷²

Op 21 januari 1633 diende de goudsmid opnieuw een verzoekschrift in, waarin hij liet weten dat de stijging van de goudprijs dusdanig was dat het hem 'niet mogelijk en is om de leverantie van dien te maintineeren'. Opnieuw wees de vergadering het verzoek van de goudsmid van de hand. In plaats daarvan werd echter besloten dat hem 'een redelick subsidie sal worden toegeleit' over de kettingen, die hij 'geduerende de voorsz. steijgeringe van den goude specien' leverde.¹⁷³ Uiteindelijk werd op 20 april 1634 aan Bouwens van der Houven een bedrag van *f* 450 uitbetaald 'in aensieninge ende tot subsidie van groote schade die hij is lijdende door de hooge ende onbehoorlicke steijgeringe vant gout'.¹⁷⁴ In de daarop volgende jaren was de goudprijs geregeld onderwerp van discussie en waarschuwden de Staten-Generaal herhaaldelijk voor prijsstijgingen en het slechte allooi van sommige buitenlandse goudsoorten.¹⁷⁵

Maar soms werd ook aangedrongen op verhoging van het fatsoen, zoals op 6 november 1710, toen Johannes de Graef op grond van de 'meerder nettigheijt van het werck en arbeijd daer aen gedaen' voor twee gouden coppetassen en een gouden doos *f* 4 per once vroeg in plaats van het gebruikelijke tarief van *f* 3.¹⁷⁶ Een zelfde verzoek deed De Graef op 27 februari 1712 naar aanleiding van een nieuwe bestelling van twee gouden coppetassen en een gouden doos, waarbij hij aanvoerde 'dat het hem onmogelijck was de voorz: leverantie te doen in valeur en modellen als de laetste bij hem suppliant geleverde kelken en doos, voor en ten prijse als haer Hoog Mogenden den suppliant alsdoen hadden toegelegd tegens drie gulden per once, dewijle hij suppliant bij de gemelde laeste leverantie zich selve merckelijcke schade hadde gedaen'.¹⁷⁷ Onduidelijk is of het verzoek van De Graef ditmaal werd gehonoreerd.

170 NA, SG, inv.nr. 57, fol. 334 (2 juni 1632).

171 *Ibid.*, fol. 337 (3 juni 1632).

172 *Ibid.*, fol. 339 (4 juni 1632) en fol. 350 (9 juni 1632).

173 *Ibid.*, inv.nr. 58, fol. 67 (21 januari 1633).

174 *Ibid.*, inv.nr. 12506, fol. 59 (20 april 1634).

175 *Ibid.*, inv.nr. 3252, fol. 367 (30 augustus 1646); *ibid.*, inv.nr. 3260, fol. 440 (9 juni 1654).

176 *Ibid.*, inv.nr. 3371, fol. 555 (6 november 1710).

177 *Ibid.*, inv.nr. 3376, fol. 230 (27 februari 1712).

Afrekening en betaling

Afrekening

Nadat de prijs van de door de goudsmid geleverde voorwerpen was vastgesteld, droeg de vergadering de ontvanger-generaal van de Unie op om uit te betalen. Hier toe werd door de griffier een akte opgesteld in de vorm van een betalingsordonnantie, een bevelschrift tot uitbetaling. In het begin geschiedde het 'depêcheren' of 'slaan' van dergelijke betalingsordonnanties door de Staten-Generaal, maar in de loop van 1624 werd deze taak door de Raad van State overgenomen. In 1651 vond opnieuw een wijziging plaats. Nog steeds was het de Raad van State die zorg droeg voor het uitschrijven van de betalingsordonnanties, maar vooraleer dat gebeurde moest de rekening met alle begeleidende stukken aan de Generaliteits Rekenkamer worden toegezonden. Door de rekenkamer werd nagegaan of de Unie inderdaad verplicht was om de rekening te voldoen. Vervolgens werden de stukken teruggezonden aan de Raad van State, die de betalingsordonnantie uitschreef. Maar voordat de betalingsordonnantie naar de ontvanger-generaal ging, controleerde de rekenkamer of deze volgens de regels was opgesteld. Pas dan kreeg de ontvanger-generaal de betalingsordonnantie en kon de rekening daadwerkelijk worden voldaan.¹⁷⁸

Vanaf 1586 tekende de griffier van de Staten-Generaal alle uitgegeven betalingsordonnanties op in een register. Met een korte onderbreking van een half jaar in 1624, toen de Raad van State het uitschrijven van betalingsopdrachten overnam, werd dit ordonnantieboek bijgehouden totdat deze werkzaamheid in 1656 werd beëindigd. In de zes delen van het ordonnantieboek zijn ook verschillende betalingen van de door de Staten-Generaal tussen 1586 en 1656 verleende presenten terug te vinden (afb. 2.18).¹⁷⁹ Vergelijkbare gegevens zijn te vinden in de resoluties van de vergaderingen van de Staten-Generaal: tot 1654 en opnieuw in de jaren 1671-1690 werd nauwgezet opgetekend, welk bedragen de goudsmiden in rekening brachten.

Generale petitie, staat van oorlog en quotenstelsel

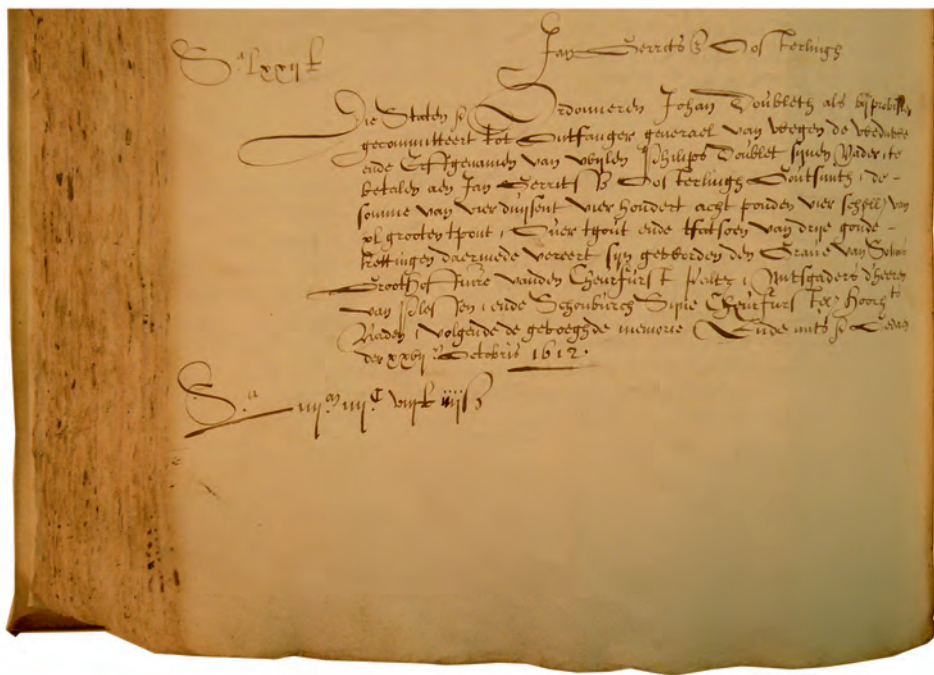
Betalingsordonnanties werden doorgaans uitgeschreven ten laste van de ontvanger-generaal van de Unie. In de praktijk was het echter niet de ontvanger-generaal die de uitbetalingen verrichtte.

In het complexe financiële bestel van de Republiek bezaten de soevereine gewesten een grote mate van autonomie: zij bepaalden welke belastingen in hun eigen territoir werden geheven en organiseerden de inning ervan.¹⁸⁰ Uit de inkomsten wer-

178 Zie voor betalingsordonnanties: Japikse, *Inventaris Staten-Generaal*, 528; Bylsma, *Inventaris Generaliteitsrekenkamer*, 10-11.

179 NA, SG, inv.nrs. 12503-12508.

180 Zie voor een inleiding op het financiële bestel van de Republiek: Liesker en Fritschy, *Gewestelijke financiën*,

Afb. 2.18 Ordonnantie van betaling ten behoeve van Jan Gerritsz. Oosterlingh voor drie ketens, 27 oktober 1612. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten-Generaal]

den echter niet alleen de eigen provinciale of 'particuliere' huislasten betaald, maar ook de 'generale' lasten, uitgaven door de Unie merendeels op gebied van defensie en buitenlandse politiek. Ter bekostiging van deze generale lasten voorzag artikel V van de Unie van Utrecht van 1579 in de heffing van zogenaamde 'generale middelen' of 'gemenelandsmiddelen', belastingen op wijnen, bieren, het malen van koren en graan, zout, stoffen waarin goud- of zilverdraad was verwerkt, wollen en zijden stoffen, het bezit van gehoornde beesten en bezaaide landen, het slachten van dieren, de verkoop van paarden en ossen en op goederen die naar de waag werden gebracht. Inderdaad voerden de gewesten na verloop van tijd de meeste van deze generale middelen wel in, maar van 'eenpaerlick ende op eenen voet' geheven belastingen die uitsluitend ter betaling van de gemene lasten werden aangewend, zoals de opstellers van de Unie van Utrecht voor ogen had gestaan, was geen sprake.¹⁸¹

Alleen over de hoogte van de generale lasten en het aandeel dat elk gewest daarvan voor zijn rekening diende te nemen, werd op Generaliteitsniveau beslist. Hier-

3-9; Zwitser, *Militie*, 62-81.

181 Liesker en Fritschy, *Gewestelijke financiën*, 4.

toe werd door de Raad van State jaarlijks de 'generale petitie' opgesteld, een overzicht van financiële wensen. De generale petitie was in vrij algemene termen gesteld en bevatte alleen totaalbedragen. Een nadere uitwerking daarvan vond zijn neerslag in de staten van oorlog, die niet alleen alle afzonderlijke uitgaven bevatten, maar waarin tevens de 'repartitie' was vastgelegd: een opgave van de verdeling van de bedragen over de verschillende gewesten.¹⁸² Zo had elk gewest op zijn 'repartitie' verschillende compagnieën soldaten, die door dat betreffende gewest werden uitbetaald. De generale petitie en de staten van oorlog hadden een voorwaardelijk karakter. Het waren voorstellen, die eerst aan de Staten-Generaal werd toegezonden en vervolgens in het najaar ter goedkeuring aan de statenvergaderingen werden voorgelegd. Zij dienden schriftelijk hun instemming of consent te verlenen.

Omdat de financiële draagkracht van de provincies sterk verschilde, betaalden de gewesten niet een even groot aandeel in de totale som van de generale lasten. In plaats daarvan werd een quotenstelsel gehanteerd, een verdeelsleutel bedoeld om zoveel mogelijk recht te doen aan de financiële situatie van de afzonderlijke gewesten. Aan de totstandkoming en uiteindelijke vaststelling van de quotentabel ging een langdurig en uiterst moeizaam proces vooraf, dat ertoe leidde dat in december 1616 een voorlopige quotentabel zou worden ingevoerd, die, afgezien van enkele kleine en kortstondige wijzigingen, in de praktijk tot 1792 in gebruik zou blijven.¹⁸³ In zijn boek over het Staatse leger kwam Zwitzer voor de jaren 1616 en 1792 tot de volgende quotentabellen, waarbij elke *f* 100 als volgt over de gewesten werd verdeeld (zie tabel 2.7).¹⁸⁴

Ook het landschap Drenthe betaalde mee aan de generaliteit, maar niet op dezelfde voet als de overige gewesten. Het had niet het recht om in de vergadering van de Staten-Generaal te verschijnen en in te stemmen met de in de generale petitie gevraagde bedragen en was tot 1792 niet in de quotentabel opgenomen, maar kreeg een aanslag opgelegd van één gulden boven op elke honderd gulden. Bij de reorganisatie van 1792 werden zowel het landschap Drenthe als ook de kas van de Generaliteit in de quotentabel opgenomen.

Voor het overgrote deel voldeden de gewesten hun quote in de geconsenteerde lasten niet aan de kas van de Generaliteit. In plaats daarvan betaalden de ontvangers van de verschillende gewesten rechtstreeks aan de militairen en andere belanghebbers, die op hun repartitie stonden.

182 Zie voor generale petitie en staten van oorlog: Zwitzer, *Militie*, 73-81; Van Deursen, 'Staat van oorlog' en *id.*, 'Raad van State'.

183 Zie over de moeizame totstandkoming van de quote: Zwitzer, *Militie*, 65-68.

184 *Ibid.*, 68-73. Dormans, *Tekort*, 29 heeft twee afwijkende tabellen, de eerste voor de ordinaris en de tweede voor de extraordinaris quote. Geen van beide tabellen komt bij optelling exact op *f* 100 uit.

TABEL 2.7 Quotentabellen uit 1616 en 1792

gewest	1616	1792
Gelderland	5:12:3	6:0:10
Holland	58:6:2¼	62:1:0
Zeeland	9:3:8	3:16:0
Utrecht	5:16:7½	4:10:0
Friesland	11:13:2¾	9:7:0
Overijssel	3:11:5	3:9:6
Groningen	5:16:7½	5:7:8
Drenthe		0:19:10
Generaliteit		4:8:2

Bron: Zwitser, 'Militie', 71.

De kosten van het diplomatieke verkeer: 'gedeputeerden buiten de provincien' en 'defroyementen'

De staten van oorlog bevatten niet alleen de geraamde uitgaven voor leger en vloot, maar ook een aantal andere kosten die de generaliteit verwachtte te maken, zoals die voor de diplomatieke betrekkingen met andere staten. Hierbij dient onderscheid gemaakt te worden tussen de kosten die vertegenwoordigers van de Republiek in het buitenland maakten én de uitgaven die werden gedaan in verband met de ontvangst, huisvesting en verering van buitenlandse gezanten in Den Haag.¹⁸⁵ Deze laatste kosten worden aangeduid met de term 'defroyement', uit het Frans: *défrayer qn.* (~ iemand vrijhouden van kosten). In het diplomatieke verkeer was het gebruikelijk om buitenlandse gezanten direct na hun aankomst gedurende een aantal dagen te 'defroyeren', d.w.z. te onthalen en te logeren. Lange tijd namen de Staten-Generaal nagenoeg alle kosten van buitenlandse vertegenwoordigers voor hun rekening, maar naar Frans voorbeeld werd het defroyement vanaf januari 1626 aan banden gelegd. Sinds die tijd bleef het beperkt tot drie dagen, terwijl ook het per dag te besteden bedrag werd beperkt.¹⁸⁶

In de staat van oorlog van het jaar 1595 was reeds voorzien in beide uitgaven: voor Staatse vertegenwoordigers in het buitenland én voor defroyementen.¹⁸⁷ Zo werden ten laste van de gewesten Holland en Zeeland de traktementen gebracht van Lieven Calvart, Noel de Caron en Adrianus Damman, de vertegenwoordigers van de Republiek bij de koningen van Frankrijk, Engeland en Schotland. In 1595 werden deze opgaven nog opgenomen onder het kapittel 'tractementen', maar op

185 Zie voor deze representatieve kosten: Heringa, *Eer en hoogheid*, 122 e.v. en 409 e.v.

186 *Ibid.*, 412-413.

187 NA, SG, inv.nr. 8040.

den duur werden ze opgevoerd onder een eigen rubriek, genaamd 'gedeputeerden buiten de provincien'.¹⁸⁸ Op den duur breidde het aantal Staatse gezanten in het buitenland zich gestaag uit. In de loop van de zeventiende eeuw werden de kosten van tijd tot tijd wel door meer gewesten gedragen, maar uiteindelijk zouden de uitgaven toch vooral ten laste van het gewest Holland komen.¹⁸⁹ In de periode 1726-1790 bedroegen de uitgaven op de post van 'gedeputeerden buiten de provincien' gemiddeld f 116.393 per jaar. In elk geval in 1644, maar vermoedelijk al veel eerder, werd als onderdeel van de post van 'gedeputeerden buiten de provincie' ten laste van het gewest Holland een bedrag opgevoerd, bestemd voor de declaraties van de 'ministers buiten 's lands'. Volgens de staat van oorlog ging het om betalingen van salarissen van predikanten en secretarissen, van brieflonen en van reiskosten. In de vijf jaren vóór 1644 was voor dergelijke declaraties gemiddeld meer dan f 25.000 per jaar uitgegeven. Toch werd een bedrag van f 15.000 opgevoerd. In de jaren na 1644 steeg dit bedrag tot f 50.000. Vervolgens bleef het op dit niveau, totdat de post bij de omvangrijke reorganisatie van de financiën van de generaliteit in 1792 kwam te vervallen. In de periode 1726-1790 bedroegen de werkelijke uitgaven op de post van 'ministers buiten 's lands' gemiddeld f 47.762 per jaar.

De andere post op de staat van oorlog van 1595 die betrekking had op het diplomatieke verkeer, bestond uit een som van f 1.000 per maand ten laste van het gewest Holland, bestemd voor 'extraordinaris defroijementen ende vereeringe van gesanten'. De post van defroyementen was oorspronkelijk bedoeld voor twee soorten uitgaven: de kosten die door de Republiek werden gemaakt voor ontvangst en onthaal van buitenlandse gezanten én de uitgaven ten behoeve van tijdelijke, buitengewone ambassades en bezendingen naar buitenlandse hoven.

Tot 1609 bleef het voor defroyementen uitgetrokken bedrag gehandhaafd op f 12.000 per jaar. Toch lijken de betalingen niet door het gewest Holland te zijn gedaan, maar door de ontvanger-generaal uit de contributies van de gewesten Brabant, Gelderland en Vlaanderen. In de staat van oorlog van 1607 staat het gewest weliswaar nog steeds aangeslagen voor het maandelijks bedrag van f 1.000, maar daarbij is aangetekend dat 'soo diergelijcken oncosten in langen tijt bij die van holland niet betaelt en sijn geweest' en dat de post gehandhaafd blijft 'mits dat voortaan d'selve oncosten niet meer opten Ontfanger generael, maer op die van hollandt beswesen worden'.¹⁹⁰

188 Al in de staat van oorlog van 1597 zijn de op Holland gerepartieerde tractementen voor Calvart, De Caron en Damman onder een afzonderlijk kapittel 'gedeputeerden buijten de provincie' gebracht. Tot 1648 zijn de door Zeeland te verrichten betalingen nog gewoon onder het kapittel 'tractementen' opgenomen. In de staat van oorlog van 1650 is ook voor Zeeland en voor andere gewesten een kapittel 'gedeputeerden buiten de provincie' geïntroduceerd. Zie NA, SG, inv.nrs. 8041 en 8055 en NA, RvS, inv.nr. 1256.

189 *Generaal rapport*, 172.

190 NA, SG, inv.nrs. 8043.

TABEL 2.8 Ontwikkeling van de post van defroyementen op de staten van oorlog (bedrag per jaar)

periode	bedrag per jaar
1595-1608	12.000
1609-ca. 1644	100.000
ca. 1644	120.000
na 1644-1652	100.000
1653-1662	300.000
1663-1667	200.000
1668-1795	300.000

Bron: NHA, GRN, inv.nr. 1233; RvS, inv.nrs. 2225-2227.

Met ingang van 1609, toen de onderhandelingen die tot het Twaalfjarig Bestand zouden leiden maakten dat de uitgaven snel opliepen, werd het voor defroyementen gereserveerde bedrag verhoogd van *f* 12.000 tot *f* 100.000 per jaar, waarbij elk gewest zijn eigen aandeel te dragen had. In de daarop volgende decennia bleek het een aantal malen nodig om het bedrag opnieuw naar boven bij te stellen, totdat het uiteindelijk vanaf 1668 definitief op *f* 300.000 per jaar uitkwam (zie tabel 2.8). Anders dan de post van 'gedeputeerden buiten de provincien' zouden de defroyementen nooit als een afzonderlijk kapittel op de staat van oorlog voorkomen. In plaats daarvan werden zij opgenomen onder het hoofd 'andere onkosten van de oorlog'.¹⁹¹

Vanaf 1613 werd de jaarlijkse som van *f* 100.000 bestemd voor de defroyementen niet langer over alle gewesten omgeslagen, maar nam Holland de eerste helft van het bedrag volledig voor zijn rekening. Vervolgens werd de resterende helft via de quote over alle provincies, Holland inclusief, omgeslagen. Van dat moment af betaalde Holland jaarlijks dus *f* 79.154:10:4½: de eerste helft van het jaarbedrag van *f* 100.000 én de normale gewestelijke quote, die uitkwam op *f* 29.154:10:4½. We mogen aannemen dat Holland zo'n groot aandeel in de betalingen voor zijn rekening nam om op die wijze de buitenlandse betrekkingen beter te kunnen beheersen. Maar in de volgende jaren zou dat aandeel nog veel sterker toenemen. Gelet op de 'menichvuldige besendingen die albereijts zijn gedecerneert buijten s'Lants ende nog verder gedecerneert souden mogen werden' besloten de Staten-Generaal in hun vergadering van 27 februari 1653 om het jaarbedrag van *f* 100.000 substantieel te verhogen tot *f* 300.000.¹⁹² De dag daarop kwam de door de Hoog Mogende Heren aangenomen resolutie ook in de vergadering van de Staten van Holland ter sprake. Men besloot op dinsdag 3 maart mr. Govert Brassier, thesaurier-generaal

191 *Generaal rapport*, 225-226; NHA, GNR, inv.nr. 1233: 'retroacta nopens de post van defroyementen'.

192 NA, SG, inv.nr. 3259, fol. 174 (27 februari 1653).

TABEL 2.9 Ontwikkeling van de post van defroyementen op de staten van oorlog per gewest (bedrag per jaar)

	1620	1653	1663	1673	1676	%
Gelderland	2.806:2:5¼	8.418:7:6	5.612:0:0	0	8.418:15:0	2,8
Holland						
eerste helft	50.000:0:0	150.000:0:0	100.000:0:0	150.000:0:0	150.000:0:0	50
deel quote	29.154:10:4½	87.463:11:4	58.309:7:6	109.985:18:9	87.464:1:3	29,2
Zeeland	4.591:16:8¾	13.775:11:3	9.183:6:8	13.775:0:0	13.775:0:0	4,6
Utrecht	2.915:9:½	8.746:6:10	5.831:5:0	0	8.746:17:6	2,9
Friesland	5.830:18:1	17.492:13:9	11.661:9:2	17.492:3:9	17.492:3:9	5,8
Overijssel	1.785:14:3½	5.357:2:6	3.570:16:8	0	5.356:5:0	1,8
Stad en Lande	2.915:9:½	8.746:6:10	5.831:5:0	8.746:17:6	8.746:17:6	2,9
totaal	100.000:0:0	300.000:0:0	200.000:0:0	300.000:0:0	300.000:0:0	100

Bron: NA, SG, inv.nrs. 4984, 8058, 8081 en 8086; RvS, inv.nrs. 2225-2227.

van de Unie en de heren Everard Lodensteyn en Gerard Glas, die namens het gewest zitting in de Raad van State hadden, te ontbieden met de bedoeling om

behoorlijke sorge te willen draghen, dat de somme van tweemaal hondert duysent guldens, daer mede de post van defroyementen, ende voor de Gedeputeerdens buyten 's Landts, ingevolge van haer Hoogh Mog. Resolutie van gisteren, voor den loopenden jare seshien hondert drie en vyftigh sal werden verhooght, in 't geheel op de repartitie van dese Provincie gestelt, of immers soo weynig daer van op de repartitien van de andere Provincien gebracht mach werden, als eenighsints sal kunnen worden geobtineert.¹⁹³

Inderdaad verschenen de ontboden heren op de afgesproken dag in de vergadering van de Staten van Holland en zegden zij toe 'de voorgeroerde hare Edele Groot Mogendens goede meyninghe ten besten sullen helpen seconderen'.¹⁹⁴ Uiteindelijk werd niet de gehele verhoging van f 200.000 ten laste van Holland gebracht, maar bleef men bij de formule dat het gewest de eerste helft van het bedrag geheel voor zijn rekening zou nemen, waarna de tweede helft via de bestaande verdeelsleutel over de gewesten werd omgeslagen (zie tabel 2.9).

Nadat de gedeputeerde van Groningen in de vergadering van 28 november 1659 het voorstel had gedaan om de verhoging op de post van de defroyementen volledig ongedaan te maken, omdat van een overschot sprake zou zijn,¹⁹⁵ werd het verzoek

193 NA, SvH, inv.nr. 86, fol. 74 (28 februari 1653).

194 *Ibid.*, fol. 93 (4 maart 1653).

195 NA, SG, inv.nr. 3265, fol. 753 (28 november 1659): de Groningse deputeerde deelde mede te hebben vernomen 'datter eenige Tonnen Gouts in voorraet ofte te goede sijn, voor de gemeene Staet op de post van defroyementen'.

gedeeltelijk gehonoreerd en het in de generale petitie van 1663 opgenomen bedrag tot f 200.000 teruggebracht. Ten grondslag aan de beslissing lag de door de Raad van State uitgesproken veronderstelling dat het aantal omvangrijke en kostbare ambassades en bezendingen in de komende jaren minder groot zou zijn.¹⁹⁶ Uiteindelijk zou die verwachting niet uitkomen en het jaarbedrag vijf jaar later definitief op f 300.000 vastgesteld worden. De verlaging in 1663 en het terugdraaien ervan in 1668 hangen ongetwijfeld samen met de internationale politieke situatie: in 1663 was het vrede en leek er wel op de diplomatieke kosten gekort te worden, maar met het uitbreken van de Tweede Engelse Oorlog in 1665 en de groeiende spanningen met Frankrijk liepen deze ongetwijfeld weer snel op.

De post van defroyementen bleef zelfs op f 300.000 gehandhaafd, nadat de gewesten Gelderland, Utrecht en Overijssel tijdens het rampjaar 1672 door vijandelijke troepen waren bezet. In plaats van het totaal op te brengen bedrag aan te passen en te verminderen, nam Holland in 1673 de quoten van de drie bezette gewesten voor zijn rekening, terwijl in 1674 de quoten van Zeeland, Friesland en Groningen aanzienlijk werden verhoogd. Na 1675 werden Gelderland, Utrecht en Overijssel weer in de Unie opgenomen, waarna de kosten weer op de oude voet over de zeven gewesten werden verdeeld.¹⁹⁷

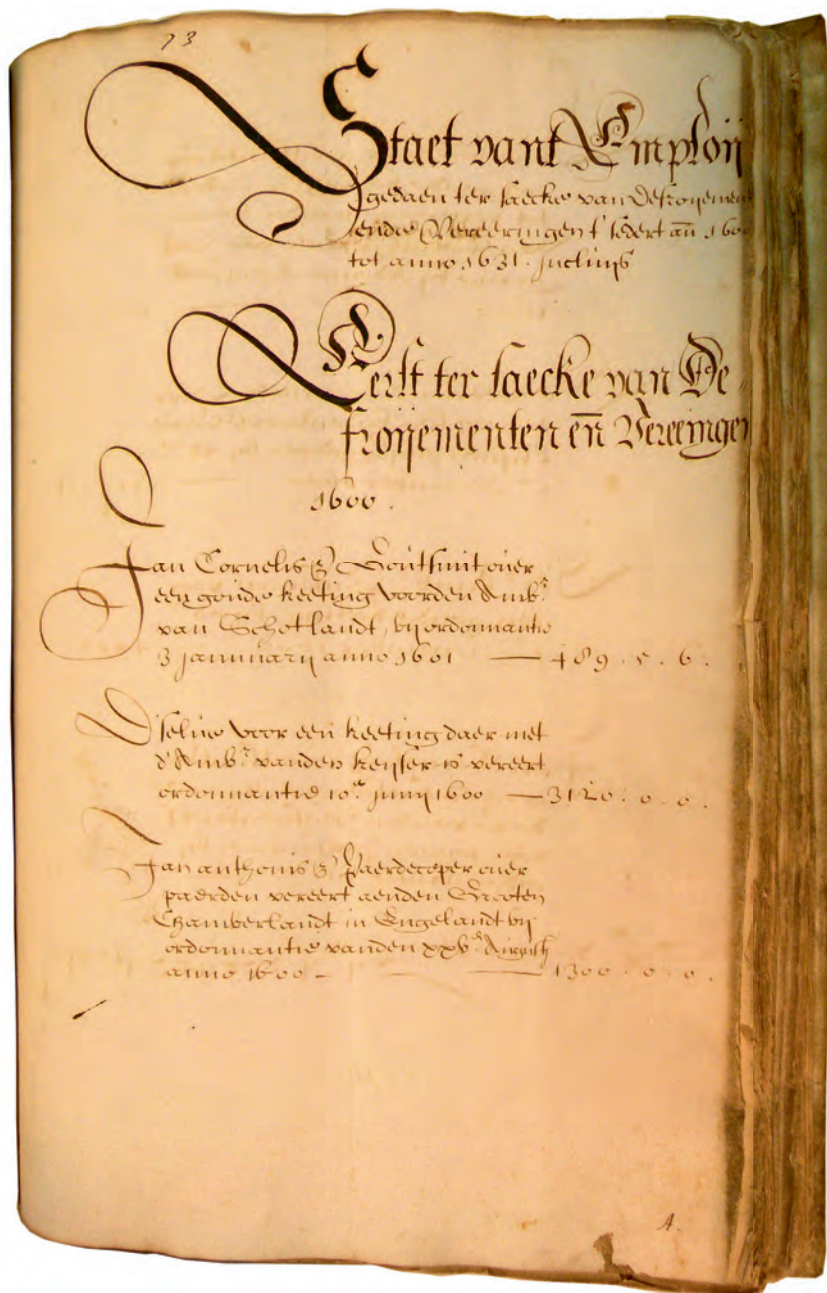
Oorspronkelijk waren de posten 'gedeputeerden buiten de provincien' en 'ministers buiten 's lands' bedoeld ter bekostiging van de permanente vertegenwoordigingen van de Republiek in het buitenland, terwijl uit de 'defroyementen' de uitgaven voor ontvangst en onthaal van buitenlandse gezanten, alsmede van tijdelijke gezantschappen aan buitenlandse hoven werden bekostigd. Uit de jaren 1600-1631 zijn drie staten bewaard gebleven, waarin de betalingen staan genoteerd, die werden gedaan voor defroyementen en bezendingen aan buitenlandse hoven (afb. 2.19). De staten, die elkaar gedeeltelijk overlappen, bevatten veel betalingen aan herbergiers en logieshouders die buitenlandse gezanten onthaalden en onderdak boden, aan schippers die het vervoer van hun train en hun bagage verzorgden en aan goudsmiden en anderen, die de afscheidspresenten vervaardigden en leverden.¹⁹⁸

Maar op den duur vervaagde het onderscheid tussen beide posten en kwam het steeds vaker voor dat uitgaven ten behoeve van in het buitenland residerende vertegenwoordigers op de post van defroyementen werden gebracht. Daarbij ging het niet alleen om permanente toeslagen, maar ook om daggelden, reiskosten en verschotten. Zo zijn in de omvangrijke in 1678 opgestelde rapportage over de financi-

¹⁹⁶ NA, RvS, inv.nr. 2226, fol. 5-6.

¹⁹⁷ NHA, GRN, inv.nr. 1233: 'retroacta nopens de post van defroyementen'. NA, SG, inv.nrs. 8080-8082 en 8086.

¹⁹⁸ In de Koninklijke Bibliotheek bevindt zich een staat met opgaven uit de jaren 1600-1629. In het Nationaal Archief bevinden zich twee staten: een staat uit de jaren 1609-1619 in de afdeling Aanwinsten en een tweede staat uit de jaren 1600-1631 in de collectie Aitzema. Zie bijlage IV.

Afb. 2.19 'Staet vant Employon gedaen ter saecke van defroijementen ende Vereeringen t' sedert anno 1600 tot anno 1631 incluijs', na 1631. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Aitzema]

en van Holland al verschillende uitgaven ten behoeve van in het buitenland verblijvende vertegenwoordigers op de post van defroyementen gebracht.¹⁹⁹ En dat dit ook in later jaren het geval bleef, blijkt uit de uitgaven op de post van de defroyementen, die tussen 1688 en 1719 in de registers van ordonnanties van betaling betreffende de Staten van Oorlog zijn geregistreerd en vergelijkbare gegevens uit de tweede helft van de achttiende eeuw, die in de Generaliteitsgrootboeken zijn opgetekend.²⁰⁰

Maar in de loop van de zeventiende eeuw werden ook nog andere uitgaven op de post van defroyementen ondergebracht. Zo besloten de Staten-Generaal in hun vergadering van 29 oktober 1653 om uit de f 300.000 van de defroyementen een bedrag van f 50.000 te reserveren, bestemd voor de uitgaven ten behoeve van de chambre mi-partie.²⁰¹ De chambre mi-partie was een Spaans-Nederlandse commissie, die bij artikel 21 van het verdrag van Munster was ingesteld om een oplossing te bieden voor onopgeloste grensgeschillen langs de grenzen van alle generaliteitslanden. En op 18 januari 1691 werd besloten om f 30.000 uit de defroyementen aan te wenden voor het onderhoud van een aantal gereformeerde Franse officieren, die omwille van hun geloof hun vaderland waren ontvlucht.²⁰²

Uit de opsomming die de commissie Goldberg in 1797 in haar rapport (afb. 2.20) bij de post van de defroyementen gaf, blijkt hoezeer deze inmiddels tot een vergaarbak was geworden voor de betaling van allerhande kosten, 'lopende over de casueele uitgaven der ministers buiten 's lands, hunne reiskosten, briefporten en andere verschotten, bijslag van tractement enz. – Extra ordinariis bezendingen van wegen den Staat – Vereeringen aan de uitheemsche ministers – Onderhoud van eenige Refugés enz.'²⁰³

Wat gedurende de twee eeuwen van het bestaan van de Republiek niet veranderde, is dat de uitgaven voor het merendeel van de door de Staten-Generaal als geschenken gegeven ketens, kettingen en medailles uit de post van defroyementen werden betaald. Voor de duidelijkheid dient hierbij te worden aangetekend dat dit niet gold voor de vereringen die aan verdienstelijke militairen en zeelieden werden verleend. Dat blijkt duidelijk uit de grootboeken Generaliteit, die voor de jaren 1751-1796 in het archief van de Financie van Holland bewaard zijn gebleven.²⁰⁴ Hierin zijn alle uitbetalingen opgetekend die de ontvanger-generaal, de kwartiers-

199 In de vergadering van de Staten van Holland en West-Friesland van 11 februari 1678 werd het voorstel gedaan om onderzoek te doen naar de staat der financiën van het gewest. Op 24 februari werd het aangenomen, waarna een onderzoekscommissie werd ingesteld. De resultaten werden in de vergadering van de Staten van Holland gepresenteerd. In 1797 zouden zij in druk verschijnen als bijlagen bij het rapport van de 'commissie tot het onderzoek naar den staat der financiën van Holland', die onder leiding stond van Johannes Goldberg.

200 NHA, GRN, inv.nrs. 1282-1283, 1287-1294 en 1303-1315: registers van ordonnanties van betaling; NA, FH, inv.nr. 200-244: Generaliteitsgrootboeken.

201 NA, SG, inv.nr. 3259, fol. 1013-1014 (29 oktober 1653).

202 *Generaal rapport*, 226.

203 *Rapporten en Memoriën*, litt. S 1. loco: staat van betaaling.

204 NA, FH, inv.nrs. 200-244.

R A P P O R T E N 6
 E N
 M E M O R I E N
 O V E R D E
 F I N A N T I E N
 V A N
 H O L L A N D.

*Met de Bylagen tot dezelve behorende, in de Jaren 1678. 1721. 1728.
 en 1750. respectivelyk uitgebragt ter Vergadering der Sta-
 ten van dezelve PROFINCIE.*

In den HAAG, ter 's Lands Drukkery.

KONINKL.
 BIBLIOTHEEK
 'S-GRAVENHAGE.

Afb. 2.20 *Rapporten en Memoriën over de Finantiën van Holland met de bylagen tot dezelve behorende, in de Jaren 1678, 1721, 1728 en 1750 respectivelyk uitgebragt ter vergadering der Staten van dezelve provincie Den Haag 1797.* [Koninklijke Bibliotheek, Den Haag]

ontvangers en de commiezen van 's lands magazijnen van oorlog van het gewest Holland ten behoeve van de generaliteit deden. Hieronder vallen de diplomatieke presenten en de vereringen aan bodes en boodschappers die in die periode werden gedaan. Wat ontbreekt zijn de vereringen die in 1781 aan de helden van Doggersbank (*bijlage I, 1781-2a/g*) en in 1793 aan de Engelse kapitein Berkeley en zijn luitenanten werden gegeven (*bijlage I, 1793-1a/e*). In 1781 en 1782 werden de presenten voor Zoutman en de zijnen immers niet door een van deze drie functionarissen voldaan, maar door mr. Joan Patijn, ontvanger-generaal van het verhoogde last- en veilgeld van het ressort Amsterdam. Niet bekend is wie de in 1793 gegeven vereringen betaalde.²⁰⁵

Defecten en buitengewone petitiees

Het bijzondere aan de post van defroyementen was gelegen in het feit dat de eerste helft volledig ter repartitie van het gewest Holland was gebracht, terwijl het tweede deel via de bestaande verdeelsleutel die het quotenstelsel bood, over alle gewesten, Holland inclusief, was omgeslagen. Volgens de 'personele commissie van het financie-weezen', die in 1790 rapporteerde over de staat van de financiën van de Republiek bestond die merkwaardige verdeling al sinds 1613. Wat hiervoor de reden was, hadden de commissieleden niet met zekerheid kunnen achterhalen, maar zij spraken wel hun vermoeden uit: 'misschien heeft daar toe aanleiding gegeven, dat de andere Provinciën al vroeg nalaatig wierden om hun aandeel aan handen van den Ontfanger Generaal te betaalen, zoo als zij verplicht waren alle maand te doen volgens den Staat van Oorlog'.²⁰⁶ Inderdaad lijken achterstallen of 'defecten' op de post van defroyementen in de zeventiende eeuw aan de orde van de dag. Met enige regelmaat kwam dit onderwerp in de vergadering van de Staten-Generaal aan de orde en geregeld kregen de ontvanger-generaal of de Generaliteits Rekenkamer opdracht om overzichten te fourneren van gedane betalingen en ontstane achterstanden. Zo blijkt uit een overzicht dat ontvanger-generaal Philips Doubleth op 19 december 1646 ten behoeve van de Hoog Mogende Heren opstelde, dat over de afgelopen 18 jaar door Zeeland, Utrecht, Friesland, Overijssel en Groningen in het geheel niets op de post van defroyementen was betaald, terwijl Gelderland de quote van de eerste vijf jaren had voldaan en nog een achterstand van 13 jaar had. Holland had een bedrag van bijna 1,3 miljoen gulden betaald en had volgens de ontvanger-generaal nog een kleine achterstand van f 140.498:19:6 (afb. 2.21).²⁰⁷ Overigens waren de Hollandse gedeputeerden het met de berekeningen van Doubleth niet eens. Een maand later dienden zij een 'tegenstaet' in om aan te tonen dat de ontvanger-generaal een aantal door het gewest gedane betalingen ten bedrage van

205 Cf. *infra*, hoofdstuk III, 311.

206 *Generaal rapport*, 226.

207 NA, SG, inv.nr. 4984, 19 december 1646.

f 264.685:13:11, die betrekking hadden op de ontvangst van de Engelse koningin Henriëtte Maria, niet in zijn berekening had opgenomen. Nam men deze in de rekening op, dan was sprake van een overbetaling van f 121.186:14:4 (afb. 2.22).²⁰⁸

Na de rapportage van december 1646 volgden vóór het verstrijken van de zeventiende eeuw nog verschillende van dergelijke staten. Uit een vergelijking van de in deze staten gedane opgaven blijkt dat tot het midden van de eeuw de betalingen op de post van defroyementen vrijwel geheel ten laste van het gewest Holland kwamen en dat de overige provincies nagenoeg niets bijdroegen. Gelderland, Zeeland, Overijssel en Groningen zouden slechte betalende blijven, terwijl Utrecht en in mindere mate Friesland in de tweede helft van de zeventiende eeuw meer bijgingen dragen aan de kosten van de diplomatieke betrekkingen die de Republiek met buitenlandse mogendheden onderhield (zie tabel 2.10).

Op de gepresenteerde cijfers reageerden de Staten-Generaal door de 'defectueuze' gewesten aan te schrijven met het dringende verzoek om de achterstallen zo spoedig mogelijk te voldoen. Doorgaans lijken dergelijke oproepen niet veel succes te hebben gehad. Zodoende zagen de Staten-Generaal zich genoodzaakt om hun toevlucht tot andere middelen te nemen om tekorten op de post van de defroyementen weg te werken. Een van die middelen was de in 1653 bepaalde verhoging van de post van de defroyementen op de staat van oorlog: door een structurele verdrievoudiging van de post hoopte men tot een definitieve oplossing van de tekorten te komen (afb. 2.23).²⁰⁹ Maar ook in de jaren daarna bleven tekorten en overschrijdingen voorkomen. Het waren vooral de Hollandse gedeputeerden die, vaak lang voordat het jaar was verstreken, in de vergadering van de Staten-Generaal aangaven dat de provincie al zoveel aan defroyementen had uitgegeven, dat de som van de betalingen het bedrag van de gewestelijke quote naderde of reeds had overschreden. Een tijdelijke oplossing waar de Staten-Generaal vanaf het eind van de jaren zestig van de zeventiende eeuw in een dergelijk geval vaak naar grepen, bestond daarin dat zij het gewest toestemming verleenden om alles wat het boven de jaarlijkse quote betaalde, in mindering te mogen brengen op de verplichtingen van het daaropvolgende jaar.

Uiteindelijk kon het schuiven met middelen de problemen niet oplossen, zodat de Staten-Generaal zich op gezette tijden gedwongen zagen de Raad van State te verzoeken een buitengewone petitie uit te schrijven. Anders dan de jaarlijks terugkerende generale petitie hadden de buitengewone petitie's een ad hoc karakter en waren zij bedoeld om additionele middelen te verkrijgen voor een nauwkeurig omschreven doel.²¹⁰ In de laatste decennia van de zeventiende en de eerste jaren van de achttiende eeuw werden door de Raad van State twaalf buitengewone petitie's uit-

208 NA, SG., inv.nr. 4985, 24 januari 1647.

209 *Ibid.*, inv.nr. 5001, 5 maart 1653.

210 Van Deursen, 'Raad van State', 82: 'Toen de generale petitie niet langer voldeed, moest men wel naar andere middelen grijpen. Aanvullende, speciale petitie's werden van uitzondering tot regel'; Zwitser, *Militie*, 74.

24
 1677

Tegenstaet gestelt tegen de staet vanden
 Ontfanger Doubleth overgelevert Aen
 aensien vande wanbetalinge bijde Secken
 Staten van Holland Inde defroijementen
 gedaen beginnende 1629 tot 1646 Incluijs

De Ontfanger generael Philips Doubleth
 stelt dat mijn Secken de Staten van
 Holland noec sonder bezuldijs sijn de somme $\text{£ } 140490-19-6\frac{1}{2}$
 van

Daer tegenb noec bouwe voorgaende betalinge
 bijden Ontfanger generael genoeten noec
 betaelt is volgens de ordonantie vanden
 Raede van Staten onder defroijementen aen
 Comminge van ^{Engeland} aende Stadt
 waerden de somme van $\text{£ } 13264-13-2$
 aende Stadt desst $\text{£ } 2151-15-$
 Leiden $\text{£ } 13402-10-0$
 Amsterdam $\text{£ } 51671-6-10$
 Dordt $\text{£ } 7704-3-10$
 Rotterdam $\text{£ } 10660-15-3$
 Compt $\text{£ } 90005-4-9$

Noec betaelt aen Simjs
 inde andere oncocten aende
 Simpinge vande ambassadeurs
 inde gewolfs vanden tot 1646
 verleden $\text{£ } 165000-9-2$
 Compt $\text{£ } 264605-13-11$

Ende der Ontfanger prethre wert $\text{£ } 140490-19-6\frac{1}{2}$
 Comptie veel betaelt $\text{£ } 124106-14\frac{3}{4}$

Afb. 2.22 'Tegenstaet gestelt tegen de staet vande Ontfanger Doubleth overgelevert ten
 aensien vande wanbetalinge bijde Heeren Staten van Holland inde defroijementen gedaen
 beginnende 1629 tot 1646 Incluijs', 24 januari 1647. [Nationaal Archief, Den Haag, Archief
 Staten-Generaal]

TABEL 2.10 Tekorten op de post van defroyementen per provincie, 1629-1700, in gulden en in procenten.

	Gelderland	Holland	Zeeland	Utrecht	Friesland	Overijssel	Groningen
1629-1646							
quote	50.510	1.424.781	82.653	52.478	104.956	32.142	52.478
schuld	36.479	140.498	82.653	52.478	104.956	32.142	52.478
%	72,2	9,9	100	100	100	100	100
1649-1652							
quote	11.224	316.618	18.367	11.663	23.323	7.142	11.663
schuld	10.663	136.703	18.367	11.080	23.323	6.785	11.663
%	95	43,2	100	95	100	95	100
1672-1674*							
quote	8.418	703.244	59.967	8.746	76.149	5.317	38.078
schuld	5.563	-29.461	58.300	-1.331	14.387	5.317	6.103
%	66,1	-4,2	97,2	-15,2	18,9	100	16
1688-1700**							
quote	135.261	3.355.255	221.318	140.533	281.041	86.057	140.533
schuld	52.855	198.874	51.774	29.728	140.054	64.824	133.686
%	39,1	5,9	23,4	21,1	49,8	75,3	95,1

* Na de inval van de Franse, Munsterse en Keulse troepen in 1672 vielen Gelderland, Utrecht en Overijssel in vijandelijke handen. In de jaren 1672 en 1673 werd door deze drie gewesten niet bijgedragen in de generale lasten.

** In de opgaven over de jaren 1688-1700 zijn ook de cijfers verwerkt betreffende de drie buitengewone petities uit de jaren 1697 en 1698, cf. *infra*, 291-293.

Bron: NA, SG, inv.nrs. 4984, 5000, 5070 en 11221.

geschreven voor uitgaven die op defroyementen betrekking hadden. Daarbij ging het in het totaal om een bedrag van 1.475.000 gulden (zie tabel 2.11). Doorgaans waren de buitengewone petities bedoeld om overschrijdingen op de post van defroyementen weg te werken, maar in enkele gevallen hadden zij een duidelijker omschreven doel. Zo was de petitie van 20 augustus 1697 bedoeld om de kosten te dekken voor het omvangrijke Russische gezantschap, dat verwacht werd. En uit de petitie die de Raad van State op 22 april 1698 uitschreef moesten de kosten van de vereringen worden betaald, die als gevolg van de Vrede van Rijswijk veel hoger uitvielen dan normaal.²¹¹

Hoe problematisch de voortdurende defecten en de buitengewone petities de financiële positie van de Generaliteit maakten, blijkt uit de discussie die ontstond naar aanleiding van het voorstel dat de gedeputeerden van Holland op 28 april 1700 in de vergadering van de Staten-Generaal deden. De gedeputeerden verzochten de

211 Cf. *infra*, hoofdstuk III, 291-293.

TABEL 2.11 Buitengewone petitie en doorschuiven van overbetalingen op de post van defroyementen, 1660-1700

jaar	datum	petitie	overbetaling	doorschuiven
1660	24 mei	300.000		
1660	8 jul.	35.000		
1668	15 jun.		Hol.	x [*]
1668	17 aug.		Zel.	x ^{**}
1672	10 sept.	150.000		
1674	30 mei	100.000		
1675	14 sept.	100.000		
1676	17 okt.	100.000		
1677	24 nov.		Hol.	x
1680	14 aug.		Hol.	x
1680	7 okt.	80.000		
1681	16 okt.		Hol.	x
1685	10 mrt.		Hol.	x
1686	13 sept.		Hol.	x
1687	1 sept.		Hol.	x
1688	7 jul.		Hol.	x
1690	31 aug.		Hol.	x
1690	5 sept.	100.000		
1695	3 nov.		Hol.	x
1697	20 aug.	100.000		
1698	22 apr.	150.000		
1698	19 jul.	110.000		
1700	22 mei	150.000		

* Op 15 juni 1668 lieten de gedeputeerden van Holland weten dat van het aandeel van *f* 237.464:1:3 dat het gewest jaarlijks bijdroeg aan defroyementen nog slechts een bedrag van *f* 14.173:5:8 resteerde.

** Op 17 augustus 1668 betoogden de Zeeuwse gedeputeerden dat het gewest een antal jaren teveel had betaald. Het totaal van het teveel betaalde bedroeg *f* 113.539:5:7.

Bron: RvS, inv.nrs. 2225-2227.

Raad van State een buitengewone petitie te laten formeren ten bedrage van *f* 150.000 'tot betalinge van de schulden resterende op de post van de defroyementen, ende die daar op nog dit jaar gemaakt zullen worden'.²¹² De Raad van State ging echter niet onmiddellijk over tot het opstellen van de gevraagde petitie, maar liet eerst onderzoek doen naar de omvang van de defecten van de verschillende gewesten. Op 12 mei liet de Raad weten dat door de zeven gewesten op de dertien generale peti-

ties die tussen 1688 en 1700 waren opgesteld én op de drie bijzondere petitie uit de jaren 1697 en 1698 tezamen, een bedrag van f 671.798:15:7 te weinig was betaald.²¹³ Indien de gewesten deze achterstallige bedragen voldeden, dan zou er, na aftrek van reeds aangegane betalingsverplichtingen, nog een som van ruim f 500.000 overblijven, die voor de resterende uitgaven over het jaar 1700 ongetwijfeld zou volstaan. De Raad gaf in overweging of het niet de voorkeur verdiende ‘dat men konde met vrugt delibereren over het suijsveren der consenten’ in plaats van ‘het brengen van een nieuw beswaer op eenige weijnige provintien door middel van voors. petitie suppletoir’. Uiteindelijk gaven de Staten-Generaal er toch de voorkeur aan om een nieuwe petitie uit te schrijven, want op 22 mei 1700 diende de Raad van State inderdaad de gevraagde buitengewone petitie van f 150.000 in.²¹⁴

In de loop van de achttiende eeuw namen de overschrijdingen op de post van de defroyementen af en lijken buitengewone petitie niet meer voor te komen. In haar generaal rapport uit 1790 concludeerde de personele commissie van het financieewezen dat het slechts sporadisch voorkwam dat door andere gewesten dan Holland ten behoeve van defroyementen uitgaven werden gedaan en dat ook het Hollandse aandeel ‘in gewoone tijden’ meestal niet volledig werd opgebruikt. Als voorbeeld wees de commissie op de vijftien jaren tussen 1770 en 1784, toen Holland op de defroyementen gemiddeld f 183.826:10:8 per jaar uitgaf, bijna f 54.000 minder dan de jaarlijkse quote van f 237.464.²¹⁵ Cijfers uit eerdere jaren bevestigen het door de personele commissie geschetste beeld en maken duidelijk dat van de structurele overschrijdingen die in de laatste decennia van de zeventiende eeuw aan de orde van de dag waren, rond 1725 al geen sprake meer was. Overigens waren de kosten van defroyementen zeer sterk aan schommelingen onderhevig. Zo werd in 1784 en in 1786 respectievelijk meer dan 400.000 en 450.000 gulden betaald, terwijl dezelfde post enkele jaren daarvoor in 1779 slechts eenderde deel daarvan bedroeg (zie grafiek 2.1).

Het financiële bestel van het gewest Holland

Na 1588 vormden de Staten van Holland en West-Friesland het hoogste bestuurlijke college in het gewest Holland.²¹⁶ In de Hollandse statenvergadering hadden afgevaardigden van de ridderschap én afgevaardigden van de achttien stemhebbende steden zitting. De vergaderingen werden voorgezeten door de raadpensionaris, die tot de terechtstelling van Johan van Oldenbarnevelt in 1619 landsadvocaat heette. De raadpensionaris bezat geen stemrecht, maar hij stelde de agenda voor de vergaderingen op en verwerkte de genomen besluiten tot resoluties.

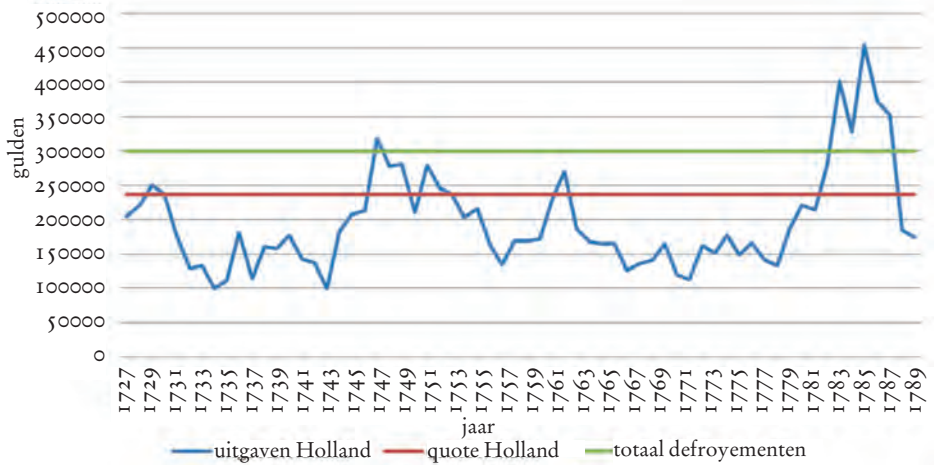
213 NA, SG, inv.nr. 11221: Raad van Staten aan Staten-Generaal, fol. 136-137 (12 mei 1700).

214 NA, RvS, inv.nr. 2227, fol. 123-124: buitengewone petitie, 22 mei 1700.

215 *Generaal rapport*, 226-227.

216 Zie voor het financiële bestel van Holland: Liesker en Fritschy, *Gewestelijke financiën*, 9 e.v.

Grafiek 2.1 Post van de defroyementen, quote van het gewest Holland en door Holland gedane uitgaven op de post van de defroyementen, 1726-1790

Bron: bijlage IV.

Anders dan de Staten-Generaal waren de Staten van Holland en West-Friesland niet permanent bijeen: zij vergaderden elk kwartaal zo'n drie weken te Den Haag en daar tussendoor soms een week. Het dagelijks bestuur berustte bij twee colleges van Gecommitteerde Raden: Gecommitteerde Raden van het Zuiderkwartier, die in Den Haag vergaderden en Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier, die in Hoorn of Enkhuizen vergaderden.²¹⁷ Beide colleges hielden zich vooral bezig met aangelegenheden van financiële, militaire en juridische aard.²¹⁸ Van de twee was het college van het Zuiderkwartier verreweg het belangrijkste: in Den Haag kwamen de raadsleden dagelijks bijeen, veelal in aanwezigheid van de raadspensionaris en soms zelfs van de stadhouder, terwijl hun collegae in het Noorderkwartier slechts eens in de paar weken vergaderden. Bovendien leverde het Zuiderkwartier, waartoe steden als Amsterdam, Rotterdam, Delft en Leiden behoorden, meer dan vier maal zoveel belastinginkomsten op. Elk van beide kwartieren beschikte over een eigen financiële administratie, waarbij het zwaartepunt lag bij de 'Financie van Holland', het kantoor dat als uitvoerend orgaan van Gecommitteerde Raden van het Zuiderkwartier

217 Globaal wordt met het Noorderkwartier het gebied ten noorden van het IJ bedoeld en met Zuiderkwartier het gebied ten zuiden van het IJ. Zie Liesker en Fritschy, *Gewestelijke financiën*, 13-14, nt. 48-49. De officiële benaming van Gecommitteerde Raden in het Noorderkwartier luidde: Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland en West-Friesland in West-Friesland en het Noorderkwartier, die van het college in het Zuiderkwartier: Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland en West-Friesland.

218 Gabriëls, *Edel Mogende Heren*, 530-532.

de financiële administratie voerde. Het kantoor van Financie was verantwoordelijk voor de centrale registratie en organisatie van betalingen door het gewest Holland.

Net als de gewesten droeg elk kwartier de verantwoordelijkheid voor de inning van belastingen in het eigen territoir. Gezamenlijk waren de kwartieren verantwoordelijk voor het voldoen van de quote van het gewest Holland én voor het betalen van de op het gewest gerepartieerde lasten. Naar het voorbeeld van de zeven gewesten maakten ook het Noorder- en het Zuiderkwartier afspraken over de onderlinge verdeling van de lasten. Op 21 juli 1668 sloten Gecommitteerde Raden van beide kwartieren onder leiding van raadpensionaris Johan de Witt op dit punt een akkoord (afb. 2.24). In artikel 1 van de overeenkomst werd bij wijze van 'vaste quote ende repartitie' vastgelegd dat 'in de voorschreve Posten, Lasten ende Petitien gesupporteert ende betaeldt sal worden by die van den Zuyder-quartiere een en tachtigh ende drie vierendeel, midtsgaders by die van West-Vrieslandt ende de Noorder-quartiere achtiende ende een vierendeel in het hondert'.²¹⁹ Uiteraard betrof de verdeling 8 $\frac{1}{4}$:18 $\frac{1}{4}$ uitsluitend de 'gemene lasten' en bleef elk kwartier verantwoordelijk voor de eigen huislasten.

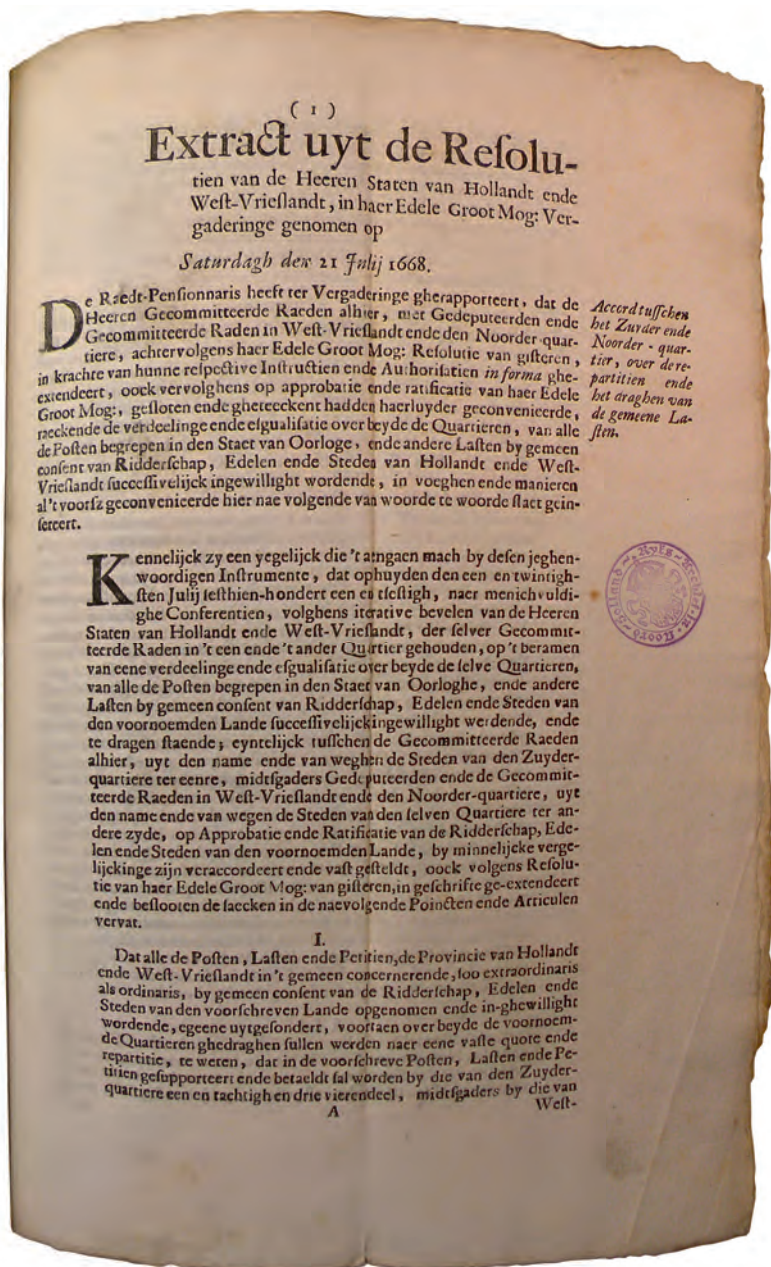
Ondanks voortdurende klachten over de hoogte van de quote van de zijde van het Noorderkwartier, dat vanaf de laatste decennia van de zeventiende eeuw met een dramatische economische achteruitgang te kampen had, bleef de verdeling 8 $\frac{1}{4}$:18 $\frac{1}{4}$ gehandhaafd tot beide kwartieren op 24 maart 1723 nieuwe afspraken maakten. Op dat moment was de betalingsachterstand die het Noorderkwartier had opgelopen van dien aard dat grote aantallen uitbetalingen niet langer konden worden uitgevoerd. Zo was in 1717 de wachttijd op de soldijbetalingen opgelopen tot vijf jaar. Met het akkoord van maart 1723 werd de verdeling op grond van een vaste sleutel losgelaten om plaats te maken voor een liquidatie achteraf, gebaseerd op het 'apparente inkomen van elk kwartier'.²²⁰ Vanaf 1726 werden hiertoe jaarlijks overzichten opgesteld van de totale inkomsten en uitgaven van beide kwartieren.²²¹ Op basis van deze zogenaamde liquidatiestaten werd achteraf bepaald welk aandeel beide kwartieren in de generale lasten voor hun rekening dienden te nemen. Inderdaad daalde het aandeel van het Noorderkwartier na sluiting van het akkoord tot ver onder de 18 $\frac{1}{4}$ %.²²² In de overeenkomst van 1723 werd ook besloten dat de posten op de staat van oorlog niet langer tussen de kwartieren verdeeld zouden worden, maar dat gewerkt zou worden met 'gehele posten'. Gevolg van dit besluit was dat de post defroyementen, die tot dan toe over de beide kwartieren was verdeeld, nu volledig ten laste van het Zuiderkwartier kwam. Om tenslotte orde op zaken te stellen werd een lening uitgeschreven, zodat een groot deel van de achterstallige betalingen van het Noorderkwartier weggewerkt kon worden.

219 NHA, GRN, inv.nr. 1231.

220 Liesker en Fritschy, *Gewestelijke financiën*, 22 (tabel I.4.2), 27 en 85-86.

221 NA, GRN, inv.nrs. 1242-1254.

222 Liesker en Fritschy, *Gewestelijke financiën*, 98-101, tabel I.5.3.

Afb. 2.24 Extract Resolutie Staten van Holland en West-Friesland, 21 juli 1668. Akkoord tussen het Noorder- en het Zuiderkwartier over de onderlinge verdeling der lasten. [Noord-Hollands Archief, Haarlem. Archief Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier]

De reorganisatie van het financiële bestel van Holland in 1751 veranderde aan het uitgangspunt dat de verdeling van de generale lasten achteraf zou plaats vinden 'na het apparente inkomen van elk kwartier' niets.

Betaling

Tot 1670 ontbreken gegevens over betalingen door het gewest Holland vrijwel geheel. Vernietiging in verband met plaatsgebrek, brand en lekkage deden een groot deel van het archief van de Financie van Holland verloren gaan.²²³ Hetzelfde lot trof de archieven van de gewestelijke rekenkamer, waar veel oude stukken wegens plaatsgebrek werden geruimd. Zo werden in 1725 stukken uit de jaren tot 1650 'op ordentelijke wijze' verbrand, terwijl in 1738 13.000 pond archiefmateriaal tot 'scheurpapier' werd verwerkt. De premie die het personeel daarbij in het vooruitzicht was gesteld, zal de zorgvuldigheid bepaald niet ten goede zijn gekomen. In 1779 geschiedde hetzelfde met de rekeningen van de ontvangers-generaal en de ontvangers van de gemenelandsmiddelen.²²⁴

De vele tientallen rekwesten die in de jaren 1625-1655 door de goudsmiden die de ketens en medailles leverden bij de Staten-Generaal werden ingediend met verzoek om betaling én de frequente herhalingsverzoeken zijn duidelijke aanwijzingen dat er in de eerste helft van de zeventiende eeuw grote problemen bestonden om tijdig aan de betalingsverplichtingen te voldoen. Omdat betalingen vaak lang uitstonden, richtten de goudsmiden Mirou, Bouwens van der Houven en Van der Maa zich met grote regelmaat tot de Staten-Generaal met het verzoek of de Hoog Mogende Heren het voor een nieuwe opdracht benodigde goud konden verschaffen, danwel of zij een voorschot wilden verstrekken, waarmee dit op de edelmetaalmarkt kon worden aangekocht.

Op den duur zagen de Staten-Generaal zich zelfs genoodzaakt om over niet betaalde gouden en zilveren werken rente te betalen. Op een eerste verzoek dat Hendrik Mirou op 6 juli 1628 deed om rente te mogen ontvangen op twee uitstaande betalingen, reageerden de Staten-Generaal afwijzend.²²⁵ Het ging daarbij om ketens met een waarde van f 3.000, bestemd voor de Engelse ambassadeur Dudley Carleton (*bijlage I, 1628-3a*) en de Franse ambassadeur Charles Faye, heer van Espesses (*bijlage I, 1628-4*). De ketens waren op 28 april en 13 mei 1628 besteld en al op 1 en 16 mei 1628 door Mirou afgeleverd. Tezamen kostten zij f 6.783. Mirou vroeg een bedrag van f 81:7 voor 10 weken rente, hetgeen neerkomt op een rente van 6¼ %. Toen beide ketens meer dan twee maanden later nog niet waren afgerekend, herhaalde de goudsmid zijn verzoek om betaling en om over het uitstaande

223 *Inventaris Financie van Holland, 125-126* en Liesker en Fritschy, *Gewestelijke financiën, 73-74*.

224 *Inventaris Rekenkamer ter Auditie, 63-66* en Liesker en Fritschy, *Gewestelijke financiën, 75-77*.

225 NA, SG, inv.nr. 3187, fol. 347 (6 juli 1628).

bedrag rente te mogen ontvangen.²²⁶ Inmiddels was de rente over het verschuldigde bedrag opgelopen tot f 141. Ditmaal werd het verzoek wel gehonoreerd, waarna ontvanger-generaal Doubleth op 15 september 1628 een betalingsordonnantie ten bedrage van f 141:6 uitschreef.²²⁷ In februari 1630 richtte ook Mirou's opvolger Bouwens van der Houven zich tot de Staten-Generaal met het verzoek om rente te mogen ontvangen over reeds lang tevoren door hem geleverde ketens, maar de Hoog Mogende Heren namen geen besluit.²²⁸ Dat deden zij wel op 16 september van dat jaar, nadat Bouwens van der Houven een nieuw verzoekschrift had ingediend. Het besluit dat een leverancier in het vervolg 'bij faute van prompte betaling sal genieten interest vant gout dat hij daertoe heeft geleverd ingaende ses weken nae de respectieve levering' zou in het vervolg als richtlijn aangehouden worden.²²⁹ In de jaren daarna werd geregeld rente betaald. Daarbij ging het meer dan eens om bedragen van ettelijke honderden guldens, zoals in februari 1632 en juli 1634 toen Bouwens van der Houven respectievelijk f 452 en f 624:6 aan rente claimde²³⁰ en in juni 1649 en oktober 1656 toen Van der Maa om betaling van rente ten bedrage van respectievelijk f 388:7 en f 447:18 verzocht.²³¹ Dat het soms rentebetalingen betrof over bedragen, die al geruime tijd uitstonden, blijkt uit het rekwest dat Johannes van der Maa op 26 januari 1649.²³² Hierin verzocht hij om betaling voor een gouden en drie zilveren dozen, die hij in maart 1648 had geleverd, alsmede voor drie ketens die hij in juni van dat jaar had gemaakt. Tegelijkertijd vroeg de goudsmid om betaling van een bedrag van f 1.086 'sprutende over verlope intresse van enighe goude Ketinghe bij den suppliant geleverd', waarvoor hem al op 24 oktober 1647 een betalingsordonnantie op ontvanger-generaal Doubleth was verleend. Hoezeer de achterstanden op konden lopen, blijkt uit het verzoek dat Van der Maa op 19 mei 1651 indiende. Vier dagen later werd ontvanger-generaal Doubleth gelast een obligatie ten bedrage van f 14.045:4:14 ten behoeve van Van der Maa uit te schrijven.²³³

De rekwesten uit het tweede kwart van de zeventiende eeuw schetsen slechts een fragmentarisch beeld van het moeizame verloop van de betalingen aan de goudsmiden. De eerste aaneengesloten reeksen met gegevens over door het gewest Holland gedane betalingen op de post van defroyementen dateren pas van de jaren zeventig van de zeventiende eeuw. Ze zijn terug te vinden in een 'staet van de ordonnantiën ter financie van Hollandt gedepescheert [...]' (afb. 2.25). In deze staat, waarvan een kladversie en een in het net geschreven exemplaar bestaan, zijn alle door het gewest

226 NA, SG, inv.nr. 3187, fol. 513 (12 september 1628).

227 *Ibid.*, inv.nr. 12505, fol. 337.

228 *Ibid.*, inv.nr. 3189, fol. 61 (2 februari 1630).

229 *Ibid.*, fol. 444 (16 september 1630).

230 *Ibid.*, inv.nr. 3191, fol. 86 (18 februari 1632) en *ibid.*, inv.nr. 3193, fol. 356 (13 juli 1634).

231 *Ibid.*, inv.nr. 3255, fol. 337 (2 juni 1649) en *ibid.*, inv.nr. 3262, fol. 682 (20 oktober 1656).

232 *Ibid.*, inv.nr. 7481, 26 januari 1649; *ibid.*, inv.nr. 3255, fol. 46 (26 januari 1649) en fol. 58 (30 januari 1649).

233 *Ibid.*, inv.nr. 3257, fol. 295 (19 mei 1651): rekwest; *ibid.*, fol. 313 (23 mei 1651): antwoord op rekwest.

Staet vande Ordonnanties ter
 finantie van Holland gedepescheert
 ten behouue vande ondergenoemde
 ambassadeurs, Residenten, en andere
 Ministres vander Staat, in uinddinge
 vande Post vande Schryfscapten
 tot laste van Holland gecraecht —
 vddet den 14ten 1671 uerueg, tot
 den 13^{den} 1678.

Din Afgezant van Moscouen,

1671	16 Januarij	610.	—	—
	dito	1260.	—	—
	28 Februarij	60.	—	—
				1930. —

Sictor Verdijn Goutemilt,

1671	26 Januarij	1108.	11.	9.
	9 Junij	460.	8.	—
	11 Septemb ^{er}	2829.	—	—
1672	6 Februarij	1384.	9.	—
	9 Martij	1389.	18.	—
	16 April	4683.	10.	6.
	28 dito	12308.	18.	—
1673	27 Januarij	328.	11.	—
	24 Februarij	2680.	16.	—
	23 Junij	601.	12.	—
	31 Julij	1316.	—	—
				28601. 8. 3.
				1930. —

Transporten

Afb. 2.25 'Staet vande Ordonnanties ter finantie van Holland gedepescheert ten behouue vande ondergenoemde ambassadeurs [...], 1678. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Raad van State]

tussen 1671 en 13 augustus 1678 op de post van de defroyementen gedane uitbetalingen geregistreerd, geordend op naam van degenen aan wie werd betaald. Dat de staat werd opgemaakt voor de omvangrijke financiële rapportage, die de Staten van Holland in die jaren van hun inkomsten en uitgaven lieten opstellen, blijkt uit de aantekening op het omslag van de kladversie: 'defroijementen behoorende tot het rapport'.²³⁴ In 1797 verscheen het gehele overzicht in druk, als onderdeel van de omvangrijke door de commissie Goldberg opgestelde rapportage over de staat der financiën van Holland. Hierin waren ook gegevens uit de jaren 1721, 1728 en 1750 opgenomen.²³⁵

Uit de staat blijkt niet door welke gewestelijke ontvanger de betalingen werden verricht. Meer duidelijkheid op dit punt verschaffen de registers van de ordonnanties van betalingen op posten uit de staat van oorlog, die zich in het archief van Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier bevinden. Deze registers beginnen in 1670 en lopen met enkele onderbrekingen tot 1777.²³⁶ Tot 1688 zijn de registers nog weinig gedetailleerd en bevatten zij hoofdzakelijk verzamelposten van verschillende maanden. Uit een inliggende specificatie van een dergelijke verzamelpost, die vier ordonnanties uit het laatste kwart van 1672 bevat, blijkt dat de volledige betalingen werden verricht door Johannes Uyttenboogaert, ontvanger van de gemene-landsmiddelen van het kwartier van Amsterdam. Nadien betaalde Laurens Schagen Pietersz., ontvanger van de gemene-landsmiddelen van het kwartier van Alkmaar, het aandeel dat het Noorderkwartier verschuldigd was aan Uyttenboogaert terug.²³⁷

Maar al snel duiken in de registers ook individuele betalingsordonnanties op en na 1687 vervangen deze de verzamelposten zelfs volledig. Deze ordonnanties zijn gesteld op naam van degene aan wie betaald moet worden (afb. 2.26). En anders dan bij de verzamelposten het geval is, vindt geen verrekening achteraf plaats, maar is er sprake van betaling door twee verschillende ontvangers. Eerst werd door Gecommitteerde Raden van het Zuiderkwartier een betalingsordonnantie geslagen. Vervolgens betaalde de ontvanger van de gemene-landsmiddelen van het kwartier Amsterdam $8\frac{1}{4}$ deel van de rekening uit hoofde van het Zuiderkwartier; voor de resterende $18\frac{1}{4}$ % van het bedrag verstrekte hij een receptisse, die het Noorderkwartier vervolgens diende te voldoen. Op grond van deze receptisse depêcheerden de Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier een betalingsordonnantie ten laste van de ontvanger van de gemene-landsmiddelen van Alkmaar. Deze betaalde uiteindelijk het resterende deel van het verschuldigde bedrag.

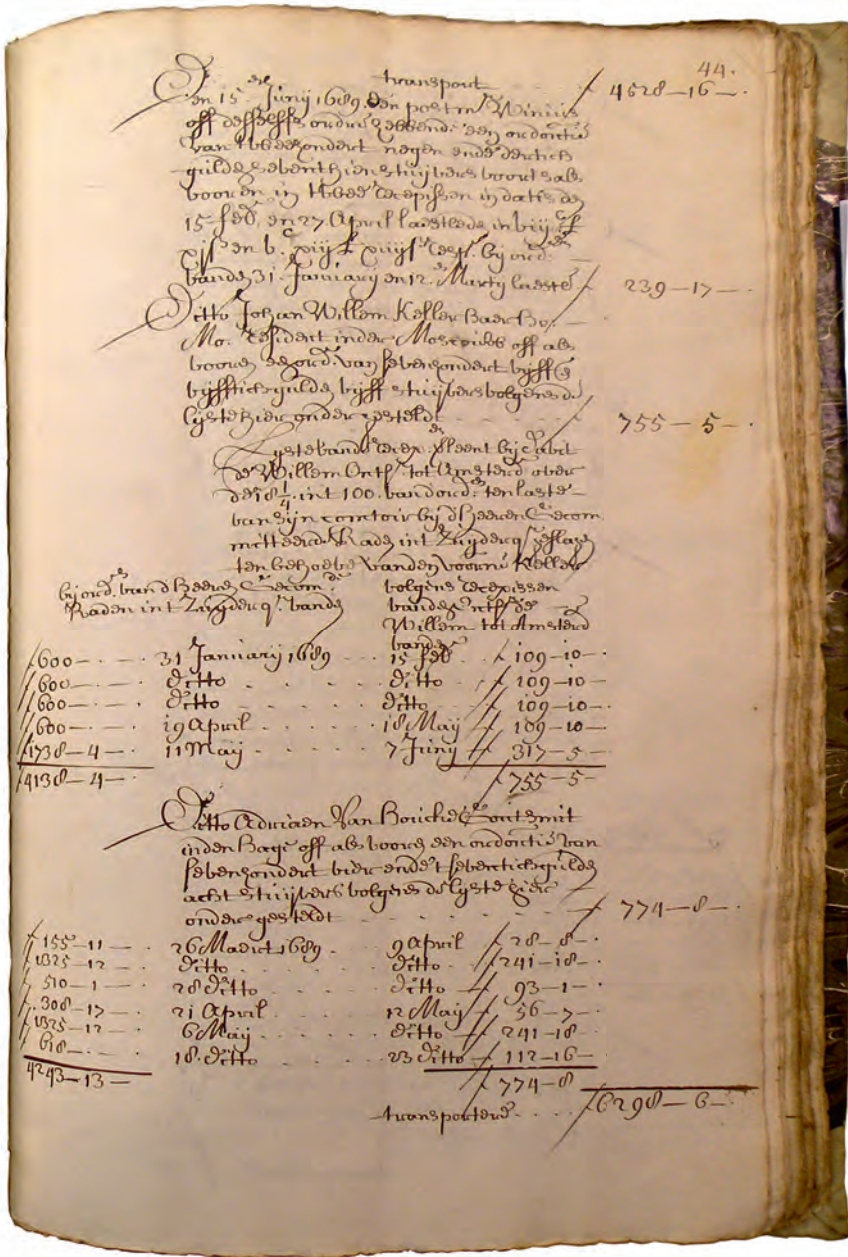
Doorgaans voldeed het Noorderkwartier aan zijn financiële verplichtingen en-

234 NA, FH, inv.nr. 792. Op het omslag van het in het net geschreven exemplaar (NA, FH, inv.nr. 793) is geschreven: 'volgen: rapport dit te laten volgen achter de letter GG. II. Volght nae no. 3'. Zie ook: Liesker en Fritschy, *Gewestelijke financiën*, 78.

235 *Rapporten en Memoriën*, 336-352.

236 NHA, GRN, inv.nrs. 1281-1300, 1301-1314 en 1315-1321. Van de eerste serie ontbreken de jaren 1677-1682, 1704, 1716, 1717 en 1720-1723 en van de tweede serie het jaar 1701. De derde serie is compleet.

237 *Ibid.*, inv.nr. 1281.

Afb. 2.26 Vijf ordonnanties van betaling ten behoeve van Adriaen van Hoecke, 1689. Opgave van het aandeel van het Noorderkwartier in het totaal en de data van de door elk van beide kwartieren verrichtte betalingen. [Noord-Hollands Archief, Haarlem. Archief Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier]

kele dagen of weken nadat de ontvanger van het kwartier Amsterdam zijn betalingen had verricht. Maar aan het eind van de jaren tachtig verliepen de betalingen moeizamer. Dat hing samen met de dramatische economische achteruitgang, waarmee het Noorderkwartier in de laatste decennia van de zeventiende eeuw te maken kreeg, die een forse daling van de belastingopbrengsten tot gevolg had.²³⁸ Dat blijkt uit de vele verzoeken om betaling, waarmee de goudsmiden zich tot de Staten-Generaal richtten. Voor het eerst is sprake van achterstallige betalingen door het Noorderkwartier in drie rekwesten die Adriaen van Hoecke in 1687 en 1688 bij de Hoog Mogende Heren indiende. In september 1687 bedroeg de schuld van het Noorderkwartier f 600. Negen maanden later was deze reeds opgelopen tot f 1.400, terwijl in augustus van dat jaar al sprake was van een bedrag van f 1.700. Van Hoecke beklagde zich dat hij door het uitblijven van betaling in financiële problemen dreigde te raken en gaf aan dat 'sijnde de winsten op de voors. leverantien weijnig van importantie, [...] den suppliant [Van Hoecke] bij vordere wanbetalinge niet in staet soude wesen, om in de voors leverantie te connen continueren'. Maar ook over betalingen die wel plaats vonden, was de goudsmid niet erg te spreken, daar hij 'meesten tijt sijn gelt noch in kleijne specie van dubbelties bequam'.²³⁹

Op 22 januari 1689 diende Van Hoecke opnieuw een rekwest in (*bijlage II, 127*), waarbij hij zich beklagde dat hij voor het door hem geleverde

niet Volcomentlijk uijtte Post vande defroijementen is betaelt geworden, als hebbende in plaetse vande geheele voldoeninge, telckens vanden Heer Ontfanger de Willem [Daniël de Wilhem, ontvanger van de gemenelandsmiddelen van het kwartier van Amsterdam, 1676-1695] voor ider leverantie becomen een recipisse op het Noorderkwartier, monterende nu tesamen (dat den Suppliant ten achteren is en noch tot sijne merckelijcken interest onder hem heeft) over de drie duijsent guldens Capitaal. Hebbende den Suppliant gemelte recipissen aende heeren van het Noorderkwartier verthoont en daer op in alleronderdanicheijt versocht ordonnantie van betalinge. Waerop tot antwoord becomen heeft, geen verseeckeringe te connen geven, hoedanich, off wanneer die voldoeninge sal werden gedaen, maer dat altooren nootsaeckelijck ordonnantie op Hoorn [de zetel van Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier] moste werden besolliciteert, en wijders tot Alckmaer. En gemerckt Hoogh Mogende heeren den Suppliant, soo hij sijne penningen ten deele in het Noorderquaertier moet bevorderen, off doen solliciteren, telckens seer veel moeijten en oncosten sal hebben, jae ten minsten wel over de helft van het geene hij daer van voor fatzoen comt te genieten.

Voor zover bekend is het verzoekschrift van januari 1689 het laatste dat Adriaen van Hoecke indiende (afb. 2.27). Het is niet ondenkbaar dat de problemen met de betalingen Van Hoecke ertoe hebben gebracht om te stoppen met de leveringen aan de Staten-Generaal. In elk geval werd zijn rol het jaar daarop overgenomen door zijn zoon Johannes.

²³⁸ Liesker en Fritschy, *Gewestelijke financiën*, 26-27.

²³⁹ NA, SG, inv.nr. 3316, fol. 214 (4 september 1687); *ibid.*, inv.nr. 3317, fol. 644 (3 juni 1688); *ibid.*, inv.nr. 3318, fol. 174 (26 augustus 1688).

door verloop van tijt des onrechtelijcker seggad
 guldens, soo als des suppet. miltromale by tequid te
 als U. Do. magt. cleareglyckelyk gelt. D. f. g. r. o. n. t.
 In des suppet. in te, zoog. te. g. l. d. o. l. d. e. r. i. k. l. e. t.
 bynde, en gelyc ander middel begheert sulde
 als door U. Do. magt. favorabel tekenen, te solitud
 te warden, g. e. l. p. e. n. ; soo hebbet hij den bydele
 te. w. o. o. g. m. a. l. s. s. e. l. v. e. r. e. d. u. b. l. i. c. k. e. t. o. t. U. D. o. m. a. g. t.
 v. e. r. s. o. l. v. e. n. d. e. o. o. t. m. i. d. d. e. l. i. c. k. e. d. a. t. U. D. o. m. a. g. t. d. i. e
 v. o. o. r. s. e. l. v. i. n. g. e. g. o. l. d. e. n. s. t. e. d. e. r. t. e. l. y. n. d. e. d. e. n. s. u. p. p. e. t.
 v. a. n. t. g. e. l. d. e. n. v. o. o. r. d. e. v. o. p. r. o. m. p. t. l. i. c. k. e. m. o. o. g. e. n. d. e. r. e. y.
 a. d. a. d. e. t. t. e. n. v. i. j. d. e. r. e. s. o. o. d. a. i. n. g. e. a. n. d. e. t. e. l. l. e. s. d. a. t.
 h. y. v. o. o. r. s. i. j. c. o. n. v. a. n. t. t. e. l. d. e. r. e. y. g. o. u. t. v. e. l. g. e. n. t. b. i. j. n. d.
 g. e. m. a. n. t. l. i. c. k. e. c. o. n. v. i. d. e. n. t. o. v. b. l. o. o. n. g. o. r. d. a. n. t. e. n. t. a. d. i. s. t. r. i. c. t.
 m. o. e. t. t. e. v. e. d. e. r. e. y. a. n. d. a. s. t. e. l. y. m. i. n. t. e. v. o. o. r. a. l. l. e. a. n. d. e. r. e.
 m. i. d. d. e. l. i. c. k. e. v. a. n. d. e. t. e. f. r. a. y. l. i. d. e. n. t. i. c. k. e. a. l. s. a. l. t. e. r. m. o. o. g. e. n. d. e. b. i. j. n. d.
 v. o. o. r. d. e. t. e. l. v. e. n. d. e. t. e. l. l. e. s. v. e. l. g. e. n. t. n. i. j. t. s. t. e. l. t. v. a. n.
 v. e. l. g. e. n. t. l. i. d. e. s. o. p. d. a. t. d. e. s. s. u. p. p. e. t. d. e. y. m. a. n. c. q. u. i. d. a. n. t.
 v. a. n. d. e. r. e. y. v. a. n. t. o. n. b. e. q. u. a. d. i. n. g. e. m. a. d. e. k. t. v. a. n. d. e. d. e. n. U. D. o. m.
 m. a. g. t. o. p. d. e. v. e. l. g. e. n. t. t. e. l. v. e. n. g. a. n. d. e. p. r. o. m. p. t. l. i. c. k. e. t. e.
 d. e. r. e. y. ; T. v. e. l. g. e. n. t. d. a. n. d. e. t. e. l. l. e. s.

A. Hoecke

Afb. 2.27 Verzoekschrift van Adriaen van Hoecke aan de Staten-Generaal, 22 januari 1689. Van Hoecke verzoekt om betaling van achterstallen door het Noorderkwartier. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten-Generaal]

TABEL 2.12 Leveringen door Johannes van Hoecke aan de Staten-Generaal in 1704

nr.	datum	aard	naam
1	1 mrt.	km.500	adjutant van generaal-majoor Hompesch
2	6 jun.	pil.1200	zoon van de graaf van Hohenlohe
3	12 aug.	km.800	Mortaigne, adjutant van Marlborough
		km.500	Johan van Onstein
4	11 sept.	km.1500	Daniel Parke (II)
		km.1500	kolonel Panton
		km.1000	ritmeester Breght
		km.800	Willem Vleertman
5	25 okt.	km.1300	Johan Wolfgang von Rathsamhausen
		km.1300	Anton Günther von Heespen
6	18 dec.	km.600	koerier van de Rooms koning
		km.400	Willem Vleertman
totaal		f 11.400	

km = keten; pil = pillegift.

Bron: NA, SG, inv.nrs. 3352-3353.

Pas op 30 april 1705 is opnieuw sprake van een bij de Staten-Generaal ingediend rekwes om uitbetaling van achterstallen.²⁴⁰ Van Hoecke jr. verzocht om betaling van zeven recepissen, die de Amsterdamse ontvanger Guillaum Pels ten laste van het Noorderkwartier had uitgeschreven. Alle recepissen stamden nog uit het voorgaande jaar; de oudste dateerde van 17 maart 1704. In het totaal ging het om een bedrag van f 2.735:18. Helaas ontbreken in de registers van de ordonnanties van betalingen op posten uit de staat van oorlog gegevens over het jaar 1704, zodat niet precies is aan te geven om welke betalingen het ging en wanneer het Noorderkwartier uiteindelijk de gevraagde betalingsordonnanties ten behoeve van Johannes van Hoecke uitschreef. In de resoluties van de Hoog Mogende Heren worden in het jaar 1704 de volgende leveranties vermeld (zie tabel 2.12)

Wellicht betrof de zevende levering een keten van f 800 voor de adjutant van de erfprins van Hessen-Kassel en een medaille van f 250, bestemd voor Willem Vleertman (*bijlage I, 1704-6a/b*). De Staten-Generaal bestelden deze presenten op 29 december 1704, maar de aflevering vond plaats op 13 januari 1705.²⁴¹

Was voor Johannes van Hoecke de situatie al ernstig, voor diens opvolger Johannes de Graef, die in 1708 leverancier van de Staten-Generaal werd, zouden de pro-

²⁴⁰ NA, SG, inv.nr. 3355, fol. 577 (30 april 1705). Zie voor het rekest: *ibid.*, inv.nr. 7628, 30 april 1705.

²⁴¹ Als we bij de in tabel 2.12 vermelde som van f 11.400 de keten van f 800 en de medaille van f 250 rekenen, komt het totaalbedrag uit op f 12.450. Het aandeel dat het Noorderkwartier hierin had te dragen (18¼ %) beloopt iets meer dan f 2.272.

blemen van het gewest Holland en het Noorderkwartier nog veel ernstigere gevolgen hebben. Als gevolg van de in 1702 uitgebroken Spaanse Successieoorlog was de al hoge schuldenlast van het gewest dusdanig gestegen dat aan de lopende verplichting niet langer kon worden voldaan. Het Noorderkwartier lijkt hier veel meer last van te hebben gehad dan het veel welvarender Zuiderkwartier.²⁴²

Uit een bij de Staten-Generaal ingediend rekwes van 29 februari 1712 bleek dat de goudsmid nog f 7.000 te goed had voor eerder gedane leveringen. Diens verzoek om een voorschot van 6.000 à 7.000 guldens ‘dewijl hij Suppliant sonder contante penningen, geen Goudt konde opwisselen’ werd ingewilligd.²⁴³ Maar in de daarop volgende jaren verslechterde de situatie in snel tempo: in een periode van twee jaar tijd van april 1714 tot mei 1716 diende de goudsmid maar liefst acht verzoekschriften bij de Staten-Generaal in. Uit de ingediende rekwesten bleek dat het Zuiderkwartier stipt aan zijn betalingsverplichtingen voldeed, maar dat de achterstand van het Noorderkwartier alleen maar groeide: van ruim 11.000 gulden in april 1714 tot bijna 12.500 gulden tegen het einde van 1715. De Staten-Generaal bleven doorgaan met het bestellen van zilverwerk en ketens en moesten bij herhaling aan De Graef voorschotten verstrekken om de opdrachten uit te kunnen voeren. Maar vanaf november 1715 liet de goudsmid weten niet langer te kunnen leveren. Hij had in de afgelopen jaren veel moeten lenen om het door de Staten-Generaal bestelde te kunnen leveren, maar was nu niet langer kredietwaardig.²⁴⁴

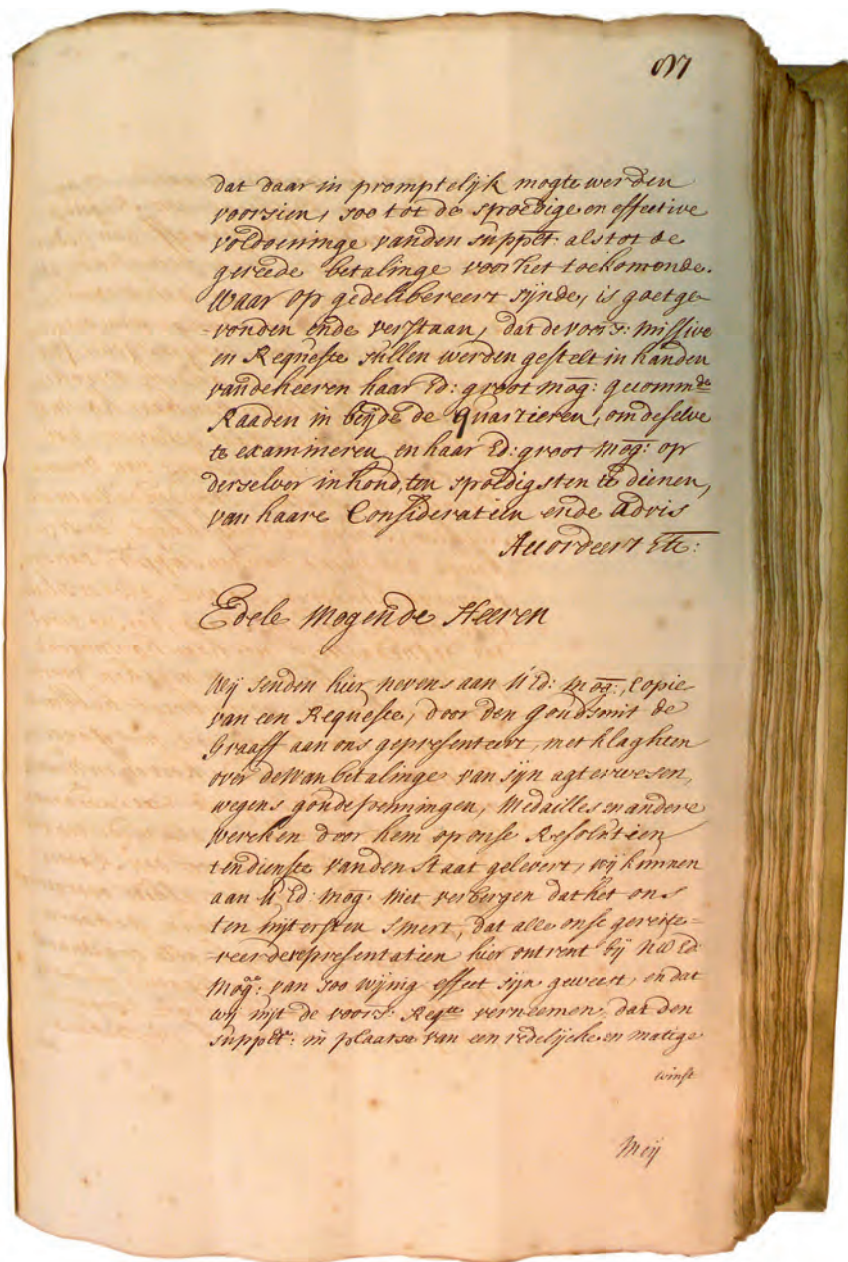
Veel haalden de smeekbeden van de goudsmid niet uit. Aan zijn voorstel om het Zuiderkwartier de achterstallen van het Noorderkwartier te laten betalen, werd geen gevolg gegeven en ook zijn noodkreet dat hij ‘genoodsaackt sal moeten zijn tot schande van hem, sijn vrouw, kinderen en nabestaande sig elders te begeeven en dat alleenlijk uijt oorsaacke van Leverantien voor geschencken, welke U Hoog Mog [...] aan Prinsen, Ministers &c: hebben gelieven te vereeren’, had niet het gewenste resultaat. De Staten-Generaal zonden de klachten van goudsmid De Graef aan de Staten van Holland. In het begeleidende schrijven dat griffier François Fagel de Oude op 13 mei 1716 stuurde (*bijlage II, 144*), wezen de Hoog Mogende Heren op het ‘groten disrespect en schande voor den Staat’ en maanden zij de gewestelijke vergadering om de betalingsproblemen zo spoedig mogelijk op te lossen (afb. 2.28).²⁴⁵ Maar ook langs deze weg zou De Graef zijn achterstallige betalingen niet ontvangen. In de eerste helft van 1716 ging de goudsmid failliet. De personen voor wie de Staten-Generaal tussen november 1715 en mei 1716 bij De Graef een keten of een medaille hadden besteld, zouden hun present van Staat nooit ontvangen.

242 Dormans, *Tekort*, 76-85.

243 Van Kerkwijk, ‘Vereeringspenningen’, 38.

244 Alle rekwesten van De Graef werden in de vergadering van de Staten-Generaal besproken: NA, SG, inv.nr. 3382, fol. 471 (21 april 1714) en fol. 671 (11 juni 1714); *ibid.*, inv.nr. 3385, fol. 14 (4 januari 1715); *ibid.*, inv.nr. 3386, fol. 447 (12 november 1715) en fol. 509 (23 november 1715); *ibid.*, inv.nr. 3388, fol. 126 (11 februari 1716), fol. 207 (3 maart 1716) en fol. 479 (13 mei 1716).

245 NA, SvH, inv.nr. 1432: Fagel aan Staten van Holland, fol. 86 e.v. (13 mei 1716).

Afb. 2.28 Schrijven van de griffier van de Staten-Generaal aan de Staten van Holland, 13 mei 1716. De Staten-Generaal verzoeken om goudsmid Johannes de Graef te betalen. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten van Holland]

Uiteindelijk zagen de Hoog Mogende Heren zich genoodzaakt om hun een gelijk bedrag in geld uit te betalen (*bijlage II, 146*).

De Graef deed zowel het rekwest van januari 1715 (*bijlage II, 141*) als ook dat van 12 november 1715 (*bijlage II, 142*) vergezeld gaan van een nauwkeurige opgave van de bedragen, die hij van het Noorderkwartier te goed had (afb. 2.29). In combinatie met gegevens uit de resoluties van de Staten-Generaal en informatie uit de registers van de ordonnanties van betalingen op posten uit de staat van oorlog, geven deze specificaties een uiterst gedetailleerd beeld van de omvang van de betalingsachterstand van het Noorderkwartier én van de ontwikkeling ervan gedurende het jaar 1715. Zo blijkt uit de gecombineerde gegevens (zie tabel 2.13) dat de Staten-Generaal tussen juli 1710 en mei 1716 bij De Graef 28 ketens, 14 medailles en vijf maal gouden of zilveren vaatwerk ten behoeve van pillegiften bestelden. Tot medio 1715 vervaardigde De Graef al het bestelde, maar de in november voor secretaris Van Rielle en de vier in 1716 bestelde presenten kon hij niet meer leveren. Uit de tabel blijkt dat betalingen die door het Noorderkwartier gedaan moesten worden, vier tot vijf jaar of soms nog langer op zich lieten wachten (zie tabel 2.13, kol. 10). Van de veertien betalingen die De Graef van het Noorderkwartier voor in de jaren 1710-1713 geleverd werk ontving, vonden er twee in 1717 en drie in 1718 plaats. Op dat moment was de goudsmid allang failliet. Niet duidelijk is of De Graef voor de resterende, op dat moment nog niet betaalde 30 leveringen ooit geld ontving.

Op 8 februari 1715 ontving De Graef *f* 943:15 als betaling voor de ketens van Rhebinder (*bijlage I, 1710-2a*), Kretschmar (*bijlage I, 1710-2b*) en De Viale (*bijlage I, 1710-6*), terwijl die van De la Feultrie (*bijlage I, 1710-5*) en de zoon van luitenant-generaal Pierre de Belcastel (*bijlage I, 1710-3*) al in mei van het voorgaande jaar waren betaald en eigenlijk niet in de specificatie van januari 1715 thuishoorden. Maar tegenover de uitbetalingen van mei 1714 en april 1715 ten bedrage van *f* 1.547 stonden nieuwe leveringen, waarvoor het aandeel van het Noorderkwartier *f* 2.373:11 bedroeg. Uiteindelijk had het Noorderkwartier in maart 1716 alle achterstallige betalingen uit 1710 voldaan. In de loop van 1717 werden een in 1711 geleverde keten én twee van de zeven in 1712 bestelde presenten afgerekend, terwijl in 1718 nog enkele leveringen uit 1711 en 1713 werden afbetaald.

Met het akkoord van 24 maart 1723 waarbij door de beide kwartieren nieuwe afspraken over de verdeling van kosten werden gemaakt en waarbij het principe van 'gehele posten' werd ingevoerd, kwam een einde aan de praktijk dat leveranciers door twee verschillende ontvangers werden betaald.²⁴⁶ Uit de liquidatiestaten blijkt dat de defroyementen van nu af aan volledig ten laste van het Zuiderkwartier kwamen. Vanaf dat moment ontbreken uitgaven op de post van defroyementen in de registers van de ordonnanties van betalingen op posten uit de staat van oorlog.

Na 1723 werden alle betalingen door de ontvanger van het kwartier van Amster-

246 Cf. supra, 191.

39

Deze onderstaande Orocementie, ras noogh te betaalen bij haare Ed. mag. d' h^{er} van Noorderkwartier, ten Campstrove tot Steeren, aan Schameis de Graeff.

1 jaar a ^e 1710		1 jaar a ^e 1713	
Den 10 ^{de} Septem ber . . .	602 - 12	den 23 ^{de} April . . .	237 - 5 -
den 16 ^{de} October . . .	201 - 11	den 4 ^{de} Meij . . .	171 - 15 -
den 6 ^{de} Novem ber . . .	2168 - 10	den 20 ^{de} dito . . .	65 - 2 -
den 21 ^{de} dito . . .	329 - 3	den 5 ^{de} Septe . . .	57 - 10 -
den 20 ^{de} Decem ber . . .	230 - 10	den 5 ^{de} Octo . . .	230 - 10 -
	<u>3530 - 2</u>		<u>773 - 10</u>
1 jaar a ^e 1711		1 jaar 1712	
Den 1 ^{de} Januarij . . .	315 - 7 -		
den 19 ^{de} dito . . .	356 - 15 -		
den 6 ^{de} Julij . . .	239 - 1		
den 2 ^{de} October . . .	234 - 10	den 0 ^{de} Meij . . .	230 - 10 -
den 1 ^{de} dito . . .	602 - 6	den 19 ^{de} Julij . . .	50 - 3 -
den 3 ^{de} Decem ber . . .	106 - 12	den 6 ^{de} Septe . . .	223 - 6 -
	<u>1931 - 11</u>		<u>520 - 17</u>
1 jaar a ^e 1710		1 jaar 1713	
Den 10 ^{de} April . . .	301 - 5 -		
den 27 ^{de} Meij . . .	2200 - 12		
den 0 ^{de} Julij . . .	606 - 17	den 0 ^{de} Maart 1713	1323 - 11 -
den 10 ^{de} Novem ber . . .	120 - 15	den 1 ^{de} Junij 1706	1096 - 4 -
	<u>3320 - 9</u>		<u>2419 - 15</u>

Volgt de Lateris van ieder jaar ten aghteren zijde

1 jaar 1710 . . .	3530 - 2 -
1 jaar 1711 . . .	1931 - 11 -
1 jaar 1712 . . .	3320 - 9 -
1 jaar 1713 . . .	773 - 10 -
1 jaar 1714 . . .	520 - 7 -
1 jaar 1715 . . .	2419 - 15 -
	<u>12490 - 14</u>

Desomme totaals gebracht bedraegt . . . 12490 - 14 -
 blyven het geen bij Resolutie noogh gemaakt moet worden.

1711

Afb. 2.29 Bijlage bij het verzoekschrift van Johannes de Graef aan de Staten-Generaal, 12 november 1715. Overzicht van de achterstanden van het Noorderkwartier in de betalingen aan Johannes de Graef. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten van Holland]

dam voldaan. In de vanaf 1750 in het archief van Financie van Holland bewaard gebleven grootboeken zijn alle ordonnanties op de post van de defroyementen geregistreerd.²⁴⁷ Klachten over achterstallige betalingen behoorden na de reorganisatie van 1723 voorgoed tot het verleden.

Overhandiging

Nadat de door de goudsmid vervaardigde presenten ter vergadering van de Staten-Generaal waren getoond en de bijbehorende declaratie was voorgelezen, konden de geschenken aan de begunstigen ter hand gesteld worden. In de eerste decennia na het vertrek van Leicester zorgden de Hoog Mogende Heren zelf voor de uitreiking van de presenten die bestemd waren voor naar hun vaderland terugkerende buitenlandse gezanten. Uit haar midden benoemde de vergadering een aantal gecommiteerden in een besogne om de gezant vaarwel te zeggen, hem een goede terugreis te wensen en de geschenken uit haar naam aan te bieden. Doorgaans werden die heren gekozen, die voordien een rol hadden gespeeld bij de onderhandelingen en besprekingen met de gezant. Geregeld werden zij vergezeld door de raadpensionaris van Holland of door griffier Cornelis Aerssens.²⁴⁸

Zo werden in april 1592 de Gelderse gedeputeerde Casijn van der Hell en diens Overijsselse collega Johan Sloeth, samen met landsadvocaat Van Oldenbarnevelt naar de keizerlijke afgezant Otto Hendrik van Bylandt, vrijheer van Rheydt (*bijlage I, 1592-1*), gezonden om aan hem een ketting en twee gouden medailles te overhandigen.²⁴⁹ Toen Van Bylandt weigerde om het geschenk te aanvaarden en enkele dagen later bij zijn weigering bleef²⁵⁰, besloten de Hoog Mogende Heren om een van beide medailles aan Johannes Lodingius (*bijlage I, 1592-2*), gezant van paltsgraaf Johan Casimir, graaf van Palts-Simmern te overhandigen en de ketting met de andere medaille te vereren aan de Friese stadhouder Willem Lodewijk (*bijlage I, 1592-3*). Op 25 mei werd griffier Cornelis Aerssens, die de door de keizerlijke gezant geweigerde keten in bewaring had, gelast om deze aan de Friese gedeputeerde Wytze van Kammingha te overhandigen, ten einde deze samen met een aantal andere gecommiteerden aan de stadhouder aan te bieden.²⁵¹

In de eerste decennia van de zeventiende eeuw blijft het regel dat de Staten-Generaal de geschenken door leden uit hun eigen vergadering aan de vertrekkende gezant laten aanbieden, terwijl ook met regelmaat de griffier wordt afgezonden. Soms

247 NA, FH, inv.nrs. 200-244.

248 Zie over dergelijke besognes of commissies Groenveld, *Verlopend getij*, 75 e.v.

249 NA, SG, inv.nr. 3128, fol. 69 (13 april 1592) = Japikse (ed.), *RSG 1590-1592*, 601.

250 *Ibid.*, fol. 69 (13 april 1592) en fol. 109 (28 april 1592) = Japikse (ed.), *RSG 1590-1592*, 601: 'dat Zyne L. constantelijck is blyven weygerende t'accepteren de gouden ketten, hem gepresenteert'.

251 *Ibid.*, fol. 139 (13 mei 1592) = Japikse (ed.), *RSG 1590-1592*, 528.

TABEL 2.13 Ontwikkeling van de achterstanden van het Noorderkwartier in de betalingen aan goudsmid Johannes de Graef, januari tot november 1715

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1710							
10/7	Willem Rhebinder [k.1500]						
	Louis Adriaan Kretschmar [k.1800]	21	4-6-29	3322:11	606:7	x	
4/9	zoon lt.-gen. Pierre de Belcastel [k.1500]	26	4-8-14	1504:13	274:12	x	
15/9	Quintus Sabbé [k.1800]						
	graaf van Corswarem [k.1500]	35	5-5-29	3302:0	602:12	x	x
22/9	De la Feultrie [k.1800]	28	3-7-27	1800:15	328:13	x	
6/10	Benedetto markies de Viale [k.1300]	25	4-4-2	1300:16	237:8	x	
16/10	George Lodewijk Mosburger [k.500]						
	Wicher van Swinderen [k.600]	28	5-4-28	1104:10	201:11	x	x
6/11	zoon kroonprins van Pruisen [pil]	36	5-4-7	11867:19	2165:18	x	x
24/11	Smissaert [k.1800]		5-3-20	1803:11	329:3	x	x
28/12	zoon vorst van Oost-Friesland [pil]	19	5-2-12	1265:0	230:18	x	x
1711							
5/1	Willem Vleertman [k.1000]						
	Jehuda Cohen [k.500]						
	Joseph da Costa [m.200]				315:7	x	x
19/1	Johan Balfour [k.1000]						
	Johan Verhoeff [k.1000]				356:15	x	x
6/7	J.H. (von) Hetterman [k.1300]	19	5-7-8	1309:16	239:1	x	x
2/10	zoon vorstin van Nassau [pil]	21	7-2-0	1285:0	234:10	x	x
22/10	Ernst Hendrik Israel [k.1800]						
	James Paterson [k.1500]	18	7-1-11	3300:7	602:6	x	x
3/12	secretaris graaf van Goess [m.500]						
	James Paterson [m.500]				186:12	x	x
1712							
20/4	Sebastiaan van Glabbeek [k.1300]						
	Willem Vleertman [k.600]	34	5-2-17	1908:11	348:11	x	x
27/5	zoon kroonprins van Pruisen [pil]				2208:12	x	x
28/7	Wilckes [k.1800]						
	graaf van Berlo [k.1500]				606:17	x	x
10/11	Frederik van Oosten [m.300]						
	Hermanus Wedda [m.300]				120:15	x	x
1713							
13/4	R. von Hymmen, heer van Plön [k.1300]				237:5	x	x
4/5	Paulus Scheltus [m.100zd]				174:15	x	x
20/5	Carel Rumpf [m.100zd]	26	5-6-13	356:17	65:2	x	x
5/9	Filippo Nicola Donaudi [m.300]				57:10	x	x
5/10	markies del Borgo [k.1300]				238:18	x	x
1714							
8/5	Giovanni Francesco graaf Bergomi [k.1300]				238:18	x	x
11/6	zoon Mensjikov [pil]						
19/6	Carel Rumpf [m.100zd]				58:3	x	x
6/9	Courtier [m.600]						
	Mortier [m.600]				223:6		x
20/9					730:0	x	*

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1715							
20/3	Thomas Wentworth, graaf van Strafford [k.6000] Charles Holzendorf [k.600]				1323:11		x
14/6	Johan van Rielle [m.100zd]				1096:4		x**
1716							
	Carel Rumpf [m.100zd] Willem Jacob 's-Gravezande [m.100zd] Johan Palmqvist [k.1300] kamerdienaar Duitse keizer [k.600]						

- (1) in de specificaties van goudsmid De Graef opgegeven data, waarop hij het door hem gemaakte in de vergadering van de Staten-Generaal presenteerde.
 - (2) naam van begunstigde, aard en waarde van de beloning
 - (3) tijd verstreken tussen de datum van levering en de door het Zuiderkwartier afgegeven betalingsordonnantie, weergegeven in dagen
 - (4) tijd verstreken tussen de datum van levering en de door het Noorderkwartier afgegeven betalingsordonnantie, weergegeven in jaren, maanden en dagen
 - (5) totaal van het door De Graef in rekening gebrachte bedrag
 - (6) aandeel van het Noorderkwartier in de betaling
 - (7) gegevens uit de specificatie, horende bij het rekwes van 4 januari 1715
 - (8) gegevens uit de specificatie, horende bij het rekwes van 12 november 1715
- k = keten; m = medaille; pil = pillegift; zd = zilveren dukatons.

* Het is onduidelijk waarop deze betaling betrekking heeft.

** Het is onduidelijk waarop deze betaling betrekking heeft.

Bron: NA, SvH, inv.nr. 1432, fol. 39 en inv.nr. 1897.

blijken de gezanten al te zijn vertrokken, zoals Henrick Ramelius, Duits kanselier van de koning van Denemarken (*bijlage I, 1606-1*), aan wie op 15 februari 1606 een keten van f 1.500 werd toegekend. Toen Mirou de keten op 8 maart afleverde, had de kanselier de hofstad al verlaten, waarop de vergadering besloot om hem het geschenk na te zenden.²⁵² En ook het Deense gezantschap dat eind 1607 met het oog op de bestandsonderhandelingen in Den Haag arriveerde, bleek op het moment dat de goudsmiden Marcus Duvoet en Hendrik en Jacques Mirou op 3 augustus 1608 de zeven benodigde ketens afleverden vrij plotseling te zijn vertrokken (*bijlage I, 1608-2a/g*). Een van de aan het gezantschap verbonden edellieden, jonker Pieter Hoendermarck, was achtergebleven om een antwoordbrief van de Staten-Generaal in ontvangst te nemen. Hoendermarck aanvaardde de hem aangeboden keten in dank, maar liet weten geen opdracht te hebben om ook de overige zes geschenken in ontvangst te nemen, waarna de Hoog Mogende Heren alsnog hun agent Robbert

²⁵² NA, SG, inv.nr. 3156, fol. 114 (8 maart 1606) = Japikse (ed.), *RSG 1604-1606*, 641, nt. 4.

Falckenburg en Herman van Dulmen, klerk van de Raad van State, naar Amsterdam stuurden om de presenten te overhandigen. Op 4 september ontvingen Falckenburg en Van Dulmen voor de door hen gemaakte kosten tezamen een vergoeding van f 81:3:6.²⁵³

Na 1630 komt het nog maar hoogst zelden voor dat de leden van de Staten-Generaal persoonlijk de presenten aan de vertrekkende gezanten overhandigen. In plaats daarvan werden nu de opeenvolgende agenten van de Staten-Generaal met deze taak belast. Tot aan de val van de Republiek zouden zij de presenten van Staat aan de vertrekkende gezanten of hun zaakgelastigden overhandigen.

Heel anders was het gesteld met de ketens en medailles, die geschonken werden aan vlootvoogden en kapiteins vanwege behaalde overwinningen en op de vijand buitgemaakte schepen. Velen van hen kwamen persoonlijk in de vergadering verslag uitbrengen van hun verrichtingen. Enige tijd later werden zij opnieuw in de vergadering ontboden en ontvingen zij hun beloning. Zo maakte een aantal Nederlandse zeehelden zijn opwachting in de vergadering van de Staten-Generaal. Op 22 januari 1625 verscheen Jacob Willekens, admiraal in dienst van de West-Indische Compagnie (*bijlage I, 1625-2*). Vanwege de verovering van de Allerheiligenbaai in Brazilië ontving hij een keten van f 300 en een medaille van f 100.²⁵⁴ Op 23 januari 1629 compareerden Piet Heyn en admiraal Hendrick Cornelisz. Lonck (*bijlage I, 1629-1a/b*). Voor de verovering van de zilvervloot ontvingen zij ketens van respectievelijk f 1.500 en f 750 die hun door de griffier 'om den hals gehangen' werden.²⁵⁵ Twee weken later viel viceadmiraal Joost Banckert (*bijlage I, 1629-2*) voor zijn aandeel in de verovering van de zilvervloot een vergelijkbare eer te beurt.²⁵⁶ Anderhalf jaar later gaf Lonck opnieuw acte de présence, ditmaal in verband met de verovering van Pernambuco in Brazilië, waarvoor hem een keten van f 700 werd geschonken (*bijlage I, 1630-12*). Op 10 maart 1639 kreeg Maarten Harpertsz. Tromp 'staende vergaderinge' een keten van f 2.000 omgehangen, vanwege de klinkende overwinning behaald in de slag tegen de Duinkerker kapers (*bijlage I, 1639-2a*).²⁵⁷ En op 6 januari 1646 was het de beurt aan Witte Cornelisz. de With om een ketting van f 1.200 én een medaille in ontvangst te nemen, die hem waren toegekend vanwege zijn rol tijdens de Noordse Oorlog (*bijlage I, 1645-7*).²⁵⁸

Een heel bijzondere uitreiking vond plaats op 30 november 1781. Op die dag ontvingen viceadmiraal Johan Arnold Zoutman en de zes hoofdofficieren die het bevel hadden gevoerd over de schepen die in de slag bij Doggersbank tegen de Engelse vloot hadden gestreden een beloning.²⁵⁹ Aan Zoutman werd een ketting ge-

253 Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 438-439; NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 207 (4 september 1608).

254 NA, SG, inv.nr. 3184, fol. 31 (22 januari 1625) = Roelevink (ed.), *RSG 1624-1625*, nr. 1330.

255 *Ibid.*, inv.nr. 3188, fol. 48 (23 januari 1629).

256 *Ibid.*, fol. 93 (12 februari 1629).

257 *Ibid.*, inv.nr. 3245, fol. 77-78 (10 maart 1639).

258 *Ibid.*, inv.nr. 3252, fol. 9 (6 januari 1646).

259 Cf. infra, hoofdstuk III, 318-320.

schonken, waaraan een medaille van f 1.300 hing; de anderen ontvingen medailles ter waarde van f 1.300, hangend aan oranje linten (*bijlage I, 1781-2a/g*). Opmerkelijk was dat erfstadhouder Willem V de beloningen uitreikte én dat de plechtigheid in het Stadhouderslijk Hof plaats vond (afb. 3.29). De verlening geschiedde weliswaar in aanwezigheid van de ‘gecommitteerden van de Staten-Generaal tot de zaken van de zee’ en vertegenwoordigers van de verschillende admiraliteiten, maar uit de gehele gang van zaken was goed af te lezen hoezeer het politieke evenwicht in de Republiek inmiddels was verschoven.

Anders dan bij hedendaagse ridderorden en onderscheidingen het geval is, reikten de Staten-Generaal geen oorkonde of diploma uit aan degenen aan wie zij een gouden medaille schonken. Wel gaven zij in sommige gevallen een extract van de resolutie, waarbij zij tot de schenking hadden besloten. De in het Latijn en het Italiaans opgestelde brouillons voor een schenkingsbrief aan Gian Giacomo Belegnio (*bijlage I, 1615-7*), de uit Naxos afkomstige dragoman van de Turkse sultan, zijn in dit geval als een uitzondering te beschouwen (afb. 2.30).²⁶⁰

Een enkele keer maken de resoluties van de Staten-Generaal melding van dankbrieven, gezonden door degenen die een keten of medaille ontvingen. Daarbij gaat het meestal niet om vertrekkende buitenlandse gezanten, die op grond van hun bediening een dergelijk afscheidspresent verwachtten, maar om personen, die op een dergelijke verering in het geheel niet hadden gerekend. Zo zijn er dankbrieven van David Foulis, secretaris van de koning van Schotland (*bijlage I, 1594-3*), van 9 april 1595²⁶¹ en van de Leidse hoogleraar Arabische talen Jacob Gool (*bijlage I, 1659-4d*), aan wie eind 1659 een keten van f 400 was verleend, omdat hij zich had ingezet bij de ontvangst van het gezantschap uit Salih (afb. 2.31).²⁶² Ook schout-bij-nacht Salomon Dedel (*bijlage I, 1781-2d*), een van de officieren die in de slag bij Doggersbank had gevochten, betuigde de Hoog Mogende Heren zijn dank: op 12 december 1781 liet de voorzitter van de vergadering Charles Bigot weten dat Dedel hem had opgezocht om hem ‘ten uitersten te bedanken voor de gesignaleerde preuve die aan hem was gegeven van het genoegen van haar Hoog Mogende over desselfs verrigting op den 5^e. Augustus deezes jaars’.²⁶³

Conclusie

Vanaf het ontstaan van de Republiek gaven de Staten-Generaal presenten. Tot en met het eerste kwart van de zeventiende eeuw werden verschillende soorten ge-

²⁶⁰ NA, SG, inv.nr. 6889, 22 augustus 1615. Dragoman of drogman was de benaming voor vertalers, tolken en gidsen in dienst van het Turkse rijk.

²⁶¹ *Ibid.*, inv.nr. 3134, fol. 220 (29 april 1595) = Japikse (ed.), *RSG 1593-1595*, 452, nt. 2: brief van 9 april 1595.

²⁶² *Ibid.*, inv.nr. 5022, Gool aan Staten-Generaal, 7 november 1659.

²⁶³ *Ibid.*, inv.nr. 3616, fol. 920-921 (12 december 1781).

Latum 22 augusti 1615

Ordines Generales Confederatarum Provinciarum
 Inferioris Germaniae Omnibus has presentes
 visuris, salutem. Notum facimus. ^{Quod} cum usi
 simus ministro Honorabilis et admodum discreti nobis
 Joannis Jacomo Belegno ^{condam} Nicolò Belegno
 filij Nicolai Belegno ^{La Hala de Gora d. Archipetago Inter Regem de}
 nati in Insula Bari ^{Barbana d. Lacu. Thimo e Turpoli in sollicitudinem}
 et procuratum nostro nomine in ystam Regnis relaxa
 tionem captivorum subditorum harum Provinciarum
 qui ibi in captivitate et servitute detinebantur. Qua in
 re adeo diligentem et fideliternavavit operam ut ea
 satisfacti ipsi ^{in memoria regis} ^{et} ^{causa} ^{remuneravimus}
 annua gratificatio et favor ^{probitatis} ^{et} ^{reputatio} ^{reputatio} ^{reputatio}
 Joannis Jacomo Belegno ^{reputatio} ^{reputatio} ^{reputatio} ^{reputatio} ^{reputatio}
 similibus rebus respondere et recognoscere parati semper
 erimus. Actum in Concilio predictorum Dominorum
 Ordinum Generalium Haga Comitum Hollandiae 22^a
 die Augusti Anno Milleesimo sexcentesimo decimo quinto.

Ed Mandatum eorundem Dnorum
 Ordinum Generalium

I

F. in tribus Regnis
 Sardinia, Algu
 Tunis, et Trifoli.

RIJKS-ARCHIEF
 GRAVENHAGE

Afb. 2.30 Brouillon voor een oorkonde bestemd voor Gian Giacomo Belegno, dragoman van de sultan van Turkije, 22 augustus 1615. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten-Generaal]

7. 10. 1659

Googhe Mogende Gheeren,

Mijn Gheeren, Soet is buyten myn Verrechten, gelycelyc dat ick om gheestelickheit te hebben de Gheeren dit gheschick van Gheeren in de doerrechtige Gheeren publicatie affe. vey, mynne de Gheeren Gheeren by U. So. Mo: souden te. gifftegeet worden, gelyc dat tey officie van d'ey, vol. gins weder So: Mo: xijpantw te overen, door d'ey. Soet d'ey myn talgheeren is s'ey gende bebling met s'ey medaillie / mynne intentie in de boec. guballe goegentelick niet anders gelycelyc s'eyden, als tey gelycelyc bestaer van Staat nau myn. Emogey, te bevracten tey d'ey d'ey, die ick mynne. de als weder So: Mo: ~~medaillie~~ d'eyden dat myn Gheeren s'eyden te mynne. Welgebruyct ick mynne x d'ey s'eyden medaillie van U. So: Mo: myn tey wylde tey tey s'eyden tey d'eyden tey gheestelick bebling de doerrechtige te mynne van d'ey door U. So: Mo: gant's end d'eyden tey s'eyden te bevracten, s'eyden altyt de doorß d'ey in Googhe s'eyden Gheeren tot s'ey goegentelick van weder So: Mo: groot waerde. te gratis te g'entle, te d'ey door, als s'ey, p'ic. h'el, te mynne opgheset worden, om met alle mogelyche bebling te bevracten, dat ick tey d'ey tey tey s'ey van U. So: Mo: te g'entle. g'ent Soet s'ey oprecht tey d'eyden g'ent. Weder mede

Googhe Mogende Gheeren,

Mijn Gheeren, ick Soet Acceptage bebling tey, U. So: Mo: te wylde bebling in Gheeren
 Gelycelyc

Afb. 2.31 Dankbrief van de Leidse hoogleraar Jacob Gool voor de aan hem geschonken keten, 7 november 1659. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten-Generaal]

schenken gegeven, zoals goud- en zilverwerk, tapijten en kostbare boeken. Een bijzonder eerbewijs, dat aan sommige Italiaanse ambassadeurs en militairen werd geschonken, was het recht om de Generaliteitsleeuw aan het eigen familiewapen toe te voegen. Na die tijd worden ketens, kettingen en medailles het standaardgeschenk. De beslissing om een verering te geven werd in de vergadering van de Staten-Generaal genomen, doorgaans in de ordinair vergadering, incidenteel in de secrete vergadering. In de besluitvorming speelden retroacta een belangrijke rol. Om deze snel op te kunnen zoeken, legden de griffiers lijsten aan met verwijzingen naar eerder genomen besluiten over vereringen. Een aantal van deze lijsten is in het griffiersarchief van de familie Fagel bewaard gebleven. Hierin bevinden zich eveneens een aantal verschillende versies van een uitgebreid compendium, waarin de richtlijnen voor de ontvangst van buitenlandse gezanten zijn vastgelegd. De oudste versies lijken te dateren uit de periode kort voor 1700. Rond 1670 kreeg een stelsel van verschillende vereringen vorm, dat was gebaseerd op de rang van de gezant. Afhankelijk daarvan werden ketens van *f* 6.000, *f* 1.300, *f* 600 en *f* 300 uitgereikt. Aan het einde van de zeventiende en het begin van de achttiende eeuw werden stempels van verschillende grootte gesneden om de bijbehorende medailles te kunnen slaan.

De Staten-Generaal kenden vaste leveranciers, die vaak enkele decennia lang alle bestelde presenten leverden. De kettingen werden door Haagse goudsmeden vervaardigd. Hieraan hing men triomfpenningen die aan de Munt van Holland werden besteld. Na 1628 nam de door essayeur-generaal Laurens van Teylingen gesneden penning met de emblemata van de zeven gewesten en de Staten-Generaal de plaats van de triomfpenningen in. Na Van Teylingens overlijden werden de medailles door Haagse goudsmeden afgegoten. In 1667 werden de stempels voor een tweede, kleinere slagpenning gesneden. In 1691 werd definitief afgestapt van gietpenningen en overgestapt op geslagen penningen die eerst met een valpers en, vanaf 1704, met een schroefpers werden geslagen. Deze schroefpers was opgesteld in een lokaal achter de Kloosterkerk te Den Haag.

Ter controle van het goudgehalte werden de vervaardigde presenten in de zeventiende eeuw incidenteel én vanaf 1711 structureel geëssaieerd. Het essai werd uitgevoerd door de essayeur-generaal. Uit zeventiende-eeuwse rekeningen en de achttiende-eeuwse essaairapporten blijkt dat goudsmeden met instemming van de griffier tegen baar geld kettingen en medailles van vertrekkende gezanten overnamen om ze vervolgens opnieuw aan te bieden aan de Staten-Generaal. De gezant ontving de tegenwaarde van het present in contant geld, terwijl de goudsmid maakloon en essaikosten verdiende. In de zeventiende eeuw zijn ketting en medaille beide van werkgoud, dat een goudgehalte van 22 karaat heeft. Vermoedelijk met de introductie van slagpenningen werd voor de medailles overgestapt op hoogwaardiger fijngoud, dat een gehalte van 23 karaat 7 grein had. Het zachtere fijngoud leende zich vermoedelijk beter voor het slaan van penningen dan het werkgoud, wat de levensduur van de stempels ten goede kwam.

Nadat de presenten waren geëssaieerd, werden ze in de vergadering van de Hoog Mogende Heren getoond. Om de rekening op te kunnen maken, werden ze voorafgaand aan de vergadering gewogen.

Alle diplomatieke presenten werden betaald uit de post van de defroyementen. Hiervoor werd een bedrag geoormerkt dat tegen het midden van de zeventiende eeuw was opgelopen tot *f* 300.000 per jaar. Elk gewest werd geacht een gedeelte van dit bedrag te dragen. De hoogte van de gewestelijke bijdragen werd vastgesteld aan de hand van de in 1616 overeengekomen quotentabel, met dien verstande dat Holland de helft van het bedrag volledig voor zijn rekening nam, waarna de andere helft over de zeven gewesten werd omgeslagen. Op deze wijze oefende het gewest een grote invloed uit op het buitenlandse beleid van de Republiek. De gewestelijke bijdragen werden niet in de kas van de Generaliteit betaald: in plaats daarvan betaalden de gewesten rechtstreeks aan de militairen en belanghebbenden die op hun repartitie stonden. In de praktijk betaalde Holland alle diplomatieke presenten. Overigens verliepen de betalingen lang niet altijd soepel: een groot aantal rekwes-ten uit het tweede kwart van de zeventiende eeuw maakt duidelijk dat goudsmeden zich geregeld beklaagden over achterstallige betalingen. In de jaren tachtig van de zeventiende eeuw én vooral tijdens de Spaanse Successieoorlog namen de betalingsproblemen heel ernstige vormen aan. Vooral het Noorderkwartier slaagde er niet in om aan zijn betalingsverplichtingen te voldoen, hetgeen uiteindelijk tot het faillissement van goudsmid Johannes de Graef leidde.

Tot ongeveer 1630 worden de geschenken aan de vertrekkende gezant overhandigd door een commissie uit de vergadering van de Staten-Generaal; nadien is het de agent die verantwoordelijk is voor de overhandiging van de presenten. Anders is het gesteld met de ketens, kettingen en medailles bestemd voor verdienstelijke vlootvoogden en militairen. Geregeld verschijnen zij in de vergadering, waar zij hun beloning omgehangen krijgen. Een heel bijzondere uitreiking vond plaats op 30 november 1781 toen stadhouder Willem V op het Stadhouderslijk Hof aan de officieren die bij Doggersbank tegen de Engelsen hadden gestreden hun beloningen uitreikte.

III

De personen

In het vorige hoofdstuk hebben we gezien door wie en op welke wijze de besluiten werden genomen om vereringen te geven, wie de bestelde presenten maakten en leverden, hoe ze werden betaald en uit welke posten dit geschiedde. In dit hoofdstuk staan degenen centraal die de ‘presenten van Staat’ ontvingen. Daarbij gaat het niet zozeer om individuele personen, maar om categorieën en groepen gedecoreerden. Op de eerste plaats kijken we naar het aantal ketens, kettingen en medailles dat door de Staten-Generaal in de periode 1588-1795 werd uitgereikt. Om hoeveel verleningen gaat het? Valt er iets te zeggen over de verhouding tussen het aantal vereringen en het aantal daadwerkelijk gemaakte en geleverde presenten? En ging het daarbij vooral om ketens, kettingen of medailles?

In het voorgaande is al enkele malen gerefereerd aan verschillende categorieën verleningen, zoals het diplomatieke present aan buitenlandse gezanten, de vereringen voor verdienste en de beloningen voor het brengen van belangrijke berichten. Hoe verhouden deze categorieën zich getalsmatig ten opzichte van elkaar? Hoe is de spreiding in chronologisch opzicht? En hoe zit het, in het geval van het diplomatieke present, met de geografische spreiding? En tot slot bekijken we welke waarde de gedecoreerden aan het ontvangen geschenk hechtten.

Het hoofdstuk besluit met vier *case studies* van bijzondere en opmerkelijke verleningen. In drie van de vier gaat het om complexe verleningen, waarbij grote aantallen presenten werden geschonken. Aan bod komen de vereringen die werden gegeven in de jaren 1608-1610 ter gelegenheid van de sluiting van het Twaalfjarig Bestand, in 1697 bij de sluiting van de Vrede van Rijswijk en in 1781 ter gelegenheid van de slag bij Doggersbank. De vierde *case study* behandelt de opmerkelijke carrière van Willem Vleertman, een officier uit het Staatse leger, die in de jaren van de Spaanse Successieoorlog van de Staten-Generaal in het totaal acht ketens en vijf medailles ontving.

Meer nog dan bij alle andere hoofdstukken het geval is, leunt dit gedeelte op de data die in bijlage I bijeen zijn gebracht: hierin zijn de gegevens terug te vinden van de individuele gedecoreerden die tussen 1588 en 1795 van de Staten-Generaal een verering ontvingen.

De gedecoreerden

Het totale aantal gedecoreerden

De beantwoording van de vraag naar het aantal door de Staten-Generaal verleende vereringen in de vorm van ketens, kettingen en medailles blijkt veel minder eenvoudig dan gedacht. De als bijlage I opgenomen lijst bevat 1.234 vermeldingen. Maar dat aantal behoeft onmiddellijk uitleg en nuancering. Hiervoor bestaan redenen van uiteenlopende aard.

Op de eerste plaats zijn er redenen die te maken hebben met de kwaliteit van het bronnenmateriaal. De belangrijkste bron voor het onderzoek naar de vereringen vormen de registers van de resoluties van de Staten-Generaal zelf. Deze zijn in verschillende versies en in diverse archiefinstellingen bewaard gebleven.¹ In deze resoluties zijn onder meer de besluiten om vereringen toe te kennen opgetekend. De net-resoluties zijn per jaar in een register gebonden, dat in eerste instantie één, vanaf 1665 twee en tegen het einde van de achttiende eeuw soms verschillende banden besloeg. Vanaf 1670 verschenen de resoluties ook in druk.² Iedere band bevat honderden en in sommige gevallen zelfs meer dan duizend aan twee zijden beschreven folio's. Om in deze kilometerslange archiefschat de weg te kunnen vinden, is de gebruiker aangewezen op indices die de resoluties ontsluiten. Nagenoeg elke band bevat voor- of achterin een index waarin in alfabetische volgorde de namen van hoofdpersonen, plaatsen en zaken zijn opgetekend met verwijzing naar het folionummer in het register.

In de praktijk blijken aan het gebruik van resoluties én indices de nodige haken en ogen te zitten. Tot 1655 is de in de resoluties opgetekende informatie over gegeven vereringen tamelijk uitvoerig: gegeven worden de naam van de gedecoreerde, de naam van de goudsmid die keten, ketting of medaille leverde, waarde en gewicht van de verschillende onderdelen van de beloning en de hoogte van het maakloon. Na 1655 maken de uitgebreide gegevens plaats voor standaardformuleringen, waarin waarde, gewicht en maakloon van de gegeven presenten niet langer worden vermeld. Een uitzondering vormen de resoluties uit de jaren 1671-1690, die nog wel de totaalbedragen van de leveranties vermelden. Daar komt bij dat de resoluties niet altijd even helder zijn gesteld: geregeld blijft onduidelijk of uitsluitend een ketting werd geschonken, óf dat aan de ketting ook een medaille hing. Een onduidelijkheid die in de hand werd gewerkt door de reeds geconstateerde spraakverwarring waar het de begrippen 'keten' en 'ketting' betreft.³ Gevolg van dit alles is dat verwarring ontstaat, vooral in die periodes waarin veel vereringen werden gedaan.

Nog droeviger is het gesteld met de vermeldingen in de indices, waarvan opzet en

1 Zie over de series resoluties: Thomassen, *Instrumenten*, hoofdstuk 5.2.

2 *Ibid.*, 357 e.v.

3 Cf. *supra*, 16-17.

indeling gedurende een periode van meer dan twee eeuwen nooit constant bleven. In het gunstigste geval zijn de in één jaar verleende beloningen opgetekend onder trefwoorden als ‘presenten’, ‘vereringen’ of ‘geschenken’ of onder de naam van de goudsmid die ze leverde. In minder gunstige gevallen zijn de afscheidspresenten aan vertrekkende buitenlandse gezanten alleen opgenomen onder de naam van het land dat zij vertegenwoordigden, terwijl de aan vlootvoogden en officieren verleende presenten óf onder trefwoorden als ‘admiraliteiten’, ‘maritieme zaken’ en ‘zeezaken’, óf onder de naam van de gedecoreerde teruggevonden moeten worden. En vooral in de indices uit de eerste decennia na 1588 leveren de letters ‘k’ van keten en ketting, ‘m’ van medaille, ‘t’ van triomfpenning en ‘g’ van gouden eveneens een schat aan anders veelal onvindbare gegevens op.

Ernstiger dan de problemen met de bewaard gebleven bronnen zijn de gevolgen van de vernietiging van vrijwel de gehele financiële administratie van de Staten-Generaal en van de belangrijkste betaalsheer, de Staten van Holland.⁴ Het ontbreken van grootboeken, journalen en memorialen maakt het onmogelijk om op naam van goudsmid, medailleur of leverancier de gedane bestellingen en betalingen terug te vinden. Het verlies van de ingediende declaraties en rekeningen betekent dat we in veel gevallen in het ongewisse blijven aangaande prijs, waarde, gewicht en maakloon van het geleverde.

Slechts enkele ‘kruimels’ bleven bewaard: de reeds genoemde gegevens in de resoluties van de Staten-Generaal, de ordonnantieboeken van de Staten-Generaal uit de jaren 1585-1655, de ‘grootboeken generaliteit’ uit de jaren 1751-1796 én de gegevens uit het archief van Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier over de wijze waarop Noorder- en Zuiderkwartier tussen 1688 en 1714 onderling de kosten van de defroyementen verdeelden.⁵ De bruikbaarheid van de gegevens uit de resoluties van de Staten-Generaal is hierboven reeds ter sprake gekomen. De beide laatste bronnen, de grootboeken én de registers van het Noorderkwartier, bevatten uitsluitend datum en hoogte van verrichte betalingen. De registers met de betalingsordonnanties uit de jaren 1585-1655 bevatten een schat aan gegevens. Tegelijkertijd vertoont ook dit bronnenmateriaal zijn beperkingen: de registers lijken niet te zijn bedoeld als instrumenten voor financiële verantwoording en controle. Nergens worden bedragen getotaliseerd en soms worden betalingsordonnanties doorgehaald, omdat zij al eerder in het registers zijn opgetekend.⁶ Veel ernstiger dan deze incidentele doublures is het feit dat het register aantoonbaar incompleet is. De gegevens in bijlage I maken duidelijk dat van lang niet alle vereringen die de Hoog Mogende Heren bestelden een betalingsordonnantie in het register werd opgete-

4 Cf. supra, hoofdstuk II, 193.

5 Cf. supra, inleiding, 21-22.

6 Zie bijvoorbeeld NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 88v: betaling van f 2.441:18 aan goudsmid Jan Cornelisz. Lamberts voor twee ketens bestemd voor de Brandenburgse gezanten Van Bylandt en Von Plesse (*bijlage I, 1605-3a/b*). Dezelfde ordonnantie is al eerder geregistreerd op fol. 87.

kend. De conclusie dat de betreffende presenten uiteindelijk niet zouden zijn geleverd, wordt weersproken door de resoluties van de Hoog Mogende Heren zelf, waarin melding wordt gemaakt van aflevering én overhandiging van de betreffende vereringen.

De gevolgen van de onduidelijkheden en onvolkomenheden in het bewaard gebleven bronnenmateriaal én van het ontbreken van het gros van de financiële stukken zijn van dien aard dat niet valt uit te sluiten dat de in bijlage I gepresenteerde lijst van verleningen onvolledig is. Dat het hierbij niet om een hypothetische mogelijkheid gaat maar om een daadwerkelijk bestaand probleem, een probleem dat zelfs een eigen gezicht heeft, blijkt uit de fraaie portretten die de Haagse portretschilder Jan de Baen tussen 1681 en 1689 vervaardigde van de Deventer burgemeester Gisbert Cuper (afb. 3,1) en diens echtgenote Aleida van Suchtelen.⁷ Cuper werd in 1668 hoogleraar in de geschiedenis en de rhetorica aan het Athenaeum Illustre in Deventer. Na het rampjaar 1672 trad hij toe tot de magistraat van Deventer en bekleedde hij verschillende malen het burgemeesterschap van die stad. Van 1681 tot 1694 was Cuper gedeputeerde ter Staten-Generaal. Op De Baens portret is Cuper afgebeeld in een parse kamerjas, zijn rechterarm rustend op een kussen. Rechts op de achtergrond zijn sculpturen van Pallas Athene en van de Egyptische god Harpocrates afgebeeld. Zij verwijzen naar Cupers' studie van de klassieke oudheid.⁸ Links achter Cuper is een jonge vrouw te zien met een stedenkroon op het hoofd en een roedebundel met bijl in haar rechterhand. Zij symboliseert de burgemeesterlijke waardigheid van de geportretteerde. Aan het kussen of de roedebundel hangt aan een kleine ketting de beloningspenning van de Staten-Generaal. Goed is te zien dat het om het in 1660 geïntroduceerde model met het door twee leeuwen gehouden gekroonde wapen gaat.⁹ Veenendaal die de portretten van Cuper en zijn echtgenote in 1954 beschreef, concludeerde dat de gouden medaille 'ongetwijfeld zijn lidmaatschap van de Staten-Generaal [symboliseerde]'.¹⁰ In het licht van het symbolische karakter van het door De Baen geschilderde portret, waar personificaties en attributen verwijzen naar de verschillende activiteiten van de uit Deventer afkomstige geleerde, is deze interpretatie begrijpelijk en voor de hand liggend. Maar valt uit te sluiten dat de afgebeelde beloningspenning van de Staten-Generaal méér dan alleen een symbolische betekenis had? Is het denkbaar dat deze verwijst naar een daadwerkelijk ontvangen beloning? In de resoluties van de Staten-Generaal is een dergelijke verering aan Cuper niet teruggevonden. Maar kan met zekerheid worden

7 Veenendaal, 'Bijdrage'. Beide portretten werden in 2010 door het Historisch Museum te Deventer verworven.

8 Zie voor enkele voorwerpen uit de collectie van Cuper: Bergvelt, *De wereld [...]* *Catalogus*, 102-104. Cuper schreef in 1676 *Harpocrates seu explicatio imagunculae*. Hierin komt ook het beeldje ter sprake dat op het door De Baen geschilderde portret is afgebeeld. Cf. voor Cuper verder: Bergvelt, *De wereld*, passim en id., *De wereld [...]* *Catalogus*, passim.

9 Cf. infra, hoofdstuk IV, 393, afb. 4.32.

10 Veenendaal, 'Bijdrage', 14.

Afb. 3.1 Gisbert Cuper, burgemeester van Deventer en lid van de Staten-Generaal. Door Jan de Baen, 1681-1689. Olieverf op doek, 133 x 112 cm. [Historisch Museum Deventer]

uitgesloten dat Cuper een dergelijke verering van een ander generaliteitscollege ontving? Of zou het mogelijk zijn dat de geportretteerde die bekend stond als een verwoed numismaat op eigen kosten ten behoeve van zijn medaillekabinet een gouden exemplaar van de beloningspenning van de Staten-Generaal verwierf?¹¹ Op het eerste gezicht lijkt het feit dat Cuper de medaille niet om de nek droeg Veenendaal gelijk te geven. Maar ook dit argument verliest aan overtuigingskracht wanneer we Cupers' portret vergelijken met het geschilderde kniestuk van luitenant-admiraal Willem Joseph baron van Ghent (afb. 4.35). Ook op dat portret wordt de beloningsmedaille niet gedragen, maar ter linkerzijde van de geportretteerde afgebeeld. Maar van de luitenant-admiraal is nu juist zeker dat hij van de Staten-Generaal een dergelijke verering ontving (*bijlage I, 1667-10a*). En wat het geheel nog curieuzer maakt, is het feit dat ook het portret van Van Ghent door Jan de Baen werd geschilderd.

Toch houdt dit geenszins in dat het onderzoek een stuurloos en zinkend schip is. Immers hoe fragmentarisch, onvolledig of moeilijk interpreteerbaar het bronnenmateriaal ook is, in samenhang bestudeerd levert het een tamelijk compleet beeld dat vanaf het laatste kwart van de zeventiende eeuw beslist aanspraak op volledigheid kan maken. Zo zijn in de liquidatiestaten van het Noorderkwartier en in de grootboeken uit de jaren 1751-1796 op een enkele uitzondering na alle verleningen terug te vinden. De belangrijkste uitzonderingen betreffen de keten en de medailles die in 1781 werden verleend aan de helden van Doggersbank (*bijlage I, 1781-2a/g*) én de ketens die in 1793 aan de Britse kapitein Berkeley en zijn vier luitenants werden vereerd (*bijlage I, 1793-1a/e*).¹²

Een andere categorie van redenen die maken dat het in bijlage I genoemde aantal van 1.234 vermeldingen nuancering behoeft, heeft te maken met de praktijk van de verleningen zelf. Bij herhaling worden reeds genomen besluiten gewijzigd, aangevuld of zelfs ingetrokken. Geregeld wordt de waarde van een verering in tweede instantie verhoogd of wordt besloten om aan een al eerder gegeven ketting alsnog een medaille te hangen. Ook komt het voor dat de Hoog Mogende Heren besluiten om een verering die zij in eerste instantie in contant geld of in de vorm van een of meer amen¹³ wijn geven, om te zetten in een keten of een ketting. Zo wordt het geldbedrag dat in 1619 aan Joris van Spilbergen (*bijlage I, 1619-1*) wordt vereerd, omgezet in een gouden ketting van f 400, terwijl de Amsterdamse boekdrukker dr. Joan

11 Cf. <http://www.kb.nl/bc/hand/cuper.html> (geraadpleegd 21 augustus 2011) voor de aankondiging van de veiling van het numismatisch kabinet van Cuper, inv.nr. 72 C 32. De veilingcatalogus die uitsluitend zou kunnen geven over de vraag of Cuper inderdaad een gouden beloningsmedaille van de Staten-Generaal bezat, werd nog niet aangetroffen.

12 De enige andere uitzondering vormen de ketens voor de keizerlijke minister plenipotentiaris Starhemberg en diens secretaris (*bijlage I, 1793-2a/b*), die in mei 1793 werden verleend. Op 14 juni 1793 werd de rekening van W. Koning en Zonen gelezen, NA, SG, inv.nr. 3061, fol. 9 (14 juni 1793). Onbekend is waarom de afrekening van deze ketens in het grootboek onvermeld bleef.

13 Een aam is een oude wijnmaat en correspondeert met ongeveer 155 liter.

Blaeu (*bijlage I, 1649-1*) op diens verzoek in juni 1649 een keten van f 200 krijgt in plaats van hetzelfde bedrag in geld. Maar vaker nog geschiedt het tegenovergestelde: dat in plaats van een keten of ketting de tegenwaarde in geld wordt uitgekeerd.¹⁴ Doorgaans geschiedt dit op verzoek van de gedecoreerde, die liever contant geld ontvangt dan een tastbaar eerbewijs. Anders ligt dit in de jaren na 1715, wanneer goudsmid Johannes de Graef onder de almaar toenemende last van onbetaald gebleven rekeningen uiteindelijk failliet gaat. De Staten-Generaal zien zich genoodzaakt om de waarde van de beide ketens en de drie medailles die zij tussen november 1715 en mei 1716 hebben besteld en die De Graef niet meer heeft kunnen leveren, aan de gedecoreerden in contant geld uit te betalen. Vervolgens geven zij tot april 1723 beloningen in de vorm van geld, waarbij zij de vereringen aan vertrekkende gezanten consequent aanduiden als ‘ordinaris present’.¹⁵ Dat de omwisseling van gouden eerbewijzen in contant geld vaak ook na de uitreiking plaats vond, bleek al eerder uit de zeventiende-eeuwse rekeningen en uit de essaairapporten die vanaf 1711 werden opgemaakt.¹⁶

Een ander probleem dat met de praktijk van de uitreiking samenhangt, is dat het aangeboden present soms werd geweigerd. In dat geval berustten de Staten-Generaal meestal in de weigering, waarna de afgewezen eerbewijzen bij een volgende gelegenheid aan een ander werden uitgereikt. Soms is bekend aan wie, maar vaak ook niet.

En tot slot moet worden gewezen op het gebruik dat aan het einde van de zeventiende eeuw gedurende enkele jaren heeft bestaan om ketens van f 1.300 op voorraad te laten maken. Lang niet altijd blijkt uit de resoluties aan wie deze werden gegeven, hetgeen het inzicht in vervaardiging, afrekening en uitreiking in die jaren bepaald niet ten goede komt.

Gevolg van deze vrij ondoorzichtige en soms zelfs chaotische praktijk van verlening is dat het totaal van 1.234 vermeldingen beslist niet betekent dat even zoveel ketens, kettingen en medailles werden vervaardigd. Bovendien valt zelfs niet bij benadering uit te maken hoe omvangrijk het hergebruik van ketens, kettingen en medailles moet zijn geweest.

De problemen met het bronnenmateriaal en de weinig heldere praktijk van verlening nopen tot het maken van keuzes, keuzes die gevolgen hebben voor de samenstelling en de omvang van de in bijlage I gegeven lijst van verleningen. Zo dienen zich vragen aan als: moeten vereringen worden opgenomen die nadien zijn omgezet in geld of in kostbaarheden als vaatwerk of tapijten? En vereringen in geld, die

14 Heringa, *Eer en hoogheid*, 480-481.

15 In april 1723 ontvingen de Spaanse ambassadeur Beretti Landi en zijn secretaris geldbedragen (*bijlage I, 1723-1/2*). Pas vanaf juni 1724 werden weer ketens en medailles geschonken. De enige uitzondering vormt de keten die de Munsterse extraordinaris envoyé Von Plettenberg (*bijlage I, 1720-1*) in maart 1720 ontving. Waarom Von Plettenberg wél een keten ontving en aan andere vertrekkende gezanten de tegenwaarde in geld werd uitgekeerd, is niet bekend.

16 Cf. *supra*, 159-164.

uiteindelijk zijn uitgereikt in de vorm van ketens, kettingen of medailles? En hoe te handelen met vereringen die worden verhoogd of uitgebreid; moeten die één maal of meerdere keren worden opgenomen? Dienen geweigerde, onuitgereikte en later door de goudsmid teruggekochte vereringen mee te worden gerekend en wat te doen met de ketens die op voorraad werden gemaakt?

Uiteindelijk is ervoor gekozen om alle ketens, kettingen en medailles op te nemen, ook al zijn zij later omgezet in geld of andere kostbaarheden, of zelfs geweigerd. Hetzelfde geldt voor de ketens die op voorraad werden gemaakt: ze zijn wel in de lijst opgenomen, al zijn ze bij de telling buiten beschouwing gelaten. Immers al de op voorraad gemaakte ketens werden uitgereikt. Aangezien niet in elk geval bekend is aan wie, zou opname in de telling beslist tot doublures leiden. Tenslotte zijn ook die eerbewijzen opgenomen, die uiteindelijk werden omgezet in geld of kostbaarheden. Ten aanzien van later verhoogde of uitgebreide vereringen is de volgende richtlijn gevolgd: als de verering en latere toevoegingen of uitbreidingen betrekking hebben op één en hetzelfde feit, dan zijn zij als één nummer in de lijst opgenomen, geplaatst op datum van de eerste verlening.¹⁷ Niet opgenomen zijn tenslotte vereringen in de vorm van geld of kostbaarheden, die uiteindelijk ook als zodanig werden uitgereikt.¹⁸ De enige uitzondering vormen de vereringen die na het faillissement van goudsmid Johannes de Graef tussen 1717 en 1723 werden gegeven.

Maar aan iedere keuze kleven nadelen: zo zijn in de lijst de ketens opgenomen die in januari 1610 werden gegeven aan de aartshertogelijke onderhandelaars en hun secretarissen, terwijl het gouden vaatwerk en de tapijten die op hetzelfde moment aan Spinola, De Mancidor, Neyen en de erven Richardot werden vereerd, ontbreken. Hetzelfde geldt voor de vereringen die op 14 september 1709 werden gedaan: de beide ketens aan baron Van Lynden d'Aspremont en aan Willem Vleertman (*bijlage I, 1709-7a/b*) en de pokaal aan Frederik Sirtema van Grovestins. De beide ketens zijn in de lijst opgenomen, de pokaal niet. Anderzijds is wel de keten opgenomen die in 1739 aan de Engelse ambassadeur Walpole werd vereerd (*bijlage I, 1739-3a*), ook al liet Walpole bij terugkeer in Engeland uit het goud van de hem gegeven verering een gouden kop maken.¹⁹

Overigens was het aantal geweigerde en nadien uitgebreide of veranderde vereringen niet klein. Het aantal ketens dat op voorraad werd gemaakt, was daarentegen wel beperkt. Uit onderstaand overzicht blijkt om hoeveel wijzigingen het ging (zie tabel 3.1). Buiten beschouwing zijn die vereringen gelaten, die na uitreiking door de gedecoreerden werden doorverkocht. De reden hiervoor is dat we slechts sporadisch over aanwijzingen beschikken dat dit gebeurde.²⁰

17 Gekozen is voor de eerste datum van verlening om verschillende vereringen die op dezelfde dag werden gedaan bij een te kunnen houden, ook als het present van één van de gedecoreerden nadien werd uitgebreid.

18 Alle wijzigingen en aanpassingen zijn in het notenapparaat van bijlage I verantwoord.

19 Cf. *infra*, 260-261.

20 Cf. *supra*, hoofdstuk II, 159-164.

TABEL 3.1 Overzicht van nadien gewijzigde en uitgebreide vereringen, van geweigerde vereringen, van 'op voorraad' gemaakte ketens en van vereringen waarvan de aard niet kon worden vastgesteld

<i>vereringen die nadien zijn gewijzigd</i>	
vereringen in geld of kostbaarheden, omgezet in ketens, kettingen of medailles	9
vereringen in ketens, kettingen of medailles, omgezet in geld of kostbaarheden	21
<i>vereringen die nadien zijn uitgebreid</i>	
ketens, kettingen of medailles waarvan de waarde werd verhoogd	12
medailles omgezet in kettingen	1
medailles waaraan een ketting werd toegevoegd	16
kettingen waaraan een medaille werd toegevoegd	10
ketens die uiteindelijk zonder medaille werden uitgereikt	6*
<i>vereringen die niet werden aanvaard of werden geretourneerd</i>	13
<i>op voorraad gemaakte ketens</i>	7
<i>vereringen waarvan de aard niet kon worden vastgesteld</i>	24**

* Meestal blijft onduidelijk waarom kettingen werden uitgereikt in plaats van ketens. Op 13 juli 1640 werden de ketens voor de vlagofficieren Witte de With, Johan Evertsen, Banckert en Joris Cats (*bijlage I, 1640-2a/d*) gepresenteerd, waarbij werd aangetekend 'dat deselve medailles [GS: van f 200 per stuk] niet en sijn te becoomen', NA, SG, inv.nr. 3246, fol. 315 (13 juli 1640).

** Het grootste deel betreft de presenten die werden gegeven aan de Engelse en Franse gezanten en hun gevolg (*bijlage I, 1609-1a/u*) die bemiddelden bij de totstandkoming van het Twaalfjarig Bestand. Cf. infra, 262 e.v.

Bron: bijlage I.

In het licht van het voorgaande moge het duidelijk zijn dat aan het aantal van 1.234 vermeldingen beslist geen absoluut karakter gegeven dient te worden en dat het cijfer weinig zegt over het exacte aantal ketens, kettingen en medailles dat tussen 1588 en 1796 daadwerkelijk werd vervaardigd.

Verschillende categorieën gedecoreerden

In de meer dan twee eeuwen dat de Staten-Generaal de Republiek naar buiten toe vertegenwoordigden, vereerden de Hoog Mogende Heren ruim 1.230 ketens, kettingen en medailles. Vanaf de laatste decennia van de zeventiende eeuw wordt in de resoluties van de Staten-Generaal ter aanduiding van de gouden ketens steeds vaker de term 'ordinaris present' of 'ordinaris afscheidspresent' gebruikt. Als de vergadering in 1691 besluit om de beloningspenning voortaan niet langer te laten gieten, maar deze in het vervolg te laten schroeven, wordt gesproken van 'de Medaille dewelcke ordinaris aan de Ministers weg gaende wert Vereert' (*bijlage II, 128*). Maar ook na de val van de Republiek bleef dit spraakgebruik in zwang. Zo duiden de juweliers Koning en Zonen in de inventaris van muntgereedschappen die zij in maart

1807 op verzoek van essayeur-generaal Poelman opmaakten, de stalen medaille-stempels van de drie verschillende formaten aan als stempels voor ‘ministers der eerste rang’, voor ‘ministers der tweede rang’ en voor ‘secretarissen van voornoemde ministers’.²¹ Tegenwoordig zijn van de ketens uitsluitend nog enkele medailles in openbare verzamelingen bewaard gebleven. Gewoonlijk worden zij aangeduid met de term ‘ambassadeurspenningen’, een aanduiding die uiteindelijk ook zijn weg heeft gevonden naar de moderne numismatische literatuur.²²

Volgens Van Kerkwijk heeft het gebruik van de aanduiding ‘ambassadeurspenning’ te maken met het feit dat ‘het meerendeel ervan [GS: van de uitgereikte ketens en medailles] aan buitenlandsche gezanten bij hun vertrek uit ons land zijn ver-eerd’.²³ Ofschoon deze constatering ongetwijfeld juist is, moet niet worden vergeten dat gedurende het hele tijdvak 1588-1796 ook met grote regelmaat vereringen werden gedaan aan verdienstelijke militairen en zeelieden, als ook aan personen die belangrijke berichten overbrachten. Tijdens de eerste jaren van de achttiende eeuw, toen in Europa de Spaanse Successieoorlog werd uitgevochten, was het aantal verleningen aan boodschappers en bodes zelfs aanzienlijk groter dan het aantal presenten dat aan huiswaarts kerende gezanten werd uitgereikt.

In grote lijnen kunnen vier categorieën worden onderscheiden:

- het diplomatieke present aan gezanten van buitenlandse hoven. Tot deze categorie behoort het ordinaris present dat bij het vertrek wordt gegeven én ook de vereringen die de gezant ontvangt nadat hij met de Staten-Generaal een verdrag heeft gesloten óf daarbij een bemiddelende rol heeft gespeeld. Tenslotte dient ook de verering die de secretaris van de gezant bij elk van beide gelegenheden ontvangt tot het diplomatieke present te worden gerekend.
- vereringen aan militairen, zeelieden en anderen die zich door verdienstelijk gedrag onderscheidten.
- vereringen vanwege het overbrengen van belangrijke berichten. Tot deze categorie behoort zowel het present aan de hoveling die in de vergadering wordt ontvangen om als vertegenwoordiger van zijn vorst belangrijke mededelingen te doen, als ook het present aan bodes en boodschappers die vanaf het slagveld het bericht van een behaalde overwinning of van de onderhandelingstafel de ratificatie van een gesloten verdrag overbrengen.
- overige vereringen. Onder deze restcategorie vallen vereringen vanwege de aanbidding of dedicatie van boeken, maar ook die geschenken waarvan onduidelijk is om welke reden ze werden gegeven. Ook zijn de op voorraad gemaakte ketens tot deze categorie gerekend.

De gekozen indeling levert een goed bruikbaar instrument op dat inzicht biedt in

²¹ Cf. supra, hoofdstuk II, 140-142.

²² In openbare verzamelingen: *Catalogus KPK*, nrs. 480-483; *Catalogue Teylers*, 23; in de literatuur: Van Kerkwijk, ‘Vereeringspenningen’, 1, Meijer, *Dutch orders*, 19.

²³ Van Kerkwijk, ‘Vereeringspenningen’, 1.

de door de Staten-Generaal verleende vereringen. Toch mag bij de interpretatie van de uitkomsten niet uit het oog worden verloren dat toewijzingen tot een bepaalde categorie soms een enigszins subjectief karakter hebben. Soms zijn er twijfelgevallen: dat de gezant die bij zijn vertrek het 'ordinaris afscheidspresent' ontvangt, waarbij men hem bedankt vanwege zijn vele diensten aan de Republiek, in de categorie gezanten is opgenomen, moge duidelijk zijn. Maar wat te denken van de residerende gezant die mededeling doet van het overlijden van zijn vorst of de geboorte van een prins of prinses? Valt het aan hem uitgereikte present in de categorie diplomatieke presenten óf in die van vereringen vanwege het overbrengen van belangrijke berichten? En bij dat laatste voorbeeld moeten we niet vergeten dat gezanten van oudsher optreden als vertegenwoordigers van de vorst, juist ook wanneer bij bijzondere gelegenheden felicitaties of condoleances overgebracht moeten worden.²⁴

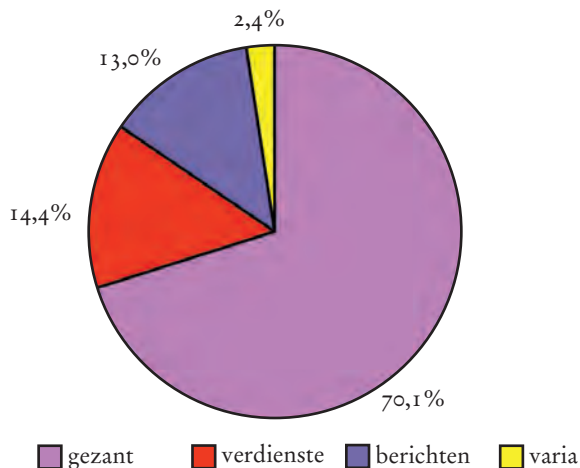
Hoe lastig de indeling kan zijn, blijkt uit het voorbeeld van de vereringen die de Staten-Generaal deden naar aanleiding van de Eerste Vrede van Westminster die in 1654 een eind maakte aan de Eerste Engels-Nederlandse Oorlog. Aan de Engelse onderhandelaars werden door de Hoog Mogende Heren geen ketens vereerd, immers de onderhandelingen speelden zich in Engeland af en het verdrag werd daar gesloten. Aan degenen die van Nederlandse zijde waren betrokken, werden daarentegen wel vereringen gegeven. In april en mei 1654 ontvingen de drie edellieden (*bijlage I, 1654-1a/b en -2*) die door de Nederlandse ambassadeurs waren gezonden om het vredesverdrag aan de Staten-Generaal te overhandigen, elk een keten ter waarde van 150 zilveren dukatons.²⁵ Vervolgens werd op 14 augustus besloten om gouden medailles uit te reiken aan zestien niet bij naam genoemde Nederlandse kooplieden in Londen (*bijlage I, 1654-6a/o*) die de Staatse ambassadeurs tijdens de onderhandelingen hadden bijgestaan, onder andere door borg te staan voor betalingen die de Republiek overeenkomstig het vredesverdrag aan Engeland diende te doen. Allen ontvingen een medaille van f 200 'ad perpetuam rei memoriam' (*tot een eeuwigdurende herinnering aan het gebeuren*).²⁶ Ruim drie jaar later keerde Willem Nieupoort als laatste van de drie Staatse gezanten die te Westminster hadden onderhandeld in de Republiek terug. Op 5 januari 1658 verscheen Nieupoort in de vergadering van de Staten-Generaal om zijn rapport te presenteren. Ook bracht hij twee van de zestien in augustus 1654 bestelde medailles mee terug, omdat deze onuitgereikt waren gebleven. Daarop besloten de Hoog Mogende Heren om bij goudsmid Van der Maa nog een derde exemplaar te bestellen en de medailles te vereren aan Nieupoort en de beide andere onderhandelaars (*bijlage I, 1658-1a/c*). Als reden voor de verlening wezen zij erop dat de drie ambassadeurs na sluiting van de vrede 'sich mede als borgen voor de voorschreve penningen ende als contreborgen voor

24 Heringa, *Eer en hoogheid*, 19.

25 NA, SG, inv.nr. 3260, fol. 300 (22 april 1654) en fol. 329 (4 mei 1654).

26 *Ibid.*, fol. 611 (14 augustus 1654). Zie over de Nederlandse kooplieden in Londen Mitchell, 'Make money'.

GRAFIEK 3.1 Aandeel van de vier categorieën gedecoreerden in het totaal aantal verleningen (in procenten)

Bron: bijlage I.

de gemelte coopluijden hebben geconstitueert'.²⁷ Ofschoon alle vereringen te maken hebben met een en hetzelfde traktaat, zijn de edellieden die het traktaat brachten, gerekend tot de categorie vereringen wegens het overbrengen van belangrijke berichten, terwijl de medailles aan de kooplieden en aan de drie Staatse ambassadeurs zijn opgenomen in de categorie vereringen vanwege verdiensten. Opmerkelijk is vooral de opname in deze categorie van de Staatse gezanten. Heel verleidelijk zou het zijn geweest om deze presenten te rekenen tot de categorie van het diplomatieke present. Toch zou dat laatste niet juist zijn geweest, omdat het bij deze categorie uitsluitend gaat om gezanten van buitenlandse vorsten in de Nederlanden én niet om Staatse gezanten aan buitenlandse hoven. Deze laatste categorie werd door de Staten-Generaal vrijwel nooit met ketens, kettingen of medailles vereerd.

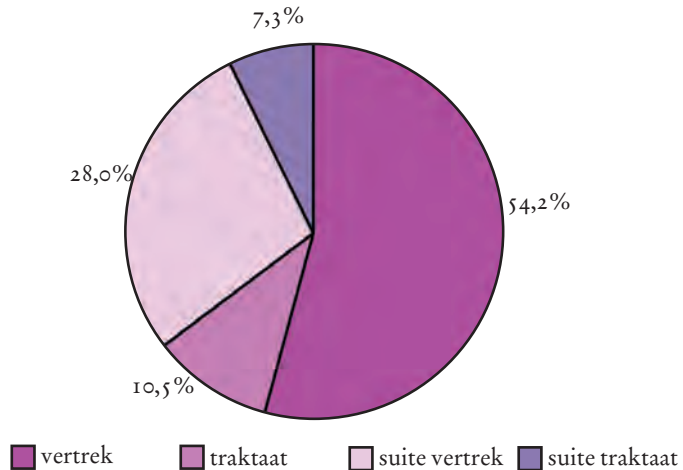
Het relatieve aandeel van de vier groepen in het totaal aantal verleende presenten is af te lezen uit grafiek 3.1. Duidelijk blijkt dat het grootste deel van de geschenken inderdaad aan buitenlandse gezanten werd gegeven. Het aandeel van deze groep bedraagt ruim 70 %. Anderzijds is bijna één op de drie vereringen geen diplomatiek present.

Het diplomatieke present

De presenten aan buitenlandse gezanten vormen verreweg de belangrijkste categorie vereringen van de Staten-Generaal. Zowel de eerste keten, die de Hoog Mogen-

²⁷ NA, SG, inv.nr. 3264, fol. 8 (5 januari 1658).

GRAFIEK 3.2 Aandeel van de vier categorieën diplomatieke presenten (in procenten)

Bron: bijlage I.

de Heren in 1588 verleenden, als ook de laatste, die zij op 10 november 1795 schonken, waren bestemd voor gezanten van buitenlandse hoven. In bijna alle gevallen werd het diplomatieke present gegeven bij het aanstaande vertrek van de gezant, hetzij huiswaarts omdat hij werd teruggeroepen, hetzij naar een ander land in geval van overplaatsing.

Het diplomatieke present is onder te verdelen in de volgende categorieën:

- het ‘ordinaris afscheidspresent’ aan de gezant in engere zin;
- het present aan een gezant die met de Staten-Generaal een verdrag sluit;
- het afscheidspresent aan de secretaris van de gezant en/of aan andere leden van zijn suite;
- het present aan de secretaris wiens meester met de Staten-Generaal een verdrag sluit.

Uit grafiek 3.2 blijkt dat het ‘ordinaris afscheidspresent’ met ruim 54 % de meest voorkomende vorm van het diplomatieke present is. Als we daarbij het afscheidspresent aan de secretaris en de suite van de gezant meerekenen, dan bedraagt het aandeel zelfs ruim 82 %. Op een totaal van 1.234 vereringen resulteert dit in een percentage van bijna 58 %. Ook het aantal vereringen dat aan buitenlandse gezanten werd gedaan nadat zij met de Staten-Generaal een verdrag hadden afgesloten, mag met 91 gevallen beslist hoog worden genoemd. Overigens behoort ook in dit geval enige verwarring tot de mogelijkheden. Omdat de vertrekkende gezant én de gezant die met de Hoog Mogende Heren een verdrag heeft gesloten, beiden een

verering ontvangen op het moment van vertrek, is het onderscheid tussen beide categorieën niet altijd even duidelijk. Te meer daar in de resoluties niet altijd consequent wordt verwezen naar het gesloten verdrag.

De verschillende soorten gezanten

Vooraleer dieper in te gaan op het diplomatieke present, is het zaak uitgebreider stil te staan bij de verschillende categorieën van gezanten. Toen de Republiek aan het einde van de zestiende eeuw een rol van betekenis op het internationale toneel begon te spelen, had Europa op diplomatiek gebied al een langdurige ontwikkeling achter de rug.²⁸ Bij het uitgaan van de Middeleeuwen waren tussen de verschillende staten steeds intensievere contacten ontstaan. In eerste instantie werden deze onderhouden door buitengewone gezantschappen, die voor een korte periode met een bijzondere missie werden uitgezonden. Voor dergelijke extraordinaris gezantschappen wees de vorst leden van zijn raad of uit zijn omgeving aan, die na terugkeer hun functie weer gewoon opnamen. Tot in de zeventiende eeuw blijft het diplomatieke verkeer voor een belangrijk deel het werkterrein van dergelijke 'extraordinaris bezendingen'.

Maar naast onderhandeling en bespreking nam ook de behoefte aan ononderbroken informatie en aan langdurige vertegenwoordiging ter plekke toe. Naast de extraordinaris gezantschappen ontstonden er dan ook al snel vaste of ordinaris gezantschappen. Anders dan de extraordinaris vertegenwoordiger verbleef de vaste of residerende vertegenwoordiger langdurig aan een buitenlands hof. Een gevolg daarvan was dat hij zijn plaats en invloed thuis verloor. Constantijn Huygens spreekt in dit verband van 'een meest vergeten t'huys of half verschimmelt block'.²⁹ Het waren dan ook niet zozeer de hofgroten die als vaste gezanten in het buitenland dienden, maar personen van lager rang.

In de Middeleeuwen werden alle gezanten aangeduid met de term 'legatus' of ambassadeur. Daarbij werd een onderscheid gemaakt tussen de ordinaris ambassadeur die langere tijd aan een buitenlands hof resideerde en alle lopende zaken afhandelde en de extraordinaris ambassadeur, die met een vastomlijnde opdracht verscheen en vertrok zodra deze vervuld of onhaalbaar gebleken was. Voor het overige bestond er volgens Heringa tussen beide geen wezenlijk verschil 'noch in instructie, noch in geloofsbrieven, noch in volmacht. Zij onderscheidden zich slechts van elkaar door de duur van hun zending en door het feit, dat de extraordinaris ambassadeur meer eerbewijzen ontvangt, en dus een grotere staat moet voeren, en in rang voor den ordinaris gaat, dwz. wanneer beiden van denzelfden vorst of van vorsten van gelijke rang komen'.³⁰ Uiteindelijk betekende de benoeming tot extraordinaris ambassadeur alleen nog een bevordering voor de ordinaris ambassadeur.

²⁸ Zie voor het navolgende: Heringa, *Eer en hoogheid*, 17 e.v.; Schutte, *Buitenlandse vertegenwoordigers*, x e.v.

²⁹ Geciteerd in Heringa, *Eer en hoogheid*, 19 en 32.

³⁰ *Ibid.*, 22.

In de loop van de zestiende eeuw ontstond er naast de klasse van ordinaris en extraordinaris ambassadeurs een tweede klasse van residerende gezanten als agenten en residenten. Deze vertegenwoordigers waren lager in rang dan de ambassadeur. Geleidelijk aan ontstond tussen beide categorieën in nog een andere rang: die van extraordinaris envoyé. Rond het midden van de zeventiende eeuw was de extraordinaris envoyé verworpen tot een residerend gezant. Sindsdien bestonden er drie rangen van gezanten:

- de gezanten van de eerste rang, te weten de ordinaris en extraordinaris ambassadeurs. Zij waren de persoonlijke vertegenwoordiger van de vorst, zij werden ontvangen als waren zij de principaal zelf en zij oefenden dezelfde rechten en prerogatieven uit als hun lastgever.
- de gezanten van de tweede rang, te weten de extraordinaris envoyés. Zij vertegenwoordigden niet de vorst, maar diens regering.
- de gezanten van de derde rang: residenten, ministers, chargé d'affaires. Ook zij vertegenwoordigden niet de vorst, maar diens regering.

Op den duur verdrong de extraordinaris envoyé de ambassadeur vrijwel volledig.³¹ Daarvoor bestaan verschillende redenen. Anders dan bij de ambassadeur het geval is, was het optreden van de extraordinaris envoyé veel minder omgeven met ceremonie en praal. Waar de ambassadeur een audiëntie moest aanvragen, werd aan de extraordinaris envoyé gemakkelijker en sneller toegang verleend. Hij kon zijn werk in stilte uitvoeren en was zonder enig bezwaar in staat om ook met lagere ambtenaren te overleggen. Maar daarnaast was er ook een financiële kant aan de zaak: het zenden van een extraordinaris envoyé was aanzienlijk goedkoper dan het sturen van een ambassadeur. De envoyé had een kleiner en minder kostbaar gevolg dan de ambassadeur, hij had minder uitgaven en genoot als gezant van de tweede rang bovendien een geringer traktement.

Het 'ordinaris afscheidspresent'

Zoals reeds uit de aanduidingen 'ordinaris afscheidspresent' en 'ambassadeurspenning' kon worden opgemaakt, vormden vertrekkende gezanten én hun secretarissen de belangrijkste categorie ontvangers van de presenten van Staat. Het feit dat deze aanduidingen na de val van de Republiek in gebruik bleven, wordt nog begrijpelijker wanneer we inzoomen op de achttiende eeuw: van de 231 vereringen die na het einde van de Spaanse Successieoorlog in 1714 werden gedaan, werden er 198 (85,7 %) aan buitenlandse gezanten gegeven, 21 (9,1 %) aan personen die belangrijke berichten overbrachten en 12 (5,2 %) vanwege verdienste. Van de 198 diplomatieke vereringen hebben er vier betrekking op gesloten traktaten³²; het restant werd

³¹ Heringa plaats deze ontwikkeling zowel in de achttiende, als ook in de zeventiende eeuw: cf. Heringa, *Eer en hoogheid*, 20 (achttiende eeuw) en 30 (zeventiende eeuw).

³² In 1734 ontvingen de graaf van Sinzendorf, extraordinaris ambassadeur en plenipotentiaris van de Duitse keizer, en zijn secretaris Siegman een keten van respectievelijk f 6.000 en f 600 (*bijlage I, 1734-1a/b*), terwijl de

gegeven aan vertrekkende gezanten en hun secretarissen. Daarbij dient nog te worden opgemerkt dat de vereringen vanwege verdienste betrekking hebben op niet meer dan twee gelegenheden: de slag bij Doggersbank in 1781 toen één keten en zes medailles werden geschonken en de verering in 1793 van vijf ketens aan de Engelse kapitein Berkeley en vier van zijn luitenanten.

Al direct vanaf 1588 is er sprake van een scala aan gezanten dat in Den Haag zijn opwachting komt maken. Naast de ordinaris en extraordinaris ambassadeurs van de eerste rang komen er gezanten van lager rang met uiteenlopende benamingen als agenten, residenten, gedeputeerden, commissarissen, envoyés en chargé d'affaires of zaakgelastigden. Soms wordt alleen de neutrale benaming gezant³³ gebruikt, terwijl het ook geregeld voorkomt dat zij worden aangeduid met de titel van de functie die zij bekleden aan het hof of in de stad, waardoor zij zijn gezonden: zoals hofraad, kanselier, burgemeester, raadsheer, syndicus en secretaris. Als gezegd nestelt zich in de loop van de zeventiende eeuw de extraordinaris envoyé als minister van de tweede rang tussen beide klassen in.

In het diplomatieke verkeer is het gebruikelijk dat de gezant op zijn vertrek een verering ontvangt. Tot het midden van de zeventiende eeuw lijkt in de vereringen die de Staten-Generaal geven elk patroon te ontbreken. Dat blijkt duidelijk als we kijken naar de vereringen die aan vertrekkende Engelse en Franse ambassadeurs worden gegeven (zie tabel 3.2): tot 1650 fluctueert de waarde van de gegeven geschenken sterk, waarbij er ook in chronologische zin geen sprake is van een eenduidige ontwikkeling. En de voor Engeland en Frankrijk gesignaleerde trend van het ontbreken van een patroon, doet zich ook voor bij vereringen aan ambassadeurs uit andere landen.

In dit verband is het goed te wijzen op de opmerkingen van Heringa die stelt dat 'de waarde van de geschenken wordt bepaald naar de rang van den vorst, die den diplomaat heeft gezonden, de stand en de diplomatieke rang van den gezant, het belang van zijn zending en de duur van zijn verblijf'.³⁴ In de hierboven gegeven voorbeelden van de Franse en Engelse ambassadeurs zijn de rang van de vorst en van de gezonden diplomaat gelijk, zodat het onderscheid wellicht gezocht moet worden in belang en duur van de zending.

Na het midden van de zeventiende eeuw is er sprake van standaardisatie van het afscheidspresent. Niet langer spelen belang en duur van de missie een rol. Het enige dat vanaf dat moment telt is de rang van de gezant; daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen ministers van de eerste en de tweede rang. De minister van de eerste

graaf van Sandwich en diens secretaris Keith (*bijlage I, 1749-1a/b*) in 1749 vereringen van eenzelfde waarde ontvingen.

³³ Met de aanduiding gezant kunnen niet alleen ambassadeurs, maar ook alle overige diplomatieke vertegenwoordigers worden bedoeld. In dit verband wijst Heringa, *Eer en hoogheid*, 21 met recht op de 'grote onnauwkeurigheid in de aanduiding' van de verschillende soorten gezanten in het begin van zeventiende eeuw.

³⁴ Heringa, *Eer en hoogheid*, 473.

TABEL 3.2 Waarde van de ketens tussen 1593 en 1651 aan Engelse en Franse ambassadeurs te Den Haag geschonken

jaar	waarde	aard	Engelse ambassadeur	Franse ambassadeur
1593	1.400	km		De Morlans
1601	5.000	km		Buzenval
1613	4.000	km	Winwood	
1614	4.000	km		De Refuge
1615	3.000	km		Le Maurier
1617	4.000	km		De la Noue
	3.000	k		Le Maurier
1618	3.000	km	Carleton	
	4.000	k		De Boissise
1622	2.000	km		Le Maurier
1624	600	k	Anstruther	
1625	600	k	Anstruther	
	1.100	km	Morton	
1628	3.000	k	Carleton	
	3.000	k		D'Espesses
	1.500	k	Hay	
1630	3.750	km	Vane sr.	
1633	2.000	k	Arundell	
	2.000	k	Anstruther	
1642	2.000	k	Roe	
1646	5.000	k		De La Thuillerie
1651	6.500	k		De Bellière

km = keten; k = ketting; m = medaille

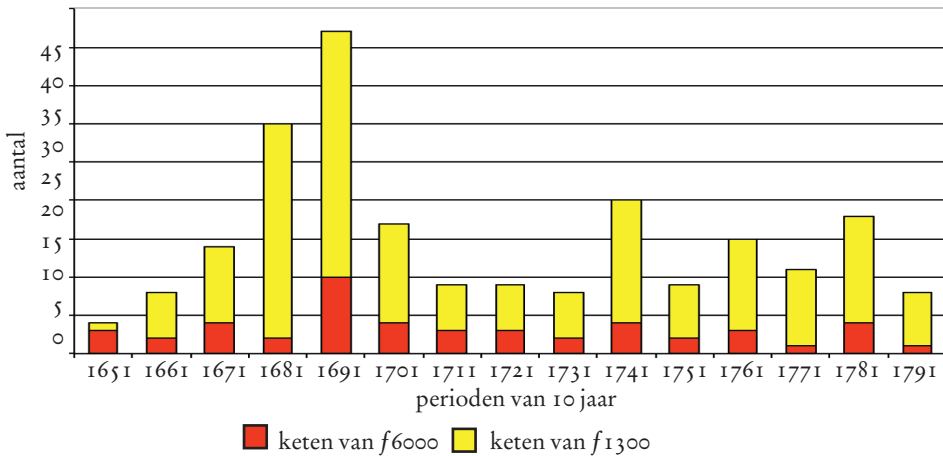
Bron: bijlage I.

rang ontvangt een keten van *f* 6.000. Dat geldt zowel voor de ordinaris ambassadeur als voor de extraordinaris ambassadeur.³⁵ De minister van de tweede rang ontvangt een keten van *f* 1.300. Uit verschillende resoluties uit die jaren blijkt dat het present oorspronkelijk bestond uit een ketting van *f* 1.200 en een medaille van *f* 100.³⁶ Dat deze verhouding niet meer gehandhaafd bleef toen later nieuwe medaillestempels werden gesneden, bleek reeds uit de betaling aan goudsmid Jan de Thomese voor de keten die hij in 1764 vervaardigde ten behoeve van de Hessische

35 Anders Heringa, *Eer en hoogheid*, 22: 'zij onderscheiden zich slechts van elkaar door [...] dat de extraordinaris ambassadeur meer eerbewijzen ontvangt'.

36 Zie bijvoorbeeld de verleningen aan Von Sinzendorf (*bijlage I, 1664-1*), Hottinger (*bijlage I, 1664-2*), Müller (*bijlage I, 1665-1*), de verschillende Deense en Duitse gezanten met wie in 1666 werd onderhandeld (*bijlage I, 1666-2a/e en 8a/f*), Charisius (*bijlage I, 1669-1*), Müller (*bijlage I, 1670-1a*) etc.

GRAFIEK 3.3 Vergelijking van het aantal ketens van f 6.000 en f 1.300 tussen 1651 en 1796 uitgereikt

Bron: bijlage I.

minister plenipotentiaris Von Moser (*bijlage I, 1764-2*): de door hem geleverde medaille had een waarde van bijna f 300 (*bijlage II, 157*). De enige uitzondering op dit patroon vormen drie verleningen aan Russische ambassadeurs, één in 1663 en de beide andere in 1697. Maar de Russische ambassades vertonen gedurende de hele zeventiende- en een deel van de achttiende eeuw een afwijkend patroon, waarop in het navolgende dieper zal worden ingegaan.

De door Heringa voor de achttiende eeuw waargenomen trend dat het aantal ambassadeurs afneemt, terwijl het aandeel van de extraordinaris envoyé groeit, blijkt ook duidelijk uit de door de Staten-Generaal gegeven vereringen: in vergelijking met het aantal ketens van f 1.300, bestemd voor gezanten van de tweede rang, is het aantal ketens met een waarde van f 6.000 dat tussen 1650 en 1796 wordt uitgereikt ruim 3½ keer kleiner (zie grafiek 3.3).³⁷

Vereringen aan gezanten vanwege het sluiten van traktaten

Naast het 'ordinaris afscheidspresent' was er nog een reden waarom de Staten-Generaal diplomatieke vereringen deden. Niet alleen gaven zij geschenken aan de vertrekende gezant, maar ook aan gezanten met wie zij een verdrag hadden gesloten én aan gezanten die daarbij een belangrijke rol hadden gespeeld. Hiermee conformeerden de Hoog Mogende Heren zich aan het internationale gebruik. De com-

³⁷ Het gaat om 47 verleningen aan ambassadeurs uit Frankrijk (17), Engeland (12), Denemarken (6), Zweden (4), Spanje (3), Rusland (3), de Duitse keizer (1) en Brunswijk-Lüneburg.

pendia die vanaf het laatste kwart van de zeventiende eeuw werden opgesteld, bevatten dan ook richtlijnen aangaande het present dat in dergelijke gevallen behoorde te worden gegeven (*bijlage II, 147*).³⁸ De waarde ervan was gelijk aan die van het afscheidspresent: was de gezant een ordinaris of een extraordinaris ambassadeur, dan ontving hij een keten van *f* 6.000 en zijn secretaris een keten van *f* 600. De extraordinaris envoyé en zijn secretaris ontvingen ketens van *f* 1.300 en *f* 300. Incidenteel kon hiervan worden afgeweken.

Omdat de gezant na sluiting van het verdrag in veel gevallen vertrok, blijkt uit de resoluties niet altijd of we met het 'ordinaris afscheidspresent' van doen hebben of met een verering naar aanleiding van een gesloten verdrag. Daar komt bij dat het onderscheid niet altijd even duidelijk is: dat tot deze categorie de Deense en Duitse waarnemers gerekend moeten worden die in 1608 de bestandsonderhandelingen bijwoonden, moge duidelijk zijn. Maar gecompliceerder liggen de zaken bij de Vrede van Rijswijk in 1697: alleen de drie Franse onderhandelaars en hun secretarissen én de beide Zweedse mediateurs en hun secretaris ontvingen van de Staten-Generaal vereringen in verband met de gesloten vrede. Maar ook enkele buitenlandse vertegenwoordigers die in Rijswijk de vredesbesprekingen hadden bijgewoond, ontvingen een keten. Toch ging het in het laatste geval om een 'ordinaris afscheidspresent'. Dat de Hoog Mogende Heren dit onderscheid inderdaad hanteerden, blijkt uit het feit dat aan elk van de drie Franse ambassadeurs een verering werd gegeven, ofschoon slechts twee van hen in december 1697 in de vergadering verschenen om afscheid te nemen. De reeds naar Frankrijk teruggekeerde Harlay de Bonneuil (*bijlage I, 1697-9c*) ontving dezelfde verering als zijn beide collega-onderhandelaars. Anders ligt het bij de andere buitenlandse gezanten: alleen degenen die persoonlijk in de vergadering van de Staten-Generaal compareerden en afscheid namen, ontvingen van de Hoog Mogende Heren een verering.³⁹

Met 91 verleningen is het aantal vereringen dat aan gezanten met wie een verdrag wordt gesloten én aan gezanten die daarbij betrokken zijn, beslist aanzienlijk te noemen. Op twee na werden alle vereringen gedaan in de zeventiende eeuw.⁴⁰

Overigens werd niet altijd de hand gehouden aan de regel dat een ambassadeur die een verdrag sloot een keten van *f* 6.000 ontving en een extraordinaris envoyé een present van *f* 1.300. Zo ontvingen de beide Spaanse gezanten Pedro Fernandez de Jouar en Velasco, markies del Fresno en Don Bernardo de Salinas, die een bemiddelende rol hadden gespeeld bij de totstandkoming van de Vrede van Westminster, hoge geldbedragen van respectievelijk *f* 30.000 en *f* 15.000.⁴¹ Opmerkelijk zijn

38 Cf. supra, hoofdstuk II, 119-124.

39 Cf. supra, hoofdstuk III, 290-291.

40 In 1734 ontvingen de graaf Von Sinzendorf, extraordinaris ambassadeur van de Duitse keizer, en zijn secretaris (*bijlage I, 1734-1a/b*) een keten na het sluiten van een verdrag, in 1749 de Engelse minister plenipotentiaris John Montagu, graaf van Sandwich en zijn secretaris (*bijlage I, 1749-1a/b*).

41 NA, SG, inv.nr. 3290, fol. 147 (6 augustus 1674).

in dit verband ook de beide ketens van f 2.600 die de Hoog Mogende Heren in 1685 en 1686 vereerden aan de Brandenburgse en de Spaanse extraordinaris envoyés Paul von Fuchs (*bijlage I, 1685-8a*) en Don Balthazar de Fuenmayor y la Sazon, markies van Castel Moncayo (*bijlage I, 1686-1a*). Wellicht moet uit de merkwaardige bedragen worden opgemaakt dat het bij deze vereringen om vertrekpresent én verering vanwege het gesloten traktaat tegelijk ging.⁴²

Vereringen aan secretarissen, tolken en andere leden van de suite van de gezant:
afscheidspresent en verering in verband met een gesloten verdrag

Naast de gezant deelden ook leden uit diens suite mee in de verering. Daarbij ging het zowel om het 'ordinaris afscheidspresent', als ook om het present dat gegeven werd ter gelegenheid van het sluiten van verdragen. Het eerste kwam verreweg het meest voor: van de 305 vereringen die aan secretarissen en andere leden van de suite werden gegeven ging het in 242 gevallen (79,3 %) om het afscheidsgeschenk en in 63 gevallen (20,7 %) om vereringen die te maken hebben met het afsluiten van een overeenkomst.

De eerste keer dat op enige schaal van betekenis aan het gevolg van een gezant vereringen werden gegeven, was tijdens de onderhandelingen die uiteindelijk tot het Twaalfjarig Bestand zouden leiden. In augustus en november 1608 werden aan leden uit het gevolg van de omvangrijke Deense en Duitse gezantschappen die de besprekingen bijwoonden, vereringen gegeven. Bij het Deense gezelschap ging het om de hofmeester, de secretaris-penningmeester, de grootkanselier en twee edellieden. Zij ontvingen kettingen van f 300 à f 350 en een medaille (*bijlage I, 1608-2c/g*), vereringen met een aanzienlijk geringere waarde dan de kettingen van f 2.500 die aan de gezanten Ulfeldt en Charisius (*bijlage I, 1608-2a/b*) werden gegeven. De leden uit het gevolg van de Duitse gezanten lijken ieder slechts een medaille te hebben gekregen (*bijlage I, 1608-5d/j*). Het jaar daarop ontvingen ook verschillende leden uit het gevolg van de Engelse en Franse mediateurs (*bijlage I, 1609-1e/u*) kostbare vereringen.⁴³

Ook in de jaren daarna worden nog wel grote aantallen vereringen aan het gevolg van gezanten gegeven: zo ontvangen dertien leden van een Venetiaans gezantschap in mei 1610 elk een medaille van f 80 (*bijlage I, 1610-2c/o*), terwijl elf leden uit het gevolg van ambassadeur Trevisano, die in 1620 de ratificatie van het verdrag tussen beide republieken naar Den Haag overbracht, exemplaren van een speciaal voor deze gelegenheid geslagen triomfpenning ontvingen ter waarde van f 60 (*bijlage I, 1620-5c/m*).⁴⁴

⁴² Deze vereringen zijn niet gerekend tot het 'ordinaris afscheidspresent', maar onder de vereringen aan gezanten vanwege het sluiten van een traktaat met de Staten-Generaal. Dat geldt eveneens voor de vereringen aan Rijksgraaf von Sinzendorf (*bijlage I, 1734-1a*) en aan de graaf van Sandwich (*bijlage I, 1749-1a*).

⁴³ Cf. *infra*, 277-282.

⁴⁴ Zie voor deze triomfpenning *infra*, hoofdstuk IV, 366-369.

Na het aflopen van het Twaalfjarig Bestand lijkt de gewoonte om grote aantallen leden van een gezantschap te vereren sterk af te nemen. Vaak wordt alleen de gezant vereerd, soms ook zijn secretaris of een lid uit het gevolg. Dat laatste is vooral het geval bij gezanten uit zuidelijke landen als Frankrijk, Venetië en Portugal. Van vrijwel alle Franse en Venetiaanse gezanten die na de sluiting van het Bestand de Republiek verlieten, ontving ook de secretaris een verering. Hetzelfde geldt voor alle secretarissen van de gezanten van Portugal waarmee de Republiek sinds 1641 contacten onderhield en sinds 1679 voor die van Spanje.

Overigens is het goed om in dit verband stil te staan bij de twee verschillende soorten secretarissen die Heringa onderscheidde: de 'secrétaire de l'ambassade' en de 'secrétaire de l'ambassadeur'.⁴⁵ De eerste was een door de vorst of diens regering benoemde diplomaat, die van geloofsbriefven werd voorzien en qua rang niet veel lager werd aangeslagen dan een resident. Soms werden dergelijke secretarissen met een ambassadeur meegezonden, in andere gevallen bekleedden zij zelfstandig een post. Dergelijke secretarissen vormden een kleine minderheid. Voorbeelden zijn David Foulis (*bijlage I, 1594-3*), secretaris van de Schotse koning, de Spaanse secretaris Vincent Richard (*bijlage I, 1655-1*) en de Engelsman Roger Meredith (*bijlage I, 1680-1*). Maar in verreweg de meeste gevallen was de secretaris een 'secrétaire de l'ambassadeur', een door de ambassadeur zelf benoemde, persoonlijke dienaar. Overigens konden beide soorten secretarissen in afwezigheid van de ambassadeur met de waarneming van de zaken worden belast en als chargé d'affaires optreden, maar uiteindelijk had de 'secrétaire de l'ambassade' een veel onafhankelijker positie dan de door de ambassadeur zelf aangestelde assistent.⁴⁶

Uit een vergelijking van de waarde van de vereringen die de Franse en Venetiaanse gezanten ontvingen met de waarde van de presenten aan hun secretarissen (zie tabel 3.3) blijkt dat de verering die de secretarissen in eerste instantie ontvingen tamelijk gering was maar met de loop van de tijd toenam.

Een uitzondering op de regel vormen de gezantschappen uit Rusland. Vooral de grotere bezendingen werden geleid door twee of drie ambassadeurs, die vergezeld gingen van tolken, priesters, familieleden en een grote stoet aan bedienden en personeel. Tussen 1614 en 1783 vertrokken 26 Russische gezantschappen vanuit Den Haag huiswaarts. In het totaal gaven de Hoog Mogende Heren 98 vereringen, hetgeen neerkomt op een gemiddelde van bijna 3,8 verering per gezantschap. Bij de negen gezantschappen uit de achttiende eeuw werden uitsluitend aan de gezant en zijn secretaris vereringen gegeven. Laten we de achttiende-eeuwse vereringen buiten beschouwing dan stijgt het gemiddelde aantal vereringen per gezantschap zelfs tot ruim 4,7 (zie tabel 3.4). Vooral in 1663 en bij het grote gezantschap in 1697 wer-

⁴⁵ Heringa, *Eer en hoogheid*, 30.

⁴⁶ Zie voor een goed voorbeeld van een dergelijke 'secrétaire de l'ambassade' aan Staatse zijde Groenveld, *Unie*, 143 en 149 over de rol van Jacob van der Burch, secretaris van de ambassadeurs bij de onderhandelingen te Munster.

TABEL 3.3 Waarde van de vereringen aan Franse en Venetiaanse gezanten en hun secretarissen in de zeventiende eeuw

<i>vereringen aan Franse gezanten en hun secretarissen</i>			
jaar	gezant	secretaris	percentage
1614	4.000	m	2,5 %*
1618	4.000	100	2,5 %
1628	3.000	104	3,3 %
1644	10.000	800	8 %**
1646	5.000	600	12 %
1648	6.000	600	10 %
1655	6.000	600	10 %
1662	6.000	600	10 %
1671	6.000	600	10 %
1684	6.000	600	10 %
1697	6.000	600	10 %***
1699	6.000	600	10 %
<i>vereringen aan Venetiaanse gezanten en hun secretarissen</i>			
jaar	gezant	secretaris	percentage
1624	3.000-3.200	100+m	6,25-6,7 %
1626	3.179:14	ca. 400	12,6 %
1626	2.000	200	10 %
1629	84 once	11 once	13 %****
1632	3.146:2	415:18	13,2 %
1634	3.000	400	13,3 %
1637	3.000	400	13,3 %
1641	3.000	400	13,3 %

* De waarde van de medaille is gesteld op *f* 100.

** De gegevens hebben betrekking op drie kettingen van *f* 10.000 en drie van *f* 800.

*** De gegevens hebben betrekking op drie kettingen van *f* 6.000 en drie van *f* 600.

**** Tegen de in die jaren gebruikelijke goudprijs van *f* 36 per once en het fatsoen van 28 stuivers per once komt een keten van 84 once op ongeveer *f* 3.150 en een keten van 11 once op ongeveer *f* 410. Deze bedragen zijn in de tabel gebruikt.

Bron: bijlage I.

den veel vereringen gegeven. Pas sinds 1712 bestonden de Russische gezantschappen uit een ambassadeur en een secretaris. Vanaf 1728 maakte de ambassadeur plaats voor een extraordinaris envoyé. Wat de reden is dat de standaardisatie die in de relaties met andere staten al aan het eind van de zeventiende eeuw inzette, in de betrekkingen met Rusland langer op zich lieten wachten, is onduidelijk.

Een telkens terugkerend punt bij de ontvangsten van de Russische gezantschappen was de discussie over de hoogte van de geschenken én over het aantal gegeven vereringen. Geregeld werd om meer en hoger geschenken gevraagd. Zo werd op 19

TABEL 3.4 Verleningen aan Russische gezantschappen (in aantallen vereringen en in waarde van de vereringen in guldens)

jaar	standaard vereringen				afwijkende vereringen						
	6.000	1.300	600	300	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1614						2					2
1616										5	5
1618						1			2		3
1630									1		1
1632						2	1	3	2		8
1645								1	1		2
1647				1		2		2	2		7
1654								3	3		6
1655								1	1		2
1663				1		2		3	9		15
1667								1	1		2
1670								2	2		4
1673								1	2		3
1676								1	2		3
1682								1	1		2
1687								1	2		3
1697	1			1	1	1			7		11
1712	1		1								2
1725	1		1								2
1728		1		1							2
1762		1		1							2
1764		1		1							2
1768		1		1							2
1769		1		1							2
1782		1		1							2
1783		1		1							2
totaal	3	7	2	10	1	10	1	20	38	5	97

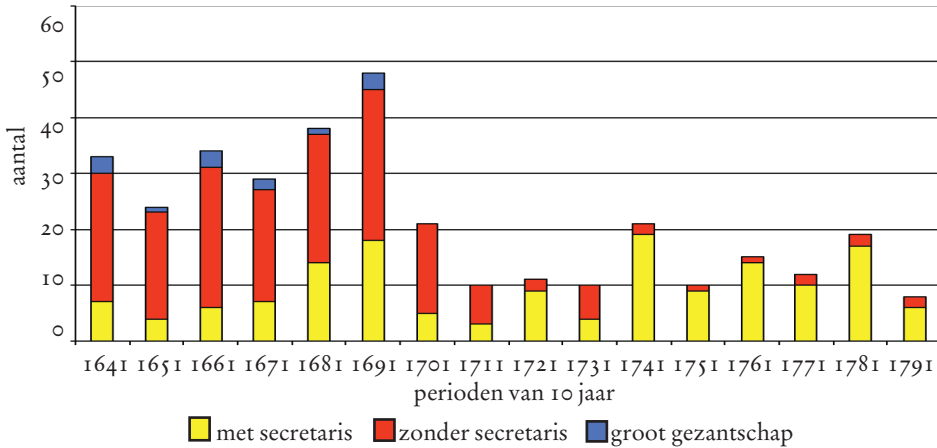
(1): > f 6.000; (2): f 1.300 tot f 6.000; (3): f 600 tot f 1.300; (4): f 300 tot f 600; (5): < f 300; (6): vereringen waarvan de hoogte niet bekend is; (7): totaal.

Bron: bijlage I.

en 21 juni 1632 gevraagd om vereringen voor de orthodoxe priesters.⁴⁷ En op 11 juli 1647 deelden de ambassadeurs de agent die de geschenken overhandigde hun ontevredenheid mee over het feit dat 'den ambassadeur ende cantzler van sijne Zaar-

47 NA, SG, inv.nr. 3181, fol. 289 (19 juni 1632) en fol. 294 (21 juni 1632).

GRAFIEK 3.4 Verering aan gezanten met én zonder secretaris tussen 1651 en 1796 uitgereikt

Bron: bijlage I.

sche Majesteijt annis 1631 & 1632 hier geweest sijnde, meerder ende grooter vereeringen hadden genooten, als hun nu wierde gepresenteert'.⁴⁸ Zeven jaar later op 7 juli 1654 wordt om twee extra medailles voor de secretarissen van het gezantschap gevraagd.⁴⁹ In juni 1663 werd opnieuw om meer gevraagd.⁵⁰ En op 8 september 1687 tenslotte weigerde de Russische envoyé Wasili Timophowitz Polinkof (*bijlage I, 1687-1a*) de hem vereerde keten van f 400 aan te nemen, waarbij hij zich laatdunkende beklaagde over het feit 'dat soodanigen present voor desen aen briefdragers off posten was gegeven'.⁵¹

In de jaren tachtig en negentig van de zeventiende eeuw komt het steeds vaker voor dat gezant én secretaris op hun vertrek worden vereerd, maar pas na de Spaanse Successieoorlog wordt het regel dat de gezant vergezeld gaat van een secretaris, die eveneens een present ontvangt. Gezanten zonder secretaris zijn dan de uitzondering (zie grafiek 3.4).

In het laatste kwart van de zeventiende eeuw doen de compendia met richtlijnen aangaande vereringen hun intrede. Tot aan het einde van de Republiek vormen deze de leidraad bij de verlening van presenten.⁵² In de richtlijnen komen ook de taken van de secretaris van de gezant ter sprake. Bij het vertrek ontvangt de secretaris van de ambassadeur als 'ordinaris afscheidspresent' een keten ter waarde van f 600;

48 NA, SG, inv.nr. 3253, fol. 402 (11 juli 1647).

49 *Ibid.*, inv.nr. 3260, fol. 523 (7 jul. 1654).

50 *Ibid.*, inv.nr. 3269, fol. 389 (25 juni 1663).

51 *Ibid.*, inv.nr. 3316, fol. 227 (8 september 1687).

52 Cf. supra, hoofdstuk II, 119-124.

bekleedt zijn meester de rang van extraordinaris envoyé dan ontvangt hij een keten van f 300.

Doorgaans wordt de naam van de secretaris in de resoluties niet genoemd.⁵³ En ook de Hoog Mogende Heren zelf lijken hier lang niet altijd van op de hoogte te zijn geweest. Dat blijkt uit enkele curieuze voorvallen. Op 31 juli 1667 sloten Engeland en de Republiek in het kasteel van Breda een vredesverdrag dat een einde maakte aan de Tweede Engelse Oorlog (1665-1667). De Vrede van Breda kwam tot stand mede dankzij Zweedse bemiddeling. De eerste Zweedse mediateur, mr. Peter Julius Coyet, overleed op 11 juni 1667, op het moment dat de onderhandelingen nog in volle gang waren. Hij werd vervangen door Christoph Delphicus, graaf zu Dohna. De andere mediateur, Jöran vrijheer Fleming, overleed op 17 september, kort na het afsluiten van het verdrag. Op 27 september besloten de Staten-Generaal om aan Zu Dohna en aan de erfgenamen van Fleming elk een verering te doen in de vorm van een geldbedrag van f 10.000.⁵⁴ Aan de secretaris van de mediateurs schonken zij een gouden keten van f 800. Goudsmid Verdijn kreeg opdracht de keten te maken, agent Van der Heyde om die te overhandigen.⁵⁵ In de vergadering van 14 november meldde Van der Heyde echter dat hij de keten voor de Zweedse secretaris onverrichter zake mee teruggenomen had, omdat ambassadeur Zu Dohna, aan wie hij het present had aangeboden zich 'beswaert hadde gevonden, deselven kettingh aen te nemen, voor ende alleer dat hare Hoog Mogenden gedefinieert souden hebben aan wie van beijde der secretarissen, die de voornoemde heeren Sweedsche mediateurs gediend hadden, denselven kettingh ende medaille gegeven soude werden'. Immers Coyet en Fleming hadden gezamenlijk een secretaris gehad, terwijl ook Zu Dohna door een eigen secretaris werd bijgestaan. En naar zeggen van Zu Dohna hadden beiden tijdens de onderhandelingen 'gelijke diensten gedaan'.⁵⁶ Uiteindelijk restte de vergadering weinig anders dan elk van beide secretarissen met een keten te vereren, niet van f 800, maar met een waarde van f 600 elk (*bijlage I, 1667-9ab*). In geen van de resoluties worden de Zweedse secretarissen bij naam genoemd.⁵⁷

Nog curieuzer was het voorval dat zich zes jaar eerder had voorgedaan. Op 7 augustus 1661 had de vergadering het besluit genomen om de Portugese ambassadeur Dom Henrique de Sousa Tavares de Arronches de Miranda do Corvo, met wie zojuist een traktaat was afgesloten, te vereren met een keten ter waarde van f 6.000

⁵³ Ongetwijfeld zou onderzoek in de 'liassen buitenland' in het archief van de Staten-Generaal (NA, SG, inv. nrs. 5880-7471) én in de archieven Fagel en Fagel Supplement een groot aantal namen van secretarissen op hebben geleverd. Vanwege het uitermate tijdrovende karakter van een dergelijk onderzoek en het vrij beperkte nut ervan is hiervan afgezien.

⁵⁴ NA, SG, inv.nr. 3276, fol. 335 (27 september 1667).

⁵⁵ *Ibid.*, fol. 362 (4 oktober 1667).

⁵⁶ *Ibid.*, fol. 484 (14 november 1667).

⁵⁷ Schutte, *Buitenlandse vertegenwoordigers*, 501 noemt Johan Svanehielm tot Svanås als legatiesecretaris van Zu Dohna.

(bijlage I, 1661-1a). Tegelijkertijd besloten zij een keten van f 800 te schenken aan Jeronimo Nunes da Costa, agent van de koning van Portugal en secretaris van De Sousa Tavares. Vier dagen later echter werd in de vergadering het request gelezen van Ludovico Alvares Vibeiro, 'secretaris van de ambassade extraordinaris van Portugal' die eveneens om een present verzocht.⁵⁸ Op 16 augustus werden de declaraties van Verdijn en Van der Maa gelezen, die elk een van beide ketens hadden geleverd. De Hoog Mogende Heren zonden agent Van der Heyde met de grootste ketting naar Sousa Tavares om hem deze te overhandigen en tevens 'denselven heer ambassadeur aff te vragen, wie hij voor secretaris erkent, ende aen dengenen die hij daervoor erckent den cleijnste kettingh te behandigen'.⁵⁹ Desgevraagd liet de ambassadeur weten dat Alvares Vibeiro zijn secretaris was, maar dat Nunes da Costa hem bij het sluiten van het traktaat had bijgestaan.⁶⁰ Uiteindelijk werd de keten aan Nunes da Costa toegekend, al moest hij nog meer dan een jaar op zijn present wachten: pas op 11 december 1662 besloten de Hoog Mogende Heren om het geschenk aan hem te overhandigen.⁶¹

De herkomst van de gezanten

Aan de hand van de door de Staten-Generaal gegeven presenten valt op te maken met welke landen en hoven de Republiek contacten onderhield, wanneer deze contacten begonnen, hoe lang ze duurden en hoe intensief ze waren. Daarbij doet zich het probleem voor dat in de jaren 1588-1796 veelvuldig staatkundige en politieke verschuivingen plaats vonden die ertoe leidden dat bestaande staten zich uitbreidden, van staatsvorm en naam veranderden of zelfs helemaal verdwenen, dat nieuwe staten ontstonden en dat gebieden werden samengevoegd of onder een andere vorst kwamen. Om in dergelijke omstandigheden vergelijking mogelijk te maken, is gekozen voor een indeling in grotere entiteiten, zoals bijvoorbeeld het Duitse Rijk, de Turks-Arabische wereld, Scandinavië, de Italiaanse staten, het Iberische schiereiland (zie tabel 3.5). Buiten beschouwing gelaten zijn de vereringen aan secretarissen en andere leden van het gevolg van de gezant. Hiervoor is gekozen omdat in sommige gevallen verschillende leden uit de suite van de gezant werden vereerd, waardoor een vertekend beeld van aantallen ontstaat. Dat is het geval bij de gezantschappen uit de republiek Venetië en bij het grootste deel van de zeventiende-eeuwse gezantschappen uit Rusland.

Het grootste aantal gezanten dat een verering ontving, is afkomstig uit het Duitse Rijk (195); daarna volgen Scandinavië (88), Groot-Brittannië (58) en Frankrijk (52). De uitkomst is geen verrassing: het betreft hier de omringende landen, waarmee de Republiek de meeste, de meest intensieve en de meest langdurige contacten onder-

58 NA, SG, inv.nr. 3267, fol. 424 (11 augustus 1661).

59 *Ibid.*, fol. 433 (16 augustus 1661).

60 *Ibid.*, fol. 446 (23 augustus 1661).

61 *Ibid.*, inv.nr. 3268, fol. 760 (11 december 1662).

TABEL 3.5 Aantal vereringen aan gezanten, ingedeeld naar herkomst én jaar van eerste en laatste verlening

gebied	aantal	eerste/laatste verlening	
De Turks-Arabische wereld			
Algiers, Tunis en Tripoli	1	1710	
Marokko	10	1610	1700
Perzië	2	1626	1691
Salih	3	1659	
Turkije	1	1641	
	17		
De Baltische Staten			
Danzig	5	1627	1705
Koerland	1	1698	
Polen	13	1621	1793*
	19		
Het Heilige Roomse rijk			
Anhalt	1	1618	
Ansbach	1	1608	
Beieren	4	1592	1697
Brandenburg/Pruisen			
Brandenburg	31	1605	1699
Pruisen	10	1701	1788
Brunswijk			
Brunswijk [stad]	2	1616	
Brunswijk-Wolffenbüttel	8	1596	1731
Brunswijk-Lüneburg	13	1665	1745
Duitse Keizer	17	1592	1793
Frankische en Overrijnse Kreits en hertogen van Saksen			
	1	1684	
Hanzesteden**	24	1616	1691
Hessen-Kassel	10	1606	1769
Holstein-Gottorp	1	1691	
Kleef	2	1609	1611
keurvorstendom Keulen	16	1632	1794
Magdeburg	1	1594	
Mainz	2	1691	
Ernst, graaf Von Mansfeld	2	1622	
Mecklenburg-Schwerin	1	1640	
Munster	6	1666	1720
Osnabrück	1	1699	

gebied	aantal	eerste/laatste verlening	
Paderborn	1	1666	
Palts			
keurvorstendom Palts	13	1595	1729
Palts-Neuburg	6	1605	1625
Palts-Zweibrücken	1	1620	
Palts-Simmern	1	1633	
Saksen			
keurvorstendom Saksen	5	1609	1766***
Saksen-Gotha	3	1691	1706
Saksische Kreits	2	1696	
Schaumburg-Pinneberg	1	1622	
keurvorstendom Trier	1	1777	
Protestantse Unie van 1608	2	1614	
Württemberg	4	1598	1743
Würzburg	1	1747	
	195		
Frankrijk			
Frankrijk	47	1593	1792
Lotharingen	3	1677	1698
de hertog van Bouillon	1	1596	
de hertog van Lesdiguières	1	1624	
	52		
Groot-Brittannië			
Engeland	54	1588	1794
Schotland	4	1590	1603
	58		
De Balkan			
Hongarije	2	1747	1748
Transsylvanië	2	1624	1627
	4		
Het Iberisch Schiereiland			
Portugal	11	1644	1787
Spanje	11	1655	1796
	22		
De Italiaanse staten			
Genua	4	1637	1710
Mantua	1	1697	
Modena	1	1714	
Savoye	6	1615	1713
Sardinië	10	1733	1790

gebied	aantal	eerste/laatste verlening	
Sicilië	3	1745	1766
Toskane	1	1745	
Venetie	20	1596	1745
	46		
Rusland	33	1614	1783
Scandinavië			
Denemarken	49	1597	1789
Sleeswijk-Holstein	2	1684	1739
Zweden	37	1599	1787
	88		
De Verenigde Staten van Amerika	2	1788	1795
De Zuidelijke Nederlanden			
Luik	6	1633	1693****
Zuidelijke Nederlanden	4	1609	1610
	10		
Zwitserland			
Bazel	1	1616	
Genève	1	1662	
Zwitserland	4	1654	1706
	6		

n.b.: gevallen waarbij de eerste verlening tegelijkertijd de laatste was, zijn vet en cursief weergegeven.

* In 1694 werd Frederik Augustus I, keurvorst van Saksen, gekozen tot koning van Polen. Tot 1763 regeerden hij en zijn zoon als August II en August III over Polen. In 1697 en opnieuw in 1699 kwamen extraordinaris envoyés, die uit naam van de koning van Polen en de keurvorst van Saksen verschenen. Beiden zijn alleen bij Polen meegeteld.

** Hamburg, Bremen en Lübeck.

*** Tussen 1694 en 1763 waren de keurvorsten Frederik Augustus I en Frederik Augustus II tevens koningen van Polen. In 1697 en opnieuw in 1699 kwamen extraordinaris envoyés, die uit naam van de koning van Polen en de keurvorst van Saksen verschenen. Beiden zijn alleen bij Polen meegeteld.

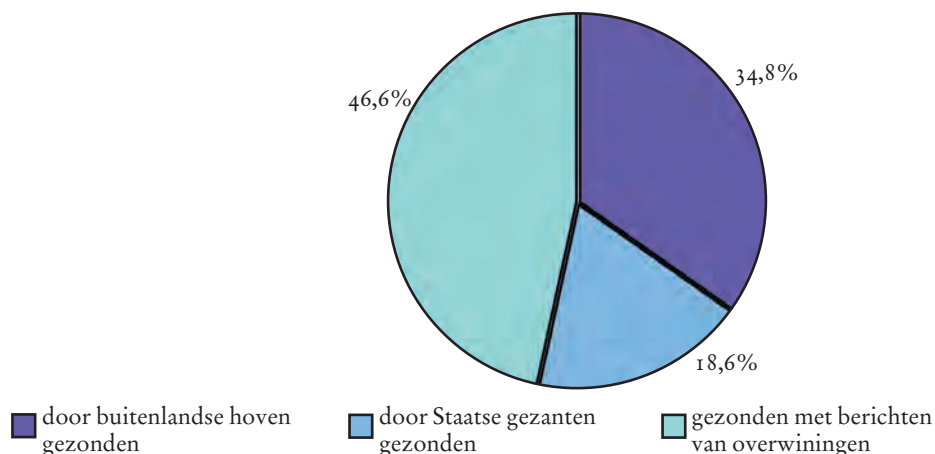
**** Zie voor Luik na 1693 onder keurvorstendom Keulen.

Bron: bijlage I.

hield. Daarbij is het enorme aandeel van uit Duitsland afkomstige gezanten niet alleen een teken van intensieve contacten, maar vooral ook een gevolg van de politieke en staatkundige versnippering. Van alle Duitse staten waren de contacten met Brandenburg/Pruisen het meest intensief.

Wat ook opvalt, zijn de grote aantallen vereringen aan gezanten afkomstig uit Rusland en van het Italiaanse schiereiland. Die laatste zijn met name het gevolg van de betrekkingen met de republiek Venetië. Daar staat het veel geringere aantal vereringen tegenover dat werd gegeven aan gezanten afkomstig van het Iberische schiereiland. Dat heeft alles te maken met het feit dat als gevolg van de oorlog de di-

GRAFIEK 3.5 Aandeel van de drie categorieën vereringen aan personen die belangrijke berichten overbrachten (in procenten)

Bron: bijlage I.

plomatieke betrekkingen met Portugal en Spanje lange tijd verstoord waren en er na 1648 tijd nodig was om deze te normaliseren. Daardoor zonden beide landen minder gezanten. En daar komt bovendien bij dat de eerste Spaanse en Portugese vertegenwoordigers in een tijd kwamen dat het diplomatieke verkeer een meer routinematig karakter had verkregen, terwijl de gemiddelde verblijfsduur van de gezant sterk was toegenomen.

Vereringen aan personen die belangrijke berichten overbrengen

Een belangrijke categorie gedecoreerden vormen de personen die belangrijke berichten aan de Staten-Generaal overbrachten. Van de 1.234 vermeldingen zijn er 161 die tot deze categorie gerekend kunnen worden. Al naar gelang de aard van de overgebrachte berichten en het karakter van degenen door wie de boodschappers worden gestuurd, is een onderverdeling in drie soorten te maken.

- vereringen aan hovelingen en andere hoog geplaatste personen die door buitenlandse vorsten worden gestuurd;
- vereringen aan bodes die door in het buitenland residerende Staatse gezanten naar de Republiek worden gestuurd;
- vereringen aan bodes die de vergadering op de hoogte stellen van behaalde overwinningen.

De onderlinge verhouding van de drie categorieën is in grafiek 3.5 te zien.

Geregeld zenden buitenlandse vorsten en hoven vertegenwoordigers om de Staten-Generaal op de hoogte te stellen van voorvallen die betrekking hebben op de

vorst en zijn Huis, zoals de geboorte van prinsen en prinsessen, gesloten huwelijken, troonsbestijgingen en sterfgevallen. Ook worden door buitenlandse vorsten geregeld personen gezonden om melding te maken van behaalde overwinningen en gesloten verdragen. In veel gevallen zijn de brengers van dergelijke berichten hovelingen, zoals kamerheren, hofjonkers, stalmeesters, koninklijke secretarissen of soms niet nader aangeduide edellieden.

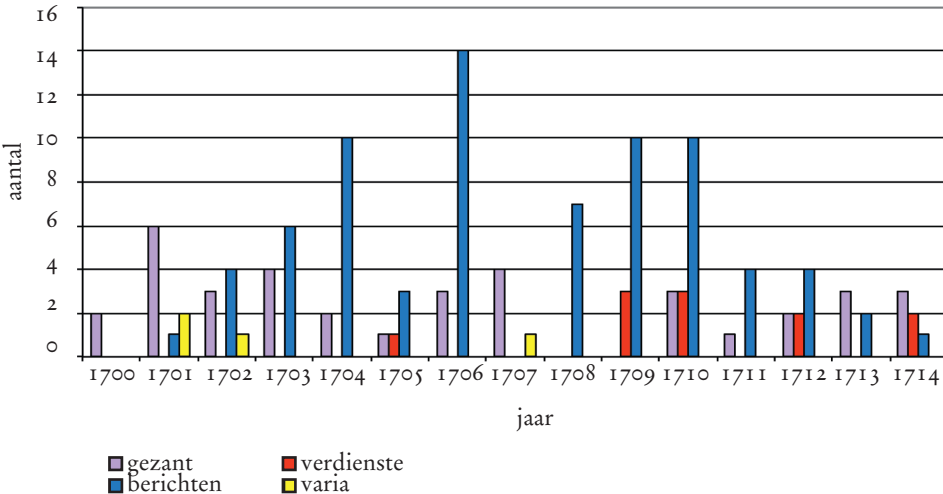
Een aantal verleningen verdient bijzondere vermeldingen: het betreft vier medailles van f 300 elk en een keten van f 500 die tussen 1688 en 1706 werden geschonken aan gezanten die melding kwamen maken van de aankomst te Wesel of Kleef van de regerende vorst.⁶² In alle gevallen ging het om dezelfde vorst: keurvorst Frederik III, die vanaf 1701 als Frederik I in Pruisen regeerde. Sinds 1654 maakte het hertogdom Kleef deel uit van het keurvorstendom Brandenburg, dat in 1701 werd omgevormd tot het koninkrijk Pruisen.

Een tweede categorie betreft door in het buitenland residerende Staatse gezanten huiswaarts gezonden bodes. In vrijwel alle gevallen komen zij naar Den Haag om er de met buitenlandse hoven gesloten traktaten en de door buitenlandse vorsten ondertekende ratificaties van dergelijke verdragen af te leveren. De brengers zijn vaak in dienst van de ambassadeur of behoren tot zijn gevolg. Onder hen vinden we secretarissen, huispersoneel en zonen van gezanten. Vooral in de beide laatste decennia van de achttiende eeuw wordt de verering aan de boodschappers door de Hoog Mogende Heren bij secrete resolutie verleend. Een mogelijke reden hiervoor is dat zij verdragen overbrengen, waar de Staten-Generaal nog hun goedkeuring aan moeten hechten.

Het derde soort verleningen betreft boodschappers die de vergadering op de hoogte stelden van behaalde overwinningen. In numeriek opzicht is deze categorie het best vertegenwoordigd: van de 161 verleningen vallen er 75 (46,6 %) in deze categorie. De eerste twee verleningen hebben betrekking op belangrijke overwinningen die nog steeds tot de verbeelding spreken: op 11 juli 1600 ontving ritmeester Louis du Bois f 500 voor een keten, vanwege het overbrengen van de tijding van de slag bij Nieuwpoort (*bijlage I, 1600-5*) en op 16 november 1628 vereerde de vergadering kapitein Salomon Willemsz. (*bijlage I, 1628-12*) met een keten van f 250 voor het bericht van de verovering van de zilvervloot door Piet Heyn. De overige 73 verleningen houden allemaal verband met de oorlogen tegen Frankrijk, waarbij maar liefst 70 verleningen werden gedaan tijdens de Spaanse Successieoorlog. Tussen 1701 en 1713 werden vaker ketens geschonken aan boodschappers die de Hoog Mogende Heren op de hoogte brachten van behaalde overwinningen dan aan vertrekkende diplomaten (zie grafiek 3.6). Zo schonken de Staten-Generaal in het jaar

62 Het betreft verleningen op 21 december 1688 aan Carnitz (*bijlage I, 1688-5*), op 21 juni en 22 oktober 1689 aan legatieraad Van Bloemendaal en adjudant-generaal De Rosey (*bijlage I, 1689-7 en -11*) en twee verleningen aan luitenant-generaal Daniël von Tettau, kamerheer van de koning, op 22 april 1702 (*bijlage I, 1702-2*) en op 29 juni 1706 (*bijlage I, 1706-4*).

GRAFIEK 3.6 Aandeel van de vier categorieën gedecoreerden in het totaal aantal verleningen, 1700-1714

Bron: bijlage I.

1706 zeventien presenten: elf ketens én zes medailles. Slechts drie ketens waren bestemd voor vertrekkende envoyés, de resterende veertien vereringen werden geschonken vanwege het overbrengen van berichten. En twee jaar later in 1708 waren zelfs alle zeven verleende ketens bestemd voor boodschappers.

De bodes zijn doorgaans officieren en militairen die vanuit het leger naar de Staten-Generaal worden gestuurd. Soms door de opperbevelhebbers onder wier leiding de overwinning is behaald, vaak ook door de gedeputeerden te velde die met het leger mee werden gestuurd. En met enige regelmaat gebeurde het dat door verschillende opdrachtgevers gezonden bodes kort na elkaar hun opwachting maakten om bericht te brengen van een en dezelfde overwinning. Iets dergelijks geschiedde in september 1709, toen generaal-majoor Frederik Sirtema van Grovestins, Godard Philip baron van Lynden d'Aspremont en commissaris van de approches Willem Vleertman melding kwamen maken van de overwinning van de geallieerde legers in de slag bij Malplaquet. Van Grovestins was gestuurd door de gedeputeerden te velde, Van Lynden d'Aspremont door Claude Frederic t'Serclaes, graaf van Tilly, generaal in Staatse dienst. Door wie Vleertman werd afgezonden, is niet bekend. Alle drie ontvingen zij een verering: Sirtema van Grovestins kreeg de reeds eerder vermelde gouden pokaal,⁶³ Van Lynden d'Aspremont en Vleertman (*bijlage I, 1709-6a/b*) een keten van respectievelijk *f* 1.500 en *f* 1.000.

63 Cf. supra, hoofdstuk II, 107-109.

In feite was het geven van een present aan de eerste persoon die een bericht overbracht niets nieuws. Al tijdens de beginjaren van de Tachtigjarige Oorlog ontving de bode die als eerste een belangrijk bericht overbracht een beloning. Snelheid was daarbij van groot belang. Vrijwel altijd ging het om een geldbedrag, dat werd aangeduid als 'bodenbrood'. Het bodenbrood bedroeg soms een aantal guldens, maar kon oplopen tot bedragen van een of enkele honderden guldens. Zo ontvingen Pieter Rutgers en Jehan Philips in juni 1591 bijvoorbeeld ieder *f* 50 voor het overbrengen van het bericht van de inname van Zutphen, jonker Pypenpoy *f* 100 voor het bericht van de inname van Steenwijk en postillon Jan Theunisz. *f* 24 voor het eerste bericht van het akkoord met Groningen.⁶⁴ Het is niet bekend waarom tijdens de Spaanse Successieoorlog op zo'n grote schaal ketens en medailles werden gegeven in plaats van het vroegere bodenbrood in geld.

Vereringen vanwege verdienste

Van de 1.234 in bijlage I bijeengebrachte vermeldingen zijn er 178 die betrekking hebben op vereringen die werden gegeven vanwege bijzondere verdiensten. Dat komt neer op bijna 14½ % van het totaal. Binnen deze categorie is een onderverdeling te maken in beloningen aan zeelieden, aan militairen en aan overige verdienstelijke personen. Met 73 verleningen (41%) is de eerste categorie het omvangrijkst, gevolgd door beloningen voor militaire verdienste en overige verdienste met respectievelijk 55 en 50 verleningen (30,9 en 28,1%) (zie grafiek 3.7).

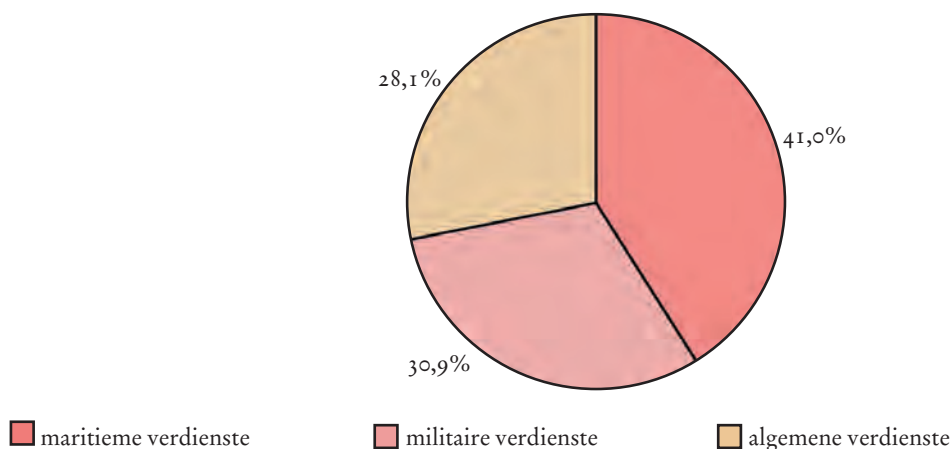
Dat het gros van de vereringen voor maritieme verdienste uit het eerste, tweede en derde kwart van de zeventiende eeuw dateert, zal weinig verbazing wekken. Het was immers vooral na 1653 dat de Staatse oorlogsvloot op zijn sterkst was. Wel opvallend is dat verreweg het grootste aantal verleningen plaats vond in de eerste helft van die eeuw, de periode die aan de grote zeeoorlogen tegen de Engelsen voorafging. De meeste verleningen hadden te maken met de strijd tegen de Duinkerker kapers. Totdat Duinkerken in 1646 in Franse handen viel, berokkende de Duinkerker kaapvaart de Nederlandse scheepvaart grote schade. Voor de eclatante overwinning die Maarten Harpertsz. Tromp in 1639 in de slag bij Duinkerken op een bijna twee maal zo sterke vloot boekte, verleenden de Staten-Generaal in februari en april van dat jaar maar liefst veertien gouden ketens (*bijlage I, 1639-2a/l en -3a/b*).⁶⁵ Daarnaast werden ook verschillende beloningen gegeven voor wapenfeiten van de West-Indische Compagnie in Zuid-Amerika. Zo ontving Piet Heyn in 1625, 1627 en 1629 van de Hoog Mogende Heren ketens van respectievelijk *f* 300 (*bijlage I, 1625-9*), *f* 700 (*bijlage I, 1627-6*) en *f* 1.500 (*bijlage I, 1629-1a*). De laatste verering werd gegeven vanwege de verovering van de zilvertvloot.

Alleen tijdens de Tweede Engels-Nederlandse Oorlog vereerden de Staten-Ge-

⁶⁴ NA, SG, inv.nr. 12503, fol. 61 (juni 1591): Zutphen; *ibid.*, fol. 84 (17 juli 1592): Steenwijk; *ibid.*, fol. 134 (30 juli 1594): Groningen.

⁶⁵ De Boer, *Duinkerkers*.

GRAFIEK 3.7 Aandeel van de drie categorieën vereringen wegens verdienste (in procenten)

Bron: bijlage I.

neraal gouden ketens aan de vlootofficieren. In verband met de tocht naar Chatham ontving kapitein Jan van Brakel op 28 juni 1667 een keten van f 1.200 (*bijlage I, 1667-3*), terwijl luitenant-admiraal Willem Joseph baron van Ghent, viceadmiraal Johan de Liefde, schout-bij-nacht David Vlugh en kapitein Thomas Tobiasz. (*bijlage I, 1667-10a/d*) op 24 december van dat jaar ketens ter waarde van respectievelijk f 2.500, f 2.000, f 1.500 en f 1.000 ontvingen. Voor de successen behaald tijdens de Derde Engels-Nederlandse Oorlog in de slagen bij Schooneveld en Kijkduin reikten de Hoog Mogende Heren geen vereringen uit. Wat daarvan de reden is, is niet duidelijk. De door Prud'homme van Reine geopperde suggestie dat hierin de hand van stadhouder Willem III zou zijn te herkennen, lijkt niet erg waarschijnlijk: slechts één enkele maal blijkt uit de resoluties van de Staten-Generaal dat de stadhouder zich bemoeide met de door de Hoog Mogende Heren verleende vereringen.⁶⁶ Dat was ruim een eeuw later, toen de Staten-Generaal op voorspraak van stadhouder Willem V vereringen schonken aan de commanderende officieren van de zeven schepen die in augustus 1781 bij Doggersbank tegen de Engelsen hadden gevochten (*bijlage I, 1781-2a/g*).⁶⁷ Samen met de ketens die de Hoog Mogende Heren op 3 april 1793 schonken aan de Engelse kapitein Berkeley en vier van zijn luitenants (*bijlage I, 1793-1a/e*), zijn dit overigens de enige vereringen voor maritieme verdienste die in de achttiende eeuw werden verleend.

66 Prud'homme van Reine, *Schittering*, 332 en id., *Zeehelden*, 113.

67 Cf. infra, 305 e.v.

Het grootste deel van de vereringen voor militaire verdienste werd verleend tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Naast de vereringen voor jhr. Frederik van Dorp (*bijlage I, 1603-4*) en Daniël de Hartaing, heer van Marquette (*bijlage I, 1604-4*), die in 1603 en 1604 respectievelijk gouverneur van Oostende en Sluis waren, valt vooral het grote aantal medailles op dat na het aflopen van het Twaalfjarig Bestand werd verleend aan ingenieurs die betrokken waren geweest bij de door Frederik Hendrik geleide belegeringen. In de jaren 1623-1630 worden negen van dergelijke vereringen gedaan, alle bestaande uit medailles met een waarde van ongeveer *f* 100.⁶⁸ In vrijwel alle gevallen verzoeken de gedecoreerden zelf om een ‘recompense’. Zo behandelde de vergadering op 19 december 1629 het rekwes van Jan van den Bosch en Thomas Humfrey voor hun ‘extraordinaris moeijsje’ tijdens het beleg van ’s-Hertogenbosch om ‘gelijke penninge ofte medaille als vereert is geweest aen den genen die na de groote schans hebben geapprocheert’.⁶⁹ Dat niet alle verzoeken werden gehonoreerd, blijkt uit het voorbeeld van Anthonette de Heije, weduwe van ingenieur Johan van Holst, die tijdens het beleg van ’s-Hertogenbosch sneuvelde. Op 5 april kwam haar verzoek ter tafel om voor haar zoon ‘tot een gedachtenisse vande goede diensten van sijnen vader’ een zelfde gouden penning te mogen ontvangen als aan de andere ingenieurs was geschonken. De Hoog Mogende Heren wezen het voorstel van de hand en bleven bij hun besluit toen de weduwe Van Holst op 16 en 17 april haar verzoek herhaalde.⁷⁰

Na de Tachtigjarige Oorlog zal het meer dan een halve eeuw duren, vooraleer de Staten-Generaal opnieuw aan militairen vereringen geven: tussen 1705 en 1712 reiken zij zes ketens en drie medailles voor militaire verdienste uit, waaronder een keten van *f* 1.000 aan Willem Vleertman (*bijlage I, 1710-9a*). De commissaris van de approches ontving zijn verering op hetzelfde moment als de ‘majors de tranchée’ Johan Balfour en Johan Verhoeff (*bijlage I, 1710-9b/c*), die in de zomer tijdens de belegeringen hadden gediend. Vleertman werd beloond vanwege niet nader gespecificeerde ‘extraordinaris diensten’.

Naast verleningen voor militaire en maritieme verdienste is er nog een vrij omvangrijke categorie verdienste van algemene aard. Soms betreft het vereringen voor langdurige dienst, zoals de medailles aan de pensionarissen Van de Warcke en De Sille (*bijlage I, 1599-2/3*) in 1599, aan De Saily, Damman en Van Bilderbeke (*bijlage I, 1603-1a/c*), Staatse agenten in Calais, Schotland en Keulen, in 1603, aan ds. Johannes Bogerman (*bijlage I, 1619-3*), die in de jaren 1618 en 1619 de synode van

68 Op 26 juni 1623 aan Hendrik Oom Kees (*bijlage I, 1623-1*); op 17 augustus 1628 en 9 januari 1630 aan Jan van den Bosch (*bijlage I, 1628-8 en 1630-1a*); eveneens op 9 januari 1630 aan Thomas Humfrey (*bijlage I, 1630-1b*); op 9 maart 1630 aan Mathijs Voort en Jacob Slyp (*bijlage I, 1630-2a/b*); op 30 maart 1630 aan David Portius (*bijlage I, 1630-5*); op 30 april 1630 aan Theodorus Niels (*bijlage I, 1630-7*) en op 18 mei 1630 aan Jacob Schouten (*bijlage I, 1630-9*).

69 NA, SG, inv.nr. 3188, fol. 631 (19 december 1629).

70 *Ibid.*, inv.nr. 3189, fol. 155 (5 april 1630); *ibid.*, fol. 173 (16 april 1630); *ibid.*, fol. 175 (17 april 1630) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStatenGeneraal1626-1651, 5 april 1630, nr. 11, 16 april 1630, nr. 10 en 17 april 1630, nr. 2 (geraadpleegd 2 september 2011).

Dordrecht voorzat en in 1625 aan griffier Aerssens (*bijlage I, 1625-7*). In andere gevallen gaat het om duidelijker omschreven daden, zoals de bevrijding van christelijke slaven door Carel Carelsz. van Cracauw in 1608 en 1616 (*bijlage I, 1608-3 en 1616-2*) en door Thomas Rodenburg in 1616 (*bijlage I, 1616-1*), het maken van vertalingen of het optreden als tolk door Lucas van der Linden in 1654 (*bijlage I, 1654-7*) en de Leidse hoogleraar Arabische talen Jacob Gool die in 1659 assistentie verleende bij de ontvangst van de ambassadeurs uit Salih (*bijlage I, 1659-4d*), of het assisteren van Staatse onderhandelaars door zestien niet bij naam genoemde Nederlandse kooplieden te Londen (*bijlage I, 1654-6a/o*) in 1654 en door de kooplieden Mortier en Courtier in 1714 (*bijlage I, 1714-3a/b*).

Overige vereringen

Het aantal vereringen dat niet onder een van de drie voorgaande categorieën kan worden opgenomen, is met 30 stuks betrekkelijk gering. In de helft van de gevallen (15) gaat het om vereringen die werden gegeven als dank voor het aanbieden of opdragen van boeken of gedichten. In deze categorie komen we beroemde namen tegen als Hugo de Groot, Galileo Galilei en Joan Blaeu (afb. 3.2). Het merendeel van deze vereringen stamt uit de zeventiende eeuw en de aard en de waarde ervan loopt sterk uiteen. Soms werden medailles geschonken van f 100 à f 200, maar er zijn uitschieters naar onder en naar boven. Zo ontving de toen vijftien jaar oude Hugo de Groot (*bijlage I, 1598-4*) voor het aanbieden van zijn *Pontifex Romanus, Rex Galliarum, Rex Hispaniarum, Albertus Cardinalis, Regina Angliæ, Ordines Federati* in december 1598 een medaille van f 72, terwijl aan Nicolaes van Kinschot (*bijlage I, 1600-7*), de zestienjarige zoon van Jaspas van Kinschot, tesorier van prins Maurits, in oktober 1600 voor een gedicht op de slag bij Nieuwpoort een medaille van f 36 werd vereerd. De medaille die in december 1701 aan de Duitse oriëntalist Hiob Ludolf (*bijlage I, 1701-7*) werd geschonken voor de presentatie van zijn *Psalterium Davidis aethiopice et latine* had daarentegen een waarde van f 600. Van invloed op de hoogte van Ludolfs verering was ongetwijfeld het feit dat de auteur kosten noch moeite had gespaard en ‘alle Athopische [Ethiopische] letters op sijne kosten expres heeft laten gieten’.⁷¹

Naast medailles werden ook kettingen en ketens vereerd. Ook hiervan kon de waarde sterk uiteenlopen. Zo ontving de Amsterdamse kapitein Joris de Caulery (*bijlage I, 1663-1*) een keten ter waarde van 100 zilveren dukatons voor de aanbidding van vier geschilderde stadsgezichten van Algiers, Tunis, Tripoli en Malta. Vermoedelijk gaat het om de vier doeken van de hand van Reinier Nooms (ca. 1623-1664), die zich tegenwoordig in het Rijksmuseum bevinden (afb. 3.3ad).⁷² De schilderijen vormen een getuigenis van de expeditie die de Staatse vloot onder lei-

71 NA, SG, inv.nr. 3345, fol. 676 (28 december 1701).

72 Rijksmuseum Amsterdam, inv.nrs. SK-A-1396 t/m SK-A-1399. Het gezicht op Malta is ten onrechte beschreven als een gezicht op Salih in Marokko.

Afb. 3.2 *Novum ac magnum Theatrum Urbium Belgicae Regiae*. Door dr. Joan Blaeu, 1649. [Universiteit Amsterdam. Afdeling Bijzondere Collecties]

ding van Michiel de Ruyter vanaf de zomer van 1661 in het Middellandse Zeegebied maakte.⁷³ Op het gezicht op Algiers zijn twee Nederlandse schepen zichtbaar, waaronder De Ruyters schip *De Liefde*. Begin april 1662 zette De Ruyter koers naar Algiers, waar hij enkele maanden bleef. In het najaar keerde hij terug, om er op 17 november een vredesverdrag te sluiten. Medio april 1663 kwam De Ruyters' vloot terug in de Republiek. Wellicht voer Nooms, die langs de kusten van Noord-Afrika reisde, met de vloot mee terug naar patria. Daarbij is het niet ondenkbaar dat hij op het schip van De Caulery reisde. Al enkele weken na terugkeer presenteerde De Caulery de vier doeken aan de Hoog Mogende Heren.

Aanzienlijk groter in waarde waren de vereringen die Galileo Galilei (*bijlage I, 1637-3*) en Joseph Athias (*bijlage I, 1667-2*) van de Hoog Mogende Heren ontvingen. Bij Galilei ging het om een ketting van *f* 500 die hem in april 1637 werd toegekend vanwege zijn mededelingen 'int regart vande nieuwe observantie in den loop des hemels', die het mogelijk maakten om op zee de geografische breedte te bepalen. Onder druk van de Inquisitie, die hem vier jaar tevoren had veroordeeld en hem sinds die tijd nauwgezet in de gaten hield, zou Galilei zijn verering evenwel nooit in ontvangst nemen.⁷⁴ Athias ontving in juni 1667 een keten van *f* 600 voor de presentatie van een exemplaar van zijn Hebreeuwse bijbel, die volgens de hoogleraren in Leiden, Utrecht, Franeker en Groningen 'de correcxte ende exacxte druck als noijt voor desen uijtgekomen' was.⁷⁵

Een tweetal vereringen doet in dit verband enigszins wonderlijk aan: het betreft twee gouden kettingen die als pillegift werden geschonken. In de zeventiende en de eerste decennia van de achttiende eeuw geschiedde het met regelmaat dat de Staten-Generaal van verschillende hoven mededeling ontvingen van de geboorte van een prins of prinses. Meer dan eens werd daarbij het verzoek gedaan of de Hoog Mogende Heren het peterschap over de jonggeborene wilden aanvaarden. Doorgaans werden dergelijke verzoeken ingewilligd. Ter gelegenheid van de geboorte schonken de Staten-Generaal gewoonlijk pillegiften. Meestal werd goud- of zilverwerk gegeven in de vorm van coppetassen of lampetstellen en in sommige gevallen lijfrentes die in een fraai versierde gouden doos werden aangeboden. Het benodigde goud- en zilverwerk werd besteld bij dezelfde goudsmeden die ook de ketens, kettingen en medailles leverden. Soms kon de waarde van dergelijke pillegiften oplopen tot wel *f* 12.000. Naast het goud- en zilverwerk werd ook bijna altijd een bedrag in geld geschonken ten behoeve van de kraamkamer.

Op 7 juli 1615 werd in de vergadering gesproken over het schrijven van Alexander, hertog van Sleeswijk-Holstein. Hierin deed hij bericht van de geboorte van een

73 Prud'homme van Reine, *Rechterhand*, 114-122.

74 Zie voor het niet aanvaarden van de keten onder druk van de Inquisitie: *Le Opere*, XVII, 315, nr. 3707, 351, nr. 3755 en 371, nr. 3780; *id.*, XIX, 288-289, nr. 28 en 396-397, nrs. 94 en 95. Met dank aan A. Poelwijk, Nationaal Archief Den Haag en Margriet Agricola.

75 NA, SG, inv.nr. 3275, fol. 584 (10 juni 1667).

Afb. 3.3ab Schilderijen door kapitein Joris de Caulery geschonken aan de Staten-Generaal. Door Reinier Nooms.

(a) gezicht op Algiers, 63 x 110 cm, 1662-1663; (b) gezicht op Tunis, 63 x 110 cm, 1662-1663. [Rijksmuseum Amsterdam]

Afb. 3.3cd Schilderijen door kapitein Joris de Caulery geschonken aan de Staten-Generaal.
Door Reinier Nooms.
(c) gezicht op Tripoli, 63 x 110 cm, 1662-1663; (d) gezicht op Malta, 65,5 x 110 cm, 1662-1663.
[Rijksmuseum Amsterdam]

dochter, waarbij hij de Staten-Generaal het peterschap aanbood. De vergadering besloot de hertog te bedanken en hem twee verguld zilveren coppetassen met een gezamenlijke waarde van f 1.000 te vereren. Vier dagen later werd zonder opgaaf van reden besloten de verering om te zetten in een keten van dezelfde waarde (*bijlage I, 1615-6*). Vijf jaar later werd opnieuw besloten om een ketting als pillegift te schenken, ditmaal aan Anna Catharina, gravin van Nassau-Wiesbaden-Idstein (*bijlage I, 1620-8*), een kleindochter van Jan VI de Oude, een jongere broer van Willem van Oranje. Ook nu werd de Staten-Generaal verzocht om het peterschap over de pasgeboren zoon te aanvaarden. Daarop schonken de Hoog Mogende Heren de gravin een gouden ketting van f 1.000. Of het weinig gebruikelijke kraamgeschenk in de smaak viel, vermelden de resoluties niet.

Onder deze restcategorie vallen ook die vereringen, waarvan onduidelijk is wat de precieze reden van verlening was. En tenslotte zijn in de restcategorie ook de op voorraad gemaakte ketens opgenomen, al moet daarbij onmiddellijk in herinnering worden geroepen dat ze in de tellingen niet zijn meegerekend. Zeven maal is sprake van dergelijke ketens. Ze hebben alle een waarde van f 1.300, omdat dit de ketens waren die het meest courant waren. De reserveketens werden in de secrete kas opgeborgen.⁷⁶ Het eerste exemplaar werd zonder enige toelichting op 30 maart 1685 bij Adriaen van Hoecke besteld. Daarna volgden nog drie ketens in de periode 1691-1693 en drie in 1695. Van een aantal is bekend aan wie ze werden gegeven (zie tabel 3.6). Tussen 1691 en 1693 leek het systeem goed te werken: als de op voorraad gemaakte keten werd uitgereikt, werd meteen weer een nieuwe besteld. Maar in 1695 stokte de praktijk: na 4 september 1695 werden geen nieuwe ketens meer op voorraad gemaakt.

Ketens, kettingen of medailles

De Staten-Generaal vereerden kettingen, medailles of een combinatie van beide. Tot aan het midden van de zeventiende eeuw komen alle drie de vormen door elkaar voor. In de periode 1588-1656 worden 588 vereringen gegeven: 224 kettingen, 182 ketens en 153 medailles. In 29 gevallen is niet met zekerheid vast te stellen waaruit de verleende verering precies bestond. Tot 1621 is het aandeel verleende kettingen niet erg groot. In het decennium 1601-1610 gaat het bij minder dan 15 % van de gegeven vereringen om kettingen. In de beide volgende decennia neemt het aandeel toe tot 22,7 % en 30,8 %, om vanaf 1631 explosief te stijgen tot ruim 80 % (zie grafiek 3.8 en tabel 3.7).

Er lijkt een duidelijk samenhang te bestaan tussen het groeiende aandeel vereerde kettingen in de jaren 1630-1655 en de verdwijning van de triomfpenning. Tot aan

⁷⁶ NA, SG, inv.nr. 3331, fol. 463 (26 april 1695).

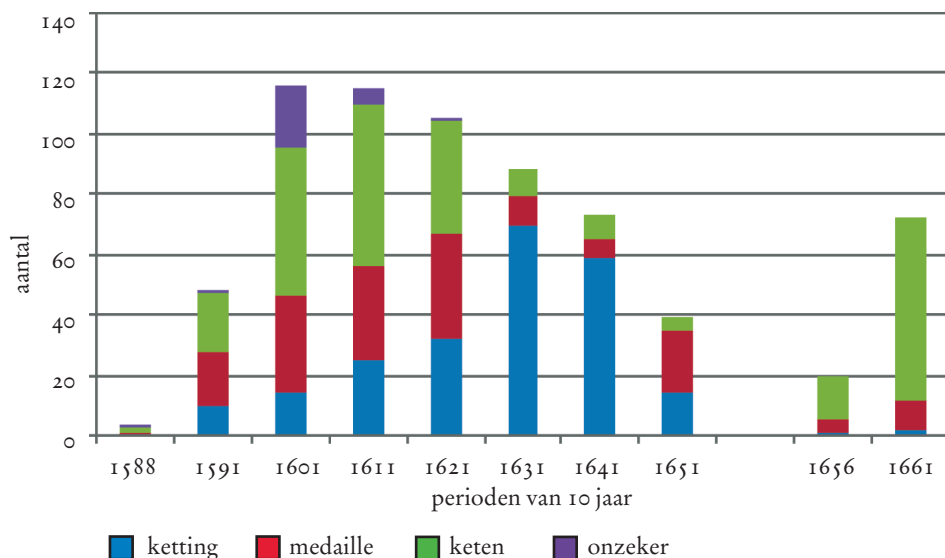
TABEL 3.6 Op voorraad gemaakte ketens en gegevens aan wie ze zijn uitgereikt

bestelling	verlening	naam ontvanger
30 mrt. 1685	onbekend	onbekend
24 dec. 1691	14 jul. 1692	Von Prielmayer
14 jul. 1692	29 jan. 1693	Von Baumgarten
29 jan. 1693	13 mrt. 1693	Von Schlitz genannt von Görtz
1 apr. 1695	onbekend	onbekend
1695	4 sept. 1695	bode die de overgave van het kasteel van Namen berichtte
4 sept. 1695	onbekend	onbekend

Bron: bijlage I.

de sluiting van het Bestand grepen de Staten-Generaal en andere colleges de door de Republiek behaalde successen aan om in de munthuizen grote gouden herdenkingspenningen of triomfpenningen te laten slaan. In eerste instantie waren de bestelde afslagen bedoeld voor de Hoog Mogende Heren zelf, maar nadien liet men met grote regelmaat exemplaren bijslaan om ze als vereringen te schenken. Na 1609

GRAFIEK 3.8 Aandeel van ketens, kettingen en medailles in het totale aantal verleningen, 1588-1655 en 1656-1670

Bron: bijlage I.

TABEL 3.7 Vergelijking van het aantal vereringen van ketens, kettingen en medailles uitgereikt tussen 1631 en 1660

decennium	(1)		(2)		(3)		(4)		(5)	(6)
	aant.	%	aant.	%	aant.	%	aant.	%		
1621/30	32	30,8	35	33,7	37	35,6	72	69,2	1	105
1631/40	70	79,5	9	10,2	9	10,2	18	20,5	0	88
1641/50	59	80,8	6	8,2	8	11	14	19,2	0	73
1651/60	15	23,9	25	39,7	23	36,5	48	76,2	0	63
1651/55	14	35,9	21	53,8	4	10,3	25	64,1	0	39
1656/60	1	5	4	20	19	75	23	95	0	24

(1) = kettingen; (2) = medailles; (3) = ketens; (4) = totaal van de kolommen 2 en 3; (5) = onzeker; (6) = totaal van de kolommen 1, 2, 3 en 5.

Bron: bijlage I.

werden nog maar sporadisch nieuwe opdrachten verstrekt om triomfpenningen te slaan.

Tot nu toe is altijd gedacht dat de triomfpenning aan het eind van de jaren twintig plaats maakte voor een nieuw soort beloningspenning met de wapens van de zeven gewesten op de ene, en de Generaliteitsleeuw op de andere zijde, waarvoor essayeur-generaal Laurens van Teylingen in 1628 de stempels sneed.⁷⁷ Inderdaad bestelden de Staten-Generaal exemplaren van deze nieuwe penning. Maar beslist niet in de mate die men altijd heeft verondersteld. Immers in het daarop volgende decennium daalt het aandeel van de medailles scherp. Uit tabel 3,7 valt goed op te maken hoezeer de relatieve achteruitgang in dit geval ook een numerieke afname betekende.

Daar komt bij dat niet alle medailles die na 1628 werden verleend van het door Van Teylingen geïntroduceerde type waren. Zo werden in de jaren 1645-1650 drie losse en vijf aan kettingen bevestigde medailles vereerd. De zeven militairen die in 1646 waren betrokken bij de actie tegen Tienen, ontvingen niet Van Teylingens medaille, maar een speciaal voor die gelegenheid geslagen beloningspenning met de Generaliteitsleeuw op de ene en een stadsgezicht op de andere zijde.⁷⁸ Hoe de medaille eruit zag, die aan de ketting hing die in 1649 werd vereerd aan de beroemde cartograaf Blaeu is niet bekend.

In de jaren vijftig verandert het beeld ingrijpend: in de tien jaar tussen 1641 en 1650 worden 59 kettingen verleend, in de vijf jaar die daarop volgen nog maar veertien. Percentueel is de teruggang nog opzienbarender: van bijna 80,8 % van alle vereringen naar 35,9 %. En in de jaren daarna zet de trend zich voort. Het gevolg is dat

⁷⁷ Cf. infra, hoofdstuk IV, 380-387.

⁷⁸ Cf. infra, hoofdstuk IV, 378-380.

na 1656 slechts bij hoge uitzondering kettingen worden verleend.⁷⁹ De omslag hangt ten nauwste samen met de verlening in augustus 1654 van zestien medailles aan Nederlandse kooplieden in Londen (*bijlage I, 1654-6a/0*), waarvoor Van der Maa in oktober een nieuw model leverde. Na 1655 is de medaille een standaard onderdeel van de door de Staten-Generaal gegeven vereringen, die nu alleen nog uit ketens of losse medailles bestaan.

Hiermee hangt de standaardisatie van het diplomatieke present samen, die in deze jaren zijn beslag krijgt. Vanaf deze tijd ontvingen ambassadeurs een keten ter waarde van f 6.000, extraordinaris envoyés een keten van f 1.300, de secretaris van de ambassadeur een keten van f 600 en de secretaris van de extraordinaris envoyé een keten van f 300. Deze praktijk bleef voortbestaan tot aan de val van de Republiek in 1795.

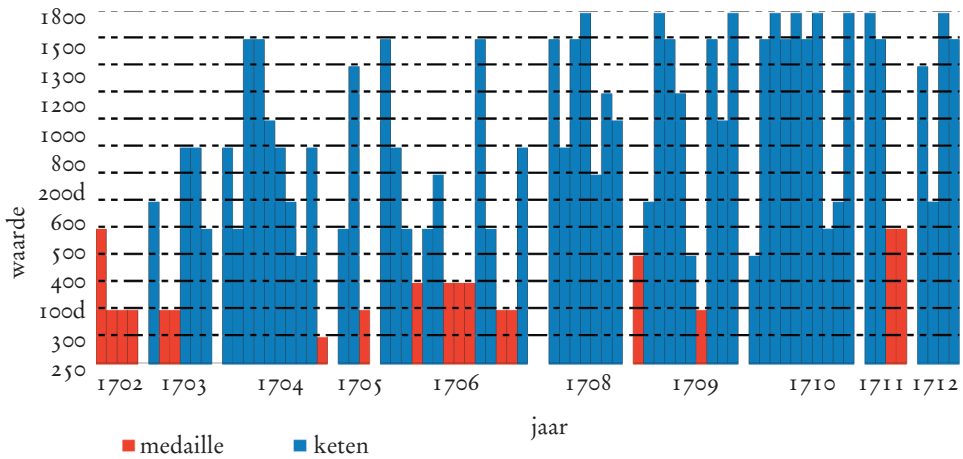
Heel wat minder eenduidig is de situatie bij de vereringen aan personen die belangrijke berichten overbrengen en bij de vereringen voor verdienste. Anders dan bij het diplomatieke present het geval is, lijkt het in deze gevallen aan duidelijke richtlijnen te hebben ontbroken. Ter illustratie kan worden gewezen op de vereringen aan de helden van Doggersbank in 1781 én die aan de Engelse kapitein Berkeley en vier van de onder hem dienende luitenants. Zoutman ontving een keten van f 2.400, bestaande uit een ketting van f 900 en een medaille van f 1.300, terwijl aan de overige zes kapiteins medailles van f 1.300 werden vereerd. De zeven medailles waren alle van de eerste grootte.⁸⁰ Berkeley en de luitenants daarentegen ontvingen allen een keten, Berkeley een exemplaar van f 1.300, de luitenants van f 300. De medaille die bij de keten van Berkeley hoorde, was van de tweede grootte, die van de luitenants van de derde grootte. Onduidelijk is waarom aan de zes kapiteins onder Zoutman een medaille werd vereerd, terwijl de luitenants van Berkeley ketens ontvingen.

Hetzelfde verschijnsel doet zich in nog veel extremere mate voor bij de vereringen aan personen die zich met belangrijke berichten bij de Hoog Mogende Heren aandienen: terwijl bij het diplomatieke present vrijwel niet wordt afgeweken van de ketens van f 6.000, f 1.300, f 600 en f 300, komen we bij vereringen uit deze categorie door elkaar ketens én medailles tegen van de meest uiteenlopende waarden. Zo werden in de jaren waarin de Spaanse Successieoorlog werd uitgevochten 54 ketens en achttien medailles vereerd. De waarde van de ketens varieerde van f 1.800, f 1.500, f 1.300, f 1.200, f 1.000, f 800, f 600, f 500, f 400 en 200 dukatons, terwijl de medailles waarden hadden van f 500, f 400, f 300, f 250 en van 100 dukatons (zie

79 Op 3 juli 1659 aan de Engelse resident Sir George Downing (*bijlage I, 1659-2*), die weigerde de ketting aan te nemen; op 10 juli 1666 aan de Brandenburgse kamerjonker Podewils (*bijlage I, 1666-6*); op 4 juli 1670 aan de secretaris van de Lorenz Müller, gezant van Brunswijk-Lüneburg (*bijlage I, 1670-1b*); op 2 oktober 1673 aan de Spaanse secretaris Buckentoff (*bijlage I, 1673-3*); op 26 juni 1681 aan de Engelse secretaris Thomas Plott (*bijlage I, 1681-2b*); op 30 augustus 1681 aan de secretaris van de Deense extraordinaris envoyé Meyerchrone (*bijlage I, 1681-3b*) en op 29 mei 1688 aan de Brandenburgse kamerjonker Boddswinck (*bijlage I, 1688-1*).

80 Cf. over de verschillende formaten beloningsmedailles hoofdstuk IV, 406 e.v.

GRAFIEK 3.9 Ketens en medailles aan bodes en boodschappers en de waarde ervan, 1702-1712

Bron: bijlage I.

grafiek 3.9). Een patroon in de aard en de waarde van de gegeven verering lijkt moeilijk te ontdekken. Mogelijk speelden verschillende factoren hierbij een rol, zoals de rang en positie van degene door wie de bode werd gezonden, de rang en positie van de bode zelf, het belang van de door hem overgebrachte boodschap en de snelheid waarmee dat geschiedde. Zo bedraagt de waarde van meer dan de helft van de presenten vereerd aan bodes, die door de gedeputeerden te velde zijn afgezonden, f 1.800. Uitzonderingen hierop vormen de keten van f 600 verleend aan thesaurier Wicher van Swinderen (*bijlage I, 1710-7b*) voor het bericht van de capitulatie van Sint Venant en de beide vereringen aan commissaris van de approches Willem Vleertman, die voor het bericht van de capitulatie van Bethune een medaille van 100 zilveren dukatons ontving (*bijlage I, 1706-7c*) en voor het bericht van de capitulatie van Gent een medaille van f 400 (*bijlage I, 1709-1*). Dat bij de laatste vermoedelijk diens vrij lage positie een rol moet hebben gespeeld, blijkt wel uit het feit dat geen van de dertien vereringen die Vleertman ontving een hogere waarde had dan f 1.000. Te meer wanneer we bedenken dat Vleertman ook de berichten overbracht van de eclatante overwinningen in de slagen bij Blenheim/Hochstädt (*bijlage I, 1704-3d*) en Malplaquet (*bijlage I, 1709-7b*). In beide gevallen ontvingen andere bodes die hetzelfde bericht overbrachten eveneens een verering en telkens was Vleertman degene, aan wie de laagste present werd gegeven.⁸¹

81 Cf. *bijlage I, 1704-3a/d* en *1709-6a/c*.

De waardering voor het geschenk

Al eerder is gebleken dat de goudsmeden die aan de Staten-Generaal leverden met enige regelmaat uitgereikte ketens, ketting en medailles terugkochten van degenen aan wie zij waren gegeven. Een dergelijke praktijk is voor de zeventiende én de achttiende eeuw aangetoond.⁸² Daarbij ging het om een veel voorkomend gebruik, dat geschiedde met instemming van de griffiers van de Hoog Mogende Heren. Een gebruik dat duidelijk laat zien dat velen de voorkeur gaven aan contant geld boven een tastbaar present.

Uit de voorbeelden blijkt dat het uitsluitend buitenlandse gezanten waren, die ketens of gedeelten ervan doorverkochten.⁸³ Het lijkt bepaald niet te ver gezocht om te veronderstellen dat velen de van de Staten-Generaal ontvangen verering vooral zagen als een aanvulling op een mogelijk niet toereikend traktement en veel minder, of in het geheel niet, als een memento aan een zojuist voltooide opdracht.⁸⁴ Maar niet alle gezanten sprongen op dezelfde wijze om het present dat zij ontvingen. Dat blijkt uit het feit dat verschillende medailles die aan gezanten werden vereerd bewaard zijn gebleven. Zo zijn er de medailles van de Geneefse gezant Francesco Turretini (*bijlage I, 1662-1*), de Franse ambassadeur Louis Auguste Augustin, graaf d’Affry (*bijlage I, 1762-2a*) en van de eerste Amerikaanse gezant John Adams (*bijlage I, 1788-3*). Bovendien bleef één van de medailles van Sir William Temple bewaard én de keten van de Luikse gezant François de Sélys (*bijlage I, 1669-2b*).⁸⁵ Wat opvalt, is dat het vooral de medailles zijn die bewaard bleven, terwijl de bijbehorende kettingen op één uitzondering na verloren gingen. Dat sluit tot op zekere hoogte aan bij het beeld dat we uit de achttiende-eeuwse es-sairapporten hebben: van de negentien (onderdelen van) presenten die de verschillende goudsmeden door koop machtig waren geworden én die dus niet geëssaieerd behoeften te worden, gaat het om vier medailles, zeven kettingen en acht ketens.⁸⁶ Meestal werd dus het hele present doorverkocht, maar als de buitenlandse gezant er iets van behield dan was het in twee van de drie gevallen de medaille. Op zich is dat niet vreemd: per slot van rekening leende de medaille met de emblemata van de Staten-Generaal en van de verbonden gewesten zich als memoriestuk en de uit schakels bestaande gouden ketting niet. Bovendien was het voor een gezant die om geld verlegen zat veel lucratiever om de ketting te laten smelten daar

⁸² Cf. supra, hoofdstuk II, 159-164.

⁸³ *Ibid.* Uit de zeventiende-eeuwse voorbeelden is goed op te maken, wie degenen waren die hun presenten bij de goudsmid omwisselden voor contant geld.

⁸⁴ Als voorbeeld kan in dit verband worden gewezen op Sir William Temple. De Engelse ambassadeur had bij voortdurend geldgebrek, zo zeer dat hij in 1668 de hulp van zijn superieuren inriep om voor zijn bemiddelende rol bij de Vrede van Aken van de Staten-Generaal een verering te verkrijgen. Cf. Haley, *English diplomat*, 257.

⁸⁵ Cf. voor deze medailles en deze keten, 660-661.

⁸⁶ Alleen in het geval van John Adams staat vast dat de bijbehorende kettingen werd omgesmolten. Cf. infra, 419-420.

Afb. 3.4 Walpole beker met deksel. Door David Willaume (II). H. 32 cm, 3.354 gram, 1739-1740. Vervaardigd uit het goud van de keten die Horatio Walpole in oktober 1739 ontving. Afbeelding van de keerzijde van de penning. [Christie's Images Ltd © 2005]

deze letterlijk veel meer gewicht in de schaal legde dan de medaille.

Een wel heel bijzonder lot was de keten beschoren die de Engelse ambassadeur Horatio Walpole (*bijlage I, 1739-3a*) ontving. Aan Walpole, die in 1733 Willem Karel Hendrik Friso, de latere stadhouder Willem IV, naar Engeland had vergezeld ter gelegenheid van diens huwelijk met de Engelse 'princes royal' Anna van Hannover, werd bij zijn vertrek op 13 oktober 1739 een gouden keten toegekend ter

Afb. 3.5 Walpole beker met deksel. Door David Willaume (II). H. 32 cm, 3.354 gram, 1739-1740. Vervaardigd uit het goud van de keten die Horatio Walpole in oktober 1739 ontving. Detail met afbeelding van de keerzijde van de penning.[Christie's Images Ltd © 2005]

waarde van 6.000 gulden. Johan du Vignon (III) kreeg opdracht deze te maken. Na terugkeer in Engeland werd de keten op last van de gelijknamige zoon van de ambassadeur versmolten en door de Londense goudsmid David Willaume (II) (1693-1762) omgewerkt tot een beker met twee oren en een deksel (afb. 3.4). Bij wijze van herinnering aan het geschenk van de Staten-Generaal is op de buik van de vaas een afbeelding van voor- en keerzijde van medaille en ketting gegraveerd (afb. 3.5). De beker draagt de jaarletter voor 1739-1740 en het meesterteken D.W.⁸⁷

Dat voor de beker het goud van de aan de Britse ambassadeur verleende keten toereikend was, blijkt als we kijken naar de nota van Jan de Thomese voor het afscheidspresent voor de Hessische extraordinaris envoyé Von Moser (afb. 2.16): de voor hem gemaakte medaille woog 5 ons 15 engels à *f* 50 per ons, de ketting 22 ons 2 engels à *f* 46 per ons. De Walpole beker weegt 3.354 gram, iets meer dan 109 ons. Als we ervan uitgaan dat ook in dit geval de medaille ongeveer 1/5 deel van het gewicht van de keten uitmaakte en de ketting 4/5, dan komt de goudwaarde van de medaille tegen *f* 50 per ons op *f* 1.100 en van de ketting tegen *f* 46 per ons op *f* 4.002. Na aftrek van kosten als maakloon en essaai zal wellicht nog een deel van het goud van de keten zijn overgebleven.

In schrill contrast met het present voor de buitenlandse gezant staat de verering aan verdienstelijke Nederlanders. Vrijwel alle door de Staten-Generaal gegeven vereringen aan zeelieden dateren uit het eerste, tweede en derde kwart van de ze-

⁸⁷ De beker werd door Willaume tussen november 1739 en mei 1740 gemaakt. De Walpole-cup werd op dinsdag 25 november 2003 bij Christie's te Londen geveild. Zie de veilingcatalogus onder lotnummer 315 voor provenance en uitgebreide literatuurverwijzing.

ventiende eeuw. Uit de talrijke geschilderde en gegraveerde afbeeldingen uit dit tijdvak rijst het beeld dat de keten onderdeel uitmaakt van het archetypische zeeheldenportret. Overigens gaat het daarbij beslist niet in alle gevallen om vereringen van de Staten-Generaal: soms zijn de afgebeelde ketens gegeven door de gewestelijke Staten, door de admiraliteiten en in een enkel geval zelfs door buitenlandse vorsten. En in sommige gevallen is onduidelijk wie de schenker was.

Maar ook het aantal bewaard gebleven stukken, dat door de Staten-Generaal aan zeelieden werd geschonken, is opmerkelijk hoog: naast de medailles uit 1667 van Vlugh en Van Ghent (*bijlage I, 1667-10a en -10c*), zijn ook de in 1781 aan Bentinck en Zoutman (*bijlage I, 1781-2a en -2g*) gegeven vereringen bewaard gebleven, als ook de medaille in het Geldmuseum, waarvan niet bekend is wie van de helden van Doggersbank de ontvanger was.⁸⁸ In het totaal gaat het om één keten en vier medailles. Daarmee is het aantal bewaard gebleven vereringen aan verdienstelijke zeelieden even hoog als het aantal bewaard gebleven diplomatieke presenten. Maar deze cijfers dienen te worden gezien in relatie tot het totale aantal in beide categorieën verleende vereringen: met ruim 69 % van het totaal was het aantal diplomatieke vereringen meer dan vier keer zo hoog als het aantal vereringen voor verdienste, dat bijna 14,5 % bedroeg.

Het zijn duidelijke aanwijzingen dat het present van de Staten-Generaal voor verdienstelijke Nederlanders een veel grotere waarde had dan voor de buitenlandse gezant.

Opmerkelijke verleningen

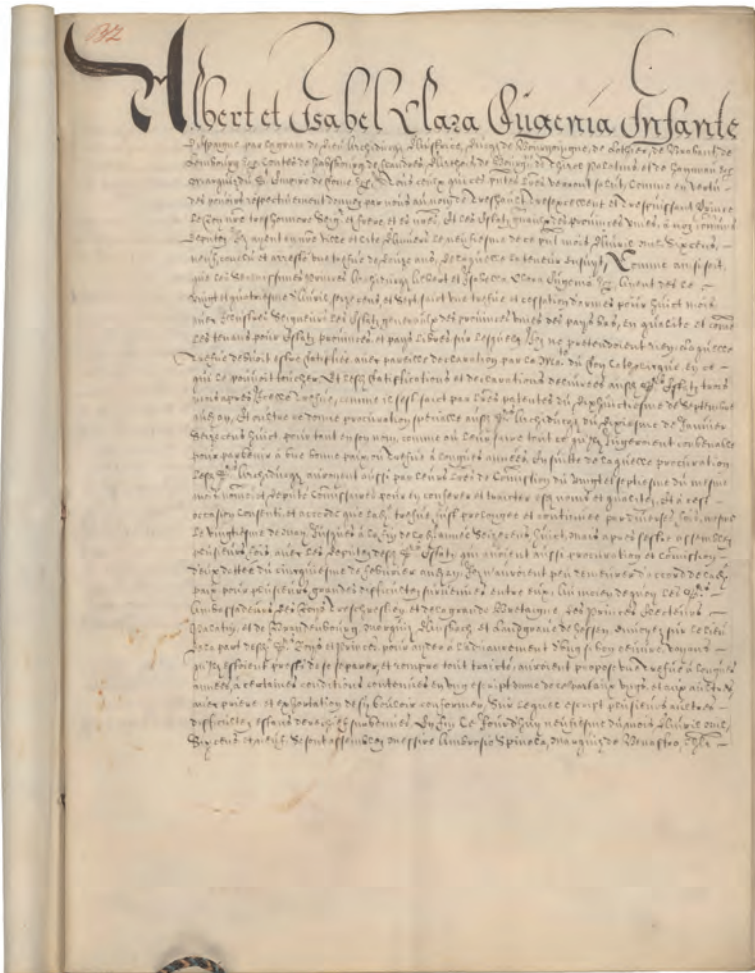
Het Twaalfjarig Bestand, 1609

Na onderhandelingen die meer dan een jaar hadden geduurd, sloten de Staatse onderhandelaars met de vertegenwoordigers van de aartshertogen Albrecht en Isabella én die van de Spaanse koning Filips III op 9 april 1609 in Antwerpen een bestand met een looptijd van twaalf jaar. Het Twaalfjarig Bestand of Treves, dat mede dankzij bemiddeling van Frankrijk en Engeland totstand was gekomen, werd door sommigen gezien als een zekere mate van erkenning van de Republiek der Verenigde Nederlanden als vrije en zelfstandige staat (afb. 3.6).⁸⁹

De sluiting van het bestand was de eerste gelegenheid, waarbij door de Republiek op grote schaal geschenken werden ontvangen én uitgedeeld. De geschenken uit de Zuidelijke Nederlanden werden in juni 1609 in Den Haag bezorgd en waren bestemd voor de negen onderhandelaars van Staatse zijde en hun gevolg. Van Staatse

88 Cf. voor deze medailles en deze keten hoofdstuk IV, 313-318 en 396-401.

89 Zie voor het Twaalfjarig Bestand: Van Eysinga, *Sluiting en Groenveld, Twaalfjarig Bestand*.

Afb. 3.6 Akte van Ratificatie van het Twaalfjarig Bestand door de Aartshertogen, 1609. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten-Generaal]

Mémoire de ce que Bonstalle se envoie de la part
 de Sa Mat^{te} Cath^{le}, et de la Reine a Monsieur le
 Comte Guillaume de Nassau, Et a Messieurs les Deputés
 des Provinces unies qui ont assisté au dernier Traicté,

A Monsieur le Comte Guillaume deux ballons
 marqués des lettres, I. K.

Deux Aiguières marquées des lettres, L. M.

Une Table commode marquée de la lettre, L.

Une Tapisserie des actes de l'apostrophe en neuf
 pièces,

A Monsieur de Breda deux ballons marqués
 des lettres, L. M.

Deux Aiguières marquées des lettres, I. K.

Une Table commode marquée de la lettre, R.

Une Tapisserie de l'histoire de Cadmus
 en huit pièces,

A Monsieur de Barmenelt deux ballons
 et deux aiguières marqués des lettres, N. O.

Deux Tables commodes marquées des
 lettres, S. T.

(487)

Afb. 3.7 Lijst van de presenten voor de Staatse onderhandelaars, juni 1609. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Van Oldenbarnevelt]

zijde werden geschenken gegeven aan de aartshertogelijke onderhandelaars, aan de Franse en Engelse mediateurs én aan vertegenwoordigers van buitenlandse vorsten die uitgenodigd waren de onderhandelingen bij te wonen.

De geschenken van Filips III en de aartshertogen aan de Staatse onderhandelaars.

In de eerste week van juni 1609 werden in Den Haag presenten bezorgd die door de aartshertogen uit hun eigen naam én formeel ook uit naam van de koning van Spanje aan de Staatse onderhandelaars werden geschonken. Op dat moment was de ratificatie van het bestand door de aartshertogen al wel ontvangen, maar liet die van Spaanse zijde nog op zich wachten. De geschenken gingen vergezeld van aanbiedingsbrieven van Spinola en Richardot aan Willem Lodewijk en van Richardot aan Van Oldenbarnevelt. Uit een bijgevoegde memorie (afb. 3.7) blijkt dat het ging om Vlaamse tapijten, om goudwerk in de vorm van lampetkannen en bekkens, coppetassen en kettingen en om baar geld (*bijlage II, 43*). De verdeling over de negen onderhandelaars en hun gevolg was als volgt:

- voor Willem Lodewijk, de eerste gedelegeerde namens de Staten-Generaal, twee lampetkannen gemerkt met de letters L en M, twee bekkens gemerkt I en K, een ‘verdeckte coppetasse’ gemerkt Q⁹⁰ en een serie van negen tapijten met voorstellingen uit de Handelingen der Apostelen;⁹¹
- voor Walraven van Brederode, heer van Vianen, de tweede afgevaardigde van de Staten-Generaal, twee lampetkannen gemerkt met de letters I en K, twee bekkens gemerkt L en M, een ‘verdeckte coppetasse’ gemerkt R⁹² en een serie van acht tapijten met voorstellingen uit de geschiedenis van Cadmus;⁹³
- voor de Hollandse landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt twee lampetkannen en bekkens gemerkt met de letters N en O en twee ‘verdeckte coppetassen’ gemerkt S en T;
- achttien grote gouden kettingen, bestemd voor de zes overige onderhandelaars, te weten Cornelis van Gent, heer van Loenen en Meynerswijck namens Gelderland, Jacques de Malderée namens Zeeland, Gerardt van Renesse van der Aa namens Utrecht, Johan Sloeth uit Overijssel, dr Gellius Hillama uit Friesland en de Groninger gedeputeerde Abel Coenders van Helpen. Iedere onderhandelaar ontving drie kettingen. Naar het lijkt hingen aan de kettingen gouden medailles, al worden deze in de resolutie niet genoemd.⁹⁴

⁹⁰ Anders: NA, SvH, inv.nr. 44, 206-207 (22 augustus 1609) waar sprake is van twee ‘verdeckte coppetassen’.

⁹¹ De tapijtenserie met als onderwerp de Handelingen der Apostelen, oorspronkelijk naar ontwerpen van Rafael, was tot ver in de achttiende eeuw uitermate populair. Delmarcel, *Vlaamse wandtapijt*, 143 noemt bijna vijftig heredities.

⁹² Anders: NA, SvH, inv.nr. 44, 206-207 (22 augustus 1609) waar sprake is van twee ‘verdeckte coppetassen’.

⁹³ Delmarcel, *Vlaamse wandtapijt*, 131.

⁹⁴ Volgens Van Loon, *Historipenningen*, II, 51-52 hingen aan de kettingen medailles met het portret van Filips III op de voorzijde en dat van Margaretha van Oostenrijk op de keerzijde. De auteur had een dergelijk exemplaar gezien in het penningkabinet van Willem Lormier te Den Haag.

- een ‘middelbare’ gouden ketting, bestemd voor griffier Cornelis Aerssens;
- een kleine ketting, bestemd voor Daniel van Tressel, die de onderhandelaars als secretaris had gediend;
- 50 dubbele Albertijnen, gouden munten van f 5 per stuk met de beeltenis van de aartshertogen, bestemd voor agent Robbert Falckenburg ‘pour les employer en quelque vasselé d’argent’.⁹⁵

Op 4 juni werden de aanbiedingsbrieven van Spinola en Richardot zowel in de vergadering van de Staten-Generaal, als ook in die van de Staten van Holland voorgelezen (*bijlage II, 42*). In de vergadering van de Hoog Mogende Heren vroeg Willem Lodewijk de gedeputeerden of de geschenken aanvaard behoorden te worden. Tegen aanvaarding pleitten twee overwegingen: de ophef waartoe het aannemen zou kunnen leiden én de noodzaak dat men in dat geval ook geschenken aan de gezanten van de aartshertogen en de Spaanse koning zou moeten geven. In verband met de afwezigheid van enkele gedeputeerden uit Groningen werd vooralsnog geen besluit genomen.⁹⁶ De Staten van Holland stelden een besluit uit tot de volgende dag.⁹⁷ Die dag bepaalde de Hollandse vergadering dat men de presenten ‘om veel consideratien’ niet kon aanvaarden en dat men ‘met de glimpighste redenen het selve sal soecken te excuseren’ (*bijlage II, 44*). In plaats daarvan wilde men de Staatse onderhandelaars zelf vereringen geven.⁹⁸

Op 12 juni 1609 kwam de zaak van de presenten opnieuw in de vergadering van de Staten-Generaal aan de orde. De Franse en Engelse mediateurs, die de vergadering bijwoonden, pleitten er nu met klem voor dat men de geschenken in ontvangst zou nemen ‘verclarende, dat tselve zeer dienstelyck is, diewijle het eenen seecker mercteecken is, dat den Coninck van Spaingen ende die Ertzhertogen dese landen erkennen voir eenen vrijen staet, overmits zij anders egheen sulcke presenten publicquelijck en souden doen’. Zij betoogden dat de openlijk gegeven geschenken feitelijk als een ‘halve ratificatie’ beschouwd konden worden. Hiermee gaven de mediateurs een wel heel eigen draai aan de zaak. Tenslotte gaven zij de Staten het advies om hunnerzijds de onderhandelaars van de koning van Spanje en van de aartshertogen met geschenken te vereren.⁹⁹

Nog dezelfde dag werd het punt van ‘de vereeringhe van den vyand gekomen’ opnieuw in de vergadering van de Staten van Holland besproken (*bijlage II, 45*). De gedeputeerden besloten het advies van de mediateurs op te volgen en de presenten te aanvaarden, maar uitdeling ervan aan de Staatse onderhandelaars was op dat moment nog een brug te ver. In plaats daarvan besloot men de geschenken in bewa-

95 De opmerking dat de gouden Albertijnen bedoeld zijn om er zilveren vaatwerk van te laten maken, doet enigszins merkwaardig aan.

96 Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 682, nt. 2 (5 juni 1609).

97 NA, SvH, inv.nr. 44, 159 (4 juni 1609).

98 *Ibid.*, 160 (5 juni 1609).

99 Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 683 (12 juni 1609).

ring te houden in afwachting van de ratificatie van het bestand door Filips III. Zodra deze zou zijn ontvangen, zou men de ‘convertibele’ presenten omsmelten en de overige verkopen en de opbrengst gebruiken om de vereringen voor de onderhandelaars van de koning van Spanje en de aartshertogen te bekostigen. Zo de ratificatie zou uitblijven, zou men de ontvangen geschenken naar Brussel terug sturen. Tenslotte besloot de vergadering om de eigen onderhandelaars ‘naer elcks sijn moeyte ende meriten, ende naer vermogen vanden staet van ’t land’ te vereren.¹⁰⁰

De volgende dag namen de Staten-Generaal het advies ‘met pluraliteit van stemmen’ over (*bijlage II, 46*). Zij besloten de presenten aan graaf Willem Lodewijk over te dragen en de brenger van de geschenken te defroyeren en te vereren. Alleen de Friese gedeputeerden lieten aantekenen dat zij ‘sonder nairder last van heure principalen’ niet met aanvaarding van de presenten in konden stemmen.

Toch zouden de geschenken van de aartshertogen uiteindelijk wel degelijk terecht komen bij de Staatse onderhandelaars voor wie zij bestemd waren. Nadat audencier Lodewijk Verreycken op 28 juli 1609 de Spaanse ratificatie van het bestand had overgebracht, kwam de kwestie van de verdeling van de aartshertogelijke presenten en de door de Staten te geven contrapresenten in de daaropvolgende maanden nog herhaaldelijk aan de orde. De eerste maal in de vergadering van de Staten van Holland op 22 augustus 1609 (*bijlage II, 51*). Van doorslaggevend belang was daarbij opnieuw het advies van de Franse en Engelse mediateurs, die de raad gaven om ‘de praesenten van d’andere zyde gekomen [te] laten gaen, daer de selve zijn ghedestineert’.¹⁰¹ Opnieuw nam de vergadering het advies over. Drie dagen later stemden ook de Hoog Mogende Heren hiermee in, waarna de presenten werden gegeven aan degenen voor wie men ze oorspronkelijk had bestemd.¹⁰²

Met het oog op de hoogte van de door de Staten-Generaal te geven contravereringen, werden de aartshertogelijke presenten gewogen en getaxeerd. Op 23 augustus 1609 werd een lijst van de gewichten van de vaisselles en kettingen opgesteld (afb. 3.8), waaruit tevens viel af te lezen wat aan elk van de verschillende Staatse onderhandelaars werd vereerd (tabel 3.8) (*bijlage II, 52*).

Uit een inliggende kladaantekening blijkt dat bij het taxeren van de waarde van de geschenken werd uitgegaan van een goudprijs en een fatsoen van respectievelijk *f* 33 en 30 stuivers per once. Dit waren de bedragen die de Hoog Mogende Heren in 1609 zelf aan goudsmiden betaalden, die de door hen bestelde kettingen en medailles leverden.¹⁰³ Gerekend tegen *f* 34:10 per once hadden de aan de Staatse onderhandelaars geschonken gouden presenten een gezamenlijke waarde van bijna *f* 137.500 (zie tabel 3.9).

100 NA, SvH, inv.nr. 44, 163 (12 juni 1609).

101 NA, SvH, inv.nr. 44, 206-207 (22 augustus 1609).

102 NA, SG, inv.nr. 3162, fol. 471 (25 augustus 1609) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 695.

103 Voor de volledigheid zij opgemerkt dat in 1609 in sommige gevallen ook 28 stuivers per once aan fatsoen werd betaald. Bijvoorbeeld voor de kettingen die aan de onderhandelaars van de aartshertogen en de koning van Spanje werden vereerd.

Decr = 3. Augustij 1669

Numero . 5.

	mar.	one.	Sing.
Obvangst	18	5	5.
N ^o 2.			
Obvangst	18	5	0
N ^o 3.			
Obvangst	10	5	0
N ^o 4.	57	15	21.
Obvangst	10	5	30.
N ^o 5.			
Obvangst	10	5	0
N ^o 6.			
Obvangst	10	5	30
N ^o 7.	57	15	20
Obvangst	10	5	7
N ^o 8.			
Obvangst	10	5	0
N ^o 9.			
Obvangst	10	5	0
N ^o 10.	57	15	65
Obvangst	10	5	2

(4/10)

Afb. 3.8 Lijst met getaxeerde waarde van de presenten voor de Staatse onderhandelaars, augustus 1609. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Van Oldenbarnevelt]

TABEL 3.8 Gewicht van de gouden presenten geschonken aan de Staatse onderhandelaars

naam	gewicht
Willem Lodewijk, graaf van Nassau	
bekken (gemerkt I)	103:5:0
lampetkan (merk L)	49:15:0
bekken (merk K)	100:0:0
lampetkan (merk M)	50:4:0
coppetasse (merk Q)	72:12:0
	375:16:0*
Walraven van Brederode, heer van Vianen:	
bekken (merk M)	111:12:0
lampetkan (merk I)	42:17:0
bekken (merk L)	112:10:0
lampetkan (merk K)	46:0:0
coppetasse (merk R)	81:15:0
	394:14:0
Johan van Oldenbarnevelt:	
bekken (merk N)	100:11:0
lampetkan (merk N)	42:10:0
bekken (merk O)	102:10:0
lampetkan (merk O)	42:2:0
coppetasse (merk S)	72:15:0
coppetasse (merk T)	72:5:0
	432:13:0
Eerste van de overige onderhandelaars:	
ketting (nummer 1)	149:5:0
ketting (nummer 2)	149:8:0
ketting (nummer 3)	149:8:0
	448:1:0
Tweede van de overige onderhandelaars:	
ketting (nummer 4)	149:10:0
ketting (nummer 5)	149:8:0
ketting (nummer 6)	149:10:0
	448:8:0
Derde van de overige onderhandelaars:	
ketting (nummer 7)	149:7:0
ketting (nummer 8)	149:8:0
ketting (nummer 9)	149:0:0
	447:15:0
Vierde van de overige onderhandelaars:	
ketting (nummer 10)	149:2:0
ketting (nummer 11)	149:0:0
ketting (nummer 12)	149:2:0
	447:4:0

naam	gewicht
Vijfde van de overige onderhandelaars:	
ketting (nummer 13)	149:0:0
ketting (nummer 14)	149:8:0
ketting (nummer 15)	149:8:0
	447:16:0
Zesde van de overige onderhandelaars:	
ketting (nummer 16)	149:11:0
ketting (nummer 17)	149:8:0
ketting (nummer 18)	149:10:0
	448:9:0
Griffier Aerssens	78:7:0
Klerk Daniel van Tressel	15:16:0

* In de lijst is het aantal marken, oncen en engels bij elkaar opgesteld. Deze optelling heeft als som 45 mark 14 once 36 engels [11,56 kilogram].

Bron: NA, Van Oldenbarnevelt, inv.nr. 2245.

TABEL 3.9 Gewicht en waarde van de gouden presenten geschonken aan de Staatse onderhandelaars

	gewicht	waarde
Willem Lodewijk, graaf van Nassau	375:16:0	f 12.965:2
Walraven van Brederode, heer van Vianen	394:14:0	f 13.617:3
Johan van Oldenbarnevelt	432:13:0	f 14.926:9
Eerste van de overige onderhandelaars	448:1:0	f 15.457:15
Tweede van de overige onderhandelaars	448:8:0	f 15.469:16
Derde van de overige onderhandelaars	447:15:0	f 15.447:8
Vierde van de overige onderhandelaars	447:4:0	f 15.428:8
Vijfde van de overige onderhandelaars	447:16:0	f 15.449:2
Zesde van de overige onderhandelaars	448:9:0	f 15.471:11
Griffier Cornelis Aerssens	78:7:0	f 2.703:2
Klerk Daniel van Tressel	15:16:0	f 545:2
Totaal	3.984:19:0	f 137.480:18

n.b.: alle bedragen zijn uitkomsten van berekeningen door de auteur.

Bron: NA, Van Oldenbarnevelt, inv.nr. 2245.

Uiteindelijk viel de totale waarde van de presenten nog hoger uit, dan uit bovenstaande berekening blijkt. Hierin is immers niet de waarde opgenomen van de wandtapijten die Willem Lodewijk en Van Brederode ontvingen. Deze werd gerekend per el, waarbij de prijs tevens afhankelijk was van de aard en hoeveelheid verwerkte kostbare stoffen als goud- en zilverdraad. Ervan uitgaande dat Willem Lodewijk en Van Brederode beslist niet minder mochten ontvangen dan de overige onderhandelaars, mogen we aannemen dat de totale waarde van de presenten beslist boven de f 140.000 moet zijn uitgekomen.

De geschenken van de Staten-Generaal aan de onderhandelaars van de aartshertogen

Tijdens de bestandsonderhandelingen in Antwerpen kreeg de Noord-Nederlandse delegatie met de volgende gesprekspartners te maken: Ambrogio Spinola (afb. 3.9), Juan de Mancicidor, secretaris van Staat en Oorlog van de koning van Spanje in Brussel,¹⁰⁴ Jean Richardot, president van de Geheime Raad in de Zuidelijke Nederlanden, pater Jan Maertensz. Neyen¹⁰⁵ en audencier Lodewijk Verreycken. Nadat de Staten-Generaal op advies van de Franse en Engelse mediateurs hadden besloten om de aartshertogelijke en Spaanse onderhandelaars voor hun werk te belonen, zou het nog geruime tijd duren voordat dit daadwerkelijk geschiedde. Een rol daarbij speelde wellicht dat ook na de sluiting van het Bestand nog werd onderhandeld over een aantal aanvullingen. Pas in januari 1610 werden deze onderhandelingen afgesloten.

Onderwijl kwam het punt van de contravereringen in de maanden augustus, september en oktober 1609 verschillende malen ter sprake in de vergadering van de Hoog Mogende Heren, maar tot een beslissing kwam het al die keren niet. In augustus waren het de Friese gedeputeerden die een beslissing tegenhielden, in september de Groningers en in oktober de gedeputeerden uit Utrecht en opnieuw de Friezen.¹⁰⁶ Het enige concrete voorstel van belang dat ter tafel kwam, was de op 24 augustus 1609 besproken propositie (*bijlage II, 53*) om aan de contravereringen niet meer uit te geven dan 2/3 van de waarde van de uit Brussel ontvangen presenten. Hierop viel echter vooralsnog geen besluit.

Ondertussen hadden de Hoog Mogende Heren wel aan twee andere vertegenwoordigers van het aartshertogelijk bewind vereringen gedaan. Op 13 juni 1609 hadden zij besloten om de niet bij naam genoemde edelman, die de geschenken uit

104 De Mancicidor was na Spinola de hoogste autoriteit in militaire aangelegenheden. Tijdens de onderhandelingen vertegenwoordigde hij de Spaanse koning.

105 Neyen was commissaris-generaal van de Minderbroeders in de Nederlanden.

106 NA, SG, inv.nr. 3162, fol. 468 (24 augustus 1609); fol. 471 (25 augustus 1609); fol. 497 (14 september 1609); fol. 501 (15 september 1609); fol. 507 (18 september 1609) en fol. 643 (28 oktober 1609) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 695, nt. 4.

Afb. 3.9 Ambrogio Spinola. Door Michiel Jansz. van Mierevelt, 1609. Olieverf op doek, 119 x 87,5 cm. [Rijksmuseum Amsterdam]

Brussel had gebracht, te defroyeren en te vereren (*bijlage II, 46*). Drie dagen later werd in de vergadering de voor hem bestemde ketting van *f* 1.200 getoond (*bijlage I, 1609-3*) en nog eens drie dagen daarna werd een betalingsordonnantie van *f* 400 geslagen op ontvanger-generaal Philips Doubleth, bedoeld ter dekking van de kosten die de edelman tijdens zijn verblijf in Den Haag had gemaakt.¹⁰⁷ En op 21 augustus 1609 werd aan audencier Lodewijk Verreycken, die op 28 juli de Spaanse ratificatie van het bestand had gebracht, de Spaanse tekst in het Nederlands had vertaald en over enkele punten in de tekst van het Bestand met de Hoog Mogende Heren had onderhandeld, als ‘eerste gesante alhier bijden Ertzhertoge gesonden, na den trefues, als vrient’ een gouden ketting van *f* 1.500 vereerd (*bijlage I, 1609-7*). Tevens werd aan Dirck Gool, kastelein van het Hof te Den Haag, een bedrag van *f* 953:4 betaald voor de door Verreycken en zijn gevolg gemaakte verblijfskosten.¹⁰⁸

Pas nadat in januari 1610 met Verreycken, thesaurier Balthasar de Robiano en fiscaal Jean Baptiste Maes het aanvullend verdrag was gesloten, werden de Hoog Mogende Heren het eens over de te vereren contrapresenten. Op de achtste van die maand besloten zij om Verreycken, Maes en De Robiano (*bijlage I, 1610-1a/c*), vanwege het zojuist gesloten, aanvullende verdrag, te onthalen op een maaltijd en te vereren met gouden kettingen van *f* 2.000. Tegelijkertijd werd ook een besluit genomen over de vereringen aan de onderhandelaars die in april 1609 het Bestand hadden gesloten (*bijlage II, 56*). Uit een naderhand in het kladregister van de resoluties van de Staten-Generaal bijgeschreven specificatie blijkt dat daarbij nog steeds het besluit van augustus 1609 als uitgangspunt gold, dat de totale waarde van de aan de onderhandelaars van de aartshertogen te vereren geschenken niet meer mocht bedragen dan 2/3 van de waarde van de uit Brussel ontvangen presenten.¹⁰⁹ In de specificatie worden eerst de vereringen voor Spinola en de zijnen én vervolgens die voor Verreycken, De Robiano en Maes genoemd. Het blijkt dat de geschenken aan de onderhandelaars van april 1609 bestonden uit damast en goudwerk in de vorm van een lampetkan met bekken en verschillende coppetassen, terwijl de onderhandelaars van januari 1610 en hun gevolg gouden kettingen ontvingen. De verdeling van de presenten was als volgt:

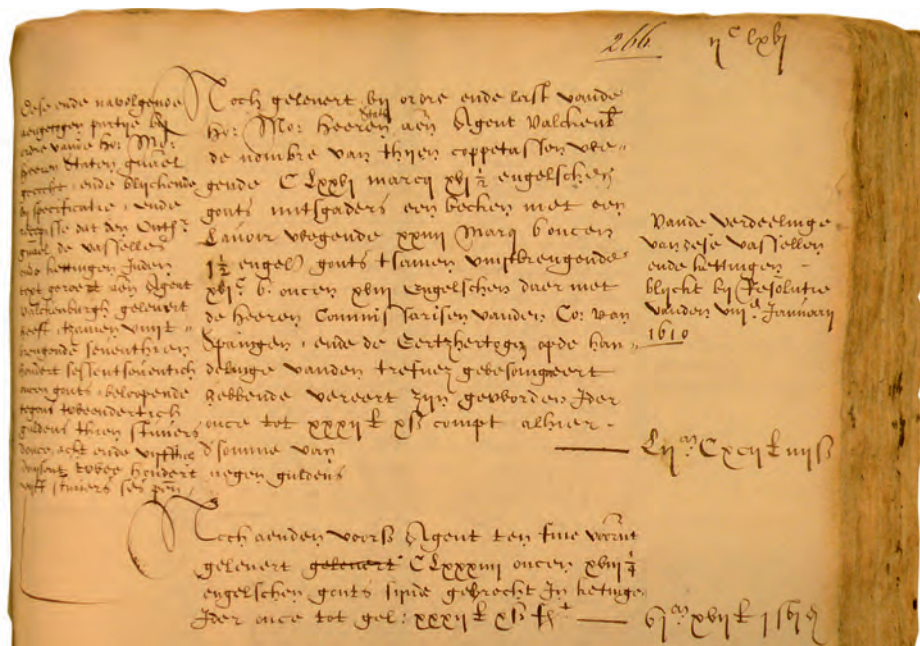
Voor de onderhandelaars van april 1609:

- aan Ambrogio Spinola een gouden lampetkan en bekken, twee gouden coppetassen en damasten tafelhoed ter waarde van *f* 3.675:10;
- aan de erfgenamen van Jean Richardot, die in de tussentijd op 3 oktober 1609 te Atrecht was overleden, twee coppetassen;
- aan Juan de Mancidor eveneens twee coppetassen;

¹⁰⁷ NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 222 (19 juni 1609): defroyement.

¹⁰⁸ *Ibid.*, fol. 231 (17 september 1609).

¹⁰⁹ *Ibid.*, inv.nr. 3164, fol. 7 (8 januari 1610) = Van Deursen (ed.), *RSG 1610-1612*, nr. 28. Vergelijk: inv.nr. 35, fol. 7: de nadere specificatie is hier in een andere hand bijgeschreven. De nauwkeurig aangegeven waarde en de specificatie van de gewichten van de presenten maken duidelijk dat dit geschiedde, nadat deze waren vervaardigd.

Afb. 3.10 Betalingsordonnantie voor tien gouden coppetassen en een lampetkan met bekken, bestemd voor de onderhandelaars van de aartshertogen, januari 1610. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten-Generaal]

- aan pater commissaris-generaal Jan Maertensz. Neyen twee coppetassen;
- en aan audencier Lodewijk Verreycken eveneens twee coppetassen.

Voor de onderhandelaars van januari 1610:

- aan audencier Lodewijk Verreycken een gouden ketting¹¹⁰;
- aan thesaurier De Robiano een gouden ketting;
- aan fiscaal Jean Baptiste Maes een gouden ketting;
- aan Augustin de Gottignies en Guillaume van Liedekercke (*bijlage I, 1610-1d/e*), respectievelijk secretaris en klerk van Verreycken, ieder een gouden ketting.

Uit de specificatie van 8 januari 1610 blijkt niet alleen dat de geschenken voor de onderhandelaars van april 1609 én voor die van januari 1610 tezamen een waarde van f 64.583:16:6 vertegenwoordigden, maar ook is het gewicht van de gouden presenten nauwkeurig aangegeven. Bovendien bevatten de rekeningen die in het Ordonnantieboek zijn opgetekend (*bijlage II, 58*) gegevens over de vervaardigers en de door hen gedeclareerde kosten (afb. 3.10), die het mogelijk maken om de waarde van de afzonderlijke geschenken vrij nauwkeurig vast te stellen (zie tabel 3.10).

¹¹⁰ Dit is een andere keten dan het exemplaar dat Verreycken reeds in augustus 1609 had ontvangen. Cf. supra, 273.

TABEL 3.10 Gewicht en waarde van de gouden vereringen en het damastwerk

<i>a. vaisselles voor de onderhandelaars van april 1609</i>			
naam	soort	gewicht	waarde
Spinola	2 coppen	288:8:0	f 9.373
	lampet	196:1:16	f 6.405
Richardot	2 coppen	280:18:16*	f 9.130
De Mancidor	2 coppen	284:19:16	f 9.262
Neyen	2 coppen	279:6:16	f 9.078
Verreycken	2 coppen	275:4:0	f 8.944
Totaal vaisselles		1.606:18:0	f 52.192:4:0**
<i>b. damastwerk voor Ambrogio Spinola</i>			
Spinola			f 3.675:10
<i>c. kettingen voor de onderhandelaars van januari 1610</i>			
De Robiano	1 ketting	57:17:16	f 1.881
Verreycken	1 ketting	56:2:16	f 1.824
Maes	1 ketting	56:2:16	f 1.824
De Gottignies	1 ketting	8:17:8	f 288
van Liedekercke	1 ketting	5:18:16	f 192
Totaal kettingen		184:18:8	f 6.017:1:6**
Fatsoen vaisselles			f 2.314:15:17
Fatsoen kettingen			f 384:5:0
Totaal presenten			f 64.583:16:6

n.b.: cursief weergegeven bedragen zijn uitkomsten van berekeningen door de auteur.

* NA, SG, inv.nr. 3164, fol. 7: in de tekst zijn de halve engelsen bij de gewichten van de coppetassen van Richardot, De Mancidor en Neyen weggelaten. In de minuut, *ibid.*, inv.nr. 35, staan ze wel aangegeven.

** NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 266: de tien coppen wogen 176 mark 16½ engels [1408:16:16] en het lampetstel 24 mark 6 once 1½ engels [198:1:16]. tezamen 1606 once 18 engels. Tegen 32:10 per once kostten de vaisselles 52.192:4:0. De kettingen wogen tezamen 184:18:8 en kostten tegen 32:10 per once 6.017:1:6.

Bron: NA, SG, inv.nr. 3164, 8 januari 1610 en *ibid.*, inv.nr. 12504, fol. 266.

In de rekening van het goudwerk was geen betaling voor fatsoen opgenomen. Het maakloon voor de kettingen werd in vier aparte posten opgevoerd. Pieter Jansz. van Saenen ontving f 80:19 voor het vervaardigen van de ketting van thesaurier De Robiano, terwijl Hendrik van der Mijle en Simon Adriaensz. van Rottermont elk een bedrag van f 78:10 ontvingen voor de kettingen van Verreycken en Maes, die exact hetzelfde gewicht hadden. Ten slotte ontving Jan Gerritsz. Oosterlingh een bedrag van f 146:6 als fatsoen voor het verwerken van 104 once 11 engels goud 'bij hem gewrocht

tot maeckinge van de goude kettingen'.¹¹¹ Voor welke kettingen de goudsmid dit maakloon precies ontving, is niet geheel duidelijk. Vermoedelijk leverde Oosterlingh de beide kleine kettingen voor De Gottignies en Van Liedekercke, maar met een gezamenlijk gewicht van nog geen 15 ounce maakten deze net iets meer dan een tiende deel uit van het door de goudsmid verwerkte goud. Overigens werd in de vergadering van de Staten-Generaal van 13 januari 1610 naast de drie grote kettingen die aan De Robiano, Verreycken en Maes werden uitgereikt nog een vierde exemplaar getoond met een gewicht 55 ounce 17 engels. Deze laatste ketting werd niet uitgereikt, maar in bewaring gegeven aan commies Thymen van Volbergen.¹¹² Het ligt voor de hand te veronderstellen dat Oosterlingh de maker van deze vierde ketting was. Alle goudsmeden brachten aan fatsoen *f* 1:8 per ounce verwerkt goud in rekening.

Met de bedragen voor het fatsoen van de kettingen erbij opgeteld, beliepen de kosten van de door de Staten-Generaal geschonken vereringen *f* 62.269:0:6. Het verschil van ruim *f* 2.300 tussen dit bedrag en de definitieve, in de resolutie van 8 januari 1610 aangegeven kostprijs van de vereringen is gelegen in het fatsoen van de gouden vasselles: met een totaalgewicht van 1.605 ounce en 18 engels en gerekend tegen *f* 1:8 per ounce, bedroeg dit bijna *f* 2.250.¹¹³ Het is niet bekend waarom een dergelijke betalingsordonnantie voor het maakloon van de lampetkan, het bekken en de tien coppetassen in het ordonnantieboek ontbreekt.

Het aan Spinola geschonken tafelgoed werd betrokken van de befaamde damastwever Passchier Lammertijn (ca. 1562-1620). Op 13 januari 1610 berichtten de gedeputeerden Cromhout, Magnus en Oenema dat zij in de werkplaats van Lammertijn voor Spinola bestemde tafellakens en servetten hadden bekeken die naar hun mening 'soo fijn ende wel in punten [waren], datmen die eere van het Lant daer mede sal mogen bewaren'.¹¹⁴ Voor de tafellakens vroeg Lammertijn een bedrag van *f* 24 per el, voor de servetten *f* 16. De gedeputeerden waren van mening dat de prijs van lakens en servetten *f* 4 per el te hoog was. Daarbij beriepen zij zich op de opinie van 'enige vrouwen kennisse van lijnwaet hebbende'. De vergadering gaf de gedeputeerden opdracht het fijnste werk van Lammertijn 'ten meesten profijte vande lande' te kopen. De volgende dag kochten zij van Lammertijn zes tafellakens, 24 dozijn servetten en twaalf handdoeken 'van het fijnste damastwerck van zijne nieuwe inventie'. Welk bedrag de gedeputeerden uiteindelijk per el betaalden, blijkt uit de betalingsordonnantie

111 NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 267.

112 NA, SG, inv.nr. 3164, fol. 13 (13 januari 1610) = Van Deursen (ed.), *RSG 1610-1612*, nr. 28, nt. 3: weging van vier kettingen bestemd voor de 'heeren gedeputeerde van de Ertzhertogen'. De ketting voor De Robiano kostte *f* 1.976:15, de beide kettingen voor Maes en Verreycken hadden exact hetzelfde gewicht en kostten elk *f* 1.908:10. Volgens de resolutie werd *f* 34 per ounce gerekend en aan fatsoen voor de ketting van De Robiano *f* 81:4 en voor elk van beide andere kettingen *f* 78:8. De in de resolutie opgegeven goudprijs is echter te hoog: er lijkt veeleer met een goudprijs van *f* 32:15 én een fatsoen van 28 stuivers per ounce te zijn gerekend.

113 In 1609 werd aan fatsoen ook wel 30 stuivers per ounce betaald, hetgeen het maakloon voor de 1605 ounce 18 engels op iets meer dan *f* 2.400 zou brengen.

114 NA, SG, inv.nr. 3164, fol. 13 (13 januari 1610) = Van Deursen (ed.), *RSG 1610-1612*, nr. 28, nt. 1.

niet.¹¹⁵ Dat door de Staten-Generaal aan Spinola tenslotte ook een serie van acht tapijten, voorstellende de triomf van Pompeius de Grote, naar een ontwerp van de schilder Rafael zou zijn geschonken, zoals Heringa stelt, blijkt nergens.¹¹⁶

Op 1 april 1610 werden de vereringen door agent Falckenburg naar Brussel gebracht. Voor de door hem gemaakte kosten ontving hij een bedrag van f 246:18.¹¹⁷

De geschenken van de Staten-Generaal aan de Franse en Engelse mediateurs

Terwijl de besprekingen over de geschenken aan de onderhandelaars van de aarts-hertogen voortsleepten, leek het besluit over de vereringen die men de Franse en Engelse mediateurs mee zou geven welhaast een hamerstuk.

Nadat de strijdende partijen in april 1607 een tijdelijke wapenstilstand van acht maanden overeengekomen waren om met elkaar over vrede te spreken, stroomden uit alle hoeken van Europa vertegenwoordigers naar Den Haag om bij de vredesbesprekingen aanwezig te zijn. De onderhandelingen verliepen traag en moeizaam. Herhaaldelijk moest ruggespraak gehouden worden met Brussel en met de Spaanse koning Filips III, die eigenlijk niets met de besprekingen op had. Onbedoeld namen de Franse en Engelse ambassadeurs vanaf augustus steeds meer de rol van mediateur op zich. Onder leiding van de bekwame Franse jurist Pierre Jeannin zouden zij meer en meer hun stempel op de onderhandelingen en de uiteindelijke uitkomst drukken.

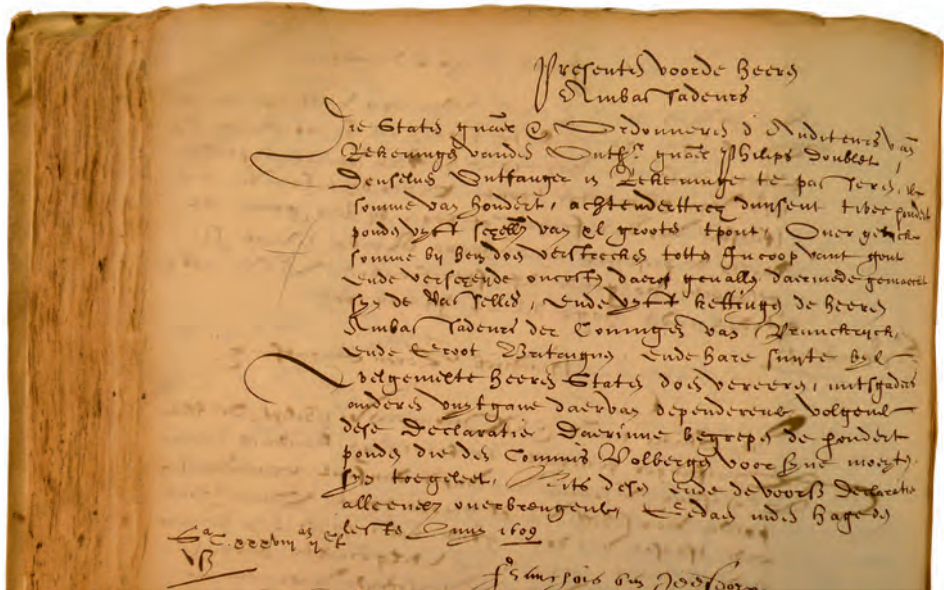
Op 18 mei 1609 besloten de Hoog Mogende Heren om de Staatse onderhandelaars te verzoeken gezamenlijk een voorstel op te stellen aangaande de vereringen die gedaan behoorden te worden aan Jeannin en Elie de la Place, heer van Russy, aan de beide Engelse mediateurs Sir Richard Spencer en Sir Ralph Winwood en aan hun gevolg (*bijlage II, 40*). Exact een week later was het advies van de Staatse onderhandelaars gereed. Toen zij dit ter bespreking wilden voorleggen, verleende de vergadering hun met het oog op het grote formele belang van de zaak terstond volledige vrijheid van handelen, zonder het voorstel evenwel in de notulen op te laten nemen (*bijlage II, 41*). In elk geval is zeker dat de mediateurs en de leden van hun gevolg, net als Spinola en de andere onderhandelaars, kostbaar gouden vaatwerk, een groot aantal kettingen en damasten tafelgoed ontvingen, terwijl aan Jeannin ook tapijten werden geschonken.

Op 30 juni 1609 werd in de vergadering de declaratie voorgelezen van commies Thymen van Volbergen, die aan verschillende juweliers het goud had geleverd om er de benodigde vaisselles, kettingen en medailles van te maken. Voor diens inspanningen om het benodigde edelmetaal bijeen te brengen, besloten de Staten-Generaal om hem de niet geringe beloning van f 100 toe te kennen. Vervolgens werden ook de door

115 NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 238 (14 januari 1610).

116 Heringa, *Eer en hoogheid*, 475.

117 NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 246 (1 april 1610).

Afb. 3.11 Betalingsordonnantie voor de gouden presenten bestemd voor de Franse en Engelse mediateurs en hun gevolg, 30 juni 1609. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten-Generaal]

de goudsmiden ingediende declaraties van hun maakloon gelezen.¹¹⁸ Nog diezelfde dag werden op ontvanger-generaal Doubleth vier betalingsordonnanties geslagen:¹¹⁹

- een ordonnantie ten bedrage van *f* 138.200:5 voor het door Van Volbergen ingekochte goud, waarvan de vaisselles en vijf kettingen waren gemaakt. In dit bedrag was ook de verering van *f* 100 opgenomen die de Staten aan de commies hadden toegekend (afb. 3.11);
- een tweede ordonnantie die betrekking had op het fatsoen, dat door de goudsmiden Hendrik van der Mijle ‘cum suis’ voor de vervaardiging van de vaisselles en de vijf kettingen in rekening was gebracht. Dit bedroeg maar liefst *f* 6.432:14;
- een derde ordonnantie van *f* 5.041:4 ten name van goudsmid Hendrik Mirou voor goud en fatsoen van drie kettingen, bestemd voor leden uit het gevolg van de mediateurs;
- de laatste ordonnantie ten behoeve van de goudsmiden Jacques Mirou en Marcus Duvoet, aan wie *f* 3.062:4:6 werd betaald voor goud en fatsoen van een onbekend aantal kettingen, bestemd voor leden uit het gevolg van de mediateurs.

Naast deze betalingsordonnanties die opgeteld op een bedrag van *f* 152.736:7:6 uitko-

118 NA, SG, inv.nr. 3162, fols. 359 en 361 (30 juni 1609) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 681, nt. 3.

119 *Ibid.*, inv.nr. 12504, fol. 225 (30 juni 1609).

men, bestaat er van de gouden presenten bestemd voor de mediateurs en hun gevolg ook een vrij gedetailleerde specificatie. Deze werd in 1846 door Dodt van Flensburg in het vijfde deel van zijn *Archief voor kerkelijke en wereldsche geschiedenissen* opgenomen.¹²⁰ In feite is de specificatie de schriftelijke verslaglegging van het wegen van de gouden presenten op 23 juni 1609 in aanwezigheid van enkele gedeputeerden. Om wat voor soort voorwerpen het ging, valt uit de specificatie niet op te maken. Aangegeven is slechts de hoeveelheid goud waaruit de geschenken bestonden én de verdeling ervan over de verschillende leden van het Franse en het Engelse gezantschap. Daar komt bij dat de door Dodt van Flensburg gegeven transcriptie van de specificatie bij narekening tal van grove onnauwkeurigheden blijkt te bevatten. De opgave bestaat uit twee gedeelten: een lijst van de presenten vereerd aan de mediateurs én een lijst met presenten bestemd voor de suite. Aan het einde van de specificatie zijn de totale gewichten van de presenten aan de mediateurs (450 mark 17½ engels) bij elkaar opgeteld én vervolgens ook de totale gewichten van de presenten aan de suite (60 mark 1 once 13½ engels).¹²¹ Het in de specificatie opgegeven totaal van 510 mark 2 once 10 engels 14 aas is op enkele asen na correct. Bijgevolg dient te worden aangenomen dat de beide opgaven van de totale gewichten van 450 mark 17½ engels én van 60 mark 1 once 13½ engels eveneens juist zijn, maar dat de onnauwkeurigheden gevonden dienen te worden in de optellingen die tot de beide totalen leiden. De aan de vier mediateurs geschonken vereringen lijken alle in twee sessies te zijn gewogen; tenminste de aanduidingen ‘eerste balance’ en ‘tweede balance’ lijken hierop te wijzen (zie tabel 3.11).

Uiteindelijk komt in de door Dodt van Flensburg gepubliceerde opgave de waarde van de aan de mediateurs én hun suite geschonken vereringen iets lager uit: van het bedrag van *f* 139.010:14 dient immers de waarde van de aan Zweedse vertegenwoordiger dr. Jacob van Dijck vereerde ketting (*bijlage I, 1609-4*) afgetrokken te worden.¹²² Dat brengt het totale bedrag op *f* 138.357:14, waarvan *f* 122.633:15 voor de presenten aan de Franse en Engelse mediateurs en *f* 15.723:19 voor de presenten, geschonken aan de leden van hun suite.¹²³ Uit een vergelijking van de vier betalingsordonnanties van 30 juni met de door Dodt gepubliceerde specificatie van een week eerder blijkt dat de laatste niet volledig is: uiteindelijk werden op 30 juni voor de gouden presenten ordonnanties uitgeschreven ten bedrage van *f* 152.736:7:6. Deze

120 Dodt van Flensburg, *Archief*, V, 14. Het stuk was opgenomen in een bundel gedrukte en geschreven stukken uit de jaren 1609-1610 in het bezit van Klaas Jansze Slagt, van 1809 tot 1845 notaris te Utrecht. Het werd door de eigenaar aan Dodt van Flensburg ter beschikking gesteld. De huidige verblijfplaats is onbekend.

121 Omgerekend in oncen bedragen de beide totalen respectievelijk 3.600 once 17½ engels en 481 once 13½ engels.

122 De aan de Zweedse ambassadeur geschonken verering heeft niets te maken met de geschenken aan de mediateurs en hun suite. De enige reden dat deze keten in de door Dodt weergegeven lijst voorkomt, is wellicht gelegen in het feit dat deze samen met de presenten voor de Engelsen en de Fransen werd gewogen.

123 De mediateurs ontvingen ook geschenken van de aartshertogen. Zie NA, Van Aerssen Supplement, inv.nr. 8, François Aerssen aan Duplessis Mornay, 7 juli 1609: ‘ils [de mediateurs] ont e chacun la valeur de vingt mille livres de l’archiducq et trente mille livres de messeigneurs les etats’

TABEL 3.11 Gewicht en waarde van de gouden vereringen

<i>a. de mediateurs</i>		
naam	gewicht	waarde*
Pierre Jeannin		
1 ^{ste} balans	395:0:0	f 13.430
2 ^{de} balans	508:15:0	f 17.298
totaal	903:15:0	f 30.728
Elie de la Place, heer van Russy		
1 ^{ste} balans	428:5:0	f 14.560
2 ^{de} balans	474:15:0	f 16.142
totaal	903:0:0	f 30.702
Sir Richard Spencer		
1 ^{ste} balans	475:15:0	f 16.176
2 ^{de} balans	427:13:16	f 14.541
totaal	903:8:16	f 30.717
Sir Ralph Winwood		
1 ^{ste} balans	476:10:0	f 16.201
2 ^{de} balans	420:0:0	f 14.280
totaal	896:10:0	f 30.481
totaal gewicht	3.600:17:16	f 122.633:15:0**
<i>b. de suite van de mediateurs</i>		
naam	gewicht	waarde*
Monsieur Pignot	15:3:0	f 515
Cormer	41:0:0	f 1.394
Den soone van den president Jeannin	45:0:0	f 1.530
Monsieur Catharine	23:18:0	f 813
De jonge Catharine	23:18:0	f 813
Monsieur De Preaux	88:13:½	f 3.015
De soone vanden voorsz. hr. De Russy	45:0:0	f 1.530
Den hoffmeester	15:3:0	f 515
Den secretaris Franchimont	12:2:0	f 411
La Barriere	9:2:0	f 309
Den soone vanden heere Spensser voorsz.	43:0:0	f 1.462
Den cousyn vanden voorsz. heere Spensser	36:0:0	f 1.224
Hottingam	12:2:0	f 411
Pestelly	9:2:0	f 309
Crauly	9:2:0	f 309
Den secretaris des voorsz. heer Winwodts	15:3:0	f 515
De Ringhem	2:10:0	f 85

Adj. primo july 1609. In de camer vande heeren Staeten Generael vereert aen den advocat Van Dijck, als ambassadeur van de coninck van Sweeden	19:4:0	f 653 ^{***}
Totaal gewicht	481:13:16	f 16.376:19 ^{****}
Totaal gewicht vereringen	510:2:10:14	f 139.010:14

n.b.: bij cursief weergegeven bedragen gaat hem om uitkomsten van berekeningen door de auteur.

* Bij de vaststelling van de prijs is uitgegaan van een goudprijs van $f\ 32:10$ en een fatsoen van $f\ 1:10$ per once.

** Bij narekening zou het totale gewicht van de presenten uitkomen op 450 mark 6 once $1\frac{1}{2}$ engels [3.606 once $1\frac{1}{2}$ engels]. Gerekend tegen een goudprijs van $f\ 32:10$ en fatsoen van $f\ 1:10$ per once zou de totale waarde van de presenten uitkomen op $f\ 122.628$. Op grond van het in de tekst gestelde, is echter de door Dodt van Flensburg gegeven uitkomst van 450 mark $1\frac{1}{2}$ engels aangehouden.

*** Op 1 juli 1609 werd aan de Zweedse ambassadeur Van Dijck een ketting van $f\ 600$ vereerd. Deze verering heeft niets te maken met de presenten verleend aan de mediateurs en hun suite. Het gewicht van de aan Van Dijck verleende ketting werd later bijgeschreven.

**** Bij narekening zou het totale gewicht van de presenten uitkomen op 58 mark 1 once 2 engels [465 once 2 engels]. Gerekend tegen een goudprijs van $f\ 32:10$ en fatsoen van $f\ 1:10$ per once zou de totale waarde van de presenten uitkomen op $f\ 15.813$. Op grond van het in de tekst gestelde, is echter de door Dodt van Flensburg gegeven uitkomst van 60 mark 1 once $1\frac{1}{2}$ engels [481 once $1\frac{1}{2}$ engels] aangehouden.

Bron: Dodt van Flensburg, *Archief*, V, 14.

som lag ruim $f\ 14.300$ hoger dan het in de specificatie vermelde bedrag. Niet duidelijk is, wat de reden van dit bijzonder hoge verschil is.

Maar behalve het in de vier betalingsordonnanties en bij Dodt vermelde goudwerk ontvingen de mediateurs ook tapijten en tafelgoed. Voor Pierre Jeannin kochten de Staten bij de Delfter tapijtwerker François Spiering voor een bedrag van $f\ 7.425$ twaalf stukken tapijt.¹²⁴ En bij Passchier Lammertijn werd voor hem ook tafelgoed besteld: voor 270 el fijn damasten tafelgoed à $f\ 24$ per el betaalden de Staten-Generaal op 24 juni 1609 $f\ 6.480$.¹²⁵

De geschenken van de Staten-Generaal aan de vertegenwoordigers van buitenlandse vorsten

Omdat de strijd tegen de Spaanse Habsburgers niet louter een Nederlandse aangelegenheid was, maar ook verschillende omringende staten betrokken waren geraakt, nodigden de Staten-Generaal gezanten van buitenlandse vorsten uit om de vredesbesprekingen in Den Haag bij te wonen. Naast de Franse en Engelse gezanten, die uiteindelijk de rol van mediateurs op zich zouden nemen, werd het Haags vredescongres bijgewoond door gezanten van Christiaan IV, koning van Denemarken en door vertegenwoordigers van verschillende Duitse vorsten.¹²⁶

¹²⁴ NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 265 (december 1610). In de ordonnantie wordt verwezen naar een receptisse van 16 juli 1609 en een receptisse van François Spiering van 16 april 1609.

¹²⁵ *Ibid.*, fol. 223 (24 juni 1609).

¹²⁶ Groenveld, *Twaalfjarig Bestand*, 42; Van Eysinga, *Wording*, 97-98.

Als eerste arriveerde het Deense gezantschap onder leiding van Jakob Jakobsen Ulfeldt en dr. Jonas Charisius. Zij maakten op 6 december 1607 hun opwachting in de vergadering van de Staten-Generaal. De gezanten lieten weten gezonden te zijn ‘omme de heeren Staten Generael in de aenstaende vredehandeling met raedt ende daet te assisteren’.¹²⁷ De belangrijkste Duitse vorsten die vertegenwoordigers naar Den Haag stuurden, waren de keurvorsten van de Palts, van Brandenburg en van Keulen. Op 31 december 1607 werden Hippolythus von Colli, geheimraad van de keurvorst van de Palts en Hieronimus von Diskau zu Luers en Lunhun, geheimraad van de keurvorst van Brandenburg in audiëntie ontvangen.¹²⁸ Tijdens de bestandsonderhandelingen zou Von Colli tot woordvoerder van de Duitse gezanten uitgroeien. Daarnaast zonden ook enkele kleinere Duitse vorsten vertegenwoordigers, zoals de landgraaf van Hessen, de markgraaf van Brandenburg-Ansbach, de hertog van Kleef, Gulik en Berg en de hertog van Württemberg. Andere vorsten lieten zich vertegenwoordigen door reeds aanwezige gezanten: zo overlegden de beide keurvorstelijke gezanten Von Colli en Von Diskau tijdens hun audiëntie van 31 december 1607 ook geloofsbrieven van Johan II, graaf van Palts-Zweibrücken en van de vier vorsten van Anhalt.

Nog vóór het afbreken van de onderhandelingen keerde het Deense gezantschap in de eerste dagen van augustus 1608 vrij plotseling huiswaarts. Ulfeldt, Charisius en vijf leden van hun gevolg ontvingen kettingen en medailles op de verovering van Sluis (*bijlage I, 1608-2a/g*), waarvoor de Hoog Mogende Heren een bedrag van *f* 9.000 à *f* 10.000 uittrokken.¹²⁹ Drie maanden later vertrok ook een groot aantal Duitse gezanten. Op 27 november besloot de vergadering aan Von Colli en Von Diskau kettingen van *f* 3.000 te schenken, aan Johan Baptista Lencken, gezant van Brandenburg-Ansbach een ketting van *f* 2.500 en aan Bernhard von den Hoevel, gezant van Hessen een ketting van *f* 1.500 (*bijlage I, 1608-5a/c en -j*), welke laatste verering enkele dagen later werd verhoogd tot *f* 2.000. Ook bestelden de Staten-Generaal twaalf triomfpenningen op de verovering van Sluis, elk ter waarde van *f* 120, waarvan zij de vier gezanten een exemplaar schonken én nog zes medailles aan leden van hun gevolg vereerden.¹³⁰

Uiteindelijk werd aan de presenten voor de buitenlandse gezanten een bedrag van *f* 20.273:9:0 uitgegeven: *f* 8.225:11:0 voor de vereringen aan Ulfeldt, Charisius en hun gevolg en *f* 12.047:18:0 aan de Duitse gezanten.

127 Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 98 (6 december 1607).

128 *Ibid.*, 108 (31 december 1607).

129 NA, SG, inv.nr. 3160, fol. 421-423 (1 augustus 1608) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 437-439; *ibid.*, inv.nr. 12504, fol. 214 (1 december 1608).

130 *Ibid.*, fol. 631 (26 november 1608): bestelling triomfpenningen; fol. 631 (27 november 1608): verlening; fols. 644-645 (1 december 1608): declaratie kettingen; fol. 646 (2 december 1608) verhoging present gezant Hessen en *id.*: declaratie triomfpenningen = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 466, nt. 1.

Het totaal van de vereringen

Voor de vereringen die de Staten-Generaal in 1609 en 1610 aan de onderhandelaars van de aartshertogen, aan de mediateurs en aan de gezanten van buitenlandse vorsten schonken, moesten zij wel heel diep in de buidel tasten. In het totaal werd voor meer dan een kwart miljoen gulden aan gouden vaisselles, kettingen en medailles, tapijten en damast geschonken.

Wat opvalt is dat de Hoog Mogende Heren voor de vereringen aan de vier mediateurs en hun gevolg uiteindelijk ruim tweeëneenhalf maal zo veel geld uittrokken als voor de presenten aan de vijf Zuid-Nederlandse onderhandelaars (zie tabel 3.12). Ook bij latere gelegenheden waren de presenten die men aan de mediateurs gaf kostbaarder dan de geschenken die de onderhandelaars ontvingen, al was het verschil nooit zo groot als in 1609. Zo ontvingen de Zweedse gezanten die in 1667 een bemiddelende rol speelden bij de totstandkoming van de Vrede van Breda een bedrag van f 10.000 en 31 jaar later werd elk van beide Zweedse gezanten die tijdens de vredesbesprekingen te Rijswijk als bemiddelaars optraden, met een gouden lampetstel van f 10.000 vereerd.¹³¹ De Engelse ambassadeur Temple daarentegen (*bijlage I, 1668-2a*) en de Franse ambassadeurs De Crécy, De Callières en Harlay de Bonneuil (*bijlage I, 1697-9a/c*) moesten het doen met het present dat gewoonlijk aan een gezant werd gegeven die een verdrag met de Staten-Generaal afsloot: een keten van f 6.000.

Voor de gouden presenten moest in het totaal zo'n 200 kilogram edelmetaal worden verwerkt tot lampetstellen, coppetassen, kettingen en medailles, die in de maanden augustus en november 1608, juni 1609 en januari 1610 werden geleverd. In het licht van het korte tijdsbestek waarin de presenten opgeleverd dienden te worden, is het goed te begrijpen dat de Hoog Mogende Heren gebruik maakten van de diensten van zeven verschillende goudsmeden: naast vaste leverancier Hendrik Mirou, die als enige bij alle vier de gelegenheden gouden presenten leverde, werd een beroep gedaan op Marcus Duvoet, Jacques Mirou, Hendrik van der Mijle, Simon Adriaensz. van Rottermont, Jan Gerritsz. Oosterlingh en Pieter Jansz. van Saenen.

Maar het meest opmerkelijk van al was toch wel de wijze waarop de Hoog Mogende Heren omsprongen met de geschenken die in juni 1609 uit Brussel waren ontvangen en de contrapresenten waarmee men in januari 1610 de onderhandelaars van de aartshertogen en de koning van Spanje vereerde. Zo besloot men in eerste instantie de presenten uit Brussel eenvoudigweg te weigeren en terug te sturen. Na overleg met de Franse en Engelse mediateurs werd evenwel bepaald om ze voorlopig onaangeroerd te laten blijven. En uiteindelijk besloot men, opnieuw op advies van de mediateurs, om ze gewoon te doen toekomen aan degenen voor wie zij oorspronkelijk bestemd waren. En ook het geven van contravereringen had de nodige

131 NA, SG, inv.nr. 3276, fol. 335 (27 september 1667): mediateurs Vrede van Breda; *ibid.*, inv.nr. 3337, fol. 366 (10 april 1698): mediateurs Vrede van Rijswijk.

TABEL 3.12 Vergelijking van het gewicht en de waarde van de presenten aan de Staatse onderhandelaars, aan de onderhandelaars van de aartshertogen, aan de Franse en Engelse mediateurs en aan de Deense en Duitse gezanten

<i>aan de Staatse onderhandelaars</i>			
		<i>gewicht</i>	<i>waarde</i>
Willem Lodewijk	goud	375:16:0	f 12.965:2
	tapijten		?
Van Brederode	goud	394:14:0	f 13.617:3
	tapijten		?
Van Oldenbarnevelt		432:13:0	f 14.926:9
Eerste onderhandelaar		448:1:0	f 15.457:15
Tweede onderhandelaar		448:8:0	f 15.469:16
Derde onderhandelaar		447:15:0	f 15.447:8
Vierde onderhandelaar		447:4:0	f 15.428:8
Vijfde onderhandelaar		447:16:0	f 15.449:2
Zesde onderhandelaar		448:9:0	f 15.471:11
suite	goud	94:3:0	f 3.248:4:0
	geld		?
Totaal		3.984:19:0	f 137.480:18
<i>aan de onderhandelaars van de aartshertogen</i>			
Spinola	goud	485:9:16	f 15.778
	damast		f 3.675.10
Richardot		280:18:16	f 9.130
De Mancicidor		284:19:16	f 9.262
Neyen		279:6:16	f 9.078
Verreycken		331:6:16	f 10.768
fatsoen			f 2.699:0:17
suite		128:15:24	f 4.185
Totaal		1.790:16:8	f 64.583:15:3
<i>aan de Franse en Engelse mediateurs</i>			
waarde van het door Van Volbergen ingekocht			
	goud		f 138.200:5:0
	fatsoen		f 6.432:14:0
	goud en fatsoen aan Hendrik Mirou		f 5.041:4:0
	goud en fatsoen aan Jacques Mirou en Marcus Duvoet		f 3.062:4:6
	wandta- pijten		f 7.425
	damast		f 6.480
Totaal			f 166.641:7:6

<i>aan de Deense en Duitse gezanten</i>	
kettingen voor Ulfeldt en Charisius	f 5.186:13:0
vijf kettingen voor leden van het Deense gezantschap	f 2.198:18:0
zeven medailles voor het Deense gezantschap	f 840:0:0
ketting voor Von Colli	f 3.021:8:0
ketting voor Von Diskau	f 3.009:12:0
ketting voor Lencken	f 2.500:0:0
ketting voor Von den Hoevel	f 1.999:9:0
twaafl medailles voor het Duitse gezantschap	f 1.517:8:0
Totaal	f 20.273:9:0

n.b.: bij cursief weergegeven bedragen gaat hem om uitkomsten van berekeningen door de auteur.

Bron: bijlage I.

voeten in de aarde: met enige regelmaat kwam het punt in de vergadering van de Staten-Generaal ter tafel, zonder dat de gedeputeerden het met elkaar eens konden worden. Op die manier verstreken vele maanden.

Als verklaring hiervoor dient te worden gewezen op het feit dat de tegenpartij in de ogen van de gedeputeerden nog steeds de vijand was, die de Noordelijke Nederlanden feitelijk nog steeds niet ondubbelzinnig had erkend. Bovendien hadden de moeizame en slepende onderhandelingen niet tot een definitieve vrede geleid, maar slechts tot een tijdelijk bestand. En toch is het de vraag of deze verklaring voldoet. De gang van zaken lijkt er vooral ook op te wijzen dat de Hoog Mogende Heren nog moesten groeien in hun rol. Op de eerste plaats in hun rol naar buiten toe, op het diplomatieke toneel, waar men van de bestaande mores nog bepaald niet volledig op de hoogte was. Maar ook naar binnen toe, waar de onderlinge verhoudingen tussen de gewesten én de relatie tussen generaliteit en gewesten nadere invulling behoefden, en waar het eigenlijk nog ontbrak aan bestuurlijke ervaring en traditie.

De Vrede van Rijswijk, 1697

In de jaren 1678 en 1679 maakten de verdragen die bij de Vrede van Nijmegen waren afgesloten een einde aan de Hollandse Oorlog (1672-1678) en een aantal andere Europese conflicten. Maar de vrede betekende bepaald niet het einde van de expansiedrift van de Franse koning Lodewijk XIV. In de jaren tachtig van de zeventiende eeuw annexeerden Franse legers achtereenvolgens de Elzas, Straatsburg, Luxemburg, Trier en het onafhankelijke Zuid-Franse vorstendom Orange. In reactie hierop kwam op 9 juli 1686 onder aanvoering van keizer Leopold I de Liga van Augsburg tot stand, een verbond dat tot doel had de Franse hegemonie ongedaan te

Afb. 3.12 Huis Ter Nieuwburgh te Rijswijk. Door Pieter Schenck (I), circa 1702. Ingekleurde ets, 19,9 x 24 cm. [Paleis Het Loo Nationaal Museum]

maken. Tot de Liga traden ook Spanje, Zweden, Beieren, Saksen, Brandenburg en de Palts toe.

Met het overlijden van Karel II, keurvorst van de Palts, brak in het vorstendom aan de Rijn een opvolgingsstrijd uit. Ook Lodewijk XIV mengde zich in de strijd onder het voorwendsel op te komen voor de belangen van zijn schoonzuster Elisabeth-Charlotte van de Palts, de zuster van de overleden paltsgraaf. Uit haar naam eiste de Franse koning het keurvorstendom op. In september 1688 vielen Franse troepen de Palts binnen. Amper twee maanden later vertrok stadhouders Willem III met een legermacht vanuit Hellevoetsluis naar Engeland met de bedoeling om zijn schoonvader Jacobus II ten val te brengen. Diens katholieke gezindheid en pro-Franse houding maakten dat men in de Republiek vreesde voor een gecombineerd Frans-Engelse aanval, net zoals die in 1672 had plaats gevonden. Vrijwel zonder slag of stoot werd Engeland veroverd. Jacobus II en zijn gezin vluchtten naar Frankrijk, waarna Willem III en Mary Stuart in april 1689 in Londen werden gekroond tot koning en koningin van Engeland.

De Franse opmars naar de Rijn en vooral de daarop volgende gebeurtenissen in Engeland hadden het politieke landschap ingrijpend gewijzigd. Als gevolg daarvan zou Europa vanaf 1688 opnieuw het toneel van een langdurige oorlog worden, waarin een grote coalitie van geallieerde staten trachtte een einde te maken aan het Franse machtsstreven. In september 1689 sloten Engeland en de Republiek zich aan bij de anti-Franse liga, die vanaf dat moment werd aangeduid als het Groot Verbond van Wenen. Ondanks felle strijd in de Zuidelijke Nederlanden, Noord-Italië en het Rijngebied, leverde de Negenjarige Oorlog (1688-1697) geen overwinnaar op. Maar na de zware nederlaag in de baai van Kaap La Hogue in juni 1692 en met het dreigende gevaar van een maritieme blokkade, begonnen de Fransen vanaf 1693 pogingen in het werk te stellen om tot een toenadering te komen. In maart 1696 hadden de besprekingen succes: Frankrijk sloot vrede met de hertog van Savoye en bereikte een voorlopige overeenkomst met de andere geallieerden. Tot definitieve afspraken kwam het nog niet, maar het in 1696 bereikte resultaat vormde de basis voor officiële besprekingen die in de zomer van 1697 begonnen.

De keuze voor de plaats waar de onderhandelingen zouden worden gehouden, was geen eenvoudige. Zo was Den Haag voor de Franse delegatie niet aanvaardbaar, omdat men deze plaats als regeringscentrum van de Republiek beschouwde, een van de voornaamste tegenstanders in de strijd. Op voorstel van François de Callières, een van de Franse onderhandelaars, viel de keuze uiteindelijk op Rijswijk.¹³² Het hier in 1630 door stadhouder Frederik Hendrik gekochte en in de daaropvolgende jaren volledig herbouwde Huis Ter Nieuwburg leende zich bij uitstek als plaats voor de besprekingen (afb. 3.12). Een groot voordeel van het fraaie buiten, dat na het overlijden van zijn bouwheer in 1647 leeg was komen te staan en voor de besprekingen in allerijl moest worden opgeknapt en ingericht,¹³³ was de volstrekt symmetrische aanleg van huis en tuinen. Het maakte het mogelijk om beide partijen op voet van gelijkheid te behandelen: de Franse delegatie kreeg de beschikking over het westelijke paviljoen en het westelijke deel van het middengebouw, de geallieerden kregen het oostelijke deel. De Zweedse delegatie die de besprekingen als bemiddelaars leidde, kreeg vijf vertrekken in het corps-de-logis toebedeeld.

Van eminent belang tijdens de besprekingen waren vraagstukken van ceremonieel aard en precedentie. Zo werden over de vaart die om het landgoed liep twee extra bruggen aangelegd en werden het oostelijk en het westelijk paviljoen beide van een nieuwe toegang voorzien, ten einde te voorkomen dat beide delegaties elkaar zouden ontmoeten en er onenigheid zou ontstaan over de vraag wie de ander voor moest laten gaan (afb. 3.13). Dezelfde gevoeligheden speelden ook tijdens de onderhandelingen een belangrijke rol. Zo vonden de besprekingen plaats in de grote

132 Chandali en Huitsing, *Ter Nieuwburg*, 35.

133 *Ibid.*, 25-29: leegstand en 36: herinrichting.

Afb. 3.13 'Gesicht van 't Konincklyke Huys tot Ryswick van de zyde daer de Hooge Geallieerde in quamen'. Door Adriaen Schoonebeek, 1697. Ets, 23,2 x 28,8 cm. [Rijksmuseum Amsterdam]

zaal op de eerste verdieping van het corps-de-logis. Na het luiden van een bel betraden beide delegaties elk van een andere kant, op hetzelfde moment de zaal. De onderhandelaars namen plaats op stoelen die in een kring waren geplaatst. Een tafel ontbrak, opdat allen gelijk waren en niemand aan het hoofd van de tafel kon zitten. Hoe gewichtig deze protocollaire aangelegenheden waren, blijkt uit het volgende voorval. Tijdens een van de sessies betrad de Engelse delegatie de ruimte vóórdat de bel had geluid. De Franse delegatie was woedend over deze schending van het protocol, waarna de besprekingen werden geschorst.¹³⁴

Uiteindelijk werkten dergelijke protocollaire verwickelingen in hoge mate contraproductief en boekten de onderhandelaars slechts weinig voortgang. Daar kwam nog bij dat de Fransen, die uiteindelijk toch niet veel belang bij een vredesverdrag bleken te hebben, de besprekingen op allerlei manieren poogden te vertragen en te

¹³⁴ Chandali en Huitsing, *Ter Nieuwburg*, 36-38.

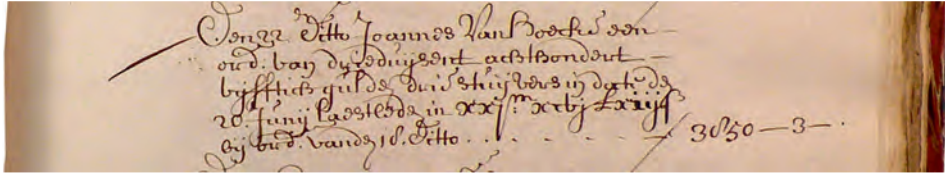
rekken. Om deze impasse te doorbreken gaf Willem III zijn vertrouweling Hans Willem Bentinck, graaf van Portland opdracht om rechtstreeks te onderhandelen met de Franse maarschalk Louis François, hertog van Boufflers. Tijdens gesprekken te Hall bij Brussel stelden Portland en Boufflers een concepttekst voor een vredetraktaat op. Dit zorgde ervoor dat de onderhandelaars te Rijswijk in de nacht van 20 op 21 september 1697 eindelijk de definitieve vredesverdragen konden ondertekenen. De Vrede van Rijswijk bestond in feite uit drie afzonderlijke vredesverdragen: het eerste tussen Frankrijk en Spanje, het tweede tussen Frankrijk en Engeland en het derde tussen Frankrijk en de Republiek. Het verdrag tussen Frankrijk en de Republiek werd op 11 oktober geratificeerd en tien dagen later uitgevaardigd. Op 6 november werd een algemene dank- en bededag gehouden, waarbij in verschillende steden 's avonds vreugdevuren werden aangestoken. Ruim een maand later op 30 oktober 1697 sloten ook de Duitse keizer en de Duitse vorsten te Rijswijk een vredesverdrag met Frankrijk. Daarmee kwam definitief een einde aan de Negenjarige Oorlog.

Bij de Vrede van Rijswijk werd Willem III door Lodewijk XIV erkend als koning van Engeland. Tevens kreeg de Oranjeprins zijn Zuid-Franse prinsdom Oranje terug. Onderdeel van het verdrag was ook het barrièretraktaat, dat de Republiek toestond om in acht steden in de Zuidelijke Nederlanden garnizoenen te legeren, die grotendeels door de Zuidelijke Nederlanden zouden worden onderhouden. De door de Fransen in de Zuidelijke Nederlanden veroverde gebieden werden weer aan Spanje teruggegeven. Straatsburg daarentegen zou in Franse handen blijven.

Uiteindelijk was de Vrede van Rijswijk niet meer dan een kort intermezzo op weg naar een volgend, nog veel groter conflict. Als een donkere schaduw over de Rijswijkse besprekingen hing reeds de kwestie van de Spaanse troonsopvolging. In spanning wachtte heel Europa op het langverwachte overlijden van de ziekelijke, kinderloze Spaanse koning Karel II, die al jaren aan verlamingsverschijnselen en epileptische aanvallen leed. Over de Spaanse erfenis zweeg het Rijswijkse vredesverdrag, dat daarmee feitelijk niet meer was dan een tijdelijke regeling van bestaande grensgeschillen. Niet lang na het overlijden van Karel II op 1 november 1700 brak de Spaanse Successieoorlog uit, waarbij Frankrijk en de geallieerden opnieuw tegenover elkaar zouden komen te staan.

Bij de Rijswijkse vredesbesprekingen waren tal van onderhandelaars uit verschillende landen betrokken. Na ondertekening van de verdragen, vertrok het merendeel huiswaarts. Een aantal gezanten maakte zijn opwachting in de vergadering van de Staten-Generaal om afscheid te nemen van de Hoog Mogende Heren. Onder hen ook twee van de drie extraordinaris ambassadeurs van de koning van Frankrijk.

In mei 1609 hadden de Staten-Generaal besloten om kostbare geschenken te vereren aan de Engelse en Franse mediateurs en hun gevolg, die een belangrijke bemiddelende rol hadden gespeeld bij de totstandkoming van het Twaalfjarig Bestand.

Afb. 3.14 Ordonnantie van betaling ten behoeve van Johannes van Hoecke aangaande de levering van de gouden lampetten voor de mediateurs en andere presenten, 1698. Opgave van het aandeel van het Noorderkwartier in het totaal en de data van de door elk van beide kwartieren verrichtte betalingen. [Noord-Hollands Archief, Haarlem. Archief Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier]

Op dezelfde wijze werden nu ook de Zweedse bemiddelaars Nils (Eosander), vrijheer Lillieroot en Karel Bonde, graaf van Biorno vereerd. Op 10 april 1698 kwam in de vergadering van de Staten-Generaal het voorstel ter tafel om aan beide mediateurs presenten te schenken 'in erkentnisse van hare moeite ende arbeit, in het bevorderen van de vrede tusschen Vranckrijck ende desen Staat aangenomen ende aangewendt'. Daarop besloten de gedeputeerden om aan Lillieroot en Bonde elk een gouden lampet van *f* 10.000 te schenken en aan hun secretaris een keten van *f* 800 (*bijlage I*, 1698-5).¹³⁵ Op 3 juni werd de rekening van goudsmid Johannes van Hoecke voor de lampetten en de keten in de vergadering gelezen.¹³⁶ De resolutie geeft geen nadere informatie over de hoogte van Van Hoeckes rekening of het gewicht van de drie door de goudsmid geleverde presenten, maar uit de registers van de liquidatie tussen Noorder- en Zuiderkwartier van betalingsordonnantie op de staat van oorlog blijkt dat de volledige rekening *f* 21.096:3 bedroeg (afb. 3.14). Hiervan kwam *f* 17.246 ten laste van het Zuiderkwartier, dat op 18 juni 1698 een betalingsordonnantie uitschreef. De resterende som van *f* 3.850:3 diende door het Noorderkwartier te worden betaald, waar ruim twee maanden later op 22 augustus 1698 een ordonnantie ten behoeve van Van Hoecke werd gedepêcheerd.¹³⁷

Ook aan de onderhandelaars van de Franse koning schonken de Staten presenten. Maar ditmaal ging het anders dan bij de totstandkoming van het Twaalfjarig Bestand, toen de kwestie van de aartshertogelijke presenten aan de Staatse onderhandelaars én de contravereringen de nog onervaren Hoog Mogende Heren in de tweede helft van het jaar 1609 geruime tijd bezighield en er in de vergadering ongetwijfeld lange en verhitte discussies plaats vonden. Op 16 december 1697 verschenen Louis Verjus, graaf van Crécy en François de Callières, ambassadeurs en ministers plenipotentiaris van Lodewijk XIV, in de vergadering van de Staten-Generaal om afscheid te nemen. Nadat de audiëntie was beëindigd, besloten de Hoog Mogende Heren om aan De Crécy, De Callières en de reeds eerder vertrokken ambas-

¹³⁵ NA, SG, inv.nr. 3337, fol. 366 (10 april 1698).

¹³⁶ *Ibid.*, fol. 361 (3 juni 1698).

¹³⁷ NHA, GRN, inv.nr. 1305.

sadeur Harlay de Bonneuil, die gezamenlijk het verdrag met de Republiek hadden gesloten en ondertekend, ketens met de gebruikelijke waarde van *f* 6.000 te vereren en aan de drie secretarissen ketens van *f* 600 (*bijlage I, 1697-9a/f*). Anders dan in 1609 lijkt het besluit geen enkele stof tot discussie te hebben opgeleverd. Op 3 januari 1698 leverde Johannes van Hoecke de zes ketens, waarbij diens declaratie werd voorgelezen. De rekening bedroeg *f* 21.667:7, maar betrof niet slechts de betaling van de zes ketens voor de Franse ambassadeurs en hun secretarissen, maar tevens van een keten van *f* 1.300 bestemd voor baron Canon, extraordinaris envoyé van de koning van Polen, hertog van Lotharingen (*bijlage I, 1697-10*) en van een keten van *f* 300 voor Bertin, secretaris van Sallier de la Tour, extraordinaris envoyé van Savoye (*bijlage I, 1697-6*).¹³⁸

In de laatste maanden van 1697 en in 1698 werden in het totaal 31 gouden ketens vereerd.¹³⁹ Op een keten voor de uit Frankfurt afkomstige koopman Isaac Behagel na (*bijlage I, 1697-7*) betrof het geschenken, vereerd aan ambassadeurs en gezanten die op het punt stonden om de Republiek te verlaten. Verschillende onder hen hadden de onderhandeling op Huis Ter Nieuwburg in Rijswijk bijgewoond.¹⁴⁰ De totale waarde van de presenten die in de periode lopend van de sluiting van de Vrede van Rijswijk in het najaar van 1697 tot aan het einde van 1698 werden verleend, bedroeg *f* 102.100: *f* 20.000 voor de lampetten voor de beide Zweedse bemiddelaars en *f* 82.100 voor de 31 gouden ketens.

Het reguliere, op de staat van oorlog voor defroyementen gereserveerde jaarbudget van *f* 300.000 was volstrekt ontoereikend om de enorme kosten voor verblijf, onderhoud en vereringen van de vele buitenlandse gezanten te dekken.¹⁴¹ Maar naast de vele onderhandelaars die de besprekingen te Rijswijk bijwoonden, ontving de Republiek in de zomer van 1697 ook nog een omvangrijke Russische gezantschap, dat uit ongeveer 100 man bestond. Nog voordat de ambassade in de Republiek was gearriveerd, formeerde de Raad van State op 20 augustus 1697 op verzoek van de Staten-Generaal een buitengewone petitie ten bedrage van *f* 100.000 om de eerste kosten te kunnen dragen. Daarbij sprak de Raad de verwachting uit dat het bij dat bedrag niet zou blijven, immers, zo stelde men, 't'is gelooflijker dat een ambassade, so talrijk als de dese, en waar onder sig persoonen bevinden van een ongewoone distinctie, meerder aan den Staat sal kosten, als datter enig excès soude begaan zijn in de begroting van de somme.'¹⁴² Uiteindelijk zou die verwachting alleszins uitkomen, want op 19 juli 1698 diende de Raad van State een tweede bui-

138 GRN, inv.nrs. 1305.

139 In deze telling zijn niet opgenomen de zeven ketens en vijf medailles die op 24 oktober 1697 aan het grote Russische gezantschap werden vereerd (*bijlage I, 1697-1a/l*). Dit gezantschap, waarvan tsaar Peter de Grote deel uitmaakte, stond los van de vredesbesprekingen die te Rijswijk werden gevoerd.

140 Cf. bijlage I. Alle vereringen aan vertrekkende gezanten werden in de resoluties betiteld als 'ordinaris present'; in geen enkel geval werd verwezen naar een mogelijke rol bij de vredesbesprekingen te Rijswijk.

141 Cf. supra, hoofdstuk II, 175-178.

142 NA, RvS, inv.nr. 2227, fol. 93-94 (20 augustus 1697).

Dat: 22 April 1698
 Rec: 29

Hoog Mogende Heeren.

U Ho: Eho: na hare hooge wijsheit en Ederoveroudenheit dat het securiteit en welstand van ons lieve vaderland, het niet alleen noodzakelyk is, dat het selve door de wapenen werde bespourt, ende voor de vijanden ofte die het andersints vinden willen beladigen, ontsakelyk sij maar ontke dat u Ho: Mo: respect, en goede correspondentie met Dorselver hooge Grallieorde, en andere Reserataren door reciproque beschicgen, en receptien van Ambaffad: en andere publicque stinffers werde geserveert, ende gaeulthiert, hebben sij eltyd daer aen laatz gelazen sijn, dat het aene ende andere ten bespon vande Staat na behoren werde waargenomen, welke u Ho: Mo: voorsoga veele goede effecten voor Staat heeft gepro: duceert, in salderheit voorleden jaer, als winneer, door selver hooge wijsheit, voorsichtige dreeke, en overmoegde vigilante, dese Republyque van een costbare lictieusen, en Land Edervelden Oorlog Sloft sijnde, een goede, en gewensfelte vrede bekomen heeft.

Doy Dewijle de plantse van by een conffie tot de vortv vrede handeling met concert van resp: hooge Gensersaffaerde Partije, tot Gienjck wtord aengesfeld, so heeft den Staat tot conser vatie van offeffts luyfres en reputatie, sig in despen sabelyk Epligt bevonden, aen Heeren Ambaffad: en Plemporan haren, die na de affloken vrede haur afschert van daer Ho: Eho: hebben genoomen met de gewonselike presenten vngaide ketenen, en meddailles de Dieren, zgelijk sulx al tyds van onds getruinkelyk is geweest, en vunder aen

209

Afb. 3.15 Buitengewone petitie ten bedrage van f 150.000, bestemd voor de gouden presenten voor de mediateurs en de onderhandelaars die betrokken waren bij de totstandkoming van de Vrede van Rijswijk, 22 april 1698. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten-Generaal]

tengewone petitie in, waaruit de nog onbetaalde kosten van het defroyement van het Russische gezantschap moesten worden voldaan. Inmiddels was gebleken dat deze meer dan *f* 200.000 bedroegen, zodat in de nieuwe petitie om een bedrag van *f* 110.000 werd verzocht.¹⁴³

Maar bij deze beide suppletoire petitiees voor het Russische gezantschap zou het in de jaren 1697-1698 niet blijven: ook voor de *f* 100.000 die aan vereringen werd uitgegeven, alsmede voor de kosten van verblijf en onderhoud van de in Rijswijk samengekomen gezanten moest een buitengewone petitie worden opgesteld (*bijlage II, 131*). In zijn toelichting bij deze nieuwe op 22 april 1698 ingediende petitie (afb. 3.15) ten bedrage van *f* 150.000 prees de Raad van State de Hoog Mogende Heren om de 'hoogwijse conduitte, voorsigtige directie en onvermoeijde vigilantie', die ertoe hadden geleid dat de Republiek van een langdurige, kostenverslindende oorlog was bevrijd. Daar de onderhandelingen te Rijswijk waren gehouden, hadden de Staten-Generaal zich 'tot conservatie van desselffs luister en reputatie [...] indispensabelijk verplicht bevonden' om die ambassadeurs en onderhandelaars met het gewoonlijke present van een ketting en een medaille te vereren, die persoonlijk in de vergadering verschenen om afscheid te nemen. Tevens hadden zij aan beide Zweedse bemiddelaars kostbaar vaatwerk geschonken, 'ingevolge van de exempelen in diergelijke gelegentheden van ouds tot nu toe gepractiseert'. De Raad van State begrootte de kosten van de gedane en nog te doene vereringen op een bedrag van *f* 150.000, daarbij aantekenend dat het 'een extraordinaris voorval [betrof], daarop geen vaste staat konde werden gemaakt'. De gewesten Utrecht, Holland, Gelderland en Friesland verleenden in de daarop volgende maanden hun consent aan de buitengewone petitiees. Groningen volgde pas in april 1700. Zeeland bleef bezwaar aantekenen en Overijssel reageerde in het geheel niet.¹⁴⁴

In de jaren 1697-1698 merkte Van Hoecke, die alle door de Staten-Generaal bestelde presenten leverde, van de betalingsproblemen nog niet veel. Voor de door hem gedane leveranties werd de goudsmid door het gewest Holland betaald, waarbij het Zuiderkwartier 81¾% van de verschuldigde bedragen fourneerde en het Noorderkwartier de resterende 18¼%. Tegenover de levering van de 31 ketens en de beide lampetten stonden in het totaal twaalf uitbetalingen. In zeven van de twaalf gevallen schreef het Zuiderkwartier voor zijn aandeel in de betalingen binnen één maand een betalingsordonnantie uit; in vier gevallen liet de ordonnantie langer dan één maand op zich wachten en in een geval verstreken exact twee maanden voordat de ordonnantie werd gedepêcheerd. En ook het Noorderkwartier voldeed in die jaren nog vrij goed aan zijn betalingsverplichtingen: in acht gevallen werd binnen drie maanden een ordonnantie gedepêcheerd, in de overige gevallen

143 NA, SG, inv.nr. 2227, fol. 103 (19 juli 1698).

144 NA, SG, inv.nr. 3337, fol. 455 (30 april 1697): Utrecht; fol. 496 (13 mei 1697): Holland; fol. 498 (13 mei 1697): Gelderland; inv.nr. 3341, fol. 402 (21 april 1700): Groningen; inv.nr. 3340, fol. 495 (24 november 1699): bezwaren Zeeland.

duurde het een tot enkele weken langer met als uitschieter een betaling die drie maanden en drie weken op zich liet wachten.¹⁴⁵

Willem Vleertman, commissaris der approches

In de twee eeuwen, waarin de Staten-Generaal het ordinaris present uitreikten, kwam het geregeld voor dat dezelfde persoon bij verschillende gelegenheden vereringen ontving. Te denken valt aan gezanten, die niet alleen bij hun vertrek een keten ontvingen, maar ook ter gelegenheid van het sluiten van een verdrag; aan gezanten die later nog eens met een nieuwe opdracht terugkeerden en aan gezanten die meer dan één vorst vertegenwoordigden. Een goed voorbeeld van een gezant die verschillende vereringen ontving, is de Engelse ambassadeur Sir William Temple.¹⁴⁶ Na eerder in Munster en de Zuidelijke Nederlanden actief te zijn geweest, werd Temple in 1667 als extraordinaris ambassadeur naar de Republiek gezonden. Begin 1668 sloot hij te Den Haag een defensieve alliantie met Zweden en de Republiek én een traktaat van marine, waarna hij afscheid nam en vertok. In augustus 1668 keerde Temple naar de Republiek terug, nu als ordinaris ambassadeur. Ditmaal bleef hij tot september 1670 en stuurde hij op 3 juli 1671 zijn brieven van rappel. Na het sluiten van de Vrede van Westminster en het herstel van de Nederlands-Engelse betrekkingen, keerde Temple op 15 juli 1674 als extraordinaris ambassadeur terug in Den Haag. Hij verbleef nu afwisselend in Den Haag, in Engeland en in Nijmegen, waar hij aanwezig was bij de vredesonderhandelingen. Bij memorie nam hij in 1679 afscheid van de Hoog Mogende Heren.

Maar liefst vier maal vereerden de Staten-Generaal de Engelse ambassadeur met een keten van f 6.000; drie daarvan zouden daadwerkelijk worden uitgereikt. Een eerste keten ontving Temple in februari 1668 (*bijlage I, 1668-2a*), ter gelegenheid van de met de Republiek afgesloten traktaten. In plaats van de keten die hem op 3 juli 1671 werd verleend, ontving Temple op eigen verzoek de tegenwaarde in geld (*bijlage I, 1671-2a*). Een volgende keten werd hem op 15 augustus 1678 vereerd bij de uitwisseling van de ratificatie van de Vrede van Nijmegen (*bijlage I, 1678-2a*). Tenslotte schonken de Staten-Generaal hem op 24 augustus 1679 ter gelegenheid van zijn definitieve terugkeer naar Engeland nog een vierde keten (*bijlage I, 1679-2a*).

Ook onder de secretarissen van buitenlandse ambassadeurs en gezanten zijn er verschillende geweest, die meer dan één maal een verering ontvingen. Vaak bleef de secretaris na het vertrek van de gezant aan als chargé d'affaires om vervolgens ook de nieuwe gezant als secretaris te dienen. Sommige secretarissen brachten het later zelfs tot resident, envoyé of ambassadeur, al is niet goed duidelijk hoe vaak dit voorkwam, omdat de namen van de secretarissen slechts zelden werden genoteerd.¹⁴⁷

¹⁴⁵ GRN, inv.nrs. 1304-1305. Zie over de betalingen en betalingsachterstanden: supra, hoofdstuk II, 193-205.

¹⁴⁶ Schutte, *Buitenlandse vertegenwoordigers*, 73-75.

¹⁴⁷ Schutte geeft van een aantal secretarissen de namen.

Toch is er niemand die in de schaduw kan staan van Willem Vleertman, die in minder dan een decennium tijd maar liefst dertien maal een verering van de Staten-Generaal ontving (afb. 3.16).¹⁴⁸ Vleertmans naam komt vanaf 1691 met regelmaat voor in de resoluties van de Staten-Generaal, in eerste instantie in verband met zijn activiteiten als postmeester, maar later ook vanwege de aan hem verleende beloningen. Bovendien verscheen in het jaar na zijn overlijden een uitgebreide biografische schets in druk, getiteld *Levensgevallen van Willem Vleertman, commissaris van de aproches* [...]. Auteur van het werk was Willem Vleertmans gelijknamige neef, die putte uit originele brieven en andere stukken uit het bezit van zijn oom en zich baseerde op diens eigenhandige ‘verstrooide en ten opzigten van zommigen, naaulyks leesbaare’ aantekeningen (afb. 3.17).¹⁴⁹

Willem Vleertman werd op 1 augustus 1658 te Oldenzaal geboren uit het tweede huwelijk van luitenant der cavalerie Frans Vleertman met Metta van Rande. In 1672 op veertienjarige leeftijd trad Vleertman als cadet in dienst van het Staatse leger in het regiment infanterie dat onder bevel stond van de uit Zweden afkomstige luitenant-generaal Coenraad Christoffel, graaf van Königsmarck. Hij klom snel op: in 1674 tot vaandrig en in 1676 tot luitenant. De jonge Vleertman maakte in 1673 de inname van Naarden en Bonn mee en het jaar daarop de slag bij Seneffe.¹⁵⁰ Maar bij het sluiten van de Vrede van Nijmegen in 1678 werd zijn regiment afgedankt. Daarop zocht en vond Vleertman emplooi als knecht bij een suikerbakker in Amsterdam.

Toen Lodewijk XIV in 1684 de vrede verbrak en Luxemburg belegerde, meldde Vleertman zich als vrijwilliger. Met het leger van stadhouder Willem III waagde hij in november 1688 de oversteek naar Engeland en vervolgens naar Ierland, waar hij in 1691 de beslissende slag bij de Boyne bijwoonde.¹⁵¹ Toen de oorlog zich naar het vasteland verplaatste, vertrok Vleertman, die onderwijl was opgeklommen tot kapitein, naar de Zuidelijke Nederlanden.

Inmiddels had men Vleertman ook geregeld ingezet om brieven en berichten over te brengen: zo was hij in opdracht van Willem III in 1689 naar Munster gereisd met instructies voor de graaf van Wassenaar van Obdam en in 1691 met het bericht van de overwinning bij de Boyne naar Turijn.

Tijdens die laatste opdracht was hij niet zonder gevaar de Sint-Bernhardpas overgestoken.¹⁵² Kennelijk zag Vleertman grote mogelijkheden in het vervoer van personen en goederen,¹⁵³ want op 30 oktober 1691 richtte hij zich per rekwes tot

148 Zie over Vleertman: De Witt Huberts, ‘Willem Vleertman’ en id., ‘Nalezing’. Van 26 juni tot en met 30 augustus 2010 was in Museum Palthehuis te Oldenzaal de tentoonstelling ‘Willem Vleertman, een bijzondere Oldenzaler’ te zien.

149 Vleertman, *Levensgevallen*, ii.

150 *Ibid.*, 3-8: Naarden; 9-15: Bonn en 16: Seneffe.

151 *Ibid.*, 20-22 en 24-25.

152 *Ibid.*, 22-25.

153 *Ibid.*, 135: ‘het geduurig tyding brengen van het een of ander voorval in den veldtogt, had Vleertman zeer bedreeven gemaakt, in alles wat de posteryen aanging’.

Afb. 3.16 Willem Vleertman, commissaris van de approches. Door Jan Caspar Philips, naar een schilderij van J. Boonen uit 1715. Gravure, 1742. [verzameling W. Ahlers, Oldenzaal]

LEVENSGEVALLEN
V A N
WILLEM VLEERTMAN,

COMMISSARIS VAN DE APROCHES.

Ten dienste van H: H: Mog: De HEEREN
Staaten Generaal der

VEREENIGDE NEDERLANDEN.

Waar in zeer veele aanmerkelyke byzonderheden;
de drie laatste Oorlogen betreffende, voorkoomen.

*Uit zyne eige Aanteekeningen en Oorspronglyke
Schriften opgemaakt,*

En met zyn Afbeeldzel verrykt.

TE AMSTERDAM,
By IDE DE WADDER, Boekverkooper
op de Vygendam, aan de Noortzyde, 1743.

Afb. 3.17 *Levensgevallen van Willem Vleertman, commissaris van de aproches [...]*. Door Willem Vleertman, 1742. [verzameling W. Ahlers, Oldenzaal]

de Staten-Generaal met het verzoek om voor 30 jaar een octrooi te krijgen op een geregelde, dagelijkse postdienst met wagen, koets en postpaarden van Maastricht op Brussel, Keulen en Aken. De Hoog Mogende Heren reageerden met instemming op het verzoek en verleenden een octrooi voor vijftien jaar.¹⁵⁴ Maar de inname van Namen door de Fransen in 1692 doorkruiste Vleertmans plannen: in een nieuw verzoekschrift aan de Staten-Generaal vroeg en kreeg Vleertman toestemming om de route te mogen verleggen op Breda en Antwerpen, terwijl de toezegging werd gedaan om mr. Johan Hulft, resident van de Republiek in de Zuidelijke Nederlanden, te verzoeken 'hem suppliant de behulpzame handt te bieden'.¹⁵⁵ Ondertussen had Vleertman ook van de keurvorst van de Palts, de prins-bisschop van Luik en de magistraat van Keulen octrooi verkregen voor postdiensten van Munster, Dusseldorf, Luik en Keulen op Heidelberg, Frankfurt en Augsburg, terwijl hij van de magistraat van de stad Nijmegen het recht had gekregen om op Keulen en verder te rijden. En opnieuw bleken de Staten-Generaal bereid om Vleertmans initiatief onder de aandacht te brengen van de in Den Haag residerende buitenlandse gezanten.¹⁵⁶ Ook na de Spaanse Successieoorlog bleef Vleertman zich inzetten voor zijn postwagennetwerk, maar het bracht hem steeds vaker in conflict met anderen, waaronder de vorst von Thurn und Taxis, die postmeester-generaal in Duitsland is.¹⁵⁷

Vleertman was in 1695 nog wel aanwezig bij de inname van Naarden door Willem III, maar lijkt tot aan de Vrede van Rijswijk nauwelijks actieve dienst gedaan te hebben. Maar de vrede was broos en niet erg duurzaam, want toen op 1 november 1700 Karel II, de laatste Spaanse koning uit het huis Habsburg, kinderloos overleed, barstte aan verschillende fronten in Europa de oorlog om de Spaanse erfopvolging uit. Ter voorbereiding op een mogelijke oorlog met Frankrijk had de befaamde vestingbouwkundige Menno baron van Coehoorn van de Raad van State opdracht gekregen om een aantal vestingwerken in het grensgebied te inspecteren. Met het oog op de eventuele inundatie van bepaalde gebieden, werd ook een aantal waterbouwkundige werken uitgevoerd. Over een van die werken kreeg Willem Vleertman het toezicht: de aanleg van een retranchement tussen Waal en Neder-Rijn bij Pannerden.¹⁵⁸ Na voltooiing van dat werk, wendde Vleertman zich tot de Staten-Generaal met het verzoek om weer in actieve dienst te mogen treden. Hij werd benoemd tot commissaris van de approches. In die hoedanigheid was hij verantwoordelijk voor de aanleg van de zigzagvormige loopgraven of approches die aanvallers bij het naderen van een stad of vesting bescherming tegen vijandelijk

154 NA, SG, inv.nr. 3324, fol. 656 (30 oktober 1691).

155 *Ibid.*, inv.nr. 3326, fol. 369 (13 oktober 1692).

156 *Ibid.*, fol. 377 (15 oktober 1692): gezanten van de Duitse keizer; fol. 387 (18 oktober 1692): gezanten van de keurvorst van Brandenburg en fol. 440 (27 oktober 1692).

157 Vleertman, *Levensgevallen*, 137 e.v.

158 Hieruit zou enkele jaren later het Pannerdensch Kanaal ontstaan.

vuur moesten bieden. Op verzoek van Van Coehoorn werd Vleertman naar Vlaanderen ontboden.¹⁵⁹

In de jaren daarna was Vleertman bij tal van belangrijke belegeringen en veldslagen in de Zuidelijke Nederlanden en Duitsland te vinden, waar hij zich onderscheidde door moed en vindingrijkheid. Vanwege zijn dapperheid en inventiviteit, maar ongetwijfeld ook vanwege zijn grote behendigheid en terreinkennis werd hij herhaaldelijk van het slagveld naar Den Haag gestuurd om de Staten-Generaal op de hoogte te brengen van de goede afloop van een veldslag of de succesvolle inname van een stad of vesting. Persoonlijk verscheen Vleertman dan in de vergadering van de Hoog Mogende Heren om de officiële rapporten van de legerleiding te overhandigen. En soms, zoals na de slag bij Malplaquet in september 1709, toen de tijd om een verslag op schrift te stellen ontbrak, deed de commissaris zelf mondeling verslag van de gebeurtenissen.

Tussen augustus 1704 en maart 1712 werd Vleertman twaalf keer met dergelijke overwinningstijdingen naar Den Haag gestuurd. En bij iedere gelegenheid ontving hij van de Staten-Generaal een present. Een dertiende beloning ontving Vleertman op 11 december 1710 vanwege zijn verdiensten bij de inname van Bethune, Sint Venant en Aire. De drie Noord-Franse steden lagen in moerassig en waterrijk gebied. Voordat een begin kon worden gemaakt met het aanleggen van loopgraven, was het nodig het terrein droog te leggen. Deze taak werd aan Vleertman opgedragen. In het totaal ontving Willem Vleertman acht ketens en vijf medailles: twee ketens van f 1.000, twee van f 800, één van f 600 en drie van f 400, alsmede een medaille van f 400, een van f 300, één van f 250 en twee medailles ter waarde van 100 zilveren dukatons (f 315) (zie tabel 3.13). In 1704, 1706 en 1709 ontving hij in één jaar tijd tot drie maal toe een verering: in 1704 en 1709 twee ketens en één medaille, en in 1706 drie gouden medailles.

Tijdens de Spaanse Successieoorlog werden veelvuldig beloningen uitgedeeld aan boodschappers die belangrijke berichten overbrachten, maar met zijn dertien vereringen met een gezamenlijke waarde van meer dan f 7.000 was Vleertman in zijn tijd een beroemdheid, naar wie geregeld werd verwezen als ‘de bekende Vleertman’.¹⁶⁰

Met de Vrede van Utrecht in 1713 en de Vrede van Rastatt in 1714 kwam een einde aan de Spaanse Successieoorlog. Daarop trad Vleertman kortstondig in Pruisische dienst, waar hij actief was in de oorlog met Zweden en in 1715 de inname van Stralsund bijwoonde.

Het jaar daarop keerde hij naar zijn vaderland terug. Hij vestigde zich te Amster-

159 Vleertman, *Levensgevallen*, 33-34.

160 *Briefwisseling Heinsius*, V, 254, Heinsius aan Van Leyden-Van Leeuwen, 26 mei 1706: ‘de bekende Fleertman’; *ibid.*, IX, 251, Heinsius aan Adolf Hendrik, graaf van Rechteren, 13 september 1709: ‘Fleertman, die U Hoogwelgeborene bekennt is’. Bij zijn overlijden in 1742 omschreef Bicker Raye hem als een ‘seer braef en stout man’, geciteerd in: De Witt Huberts, ‘Willem Vleertman’, 47.

TABEL 3.13 Ketens en medailles verleend aan Willem Vleertman

datum	soort	reden
1704		
21 aug.	k.800	bericht van de overwinning bij Blenheim
8 dec.	k.400	bericht van de verovering van Landau
29 dec.	m.250	bericht van de verovering van Traarbach
1706		
25 aug.	m.100zd	bericht van de capitulatie van Menen
7 sept.	m.100zd	eerste tijding van de capitulatie van Dendermonde
8 okt.	m.300	bericht van het overgaan van Ath
1708		
13 jul.	k.800	bericht van de overwinning bij Oudenaarde
1709		
2 jan.	m.400	bericht van de capitulatie van Gent
5 sept.	k.400	bericht van capitulatie van Doornik
14 sept.	k.1000	bericht van de overwinning bij Malplaquet
1710		
25 apr.	k.400	bericht van het innemen van de vijandelijke linies in Vlaanderen
11 dec.	k.1000	verdiensten in de belegeringen van Bethune, Sint Venant en Aire
1712		
7 mrt.	k.600	gezonden naar plenipotentiarissen bij de vredeshandelingen

Bron: NA, SG, inv.nrs. 3353, 3359, 3365, 3367, 3368, 3370, 3371, 3376.

dam, waar hij zich aan zijn netwerk van postdiensten wijdde. Maar ook op de ervaringen, die hij als commissaris van de approches had opgedaan, werd veelvuldig een beroep gedaan. Zo organiseerde Vleertman, toen de stad tijdens de kerstdagen van 1716 door een grote watervloed werd bedreigd, de werkzaamheden om in de Oude Teertuinen een nooddam aan te leggen, die het water uiteindelijk keerde.¹⁶¹ In opdracht van de Amsterdamse magistraat inspecteerde Vleertman in 1718 de waterwerken en kusten aan de Noordzee en de eilanden Texel en Vlieland. In de daarop volgende jaren organiseerde hij de benodigde herstelwerkzaamheden en gaf hier leiding aan.¹⁶² Van zijn werkzaamheden getuigen de kaart van de dijken van Huisduinen en Den Helder en de kaart van Westvlieland, die hij met landmeter Maurits Walraven in 1722 samenstelde (afb. 3.18).¹⁶³

Op 20 januari 1701 was Willem Vleertman door de burgemeesters van Amster-

161 *Levensgevallen*, 129-131. Gelegen aan het IJ vormden de Oude Teertuinen de meest noordelijke begrenzing van de stad. Met de aanleg van de Prins Hendrikkade in 1879 verdween de benaming "Oude Teertuinen".

162 *Ibid.*, 131-133.

163 NA, VTH, inv.nrs. 110-111: Huisduinen en Den Helder; *ibid.*, inv.nr. 2717: Westvlieland.

Afb. 3.18 Kaart van de dijken van Huisduinen en Den Helder. Door P. Muller en Jan Wentel, gebaseerd op metingen door Willem Vleertman en Maurits Walraven, april 1722. 54 x 39 cm. [Nationaal Archief, Den Haag. Verzameling Binnenlandse Kaarten Hingman]

dam aangesteld tot sluiswachter van de Oude Kolksluis. Het sluiswachterschap was een ereambt, dat Vleertman, zoals in die tijd gebruikelijk, door een plaatsvervanger liet waarnemen. Hij genoot hiervoor een traktement van *f* 100 per jaar. In november 1728 werd hij aangesteld tot sluiswachter van de Oude Haarlemmer-sluis, een nog veel profijtlijker ambt waarvoor hij jaarlijks *f* 750 ontving.¹⁶⁴

Vleertman was inmiddels een man in bonis, die in de stad verschillende panden bezat en verhuurde.¹⁶⁵ In 1715 liet hij zijn portret schilderen door J. Boonen. Het originele schilderij lijkt niet bewaard te zijn gebleven, maar het werd door de Amsterdamse graveur Jan Caspar Philips in 1742 in prent gebracht om opgenomen te kunnen worden in de biografie *Levensgevallen* (afb. 3.16). Willem Vleertman overleed op 23 april 1742 op 83-jarige leeftijd te Amsterdam. Vijf dagen later werd hij in

¹⁶⁴ *Levensgevallen*, 134.

¹⁶⁵ In de *Levensgevallen*, 144-148 is een brief opgenomen aan de huurders en bewoners van zijn 'huizen, kelders en kamers, in de Armsteeg, Noorderstraat, Lindestraat en Franze-Pad.' Deze bevonden zich evenwel in de 'minste buurten der stad'.

de Nieuwe Lutherse Kerk aan de Singel bij de Oude Haarlemmersluis begraven. Het door Philips gegraveerde portret toont een heer van aanzien met lange pruik, geknoopte halsdoek en opvallende jas. Het opschrift vermeldt geboorte- en sterfdatum. Onder de afbeelding staat het volgende zesregelige gedicht:

Der Vrienden hulp en Steun, des vyands dood of Schrik;
 Die, Snel te paard, een myl reed in een oogenblik,
 En dwars door 't grootst gevaar dorst streeven;
 Nooit bang voor kogels, vuur, of blinkend oorlogs zwaard,
 Die moed en krygskunst toonde en op en onder de aard:
 Was WILLEM VLEERTMAN in zyn leven.

Boven het opschrift is een gekwartileerd wapen uitgebeeld, dat in het eerste en vierde kwartier een ridder met een vaandel in de hand toont, in het tweede kwartier twee naast elkaar geplaatste zespuntige sterren en in het derde kwartier twee gekruiste kettingen. Ofschoon het niet zeker is of Vleertman zelf ooit een dergelijk wapenschild voerde, is de afbeelding wellicht te zien als verwijzing naar een episode die de auteur van de *Levensgevallen* in 1701 plaatste: na voltooiing van de werkzaamheden bij Pannerden, zou Willem Vleertman zich naar Paleis Het Loo hebben begeven, waar Willem III op dat moment verbleef. De koning-stadhouder zou Vleertman bij die gelegenheid hebben toegezegd om hem 'tot een man van rang' te maken. De koning-stadhouder moet daarmee op een verheffing in de Engelse adelstand hebben gedoeld, aangezien dit in de Republiek niet geschiedde. Maar Willem III vertrok naar Engeland, waar hij enkele maanden later plotseling overleed. Van de bedoelde verheffing in de adelstand zou vervolgens niets terecht komen.¹⁶⁶ Het betekent evenwel niet dat het afgebeelde wapen aan de fantasie van de auteur ontsproot: in het Oostenrijkse Staatsarchief te Wenen bevindt zich een 'Wappenbesserungsakte' van Johan Friedrich von Flertman, adjudant en ingenieur in dienst van de keurvorst van de Palts, gedateerd 13 juni 1708.¹⁶⁷ In de akte is het wapen van de 'Ritter und Edler von Flertman' in kleur afgebeeld (afb. 3.19): het is identiek aan het wapen onder het portret van Willem Vleertman. Helaas is niet bekend wat de precieze verwantschap is tussen Willem Vleertman en deze Johan Friedrich von Flertman.

Wat aan de gravure van Philips opvalt, is dat Vleertman zich niet met de hem door de Hoog Mogende Heren geschonken eretekenen heeft laten uitbeelden. Vermoedelijk is dit niet een gevolg geweest van bescheidenheid, maar lijkt het eerder een aanwijzing dat Vleertman de gouden ketens en medailles meteen doorverkocht aan de goudsmid door wie zij waren gemaakt. En ook uit de *Levensgevallen* lijkt te kunnen worden opgemaakt dat Vleertman aan het einde van zijn leven de hem ver-

¹⁶⁶ *Levensgevallen*, 32-33.

¹⁶⁷ De akte heeft het inventarisnummer AT-OeStA/AVA Adel RAA 116.7.

Afb. 3.19 'Wappenbesserungsakte' van Johan Friedrich von Flertman. 13 juni 1708. [Österreichisches Staatsarchiv, Wien]

leende vereringen niet langer in zijn bezit had. Willem Vleertman overleefde zijn vrouw bijna vijftien jaar. Het huwelijk was kinderloos gebleven. Na het overlijden van Willem Vleertman kwamen diens familiepapieren en wellicht ook zijn andere bezittingen terecht bij zijn gelijknamige neef. Toen deze in 1742 de *Levensgevallen* samenstelde, maakte hij, zoals reeds vermeld, intensief gebruik van de door zijn overleden naamgenoot opgetekende gegevens én van diens papieren. Verschillende aan de overledene gerichte brieven werden door hem woordelijk in zijn verhaal ingevoegd en een aantal getuigschriften werd zelfs als bijlage opgenomen. Ook het extract van de resolutie van de Staten-Generaal van 21 augustus 1704, waarin de verlening van een keten van f 800 wordt vermeld, werd letterlijk overgenomen (afb. 3.20). Maar een afbeelding van het present van Staat, waarvan Willem Vleertman er zo veel had ontvangen, ontbreekt. Nergens in het werk is beschreven hoe de door de Hoog Mogende Heren geschonken medailles eruit zagen, welke voorstellingen en opschriften zij hadden of wat zij wogen. Afbeelding en beschrijving zouden beslissend tot vermeerdering van Vleertmans roem hebben bijgedragen, zodat het ontbreken ervan een duidelijke aanwijzing lijkt te zijn dat de stukken in 1742 al niet meer bestonden.

(a) Extract uit het Register der Resolutien van de Hoog Mogenden Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Jovis den eenentwintigsten Augusty 1704.

By Resumptie gedelibereert zynde op de vereeringen, die gegeven behooren te werden, aan de perfoonen alhier overgebragt hebbende de tyding van de victorie, door het leger der Geallieerden by Hogsted, op den vyand behaalt, is goedgevonden en verstaan dat aan de Colonel Parke, alhier gebragt hebbende de eerste tyding, en aan den Colonel Pauton, herwaarts afgezonden met een brief van den Heere Hertog van Marlborough yder zal werden vereert een gouden ketting en medaille, ter waardye van vyftien honderd guldens, aan den Ritmeester Breglet herwaarts afgezonden door den Luitenant Generaal Hompefch een goude ketting en medaille van duizend guldens, en aan de Commissaris *Vleertman* een goude ketting en medaille van agt honderd guldens, die de goudsmid van Hoeke aanstonds zal hebben te maaken.

Accordeerd met 't voorz. Register.

F. F A G E L.

Afb. 3.20 *Levensgevallen van Willem Vleertman, commissaris van de aproches [...].* Door Willem Vleertman, 1742, 54. Extract resolutie van 21 augustus 1704. [verzameling W. Ahlers, Oldenzaal]

*De 'helden van Doggersbank'**De slag bij Doggersbank*

In de vroege ochtend van zondag 5 augustus 1781 raakte een Nederlandse vloot onder bevel van schout-bij-nacht Johan Arnold Zoutman en kapitein Jan Hendrik van Kinsbergen ter hoogte van de Doggersbank, een grote zandbank in het noordelijke deel van de Noordzee, slaags met een Engelse scheepsmacht onder bevel van viceadmiraal Hyde Parker.¹⁶⁸ Beide vloeden dienden als konvooi voor een groot aantal koopvaarders. Ofschoon de Britse schepen moderner waren en aanzienlijk zwaarder bewapend dan de Nederlandse, wisten Zoutman en Van Kinsbergen stand te houden. Na een ongemeen felle strijd die meer dan drieëneuhalf uur duurde, blies de Engelse vloot tegen half twaalf de aftocht (afb. 3.21). De Nederlandse schepen bleven nog enige tijd liggen om hun bereidheid te tonen de strijd te hervatten, maar de Britten maakten geen aanstalten. Tegen vier uur in de middag gaf Zoutman bevel om terug te keren naar de haven van Texel.

De Nederlandse vloot was zwaar beschadigd. Het ergst eraan toe was het schip de *Holland* van kapitein Salomon Dedel: het was zo lek dat pompen niet meer hielp. Uiteindelijk bleek het niet te redden. In het nachtelijke donker, tijdens een hevig onweer werd de meer dan 400 man tellende bemanning, waaronder tientallen gewonden, overgebracht naar een van de andere schepen van de vloot.

Het treffen bij Doggersbank was uiterst bloedig: aan boord van alle schepen speelden zich gruwelijke taferelen af. Volgens een opgave in de *Nederlandsche Jaerboeken* vielen aan Nederlandse zijde 142 doden en 403 gewonden, waarvan velen zeer zwaar verminkt raakten. Aan Engelse zijde waren 104 doden en 339 gewonden te betreuren.¹⁶⁹ Het bekendste slachtoffer aan Nederlandse kant was Wolter Jan Gerrit baron Bentinck, kapitein van de *Batavier*, die nog geen uur na aanvang van het treffen door een kanonskogel aan de linker schouder werd getroffen. Na aankomst in de haven van Texel werd Bentinck dodelijk gewond met een sloep van boord gehaald en naar Amsterdam overgebracht, waar hij in de nacht van 23 op 24 augustus aan zijn opgelopen verwondingen bezweek.

Alhoewel de slag bij Doggersbank geen overwinnaar kende en het gevecht geen enkele invloed op de uiteindelijke uitkomst van de Vierde Engels-Nederlandse Oorlog (1780-1784) had, vierden beide partijen het treffen als een zege. Het eerste officiële bericht over de zeeslag dat de Republiek bereikte, was het van 7 augustus daterende rapport dat schout-bij-nacht Zoutman aan stadhouder Willem V zond. Het bevatte een tamelijk neutrale beschrijving van het verloop van het treffen met de Engelsen en van de gehavende staat waarin de Nederlandse vloot na de strijd

¹⁶⁸ Zie voor een contemporaine beschrijving van de slag: *Nederlandsche Jaerboeken 1781*, 1501 e.v. Het meest uitvoerig is Prud'homme van Reine, *Van Kinsbergen*, 139 e.v.

¹⁶⁹ *Nederlandsche Jaerboeken 1781*, 1521: slachtoffers aan Nederlandse zijde; 1529: slachtoffers aan Britse zijde. Zie over het aantal doden en gewonden aan Nederlandse zijde ook: Sanders, *Doggersbank*.

Afb. 3.21 'Afbeelding, van de Slag op Doggersbank Tusschen de Hollandsche en Engelsche Vlooten [...]'. Door Dirk de Jonge, 1781. Gravure, 42,5 x 28,0 cm. [Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn]

verkeerde. Na deze eerste berichten wachtte men de volgende dag vol ongeduld op nieuws uit Den Helder. In de avond van de 11de augustus kwam het bericht dat de koopvaardijsschepen veilig waren binnengelopen en op 12 en 13 augustus volgden ook de schepen van de oorlogsvloot. Het nieuws van de slag bij Doggersbank verspreidde zich nu als een lopend vuurtje door de Republiek en velen trokken naar Texel om de vloot in te halen.¹⁷⁰

De dank van de stadhouder

Nauwelijks had het nieuws van de terugkeer van de oorlogsvloot Den Haag bereikt of de stadhouder richtte zich per brief tot de officieren en de opvarenden van de vloot. In zijn schrijven prees de admiraal-generaal de heldenmoed van Zoutman en de zijnen, die 'allen lof en onze bijzondere goedkeuring verdiende'. Alle bevelvoerende officieren van de schepen die bij Doggersbank hadden gestreden, ontvingen een kopie van het schrijven met de bedoeling deze ten overstaan van de gehele bemanning te laten voorlezen.¹⁷¹ Diezelfde dag benoemde de stadhouder de kapiteins Van Kinsbergen en Bentinck tot zijn adjudanten-generaal.¹⁷² In de daaropvolgende

170 *Nederlandsche Jaerboeken 1781, 1521.*

171 *Ibid.*, 1531-1532. Zie ook: KHA, Willem V, inv.nr. 2204.

172 NA, VKF, C2.3: aanstellingsakte van Van Kinsbergen.

dagen ontving de stadhouder verschillende officieren van de vloot in audiëntie. Als eerste uiteraard schout-bij-nacht Zoutman, die op 17 augustus met veel egards op Huis ten Bosch werd ontvangen, later ook de kapiteins-ter-zee Dedel, Decker, Van Kinsbergen en Smaasen.¹⁷³

Na de kritiek op zijn handelen van de afgelopen tijd was het succes van Doggersbank voor stadhouder Willem V uiterst welkom. Het bleef dan ook niet bij de algemene dankbrief van 14 augustus 1781. Al de volgende dag schreef kamerheer Sigismund Pierre August, graaf van Heiden Reinestein in vertouwen aan de Oranjegezinde Utrechtse hoogleraar Van Goens dat de prins zeer genegen was om de dapperheid van de officieren van de vloot te belonen én om in de vergadering van de Staten-Generaal hiertoe een voorstel te doen.¹⁷⁴ De lezing van de kamerheer wordt bevestigd door Gijsbert Jan baron van Hardenbroek, die in zijn gedenkschriften een onderhoud weergaf, dat hij de dag daarop met de prins over de actie bij Doggersbank had gehad. In het gesprek liet de stadhouder weten zozeer tevreden te zijn over het moedige gedrag van de opvarenden van de vloot, dat hij erover dacht om persoonlijk naar Texel af te reizen 'teneinde de saken eens selfs op te nemen en spoed aan 't werk te recomanderen'. Tevens overwoog hij de belangrijkste officieren van de vloot in rang te bevorderen én beloningen uit te delen aan de opvarenden.¹⁷⁵ Hoezeer de stadhouder zijn zinnen op die bevorderingen had gezet, bleek reeds twee dagen later: op 18 augustus 1781 werd Zoutman bevorderd tot viceadmiraal en de kapiteins Van Kinsbergen, Van Braam en Dedel tot schout-bij-nacht. Om onvrede te voorkomen bij die officieren die ouder in rang waren, werd ook een aantal van hun bevorderd. Als laatste werd op 23 augustus 1781 baron Bentinck tot schout-bij-nacht bevorderd. De benoeming ging met terugwerkende kracht in op 18 augustus 1781, maar op het moment dat de brief van de stadhouder te Amsterdam werd bezorgd, was de jonge officier net overleden.¹⁷⁶

Van de promoties van 18 augustus profiteerden uitsluitend de hoogste bevelvoerende officieren. Van begin af aan lag het evenwel in de bedoeling van de stadhouder om ook aan de lagere officieren en de gewone opvarenden zijn dank te betuigen. Op 20 augustus spraken Van Heiden Reinestein en de kersverse adjudant-generaal Van Kinsbergen met de stadhouder over allerhande marinezaken. In het onderhoud kwamen ook de beloningen voor de helden van Doggersbank aan de orde. Gesproken werd over de vorm die deze moesten krijgen én over de vraag wie daarvoor in aanmerking dienden te komen. Uitkomst van de besprekingen was dat de stadhouder in de vergadering van de Staten-Generaal een propositie zou indienen om de helden van Doggersbank en de opvarenden van de vloot namens de

173 KB, 78-G-4: audiënties te Den Haag, augustus-september 1781.

174 KB, Van Goens, A67, S.P.A. van Heiden Reinestein aan Van Goens, 15 augustus 1781.

175 *Gedenkschriften Van Hardenbroek*, 31-32 (16 augustus 1781): onderhoud Van Hardenbroek met Willem V.

176 *Nederlandsche Jaerboeken*, 1533-1535.

Generaliteit te belonen en dat hij daarnaast in zijn hoedanigheid van admiraal-generaal van de Unie uit eigen naam onderscheidingen zou verlenen (afb. 3.22).¹⁷⁷

's Avonds laat kreeg T.I. baron de Larrey, geheimsecretaris van de prins, de opdracht om 'eene schets van eene propositie op 't papier te stellen', die de stadhouder in de vergadering van de Staten-Generaal zou presenteren.¹⁷⁸ De volgende dag zond Van Heiden Reinestein de stadhouder Larreys' minuut (afb. 3.23) én een tweede, licht gewijzigde versie, opgesteld door de kamerheer zelf. Beide stukken gingen vergezeld van een korte aanbiedingsbrief én van een memorie van de beloningen, die de stadhouder uit eigen naam aan de opvarenden van de vloot zou uitdelen.¹⁷⁹

In de ochtend van 21 augustus 1781 verscheen de stadhouder inderdaad persoonlijk in de vergadering van de Hoog Mogende Heren van de Staten-Generaal om de door Larrey en Van Heiden Reinestein opgestelde propositie te presenteren (*bijlage II, 158*). Allereerst stelde hij de Staten-Generaal op de hoogte van de drie dagen tevoren door hem gedane bevorderingen. Voorts gaf hij de Hoog Mogende Heren in bedenking om aan viceadmiraal Zoutman een gouden keten te schenken én aan Dedel, Van Braam, Van Kinsbergen, Bentinck, Braak en Staring een gouden medaille hangend aan een lint. Tegelijkertijd zou aan elk van de officieren, onderofficieren, matrozen en soldaten van de zeven schepen, die bij het gevecht betrokken waren geweest, een present gedaan moeten worden van zes maanden gage. De vergadering bedankte de prins voor zijn loffelijke zorg en ijver en hechtte unaniem zijn goedkeuring aan de ingediende propositie, met dien verstande dat de beloning voor de opvarenden werd teruggebracht tot twee maanden extra gage. Tevens stelden de Hoog Mogende Heren vast dat de beloningsmedailles die aan de vlootvoogden werden uitgereikt, elk een waarde van f 1.300 zouden hebben.¹⁸⁰

In de geschiedenis van de Republiek was het optreden van de prins beslist een noviteit en zelfs een unicum: het was voor de eerste én enige maal dat de stadhouder zich persoonlijk tot de Staten-Generaal wendde met het voorstel om vereringen te geven.

Beloningen van de Staten-Generaal

De vervaardiging van de gouden ketting en de zeven medailles voor de helden van Doggersbank (*bijlage I, 1781-2a/g*) zou de nodige voeten in de aarde hebben. Op 31 augustus 1781 zond goudsmid Albert Jansz. de Thomese de vergadering van de Staten-Generaal een verzochtschrift waarin hij liet weten niet over voldoende goud te beschikken om het bestelde te kunnen leveren. Hij vroeg om een voorschot van f 6.000 om daarmee het benodigde goud aan te kunnen aankopen (*bijlage II, 159*).

177 DA, MHR, inv.nr. 427, 20 augustus 1781. Zie ook: Van der Meer, *Van de prins*, 197-198.

178 *Gedenkschriften Van Hardenbroek*, 51-52 (21 augustus 1781): onderhoud Van Hardenbroek met De Larrey.

179 KHA, Willem V, inv.nr. 2204: aanbiedingsbrief, minuut-proposities en memorie.

180 NA, SG, inv.nr. 3615, fol. 871-873 (21 augustus 1781).

distinctions, ou marques distinctives a accordées
 a tous les Officiers, Subalternes & Blessés des
 Equipages des Indes en l'Inde: L'ordonnance
 & qui consistent a faire present aux Contr'Amiraux
 Decker, v. Braam & Kinsbergen, d'un sabre & Croix
Decker, aux Capit. Bentink, v. Brouil & Haring
 d'un sabre & Croix avec le permission de
 porter le plumet blanc sur leur Chapeau d'uni:
 forme, comme les Generaux, aux Capitaines Mulder
 Decker & Witte & 2^d Capitaines Aberson
Haring, Bent & Imara un sabre, aux 1/2
 deux Epauletes sur leurs uniformes & aux
 Cadets de marine une epaulette sur l'epaule
 gauche. Au surplus des medailles a tous
 les Officiers, Bas. Officiers & Blessés des Diff:
 :vers Equipages.

23 Aout

On a des nouvelles de l'ape que L. B. H. comptant

Afb. 3.22 Dagboek van S.P.A. van Heiden Reinestein, kamerheer van stadhouder Willem V. Verslag van een onderhoud met de prins en Van Kinsbergen over de vereringen aan de helden van Doggersbank, 22 augustus 1781. [Drents Archief, Assen. Familiearchief De Milly-Van Heiden Reinestein]

Hoog Mogende Heeren

Het gedrag door den Schout by nacht
Loutmaid en zyne onderhoofden
Officieren, Onderofficieren, Maats,
Zijn en Soldaten, in de actie van
den 5. ^{den} Decemr, met het Engelsch
Edquader, onder de Orde van den
Vice Admiral Parker gehouden,
is ons voorgekomen van dinnaerd
en zoo loffelyk te wezen, dat het
Zelve op eene bysondere en buiten
gewoone wyze verdiend gerecom=
penseert te worden.

Met dat oogmerk hebben wy
den voorn Schout by nacht tot
Vice Admiral, en de drie oudste
der Capitainen, die by de actie ge=
weest zyn, te weeten de Capitainen
Died, van Draam, en van Kusterman
tot Schouten by nacht en Raad=
naris benoemd, ten welken ook de
oudere Schouten by nacht Prochot,
en Graue van Byland, insgelijks
tot Vice Admirals, en den ouderen
Capitain Rietveld tot Schout by
nacht hebben aangekond; en het
is met dat zelfde oogmerk, dat
wy gemeend hebben aan Uwe Hoog
Mog: te moeten in bedenken geuen
of hoogst dezelve niet Eerden Kon=
nen goedvinden, om ten dwyge
van de goedkuringe, en het geneegen
ook van Uwe Hoog Mog: loon
de dapperheid, die hi het Generaal
betoom is door allen, die deel ge=
had hebben aan de bovengem. Actie
den Vice Admiral Loutmaid te
beschikken met eene goud Medaille
hangende aan eene goud ketting;
de des Commanderende Capitainen

Afb. 3.23 Minuut propositie van stadhouver Willem V aan de Staten-Generaal, ter beloning van de helden van Doggersbank. Door T.I. baron de Larrey, 20-21 augustus 1781. [Koninklijk Huisarchief, Den Haag. Archief Willem V]

Nog dezelfde dag werd het rekwest van de goudsmid behandeld en besloten de Hoog Mogende Heren om hem het gevraagde voorschot te verstrekken, te voldoen door mr. Joan Patijn, ontvanger-generaal van het verhoogde last- en veïlgeld.¹⁸¹

Op 28 september 1781 bood De Thomese zes van de zeven medailles en enkele schakels van de ketting ter essaaïering aan (afb. 3.24) (*bijlage II, 160*). Op het gehalte van de medailles en de schakels, dat respectievelijk 23 karaat 7 grein én 23 karaat 10½ grein bedroeg, viel weinig aan te merken, maar tijdens het essaaïeren was gebleken dat De Thomese de medailles niet had geslagen op een waarde van f 1.300, maar van f 800. Waarschijnlijk was dit het gevolg van een onduidelijk verstrekte opdracht. Tevens verklaart dit waarom de goudsmid een voorschot vroeg van f 6.000, terwijl hij voor zeven medailles van f 1.300 elk én de gouden ketting voor Zoutman zeker f 10.000 nodig zou hebben gehad. De Thomese kreeg opdracht om de zes te lichte medailles om te smelten en uit het versmolten goud nieuwe te slaan met een waarde van f 1.300. Het omsmelten deed De Thomese niet zelf: hiervoor schakelde hij zijn collega Engelbart Joosten sr. (1717-1789), óf diens gelijknamige zoon Engelbart jr. (1738-ca. 1805), in. Joosten liet op 12 november schriftelijk weten dat hij de zes te lichte medailles had omgesmolten en 'dat de drie, daar uijtgekoome ijder ter waarde van f 1.300, uijt de bovenstaande ses [...] gesmolten, en dus van een het selve allooij, sijn geweest' (afb. 3.25).¹⁸² Daarop werden de drie nieuwe exemplaren op 6 november in de Generaliteits Muntkamer met de 'Staate Leeuw' gemerkt.

Maar op dat moment was Albert Jansz. de Thomese al niet meer in leven: hij overleed op 1 november 1781. De griffier van de Staten-Generaal, mr. Hendrik Fagel de Oude, droeg op 6 november de Haagse goudsmid Willem Koning voor als nieuwe medailleur van de Staten-Generaal. Koning kreeg opdracht de resterende vier medailles te leveren. De eerste twee stukken werden op 9 november geëssaaïeerd, de twee laatste op de 13de van die maand. Alle stukken hadden een gehalte van 23 karaat 7 grein.

Op 22 januari 1782 dienden de erven De Thomese en Willem Koning hun declaratie in (*bijlage II, 162*). Beide rekeningen werden ter controle aan de Raad van State en de Generaliteits Rekenkamer gezonden, waarna ontvanger-generaal Patijn opdracht kreeg om beide partijen uit te betalen. Dat geschiedde overigens pas nadat Koning en mr. Otto Frederik van der Spijk, curator in de boedel van De Thomese, respectievelijk op 15 en 21 februari 1782 een verzoek om uitbetaling aan de Staten-Generaal hadden gericht (*bijlage II, 163-164*). De rekening voor de zeven medailles en de ketting voor viceadmiraal Zoutman, die een waarde van f 900 had, beliep f 11.264:11, waarvan f 5.105:3 voor Koning en f 6.159:8 voor de erven van goudsmid De Thomese. Van die laatste post restte na aftrek van het op 31 augustus 1781 verstrekte voorschot van f 6.000 nog f 159:8.

181 NA, SG, inv.nr. 3615, fol. 951-952 (31 augustus 1781).

182 De verklaring is in het essaairapport van Marcellis Emants gevouwen.

5. November 1781

Den goudsmid Collège Jan de Thomas van Noor N. M. g. als des
 zilver Medaillier, ordent hebbende ontfangen om, ingevolge des zilver
 Resolucie van den 25 Augusti laatste, te moeten maken seven gouden
 Medaillen, ghes te waarde van f 5000 op den Octavianus geroete
 Stempels van den Staat, en een gouden ketting voor een dierelien,
 alled op voorstel van zynen Doort Heer de Heer Geffelsdonder
 geschikt tot een oecompant van den Heer Vice Admiral Lantman, de
 Schepen by Noyt, de Heer van Boven en Kintbergen, te verstaen van
 de drie Capiteyns des Zee, Bontinck, Boord en Stuurman, voor des,
 zilver gebroede heldenmoet en dapperheid in de Zeebattaille op den 5
 Augusti daer te verren, tegen de Engelsche, voorgevallen, so heeft den
 zilver goudsmid op den 20 Septembris des Muntkammer qualiteits- stiel
 van deelde, en eenige schaedeld van een ketting, gederkinnert voor de
 Medaillen van den Heer Vice Admiral Lantman alleen, om, op de ledert
 van den Lanke, geschikt te worden, Waarop van een der zilver
 zynen ingevonden twee helen collagen, en de Muntzylgoud behandeld,
 de is gebroede deelde te worden in den alloy 20 Car. 7 groye
 en de schaedeld van de ketting voor de vier sijn 25 Car. 30 1/2 groye
 de beide Medaillen is bevonden te worden . 22 Car. 7 groye
 de beide . 20 Car. 7 groye
 de vierde . 22 Car. 7 groye
 de vyfte . 20 Car. 7 groye
 de zesde . 22 Car. 7 groye
 Een mangervende sevende Medaillen lange spade agter wegd gebles
 van, so is eenigen tyd daer om, gederkinnert, om alle de bevoegent
 medaillen te verstaen, en daer deelde, by indoverstien, waeren gebroet
 op f 200 het stiel, om, die, conform de bevoegent Resolucie, te bevoeg
 op f 5000; Waeren de zilver goudsmid Thomas lacht ontfoer, om
 de zilver stiel medaillen te moeten verstaen; en daer van, so versta
het

Afb. 3.24 Verslag van het essai van de medailles en de ketting bestemd voor de helden van Doggersbank. Door essayeur-generaal Marcellis Emants, 5 november 1781. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Generaliteits Muntkamer]

Verklaare ik ondergeteek. Goudsmid in 't Haag, dat van agtien door
 Medailleur J. N. De Thomese de committie bekende goud en de
 des eerste, gemamineerde, Medailles voor de vrye Vrijen Leiffvaaren
 die gedenckteest bekende in de Leiffvaaren op den 11 August 1781, te
 moeten versindt: dat de drie, daer afgekeomen geses, waerde,
 van f 2000, uit de bovverstaende des gestomelen, en dat van een
 het silber alloy, sijn gewest.

Aetum Haag den 12 November 1781

E. B. Joosten

Afb. 3.25 Verklaring van goudsmid E.B. Joosten dat hij de zes door De Thomese gemaakte medailles heeft omgesmolten en dat uit dezelfde massa drie nieuwe exemplaren zijn vervaardigd, 12 november 1781. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Generaliteits Muntkamer]

De bijna 1 cm dikke beloningsmedailles die aan de helden van Doggersbank werden uitgereikt, dragen op de kant de gegraveerde inscriptie: TER BELOONING VAN DE DAPPERHEIT GETOONT IN DE ACTIE OP DOGGERSBANK. 5. AUG. 1781. Op de aan Zoutman vereerde medaille werd het kantschrift nog voorafgegaan door de dedicatie: AAN DE VICE-ADM. ZOUTMAN.¹⁸³ Wat opvalt, is dat de inscripties in het Nederlands en niet in het Latijn zijn gesteld. Die laatste taal was aan het einde van de achttiende eeuw in dit opzicht toch het meest gangbaar.

Van de zeven aan de helden van Doggersbank uitgereikte medailles vonden er in de loop van de negentiende eeuw drie hun weg naar openbare collecties. Het eerste stuk werd op 13 maart 1819 door luitenant-admiraal Van Kinsbergen aangeboden aan de Tweede Klasse van het Koninklijk Nederlands Instituut van Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten, thans de Koninklijke Nederlandse Akademie der Wetenschappen te Amsterdam. Hij had het kort tevoren in een veiling gekocht om

183 Vervolg op Van Loon, nr. 567, nt. 2.

het van de smeltkroes te redden. Uit de aanbiedingsbrief die Van Kinsbergen aan het Instituut stuurde, blijkt dat het stuk met de ring 527½ engels of 811,3 gram woog.¹⁸⁴ Op 27 december 1861 werd de medaille door de Akademie in langdurig bruikleen overgedragen aan Het Koninklijk Kabinet van Munten en Penningen, het tegenwoordige Geldmuseum te Utrecht.¹⁸⁵ De veronderstelling dat de medaille aan Van Kinsbergen zelf zou zijn verleend, is onjuist en berust op een misverstand dat al vroeg in de negentiende eeuw ontstond.¹⁸⁶

Dat Van Kinsbergen niet zijn eigen exemplaar aan het Instituut schonk, blijkt uit de beschrijving die na het overlijden van de luitenant-admiraal werd opgemaakt van de boedel van diens Huis Welgelegen te Apeldoorn. Onder de rubriek 'gemaakt of gewerkt goud' staat de aan hem verleende beloningsmedaille genoemd. Het stuk woog 523¾ engels en werd getaxeerd op f 1.073,69, waarbij f 2,05 per engels werd gerekend (afb. 3.26).¹⁸⁷ Na het overlijden van Van Kinsbergen vielen huis en inboedel toe aan de drie freules Schimmelpenninck van der Oye, die vanaf 1799 bij hem hadden ingewoond. Wat met Van Kinsbergens erepenning geschiedde, nadat Assuëra Johanna op 3 februari 1840 als laatste van de drie zusters was gestorven, is niet bekend.

In maart 1837 werd de medaille die aan de familie Bentinck was geschonken door Rudolf Floris Carel, baron Bentinck van Schoonheten, lid van Gedeputeerde Staten van Overijssel aan het Koninklijk Kabinet voor Munten en Penningen te koop aangeboden. De baron vroeg voor het stuk f 1.500, 'de som, waar voor dezelve hem voor ettelijke jaren uit den boedel zijner tante is toegerekend'.¹⁸⁸ Omdat zijn jaarlijkse budget van f 600 niet toereikend was, wendde J.C. de Jonge, opzichter van het Koninklijk Kabinet, zich op 21 maart tot de minister van Binnenlandse Zaken met het verzoek om een eenmalige subsidie van f 1.500. Op 17 april liet de minister weten niet tot de aankoop van het stuk te willen overgaan, omdat het 'de gewone eerepenning [betrof], welke door de Staten Generaal voor geschenken bestemd werd', en omdat bij hem twijfel bestond 'of de verkrijging der gemelde medaille van genoegzaam belang is in evenredigheid der te besteden som'. De koop ging niet door, waarna de beloningsmedaille van Bentinck zijn weg naar de particuliere handel vond. Op 23 februari 1861 werd het stuk geveild bij de verkoping van het kabinet van dr. Munnincks van Cleeff. Het werd gekocht door mr. J.P. Teding van Berkhout. Op 10 november 1885 werd diens verzameling bij G.Theod. Bom te Amsterdam geveild. Het kapitale stuk bleef in eerste instantie onverkocht, maar werd later voor f 1.400 door Teylers Stichting te Haarlem aangekocht.¹⁸⁹

184 NA, VKF, E2, 13b, Van Kinsbergen aan Tweede Klasse, 13 maart 1819.

185 Archief Geldmuseum, Utrecht, inkomende brieven KPK, kopie van proces-verbaal van overdracht, 27 december 1861. Het stuk heeft het inv.nr. P.06251.

186 Zie voor de onjuiste toeschrijving: *Catalogus KPK*, nr. 3381.

187 NA, VKF, X, fol. 16-17.

188 Archief Staatssecretarie 1813-1840, inv.nr. 4239, 10 april 1837, nr. 80.

189 Teylers Museum, inv.nr.: TMNK.02269.

Eene groote Goude Medaille
van de Slag des Doggersbank
ter beloning van de dapperheid
aan mijnen Lijne Excellentie

door

door het Gouvernemente ten ges
Schenke gegeven, negende vijf
honderd drie en tuintig en drie
knaat Engels, tegen twee guld.
den eenen schijnen het Engels;
Lijnde te Lamen Een duizen
drie en Seventig Guldens negen
en teshy Cente

17043160

Afb. 3.26 Beschrijving van de boedel van J.H. van Kinsbergen. Beschrijving van de aan Van Kinsbergen verleende beloningspenning van de Staten-Generaal, 29 mei 1819. [Nationaal Archief, Den Haag. Collectie Aanwinsten Eerste Afdeling]

Het voorlopig laatste stuk dat zijn weg naar een museale collectie vond was de keten van viceadmiraal Zoutman. In 1887 legateerde diens kleinzoon J.A.A. Zoutman ketting en medaille aan het Haags Gemeentemuseum. Helaas ging dit kostbare stuk tijdens de Tweede Wereldoorlog verloren.¹⁹⁰

De beloningsmedaille verleend aan Evert Christiaan Staring tenslotte, was van juli tot en met september 1900 te zien op de tentoonstelling van het Nederlandse zeewezen, die in Den Haag werd gehouden. Het stuk bevond zich op dat moment nog steeds in familiebezit.¹⁹¹

¹⁹⁰ Mededeling Historisch Museum Den Haag.

¹⁹¹ *Catalogus zeewezen*, nr. 1417. Vermoedelijk is met de 'Doggersbankpenning' de beloningspenning van de Staten-Generaal bedoeld en niet de door stadhouder Willem V gestichte beloningsmedaille. Op dezelfde tentoonstelling waren de keten van Zoutman (nr. 1641) en de penning uit het Koninklijk Penningkabinet (nr. 1173) te zien, de laatste abusievelijk toegeschreven aan Van Kinsbergen. In het eerste geval valt uit de beschrijving op te maken dat het om de beloningsmedaille van de Staten-Generaal ging; in het tweede geval is uitsluitend sprake van een 'penning', waarbij alleen de inhoudelijk deskundige uit de verwijzing naar het *Vervolg op Van Loon* kon opmaken dat het om de medaille van de Staten-Generaal ging.

Afb. 3.27 Beloningsmedailles uitgereikt aan de helden van Doggersbank. Door Albert Jansz. de Thomese en Willem Koning. Stempels door Nikolaas van Swinderen, november 1781. [Geldmuseum, Utrecht (boven) en Teylers Museum, Haarlem (onder)] Beide exemplaren zijn met dezelfde stempels geslagen, maar hebben verschillende ophangingen.

Afb. 3.28 Evert Christiaan Staring, na 1781. Olieverf op doek 58 x 47 cm. [particuliere verzameling]

De medaille die door de Koninklijke Akademie in bruikleen werd gegeven en die zich thans in de verzameling van het Geldmuseum te Utrecht bevindt én de aan Bentincks erven uitgereikte medaille in Teylers Museum te Haarlem zijn geslagen met dezelfde stempels. Beide stukken vertonen op de voorzijde, ter rechterzijde

van het wapen van de Staten-Generaal sporen van dezelfde breuk, die het gevolg was van het 'zinken' van het stempel.¹⁹² Toch bestaat tussen beide bewaard gebleven exemplaren ook een uiterst curieus verschil: de medaille in de verzameling van het Geldmuseum heeft op de rand een oog, terwijl aan Bentincks erepenning een dwarsoog is bevestigd (afb. 3.27). Om de eerste te kunnen dragen, was een ring nodig, waardoor de ketting of het lint werd gestoken. Op portretten van Zoutman en Van Braam is duidelijk hoe dit type medaille werd gedragen. Ook Bentincks medaille heeft een draagring, al bestaat van Staring een portret (afb. 3.28), waarop de kapitein is afgebeeld met zijn medaille op vrij onbeholpen wijze, zonder ring bevestigd aan het lint.

Het verschil in ophanging van de beide bewaard gebleven medailles wijst erop dat zij van verschillende makelij zijn. Immers goudsmid De Thomese vervaardigde kort voor zijn overlijden drie van de zeven beloningspenningen, waarna zijn opvolger Willem Koning de resterende vier exemplaren afleverde. Volgens het rapport dat essayeur-generaal Marcellis Emants opmaakte, leverde De Thomese in september 1781 niet alleen de zes later te licht bevonden medailles, maar ook enkele schakels van de ketting bestemd voor viceadmiraal Zoutman. Het lijkt in dat geval niet te ver gezocht om te veronderstellen dat De Thomese niet alleen de ketting van Zoutman vervaardigde, maar ook de bijbehorende medaille. Het lijkt echter niet mogelijk om met zekerheid te bepalen wie welke medaille maakte.¹⁹³

De uitreiking op het Stadhoudelijk Hof in Den Haag

Uiteindelijk zouden de 'helden van Doggersbank' nog veel meer vereringen ontvangen dan de keten en de zes medailles. Alle opvarenden van de schepen die tegen de Engelsen gevochten hadden, ontvingen, zoals gezegd, twee maanden extra gage. De uitbetaling vond plaats op 6 september 1781 in De Balg bij Den Helder, waar de schepen op dat moment voor anker lagen. Ook de gewonde zeelieden en de nabestaanden van de gesneuvelden deelden mee in de beloning. Volgens een opgave van oktober 1781 betaalde de admiraliteit van Amsterdam in het totaal voor een bedrag van f 84.132 aan extra gage uit.¹⁹⁴

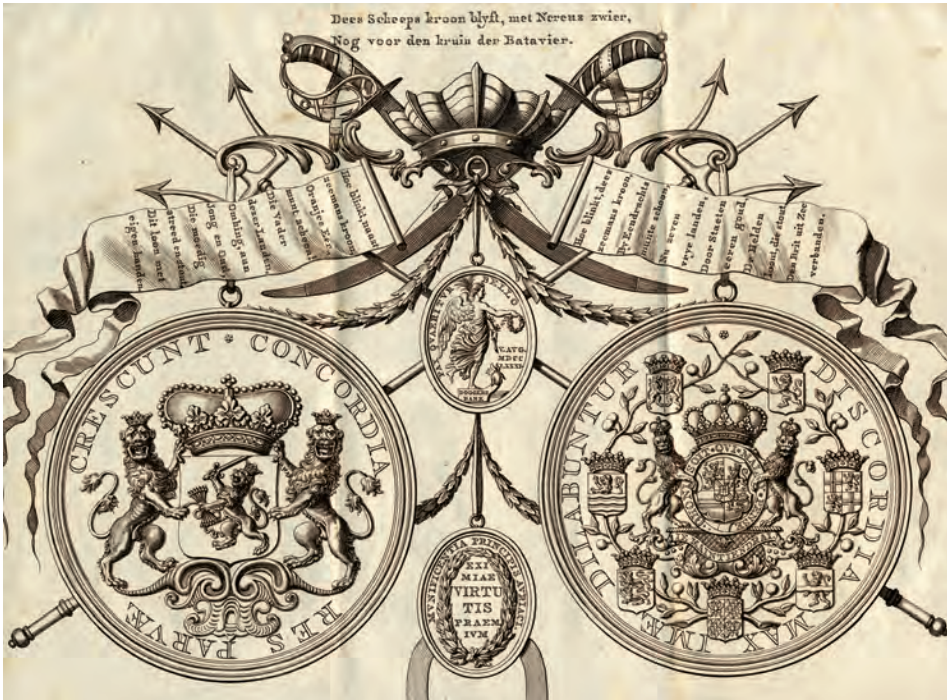
Ook stadhouder Willem V liet zich niet onbetuigd waar het de beloningen aan de opvarenden betrof: op zijn kosten werd een medaille geslagen, die in goud aan de hoofdofficieren van de vloot werd geschonken en in zilver aan de onderofficieren en adelborsten (afb. 3.29). Voorts ontvingen verschillende officieren uit naam van de stadhouder eredegeus, epauletten en witte pluimen op de hoed.¹⁹⁵

192 Cf. infra, hoofdstuk IV, 420-422 en afb. 4.52.

193 Cf. supra, hoofdstuk IV, 417-422 waar nader wordt ingegaan op de door De Thomese en Koning vervaardigde medailles.

194 NA, SG, inv.nr. 5695, admiraliteit van Amsterdam aan Staten-Generaal, 12 oktober 1781.

195 Zie voor de vereringen aan de opvarenden van de schepen die bij Doggersbank streden: Sanders, *Doggersbank*.

Afb. 3.29 De beloningsmedaille van de Staten-Generaal en de ovale Doggersbankmedaille van stadhouder Willem V. Door Noach van der Meer, naar Jacobus Buys, 1782. Gravure, 27 x 20,5 cm. [particuliere verzameling]

Op 29 november 1781 kreeg Willem V de keten en de zes beloningsspelingen van de Staten-Generaal overhandigd met het verzoek om deze in zijn hoedanigheid van admiraal-generaal van de Unie aan Zoutman en de zijnen uit te reiken. De verlening vond de dag daarop om half drie 's middags in het Stadhoudelijk Hof plaats. Ten overstaan van de gecommiteerden van de Staten-Generaal tot de zaken van de zee, vertegenwoordigers van de verschillende admiraliteiten en de hofhouding én in aanwezigheid van de voltallige stadhoudelijke familie, overhandigde Willem V met een korte toespraak aan de helden van Doggersbank niet alleen de door de Staten-Generaal verleende beloningen, maar ook de door hemzelf ingestelde medailles en eresabels. De ceremonie werd besloten met een feestmaal, waarbij verschillende schotels werden opgediend die door versiering en opmaak zinspeelden op de slag bij Doggersbank.¹⁹⁶

Van de vlagofficieren waren alleen schout-bij-nacht Dedel, kapitein Braak en de graaf van Welderen afwezig. Zij waren op het moment van de uitreiking uitgevaren

196 *Nederlandsche Jaerboeken 1781*, 2119-2121.

en zouden hun beloningen later ontvangen. Ook de reeds overleden schout-bijnacht Bentinck deelde posthuum mee in de eer: in de eerste week van december overhandigde stadhouder Willem V de beloningsmedaille van de Staten-Generaal, de Doggersbankmedaille en de eresabel aan V.R. Bentinck, de broer van de overleden scheepsofficier.

Van de uitreikingsplechtigheid bestaat een gravure van Reinier Vinkeles (afb. 3.30) naar een tekening van Jacobus Buys. De gravure dateert van 1788.

Conclusie

In de 208 jaren van haar bestaan reikte de Republiek der Verenigde Nederlanden 1.234 vereringen in de vorm van ketens, kettingen en medailles uit. Deze zijn opgenomen in bijlage I. Toch valt niet uit te sluiten dat een aantal verleningen in deze lijst ontbreekt. Dat heeft te maken met de gebrekkige kwaliteit van het beschikbare bronnenmateriaal én met de ondoorzichtige praktijk van verlening. Met regelmaat werden gedane toekenningen gewijzigd of ingetrokken en werden vereringen geweigerd óf na ontvangst voor contant geld aan de goudsmid verkocht. Uit de zeventiende-eeuwse afrekeningen en uit de achttiende-eeuwse essaairapporten blijkt dat dit laatste geregeld voorkwam en dat de Staten-Generaal ermee instemden dat de goudsmid de door hem gekochte ketens, kettingen en medailles bij een volgende gelegenheid opnieuw aanbood. Dat het aantal daadwerkelijk gemaakte presenten dus beduidend lager moet hebben gelegen dan het aantal van 1.234 verleningen, is zeker. Maar hoeveel lager valt zelfs niet bij benadering te zeggen. Overigens zijn het voornamelijk buitenlandse gezanten die op deze wijze de ontvangen verering te gelde maken. Heel anders lijkt het gesteld met de appreciatie van het geschenk dat aan verdienstelijke zeelieden wordt gegeven: in het eerste, tweede en derde kwart van de zeventiende eeuw is de ketting met bijbehorende medaille een onmisbaar onderdeel van het zeeheldenportret.

Als we gemakshalve een kleine restcategorie buiten beschouwing laten, kunnen we drie duidelijke afgebakende categorieën vereringen onderscheiden, te weten: het diplomatieke present aan gezanten van buitenlandse hoven, de vereringen aan militairen, zeelieden en burgers vanwege verdienstelijk gedrag én de vereringen aan personen die belangrijke berichten overbrengen. Het diplomatieke present komt verreweg het meest voor (70,1 %), de vereringen voor verdienste en aan bringers van belangrijke berichten bijna even vaak (resp. 14,4 en 13,0 %). Het overwicht van het diplomatieke present is van dien aard, dat men de medaille die ertoe behoorde, geregeld aanduidde als ‘ambassadeurspenning’. Maar in de jaren van de Spaanse Successieoorlog is het aantal vereringen aan bodes en boodschappers juist vele malen groter dan het aantal diplomatieke presenten.

Tot 1630 schonken de Staten-Generaal een groot aantal triomfpenningen, aan

Afb. 3.30 Willem V reikt de beloningen uit aan de helden van Doggersbank. Door Reinier Vinkeles naar Jacobus Buys, 1788. Gravure, 15,6 x 9,1 cm. [Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn. Bruikleen Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau]

een zijden lint óf als onderdeel van een keten. Maar daarna veranderde het beeld ingrijpend: anders dan voorheen lieten de Hoog Mogende Heren na de beëindiging van het Twaalfjarig Bestand geen nieuwe triomfpenningen meer slaan. Bijgevolg bestaat in de jaren 1630-1650 ongeveer 80 % van de vereringen uit kettingen zonder medailles. Maar na 1656 verdwijnt de ketting volledig uit beeld: op een handvol uitzonderingen na worden alleen nog maar ketens of medailles vereerd. Klaarblijkelijk werd een ketting zonder enige aanduiding wie de gever was niet langer als een geschikte verering gezien.

De *case studies*, die het tweede gedeelte van het hoofdstuk vormen, leveren een in-

teressante aanvulling op het verkregen beeld. Uit de eerste bijdrage blijkt de enorme omvang van de vereringen die in 1609 bij de sluiting van het Twaalfjarig Bestand werden gegeven. De Hoog Mogende Heren gaven voor meer dan een kwart miljoen gulden aan gouden vaisselles, kettingen en medailles, aan tapijten en damast. Maar nog veel interessanter is de vergelijking tussen het Twaalfjarig Bestand in 1609 en de Vrede van Rijswijk in 1697: het verschil is er een van dag en nacht. Uit alles blijkt dat de Staten-Generaal in 1609 een nieuwkomer waren op het internationale toneel. De Hoog Mogende Heren lijken niet op de hoogte van de geaccepteerde mores en moeten voortdurend door de Engelse en Franse mediateurs worden gesouffleerd: over het aannemen van de presenten van de aartshertogen, over het uitdelen van de aarts-hertogelijke presenten aan de Staatse onderhandelaars voor wie zij zijn bedoeld en over het geven van contrapresenten. Maandenlang sleept de zaak, terwijl het ene gewest na het andere de besluitvorming blokkeert. Het moeten bewogen vergaderingen zijn geweest. Hoe anders gaat het toe in 1697, wanneer de Franse gezanten huiswaarts keren. Het besluit om elk van de drie ambassadeurs te vereren met de gebruikelijke keten van f 6.000 lijkt een hamerstuk: van enige discussie of zelfs rancune jegens de voormalige vijand lijkt volstrekt geen sprake.

Het geval 1697 geeft ook inzicht in de financiële achtergrond van de vereringen: om de verblijfskosten en de presenten van de gezanten die de onderhandelingen bijwoonden te kunnen bekostigen, verzochten de Hoog Mogende Heren de Raad van State om een extraordinaris petitie ten bedrage van f 150.000 op te stellen.

Dat niet alleen aan buitenlandse gezanten vereringen werden gegeven, toont het opmerkelijke verhaal van Willem Vleertman. In een tijdsbestek van nog geen decennium ontvangt de commissaris van de approches acht ketens en vijf medailles. Het maakt Willem Vleertman tot de meest gedecoreerde Nederlander.

En ook het vierde verhaal over de helden van Doggersbank is beslist opmerkelijk. Bijzonder aan dit geval is dat de stadhouder voor de eerste en enige keer het initiatief neemt: hij verschijnt persoonlijk in de vergadering om aan de Hoog Mogende Heren het voorstel te doen de vlagofficieren van de vloot te vereren. Daarnaast vallen er enkele toevalligheden voor, die interessante details opleveren aangaande het vervaardigingsproces. Zo blijkt tijdens het essai dat de medailles op een te geringe waarde zijn geslagen én komt de goudsmid die keten en medailles moet leveren te overlijden, nog voordat hij zijn opdracht volledig heeft voltooid. En evenals de bijdrage over Willem Vleertman toont het verhaal van de helden van Doggersbank nogmaals duidelijk aan dat het bij de vereringen van de Staten-Generaal beslist niet uitsluitend om het 'ordinaris afscheidspresent' voor vertrekkende buitenlandse gezanten ging.

IV

De presenten: medailles en kettingen

In hoofdstuk II hebben we gekeken naar de procedures. We hebben gezien door wie en op welke wijze de besluiten werden genomen om vereringen te geven, wie de bestelde presenten maakte en leverde, hoe ze werden betaald en uit welke posten dit geschiedde en waar, wanneer en hoe ze werden uitgereikt. In hoofdstuk III ging het over de personen. We hebben gekeken naar het totale aantal verleningen, naar de verschillende soorten gedecoreerden en naar de verhouding tussen ketens, kettingen en medailles. In dit hoofdstuk staan de presenten centraal. Daarbij ligt de nadruk op de medailles die werden uitgereikt. Hoe zagen deze eruit, welke wijzigingen en ontwikkelingen hebben daarin in de loop van de tijd plaats gevonden? Door wie en hoe werden de benodigde medailles gemaakt?

Triomfpenningen, 1588-1628

Inleiding

Al in hun vergadering van 26 september 1578 besloten de Hoog Mogende Heren ‘de faire grever la forme d’une médaille, pour de celles que l’on forgera, faire présens a ceulx quy le mériteront pour leurs services, faictz pour la patrie et Estatz’ (*om een vorm te laten slaan, waarmee men medailles kan gieten, die men kan vereren aan degenen die dat verdienen vanwege hun diensten aan het land en de Staten*) (*bijlage II, 1*). De vergadering wees enkele gedeputeerden uit haar midden aan om zich te buigen over de vorm die de nieuwe beloningspenning diende te krijgen. Toch zou het besluit uiteindelijk geen navolging vinden. Van een dergelijke medaille ter beloning van verdienste jegens het vaderland lijkt het voor de sluiting van het Twaalfjarig Bestand in 1609 nooit te zijn gekomen.¹ Op dat moment waren de omstandigheden er niet naar: de politieke en institutionele ontwikkelingen waren in

¹ Van Kerkwijk, ‘Vereeringspenningen’, 3: ‘ik weet niet, of aan dit besluit uitvoering gegeven is, maar vermoed van niet, daar ik geen penning heb kunnen opsporen, die in 1578 of 1579 vervaardigd is en als vereringspenning dienst zal hebben gedaan’.

die jaren nog te zeer in beweging. Veel van de gewesten die in september 1578 een dergelijk voornemen uitspraken, zouden enkele jaren later tot twee lijnrecht tegenover elkaar staande staatsverbanden behoren.

Dat op den duur aan een eigen beloningsmedaille bepaald behoefte bestond, blijkt wel uit het feit dat aan het grootste deel van de kettingen die de Staten-Generaal uitreikten één of meer medailles hingen. Toch zou het nog een halve eeuw duren, vooraleer de Hoog Mogende Heren met een door essayeur-generaal Laurens van Teylingen in 1628 gesneden beloningspenning over een dergelijke medaille beschikten. Tot die tijd werden aan de gouden kettingen die aan vertrekkende ambassadeurs en verdienstelijke burgers, militairen en zeelieden werden geschonken, zogenaamde 'triumfpenningen' gehangen. Deze danken hun naam aan het feit dat zij zijn geslagen ter gelegenheid van de successen die de Republiek boekte in de strijd tegen de vijand. Vervaardigd in de gewestelijke munthuizen, waar de verschillende provinciale munten werden geslagen, doen de triumfpenningen met hun lage, bijna vlakke reliëf wat uiterlijk betreft denken aan grote muntstukken.²

De oudste triumfpenningen die door de Staten-Generaal werden verleend, lijken te dateren uit de jaren tachtig van de zestiende eeuw. Uit de resoluties blijkt niet dat de Hoog Mogende Heren zelf opdracht gaven tot het snijden van de stempels van de penningen, die het ontzet van Leiden in 1574 en het vergaan van de Spaanse Armada in 1588 tot onderwerp hebben. Mogelijk betreft het hier opdrachten van andere generaliteitscolleges, zoals de Raad van State, of van gewestelijke overheden, zoals de Staten van Holland. Maar ook valt niet uit te sluiten dat het ontstaan van deze triumfpenningen een gevolg is van het particuliere initiatief van de muntmeesters en stempelsnijders van de gewestelijke munthuizen, voor wie de vervaardiging van medailles op de door de Republiek behaalde overwinningen ongetwijfeld een niet onaardige bron van inkomsten bleek te zijn.³ Van de penning op de inname van Geertruidenberg in 1593 staat vast dat de stempels ervan werden gesneden op last van de Raad van State (*bijlage II*, 6).⁴ Van al deze triumfpenningen bestelden de Staten-Generaal en andere gewestelijke en lokale overheden gouden afslagen om deze als eerbewijzen te kunnen schenken. Tegelijkertijd werden aan de munthuizen afslagen in zilver verkocht aan geïnteresseerde particulieren.⁵

Ter gelegenheid van de inname van Breda met het turfschip in 1590 werden aan de Munt van Holland 76 gouden beloningspenningen vervaardigd. Deze waren bestemd voor de soldaten die zich in het schip hadden laten insluiten en de aanslag op de vesting hadden uitgevoerd (*bijlage II*, 2-5). Staten-Generaal, Raad van State en

² Zie over triumfpenningen: Van Kerkwijk, 'Vereeringspenningen', 1-12, Roovers, 'Triumfpenningen', Sanders, 'Awards', id., 'Haags goud', 47-48 en id., 'Penningen ter beloning'.

³ Voor een vergelijkbaar verschijnsel bij de vervaardiging en uitgave van prenten, zie Horst, 'Deur Gods genade', 17 en 32; Klinkert, 'Nassau in het nieuws', 35.

⁴ Cf. *supra*, hoofdstuk I, 38-41.

⁵ Over de particuliere markt in deze tijd is niets bekend.

stadhouder Maurits werkten op dit punt eendrachtelijk samen, zodat moeilijk te zeggen valt wie uiteindelijk de opdracht gaf tot het laten maken van de benodigde medailles. Er zijn in elk geval geen aanwijzingen dat de Staten-Generaal of enig ander college nadien extra afslagen bestelden om die aan anderen uit te reiken. Dat veranderde toen in augustus 1594 werd besloten om triomfpenningen op het ontzet van Coevorden en de reductie van Groningen te laten maken. De Hoog Mogende Heren bespraken het ontwerp van de medaille in hun vergadering en hechtten er hun goedkeuring aan. Vervolgens lieten zij de benodigde stempels op hun kosten snijden (*bijlage II, 11-13*). De bestelde penningen waren bedoeld voor de leden van de Staten-Generaal zelf, maar in de daarop volgende jaren werd de triomfpenning op Coevorden en Groningen geregeld gebruikt als onderdeel van het present dat aan vertrekkende gezanten en verdienstelijke burgers werd geschonken.

De penning van 1594 zou de eerste zijn in een reeks van triomfpenningen, die op last van de Staten-Generaal werden geslagen. Vooral in de jaren 1597-1604 zouden de Staten-Generaal met regelmaat nieuwe triomfpenningen laten slaan. Doorgaans hadden de penningen, die op een enkele uitzondering na aan de Munt te Dordrecht werden vervaardigd, op de voorzijde een afbeelding die betrekking had op het behaalde succes, veelal in de vorm van een kaart of een uitbeelding van de strijd. In sommige gevallen refereert het opschrift aan de door de Staten-Generaal verstrekte opdracht. Tijdens het Twaalfjarig Bestand in 1609 zijn er vrijwel geen militaire successen meer die herdacht moeten worden. Nadien werd op last van de Staten-Generaal nog wel een aantal triomfpenningen vervaardigd, maar deze hadden betrekking op elders behaalde militaire successen, zoals de verovering van Gulik in 1610 en de verovering van de zilvervloot in 1629, óf op bijzondere politieke of diplomatieke ontwikkelingen, zoals de teruggave van de pandsteden Den Briel en Vlissingen in 1616 en het in 1619 met de republiek Venetië gesloten verbond.

Alle triomfpenningen die tussen 1594 en 1616 op last van de Staten-Generaal werden gesneden, waren in eerste instantie bedoeld als geschenk voor de Hoog Mogende Heren zelf. Aan de Munt te Dordrecht werden dan ook telkens enkele tientallen gouden afslagen tegelijk besteld. Nadien werden met enige regelmaat nabestellingen van één of enkele exemplaren gedaan, die vervolgens als onderdeel van een keten werden uitgereikt. In 1594, 1596 en 1603 werden extra medailles besteld, bestemd voor naar het buitenland vertrekkende Staatse gezantschappen om deze bij voorkomende gelegenheid uit te delen. De triomfpenningen waartoe in 1619, 1620 en 1629 opdracht werd gegeven, waren niet langer bestemd voor de gedeputeerden ter Staten-Generaal, maar voor specifieke doelgroepen: de theologen die in 1618 en 1619 de synode van Dordrecht bijwoonden, de leden van het Venetiaanse gezantschap dat in september 1620 de ratificatie van het verbond met de Republiek meebracht én de bevelvoerende officieren die in 1629 in de baai van Matanzas de zilvervloot veroverden.

Ter bescherming tegen namaak en imitatie verzochten de muntmeesters en stem-

pelsnijders de Staten-Generaal om een octrooi op de door hen gesneden medailles, dat gedurende een aantal jaren de exclusieve vervaardiging, levering en verkoop garandeerde. Zo verkreeg Willem van Bylaer, stempelsnijder aan de Munt van Holland, op 17 mei 1619 voor de tijd van drie jaar een octrooi op de door hem gesneden triomfpenning op de synode van Dordrecht (*bijlage II*, 69). Daarbij werd aan alle ingezetenen van de Republiek verboden om niet alleen deze triomfpenning, maar ook alle andere ‘grootte triumph ende Memorie penningen die zij [de Staten-Generaal] geduerende de oorloge als daerna inde trefues hebben doen maecken’ op enigerlei wijze ‘nae te gieten, ofte doen naegieten, ofte vercoopen, int cleijn ofte int groot, van goet ofte slecht gout, ende van goet ofte fijn Cappel silver, al waeren die oock schoon in andere Coninckrijcken ofte Republijcken naegegotten’.⁶ Uit het octrooi blijkt dat triomfpenningen al geruime tijd werden nagemaakt en verkocht, waarbij een lager gehalte goud en zilver werd gebruikt, ‘tot grootte oneere ende cleijnicheijt van haere Hoog Mogenden ende bedroch van deser landen Ingesetenen, die mejnen dat het is goet fijn gout ende goet fijn Cappel silver’. Om aan het octrooi bekendheid te geven, werd het Van Bylaer toegestaan om er bij Hillebrant Jacobs, drukker van de Generaliteit, exemplaren van te laten drukken.⁷ Tevens werden de medailles zelf voorzien van de aanduiding ‘cum privilegio’.⁸

Met name na de inname van Groningen in 1594 en de zeer succesvol verlopen veldtocht van het jaar 1597 nam het aantal triomfpenningen explosief toe. Sommige werden geslagen op last van gewestelijke en stedelijke overheden, andere vermoedelijk op initiatief van de muntmeesters en stempelsnijders van de provinciale munthuizen zelf. Zo noemt Van Loon in zijn *Beschrijving der Nederlandsche historipenningen* niet minder dan acht triomfpenningen op de overwinningen van het jaar 1597.⁹ Van vier van deze stukken is bekend dat ze werden geslagen op last van de Staten-Generaal of een van de andere gewestelijke of stedelijke overheden. En de reeds eerder vermelde lijst van ‘stempels van de vereerpenningen’ van de Staten van Utrecht uit juni 1635 geeft een goed overzicht van de triomfpenningen die het gewest in het eerste decennium van de zeventiende eeuw liet slaan (afb. 1.3).

Na de hervatting van de strijd in 1621 voelden de Staten-Generaal kennelijk niet meer zo veel voor een nieuwe wildgroei aan triomfpenningen. In eerste instantie verleenden zij Willem van Bylaer op 15 februari 1623 nog wel een octrooi op zijn penning op het ontzet van Bergen op Zoom in 1622 (*bijlage II*, 79)¹⁰, maar toen de stempelsnijder de Hoog Mogende Heren op 13 mei een zilveren afslag aanbood en daarbij om een beloning verzocht om de stempels en ponsoenen te kunnen maken,

6 In de praktijk beschermde het octrooi alle door Willem van Bylaer én diens vader Gerard van Bylaer op last van de Staten-Generaal gesneden triomfpenningen.

7 Na afloop werd het octrooi met drie jaar verlengd: NA, SG, inv.nr. 3181, fol. 206 (14 mei 1622).

8 Zie Scharloo, ‘Images’, 23 en bijlage.

9 Van Loon, *Historipenningen*, I, 493-499.

10 Zie voor het octrooi: NA, SG, inv.nr. 12302, fol. 309 (15 februari 1623). De penning is beschreven bij Van Loon, *Historipenningen*, II, 149.2; Roovers, ‘Triumphpenningen’, nr. 46.

weigerde de vergadering het geschenk te aanvaarden en de gevraagde beloning te geven. In plaats daarvan werd besloten dat men ‘aen alle de Collegien van de Generaliteijt Sal doen aenseggen ende vermaenen, voertaen tot laste van tlandt geen goude ofte silvere penningen te laten maken off slaen onder wat pretext off couleur’ (*bijlage II, 80*). Uiteindelijk lijkt de resolutie niet echt van kracht te zijn geworden: de tekst komt uitsluitend in het kladregister voor en is in de net-resoluties niet opgenomen. Ook lijkt er geen uitgaande brief aan andere generaliteitscolleges te bestaan.¹¹ Toch lijkt rond deze tijd de in de munthuizen van de Republiek geslagen triomfpenning beslist op zijn retour.

Het is vaak niet goed mogelijk om exact vast te stellen, welke triomfpenningen door de Staten-Generaal werden uitgereikt. Dat heeft te maken met het bronnenmateriaal, dat geregeld onvolledig en doorgaans weinig eenduidig is. Zo komt het meer dan eens voor dat een door de Hoog Mogende Heren toegekende verering in de resoluties wordt aangeduid als een ketting, terwijl uit de betalingsordonnantie blijkt dat ook een medaille werd geschonken. Soms blijkt uit resolutie of betalingsordonnantie om welke triomfpenningen het gaat: ze worden bij naam genoemd of aangeduid met omschrijvingen als ‘een gouden triomfpenning des voorgaenden jaers’. Maar in de meeste gevallen ontbreekt een nadere omschrijving van de uit te reiken medaille en blijft onduidelijk welke triomfpenning aan de geschonken ketting werd gehangen. En in het geval van de in augustus 1594 door de Staten-Generaal bestelde triomfpenning op het ontzet van Coevorden en de inname van Groningen en de triomfpenning op de in 1597 behaalde overwinningen, blijkt het zelfs niet eens mogelijk om met volledige zekerheid vast te stellen, welke van de triomfpenningen op last van de Hoog Mogende Heren zijn vervaardigd.

Daarbij komt ook de vaak chaotische praktijk van verlening en bestelling, die het vrijwel onmogelijk maakt om te bepalen welke penningen werden verleend en hoeveel van elk soort werden uitgereikt. Zo komt het voor dat de Staten-Generaal besluiten een ketting te vereren, om er vervolgens een aantal dagen later nog één of meer medailles aan toe te voegen. En ook komt het voor dat men besluit om de waarde van een reeds toegekende ketting of medaille te vergroten.

De betalingsordonnanties bevestigen het geschetste beeld: soms worden de triomfpenningen rechtstreeks betrokken van de muntmeester, maar in andere gevallen worden zij besteld door de ontvanger-generaal of door de goudsmid die de bijbehorende ketting leverde. En incidenteel wordt de betalingsordonnantie afgegeven op naam van de gedecoreerde, waarbij aan hem een bedrag wordt betaald om zelf een ketting of medaille aan te schaffen. Zo ontving het Britse lid van de Raad van State Sir George Gilpin op 24 december 1597 een bedrag van f 1.500 ‘in voldoening

¹¹ NA, SG, inv.nr. 48, fol. 162 (13 mei 1623) = Roelevink (ed.), *RSG 1623-1624*, nr. 950. De resolutie werd door een klerk in de minuten bijgeschreven. In de dubbelen (inv.nr. 3182) komt de aanbieding door Van Bylaer niet voor.

ge van de vereeringe van de gouden kettinge van gelijkjer weerde'.¹² Of de ontvanger het bedrag daadwerkelijk gebruikte om zelf de voorgestelde beloning te laten maken, valt met geen mogelijkheid meer te achterhalen. En ook de praktijk om enkele tientallen penningen tegelijk te bestellen, waarvan een aantal bij de griffier of de ontvanger-generaal in voorraad werd gehouden om op gezette tijden te worden uitgedeeld, maakt het beeld er bepaald niet duidelijker op. Vooral als de bestelde triomfpenningen zijn bedoeld om te worden meegegeven aan naar het buitenland vertrekkende Staatse gezantschappen. Na terugkeer resteerde dan altijd nog een aantal medailles, die vaak lang nadien nog werden weggeschonken.

Triomfpenningen, waarvan de Staten-Generaal afslagen bestelden

In de laatste jaren van de zestiende eeuw en in 1609 bestelden de Staten-Generaal gouden afslagen van triomfpenningen op het ontzet van Leiden, het vergaan van de Spaanse Armada's van 1588 en 1596, op de inname van Geertruidenberg in 1593 en op de sluiting van het Twaalfjarig Bestand en de verdragen met Engeland en Frankrijk in 1609. Zij hingen de door hen bestelde medailles aan de kettingen die zij uitreikten, of gaven ze mee aan de Staatse gezantschappen die op het punt stonden naar het buitenland te vertrekken om daar onder de hofdignitarissen uit te delen. De stempels voor deze triomfpenningen, die niet in opdracht van de Hoog Mogende Heren waren gesneden, berustten aan de Munt te Dordrecht. Er zijn verschillende voorbeelden dat bestuurscolleges bij de Muntmeester voor eigen gebruik gouden exemplaren van dergelijke triomfpenningen bestelden.¹³

Het ontzet van Leiden in 1574

Eind oktober 1573 begon de hertog van Alva met de belegering van Leiden. De stad was goed voorbereid, en toen de troepen van Valdéz naar Mook vertrokken, moest Alva's opvolger Requesens het beleg in maart 1574 onverrichter zake afbreken. Maar in de nacht van 25 op 26 mei keerden de Spaanse troepen terug om de belegering te hervatten. Ditmaal was Leiden veel minder goed toegerust: het stadsbestuur had geen grote voedselvoorraden ingeslagen, geen extra troepen geworven en de door de belegeraars opgerichte verschansingen niet afgebroken. Terwijl de Spanjaarden ongehinderd de stellingen van het eerste beleg weer innamen, brak in de stad al snel hongersnood uit. De situatie werd zo ernstig dat 1/3 deel van de 18.000 inwoners van de stad als gevolg van honger en ziekten overleed. Pas in september kwam er hulp voor de ingesloten stad, toen watergeuzen de dijken bij Rotterdam en Capelle aan den IJssel doorstaken en het polderland onder water zetten. Toen een noordwesterstorm opstak en het water de stad bereikte, vluchtten de Spaanse

¹² NA, SG, inv.nr. 12503, fol. 229 (24 december 1597).

¹³ Cf. supra, hoofdstuk I, 46-47: penning op de synode van Dordrecht, 1619 en infra, 336-337: penning op de inname van Geertruidenberg in 1593.

troepen en konden de schepen onder leiding van de Zeeuwse admiraal Lodewijk van Boisot de stad binnenvaren.¹⁴

In de maanden na het ontzet van de stad werden aan een aantal betrokkenen vereringen gegeven. Zo werd op 1 november 1574 een betalingsordonnantie geslagen ten behoeve van goudsmid Jan Cornelisz. Lamberts ter waarde van f 629:13 vanwege de levering van een gouden ketting van 26½ once, bestemd voor Boisot 'geschonken in recompense van sijne getrouwe diensten tot ontsettinge der stad Leyden'.¹⁵ En ook de magistraat van de ontzette stad liet zich niet onbetuigd: uit de jaarrekening van thesaurier Cornelis van Noorden blijkt dat de Leidse magistraat in de maanden na het ontzet herhaalde malen bij de goudsmiden Jan Lucas van Wassenaar, Claes Ghijsbrecht Coopal en Cornelis Ghijsen van Campen gouden en zilveren penningen bestelde, die aan officieren van leger, schutterij en vloot werden geschonken.¹⁶ Doorgaans lijkt het hier te gaan om afslagen in goud en zilver van tijdens het beleg gangbare noodmunten, zoals blijkt uit de betaling op 3 november 1575 aan goudsmid Coopal 'voor een stuk *gouds* bij hem gemunt in maniere van het fatsoen van vijf stuivers die tijdens het eerste beleg gangbaar en geslagen zijn geweest'.¹⁷ En ook het betrekkelijk geringe gewicht van de geschonken stukken lijkt een duidelijke aanwijzing dat we hier niet van doen hebben met de triomfpenning, waarvan de Staten-Generaal verschillende malen afslagen bestelden.

Over het ontstaan van de triomfpenning op het ontzet van Leiden valt weinig met zekerheid te zeggen. Duidelijk is alleen dat de medailles werden geslagen aan de Munt van Holland te Dordrecht en dat de stempels werden gesneden door de aan deze Munt verbonden 'ijzersnijder' Gerard van Bylaer. Maar niet zeker is of de stempels in opdracht werden gesneden en wanneer dit precies geschiedde. Volgens Scharloo gebeurde dit in elk geval niet vóór 1585.¹⁸

Op de triomfpenning wordt het ontzet van Leiden vergeleken met het in het Oude Testament beschreven beleg van Jeruzalem door de Assyrische koning Sanherib, dat rond 700 v. Chr. plaats vond.¹⁹ De voorzijde vertoont de door God gezonden engel, die de Assyrische soldaten uit het legerkamp verjaagt en doodt. In het verschiet is het silhouet van de stad Jeruzalem te zien. Op de keerzijde is het silhouet van Leiden afgebeeld en daarvoor, in vogelvluchtperspectief, de omgeving van de stad. Her en der zijn Spaanse soldaten afgebeeld die met het geweer op de schouder

14 Groenveld, 'Leiden'.

15 NA, SvH, inv.nr. 10, fol. 171 (1 november 1574).

16 Rammelman Elsevier, z.p. Zie voor de rekeningen: RAL, SAL, inv.nr. 7446, fol. 380-381 en inv.nr. 7447, fol. 433.

17 Van Gelder, *Noodmunten*, 21-24.

18 Scharloo, 'Images', 24: 'there are no indications that the medal was made before 1585'. Van Loon, *Historipenningen*, I, 193 dat 'de opperhoofden der verlosseren [...] zoo door de Staaten van Holland, als door de verlostten [wierden] beschonken met goude ketenen en gedenkpenningen, op welke het ontzet van Leyde stondt afgebeeld', lijkt niet geheel correct. Net als Van Loon dateert Van Kerkwijk, 'Vereeringspenningen', 2 de penning op 1574.

19 Zie Oude Testament II Koningen, 19.

wegvluchten. Rechtsonder naderen de schepen van de watergeuzen, die de stad ontzetten. Het omschrift dat op de voorzijde begint en op de keerzijde doorloopt, luidt: · VT · SANHERIB · A · IERVSALEM / 2 · REG · 19 · / SIC · HISPA(ni) · A · LEYD(a) · NOCTV · FVG(erunt) / 3 · OCTO(bris) · 1574 (*Zoals Sanherib van Jeruzalem, 2. Koningen 19, zo vluchtten de Spanjaarden in de nacht van Leiden, 3 oktober 1574*) (afb. 4.1).²⁰ De medaille heeft een diameter van 47 mm.

In de jaren negentig van de zestiende eeuw bestelden de Staten-Generaal tot twee maal toe een gouden exemplaar van de Leidse penning. Op 7 april 1592 besloten zij om Van Bylandt (*bijlage I, 1592-1*), ambassadeur van de Duitse keizer, een keten te schenken met een waarde van f 1.500 à f 2.000, met een penning. Op 13 april werd de keten in de vergadering van de Hoog Mogende Heren gewogen.²¹ Uit de eveneens op 13 april 1592 gedateerde betalingsordonnantie blijkt dat de ketting 55 onces en 4 engels woog en inclusief fatsoen f 1.876:8 kostte, maar dat niet één, maar twee gouden triomfpenningen in rekening waren gebracht: de ene op het vergaan van de Spaanse Armada, de andere op het ontzet van Leiden. De beide penningen wogen tezamen 4 onces en 6 engels en kostten met fatsoen van 28 stuivers f 139 gulden, hetgeen het totale bedrag voor ketting en medailles bracht op f 2.015:8.²² Ontvanger-generaal Philips Doubleth kreeg opdracht het bedrag uit te betalen aan Nicolaes Thomassen, vermoedelijk de goudsmid die de ketting vervaardigde en de medailles bij de Munt te Dordrecht bestelde.²³

Nog dezelfde dag lieten de gedeputeerden Van der Hell en Sloeth en de Hollandse landsadvocaat Oldenbarnevelt, die opdracht hadden gekregen om de keten aan Van Bylandt te overhandigen, weten dat de ambassadeur weigerde het present te aanvaarden, waarna werd besloten dat men 'voer eenen dach off twee de zaecke inzien zal, ende ondertusschen sonderen, waerane het faelt ende anderssins'. Op 28 april verscheen de ambassadeur in de vergadering om afscheid te nemen, maar ondanks herhaald aandringen bleef hij bij zijn weigering om het geschenk te aanvaarden.²⁴ Ongetwijfeld zal de Habsburgse ambassadeur er niet veel voor hebben gevoeld om een geschenk van de opstandige gewesten aan te nemen. Maar wellicht heeft de weigering ook te maken met de in zijn ogen aanstootgevende afbeelding op de keerzijde van de triomfpenning, waar onder de geblinddoekte vorsten ook de Duitse keizer, de heer die hij vertegenwoordigde, was uitgebeeld.²⁵

Op 13 mei besloten de Staten-Generaal om de door Van Bylandt geweigerde keten aan te bieden aan de Friese stadhouder Willem Lodewijk (*bijlage I, 1592-3*). Uiteindelijk zou deze het geschenk in dank aanvaarden, evenwel met slechts één

20 Van Loon, *Historipenningen*, I, 193-195; Roovers, 'Triomfpenningen', nrs. 16-17.

21 NA, SG, inv.nr. 3128, fol. 68 (13 april 1592) = Japikse (ed.), *RSG 1590-1592*, 601.

22 *Ibid.*, inv.nr. 12503, fol. 74 (13 april 1592).

23 Over Nicolaes Thomassen is verder niets bekend.

24 NA, SG, inv.nr. 3128, fol. 69 (13 april 1592) en fol. 109 (28 april 1592) = Japikse (ed.), *RSG 1590-1592*, 601.

25 Cf. infra 333-335 en afb. 4.2.

Afb. 4.1 Triomfpenning op het Ontzet van Leiden, 1574. Door Gerard van Bylaer, vanaf circa 1585. Goud, 47 mm, 43,7 gram. [Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn. Bruikleen Stichting tot Instandhouding Van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden]

van beide medailles. Op 20 april besloot de vergadering om Johannes Lodingius (*bijlage I, 1592-2*), gezant van wijlen Johannes Casimir, graaf van de Palts, te vereren met een triomfpenning op het vergaan van de Spaanse Armada. Hiervoor werd de andere medaille gebruikt die aan de door Van Bylandt geweigerde keten hing.

Een tweede exemplaar van de penning op het ontzet van Leiden werd op 18 januari 1598 aan de Franse ambassadeur Paul Choart, heer van Buzenval (*bijlage I, 1598-1*) vereerd (*bijlage II, 18*). Al in november 1596 had de vergadering besloten om Buzenval en de Engelse raadsheer Gilpin een keten van *f* 700 à *f* 800 te schenken, zodra de ratificatie van het Drievoudig Verbond zou zijn ontvangen.²⁶ Aan die resolutie werd pas gehoor gegeven toen beide gezanten huiswaarts keerden. Toen Buzenval in januari 1598 aangaf naar Frankrijk te vertrekken, besloot de vergadering hem een gouden ketting te schenken ter waarde van *f* 1.500 én een exemplaar van alle gouden penningen die de laatste vier à vijf jaar ‘voor trophoen’ waren geslagen. Daarop werd muntmeester Jacob Jansz. de Jonge aangeschreven met het verzoek om vier gouden triomfpenningen te munten: op de inname van Groningen (1594), het ontzet van Leiden (1574), de verovering van Geertruidenberg (1593) en het vergaan van de Spaanse Armada (1588). Curieus is dat in het schrijven tot op het aas nauwkeurig werd aangegeven, wat elke penning diende te wegen.²⁷ Op 20 januari werd de keten in de vergadering getoond. Uit de betalingsordonnantie die dezelfde datum draagt, blijkt dat aan de ketting uiteindelijk niet vier maar vijf triomf-

²⁶ NA, SG, inv.nr. 3136, fol. 544 (7 november 1596) = Japikse (ed.), *RSG 1596-1597*, 88, nt. 1.

²⁷ *Ibid.*, inv.nr. 4888, minuut uitgaande brief aan Jacob Jansz. de Jonge, 19 januari 1598. De medaille op Groningen diende 3 once 1¼ engels te wegen, die op Leiden 2 once 18 engels en die op Geertruidenberg 2 once 13¼ engels. Het gewicht van de penning op de Armada wordt niet genoemd.

penningen werden gehangen (*bijlage II, 19*).²⁸ Het vijfde stuk was de triomfpenning ‘vande Ligue’, het in 1596 met Engeland en Frankrijk gesloten Drievoudig Verbond. De vijf penningen wogen tezamen 15 onces $6\frac{3}{4}$ engels.

Overigens werd de penning op het Leids ontzet niet alleen door de Staten-Generaal uitgereikt. Behalve aan de Leidse hoogleraar Josephus Justus Scaliger (afb. 1.4) besloten de Staten van Holland in 1597 om Guillaume de Hallot, heer van Dommarville, luitenant-kolonel in Staatse dienst en militair gouverneur van Frederik Hendrik, een gouden keten te schenken. De ketting had een waarde van ongeveer f 800; daarbij ontving de luitenant-kolonel ook een medaille op het ontzet van Leiden. En in 1594 had ook de universiteit van Leiden een gouden exemplaar van de penning op het ontzet besteld, dat aan de Leidse hoogleraar Franciscus Junius sr. werd vereerd.²⁹

Van de Leidse triomfpenning bestaan twee verschillende keerzijdestempels. Naast de hierboven afgebeelde penning bestaat er nog een variant, waarop de schans van Zoeterwoude hevig brandt.³⁰ Het in afb. 4.1. getoonde keerzijdestempel werd in elk geval nog in of kort na 1622 gebruikt: in de verzameling van het Rijksmuseum bevindt zich een zilveren exemplaar van de penning op het ontzet van Leiden, overgeslagen op een penning op het ontzet van Bergen op Zoom door Maurits.³¹

Van de penning op het ontzet van Leiden zijn enkele gouden afslagen bekend. Het meest tot de verbeelding sprekende stuk is ongetwijfeld de triomfpenning uit de collectie van Huis Twickel. Het is dit stuk dat Van Loon in zijn *Beschrijving der Nederlandsche historipenningen* afbeeldde. De auteur had de aan drie kleine kettinkjes bevestigde gouden medaille gezien in de ‘weêrgalooze penningkas’ van Balthasar Scott, de steenrijke ontvanger van de gemenelandsmiddelen te Amsterdam die bij overlijden geen kinderen, maar wel een immens fortuin naliet. Door vererving via de Amsterdamse regentengeslachten Hooft en Clifford kwam de triomfpenning uiteindelijk op Twickel terecht. In zijn penningwerk beeldde Van Loon alleen de triomfpenning af, met de drie kettinkjes, die aan de onderzijde van een bolvormig knop zijn bevestigd. In de gravure ontbreekt de ketting, waar het geheel nu aan is bevestigd.³² De reden hiervoor is dat deze nog niet bestond, toen Van Loon het stuk onder ogen kreeg. Dat blijkt onder meer uit de keurtekens die zijn

28 NA, SG, inv.nr. 12503, fol. 233 (20 januari 1598): ordonnantie van f 1566:5 voor de keten ten behoeve van Jan Cornelisz. Lamberts en van f 513:1:1 ten behoeve van ontvanger-generaal Doubleth voor het inkopen van vijf gouden medailles.

29 Molhuysen, *Bronnen*, I, 306.

30 Roovers, ‘Triomfpenningen’, nrs. 16 en 17. Op plaat I is de penning met de brandende schans van Zoeterwoude afgebeeld.

31 NG-VG-1-407. Cf. Van Loon II, 149.3; Roovers, ‘Triomfpenningen’, nr. 47. Met vriendelijke dank aan Dim Verschoor die mij op dit stuk opmerkzaam maakte.

32 Dat het stuk in de collectie van Twickel inderdaad het exemplaar is, dat Van Loon afbeeldde, blijkt uit het aantal schakeltjes van de drie kettinkjes, waarmee de medaille is bevestigd: in beide gevallen hebben het linker- en het rechter kettinkje dertien en het middelste kettinkje negen schakeltjes.

afgeslagen op het uiteinde van de ketting. De ketting draagt de jaarletter R en vier merken, waaronder een stadskeur van Amsterdam.³³ Andere gouden exemplaren van de triomfpenning bevinden zich in de verzamelingen van het Geldmuseum te Utrecht en Nationaal Museum Paleis Het Loo te Apeldoorn.³⁴ Een vierde exemplaar werd op 4 oktober 1995 bij Spink in Londen geveild.³⁵

Het vergaan van de Spaanse Armada in 1588

In 1586 en 1587 trof de Spaanse koning Filips II voorbereidingen voor een invasie van Engeland. Op 11 mei 1588 vertrok een uit 137 schepen bestaande onoverwinnelijke armada vanuit Lissabon met de bedoeling om de overtocht van de troepen van de hertog van Parma vanuit Vlaanderen naar Engeland af te schermen. Maar de Staatse vloot blokkeerde met succes de Vlaamse havens en een deel van de wachtende Spaanse schepen werd in de eerste week van augustus door de Engelse vloot ter hoogte van Calais en Grevelingen uiteengeslagen. Het restant werd door een zuidstorm langs de Vlaamse kust geblazen. De Spanjaarden besloten daarop naar huis terug te keren, maar de aanwezigheid van de Engelse vloot en de weersomstandigheden dwongen de armada om via de Noordzee en ten noorden van Schotland te varen. Op de Ierse kust vergingen verschillende schepen van de vloot.³⁶

Net als van de triomfpenning op het Leids ontzet staat ook van de medaille op het vergaan van de Spaanse Armada in 1588 niet met zekerheid vast, op wiens last de stempels werden gesneden.

De triomfpenning op het vergaan van de armada vertoont op de voorzijde de paus, de Duitse keizer, koning Filips II en verschillende prelaten met blinddoeken voor hun ogen en hun voeten op een spijkerbed. Het omschrift luidt: x DVRVM x EST x CONTRA x STIMVLOS x CALCITRARE x (*Het valt hard, terug te slaan tegen de prikkels*). Binnen de parelrand staan de woorden: x DVRVM x EST x CONTRA x STIMVLOS x CALCITRARE x (*O blinde geesten der mensen, o blinde harten*). Op de keerzijde is de Spaanse vloot afgebeeld, die op de klippen loopt. Het omschrift van de keerzijde luidt: x TV x DEVS x MAGNVS x ET x MAGNA x FACIS x TV x SOLVS x DEVS x [rozet] (*U bent groot, God en verricht grote dingen. U alleen bent God*) en daar binnen: · VENI · VIDE · VIVE · / · 1588 · (*Kom, zie, leef 1588*) (afb. 4.2).³⁷ De medaille heeft een diameter van 51 mm.

In april 1592 bestelden de Staten-Generaal een exemplaar van de triomfpenning op het vergaan van de Spaanse Armada, bestemd om gehangen te worden aan de keten voor de keizerlijke ambassadeur Van Bylandt. Nadat deze het hem aangeboden present had geweigerd, werd de triomfpenning op het vergaan van de armada aan

33 Zie Gieskes, 'Twickel', die meent dat ketting en medaille bijeen horen.

34 Geldmuseum Utrecht, inv.nr. 1933-0001: 47 mm, 55,18 gram; Nationaal Museum Paleis Het Loo, in bruikleen van de Stichting tot Instandhouding van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden, inv.nr. E1987: 47 mm, 43,7 gram.

35 Spink, veiling 110, lotnummer 479: 46 mm, 66 gram.

36 Mattingly, *Ondergang*.

37 Van Loon, *Historiepenningen*, I, 390.1; Roovers, 'Triomfpenningen', nr. 22.

Afb. 4.2 Triomfpenning op het Vergaan van de Spaanse Armada. Door Gerard van Bylaer, 1588. Zilver, 51 mm, 46 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

Johannes Lodingius (*bijlage I, 1592-2*), gezant van wijlen Johannes Casimir, graaf van de Palts vereerd.

In de vergadering van de Staten-Generaal van 6 september 1596 werd besloten om muntmeester De Jonge twaalf gouden triomfpenningen te laten maken, die meegegeven zouden worden aan het gezantschap dat naar Denemarken stond te vertrekken om de nieuwe koning Christiaan IV geluk te wensen met zijn kroning en de oude allianties te vernieuwen.³⁸ De penningen waren bestemd om aan de Deense rijksgroten te vereren. In de resolutie is sprake van penningen ter waarde van *f* 80 per stuk, op de reductie van Groningen in 1594 óf op het vergaan van de armada in 1588 (*bijlage II, 15*). Uit het ordonnantieboek blijkt dat de keuze uiteindelijk op medailles van het laatste soort viel.³⁹

Slechts een klein deel van de penningen werd in Denemarken weggeschonken. Het restant werd door het gezantschap weer mee teruggenomen naar Den Haag. Op 14 oktober 1597 retourneerde François Maelson, een van de leden van het Staatse gezantschap, één van de overgebleven medailles, die vervolgens aan Charles de la Forêt, heer van Vandoré (*bijlage I, 1597-2*), gezant van de hertog van La Trémoille werd vereerd.⁴⁰ Kennelijk bleef een aantal van de resterende medailles bij Maelson in beheer, want na zijn overlijden gaf de vergadering griffier Aerssens de opdracht om bij diens weduwe de uit Denemarken mee teruggebrachte penningen op te vragen (*bijlage II, 23-24*). Uit het schrijven van de griffier blijkt dat van de

³⁸ Heringa, *Eer en hoogheid*, 99 en 634.

³⁹ NA, SG, inv.nr. 12503, fol. 193 (6 september 1597): feitelijk gaat het hier niet om een echte betalingsordonnantie, waarin een uit te betalen bedrag wordt genoemd, maar om een opdracht aan ontvanger-generaal om bij de muntmeester te Dordrecht gouden penningen te bestellen. Opmerkelijk is dat per betalingsordonnantie van 14 augustus 1596 aan muntmeester Jacob Jansz. de Jonge al *f* 24 was betaald 'voor sijnen salaris vande twaelff medaillen hierboven geroert', *ibid.*, fol. 194.

⁴⁰ *Ibid.*, inv.nr. 3138, fol. 565 (14 oktober 1597) = Japikse (ed.), *RSG 1596-1597*, 423, nt. 1.

TABEL 4.1 Verdeling van de medailles die in 1596 aan het gezantschap naar Denemarken waren meegegeven

datum	uitgereikt	naam
1596-1597	3	in Denemarken uitgedeeld
8 okt. 1597	1	Charles de la Forêt, heer van Vandoré
27 jan. 1599	1	Dierck Knoop*
22 mrt. 1599	1	Jan van de Warcke*
22 mrt. 1599	1	Nicasius de Sille*
5 apr. 1600	1	Johan du Bignon*

* zie *bijlage I*, 1599-1/3 en 1600-2.

Bron: NA, SG, inv.nrs. 3136-3142.

twaalf exemplaren er slechts drie in Denemarken waren weggegeven. Vier exemplaren waren door Maelson in een doos in de herberg De Zwaan achtergelaten, terwijl ook Willem van Zuilen van Nyevelt en Jan van de Warcke, die net als Maelson deel hadden uitgemaakt van het gezantschap, elk een exemplaar hadden ontvangen.

De Staten-Generaal schonken de resterende medailles in de loop van 1599 en 1600 aan anderen. In een aantal gevallen is in de resoluties duidelijk aangegeven dat het medailles betrof, die door het Deense gezantschap mee teruggebracht waren (zie tabel 4.1)

Op 14 juni 1599 werd besloten om aan de Zweedse gezanten Jacob Heylde en Johan Nielsson (*bijlage I*, 1599-5a/b) elk een ketting van *f* 400 én een van de door het gezantschap naar Denemarken mee teruggebrachte medailles te vereren. Van dit voornemen werd evenwel afgezien, want nadien werd in het register van de resoluties de aantekening bijgeschreven dat de kettingen elk een waarde van *f* 400 hadden en dat 'de medaillen [zijn] nagelaten'.⁴¹ Het exemplaar dat in april 1600 aan Du Bignon (*bijlage I*, 1600-2) werd verleend, was mogelijk het laatste dat nog van de voorraad van 1596 resteerde.

Ook in januari 1598 werd de triomfpenning op het vergaan van de Spaanse Armada in de resoluties van de Staten-Generaal vermeld: één van de vijf medailles die aan de Franse ambassadeur Buzenval werden geschonken, was een stuk op het vergaan van de Spaanse Armada.⁴² Niet duidelijk is echter of het hier de triomfpenning op het vergaan van de armada in 1588 betrof óf een exemplaar van de penning die in 1596 was geslagen op het vergaan van de Spaanse vloot bij Kaap Finistère in de herfst van dat jaar.

⁴¹ NA, SG, inv.nr. 3142, fol. 469 (14 juni 1599) = Japikse (ed.), *RSG 1598-1599*, 576, nt. 3.

⁴² Cf. *supra*, 331-332

De inname van Geertruidenberg in 1593

Het campagnezeizoen van 1593 begon met het beleg van de vestingstad Geertruidenberg, die vier jaar eerder door Engelse troepen in Staatse dienst aan de Spanjaarden was verkocht. Sinds die tijd was door de afgevaardigden van het gewest Zeeland in de vergaderingen van de Staten-Generaal met regelmaat aangedrongen op een beleg van de stad. Op 27 maart 1593 verscheen het leger van Maurits voor Geertruidenberg, dat door een in een halve cirkel geplaatste vloot én door schansen en belegeringswerken volledig van de buitenwereld werd afgesloten. Ondanks een numerieke overmacht kon het ontzettingsleger onder landvoogd Peter Ernst, graaf von Mansfeld weinig anders doen dan werkeloos toezien hoe de stad zich na een drie maanden durend beleg op 25 juni aan Maurits moest overgeven.⁴³

Al eerder bleek dat het de Raad van State was, die de triomfpenning op de inname van Geertruidenberg bestelde (afb. 1.7).⁴⁴ De eerste bestelling van triomfpenningen op de inname van Geertruidenberg door de Staten-Generaal, dateert van 26 mei 1594 (*bijlage II*, 8). De Hoog Mogende Heren besloten om aan het naar Denemarken vertrekkende gezantschap ‘Zes, acht off thien goude medailles vant beleigh van Geertruidenberch’ mee te geven. Een dag later bestelden de Staten van Holland per brief bij de Muntmeester te Dordrecht tien exemplaren van de penning, elk met een waarde van *f* 50 (*bijlage II*, 9). Het is niet bekend of en hoeveel van deze penningen in Denemarken werden weggegeven.

Meer duidelijkheid bestaat aangaande de beide exemplaren die werden besteld ten behoeve van de Deense gezanten Arild Hvitfeldt en Christiaan Bernekau (*bijlage I*, 1597-3a/b). Op 20 oktober 1597 besloot de vergadering beiden met een keten te vereren. Inclusief de daaraan hangende medaille, diende elke keten een waarde van *f* 1.500 à *f* 1.600 te hebben. Nog dezelfde dag werd muntmeester Jacob Jansz. de Jonge aangeschreven om twee medailles van dukatengoud te slaan ter waarde van *f* 60 à *f* 80 ‘met een oog om aen de ketting te hangen’. De volgende dag reeds leverde hij de gevraagde medailles. Pas op 14 januari 1598 werd de betalingsordonnantie uitgeschreven ten bedrage van van *f* 138.⁴⁵

Nog een maal werd in januari 1598 een triomfpenning op de inname van Geertruidenberg besteld, bestemd om te worden gehangen aan de keten die aan de Franse ambassadeur Buzenval werd geschonken (*bijlage II*, 18-19).⁴⁶

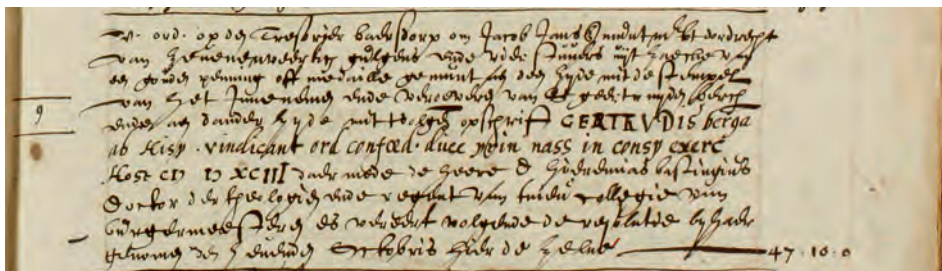
Dat ook andere instellingen de triomfpenning op Geertruidenberg bestelden en uitreikten, blijkt uit de betalingsordonnanties van de burgemeesters van de stad Leiden: op 7 oktober 1594 betaalden zij muntmeester Jacob Jansz. de Jonge een be-

43 Klinkert, *Nassau*, 141 e.v.; Zwitzer, ‘beleg en inneming’.

44 Cf. supra, hoofdstuk I, 38-41.

45 NA, SG, inv.nr. 3138, fol. 580 (20 oktober 1597): bestelling en fol. 582 (21 oktober): levering = Japikse (ed.), *RSg 1596-1597*, 460, nt. 4. *Ibid.*, inv.nr. 12503, fol. 233 (14 januari 1598).

46 Cf. supra, 331-332.

Afb. 4.3 Ordonnantie van betaling voor een gouden penning op de Inname van Geertruidenberg, bestemd voor dr. Jeremias Bastingius, 7 oktober 1594. [Regionaal Archief Leiden. Stadsarchief Leiden]

drag van f 47:10 voor een gouden beloningspenning. Deze was bedoeld ter beloning van dr Jeremias Bastingius (afb. 4.3).⁴⁷

Het enige thans bekende exemplaar in goud van de medaille op de inname van Geertruidenberg bevindt zich in de verzameling van Nationaal Museum Paleis Het Loo.⁴⁸

Het vergaan van de Spaanse vloot en het sluiten van het Drievoudig Verbond in 1596

In de herfst van 1596 verzamelde Filips II nogmaals een grote vloot, die tot doel had om een invasie van Engeland mogelijk te maken. Een groot aantal schepen van de vloot verging in oktober 1596 in een zware storm bij Kaap Finistère aan de noordwest punt van Spanje. Aan het eind van dezelfde maand trad de Republiek toe tot het al eerder gesloten anti-Spaanse bondgenootschap tussen de Franse koning Hendrik IV en de Engelse koningin Elizabeth I. In dit verdrag van Greenwich waren beide partijen overeen gekomen om niet eenzijdig vrede met Spanje te sluiten. Bovendien deed de Engelse koningin de toezegging om troepen naar Frankrijk te sturen.

Op 18 oktober 1597 gaven de Staten-Generaal de ‘generalen ijzersnijder’ van de Hollandse Munt opdracht om één enkel stempel te snijden met als voorstelling ‘de gevoeghde representatie van de verbintnisse van de rijcken van Vranckrijcke, Engellant met dese Vereenichde Nederlanden’ en het omschrift ‘A Domino factum est istud’ (*Dit is door de Heer gedaan*). Dit stempel moest dienen als keerzijde voor de penning op het vergaan van de Spaanse Armada.⁴⁹ Het ligt voor de hand te veronderstellen dat hiermee de tweede armada bedoeld, die in 1596 verging, en niet de ar-

47 RAL, SAL, inv.nr. 1413, 7 oktober 1594, fol. 87. Zie ook: *De Navorscher* 13 (1863), 227.

48 Nationaal Museum Paleis Het Loo, in bruikleen van de Stichting tot Instandhouding van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden, inv.nr. E1905 (zie afb. 1.7).

49 Japikse (ed.), *RSG 1596-1597*, 423, nt. 1 (18 oktober 1597). In NA, SG, inv.nr. 3138 is op 18 oktober 1597 geen resolutie van die strekking te vinden.

mada van 1588. Van Bylaer kreeg opdracht het stempel aan de Hoog Mogende Heren te zenden, zonder er afslagen van te maken.

Inderdaad bestaat er een triomfpenning uit 1596 op het vergaan van de Spaanse vloot bij Kaap Finistère en het Drievoudig Verbond, al heeft deze niet het in de resolutie vermelde omschrift 'A Domino factum est istud'.

De voorzijde vertoont een aantal schepen, dat in een woeste zee vergaat; daarboven een wolk, waarin de naam van Jehovah in Hebreeuws schrift. Het omschrift luidt: x QVID x ME x PERSEQVERIS x 1596 (*Waarom vervolgt U mij, 1596*). Op de keerzijde houdt een hand uit de wolken aan een lint de wapenschilden van Engeland, Frankrijk en de Republiek. Het rond de voorstelling geplaatste omschrift luidt [rozet] RVMPITVR x HAVD x FACILE x (*Het wordt niet makkelijk verbroken*) (afb. 4.4). De medaille heeft een diameter van 52 mm.⁵⁰

Mogelijk was dit de penning 'van de Ligue', die als vijfde medaille aan de keten werd gehangen die in januari 1598 aan de Franse ambassadeur Buzenval werd verzeerd.⁵¹ In de verzameling van het Geldmuseum te Utrecht bevindt zich een gouden exemplaar van de triomfpenning op het Drievoudig Verbond en het vergaan van de Spaanse vloot.⁵²

Het sluiten van het Twaalfjarig Bestand en de verdragen met Engeland en Frankrijk in 1609

Op 9 april 1609 werd te Antwerpen het Twaalfjarige Bestand getekend. Ter ondersteuning hiervan sloten Engeland, Frankrijk en de Republiek op 17 juni 1609 een nieuw garantieverdrag. Ter gelegenheid van deze hoogst belangrijke gebeurtenissen besloot de Raad van State in haar vergaderingen van 7 en 13 mei een 'aensienselijke gouden penningh' ter waarde van f 150 te laten snijden (*bijlage II, 38-39*).⁵³

Op 6 november 1609 verstrekten de Staten-Generaal ontvanger-generaal Philips Doubleth opdracht om aan de Munt te Dordrecht 'alsulcke triumphpenningen ende leggen, als die heeren vanden Raedt van State die voerleden drije jaeren gehadt hebben' te laten maken. Naast de gewoonlijke rekenpenningen werden 21 gouden triomfpenningen besteld (*bijlage II, 54*). De exemplaren waren bedoeld voor de gedeputeerden ter Staten-Generaal zelf.⁵⁴ Uit de betalingsordonnantie van december 1610 blijkt dat medailles, rekenpenningen en zilveren doosjes en beurzen tezamen f 6.975:16 kostten (*bijlage II, 55*). Boven het aantal van 21 triomfpenningen, dat men in november had besteld, waren nog vier exemplaren geleverd, bedoeld voor de gezanten van Brandenburg, van Palts-Neuburg en van de keurvorstin van de Palts.

⁵⁰ Zie Van Loon, *Historipenningen*, I, 487.1; Roovers, 'Triomfpenningen', nr. 30.

⁵¹ Cf. supra, 331-332.

⁵² Geldmuseum Utrecht, inv.nr. 1927-0003, 51,5 mm, 67,65 gram.

⁵³ Cf. supra, hoofdstuk II, 42.

⁵⁴ NA, SG, inv.nr. 3162, fol. 669 (6 november 1609) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 635, nt. 3: de door Japikse vermelde memorie gaat over leg- én triomfpenningen.

Afb. 4.4 Triomfpenning op het vergaan van de Spaanse vloot en het sluiten van het Drievoudig Verbond. Door Gerard van Bylaer, 1596. Goud, 51,5 mm, 67,65 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

Ofschoon de triomfpenning op de 'ligue' oorspronkelijk in opdracht van de Raad van State werd geslagen, vereerden de Staten-Generaal er nadien een groot aantal exemplaren van aan buitenlandse gezanten. Zo leverde muntmeester Gideon de Jonge in juni 1610 twaalf triomfpenningen, bestemd om te worden uitgereikt aan de Venetiaanse gezant Tommaso di Gasparo Contarini en diens gevolg (*bijlage I, 1610-2a/o*). In het totaal waren vijftien medailles nodig. Uit de betalingsordonnantie voor de twaalf medailles blijkt dat de resterende drie nog in voorraad waren: zij waren afkomstig 'van de medaillen neffens d'leggelden [GS: rekenpenningen] doen maecten'.⁵⁵ En ook de secretaris van de Venetiaanse ambassade in Engeland, Giovanni Battista Lionello (*bijlage I, 1616-3*) kreeg in april 1616 een medaille aangeboden 'che batterono per la loro confederatione colla Francia et Inghelterra'.⁵⁶ En zelfs nog in jaren 1622 en 1624 werden aan Fransen medailles op de 'ligue' geschonken.

Gouden exemplaren van de penning op het Twaalfjarig Bestand en de hernieuwing van het Drievoudig Verbond zijn niet bekend.

Triomfpenningen, geslagen op last van de Staten-Generaal

In maart 1590 werden gouden penningen geslagen voor de soldaten die met het turfschip de succesvolle aanslag op Breda hadden uitgevoerd. Deze eerste penning heeft meer affiniteit met de door de Staten-Generaal en de Raad van State bestelde rekenpenningen, dan met de veel grotere triomfpenningen die inmiddels aan de

⁵⁵ NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 266 (december 1610).

⁵⁶ *Brieven van Lionello en Suriano*, 73, Lionello aan senaat, 22 april 1616. Vertaling: die zij op hun verbond met Frankrijk en Engeland hadden geslagen.

Munt van Holland op het ontzet van Leiden en het vergaan van de Armada werden geslagen. Vierenhalf jaar later vormden het ontzet van Coevorden en de reductie van Groningen de aanleiding om echte triomfpenningen te doen slaan. Tussen 1594 en 1629 zouden de Staten-Generaal in het totaal twaalf keer opdracht geven om een triomfpenning uit te geven.

De inname van Breda in 1590

In februari 1590 werd prins Maurits door Adriaan van den Berge, een schipper uit de buurt van Breda, benaderd met het voorstel om de stad met behulp van een aantal in een turfschip verstopte soldaten te overvallen. Op 3 maart werd het plan van Van den Berge uitgevoerd: een schip waarin zich Charles de Héraugière met 75 man had verstopt, voer via de stadsgracht de slotgracht van Breda binnen. Tegen middernacht klommen de soldaten uit het ruim van het turfschip, waarna zij de bezetting van het kasteel overrompelden. De volgende dag trok Maurits de stad binnen en gaven de verdedigers zich over.⁵⁷

Terstond na de inname van de stad werd gesproken over de beloningen die aan de betrokkenen zouden worden gegeven (*bijlage II*, 2-5). In onderling overleg besloten de Staten-Generaal, de Raad van State en stadhouder Maurits om aan schipper Adriaan van den Berge een bedrag van f 1.500 te vereren én een jaarlijkse lijfrente van f 300, terwijl diens beide neven Willem en Adriaan Joostz. van den Berge elk f 300 en een lijfrente van f 150 zouden ontvangen. Tevens werd voorgesteld om aan De Héraugière en zijn manschappen twee maanden extra gage uit te betalen, om de soldij van de gewone soldaten structureel met een kwart te verhogen en om aan allen een gouden medaille van f 12 te schenken. Het voorstel werd met Maurits besproken, die ermee instemde, met dien verstande dat nu besloten werd dat men ‘elck vande voorsz. 75 soldaten tot laste vande provintien sal vuyjtreijcken [...] eenen gouden medaille weerdich twee, drije off vuyjterlijck vierentwintich guldens’.

Op 24 maart overlegde tesorier Joris de Bie een memorie van Maurits en de Raad van State, waarin de kosten nader waren gespecificeerd. Zo beliepen de twee maanden extra gage voor de soldaten f 3.000, terwijl voor 76 gouden medailles met een waarde van f 24 een bedrag van f 1.824 werd uitgetrokken. In het totaal werden de beloningen begroot op f 5.974. De vergadering stemde met dit voorstel in.

De benodigde medailles werden aan de Munt van Dordrecht geslagen op stemfels geneden door ijzersnijder Gerard van Bylaer. De penningen vertonen op de voorzijde een gedeelte van het turfschip. Op het dek staan drie gehelmde mannen met pieken in de hand. Een vierde man stapt van het schip op de wal, terwijl een vijfde uit het ruim klimt. Het Latijnse omschrift rond de voorstelling luidt: [rozet] · INVICTI · ANIMI · PR(aemium) [rozet] · PARATI · VINCERE · AVT · MORI · 4 · MARTII · (*Beloning voor een onoverwinnelijke geest. Bereid te overwinnen of te sterven*, 4

57 Klinkert, *Nassau*, 70 e.v.

maat). Op de keerzijde staan naast elkaar de Generaliteitsleeuw met zwaard en bundel met zes pijlen en het gekroonde wapenschild van prins Maurits.⁵⁸ Het vijfregelige opschrift onder beide wapens luidt: BREDA · A · SERVITUTE / HISPANA · VIN-DICATA / DVCTV · PRINCIPIS / MAVRITII · A · NASS:(avia) / · A°. (nno) CIO · IO · XC · (Breda uit Spaanse slavernij bevrijd, onder leiding van Maurits van Nassau).⁵⁹ De medaille heeft een diameter van 39 mm.

Van de beloningsmedaille komen gouden exemplaren voor in de verzamelingen van het Geldmuseum en van Nationaal Museum Paleis Het Loo. Een derde gouden exemplaar werd door Munthandel Verschoor in 2007 aangeboden. De stukken wegen ca. 15 engels of 23 gram.⁶⁰ Tegen een goudprijs van ongeveer 30 gulden per once en een fatsoen van f 2 per stuk komen de penningen inderdaad op ongeveer f 24 uit.⁶¹ Overigens zijn de stukken niet met dezelfde stempels geslagen: voor het stuk in de verzameling van Paleis Het Loo lijken de stempels van de rekenpenning te zijn gebruikt, die eveneens aan de Munt te Dordrecht werden gesneden (afb. 4.5). Met een diameter van 29 mm was deze ruim een halve centimeter kleiner dan de gouden beloningspenningen. Om er voor te zorgen dat het stuk toch dezelfde diameter kreeg als de beloningspenningen én om het op een waarde van f 24 te kunnen slaan zonder dat de medailles te dik uitvielen, werden muntplaatjes van 36 mm gebruikt, waarvan de uiteinden met een parelrand werden versierd.⁶²

Anders dan alle latere, op last van de Staten-Generaal gemunte triomfpenningen, dient de medaille op de inname van Breda te worden beschouwd als een echte dapperheidonderscheiding, uitsluitend gebruikt ter beloning van de manschappen die in het turfschip het kasteel binnenvoeren en de bezetting overrompelden.⁶³

Het ontzet van Coevorden en de reductie van Groningen in 1594

Na een maandenlange belegering was het Staatse leger er in september 1592 in geslaagd om Coevorden op de Spanjaarden te veroveren. Maar in het daaropvolgende campagnejaar ontbrandde de strijd om de Drentse vesting opnieuw, toen de Spaanse stadhouder Francisco Verdugo zijn troepen in november 1593 de stad liet bele-

⁵⁸ De pijlenbundel bestond uit zes pijlen, omdat het gewest Groningen in 1590 nog geen deel uitmaakte van de Republiek.

⁵⁹ Van Loon, *Historipenningen*, I, 409; Roovers, 'Triomfpenningen', nr. 23.

⁶⁰ Geldmuseum Utrecht, inv.nr. 1927-0002, diam. 39 mm, 22,83 gram; Nationaal Museum Paleis Het Loo, inv. nr. RL6857: diam. 38,6 mm, 25,74 gram. Het laatste stuk is enkele grammen zwaarder, omdat het aan een gouden kettinkje hangt, dat meegewogen is. Zie voor het stuk dat door Munthandel Verschoor te koop werd aangeboden *De Beeldenaar* 31 (2007), nr. 1, omslag en p. 2. Het woog 24,98 gram.

⁶¹ NA, SG, inv.nr. 12503 bevat geen betalingsordonnantie voor de gouden medailles. Op 14 november 1590 werd in de vergadering van de Staten-Generaal de keten voor mr. Jean Skyne getoond. Als goudprijs werd f 29 per once gerekend; mogelijk was het goudgehalte van de Breda-medailles iets hoger.

⁶² Zie voor gouden penningen, geslagen met stempels van de rekenpenning: Dirks, *Penningkundig Repertorium*, I, nr. 673.

⁶³ De namen van de soldaten die onder bevel van De Héraugière met het turfschip Breda binnenvoeren, zijn niet bekend. Vanwege het afwijkende karakter als dapperheidonderscheiding wordt de medaille op de inname van Breda in bijlage I buiten beschouwing gelaten.

Afb. 4.5 Triomfpenning op de Inname van Breda. Door Gerard van Bylaer, 1590. Goud, 43,2 x 38,6 mm, 25,74 gram. [Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn]

geren. Toen het beleg in het voorjaar nog steeds niet gebroken was, besloten de Staten-Generaal in april 1594 een grote troepenmacht op de been te brengen om Coevorden te ontzetten. Verdugo besloot de aankomst van het Staatse leger niet af te wachten en liet het beleg van de stad op 6 mei 1594 afbreken.⁶⁴

Met de verovering van Steenwijk en van Coevorden had het Staatse leger ervoor gezorgd dat Groningen werd geïsoleerd. Nu leek het moment aangebroken om het gewest onder Staats gezag te brengen en de Spanjaarden definitief uit het noorden te verdrijven. Daartoe was het noodzakelijk om de hoofdstad van de provincie te belegeren. Op 22 mei 1594 verschenen de troepen van Maurits en Willem Lodewijk aan de zuidzijde van de stad, waar buiten schootsafstand een belegeringskamp

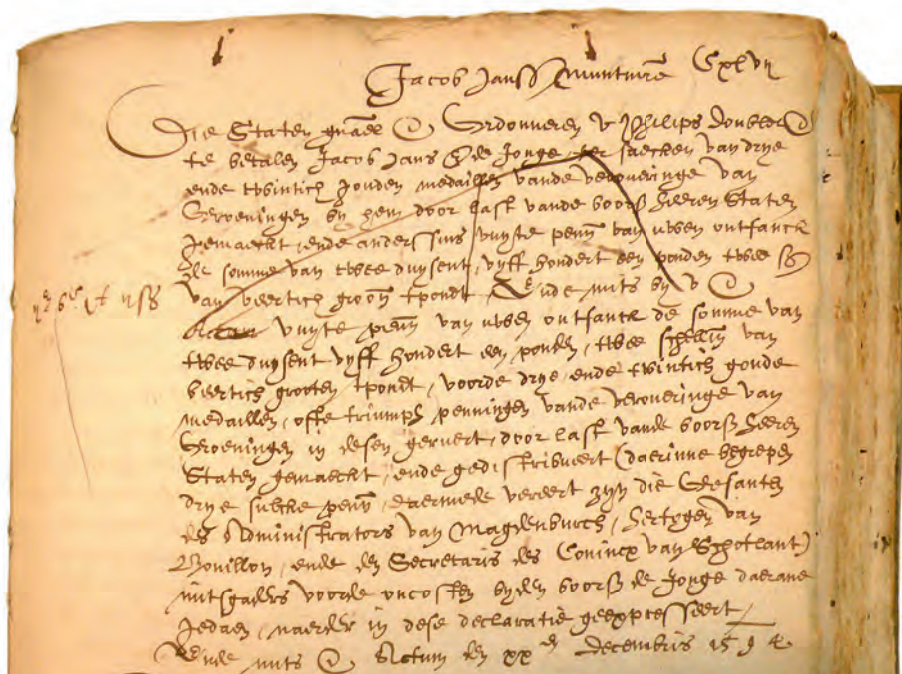
64 Klinkert, *Nassau*, 131 e.v.

werd aangelegd. Het land rondom de stad werd onder water gezet en toen het stadsbestuur niet bereid bleek te onderhandelen, werd een begin gemaakt met zware beschietingen, die vooral op de Oosterpoort waren gericht. De Staatse troepen ondermijnden de stadspoort en bliezen deze op. Daarop gaf de stad zich op 22 juli 1594 over. In militair opzicht was de inname van Groningen een enorm succes, dat tot gevolg had dat het gehele noorden nu voorgoed in Staatse handen was.⁶⁵

In hun vergadering van woensdag 10 augustus 1594 besloten de Staten-Generaal ‘Datmen zal laten snijden een ijzer, houdende het ontseth van Coevoorden, ende de Veroveringe van Groeningen’ (*bijlage II, 11*). Hiermee dienden ‘gegoten gouden medaillien ter waerden van twelff ponden Vlaems tstück’ te worden vervaardigd, bestemd om uit te delen aan de gedeputeerden ter Staten-Generaal zelf. Volgens de resolutie ging het om achttien medailles: zestien voor de in het besluit bij naam genoemde gedeputeerden, terwijl ook de griffier en ontvanger-generaal Philips Doubleth een exemplaar dienden te ontvangen Twee weken later werden ‘de forme ende Inscriptie te doen op de gouden medaille’ vastgesteld en werd Doubleth gelast om penningen van f 100 het stuk te bestellen (*bijlage II, 12*). Op 20 december 1594 werd ten behoeve van muntmeester Jacob Jansz. de Jonge een betalingsordonnantie van f 2.501:2 gedepêcheerd voor 23 gouden medailles op het ontzet van Coevorden en de reductie van Groningen (*bijlage II, 13*). Uit de ordonnantie blijkt dat uiteindelijk geen achttien, maar twintig medailles waren besteld én dat men daarboven nog drie medailles extra had laten slaan, bedoeld voor de gezant van Henri de la Tour, hertog van Bouillon (*bijlage I, 1594-2*), een zwager van prins Maurits, voor David Foulis, secretaris van de koning van Schotland (*bijlage I, 1594-3*) én voor Rheynhardt Wilhelm Meckbach, gezant van de administrator van Magdeburg (*bijlage I, 1594-4*) (afb. 4.6). Een niet nader gespecificeerd bedrag in De Jonges rekening was bestemd voor ‘de oncosten bij den voorsz. De Jonge daerane gedaen’. Hiermee zijn ongetwijfeld de kosten van het snijden van de stempels bedoeld.

Op het eerste gezicht is het lastig om met zekerheid vast te stellen, welke penning op last van de Staten-Generaal werd vervaardigd. Immers aan de Munt van Holland werden niet één, maar drie triomfpenningen op het ontzet van Coevorden en de inname van Groningen geslagen. Het naast elkaar bestaan van de drie triomfpenningen van exact hetzelfde formaat (51 mm) werpt een interessant licht op het gebruik en het hergebruik van stempels. De eerste door Van Loon in zijn *Beschryving der Nederlandsche Historipenningen* afgebeelde medaille vertoont op de voorzijde het silhouet van Groningen en daarvoor, in vogelvluchtperspectief, het kamp van het Staatse legers. Uit het opschrift op de keerzijde van de penning én het daarboven geplaatste wapenschild van het gewest Friesland blijkt dat de penning geslagen

65 Klinkert, *Nassau*, 158 e.v.

Afb. 4.6 Betalingsordonnantie voor 23 gouden penningen, op het ontzet van Coevorden en de inname van Groningen, 20 december 1594. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten-Generaal]

werd op last van de Staten van die provincie.⁶⁶ Op de tweede en derde medaille (afb. 4.7ab) ontbreken dergelijke aanduidingen. Opmerkelijk is dat het tweede stuk dezelfde voorzijde heeft als de Friese penning, terwijl op de keerzijde van de tweede en derde medaille hetzelfde twaalfregelige opschrift voorkomt. De derde medaille heeft een emblematische, ongedateerde voorstelling met de wapenschilden van de zes gewesten die tot de reductie van Groningen samen de Republiek vormden, met elkaar verbonden door een gestrikt lint. De wapenschilden zijn geplaatst rond een bundel met zes neerwaarts gerichte pijlen. Rondom de voorstelling is het opschrift *NEXOS x FAVORE x NVMINIS x QVIS x DISSOLVES' x [rozet] x (Wie zal scheiden, hetgeen door Gods gunst is verenigd)* geplaatst. Hetzelfde stempel met de zes wapenschilden komt ook voor in combinatie met een triomfpenning op het Drievoudig Verbond in 1596 en met een penning op de inname van Gulik in 1610.⁶⁷ De combinatie doet in de beide laatste gevallen vreemd aan, omdat de Republiek sinds de toelating

⁶⁶ Zie voor de drie medailles: Van Loon, *Historipenningen*, I, 448.1-3; Roovers, 'Triomfpenningen', nrs. 26-28.

⁶⁷ Van Loon, *Historipenningen*, I, 481.1: Drievoudig Verbond en II, 71.2: inname van Gulik; Roovers, 'Triomfpenningen', nrs. 29 en 41.

Afb. 4.7ab Triomfpenningen op het Ontzet van Coevorden en de Inname van Groningen. Door Gerard van Bylaer, 1594. (a) zilver, 51 mm, 45,5 gram; (b) zilver, 51 mm, 46 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

in 1595 van Stad en Lande als zevende lid van de Unie van Utrecht niet langer uit zes, maar uit zeven gewesten bestond.

Mede in dit licht lijkt de tweede penning, waarop de stad, de belegeraars en de door hen opgeworpen schansen en batterijen zijn uitgebeeld, beter geëigend om als triomfpenning van de Staten-Generaal te worden uitgereikt, dan de derde penning met de wapenschilden. Daarbij vertoont het stadsgezicht met zijn combinatie van silhouet en plattegrond duidelijk verwantschap met de voorstelling van de penning op het Leids ontzet. Het opschrift op de keerzijde luidt: AB ASSERTIS / SIBI SECVNDVM / LIBERTATEM · VINDICYS / AD · DEFECTIONE(m) · SEDVCTA / ATQ'(ue) DEMV'(m) POST · COEVORDÆ / EXPEDITIONEM · FATIGATA / CÖ(n)STANTI · OBSIDIONE · DVCTV / ILL(ustrissimi) · MAVRICY · NASS(aviae) · COMITIS / REVINCITVR · AMPLISS(imis) / ORDINIB(us) · GROENINGA / A.º. CIO · IO · XCIII.º. / CAL(endis) · AVGVSTII (Op grond van aan haar toegekende waarborgen voor vrijheid tot afval verleid en pas na de

veldtocht tegen Coevorden afgemat, wordt Groningen, door een langdurig beleg onder aanvoering van de doorluchtige Maurits, graaf van Nassau, herwonnen voor de Hoog Mogende Staten, in het jaar 1594, op 1 augustus.

In de jaren 1594, 1595 en 1596 werden door de Staten-Generaal bij muntmeester De Jonge verschillende malen exemplaren van de triomfpenning op Coevorden en Groningen besteld om te worden uitgereikt aan vertrekkende gezanten. De laatste keer dat de triomfpenning wordt vermeld, was in januari 1598, toen aan de Franse ambassadeur Buzenval een gouden ketting met de vijf meest recente triomfpenningen werd vereerd (*bijlage II, 18-19*).⁶⁸

Een bijzondere verlening betrof de schenking van een triomfpenning aan Johan ten Buer (*bijlage I, 1594-5*). Gedurende de belegering van de stad Groningen had Ten Buer ‘met pericle zijns levens’ dienst gedaan als onderhandelaar. Bij akte van 2 augustus 1594 beval het Groninger stadsbestuur Ten Buer bij de Staten-Generaal aan voor een beloning voor zijn trouwe en dappere optreden én als vergoeding van de door hem geleden schade. Op 23 september besloten de Hoog Mogende Heren om Ten Buer een bedrag van *f* 200 toe te kennen, ‘met eenen gouden medaille van de reductie der voersz: stadt’. Op het moment van toekenning waren de triomfpenningen nog niet geslagen.

In goud komt de beloningspenning op het ontzet van Coevorden en de inname van Groningen niet in openbare verzamelingen voor.

De overwinningen behaald in het jaar 1597

De veldtocht van 1597 kende voor Maurits en het Staatse leger een uiterst succesvol verloop. Een eerste grote overwinning werd op 24 januari behaald, toen Maurits bij Turnhout een ongeveer 5.000 man tellend Spaans leger versloeg, waarbij de Spaanse bevelhebber Claude de Rye, graaf van Varax gevangen werd genomen en een groot aantal vijandelijke vaandels werd buitgemaakt.⁶⁹ In de tweede helft van het jaar kon Maurits gebruik maken van de afwezigheid van de Spaanse troepen, die in het zuiden tegen Frankrijk vochten, om oostelijk van de IJssel orde op zaken te stellen. In een tijdsbestek van drie maanden veroverde het Staatse leger Groenlo, Bredevoort, Enschede, Oldenzaal en Ootmarsum, als ook de tegenwoordig in Duitsland gelegen steden Alphen, Rijnberk, Meurs, Lingen.

Op 29 december 1597 besloten de Hoog Mogende Heren om voor iedere gedeputeerde een gouden ‘triumph penninck van de Victorien die Godt Almachtich ons sou genadichlijck in het loopende Jaer verleent heeft’ te laten slaan (*bijlage II, 17*). De penningen zouden worden geslagen op een waarde van ten hoogste *f* 72. Op 20 maart 1598 ontving muntmeester De Jonge een bedrag van *f* 2.800 voor 28 gouden triomfpenningen (*bijlage II, 21*). Ofschoon hierbij ook de kosten voor het snijden

68 Cf. supra, 331-332.

69 Klinkert, *Nassau*, 184 e.v.

van de stempels waren gerekend, lijkt de hoogte van het bedrag erop te wijzen dat de exemplaren toch duurder uitvielen dan de afgesproken f 72.

Net als bij de triomfpenning op het ontzet van Coevorden en de reductie van Groningen is het ook in dit geval lastig om met zekerheid vast te stellen welke medaille voor rekening van de Staten-Generaal werd geslagen. In zijn naslagwerk beschrijft Van Loon maar liefst veertien penningen, die betrekking hebben op de overwinning bij Turnhout en de verovering van de negen steden in 1597. Het merendeel hiervan werd aan de Munt te Dordrecht vervaardigd. Toch lijkt bij nadere beschouwing alleen de penning Van Loon I, 494.1 in aanmerking te komen om als 'triomfpenning van de Staten-Generaal' te zijn uitgereikt.⁷⁰ Deze heeft op de voorzijde een afbeelding van een gevecht, dat plaats vindt in het zicht van een met bomen omzoomde stad. In de afsnede bevindt zich in een cartouche het opschrift: VICTORIA / TVRNOTANA / · IANV(ario) · 1597 · (*Overwinning bij Turnhout, januari 1597*). Rond de voorstelling staat het omschrift A · D(omi)NO · FACTVM · EST · ISTVD · ET · EST · MIRABILE · IN · OCVLIS · NOSTRIS · [rozet] · (*Dit is door de Heer gedaan en het is wonderbaarlijk in onze ogen*). Op de keerzijde staat in een medaillon het vierregelige opschrift VENIT / VIDIT / DEVS / VICIT (*God kwam, zag en overwon*), omgeven door het omschrift VICTORIA · PARTA · SPATIO · TRIMESTRI [pijlenbundel] (*de overwinning in een tijdsbestek van drie maanden behaald*). Daaromheen zijn de silhouetten geplaatst van de negen veroverde steden, met als omschrift hun namen (afb. 4.8). De penning heeft een diameter van 52 mm.

Tot twee maal toe bestelden de Staten-Generaal een exemplaar van de triomfpenning op de overwinningen van het jaar 1597, beide keren korte tijd na de eerste aflevering door De Jonge in maart 1598. Een van beide exemplaren werd geschonken aan Francis Vere (*bijlage I, 1598-3*), sergeant-majoor van de Engelse troepen in Staatse dienst. In de vergadering van 9 juli 1598 kwam het voorstel ter tafel om Vere een ketting van f 1.200 te schenken met een medaille op de overwinningen van 1597. In eerste instantie werd het voorstel aangehouden, maar op 10 juli besloten de Hoog Mogende Heren alsnog om ketting en medaille aan Vere te schenken.⁷¹ De ketting kostte f 1.260:15 en werd geleverd door goudsmid Jan Cornelisz. Lamberts, terwijl Doubleth de medaille bestelde. Hem werd hiervoor f 100 betaald.⁷²

Van deze penning is een gouden exemplaar bekend dat in 1918 aan het Fries Museum werd geschonken. Tot de schenking aan het museum bleef dit stuk door vererving altijd in familiebezit. Volgens een in 1743 voor het eerst opgetekende familie-traditie werd de triomfpenning door prins Maurits in 1597 aan Olferd Barents

70 Anders Van Kerkwijk, 'Vereeringspenningen', 7 die meent dat Van Loon, *Historipenningen*, I, 497.13 de op last van de Staten-Generaal geslagen triomfpenning op de overwinning van het jaar 1597 is. De voorzijde van deze penning, met de wapens van de drie partijen die het Drievoudig Verbond sloten, heeft echter betrekking op een gebeurtenis uit het jaar 1596.

71 NA, SG, inv.nr. 3140, fol. 413 (9 juli 1598) en fol. 417 (10 juli 1598) = Japikse (ed.), *RSG 1598-1599*, 84, nt. 3.

72 *Ibid.*, inv.nr. 12503, fol. 245 (13 juli 1598): ketting en fol. 246 (13 juli 1598): medaille.

Afb. 4.8 Triomfpenning op de Overwinningen behaald in 1597. Door Gerard van Bylaer, 1597. Zilver, 51 mm, 45,7 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

(1577/1578-1640) geschonken.⁷³ Barents bekleedde verschillende bestuursfuncties in Hoorn, waar hij het in 1611 tot burgemeester bracht. Hij werd in 1623 bewindhebber van de WIC, was van 1624 tot 1626 lid van de Generaliteits Rekenkamer, van 1628 tot 1631 lid van de Raad van State en van 1631 tot 1633 gedeputeerde ter Staten-Generaal.⁷⁴ Of het inderdaad stadhouder Maurits was, die de penning in 1597 aan de toen ongeveer twintigjarige Barents schonk, lijkt niet erg waarschijnlijk. Niet zozeer vanwege de jeugdige leeftijd van Barents, maar vooral omdat het niet niet erg voor de hand ligt dat de stadhouder beloningspenningen van de Staten-Generaal uitreikte.

De inname van het fort Sint-Andries en de slag bij Nieuwpoort in 1600

Tijdens de Spaanse belegering van Zaltbommel in 1599 werd door de Spanjaarden een begin gemaakt met de aanleg van een fort in het Land van Maas en Waal, op een zeer strategisch gelegen punt bij Heerewaarden, daar waar beide rivieren elkaar het dichtst naderen. Ondanks verwoede pogingen van Maurits om de Spanjaarden te verdrijven, verrees aan het einde van de zomer een sterke, vijfhoekige schans, fort Sint-Andries geheten, genoemd naar de beschermheilige van Andreas, kardinaal van Oostenrijk, die in 1598 en 1599 als waarnemend landvoogd van de zuidelijke Nederlanden optrad. Het jaar daarop sloeg Maurits het beleg voor het sterke fort.

⁷³ Fries Museum, inv.nr. FM2073A en B. De penning heeft een diameter van 51 mm en weegt 62,85 gram. Het stuk is voorzien van oog en ring en hangt aan een gouden ketting. Uit onderzoek is vast komen te staan dat de ketting uit het derde kwart van de achttiende eeuw dateert: op de eindschakel is het merk PA64 afgeslagen. Dit werd tussen 1875 en 1881 door de Leeuwarder goudsmid Pieter Attema gevoerd. Zie: Elzinga, 'Gouden erpenning'.

⁷⁴ *Raad van State. Repertorium*, 131, nr. 217. Van Barents bestaat een geschilderd portret, dat zich in het Westfries Museum bevindt. Cf.: www.beeldbank-nh.nl en www.wfm.nl, geraadpleegd 21 augustus 2011, inv.nr. 51409.

Afb. 4.9 Triomfpenning op de Inname van het fort Sint-Andries en de Overwinning in de Slag bij Nieuwpoort. Door Gerard van Bylaer, naar Jacques de Gheyn (II), 1600. Zilver, 55,5 mm, 53,6 gram. [Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn]

Nadat onder de bezetting muiterij was uitgebroken vanwege een achterstand in de soldijbetaling van drie jaar, kon Maurits de schans op 8 mei 1600 innemen. De belegerden ontvingen voor de overgave van het fort een bedrag van *f* 125.000 en traden vervolgens in dienst van het Staatse leger.⁷⁵

Na de inname van fort Sint-Andries besloten de Staten-Generaal dat dit het moment was voor een aanval op Vlaanderen. Het gewaagde plan was bedoeld om de kapers in Nieuwpoort en Duinkerken onschadelijk te kunnen maken en de Vlaamse steden tot opstand aan te zetten. Maurits was geen voorstander van het gewaagde plan. Toch trok hij eind juni 1600 met een leger van 13.000 man door Vlaanderen in de richting van Duinkerken. Landvoogd Albrecht van Oostenrijk reageerde bliksemsnel: het lukte hem zijn troepen in allerijl naar Vlaanderen te laten marcheren. Op 2 juli 1600 troffen beide legers elkaar op het strand bij Nieuwpoort. Na een langdurig gevecht boekten de Staatse troepen een zwaarbevochten overwinning. Het Staatse leger bleef nog ongeveer twee weken in Vlaanderen en aanvaardde toen onverrichter zake de terugtocht. Ondanks de memorabele overwinning in de slag bij Nieuwpoort is de hele expeditie toch als een mislukking te beschouwen.

Op 29 december 1600 besloten de Staten-Generaal ‘ter eeuwig memorien tot slants eeren’ een triomfpenning te laten slaan op de verovering van het fort Sint-Andries en op de overwinning bij Nieuwpoort, waarvan gouden exemplaren met een waarde van *f* 100 waren bestemd voor de gedeputeerden ter Staten-Generaal zelf (*bijlage II*, 25). Volgens de resolutie ging het om 22 medailles: negentien stuks voor de gedeputeerden, terwijl de andere exemplaren waren bedoeld voor de grif-

75 Cox, *Van den tocht*; Klinkert, *Nassau*, 217 e.v.

Afb. 4.10 Maurits neemt het fort Sint-Andries in. Atelier van Frans Hogenberg, 1600-1602. Gravure, 21 x 28 cm. [Rijksmuseum Amsterdam]

fier, de ontvanger-generaal en het 'Comptoir'. Het laatste exemplaar werd geslagen op 'half gewicht' en had een waarde van *f* 50. Pas op 17 oktober 1601 werd een betalingsordonnantie uitgeschreven ten name van Jacob Jansz. de Jonge. De muntmeester ontving *f* 3.229:7 voor 'tgoudt ende tftssoen vande goude medaillen, bij hem gemaect [...] Mitsgaders de oncosten daerop gevallen' (*bijlage II*, 26). De betalingsordonnantie vermeldt niet hoeveel penningen De Jonge leverde.

De triomfpenning op de inname van het fort Sint-Andries en de slag bij Nieuwpoort vertoont op de voorzijde een gedetailleerde plattegrond van de schans en zijn omgeving. Op de keerzijde is Maurits uitgebeeld in een harnas te paard, met getrokken zwaard in zijn rechterhand en een lauwerkrans boven het hoofd. Op de achtergrond zijn de beide legers te zien die elkaar in de duinen bevechten, en in het verschiep de schepen van de Staatse vloot. Het omschrift dat op de voorzijde begint en aan de keerzijde doorloopt, luidt: COMPVLSO AD DEDIT(IONEM): PRÆSID(IO): ANDREÆ: CÆSO FVGATOQ'(ue) A(d) · NEOP(ortum): ALB(erto): AVST(riæ): [rozet] / CAPTIS CXXX MILIT(um): SIGNIS · ORD(inum): AVSP(icio): PRINCEPS MAVR(itius): VICTOR

Afb. 4.11 Ontwerptekening voor de keerzijde van de triomfpenning op de Inname van het fort Sint-Andries en de Overwinning in de Slag bij Nieuwpoort. Door Jacques de Gheyn (II), 1600. Pen en bruine inkt op papier, 6,2 cm. [© Trustees of the British Museum]

REDIIT [rozet] (*Nadat het fort Andries tot overgave is gedwongen, Albrecht van Oostenrijk bij Nieuwpoort is verslagen en verjaagd en 130 vaandels onder het gezag van de Staten zijn veroverd, is prins Maurits als overwinnaar teruggekeerd*) (afb. 4.9).⁷⁶ Met een diameter van 55 mm is de penning op de inname van het fort Sint-Andries en de slag bij Nieuwpoort groter dan alle voorgaande triomfpenningen.

⁷⁶ Van Loon, *Historipenningen*, I, 548.1; Roovers, 'Triomfpenningen', nr. 34.

Gerard van Bylaer, ijzersnijder aan de Hollandse Munt te Dordrecht, sneed de stempels voor de triomfpenning. Aan de Munt werden ook de benodigde afslagen gemaakt. Wat compositie betreft, sluit de voorstelling op de voorzijde van Van Bylaers penning aan bij triomfpenningen die eerder verschenen, zoals de penning op de inname van Geertruidenberg. Dat geldt evenwel bepaald niet voor de keerzijde van de penning met het bijzonder krachtige en fraai uitgevoerde ruitportret. Maar de Dordtse stempelsnijder verzorgde de ontwerpen voor de voorstellingen op voor- en keerzijde niet zelf. Voor de plattegrond van het fort Sint-Andries maakte hij vermoedelijk gebruik van een nieuwsprent, uitgegeven door de Keulse firma Hogenberg (afb. 4.10).⁷⁷ Dat Van Bylaer al evenmin verantwoordelijk was voor het ontwerp van de keerzijde van de penning, blijkt uit de fraaie ontwerptekening van de hand van de beroemde graveur Jacques de Gheyn (II) (afb. 4.11). Deze bevindt zich in het British Museum te Londen. Op de tekening zijn wel de parelranden afgebeeld, die het omschrift van de voorstelling scheiden, maar de Latijnse tekst ontbreekt nog. De triomfpenning op de inname van het fort Sint-Andries en de slag bij Nieuwpoort is de enige, waarvan een ontwerper bekend is.

Een aantal malen werd de penning op de successen van het jaar 1600, die oorspronkelijk was bedoeld om uitgedeeld te worden aan de gedeputeerden ter Staten-Generaal ook aan anderen geschonken. Zo ontvingen de beide leden van de Raad van State Jacob Andriesz. Boelens en Ferdinand Aleman (*bijlage I, 1601-2a/b*), die als gedeputeerden te velde met het leger waren meegerisd, op 13 juli 1601 elk een gouden medaille. En ook aan de reeds meermalen genoemde Franse ambassadeur Buzenval, die in januari 1598 al met een keten met vijf triomfpenningen was vereerd, werd op 17 oktober 1601 een nieuwe keten van f 5.000 geschonken (*bijlage I, 1601-4*), met daaraan een exemplaar van de triomfpenning op de inname van het fort Sint-Andries en de slag bij Nieuwpoort.

De triomfpenning op fort Sint-Andries en de slag bij Nieuwpoort komt in goud niet in openbare verzamelingen voor.

De overwinningen te land en te water in 1602

Op 18 juli 1602 sloeg Maurits het beleg voor de sterke vesting Grave. Het Staatse leger dat numeriek in de meerderheid was, wist de stad volledig van de buitenwereld af te sluiten en een aanval van een Spaans ontzettingsleger af te slaan. Na een twee maanden durende belegering capituleerde de stad op 20 september. In de maand oktober behaalden Staatse troepen een overwinning in een ruitergevecht bij Tongeren, terwijl in een zeegevecht bij Grevelingen enkele Spaanse galeien onder bevel van Federigo Spinola verjaagd of tot zinken gebracht werden.

Op 2 januari 1603 besloot de vergadering om muntmeester Jacob Jansz. de Jonge opdracht te geven om medailles te vervaardigen 'figurerende de Victorien die Godt

77 Klinkert, *Nassau*, 208, nt. 67. Het gaat om de prent FM 413, nr. 338.

Afb. 4.12 Triomfpenning op de overwinningen te land en te water in 1602. Door Gerard van Bylaer, 1602. Zilver, 55 mm, 51 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

Almachtich in t'voorleden jaer dese Landen verleent heeft' (*bijlage II*, 27). De medailles waren bestemd om uitgedeeld te worden onder de gedeputeerden ter Staten-Generaal die in het jaar 1602 zitting hadden gehad. Daarnaast werden in de resolutie nog vier andere personen genoemd die ook een medaille dienden te krijgen. De Jonge kreeg opdracht om vier medailles extra te leveren. Ruim twee maanden later, op 15 maart 1603, werd ten behoeve van de muntmeester een betalingsordonnantie gedepêcheerd ten bedrage van *f* 3.651:18 (*bijlage II*, 28).

De voorzijde van de triomfpenning vertoont een kaart van het Land van Maas en Waal, het Land van Ravenstein en het Land van Cuijk, van elkaar gescheiden door de Maas waaraan de versterkte vesting Grave ligt. Ten zuiden van de stad zijn de door het leger van Maurits opgeworpen schansen en belegeringswerken te zien. Boven de voorstelling bevindt zich een wolk, waarin in Hebreeuws schrift de naam Jehovah staat en waaruit een arm verschijnt die een palmtak in de hand houdt. De voorstelling op de keerzijde van de penning is in tweeën gedeeld. In het kleinere vlak ter linkerzijde is een ruitergevecht afgebeeld, gesitueerd op een landkaart waarop Tongeren, Maastricht en de rivier de Maas zijn aangeduid. In het vlak ter rechterzijde is het gevecht tussen de Spaanse galeien en de Hollandse zeilschepen uitgebeeld, waarbij de kusten van Engeland, Frankrijk, de zuidelijke Nederlanden en Zeeland zijn getoond met de steden Calais, Grevelingen en Oostende. Boven de voorstelling bevindt zich een wolk, waarin de naam van Jehovah in Hebreeuws schrift staat. Uit de wolk verschijnen twee armen, waarvan de linker een zwaard in de hand houdt en de rechter een lauwerkrans.

Het omschrift dat op de voorzijde begint en op de keerzijde doorloopt, luidt: GRAVIA CAPTA · TVRMIS EQVIT(um) · VII CÆSIS · [rozet] / TRIREM(ibus) VI DEPRESS(is)

· FRACT(is) · FVGATISQ(ue) · A(nn)^o CIO · IO · CII · OR(dines) · F(oederatarum) · P(rovinciarum) · F(ieri) · F(ecerunt) · [rozet] (*Nadat Grave was veroverd, zeven ruitereenheden waren verslagen en zes galeien tot zinken gebracht, geramd en verdreven zijn, hebben de Staten-Generaal (deze medaille) in het jaar 1602 doen slaan*) (afb. 4.12).⁷⁸ Net als de penning op de inname van het fort Sint-Andries en de slag bij Nieuwpoort heeft de medaille op de overwinningen van het jaar 1602 een diameter van 55 mm.

In 1603 werd een aantal exemplaren van de medaille uitgereikt. Zo besloten de Staten-Generaal in hun vergadering van 25 juli 1603 om jhr. Frederik van Dorp (*bijlage I, 1603-4*), gewezen gouverneur van Oostende een gouden keten of een andere verering toe te kennen ter waarde van *f* 1.600. Daarbij maakten de Hoog Mogende Heren evenwel de volgende kanttekening: Van Dorp had 18 maanden lang in Oostende gediend en had een deel van zijn extraordinaris traktement van *f* 300 per maand ontvangen. Mocht blijken dat aan hem teveel was betaald, dan diende het teveelbetaalde in mindering te worden gebracht op de hoogte van de verering.⁷⁹ Kenmerkend was dit inderdaad het geval, want op 20 augustus werd de oud-gouverneur vanwege zijn lange staat van dienst en de door hem tijdens het beleg van Oostende geleden schade vereerd met een ketting van *f* 500 en een medaille op de verovering van Grave.⁸⁰

Gouden exemplaren van de penning op de in 1602 behaalde overwinningen zijn niet bekend.

De verovering van Sluis en andere vestingen in Staats Vlaanderen in 1604

Aan het begin van de zeventiende eeuw concentreerde de strijd langs het front met de Zuidelijke Nederlanden zich vooral op de Vlaamse vestingstad Oostende, die nog steeds in Staatse handen was, en op het West-Vlaamse Sluis, waar een Spaanse bezetting was gelegen. Het meer dan drie jaar durende beleg van Oostende was een enorme krachtmeting, die in heel Europa op de voet werd gevolgd. Lange tijd kon de stad weerstand bieden, omdat de bezetting via zee kon worden bevoorrad.

Om de Spanjaarden van Oostende weg te lokken, nam het Staatse leger verschillende plaatsen in Zeeuws-Vlaanderen in en werd half mei 1604 Sluis ingesloten. Verschillende pogingen om de niet goed voorbereide vesting te ontzetten, liepen op een mislukking uit, waarna in de avond van 19 september 1604 de voorwaarden voor de overgave werden opgesteld. De dag daarop verliet het Spaanse garnizoen de stad. Precies een maand later gaf ook de Staatse bezetting van Oostende zich na een belegering van drie jaar over. Uiteindelijk vielen aan elk van beide zijden meer

⁷⁸ Van Loon, *Historipenningen*, I, 571; Roovers, 'Triumphpenningen', nr. 36.

⁷⁹ NA, SG, inv.nr. 3150, fol. 569 (25 juli 1603) = Japikse (ed.), *RSG 1602-1603*, 363, nt. 6.

⁸⁰ *Ibid.*, inv.nr. 12504, fol. 31 (20 augustus 1603): de betalingsordonnantie ten laste van Van Dorp bevat uitsluitend de betaling van *f* 528 voor het goud van de ketting.

dan 45.000 doden en werd de stad vrijwel tot de grond toe verwoest. De overgave van Oostende geschiedde mede omdat Maurits, na de inname van Sluis, weigerde om naar de stad op te trekken.

De verovering van Sluis vormde voor de Staten-Generaal de aanleiding om een nieuwe triomfpenning te laten slaan. Op 23 oktober 1604 besloot de vergadering gouden penningen ter waarde van *f* 120 te laten maken, bestemd voor 'elcken heer die den voorsz. tocht in Vlaenderen gedaen heeft' (*bijlage II*, 34). De Jonge leverde de bestelde medailles op 13 juli 1605, tezamen met de zilveren en koperen rekenpenningen die de Staten-Generaal elk jaar bij de Dordtse Munt lieten slaan (*bijlage II*, 35). Het totale bedrag van de niet nader gespecificeerde betalingsordonnantie beliep *f* 5.752:7. In de jaren 1597-1613 werden verschillende malen rekenpenningen besteld, die anders dan in juli 1605 doorgaans apart werden afgerekend. Het gemiddelde van de betalingsordonnanties voor de in die jaren bestelde rekenpenningen bedroeg ongeveer *f* 1.550.⁸¹ Uitgaande van dit bedrag moeten de bestelde triomfpenningen en de kosten van vervaardiging ongeveer *f* 4.000 hebben bedragen.

De triomfpenning op de inname van Sluis vertoont op de voorzijde een kaart van de vesting Sluis, omgeven door de andere, met naam aangeduide plaatsen die in 1604 door Maurits waren ingenomen. De keerzijde bevat het volgende, twaalfregelige Latijnse opschrift: DEI O(m)NIP(otentis) · / GR(ati)A · ORD(ines) · F(ED(eratarum)) · PROV(inciarum) · / BELG(ii) · ILLVST(riissi)^{MI} · PR(incipis) · MAVRI · / CI(i) · AVRA(n)G(iæ) · DVCTV · POST · STRE / NVA(m) XXXVIII MENS(ium) · OSTENDÆ / DEFENS(ionem) · FVGATIS · CÆSIS ET / REPVLSIS HISP(anorum) · COP(iis) CADSAND(iam) / ISENDIIC(am) · ARDENB(urgum) SLVSAM · / ET XII · TRIREMES · HISP(anicas) · PRO / RVDERIB'(us) · OSTĒ(n)DÆ CAPI / VNT MVNIVNTQ(ue) / · 1604 · (*Door de genade van de almachtige God, onder de leiding van de meest doorluchtige prins Maurits van Oranje, hebben de Staten der Verenigde Gewesten van Nederland, na Oostende achtendertig maanden kloekmoedig verdedigd, en de Spaanse benden op de vlucht gejaagd, verslagen, en teruggedreven te hebben, Cadzand, IJzendijke, Aardenburg, Sluis en twaalf Spaanse galeien, in plaats van de puinhopen van Oostende, veroverd en gesterkt 1604*) (afb. 4.13).⁸² De triomfpenning heeft een diameter van 55 mm. De medaille op de verovering van Sluis en de forten in Staats Vlaanderen lijkt een grote mate van populariteit te hebben genoten, want met zekere regelmaat werd deze na juli 1605 door de Hoog Mogende Heren verleend. Een andere reden dat de triomfpenning op Sluis zo vaak werd uitgereikt, hangt ongetwijfeld samen met het feit dat de Staten-Generaal tot aan de sluiting van het Twaalfjarig Bestand in april 1609 geen nieuwe triomfpenningen meer zouden laten maken. Van de 31 bestelde afsla-

81 NA, SG, inv.nr. 12503, fol. 211 (23 april 1597) en fol. 215 (29 juli 1597): *f* 1531, fol. 242 (16 mei 1598): *f* 1535:3, fol. 275 (16 juni 1599): *f* 1347, fol. 350' (17 oktober 1601): *f* 1473:7 en fol. 354' (20 maart 1602): *f* 1556. *Ibid.*, inv.nr. 12504, fol. 73 (14 april 1604): *f* 1428, fol. 127 (30 juni 1606): *f* 1615, fol. 171 (3 mei 1607): *f* 1560 en fol. 315 (23 februari 1613): *f* 1863.

82 Van Loon, *Historipenningen*, II, 15:2; Roovers, 'Triomfpenningen', nr. 37.

Afb. 4.13 Triomfpenning op de verovering van Sluis en andere vestingen in Staats Vlaanderen. Door Gerard van Bylaer, 1604. Zilver, 55 mm, 54 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

gen werd het grootste gedeelte aan vertrekkende gezanten geschonken. Zo ontvingen de zeven leden van het gezantschap dat de Deense koning Christiaan IV had uitgezonden om de bestandsonderhandelingen bij te wonen ieder een gouden ketting (bijlage I, 1608-2a/g). Voor elke ketting werd door ontvanger-generaal Philips Doubleth aan de Munt te Dordrecht een medaille op de verovering van Sluis en de andere vestingen in Staats Vlaanderen besteld ter waarde van *f* 120.⁸³ De laatste bestelling van triomfpenningen op de inname van Sluis dateert van 26 november 1608, toen muntmeester Gideon de Jonge de opdracht kreeg om 'overmorgen' twaalf gouden medailles te zenden ter waarde van *f* 120, bestemd voor de Duitse gezanten en hun gevolg, die net als het Deense gezantschap de onderhandelingen hadden bijgewoond (*bijlage II*, 36). Op 2 december 1608 werd voor de medailles een betalingsordonnantie gedepêcheerd ten bedrage van *f* 1.517:8 (*bijlage II*, 37).

Maar in een aantal gevallen werden ook triomfpenningen geschonken aan bestuurders en militairen, zoals in oktober 1604 aan Daniël de Hartaing, heer van Marquette, gewezen gouverneur van Oostende, in december 1605 aan jhr. Willem de Soete, genaamd Haultain, luitenant-admiraal van Zeeland én in mei 1607 aan kapitein Anthony Slingsby. De Hartaing (*bijlage I*, 1604-4) werd vereerd met een ketting van *f* 1.000 én een gouden penning 'die gemaect sal worden van de veroveringe van Sluijs en andere fortten in Vlaenderen'.⁸⁴ Ook luitenant-admiraal Haultain (*bijlage I*, 1605-5) ontving een ketting én een medaille op de inname van Sluis, ter beloning van 'extraordinaris diensten' in het voorgaande jaar gedaan 'in den rencontre mette Spaensche

83 Cf. supra, hoofdstuk III, 281-282.

84 NA, SG, inv.nr. 3152, fol. 566 (16 oktober 1604) = Japikse (ed.), *RSG 1604-1606*, 144-146, nt. 2.

schepen'.⁸⁵ Aan kapitein Slingsby (*bijlage I, 1607-1*) werd op 11 mei 1607 een medaille van *f* 100 toegekend, vanwege diens dappere optreden bij het afslaan van de aanslag op Sluis in juni 1606.⁸⁶ Tevens besloot de vergadering om diens jonge zoon in de compagnie van zijn vader aan te stellen op een traktement van *f* 15 per maand.⁸⁷

Van de penning op de inname van Sluis en andere vestingen in Staats Vlaanderen zijn geen gouden exemplaren bekend.

Penningen besteld in 1609

Op 9 april 1609 vond de ondertekening van het Twaalfjarig Bestand plaats. Met de Franse en Engelse ambassadeurs sloten de Staten-Generaal vervolgens op 17 juni een traktaat tot garantie van het Bestand. Hierin kwamen de partijen overeen om gedurende de looptijd van het Bestand niet zonder elkanders 'avis et consentement' traktaten te sluiten met de koning van Spanje of de aartshertogen.⁸⁸ Twee dagen later op 19 juni 1609 diende ijzersnijder Gerard van Bylaer een declaratie van *f* 2.596:10 in voor 25 fijngouden penningen met een gezamenlijk gewicht van 71 once 2 engels [2.187 gram], het snijden van de benodigde stempels én de vervaardiging van de afslagen, alsmede voor reis- en vacatiekosten (*bijlage II, 47*).⁸⁹ Van deze triomfpenning, waarvoor Van Bylaer nieuwe stempels sneed, lijkt verder ieder spoor te ontbreken. Zo is er geen besluit om de nieuwe triomfpenningen te laten maken, terwijl ook de bijbehorende ordonnantie ten bedrage van *f* 2.596:10 op naam van Van Bylaer ontbreekt. Gelet op het tijdstip van aflevering in juni 1609 dient zich de veronderstelling aan dat de medailles bedoeld zijn geweest voor de Franse en Engelse bemiddelaars die zo'n belangrijke rol speelden bij de totstandkoming van het Twaalfjarig Bestand, alsmede voor het omvangrijke gevolg dat hen vergezelde. Op 25 mei 1609 had het besogne dat de onderhandelingen had gevoerd een voorstel gedaan over aard, omvang en exacte verdeling van de vereringen die men aan de mediateurs en hun gevolg zou doen. Ongetwijfeld maakte het besluit om medailles uit te reiken onderdeel uit van dit voorstel.⁹⁰

Uit een opgave uit juni 1609 blijkt dat niet alleen de Franse mediateurs Jeannin en De la Place en hun Engelse tegenhangers Spencer en Winwood van de Staten-Generaal geschenken in goud ontvingen, maar dat tevens zeventien leden van hun gevolg met gouden geschenken werden vereerd (*bijlage II, 48*). De opgave zwijgt over de precieze aard van de verschillende geschenken, maar vermeldt wel de waar-

85 NA, SG, inv.nr. 3154, fol. 885 (27 december 1605) = Japikse (ed.), *RSG 1604-1606*, 326, nt. 3: verlening; *ibid.*, inv.nr. 12504, fol. 109 (27 december 1605): betalingsordonnantie.

86 Zie voor de aanslag op Sluis: Japikse (ed.), *RSG 1604-1606*, 549.

87 NA, SG, inv.nr. 3158, fol. 312 (11 mei 1607) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 42, nt. 7.

88 Van Eysinga, *Wording*, 153.

89 Van Bylaer rekende *f* 35 per once, hetgeen voor 71 once 2 engels een bedrag van *f* 2488:10 oplevert. In dit bedrag was ook het fatsoen meegerekend. Vermoedelijk dekten de resterende *f* 108 het loon voor het snijden van de stempels en Van Bylaers reis- en vacatiekosten.

90 Cf. *supra*, hoofdstuk III, 277.

de ervan. Deze bedroeg ruim *f* 138.000. Voor een dergelijk bedrag bestaat wel een betalingsordonnantie, niet op naam van de goudsmiden die de presenten vervaardigden, maar op die van ontvanger-generaal Philips Doubleth (*bijlage II*, 50). Volgens de betalingsordonnantie was de betaling van *f* 138.200:5 aan Doubleth bestemd voor de ‘Incoop vant gout ende verscheijde oncosten daerop gevallen, daermede gemaect sijn de Vasselles ende vijff kettingen de heeren Ambassadeurs der Coningen van Vranckrijck ende Groot Britaigne ende hare suiite bijde Welgelmete heeren Staten doen vereeren, mitsgaders anderen vuytgave daarvan dependende’. De betaling van *f* 2.596:10 aan Van Bylaer voor de door hem geleverde triomfpenningen maakt zonder enige twijfel onderdeel uit van deze betalingsordonnantie.

Van deze triomfpenningen zijn geen beschrijvingen of voorbeelden bewaard gebleven. Ook Van Loon kende het stuk niet, zodat ook niet via zijn werk bekend is hoe het eruit gezien moet hebben.

De verovering van Gulik in 1610

Terwijl het Twaalfjarig Bestand de Republiek een decennium van vrede en voorspoed bracht, laaide de strijd aan de oostgrens van de Republiek in het Land van Gulik en Berg op. Nadat op 25 maart 1609 hertog Johan Willem van Kleef en Gulik kinderloos was overleden, betwistten de hertog van Palts-Neuburg en de keurvorst van Brandenburg elkaar de opvolging. Beide pretendenden hadden de hulp van de Republiek ingeroepen, toen ook de Duitse keizer een neef als kandidaat naar voren schoof. Daarop zonden de Staten-Generaal troepen naar het gebied. Alleen de stad Gulik was in Habsburgse handen, maar gaf zich na een vijf weken durende belegering op 2 september 1610 over aan prins Maurits.

Op 6 december 1610 besloten de Staten-Generaal om de gewone gedeputeerden naast de gebruikelijke rekenpenningen ook een gouden triomfpenning op de inname van Gulik te schenken (*bijlage II*, 59). Samen met griffier Aerssens werd aan de gedeputeerden Hendrik van Brienen en Gellius van Jonghestall opgedragen om de ‘circumscriptie’ – en wellicht ook de voorstellingen – voor de triomfpenning te bedenken. Nog geen twee weken later werd het ontwerp goedgekeurd en besloot de vergadering om net als vorig jaar 21 medailles te laten slaan met een waarde van *f* 120 (*bijlage II*, 60). Op 17 juli 1611 werden de medailles, de rekenpenningen en de zilveren doosjes in rekening gebracht ten bedrage van *f* 4.827:16 (*bijlage II*, 62).

De triomfpenning op de inname van Gulik vertoont op de voorzijde in vogelvluchtperspectief de vesting en de belegeraars. Het omschrift luidt: [rozet] NIHIL · [rozet] · INEXPUGNABILE [rozet] [rozet] (*Niets is onoverwinnelijk*). De keerzijde heeft een emblematische voorstelling met de wapenschilden van de zes gewesten die tot de reductie van Groningen samen de Republiek vormden, met elkaar verbonden door een gestrikt lint. De wapenschilden zijn geplaatst rond een bundel met zes neerwaarts gerichte pijlen. Rondom de voorstelling is het opschrift NEXOS X

Afb. 4.14 Triomfpenning op de inname van Gulik. Door Gerard van Bylaer, 1610. Zilver, 52 mm, 46 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

FAVORE X NVMINIS X QVIS X DISSOLVES' x [rozet] x (*wie zal scheiden, hetgeen door Gods gunst is verenigd*) geplaatst (afb. 4.14). De penning heeft een diameter van 51 mm.⁹¹ Voor de keerzijde van de triomfpenning op de inname van Gulik werd geen nieuw stempel gesneden. In plaats daarvan gebruikte men het uit 1594 daterende stempel met de wapenschilden, dat gebruikt was voor de penningen op het ontzet van Coevorden en de inname van Groningen.⁹² Waarom dit stempel werd gebruikt, is niet bekend. Met zijn zes wapenschilden was het in 1610, toen de Republiek al ruim anderhalf decennium uit zeven gewesten bestond, volstrekt verouderd.

Gouden exemplaren van de penning op de inname van Gulik zijn niet bekend.

De ratificatie van het verbond met de Hanze en de teruggave van de pandsteden in 1616

In juli 1585 zegde Elizabeth I van Engeland de opstandige Noord-Nederlandse gewesten steun toe in de vorm van subsidies en troepen. Als waarborg voor terugbetaling van deze subsidies en van de kosten van de militaire bijstand werden de vestingsteden Den Briel en Vlissingen, alsmede het fort Rammekens, aan de Engelsen overgedragen. Beide pandsteden stonden onder bevel van een Engelse gouverneur en waren van een Engelse garnizoen voorzien. Bij het verdrag van Westminster van 14 augustus 1598 werd het bedrag dat de Republiek aan Engeland terug diende te betalen, vastgesteld op £800.000. In april 1616 losten de Staten-Generaal het op dat moment uitstaande bedrag af, waarna de Engelsen de pandsteden in juni van dat jaar teruggaven. Vrijwel terzelfder tijd, op 14 juni 1616 werd te Den Haag een al in

91 Van Loon, *Historipenningen*, II, 71.2; Roovers, 'Triomfpenningen', nr. 41.

92 Cf. supra, 344-345 en afb. 4.7b

het najaar van 1614 gesloten verbond met de Hanzesteden Lübeck, Bremen, Hamburg, Rostock, Stralsund, Wismar, Magdeburg, Brunswijk, Lüneburg en Greifswald geratificeerd.

Op 8 juni hechtte de vergadering haar goedkeuring aan het voorstel om voor de Engelse gouverneurs van Den Briel en Vlissingen een gouden ketting van *f* 3.000 te laten maken met een medaille van de 'ligue' en voor beide luitenant-gouverneurs elk een ketting van *f* 1.500 met een dergelijke medaille (*bijlage II*, 63-64). Tegelijkertijd deed men aan Gecommitteerde Raden van Zeeland het verzoek om de ketens voor de gouverneur en de luitenant-gouverneur van Vlissingen ter plaatse te laten maken, waarbij de uitgaven in mindering gebracht konden worden op de gewestelijke quote. De Hoog Mogende Heren zelf zouden voor de medailles zorgen. Wat met de penningen op de 'ligue' bedoeld wordt is niet duidelijk: mogelijk heeft de aanduiding betrekking op de triomfpenning op het Bestand, die de Raad van State in 1609 had laten maken. Maar het is ook mogelijk dat de Engelse gouverneurs en luitenant-gouverneurs een exemplaar ontvingen van een nieuwe penning op het verbond met de Hanze en de teruggave van de pandsteden. Immers twee weken later op 23 juni 1616 besloot de vergadering om ter gelegenheid van deze gebeurtenissen een nieuwe triomfpenning te laten slaan (*bijlage II*, 65). Volgens de resolutie waren de medailles bedoeld voor de gedeputeerden zelf, zouden zij worden geslagen 'tot het gewoonelijck getal' en op een waarde van *f* 150 per stuk.

In het ordonnantieboek bevindt zich een betalingsordonnantie ten bedrage van *f* 6.644:8:6, bedoeld ter betaling van 'eenige goude kettingen ende Medaillen mettet fatsoen van dien, daermede vereert sijn geworden de gewesen Gouverneurs ende Lieutenant Gouverneurs vanden Briele ende Vlissingen, ende andere' (*bijlage II*, 66). De op naam van ontvanger-generaal Johan Doubleth uitgeschreven ordonnantie draagt dezelfde datum als de resolutie om nieuwe triomfpenningen te laten slaan. Het genoemde bedrag van *f* 6.644:8:6 volstaat niet voor twee ketens van *f* 3.000 en twee ketens van *f* 1.500. Als we ervan uitgaan dat de beide ketens voor de gouverneur en luitenant-gouverneur van Vlissingen inderdaad door het gewest Zeeland werden bekostigd, dan zou een bedrag van ongeveer *f* 4.500 voor beide ketens volstaan, terwijl het resterende bedrag van ongeveer *f* 2.100 bedoeld zou kunnen zijn als betaling voor de penningen.⁹³

Van de triomfpenning op het verbond met de Hanze en de teruggave van de pandsteden zijn geen exemplaren bewaard gebleven, zelfs niet in zilver. En zelfs Van Loon geeft er in zijn werk over de Nederlandse penningen geen beschrijving of afbeelding van. We weten dan ook niet hoe deze penning er uitzag.

93 Dit kan alleen, indien de triomfpenningen 'tot het gewoonelijck getal' uiteindelijk niet op een waarde van *f* 150, maar van *f* 100 werden geslagen.

De synode van Dordrecht in 1619

Op besluit van de Staten-Generaal vond van 13 november 1618 tot 29 mei 1619 in de Kloveniersdoelen te Dordrecht een grote vergadering van de gereformeerde kerk plaats, die tot taak had om uitspraak te doen in het geschil dat tussen remonstranten en contraremonstranten over de predestinatieleer was gerezen. De synode stond onder leiding van de Leeuwarder predikant ds Johannes Bogerman (1576-1637). Uiteindelijk besliste de synode ten gunste van de strenge leeropvattingen van de contraremonstranten. Aan de synode werd behalve door Nederlandse predikanten ook door een aantal buitenlandse vertegenwoordigers uit Engeland, Schotland, Zwitserland en verschillende gebieden in Duitsland deelgenomen. Voor de synode waren ook enkele predikanten uit Frankrijk uitgenodigd, maar zij lieten het afweten.

Op 22 maart 1619 liet de Hollandse gedeputeerde Hugo Muys van Holy, die als een van de achttien commissarissen-politiek namens de Staten-Generaal de synode bijwoonde, de Hoog Mogende Heren weten dat de kerkvergadering niet zo lang meer bijeen zou zijn. Uit naam van de commissarissen stelde Muys voor om aan de buitenlandse theologen gouden penningen te schenken met een waarde van *f* 120 à *f* 150 (*bijlage II*, 67).⁹⁴ Daarop besloten de Hoog Mogende Heren om medailles van *f* 150 te laten slaan, waarbij zij de commissarissen verzochten om ontwerp en opschriften voor de medaille te bedenken. De uitwerking van dit besluit werd overgelaten aan Daniel Heinsius, de secretaris van de commissarissen-politiek. Twee dagen later presenteerde Muys de vergadering het voorstel van Heinsius om op de voorzijde van de penning de synode af te beelden met het omschrift 'Restaurata Religione' en op de keerzijde de berg Sion, geteisterd door stormwinden, en het omschrift 'Erunt sicut Mons Sion' (*bijlage II*, 68). De vergadering stemde met het voorstel in en gaf de commissarissen-politiek opdracht om de stempels te laten snijden. Het laten maken van de ontwerptekeningen en vermoedelijk ook de contacten met Willem van Bylaer, stempelsnijder aan de Munt te Dordrecht, werden aan Heinsius overgelaten.

Inderdaad vertoont de voorzijde van de penning op de synode van Dordrecht de zaal waar de samenkomst van de theologen plaats vond. De voorstelling is ontleend aan de prent die de Middelburgse graveur François Schillemans in 1618 uitgaf (afb. 4.15). Het omschrift x ASSERTA · x · RELIGIONE x [rozet] (*De godsdienst verzekerd*) wijkt enigszins af van Heinsius' oorspronkelijke voorstel van 24 maart. Op de keerzijde is een tempel op een steile berg afgebeeld, waar mensen naar toe op weg zijn, geteisterd door blazende stormwinden. Het omschrift luidt x ERUNT x VT x MONS x SION x CIO x IO x CXIX x [rozet] (*zij zullen zijn als de berg Sion, 1619*) (afb. 4.16). De penning heeft een diameter van 59 mm. Opvallend is dat van voor- en keerzijde meer dan één stempel werd gesneden: Roovers onderscheidde vier voor-

94 Zie voor de ontstaansgeschiedenis van deze triomfpenning: Van der Meer, 'Drie dichters', 128 e.v.

Afb. 4.15 Synode van Dordrecht. Door François Schillemans, 1618-1619. Gravure, 36,9 x 28 cm. [Rijksmuseum Amsterdam]

Afb. 4.16 Triomfpenning op de Synode van Dordrecht. Door Willem van Bylaer, 1619. Goud, 58,6 mm, 119,6 gram. [Dordrechts Museum]

zijde- en twee keerzijdestempels.⁹⁵ De definitieve afrekening van de synode werd pas in 1623 opgemaakt. De totale kosten bedroegen *f* 128.890:7.⁹⁶ In dit bedrag zijn ook de kosten voor de triumfpenningen opgenomen. Een bewaard gebleven bordereel van mr. Jacob de Witte, penningmeester van de synode, verschaft aanvullende informatie: in diens eerste rekening voerde De Witte een bedrag van *f* 20.361:17 op aan 'reijsgelt en vereeringe aen uijtheemsche theologen op haer vertrek', terwijl de tweede rekening nog een post van *f* 1.619:19 bevat voor 'gout en silvere vereeringen'.⁹⁷

Het exacte aantal gouden medailles dat werd uitgereikt, is niet bekend. Zeker is dat 26 buitenlandse theologen de akten van de synode van Dordrecht ondertekenden en dat zij na afloop een gouden medaille ter waarde van *f* 150 ontvingen, hangend aan een gouden ketting van *f* 50. Voor de Nederlandse predikanten en ouderlingen die de synode bijwoonden, leverde Willem van Bylaer 58 penningen van fijn zilver, die gemiddeld 2 ounce 10 engels het stuk wogen (*bijlage II, 71*). Op 18 juli 1619 werd ten name van de stempelsnijder een betalingsordonnantie uitgeschreven voor twee gouden en 58 zilveren afslagen van de penning op de synode. Uiteindelijk werd de ordonnantie uit het register geschrapt, waarbij ter verduidelijking werd aangetekend dat 'dese ordonnantie is begrepen inde ordonnantie van *f* 120.890 7 schellingen, gedepecheert op ten xj^{en}. meije 1623'.⁹⁸

⁹⁵ Van Loon, *Historipenningen*, II, 105; Roovers, 'Triumfpenningen', nr. 44.

⁹⁶ NA, SG, inv.nr. 12505, fol. 238 (11 mei 1623).

⁹⁷ NA, Aanwinsten, inv.nr. 283.

⁹⁸ Wellicht ontvingen ook zij nadien een gouden afslag, want volgens Van Loon, *Historipenningen*, II, 105 besloten de Staten van Holland op 31 december 1619 om ook aan de 'gemachtigde raden' ketens van *f* 200 uit te delen.

Van de triomfpenning op de synode van Dordrecht zijn enkele gouden exemplaren in openbare verzamelingen bewaard gebleven. Het enige exemplaar in een Nederlandse collectie is de medaille die zich in het Dordrechts Museum bevindt. De medaille werd in mei 1933 bij J. Schulman te Amsterdam geveild. Het stuk bleef onverkocht en werd na afloop van de veiling door de gemeente Dordrecht en de vereniging 'Oud-Dordrecht' voor f 400 gekocht.⁹⁹

In 1751 schonk William Jermy aan Emmanuel College in Cambridge de medaille die zijn voorvader Joseph Hall, deken van Worcester, in 1619 had ontvangen. Geplaagd door problemen met zijn gezondheid was Hall al in januari van dat jaar naar Engeland vertrokken, waarna de commissarissen-politiek hem het present na lieten zenden. Nog op hoge leeftijd liet Hall zich afbeelden met de aan hem geschonken medaille (afb. 4.17).¹⁰⁰ En ook in de collectie van het Historisch Museum Bazel bevindt zich een gouden afslag van de synodepenning. Deze werd in 1619 vereerd aan prof. dr. Sebastian Beck, een van de vijf Zwitserse theologen die de synode bijwoonden. Diens gouden penning werd in 1786 aan de collectie van de universiteit van Bazel nagelaten, waarna het stuk in 1905 werd overgedragen aan het numismatische kabinet van het museum.¹⁰¹

Een enkele keer werd een gouden afslag van de Dordtse synodepenning op een veiling te koop aangeboden: zo kwam in mei 1897 in Londen een gouden triomfpenning onder de hamer.¹⁰² En in mei 1929 werd een exemplaar op de veiling Schulman te Amsterdam te koop aangeboden.¹⁰³ Ook in de literatuur wordt een enkele maal verwezen naar uitreikingen van de triomfpenning op de synode van Dordrecht. Zo wijdde M.G.A. de Man in 1930 een korte publicatie aan de gouden medaille, die voorkomt in de inventaris van de nalatenschap van mr. Adriaan Hoffer, heer van Bommeneede, op 12 december 1644 ingeleverd bij de weeskamer te Zierikzee. Hoffer was als gedeputeerde van het gewest Zeeland aanwezig op de synode. Kennelijk ging diens 'gouwe synode' door vererving over op zijn kleinzoon Imam Hoffer Vierling. In diens boedel bevond zich 'een gouden medalje, verbeeldende de Synode van Dordrecht, wegende 3 onsen, 3 engels' [96,9 gram]. Wat na 1722 met de aan Hoffer uitgereikte medaille gebeurde, is niet bekend.¹⁰⁴

99 Dordrechts Museum, inv.nr. 4375, diam.: 58,6, gewicht 119,56 gram. Veiling J. Schulman, 29-30 mei 1933, nr. 932. Vriendelijke mededeling Chris de Bruyn, conservator toegepaste kunst Huis Van Gijn te Dordrecht. Met 119,56 gram woog het stuk ongeveer 3 onse 18 asen. Op 18 juli 1619 werd een later ingetrokken betalingsordonnantie geslagen ten laste van Willem van Bylaer voor de levering van twee gouden synodepenningen (*bijlage II*, 70). Van Bylaer bracht toen f 36:10 in rekening voor elk onse gebruikt metaal én voor elke penning vijf gulden aan fatsoen. Uitgaande van deze bedragen moet het stuk in het Dordrechts Museum ongeveer f 147 hebben gekost.

100 Jenkins, 'Gold medals', 13 e.v.

101 Historisches Museum Basel, inv.nr. HMB 1905.2103: 58,2 mm, 124,2 gram (de ring alleen weegt 4,7 gram). Zie Schärli, 'Synode', 164 e.v.

102 Veiling collectie H. Montagu, mei 1897 te Londen, lotnr. 96.

103 Veiling J. Schulman, Amsterdam, 30 mei 1929, lotnr. 463. Het stuk woog bleef onverkocht en werd nadien voor het Dordrechts Museum aangekocht.

104 De Man, 'Gouwe synode', 89-92.

Afb. 4.17 Joseph Hall, deken van Worcester met de beloningspenning op de Synode van Dordrecht. Door Joseph Payne, circa 1628. Gravure, 19 x 12,4 cm. [© Trustees of the British Museum]

Incidenteel gebeurde het dat de Staten-Generaal na 1619 exemplaren van de triomfpenning op de synode van Dordrecht gaven. Op 1 april 1620 vereerden zij een penning op de synode aan Marcus Anthonius de Dominis, bisschop van Split (*bijlage I, 1620-3*) en op 18 mei 1630 aan goudsmid Gillis van Exel (*bijlage I, 1630-10*), die in 1628 in dienst van de grootvorst van Moskou was getreden.

De ratificatie van het verbond tussen de Republiek en Venetië in 1620

Op 11 augustus 1620 vertrok Girolamo Trevisano vanuit Venetië naar Den Haag. De extraordinaris ambassadeur werd vergezeld door een gevolg van 28 personen. In september kwam het Venetiaanse gezantschap in Nederland aan, waar het met alle eer werd ontvangen. Het gezantschap was gezonden ter uitwisseling van de ratificatie van de Venetiaans-Nederlandse alliantie die op de laatste dag van het jaar 1619 was afgesloten. Trevisano werd drie maal door de Staten-Generaal in audiëntie ontvangen. Tijdens de ontvangst op 28 september 1620 overhandigde de ambassadeur de door de Venetiaanse Republiek goedgekeurde en bekrachtigde verbondsbrief van de alliantie, geschreven met gouden letters en versierd met het gouden zegel. In oktober vertrok het gezantschap huiswaarts. De Hoog Mogende Heren boden Trevisano en zijn gevolg een maaltijd aan ten huize van François Aerssen, heer van Sommelsdijk, waarna zij hem op 19 oktober zijn afscheidsaudiëntie verleenden. Aan de ambassadeur en verschillende leden van zijn gevolg werden ketens en medailles geschonken. Speciaal voor deze gelegenheid hadden de Hoog Mogende Heren een nieuwe triomfpenning laten snijden op de tussen beide republieken gesloten alliantie.

De penning vertoont op de voorzijde de gevleugelde leeuw van Sint Marcus ten halve lijve met aureool en in zijn klauw het wapenschild van de stad en op de keerzijde de gekroonde Statenleeuw met zwaard in zijn geheven rechterklauw en een bundel van zeven naar beneden wijzende pijlen in zijn linkerklauw. het omschrift luidt [rozet] FÆDVS · INITVM · [rozet] A(nn)º [rozet] CIO [rozet] IO [rozet] CXX [rozet] (*het verbond van kracht geworden in 1620*) (afb. 4.18). De penning heeft een diameter van 48 mm.¹⁰⁵ Er zijn uitsluitend zilveren afslagen bekend.

De triomfpenning op het verbond met Venetië lijkt hoofdzakelijk te zijn gebruikt als geschenk aan de leden van het gezantschap van Trevisano.¹⁰⁶ Uit de bewaard gebleven briefwisseling met ijzersnijder Willem van Bylaer valt de ontstaansgeschiedenis nauwkeurig te reconstrueren. Al in juli en augustus bereidde de Republiek zich voor op de komst van het Venetiaanse gezantschap. In hun vergadering van 17 augustus 1620 ontboden de Staten-Generaal Van Bylaer (*bijlage II, 72*). Zij spraken met hem over de nieuw te snijden triomfpenning en gaven hem opdracht hiertoe een model te vervaardigen. Drie dagen later besloot de vergadering

105 Van Loon, *Historipenningen*, II, 128; Roovers, 'Triomfpenningen', nr. 45.

106 In mei 1622, juli 1623 en juni 1629 werden aan Venetiaanse diplomaten en militairen ketens met een penning op het verbond van 1620 vereerd.

Afb. 4.18 Triomfpenning op het Verbond tussen de Republiek en Venetië. Door Willem van Bylaer, 1620. Zilver, 48 mm, 39 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

om Van Bylaer ‘volgende het beraempde model’ gouden medailles ter waarde van *f* 80 te laten maken (*bijlage II*, 73). Op 20 september waren de stempels gereed en zond Van Bylaer afdrukken aan de vergadering ‘daer in uwe Doorluchtige Hooge moegende connen zien de maniere van Het werck, gelijk het zelve zal geslagen werden’ (*bijlage II*, 74). De ijzersnijder vroeg hoeveel exemplaren hij diende te leveren en welke waarde de te leveren afslagen dienden te hebben. Daarbij merkte hij op dat de hem ‘gesetten tijt bij nae om is vant zelve veerdich te hebben, ende oock noch eenige dagen van noode zijn om de medalijen te maecken ende munten’. De dag daarop besprak de vergadering het schrijven van de ijzersnijder, waarna men hem verzocht om een gouden afslag toe te zenden met een waarde van *f* 50 à *f* 60.¹⁰⁷ Twee dagen later stuurde Van Bylaer de gevraagde medaille van fijn goud (*bijlage II*, 75). Het stuk woog 1 once 11 engels 8 asen of 48,06 gram. Volgens opgave van de ijzersnijder kostte het *f* 58:6, hetgeen neerkomt op een goudprijs van *f* 37 per once. Inclusief fatsoen, dat volgens Van Bylaer ‘over dertich Jaeren [is] geweest 2 gulden’, kostte de medaille *f* 60:6. Van Bylaer beëindigde zijn schrijven met het verzoek om goud toegezonden te mogen krijgen, dat op dat moment in Dordrecht moeilijk te verkrijgen was. Daarop besloot de vergadering om Doubleth opdracht te geven om voor *f* 400 gouden munten naar Dordrecht te zenden, die vervolgens werden omgesmolten.¹⁰⁸

Op 6 oktober bestelden de Hoog Mogende Heren voor het Venetiaanse gezantschap nog twaalf gouden medailles. Precies zeven dagen later diende Van Bylaer zijn declaratie voor de dertien door hem geleverde gouden medailles in (afb. 4.19)

107 NA, SG, inv.nr. 3179, fol. 308 (21 september 1620) = Smit (ed.), *RSG 1619-1620*, nr. 4007. Zie voor de minuut van het schrijven aan Van Bylaer: *ibid.*, inv.nr. 4937, Staten-Generaal aan Van Bylaer, 21 september 1620.

108 *Ibid.*, inv.nr. 4937, Van Bylaer aan Staten-Generaal, 23 september 1620; *ibid.*, inv.nr. 3179, fol. 312 (24 september 1620) = Smit (ed.), *RSG 1619-1620*, nr. 4019.

(*bijlage II*, 76). De twaalf op 13 oktober geleverde medailles wogen 18 once 13 engels en 24 asen. Tegen een goudprijs van *f* 37 per once en een fatsoen van *f* 2 per stuk kostten de penningen tezamen *f* 715:15. Met het op 23 september geleverde stuk kwam de gehele rekening op *f* 775:15. Van Bylaers declaratie voor het snijden van beide stempels, 'opte eene Zijde den leeuw metten pijlen ende Zwaert zijnde de Wapenen van Hare Hoog Mogenden, ende opte andere Zijde Sinte Marco ofte Wapen van Venetien, geheel diep gesneden om mette goude penningen daarmede te slaen', werd in de vergadering van 18 november 1620 besproken (*bijlage II*, 77). De ijzersnijder vroeg voor het graveren van de stempels *f* 90, hetgeen aan hem betaald werd.¹⁰⁹

De verovering van de zilvervloot in 1629

In september 1628 slaagde een vloot van de West-Indische Compagnie onder bevel van admiraal en kapitein-generaal Piet Pietersz. Heyn erin om de uit Mexico afkomstige schepen van de zilvervloot te overmeesteren. In de slag in de baai van Matanzas aan de noordkust van Cuba werden vrijwel zonder slag of stoot zestien Spaanse schepen buit gemaakt. Zij vervoerden een grote lading goud, zilver, parels en andere kostbaarheden. Elf van de zestien schepen werden onmiddellijk tot zinken gebracht, terwijl de overige vijf door Piet Heyn aan zijn vloot werden toegevoegd. In januari 1629 keerde de vloot na een moeizame reis in de Republiek terug. Hier werd de buit verkocht. De totale opbrengst bedroeg ruim 11½ miljoen gulden.

Op 14 januari verscheen Piet Heyn in gezelschap van admiraal Hendrik Cornelisz. Lonck en vier bewindhebbers van de WIC in de vergadering van de Staten-Generaal om verslag uit te brengen van de door hem behaalde overwinning. De vergadering bedankte hem voor zijn rapport en deed de toezegging dat 'deselve op sijne vereeringe en de recompensie nader sullen delibereren'.¹¹⁰ Reeds de volgende dag besloot de vergadering om ter gelegenheid van de verovering van de zilvervloot een triomfpenning te laten slaan (*bijlage II*, 85). Aan de Zeeuwse gedeputeerde dr. Simon van Beaumont werd opgedragen 'om de forme vandien met de inscriptie te concipieren'. Tevens werd vastgesteld dat aan Piet Heyn en aan admiraal Lonck (*bijlage I*, 1629-1a/b) een ketting en een medaille zouden worden geschonken, aan de eerste ter waarde van *f* 1.500, aan de tweede van *f* 750.¹¹¹

De dag daarop overlegde Beaumont de door hem bedachte inscriptie voor de nieuwe triomfpenning, die door de vergadering ongewijzigd werd aanvaard (*bijlage II*, 86). Nog een dag later, op 17 januari 1629, presenteerde Willem Versteegh, stempelsnijder van de Munt van Gelderland, de vergadering 'sekere afteickeninge

109 NA, SG, inv.nr. 3179, fol. 372 (18 november 1620) = Smit (ed.), *RSG 1619-1620*, nr. 4301. *Ibid.*, inv.nr. 12505, fol. 167 (18 november 1620).

110 *Ibid.*, inv.nr. 3188, fol. 28 (14 januari 1629).

111 Zie voor de totstandkoming van deze triomfpenning: Van Kerkwijk, 'Zilvervloot', 62-68.

van de verovering van de spaensche silverbloot, mette inscriptie ende circumscrip-tie tottet maken van een triumphs penninck' (*bijlage II*, 87). De stempelsnijder ver-zocht de Hoog Mogende Heren om hiervoor octrooi te mogen hebben. De verga-dering besloot het ontwerp aan Beaumont te hand te stellen 'om te examineren wat hiervan genomen ende geapliceert soude cunnen worden tot den triumphs pen-ninck bij haer Hoog Mogenden goetgevonden te doen slaen'.

Inderdaad zou Versteegh de triomfpenning maken, die de Staten-Generaal op 15 januari 1629 hadden besteld. Op 9 maart werd hem voor de tijd van acht jaar het ge-vraagde octrooi op de triomfpenning verleend (*bijlage II*, 89).¹¹² Drie dagen later werd ook zijn verzoek ingewilligd 'om te becomen stoffe ende materialen tottet slaen vanden Triumph penninck over de conqueste van de spaensche silverbloot' (*bijlage II*, 90). Omdat de penningen vervaardigd zouden worden uit het door Piet Heyn buitgemaakte goud en zilver, wendden de Hoog Mogende Heren zich tot de WIC met het verzoek het benodigde edelmetaal ter beschikking te stellen. Op 17 maart leverde ontvanger-generaal Doubleth de stempelsnijder voor een bedrag van f 300 goud, bestemd voor de vervaardiging van de beide penningen.¹¹³ Op 12 april waren de beide penningen gereed en werden zij in de vergadering getoond: het eer-ste exemplaar, bestemd voor Piet Heyn, woog 3 onces 19 engels 10 asen [ongeveer 122 gram], terwijl de aan Lonck te vereren medaille met 3 onces 9 engels 5 asen [106,3 gram] iets lichter was. De goudwaarde van beide stukken bedroeg, gerekend tegen een goudprijs van f 38 per once, respectievelijk f 151:1 en f 131:12 (*bijlage II*, 94-95).

Op 29 augustus 1629 wendde Versteegh zich tenslotte nogmaals tot de Staten-Generaal, nu met het verzoek om te mogen worden betaald voor het snijden van de stempels van de penning, voor het fatsoen van de beide door hem geleverde pennin-gen, alsmede voor de door hem gedane reis- en teerkosten. Versteegh ontving daar-op een bedrag van f 250.¹¹⁴

De door Versteegh gesneden penning vertoont op de voorzijde de slag in de baai van Matanzas. Het omschrift luidt: NON FERRO TANTVM HISPANVS, QVANTVM VALET AVRO: AVRVM AVFER · FERRO NON SVPERABIT IBER: (*De Spanjaard vermag zo veel niet door het staal als door het goud. ontnem hem het goud, zo zal de Spanjaard door het staal niet overwinnen*). de keerzijde bevat het volgende Latijnse opschrift in dertien regels: INDICA CLASSE / INTERCEPTA, PAR- / TISQ(ue) · SINE SANGVINE / OPVLENTISSIMIS SPO- / LIIS, AD CVBÆ PORTVM, / HISPANORVM NVNC DA- / MNIS QVAM OLIM CÆDE, / NOBILIOREM, FOEDERATÆ / BELGICO - GERMANIÆ / PROCERES E GAZA CA- / PTIVA MONVMENTVM / CVDI FECERVNT · / CIO OC XXIX · / Cum Privil. (*De Indische vloot onderschept en zonder bloedvergieten een zeer rijke buit ver-*

112 Zie voor het octrooi: NA, SG, inv.nr. 12303, fol. 323 (9 maart 1629).

113 *Ibid.*, inv.nr. 3188, fol. 164 (17 maart 1629). De betaling werd op 9 april 1629 in het ordonnantieboek opgetekend: *ibid.*, inv.nr. 12505, fol. 351 (9 april 1629).

114 *Ibid.*, fol. 496 (29 augustus 1629).

Afb. 4.20 Triomfpenning op de verovering van de zilvervloot, 1628. Door Willem Versteegh, 1629. Zilver, 58,5 mm, 68,1 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

overd hebbende bij de haven van Cuba, die nu vermaarder is geworden door de schade der Spanjaarden dan te voren door hun nederlaag, hebben de Staten der Verenigde Nederlanden uit de veroverde schat deze als een gedenkteken doen slaan, 1629). Onder het omschrift staat in schrijfletters de afkorting 'Cum Privil.(egio)' ter aanduiding van het aan Willem Versteegh verleende octrooi (afb. 4.20). De penning heeft een diameter van 59 mm.¹¹⁵

Bij het ontwerp voor de voorzijde van de penning maakte Versteegh gebruik van de in 1628 uitgegeven prent die Claes Jansz. Visscher (II) in opdracht van de WIC maakte.¹¹⁶ Het verloop en de plaatsing van de baai wijzen hierop. Maar dat Versteegh erg vrij naar de prent werkte en de voorstelling in het ronde vlak van de penning sterk comprimeerde, blijkt uit de plaatsing van de schepen: waar Visschers prent overzichtelijk is en goed te zien is wat de zilvervloot en wat de schepen van Piet Heyn zijn, heeft Versteegh het gehele vlak van de penning opgevuld met een wirwar van schepen. Pas bij nauwkeurige bestudering blijkt dat de bovenste schepen tot de zilvervloot behoren, terwijl de drie onderste schepen deel uitmaken van de vloot van Piet Heyn. De beide schepen linksonder op de penning, die gebroederlijk naast elkaar varen, blijken ook op de prent voor te komen. Op Visschers prent zijn ze afgebeeld ter linkerkant van het cijfer 20 van de legenda. Het derde schip dat rechtsonder op de penning is afgebeeld, is evenzeer aan de prent ontleend: het lijkt sterk op het meest rechtse schip met witte zeilen. De van de achterstevan wapperende vlaggen vormen een detail dat Versteegh zelf aan de voorstelling op de penning toevoegde.

115 Van Loon, *Historipenningen*, II, 173,3; Roovers, 'Triomfpenningen', nr. 9.

116 Zie Rijksmuseum, inv.nr. RP-P-OB-79.383.

Afb. 4.21 Beloningspenning op de verovering van de zilvervloot, 1628, door Frederik Hendrik geschonken aan Piet Heyn, 1629. Goud, 49 mm, 54,92 gram. [Rijksmuseum Amsterdam]

Van de penning op de verovering van de zilvervloot lijken in opdracht van de Staten-Generaal slechts de gouden afslagen voor Heyn en Lonck te zijn geslagen. Geen van beide zijn bewaard gebleven. Dit in tegenstelling tot de penning die stadhouder Frederik Hendrik eveneens in 1629 aan Piet Heyn schonk voor de verovering van de zilvervloot (afb. 4.21). Dit unieke, gegraveerde stuk met het wapen van de prins op de voorzijde en het opschrift *Je Maintiendray 1629* op de keerzijde bevindt zich tegenwoordig in de verzameling van het Rijksmuseum.¹¹⁷

Geschenken voor gedeputeerden en gezanten

In het voorgaande zijn alle triomfpenningen die in opdracht van de Staten-Generaal werden gemaakt, beschreven. In deze paragraaf bekijken we ze in samenhang, zodat vergelijkingen kunnen worden getrokken. Daarbij gaat het over de personen aan wie triomfpenningen werden vereerd, over de omvang van de bestellingen en over ontwikkelingen in formaat, prijs en beeldenaar.

Het merendeel van de triomfpenningen die de Staten-Generaal vanaf augustus 1594 lieten maken, was in eerste instantie bedoeld om onder de gedeputeerden zelf te worden uitgedeeld. Nadien werden echter met regelmaat extra afslagen besteld, die men aan de kettingen hing, waarmee vertrekkende gezanten of verdienstelijke militairen werden beloond. Dat gold niet voor de medailles op het verbond met Ve-

¹¹⁷ Uitenhage de Mist-Verspyck, 'Goud', 106-112 en Sanders, *Oranjepenningen*, 10.

netië uit 1620 en op de verovering van de zilvervloot uit 1629. Deze waren respectievelijk bestemd voor de leden van het Venetiaanse gezantschap dat in oktober 1620 de ratificatie van het gesloten verbond overbracht en voor Piet Heyn en admiraal Lonck. Op een enkele uitzondering na was de triomfpenning op de synode van Dordrecht uit 1619 bedoeld voor de deelnemers aan die synode. En ook de in juni 1609 door Gerard van Bylaer geleverde penningen lijken uitsluitend als geschenk te zijn vereerd aan de Franse en Engelse bemiddelaars en hun gevolg.

Uit de besluiten van de Staten-Generaal om triomfpenningen te laten maken én uit de betalingsordonnanties valt in grote lijnen op te maken hoeveel penningen besteld werden, voor wie deze bedoeld waren en wat ze kostten. Wat opvalt is, dat in de loop van de jaren het formaat van de penningen groter en de stuksprijs hoger worden (zie tabel 4.2).

De triomfpenningen die men laat maken zijn bedoeld voor de gedeputeerden ter Staten-Generaal zelf. In januari 1603 wordt er gesproken van de gedeputeerden 'int voorleden jaer zesthien hondert ende twee geresideert hebbende.' In november 1609 worden ze gegeven aan de 'ordinaris gedeputeerden, jegenwoordich inde vergaderinge der heeren Staten-Generael comparerende' en een jaar later is slechts sprake van 'ordinaris gecommiteerden ter vergaderinge'. En als in juni 1616 een triomfpenning op het verbond met de Hanze en de ontruiming van de pandsteden wordt geslagen, besluit de vergadering penningen te schenken aan 'elcken van de heeren gedeputeerden vande provincien ter deser vergaderinge'.

Toch betekent dit geenszins dat eenieder die de vergaderingen bijwoont, een triomfpenning krijgt. In de praktijk is het aantal gedeputeerden dat de vergadering van de Staten-Generaal bijwoont immers nooit constant en in hoge mate aan fluctuaties onderhevig. Daarbij stuurt het ene gewest veel meer gedeputeerden dan het andere: zo is het aantal Hollandse gedeputeerden doorgaans het grootst. De oplossing die gevonden wordt, blijkt te bestaan in een verdeelsleutel. Hoe deze verdeelsleutel werkt, blijkt uit de resoluties aangaande de bestelling van triomfpenningen in de jaren 1594, 1600 en 1609. Hierin is duidelijk aangegeven voor wie de te bestellen medailles bedoeld zijn en hoe de verdeling onder de verschillende gewesten plaats vond. Op den duur lijken steeds 21 triomfpenningen te worden besteld: voor Zeeland, Utrecht, Friesland, Overijssel en Groningen telkens twee, voor Holland vijf en voor Gelderland drie, één medaille voor elk kwartier. De drie overige exemplaren zijn bestemd voor de griffier, de ontvanger-generaal en het 'comptoir' (zie tabel 4.3).¹¹⁸ Als de Staten-Generaal in 1616 triomfpenningen laten slaan op het verbond met de Hanze en de teruggave van de pandsteden, dan dient het aantal medailles te worden vervaardigd 'tot het gewoonelijck getal'.

118 Van Deursen, 'Staatsinstellingen', 352 spreekt van tien tot vijftien gedeputeerden in de eerste decennia, later wat meer 'maar een aantal van dertig werd zelden gehaald'. Zie ook Thomassen, *Instrumenten*, 84 en Groenveld, *Verlopend getij*, 74.

TABEL 4.2 Datum, stuksprijs, formaat, aantal en rekening van bestelde en geleverde triomfpenningen

medaille	datum	fl.	diam.	aantal	prijs
<i>op last van de Staten-Generaal geslagen triomfpenningen</i>					
Coevorden en Groningen	24 aug. 1594	100	51	18 (23)*	2.501
Overwinningen 1597	29 dec. 1597	72	52	(28)	2.800
Fort Sint-Andries en Nieuwpoort	29 dec. 1600	100	55	22	3.229
Overwinningen 1602	2 jan. 1603		55	?	3.651
Sluis en steden in Staats Vlaanderen	23 okt. 1604	120	55	?	5.752**
Franse en Engelse mediateurs	mei/jun. 1609			(25)	2.596
Gulik	4 dec. 1610	120	51	21***	4.827**
Hanze- en pandsteden	23 jun. 1616	150		21****	
Synode van Dordrecht	24 mrt. 1619	150	59		
Verbond met Venetië	17 aug. 1620	80	48	13 (13)	865
Verovering van de zilvervloot	15 jan. 1629	150	59	2 (2)	550
<i>op last van de Raad van State geslagen triomfpenningen</i>					
Geertruidenberg	26 mei 1594		43	10	
Twaalfjarig Bestand	6 nov. 1609		52	21 (25)	6.975**

n.b.: bij 'aantal' is het aantal bestelde triomfpenningen aangegeven; tussen haken is het aantal daadwerkelijk afgeleverde exemplaren aangegeven.

* Uiteindelijk werden twintig penningen geleverd voor de gedeputeerden en drie extra exemplaren voor vertrekkende gezanten.

** Dit bedrag is inclusief de kosten van de zilveren en koperen rekenpenningen.

*** Op 17 december 1610 werd bepaald om triomfpenningen te bestellen 'ten nombre voor elke provincie gelijk de distributie vande leggen ende goude penningen t'voorleden jaer is gedaen'.

**** Besloten werd om triomfpenningen te laten slaan 'tot het gewoonlijk getal'.

Bron: resoluties Staten-Generaal en ordonnantieboeken.

Toch blijft het gebruik van triomfpenningen niet beperkt tot de gedeputeerden ter Staten-Generaal: na de eerste bestellingen voor eigen kring, laten de Hoog Mogende Heren geregeld extra exemplaren slaan om aan de kettingen te hangen die zij aan vertrekkende gezanten en verdienstelijke militairen schenken. En soms zeggen zij al triomfpenningen toe, nog voordat zij gemaakt zijn. Of zelfs, voordat men de beslissing heeft genomen om ze te laten maken. Zo verlenen de Staten-Generaal op 6 oktober 1600 de overste Arent van Groenevelt (*bijlage I, 1600-6*) 'een gouden medaille, sulx als d'heeren Staten van mejninge sijn te doen maken'.¹¹⁹ Van de eerste triomfpenningen worden met enige regelmaat afslagen geschonken, maar het totale aantal komt beslist niet uit boven hetgeen men in eerste instantie voor de ei-

119 NA, SG, inv.nr. 3144, fol. 753 (6 oktober 1600) = Japikse (ed.), *RSG 1600-1601*, 174, nt. 1.

TABEL 4.3 Verdeling van triomfpenningen per gewest

medaille	datum	Gl	H	Z	U	F	O	Gr	Ov	T	L
Coevorden en Groningen	24 aug. 1594	3	6	3	1	1	2		2	18	20
Fort Sint-Andries en Nieuwpoort	29 dec. 1600	4	5	2	2	2	2	2	3	22	
Gulik	4 dec. 1610									21	
Twaalfjarig Bestand	6 nov. 1609	3	5	2	2	2	2	2	3	21	21

Gl = Gelderland; H = Holland; Z = Zeeland; U = Utrecht; F = Friesland; O = Overijssel; Gr = Groningen; ov = overig; T = totaal aantal bestelde triomfpenningen; L = totaal aantal geleverde triomfpenningen.

Bron: resoluties Staten-Generaal en ordonnantieboeken.

TABEL 4.4 Aantal triomfpenningen besteld voor gedeputeerden ter Staten-Generaal en voor anderen

medaille	datum	gedeputeerden	anderen
<i>op last van de Staten-Generaal geslagen triomfpenningen</i>			
Coevorden en Groningen	24 aug. 1594	20	12
Overwinningen 1597	29 dec. 1597	(28)	2
Fort Sint-Andries en Nieuwpoort	29 dec. 1600	22	3
Overwinningen 1602	2 jan. 1603	?	3
Sluis en steden in Staats Vlaanderen	23 okt. 1604	?	29
Franse en Engelse mediateurs	mei/jun. 1609	0	25
Gulik	4 dec. 1610	21	3
Hanze- en pandsteden	23 jun. 1616	21	
Verbond met Venetië	17 aug. 1620	0	16
Verovering van de zilvervloot	15. jan. 1629	0	2
<i>op last van de Raad van State geslagen triomfpenningen</i>			
Inname van Geertruidenberg	26 mei 1594	0	2
Twaalfjarig Bestand	6 nov. 1609	21	33

Bron: resoluties Staten-Generaal en ordonnantieboeken.

gen gedeputeerden bestelt. Dat verandert aan het begin van de zeventiende eeuw: van de triomfpenningen op de verovering van Sluis en op het Twaalfjarig Bestand worden tientallen exemplaren als vereringen geschonken (zie tabel 4.4). Daar staat evenwel tegenover dat de resoluties en de betalingsordonnanties steeds minder vaak melden, welke triomfpenningen worden uitgereikt. Zozeer zelfs, dat in veel gevallen niet eens bekend is wat de Staten-Generaal in de jaren twintig van de zeventiende eeuw schenken.

Triomfpenningen na 1628

Vanaf 1628 beschikten de Staten-Generaal over een eigen beloningsmedaille die, met enkele aanpassingen, tot aan het einde van de Republiek in gebruik zou blijven.¹²⁰ Toch komen ook na 1629 in de vergadering nog enkele malen voorstellen ter tafel om nieuwe triomfpenningen te slaan.

Het eerste voorstel dat ter sprake kwam betrof het slaan van penningen op de overwinning in de slag op het Slaak. In september 1631 voer een grote Spaanse scheepsmacht de Schelde af met als doel een legermacht van 6.000 soldaten te ontschepen om Willemstad in te nemen en de oevers van het Volkerak te bezetten. In de avond van 12 september 1631 viel een gecombineerd Hollands-Zeeuwse vloot onder bevel van Marinus Hollaer de Spanjaarden aan. De opkomende mist en de onverwachte aanval zorgden voor grote verwarring onder de aanvallers. De Nederlandse vloot slaagde erin om vrijwel alle Spaanse schepen te enteren of tot zinken te brengen. Ruim 1.500 opvarenden verdronken en 4.000 soldaten, die bij Steenbergen aan land kwamen, werden gevangengenomen.

Op 16 september besloot de vergadering 'dat men vanwegen t'landt sal doen slaen een Triumph penningh over de groote victorie die Godt de heer Almachtich den staet deser landen over des vijants vloote heeft gegeven op de stromen' (*bijlage II, 102*). Voordat de penningen zouden worden geslagen, wenste de vergadering aftekening en opschriften ervan onder ogen te krijgen. Maar daarbij bleef het: in het register van de resoluties van de Staten-Generaal komt de penning op de slag op het Slaak na september 1631 niet meer voor, terwijl ook een betalingsordonnantie ontbreekt. Op de slag op het Slaak bestaan evenwel verschillende penningen (afb. 4.22). Een aantal daarvan werd geslagen op last van de Staten van Zeeland, welk gewest zich door de aanval zeer bedreigd had gevoeld.¹²¹

Een uiterst curieus voorval deed zich voor in de loop van 1640 toen opdracht werd verstrekt voor de vervaardiging van kettingen en medailles op de grote overwinning die Tromp in oktober 1639 behaalde op de Spaanse Armada bij Duins. Hierbij werd de Spaanse vloot vernietigend verslagen. Volgens de opgave die

120 Cf. infra 380 e.v.

121 Van Loon, *Historipenningen*, II, 197.2; Roovers, 'Triomfpenningen', nr. 51.

Afb. 4.22 Beloningspenning op de Slag op het Slaak. Door Aert Verbeeck, 1631. Goud, 56,6 x 49,8 mm, 43,29 gram. [Paleis Het Loo Nationaal Museum]

Tromp op 29 oktober in de vergadering van de Staten-Generaal deed verloren de Spanjaarden zo'n 40 schepen en 7.000 opvarenden.¹²²

Voor het behaalde succes vereerden de Hoog Mogende Heren Tromp op 4 november 1639 een bedrag van f 6.000.¹²³ In eerste instantie ontving alleen Tromp een verering, totdat Witte de With en enkele andere vlagofficieren zich op 10 mei 1640 per rekwes tot de vergadering wendden met het verzoek om ook een verering te mogen ontvangen. Daarop gelaste men het college dat in het leven was geroepen om toe te zien op de verdeling van de bij Duins veroverde buit om samen met vertegenwoordigers van de verschillende admiraliteiten een advies in te dienen.¹²⁴ Op 19 mei werd het advies voorgelezen en door de vergadering ongewijzigd overgenomen. Aan De With werd een ketting van f 800 en een medaille van f 200 geschonken, aan Evertsen een keten van f 800 en aan commandeur Banckert een keten van f 700.¹²⁵ Drie dagen later besloot de vergadering om ook aan schout-bij-nacht Joris Cats een ketting van f 500 met een medaille van f 200 te schenken.¹²⁶ Op 13 juli werden de vier door goudsmid Carel Codde de Jonge vervaardigde kettingen getoond, waarbij werd aangetekend dat de daarbij bestelde medailles van f 200 'niet

122 De Boer, *Armada*, 132.

123 NA, SG, inv.nr. 3245, fol. 393 (4 november 1639).

124 *Ibid.*, inv.nr. 3246, fol. 204 (10 mei 1640).

125 *Ibid.*, fol. 226 (19 mei 1640).

126 *Ibid.*, fol. 315 (13 juli 1640).

Afb. 4.23 Beloningspenning op de Slag bij Duins. Door Johannes Looff, 1641. Goud, 63 mm, 103,4 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

en sijn te becoomen'. Daarop besloot de vergadering Codde opdracht te geven de kettingen zo te verzwaren, dat ze alle *f* 200 meer waard zouden zijn. Op 24 juli werden de vier vergrote kettingen in de vergadering vertoond en op 13 augustus werd een betalingsordonnantie ten bedrage van *f* 3.209:11 gedepêcheerd.¹²⁷

Het meest opmerkelijk aan de hele zaak is echter dat de Middelburgse stempelsnijder Johannes Looff zich bijna een jaar later op 14 juli 1641 tot de Staten-Generaal richtte, waarbij hij een door hem gesneden penning op de overwinning bij Duins aanbood. De vergadering besloot deze niet aan te nemen, maar gelastte Looff de penning wel uit te geven. Opvallend is evenwel dat het opschrift op de keerzijde wel degelijk melding maakt van een opdracht van de Staten-Generaal (afb. 4.23).¹²⁸ Of de vier scheepsofficieren nadien alsnog een exemplaar van Looffs penning ontvingen, is niet bekend.

Overigens had Looff zich al eerder tot de Staten-Generaal gewend: op 10 februari 1640 had hij de Hoog Mogende Heren benaderd met het verzoek om gouden afslagen van een door hem gesneden triomfpenning op de inname van Breda in 1637 af te nemen, maar ook toen had de vergadering het verzoek van de hand gewezen (*bijlage II*, 105). Toch lijkt Looff ondanks de afwijzing wel degelijk in zijn opzet te zijn geslaagd, want op 7 mei 1640 ontving de Middelburgse stempelsnijder een bedrag van *f* 492 voor 'het gout, silver ende fatsoen, mitsgaders voor de onkosten van

¹²⁷ NA, SG, inv.nr. 3246, fol. 335 (24 juli 1640); *ibid.*, inv.nr. 12507, fol. 111 (13 augustus 1640).

¹²⁸ *Ibid.*, inv.nr. 3247, fol. 377 (14 juli 1641): 'is niet aengenomen, maer gelast uijt te geven'; Van Loon, *Historipenningen*, II, 252.1-2; Roovers, 'Triumphpenningen', nrs. 103 en 104. De Man, *Leven en werken*, 35-38 geeft maar liefst vijf verschillende stempelvarianten van de penning.

Materialen ende het maecken vande Stempels van een Goude ende 2 silvere penningen' (*bijlage II*, 107). Daarbij ging het om exemplaren van de penning op de inname van Breda. Deze werden de volgende dag in een door Van der Maa vervaardigde verguld zilveren doos uit naam van de vergadering aangeboden aan prins Willem, de zoon van stadhouder Frederik Hendrik.¹²⁹

In maart 1646 gaven de Hoog Mogende Heren opdracht voor de vervaardiging van een bijzondere beloningsmedaille, bestemd voor zeven onderofficieren en soldaten die eind februari een geslaagde overval op de stad Tienen in Vlaams Brabant hadden gepleegd. In eerste instantie werd voorgesteld om een geldbedrag uit te delen, maar op 24 maart 1646 wijzigde de vergadering het voorstel en besloot men 'dat de voorsz. respectie sommen in goude kettingen ende medailgens respectie sullen worden geconverteert'.¹³⁰ Op 12 april leverde Johannes van der Maa vier gouden kettingen, bestemd voor de onderofficieren, en twee grote en een kleine gouden medaille voor een tamboer, een soldaat en een vrijwilliger.¹³¹ Daarop richtten de vier onderofficieren zich per rekwes tot de vergadering, kennelijk met het verzoek om ook een medaille te mogen ontvangen. Op 14 april stemden de Hoog Mogende Heren hiermee in en kenden zij de vier onderofficieren 'een medaille ter weerde van vijff a ses pont Vlaems' [toe], 'daerop aen de eene sijde sal staen het wapen van de Generaliteijt ende aen de andere zijde de Stadt Thienen met inscriptie van dit Jaer 1646' (*bijlage II*, 112). Van de beloningspenning bestaat een zilveren exemplaar in de verzameling van Teylers Museum (afb. 4.24).¹³²

De penning heeft op de voorzijde tot omschrift VIRTVTIS PREMIVM (*beloning van dapperheid*). Het opschrift op de keerzijde luidt: TIENEN / 27 FEBR. 1646. Van der Maa bracht op 12 april voor de beide grote medailles tezamen f 268:10 in rekening en aan fatsoen f 16, voor de kleine medaille f 49:10 en f 12 aan fatsoen. De beide grote medailles wogen samen 6 onces 11 engels (201,48 gram), de kleine 1 once 4 engels (36,91 gram). Op 17 mei 1646 werd de declaratie voor de andere vier medailles gelezen. Samen wogen deze 2 onces 18 engels (89,2 gram). Voor het goud rekende Van der Maa f 118:8, aan fatsoen f 12 per medaille. De hoge bedragen voor fatsoen lijken een aanwijzing te zijn dat Van der Maa de medailles zelf goot.¹³³

De laatste keer dat het uitgeven van een triomfpenning aan de orde kwam, was op 25 juni 1648, toen de voorzitter van de vergadering, Jonkheer Amelis van den Bouchorst, heer van Wimmenum, het voorstel ter tafel bracht om ter gelegenheid van de op 30 januari van dat jaar te Munster gesloten vrede een triomfpenning te doen slaan (*bijlage II*, 113). De vergadering besloot het voorstel vooralsnog aan te hou-

129 NA, SG, inv.nr. 3246, fol. 197 (5 mei 1640).

130 *Ibid.*, inv.nr. 3252, fol. 129 (24 maart 1646).

131 *Ibid.*, fol. 154 (12 april 1646).

132 Inv.nr.: TMNK. 00507.

133 NA, SG, inv.nr. 3252, fol. 202 (17 mei 1646). Zie voor de betalingsordonnanties: *ibid.*, inv.nr. 12508, fol. 8 (11 mei 1646) en fol. 10 (30 mei 1646).

Afb. 4.24 Zilveren afslag van de beloningspenning op de Aanslag op Tienen. Geleverd door Johannes van der Maa, 1646. Zilver, 38 mm, 6,87 gram. [Teylers Museum, Haarlem]

den en na te zoeken, wat in 1609 bij het sluiten van het Twaalfjarig Bestand ‘nopen- de het slaen off maecken van een penningh is gepasseert’. In de volgende vergade- ring werd over het voorstel van Van den Bouchorst niet meer gesproken. Van een op last van de Staten-Generaal uitgegeven penning op de Vrede van Munster zou het dan ook niet komen.

De beloningspenning van de Staten-Generaal, 1628-1795

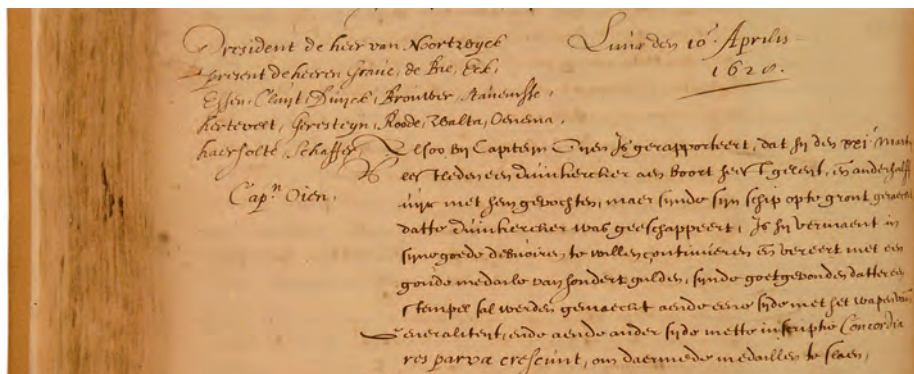
Het eerste model, 1628-1660

De triomfpenning van Laurens van Teylingen, 1628-1637

De triomfpenningen die tot 1628 door de Staten-Generaal werden uitgereikt, refe- reerden alle aan specifieke voorvallen. In het voorgaande zagen we reeds dat naast de Hoog Mogende Heren ook andere bestuurlijke colleges exemplaren van derge- lijke penningen bestelden om die naar eigen believen uit te reiken. Met de introduc- tie van een nieuwe triomfpenning in 1628 kwam aan deze situatie een eind.

Op maandag 10 april van dat jaar verscheen kapitein Cornelis van Oyen (*bijlage I, 1628-2*) in de vergadering van de Staten-Generaal (*bijlage II, 82*). Van Oyen was met zijn schip Gouda uitgezonden om te patrouilleren voor de Vlaamse kust. Daar- bij was de Gouda op 21 maart naast een Duinkerker kaper komen te liggen, waar- mee het schip anderhalf uur lang slag had geleverd. Toen de Gouda aan de grond liep, wist de Duinkerker te ontkomen. De gedeputeerden besloten om Van Oyen een gouden medaille ter waarde van *f* 100 te schenken, met aan de ene zijde het wa- pen van de Generaliteit en aan de andere kant het opschrift CONCORDIA RES PARVÆ CRESCUNT (afb. 4.25). De resolutie vermeldt niet aan wie de opdracht om de medail- le te vervaardigen werd verstrekt, maar uit het verdere verloop blijkt dat de Hoog Mogende Heren zich tot Laurens van Teylingen wendden.

Laurens van Teylingen was in oktober 1622 aangesteld als essayeur-generaal van de Unie. Als een soort chemisch adviseur van de Raden Generaalmeesters was hij belast met de controle van het goud- en zilveragehalte van in de Republiek circule-

Afb. 4.25 Resolutie van de Staten-Generaal om aan kapitein Cornelis van Oyen een medaille van f 100 te vereren met het wapen van de Generaliteit en het omschrift 'concordia res parvae crescut', 10 april 1628. [Nationaal Archief, Den Haag, Archief Staten-Generaal]

rende Nederlandse en buitenlandse munten.¹³⁴ Daarnaast gold Van Teylingen als een kundig graveur. Als proeve daarvan kan de kaart gelden, die hij in 1627 van de Wognummeer graveerde (afb. 4.26).¹³⁵ Maar Van Teylingen verwierf vooral bekendheid als graveur van penningen. Van zijn hand zijn penningen bekend op de overwinning op de slag op de Zuiderzee (1573), op het beleg van Bergen op Zoom (1622), op de verovering van de zilvervloot (1628), en op het beleg van 's-Hertogenbosch en de inname van Wesel (1629).¹³⁶ Dat Van Teylingens talent als stempelsnijder door de Hoog Mogende Heren onderkend werd, blijkt uit het octrooi dat zij de essayeur-generaal in februari 1627 hadden verleend op de beide eerstgenoemde penningen en op een derde stuk, waarvan geen afslagen bekend zijn (*bijlage II*, 81). Opmerkelijk is dat het octrooi ook gold voor alle penningen die Van Teylingen in de toekomst zou snijden, op voorwaarde 'dat hij suppliant niet nieuwe sal uijtgeven voor dat hij 't selve alsvorens ter vergaderinge van hare Hoog Mogenden sal hebben getoond'.¹³⁷

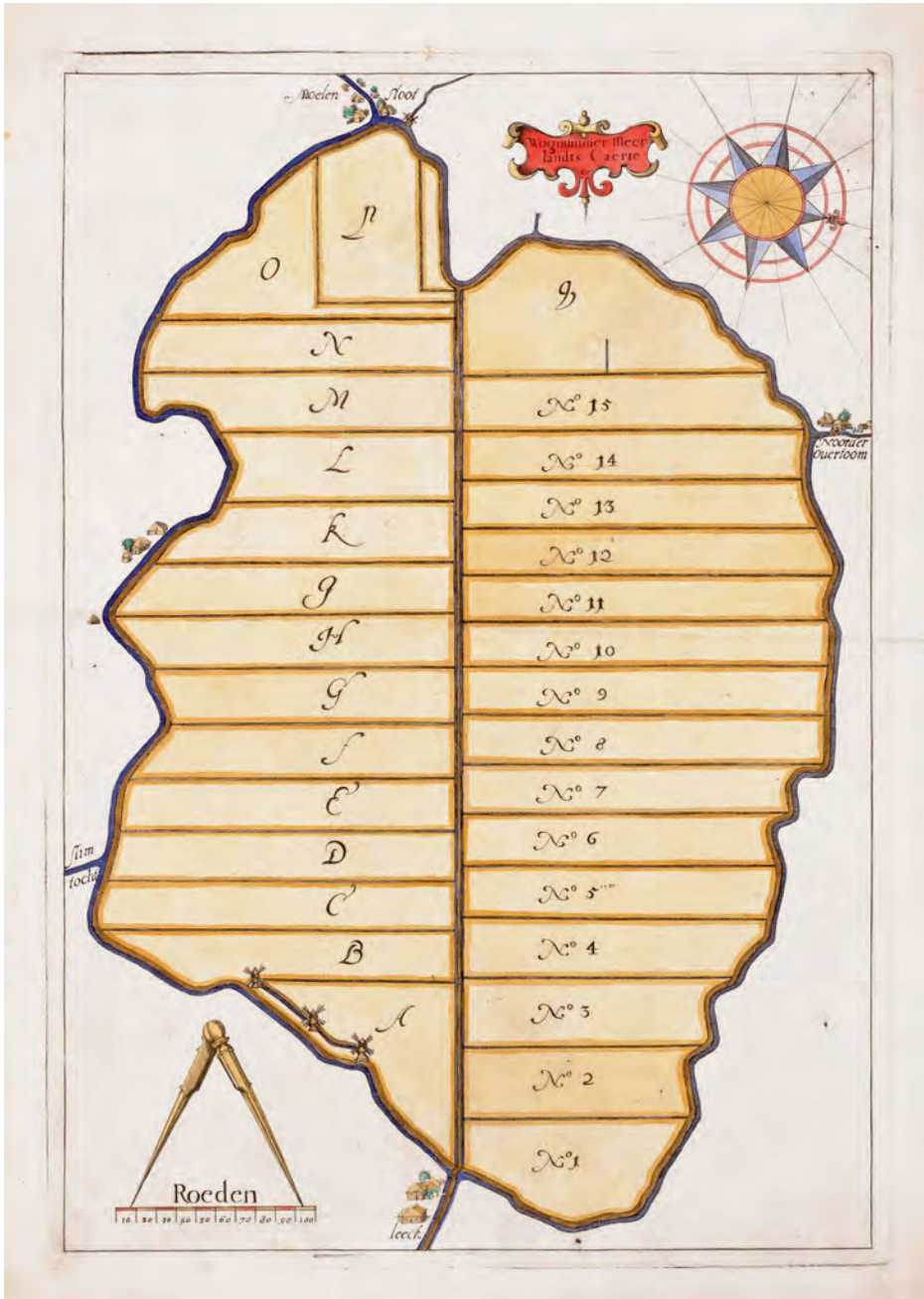
Op 6 mei werd het door Van Teylingen ingediende ontwerp voor de medaille voor Van Oyen goedgekeurd (*bijlage II*, 83). Het is niet bekend wanneer de essayeur-generaal de stempels voor de medaille gereed had en wanneer Van Oyen de

134 Zie voor zijn commissie als essayeur-generaal: NA, SG, inv.nr. 12270, fol. 369.

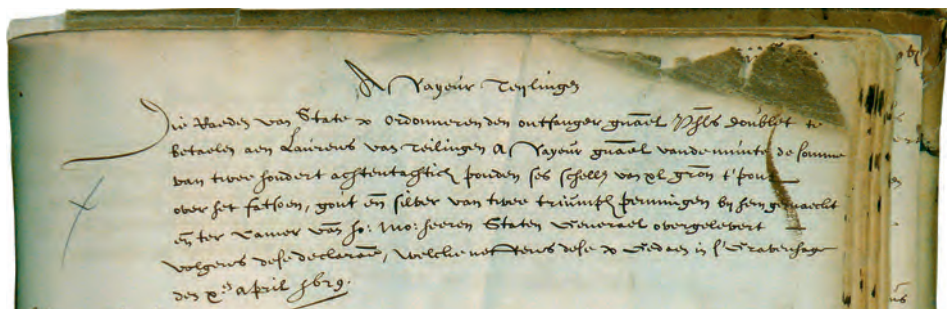
135 Het Westfries Museum bezit vijf exemplaren van deze niet gedateerde kaart: inv.nrs. 07907-1 t/m 07907-5. De kaarten zijn 37,4 x 26,6 cm en dragen in de titelcartouche dezelfde signatuur LVTF, die men ook op de penningen van Laurens van Teylingen aantreft. Zie ook Kapitein, 'Van Teijlingen', 16.

136 Van Loon, *Historipenningen*, I, 169-170: slag op de Zuiderzee; *ibid.*, II, 149.4: Bergen op Zoom; *ibid.*, II, 173.2: zilvervloot; *ibid.*, II, 178: 's-Hertogenbosch en Wesel en *ibid.*, II, 183: 's-Hertogenbosch. Zie Roovers, 'Triumphpenningen', nrs. 62-63, 60, 118, 70 en 71. Zie voor Van Teylingens penningen Van Erp, 'Monogram'.

137 NA, SG, inv.nr. 12303, fol. 224 (23 februari 1627).

Afb. 4.26 Kaart van Wognummeer. Door Laurens van Teylingen, 1627. Kopergravure, 37,4 x 26,6 cm. [Westfries Museum]

Afb. 4.27 Betalingsordonnantie ten name van Laurens van Teylingen voor een gouden en een zilveren triomfpenning, 10 april 1629. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten-Generaal]

hem toegezegde beloning in ontvangst kon nemen.¹³⁸ Wel is duidelijk dat Van Teylingen lang op zijn honorarium moesten wachten. Op 21 november van dat jaar verzocht hij de Staten-Generaal om betaling van f 200 (*bijlage II*, 84). In de resolutie van die vergadering is Van Teylingens penning nauwkeurig beschreven: aan de ene zijde de wapens van de zeven gewesten die gezamenlijk de Republiek vormden, op de andere zijde de Generaliteitsleeuw. Het opschrift luidde *CONCORDIA RES PARVÆ CRESCUNT, DISCORDIA MAXIMÆ DILABUNTUR*. Van Teylingens rekwest werd ter onderzoek aan de thesaurier-generaal gezonden, maar bleef zonder gevolg. Op 4 april 1629 verzocht de essayeur-generaal opnieuw om betaling, ditmaal voor het snijden van een triomfpenning ‘krachtens een eerdere resolutie’, als ook voor de levering van een gouden en een zilveren exemplaar (*bijlage II*, 92). Het verzoek werd doorgegeven aan griffier Cornelis Musch, waarna het de daarop volgende dag opnieuw in de vergadering aan de orde kwam (*bijlage II*, 93). De vergadering stemde in met de betaling van f 288:6 aan essayeur-generaal Van Teylingen: f 200 voor het graveren van de beide stempels, f 83:10 voor een gouden afslag en f 4:16 voor het zilveren exemplaar. De betaling werd op 10 april 1629 in het ordonnantieboek opgetekend (afb. 4.27).¹³⁹

In openbare verzamelingen komen gouden exemplaren van de door Van Teylingen ontworpen medaille niet voor. Toch zijn er de nodige exemplaren van vervaardigd. Zo kreeg griffier Musch op 9 juni 1632 opdracht om 24 ‘medailles van de Unie’ te doen slaan (*bijlage II*, 103). Niet zeker is of hieraan gevolg is gegeven. Een betalingsordonnantie voor 24 van dergelijke medailles werd niet aangetroffen. In

¹³⁸ Zie www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 10 november 1628, nr. 10 (geraadpleegd 2 september 2011): Van Oyen verscheen die dag in de vergadering om verslag uit te brengen van de behandeling van zijn bemanning, nadat zijn schip bij Boulogne-sur-Mer aan de grond was gelopen. Van een uitreiking van de medaille wordt in de resolutie niet gesproken.

¹³⁹ NA, SG, inv.nr. 12505, fol. 352 (10 april 1629).

Afb. 4.28 Zilveren afslag van de beloningspenning van de Staten-Generaal, 1ste type. Door Laurens van Teylingen, 1629-1637. Zilver, 58 mm, 93,22 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

verschillende verzamelingen komen wel zilveren afslagen van de penning voor. Het lijkt aannemelijk dat deze door Van Teylingen zelf werden verkocht, immers uit de aanduiding *CVM PRIV(ilegio)* op de keerzijde ter weerszijde van het wapenschild van het gewest Groningen, blijkt dat de Hoog Mogende Heren de essayeur-generaal octrooi hadden verleend om als enige de penning te mogen vervaardigen en te verkopen.¹⁴⁰

Van Teylingens beloningspenning heeft op de voorzijde de met een gestrikt lint samengebonden wapens van de zeven gewesten, die tezamen de Republiek der Verenigde Nederlanden vormen. De wapenschilden zijn geplaatst in volgorde van rang, van boven af, verspringend van links naar rechts¹⁴¹: het wapen van het hertogdom Gelderland¹⁴², rechtsboven het wapen van het graafschap Holland¹⁴³, linksmidden het wapen van het graafschap Zeeland¹⁴⁴, rechtsmidden het wapen van de heerlijkheid Utrecht¹⁴⁵, linksonder het wapen van de heerlijkheid Fries-

140 Het octrooi dat in februari 1627 voor de duur van acht jaar aan Van Teylingen werd verleend op de drie door hem vervaardigde triomfpenningen, verbood uitdrukkelijk de verkoop door anderen 'in goud ofte silver ofte andersints'.

141 Protocollair gezien is de rechter positie hoger dan de linker. Voor degene die de penning bekijkt, lijkt het wapenschild van Gelderland ter linkerzijde geplaatst en dus lager dan dat van Holland. Maar de heraldiek gaat uit van de drager en niet van de aanschouwer van het wapen, zodat heraldisch rechts voor de aanschouwer links is.

142 de heraldische beschrijving van het wapen luidt: gedeeld: I in azuur (= blauw) een omgewende, dubbelstaartige leeuw van goud, gekroond van hetzelfde en getongd en genageld van keel (= rood); II in goud een leeuw van sabel (= zilver), getongd en genageld van keel.

143 in goud een leeuw van keel, getongd en genageld van azuur.

144 golvend doorsneden: I van goud, beladen met een ten halve uit de baren naar boven komende leeuw van keel, getongd en genageld van azuur; II golvend gedwardsbalkt van zes stukken van azuur en zilver.

145 gevierendeeld: I en IV: van keel met een kruis van zilver; II en III: van goud met een leeuw van keel, getongd en genageld van azuur; met een middenschild tranche van zilver en keel.

Afb. 4.29 P. Bizot, *Medalische historie der Republyk van Holland* [...], Amsterdam 1690. Afbeelding van de beloningspenning van de Staten-Generaal, 1ste type. Het wapenschild van Gelderland (linksboven) draagt een hertogelijke kroon. [particuliere verzameling]

land¹⁴⁶, rechtsonder het wapen van de heerlijkheid Overijssel¹⁴⁷ en geheel onder het Groninger wapen.¹⁴⁸ Het in een fraaie strik samenkomende lint dat de zeven gewestelijke wapenschilden samenbindt, heeft een symbolische betekenis: het verwijst naar de band die de gewesten bindt. Op de keerzijde is het wapen van de Generaliteit afgebeeld: een naar links gewende, gekroonde leeuw met zwaard en bundel met zeven opwaarts gerichte pijlen in de klauwen. Het opschrift dat op de voorzijde van de penning begint en op de keerzijde doorloopt, luidt: [rozet] CONCORDIA · RES · PARVÆ · CRESCVNT · / [rozet] · DISCORDIA · MAXIMÆ · DILABVNTVR · (*Door eendracht groeit het kleine; door tweedracht raakt het grote in verval*) (afb. 4.28). Dit was het devies van de Republiek, ontleend aan Sallustius *De Bello Iugurthinum* X, 10.

Wat aan de door Van Teylingen ontworpen medaille direct in het oog springt, is het feit dat de op de voorzijde afgebeelde wapenschilden van de zeven gewesten alle

146 in azuur twee gaande, boven elkander geplaatste leeuwen van goud, vergezeld van zeven liggende blokjes van hetzelfde, geplaatst 2, 2, 3.

147 in goud een golvende dwarsbalk van azuur; over alles heen een leeuw van keel, getongd en genageld van azuur. Overigens is in het Overijsselse wapen de golvende dwarsbalk *over* de leeuw geplaatst, en niet, zoals het eigenlijk hoorde, de leeuw *over* de dwarsbalk. Op deze wijze kon Van Teylingen voor het Overijsselse wapen het ponsoen van het identieke Hollandse wapen gebruiken en er met een afzonderlijk ponsoentje de golvende dwarsbalk overheen aanbrengen.

148 gedeeld: I: in goud een dubbele adelaar van sabel, dragende op zijn borst een schildje van zilver, beladen met een dwarsbalk van sinopel; II: in zilver drie golvende linkerschuimbalken van azuur, vergezeld van elf schuingeplaatste harten van keel, 1, 4, 4, 2.

hetzelfde type open kroon dragen.¹⁴⁹ Dit is vooral opmerkelijk, daar Gelderland als enige van de zeven gewesten een hertogdom was. Op grond van dat feit eiste het gewest de eerste rang onder de provincies op en verkreeg deze ook altijd, zelfs boven het in financieel en politiek opzicht veel belangrijker Holland dat ruim de helft van de kosten van de generaliteit droeg. Van de door Van Teylingen ontworpen penning bestaat dan ook een variant, waarop boven het wapen van Gelderland een gesloten hertogelijke kroon is geplaatst. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat het om een latere versie van Van Teylingens medaille gaat. Ook dit stuk draagt de aanduiding 'CVM PRIV(ilegio)'. Een exemplaar van beide varianten kwam voor in de veiling Sotheby's, Londen 8 juli 1997.¹⁵⁰ Ook Bizot beeldt in zijn *Medalische historie* uit 1690 de penning met het correcte Gelderse wapen af (afb. 4.29).¹⁵¹

In de resoluties uit 1628 en 1629 wordt de door Van Teylingen ontworpen beloningspenning doorgaans aangeduid als triomfpenning. In technisch opzicht is deze benaming ongetwijfeld correct: ook bij Van Teylingens creatie ging het om een in een munthuis geslagen medaille, die, net als de voorgaande triomfpenningen, het uiterlijk had van een groot muntstuk met voorstellingen uitgevoerd in een uitermate laag reliëf. Maar anders dan de vroegere triomfpenningen is de nieuwe beloningspenning niet geslagen ter herinnering aan een bepaald succes, aan een door de Republiek in de strijd tegen de Spaanse vijand behaalde triomf. In feite refereert de door Van Teylingen ontworpen penning aan geen enkel specifiek voorval. Voorheen gebeurde het met regelmaat dat een op last van de Staten-Generaal of provinciale Statenvergadering geslagen triomfpenning ook door andere instellingen werd uitgereikt.¹⁵² Aan deze onderlinge uitwisselbaarheid maakte de beloningspenning van Van Teylingen een einde: met de wapenschilden van de zeven gewesten, de Generaliteitsleeuw en het 'concordia res parvæ crescunt'-motto van de Republiek leende de nieuwe beloningspenning zich uitsluitend voor gebruik door de Staten-Generaal zelf. Bovendien verschafte het emblematische karakter Van Teylingens beloningspenning een tijdloos karakter, dat deze tot het geschenk van de Republiek 'par excellence' maakte, geschikt om te worden uitgereikt aan prominente buitenlandse gezanten én aan verdienstelijke burgers. Van Teylingens beloningspenning zou in gebruik blijven totdat de Franse inval in de winter van 1794-1795 een einde aan de Republiek der Verenigde Nederlanden maakte. Gedurende deze periode van bijna 170 jaar zou het uiterlijk van de beloningspenning van de Staten-Generaal slechts twee maal een wijziging ondergaan.

149 Van der Laars, *Wapens*, 28 spreekt van provinciekronen. Daarbij werd geen onderscheid gemaakt tussen de graafschappen Holland en Zeeland en de overige gewesten. Vriendelijke mededeling drs. E. Elzenga, Apeldoorn.
150 Sotheby's Londen, veiling 8 juli 1997, lotnrs. 182-183. De catalogus vermeldt niet uit welke collectie de stukken afkomstig zijn. Het blijkt te gaan om de verzameling J.W. Frederiks; vriendelijke mededeling Dim Verschoor, Strijen.

151 Bizot, 137 (4). Wel ontbreekt in de gravure de aanduiding 'CVM PRIV'. Op p. 251 is een vergelijkbaar stuk afgebeeld, waarbij geen van de gewestelijke wapenschilden een kroon draagt.

152 Cf. supra, hoofdstuk I, 46-47 en hoofdstuk IV, 336-337.

Tussen 1628 en 1637 waren het eerst Hendrik Mirou en vervolgens Hans Bouwens van der Houven die de door de Staten-Generaal verleende ketens leverden. Zij werden betaald voor de hoeveelheid goud die zij bij het maken van de kettingen hadden verwerkt én ontvingen daarover tevens het fatsoen of maakloon. Anders was het gesteld met de aan de kettingen hangende medailles, die afzonderlijk werden besteld. Zij werden betrokken van essayeur-generaal Van Teylingen, die niet alleen de stempels voor de eerste beloningspenning sneed, maar ook het octrooi op de vervaardiging van én de handel in deze medailles bezat.

Toch is het succes van de nieuwe triomfpenning in eerste instantie minder groot dan altijd werd gedacht: al eerder bleek dat na 1630 nog maar sporadisch ketens of medailles werden vereerd en dat het present van de Staten-Generaal in die jaren in veel gevallen alleen uit een ketting bestond.¹⁵³

De gietpenning van Johannes van der Maa, 1654-1660

In 1637 veranderde de praktijk drastisch. Op 28 mei van dat jaar overleed essayeur-generaal Laurens van Teylingen; ook goudsmid Bouwens van der Houven was toen reeds gestorven. Niet langer ontvingen de opvolgers van Mirou en Bouwens van der Houven uitsluitend betaling voor de door hen gemaakte kettingen, maar ook voor de weinige penningen die zij leverden. Daarbij werden zij zowel voor het gebruikte goud betaald, als ook voor het fatsoen. In de vergadering van 15 april 1637 is voor het eerst sprake van een 'affgegoten medaille', bestemd voor Lelio, graaf Pompeio (*bijlage I, 1637-2*). Deze gegoten medaille werd geleverd door de Haagse goudsmid Carel Codde de Jonge, die er *f* 150 voor ontving: *f* 137 voor de penning en *f* 13 voor het fatsoen. Het was de enige medaille die Codde leverde; daarnaast vervaardigde hij tussen 1636 en 1640 nog zeven kettingen. Ook zijn opvolger Johannes van der Maa werd incidenteel betaald voor door hem geleverde penningen. Dat hij die zelf goot, blijkt uit het feit dat zij bij aanvang van de vergadering van de Staten-Generaal werden gewogen om goudwaarde én fatsoen te kunnen bepalen. Voor deze gietpenningen moeten Codde en/of Van der Maa nieuwe modellen hebben vervaardigd. Van deze 'affgegoten medailles' zijn geen exemplaren bewaard gebleven. Het staat dan ook niet vast of het de beloningspenning van Van Teylingen was, die door de goudsmiden werd nagegoten. Zeker is wel dat de officieren en soldaten die in 1646 werden beloond vanwege de aanval op Tien (*bijlage I, 1646-1a/g*) een speciaal voor deze gelegenheid vervaardigde medaille ontvingen, die afweek van het in 1628 geïntroduceerde type.¹⁵⁴

Een belangrijke omslag vond plaats toen de Hoog Mogende Heren in augustus 1654 besloten om medailles te schenken aan zestien niet bij naam genoemde Nederlandse kooplieden in Londen (*bijlage I, 1654-6a/o*) die de Staatse ambassadeurs tij-

153 Cf. supra, hoofdstuk III, 255-256, grafiek 3.8 en tabel 3.7.

154 Cf. supra 378-380.

dens de vredesbesprekingen in Westminster hadden bijgestaan. Hiervoor leverde Van der Maa in oktober van dat jaar een nieuw model dat vervolgens in de secrete kas werd bewaard (*bijlage II, 114*). Vanaf dat moment werd de medaille tot een standaard onderdeel van de door de Staten-Generaal gegeven vereringen, los aan een lint óf hangend aan een gouden ketting als onderdeel van een keten. Toen de vergadering vijf jaar later besloot om de wapens op de beloningspenning aan te laten passen, was de beloningsmedaille zo ingeburgerd dat de tekst van de resolutie spreekt van ‘goude Medailles, die somwijlen bij hare Hoog Mogenden aen uijtheemsche Ministers ende anderen werden vereert’ (*bijlage II, 119*). Deze opmerking moet betrekking hebben op de praktijk uit de jaren 1654-1660. In die jaren leverde Van der Maa enkele tientallen medailles, naar we mogen aannemen vervaardigd met de modellen die in oktober 1654 in de secrete kas waren opgeborgen. En de opmerking dat de bestaande medaille ‘in eenige schilden vandien, gedresseert sal werden’ is een duidelijke aanwijzing dat het onderscheid tussen de medaille van Van der Maa en het in 1660 geïntroduceerde model met name gezocht moet worden in de uitvoering van de wapenschilden. Het lijkt dan ook niet gewaagd om te veronderstellen dat Van der Maa in 1654 het ontwerp van Van Teylingen als voorbeeld nam.

Vanuit technisch oogpunt is de overgang van Van Teylingens geslagen medaille naar de door Haagse goudsmiden gegoten penningen goed te begrijpen: als ervaren stempelsnijder en medailleur kende essayeur-generaal Van Teylingen het procédé van het slaan van munten en penningen met behulp van stempels en muntpers. Codde, Van der Maa en hun opvolgers daarentegen hadden op dit vlak geen enkele ervaring. Bovendien hadden zij niet de beschikking over de kostbare, gespecialiseerde apparatuur die nodig was om penningen te slaan. Als goudsmid daarentegen waren zij goed op de hoogte van de techniek van het gieten met behulp van modellen en verstonden zij de kunst van het ciseleren. Dergelijke bewerkingen maakten deel uit van hun dagelijkse routine.

Het tweede model: de gegoten penning uit de jaren 1660-1693

In de loop van de zeventiende eeuw maakten de door Van Teylingen ontworpen beloningspenning en Van der Maa's gietpenning plaats voor een nieuw model, waarop aan het Generaliteitswapen schildhouders en een kroon waren toegevoegd. Van Kerkwijk meende dat deze verandering in 1664 plaats vond. In augustus van dat jaar werd door de Staten-Generaal een commissie in het leven geroepen, die zich moest buigen over ‘het formeren van een nieuwe medaille, daer mede haere Hoog Mogenden gewoon sijn uijtheemsche en andere ministers te regaleren’ (*bijlage II, 122*). Tot leden van de commissie werden benoemd Johan van Gent, raadpensionaris Johan de Witt en de Utrechtse gedelegeerde Gijsbert van der Hoolck.¹⁵⁵

155 Van Kerkwijk, ‘Vereeringspenningen’, 24.

Voorts wees Van Kerkwijk in dit verband op de opdracht die de Staten-Generaal in 1663 aan de Haagse zegelsnijder Pieter Pijl gaven om stempels te snijden voor het grootzegel en het contrazegel van de Republiek.

Maar bij nader onderzoek blijkt de hypothese van Van Kerkwijk geen stand te houden: van de commissie die een nieuw ontwerp voor de beloningsmedaille van de Staten-Generaal diende voor te bereiden, is verder niets bekend, terwijl het zegel van de Republiek tot 1795 geen verandering onderging.¹⁵⁶ Bovendien was inmiddels duidelijk geworden dat Van Teylingens beloningspenning al in 1662 niet meer in gebruik was. In januari van dat jaar hadden de Staten-Generaal aan de vertrekkende Geneefse envoyé François Turretini een keten ter waarde van f 1.000 (*bijlage I, 1662-1*) geschonken. In december 1948 kwam de aan Turretini vereerde medaille in Bazel ter veiling. Het betrof een penning van het tweede model, dat dus al vóór 1664 in gebruik was genomen.

Uit stukken die stammen uit het bezit van Adriaan Reiniersz. Pauw valt op te maken dat de Staten-Generaal enige tijd na de sluiting van de Vrede van Munster van de creatie van Laurens van Teylingen afweken. Samen met Johan van Matenesse was Pauw door het gewest Holland naar de vredesbesprekingen te Munster afgevaardigd. Een niet onbelangrijke taak van ceremoniële aard, waar Pauw mee te maken kreeg, betrof de vaststelling van de vorm van het wapen dat de vertegenwoordigers van de Republiek dienden te voeren en dat duidelijk zichtbaar boven de toegang tot de Staatse residentie te Munster aangebracht diende te worden.¹⁵⁷ Na een aantal voorafgaande besprekingen, richtte Adriaan Pauw zich op 1 september 1645 per brief tot mr. Gerard Schaep Pietersz., raad ter admiraliteit van Zeeland en fervent genealoog en heraldicus, met het verzoek zijn gedachten te willen laten gaan over de vraag hoe een wapen van de Republiek eruit zou moeten zien, met welke kroon het gedekt behoorde te zijn en van welke ornamenten het verder nog voorzien diende te worden (*bijlage II, 109*).¹⁵⁸ In zijn schrijven aan Schaep betoogde Pauw dat aangaande het wapen van de Staten-Generaal 'tot noch toe geen seekere Voet oft order is genomen' en dat 'de tegenwoordighe tijt ende occasien wel soude vereysshchen dat daerop eenmael yet seekers wierde gearresteert ende geproportioneert na de iegenwoordighe lusten ende digniteyt van haere Hoog Mogenden'. Pauw eindigde zijn brief met verzoek aan Schaep om de zaak 'in stillicheynt sonder veeler kennisse', maar wel met enige spoed af te handelen. In een tweede, aan Pauw gericht schrijven wijdde de befaamde Utrechtse genealoog mr. Cornelis Booth aan de hand van een groot aantal door hem bijgevoegde tekeningen uit over de vorm

156 Groenveld, *Tachtigjarige Oorlog*, 152.

157 NA, Pauw, inv.nr. 66. Volgens de inhoudsopgave bevat fol. 276 e.v. briefwisseling over het door de Republiek te voeren wapen. In de in leer ingebonden bundel ontbreken deze stukken. Zie: Pauw, 'Aanteekeningen', 65 e.v., waarin de navolgende brieven zijn gepubliceerd.

158 Pauw, 'Aanteekeningen', 65-66: 'hoe ende in welcke voege het Waepen van haer Hoog Mogenden alderbest soude connen verciert ende met hoedanighe croone naede iegenwoordighe constitutie van 's landts saeken binnen ende buyten behooren georneert ende becleet te werden'.

van de leeuw in het schild, van de beide schildhouders en van de kroon (*bijlage II, 110*).¹⁵⁹

Een ongesigneerd stuk van 8 september 1645 getiteld ‘consideration op het stellen van een croon boven het wapen van de Generaliteyt der Vereenigde Nederlanden’, dat aan Pauw én aan drie andere naar Munster afgevaardigde gezanten werd toegezonden, lijkt briefwisseling en discussie samen te vatten (*bijlage II, 111*).¹⁶⁰ Voorgesteld werd het wapen te dekken met een kroon, die ‘minder is als een Conings ende meerder als een Hertoghs Hoed’. Volgens de auteur van de ‘consideration’ was de door hem voorgestelde kroon ‘niet anders als een Hertogs of te Cheurvorst’s roo fluweelen hoed, uitgenomen dat deselve (behalven den rand met Ermijnen (GS: hermelijnen) onder omgeslagen wesende) daar en boven noch heeft een gouden cirkel ofte croone à double fleurons en de boven op een boord peerlen cruyswys op de geseide roo fluweelen Hoet tot meerder cieraet gemaect’. Hij achtte de Republiek gerechtigd een dergelijke kroon te voeren, omdat het hertogdom Gelderland er deel vanuit maakte, evenals het grote en machtige graafschap Holland, tal van veroverde steden in de hertogdommen Vlaanderen en Brabant, als ook de koninkrijken Jacatra en Ternate. Voorts behoorde het schild, waarin de gekroonde leeuw met zwaard en pijlenbundel werd gesteld, effen te zijn en niet ovaal. En met betrekking tot de schildhouders deelde de schrijver mede dat ervoor gezorgd diende te worden dat zij ‘haer steerten niet tusschen de beenen laten hangen, sijnde sulcx een teycken van bloodheyt [GS: lafheid] ende derhalven verwerpelyc’. Evenmin behoorden zij op het schild te leunen of te springen, ‘maar ’t selve handsaem op houden’.

Op 12 oktober 1645 werd het nieuwe wapen in de vergadering van de Staten-Generaal getoond, zonder dat op de resolutie een besluit viel.¹⁶¹ Twee dagen later kwam de zaak ook aan de orde in de vergadering van de Staten van Holland. De vergadering nam het voorstel van een schild met een leeuw met pijlenbundel, geflankeerd door twee leeuwen als schildhouders over. De beide schildhouders, zo meende men, dienden net als de leeuw in het Hollandse wapen rood van kleur te zijn. Maar uiteindelijk zag men hiervan af uit vrees dat ‘eenige vande andere provincien daer over jaloers sijn als off Hollant het steunsel soude schijnen vande unie ende daerom mejnen datse geel behooren te sijn off de eigen couleur vande leeuwen’.¹⁶² Toen de Staatse ambassadeurs begin januari 1646 hun intrek te Munster na-

159 In Pauw, ‘Aantekeningen’ zijn deze tekeningen niet afgebeeld. Schaep en Booth kenden elkaar goed en stonden met elkaar in geregelde briefwisseling, vooral over heraldische aangelegenheden. Zie Dudok van Heel, ‘Onderzoek’, 50 en 57.

160 *Ibid.*, 68 veronderstelt dat het stuk stamt van mr. Gerard Schaep Pietersz. Behalve aan Pauw werd het stuk ook gezonden aan de Hollandse afgezant Johan van Matenesse, de Gelderse afgevaardigde Bartold van Gendt, heer van Meynerswijck, de Zeeuwse gedputeerde Johan de Knuyt en de Utrechtse vertegenwoordiger Godert van Reede, heer van Nederhorst.

161 NA, SG, inv.nr. 3251, fol. 452 (12 oktober 1645).

162 Groenveld, ‘Unie, religie en militie’, 74. Zie ook De Vries, *Wapens*, 36-37.

Afb. 4.30 Adriaan Reiniersz. Pauw, ambassadeur bij de onderhandelingen te Munster. Naar Anselm van Hulle, uitgeven door F. van Beusecom, circa 1645. Kopergravure, 30,2 x 19,2 cm. [Haags Gemeentearchief]

Afb. 4.31 Piedfort van een zilveren rijder of dukaton van het gewest Utrecht. Zilver, 1659. Op de keerzijde is het nieuwe generaliteitswapen geplaatst. [Geldmuseum, Utrecht]

men, lieten zij het nieuwe wapenschild boven de toegangsdeur van hun residentie aanbrengen.¹⁶³ Het zorgde terstond voor de nodige ophef. Charles Ogier, aalmoezenier van de Franse ambassadeur D'Avaux, meende er het wapen van het hertogdom Gelderland in te zien, terwijl de Venetiaanse ambassadeur Alvise di Tommaso Contarini berichtte dat het wapen met een gesloten kroon 'alla reale' was gedekt.¹⁶⁴ Van Pauw (afb. 4.30) en de andere Staatse ambassadeurs naar Munster bestaan gravures naar geschilderde portretten van de hand van Anselm van Hulle (1601-na 1674). Boven de ovale lijsten, waarin de portretten zijn gevat, prijkt symbolisch het nieuwe wapen van de Generaliteit.

In de jaren daarna werd het nieuwe Generaliteitswapen ook elders ingevoerd. Op voorstel van hofmeester Johan Bertram de Mortaigne besloten de Staten-Generaal op 19 april 1657 dat men al het tinwerk 'opt nieu fatsoen sal veranderen en des Generaliteijts wapenen daerop laeten snijden'. Ongetwijfeld was hiermee het nieuwe wapen bedoeld.¹⁶⁵ Vanaf 1659 komt het wapen voor op de in dat jaar ingevoerde hele en halve zilveren rijders of dukatons (afb. 4.31). In de omschrijving van het uiterlijk van de nieuwe muntstukken, die de Raden Generaalmeesters op 1 juli 1659 opstelden, bepaalden zij dat de beeldenaar niet zou afwijken van die van de gouden rijder, maar dat boven het wapen een andere kroon zou worden geplaatst 'van hooger Souverainiteit, en in maniere als deselve of op vrede handeling tot Munster, off elders is in swang geweest' (*bijlage II, 115*).¹⁶⁶

Uiteindelijk werd ook op de beloningspenning van de Staten-Generaal het nieuwe Generaliteitswapen aangebracht: op voorstel van de gewesten Utrecht en Gro-

163 Zie voor een afbeelding Pauw, 'Aanteekeningen', t.o. 72.

164 Zie Poelhekke, *Vrede*, 228. Ogier merkte op 13 januari 1646 op: 'sur la porte' [...] 'ils ont fait mettre les armoiries de la duché de Gueldre comme de la plus qualifiée Seigneurie qu'ils possèdent' (*boven de deur hebben zij het wapen van het hertogdom Gelderland laten plaatsen, als zijnde de hoogst gekwalificeerde heerlijkheid die zij bezitten*). En Contarini tekende nauwelijks een week later, op 19 januari 1646, in zijn *Relazione* aan: 'una sontuosissima arma, fatta poner da loro sopra la porta dell'alloggiamento, con una corona alla reale, chiusa e coperta, il che mai più per l'avanti era stato praticato' (*een schitterend wapen, door hen boven de deur van hun residentie aangebracht, met een bijna koninklijke kroon, gesloten en dicht. Iets wat nog niet eerder is gedaan*).

165 NA, SG, inv.nr. 3263, fol. 263 (19 april 1657).

166 NA, GMK, inv.nr. 10, fol. 22-23.

Afb. 4.32 Beloningspenning van de Staten-Generaal, 2de type. Door Pieter Verdijn, 1669-1691. Goud, 72 mm, 117,8 gram. Exemplaar afkomstig uit de familie van Sir William Temple. [Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn. Bruikleen Stichting tot Instandhouding Van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden]

ningen werd op 13 oktober 1660 besloten dat het stempel 'in eenige schilden vanden, gedresseert sal werden', overeenkomstig de ter vergadering besproken, maar in de resolutie helaas niet opgetekende aanwijzingen (*bijlage II, 119*).¹⁶⁷

Het nieuwe met een gesloten kroon gedekte en van twee aanzijnde, gekroonde leeuwen als schildhouders voorziene Generaliteitswapen vormt het meest in het oog springende verschil tussen de door Van Teylingen ontworpen medaille en het in 1660 geïntroduceerde model (afb. 4.32). Maar bij nader bestudering blijken er andere, veel belangrijker wijzigingen te zijn doorgevoerd. Op de eerste plaats zijn veranderingen geïntroduceerd aan drie van de zeven gewestelijke wapens. Het wapen van het gewest Gelderland kreeg nu definitief de gesloten, hertogelijke kroon, waarop het gewest aanspraak maakte (afb. 4.33a). Het tweede wapen dat er op de nieuwe beloningsmedaille anders uitziet, is dat van het gewest Utrecht: op het nieuwe model ontbreekt het hartschild van de stad Utrecht, dat op Van Teylingens medaille nog duidelijk zichtbaar was (afb. 4.33b). De reden voor deze verandering is niet duidelijk. Tenslotte heeft ook het wapen van het gewest Groningen een wijziging ondergaan: waar het eerste model nog een uit twee kwartieren bestaand wapen

¹⁶⁷ NA, SG, inv.nr. 3266, fol. 588 (13 oktober 1660).

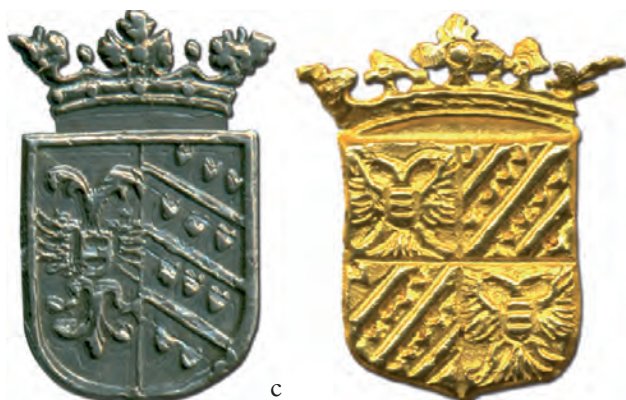

toont, is het Groningse wapen op het nieuwe model gevierendeeld (afb. 4.33c).

Van veel groter belang echter is een tweede, door Van Kerkwijk niet opgemerkte wijziging: op Van Teylingens penning begint het devies 'CONCORDIA RES PARVÆ CRESCUNT, DISCORDIA MAXIMÆ DILABUNTUR' op de zijde met de zeven gewestelijke wapens, terwijl het omschrift op het nieuwe model aanvangt op de zijde met het Generaliteitswapen. Hieruit blijkt onomstotelijk dat de medaille is 'gekeerd', dat de voorzijde met de zeven gewestelijke wapenschilden van het eerste model van de beloningspenning van de Staten-Generaal tot keerzijde is geworden van het tweede model (afb. 4.34ab).¹⁶⁸ Deze wijziging was niet zonder betekenis: het lijkt erop dat de Hoog Mogende Heren in de laatste jaren van de Tachtigjarige Oorlog, toen te Munster vredesbesprekingen werden gehouden, aan de buitenwacht duidelijk wilden maken dat nu het geheel belangrijker was dan de delen.

Het tweede model van de beloningspenning van de Staten-Generaal heeft op de voorzijde het wapen van de Generaliteit: een schild met een naar links gewende, gekroonde leeuw met zwaard en pijlenbundel in de klauwen, gedekt met een gesloten kroon met vier beugels en opgehouden door twee aanzierende, gekroonde leeuwen. Het wapen rust op een symmetrisch ornament van gestileerde bladranken. De keerzijde vertoont de met een gestrikt lint samengebonden wapens van de zeven gewesten van de Republiek, geplaatst in volgorde van rang, van boven af, verspringend van links naar rechts: Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Overijssel en Groningen. Op de nieuwe beloningsmedaille heeft het lint een nog veel prominentere plaats gekregen: het verbindt niet alleen de gewestelijke wapenschilden met elkaar, maar vormt tevens een fraai gestrikte knoop in het hart van de medaille. Meer nog dan bij Van Teylingens medaille het geval was geweest, accentueert de voorstelling de hechte band die de gewesten verenigt. Op deze symboli-

¹⁶⁸ *Catalogus KPK*, nr. 568 beschrijft de voorzijde abusievelijk als de zijde met de leeuw en het omschrift CONCORDIA etc. Schutte, *Buitenlandse vertegenwoordigers*, ill. 4a is een van de weinige auteurs die de wijziging lijkt te hebben opgemerkt. De auteur gaat evenwel niet op de achtergronden van de verandering in.

Afb. 4.33abc Beloningspenningen van de Staten-Generaal, 1ste (links) en 2de type (rechts). Vergelijking van de wapenschilden van: (a): Gelderland; (b): Utrecht; en (c): Groningen. [Penningkabinet van de Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel] (links); Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn. Bruikleen Stichting tot Instandhouding Van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden (rechts)]

sche manier legt de beloningsmedaille van de Staten-Generaal de nadruk op de samenwerking tussen de gewesten en het belang van de Generaliteit. Het omschrift is ongewijzigd gebleven: [rozet] CONCORDIA RES PARVÆ CRESCUNT · / [rozet] DISCORDIA MAXIMÆ DILABUNTUR. Op de medailles komt de aanduiding CUM PRIV. niet langer voor. Van het tweede model bestaan twee varianten: gegoten exemplaren, die in gebruik waren tot 1691 en geslagen exemplaren die tussen 1691 en 1747 werden uitgereikt.

Van de gegoten beloningspenning van de Staten-Generaal van het tweede model zijn verschillende exemplaren bekend, voorkomend in openbare verzamelingen, beschreven in veilingcatalogi of andere numismatische publicaties (zie tabel 4.5). De medailles hebben een diameter van 70-72 mm. Van de keten die aan De Sélys (*bijlage I, 1669-2b*) werd vereerd, is naast de medaille ook de ketting bewaard gebleven.

Van de vijf navolgende penningen, die alle in de jaren 1662-1679 werden verleend, is bekend aan wie zij werden geschonken:

1662 – medaille uitgereikt aan François Turretini (*bijlage I, 1662-1*) (tabel 4.5, nr. 8)

Op 17 juni 1661 verleenden de Hoog Mogende Heren audiëntie aan François Turretini, Calvinistisch predikant en professor in de theologie te Genève. Uit naam van het stadsbestuur verzocht Turretini de Staten-Generaal om een bijdrage in het herstel van de beschadigde stadsmuren. De vergadering willigde het verzoek in en besloot op 14 januari 1662 om Turretini te vereren met een keten ter waarde van f 1.000. Van de aan Turretini geschonken keten bleef alleen de medaille bewaard. Deze werd in 1948 te Bazel en vervolgens in 1950 in Amsterdam geveild.¹⁶⁹ In april 1983 werd de medaille bij een diefstal ontvreemd.¹⁷⁰

¹⁶⁹ Münzen und Medaillen A.G., Bazel, veiling 3-4 december 1948, lotnr. 321 (afb. pl. XVI); J. Schulman B.V., Amsterdam, veiling 24-25 april 1950, nr. 885 (afb. pl. X).

¹⁷⁰ In een advertentie in De Telegraaf van woensdag 13 april 1983 werd van de diefstal melding gemaakt.

Afb. 4.34ab Beloningspenningen van de Staten-Generaal, (a) 1ste en (b) 2de type. (a): door Laurens van Teylingen, zilver, 58 mm, 93,2 gram; (b): door Pieter Verdijn, goud, 72 mm, 117,8 gram. In 1660 werd overgestapt op het 2de type beloningspenning. De keerzijde van het oude type werd tot voorzijde van het nieuwe type. [Geldmuseum, Utrecht (links); Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn. Bruikleen Stichting tot Instandhouding Van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden (rechts)]

1667 – medaille uitgereikt aan Willem Joseph baron van Ghent (*bijlage I, 1667-10a*) (tabel 4.5, nr. 1).

Een van de belangrijkste episodes uit de Tweede Engels-Nederlandse Oorlog (1665-1667) was de roemruchte tocht naar Chatham. In juni 1667 verscheen een Nederlandse vloot onder bevel van luitenant-admiraal Michiel de Ruyter onverwacht in de monding van de Theems. Na inname van het fort Sheerness voer luitenant-admiraal Willem Joseph baron van Ghent met 30 schepen de Medway op. Bij Gillingham stuitten de schepen op een inderhaast over het water gespannen ketting, die men stuk voer. Vervolgens stak de Nederlandse vloot de bij Chatham voor anker liggende Engelse oorlogsschepen in brand. Het vlaggenschip de Royal Charles werd als buit mee teruggevoerd naar de Republiek.¹⁷¹

De Staten van Holland vereerden Cornelis de Witt, die als commissaris namens de Staten-Generaal de tocht bijwoonde, en de beide luitenants-admiraal De Ruyter

171 De spiegel van het schip maakt deel uit van de afdeling Nederlandse Geschiedenis van het Rijksmuseum te Amsterdam, inv.nr.: NG-MC-239.

TABEL 4.5 Gegoten medailles van het tweede model, voorkomend in openbare verzamelingen en op veilingen

<i>in openbare collecties</i>						
nr.	collectie	inv.nr.	diam.	gewicht	jaar	naam
1	GM		70	317,5	1667	Willem Joseph baron van Ghent
2	GM	P.01827	70	185,3	1667	David Vlugh
3	PHL		72	117,8	1668-1679	familie Temple
4	privé-bezit				1669	François de Séllys
5	GM	1920-8		192,8		
<i>in veilingen</i>						
nr.	veiling	lotnr.	diam.	gewicht	jaar	naam
6	Schulman 1922	246	72	130		
7	Schulman 1927	1567	72	121,2		
8	Schulman 1950	885	72	118	1662	François Turrettini
9	Christie's 1981	123	71	ca. 125		

GM = Geldmuseum, Utrecht; PHL = Nationaal Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn.

en Van Ghent met een gouden beker, versierd met een geëmailleerd fries met daarop een voorstelling van de tocht naar Chatham (afb. 1.36).¹⁷² Tegelijkertijd schonken de Staten-Generaal vanwege de verovering van het geschut van de Royal Charles een gouden keten ter waarde van f 2.500 aan Van Ghent, een van f 2.000 aan viceadmiraal De Liefde, een van f 1.500 aan schout-bij-nacht David Vlugh en een van f 1.000 aan kapitein Thomas Tobiasz. (*bijlage I, 1667-10a/d*).

Voor de medailles die de Staten-Generaal aan Van Ghent en diens mede-officieren schonken, werd het model met het Generaliteitswapen gebruikt. De keerzijde van de medailles werd leeg gelaten om er een inscriptie op aan te kunnen brengen (afb. 4.35). Het opschrift op de keerzijde van de aan Van Ghent vereerde medaille luidde:

1667 / De Staten Generael / der Vereenighde Nederlanden / hebben goet geuonden aen den / Lieut. Admiraal van Ghent als en / Chef gecommandeert hebbende t'gros / van fre-gatten daer mede het fameux / exploit den 21. 22. 23 Juny 1667 op de / Rivieren van Lon-den en Rochester / is int werk gestelt, te vereeren / een goude keeten met een Medaille / tot een gedenckteecken in / sijne familie en voor / de posteriteit.

Van de aan Van Ghent uitgereikte keten bleef alleen de medaille bewaard. Deze

172 Zie voor een recente beschrijving van de bekertjes van De Witt en De Ruyter: Pijzel-Dommissie, 'Goud- en zilverproductie', 18-21.

Afb. 4.35 Willem Joseph baron van Ghent, luitenant-admiraal van Holland. Door Jan de Baen, 1667-1672. Olieverf op doek, 111 x 92,5 cm. Linksonder is de aan Van Ghent vereerde medaille afgebeeld. [Rijksmuseum Amsterdam]

kwam in 1828 in het bezit van Museum Het Koninklijk Penningkabinet (thans: Geldmuseum te Utrecht). In de nacht van 28 op 29 december 1914 werd het stuk bij een inbraak gestolen. Sindsdien is het vermist.¹⁷³

1667 – medaille uitgereikt aan David Vlugh (*bijlage I, 1667-100*) (tabel 4.5, nr. 2).

Schout-bij-nacht David Vlugh diende tijdens de tocht naar Chatham onder luitenant-admiraal Van Ghent. De Staten-Generaal schonken Vlugh een keten ter waarde van f 1.500.¹⁷⁴

Net als bij de aan luitenant-admiraal Van Ghent uitgereikte penning, was de keerzijde van de medaille van David Vlugh voorzien van een gegraveerd opschrift, dat als volgt luidde:

1667 / De Staten Generael / der Vereenighde Nederlanden / hebben goet geuonden aen den schout / bij Nacht Vlugh als in die qualiteit / onder den Lieut. Admirael van Ghent / gecommandeert hebbende het gros van / fregatten daer mede het fameux exploit / den 21. 22. 23 Junij 1667 op de Rivieren / van Londen en Rochester is int werck / gestelt te vereeren een goude keeten / met een Medaille tot een gedenck / teecken in sijne familie en / voor de posteriteijt.

In 1707 gaf David Vlugh's zoon Albert de keten in bewaring bij de Wees- en Momboirkamer te Enkhuizen. Het zou nadien door niemand worden opgeëist. Toen de Wees- en Momboirkamers in 1838 werden geliquideerd, verviel het object aan het Rijk. Uiteindelijk kwam de medaille in Museum Het Koninklijk Penningkabinet en vervolgens in het Geldmuseum terecht (afb. 4.36). Een in 1880 door het gemeentebestuur gedaan verzoek aan de minister van Financiën om penning en ketting weer aan Enkhuizen in bewaring te geven, werd geweigerd.¹⁷⁵ Van David Vlugh bestaat een door Hendrik Bary gegraveerd portret, waarop hij de medaille aan een ketting diagonaal over de borst draagt (afb. 4.37). Onder de voorstelling staat de inscriptie van de keerzijde van de medaille.

1668-1679 – medaille afkomstig uit de Temple-familie (tabel 4.5, nr. 3).

De medaille is afkomstig uit de familie Temple (afb. 4.32) en moet zijn uitgereikt aan Sir William Temple, ambassadeur van de koning van Engeland in de Republiek, of aan zijn jongere broer Henry Temple. William Temple ontving tot drie maal toe van de Staten-Generaal een keten ter waarde van f 6.000: in februari 1668 ter gelegenheid van de ondertekening van drie verdragen (*bijlage I, 1668-2a*), in augustus

173 *Catalogus KPK*, nr. 980. Franks, *Medallic Illustrations*, I, 527, nr 175. Het opschrift in Van Kerkwijk, 'Vereeringspanningen', 26.

174 *Ibid.*, nr. 981.

175 Westfries Archief, nummer toegang 0003, oud-rechterlijke en weeskamerarchieven, inv.nr. 5061, boedelpapieren Enkhuizen, nr. 120; *ibid.*, nummer toegang 0121, gemeentebestuur Enkhuizen 1813-1921, inv.nr. 63, register notulen vergadering burgemeesters en wethouders, 1880-27 okt. 1884. Vriendelijke mededeling Will C. Thijssen, 3 september 2007.

Afb. 4.36 Beloningspenning van de Staten-Generaal, 2de type. Door Pieter Verdijn, 1667. Goud, 71 mm, 185,3 gram. Medaille uitgereikt aan David Vlugh. [Geldmuseum, Utrecht]

1678 vanwege zijn belangrijke rol bij de totstandkoming van de Vrede van Nijmegen (*bijlage I, 1678-2a*) en een jaar later in augustus 1679, nadat hij uit de Republiek was teruggeroepen (*bijlage I, 1679-2a*). In februari 1668 werd Temple vergezeld door zijn jongere broer Henry, die als zijn secretaris optrad. Henry Temple ontving een keten van f 2.000 (*bijlage I, 1668-2b*).

Het is niet duidelijk om welke van de Temple-medailles het gaat. Wat opvalt is dat de medaille, die deel moet hebben uitgemaakt van een keten van f 6.000 of f 2.000 met slechts 117,8 gram of 3 onces 16½ engels niet erg veel weegt.¹⁷⁶

1669 – medaille uitgereikt aan François de Sélys (tabel 4.5, nr. 1).

Op 10 oktober 1669 besloten de Staten-Generaal om François de Sélys en baron van Elderen, gezanten van de keurvorst van Keulen, prins-bisschop van Luik, te vereren met een keten van f 1.200 (*bijlage I, 1669-2a/b*). Bij de aan De Sélys vereerde medaille bleef de ketting bewaard.

In 1949 concludeerde Van Gelder dat alle hem op dat moment bekende medailles

¹⁷⁶ Het stuk werd door Munthandel Verschoor uit Strijen gekocht bij Glendining's, Londen, veiling 14 juni 1995, lotnr. 815. Het bevindt zich in Nationaal Museum Paleis Het Loo te Apeldoorn, als langdurig bruikleen van de Stichting tot Instandhouding van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden.

Afb. 4.37 Schout-bij-nacht David Vlugh. Door Hendrik Bary, uitgegeven door E. van den Hoef. Kopergravure, 43,3 x 35,7 cm. Vlugh draagt de aan hem vereerde medaille. [Teylers Museum, Haarlem]

Afb. 4.38 Zilveren afslag van de beloningspenning van de Staten-Generaal, 2de type. Door Jurriaan Pool, 1668. Zilver, 65 mm, 75,41 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

met dezelfde modellen waren vervaardigd.¹⁷⁷ Op grond van zijn bevindingen op- perde hij de mogelijkheid ‘dat voor alle tussen 1637 en 1691 toegekende en door verschillende Haagse goudsmeden vervaardigde vereringspenningen dezelfde vor- men gebruikt zijn als voor de tot nu toe bekende exemplaren’. Maar als we rekening houden met het feit dat de vijf dateerbare stukken in een tijdsbestek van nog geen 20 jaar werden vervaardigd en zonder uitzondering door Pieter Verdijn (ca. 1609- 1687) werden geleverd, dan lijkt deze conclusie enigszins voorbarig. Al zijn er geen aanwijzingen dat vóór of na die tijd nieuwe modellen werden vervaardigd.

De gegoten medaille van het tweede model bleef in gebruik tot 1691. Dat deze niet volledig aan de verwachting voldeed, bleek toen de Staten-Generaal in oktober 1667 besloten om de vertrekkende Russische gezant en diens tolk te vereren (*bijla- ge I, 1667-7a/b*): de envoyé ontving een keten, terwijl de Hoog Mogende Heren aan de tolk een medaille van f 100 wilden schenken. Op 29 oktober 1667 liet Ver- dijn weten een medaille van f 170 te hebben geleverd ‘alsoo geen ander model en hadde’ (*bijlage II, 123*). Vóór de introductie van het nieuwe gietmodel in 1660 had- den de Staten-Generaal geregeld medailles vereerd, geslagen op een waarde van f 100. Maar zowel de triomfpenningen die tot 1628 in gebruik waren, als ook de door Van Teylingen ontworpen beloningspenning hadden een diameter van min- der dan 60 mm. Daarmee waren ze een stuk kleiner dan het nieuwe model, waarmee

177 Van Gelder, ‘Ambassadeurs-penning’ kende alle in tabel 4.5 genoemde stukken, met uitzondering van de nummers 3 en 9.

medailles met een diameter van 70 mm werden gegoten. Een medaille met een waarde van f 100, gegoten met behulp van deze modellen, zou $2\frac{1}{4}$ à $2\frac{1}{2}$ once [60 à 70 gram] wegen¹⁷⁸ en zo dun uitvallen, dat deze gemakkelijk door zou kunnen buigen. Om redenen van technische aard was het derhalve noodzakelijk om de beschikking te hebben over een kleiner model of een kleiner stempel.

De vergadering stemde in met de handelwijze van Verdijn, maar gelastte de goudsmid tevens om een nieuw model te leveren. In de vergadering van 14 december 1667 legde hij de gevraagde ontwerpen over, waarbij hij informeerde of hij stempels diende te laten snijden om penningen te kunnen slaan, of dat gietmodellen gemaakt dienden te worden. Verdijn voegde eraan toe dat het laten graveren van stempels op f 300 zou komen (*bijlage II*, 124). De vergadering koos voor gegraveerde stempels, waarop Verdijn zich tot de Amsterdamse medailleur Jurriaan Pool wendde om deze te doen maken. Op 4 december 1668 werd Pools declaratie voorgelezen. Voor het maken van de stempels bracht hij f 325 in rekening (*bijlage II*, 125). Van de penning geslagen op de door Pool gesneden stempels werden tot nog toe geen exemplaren in goud aangetroffen. Slechts één afslag in zilver is bekend, afkomstig uit de verzameling van Marianne, prinses der Nederlanden. De collectie van de dochter van koning Willem I kwam op 6 en 7 november 1933 bij J. Schulman te Amsterdam onder de hamer. Pools medaille werd aangekocht door Museum Het Koninklijk Penningkabinet, thans Geldmuseum te Utrecht (afb. 4.38). Het stuk weegt 75,41 gram en is met een diameter van 65 mm iets kleiner dan de op dat moment eveneens in gebruik zijnde gietpenning. Wat voorstelling betreft is de kleinere slagpenning vrijwel identiek aan de gegoten medailles, die de Haagse goudsmiden leverden. Een belangrijk verschil is dat Jurriaan Pool de medaille signeerde: op de voorzijde, rechtsboven het woord RES uit het omschrift staat: G. POOL.

Niet bekend is waar de penningen werden geslagen: in Amsterdam door de stempelsnijder zelf, in de Munt van het gewest Holland te Dordrecht, of wellicht elders? Wellicht bleven de door Pool gesneden stempels in gebruik tot 1693: op 12 januari van dat jaar werd een medaille van f 100 geschonken aan een officier, die door de prins-bisschop van Luik was afgezonden met het bericht van de verovering van Hoi (*bijlage I*, 1693-1). Gezien de waarde mogen we aannemen dat deze medaille niet met het gietmodel werd vervaardigd.

Het tweede model: de geslagen penningen uit de jaren 1693-1747

In hun vergadering van 29 oktober 1691 besloten de Hoog Mogende Heren om een stempel te laten maken 'omde Medaille dewelke ordinaris aan de Ministers weg gaende wert Vereert, te schrouven, in plaetse dat deselve nu wert gegoten' (*bijlage*

178 Gerekend tegen een goudprijs van f 42 per once.

Afb. 4.39a mr. G. van Loon. *Beschrijving der Nederlandsche historipenningen*, deel II, Den Haag 1726, 53. Afbeeldingen van de beloningspenning van de Staten-Generaal. In drie verschillende grootten. [particuliere verzameling]

II, 128).¹⁷⁹ Daarmee kwam een eind aan de in 1660 geïntroduceerde gegoten ambassadeursmedaille: nadien werden uitsluitend geslagen medailles verleend. Een aantal malen bleek het nodig om de stempels waarmee de medailles werden geslagen te vernieuwen, omdat de bestaande stempels te zeer waren gesleten óf omdat verande-

¹⁷⁹ NA, SG, inv.nr. 3324, fol. 645 (29 oktober 1691).

Afb. 4.39b mr. G. van Loon. *Beschrijving der Nederlandsche historipenningen*, deel II, Den Haag 1726, 54. Afbeeldingen van de beloningspenning van de Staten-Generaal. [particuliere verzameling]

ringen werden aangebracht in het formaat of het uiterlijk van de medailles, zoals bijvoorbeeld in 1747 geschiedde.

De meest uitgebreide beschrijving van de verschillende stempels, die in de loop van de tijd voor de beloningspenningen van de Staten-Generaal werden gesneden, is te vinden in het artikel dat A.O. van Kerkwijk in 1936 in het *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* publiceerde. Van Kerkwijk was evenwel niet de eerste die de aandacht vestigde op de verschillende modellen, die van de beloningspenning bestonden. Zo beeldde mr. Gerard van Loon in het tweede deel van zijn *Beschrijving der Nederlandsche historipenningen*, dat in 1726 verscheen, de vier op dat moment courante varianten van de beloningspenning van de Staten-Generaal af (afb. 4.39ab). In zijn chronologische verhaal plaatste hij deze op het jaar 1609, in de onjuiste veronderstelling dat de vele buitenlandse gezanten die na sluiting van het Twaalfjarig Bestand hun opwachting in Den Haag maakten een gouden keten 'en eenen van deeze vier gedenkpenningen' ontvingen.¹⁸⁰ De aldus door Van Loon gezaaide verwarring werd met de verschijning van Van Kerkwijks artikel allerminst weggenomen. Weliswaar leverde het omvangrijke, in zijn opdracht uitgevoerde archiefonderzoek een schat aan nieuwe gegevens op, maar slechte lezing van het bronnenmateriaal, een soms weinig gelukkige interpretatie en een niet altijd even heldere vastlegging ervan, gecombineerd met het vrijwel ontbreken van verwijzingen naar de gebruikte archivalische gegevens, leidden ertoe dat het zicht soms ernstig vertroebeld raakte en elk overzicht verloren ging. Zo meende Van Kerkwijk bijvoorbeeld dat in 1691 al terstond stempels werden gesneden voor medailles van twee verschillende formaten,

¹⁸⁰ Van Loon, *Historipenningen*, II, 53-54.

TABEL 4.6 Stempels voor de beloningspenning van de Staten-Generaal, 1667-1749

bestelling	levering	dia- meter	gra- veur	duur	con- tract	beta- ling	opmerking
<i>tweede model</i>							
14-12-1667	4-12-1668	57	JP	12		325	voor medailles van f 100
29-10-1691	12-9-1693	60	DD	23	500	797	inclusief hout- en ijzerwerk voor een valpers
6-6-1703	12-8-1704	66/56		14			
1706	17-4-1709	85	JD	+28	700	700	voorzijdestempel gebarsten
3-7-1709	15-4-1710	85 ^{vz}	JD	9	250	250	nieuw voorzijdestempel
[1736]	[8-1738]	66	CvS	+19	600	200	een stempel gebarsten
[8-1738]	11-11-1739	66	NvS	[15]			
	29-8-1740	56	NvS				
<i>derde model</i>							
10-11-1747	17-9-1749	91/ 67/?	NvS	22			eerste uitreiking 3 sept. 1749

JP = Jurriaan Pool; DD = Daniël Drappentier; JD = Johannes Drappentier; CvS = Cornelis van Swinderen; NvS = Nicolaas van Swinderen.

n.b.: de duur is aangegeven in maanden.

Bron: bijlagen II, 123-125, 128-130, 132, 133, 135-137 en 150-154.

terwijl Daniël Drappentier in werkelijkheid slechts één enkel stempelpaar leverde.¹⁸¹ En als Johannes Drappentier in 1710 de beide stempels voor de penningen van het grootste formaat levert, slaat Van Kerkwijk de plank opnieuw finaal mis met zijn conclusie dat het om medailles van drie formaten gaat, die hij identificeert als Van Loon II, 53.1 en 53.2 (afb. 4.39a) en II, 54 (afb. 4.39b) 'die alle op beide zijden een zespuntig sterretje voor de omschriften hebben'.¹⁸²

Uit een zorgvuldiger bestudering van het beschikbare bronnenmateriaal valt op te maken welke stempels tussen 1667 en 1796 op last van de Staten-Generaal werden gesneden (zie tabel 4.6). Deze zullen in het navolgende uitvoeriger worden beschreven.

De stempels van 1693

De in oktober 1691 door de Staten-Generaal bestelde stempels waren pas in 1693 gereed. Uit naam van de Hoog Mogende Heren sloot goudsmid Johannes van

¹⁸¹ Van Kerkwijk, 'Vereeringspenningen', 33.

¹⁸² *Ibid.*, 37. Uit afbeelding 4.39a blijkt overduidelijk dat op de penning Van Loon, *Historipenningen*, II, 53.1 de omschriften voorafgegaan worden door rozetten en niet door een zespuntige sterretje.

Afb. 4.40 Beloningspenning van de Staten-Generaal, 2de type. Door Daniël Drappentier, 1693-1704. Zilver, 60 mm, 58,44 gram. [Paleis Het Loo Nationaal Museum]

Hoecke in dat jaar een overeenkomst met Daniël Drappentier (1643-1714), stempelsnijder aan de Munt, voor de levering van ‘twe bequame stempels’, de ene met het Generaliteitswapen, de ander met de wapens van de gewesten¹⁸³ én van ‘de heije met sijn verder toebehoren, soo houdt als Eijser werck’, bestemd voor een valpers om de medailles te slaan (*bijlage II*, 129). Wat uitvoering en formaat van de stempels betrof, diende Drappentier zich te houden aan het meegezonden model. Beide stempels moesten binnen zes maanden na dagtekening van het contract worden afgeleverd.¹⁸⁴ Op 12 september 1693 diende Drappentier een rekwes in, waarin hij verzocht om betaling van *f* 797. Nog dezelfde dag werd de rekening in de vergadering van de Staten-Generaal getoond (*bijlage II*, 130).¹⁸⁵

Met een diameter van 60 mm is Drappentiers beloningspenning iets groter dan de medaille van Pool uit 1668, die een doorsnede van 57 mm heeft. Qua compositie is er weinig verschil. Het enige in het oog springende onderscheid is dat Drappentier zijn werk niet signeerde (afb. 4.40). Toch valt met zekerheid vast te stellen, hoe de penningen die van zijn hand stammen, er uitzagen. In 1694 ontving een aantal leden van de Generaliteits Rekenkamer een zilveren afslag van Drappentiers penning met gegraveerd kantschrift. Enkele van dergelijke penningen zijn bewaard gebleven.

183 Volgens Van Kerkwijk, ‘Vereeringspenningen’, 33 zou het hoge bedrag van de rekening erop wijzen dat Drappentier ‘twee stempels op verschillende grootte van voor- en keerzijde vervaardigd heeft’. Uit het contract dat Van Hoecke en Drappentier afsloten blijkt dat het slechts om één enkel stempelpaar ging.

184 Cf. supra, 135, afb. 2.8. Het contract tussen Van Hoecke en Drappentier is ongedateerd. Wel ondertekenden beide partijen het akkoord op 12 september 1693 met de toevoeging ‘dit bovenstaende werck is geprobeert en wel bevonden’.

185 NA, SG, inv.nr. 3328, fol. 268 (12 september 1693).

Afb. 4.41ab Zilveren afslagen van de beloningspenning van de Staten-Generaal, 2de type. Door Daniël Drappentier, 1694. (a): zilver, 59 mm, 57,34 gram; (b): zilver, 60 mm, 63,11 gram. Penningen geschonken aan Dirk Pont, lid van de Generaliteitsrekenkamer. [Geldmuseum, Utrecht]

Het eerste stuk, dat in de verzameling van het Geldmuseum te Utrecht berust, draagt het kantschrift 'voor den Heer Dirk Pont, Gecommitteerde ter generaliteits Reeckenkamer 1/1 1694'. In de collectie van hetzelfde museum bevindt zich van deze penning nog een tweede, gegoten exemplaar (afb. 4.41ab).¹⁸⁶ Een zelfde soort penning werd eveneens in 1694 geschonken aan Steven Unico van Rhemen tot Remenshuizen, die ook lid van de Generaliteits Rekenkamer was.¹⁸⁷

Het enige tot nu toe bekende gouden exemplaar van Drappentiers penning werd in 1998 bij Künker te Osnabrück geveild. Het stuk werd gekocht door Munthandel Verschoor uit Strijen en bevindt zich thans in een particuliere verzameling.¹⁸⁸ Van Drappentiers beloningspenning zijn verschillende afslagen in zilver bekend.

De stempels van 1703-1704

Op 6 juni 1703 besloten de Staten-Generaal om de door Drappentier gesneden stempels te vervangen door 'nieuwe Stempels [...] van verscheijde grooten' (*bijlage II, 132*).¹⁸⁹ In de jaren 1693-1703 waren grote aantallen ketens en medailles uitgereikt, aan de gezanten die tijdens en na afloop van de vredesbesprekingen te Rijswijk hun opwachting bij de Staten-Generaal maakten én aan de vele boodschappers, die na het uitbreken van de Spaanse Successieoorlog naar Den Haag kwamen om de Hoog Mogende Heren op de hoogte te brengen van de door de geallieerde legers behaalde overwinningen. Toch lijkt het besluit om nieuwe stempels te doen snijden niet zo zeer te zijn ingegeven door slijtage van de stempels, maar veeleer door het voornemen om de bestaande valpers te vervangen door een modernere

186 Geldmuseum Utrecht, inv.nr. P03064. Het stuk werd op de veiling van de verzameling P.L. Posthumus op 20 februari 1882 lotnummer 267 aangekocht. Het gegoten exemplaar met hetzelfde kantschrift heeft inv.nr. 1991-0565.

187 Van Kerkwijk, 'Vereeringspenningen', 33. Het stuk bevond zich in een particuliere verzameling. Waar het zich thans bevindt, is niet bekend.

188 Veiling Fritz Rudolf Künker Münzenhandlung, Osnabrück, 29 september-2 oktober 1998, lot 698. Zie ook *De Beeldenaar* 25 (2001), nr. 4, omslag en p. 146.

189 NA, SG, inv.nr. 3349, fol. 783 (6 juni 1703).

Afb. 4.42 Zilveren afslag van de beloningspenning van de Staten-Generaal, 2de type, 1ste grootte. Toegeschreven aan Daniël Drappentier, 1704-1738. Zilver, 66 mm, 88,18 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

schroefpers.¹⁹⁰ Een dergelijke technische verandering in het fabricageproces maakte de bestaande stempels niet langer bruikbaar. Op 12 augustus 1704 werd in de vergadering van de Staten-Generaal de declaratie van goudsmid Johannes van Hoecke getoond voor de vervaardiging van ketens voor de adjudanten Mortaigne en Johan van Onstein (*bijlage I, 1704-1/2*), alsmede ‘wegens het maecken van twee gesneden Stempels van verscheijde grootte tot het pregen van medailles’ (*bijlage II, 133*).¹⁹¹ Onduidelijk is, door wie de stempels werden gesneden. Uit de aanduiding dat twee stempels ‘van verscheijde grootte’ werden geleverd, blijkt dat het in 1704, anders dan in 1693, niet ging om voor- en keerzijdestempel voor één medaille, maar om stempels voor medailles van twee verschillende formaten (afb. 4.42 en 4.43). Twee maanden later op 25 oktober 1704 diende Van Hoecke een declaratie in voor de levering van deze nieuwe medaillepers (*bijlage II, 134*).

Ook in dit geval valt met zekerheid vast te stellen, hoe de nieuwe medailles eruit zagen. Een paar jaar nadat Van Hoecke zijn rekening voor de in zijn opdracht gesneden stempels bij de Staten-Generaal had ingediend, werd dr. Franco de Vrije benoemd tot lid van de Generaliteits Rekenkamer. Net als zijn voorgangers in 1694 ontving De Vrije een zilveren afslag van de beloningspenning van de Staten-Generaal, voorzien van het kantschrift ‘De H^{re}. Franco De Vrije geintroduceert inde Ge-

190 Anders Van Kerkwijk, ‘Vereeringspenningen’, 34 die de levering van een nieuwe pers wel noemt, maar het snijden van nieuwe stempels hier niet mee in verband brengt.

191 NA, SG, inv.nr. 3353, fol. 223 (12 augustus 1704).

Afb. 4.43 Beloningspenning van de Staten-Generaal, 2de type, 2de grootte. Toegeschreven aan Daniël Drappentier, 1704-1740. Goud, 56 mm, 114,95 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

neraliteijts Rekenkamer den 12 Meij 1707'.¹⁹² De aan De Vrije geschonken zilveren afslag heeft een diameter van 66 mm. De tweede medaille, waarvoor Van Hoecke in 1704 stempels leverde, was met een diameter van 56 mm een stuk kleiner. Kenmerkend voor beide in 1704 geïntroduceerde medailles is het sterretje, waarmee het opschrift op voor- en keerzijde begint. Van beide medailles bevinden zich in verschillende openbare verzamelingen afslagen in zilver. Van de kleine medaille bestaat een gouden exemplaar. Het bevindt zich in de verzameling van het Geldmuseum te Utrecht.¹⁹³

In de archieven wordt niet vermeld, wie de nieuwe stempels sneed. Toch lijkt het voor de hand te liggen om ook in dit geval aan Daniël Drappentier te denken. Drappentier had immers ook in 1693 al stempels voor de Hoog Mogende Heren gesneden. Stilistisch gezien vertonen de bewaard gebleven stukken grote verwantschap met de in 1693 geïntroduceerde slagpenningen.

De stempels van 1710

Met de in 1704 gesneden stempels zouden meer dan 35 jaar lang de door de Staten-Generaal aan extraordinaris envoyés en aan secretarissen uitgereikte medailles worden vervaardigd. Toch zou een volgende aanpassing niet lang op zich laten wachten: op 15 april 1710 leverde Johannes Drappentier, cachet- en stempelsnijder te Den Haag, twee nieuwe medaillestempels waarmee penningen van een nog groter

192 Geldmuseum Utrecht, inv.nr. 1959-177.

193 *Ibid.*, inv.nr. P00900. De herkomst van het stuk is niet bekend.

formaat konden worden geslagen dan de beide reeds in gebruik zijnde medailles (*bijlage II, 137*).

Aan de hand van verschillende in de jaren 1709 en 1710 door Drappentier bij de Staten-Generaal ingediende rekwesten valt goed te zien dat het snijden van de stempels voor Drappentier een ware tour-de-force moet zijn geweest. In 1706 had Van Hoecke voor een bedrag van *f* 700 de vervaardiging van twee stalen stempels bij Drappentier aanbesteed, ‘continerende aen de eene zijde het Wape van de Generaliteit, en aende andre Zijde de particuliere Wapens van de Respective Provincien’ (*bijlage II, 135*).¹⁹⁴ Maar Drappentier had weinig geluk bij het snijden van de stempels: toen hij in een tijdsbestek van drie jaar ‘sijn aengenomen werk tot soodanigen perfectie [had] gebraght als de afdruksels daer van komen uijtewijsen’, barstte tijdens het harden het stempel met het wapen van de Generaliteit. Het stempel was volstrekt onbruikbaar, zodat Drappentier zich genoodzaakt zag zijn werk overnieuw te doen. In zijn verzoekschrift aan de Hoog Mogende Heren liet Drappentier weten dat hem niets viel te verwijten, ‘als sijnde een saek van een fatael toeval dat hem suppliant geensints toucheert, en den voornoemden suppliant daer niet voor in kan staen’. Drappentier vroeg de vergadering ootmoedig om betaling van de helft van het met de inmiddels overleden goudsmid Van Hoecke afgesproken bedrag van *f* 700. Ook verzocht hij dat hem opdracht mocht verleend worden om het gebarsten stempel te vervangen. Na voorlezing van het rekwest willigde de vergadering het verzoek van de stempelsnijder in en gaf de Raad van State opdracht een betalingsordonnantie te depêcheren.¹⁹⁵

Op 3 juli 1709 richtte Drappentier zich nogmaals tot de Staten-Generaal, ditmaal met het verzoek om ook de andere helft van het bedrag te mogen ontvangen. Hij had zich immers zijnerzijds gehouden aan hetgeen met Van Hoecke was afgesproken door beide stempels te leveren. Dat een van beide tijdens het harden was gesprongen was ‘alleen en eigentlijck bij den smith off smeeder van deselve stempel veroorzaekt geworden’. De vergadering zond Drappentiers verzoek aan de commissie van financiën met verzoek om advies.¹⁹⁶ Kennelijk adviseerde de commissie gunstig op Drappentiers rekwest (*bijlage II, 136*), want hij kreeg het gevraagde bedrag uitbetaald, terwijl hem bovendien opdracht werd gegeven om in plaats van de gebroken stempel een nieuw te snijden. Drappentier zou hiervoor *f* 250 ontvangen, ‘als hij sijn werck wel ende loffelijck sal hebben volbraght’.¹⁹⁷ Het zou nog tot april 1710 duren eer ook het tweede stempel gereed was: bij verzoekschrift vroeg Johannes Drappentier op 15 april 1710 om betaling van het toegezegde bedrag (*bijlage II, 137*) (afb. 4.44). Hij voegde afdrukken bij van het eerste, gebarsten stempel en van het nieuwe exemplaar om aan te tonen dat hij ‘sijn Konst met meerder Exactitude

¹⁹⁴ NA, SG, inv.nr. 7653, 17 april 1709.

¹⁹⁵ *Ibid.*, inv.nr. 3367, fol. 480 (17 april 1709).

¹⁹⁶ *Ibid.*, inv.nr. 3368, fol. 14 (3 juli 1709).

¹⁹⁷ *Ibid.*, fol. 31 (6 juli 1709).

Winnick

Hande Ed. Ho. Mo.
Heeren Staten
Generaal der ver-
eenigde Nederlanden

Verzoent met Schuldige Eerbiedigheid, Uwer Ho.
Mo: onderdanigste Dienaar, Johan Drappentier Cachet
en Wapen Graveerder alhier inden Stede, hoe dat hij
lijpelt inhevelge van Uwer Ho. Mo: Resolutie van
den 6ten July 1709, heeft volbragt, en opgelevert een
tweede Staate Stempel van het Generaalseijs Wapen,
in plaats van de eerste, deswelke door het Schar-
ent hier was komen te verongelucken en te bersten,
soo dat hij lijpelt bij de voorre Tweede of Laeste Stempel,
lijp. Konst met meervoer Exactitude volbragt heeft als
bij de eerste, gelijk de afforuckels van bijde komen
lijp. soe dat hij lijpelt die voelgende verseynt
aan de voorre Uwer Ho. Mo: Resolutie van den
6ten July 1709, volkomenlyk, wel en Lijpelyk, te hebben
boldaen, Mitswelken hij lijpelt met de
lijp. Ootmoedigheid is versoekende, tot Substantie
van desselvs famel, dat U. Ho. Mo: de geresue
perae Orose, gelieven te stellen tot de betalinge
van de selogbe, Twee hondert ende byfleg gulden

Tweck Doende
Johan Drappentier

Afb. 4.44 Verzoekschrift van Johannes Drappentier aan de Staten-Generaal, 15 april 1710. Drappentier vraagt om betaling van het voorzijdestempel van de medaille van de eerste grootte. [Nationaal Archief, Den Haag, Archief Staten-Generaal]

volbracht heeft als bij de eerste'. Daarop ontving de stempelsnijder de hem toegezegde betaling van *f* 250.¹⁹⁸

Uiteindelijk duurde het bijna vier jaar voordat de in 1706 aanbestede stempels gereed waren. Voor het graveren van drie stempels, waarvan er een bij het harden defect was geraakt, ontving Drappentier het enorme bedrag van *f* 950. Met een diameter van 85 mm behoorde de nieuwe beloningsmedaille van de Staten-Generaal dan ook tot de grootste geschroefde penningen, die aan het begin van de achttiende eeuw werden vervaardigd. Op deze stempels zouden tot 1749 de enorme medailles worden geslagen, die aan de vertrekkende ambassadeurs werden vereerd. Anders dan in 1703-1704 had het snijden van nieuwe stempels niet te maken met technische veranderingen, maar met de behoefte om te kunnen beschikken over medailles van groter formaat.¹⁹⁹

Van Drappentiers kolossale medaille zijn geen gouden exemplaren bewaard gebleven; wel komt deze in enkele openbare verzamelingen in zilver voor. Ook beeldde Van Loon het stuk in zijn *Beschryving der Nederlandsche historipenningen* af (afb. 4.39a en 4.45).

Nieuwe stempels in 1739 en 1740

Uit de resoluties van de vergadering van 11 september 1734 blijkt dat de uit 1704 daterende stempels met een diameter van 66 mm, die werden gebruikt voor de medailles voor de extraordinaris envoyés 'seer uijtgesleeten is, soo, dat geen nette medailles daer op meerder kunnen werden gemaect' (*bijlage II, 148*).²⁰⁰ Daarop werd aan griffier François Fagel de Oude opgedragen om voor nieuwe stempels te zorgen. Fagel richtte zich tot de Haagse graveur Cornelis van Swinderen (1707-1757), met wie hij in 1736 overeenkwam om voor *f* 600 een nieuw voor- en keerzijdestempel te graveren.²⁰¹ Cornelis van Swinderen voltooide beide stempels in 1738 en zond er afdrucken van aan de griffier, die zich over het geleverde werk volkomen tevreden toonde. Maar wat in 1709 Johannes Drappentier was overkomen, geschiedde ook nu: bij het harden van de stempels deed zich een 'fatael ongeval' voor, waardoor een van beide stempels, 'ende nog wel de swaarste sijde', brak. Van Swinderen doelde daarmee op het voorzijdestempel, dat een hoger reliëf had dan het stempel voor de keerzijde. Inmiddels had Van Swinderen in augustus 1738 een drukke betrekking als stempelsnijder aan de gewestelijke Munt te Utrecht aanvaard, waardoor hij niet langer in de gelegenheid was om een nieuw voorzijdestempel te snijden. Daarop had hij zijn neef Nicolaas van Swinderen aanbevolen, 'als van

198 NA, SG, inv.nr. 3370, fol. 419 (15 april 1710); *ibid.*, inv.nr. 7661, 15 april 1710.

199 Van Kerkwijk, 'Vereeringspenningen', 35-37 veronderstelt ten onrechte dat de in 1710 gesneden stempels bedoeld waren ter vervanging van twee onbruikbaar geworden stempels uit 1704. Elders wekt hij de indruk dat Drappentier stempels voor medailles van drie verschillende grootte leverde.

200 NA, SG, inv.nr. 3444, fol. 183 (11 september 1734).

201 Zie voor Cornelis van Swinderen: Voet, *Merken*, 113 en Luijt, *Personeel*, 58.

Afb. 4.45 Zilveren afslag van de beloningspenning van de Staten-Generaal, 2de type, 1de grootte. Door Johannes Drappentier, 1710-1749. Zilver, 85 mm, 166,48 gram. [Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn]

1739

Aan Haare
 Hoog Mog: o Heers
 Staten-Generaal,
 der Vereenigde
 Nederlanden;

Groot met besorglykpen
 schijnlyke Eerw: te kennen
 Cornelis van Swinderen verzoekt,
 en supplicandij, dat hij sup-
 plicant in des jaare 1736 heeft
 aengenomen te make gijde
 stempels voor de middertste
 medaalye prant naat Haag Mog: 1
 en dat voor de stammet van
 Ser hangert gulden, welke
 stempels in den jaare 1739
 sijn gecomplicteert sijn worden
 de affruksels, door hem te
 daer van aen te heet griffie
 sage, ten sijnen Valcome
 genaegte der Hoortren, aen
 gegeren, dat hij supplicant
 daer op, de voors. stempels, als
 naar gewoent, geeft aan
 harden, dogar by het fatael
 ongeval heeft gebragen dat
 de coner stempel hemde mog
 wel, de stuaarste tijde daer
 daer is comeze te kenne
 En gement dat dage supplicant
 op die tijt byd' heersj staateng
 van Utrechtrecht was geber

Afb. 4.46 Verzoekschrift van Cornelis van Swinderen aan de Staten-Generaal, 19 november 1739. Van Swinderen verzoekt om betaling voor zijn werkzaamheden aan het snijden van stempels. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten-Generaal]

Afb. 4.47 Zilveren afslag van de beloningspenning van de Staten-Generaal, 2de type, 2de grootte. Door Nicolaas van Swinderen (voorzijde) en Cornelis van Swinderen (keerzijde), 1739-1749. Zilver, 66 mm, 113 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

deselve cunst sijnde'. Met instemming van griffier Fagel spraken beide stempelsnijders af dat Nicolaas een nieuw stempel zou snijden in plaats van het gebroken exemplaar. Op 11 november 1739 diende deze zijn declaratie voor het graveren van de stempels in (*bijlage II, 150*). Acht dagen later wendde ook Cornelis zich tot de vergadering van de Staten-Generaal: per rekest verzocht hij de Hoog Mogende Heren dat zij 'soo goede gelieve te sijn, in rencontreringe van des suppliants (hoewel vrugteloose) gedaane arbijd, van hem suppliant daar voor toe te leggen, soodanige somme van penningen tot een gratificatie, als sullen bevinden te behooren' (*bijlage II, 151*) (afb. 4.46). De vergadering honoreerde het verzoek van de onfortuinlijke stempelsnijder en legde hem een bedrag van *f* 200 toe.²⁰²

Ook van de door Cornelis en Nicolaas van Swinderen vernieuwde medaille van de middelste grootte zijn geen afslagen in goud bekend. Wel bevindt zich in de verzameling van het Geldmuseum te Utrecht een zilveren afslag (afb. 4.47)²⁰³. De medailles dragen op de voorzijde, op het sierwerk waarop schild en schildhouders rusten, de initialen N.V.S.F., van Nicolaas van Swinderen.

Ondertussen waren ook de stempels van de kleine voor de secretarissen bestemde medaille, die nog van 1704 dateerden, aan vervanging toe. Griffier Fagel wendde zich ditmaal rechtstreeks tot Nicolaas van Swinderen, die op 29 augustus 1740 zijn

202 NA, SG, inv.nr. 3459, fol. 489 (19 november 1739).

203 Geldmuseum, inv.nr. P.05337.

declaratie indiende (*bijlage II, 152*). Over deze kleinste van de beloningsmedailles is verder niets bekend: er zijn tot nog toe geen afslagen van aangetroffen.

Het derde model: de geslagen penningen uit de jaren 1747-1795

Aan het einde van 1746 raakte de Republiek tegen haar zin betrokken bij de Oostenrijkse Successieoorlog, die Europa op dat moment al zes jaar lang in zijn greep hield. Toen de Franse legers in april 1747 Staats-Vlaanderen binnentrokken, sloeg de paniek toe. Als eerste in Zeeland, maar vervolgens in alle gewesten van de Republiek werd de Friese stadhouder Willem Karel Hendrik Friso uitgeroepen als stadhouder Willem IV en als kapitein-generaal van de Unie. Daarmee kwam een einde aan het Tweede Stadhouderloze Tijdperk. Op 16 november 1747 besloten de Staten van Holland de stadhouderlijke waardigheid erfelijk te verklaren.

Nauwelijks een week tevoren had de vergadering van de Staten-Generaal het besluit genomen om de stempels van de uit zijn naam uit te reiken medailles door Nicolaas van Swinderen 'sodanig te [laten] veranderen, dat de Wapens van Zijne Hoogheijt in het midden worden geplaetst tusschen de Waapens van de Seeven Provinciën' (*bijlage II, 153*).²⁰⁴ Een vorstelijke positie, die met betrekking tot de nieuwe machtsverhoudingen weinig aan de verbeelding overliet. Bijna twee jaar lang werkte Van Swinderen aan de omvangrijke opdracht. Op 17 september 1749 werd zijn declaratie in de vergadering getoond (*bijlage II, 154*). Op dat moment waren zowel de stempels voor de grote als voor de kleine medaille al in de praktijk beproefd: op 21 augustus had goudsmid François du Vignon ter Generaliteits Muntkamer twee ketens laten essaaieren, die de Staten-Generaal meer dan een half jaar eerder hadden besteld als afscheidsgeschenk voor de Engelse minister plenipotentiaris John Montagu, graaf van Sandwich en diens secretaris Robert Keith (*bijlage I, 1749-1a/b*).²⁰⁵ In zijn essaaierslag tekende essayeur-generaal Marcellis Emants aan dat beide medailles 'van een nieuwen stempel [waren], staende het wapen van zijn Hoogheid midden in de wapenen der seven provinciën'.²⁰⁶

Van de grootste medaille zijn maar liefst vier gouden exemplaren bekend: de op 3 juni 1762 aan de Franse ambassadeur Louis Auguste Augustin graaf d'Affry toegekende medaille (*bijlage I, 1762-2a*) en drie van de zeven medailles die in augustus 1781 aan de helden van Doggersbank werden vereerd, te weten de exemplaren geschonken aan Zoutman (*bijlage I, 1781-2a*) en aan de nabestaanden van de op dat moment reeds overleden Wolter Jan Gerrit baron Bentinck (*bijlage I, 1781-2g*), als-

204 NA, SG, inv.nr. 3487, fol. 406 (10 november 1747).

205 Volgens Van Kerkwijk, 'Vereeringspenningen', 42 werden de eerste met de nieuwe stempels geslagen medailles uitgereikt op 14 januari 1749. Dit is niet juist: op 14 januari 1749 namen de Staten-Generaal het besluit om de betreffende ketens te laten maken. Pas op 21 augustus van dat jaar waren de ketens gereed en liet Du Vignon deze door de essayeur-generaal keuren.

206 NA, GMK, inv.nr. 71, fol. 7 (21 augustus 1749).

Afb. 4.48 Beloningspenning van de Staten-Generaal, 3de type, 1ste grootte. Door Nicolaas van Swinderen, 1781. Goud, 90 mm, 796 gram. [Geldmuseum, Utrecht]

mede een exemplaar waarvan niet bekend is aan wie het werd verleend. Helaas zijn in de loop der tijd de beide eerstgenoemde medailles verloren gegaan. De twee wel bewaard gebleven exemplaren berusten in museale verzamelingen: de aan Ben-tincks nabestaanden geschonken medaille in Teylers Museum te Haarlem, het andere stuk in de verzameling van het Geldmuseum te Utrecht.²⁰⁷

De medailles hebben een diameter van 91 mm. Qua voorstelling wijkt de voor-zijde nauwelijks af van Johannes Drappentiers medaille uit 1710, met dat verschil dat Van Swinderen zijn werk signeerde. Op de keerzijde is het met een achtbeuge-lige kroon gedekte, door twee aanzierende leeuwen geflankeerde wapen van stadhou-der Willem IV geplaatst, rustend op een sierlijk ornament, waarover een banderol met opschrift JE MAINTIENDRAI is geplaatst.²⁰⁸ De wapens van de zeven gewesten zijn rond het stadhouderlijk wapen geplaatst, op een wijze zoals dat ook voorheen geschiedde. Een subtiel verschil is dat de gewestelijke wapens niet langer met elkaar zijn verbonden door een gestrikt lint, maar door twee bloeiende oranjetakken. Bo-vendien zijn zij niet langer onderling met elkaar verbonden: het wapenschild van Oranje heeft de plaats ingenomen van de knoop, waarin voorheen de linten samen-gebonden waren. Op die manier drukt het Oranjewapen de gewestelijke wapen-schilden en het besef van de samenhang van de Generaliteit naar de rand (afb. 4.48). Van de medaille van de eerste grootte zijn ook afslagen in lood bekend.

De medailles van de tweede grootte hebben een diameter van 67 mm. Van de voor extraordinaris envoyés en ministers bestemde beloningspenning is slechts een enkel gouden exemplaar bekend: het stuk dat in maart 1788 werd vereerd aan John Adams (*bijlage I, 1788-3*), de eerste minister plenipotentiaris van de Verenigde Sta-ten van Amerika in Nederland. Na terugkeer naar Amerika werd Adams vicepresi-dent onder George Washington. In 1797 volgde hij Washington op als president. Vele jaren later op 27 september 1819 schonk Adams de keten aan zijn gelijknamige kleinzoon, John Adams (1803-1834). Vier dagen later stelde diens vader John Quincy Adams voor om de medaille te bewaren ‘as a memorial of the giver’ en de ketting om te laten smelten, ten einde van de opbrengst aandelen te kopen. Aldus geschiedde.²⁰⁹ Tegenwoordig bevindt de aan John Adams geschonken medaille zich in de verzameling van de Massachusetts Historical Society te Boston (afb. 4.49). Het stuk weegt 191,8 gram of 6 ounce $4\frac{3}{4}$ engels. In 1764 lag de goudprijs van fijn-goud op *f* 50 per ounce, zodat de aan Adams uitgereikte medaille ruim *f* 300 waard

207 Teylers Museum, inv.nr. TMNK.02269; Geldmuseum, inv.nr. Po6251.

208 Elzenga, ‘Juweel’, 138: ‘ook de stadhouders Willem IV en Willem V hadden in hun hoedanigheid als soevereine prins van Oranje hun wapen nog met een vierbeugelige kroon gesierd, zij het ook in afwisseling met een achtbeugelige kroon’. Hiermee werd soevereiniteit uitgedrukt. Vriendelijke mededeling drs. E. Elzenga, Apeldoorn.

209 *John Quincy Adams diary*, 31, fol. 175 (27 september 1819) en fol. 176 (1 oktober 1819). Zie: www.masshist.org/jqadiaries/doc.cfm?id=jqad31_175 en www.masshist.org/jqadiaries/doc.cfm?id=jqad31_176 (geraadpleegd 3 september 2011). Met dank aan Anne Bentley, conservator kunsthistorische verzamelingen Massachusetts Historical Society, Boston.

Afb. 4.49 Beloningspenning van de Staten-Generaal, 3de type, 2de grootte. Door Nicolaas van Swinderen, 1788. Goud, 67 mm, 191,8 gram. Medaille uitgereikt aan John Adams. [Massachusetts Historical Society, Boston]

moet zijn geweest.²¹⁰ Op de keerzijde van het oog is de gewestelijke ‘Statenleeuw’ ingeslagen. Het Geldmuseum bezit een loden afslag van de medaille van de tweede grootte.²¹¹

Overigens sneed Van Swinderen in 1749 niet alleen nieuwe stempels voor de keerzijde van de medailles van de Staten-Generaal, maar ook nieuwe voorzijdestempels: dat blijkt uit een vergelijking van het door hem in 1739 gesneden stempel voor de voorzijde van een medaille van de tweede grootte met de voorzijde van de aan Adams uitgereikte medaille (afb. 4.50ab). Bovendien hadden Van Swinderens medailles van de eerste grootte een diameter van 91 mm, 5 mm meer dan die van Johannes Drappentier, hetgeen het vrijwel onmogelijk maakte om medailles te schroeven met Drappentiers voor- en Van Swinderens keerzijdestempel.

De door Van Swinderen gesneden stempels bleven in gebruik tot aan het einde van de Republiek. Aan de in 1781 aan de helden van Doggersbank vereerde afslagen van de penning van de eerste grootte valt af te lezen dat de stempels het nodige te lijden hadden. Vlak onder het schild met het wapen van de Staten-Generaal is een breuklijn te zien, die van de linkerklauw van de leeuw loopt tot aan het ornament waarop het schild rust (afb. 4.51). Het vlak ter linkerzijde van de breuklijn is hoger

210 Vergelijk de rekening van de keten van Von Moser uit 1764: supra, hoofdstuk II, 155-160.

211 Van Kerkwijk, ‘Vereeringspenningen’, 43 en afbeelding plaat II.6.

Afb. 4.50ab Beloningspenningen van de Staten-Generaal, (a) 2de type, 2de grootte, (b) 3de type, 2de grootte. Door Nicolaas van Swinderen. (a): zilver, 66 mm, 113 gram, 1739-1749 (b): goud, 67 mm, 191,8 gram, 1788. [Geldmuseum, Utrecht (links); Massachusetts Historical Society, Boston (rechts)]

Afb. 4.51 Beloningspenning van de Staten-Generaal, 3de type, 1ste grootte. Door Nicolaas van Swinderen, 1781. Detail van het 'gezonken stempel', te zien in de vorm van een breuklijn die bij de klauw van de leeuw begint en evenwijdig aan de rand van het wapenschild naar beneden loopt. [Geldmuseum, Utrecht]

dan dat ter rechterzijde. Het hogere deel op de afslag correspondeert met een lager gedeelte in het stempel. Dit laatste heeft te maken met het harden van het stempel: alleen het oppervlak van het stempel werd gehard. Soms bevond zich onder het geharde oppervlak een minder goed stuk staal. Was dat het geval, dan konden tijdens het slaan in het oppervlak scheuren ontstaan. Op den duur kon in het stempel een lager gelegen gedeelte ontstaan. We spreken in dat geval van het ‘zinken’ van het stempel. Blijft men een dergelijk gezonken stempel gebruiken, dan zal het op den duur breken.²¹²

Goud en zilver

Al eerder is ter sprake gekomen, dat de Hoog Mogende Heren uitsluitend gouden ketens, kettingen en medailles uitreikten. Dat gold in de jaren waarin aan de kettingen nog de bij de Dordtse munt geslagen triomfpenningen hingen, maar het was evenzeer het geval in de periode daarna, toen de Staten-Generaal beschikten over een eigen beloningsmedaille met de symbolen van de Generaliteit en de zeven gewesten.

Toch komen zowel van de triomfpenningen als ook van de verschillende varianten van de beloningsmedaille van de Staten-Generaal herhaaldelijk exemplaren in zilver voor. Meestal zijn de gouden exemplaren zelfs aanzienlijk schaarser dan de zilveren. Van de triomfpenningen staat het vast dat zilveren exemplaren bij de producenten verkrijgbaar waren. Dat blijkt onomstotelijk uit het octrooi dat Willem van Bylaer in 1619 verkreeg voor zijn penning op de synode van Dordrecht (*bijlage II, 69*), waarbij hem voor de tijd van drie jaren het alleenrecht werd vergund om deze in goud of zilver te maken of te verkopen. Bovendien maakt de tekst duidelijk dat ook van eerdere triomfpenningen exemplaren in goud én in zilver te koop waren.

Hetzelfde gold beslist ook voor het eerste model van de beloningspenning van de Staten-Generaal dat Laurens van Teylingen in 1628 afleverde. Van Teylingen had immers in februari 1627 van de Hoog Mogende Heren een octrooi met ‘open-eind-clausule’ gekregen, dat ook geldigheid had voor nadien door hem te snijden medailles op voorwaarde dat hij deze in de vergadering zou tonen (*bijlage II, 81*). Maar hoe het met de latere modellen van de beloningspenning van de Staten-Generaal was gesteld, is niet zeker. Het voorkomen van een groot aantal zilveren exemplaren van alle modellen en formaten van de geslagen penningen en van enkele zilveren gietpenningen lijkt echter geen andere conclusie toe te laten dan dat deze verkrijgbaar moeten zijn geweest bij de medailleurs en goudsmiden die de stempels in hun beheer hadden. Of dat betekent dat iedere particulier deze kon aankopen, is niet duidelijk.

Een bijzonder gebruik van zilveren exemplaren van de slagpenningen is in dit

212 Vriendelijke mededeling drs M.L.F. van der Beek, voormalig wetenschappelijk medewerker van het Geldmuseum Utrecht, 22 september 2011.

hoofdstuk al kort ter sprake gekomen: zowel met de stempels van 1693 als ook met die van 1703-1704 zijn stukken geslagen die voorzien zijn van een kantschrift, dat de naam van een gecommiteerde van de Generaliteits Rekenkamer bevat. Bekend zijn penningen met de namen van Dirk Fransz. Pont²¹³ en Steven Unico van Rhemen tot Remenshuizen²¹⁴ uit 1694 én een afslag op naam van dr Franco de Vrije²¹⁵ uit 1707. Niet duidelijk is of de Rekenkamer de penningen liet slaan en uitreikte, óf dat dit door de gecommiteerden zelf geschiedde. Feit is wel dat binnen de Rekenkamer rond de eeuwwisseling een traditie lijkt te hebben bestaan van het gebruik van zilveren penningen. Daarbij is in elk geval het volgende verschil te constateren: uit het kantschrift op de penning van Franco de Vrije blijkt duidelijk dat de aanleiding tot de vervaardiging diens toetreding tot de Rekenkamer op 12 mei 1707 was.²¹⁶ Maar de uit 1694 daterende penningen hadden een andere achtergrond, aangezien de Edammer burgemeester Dirk Fransz. Pont al op 1 mei 1691 en Rhemen tot Remenshuizen op 18 mei 1693 tot de Rekenkamer waren toegetreden.²¹⁷ Met het oog op de datum van 1 januari 1694 in het kantschrift van het exemplaar van Pont moet gedacht worden aan een nieuwjaarsgeschenk, waarbij exemplaren werden geschonken van de zojuist gereed gekomen beloningspenning van de Staten-Generaal. Het zou wellicht ook het bestaan van één geslagen en één gegoten exemplaar van de penning van Dirk Pont kunnen verklaren. In dat geval zou het geslagen exemplaar het originele nieuwjaarsgeschenk zijn geweest, waarvan Pont zelf voor eigen gebruik één of misschien zelfs meer exemplaren liet afgieten.

Wat alle zilveren exemplaren gemeen hebben en wat deze onderscheidt van de in goud geslagen stukken is dat het oog altijd ontbreekt: ze werden immers niet uitgereikt als beloning en hoefden dus ook niet draagbaar te zijn.

De Bataafse Republiek, 1796-1806

In januari 1795 trokken Franse troepen onder bevel van generaal Jean Charles Pichegru over de bevroren rivieren het grondgebied van de Republiek binnen. Hier-

213 Dirk Fransz. Pont (1650-1722) was van 1679 tot 1712 lid van de vroedschap van Edam en van 1 mei 1691 tot en met 30 april 1694 lid van de Generaliteits Rekenkamer. Cf. <http://www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/Repertorium/app/personen/11847> (geraadpleegd 30 augustus 2011).

214 Steven Unico van Rhemen tot Remenshuizen (1645-1719) was sinds 1680 lid van de ridderschap van Overijssel, van 2 december 1678 tot 30 april 1681 gecommiteerde ter Raad van State, van 18 mei 1693 tot en met 28 mei 1695 lid van de Generaliteits Rekenkamer en van 4 mei 1708 tot en met 14 mei 1711 lid van de admiraliteit van Amsterdam. Cf. <http://www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/Repertorium/app/personen/9520> (geraadpleegd 30 augustus 2011).

215 Dr Franco de Vrije was van 1699 tot 1712 lid van de vroedschap van Gouda en van 12 mei 1707 tot en met 30 april 1710 lid van de Generaliteits Rekenkamer. Cf. <http://www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/Repertorium/app/personen/4731> (geraadpleegd 30 augustus 2011).

216 NA, GRK, inv.nr. 16, fol. 74 (12 mei 1707): sessie van Franco de Vrije.

217 *Ibid.*, inv.nr. 15, fol. 209 (1 mei 1691): Pont en fol. 235 (18 mei 1693).

mee kwam na meer dan twee eeuwen een einde aan de Republiek der Verenigde Nederlanden. Daarvoor in de plaats zou de Bataafse Republiek komen, gegrondvest op de uitgangspunten van vrijheid en gelijkheid. Maar het zou nog geruime tijd duren, vooraleer de structuren van de nieuwe staat definitief vorm kregen. Zo gingen de Staten-Generaal pas op 1 maart 1796 definitief uiteen om plaats te maken voor de Nationale Vergadering.

De val van de Republiek markeerde tevens het einde van het ‘ordinaris present’ dat ruim twee honderd jaar lang door de Staten-Generaal was uitgereikt. De laatste ketens die goudsmid Willem Koning leverde, werden in de loop van 1795 geschonken: bij secrete resolutie op 26 juni aan mr. Izaak Bousquet (*bijlage I, 1795-1*), secretaris van Van Grasveld en Sitter, de Nederlandse ambassadeurs in Frankrijk, en op 10 november aan William Short, minister en resident van de Verenigde Staten (*bijlage I, 1795-2*).²¹⁸ Ofschoon beide ketens werden vereerd na de val van de Republiek, lijkt het erop dat voor de beloningsmedaille nog steeds dezelfde stempels werden gebruikt als voorheen.

De keten van 1797

Al snel zou echter blijken dat de nieuwe staat de gebruiken van zijn voorganger overnam. Medio november 1796 overhandigde de Spaanse minister plenipotentiaris Ignacio María, ridder del Corral y Aguirre, zijn brieven van rappel aan de Nationale Vergadering, waarna de vergadering de Commissie van Buitenlandse Zaken opdracht gaf om ‘te handelen als naar stijle’.²¹⁹ Op woensdag 30 november toonde F.A. van Leyden, secretaris van de commissie, een kopie van de rekening van de keten geschonken aan Short, die op 18 januari 1796 door W. Koning en Zonen was geleverd. Deze keten had 26 ounce 11 engels gewogen en f 1.397:1 gekost. Van Leyden liet weten de ‘burger Verrooten’ bereid te hebben gevonden om voor een bedrag van f 1.410 een medaille ‘terzelve intrinsique waarde’ en een bijbehorende ketting te vervaardigen (*bijlage II, 166*).²²⁰ Maar nu de oude Republiek had opgehouden te bestaan, voldeden vroegere emblemen als Generaliteitsleeuw, Oranje-wapen en samengebonden wapens van de zeven gewesten niet langer als symbolen om het present van staat te sieren. In plaats daarvan zou E.F. Verrooten een medaille leveren met aan de ene zijde de afbeelding van het grootzegel van de Bataafse Republiek en aan de andere zijde het opschrift *REPUBLICA BATAVA* in een krans van eikentakken. Dit grootzegel was kort tevoren bij besluit van de Nationale Vergade-

218 Van Kerkwijk, ‘Vereeringspenningen’, 50 veronderstelt dat de in januari 1796 door Koning geleverde medaille, bestemd voor de Amerikaanse minister Short, niet langer het wapen van de stadhouder en de wapenschilden van de zeven gewesten droeg, maar dat wellicht een nieuwe zijde was gegraveerd. Uit het navolgende blijkt dat deze veronderstelling niet juist is.

219 NA, WCOL, inv.nr. 9, 17 november 1796.

220 NA, DBZ, inv.nr. 1, 30 november 1796.

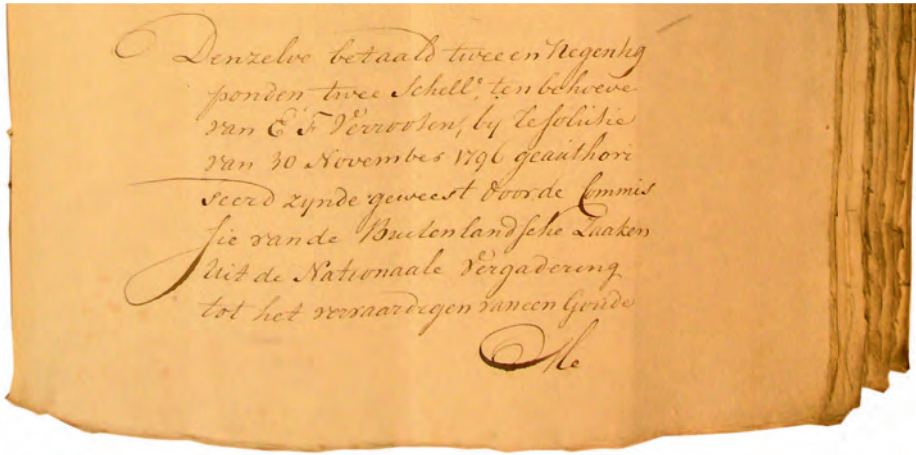
Afb. 4.52 Ontwerptekening voor het grootzegel van de Bataafse Republiek, mei 1796. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Wetgevende Colleges]

ring van 4 mei 1796 ingevoerd en vertoonde een staande, gehelmde vrouw met vrijheidshoed op een speer, voorstellende de Vrijheid, en een leeuw met driekleur in de klauw, staande ter weerszijde van een altaar, waarop een geopend wetboek ligt; op de sokkel van het altaar is een anker afgebeeld, waarom heen zich een dolfinj kronkelt (afb. 4.52).²²¹

Drieëneenhalve maand later op 13 maart 1797 presenteerde de goudsmid, die nu met een verfranse naam werd aangeduid als ‘burger Ferote’, ketting en medaille ter essaaiëring aan de Generaliteits Muntkamer (*bijlage II*, 167). De medaille had een gehalte van 23 karaat 7 grein, het goud voor de schakels van de ketting had een gehalte van 21 karaat 9 grein. Essayeur-generaal Jan Pieter Beekman kreeg opdracht medaille en ketting te merken, waarna aan Verrooten toestemming werd verleend om het present af te leveren. Uiteindelijk bedroegen de kosten van de keten *f* 1.392:2. Daarvan had E.F. Verrooten eind november 1796 reeds *f* 1.300 als voor-

²²¹ NA, WCOL, inv.nr. 3, 4 mei 1796. Zie ook De Vries, *Wapens*, 195, bijlage I: ‘dat zij als nu de eer hadden eene tekening van hetzelfde te exhiberen, bevattende het beeld der vryheyd, rustende op een altaar, en houdende in de andere hand de speer, met de hoed der vryheyd bekrond; terwijl aan de wederzijde van het altaar vertoond word de Nederlandsche Waterleeuw, houdende de nieuwe Bataafsche Vlag in zijn klauw; En zijnde op het voetstuk van het altaar, tot de Zinnebeelden van de koophandel en Zeevaart een anker en Dolphijn met het randschrift Sigillum major en minus, Populi Batavi. En gedecreteerd, dat het oude zegel tot nu toe gebruik wordende zal worden geremplaceerd door een ander overeenkomstig de geexhibeerde tekening te maken, wordende de secretarissen te deezer overeenkomstig gequalificeerd, om hier aan de Executie te geeven’. Zie voor een beschrijving en afbeelding van het zegel: *Vervolg op Van Loon*, X, 458 en plaat LXXXVIII A en B.

Afb. 4.53 Betalingsordonnantie ten name van E.F. Verrooten voor de levering van een gouden keten voor Corral y Aguirre, maart 1797. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief der Rekenkamer ter Auditie van de Gemeene-landsrekeningen]

schot ontvangen, waarna hij de resterende 92 gulden en 2 stuivers bij aflevering in maart 1797 ontving. De betaling werd gedaan door mr. Daniël Hooft, ontvanger van de gemene middelen in het kwartier van Amsterdam (afb. 4.53).²²² Gelet op de hoogte van de gedane betaling moet de door Verrooten afgeleverde medaille een gegoten of een gegraveerd exemplaar zijn geweest.

Het lijkt niet erg waarschijnlijk dat door Verrooten in de beginjaren van de Bataafse Republiek nog meer ketens aan de Nationale Vergadering werden geleverd. En of het door de Commissie van Buitenlandse Zaken op 3 januari 1798 gedane voorstel om aan François Joseph Michel Noel, minister plenipotentiaris van de Franse Republiek een geschenk ‘als aan een minister van de eerste rang’ aan te bieden, inderdaad ten uitvoer werd gebracht, is niet zeker. Wellicht gooide de op 22 januari 1798 gepleegde staatsgreep, die aan het bestaan van de Nationale Vergadering een einde maakte, roet in het eten.²²³

Van de door Verrooten geleverde medaille zijn in elk geval geen exemplaren bekend, terwijl het stuk ook niet in de literatuur wordt vermeld. Evenmin is E.F. Verrooten bekend als goudsmid, zelfs niet onder de verfranste naamsvorm Ferote.²²⁴ En ook het in januari 1798 in de Nationale Vergadering besproken voorstel om aan

²²² NA, RA, inv.nr. 1716, fol. 46: de betaling werd gedaan uit de post ‘defroyementen op de civiele lijst voor anno 1797’.

²²³ NA, WCOL, inv.nr. 553, ad litt. B: commissie van Buitenlandsche Zaken.

²²⁴ Voet, *Haagsche goud- en zilversmeden* vermeldt de namen Verrooten en Ferote niet. Ook bij dr. J. Pijzel-Dommisse, conservator kunstnijverheid van het Gemeentemuseum Den Haag is geen goudsmid Verrooten/Ferote bekend.

gezanten op hun vertrek geschenken te geven in de vorm van ‘goederen in de Bataafsche Republicq gefabriceerd, ’t zij linnens lakenen porceleine enz.’ is wellicht een aanwijzing dat al spoedig van de kettingen met gegoten of gegraveerde medaille werd afgestapt.²²⁵

Ketens van Willem Koning en Zonen

Toch zou de door Verrooten in 1797 geleverde keten niet de laatste zijn, die door de Bataafse Republiek werd uitgereikt. Inmiddels lag de uitvoerende macht na een tweetal staatsgrepen sinds augustus 1798 bij het Uitvoerend Bewind.

In 1800 sloot prof. mr. Johan Valckenaer, extraordinaris ambassadeur in Spanje, uit naam van het Uitvoerend Bewind een overeenkomst met de Spaanse minister Mariano Luis de Urquijo y Muga over de levering van troepen ter verdediging van Java. Op 9 april 1800 richtte Valckenaer zich per brief tot het Uitvoerend Bewind met het voorstel om presenten te geven aan De Urquijo, diens secretaris en Valckenaers eigen secretaris. Daarop vroeg het Uitvoerend Bewind zijn agent van buitenlandse betrekkingen mr. Maarten van der Goes van Dirxland om advies. Van der Goes nam op zijn beurt contact op met de extraordinaris ambassadeur te Madrid, die hem liet weten dat De Urquijo had aangegeven ‘dat hij zeer geflatteerd zoude zijn om tot bewijs der genegenheid van het Bataafsch Gouvernement de goude ketting en medaille, zo als aan de ambassadeurs bij hun afscheid uit deze Republiek plagt gegeven te worden, als een geschenk [...] te ontvangen’. Op grond hiervan stelde Van der Goes het Uitvoerend Bewind voor om een keten ter waarde van ongeveer 1.000 dukaten te laten maken.²²⁶ Op 30 juli 1800 besloot het Uitvoerend Bewind om voor De Urquijo inderdaad een dergelijke keten te laten maken. Op de voorzijde van de medaille diende het wapen van de Bataafse Republiek te worden gegraveerd en op de keerzijde het opschrift MAIESTAS POPULI BATAVI, geplaatst in een krans van eikenbladeren.²²⁷

Anders dan in 1797 werd geen gebruik gemaakt van de diensten van goudsmid Verrooten, die inmiddels geheel buiten beeld was geraakt. In plaats daarvan kreeg de firma van Willem Koning, die sinds 1792 de naam W. Koning en Zonen voerde, de opdracht om het bestelde present te maken. Op 18 augustus richtte de firma zich tot agent Van der Goes met het verzoek om een voorschot van f 5.000 te mogen ontvangen teneinde het voor de keten benodigde goud aan te kunnen kopen (afb. 4.54).²²⁸ Het verzoek werd ingewilligd, waarna Van der Goes op 10 oktober de keten toonde, alsmede de declaratie van Koning en Zonen ten bedrage van f 5.276:19.

²²⁵ NA, WCOL, inv.nr. 536, 11 januari 1798.

²²⁶ NA, UB, inv.nr. 474, Van der Goes aan Uitvoerend Bewind, nr. 116 (24 juli 1800).

²²⁷ *Ibid.*, inv.nr. 461, litt. JJJJ (30 juli 1800). De beide secretarissen ontvingen een geldbedrag.

²²⁸ *Ibid.*, inv.nr. 474, Van der Goes aan Uitvoerend Bewind, nr. 127 (18 augustus 1800) met inliggend verzoek van Koning en Zonen.

No. 101 Dinsd. 10 Aug. 1800.

 Koning en Zonen

S. N.

Aan den Agent
 der Buitenlandse
 Betrekkingen

Gevee Referentelyk te Kommen Willem Koning
 en Zonen Verzoeken in Goud en Zilver
 dat aan hun Supplianten gezant zijnde het
 Maatschap van den Goudt Modvillt en Ketting
 ter Waarde van Een Duyzend Duccaten sijn
 tot den aankoop van het daar toe Hoofte
 Goudt, gaarne Wenschte enige Penningen
 te goede Verzekering te ontfangen.

Waar Omme de Supplianten sijn tot u
 hiereu, sijn moedig verzoekende, dat door
 Uwe interieusche by Het Uitvoerend Bewind
 der Bataafsche Republiek, gelieve lust
 te werken, dat aan hun Supplix Mogte
 worden afgesceuen, een Bondomantie te
 Somma van Dyt Duyzend Duccaten;

Gephre Somma, wederhand by het
 afgevoeren van het Werk Zal hiereu Ver-
 strecken in Minderung van de Door
 de Supplix des wegens over te geveven
 Declaratie.

- 4 Weer Doende -
 W. Koning en Zonen

Dage den 10 augustus 1800
 Het Sidde Goudt des
 Bataafsche Vryheyt

Afb. 4.54 Verzoekschrift van W. Koning en Zonen aan de agent van buitenlandse betrekkingen van het Uitvoerend Bewind, 18 augustus 1800. De firma vraagt om een voorschot van f 5.000. [Nationaal Archief, Den Haag. Archieven van het Uitvoerend Bewind]

Ketting en medaille wogen tezamen 101 ounce 2½ engels [3.110 gram]. Het present werd betaald uit de secrete kas.²²⁹

Na een nieuwe staatsgreep maakte het Uitvoerend Bewind in oktober 1801 plaats voor het Staatsbewind, een uit twaalf leden bestaand autocratisch bestuur. Ook door het Staatsbewind werden vanaf eind 1802 ketens uitgereikt aan gezanten die de Republiek verlieten. In opdracht van de firma W. Koning en Zonen sneed de Amsterdamse zegel- en stempelsnijder Hendrik Lageman (1765-1816) keerzijdestempels voor de medailles van de tweede en derde grootte, 'dienende tot revers der medailles voor een minister van den tweeden rang en een secretaris'. Op 3 december 1802 werd de door W. Koning en Zonen ingediende declaratie ten bedrage van f 583 in de vergadering van het Staatsbewind getoond (*bijlage II, 169*).²³⁰ Tien dagen later werd deze echter onafgedaan door de Nationale Rekenkamer aan het Staatsbewind teruggezonden, omdat twee kwitanties van Lageman voor posten van f 300 en f 250 ontbraken (*bijlage II, 170*) (afb. 4.55). Nadat Koning en Zonen de gevraagde kwitanties alsnog had overgezonden, stuurde Carel Gerard Hultman, algemeen secretaris van het Staatsbewind de stukken op 23 december 1802 opnieuw naar de Nationale Rekenkamer, waarna betaling plaats vond.²³¹

Op 3 december 1802 leverde Koning en Zonen tevens twee gouden ketens, bestemd voor een niet met name genoemde vertrekkende gezant en diens secretaris. Voor de beide ketens werd een bedrag van f 1.786:4 in rekening gebracht.²³² Ook in 1803 en in 1805 leverde Koning en Zonen ketens. Op 21 februari 1803 betrof het een keten van f 1.300 voor dr. José Julián de Anduaga Garimberti, minister plenipotentiaris van Spanje en een van f 300 voor diens secretaris Francisco (de) Ruiz Lorenzo. Tezamen kostten beide ketens f 1.789:9.²³³ Op 28 februari ging het opnieuw om ketens van f 1.300 en f 300, bestemd voor de Deense extraordinaris en vovoyé Ferdinand, graaf Luckner tot Depenau en diens secretaris. Ditmaal bedroeg de rekening voor beide ketens f 1.783:8.²³⁴

Epiloog

De ketens die in 1803 aan de Spaanse gezant en zijn secretaris, en in 1805 aan de Deense gezant en zijn secretaris werden vereerd, zijn de laatste vereringen die werden uitgereikt. Ze dienen te worden beschouwd als een voortzetting van hetgeen tijdens de oude Republiek had bestaan. Dat geldt niet voor het 'distinctief teeken'

229 NA, UB, inv.nr. 461, litt. EEE (20 augustus 1800): instemming met verzoek van Koning en Zonen en litt. BB (10 oktober 1800): declaratie Koning en Zonen.

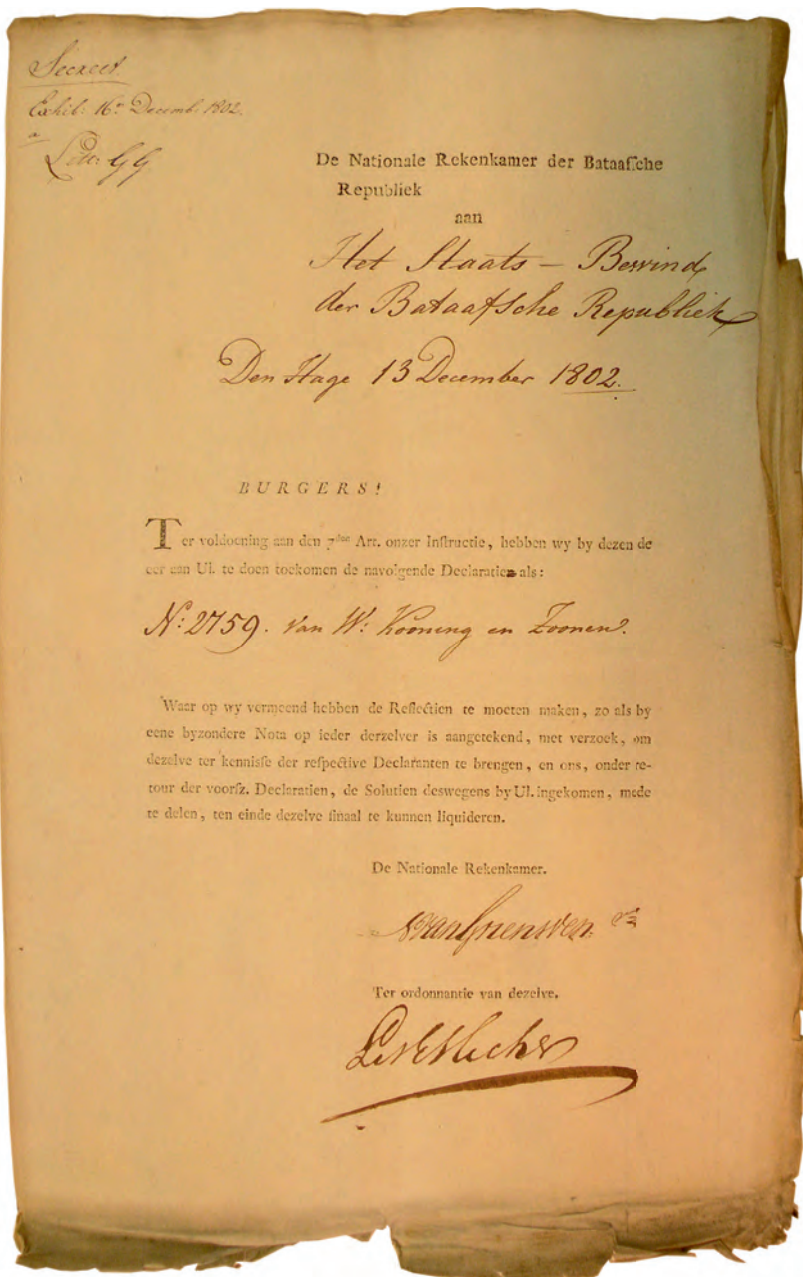
230 NA, SB, inv.nr. 444, litt. D (3 december 1802).

231 *Ibid.*, litt. GG (16 december 1802) en litt. ZZ (23 december 1802).

232 *Ibid.*, litt. E (3 december 1802).

233 NA, MF, inv.nr. 396, extract secrete besluit Staatsbewind, 21 februari 1803.

234 NA, NR, inv.nr. 599, extract secrete besluit Staatsbewind, 28 februari 1805.

Afb. 4.55 Brief van Nationale Rekenkamer aan het Staatsbewind, 13 december 1802. De door W. Koning en Zonen gezonden declaratie wordt teruggestuurd. [Nationaal Archief, Den Haag. Archieven van het Staatsbewind]

dat het Staatsbewind bij besluit van 5 april 1802 introduceerde om door zijn leden te worden gedragen 'bij voorkomende gelegenheden, waarin het belangrijk is dat zij in hunne qualiteit kenbaar zijn'.²³⁵ Qua vorm doen zij nog steeds denken aan de oude vereringen van de Republiek en het was nog steeds de firma Koning en Zonen die op 's Lands Medaillepers in de Kloosterkerk de hiertoe benodigde medailles schroefde. Maar in feite ging het hierbij niet om vereringen, maar om aan een functie gebonden waardigheidstekens, vergelijkbaar met de huidige burgemeestersketting, die na aftreden of overlijden geretourneerd behoorden te worden.

Conclusie

Al direct vanaf 1588 schonken de Staten-Generaal kettingen en medailles. Van de kettingen, die uit schakels bestonden, is weinig bekend en zijn vrijwel geen voorbeelden overgeleverd. Anders is het gesteld met de medailles die aan deze kettingen werden gehangen. In eerste instantie werden bij de Munt te Dordrecht zogenaamde triomfpenningen besteld, medailles met een vlak reliëf en het uiterlijk van een grote munt, geslagen in de gewestelijke muntateliers ter gelegenheid van de door de Republiek in de strijd behaalde successen. De oudste triomfpenningen waren exemplaren die aan de Munt al voorhanden waren, zoals de penning op de inname van Leiden en die op het vergaan van de Spaanse Armada. Maar vanaf 1594 gaven de Staten-Generaal de muntmeester opdracht om stempels voor triomfpenningen te snijden en daarmee gouden exemplaren te slaan. Daarbij volgden de Hoog Mogende Heren het voorbeeld van de Raad van State, die al een jaar eerder eigen penningen had laten slaan. Tussen 1594 en 1629 gaven de Staten-Generaal opdracht om twaalf verschillende penningen te vervaardigen. De bestelde afslagen waren in eerste instantie bestemd voor de eigen gedeputeerden en werden via een vaste sleutel verdeeld, maar op den duur werden steeds vaker extra exemplaren geslagen die als verering werden uitgereikt.

In april 1628 besloot de vergadering om de Amsterdamse kapitein Cornelis van Oyen een medaille te schenken met het wapen en het motto van de Generaliteit. Ofschoon de door essayeur-generaal Laurens van Teylingen gesneden medaille in eerste instantie wel werd aangeduid als triomfpenning, vormde diens creatie met de emblemata van de Staten-Generaal en de gewesten een radicale breuk met het verleden. Met Van Teylingens penning beschikten de Staten-Generaal over een eigen beloningsmedaille, die door geen andere instantie viel te gebruiken. Tot aan het overlijden van Van Teylingen in 1637 leverde de essayeur-generaal de medailles en werden de kettingen vervaardigd door Haagse goudsmiden. Maar toch vormde Van Teylingens medaille uiteindelijk niet de grote doorbraak, waarvoor

235 NA, SB, inv.nr. 32, 5 april 1802, nr. 105.

men deze altijd heeft gehouden. Het is zelfs zo dat de Staten-Generaal tussen 1630 en 1654 vrijwel uitsluitend kettingen en geen medailles vereerden.

De daadwerkelijke omslag vond plaats in 1654, toen Johannes van der Maa modellen voor een medaille leverde; modellen die wat afbeeldingen betreft waarschijnlijk heel dicht bij de medaille van Van Teylingen stonden. Vanaf 1655 is de medaille een standaard onderdeel van het ordinair present van de Hoog Mogende Heren.

Met twee aanpassingen bestond de beloningsmedaille van de Staten-Generaal voort tot aan de val van de Republiek in 1795. In 1660 werd de bestaande medaille vervangen door exemplaren, die het nieuwe, ten tijde van de vredesbesprekingen in Munster geïntroduceerde Generaliteitswapen droegen. Bovendien werd de zijde met het Generaliteitswapen, die vroeger keerzijde was geweest, nu tot voorzijde. Een tweede wijziging vond plaats in 1747 toen te midden van de wapens van de gewesten het wapenschild van erfstadhouder Willem IV werd geplaatst.

Tussen 1654 en 1691 werden de beloningsmedailles van de Staten-Generaal in Den Haag gegoten. In 1693 werd in Den Haag een valpers ingericht, elf jaar later gevolgd door een echte schroefpers, die in een van de nevenruimten van de Kloosterkerk werd opgesteld. Met gesneden stempels werden de benodigde medailles sinds 1693 in Den Haag geslagen.

Om beloningen van verschillende waarde mogelijk te maken, lieten de Hoog Mogende Heren op den duur modellen en stempels van verschillende grootten vervaardigen. Zo werd in 1667 naast het bestaande gietmodel met een diameter van 70-72 mm een paar stempels met een diameter van 65 mm gesneden, waarmee medailles van geringere waarde konden worden geslagen. In 1691 werd slechts één paar stempels met een diameter van 60 mm gesneden, maar vanaf 1704 had men weer de beschikking over twee verschillende formaten (66 en 56 mm) en tussen 1706 en 1710 voltooide Johannes Drappentier met veel moeite de stempels voor een penning van nog groter formaat (85 mm).

De laatste ketens met de beloningsmedaille van de Staten-Generaal werden in de loop van 1795 vereerd. Het jaar daarop liet de Nationale Vergadering een eigen medaille ontwerpen. Tot 1805 zette de Bataafse Republiek de gewoonte van de Republiek der Verenigde Nederlanden voort om aan vertrekkende gezanten en hun secretarissen gouden ketens te schenken. Daarmee kwam een einde aan een lange traditie.

Conclusie en slotbeschouwing

Inleiding

De ketens, kettingen en medailles die de Staten-Generaal uit naam van de Republiek der Verenigde Nederlanden schonken, waren bedoeld als beloning en verering. In hoofdstuk 2 hebben we gezien hoe de besluiten om dergelijke vereringen te geven tot stand kwamen, wie de benodigde presenten vervaardigden en leverden en op welke wijze zij werden betaald. In hoofdstuk 3 kwamen de gedecoreerden aan bod: welke categorieën mensen ontvingen een dergelijke verering. En in hoofdstuk 4 ging het om de presenten zelf: hoe zagen deze eruit?

In dit afsluitende hoofdstuk passeren de conclusies nogmaals de revue en worden de hoofdlijnen uit het voorgaande samengenomen. Met het aldus verkregen beeld is het mogelijk om te komen tot de beantwoording van een van de centrale vraagstellingen van dit boek: vertoonden de door de Staten-Generaal gegeven vereringen voldoende onderlinge samenhang om te kunnen spreken van een stelsel, van een modern decoratiestelsel? Als invalshoek is gekozen voor een vergelijking met het heden: hoe verhouden de beloningen van de Staten-Generaal zich tot het huidige decoratiestelsel en, in engere zin, tot de moderne orde van verdiensten? In hoeverre is er sprake van overeenkomsten en van verschillen? Aan de beantwoording van dergelijke kernvragen gaat een korte uitwijding over de ontstaansgeschiedenis van de huidige orden van verdiensten én een beschrijving van de belangrijkste kenmerken ervan vooraf.

De vereringen van de Staten-Generaal

Als permanent overlegorgaan waarin de vertegenwoordigers van de zeven gewesten vergaderden, droegen de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Nederlanden de verantwoordelijkheid voor de gemeenschappelijke landsverdediging en voor de contacten met buitenlandse hoven. Aan deze taken was de verlening van presenten haast onlosmakelijk verbonden: zowel aan de verdienstelijke militair of zeeman, als ook aan de huiswaarts kerende buitenlandse gezant. Tussen 1588 en 1795 reikten de Staten-Generaal meer dan 1.230 ketens, kettingen en medailles uit. In meer dan 70% van de gevallen ging het om het diplomatieke present aan de bui-

tenlandse gezant en zijn secretaris, in 14,4% om vereringen voor verdienste en in 13% om vereringen aan personen die belangrijke berichten overbrachten.

De kettingen werden vervaardigd en geleverd door goudsmeden uit Den Haag. De Staten-Generaal werkten met vaste goudsmeden, die vanaf circa 1630 het monopolie op de levering van de 'presenten van Staat' hadden en zich 'goudsmid' of 'juwelier van de Hoog Mogende Heren' noemden. Tot 1628 waren de medailles die in sommige gevallen aan de kettingen werden gehangen zogenaamde triomfpenningen. Dit waren in de gewestelijke munthuizen geslagen medailles met het uiterlijk van grote gouden munten, vervaardigd ter herinnering aan de door de Republiek behaalde overwinningen. Dat veranderde toen essayeur-generaal Laurens van Teylingen in 1628 een speciale triomfpenning met de wapens van de zeven gewesten en het wapen en devies van de Generaliteit sneed. Vanaf 1655 vormde een hiervan afgegoten medaille een vast onderdeel van het standaard 'present van Staat'. Sinds die tijd vervaardigde de goudsmid van de Hoog Mogende Heren ook de medailles. Tot 1691 ging het om gietpenningen, daarna om geslagen penningen. In eerste instantie werden deze vervaardigd met behulp van een valpers, vanaf 1704 werden ze geslagen op een schroefpers die stond opgesteld in een bijgebouw van de Kloosterkerk. Twee maal veranderde de beloningspenning van de Staten-Generaal van uiterlijk. In 1660 maakte de Generaliteitsleeuw plaats voor het in Munster voor de eerste maal gebruikte wapen met schildhouders en beugelkroon. Op dat moment werd de zijde met het wapen van de Staten-Generaal, die tot die tijd altijd de keerzijde was geweest, tot voorzijde. Een tweede verandering vond plaats in 1747 toen tussen de wapens van de zeven gewesten het wapen van de erfstadhouder werd geplaatst.

In de zeventiende eeuw werd het goudgehalte van de presenten incidenteel gecontroleerd. Vanaf 1711 geschiedde dat structureel. De controle vond plaats door de essayeur-generaal ten overstaan van één of meer Raden en Generaalmeesters van de Munt.

De door de Staten-Generaal vereerde presenten werden betaald uit de defroyementen, een post op de staat van oorlog bedoeld ter bestrijding van kosten van diplomatieke en ceremoniële aard. In de praktijk droegen de Staten van Holland bijna 80% van deze kosten. Zij betaalden niet aan de Generaliteitskas, maar rechtstreeks aan de leveranciers. Lange tijd kreeg de goudsmid van de Hoog Mogende Heren een deel van zijn rekening (81¼ %) betaald door het Zuiderkwartier en het restant (18¼ %) door het Noorderkwartier.

Tot ongeveer 1630 werden de presenten overhandigd door een commissie uit de vergadering van de Hoog Mogende Heren; nadien geschiedde dat door de agent van de Staten-Generaal.

Lange tijd valt in het optreden van de Staten-Generaal weinig lijn te ontdekken, noch in de aard en de waarde van het present dat zij gaven, noch waar het de wijze betreft waarop de vereringen plaats vonden. Het geheel maakt een uiterst chaotische

indruk: door elkaar heen vereerden de Hoog Mogende Heren verschillende soorten presenten, zoals kostbaar vaatwerk, schilderijen, paarden en ook gouden ketens, kettingen en medailles. Daarbij varieerde de waarde van de gegeven presenten sterk.

In deze studie gaat het om de door de Hoog Mogende Heren vereerde ketens, kettingen en medailles. Lang niet altijd is duidelijk of aan een ketting een medaille hing of niet; zelden is bekend welke medailles werden uitgereikt. Daar komt nog bij dat men in dezelfde periode bij verschillende goudsmiden gouden presenten bestelde. En de betalingsordonnanties bevestigden het chaotische beeld: nu eens werden zij gedepêcheerd ten name van de goudsmid die de presenten leverde, dan weer op naam van ontvanger-generaal Johan Doubleth.

Stapje voor stapje komt hierin verandering. Eerste aanzetten hiertoe vallen te bespeuren rond 1630. Vanaf dat jaar werden de betalingsordonnanties niet langer gedepêcheerd op naam van ontvanger-generaal Doubleth, maar uitsluitend nog op naam van de goudsmiden die de presenten leverden. Al vroeg werkten de Staten-Generaal met vaste goudsmiden zoals Lamberts, Oosterlingh en Mirou, maar pas aan het begin van de jaren dertig van de zeventiende eeuw was er met Hans Bouwens van der Houven sprake van een goudsmid die alle door de Hoog Mogende Heren bestelde presenten leverde. Na diens overlijden in 1635 maakten de Staten-Generaal opnieuw van de diensten van verschillende goudsmiden gebruik, totdat zij in 1637 met Johannes van der Maa in zee gingen. Na 1640 zouden de Hoog Mogende Heren altijd met één enkele goudsmid werken, die een monopolie op de levering van gouden presenten genoot. Uit rekwesten van Adriaen van Hoecke valt op te maken dat een dergelijk monopolie bij contract werd verleend.

Een andere belangrijke verandering die rond die tijd plaats vindt, was de introductie van de triomfpenning van Laurens van Teylingen. Daarmee beschikten de Staten-Generaal voor de eerste maal over een eigen beloningsmedaille. En dat men zich hiervan bewust was, blijkt wel uit het feit dat al in 1632 wordt gesproken van 'medaillen van de unie'. Toch moet het uiteindelijke belang van deze beloningsmedaille niet worden overschat: na 1630 lijken niet veel exemplaren te zijn uitgereikt. Wat hiervan de reden was, is niet duidelijk.

Rond 1655 doen zich nieuwe ontwikkelingen voor: van groot belang is het feit dat Johannes van der Maa in 1654 opdracht kreeg om zestien medailles te leveren. Behalve de bestelde exemplaren leverde hij hiervoor ook nieuwe modellen, die een navolging moeten zijn geweest van de beloningspenning van Van Teylingen. Anders dan in 1628 groeide de nieuwe medaille na 1655 uit tot een vast onderdeel van het door de Staten-Generaal gegeven geschenk. Na die tijd werden geen losse kettingen zonder medaille meer geschonken, alleen nog ketens of losse medailles aan een lint.

Ook lijkt rond deze tijd de standaardisatie van het 'ordinaris afscheidspresent' in te zetten, waarbij niet langer belang en duur van de missie, maar uitsluitend de rang van de gezant een rol speelde. Daarbij werd onderscheid gemaakt tussen de ordina-

ris en extraordinaris ambassadeur die een keten van *f* 6.000 ontvingen en de extraordinaris envoyé aan wie een keten van *f* 1.300 werd geschonken. De secretarissen, door wie zij vanaf het laatste kwart van de eeuw steeds vaker worden vergezeld, ontvingen ketens van respectievelijk *f* 600 en *f* 300.

De toenemende standaardisatie ging gepaard met een groeiende behoefte om gegevens vast te leggen omtrent het geven van vereringen. In eerste instantie geschiedde dat in de vorm van lijsten met verwijzingen naar vroegere resoluties. De oudst bewaard gebleven exemplaren dateren uit het laatste kwart van de zeventiende eeuw. Maar rond 1700 maakten deze plaats voor uitgewerkte compendia, waarin het ceremonieel voor de ontvangst van buitenlandse gezanten tot in detail was vastgelegd. De standaardisatie had uitsluitend betrekking op het diplomatieke present, maar gevolg was wel dat in bijna 70% van de gevallen de verlening van vereringen tot een hamerstuk was geworden. Met de groeiende standaardisatie nam na 1655 de behoefte om retroacta aangaande de verlening van presenten op te vragen sterk af.

Om vereringen van verschillende waarden te kunnen geven, lieten de Hoog Mogende Heren stempels van verschillend formaat snijden: in 1668 werden naast het bestaande model stempels van kleiner formaat gesneden, terwijl stempelsnijder Johannes Drappentier in 1710 na meer dan drie jaar werk de stempels voor een enorme medaille met een diameter van maar liefst 85 mm afleverde.

In 1660 profileerden de Hoog Mogende Heren zich duidelijker dan voorheen door de beloningspenning van Van der Maa te vervangen door een nieuw model, waarop het nieuwe tijdens de vredesbesprekingen in Munster geïntroduceerde Generaliteitswapen was afgebeeld. Van groot belang was dat deze zijde nu tot voor-kant werd, zodat niet langer de wapens van de zeven gewesten, maar het Generaliteitswapen zichtbaar werd gedragen.

Een laatste belangrijke stap in de richting van eenvormigheid en eenduidigheid werd gezet in september 1711, toen de Staten-Generaal besloten de aanbeveling van de Raden en Generaalmeesters van de Munt op te volgen om in het vervolg alle gouden 'presenten van Staat' te laten essaaiëren. Op deze wijze was het vanaf dat moment mogelijk om de kwaliteit van de ketens en medailles op effectieve wijze te controleren.

Uiteindelijk is het moeilijk om precies te bepalen wanneer de omslag plaats vond, maar wie de chaotische praktijk van ongeveer 1625 vergelijkt met de situatie rond 1675 kan niet anders dan concluderen dat in de tussentijd veel was veranderd.

Ridderlijke orden en orden van verdiensten

De oude ridderlijke orden die aan het einde van de Middeleeuwen waren ontstaan, waren van oorsprong gemeenschappen van ridders, georganiseerd volgens in statuten vastgelegde regels en reglementen en door een eed van trouw verbonden aan de soeverein of grootmeester van de orde. De ridderlijke orde was een middel van de

vorst om de meest aanzienlijken in zijn rijk rond zich te verzamelen, door middel van een persoonlijke band aan zich te binden en hun steun te verwerven. Toch is het begrip verdienste niet los te zien van deze oude adellijke orden. Zij die in de orde werden opgenomen, hadden hun benoeming weliswaar niet aan bewezen verdienste, maar primair aan hun afkomst te danken. Maar een belangrijke, achterliggende gedachte bij de stichting van dergelijke orden en bij de opname daarin van belangrijke edelen was dat dezen zich aan de vorst zouden binden en zich verdienstelijk jegens hem zouden maken. Dus geen opname vanwege verdienste, maar opname met verdienste tot doel. Of zoals het Latijnse adagium luidt 'do ut des' (ik geef, opdat jij (terug)geeft).

Voor een belangrijke innovatie op dit gebied zorgde Lodewijk XIV. In april 1693 stichtte de Franse koning de Orde van de Heilige Lodewijk, de eerste orde van verdiensten, bedoeld als beloning voor militairen boven de rang van onderofficier. De in de orde opgenomen officieren moesten de katholieke godsdienst aanhangen en tenminste 28 jaar hebben gediend. Ook werd de orde verleend voor militaire dapperheid. Met de instelling van de Orde van de Heilige Lodewijk speelde de Franse koning in op veranderingen in het krijgsbedrijf, waarbij het officierskorps niet langer hoofdzakelijk uit edellieden bestond, maar veeleer uit beroepsmilitairen die dankzij eigen verdienste carrière hadden gemaakt. Op deze wijze werd het mogelijk om militairen te ridderen, die vroeger vanwege hun afkomst nooit in een orde opgenomen konden worden. Nieuw was voorts dat de orde de graden grootkruis, commandeur en ridder kende én dat aan het aantal ridders geen beperking was gesteld.

In de loop van de achttiende eeuw vond het voorbeeld van Lodewijk XIV ook buiten Frankrijk navolging: in 1740 stichtte de Pruisische koning Frederik de Grote een orde voor militaire verdienste die bekendheid verwierf onder de naam *Pour le Mérite*. Een jaar na het uitbreken van de Zevenjarige Oorlog werd in het Habsburgse keizerrijk de Militaire Maria-Theresiaorde ingesteld en in november 1769 introduceerde Catharina de Grote in Rusland de Orde van Sint Joris. En ook de Poolse koning Stanislaus II August beschikte sinds 1792 over een dergelijke orde met de benaming *Virtuti Militari*.

Toch liet het overweldigende succes van de orde van verdiensten op zich wachten tot het begin van de negentiende eeuw, toen met het succes van de Napoleontische wapens het bloedrode lint van de Keizerlijke Orde van het Legioen van Eer ter beloning van daden van dapperheid op alle Europese slagvelden werd gedragen. Met zijn vijf klassen en hun kenmerkende benamingen oefende Napoleons ridderorde een niet te onderschatten invloed uit op vrijwel alle later gestichte orden van verdiensten. Tot de verspreiding van het concept van de orde van verdiensten droegen ook de verschillende Napoleontische ridderorden nieuwe stijl bij die de keizer en zijn familieleden instelden in de landen waarover zij regeerden, zoals de Orde van de IJzeren Kroon van Italië, de Orde van de Beide Siciliën, de Koninklijke Orde van Spanje, de Orde van Westfalen en de door Lodewijk Napoleon gestichte en

herhaaldelijk gewijzigde orde van het koninkrijk Holland, die in 1808 zijn definitieve vorm én naam kreeg en bekend staat als Koninklijke Orde van de Unie.

Niets illustreert beter het enorme belang van de orde van verdiensten dan het feit dat Lodewijk XVIII, die na de verbanning van Napoleon tot koning van Frankrijk werd gekroond, niet alleen de oude door de Franse Revolutie afgeschafte koninklijke orden in ere herstelde, maar tegelijkertijd de Orde van het Legioen van Eer niet ophief. Wel werden de ordetekenen ontdaan van hun keizerlijke symbolen en maakte de beeltenis van Napoleon als Romeins keizer plaats voor die van Hendrik IV. En ook andere creaties uit de Napoleontische tijd, zoals de Orde van de Beide Siciliën en de Orde van de IJzeren Kroon, overleefden de val van hun stichters. En in een enkel geval transformeerde een oude ridderlijke orde zich tot orde van verdiensten met verschillende klassen. Dat geschiedde bijvoorbeeld in 1808 met de Deense Orde van de Dannebrog.

Orden van verdiensten in Nederland

De Militaire Willems-Orde

Het ontstaan van orden van verdiensten in het Koninkrijk der Nederlanden hangt ten nauwste samen met de figuur van Napoleon Bonaparte.¹ Daags voor de val van Parijs op 31 maart 1814 en de verbanning van de keizer naar Elba werd Willem Frederik, prins van Oranje-Nassau, te Amsterdam ingehuldigd als Soeverein Vorst. Artikel 43 van de door mr. G.K. van Hogendorp opgestelde en door een vergadering van notabelen bekrachtigde grondwet luidde: ‘de Souvereine Vorst, eene Ridder-Orde willende instellen, draagt daaromtrent aan de Staten-Generaal eene wet voor’. Het zou bijna een heel jaar duren voordat aan dit grondwetsartikel daadwerkelijk uitvoering zou worden gegeven. Inmiddels was de politieke situatie in Europa ingrijpend gewijzigd. De onverwachte terugkeer van Napoleon Bonaparte van Elba had op slag een einde gemaakt aan de in 1814 weergekeerde vrede. In reactie hierop had de Soeverein Vorst op 16 maart 1815 te 's-Gravenhage eigenmachtig de koningstitel aangenomen. Met het oog op het onvermijdelijk geachte militaire treffen met de teruggekeerde Franse keizer was de instelling van een orde ter beloning van militaire verdiensten plotseling heel hoog op de politieke agenda komen te staan. Twee maanden na Napoleons terugkeer werd bij wet van 30 april 1815 de Militaire Willems-Orde ingesteld, een orde voor militaire verdiensten ter beloning van ‘uitstekende daden van moed, beleid en trouw, bedreven door die genen, welke, zoo ter zee als te lande, in welke betrekking ook en zonder onderscheid van stand of rang, Ons en het vaderland dienen’.

De orde telt vier klassen: grootkruis, commandeur, ridder 3de en 4de klasse. Het

¹ De meest gedetailleerde beschrijving van het ontstaan van de Militaire Willems-Orde is: Van Zelm van Eldik, *Moed en deugd*, hoofdstuk 6. Zie voor een verkorte samenvatting: Sanders, *Ridderorden*, 55-60.

versiersel van de orde is een Maltezer kruis met wit geëmailleerde armen met in goud het opschrift VOOR MOED, BELEID EN TROUW. Daarop ligt een Bourgondisch kruis, een Sint Andreaskruis bestaande uit twee met groen email ingelegde knoestige stokken, samengebonden door een vuurslag in goud. Het kruis draagt op de keerzijde een blauw geëmailleerd medaillon met de letter W in een lauwerkrans. Het versiersel hangt aan een koninklijke kroon en wordt aan een oranje lint met twee nassaublauwe biezen gedragen.

Wat terstond opvalt aan de versierselen van de Militaire Willems-Orde zijn de vuurslag en het Bourgondische kruis, verwijzingen naar de Bourgondische hertogen en hun prestigieuze, nog steeds bestaande Orde van het Gulden Vlies.

Op 18 juni 1815 werd Napoleon Bonaparte bij Waterloo definitief verslagen. Aan de strijd namen ook Nederlandse troepen deel. Nog geen drie weken later vonden de eerste benoemingen in de Militaire Willems-Orde plaats: bij Koninklijk Besluit van 8 juli 1815 werden meer dan honderd militairen geridderd. Onder hen de hertog van Wellington en de prins van Oranje, de latere koning Willem II, die tot ridder grootkruis werden benoemd. In de maanden daarna volgde nog een groot aantal benoemingen, zodat de nieuwe orde aan het einde van het jaar 1815 ruim 1.000 ridders telde. Voor de krijgshandelingen in de jaren 1830-1832 werden opnieuw vele honderden in de orde opgenomen. Verreweg het grootste aantal kruizen echter, meer dan 3.800, werd vóór 1940 in Nederlands-Indië verleend. Na mei 1940 vonden nog ongeveer 200 benoemingen plaats, waarvan de laatste in 2006 aan de Poolse 1ste Onafhankelijke Parachutistenbrigade en in 2009 aan kapitein Marco Kroon. In het totaal werd de orde ruim 6.200 maal verleend.

De Orde van de Nederlandse Leeuw

Na de terugkeer van Napoleon uit zijn verbanningsoord op Elba was de stichting van een orde voor burgerlijke verdienste enige tijd op het tweede plan geraakt.² Maar op 29 september 1815 werd bij wet de Orde van de Nederlandse Leeuw ingesteld. De orde diende ter beloning van ‘Nederlandsche onderdanen, die bewijzen geven van beproefde vaderlandsliefde, bijzonderen ijver en trouw in het volbrengen hunner burgerplichten of buitengewone bekwaamheden in wetenschappen en kunst’.

Anders dan de meeste orden van verdiensten kent de Nederlandse Leeuw slechts drie klassen: ridder grootkruis, commandeur en ridder. Bijgevolg dragen de commandeurs niet alleen een kruis maar ook een borstster én is het versiersel van ridder van goud. Ook was aan de orde de Broedermedaille verbonden. De medaille van zilver, waaraan een jaarlijkse toelage van 200 gulden was verbonden, werd uitgereikt aan personen wier sociale status te gering werd geacht om in aanmerking te komen voor een hogere graad in de orde. De Broedermedaille werd uitgereikt tot 1960.

² Van Zelm van Eldik, *Moed en deugd*, hoofdstuk 7; Sanders, *Ridderorden*, 61-63.

Het versiersel van de orde is een Maltezer kruis met wit geëmailleerde armen en een geschreven letter W in goud tussen de kruisarmen. Op de voorzijde draagt het kruis een blauw geëmailleerd medaillon met als opschrift de spreuk van de orde VIRTUS NOBILITAT (*Deugd adelt*). Het medaillon draagt op de keerzijde de leeuw uit het rijkswapen. Het versiersel hangt aan een koninklijke kroon en wordt aan een blauw lint met twee oranje biezen gedragen.

Een Luxemburgs intermezzo: de Orde van de Eikenkroon

Van 1815 tot 1890 waren de Nederlandse koningen tevens groothertog van Luxemburg. In die hoedanigheid tekende koning Willem II op 29 december 1841 te 's-Gravenhage het besluit tot de instelling van de Orde van de Eikenkroon.³ Ofschoon van origine Luxemburgs zou deze orde in de tweede helft van de negentiende eeuw een zeer belangrijke rol spelen in het Nederlandse decoratiestelsel.

Oorspronkelijk kende de Orde van de Eikenkroon vier, en vanaf februari 1858, vijf klassen: grootkruis, grootofficier, commandeur, officier en ridder. Ook waren aan de orde eremedailles in goud, zilver en brons verbonden. Het kruis van de orde is aan voor- en keerzijde gelijk: een wit geëmailleerd, breedarmig kruis met in het midden een groen geëmailleerd medaillon met een gekroonde Gotische W in goud. Het versiersel wordt gedragen aan een oranje lint met drie groene banen.

In de praktijk had de Orde van de Eikenkroon een sterk Nederlandse inslag: in eerste instantie betaalde de koning de ordeteken en reikte deze naar believen uit. Bovendien waren het vooral Nederlandse juweliers die de versierselen van de Orde van de Eikenkroon fabriceerden. En tussen 1841 en 1891 bezat ruim 45% van de gedecoreerden de Nederlandse nationaliteit: onder de 5.852 gedecoreerden waren 2.686 Nederlanders en slechts 710 Luxemburgers.

Toen koning Willem III op 23 november 1890 overleed, werd hij opgevolgd door zijn enige dochter, Wilhelmina. Daarmee kwam een einde aan de personele unie met Luxemburg, waar Adolf van Nassau als groothertog aantrad. Na 1890 bleef de Orde van de Eikenkroon nagenoeg ongewijzigd voortbestaan als een zuiver Luxemburgse onderscheiding, die nog maar zelden aan Nederlanders werd uitgereikt. Er vond slechts één aanpassing plaats: de volgorde van de kleuren van het lint werd veranderd.

De Orde van Oranje-Nassau

In Nederland werd Willem III opgevolgd door zijn minderjarige dochter Wilhelmina, onder het regentschap van koningin-weduwe Emma. Ter vervanging van de Luxemburgse Orde van de Eikenkroon stichtte koningin-regentes Emma bij wet van 4 april 1892 de Orde van Oranje-Nassau.⁴ De orde wordt uitgereikt ter belo-

³ Van Zelm van Eldik, *Moed en deugd*, hoofdstuk 11; Sanders, *Ridderorden*, 64-68; Mulder en Christiaans, *Onderscheidingen*.

⁴ Van Zelm van Eldik, *Moed en deugd*, hoofdstuk 12; Sanders, *Ridderorden*, 69-71.

ning van ‘Onze onderdanen of vreemdelingen, die zich jegens Ons en den staat of jegens de Maatschappij op bijzondere wijze hebben verdienstelijk gemaakt’.

Het versiersel van de orde is een Maltezer kruis met blauw geëmailleerde kruisarmen in een zoom van wit email. Het heeft tussen de kruisarmen voor burgers een lauwerkrans en voor militairen twee omhoog gestoken, gekruiste zwaarden. Op de voorzijde heeft het een blauw geëmailleerd medaillon met de Nederlandse leeuw in goud, omgeven door een band van wit email met het omschrift *JE MAINTIENDRAI* in goud. Op de keerzijde draagt het medaillon een gekroonde, geschreven *W* met het omschrift *GOD ZIJ MET ONS*. Het versiersel wordt gedragen aan een koninklijke kroon, hangend aan een oranje lint met aan weerszijden een blauwe en een witte bies.

Oorspronkelijk telde de orde vijf klassen en eremedailles in goud, zilver en brons. De medailles waren bedoeld om ook leden van lagere sociale klassen te kunnen decoreren. De Orde van Oranje-Nassau kent aparte versierselen voor militairen en civielen. Het versiersel bestemd voor militairen heeft tussen de kruisarmen twee gekruiste zwaarden, dat voor niet-militairen een lauwerkrans. In 1996 werden de eremedailles afgeschaft en vervangen door de nieuwe graad van lid, ook wel ridder 6de klasse genoemd. Tegenwoordig is de Orde van Oranje-Nassau de orde die het meest wordt uitgereikt. Bij de algemene gelegenheid in april (lintjesregen) worden doorgaans enkele tientallen personen in de Orde van de Nederlandse Leeuw opgenomen. Daartegenover staan meer dan 3.000 benoemingen in de Orde van Oranje-Nassau.

Sinds 1892 beschikt het Koninkrijk der Nederlanden over één orde voor militaire verdienste, de vier klassen tellende Militaire Willems-Orde, én twee civiele orden, waarvan de drie klassen tellende Orde van de Nederlandse Leeuw de hoogste en de vijf klassen tellende Orde van Oranje-Nassau de laagste is.

Kenmerken van de Nederlandse orden van verdiensten

Ofschoon op verschillende tijdstippen en met uiteenlopende bedoelingen gesticht delen de drie Nederlandse orden van verdiensten een groot aantal kenmerken. Het betreft gemeenschappelijke kenmerken van institutionele en organisatorische aard en kenmerken die betrekking hebben op de opzet en de inrichting van de orden, op de praktijk van de verleningen en op het uiterlijk van de versierselen.

Op institutioneel vlak delen de Nederlandse orden dat zij alle bij wet zijn gesticht: de Militaire Willems-Orde bij wet van 30 april 1815 nr. 5, de Orde van de Nederlandse Leeuw bij wet van 29 september 1815 nr. 49 en de Orde van Oranje-Nassau bij wet van 4 april 1892 nr. 55.⁵ Deze bepaling gaat terug op de door Van

⁵ Zie voor de meest recente redactie van de tekst van de wetten op de Militaire Willems-Orde en op de beide civiele orden respectievelijk: www.lintjes.nl/militaire_willemsorde/wettekst.html (30 april 1940), www.lintjes.nl/orde_nederlandse_leeuw/wettekst.html (15 april 1994) en www.lintjes.nl/orde_oranje_nassau/wettekst.html

Hogendorp in maart 1814 geconcipeerde ‘Grondwet voor de Vereenigde Nederlanden’ en het daarin opgenomen artikel 43 dat stelt dat ridderorden worden ingesteld bij een door de Soeverein Vorst voorgedragen wet.⁶ Dit artikel vond zijn weg in alle nadien voor het Koninkrijk der Nederlanden opgestelde grondwetten en overleefde elke tussentijdse wijziging. Sinds de algehele herziening van de grondwet in 1983 is het als artikel 111 opgenomen. De tekst van dit artikel luidt: ‘ridderorden worden bij de wet ingesteld’.

In organisatorisch opzicht hebben de Nederlandse orden met elkaar gemeen dat een aantal regels in de instellingswet is vastgelegd. Tevens zijn nadere bepalingen omtrent de Militaire Willems-Orde vastgelegd in een ‘reglement van administratie en discipline’, dat bij Koninklijk Besluit van 25 juni 1815 nr. 10 werd vastgesteld. Bij KB van 30 juni 1941 nr. 2 werd het reglement herzien, waarna het in recente jaren nog enkele malen op punten werd aangevuld.⁷ Beide civiele orden beschikken pas sinds kort over een dergelijk reglement. Het ‘reglement op de Orde van de Nederlandse Leeuw en de Orde van Oranje-Nassau’ werd bij Koninklijk Besluit van 10 mei 1995 vastgesteld.⁸ Het werd voor de laatste maal gewijzigd op 20 augustus 2010, staatsblad 343, artikel 1.4.

Een volgende overeenkomst is dat aan het hoofd van alle orden de grootmeester staat, waarbij het grootmeesterschap onlosmakelijk aan de Kroon der Nederlanden is verbonden.⁹

Daarnaast beschikken en beschikten de drie orden, gezamenlijk of ieder apart, over een aantal instellingen en functionarissen die verschillende praktische aangelegenheden met betrekking tot het bestuur van de orden en de verlening van onderscheidingen tot taak hebben. Aan het hoofd staat een kanselier, die de grootmeester vertegenwoordigt.¹⁰ Hij wordt bijgestaan door een kanselarij, waarvan de directeur sinds 2001 de dagelijkse leiding heeft. De Kanselarij der Nederlandse Orden bereidt de adviezen voor op de ingekomen decoratievoorstellen, bestelt en verstrekt de ordeversierselen en houdt de registratie van de gegevens hierover bij. Ook geeft de Kanselarij der Nederlandse Orden voorlichting over het decoratiestelsel en de verlening van onderscheidingen. De Kanselarij der Nederlandse Orden is een zelfstandige instelling die in de Rijksbegroting in hetzelfde hoofdstuk is ondergebracht als Hoge College van Staat zoals de Raad van State, de Algemene Rekenkamer en de Nationale Ombudsman. De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is voor de Kanselarij politiek verantwoordelijk. Daarnaast bestaan er sinds 1815 een kapittel voor de Militaire Willems-Orde en sinds 1994 een kapittel voor

(15 april 1994), alle geraadpleegd op 11 september 2011.

⁶ Zie Van Zelm van Eldik, *Ons Grondwetsartikel*.

⁷ Id., *Moed en deugd*, 191 en 276 e.v.

⁸ *Ibid.*, 731.

⁹ Cf. artikel 3 van alle drie de instellingswetten.

¹⁰ Cf. Van Zelm van Eldik, *Moed en deugd*, 725-729 over Kanselarij der Nederlandse Orden en over de Kanselier, wiens functie in de loop der tijd een heel gewijzigde inhoud heeft gekregen.

de civiele orden. De kapittels beoordelen de ingekomen decoratievoorstellen. In de kapittelvergaderingen wordt gezien of iemand die is voorgedragen voor een onderscheiding in aanmerking komt en, zo ja, welke. De kapittels geven advies aan de verantwoordelijke minister.¹¹

Net als de Hoge Colleges van Staat heeft de Kanselarij der Nederlandse Orden een begroting voor de uitvoering van de haar gestelde taken.

Ook qua opzet en inrichting vertonen de drie Nederlandse orden van verdiensten overeenkomsten. Weliswaar wordt elk van de drie ridderorden om eigen, specifieke redenen verleend, maar in alle gevallen zijn de criteria van verlening omschreven in de instellingswet en nader uitgewerkt in de eerder genoemde reglementen.

Elk van de drie bestaat uit een aantal hiërarchisch geordende klassen. Ridders van elk van deze klassen zijn kenbaar aan speciale uitvoeringen van de versierselen van de orde. De verschillende klassen maken het mogelijk om onderscheid te maken al naar gelang aard en omvang van de betoonde, persoonlijke verdiensten. Hoe groter deze verdiensten, hoe hoger de verleende klasse. Bovendien bestaat de mogelijkheid van promotie in een orde, waarbij iemand die zich opnieuw verdienstelijk beoont, wordt bevorderd in een hogere klasse in de orde.

Wat de drie ridderorden niet gemeen hebben, maar bij de Militaire Willems-Orde én een aantal andere buitenlandse orden wel voorkomt, is de eed of belofte die de ridders af dienen te leggen. Deze eed maakte in eerste instantie deel uit van het reglement, maar is sinds 1940 als artikel 8 opgenomen in de 'wet tot herziening van de wet van 30 april 1815 nr 5, houdende instelling van de Militaire Willems-Orde'.

Ook op het gebied van de verlening van ridderorden vertonen de drie Nederlandse orden van verdiensten de nodige overeenkomsten. Zo geschiedt de benoeming in de civiele orden na het indienen van een decoratievoorstel. Eenieder mag een dergelijk voorstel indienen. Benoemingen in de Militaire Willems-Orde geschieden op voordracht van de chef van de decorandus óf op aanvraag van deze laatste zelf. Het verzoekschrift moet door minimaal drie getuigen kunnen worden bevestigd.

De benoeming in een orde geschiedt bij Koninklijk Besluit en de gedecoreerde ontvangt een oorkonde als bewijs.

De beide civiele orden kennen de zogenaamde 'algemene gelegenheid', in de volksmond aangeduid als lintjesregen, waarbij ter gelegenheid van de viering van de verjaardag van de vorst een groot aantal benoemingen plaatsvindt.

Een bijzonderheid die alle orden delen, zelfs –in het verleden– de Militaire Willems-Orde is het feit dat zij niet alleen ter beloning worden gegeven, maar ook bij wijze van diplomatiek present.¹² Bij dat laatste wordt het reciprociteitsbeginsel in acht genomen.

¹¹ Van Zelm van Eldik, *Moed en deugd*, 729–730.

¹² Een voorbeeld van een dergelijke verlening is de benoeming van de Ethiopische keizer Haile Selassie I tot ridder grootkruis in de Militaire Willems-Orde bij Koninklijk Besluit van 3 november 1954 nr. 51.

Tot slot hebben ook de versierselen van de drie orden van verdiensten een aantal overeenkomsten. Zo hebben alle ordeteken de vorm van een aan een lint gedragen, met email ingelegd kruis óf van een op jas of uniform gestoken borstster, die met het ordekrus is versierd. Het ordekrus is bevestigd aan een koninklijke kroon en voorzien van verschillende symbolische voorstellingen, zoals monogrammen, rijksleeuw, Bourgondisch kruis en vuurslag én van deviezen als VOOR MOED BELEID EN TROUW, VIRTUS NOBILITAT, JE MAINTIENDRAI EN GOD ZIJ MET ONS. Vooral vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog toen goud plaats maakte voor verguld zilver is de symbolische waarde van de versierselen groter dan de intrinsieke waarde.

Ook zijn de wijze waarop de ordeteken moeten worden gedragen en de gelegenheden waarbij dit dient te geschieden duidelijk omschreven. Bovendien is het strafbaar om de versierselen van een orde, waarin men niet is benoemd, te dragen.

Concluderend kan worden gesteld dat de Nederlandse orden van verdiensten, tezamen met een groot aantal voor specifieke gelegenheden ingestelde, en hier verder buiten beschouwing gelaten onderscheidingen een decoratiestelsel vormen, waarbij de verschillende onderdelen elkaar aanvullen.

De vereringen van de Republiek der Verenigde Nederlanden versus de orden van verdiensten van het Koninkrijk der Nederlanden

Nu we de kenmerken en eigenaardigheden van het huidige decoratiestelsel en met name van de orden van verdiensten hebben geschetst, is het mogelijk om een vergelijking te trekken met de tijd van de Republiek, toen de Staten-Generaal gouden ketens, kettingen en medailles uitreikten.

Op institutioneel vlak is het verschil tussen Republiek en Koninkrijk enorm. Alleen bij de nooit daadwerkelijk tot stand gekomen 'forme d'une médaille' van 1578 is sprake van een resolutie van de Staten-Generaal, waarin een voornemen tot uitdrukking wordt gebracht om een beloning te introduceren. Maar in geen enkel opzicht kan de summiere resolutie van 26 september 1578 de vergelijking doorstaan met de uit verschillende artikelen bestaande wetten uit de negentiende eeuw, die de instelling regelden van de drie Nederlandse orden van verdiensten. Hetzelfde geldt voor de triomfpenningen die de Hoog Mogende Heren vanaf 1594 lieten slaan, voor de door Van Teylingen gesneden 'ambassadeurspenning' en de vanaf het midden van de zeventiende eeuw geïntroduceerde opvolgers, of voor de vereringen van ketens en kettingen. Van daadwerkelijke instellingsbesluiten, die vorm, gebruik en criteria van verlening schetsen is nooit sprake. In plaats daarvan namen de Staten-Generaal hun beslissingen op basis van precedënten uit het verleden, waarbij zij eerder genomen beslissingen in de vorm van retroacta in hun archief lieten opzoeken.

Ook in organisatorisch opzicht zijn de verschillen vele malen groter dan de overeenkomsten. Aan vastlegging van regels en nadere bepalingen schort het vrijwel geheel. De enige uitzondering vormen de compendia uit het griffiersarchief

van de Fagels. Maar daarbij mag niet uit het oog worden verloren dat de regels zich beperken tot de vaststelling van de waarde van het geschenk dat aan verschillende soorten gezanten werd gegeven. Over beloningen vanwege verdienste zwijgen de compendia. Bovendien is er niets dat erop wijst dat de griffiers deze compendia op last van de Staten-Generaal samenstelden. Het is evengoed mogelijk dat zij dergelijke instrumenten op eigen initiatief componeerden, uitsluitend bestemd voor intern gebruik en met als doel om hun werkzaamheden te structureren en te stroomlijnen.

Van een grootmeester en functionarissen die tot taak hadden de verlening van ketens, kettingen en medailles mogelijk te maken, is evenmin sprake. Voor bestelling, vervaardiging en overhandiging waren de griffier, de goudsmid van de Hoog Mogende Heren en de agent verantwoordelijk, al treden zij slechts sporadisch vanuit de schaduw naar voren in het voetlicht.

Anders is het gesteld met de financiële middelen: op de staat van oorlog was een post van defroyementen ingeruimd, waaruit naast verschillende diplomatieke en ceremoniële kosten ook de presenten van Staat werden voldaan. Maar de dagelijkse praktijk bleek soms weerbarstiger: van enige structurele controle op reeds gedane uitgaven was geen sprake, zodat betalingen vaak lang op zich lieten wachten. En in tijden van financiële nood kwam het voor dat zelfs helemaal niet werd betaald.

Ook qua opzet en inrichting zijn de verschillen met de tijd van het Koninkrijk groot. Zo zijn de criteria voor verlening niet vastgelegd. De enige richtlijnen zijn de summiere aanwijzingen met betrekking tot het diplomatieke present, vastgelegd in de reeds genoemde compendia. Voor het overige speelden precedenten en retroacta een doorslaggevende rol bij de vaststelling of men een verering zou geven en welke hoogte deze diende te krijgen.

In elk geval vanaf het laatste kwart van de zeventiende eeuw is er sprake van een stelsel, waarbij presenten van drie verschillende waarden werden gegeven. Vanaf 1668 bestonden daarvoor medailles van twee, en na 1710 zelfs van drie verschillende formaten. Maar in praktische zin zijn de beloningen van verschillende waarde niet te vergelijken met de klassen van een orde van verdiensten. Die laatste staan onderling in een hiërarchische verhouding tot elkaar, waarbij nieuwe verdienste kan leiden tot bevordering naar een hogere klasse in de orde. Bij de beloningen van de Staten-Generaal en bij het diplomatieke present in het bijzonder was de rang van de decorandus bepalend voor de hoogte van het gegeven present. Heel duidelijk illustreert in dit verband de case study van Willem Vleertman dat de door de Staten-Generaal verleende beloningen volledig los van elkaar stonden en dat een eerder gegeven present bij nieuwe verdienste geen rol speelde en niet tot een hogere beloning leidde.¹³

13 Cf. supra, hoofdstuk III, 294 e.v.

Van enige gelofte of eed van trouw, zoals we die bij de Militaire Willems-Orde tegenkwamen, is bij de beloningen die de Staten-Generaal verleenden in het geheel geen sprake.

Ook op het gebied van de verlening van de presenten zijn de verschillen groter dan de overeenkomsten: van voordrachten en algemene gelegenheid is uiteraard geen sprake. De besluiten om vereringen te geven, werden in de vergadering van de Staten-Generaal genomen en in het register van de resoluties opgetekend. Van oorkondes en brevetten lijkt geen sprake, al is het niet ondenkbaar dat wel extracten van de genomen resolutie werden gegeven. Een overeenkomst is gelegen in het feit dat de vereringen van de Staten-Generaal niet alleen ter beloning van verdienste werden gegeven, maar ook bij wijze van diplomatiek present. Dat is ook het geval bij de moderne orde van verdiensten, al moet daarbij tegelijkertijd worden opgemerkt dat tijdens de Republiek de verhouding heel anders lag dan tegenwoordig in het Koninkrijk. De huidige orde van verdiensten is op de eerste plaats een instrument van beloning en pas in tweede instantie een diplomatiek present, terwijl de in de numismatiek gebruikte, niet volledig juiste aanduiding ‘ambassadeurspenning’ duidelijk maakt waar ten tijde van de Republiek het accent lag.

Tot slot resten nog de versierselen: anders dan bij de ridderorden gaat het niet om met email ingelegde kruizen, maar om gouden kettingen en medailles. Vanaf 1628 zijn de uitgereikte medailles voorzien van symbolische voorstellingen in de vorm van het Generaliteitswapen, de wapenschilden van de zeven verenigde gewesten en, vanaf 1747, het wapen van de erfstadhouders. Ook dragen zij het devies van de Republiek *CONCORDIA RES PARVÆ CRESCUNT, MAXIMÆ DISCORDIA DILABUNTUR*. Maar anders dan bij de orden uit het Koninkrijk hebben de door de Staten-Generaal verleende vereringen een intrinsieke waarde en is het onderscheid tussen de presenten een onderscheid naar geldelijke waarde. Het is juist om deze reden dat veel van dergelijke presenten niet bewaard bleven, maar in de smeltkroes verdwenen.

Voorschriften over de wijze waarop de door de Staten-Generaal vereerde ketens, kettingen en medailles behoorden te worden gedragen, ontbreken geheel. Bepalend was in veel gevallen het present zelf: in de praktijk konden grote, lange kettingen uitsluitend diagonaal over de borst worden gedragen, terwijl de kleinere exemplaren om de hals werden gehangen. Uit de resoluties blijkt soms dat medailles werden vereerd met een bijbehorend zijden lint. Vermoedelijk werden dergelijke medailles om de hals gedragen.

Decoratiestelsel of systeem van vereringen?

Concluderend kan worden gesteld dat de verschillen tussen de door de Staten-Generaal vereerde presenten en de orden van verdiensten van het Koninkrijk der Nederlanden veel groter zijn dan de overeenkomsten. Naar moderne maatstaven kunnen de vereringen van de Staten-Generaal geen decoratiestelsel worden genoemd:

daarvoor zijn zij teveel diplomatiek present en te weinig beloning. Bovendien ontbreekt voor een echt stelsel veel te zeer de systematiek.

Maar toch is het in dit geval ook zaak de presenten van Staat te plaatsten in de context van hun tijd, waarin de opstandige gewesten na het vertrek van Anjou en Leicester zelf het heft in handen namen en zich aaneensloten tot de Republiek der Verenigde Nederlanden. Een Republiek die pas na 1588 daadwerkelijk vorm kreeg tijdens een langdurig stollingsproces, waarin staatsinstellingen langzaam hun definitieve gestalte aannamen, bevoegdheden werden toegeedeeld en de bestuurlijke praktijk zich ontwikkelde. Maar ook een Republiek die ruim twee eeuwen lang zou voortbestaan. In die Republiek vormden de Staten-Generaal een permanent overlegorgaan, waarin vertegenwoordigers van de zeven gewesten vergaderden over zaken van gemeenschappelijk belang. Hier was de besluitvorming het resultaat van soms moeizaam en langdurig overleg. Niet gebaseerd op grootse en meeslepende beginselverklaringen, maar het resultaat van besluiten met een ad hoc karakter, waarin het precedent van levensbelang was en het opzoeken van de daartoe benodigde retroacta een dagtaak.

Bezien in dit licht verbaast het niet dat de instellingswetten, de structuur, de organisatie en de gedetailleerde beschrijving van de praktische gang van zaken die we bij de moderne orde van verdiensten tegenkomen, ontbreken. Tegen deze achtergrond is het van belang om te kijken naar wat er wél was, om te letten op ontwikkeling en groei en om te kijken naar samenhang. En van ontwikkeling en groei, zo bleek reeds, is ontegenzeggelijk sprake, want na een chaotische en onduidelijke aanloofase zien we vanaf de jaren dertig van de zeventiende eeuw het ontstaan van een steeds meer gereglementeerde verleningspraktijk. Vanaf die tijd beschikken de Staten-Generaal over een eigen beloningsmedaille. De enkele decennia later geïntroduceerde, verschillende formaten medailles maken bovendien een diversificatie van beloningen mogelijk, volgens criteria die door de griffiers in compendia zijn vastgelegd en die zij in de vergadering van de Hoog Mogende Heren inbrengen. Weliswaar hebben deze criteria uitsluitend betrekking op het diplomatieke present, maar zij maken dat bijna 70% van de verleningen is verworven tot een hamerstuk. Deze elementen maken dat er een zekere mate van samenhang bestaat tussen de verschillende vereringen die de Staten-Generaal doen. Die samenhang is onvoldoende om te spreken van een decoratiestelsel in de moderne zin, maar binnen de zeventiende- en achttiende-eeuwse context is beslist sprake van een geleidelijk groeiend systeem van vereringen.

Bijlage I

Chronologisch overzicht van vereringen van ketens, kettingen en medailles door de Staten-Generaal, 1588-1795

Toelichting

Deze bijlage geeft een overzicht van alle bekende vereringen van ketens, kettingen en medailles door de Staten-Generaal tussen 1588 en 1796 gedaan. De lijst kent een chronologische opzet: de vereringen zijn per jaar geordend op datum van de resolutie waarbij tot het geven van de desbetreffende verering werd besloten.

Per jaar is een verwijzing opgenomen naar het register cq. de registers van de resoluties die de Hoog Mogende Heren in dat jaar namen. De inventarisnummers verwijzen naar het archief van de Staten-Generaal dat zich in het Nationaal Archief te Den Haag bevindt (toegangsnummer 1.01.02).

In de lijst zijn in twaalf kolommen de volgende gegevens opgenomen:

Nummer – Iedere verering heeft een eigen nummer gekregen; de nummering begint elk jaar opnieuw. In combinatie met het jaar van verlening ontstaat zodoende een unieke nummering. *Voorbeeld:* zo heeft de verering die de Staten-Generaal op 7 april 1592 aan Otto Hendrik van Bylandt, vrijheer van Rheydt gaven, als unieke nummercode: 1592-1. Gelijktijdig gedane vereringen die bij elkaar horen, hebben hetzelfde ondernummer, maar zijn van elkaar onderscheiden door de toevoeging van een letter. *Voorbeeld:* op 4 juni 1594 ontvingen William Keith en William Morray elk een keten van f 1.000. De verleningen hebben als uniek nummer respectievelijk 1594-1a en 1594-1b. In sommige gevallen werd een gegeven present vergroot of gewijzigd. In zulke gevallen is de oorspronkelijke verlening opgenomen en zijn de wijzigingen in het notenapparaat verantwoord. *Voorbeeld:* op 31 oktober 1596 ontving de secretaris van een door de hertog van Bouillon gezonden gezantschap een medaille van f 80. Op 4 november 1596 werd aan de medaille nog een keten van f 300 toegevoegd. De verering aan de secretaris is opgenomen onder nummer 1596-3d, chronologisch geplaatst op 31 oktober 1596, de datum van de eerste verlening.

In de tekst en het notenapparaat wordt geregeld naar bijlage I verwezen. De verwijzingen zijn tussen ronde haken in de lopende tekst geplaatst en gecursiveerd. *Voorbeeld:* met de verwijzing (*bijlage I, 1595-1*) wordt de verering bedoeld die de Staten-Generaal op 11 januari 1595 gaven aan Paul Choart, heer van Buzenval.

Verlening – De gegevens in deze kolom verwijzen naar de datum van het door de Hoog Mogende Heren genomen besluit om een verering toe te kennen; het folionummer verwijst naar de pagina in het register van de resoluties van de Staten-Generaal. Het inventarisnummer van het betreffende register is na het jaartal vermeld. De aanduiding ‘sr’ staat voor: secrete resolutie.

Waarde – In deze kolom zijn gegevens opgenomen over het soort verering dat werd gegeven én over de door de Hoog Mogende Heren opgegeven waarde ervan. De gegevens in deze rubriek hebben betrekking op wat uiteindelijk daadwerkelijk werd verleend. *Voorbeeld*: op 31 oktober 1596 ontving de secretaris van een door de hertog van Bouillon gezonden gezantschap een medaille van f 80. Op 4 november 1596 werd aan de medaille nog een keten van f 300 toegevoegd. In deze kolom is aangegeven dat de secretaris een ketting én een medaille ontving met een gezamenlijke waarde van f 380.

Afkortingen

De aanduiding ‘k’ staat voor ketting; ‘m’ voor medaille; ‘km’ voor keten; ‘vas’ voor gouden, zilveren of verguld zilveren vaatwerk; ‘g’ voor een som geld en ‘pr’ voor presenten, waarvan de aard niet duidelijk is.

Notatie

Alle bedragen zijn in guldens, tenzij anders aangegeven. In dat geval zijn de volgende aanduidingen gebruikt: ‘rds’ voor rijksdaalders, ‘dls’ voor daalders, ‘z.duk’ voor zilveren dukatons of ‘kr’ voor kronen.

‘m’, ‘k’ en ‘km’ staan respectievelijk voor een medaille, ketting of keten waarvan de waarde niet bekend is.

‘m-80’ staat voor een medaille van f 80; ‘k-100’ voor een ketting van f 100 en ‘km-100’ voor een keten van f 100.

‘k-1.200+m-100’ staat voor een keten, waarvan de ketting een waarde van f 1.200 en de medaille een waarde van f 100 heeft.

‘k-1.000+m’ staat voor een keten, waarvan de ketting een waarde van f 1.000 heeft én waaraan nog een medaille is toegevoegd waarvan de waarde niet bekend is.

‘k-1.000/1.500’ staat voor een ketting met een waarde tussen f 1.000 en f 1.500.

Met de aanduiding ‘k[m]-1.000’ wordt verwezen naar een verering, die volgens de oorspronkelijke resolutie uit een ketting van f 1.000 bestaat, maar waarvan uit andere gegevens blijkt dat het in werkelijkheid om een keten ging.

In een enkel geval worden twee of meer presenten besteld, waarvan alleen de gezamenlijke waarde wordt vermeld. In dergelijke gevallen is de waarde als volgt genoteerd: het totale bedrag is genoteerd bij de laatste persoon van de reeks én vet weergegeven. Bij alle voorgaande vereringen die tot dezelfde afrekening behoren, is in de kolom bedrag het symbool ‘+’ genoteerd.

Triomfpenning – Tot ca. 1630 werden aan de kettingen die de Staten-Generaal uitreikten verschillende triomfpenningen gehangen, die aan de Munt van Holland in Dordrecht werden geslagen.

Afkortingen

Om aan te geven welke triomfpenningen door de Hoog Mogende Heren zijn de volgende codes gebruikt:

L.74: inname van Leiden in 1574.

A.88: vergaan van de Spaanse Armada in 1588.

G.93: inname van Geertruidenberg in 1593.

G.94: ontzet van Coevorden en reductie van Groningen in 1594.

O.97: overwinningen behaald in het jaar 1597.

N.00: inname van het fort Sint-Andries en slag bij Nieuwpoort in 1600.

O.02: overwinning te land en te water in 1602.

S.04: verovering van Sluis en andere vestingen in Staats-Vlaanderen in 1604.

B.09: sluiting van het Twaalfjarig Bestand en de verdragen met Engeland en Frankrijk in 1609.

G.10: verovering van Gulik in 1610.

S.19: synode van Dordrecht in 1619.

V.20: ratificatie van het verbond tussen de Republiek en Venetië in 1620.

Z.28: verovering van de zilverbloot in 1628.

Naam – Deze kolom bevat de namen van degenen aan wie de Staten-Generaal een verering gaven. In veel gevallen is deze niet bekend en is volstaan met de aanduiding n.n.

Categorie – De gehanteerde indeling in categorieën verwijst naar hoofdstuk IV, waar een onderverdeling in verschillende soorten gedecoreerden is gemaakt.

Afkortingen

De aanduiding 'B' verwijst naar vereringen aan personen die belangrijke berichten aan de Hoog Mogende Heren overbrengen. De onderverdeling B₁, B₂ en B₃ heeft betrekking op: (1) bodes die door in het buitenland residerende Staatse gezanten werden gestuurd, (2) gezanten die door buitenlandse vorsten werden gestuurd en (3) militairen die rechtstreeks van het slagveld verslag uitbrachten van behaalde overwinningen.

De aanduiding 'G' verwijst naar het diplomatieke present. De onderverdeling G₁, G₂, G₃ en G₄ heeft betrekking op: (1) het 'ordinaris afscheidspresent' dat de gezant bij zijn vertrek ontving, (2) het present dat een gezant ontving ter gelegenheid van de afsluiting van een verdrag met de Staten-Generaal, (3) het 'ordinaris afscheidspresent' dat de secretaris van de gezant of leden uit zijn gevolg bij vertrek ontvingen en (4) het present dat de secretaris van de gezant ontving ter gelegenheid van de afsluiting van een verdrag met de Staten-Generaal.

De aanduiding 'V' verwijst naar vereringen voor bijzondere verdiensten. De onderverdeling V₁, V₂ en V₃ heeft betrekking op vereringen voor verdiensten van (1) maritieme, (2) militaire of (3) algemene aard.

Met 'R' wordt verwezen naar een restcategorie van verschillende vereringen.

Functie – Deze kolom bevat een korte aanduiding van de functie van diegenen aan wie de Staten-Generaal een verering gaven.

Notatie

Namen van personen aan wie geld werd gegeven om een keten, ketting of medaille te laten maken óf van generaliteitsdienaren aan wie betalingen werden gedaan in verband met het bestellen van de presenten van Staat zijn tussen vierkante haken geplaatst.

Bij buitenlandse gezanten is eerst het land van herkomst vermeld en vervolgens de rang van de gezant. *Voorbeeld:* Eng./A staat voor: ambassadeur van Engeland in de Republiek.

Afkortingen

Benamingen van functies

A	ambassadeur	COM	commandeur
ADJ	adjutant	CR	commissaris en resident
ADJ-GEN	adjutant-generaal	E	envoyé
ADM	admiraal	EA	extraordinaris ambassadeur
Ag.	agent	EAP	extraordinaris ambassadeur en plenipotentiaris
AgR	agent en resident	EDEL	edelman
AP	ambassadeur en plenipotentiaris	EE	extraordinaris envoyé
C	commissaris	EEP	extraordinaris envoyé en
CdA	chargé d'affaires		minister plenipotentiaris

EER	extraordinaris envoyé en resident	LT-MAJ	luitenant-majoor
EGedep.	extraordinaris gedeputeerde	M	minister
G	gezant	MAJ	majoor
GEN	generaal	MAJ-BRIG	major de brigade
GOUV	gouverneur	MP	minister plenipotentiaris
KAP	kapitein	MR	minister en resident
KOL	kolonel	OA	ordinaris ambassadeur
LT	luitenant	R	resident
LT-ADM	luitenant-admiraal	S	secretaris
LT-GEN	luitenant-generaal	SBN	schout-bij-nacht
LT-KOL	luitenant-kolonel	VC-ADM	vice-admiraal

Geografische aanduidingen

Alg.	Algiers	Keiz.	Duitse Keizer
Anh.	Anhalt	Koerl.	Koerland
Ansb.	Ansbach	Loth.	Lotharingen
Bas.	Bazel	Luik	Luik
Bay.	Beieren	Magdb.	Magdeburg
Boh.	Bohem	Mant.	Mantua
Brand.	Brandenburg	Mar.	Marokko
Bruns. [stad]	stad Brunswijk	Meckl.	Mecklenburg
Bruns.-Lun.	Brunswijk-Lüneburg	Meckl.-Sch.	Mecklenburg-Schwerin
Bruns.-Wol.	Brunswijk-Wolffenbüttel	Mod.	Modena
Danz.	Danzig	Munst.	Münster
Den.	Denemarken	ORKr.	Boven-Rijnse kreits
Dtsl.	Duitsland	Osn.	Osnabrück
Eng.	Engeland	Paderb.	Paderborn
Esp.	Spanje	Palts-N.	Palts-Neuburg
FKr.	Frankische kreits	Palts-Zim.	Palts-Zimmern
Frk.	Frankrijk	Palts-Zw.	Palts-Zweibrucken
Genv.	Genève	Perz.	Perzië
Halb.	Halberstadt	Pol.	Polen
Hanze	Hanzesteden	Por.	Portugal
Hanze [B./H.]	Hanzesteden Bremen en Hamburg	Prot. Unie	Protestantse Unie
Hanze [B.]	Hanzestad Bremen	Pruis.	Pruisen
Hanze [H.]	Hanzestad Hamburg	Rus.	Rusland
Hanze [L.]	Hanzestad Lübeck	Saks.-G.	Saksen-Gotha
Hanze [M.]	Hanzestad Magdeburg	Saks.-Kr.	Saksische kreits
Hes.	Hessen	Sard.	Sardinië
Hes.-K.	Hessen-Kassel	Sav.	Savoye
Hol.-Gott.	Holstein-Gottorp	Schaumb. -Pinn.	Schaumburg-Pinneburg
Hong.	Hongarije	Schot.	Schotland
K.-Koln	Keurvorstendom Keulen	Sic.	Beide Siciliën
K.-Palts	Keurvorstendom Palts	Sl.-Hol.	Sleeswijk-Holstein
K.-Saks.	Keurvorstendom Saksen	Sl.-Hol.-G.	Sleeswijk-Holstein-Gottorp

Tosk.	Toskane	Ven.	Venetie
Trans.	Transsylvanie	Wurt.	Württemberg
Trier	Trier	Z-Nl.	Zuidelijke Nederlanden
Turk.	Turkije	Zw.	Zweden
USA	Verenigde Staten van Amerika	Zwits.	Zwitserland

Reden – Deze kolom bevat een korte aanduiding van de reden waarom de Staten-Generaal een verering gaven.

Vervvaardiger – Deze kolom bevat de naam van de vervaardiger of leverancier van de door de Staten-Generaal bestelde presenten.

Afkortingen

AC	Anthony Caillau	JGO	Jan Gerritsz. Oosterlingh
AFB	Arent Franz. Bom	JH	Johannes Hasenbaert
AJdT	Albert Jansz. de Thomese	JJdJ	Jacob Jansz. de Jonge
ASvR	Adriaen Simonsz. van Rotterdam	JM	Jacques Mirou
		JvdM	Johannes van der Maa
AvH	Adriaen van Hoecke	JvH	Johannes van Hoecke
CC	Carel Codde de Jonge	LdQ	Laurens de Qasier
FdV	François du Vignon	LvT	Laurens van Teylingen
GdA	Gideon d'Assigny de Oude	MD	Marcus Duvoet
GdJ	Gideon de Jonge	NT	Nicolaes Thomassen
HBvdH	Hans Bouwens van der Hoven (II)	PJvS	Pieter Jansz. van Saenen
		PV	Pieter Verdijn
HG	Hendrik Pietersz. Geeuwen	SAvR	Simon Adriaensz. van Rotterdam
HM	Hendrik Mirou		
HvdM	Hendrik van der Mijle	TC	Thomas Cletcher
JCL	Jan Cornelisz. Lamberts	WK	Willem Koning
JdG	Johannes de Graef	WKZ	Willem Koning & Zoonen
JdT	Jan de Thomese	WvB	Willem van Bylaer
JdV	Johannes du Vignon (III)		

Declaratie – De gegevens in deze kolom verwijzen naar de datum waarop het present in de vergadering werd getoond en de declaratie van de goudsmid werd voorgelezen. Het folionummer verwijst naar de pagina in het register van de resoluties van de Staten-Generaal. Het inventarisnummer van het betreffende register is na het jaartal vermeld.

N.B.: overigens vond in sommige gevallen de presentatie niet in hetzelfde jaar plaats.

Bron – Uit een reeks van jaren is bekend, wat de bestelde presenten kostten. In deze kolom is aangegeven waaraan dergelijke gegevens zijn ontleend.

Afkortingen

Aitz	Staet vant Employj gedaen ter saecke van defroyementen ende Vereeringen t'sedert anno 1600 tot anno 1631 incluijs (collectie Aitzema).
GG	Grootboeken Generaliteit: uitbetalingen en leveranties door en namens Holland aan de Generaliteit door de ontvanger-generaal, de kwartiers-ontvangers en de commiezen van 's lands magazijnen van oorlog, 1751 – 1795 (archief Fi-

	nancie van Holland).
GLA1734	Zevenentwintigste rekening van mr. Balthasar Scott, ontvanger van de gemene-landsmiddelen van de stad Amsterdam en het kwartier, 1734 (archief Rekenkamer ter Auditie van de Gemeenelandsrekeningen).
NKw	Registers van ordonnanties van betaling betreffende de Staten van Oorlog, 1670-1752 (archief Gecommitteerde raden van West-Friesland en het Noorderkwartier te Hoorn, 1573-1795).
OB.III/VII	Registers van de gedepêcheerde ordonnanties van betaling 1586-1655 (archief Staten-Generaal).
Rap1678	<i>Rapporten en Memoriën over de Finantiën van Holland. Met de bylagen tot dezelve behorende, in de jaren 1678, 1721, 1728 en 1750 respectivelyk uitgebragt ter vergadering der Staten van dezelve provincie, 's-Gravenhage 1797.</i>
RSG	Resoluties van de Staten-Generaal, 1588-1796 (archief Staten-Generaal).
RvS1665/6	Kasboeken van de ontvanger-generaal Doubleth, 1665 en 1666 (archief Raad van State).

Bedrag – In deze kolom is aangegeven wat de geleverde presenten kostten.

Afkortingen

De aanduidingen [m], [k] en [f] betekenen dat de desbetreffende betaling uitsluitend betrekking had op de medaille, de ketting of het fatsoen.

Notatie

Vaak heeft een bedrag betrekking op meer dan één present. Dat is vooral het geval bij het ‘ordinaris afscheidspresent’, waarbij de bedragen die in rekening werden gebracht voor het present van de gezant én diens secretaris bij elkaar werden opgeteld. Dergelijke gezamenlijke afrekeningen zijn als volgt genoteerd: het totale bedrag is genoteerd bij de laatste persoon van de reeks én vet weergegeven. Bij alle voorgaande vereringen die tot dezelfde afrekening behoren, is in de kolom bedrag het symbool ‘+’ genoteerd.

nr	verlening	waarde	tr.p.	naam	cat.	functie
1588 [NA, SG, inv.nr. 3120]						
1*	f. 387 (16 dec.)	k+vas+p-2.600		Edward Norris (ca. 1550-1603)	G1	Eng./G
1589						
1590 [NA, SG, inv.nr. 3124]						
1	f. 482 (10 nov.)	km-700/800		mr. Jean Skyne	G1	Schot./A
1591						
1592 [NA, SG, inv.nr. 3128]						
1*	f. 35 (7 apr.)	k-1.500/ 2.000+2m	L.74; A.88	Otto Hendrik van Bylandt (overl. 1608), vrijheer van Rheydt	G1	Keiz./G
2*	f. 96 (20 apr.)	m	A.88	Johannes Lodingius	G1	Bay./G
3*	f. 139 (13 mei)	km	L.74	Willem Lodewijk (1560-1620), graaf van Nassau-Dillenburg	V2	
1593 [NA, SG, inv.nr. 3130]						
1	f. 59 (21 jul.)	km-[1.300]		William Stuart	G2	Schot./A
2*	f. 156 (20 sept.)	km-[1.400]		dr. B. de Morlans (overl. 1595)	G1	Frk./A
1594 [NA, SG, inv.nr. 3132]						
1a	f. 212 (4 jun.)	km-1.000		William Keith	B2	Schot./A
1b	id.	km-1.000		William Murray	B2	Schot./A
2	f. 446 (31 okt.)	k-300+m	G.94	n.n.	B2	Frk./EDEL
3		k-300+m	G.94	David Foulis	B2	Schot./S
4	f. 522 (13 dec.)	k-600+m	G.94	Rheynhardt Wilhelm Meckbach	G1	Magdb./G
5	f. 357 (23 sept.)	m	G.94	Johan ten Buer	V2	onderhandelaar
1595 [NA, SG, inv.nr. 3134]						
1	f. 29 (11 jan.)	m	G.94	Paul Choart (overl. 1607), heer van Buzenval	G1	Frk./A
2	f. 143 (24 mrt.)	km-1.000		Volrad von Plesse (1560-1631)	G1	K.-Palts/G
1596 [NA, SG, inv.nr. 3136]						
1*		m	G.94	Philippe de Mornay (1579-1605), heer van Bauves	R	
2a	f. 188 (30 apr.)	m	G.94	Johan Conraedt	G1	Bruns.-Lun. [Halb.]/G
2b	id.	m	G.94	David Sacxen	G1	Bruns.-Lun. [Halb.]/G
3a	f. 536 (31 okt.)	k-500		Claude Mangot	G2	Frk./G
3b	id.	k-500		Guillaume d'Ansel	G2	Frk./G
3c	id.	m-80	G.94	Cortin	G4	Frk./suite
3d*	id.	k-300+m-80	G.94	n.n.	G4	Frk./suite
4	f. 544 (7 nov.)	km-800/900		Sir George Gilpin (1514-1602)	G2	Eng./G
5a	f. 574 (24 nov.)	m	G.94	Francesco Morosini	G1	Ven./G
5b	id.	m	G.94	Baldi	G1	Frk./G
1597 [NA, SG, inv.nr. 3138]						
1	f. 72 (13 febr.)	k-300		Duvergers	B2	Frk./portemanteau
2	f. 545 (8 okt.)	k-400+m	A.88	Charles de la Forêt, heer van Vandoré	B2	Frk./G
3a*	f. 580 (20 okt.)	km-1.500/1.600	G.93	Christiaan Bernekau	G1	Den./G
3b*	id.	km-1.500/1.600	G.93	Arild Hvitfeldt	G1	Den./G
1598 [NA, SG, inv.nr. 3140]						
1*	f. 40 (18 jan.)	k-1.500+5m		Paul Choart (overl. 1607), heer van Buzenval	G2	Frk./A
2	f. 258 (21 apr.)	m-100	O.97	Benjamin Buwinckhausen von Walderode	G1	Wurt./G
3*	f. 417 (10 jul.)	k-1.200+m	O.97	Sir Francis Vere (1560-1609)	G1	Eng./G
4	f. 791 (7 dec.)	m-72		Hugo de Groot (1583-1645)	R	

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
1588					
1					
1589					
1590					
1			f. 494 (14 nov.)	RSG1590-494	813:2:0
1591					
1592					
1		NT	f. 68 (13 apr.)	RSG1592-68; OB.III-74	2.015:8:0
2					
3					
1593					
1		AFB/[PhD]		OB.III-100	1.312:6:0
2		SAvR/[PhD]	f. 161 (23 sept.)	RSG1593-161; OB.III-106	1.402:16:0
1594					
1a	geboorte		f. 242 (6 jul.)		+
1b	geboorte		id.	RSG1594-242	2.192:5:0
2	aanzoek	AFB	f. 450 (5 nov.)	RSG1594-450; OB.III-143	320:0:0 [k]
3	traktaat	SAvR	f. 522 (14 dec.)	RSG1594-522, 1595-135; OB. III-146	400:0:0
4		SAvR	id.	RSG1594-525; OB.III-146	600:0:0 [k]
5	ontzet Groningen			OB.III-139	
1595					
1					
2		JCL	f. 162 (3 apr.)	RSG1595-162; OB.III-155	1.044:9:0
1596					
1				OB.III-181	127:12:6
2a					+
2b				OB.III-188	310:15:0
3a			f. 548 (8 nov.)		+
3b			id.		+
3c			id.		+
3d			id.	RSG1596-548; OB.III-198	1.477:5:0
4		[Gilpin]		OB.III-229	1.500:0:0
5a					+
5b				OB.III-199	202:0:0
1597					
1	traktaat	JCL	f. 82 (19 febr.)	RSG1597-82; OB.III-206	418:18:0
2	aanzoek	JCL	f. 568 (14 okt.)	RSG1597-568; OB.III-223	399:5:0 [k]
3a		AFB/SAvR	f. 600 (26 okt.)		+
3b		AFB/SAvR	id.	RSG1597-600; OB.III-230/33/36	3.363:0:0
1598					
1		JCL	f. 45 (20 jan.)	RSG1598-45; OB.III-229/33	2.079:6:1
2				OB.III-241	100:0:0
3		JCL	f. 453 (13 jul.)	RSG1598-453; OB.III-245	1.360:15:0
4		[De Groot]		OB.III-262	72:0:0

nr	verlening	waarde	tr.p.	naam	cat.	functie
1599 [NA, SG, inv.nr. 3142]						
1*	f. 80 (27 jan.)	m-82	A.88	Dierck Knoop	V2	KAP
2*	f. 250 (22 mrt.)	k/vas- 300+m-82	A.88	Jan van de Warecke (ca. 1545-1615)	V3	
3*	f. 250 (22 mrt.)	m-82	A.88	mr. Nicasius de Sille (1543-1600)	V3	
4	[26 apr.]	km	A.88	Andreas de la Fromentière	G1	Zw./G
5a*	f. 469 (14 jun.)	k-400		Jacob Heylde	G1	Zw./G
5b*	id.	k-400		Johan Nielsson	G1	Zw./G
6		2m		Pierre Beringen	R	Frk./suite
7*	f. 856 (17 nov.)	m-120/150		Alexander Murray	V2	KOL
1600 [NA, SG, inv.nr. 3144]						
1	f. 6 (1 jan.)	k-400/500		Sir Robert Denniston of Montjoy (overl. 1624)	G1	Schot./A
2	f. 245 (5 apr.)	m-82	A.88	Johan Bignon	G1	Zw./G
3	f. 303 (28 apr.)	m-72		Ezechiël Gilpin	R	
4a	f. 443 (6 jun.)	k-2.000		Herman, graaf van Manderscheid en Blanckenheim (ca. 1535-1604)	G1	Keiz./G
4b	id.	k-1.000		Carel Nützel van Sonderspühl	G1	Keiz./G
5	f. 533 (11 jul.)	k-500		Louis du Bois	B3	ritmeester
6*	f. 753 (6 okt.)	k-400+m-120	N.00	Arent van Groenevelt	V2	KOL
7	f. 802 (25 okt.)	m-36		Nicolaes van Kinschot (1584-1660)	R	
8	f. 827 (3 nov.)	k-1.000		Otto, graaf van Solms (1572-1610)	B2	K.-Palts/G
1601 [NA, SG, inv.nr. 3146]						
1*	f. 193 (23 apr.)	km-1.500		Sir Francis Vere (1560-1609)	V2	GEN
2a	f. 315 (13 jul.)	m	N.00	Jacob Andriesz. Boelens (1554-1621)	R	lid Raad van State
2b	id.	m	N.00	Ferdinand Aleman	R	lid Raad van State
3	[10 okt.]	km		Otto, graaf van Solms (1572-1610)	B2	K.-Palts/G
4	f. 527 (17 okt.)	k[m]-5.000	N.00	Paul Choart (overl. 1607), heer van Buzenval	G1	Frk./A
1602 [NA, SG, inv.nr. 3148]						
1	f. 252 (30 jun.)	k[m]-1.000		Volrad von Plesse (1560-1631)	G1	K.-Palts/G
2	f. 341 (14 aug.)	k-300		Frans Joachim von Buckxwelt	B2	vaandrig
3	f. 349 (23 aug.)	k-1000s		Olivier van Noort (1558-1627)	V1	
4	f. 393 (10 okt.)	k-1.200+m	O.02	Georg Friedrich, markgraaf van Brandenburg-Anspach	V2	
5	f. 393 (10 okt.)	k-500+m	O.02	n.n.	V2	
6*	f. 398 (12 okt.)	km-600		William Browne (overl. 1611)	V3	luitenant-gouverneur Vlissingen
7*	f. 493 (28 nov.)	k-1.200+m100		jhr. Jacob van Wassaenaer (1574-1623), heer van Obdam	V1	LT-ADM
1603 [NA, SG, inv.nr. 3150]						
1a	f. (15 apr.)	m		Anthoine de Sailly (overl. 1608)	V3	Ag. te Calais
1b	id.	m		Adrianus Damman (overl. 1606)	V3	Ag. in Schot.
1c	id.	m		Hendrik van Bilderbeke (overl. 1608)	V3	Ag. te Keulen
2	f. 371 (10 mei)	[km]		Sir Robert Denniston of Montjoy (overl. 1624)	G1	Schot./G
3	f. 605 (8 aug.)	k-1.000+m		jhr. Maximiliaan Decochy	G1	Keiz./G
4	f. 630 (20 aug.)	k-500+m	O.02	jhr. Frederik van Dorp (1547-1612)	V2	GOUV Oostende

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
1599					
1					
2				OB.III-268	382:0:0
3					
4		JCL	f. 348 (27 apr.)	OB.III-270	254:12:6
5a		JCL	f. 474 (18 jun.)		+
5b		JCL	id.	RSG1599-474; OB.III-275	800:0:0 [k]
6		[Oldenbarnevelt]	f. 63 (20 jan.)		
7		JJdJ	f. 890 (26 nov.)	RSG-1599-890; OB.III-294	146:0:0
1600					
1		JCL	f. 11 (3 jan.)	RSG1600-11; OB.III-297	489:5:6
2					
3		JJdJ		OB.III-307	72:0:0
4a		JCL	f. 475 (10 jun.)		+
4b		JCL	id.	OB.III-309	3.120:0:0
5	slag bij Nieuwpoort	[Du Bois]		OB.III-313	500:0:0
6		[Groenevelt]		OB.III-334	400:0:0
7		[Kinschot]		OB.III-320	36:0:0
8	geboorte	JCL	f. 829 (4 nov.)	RSG1600-829; OB.III-319	1.065:7:6
1601					
1		JCL/JJdJ	f. 157 (19 apr.)	RSG1602-157; OB.III-357'/358'	1.601:15:0
2a					
2b					
3	geboorte	LdQ	f. 526 (14 okt.)	RSG1601-526; OB.III-349	1.069:5:0
4		JCL	f. 537 (22 okt.)	RSG1601-537; OB.III-351	5.002:0:0
1602					
1	geboorte	JCL	f. 253 (2 jul.)	RSG1602-253; OB.III-363	1.006:4:0
2		JCL		OB.III-368	309:15:0
3		[Noort]		OB.III-368	230:0:0
4					
5				OB.III-383	604:2:0
6		JCL	f. 399 (14 okt.)	RSG1602-399; OB.III-371	628:15:0
7				OB.III-382	[2.000:0:0]
1603					
1a					
1b					
1c					
2		JCL		OB.IV-16	600:0:0
3		JCL	f. 608 (10 aug.)	RSG1603-608; OB.IV-29	1.016:10:0 [k]
4		[Van Dorp]		OB.IV-31	528:0:0 [k]

nr	verlening	waarde	tr.p.	naam	cat.	functie
1604 [NA, SG, inv.nr. 3152]						
1	f. 72 (2 febr.)	5m-600		Giancarlo Scaramelli	G1	Ven./G
2	f. 155 (5 apr.)	m-100		Hans Coenraad Coller	V2	KAP
3	f. 453 (9 aug.)	k-600		David Sacxen	G1	Bruns.-Wol./G
4	f. 566 (16 okt.)	k-1.000+m	S.04	Daniël de Hartaing, heer van Marquette	V2	gouverneur Sluis
1605 [NA, SG, inv.nr. 3154]						
1*	f. 244 (16 apr.)	m	S.04	Anthonius Utenhove	V2	COM Rijnberk
2a	f. 281 (27 apr.)	k-1.000+m	S.04	Ludwig Veit Fucxten von Bimbach zu Möhrn	G1	Palts-N./G
2b	id.	k-1.000+m	S.04	Melchior Erasmus	G1	Palts-N./G
2c	id.	k-1.000+m	S.04	Johan Zöchlin	G1	Palts-N./G
3a*	f. 281 (27 apr.)	k-1.000+m	S.04	Volrad von Plesse (1560-1631)	G1	Brand./G
3b*	id.	k-1.400+m	S.04	Otto Hendrik van Bylandt (overl. 1608), vrijheer van Rheydt	G1	Brand./G
4	f. 844 (6 dec.)	k-2.000/2.400		Louis de Harlay, heer van Saint Aubin	G1	Frk./G
5	f. 885 (27 dec.)	k-1.200+m	S.04	chr. Willem de Soete de Lake (1565-1637), genaamd Hautain	V1	LT-ADM
1606 [NA, SG, inv.nr. 3156]						
1	f. 60 (15 febr.)	km-1.500		Henrick Ramelius	G1	Den./G
2*	f. 122 (13 mrt.)	k-1.500+m	S.04	n.n.	R	
3	f. 348 (28 jun.)	km-1.000	S.04	Echtbrecht van der Malsbruch	G1	Hes.-K./G
4	f. 456 (8 aug.)	m	S.04	n.n.	B2	Meckl./S
1607 [NA, SG, inv.nr. 3158]						
1	f. 312 (11 mei)	m-100	S.04	Anthony Slingsby	V2	KAP
1608 [NA, SG, inv.nr. 3160]						
1*	f. 243 (21 mei)	k-2.000		Johan van der Borch	G1	Hes.-K./G
2a*	f. 423 (1 aug.)	k-2.500+m	S.04	Jakob Jakobseb Ulfeldt (1567-1630)	G2	Den./G
2b*	id.	k-2.500+m	S.04	dr. Jonas Charisius (1571-1619)	G2	Den./G
2c*	id.	k-350+m	S.04	n.n.	G4	Den./suite
2d*	id.	k-350+m	S.04	n.n.	G4	Den./suite
2e*	id.	k-300+m	S.04	chr. Pieter Hoendermarck	G4	Den./suite
2f*	id.	k-300+m	S.04	chr. Christian Friess	G4	Den./suite
2g*	id.	k-300+m	S.04	chr. Pieter Stygge	G4	Den./suite
3	f. 566 (24 okt.)	m-100		Carel Carelsz. van Cracauw (overl. 1646)	V3	
4*		k-[1.000]		n.n.	B2	Hes./G
5a	f. 631 (27 nov.)	k-3.000+m	S.04	Hippolythus von Colli	G2	K.-Palts/G
5b	id.	k-3.000+m	S.04	Hieronimus von Diskau zu Luers en Lunhun	G2	Brand./G
5c	id.	k-2.500+m	S.04	Johan Baptista Lencken	G2	Ansb./G
5d	id.	m	S.04	n.n.	G4	Dtsl./suite
5e	id.	m	S.04	n.n.	G4	Dtsl./suite
5f	id.	m	S.04	n.n.	G4	Dtsl./suite
5g	id.	m	S.04	n.n.	G4	Dtsl./suite
5h	id.	m	S.04	n.n.	G4	Dtsl./suite
5i	id.	m	S.04	n.n.	G4	Dtsl./suite
5j*	id.	k-2.000+m	S.04	Bernhard von den Hoevel	G2	Hes.-K./G

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
1604					
1		JdJ		OB.IV-48	516:0:0
2					
3		JCL	f. 462 (11 aug.)	RSG1604-462; OB.IV-65	603:9:0
4					
1605					
1				OB.IV-84	[300:0:0]
2a					
2b					
2c					
3a		JCL			+
3b		JCL		OB.IV-87	2.441:18:0
4		JCL	f. 860 (15 dec.)	RSG1605-860; OB.IV-107	2.202:0:0 [k]
5		JCL		OB.IV-109	1.383:10:0
1606					
1		HM	f. 114 (8 mrt.)	RSG1606-114; OB.IV-114	1.504:8:0
2		[Aerssens & Doubleth]		RGP13-615, nt. 3; OB.IV-115/134	1.750:17:0
3		HM	f. 359 (1 jul.)	RSG1606-359; OB.IV-127	1.010:12:0
4	verzoek				
1607					
1			(12 mei)		
1608					
1		MD	f. 255 (30 mei)	RSG1608-255; OB.IV-202	2.008:9:0
2a		HM	f. 428 (3 aug.)	RSG1608-427/429; OB.IV-207/214	2.715:18:0
2b		HM	id.	RSG1608-427/429; OB.IV-207/214	2.711:0:0
2c		MD/JM	id.	RSG1608-427/429; OB.IV-207/214	+
2d		MD/JM	id.	RSG1608-427/429; OB.IV-207/214	948:9:0
2e		[MD/JM]	id.	RSG1608-427/429; OB.IV-207/214	420:6:0
2f		[MD/JM]	id.	RSG1608-427/429; OB.IV-207/214	+
2g		[MD/JM]	id.	RSG1608-427/429; OB.IV-207/214	842:15:0
3		[Cracauw]		OB.IV-211	150:0:0
4	geboorte	HM	f. 591 (8 nov.)	RSG1608-591; OB.IV-212	1.001:2:0
5a		HM	f. 644 (1 dec.)	RSG1608-644/646; OB.IV-212/4	3.021:8:0 [k]
5b		HvdM of MD/ JM/GdJ	id.	RSG1608-644/646; OB.IV-212/4	3.009:12:0 [k]
5c		HM/GdJ	id.	RSG1608-645/646; OB.IV-212/3	2.500:0:0 [k]
5d		GdJ		RSG1608-646; OB.IV-212/3	
5e		GdJ		RSG1608-646; OB.IV-212/3	
5f		GdJ		RSG1608-646; OB.IV-212/3	
5g		GdJ		RSG1608-646; OB.IV-212/3	
5h		GdJ		RSG1608-646; OB.IV-212/3	
5i		GdJ		RSG1608-646; OB.IV-212/3	
5j		SAvR/GdJ	f. 644 (1 dec.)	RSG1608-644/646; OB.IV-212	1.999:10:0 [k]

nr	verlening	waarde	tr.p.	naam	cat.	functie
1609 [NA, SG, inv.nr. 3162]						
1a*		pr		Pierre Jeannin (1540-1622)	G2	Frk./A
1b*		pr		Elie de la Place, heer van Russy	G2	Frk./A
1c*		pr		Sir Richard Spencer	G2	Eng./A
1d*		pr		Sir Ralph Winwood (ca. 1563-1617)	G2	Eng./A
1e*		pr		Pignot	G4	Frk./suite
1f*		pr		Cormer	G4	Frk./suite
1g*		pr		Jeannin jr	G4	Frk./suite
1h*		pr		Catharine sr	G4	Frk./suite
1i*		pr		Catharine jr	G4	Frk./suite
1j*		pr		Charles de l'Aubepine (1580-1653), markies van Châteauneuf-sur-Cher	G4	Frk./suite
1k*		pr		De la Place jr	G4	Frk./suite
1l*		pr			G4	Frk./suite
1m*		pr		Franchimont	G4	Frk./S
1n*		pr		La Barrière	G4	Frk./suite
1o*		pr		Spencer jr	G4	Eng./suite
1p*		pr		Den cousyn vanden voorsz. heere Spensser	G4	Eng./suite
1q*		pr		Hottingam	G4	Eng./suite
1r*		pr		Pestelly	G4	Eng./suite
1s*		pr		Crauly	G4	Eng./suite
1t*		pr		Johan Dickenson	G4	Eng./S
1u*		pr		De Ringhem	G4	Eng./suite
2	f. 289 (11 jun.)	k-800		Bertram van Lutzenraedt tho Mehrem	B2	Hanau/G
3	f. 302 (13 jun.)	k-[1.200]		n.n.	B2	Z-NL./EDEL
4	f. 365 (1 jul.)	[k-600+m]		dr Jacob van Dijck (1567-1631)	B2	Zw./G
5a	f. 383 (20 jul.)	k-600+m	B.09	Matthias van Wachtendonck	G1	Brand./G
5b	id.	k-600+m	B.09	Ludwig Andreas Lemblein	G1	Palts-N./G
6	f. 435 (15 aug.)	k-600+m	B.09	Johan Zobel	B2	Hes./G
7	f. 460 (21 aug.)	k-1.500		Lodewijk Verreycken (1551/2-1621)	G1	Z-NL./A
8*	f. 507 (22 okt.)	k-600+m	B.09	Johan Rinck	G1	Kleve/G
9	f. 734 (2 dec.)	km-1.100	B.09	Karl Paul	G1	K.-Palts/G
10	f. 782 (31 dec.)	k-1.000+m		Paulus Helffrich	G1	K.-Saks./G
1610 [NA, SG, inv.nr. 3164]						
1a*	f. 7 (8 jan.)	k-2.000		Lodewijk Verreycken (1551/2-1621)	G2	Z-NL./A
1b*	id.	k-2.000		Jean Baptiste Maes	G2	Z-NL./A
1c*	id.	k-2.000		Balthasar de Robiano (ca. 1552-1618)	G2	Z-NL./A
1d	id.	k		Augustin de Gottignies	G4	Z-NL./suite
1e	id.	k		Liedekercke, Guillaume van	G4	Z-NL./suite
2a*	f. 193 (29 mei)	vas-ca. 2.500+m-102	B.09	Tommaso di Gasparo Contarini (1562-1614)	G1	Ven./G
2b	id.	m-102	B.09	chr. Emmery de Liere (ca. 1551-1618)	V3	GOUV Willemstad
2c*	id.	k-800+m-102	B.09	D'Estadt	G3	Ven./suite
2d	id.	m-[110]	B.09	n.n.	G3	Ven./suite
2e	id.	m-[110]	B.09	n.n.	G3	Ven./suite
2f	id.	m-[110]	B.09	n.n.	G3	Ven./suite
2g	id.	m-[110]	B.09	n.n.	G3	Ven./suite

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
1609					
1a			f. 361 (30 jun.)	Dot5-14; OB.IV-225	30.637:0:0
1b			id.	Dot5-14; OB.IV-225	30.612:0:0
1c			id.	Dot5-14; OB.IV-225	30.626:0:0
1d			id.	Dot5-14; OB.IV-225	30.391:0:0
1e			id.	Dot5-14; OB.IV-225	514:0:0
1f			id.	Dot5-14; OB.IV-225	1.390:0:0
1g			id.	Dot5-14; OB.IV-225	1.525:0:0
1h			id.	Dot5-14; OB.IV-225	810:0:0
1i			id.	Dot5-14; OB.IV-225	810:0:0
1j			id.	Dot5-14; OB.IV-225	3.007:0:0
1k			id.	Dot5-14; OB.IV-225	1.525:0:0
1l			id.	Dot5-14; OB.IV-225	514:0:0
1m			id.	Dot5-14; OB.IV-225	410:0:0
1n			id.	Dot5-14; OB.IV-225	308:0:0
1o			id.	Dot5-14; OB.IV-225	1.458:0:0
1p			id.	Dot5-14; OB.IV-225	1.220:0:0
1q			id.	Dot5-14; OB.IV-225	410:0:0
1r			id.	Dot5-14; OB.IV-225	308:0:0
1s			id.	Dot5-14; OB.IV-225	308:0:0
1t			id.	Dot5-14; OB.IV-225	514:0:0
1u			id.	Dot5-14; OB.IV-225	85:0:0
2	geboorte		f. 296 (12 jun.)	RSG1609-295	803:1:0
3	presenten		f. 308 (16 jun.)	RSG1609-308	1.207:10:0
4	feliciteit	[Volbergen]			
5a		AC	f. 389 (20 jul.)	RSG1609-389; OB.IV-227	+
5b		AC	id.	RSG1609-389; OB.IV-227	1.262:10:0 [k]
6	feliciteit	JGO	f. 447 (18 aug.)	OB.IV-237	+
7		JGO		OB.IV-237	2.193:0:0 [k]
8		HM	f. 646 (29 okt.)	RSG1609-646; OB.IV-233	624:5:6 [k]
9		HM	f. 735 (4 dec.)	RSG1609-735; OB.IV-236	1.017:17:8 [k]
10		HM	f. 3 (4 jan.)	RSG1610-3; OB.IV-239	1.020:17:8
1610					
1a		HvdM of SAVR	f. 13 (13 jan.)	RSG1610-8/13; OB.IV-266/7	+ 78:10 [f]
1b		HvdM of SAVR	id.	RSG1610-8/13; OB.IV-266/7	+ 78:10 [f]
1c		PJvS	id.	RSG1610-8/13; OB.IV-266/7	+ 80:19 [f]
1d			f. 7 (8 jan.)	RSG1610-8; OB.IV-266/7	+
1e			id.	RSG1610-8; OB.IV-266/7	6.017:1:6
2a				OB.IV-266	2.597:18:0
2b		GdJ		OB.IV-266	102:0:0
2c		GdJ		OB.IV-266	890:2:6
2d		GdJ	(jun.)		+
2e		GdJ	(jun.)		+
2f		GdJ	(jun.)		+
2g		GdJ	(jun.)		+

nr	verlening	waarde	tr.p.	naam	cat.	functie
2h	id.	m-[110]	B.09	n.n.	G ₃	Ven./suite
2i	id.	m-[110]	B.09	n.n.	G ₃	Ven./suite
2j	id.	m-[110]	B.09	n.n.	G ₃	Ven./suite
2k	id.	m-[110]	B.09	n.n.	G ₃	Ven./suite
2l	id.	m-[110]	B.09	n.n.	G ₃	Ven./suite
2m	id.	m-[110]	B.09	n.n.	G ₃	Ven./suite
2n	id.	m-[110]	B.09	n.n.	G ₃	Ven./suite
2o	id.	m-[110]	B.09	n.n.	G ₃	Ven./suite
3*	f. 232 (24 jun.)	k[m]-1.500	B.09	Hippolythus von Colli	G ₁	K.-Palts/G
4*	f. 348 (25 sept.)	k-900+m100	B.09	Johan Skytte (1577-1645)	G ₁	Zw./EA
5	f. 357 (6 okt.)	km-1.200		Edward Cecil (1572-1638), baron Cecil van Putney, burggraaf Wimbledon	R	KOL
6*		km		Jean de Thumérie (1549-1622), heer van Boissise	G ₁	Frk./G
7a	f. 439 (27 dec.)	k[m]-1.600		Ahmed ben Abdallah U-Merouni	G ₁	Mar./A
7b	id.	k-600+m		Samuel Pallache (ca. 1550-1616)	G ₁	Mar./Ag
7c*	id.	m		Mozes Pallache	G ₃	Mar./suite
8a	f. 443 (30 dec.)	k-1.400+m		Gustaaf Erichsson ridder Stenbock (1575-1629)	G ₁	Zw./A
8b	id.	k-1.100+m		Olof Stråle	G ₁	Zw./A
8c	id.	k-900+m		dr Jacob van Dijck (1567-1631)	G ₁	Zw./A
1611 [NA, SG, inv.nr. 3166]						
1a	f. 253 (21 sept.)	k-300+m	G.10	Johan van Wittenhorst, heer van Sonsfelt	G ₂	Kleve/G
1b	id.	k-300+m	G.10	dr. Christoffel Sticke (ca. 1578-na 1620)	G ₂	Brand./G
1c*	id.	k-300+m	G.10	Marcel Diettrich	G ₂	Palts-N./G
1612 [NA, SG, inv.nr. 37]						
1	f. 42 (11 jan.)	k-600		dr. Christoffel Sticke (ca. 1578-na 1620)	G ₁	Brand./G
2*	f. 252 (27 mrt.)	k-200+m	B.09	Parenteur	B ₂	raad
3a	f. 737 (23 okt.)	k-2.000		Johan Albert (1563-1623), graaf van Solms-Braunfels	G ₁	K.-Palts/G
3b	id.	k-1.200		Volrad von Plesse (1560-1631)	G ₁	K.-Palts/G
3c	id.	k-1.200		Hans Mainhard von Schomberg (1582-1616)	G ₁	K.-Palts/G
4a	f. 841 (1 dec.)	+		Johan Wilhelm Ketteler (overl. 1629/1630), baron van Monschau	G ₁	Brand./G
4b	id.	km-2.400		dr. Christoffel Sticke (ca. 1578-na 1620)	G ₁	Brand./G
1613 [NA, SG, inv.nr. 3170]						
1*	f. 198 (6 apr.)	k-1.000		dr Jacob van Dijck (1567-1631)	G ₁	Zw./A
2	f. 260 (11 mei)	k-1.000+m		Gerard Reynst (ca. 1562-1615)	V ₃	GOUV-GEN Indië
3	f. 267 (15 mei)	k-1.000+m		Petrus Dathenus	G ₂	K.-Palts/G
4a	f. 341 (22 jun.)	k-100kr+m-100		n.n.	G ₃	Frk./suite
4b	id.	k-100kr+m-100		n.n.	G ₃	Frk./suite
5	f. 424 (8 aug.)	k-1.500+m		dr. Henricus Martinius	G ₁	Eng./G
6	f. 441 (14 aug.)	k-600+m		Ahmed el Guezouli	G ₁	Mar./G
7	f. 460 (30 aug.)	km-4.000		Sir Ralph Winwood (ca. 1563-1617)	G ₁	Eng./A
1614 [NA, SG, inv.nr. 3172]						
1	f. 70 (5 febr.)	k-1.000		Hans Mainhard von Schomberg (1582-1616)	B ₂	K.-Palts/kol
2*	f. 93 (11 febr.)	m-100		Thiman Barentsz. van Ems	V ₃	C
3*	f. 365 (22 mei)	m-100		Balthasar de Moucheron	V ₃	

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
2h		GdJ	(jun.)		+
2i		GdJ	(jun.)		+
2j		GdJ	(jun.)		+
2k		GdJ	(jun.)		+
2l		GdJ	(jun.)		+
2m		GdJ	(jun.)		+
2n		GdJ	(jun.)		+
2o		GdJ	(jun.)	OB.IV-266	1.314:17:0
3				OB.IV-266	1.421:10:0
4		GdJ	f. 349 (27 sept.)	RSG1610-349; OB.IV-268	1.005:0:0
5		GdA	f. 359 (7 okt.)	RSG1610-359; OB.IV-260	1.204:0:0
6				OB.IV-268	1.104:2:0
7a		JGO	f. 439 (29 dec.)		
7b		JGO	id.		+
7c			id.	RSG1610-439; OB.IV-270	2.403:12:0
8a		JGO/HM	f. 6 (5 jan.)		+
8b		JGO/HM	id.		+
8c		JGO/HM	id.	OB.IV-270	3.869:18:0
1611					
1a		HM	f. 256 (22 sept.)	RSG1611-256; OB.IV-282	+
1b		HM	id.	RSG1611-256; OB.IV-282	+
1c		HM	id.	RSG1611-256; OB.IV-282	1.243:4:0
1612					
1		JGO	f. 50 (14 jan.)	RSG1612-50; OB.IV-290	601:16:0
2	dankzegging			OB.IV-302	[317:15:0]
3a		JGO	f. 752 (27 okt.)		+
3b		JGO	id.		+
3c		JGO	id.	RSG1612-752; OB.IV-308	4.408:4:0
4a		JGO	f. 880 (22 dec.)		+
4b		JGO	id.	RSG1612-880	2.410:6:0
1613					
1					
2					
3			f. 269 (17 mei)		
4a			f. 341 (24 jun.)		+
4b			id.		4.336:5:0
5			f. 442 (16 aug.)		
6			id.		
7			f. 462 (31 aug.)	RSG1613-462	4.003:0:0
1614					
1	geboorte			Aitz	1.001:13:0
2	bevr. gevangenen			OB.IV-345	[100:0:0]
3	begeleiding Russische gezanten			OB.IV-356	[100:0:0]

nr	verlening	waarde	tr.p.	naam	cat.	functie
4a	f. 366 (22 mei)	+		Stephan Michaelowitsj Oussakin	G1	Rus./G
4b	id.	k-3.000		Simon Sabaroetskoff	G1	Rus./G
5	f. 853 (10 dec.)	k[m]-4.000		Eustache de Refuge (1564-1617)	G1	Frk./EA
6	f. 863 (13 dec.)	m	B.09	n.n.	G3	Frk./suite
7a*	f. 885 (20 dec.)	k-2.400		Johan Albert (1563-1623), graaf van Solms-Braunfels	G2	Prot. Unie/G
7b*	id.	k-1.800		Benjamin Buwingkhausen van Wolmerode	G2	Prot. Unie/G
1615 [NA, SG, inv.nr. 3174]						
+1*		k-2.000		Jan II (1561-1623), graaf van Nassau-Siegen	G1	Sav./G
2*	f. 74 (14 febr.)	[k]-1.500		dr. Jacob van Dijck (1567-1631)	G2	Zw./G
3	f. 296 (20 mei)	km-1.200		Sir Robert Anstruther	G1	in Den./G
4*	f. 318 (2 jun.)	km-600		Biondi	G3	Eng./suite
5*	f. 330 (8 jun.)	k-600+m		Emanuel Filibert Goveano	G1	Sav./G
6*	f. 370 (11 jul.)	k-1.000		Alexander (1573-1627), hertog van Sleeswijk-Holstein	R	
7*	f. 506 (21 aug.)	km-600		Gian Giacomo Belegnio	V3	dragoman
8a	f. 525 (1 sept.)	m-100		n.n.	G3	Eng./suite
8b	id.	m-100		n.n.	G3	Eng./suite
9	f. 520 (28 aug.)	m-100		Cornelis Jansz	V1	KAP
10*	f. 555 (12 sept.)	k-100kr+m-100		Efraim Abensanchio	R	dragoman
11	f. 569 (20 sept.)	km-3.000		Benjamin Aubéry (1566-1636), heer van le Maurier	G1	Frk./OA
1616 [NA, SG, inv.nr. 3175]						
1*	f. 12 (8 jan.)	km-700		Thomas Rodenburg	V3	C. Guinese Comp.
2	f. 130 (4 mrt.)	m-100		Carel Carelsz. van Cracauw (overl. 1646)	V3	
3	f. (19 apr.)	m-100	B.09	Giovanni Battista Lionello (1588-1622)	G1	in Eng/G
4a	f. 287 (7 mei)			Johan Gawrilowits Conderoff	G1	Rus./A
4b	id.			Michael Neweroff	G3	Rus./suite
4c	id.			n.n.	G3	Rus./suite
4d	id.			n.n.	G3	Rus./suite
4e	id.			n.n.	G3	Rus./suite
5	f. 311 (12 mei)	km-500		Philipp Streiff von Lauenstein	B2	Palts-Zw./G
6	f. 327 (15 mei)	k-300+m		Wilhelm von Goltstein	B2	Brand./G
7	f. 330 (17 mei)	m		Isaac Massa (1586-1643)	G1	
8a	f. 394 (7 jun.)	k-3.000+m	B.09	Sir Horace Vere (1565-1635)	V3	GOUV Den Briel
8b	id.	k-3.000+m	B.09	Sir Robert Sidney (1563-1626), graaf van Leicester	V3	GOUV Vlissingen
8c	id.	k-1.500+m	B.09	Sir John Throckmorton	V3	LT-GOUV Vlissingen
8d	id.	k-1.500+m	B.09	Edward Conway (1564-1631), burggraaf Conway	V3	LT-GOUV Den Briel
9a*	f. 422 (12 jun.)	k-400+m-100		dr. Johan Domann (overl. 1618)	G2	Hanze [M.]/G
9b*	id.	k-200+m-100		dr. Martinus Nordanus (overl. 1620)	G2	Hanze [L.]/G
9c*	id.	k-200+m-100		Dietrich Hoyer (1568-1625)	G2	Hanze [B.]/G
9d*	id.	k-200+m-100		dr. Gerlach Buxtorff (overl. 1628)	G2	Hanze [B.]/G
9e*	id.	k-200+m-100		Heinrich von Cappeln	G2	Hanze [B.]/G
9f*	id.	k-200+m-100		Johann Wetken	G2	Hanze [H.]/G
9g*	id.	k-200+m-100		Vincenz Moller	G2	Hanze [H.]/G
9h*	id.	k-200+m-100		Henning Haverland	G2	Bruns. [stad]/G

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
4a				Aitz	+
4b				Aitz	3.481:3:0
5			f. 870 (18 dec.)	RSG1614-870; OB.IV-375	4.103:18:0
6					
7a			f. 9 (8 jan.)		+
7b			id.	RSG1615-9; OB.V-2	[4.203:4:0]
1615					
1			f. 115 (10 mrt.)	RSG1615-115; OB.V-6	+
2			f. 81/115 (19 febr. /10 mrt.)	Aitz; RSG1615-115; OB.V-6	[3.563:13]
3			f. 297 (21 mei)		
4					
5				niet	704:0:0
6			f. 373 (14 jul.)		
7			f. 506 (21 aug.)	RSG1615-506; OB.V-19	[602:0:0]
8a			(1 of 5 sept.)	niet	+
8b			id.		286:0:0
9	verovering schip			OB.V-20	102:0:0
10					
11					
1616					
1			f. 37 (21 jan.)	RSG1616-37; OB.V-28	[703:12:6]
2					
3					
4a					
4b					
4c					
4d					
4e					
5	geboorte		f. 314 (13 mei)	RSG1616-314	502:0:0
6	geboorte		f. 330 (17 mei)		
7	begeleiding Russische gezanten				
8a					+
8b					+
8c					+
8d				OB.V-42	6.648:8:0
9a		HG	f. 482 (5 jul.)		+
9b		HG	id.		+
9c		HG	id.		+
9d		HG	id.		+
9e		HG	id.		+
9f		HG	id.		+
9g		HG	id.		+
9h		HG	id.		+

nr	verlening	waarde	tr.p.	naam	cat.	functie
9i*	id.	k-200+m-100		Johann Olemann	G2	Bruns. [stad]/G
9j*	id.	k-200+m-100		n.n.	G2	Hanze
10	f. 452 (21 jun.)	k-600+m		n.n.	B2	Berg/EDEL
11	f. 793 (5 nov.)	k-300+m		dr. Melchior von Insula	G1	Bas./G
1617 [NA, SG, inv.nr. 3176]						
1	f. 153 (16 mei)	[km]-4.000		Odet de la Noue (1565-1618), heer van T�eligny	G1	Frk./EA
2		[m]		n.n.	G3	Frk./suite
3	f. 155 (20 mei)	k[m]-1.000		n.n.	G3	Frk./suite
4	f. 187 (19 jun.)	k-3.000		Benjamin Aub�ery (1566-1636), heer van le Maurier	G1	Frk./A
5	f. 222 (24 jul.)	k-1.000+m-100		Guillet de Monthou	G1	Sav./EA
6*		k		n.n.	B2	Brand./EDEL
7a*	f. 333 (7 dec.)	k-300+m100		Sebastian von Kottenitz	G1	Hes.-K./G
7b*	id.	k-300+m100		Johan Zobel	G1	Hes.-K./G
1618 [NA, SG, inv.nr. 3177]						
1*	f. 41 (3 febr.)	k-2.000+m		Johan Skytte (1577-1645)	G1	Zw./EA
2	f. 128 (13 apr.)	m-100		George Hans Publis	G1	Anh./G
3	f. 182 (1 jun.)	k-300		Isa�c Massa (1586-1643)	V3	C. Moskou
4*	f. 187 (5 jun.)	k[m]-3.000		Dudley Carleton (1574-1632), burggraaf Dorchester	G1	Eng./OA
5a*	f. 201 (19 jun.)	k[m]-1.500		Ivan Bernaloffsky	G1	Rus./A
5b	id.	k-100dls		n.n.	G3	Rus./suite
5c	id.	k-100dls		n.n.	G3	Rus./suite
6a*	f. 304 (31 aug.)	k-4.000		Jean de Thum�erie (1549-1622), heer van Boissise	G1	Frk./EA
6b	id.	k-500+m100		n.n.	G3	Frk./suite
6c	id.	k-500+m100		n.n.	G3	Frk./suite
6d	id.	m-100		n.n.	G3	Frk./suite
7	f. 383 (25 okt.)	m		Johan Braun	G1	Hanze [L.]/S
1619 [NA, SG, inv.nr. 3178]						
1*	f. 257 (10 mei)	k-400		Joris van Spilbergen (1568-1620)	R	ADM
2	f. 260 (14 mei)	m	S.19	Dudley Carleton (1574-1632), burggraaf Dorchester	G1	Eng./OA
3	f. 358 (29 jun.)	m	S.19	Johannes Bogerman (1576-1637)	V3	voorzitter Synode van Dordrecht
4	f. 391 (12 jul.)	k-200ords		n.n.	V2	
5	f. 480 (27 aug.)	k-700		Sir Charles Morgan (ca. 1575-1642)	V2	LT-KOL
6	f. 643 (18 nov.)	m-100		Johann Eberhard, heer te Eltz (1594-1655)	B2	Palts-Zw./G
7	f. 644 (19 nov.)	m	S.19	Pierre du Moulin	R	predikant Parijs
8*	f. 689 (17 dec.)	k-500+m100	B.09	Cristoforo Suriano (geb. ca. 1580)	G1	Ven./G
1620 [NA, SG, inv.nr. 3179]						
1a*	f. 8 (6 jan.)	k-500		Fran�ois Neuterssen	G3	Eng./suite
1b	id.	m-152:16:0		John Donne	G3	Eng./suite
2	f. 44 (6 febr.)	k-400+m	B.09	Franciscus Rosellus	B2	Boh./G
3	f. 111 (1 apr.)	m-100dls	S.19	Marcus Anthonius de Dominis	R	bisschop Split
4	f. 167 (14 mei)	k-800		dr Jacob van Dijck (1567-1631)	G1	Zw./A
5a*	f. 324 (6 okt.)	km-2.750	V.20	Girolamo Trevisano	G2	Ven./EA
5b*	id.	km-1.325	V.20	Cristoforo Suriano (geb. ca. 1580)	G2	Ven./G
5c*	id.	km-800	V.20	Padovino	G4	Ven./suite

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
9i		HG	id.		+
9j		HG	id.	OB.V-60	2.333:6:0
10	brief				
11				OB.V-60	409:2:0
1617					
1			f. 177 (8 jun.)		+
2			id.		+
3			id.	RSG1617-211; OB.V-68	5.180:6:6
4			f. 189 (21 jun.)	RSG1617-189/199; OB.V-67	3.002:10:6
5				OB.V-79	1.107:14:0
6	geboorte			OB.V-79	301:13:0
7a			f. 347 (29 dec.)	OB.V-77	+
7b			id.	OB.V-77	813:11:0
1618					
1		[JohD]	f. 42 (5 febr.)	RSG1618-42/55; OB.V-80	2.104:3:6
2		[JohD]	f. 195 (15 jun.)	RSG1618-195; OB.V-88	102:0:0
3		[Massa]		OB.V-87	300:0:0
4		[JohD]	f. 190 (6 jun.)	RSG1618-190/196; OB.V-88	3.010:13:0
5a		[JohD]	f. 202 (20 jun.)		+
5b		[JohD]	id.		+
5c		[JohD]	id.	RSG1618-202/241; OB.V-89	1.796:11:0
6a			f. 314 (5 sept.)		
6b			id.		
6c			id.		
6d			id.		
7					
1619					
1				OB.V-111	400:0:0
2		WvB	f. 403 (18 jul.)		+
3		WvB	id.	RSG1619-403; cf. OB.V-119	357:10:0
4					
5		[JohD]		OB.V-155	728:0:0
6	geboorte	[JohD]		OB.V-145	102:0:0
7					
8			f. 691 (18 dec.)	RSG1619-691	603:0:0
1620					
1a			f. 691 (18 dec.)	OB.V-144	501:0:0
1b				OB.V-144	152:0:0
2	geboorte		f. 72 (27 febr.)	OB.V-147	503:0:0
3					
4			f. 191 (5 jun.)		
5a			f. 340 (23 okt)	RSG1620-340	2.750:0:0 [k]
5b			id.	RSG1620-340	1.371:2:0 [k]
5c			id.	RSG1620-340	816:0:0 [k]

nr	verlening	waarde	tr.p.	naam	cat.	functie
5d*	id.	m-60	V.20	n.n.	G4	Ven./suite
5e*	id.	m-60	V.20	n.n.	G4	Ven./suite
5f*	id.	m-60	V.20	n.n.	G4	Ven./suite
5g*	id.	m-60	V.20	n.n.	G4	Ven./suite
5h*	id.	m-60	V.20	n.n.	G4	Ven./suite
5i*	id.	m-60	V.20	n.n.	G4	Ven./suite
5j*	id.	m-60	V.20	n.n.	G4	Ven./suite
5k*	id.	m-60	V.20	n.n.	G4	Ven./suite
5l*	id.	m-60	V.20	n.n.	G4	Ven./suite
5m*	id.	m-60	V.20	n.n.	G4	Ven./suite
6	f. 353 (3 nov.)	m		Johann Eberhard, heer te Eltz (1594-1655)	G1	Palts-Zw./G
7	f. 362 (10 nov.)	m-100		Jobst Hooge	G1	Den./G
8	f. 416 (22 dec.)	k-1.000		Anna Catharina (1590-1622), gravin van Nassau-Wiesbaden-Idstein	R	
1621 [NA, SG, inv.nr. 3180]						
1	f. 53 (16 febr.)	k-400		Willem van der Reydt, gezegd Bruchem	V3	drost Bergen o. Zoom
2	f. 62 (25 febr.)	k-400+m100		Sir Robert Anstruther	G1	in Den./G
3	f. 219 (15 mei)	k-2.500		Jakob Jakobsen Ulfeldt (1567-1630)	G2	Den./A
4*		k-1.200		Petrus Zeronski (overl. 1633)	G1	Pol./G
5	f. 423 (31 aug.)	k-800		Adam, graaf zu Schwarzenberg (1583-1641)	G1	Brand./G
6	f. 505 (21 okt.)	m		Petrus Falckius	G1	Zw./G
1622 [NA, SG, inv.nr. 3181]						
1	f. 102 (11 mrt.)	m-100		Statz van Münchhausen	G1	Schaumb.-Pinn./G
2		k		Adam, graaf zu Schwarzenberg (1583-1641)	G2	Brand./G
3	f. 204 (14 mei)	k-2.400+m	V.20	Pierre Raimond de Vurigne, heer van Roquelaure	V3	KOL
4	f. 250 (6 jun.)	m-100		Martin Stützing	B2	Brand./S
5a	f. 274 (21 jun.)	m-100		Veit Ferenz	G1	Mansveld/G
5b	id.	m-100		Johan Dolbier	V3	koopman Straatsburg
6*	f. 352 (4 aug.)	km-2.000	B.09	Benjamin Aubéry (1566-1636), heer van le Maurier	G1	Frk./A
7	f. 388 (23 aug.)	m-300		Joachim van Golstein	G1	Mansveld/G
1623 [NA, SG, inv.nr. 3182]						
1	f. 241 (26 jun.)	m-100		Hendrik Oom Kees	V2	KAP
2	f. 289 (29 jul.)	k-1.500+m	V.20	Cristoforo Suriano (geb. ca. 1580)	G1	Ven./R
1624 [NA, SG, inv.nr. 3183; sr: inv.nr. 4562]						
1*	f. 140 (29 mrt.)	g-1.200		Erenfried von Berbisdorf	G1	Trans./G
2	f. 164 (10 apr.)	m-100		n.n.	G3	Frk./suite
3a	f. 338 (29 jun.)	k[m]- 3.000/3.200		Marc Antonio Morosini	G1	Ven./A
3b*	id.	k-100+m		n.n.	G3	Ven./suite
4	f. 358 (9 jul.)	k-600		Sir Robert Anstruther	G1	Eng./EA
5	f. 388 (24 jul.)	m-100	B.09	heer van Châteauneuf	B2	Frk./EDEL
6	f. 551 (30 sept.)	km-450		n.n.	B2	Frk./EDEL
7a	f. 604 (23 okt.)	k[m]- 1.000/1.100		Adam, graaf zu Schwarzenberg (1583-1641)	G1	Brand./G
7b	id.	k[m]-400/550		dr. Wijnant Heimbach	G1	Brand./G
8	f. 610 (25 okt.)	m		Lambrecht Hendricxsz. (1550-1625)	V1	KAP
9	f. 682 (25 nov.)	k[m]-600		Youssef Biscaino	G1	Mar./EA

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
5d			f. 328 (13 okt)	RSG1620-328	
5e			id.	RSG1620-328	
5f			id.	RSG1620-328	
5g			id.	RSG1620-328	
5h			id.	RSG1620-328	
5i			id.	RSG1620-328	
5j			id.	RSG1620-328	
5k			id.	RSG1620-328	
5l			id.	RSG1620-328	
5m			id.	RSG1620-328	
6					
7					
8					
1621					
1			f. 55 (19 febr.)	RSG1621-55	400:10:00
2					
3					
4					
5					
6		[JohD]		OB.V-199	102:0:00
1622					
1		[JohD]		OB.V-211	100:0:00
2		HM	f. 130 (29 mrt.)	RSG1622-130; OB.V-210	1.000:9:00
3		HM	f. 226 (27 mei)	RSG1622-226; OB.V-213	2.394:17:00
4	traktaat	[JohD]		OB.V-216	102:0:00
5a		[JohD]			+
5b		[JohD]		OB.V-216	206:16:00
6		[JohD]		OB.V-219	2.100:0:00
7		[JohD]		OB.V-220	300:0:00
1623					
1		[JohD]	f. 243 (27 jun.)	RSG1623-243; OB.V-240	102:0:00
2		[JohD]	f. 292 (31 jul.)	RSG1623-289/92/348; OB.V-244	1.500:6:6 [k]
1624					
1		[JohD]	f. 166 (11 apr.)	RSG1624-166; OB.V-260	1.204:0:00
2		[JohD]	id.	RSG1624-166; OB.V-260	102:0:00
3a		[JohD]	f. 354 (6 jul.)	RSG1624-354	3.179:14:6
3b		[JohD]	id.	RSG1624-354	398:17:3
4		[JohD]	f. 363 (11 jul.)	RSG1624-363	632:6:00
5	geboorte				
6	traktaat	[JohD]	f. 558 (3 okt.)	RSG1624-558	451:13:6
7a		[JohD]	f. 621 (28 okt.)	RSG1624-621	1.061:18:00
7b		[JohD]	id.	RSG1624-621	458:6:00
8					104:18:00
9		HM	f. 695 (30 nov.)	RSG1624-695	605:18:6

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
10	f. 709 (9 dec.)	k[m]-450	n.n.	B2	EDEL
11*	f. 716 (12 dec.)	k-200+m-60	Joseph Pallache (ca. 1570-1657)	G1	Mar./Ag
12	f. 83 (sr-27 dec.)	k-450+m-100	Daniel de Bellujon, baron van Coppet	G2	Lesdiguières/G
1625 [NA, SG, inv.nr. 3184]					
1	f. 3 (3 jan.)	m-100	Johannes de Laet (1581-1649)	R	bewindhebber WIC
2	f. 24 (17 jan.)	k-300+m100	Jacob Willekens (1564-1649)	V1	ADM
3	f. 78 (21 febr.)	m-100dls	Thomas Pacque	V2	LT
4	f. 129 (3 apr.)	k-600	Sir Robert Anstruther	G1	Eng./EA
5	f. 143 (14 apr.)	k[m]-300	Louis Le Roux, heer van Infreville	B2	C.GEN Franse marine
6	f. 164 (27 apr.)	km-400	Sir William Saint Leger (1586-1642)	R	KAP
7	f. 243 (19 jun.)	m-100	Cornelis Aerssens (1545-1627), heer van Spijk	V3	griffier St.-Generaal
8*	f. 318 (9 aug.)	k-1.000+m-100	Sir Albertus Morton	G1	Eng./A
9*	f. 318 (9 aug.)	k-200+m-100	Piet Pietersz. Heyn (1577-1629)	V1	VC-ADM
10*	f. 346 (31 aug.)	k-400+m100	Franz Spiering zu Rüschenbroeck	G1	Palts-N./G
11	f. 393 (7 okt.)	k-600+m100	Jakob Jakobsen Ulfeldt (1567-1630)	G1	Den./EA
12	f. 403 (14 okt.)	k-600+m100	Gabriel Gustafsson, vrijheer Oxenstierna (1587-1640)	G1	in Eng/A
13a	f. 484 (14 dec.)	k-1.500	Dudley Carleton (1574-1632), burggraaf Dorchester	G2	Eng./OA
13b	id.	k-1.500	Jakob Jakobsen Ulfeldt (1567-1630)	G2	Den./EA
13c	id.	k-1.500	Christian Thomesen Sehested til Tømmerup	G2	Den./EA
1626 [NA, SG, inv.nr. 3185]					
1	f. 51 (11 febr.)	km-200	Arent Quartelaar	B1	S
2	f. 222 (20 jun.)	km-600	Dirck Gerritsz. Verburch	V1	KAP
3a	f. 223 (21 jun.)	km-3.179:14	Alvise di Tommaso Contarini (1597-1651)	G1	Ven./A
3b	id.	km-ca. 400	Gerolamo Agostini	G3	Ven./suite
4	f. 290 (29 jul.)	k-600	Jacques des Champs (overl. 1640)	V3	stalmeester Frederik Hendrik
5	f. 378 (19 sept.)	km-3.500	Musa Beg	G1	Perz./A
6a	f. 409 (10 okt.)	k[m]-2.000	Giorgio Giorgi (geb. 1582)	G1	Ven./A
6b	id.	k-200	n.n.	G3	Ven./suite
1627 [NA, SG, inv.nr. 3186]					
1	f. 35 (25 jan.)	k[m]-600	Cristoforo Suriano (geb. ca. 1580)	G1	Ven./S
2	f. 60 (9 febr.)	k[m]-600	Matthias Quadt von Wickerath	G2	Trans./G
3	f. 142 (8 apr.)	k-300	Gregorius Kammerman	G1	Danz./S
4	f. 173 (30 apr.)	k-400	Jean Fouilliau	V2	KAP
5	f. 254 (17 jun.)	k-400	dr. Sigismund Buchner	G1	Den./G
6	f. 468 (5 nov.)	k-600+m100	Piet Pietersz. Heyn (1577-1629)	V1	ADM
1628 [NA, SG, inv.nr. 3187]					
1	f. 141 (24 mrt.)	k-500	Wolff Mislich (overl. 1636)	V2	KAP
2	f. 167 (10 apr.)	m-100	Cornelis van Oyen	V1	KAP
3a*	f. 191 (28 apr.)	k-3.000	Dudley Carleton (1574-1632), burggraaf Dorchester	G1	Eng./OA
3b*	id.	m-100	n.n.	G3	Eng./suite
4*	f. 216 (13 mei)	k-3.000	Charles Faye (overl. 1636), heer van Espesses	G1	Frk./A
5*	f. 218 (15 mei)	k-1.500	James Hay, graaf van Carlisle	G1	Eng./A

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
10	wisselbrief		f. 711 (10 dec.)	RSG1624-711	450:11:6
11			f. 717 (13 dec.)	RSG1624-717	208:9:0 [k]
12			f. 88 (28 dec.)	sr-RSG1615/34-88	551:0:0
1625					
1					
2			f. 30 (21 jan.)	RSG1625-30	407:8:6
3			f. 81 (22 febr.)	RSG1625-81	164:0:0
4					
5	brief		f. 146 (15 apr.)	RSG1625-146	269:15:0
6			f. 164 (27 apr.)	RSG1625-164	406:1:0
7					
8		[JohD]	f. 319 (11 aug.)	RSG1625-319; OB.V-279	1.108:19:0
9		[JohD]	id.	RSG1625-319; OB.V-279	307:5:0
10		[JohD]	f. 352 (2 sept.)	RSG1625-352; OB.V-280	496:17:0
11		[JohD]		OB.V-280	705:4:6
12		[JohD]	f. 404 (15 okt.)	RSG1625-404; OB.V-280	712:10:0
13a					
13b			f. 484 (15 dec.)	RSG1625-484	1.501:6:0
13c			id.	RSG1625-484	1.500:6:0
1626					
1	brief				
2	gevecht		f. 225 (23 jun.)	RSG1626-225	600:8:0
3a			f. 230 (25 jun.)	RSG1626-230	3.183:2:0
3b			id.	RSG1626-230	389:14:0
4		HM	f. 490 (1 dec.)	RSG1626-49; OB.V-300	600:14:0
5		HM	f. 387 (26 sept.)	RSG1626-387	3.500:0:0
6a		HM	f. 425 (21 okt.)	RSG1626-425; OB.V-296	2.002:18:0
6b		HM	id.	RSG1626-425; OB.V-296	210:6:0
1627					
1		HM	f. 49 (1 febr.)	RSG1627-49; OB.V-306	605:1:0
2		HM	f. 61 (11 febr.)	RSG1627-61; OB.V-307	607:19:0
3		HM	f. 144 (9 apr.)	RSG1627-144; OB.V-311	302:5:6
4	trouwe dienst	[Fouilliau]		OB.V-312	400:0:0
5					
6	slag Allerheiligenbaai	HM	f. 471 (6 nov.)	RSG1627-471; OB.V-320	705:3:6
1628					
1	goede diensten	HM	f. 144 (25 mrt.)	RSG1628-144; OB.V-327	502:3:6
2	gevecht				
3a		HM	f. 196 (1 mei)	RSG1628-196; OB.V-337	3.390:3:0
3b		HM			
4		HM	f. 222 (16 mei)	RSG1628-222; OB.V-329/37	3.392:19:8
5		HM	(24 mei)	OB.V-329	55:8:0 [f]

nr	verlening	waarde	tr.p.	naam	cat.	functie
6	f. 314 (19 jul.)	m-104		Morisset	G ₃	Frk./suite
7	f. 401 (27 jul.)	k-800		Palle Rosenkrantz	G ₁	in Eng/G
8	f. 446 (17 aug.)	m-104		Jan van den Bosch	V ₂	KAP, ingenieur
9*	f. 523 (15 sept.)	m-104		Nicolaas Gau	V ₁	KAP
10	f. 596 (13 okt.)	m-100dls		Pieter Adriaensz. Ita	V ₁	ADM
11	f. 650 (4 nov.)	k-600		Frederik Günther (1581-1655)	G ₁	Den./S
12	f. 679 (16 nov.)	km-250		Salomon Willemsz.	B ₃	KAP
1629 [NA, SG, inv.nr. 3188]						
1a*	f. 29 (15 jan.)	km-1.500	Z.28	Piet Pietersz. Heyn (1577-1629)	V ₁	GEN
1b*	id.	km-750	Z.28	Hendrick Cornelisz. Lonck (1568-1634)	V ₁	ADM
2*	f. 83 (7 febr.)	k-400		Joost Banckert (ca. 1597-1647)	V ₁	VC-ADM
3	f. 137 (7 mrt.)	m		Wolff Mislich jr.	V ₂	LT
4a*	f. 337 (7 jun.)	k-84 once	V.20	Giovanni Soranzo (1600-1655)	G ₁	Ven./A
4b*	id.	k-11 once		n.n.	G ₃	Ven./suite
5*	f. 394 (7 jul.)	k-600		Johannes Schultetus	G ₁	Den./R
6*	f. 427 (26 jul.)	k-600		Sir Thomas Roe (ca. 1581-1644)	G ₁	in Turk/G
7*	f. 439 (2 aug.)	k-800		Adam, graaf zu Schwarzenberg (1583-1641)	G ₁	Brand./G
8a*	f. 500 (31 aug.)	m-100		Pieter Muller	V ₂	
8b*	id.	m-100		Dirck Muller	V ₂	
8c*	id.	m-100		Jan Rolaer	V ₂	
1630 [NA, SG, inv.nr. 3189]						
1a	f. 17 (9 jan.)	m		Jan van den Bosch	V ₂	KAP, ingenieur
1b	id.	m		Thomas Humfrey	V ₂	controleur
2a	f. 113 (9 mrt.)	m-3 once		Mathijs van Voort	V ₂	ingenieur
2b	id.	m-3 once		Jacob Slyp	V ₂	ingenieur
3	f. 120 (12 mrt.)	m-120		Maarten Harpertsz. Tromp (1598-1653)	V ₁	KAP
4	f. 140 (26 mrt.)	m-100dls		Anthony Tindel	V ₂	LT
5	f. 148 (30 mrt.)	m-[3:0:24]		David Portius	V ₂	ingenieur
6*	f. 179 (19 apr.)	km-1.700		Otto van Gendt (1578-1640), heer van Dyden	V ₂	COM Emmerik
7	f. 197 (30 apr.)	m-114		Theodorus Niels	V ₂	
8	f. (ca. 15 mei)	m-100dls		Wolff Mislich jr.	V ₂	LT
9	f. 230 (18 mei)	m-114		Jacob Schouten	V ₂	
10	f. 297 (29 jun.)	m-150	S.19	Gillis van Exel	R	goudsmit grootvorst van Moskou
11		km-2.850		Iman van Zuylant, heer van Moermont	V ₃	
12	f. 365 (2 aug.)	km-700		Hendrick Cornelisz. Lonck (1568-1634)	V ₁	GEN
13a	f. 426 (5 sept.)	k-800		Wolf Dietrich von Rochow (1577-1653)	G ₁	Brand./G
13b	id.	k-600		Friederichen van Wienhoff genaamd Ley	G ₁	Brand./G
13c	id.	k-600		dr. Wijnant Heimbach	G ₁	Brand./G
14	f. 483 (3 okt.)	m-150		Hendrik van Essen	R	gedeputeerde Staten-Generaal
15	f. 552 (18 nov.)	k-1.500		Axel Arnfeld	G ₁	Den./EA
16a*	f. 579 (5 dec.)	k-3.600+m-150		Sir Henry Vane sr. (1589-1655)	G ₁	Eng./EA
16b	id.	m-100		n.n.	G ₃	Eng./suite
1631 [NA, SG, inv.nr. 3190]						
1	f. 262 (3 jun.)	m-150		Cornelis van Oyen	V ₁	KAP

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
6		[JohD]		OB.V-334	104:0:0
7		HM	f. 408 (29 jul.)	RSG1628-408; OB.V-335	801:9:0
8	goede diensten	[JohD]		OB.V-336	104:0:0
9	gevecht			RSG1631-84	100:0:0
10	verovering schip	[JohD]		OB.V-340	150:0:0
11		HM	f. 735 (13 dec.)	RSG1628-735; OB.V-343	606:8:0
12	zilvervloot	HM	f. 679 (16 nov.)	RSG1628-679; OB.V-343	252:2:0
1629					
1a	zilvervloot	HM	f. 48 (23 jan.)	RSG1629-48/218/48; OB.V-346/51	1.353:0:0 [k]
1b	zilvervloot	HM	id.	RSG1629-48/218/48; OB.V-346/51	613:16:0 [k]
2	zilvervloot	HM	f. 93 (12 febr.)	RSG1629-93; OB.V-348	407:15:6
3		[JohD]	f. 145 (9 mrt.)	RSG1629-145	90:6:0
4a		HBvdH	f. 344 (11 jun.)	RSG1629-344; OB.V-355	3.146:2:0 [k]
4b		HBvdH	id.	RSG1629-344; OB.V-355	415:18:0
5		HBvdH			
6		HBvdH	f. 427 (26 jul.)	RSG1629-427; OB.V-358	623:4:0
7		JH	f. 440 (3 aug.)	RSG1629-440, 1630-508; OB.V-387	799:10:0
8a	aanval Wesel	[JohD]			
8b	aanval Wesel	[JohD]			
8c	aanval Wesel	[JohD]			
1630					
1a	beleg Den Bosch	[JohD?]			
1b	beleg Den Bosch	[JohD?]			
2a	beleg Den Bosch	[JohD?]			
2b	beleg Den Bosch	[JohD?]			
3	verovering schip	[JohD]		OB.V-372	120:0:0
4	aanval Wesel	[JohD?]			
5	beleg Den Bosch	[JohD?]			
6	aanval Wesel	TC		OB.V-374	1.700:0:0
7		[JohD?]			
8				OB.V-374	250:0:0
9		[JohD?]			
10		WvB	f. 327 (17 jul.)	RSG1630-327; OB.V-378	157:8:0
11		HBvdH		OB.V-384	2.850:0:0
12		HBvdH	f. 453 (23 sept)	RSG1630-453; OB.V-383	720:16:0
13a		HBvdH	(11 sept.)	OB.V-382	822:16:0
13b		HBvdH	id.	OB.V-382	617:16:0
13c		HBvdH	id.	OB.V-382	617:16:0
14	bezending naar Friesland			OB.V-383	150:0:0
15		HBvdH	f. 557 (20 nov.)	RSG1630-557; OB.V-386	1.586:10:0
16a			f. 24 (17 jan.)	RSG1631-8; OB.VI-1	3.669:2:0 [k]
16b		HBvdH	f. 8 (6 jan.)	RSG1631-8; OB.VI-1	103:4:0

1631

1

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat. functie
2*	f. 445 (29 aug.)	km-350	Arent Jacobsz.	V1 COM
3*	f. 505 (22 sept.)	k-1.000 +m-97:10	Dudley Carleton (1599-1654)	G1 Eng./R
4a	f. 524 (29 sept.)	k-1.800	Claus Daa (1579-1641)	G1 Den./EA
4b	id.	k-500	Frederik Günther (1581-1655)	G1 Den./S
1632 [NA, SG, inv.nr. 3191]				
1a	f. 13 (8 jan.)	k-3.146:2	Vincenzo Gussoni (1588-1654)	G1 Ven./A
1b	id.	k-415:18	n.n.	G3 Ven./suite
2	f. 65 (7 febr.)	k-1.800/1.900	Bengt Bengtsson (1591-1643), graaf Oxenstierna	G1 Zw./A
3a	f. 183 (10 apr.)	k-800	Adam, graaf zu Schwarzenberg (1583-1641)	G1 Brand./G
3b*	id.	k-400	Christian von Heimbach	G1 Brand./Ag
4a	f. 257 (24 mei)	k-3.000	Grigorij Andriawits Clacquebel	G1 Rus./A
4b	id.	k-325	n.n.	G3 Rus./suite
4c	id.	k-325	n.n.	G3 Rus./suite
4d	id.	k-3.000	Diach Gregorij Laroumits	G1 Rus./A
4e	id.	k-1.250	Wasili Wasilewits	G3 Rus./suite
4f	id.	k-450	Jeuriaen Angelaer	G3 Rus./suite
5*	f. 260 (27 mei)	k-400	baron van Horrion	G1 K.-Köln/G
6a	f. 296 (22 jun.)	k-100	n.n.	G3 Rus./suite
6b	id.	k-100	n.n.	G3 Rus./suite
7	f. 538 (12 nov.)	k-1.200	Dudley Carleton (1599-1654)	G1 Eng./R
8	f. 551 (22 nov.)	k-600	Frederik Günther (1581-1655)	G1 Den./S
1633 [NA, SG, inv.nr. 3192]				
1	f. 36 (16 jan.)	k-2.000	Janusius, prins Radziwill	G1 Pol./A
2	f. 80 (30 jan.)	k-2.000	Thomas Howard, graaf Arundell	G1 Eng./EA
3*	f. 84 (1 febr.)	k-2.000	Sir Robert Anstruther	G1 Eng./A
4	f. 147 (2 mrt.)	k-200	Maerten Tijz.	V1 VC-ADM
5a	f. 149 (2 mrt.)	k-1.000+m-200	n.n.	G1 Hanze [H.]/G
5b	id.	k-1.000+m-200	n.n.	G1 Hanze [H.]/G
5c	id.	k-1.000+m-200	n.n.	G1 Hanze [H.]/G
6	f. 333 (29 mei)	k-1.200	Johannes Zawadski	G1 Pol./A
7a	f. 396 (27 jun.)	k-600	Hendrik, graaf van Heers en Riviere	G1 Luik/G
7b	id.	k-600	Pieter Bex	G1 Luik/G
7c	id.	k-600	Conrad van Bourgoigne	G1 Luik/G
8	f. 435 (20 jul.)	k-400	Johan Casimir Kolve	G1 Palts-Zim./G
1634 [NA, SG, inv.nr. 3193]				
1	f. 83 (13 febr.)	k-400	William Boswell (overl. 1650)	G1 Eng./R
2	f. 133 (11 mrt.)	k-2.000	Johan Axelsson, graaf Oxenstierna van Södermöre (1611-1657)	G1 Zw./EA
3a	f. 341 (5 jul.)	k-600	Wilhelm Ketzgen tho Benthem en Toulouse (?)	G1 K.-Köln/G
3b	id.	k-600	Petzum Brischman	G1 K.-Köln/G
4a	f. 433 (29 aug.)	k-3.000	Alvise di Nicolò Contarini (1601-1684)	G1 Ven./A
4b	id.	k-400	n.n.	G3 Ven./suite
1635 [NA, SG, inv.nr. 3194]				
1	f. 178 (9 apr.)	k-2.000	Johan Skytte (1577-1645)	G1 Zw./EA
2	f. 205 (23 apr.)	k-500	Miré	B2 Frk./bode
3	f. 234 (8 mei)	k-600	Johannes Gamers	G1 Hanze [H.]/G
4a	f. 500 (6 okt.)	m-100	Abraham Crijnssen	V1 nieuwe geuzen

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
2					
3		JH/LvT	f. 507 (22 sept.)	RSG1631-507/10; OB.VI-12	1.099:10:0
4a		HBvdH	f. 532 (3 okt.)	RSG1631-532; OB.VI-13	1.816:0:0
4b		HBvdH	id.	RSG1631-532; OB.VI-13	500:2:0
1632					
1a		HBvdH	f. 30 (19 jan.)	RSG1632-30; OB.VI-19	3.147:10:0
1b		HBvdH	id.	RSG1632-30; OB.VI-19	416:18:0
2		HBvdH	f. 66 (9 febr.)	RSG1632-66; OB.VI-19	1.819:4:0
3a		HBvdH	f. 215 (29 apr.)	RSG1632-215; OB.VI-23	775:6:0
3b		HBvdH	id.	RSG1632-215; OB.VI-23	391:3:4
4a		HBvdH	f. 279 (12 jun.)	RSG1632-279; OB.VI-27	3.003:2:0
4b		HBvdH	id.	RSG1632-279; OB.VI-27	326:13:0
4c		HBvdH	id.	RSG1632-279; OB.VI-27	326:13:0
4d		HBvdH	id.	RSG1632-279; OB.VI-27	3.003:2:0
4e		HBvdH	id.	RSG1632-279; OB.VI-27	1.254:6:0
4f		HBvdH	id.	RSG1632-279; OB.VI-27	453:14:0
5		HBvdH	f. 262 (29 mei)	RSG1632-279; OB.VI-26	410:5:6
6a		HBvdH	f. 298 (24 jun.)	RSG1632-298; OB.VI-28	105:7:0
6b		HBvdH	id.	RSG1632-298; OB.VI-28	104:18:0
7		HBvdH	f. 539 (13 nov.)	RSG1632-539; OB.VI-34	1.200:8:0
8		HBvdH	f. 558 (25 nov.)	RSG1632-558; OB.VI-34	611:16:0
1633					
1		HBvdH	f. 41 (18 jan.)	RSG1633-41; OB.VI-39	2.027:8:0
2		HBvdH	f. 82 (1 febr.)	RSG1633-82; OB.VI-39	1.997:16:0
3		HBvdH	f. 132 (24 febr.)	RSG1633-132; OB.VI-40	2.000:12:0
4		HBvdH			
5a		HBvdH	f. 158 (7 mrt.)	RSG1633-158; OB.VI-40	1.155:19:0
5b		HBvdH	id.	RSG1633-158; OB.VI-40	1.155:19:0
5c		HBvdH	id.	RSG1633-158; OB.VI-40	1.154:3:0
6		HBvdH	f. 337 (21 mei)	RSG1633-337	1.208:6:0
7a		HBvdH	f. 400 (28 jun.)	RSG1633-400; OB.VI-43	610:0:0
7b		HBvdH	id.	RSG1633-400; OB.VI-44	610:0:0
7c		HBvdH	id.	RSG1633-400; OB.VI-44	610:0:0
8		HBvdH	f. 441 (28 jul.)	RSG1633-441; OB.VI-45	428:1:0
1634					
1		HBvdH	f. 97 (17 febr.)	RSG1634-97; OB.VI-56	398:4:0
2		HBvdH	f. 140 (16 mrt.)	RSG1634-140; OB.VI-57	2.030:7:0
3a		HBvdH	f. 348 (8 jul.)	RSG1634-348	605:8:0
3b		HBvdH	id.	RSG1634-348	605:8:0
4a		HBvdH	f. 466 (18 sept.)	RSG1634-466	3.042:16:0
4b		HBvdH	id.	RSG1634-466	422:6:0
1635					
1		HBvdH	f. 179 (11 apr.)	RSG1635-179; OB.VI-63	2.111:12:0
2	commissiebrief	HBvdH	f. 206 (24 apr.)	RSG1635-206	530:12:0
3		HBvdH	f. 242 (11 mei)	RSG1635-242	616:15:0
4a		[Crijnsen]			+

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
4b	id.	m-100	Jan Verdienst	V1	nieuwe geuzen
1636 [NA, SG, inv.nr. 3195]					
1	f. 316 (19 mei)	k-1.800	Johannes Zawadski	G1	Pol./A
2	f. 385 (12 jun.)	k-300/400	A. Santels Piering	G1	Zw./G
3	f. (ca. 4 aug.)	m-[150]	Adriaen Swart	V1	KAP
1637 [NA, SG, inv.nr. 3196]					
1a	f. 47 (31 jan.)	k-600	dr. Wijnant Heimbach	G1	Brand./G
1b	id.	k-600	Plater	G1	Brand./G
2	f. 130 (2 apr.)	m-120/130	Lelio, graaf Pompeo	V2	ritmeester
3*	f. 169 (25 apr.)	k-500	Galileo Galilei (1564-1642)	R	astronoom
4a	f. 481 (19 okt.)	k-3.000	Francesco Michiel (1580-1653)	G1	Ven./A
4b	id.	k-400	n.n.	G3	Ven./suite
5	f. 528 (12 nov.)	k-800	Giacomo di Negroni	G1	Genua/G
1638 [NA, SG, inv.nr. 3244]					
1*	f. 109 (26 mrt.)	k-800	Johannes Kemnitz	G1	Danz./G
2	f. 264 (19 jul.)	k-300	Govert Voorens	V1	KAP
3	f. 346 (16 sept.)	k-500	n.n.	B2	Frk./EDEL
4		km	Cornelis Jol (overl. 1641)	V1	ADM
5	f. 465 (10 dec.)	m-120	Hendrick Cornelisz. Denijs	V1	KAP
1639 [NA, SG, inv.nr. 3245]					
1	f. 1 (1 jan.)	m	Pieter van den Broeck	V1	KAP
2a	f. 59 (24 febr.)	km-2.000	Maarten Harpertsz. Tromp (1598-1653)	V1	LT-ADM
2b	id.	k-800	Joost Banckert (ca. 1597-1647)	V1	COM
2c	id.	k-400	Jan Theunisz. Sluijs (overl. 1645)	V1	KAP
2d	id.	k-400	Thijs Jelis	V1	KAP
2e	id.	k-400	Govert Voorens	V1	KAP
2f	id.	k-400	Keert de Koe	V1	KAP
2g	id.	k-400	Lieve de Zeeuw	V1	KAP
2h	id.	k-400	Barend Pietersz. Dorreveld (overl. 1652)	V1	KAP
2i	id.	k-400	Tjaerd de Groot	V1	KAP
2j	id.	k-400	Willem van Coulster (overl. 1646)	V1	KAP
2k	id.	k-400	Sijbert Vijch	V1	KAP
2l	id.	k-400	Pieter Pietersz. de Wint	V1	KAP
3a	f. 141 (22 apr.)	k-400	Cornelis Ringels	V1	KAP
3b	id.	k-400	Gerrit Hollaer	V1	KAP
4	f. 164 (10 mei)	k-800	Nicolas Le Seigneur, heer van Amontot	B2	Frk./EDEL
1640 [NA, SG, inv.nr. 3246]					
1a	f. 50 (7 febr.)	k-600	Wilhelm Ketzgen tho Benthem en Toulouse (?)	G1	K.-Koln/G
1b	id.	k-600	dr. Notte	G1	K.-Koln/G
2a*	f. 226 (19 mei)	k-1.000	Witte Cornelisz. de With (1599-1658)	V1	VC-ADM
2b*	id.	k-800	Johan Evertsen (1600-1666)	V1	VC-ADM
2c*	id.	k-700	Joost Banckert (ca. 1597-1647)	V1	COM
3*	f. 231 (22 mei)	k-700	Joris Cats	V1	SBN
4*	f. 357 (9 aug.)	k-300	Theodoor Croll (overl. 1647)	G3	Turk./suite
5		k-600	Jacob Meindertsz. den Uyl	V1	KAP
6		k	Witte Cornelisz. de With (1599-1658)	V1	VC-ADM
7	f. 474 (20 okt.)	m-150	Albert van Preen	G1	Meckl.-Sch./G

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
4b		[Verdienst]		OB.VII-6	200:0:0
1636					
1		JH	f. 346 (29 mei)	RSG1636-346; OB.VII-24	1.789:13:0
2		CC	f. 461 (10 jul.)	RSG1636-461; OB.VII-27	452:7:0
3		[Swart]		OB.VII-29	150:0:0
1637					
1a		ASvR	f. 56 (6 febr.)		+
1b		ASvR	id.	RSG1637-56; OB.VII-39	1.203:6:0
2		CC	f. 150 (15 apr.)	RSG1637-150; OB.VII-42	150:0:0
3		JvdM	f. 277 (23 jun.)	RSG1637-227	524:10:0
4a		JvdM	f. 492 (24 okt.)	RSG1637-492; OB.VII-49	3.000:2:0
4b		JvdM	id.	RSG1637-492; OB.VII-49	400:3:0
5		JvdM	f. 534 (15 nov.)	RSG1637-534; OB.VII-51	800:2:0
1638					
1		JvdM	f. 113 (29 mrt.)	RSG1638-113; OB.VII-59	800:3:6
2		JvdM	f. 283 (2 aug.)	RSG1638-283	300:7:0
3	geboorte	JvdM	f. 352 (18 sept.)	RSG1638-352	500:19:0
4		JvdM	f. 448 (24 nov.)	RSG1638-448	707:7:8
5		JvdM	f. 469 (15 dec.)	RSG1638-469; OB.VII-73	136:9:0
1639					
1		JvdM	f. 10 (8 jan.)	RSG1639-10; OB.VII-75	123:2:0
2a	slag Duinkerken	JvdM	f. 78 (10 mrt.)	RSG1639-78	2.004:16:0
2b	slag Duinkerken	JvdM	f. 156 (3 mei)	RSG1639-156	801:11:0
2c	slag Duinkerken	JvdM	f. 92 (18 mrt.)	RSG1639-92	400:1:6
2d	slag Duinkerken	JvdM	f. 92 (18 mrt.)	RSG1639-92	400:3:0
2e	slag Duinkerken	JvdM	f. 101 (24 mrt.)	RSG1639-101	400:11:0
2f	slag Duinkerken	JvdM	f. 103 (25 mrt.)	RSG1639-103	400:0:0
2g	slag Duinkerken	JvdM	f. 103 (25 mrt.)	RSG1639-103	400:2:0
2h	slag Duinkerken	JvdM	f. 109 (29 mrt.)	RSG1639-109	400:2:0
2i	slag Duinkerken	JvdM	f. 119 (6 apr.)	RSG1639-119	400:2:0
2j	slag Duinkerken	JvdM	f. 172 (18 mei)	RSG1639-172	400:1:8
2k	slag Duinkerken	JvdM	f. 172 (18 mei)	RSG1639-172	400:10:0
2l	slag Duinkerken	JvdM	f. 173 (18 mei)	RSG1639-173	400:10:0
3a	slag Duinkerken	JvdM	f. 142 (23 apr.)	RSG1639-142	400:2:0
3b	slag Duinkerken	JvdM	f. 142 (23 apr.)	RSG1639-142	400:2:0
4	traktaat	ASvR	f. 184 (27 mei)	RSG1639-184; OB.VII-82	1.200:13:0
1640					
1a		CC	f. 62 (14 febr.)	RSG1640-62; OB.VII-98	615:16:0
1b		CC	id.	RSG1640-62; OB.VII-98	615:16:0
2a	slag bij Duins	CC	f. 335 (24 jul.)	RSG1640-335; OB.VII-111	1.003:19:0
2b	slag bij Duins	CC	id.	RSG1640-335; OB.VII-111	800:12:0
2c	slag bij Duins	CC	id.	RSG1640-335; OB.VII-111	700:3:0
3	slag bij Duins	CC	id.	RSG1640-335; OB.VII-111	704:17:0
4		JvdM	f. 387 (29 aug.)	RSG1640-387; OB.VII-112	300:18:0
5		JvdM	f. 373 (18 aug.)	RSG1640-373; OB.VII-112	602:6:0
6		ASvR	f. 374 (20 aug.)	RSG1640-374; OB.VII-112	1.526:0:0
7		JvdM	f. 478 (24 okt.)	RSG1640-478; OB.VII-118	156:0:0

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
8*	f. 482 (26 okt.)	m-200	Jacques de Forant (1588-1649)	V1	KAP
9a	f. 487 (29 okt.)	km-300	Arent van Haersolte	V2	KAP
9b	id.	km-300	Johan Lindener	V2	ritmeester
1641 [NA, SG, inv.nr. 3247]					
1*	f. 54 (1 febr.)	k-4.000	dr. Ludwig Camerarius (1573-1651)	G1	Zw./OA
2a*	f. 148 (21 mrt.)	g-3.500	Mustapha Aga	G1	Turk./G
2b*	id.	g-250	n.n.	G3	Turk./suite
2c*	id.	g-250	n.n.	G3	Turk./suite
3a	f. 153 (22 mrt.)	k-3.000	Girolamo (of: Geronimo) Giustiniani (1611-1656)	G1	Ven./A
3b	id.	k-400	Giovanni Zon	G3	Ven./suite
4	f. 281 (1 jun.)	m-75	Joris Pietersz. van den Broeck (1610-1652)	V1	KAP
5	f. 297 (13 jun.)	vas/k-1.000	Antonio de Sousa Tavares (1598?-1667)	G3	Por./G
1642 [NA, SG, inv.nr. 3248]					
1	f. 72 (7 febr.)	km-300	Eduard Carpenter	V2	COM Rijnberk
2	f. 288 (28 mei)	k-300	Crecy	B2	Frk./maitre d'hotel
3	f. 456 (30 aug.)	k-300	Joris Pietersz. van den Broeck (1610-1652)	V1	KAP
4	f. 456 (31 aug.)	k-300	Cornelis Evertsen de Oude (1610-1666)	V1	KAP
5*	f. 475 (11 sept.)	k-2.000	Sir Thomas Roe (ca. 1581-1644)	G1	Eng./A
6	f. 503 (29 sept.)	k-300	Willem van Coulster (overl. 1646)	V1	KAP
7	f. 503 (29 sept.)	k-200	Mangelaer	V1	KAP
8	f. 680 (31 dec.)	m-150	Lieve de Zeeuw	V1	KAP
1643 [NA, SG, inv.nr. 3249]					
1	f. 130 (6 mrt.)	k-600	Giovanni Zon	G1	Ven./R
2		k-300	Verbeek	V1	KAP
3	f. 344 (4 jul.)	k-600	Bartholt Muller	G1	Hanze [H.]/G
1644 [NA, SG, inv.nr. 3250]					
1	f. 45 (29 jan.)	k-600	Bethmannus Herdesianus	G1	Hanze [B.]/G
2a*	f. 104 (27 febr.)	k-10.000	Claude de Mesmes (1595-1650), graaf van Avaux	G2	Frk./EA
2b*	id.	pr-10.000	Abel Servien (1593-1659), graaf van La Roche	G2	Frk./EA
2c*	id.	pr-10.000	Gaspard Coignet de la Thuillerie (1594-1653)	G2	Frk./OA
3a	f. 105 (29 febr.)	k-800	La Préfontaine	G4	Frk./suite
3b	id.	k-800	Allard	G4	Frk./suite
3c	id.	k-800	Henri Brasset (geb. 1591)	G4	Frk./suite
4a	f. 230 (12 mei)	k-3.400	Francisco de Andrade Leitão (overl. 1655)	G1	Por./EA
4b	id.	k-600	n.n.	G3	Por./suite
5*	f. 263 (26 mei)	k-600	Frederik Günther (1581-1655)	G1	Den./S
1645 [NA, SG, inv.nr. 3251]					
1	f. 296 (24 jun.)	k-400	De la Bardaulière	B2	Frk./EDEL
2	f. 319 (13 jul.)	k-600	Alcaide Muhammed Ben Askar	G1	Mar./E
3a	f. 352 (10 aug.)	k-1.000	Bethmannus Herdesianus	G2	Hanze [B.]/G
3b	id.	k-1.000	Jerre	G2	Hanze [H.]/G
3c	id.	k-1.000	Lieuwe van Aitzema (1600-1669)	G2	Hanze [B./H.]/G
4	f. 452 (12 okt.)	km-300	Domenico Condulmer	G1	Ven./S
5	f. 547 (12 dec.)	k-400	Madphe Nikiforowitz Spiritonoff	G1	Rus./C
6	f. 554 (15 dec.)	m-100	Caspar Robberts	G3	Rus./suite
7	f. 568 (22 dec.)	k-1.200+m	Witte Cornelisz. de With (1599-1658)	V1	ADM

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
8		JvdM	f. 482 (26 okt.)	RSG1640-482; OB.VII-118	200:10:0
9a	veroverde kornetten	JvdM	f. 508 (13 nov.)	RSG1640-508	300:15:0
9b	veroverde kornetten	JvdM	id.	RSG1640-508	300:12:0
1641					
1			f. 291 (8 jun.)	RSG1641-291	4.024:5:0
2a				OB.VII-138	+
2b				OB.VII-138	+
2c				OB.VII-138	135:0:0 [f]
3a		JvdM	f. 180 (5 apr.)	RSG1641-180; OB.VII-127	3.000:16:0
3b		JvdM	id.	RSG1641-180; OB.VII-127	400:17:0
4		JvdM	f. 142 (13 mrt.)	RSG1642-142; OB.VII-158	76:9:0
5		JvdM	f. 311 (21 jun.)	RSG1641-311	1.035:0:0
1642					
1		JvdM	f. 96 (20 febr.)	RSG1642-96; OB.VII-153	301:2:0
2	overwinning	JvdM	f. 301 (3 jun.)	RSG1642-301	300:7:0
3		JvdM	f. 474 (10 sept.)	RSG1642-474; OB.VII-171	300:18:0
4		JvdM	id.	RSG1642-474; OB.VII-171	300:18:0
5		JvdM	f. 476 (11 sept.)	RSG1642-476; OB.VII-171	2.060:13:0
6		JvdM	f. 519 (9 okt.)	RSG1642-519	301:3:0
7		JvdM	id.	RSG1642-519	200:6:8
8		JvdM	f. 12 (9 jan.)	RSG1643-12; OB.VII-180	150:17:0
1643					
1		JvdM	f. 147 (16 mrt.)	RSG1643-147; OB.VII-183	600:19:0
2		JvdM	f. 255 (13 mei)	RSG1643-255; OB.VII-186	300:18:0
3		JvdM	f. 346 (6 jul.)	RSG1643-346; OB.VII-188	600:5:0
1644					
1		JvdM	f. 55 (3 febr.)	RSG1644-55	622:3:8
2a		JvdM	f. 118 (8 mrt.)	RSG1644-118; OB.VII-197	10.000:11:0
2b		JvdM			
2c		JvdM			
3a		JvdM	f. 118 (8 mrt.)	RSG1644-118; OB.VII-197	801:7:0
3b		JvdM	f. 133 (15 mrt.)	RSG1644-133; OB.VII-198	801:7:0
3c		JvdM	f. 6 (4 jan.)	RSG1645-6; OB.VII-217	829:3:0
4a		JvdM	f. 267 (30 mei)	RSG1644-267; OB.VII-203	3.400:9:8
4b		JvdM	id.	RSG1644-267; OB.VII-204	600:9:0
5		JvdM	f. 270 (31 mei)	RSG1644-270; OB.VII-203	600:0:9
1645					
1	overwinning	JvdM	f. 300 (27 jun.)	RSG1645-300; OB.VII-228	414:8:0
2		JvdM	f. 324 (18 jul.)	RSG1645-324; OB.VII-229	600:0:0
3a		JvdM	f. 359 (15 aug.)	RSG1645-359; OB.VII-229	1.001:12:6
3b		JvdM	id.	RSG1645-359; OB.VII-229	1.000:12:0
3c		JvdM	id.	RSG1645-359; OB.VII-229	1.000:12:0
4		JvdM	f. 457 (16 okt.)	RSG1645-457; OB.VII-234	321:2:0
5		JvdM	f. 553 (15 dec.)	RSG1645-553; OB.VIII-3	414:19:0
6		JvdM	f. 555 (16 dec.)	RSG1645-555; OB.VIII-2	114:10:0
7		JvdM	f. 8 (5 jan.)	RSG1646-8; OB.VIII-31	1.383:9:0

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
1646 [NA, SG, inv.nr. 3252]					
1a*	f. 129 (24 mrt.)	k-500+m-30/36	Niclaes Grison	V2	LT
1b*	id.	k-500+m-30/36	Jan Tegenhardt Ramecq	V2	kornet
1c*	id.	k-450+m-30/36	Arnoud Cats	V2	LT
1d*	id.	k-200+m-30/36	n.n.	V2	sergeant
1e	id.	+	n.n.	V2	soldaat
1f	id.	m-300	n.n.	V2	tamboer
1g	id.	m-50	Jacob Vliegh ?	V2	soldaat
2	f. 230 (5 jun.)	k-600	Ewald Kleist	G1	Brand./G
3a	f. 350 (22 aug.)	k-5.000	Gaspard Coignet de la Thuillerie (1594-1653)	G1	Frk./EA
3b	id.	k-600	Henri Brasset (geb. 1591)	G3	Frk./suite
4	f. 406 (22 sept.)	k-400	Claudius (of: Domenicus) Roncalius	G1	Pol./G
5a	f. 447 (27 okt.)	k-1.000	Johan Popping	G2	Hanze [L.]/G
5b	id.	k-1.000	Lieuwe van Aitzema (1600-1669)	G2	Hanze/G
1647 [NA, SG, inv.nr. 3253]					
1a	f. 72 (11 febr.)	k-6.000	Corfitz, graaf von Ulfeldt (1606-1664)	G2	Den./EA
1b	id.	k-600	n.n.	G4	Den./suite
2a	f. 346 (17 jun.)	k-500	Johannes Teileman	G1	Hanze [B.]/G
2b	id.	k-500	Johan Heerde	G1	Hanze [B.]/G
3a	f. 370 (27 jun.)	k-4.000	Ilia Danielowits Miloslawsky	G1	Rus./EA
3b	id.	k-3.000	Iwan Baybakoff	G1	Rus./G
3c	id.	k-325	n.n.	G3	Rus./suite
3d	id.	k-400	n.n.	G3	Rus./suite
3e	id.	k-300	Matthijs Meijer	G3	Rus./suite
3f	id.	k-100	n.n.	G3	Rus./suite
3g	id.	k-100	n.n.	G3	Rus./suite
1648 [NA, SG, inv.nr. 3254]					
1	f. 169 (22 mei)	k-300	Johan van Osmael, heer van Valckenburch	B2	Brand./kamerjonker
2a	f. 170 (23 mei)	k-6.000	Gaspard Coignet de la Thuillerie (1594-1653)	G1	Frk./EA
2b	id.	k-600	n.n.	G3	Frk./suite
1649 [NA, SG, inv.nr. 3255]					
1*	f. 343 (4 jun.)	km-200	dr Joan Blaeu (1596-1673)	R	cartograaf
2a	f. 620 (10 okt.)	k-6.000	Corfitz, graaf von Ulfeldt (1606-1664)	G2	Den./EA
2b	id.	k-800	Johannes Vilhelm Edingh (overl. 1651)	G4	Den./suite
3	f. 678 (13 nov.)	k-600	Martin Tancke (ca. 1605-1675)	G1	Den./R
1650 [NA, SG, inv.nr. 3256]					
1	f. 232 (27 apr.)	k-600	Peter Christian Roch	G1	Den./R
2	f. 264 (19 mei)	k-1.200	Lars Bertilsson Cantersten	G1	Zw./R
3	f. 381 (22 jul.)	k-1.200	Pieter Spierinck Silfvercrona (ca. 1600-1652)	G1	Zw./R
4	f. 460 (10 sept.)	k-600	Andreas Christian Pagenstecher	G1	Hes.-K./M
1651 [NA, SG, inv.nr. 3257]					
1	f. 130 (2 mrt.)	k-500	Johan Herden	G1	Hanze [B.]/G
2a		k	Pomponne de Bellière (1606-1657), heer van Grignon	G1	Frk./EA
			n.n.	G3	Frk./suite
2b		k		G3	Frk./suite
3a*		k	John Thurloe (1616-1668)	G3	Eng./suite

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
1646					
1a	verovering van Tienen	JvdM	f. 154 (12 apr.)	RSG1646-154/202; OB.VIII-8/10	502:9:0 [k]
1b	verover. Tienen	JvdM	id.	RSG1646-154/202; OB.VIII-8/10	501:7:0 [k]
1c	verover. Tienen	JvdM	id.	RSG1646-154/202; OB.VIII-8/10	450:10:0 [k]
1d	verover. Tienen	JvdM	id.	RSG1646-154/202; OB.VIII-8/10	200:7:0 [k]
1e	verover. Tienen	JvdM	id.	RSG1646-154; OB.VIII-8	+
1f	verover. Tienen	JvdM	id.	RSG1646-154; OB.VIII-8	300:11:0
1g	verover. Tienen	JvdM	id.	RSG1646-154; OB.VIII-8	61:4:0
2		JvdM	f. 239 (11 jun.)	RSG1646-239; OB.VIII-10	621:3:0
3a		JvdM	f. 364 (29 aug.)	RSG1646-364; OB.VIII-14	5.172:16:0
3b		JvdM	id.	RSG1646-364; OB.VIII-14	623:6:0
4		JvdM	f. 408 (24 sept.)	RSG1646-408	401:15:0
5a		JvdM	f. 457 (2 nov.)	RSG1646-457	1.036:14:0
5b		JvdM	id.	RSG1646-457	1.034:14:0
1647 [NA, SG, inv.nr. 3253]					
1a		JvdM	f. 100 (25 febr.)	RSG1647-100	6.000:12:6
1b		JvdM	id.	RSG1647-100	601:0:0
2a		JvdM	f. 365 (25 jun.)	RSG1647-365	508:16:0
2b		JvdM	id.	RSG1647-365	508:16:0
3a		JvdM	f. 397 (9 jul.)	RSG1647-397	4.000:9:0
3b		JvdM	id.	RSG1647-398	3.001:0:0
3c		JvdM	id.	RSG1647-398	327:12:0
3d		JvdM	id.	RSG1647-398	403:18:0
3e		JvdM	id.	RSG1647-398	301:10:0
3f		JvdM	id.	RSG1647-398	105:9:0
3g		JvdM	id.	RSG1647-398	105:9:0
1648					
1	geboorte	JvdM	f. 190 (4 jun.)	RSG1648-190; OB.VIII-42	311:2:0
2a		JvdM	f. 186 (2 jun.)	RSG1648-186; OB.VIII-41	6.211:12:0
2b		JvdM	id.	RSG1648-186; OB.VIII-32	622:5:0
1649					
1		JvdM	f. 371 (15 jun.)	RSG1649-371	200:0:0
2a		JvdM	f. 629 (16 okt.)	RSG1649-629	6.211:12:0
2b		JvdM	id.	RSG1649-629	829:2:0
3		JvdM	f. 740 (15 dec.)	RSG1649-740; OB.VIII-63	603:2:0
1650					
1		JvdM	f. 238 (2 mei)	RSG1650-238	601:0:6
2		JvdM	f. 270 (21 mei)	RSG1650-270	1.260:6:0
3		JvdM	f. 406 (9 aug.)	RSG1650-406; OB.VIII-71	1.242:6:0
4		JvdM	f. 462 (12 sept.)	RSG1650-462; OB.VIII-74	620:13:0
1651					
1		JvdM	f. 146 (11 mrt.)	RSG1651-146	532:5:6
2a		JvdM	f. 274 (11 mei)	RSG1651-274	6.504:15:0
2b		JvdM	id.	RSG1651-274	652:14:0
3a		JvdM	f. 494 (3 aug.)	RSG1651-494	

nr	verlening	waarde	tr.p.	naam	cat.	functie
3b*		k		Resin	G ₃	Eng./suite
1652						
1653 [NA, SG, inv.nr. 3259]						
1	f. 936 (7 okt.)	k-800		Gian Stefano Spinola	G ₁	Genua/G
1654 [NA, SG, inv.nr. 3260]						
1a	f. 300 (22 apr.)	km-150z.duk		n.n.	B ₁	EDEL
1b	id.	km-150z.duk		n.n.	B ₁	EDEL
2	f. 329 (4 mei)	km-150z.duk		Coenen	B ₁	EDEL
3	f. 403 (26 mei)	k-1.200		Henri Brasset (geb. 1591)	G ₁	Frk./R
4*	f. 403 (26 mei)	k-1.200+m-100		J.J. Stockar	G ₁	Zwits./G
5a	f. 504 (30 jun.)	k-400		Matwe Iwanowits Polinaroff	G ₁	Rus./G
5b	id.	k-400		Garansin Sergieff Gollowin	G ₁	Rus./C
5c	id.	k-400		Constantijn Jerasmoiski Madsiockin	G ₁	Rus./C
5d	id.	m-100		n.n.	G ₃	Rus./suite
5e	id.	m-100		n.n.	G ₃	Rus./suite
5f	id.	m-100		n.n.	G ₃	Rus./suite
6a*	f. 611 (14 aug.)	m-200		n.n.	V ₃	Nederlandse koopman in Londen
6b*	id.	m-200		n.n.	V ₃	Ned. koopm. Londen
6c*	id.	m-200		n.n.	V ₃	Ned. koopm. Londen
6d*	id.	m-200		n.n.	V ₃	Ned. koopm. Londen
6e*	id.	m-200		n.n.	V ₃	Ned. koopm. Londen
6f*	id.	m-200		n.n.	V ₃	Ned. koopm. Londen
6g*	id.	m-200		n.n.	V ₃	Ned. koopm. Londen
6h*	id.	m-200		n.n.	V ₃	Ned. koopm. Londen
6i*	id.	m-200		n.n.	V ₃	Ned. koopm. Londen
6j*	id.	m-200		n.n.	V ₃	Ned. koopm. Londen
6k*	id.	m-200		n.n.	V ₃	Ned. koopm. Londen
6l*	id.	m-200		n.n.	V ₃	Ned. koopm. Londen
6m*	id.	m-200		n.n.	V ₃	Ned. koopm. Londen
6n*	id.	m-200		n.n.	V ₃	Ned. koopm. Londen
6o*	id.	m-200		n.n.	V ₃	Ned. koopm. Londen
7	f. 682 (15 sept.)	m-150		Lucas van der Linden	V ₃	tolk
1655 [NA, SG, inv.nr. 3261]						
1	f. 315 (20 apr.)	k-600		Vincent Antoine Richard (overl. 1669), ridder van Nancray	G ₁	Esp./S
2a	f. 685 (19 sept.)	k-400		Iwan Thimofenowitz Amiroff	G ₁	Rus./G
2b	id.	m-100		n.n.	G ₃	Rus./suite
3a	f. 793 (6 nov.)	k-6.000		Pierre Hector Chanut (1601-1662)	G ₁	Frk./OA
3b	id.	k-600		n.n.	G ₃	Frk./suite
1656 [NA, SG, inv.nr. 3262]						
1	f. 430 (27 jun.)	km-500		Mattheus Rudolph Rheinfranck	G ₁	Den./S
2	f. 439 (1 jul.)	km-1.000		Henrik Villumsen Roseninge	G ₁	Den./EGedep
3	f. 700 (28 okt.)	km-1.000		Christian Schröder	G ₁	Danz./G
1657 [sr: NA, SG, inv.nr. 4566]						
1	f. 255 (sr-17 apr.)	m-500		Jacob Boreel (1630-1697)	R	zn. ambas. Frankrijk

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
3b		JvdM	id.	RSG1651-494	
1652					
1653					
1		JvdM	f. 985 (21 okt.)	RSG1653-985	830:5:0
1654					
1a	traktaat	JvdM	f. 323 (2 mei)	RSG1654-323	315:15:0
1b	traktaat	JvdM	id.	RSG1654-323	315:15:0
2	traktaat	JvdM	f. 496 (27 jun.)		
3		JvdM	f. 496 (27 jun.)		
4		JvdM	f. 439 (9 jun.)		
5a		JvdM	f. 518 (6 jul.)		
5b		JvdM	id.		
5c		JvdM	id.		
5d		JvdM	id.		
5e		JvdM	id.		
5f		JvdM	id.		
6a		JvdM	f. 781 (9 okt.)		+
6b		JvdM	id.		+
6c		JvdM	id.		+
6d		JvdM	id.		+
6e		JvdM	id.		+
6f		JvdM	id.		+
6g		JvdM	id.		+
6h		JvdM	id.		+
6i		JvdM	id.		+
6j		JvdM	id.		+
6k		JvdM	id.		+
6l		JvdM	id.		+
6m		JvdM	id.		+
6n		JvdM	id.		+
6o		JvdM	id.	RSG1654-781	3.254:7:0
7		JvdM	id.	RSG1654-781	147:17:0
1655					
1		JvdM	f. 329 (7 mei)		
2a		JvdM	f. 689 (21 sept.)		
2b		JvdM	id.		
3a		JvdM	f. 815 (18 nov.)		+
3b		JvdM	id.	RSG1655-815	6.843:7:6
1656					
1		JvdM	f. 438 (1 jul.)		
2		JvdM	f. 446 (6 jul.)		
3		JvdM	f. 714 (3 nov.)		
1657					
1		JvdM	f. 319 (15 mei)		

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
1658 [NA, SG, inv.nr. 3264]					
1a*	f. 8 (5 jan.)	m-200	mr. Willem Nieupoort (1607-1678)	V ₃	onderhandelaar te Westminster
1b*	id.	m-200	Hieronimus van Beverningh (1614-1690)	V ₃	onhd.Westminster
1c*	id.	m-200	Allard Jongestall	V ₃	onhd.Westminster
1659 [NA, SG, inv.nr. 3265]					
1	f. 61 (1 febr.)	km-1.000	Pinocci	G ₁	Pol./G
2*	f. 417 (3 jul.)	k-1.200	Sir George Downing (1623-1684)	G ₁	Eng./R
3	f. 571 (11 sept.)	km-1.000	Georg Wüstenhoff	G ₁	Danz./R
4a	f. 677 (23 okt.)	km-400	Ibrahim Duque	G ₁	Salih/G
4b	id.	km-400	Ibrahim Manino	G ₁	Salih/G
4c	id.	km-400	Mohamed Pinalien	G ₁	Salih/G
4d	id.	km-400	Jacob Gool	V ₃	hoogleraar Arabische talen Leiden
1660 [NA, SG, inv.nr. 3266]					
1*	f. 302 (31 mei)	g-6.000	lord Gerret	G ₁	Eng./A
2	f. 336 (14 jun.)	km-100duk	Johan van Beveren (1626-1673)	B ₁	MAJ
3a	f. 436 (4 aug.)	km-6.000	Otto Krag	G ₁	Den./EA
3b	id.	km-6.000	Godske Buchwald	G ₁	Den./EA
3c	id.	km-600	Christiaen Dethlof Testman	G ₃	Den./suite
4	f. 561 (2 okt.)	km-1.000	mr. Peter Julius Coyet (1618-1667)	G ₁	Zw./EE
1661 [NA, SG, inv.nr. 3267]					
1a	f. 411 (7 aug.)	km-6.000	Henrique de Sousa Tavares (1626-1706), markies van Arronches, graaf van Miranda do Corvo	G ₂	Por./EA
1b	id.	km-800	Jeronimo Nunes da Costa (1618/19-1695)	G ₂	Por./S
1662 [NA, SG, inv.nr. 3268]					
1	f. 22 (14 jan.)	km-1.000	Francesco Turretini (1623-1687)	G ₁	Gen./G
2	f. 206 (30 apr.)	km-100z.duk	Cornelis Ascanius van Sypesteyn (1638-1673)	B ₁	
3a	f. 208 (1 mei)	km-6.000	Jacques Auguste de Thou, baron de Meslai	G ₁	Frk./A
3b	id.	km-600	n.n.	G ₃	Frk./suite
4	f. 592 (18 sept.)	km-100z.duk	Jacob Brouw	B ₁	EDEL
1663 [NA, SG, inv.nr. 3269]					
1	f. 273 (5 mei)	[k]m-100z.duk	Joris de Caulery	R	KAP
2a	f. 359 (12 jun.)	km-4.000	Bogdan Iwaniowits Ardin Naskiockin	G ₁	Rus./A
2b	id.	km-3.000	Abraham Aphanxowits Cosseyhoff	G ₁	Rus./suite
2c	id.	km-500	n.n.	G ₃	Rus./suite
2d	id.	km-325	n.n.	G ₃	Rus./suite
2e	id.	km-414	n.n.	G ₃	Rus./suite
2f	id.	km-300	n.n.	G ₃	Rus./suite
2g	id.	km-250	n.n.	G ₃	Rus./suite
2h	id.	km-250	n.n.	G ₃	Rus./suite
2i	id.	km-100	n.n.	G ₃	Rus./suite
3a	f. 395 (27 jun.)	m-100dls	n.n.	G ₃	Rus./suite
3b	id.	m-100dls	n.n.	G ₃	Rus./suite
3c	id.	m-100dls	n.n.	G ₃	Rus./suite
3d	id.	m-100dls	n.n.	G ₃	Rus./suite

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
1658					
1a		JvdM			
1b		JvdM			
1c		JvdM	f. 18 (15 jan.)		
1659					
1		JvdM	f. 87 (12 febr.)		
2		JvdM	f. 431 (12 jul.)		
3		JvdM	f. 589 (19 sept.)		
4a		JvdM	f. 693 (31 okt.)		
4b		JvdM	id.		
4c		JvdM	id.		
4d		JvdM	id.		
1660					
1		JvdM			
2	traktaat	JvdM	f. 356 (23 jun.)	RSG1660-356	339:14:0
3a		JvdM>PV	f. 645 (16 nov.)		
3b		JvdM>PV	id.		
3c		JvdM>PV	id.		
4		PV	f. 580 (9 okt.)		
1661					
1a		JvdM/PV	f. 433 (16 aug.)	RSG1661-667	3115:5:0
1b		JvdM/PV	id.		
1662					
1		PV	f. 32 (19 jan.)		
2	traktaat	PV	f. 226 (11 mei)		
3a		PV	f. 226 (11 mei)		
3b		PV	id.		
4	traktaat	PV	f. 623 (29 sept.)		
1663					
1		PV	f. 299 (18 mei)		
2a		PV	f. 386 (23 jun.)		
2b		PV	id.		
2c		PV	id.		
2d		PV	id.		
2e		PV	id.		
2f		PV	id.		
2g		PV	id.		
2h		PV	id.		
2i		PV	id.		
3a		PV	f. 402 (30 jun.)		
3b		PV	id.		
3c		PV	id.		
3d		PV	id.		

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
3e	id.	m-100dls	n.n.	G ₃	Rus./suite
3f	id.	m-100dls	n.n.	G ₃	Rus./suite
1664 [NA, SG, inv.nr. 3270]					
1	f. 600 (8 aug.)	k-1.200+m	Rudolf (1620-1677), graaf van Sinzendorf-Rheineck	G ₁	Keiz./G
2	f. 797 (17 okt.)	k-1.200+m100	dr. Johann Heinrich Hottinger (1620-1667)	G ₁	Zwits./G
1665 [NA, SG, inv.nr. 3272]					
1	f. 782 (23 nov.)	k-1.200+m100	Lorenz Müller	G ₁	Bruns.-Lun./G
1666 [NA, SG, inv.nrs. 3273-3274]					
1	f. 70 (16 jan.)	m-100ords	Berend ten Have	V ₂	
2a	f. 428 (26 mrt.)	k-1.200+m	Poul von Klingenberg (1615-1690), heer van Hanerau	G ₂	Den./G
2b	id.	k-1.200+m	Peter Charisius (overl. 1683)	G ₂	Den./R
2c	id.	k-1.200+m	Werner Wilhelm, vrijheer von Blaspiel (1621/2-1681)	G ₂	Brand./EGedep
2d	id.	k-1.200+m	dr. Matthias Romswinkel (1618-1699)	G ₂	Brand./EGedep
2e	id.	k-1.200+m	Johan Copes (1601-1669)	G ₂	Brand./EGedep
3*	f. 607 (3 mei)	k-1.200+m	Frits van Hemburch-Goltern	G ₁	Bruns.-Wol./G
4*	f. 621 (6 mei)	km-350	n.n.	G ₂	Munst./S
5	f. 735 (25 mei)	km-500	n.n.	G ₂	Paderb./G
6	f. 40 (10 jul.)	k-300	Podewils	B ₂	Brand./kamerjonker
8a	f. 664 (8 dec.)	k-1.200+m100	Poul von Klingenberg (1615-1690), heer van Hanerau	G ₂	Den./AP
8b	id.	k-1.200+m100	Peter Charisius, (overl. 1683)	G ₂	Den./EER
8c	id.	k-1.200+m100	dr. Matthias Romswinkel (1618-1699)	G ₂	Brand./EE
8d	id.	k-1.200+m100	Johan Copes (1601-1669)	G ₂	Brand./CR
8e	id.	k-1.200+m100	Lorenz Müller	G ₂	Bruns.-Lun./G
8f	id.	k-1.200+m100	mr. Abraham van Wicquefort (1606-1682)	G ₂	Bruns.-Lun./AgR
1667 [NA, SG, inv.nrs. 3275-3276]					
1*	f. 77 (28 jan.)	km-100z.duk	n.n.	B ₂	Bruns.-Lun./bode
2	f. 584 (10 jun.)	km-600	Joseph Athias	R	
3	f. 644 (28 jun.)	km-1.200	Jan van Brakel (1618-1690)	V ₁	KAP
4	f. 128 (1 aug.)	km-100z.duk	Vrijenes	B ₁	EDEL
5	f. 333 (27 sept.)	km-800	n.n.	G ₃	Den./suite
6*	f. 335 (27 sept.)	km-800	n.n.	G ₄	Zw./suite
7a	f. 402 (20 okt.)	km-400	n.n.	G ₁	Rus./G
7b*	id.	m-170	n.n.	G ₃	Rus./suite
8	f. 403 (20 okt.)	km-1.300	Poul von Klingenberg (1615-1690), heer van Hanerau	G ₂	Den./AP
9a*	f. 540 (7 dec.)	km-600	n.n.	G ₄	Zw./suite
9b*	id.	km-600	n.n.	G ₄	Zw./suite
10a	f. 586 (24 dec.)	km-2.500	Willem Joseph baron van Ghent (1626-1672)	V ₁	LT-ADM
10b	id.	km-2.000	Johannes de Liefde (circa 1619-1673)	V ₁	VC-ADM
10c	id.	km-1.500	David Vlugh (1611-1673)	V ₁	SBN
10d	id.	km-1.000	Thomas Tobiasz.	V ₁	KAP
1668 [NA, SG, inv.nrs. 3277-3278]					
1a	f. 32 (14 jan.)	km-6.000	Christoph Delphicus, graaf zu Dohna (1628-1668)	G ₁	Zw./EA
1b	id.	km-600	n.n.	G ₃	Zw./suite

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
3e		PV	id.		
3f		PV	id.		
1664					
1		PV	f. 604 (11 aug.)		
2		PV	f. 802 (22 okt.)		
1665					
1		PV	f. 809 (28 nov.)		
1666					
1		PV	f. 92 (22 jan.)	RvS1665/6-86	252:1:12
2a		PV	f. 524 (14 apr.)		+
2b		PV	id.		+
2c		PV	id.		+
2d		PV	id.		+
2e		PV	id.	RvS1665/6-86	6.556:4:19
3		PV	f. 662 (15 mei)		+
4		PV	id.	RvS1665/6-94	1.394:15:2
5		PV	f. 745 (28 mei)	RvS1665/6-94	525:15:8
6	geboorte	PV	f. 54 (14 jul.)	RvS1665/6-106	311:18:14
8a		PV	f. 9 (6 jan.)		
8b		PV	id.		
8c		PV	id.		
8d		PV	id.		
8e		PV	id.		
8f		PV	id.		
1667					
1	geboorte	PV	f. 86 (1 febr.)		
2	bijbel in Hebreeuws	PV	f. 612 (18 jun.)		
3	tocht Chatham	PV	f. 16 (5 jul.)		
4	traktaat	PV	f. 153 (6 aug.)		
5		PV	f. 362 (4 okt.)		
6		PV	f. 362 (4 okt.)		
7a		PV	f. 440 (29 okt.)		
7b		PV	id.		
8		PV	f. 440 (29 okt.)		
9a		PV	f. 556 (14 dec.)		
9b		PV	id.		
10a	tocht Chatham	PV	f. 171 (24 febr.)		
10b	tocht Chatham	PV	id.		
10c	tocht Chatham	PV	id.		
10d	tocht Chatham	PV	id.		
1668					
1a		PV	f. 54 (21 jan.)		
1b		PV	id.		

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
2a	f. 146 (17 febr.)	km-6.000	Sir William Temple (1628-1699)	G ₂	Eng./EA
2b	id.	km-600	Temple, Henry	G ₄	Eng./suite
3	f. 302 (17 okt.)	km-600	n.n.	G ₃	Frk./suite
1669 [NA, SG, inv.nrs. 3279-3280]					
1	f. 386 (24 mei)	k-1.200+m100	Peter Charisius, (overl. 1683)	G ₁	Den./EE
2a	f. 255 (10 okt.)	km-1.200	baron van Elderen	G ₁	K.-Koln/G
2b	id.	km-1.200	Francois de Séllys	G ₁	K.-Koln/G
3	f. 382 (3 dec.)	km-1.200	Marschal	G ₁	Zw./G
1670 [NA, SG, inv.nr. 3282]					
1a	f. 14 (4 jul.)	k-1.200+m100	Lorenz Müller	G ₁	Bruns.-Lun./G
1b	id.	k-500	n.n.	G ₃	Bruns.-Lun./suite
2a	f. 521 (24 dec.)	k[m]-400	Thomas Kellerman	G ₁	Rus./E
2b	id.	k[m]-400	n.n.	G ₃	Rus./E
2c	id.	m-100	n.n.	G ₃	Rus./suite
2d	id.	m-100	n.n.	G ₃	Rus./suite
1671 [NA, SG, inv.nrs. 3283-3284]					
1a*	f. 821 (30 jun.)	g-6.000	Simon Nicolas Arnault (1618-1699), heer van Pomponne	G ₁	Frk./EA
1b*	id.	g-600	Pierre Bernarts	G ₃	Frk./suite
2a*	f. 12 (3 jul.)	g-6.000	Sir William Temple (1628-1699)	G ₁	Eng./A
2b*	id.	g-600	n.n.	G ₃	Eng./suite
3a	f. 165 (18 aug.)	km-1.200	Erasme Foullon	G ₂	K.-Koln/EE
3b	id.	km-1.200	Ferdinand van der Veecken (overl. 1679)	G ₂	K.-Koln/R
1672 [NA, SG, inv.nrs. 3285-3286]					
1	f. 35 (8 jan.)	k-1.200+m100	Marcus Gjõe (1635-1695)	G ₁	Den./EE
2a	f. 335 (11 mrt.)	km-4.000	Manuel Francisco de Lira y Castillo (overl. 1693)	G ₂	Esp./EE
2b	id.	km-600	n.n.	G ₄	Esp./suite
3a	f. 753 (13 dec.)	km-1.300	François Paul, baron de Lisola (1613-1675)	G ₂	Keiz./EE
3b	id.	km-1.300	Daniel Johann, ridder Kramprich von Kronefeld (1622-1693)	G ₂	Keiz./R
1673 [NA, SG, inv.nrs. 3287-3288]					
1a	f. 606 (29 mei)	km-400	Jamilliaan Oekraintzara	G ₁	Rus./G
1b	id.	m-100	n.n.	G ₃	Rus./suite
1c	id.	m-100	n.n.	G ₃	Rus./suite
2	f. 3 (1 jul.)	k-1.200+m100	François Paul, baron de Lisola (1613-1675)	G ₁	Keiz./EE
3	f. 336 (2 okt.)	k-600	Buckentoff	G ₁	Esp./S
1674 [NA, SG, inv.nrs. 3289-3290]					
1	f. 592 (4 mei)	km-1.300	Albertus Opackij	G ₁	Pol./G
2*	f. 227 (22 aug.)	g-1.300	Just Høg (1640-1694)	G ₂	Den./EE
3	f. 680 (20 dec.)	k-1.200+m100	Thomas van der Nooth, vrijheer af Stiernberg	G ₁	Zw./G
1675 [NA, SG, inv.nr. 3291]					
1*	f. 611 (8 jun.)	k-1.200+m100	Haque	G ₁	Bruns.-Lun./EE
1676 [NA, SG, inv.nrs. 3293-3294]					
1a	f. 68 (23 jan.)	km-6.000	Poul von Klingenberg (1615-1690), heer van Hanerau	G ₁	Den./AP
1b	id.	km-600	n.n.	G ₃	Den./suite
2a*	f. 510 (17 jun.)	km-400	Trephon Memsinof	G ₁	Rus./G

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
2a		PV	f. 195 (2 mrt.)		
2b		PV	id.		
3		PV	f. 317 (20 okt.)		
1669					
1		PV	f. 392 (28 mei)		
2a		PV	f. 268 (16 okt.)		+
2b		PV	id.	RSG1669/2-268	2.484:4:12
3		PV	f. 590 (5 dec.)		
1670					
1a		PV	f. 38 (15 jul.)		
1b		PV	id.		
2a		PV	f. 1 (2 jan.)		+
2b		PV	id.		+
2c		PV	id.		+
2d		PV	id.	Rap1678	1.108:11:9
1671					
1a					
1b					
2a					
2b					
3a		PV	f. 205 (24 aug.)		+
3b		PV	id.	RSG1671/2-205; Rap1678	2.529:3:6
1672					
1		PV	f. 67 (16 jan.)	RSG1672/1-67; Rap1678	1.354:9:4
2a		PV	f. 480 (31 mrt.)		+
2b		PV	id.	Rap1678	4.683:10:6
3a		PV	f. 124 (3 febr.)		+
3b		PV	id.	RSG1673/1-125; Rap1678	2.650:16:0
1673					
1a		PV		NKw; Rap1678	+
1b		PV		NKw; Rap1678	+
1c		PV		NKw; Rap1678	601:12:0
2		PV	f. 29 (13 jul.)	RSG1673/2-29; Rap1678	1.316:0:0
3		PV	f. 435 (27 okt.)	RSG1673-435	625:2:0
1674					
1		PV	f. 605 (7 mei)	RSG1674/1-605; Rap1678	1.320:14:0
2		PV	f. 341 (20 sept.)	RSG1674/2-341; Rap1678	1.310:1:4
3		PV	f. 11 (5 jan.)	RSG1675/1-11; Rap1678	1.311:9:6
1675					
1		PV			
1676					
1a		PV	f. 87 (30 jan.)		+
1b		PV	id.	RSG1676.-87; Rap1678	6.711:17:8
2a		PV	f. 522 (22 jun.)	RSG1676/1-522; Rap1678	+

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
2b*	id.	m-100	n.n.	G ₃	Rus./suite
2c*	id.	m-100	n.n.	G ₃	Rus./suite
3	f. 256 (26 sept.)	m-100	Leonard Azius	G ₃	Esp./suite
4	f. 294 (10 okt.)	km-1.300	Werner Zurmühlen	G ₂	Munst./EE
1677 [NA, SG, inv.nr. 3295]					
1	f. 433 (22 mei)	k-1.200+m100	Lorenz Müller	G ₁	Brun.-Lun./M
2	f. 529 (22 jun.)	k-1.200+m100	François de Serainchamps	G ₁	Loth./EE
1678 [NA, SG, inv.nr. 3298; sr: inv.nr. 4586]					
1	f. 397 (sr-12 aug.)	km-100duk	J. Hulst	B ₁	S
2a	f. 127 (15 aug.)	km-6.000	Sir William Temple (1628-1699)	G ₂	Eng./EA
2b	id.	km-600	n.n.	G ₄	Eng./suite
1679 [NA, SG, inv.nr. 3300]					
1a	f. 170 (21 aug.)	km-1.300	Manuel Francisco de Lira y Castillo (overl. 1693)	G ₁	Esp./EE
1b	id.	km-300	n.n.	G ₃	Esp./suite
2a	f. 177 (24 aug.)	km-6.000	Sir William Temple (1628-1699)	G ₁	Eng./EA
2b	id.	km-600	n.n.	G ₃	Eng./suite
3	f. 327 (15 okt.)	km-100z.duk	Hendrik Bicker	B ₁	EDEL
4a	f. 498 (23 dec.)	km-1.300	Montijn a Raciberho	G ₁	Pol./EE
4b	id.	km-300	n.n.	G ₃	Pol./suite
1680 [NA, SG, inv.nrs. 3301-3302]					
1	f. 62 (19 jan.)	km-600	Roger Meredith	G ₁	Eng./S
2	f. 353 (30 apr.)	km-1.300	Gustav Daniel von Schmidt (1646-1720)	G ₁	Brun.-Lun./M
3	f. 357 (30 nov.)	km-600	Christian von Lente (1649-1725)	G ₁	Den./R
1681 [NA, SG, inv.nrs. 3303-3304]					
1a	f. 313 (16 apr.)	km-1.300	dr. Matthias Romswinckel (1618-1699)	G ₁	Brand./EE
1b	id.	km-300	n.n.	G ₃	Brand./suite
2a	f. 514 (26 jun.)	km-1.300	Henry Sydney (1641-1704), burggraaf Sydney of Sheppey	G ₁	Eng./EE
2b	id.	k-300	Thomas Plott	G ₃	Eng./suite
3a	f. 175 (30 aug.)	km-1.300	Henning Meyercrone (1645-1707)	G ₁	Den./EEP
3b	id.	k-300	n.n.	G ₃	Den./suite
1682 [NA, SG, inv.nrs. 3305-3306]					
1	f. 152 (26 febr.)	km-1.300	Nils, graaf Gyldenstolpe (1642-1709)	G ₂	Zw./E
2	f. 328 (22 okt.)	km-1.300	Simon de Petkum (overl. 1689)	G ₁	Den./EE
3a	f. 350 (28 okt.)	km-400	n.n.	G ₁	Rus./E
3b	id.	m-100	n.n.	G ₃	Rus./suite
1683 [NA, SG, inv.nr. 3308]					
1	f. 110 (4 aug.)	km-1.300	Albrecht Friedrich von Hünicke (overl. 1704)	G ₁	K.-Saks./EE
2	f. 325 (22 okt.)	km-1.300	Melchior de Rouck	G ₁	Brand./EE
1684 [NA, SG, inv.nrs. 3309-3310]					
1	f. 81 (2 febr.)	km-600	Carl Cantersten (1651-1709)	G ₁	Zw./R
2	f. 117 (12 febr.)	km-1.300	Grinsky	G ₁	Pol./EE
3	f. 340 (14 apr.)	km-1.300	Jørgen Burchard	G ₁	Den./EE
4a	f. 347 (17 apr.)	k-1.200+m100	Plettenburg	G ₁	K.-Koln/EE
4b	id.	k-1.200+m100	Werner Zurmühlen	G ₁	K.-Koln/EE
5	f. 535 (2 jun.)	k-1.200+m100	markies de Brisacier	G ₁	Pol./EE

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
2b		PV	id.		+
2c		PV	id.	RSG1676/1-522; Rap1678	672:11:10
3		PV	f. 270 (2 okt.)	RSG1676/2-270; Rap1678	1265:9
4		PV	f. 301 (13 okt.)	RSG1676/2-301; Rap1678	1.321:11:4
1677					
1		PV	f. 514 (16 jun.)	Rap1678	1.321:0:0
2		PV	f. 540 (25 jun.)	Rap1678	1.321:0:0
1678					
1	traktaat	PV	f. 140 (20 aug.)	RSG1678/2-140	344:12:4
2a		PV	f. 153 (25 aug.)		+
2b		PV	id.	RSG1678/2-153	6.676:1:4
1679					
1a		PV	f. 237 (12 sept.)		+
1b		PV	id.	RSG1679/2-237	1.639:14:8
2a		PV	f. 237 (12 sept.)		+
2b		PV	id.	RSG1679/2-237	6.677:18:10
3	traktaat	PV	f. 357 (27 okt.)		+
4a		PV	f. 507 (27 dec.)		+
4b		PV	id.	RSG1679/2-507	1.612:12:4
1680					
1		PV	f. 79 (25 jan.)	RSG1680/1-79	610:1:2
2		PV	f. 398 (17 mei)	RSG1680/1-398	1.311:18:8
3		PV	f. 391 (10 dec.)	RSG1680/2-391	615:14:2
1681					
1a		PV	f. 336 (24 apr.)		+
1b		PV	id.	RSG1681/1-336	1.632:13:0
2a		PV	f. 3 (1 jul.)		+
2b		PV	id.	RSG1681/2-3	1.633:8:0
3a		PV	f. 193 (5 sept.)		+
3b		PV	id.	RSG1681/2-193	1.632:13:0
1682					
1		AvH	f. 179 (7 mrt.)	RSG1682/1-179	1.313:1:12
2		AvH	f. 345 (28 okt.)	RSG1682/2-345	1.314:3:10
3a		AvH	f. 375 (3 nov.)		+
3b		AvH	id.	RSG1682/2-375	588:1:10
1683					
1		AvH	f. 122 (9 aug.)	RSG1683/2-122	1.331:9:2
2		PV	f. 348 (28 okt.)	RSG1683/2-348	1.321:1:4
1684					
1					
2		AvH	f. 120 (14 febr.)	RSG1684/1-120	1.300:3:8
3		AvH	f. 387 (22 apr.)	RSG1684/1-387	1.322:14:2
4a		AvH	id.		+
4b		AvH	id.	RSG1684/1-388	2.645:8:4
5		AvH	f. 543 (5 jun.)	RSG1684/1-543	1.327:19:0

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
6	f. 125 (22 jul.)	km-1.300	Friedrich Wilhelm, graaf von Schlitz genannt von Görtz (1647-1728)	G1	Sl.-Hol.-G./EE
7	f. 146 (28 jul.)	km-1.300	Jean baron von Goertz	G1	FKr./ORKr./Saks.
8a	f. 183 (7 aug.)	km-6.000	Jean Antoine de Mesmes (1640-1709), graaf van Avaux	G2	Frk./EA
8b	id.	km-600	n.n.	G4	Frk./suite
9	f. 256 (31 aug.)	km-1.300	Hieronimus von Witzendorff (1627-1690)	G1	Brun.-Lun./EE
10	f. 324 (19 sept.)	km-1.300	baron Canon	G1	Loth./EE
1685 [NA, SG, inv.nrs. 3311-3312]					
1	f. 230 (12 mrt.)	km-1.300	Joseph (Haim) Toledano	G1	Mar./G
2	f. 314 (30 mrt.)	km-1.300	[keten om in gereedheid te hebben]	R	
3	f. 322 (2 apr.)	km-1.300	Thomas Chudleigh (1649/50-1702?)	G1	Eng./EE
4	f. 371 (14 apr.)	m-100	David Torvis	G3	Eng./suite
5a	f. 375 (16 apr.)	km-6.000	Jens Juel (1631-1701), vrijheer van Juelling	G1	Den./EA
5b	id.	km-600	n.n.	G3	Den./suite
6	f. 542 (26 nov.)	m-300	Boddeswinck	B2	Brand./kamerjonker
7*	f. 545 (27 nov.)	km-687:8:12	Freiman	B1	LT
8a	f. 666 (27 dec.)	km-2.600	Paul von Fuchs (1640-1704)	G2	Brand./EE
8b	id.	km-300	n.n.	G4	Brand./suite
1686 [NA, SG, inv.nrs. 3313-3314; sr: inv.nr. 4591]					
1a	f. 339 (23 mrt.)	km-2.600	Balthazar de Fuenmayor y la Sazon, markies van Castel Moncayo	G2	Esp./EE
1b	id.	km-300	Luis (de) Longas	G4	Esp./suite
2	f. 465 (18 apr.)	km-600	Goth (?) baron Edelsteijn in Hobergh	G1	Hes.-K./R
3a	f. 247 (sr-22 mei)	km-1.300	Nils, graaf Gyldenstolpe (1642-1709)	G1	Zw./EE
3b	id.	km-300	n.n.	G3	Zw./suite
4a	f. 358 (15 okt.)	km-1.300	Bevil Skelton (1641-1696)	G1	Eng./EE
4b	id.	km-300	Daniel Petit	G3	Eng./suite
1687 [NA, SG, inv.nr. 3316]					
1a*	f. 202 (30 aug.)	km-400	Wasili Timophowitz Polinkof	G1	Rus./E
1b	id.	m-100	n.n.	G3	Rus./suite
1c	id.	m-100	n.n.	G3	Rus./suite
2	f. 271 (20 sept.)	km-1.300	Holtzhalb	G1	Zwits./G
3	f. 323 (9 okt.)	km-650+g-650	Hazan Esquiedo	G1	Mar./EE
4	f. 385 (24 okt.)	m-150	n.n.	G3	Mar./suite
1688 [NA, SG, inv.nrs. 3317-3318]					
1	f. 635 (29 mei)	k-300	Boddeswinck	B2	Brand./kamerjonker
2	f. 144 (14 aug.)	km-1.300	Frederik, vrijheer Krag tot Stensballegaard en Vaerholm (1655-1728)	G1	Den./EE
3	f. 169 (24 aug.)	m-300	vrijheer van Wittenhorst, heer van Sonsveld	B2	Brand./kamerheer
4	f. 321 (11 okt.)	m-300	n.n.	B2	Keiz./bode
5	f. 598 (21 dec.)	m-300	Carnitz	B2	Brand./EE
6	f. 605 (23 dec.)	m-150	Gerard Wolffsen	R	KAP
1689 [NA, SG, inv.nrs. 3319-3320]					
1	f. 72 (11 jan.)	km-1.300	Ludwig Justus Sinold genannt Schütz (overl. 1710)	G1	Brun.-Lun./M
2*	f. 297 (16 febr.)	m-150	n.n.	R	
3	f. 340 (23 febr.)	km-1.300	Nils, graaf Gyldenstolpe (1642-1709)	G1	Zw./EE

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
6		AvH	f. 135 (25 jul.)	RSG1684/2-135	1.333:0:10
7		AvH	f. 152 (31 jul.)	RSG1684/2-152	1.329:2:10
8a		AvH	f. 198 (12 aug.)		+
8b		AvH	id.	RSG1684/2-198	6.630:9:4
9		AvH	f. 269 (5 sept.)	RSG1684/2-269	1.329:2:10
10		AvH	f. 342 (22 sept.)	RSG1684/2-342	1.329:2:10
1685					
1		AvH	f. 242 (15 mrt.)	RSG1685/1-242	1.329:12:10
2					
3		AvH	f. 325 (3 apr.)	RSG1685/1-325	1.329:2:10
4		AvH	f. 420 (21 apr.)		
5a		AvH	id.		+
5b		AvH	id.	RSG1685/1-420	6.795:12:8
6	geboorte	AvH	f. 554 (30 nov.)	RSG1685/2-554	322:5:2
7	traktaat	AvH	f. 80 (21 jan.)	RSG1686/1-80	687:8:12
8a		AvH			
8b		AvH			
1686					
1a		AvH	f. 389 (1 apr.)		
1b		AvH	id.		
2		AvH	f. 480 (25 apr.)		630:17:0
3a		AvH	f. 644 (31 mei)		+
3b		AvH	id.	RSG1687/1-532	1.623:0:0
4a		AvH	f. 388 (21 okt.)		+
4b		AvH	id.	RSG1687/1-532	1.636:6:0
1687					
1a		AvH	f. 213 (4 sept.)		+
1b		AvH	id.		+
1c		AvH	id.	RSG1687/2-213	681:13:14
2		AvH	f. 278 (25 sept.)	RSG1687/2-278	1.337:9:2
3		AvH	f. 339 (13 okt.)	RSG1687/2-339	667:11:0
4		AvH	f. 397 (29 okt.)	RSG1687/2-397	150:12:12
1688					
1	overlijden	AvH	f. 644 (3 juni)	RSG1688/1-644; NKw	305:18:0
2		AvH	f. 159 (20 aug.)		
3	geboorte	AvH	f. 216 (4 sept.)	RSG1688/2-216	305:12:8
4	overwinning	AvH	f. 324 (13 okt.)	RSG1688/2-324	309:5:14
5	aankomst	AvH	f. 627 (30 dec.)		+
6		AvH	id.	RSG1688/2-627; NKw	467:0:0
1689					
1		AvH	f. 126 (21 jan.)	RSG1689/1-126; NKw	1.325:12:2
2		AvH	f. 332 (22 febr.)	RSG1689/1-332; NKw	155:10:0
3		AvH	f. 394 (2 mrt.)	RSG1689/1-394; NKw	1.325:12:2

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
4	f. 414 (3 mrt.)	km-300	Carl Gustav, vrijheer von Friesendorff (1663-1715), vrijheer von Cronenwerth	G ₃	Zw./suite
5*	f. 429 (5 mrt.)	km-500	N. van Huls	B ₂	Eng./S
6	f. 753 (12 apr.)	km-1.300	graaf van Lannoy	G ₁	Luik/EE
7	f. 1255 (21 jun.)	m-300	vrijheer van Bloemendaal	B ₂	Brand./legatieraad
8a	f. 543 (6 okt.)	km-6.000	Thomas Herbert (ca. 1656-1733), graaf van Pembroke en Montgomery	G ₁	Eng./EA
8b	id.	km-600	Barker	G ₃	Eng./suite
9*	f. 592 (17 okt.)	km-1.300	Friedrich Wilhelm, graaf von Schlitz genannt von Görtz (1647-1728)	G ₁	Hes.-K./EE
10*	f. 603 (19 okt.)	m-300	Johann Kasimir, vrijheer von Kolb von Wartenberg (1643-1712)	B ₃	kamerheer
11*	f. 623 (22 okt.)	m-300	De Rosey	B ₂	ADJ-GEN
1690 [NA, SG, inv.nr. 3322; sr: inv.nr. 4596]					
1	f. 6 (3 jul.)	km-1.300	dr. Johann Heinrich (von) Hetterman	G ₁	K.-Palts/EE
2	f. 220 (sr-7 jul.)	km-1.300	du Fay, burggraaf van Sebourg	B ₂	
3	f. 193 (11 aug.)	km-1.300	Harbordt	G ₁	Eng./G
1691 [NA, SG, inv.nrs. 3323-3324]					
1	f. 430 (23 mrt.)	km-1.300	de Méan	G ₁	Luik/E
2	f. 599 (27 apr.)	km-1.300	Haxhuijsen	G ₁	K.-Saks./EE
3	f. 666 (11 mei)	km-1.300	W. von Croseck	G ₁	Bruns.-Wol./EE
4	f. 753 (31 mei)	km-1.300	Guericke	G ₁	Hol.-Gott./EE
5a	f. 793 (11 jun.)	km-1.300	Mertz van Quirnheim	G ₁	Mainz/EE
5b	id.	km-1.300	baron von Dahlberg	G ₁	Mainz/EE
6	f. 870 (28 jun.)	km-600	Lucas von Bostel	G ₁	Hanze [H.]/G
7	f. 59 (16 jul.)	km-1.300	Adolph Christian Avemann	G ₁	Saks.-G./EE
8	f. 556 (15 okt.)	km-1.300	n.n.	G ₁	Perz./G
9a	f. 590 (22 okt.)	km-1.300	Manuel de Coloma y Escolano (1637-1713), markies van Canales	G ₁	Esp./EE
9b	id.	km-300	Luis (de) Longas	G ₃	Esp./suite
10	f. 929 (18 dec.)	km-1.300	Gabriel Tureson, graaf Oxenstierna van Cronenburg (1642-1707)	G ₁	Zw./EE
11*	f. 956 (24 dec.)	km-1.300	[keten om in gereedheid te hebben]	R	
1692 [NA, SG, inv.nrs. 3325-3326]					
1	f. 121 (23 jan.)	km-300	Carl Gustav, vrijheer von Friesendorff (1663-1715), vrijheer von Cronenwerth	G ₃	Zw./suite
2*	f. 48 (14 jul.)	km-1.300	Corbinian von Prielmayer (1643-1707)	G ₁	Bay./EE
3*	f. 49 (14 jul.)	km-1.300	[keten om in gereedheid te hebben]	R	
1693 [NA, SG, inv.nrs. 3327-3328; sr: inv.nr. 4600]					
1	f. 7 (3 jan.)	m-100	n.n.	B ₃	officier
2	f. 33 (9 jan.)	km-500	n.n.	B ₃	officier
3*	f. 117 (29 jan.)	km-1.300	baron von Baumgarten	G ₁	Bay./EE
4*	f. 117 (29 jan.)	km-1.300	[keten om in gereedheid te hebben]	R	
5*	f. 115 (sr-13 mrt.)	km-1.300	Friedrich Wilhelm, graaf von Schlitz genannt von Görtz (1647-1728)	G ₂	Bruns.-Lun./EE
6	f. 154 (sr-1 mei)	km-1.300	Otto Heinrich, vrijheer von Friesen (1654-1717)	G ₁	K.-Saks./EE
7	f. 242 (7 sept.)	km-1.300	Leopold Victorin, graaf von Windischgrätz (1686-1746)	G ₁	Keiz./EE

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
4		AvH	f. 529 (17 mrt.)	RSG1689/1-529; NKw	308:17:6
5	electie	AvH	f. 448 (8 mrt.)	RSG1689/1-448; NKw	510:1:4
6		AvH	f. 785 (16 apr.)	RSG1689/1-785; NKw	1.325:12:2
7	aankomst	AvH	f. 1299 (28 jun.)	RSG1689/1-1299; NKw	310:0:0
8a		AvH	f. 561 (11 okt.)		+
8b		AvH	id.	RSG1689/2-561; NKw	6.660:16:12
9		AvH	f. 631 (25 okt.)	RSG1689/2-631; NKw	+
10	inname Bonn	AvH	id.	RSG1689/2-631; NKw	1.607:7:4
11		AvH	f. 649 (29 okt.)	NKw	307:17:0
1690					
1		JvH	f. 63 (17 jul.)		+
2		JvH	id.	RSG1690/2-63; NKw	2.659:5:10
3		JvH	f. 206 (14 aug.)	RSG1690/2-206; NKw	1.327:10:10
1691					
1		JvH	f. 455 (29 mrt.)	NKw	1.326:6:0
2		JvH	f. 636 (5 mei)	NKw	1.326:6:0
3		JvH	f. 694 (18 mei)	NKw	1.326:6:0
4		JvH	f. 778 (7 jun.)	NKw	1.426:6:0
5a		JvH	f. 827 (18 jun.)		+
5b		JvH	id.	NKw	2.652:12:0
6		JvH	f. 7 (3 jul.)	NKw	622:6:0
7		JvH	f. 86 (21 jul.)	NKw	1.333:12:0
8		JvH	f. 572 (18 okt.)	NKw	1.333:12:0
9a		JvH	f. 618 (25 okt.)	NKw	1.333:12:0
9b		JvH	f. 645 (29 okt.)	NKw	322:14:0
10		JvH	f. 956 (24 dec.)	NKw	1.333:12:0
11		JvH	f. 45 (9 jan.)	NKw	1.331:6:0
1692					
1		JvH	f. 149 (31 jan.)	NKw	333:9:0
2		JvH			
3		JvH	f. 106 (29 jul.)		
1693					
1	verlaten Hoi	JvH	f. 38 (12 jan.)		
2	verlaten Rheinfels	JvH	id.		
3		JvH			
4		JvH	f. 153 (10 febr.)		
5					
6		JvH	f. 711 (1 jun.)		
7		JvH	f. 269 (14 sept.)		

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
8	f. 356 (7 okt.)	km-1.300	baron van Rost	G1	Luik/EE
9	f. 713 (23 dec.)	km-1.300	Joseph (Haim) Toledano	G1	Mar./EE
10	f. 721 (24 dec.)	m-150	n.n.	G3	Mar./suite
1694 [NA, SG, inv.nr. 3329; sr: inv.nr. 4601]					
1	f. 199 (18 febr.)	km-1.300	Diogo de Mendonça Côrte Real (1658-1736)	G1	Por./EE
2	f. 225 (25 febr.)	km-300	n.n.	G3	Por./suite
3a	f. 719 (5 jun.)	km-1.300	Charles Berkeley (1649-1710), burggraaf van Dursley	G1	Eng./EE
3b	id.	km-300	n.n.	G3	Eng./suite
4	f. 110 (sr-21 jun.)	km-1.300	Philipp Ludwig Probst von Wendhausen (1633-1718)	G2	Brun.-Wol./G
1695 [NA, SG, inv.nrs. 3331-3332; sr: inv.nr. 4601]					
1a	f. 278 (22 mrt.)	km-1.300	baron Swarts	G1	Munst./EE
1b	id.	km-300	n.n.	G3	Munst./suite
2	f. 292 (25 mrt.)	km-1.300	Aloys, vrijheer von Malknecht	B2	Bay./EE
3*	f. 342 (1 apr.)	km-1.300	[keten om in gereedheid te hebben]	R	
4	f. (sr-11 apr.)	km-1.300	dr. Johan Konrad Norff (overl. 1715)	G2	Munst./R
5a	f. 705 (6 jun.)	km-1.300	Barlaymont	G1	K.-Koln/EE
5b	id.	km-1.300	de Malte	G1	K.-Koln/EE
6*		km-1.300	[keten om in gereedheid te hebben]	R	
7*	f. 250 (4 sept.)	km-1.300	n.n.	B3	zoon van Fonseca
8*	f. 250 (4 sept.)	km-1.300	[keten om in gereedheid te hebben]	R	
1696 [NA, SG, inv.nr. 3334]					
1a	f. 195 (12 sept.)	km-1.300	Friedrich von Durheim	G1	Saks.-Kr./EE
1b	id.	km-1.300	Johann Georg Kulpis (overl. 1698)	G1	Saks.-Kr./EE
1697 [NA, SG, inv.nr. 3336; sr: inv.nr. 4603]					
1a	f. 323 (24 okt.)	km-7.000	Frans Jacolowits Lafort	G1	Rus./EA
1b	id.	km-6.000	Theodoor Alexcowits Golowien	G1	Rus./EA
1c	id.	km-5.000	Procopleij Bogdanowits Nosticatsin	G1	Rus./EA
1d	id.	km-600	n.n.	G3	Rus./suite
1e	id.	km-300	n.n.	G3	Rus./suite
1f	id.	km-250	Hendrick Jacobsz. van de Hulst (overl. 1715)	G3	Rus./suite
1g	id.	km-250	n.n.	G3	Rus./suite
1h	id.	m-150	n.n.	G3	Rus./suite
1i	id.	m-150	n.n.	G3	Rus./suite
1j	id.	m-150	n.n.	G3	Rus./suite
1k	id.	m-150	n.n.	G3	Rus./suite
1l	id.	m-150	n.n.	G3	Rus./suite
2a	f. 359 (2 nov.)	km-6.000	Edward Villiers (1656-1711), graaf van Jersey	G1	Eng./EA
2b	id.	km-600	n.n.	G3	Eng./suite
3	f. 210 (sr-8 nov.)	km-600	Matthew Prior (1664-1721)	G1	Eng./CdA
4a	f. 391 (12 nov.)	km-6.000	Corbinian Prielmayer (1643-1707)	G1	Bay./EE
4b	id.	km-600	n.n.	G3	Bay./suite
5	f. 454 (28 nov.)	km-1.300	Balliani	G1	Mant./EE
6	f. 460 (29 nov.)	km-1.300	Filiberto Sallier de la Tour (1643-1708), markies van Cordon en Combloux	G1	Sav./EE

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
8		JvH	f. 411 (22 okt.)		
9		JvH	f. 740 (29 dec.)		
10		JvH	id.		
1694					
1		JvH	f. 212 (22 febr.)	NKw	1.326:1:0
2		JvH	f. 237 (27 febr.)	RSG1694/1-237; NKw	327:5:8
3a		JvH	f. 759 (15 jun.)		+
3b		JvH	id.	NKw	1.671:1:0
4		JvH	f. 813 (26 jun.)	NKw	1.337:6:0
1695					
1a		JvH	f. 342 (1 apr.)		+
1b		JvH	id.		+
2	huwelijk	JvH	id.	NKw	3.082:5:0
3		JvH	f. 463 (26 apr.)		
4					
5a		JvH	f. 739 (13 jun.)		
5b		JvH	id.		
6		JvH	f. 189 (18 aug.)		
7	overgave kasteel Namen	JvH			
8		JvH	f. 454 (25 okt.)	RSG1695/2-454; NKw	1.354:8:2
1696					
1a		JvH	f. 218 (21 sept.)		
1b		JvH	id.		
1697					
1a		JvH	f. 345 (30 okt.)		+
1b		JvH	id.		+
1c		JvH	id.		+
1d		JvH	id.		+
1e		JvH	id.		+
1f		JvH	id.		+
1g		JvH	id.		+
1h		JvH	id.		+
1i		JvH	id.		+
1j		JvH	id.		+
1k		JvH	id.		+
1l		JvH	id.	NKw	20.603:0:0
2a		JvH	f. 394 (13 nov.)		+
2b		JvH	id.		+
3		JvH	id.	NKw	7.327:8:0
4a		JvH	f. 461 (30 nov.)		+
4b		JvH	id.	NKw	6.688:0:0
5		JvH	f. 503 (9 dec.)		+
6		JvH	id.		+

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
7	f. 216 (sr-2 dec.)	km-1.300	Isaac Behagel	V3	koopman Frankfurt
8a	f. 497 (6 dec.)	km-6.000	Hans (Johan) Kaspar, vrijheer von Bothmer (1656-1732)	G1	Bruns.-Lun./EA
8b	id.	km-600	n.n.	G3	Bruns.-Lun./suite
9a	f. 536 (16 dec.)	km-6.000	Louis Verjus (1629-1709), graaf van Crécy	G2	Frk./EAP
9b	id.	km-6.000	François de Callières (1645-1717)	G2	Frk./EAP
9c	id.	km-6.000	Nicolas Auguste de Harlay, markies van Bonneuil	G2	Frk./EAP
9d	id.	km-600	n.n.	G4	Frk./suite
9e	id.	km-600	n.n.	G4	Frk./suite
9f	id.	km-600	n.n.	G4	Frk./suite
10	f. 553 (20 dec.)	km-1.300	baron Canon	G1	Pol./EE
11	f. 564 (23 dec.)	km-300	Bertin	G3	Sav./suite
1698 [NA, SG, inv.nrs. 3337-3338]					
1a	f. 30 (9 jan.)	km-6.000	Wolfgang, vrijheer von von Schmettau (1648-1711)	G1	Brand./EE
1b	id.	km-600	n.n.	G3	Brand./suite
2a	f. 165 (13 febr.)	km-6.000	Karel Bonde, graaf van Biorno	G1	Zw./EA
2b	id.	km-600	n.n.	G3	Zw./suite
3a	f. 288 (20 mrt.)	km-6.000	Christian Sigfred von Plessen (1646-1723)	G1	Den./EA
3b	id.	km-6.000	Christian von Lente (1649-1725)	G1	Den./EA
3c	id.	km-600	n.n.	G3	Den./suite
3d	id.	km-600	n.n.	G3	Den./suite
4a	f. 342 (3 apr.)	km-6.000	Nils (Eosander) (1636-1705), vrijheer Lillieroot	G1	Zw./EA
4b	id.	km-600	Carl Gustav, vrijheer von Friesendorff (1663-1715), vrijheer von Cronenwerth	G3	Zw./suite
5*	f. 366 (10 apr.)	km-800	n.n.	G4	Zw./suite
6	f. 174 (18 aug.)	km-1.300	graaf de Houssonville	G1	Loth./EE
7	f. 275 (17 sept.)	km-1.300	Blomberg	G1	Koerl./EE
1699 [NA, SG, inv.nrs. 3339-3340]					
1	f. 167 (12 febr.)	km-800	Pietro de la Fontaine (overl. 1725)	B1	neef ambassadeur
2a	f. 466 (24 apr.)	km-1.300	Friedrich Rudolph Ludwig, vrijheer von Canitz (1654-1699)	G1	Brand./EE
2b	id.	km-300	Christiaan Fredrik Becker	G3	Brand./suite
3	f. 720 (16 jun.)	km-1.300	vrijheer van Wachtendonck	G1	Osn./EE
4a	f. 107 (24 jul.)	km-1.300	Franciscus, graaf Galecki	G1	Pol./EE
4b	id.	km-300	n.n.	G3	Pol./suite
5a	f. 552 (9 dec.)	km-6.000	François d'Usson (overl. 1719), heer van Bonrepaux	G1	Frk./A
5b	id.	km-600	n.n.	G3	Frk./suite
1700 [NA, SG, inv.nr. 3341]					
1a	f. 237 (10 mrt.)	km-1.300	Moses Toledano	G1	Mar./EE
1b	id.	m-150	n.n.	G3	Mar./suite
1701 [NA, SG, inv.nrs. 3344-3345; sr: inv.nr. 4610]					
1*		km-1.300	Hans (Johan) Kaspar, vrijheer von Bothmer (1656-1732)	G1	Bruns.-Lun./EE
2a	f. 628 (11 jun.)	km-6.000	Gabriel, graaf van Briord	G1	Frk./EA
2b	id.	km-600	n.n.	G3	Frk./suite
3a*	f. 190 (11 aug.)	km-6.000	Jean Antoine de Mesmes (1640-1709), graaf van Avaux	G1	Frk./EA

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
7		JvH	id.	NKw	4.028:15:0
8a		JvH	f. 534 (16 dec.)		+
8b		JvH	id.	NKw	6.688:0:0
9a		JvH	f. 3 (3 jan.)		+
9b		JvH	id.		+
9c		JvH	id.		+
9d		JvH	id.		+
9e		JvH	id.		+
9f		JvH	id.		+
10		JvH	id.		+
11		JvH	id.	NKw	21.667:7:0
1698					
1a		JvH	f. 71 (21 jan.)		+
1b		JvH	id.	NKw	6.688:0:0
2a		JvH	f. 197 (22 febr.)		+
2b		JvH	id.	NKw	6.688:0:0
3a		JvH	f. 322 (28 mrt.)		+
3b		JvH	id.		+
3c		JvH	id.		+
3d		JvH	id.	NKw	13.388:0:0
4a		JvH	f. 392 (15 apr.)		+
4b		JvH	id.	NKw	6.971:0:0
5		JvH	f. 561 (3 jun.)	NKw	[21.096:3:0]
6		JvH	f. 204 (25 aug.)	NKw	1.334:14:0
7		JvH	f. 296 (24 sept.)	NKw	1.334:13:0
1699					
1	traktaat	JvH	f. 185 (17 febr.)	NKw	843:17:0
2a		JvH	f. 559 (12 mei)		+
2b		JvH	id.	NKw	1.944:15:0
3		JvH	f. 738 (22 jun.)	NKw	1.325:15:0
4a		JvH	f. 161 (12 aug.)		+
4b		JvH	id.	NKw	1.656:0:0
5a		JvH	f. 569 (14 dec.)		+
5b		JvH	id.	NKw	6.688:5:0
1700					
1a		JvH	f. 273 (17 mrt.)		+
1b		JvH	id.	NKw	1.504:0:0
1701					
1		JvH	f. 571 (30 mei)		
2a		JvH	f. 692 (28 jun.)		+
2b		JvH	id.	NKw	6.654:4:0
3a		JvH	f. 307 (12 sept.)		+

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
3b*	id.	km-600	n.n.	G ₃	Frk./suite
4	f. 292 (7 sept.)	km-1.300	Frederik Vilhelm Schmettau (1662-1735)	R	LT-KOL
5	f. 501 (7 nov.)	km-1.300	Simeon Gabriel, vrijheer von Bondeli (1658-1734)	G ₁	Pruis./EE
6	f. 518 (sr-16 dec.)	km-1.300	Von Schwarts	B ₂	Munst./KAP
7	f. 676 (28 dec.)	m-600	Hiob Ludolf (1624-1704)	R	oriëntalist
1702 [NA, SG, inv.nrs. 3346-3347]					
1a*	f. 338 (12 apr.)	km-6.000	John Churchill (1650-1722), graaf van Marlborough	G ₁	Eng./EAP
1b*	id.	km-600	Adam Cardonnel (overl. 1719)	G ₃	Eng./suite
2*	f. 380 (22 apr.)	m-500	Daniël von Tettau (1670-1709)	B ₂	Pruis./kamerheer
3*	f. 458 (10 mei)	m-300	Anton Günther Hannecken	G ₁	Den./S
4*	f. 714 (26 jun.)	m-300			
			A. de Castaigne	B ₃	
5*	f. 82 (15 jul.)	m-150	Johannes Georgius Graevius (1632-1703)	R	hoogleraar Leiden
6	f. 411 (27 sept.)	m-300	Swerius	B ₃	
7	f. 460 (10 okt.)	m-300	Nicolaas Sevenhove	B ₃	S
1703 [NA, SG, inv.nrs. 3349-3350]					
1	f. 614 (30 apr.)	km-600	Rodingh	B ₃	KAP
2	f. 701 (19 mei)	m-300	n.n.	B ₃	zoon
3a	f. 710 (22 mei)	km-6.000	Nils (Eosander) (1636-1705), vrijheer Lillieroot	G ₁	Zw./EA
3b	id.	km-600	n.n.	G ₃	Zw./suite
4	f. 920 (30 jun.)	m-300	Swerius	B ₃	
5	f. 33 (10 jul.)	km-800	van Steenberg	B ₃	ADJ-GEN
6	f. 98 (25 jul.)	km-1.300	Heinrich Franz Xaver, vrijheer von Wiser von Wiesenthal (1665-1749)	G ₁	K.-Palts/EE
7*	f. 656 (22 nov.)	km-1.300	Adolph Christiaan Avemann	G ₁	Saks.-G./EE
8*	f. 701 (30 nov.)	km-800	Franz Christoph, freiherr von Seiboltsdorff (1663-1725)	B ₃	ADJ-GEN
9	f. 818 (22 dec.)	km-500	n.n.	B ₃	ADJ-GEN
1704 [NA, SG, inv.nr. 3353]					
1	f. 44 (9 jul.)	km-800	Mortaigne	B ₃	ADJ
2	f. 112 (19 jul.)	km-500	Johan van Onstein	B ₃	ADJ
3a	f. 252 (21 aug.)	km-1.500	Daniel Parke (II) (1664-1710)	B ₃	KOL
3b	id.	km-1.500	Panton	B ₃	KOL
3c	id.	km-1.000	Bregt	B ₃	ritmeester
3d	id.	km-800	Willem Vleertman (1658-1742)	B ₃	COM
4a	f. 364 (17 sept.)	km-1.300	Johan Wolfgang von Rathsamhausen (1662-1711)	G ₁	Wurt./EE
4b	id.	km-1.300	Anton Günther von Heespen (overl. 1723)	G ₁	Wurt./EE
5a	f. 765 (8 dec.)	km-600	n.n.	B ₃	kamerkoerrier
5b	id.	km-400	Willem Vleertman (1658-1742)	B ₃	COM
6a	f. 865 (29 dec.)	km-800	n.n.	B ₃	ADJ
6b	id.	m-250	Willem Vleertman (1658-1742)	B ₃	COM
1705 [NA, SG, inv.nrs. 3355-3356]					
1	f. 560 (25 apr.)	m-100	Frans Jacob Cochius	V ₂	ingenieur
2	f. 574 (29 apr.)	km-600	Albrecht Rosenberg	G ₁	Danz./G

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
3b		JvH	id.	NKw	[7.912:5:0]
4	reis naar Denemarken	JvH	f. 325 (16 sept.)	NKw	1.344:8:0
5		JvH	f. 538 (18 nov.)	NKw	1.342:0:0
6	traktaat	JvH	f. 8 (sr-9 jan.)		
7		JvH	id.		
1702					
1a		JvH	f. 436 (6 mei)		+
1b		JvH	id.		+
2	aankomst	JvH	id.	NKw	[7.402:9:0]
3		JvH	f. 184 (7 aug.)		+
4	capitulatie Keizersweerth	JvH	id.		+
5	oratie overlijden Willem III	JvH	id.	NKw	[1.084:1:0]
6	capitulatie Venlo	JvH	f. 480 (16 okt.)		+
7	capitulatie Roermond	JvH	id.	NKw	608:0:0
1703					
1	vijandelijke aanval Stolhoven	JvH	f. 642 (3 mei)	NKw	600:0:0
2	capitulatie Bonn	JvH	f. 781 (6 jun.)		+
3a		JvH	id.		+
3b		JvH	id.	NKw	6.922:0:0
4	forceren der linies	JvH	f. 58 (16 jul.)		+
5	vaandels	JvH	id.	NKw	1.112:13:0
6		JvH	f. 160 (8 aug.)	NKw	1.306:18:0
7		JvH	f. 755 (11 dec.)		+
8	vaandels uit Spiers	JvH	id.	NKw	[2.631:0:0]
9	gezonden met vaandels	JvH	f. 283 (1 mrt.)		
1704					
1	overw. Schellenberg	JvH	f. 223 (12 aug.)		
2	overw. Schellenberg	JvH	id.		
3a	overw. Blenheim	JvH	f. 332 (11 sept.)		
3b	overw. Blenheim	JvH	id.		
3c	overw. Blenheim	JvH	id.		
3d	overw. Blenheim	JvH	id.		
4a		JvH	f. 532 (25 okt.)		
4b		JvH	id.		
5a	verovering Landau	JvH	f. 808 (18 dec.)		+
5b	verovering Landau	JvH	id.	NKw	1.015:15:0
6a	verovering Traarbach	JvH	f. 54 (13 jan.)		+
6b	verovering Traarbach	JvH	id.	NKw	1.056:15:0
1705					
1	verovering Traarbach	JvH	f. 608 (7 mei)		+
2		JvH	id.	NKw	718:15:0

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
3	f. 87 (21 jul.)	km-500	Henrick Hop (1686-1761)	B ₃	kornet
4	f. 93 (23 jul.)	km-1.300	Reinhart Vincent baron Hompesch (1660-1733)	B ₃	LT-GEN
5	f. 248 (8 sept.)	m-300	Johan Verhoeff	B ₃	KAP
1706 [NA, SG, inv.nrs. 3358-3359]					
1	f. 600 (3 mei)	km-1.300	Adolph Christiaan Avemann	G ₁	Saks.-G./EE
2	f. 679 (25 mei)	km-1.500	Carel Lodewijk baron van Wassenaar (1685-1751), heer van Doeveren	B ₃	ADJ
3	f. 813 (21 jun.)	km-800	Johan Verhoeff	B ₃	ADJ
4	f. 857 (29 jun.)	km-500	Daniël von Tettau (1670-1709)	B ₂	Pruis./kamerheer
5*	f. 42 (9 jul.)	m-100duk	van Brakel	B ₃	ADJ
6*	f. 217 (19 aug.)	km-500	n.n.	B ₃	zoon van LT-GEN Friesheim
7a*	f. 251 (25 aug.)	km-200duk	Nicolaas Ernst van Salisch (overl. 1708)	B ₃	KAP
7b*	id.	m-100duk	Victor Wöller	B ₃	S
7c*	id.	m-100duk	Willem Vleertman (1658-1742)	B ₃	COM
8	f. 309 (7 sept.)	m-100duk	Willem Vleertman (1658-1742)	B ₃	COM
9	f. 391 (23 sept.)	km-1.500	Georg Wilhelm von Hohendorff (1670-1719)	B ₃	
10	f. 405 (27 sept.)	km-1.300	Alexander Stanhope (1638-1707)	G ₁	Eng./EE
11a	f. 477 (8 okt.)	km-500	Johan Bernard de Mortaigne	B ₃	LT-KOL
11b	id.	m-300	Willem Vleertman (1658-1742)	B ₃	COM
11c	id.	m-300	van Dorp	B ₃	postmeester
12	f. 675 (17 nov.)	km-800	Johan Bernard de Mortaigne	B ₃	LT-KOL
13	f. 868 (24 dec.)	km-1.300	Otto Schwarz (1652-1725)	G ₁	Zwits./EE
1707 [NA, SG, inv.nrs. 3361-3362]					
1	f. 236 (15 febr.)	m-200	Hero Sibersma (1644-1728)	R	predikant Amsterdam
2	f. 120 (27 jul.)	m-500	Moises Ceffis	G ₃	Keiz./suite
3	f. 286 (3 sept.)	km-1.300	Johann Peter, graaf von Goess (1667-1716)	G ₁	Keiz./EE
4	f. 381 (27 sept.)	km-1.300	Benedetto, markies Viale (1660-1749)	G ₁	Genua/EE
5	f. 702 (30 nov.)	km-1.300	Bernhard Adolph von Dücker, heer zu Nieder-Rödinghausen	G ₁	Munst./EE
1708 [NA, SG, inv.nr. 3365]					
1a	f. 60 (13 jul.)	km-1.500	Charles Samuel de Pagny	B ₃	ADJ
1b	f. 61 (13 jul.)	km-800	Willem Vleertman (1658-1742)	B ₃	COM
2	f. 527 (25 okt.)	km-1.500	Doys	B ₃	ADJ-GEN
3	f. 538 (29 okt.)	km-1.800	Rechteren	B ₃	KOL
4	f. 689 (1 dec.)	km-200duk	Victor Wöller	B ₃	S
5a	f. 749 (14 dec.)	km-1.200	Swarts	B ₃	LT-KOL
5b	id.	km-1.000	Hendrik Thilo van Thilauw	B ₃	MAJ
1709 [NA, SG, inv.nrs. 3367-3368]					
1	f. 4 (2 jan.)	m-400	Willem Vleertman (1658-1742)	B ₃	COM
2	f. 115 (29 jan.)	km-600	Saint Laurent	B ₃	ADJ
3a*	f. 154 (2 aug.)	km-1.800	Henrick Hop (1686-1761)	B ₃	ritmeester
3b*	id.	km-1.500	Frederik van Lely	B ₃	KAP
4a	f. 264 (28 aug.)	km-1.000	Sidon	V ₂	MAJ
4b	id.	km-1.000	Diderik Christiaan Stapel	V ₂	MAJ

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
3	forceren der linies	JvH	f. 115 (30 jul.)		+
4	forceren der linies	JvH	id.	NKw	1.836:0:0
5	verovering St. Leeuw	JvH	f. 628 (12 mei)		+
1706					
1		JvH	f. 628 (12 mei)		1.618:0:0
2	overwinning Ramillies	JvH	f. 735 (5 jun.)	NKw	1.510:7:0
3	vaandels	JvH	f. 22 (5 jul.)		+
4	aankomst	JvH	id.	NKw	1.310:0:0
5	capitulatie Oostende	JvH	f. 287 (2 sept.)		+
6	aankomst leger te Madrid	JvH	id.		+
7a	capitulatie Menen	JvH	id.		+
7b	capitulatie Menen	JvH	id.		+
7c	capitulatie Menen	JvH	id.	NKw	[2.391:0:0]
8	capitulatie Dender- monde	JvH	f. 511 (15 okt.)		+
9	ontzet Turijn	JvH	id.		+
10		JvH	id.		+
11a	overgaan Ath	JvH	id.		+
11b	overgaan Ath	JvH	id.		+
11c	overgaan Ath	JvH	id.	NKw	4.277:13:0
12	vaandels	JvH	f. 825 (17 dec.)	NKw	815:0:0
13		JvH	f. 892 (31 dec.)	NKw	1.306:19:0
1707					
1		JvH	f. 201 (15 aug.)		+
2		JvH	id.	NKw	712:15:0
3		JvH	f. 316 (10 sept.)	NKw	1.307:10:0
4		JvH	f. 414 (1 okt.)	NKw	1.307:0:0
5		JvH	f. 742 (9 dec.)	NKw	1.307:0:0
1708					
1a	overw. Oudenaarde	JvH	f. 129 (27 jul.)		+
1b	overw. Oudenaarde	JvH	id.	NKw	2.322:0:0
2	overw. Rijssel	JdG	f. 599 (12 nov.)		+
3	overw. Rijssel	JdG	id.	NKw	3.334:0:0
4	aftocht vijand	JdG	f. 722 (10 dec.)		+
5a	overwinning Rijssel	JdG	f. 819 (31 dec.)		+
5b	overwinning Rijssel	JdG	id.	NKw	2.925:8:0
1709					
1	capitulatie Gent	JdG	f. 47 (14 jan.)	NKw	409:0:0
2	vaandels uit Oudenaarde	JdG	f. 154 (9 febr.)	NKw	675:7:0
3a	capitulatie Doornik	JdG	f. 189 (12 aug.)		+
3b	capitulatie Doornik	JdG	id.	NKw	[4.702:13:0]
4a		JdG	f. 319 (9 sept.)		+
4b		JdG	id.	NKw	2.007:7:0

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
5	f. 295 (5 sept.)	km-1.200	Haersolte	B ₃	MAJ
6a	f. 299 (5 sept.)	km-400	Willem Vleertman (1658-1742)	B ₃	COM
6b	id.	m-300	n.n.	B ₃	zoon
7a	f. 348 (14 sept.)	km-1.500	Godard Philip baron van Lynden d'Aspremont (1662-1735)	B ₃	
7b	id.	km-1.000	Willem Vleertman (1658-1742)	B ₃	COM
8	f. 758 (5 dec.)	km-1.000	Jean de Renard	V ₂	KAP
9	f. 838 (20 dec.)	km-1.800	graaf van Styrum	B ₃	
1710 [NA, SG, inv.nrs. 3370-3371]					
1	f. 498 (25 apr.)	km-400	Willem Vleertman (1658-1742)	B ₃	COM
2a	f. 751 (29 jun.)	km-1.500	Willem Rhebinder	B ₃	ADJ
2b	id.	km-1.800	Louis Adriaan Kretschmar (overl. 1750)	B ₃	KAP
3	f. 251 (26 aug.)	km-1.500	n.n.	B ₃	zoon
4a	f. 273 (1 sept.)	km-1.800	Quintus Sabbé	B ₃	MAJ-BRIG
4b	id.	km-1.500	Jean Théodore van Corswarem (ca. 1640-1713), graaf van Nysle	B ₃	ADJ-GEN
5	f. 313 (12 sept.)	km-1.800	De la Feultrie	B ₃	ADJ
6	f. 370 (24 sept.)	km-1.300	Benedetto, markies de Viale (1660-1749)	G ₁	Genua/EE
7a	f. 417 (6 okt.)	km-500	George Lodewijk Mosburger (overl. 1746)	B ₃	KAP
7b	f. 418 (6 okt.)	km-600	Wicher van Swinderen	B ₃	thesaurier
8	f. 590 (13 nov.)	km-1.800	Jan Carel Smissaert (1684-1747)	B ₃	ritmeester
9a*	f. 714 (11 dec.)	km-1.000	Willem Vleertman (1658-1742)	V ₂	COM
9b	id.	km-1.000	Johan Balfour (1681-1722)	V ₂	MAJ
9c	id.	km-1.000	Johan Verhoeff	V ₂	KAP
10*	f. 782 (23 dec.)	km-500	Jehuda Cohen	G ₁	Alg./E
11*	f. 807 (29 dec.)	m-200	Joseph da Costa	G ₃	Alg./suite
1711 [NA, SG, inv.nrs. 3373-3374]					
1	f. 865 (27 jun.)	km-1.300	dr. Johann Heinrich (von) Hetterman	G ₁	K.-Palts/EE
2a	f. 318 (15 sept.)	km-1.800	Ernst Hendrik Israel	B ₃	KAP
2b	id.	km-1.500	James Paterson	B ₃	KAP
3	f. 579 (11 nov.)	m-500	n.n.	B ₂	Keiz./S
4	f. 609 (27 nov.)	m-500	James Paterson	B ₃	KAP
1712 [NA, SG, inv.nrs. 3376-3377]					
1a	f. 269 (7 mrt.)	km-1.300	Sebastiaan van Glabbeek (overl. 1754)	B ₃	KAP
1b	id.	km-600	Willem Vleertman (1658-1742)	B ₃	COM
2a	f. 19 (6 jul.)	km-1.800	Wilckes	B ₃	LT
2b	id.	km-1.500	Lambert, graaf van Berlo	B ₃	
3a*	f. 370 (4 okt.)	g-6.000	Andrej Artamonovic Matveev (1666-1728)	G ₁	Rus./A
3b*	id.	g-600	n.n.	G ₃	Rus./suite
4a	f. 438 (19 okt.)	m-300	Frederik van Oosten	V ₂	kadet
4b	id.	m-300	Hermanus Wedda	V ₂	
1713 [NA, SG, inv.nrs. 3379-3380]					
1	f. 394 (31 mrt.)	km-1.300	dr. Reinhart von Hymmen (1661-1722), heer van Plön	G ₁	Pruis./EE

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
5	capitulatie Doornik	JdG	f. 353 (16 sept.)		+
6a	capitulatie Doornik	JdG	id.		+
6b	capitulatie Doornik	JdG	id.	NKw	1.963:7:0
7a	overwinning Malplaquet	JdG	f. 404 (27 sept.)		+
7b	overw. Malplaquet	JdG	id.	NKw	2.566:13:0
8		JdG	f. 813 (16 dec.)	NKw	1.016:3:0
9	inname Bergen	JdG	id.	NKw	1.834:10:0
1710					
1	forceren der linies	JdG	f. 532 (6 mei)	NKw	440:12:0
2a	capitulatie Douai	JdG	f. 36 (10 jul.)		+
2b	capitulatie Douai	JdG	id.	NKw	3.322:11:0
3	overw. Almenara	JdG	f. 286 (4 sept.)	NKw	1.504:13:0
4a	capitulatie Bethune	JdG	f. 330 (15 sept.)		+
4b	capitulatie Bethune	JdG	id.	NKw	3.302:0:0
5	overw. Zaragossa	JdG	f. 358 (22 sept.)	NKw	1.800:15:0
6		JdG	f. 418 (6 okt.)	NKw	1.300:16:0
7a	capitulatie Sint Venant	JdG	f. 462 (17 okt.)		+
7b	capitulatie Sint Venant	JdG	id.	NKw	1.104:10:0
8	capitulatie Sint Aire	JdG	f. 633 (24 nov.)	NKw	1.803:11:0
9a		JdG	f. 10 (5 jan.)	NKw	
9b		JdG	f. 94 (20 jan.)		+
9c		JdG	id.	NKw	1.954:18:0
10		JdG	f. 10 (5 jan.)		+
11		JdG	id.	NKw	1.727:19:0
1711					
1		JdG	f. 18 (6 jul.)	NKw	1.309:16:0
2a		JdG	f. 496 (22 okt.)		+
2b		JdG	id.	NKw	3.300:7:0
3	electie	JdG	f. 684 (3 dec.)		+
4	vaandels uit Bouchain	JdG	id.	NKw	1.022:9:0
1712					
1a		JdG	f. 456 (11 apr.)		+
1b		JdG	id.	NKw	1.908:11:0
2a		JdG	f. 104 (27 jul.)		+
2b		JdG	id.	NKw	3.325:4:0
3a			f. 415 (15 okt.)		
3b			id.		
4a		JdG	f. 543 (10 nov.)		+
4b		JdG	id.	NKw	661:13:0
1713					
1		JdG	f. 438 (13 apr.)	NKw	1.300:0:0

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat. functie
2	f. 450 (15 apr.)	km-100.zduk	mr. Paulus Scheltus (1684-1728)	B1 S
3	f. 579 (13 mei)	m-100.zduk	Carel Rumpf (1685-1749)	B1 S
4	f. 335 (26 aug.)	m-300	Filippo Nicola Donaudi	G1 Sav./CdA
5	f. 462 (19 sept.)	km-1.300	Ignazio Francesco Solaro di Moretta (overl. 1743), markies del Borgo	G1 Sav./EE
1714 [NA, SG, inv.nrs. 3382-3383]				
1	f. 456 (19 apr.)	km-1.300	Giovanni Francesco, graaf Bergomi	G1 Mod./EE
2	f. 755 (27 jun.)	m-100.zduk	Carel Rumpf (1685-1749)	B1 S
3a	f. 199 (22 aug.)	m-600	Courtier	V3 koopman
3b	id.	m-600	Mortier	V3 koopman
4a	f. 669 (31 dec.)	km-6.000	Thomas Wentworth (1672-1739), graaf van Strafford	G1 Eng./EAP
4b	id.	km-600	Charles Holzendorf	G3 Eng./suite
1715 [NA, SG, inv.nr. 3386]				
1*	f. 488 (20 nov.)	g-100.zduk	Johan van Rielle	B1 S
1716 [NA, SG, inv.nr. 3388]				
1*	f. 104 (4 febr.)	g-100.zduk	Carel Rumpf (1685-1749)	B1 S
2*	f. 170 (25 febr.)	g-100.zduk	Willem Jacob 's Gravesande (1688-1742)	B1 S
3*	f. 209 (4 mrt.)	g-1.300	Johan Palmqvist (overl. 1716)	G1 Zw./EE
4*	f. 439 (2 mei)	g-600	n.n.	B2 Keiz./kamerdienaar
1717 [NA, SG, inv.nr. 3392]				
1*	f. 244 (6 sept.)	g-100duc	Coch	B2 Keiz./bode
1718 [NA, SG, inv.nr. 3395]				
1*	f. 169 (11 aug.)	g-800	Jean Vicard de la Fontaine	B1 neef ambassadeur
2a*	f. 194 (18 aug.)	g-6.000	Pierre Antoine de Castagnères (1644-1728), markies van Châteauneuf	G1 Frk./EA
2b*	id.	g-600	n.n.	G3 Frk./suite
1719				
1720 [NA, SG, inv.nr. 3400]				
1	f. 277 (23 mrt.)	km-1.300	Ferdinand, vrijheer von Plettenberg	G1 Munst./EE
1721 [NA, SG, inv.nr. 3404]				
1*	f. 430 (8 nov.)	g-100duc	n.n.	B2 Rus./KAP
1722				
1723 [NA, SG, inv.nr. 3409]				
1*	f. 362 (27 apr.)	g-6.000	Lorenzo di Verzuso (1651-1725), markies van Beretti Landi	G1 Esp./A
2*	f. 419 (14 mei)	g-600	Nicolas Antonio de Oliver Fullana (overl. 1744)	G3 Esp./suite
1724 [NA, SG, inv.nrs. 3412-3413]				
1a	f. 478 (7 jun.)	km-6.000	Charles Jean Baptiste Fleuriau (1686-1732), graaf van Morville	G1 Frk./A
1b	id.	km-600	de Chambéry	G3 Frk./suite
2	f. 198 (9 sept.)	km-600	Jean François Magis (1687-1752)	G1 K.-Koln/R
1725 [NA, SG, inv.nr. 3416]				
1	f. 132 (9 aug.)	km-1.300	Leopold Victorin, graaf von Windischgrätz (1686-1746)	G1 Keiz./EE
2	f. 158 (17 aug.)	km-300	Josephus Christoph Anton Siegman (overl. 1735)	G3 Keiz./suite
3a	f. 458 (15 nov.)	km-6.000	Boris Ivanovic, vorst Kurakin (1671 of 1676-1725)	G1 Rus./EA

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
2	traktaat	JdG	f. 547 (9 mei)	NKw	338:1:0
3	traktaat	JdG	f. 617 (20 mei)	NKw	356:17:0
4		JdG	f. 396 (5 sept.)	NKw	315:1:0
5		JdG	f. 555 (5 okt.)	NKw	1.309:1:0
1714					
1		JdG	f. 542 (8 mei)	NKw	1.309:1:0
2	traktaat	JdG	f. 77 (19 jul.)	NKw	318:13:0
3a		JdG	f. 253 (6 sept.)		+
3b		JdG	f. 253 (6 sept.)	NKw	1.223:11:0
4a		JdG	f. 282 (21 mrt.)		
4b		JdG	f. 282 (21 mrt.)		
1715					
1	traktaat				
1716					
1	traktaat				
2	traktaat				
3					
4	geboorte				
1717					
1	overwinning				
1718					
1	traktaat				
2a					
2b					
1719					
1720					
1		JdV	f. 299 (29 mrt.)	RSG1720/1-299	1.302:3:0
1721					
1	vrede				
1722					
1723					
1a					
1b					
1724					
1a		JdV	f. 525 (24 jun.)		
1b		JdV	id.		
2		JdV	f. 219 (19 sept.)		
1725					
1		JdV	f. 177 (24 aug.)		
2		JdV	id.		
3a		JdV	f. 515 (4 dec.)		

nr	verlening	waarde	tr.p.	naam	cat.	functie
3b	id.	km-600		n.n.	G ₃	Rus./suite
1726						
1727 [NA, SG, inv.nr. 3421]						
1	f. 545 (5 jun.)	m-100duk		n.n.	B ₁	stalmeester
1728 [NA, SG, inv.nrs. 3424; 3426]						
1a	f. 507 (24 mei)	km-1.300		William Finch (overl. 1766)	G ₁	Eng./EEP
1b	id.	km-300		Richard Poley	G ₃	Eng./suite
2a	f. 530 (29 mei)	km-1.300		Friedrich Ludwig vrijheer von Dehn (geb. 1697)	G ₁	Bruns.-Wol./EE
2b	id.	km-300		Friedrich Christoph Hoyer	G ₃	Bruns.-Wol./suite
3a	f. 6 (2 jul.)	km-1.300		Diogo de Mendonça Côrte Real (geb. 1694 of 1703)	G ₁	Por./EE
3b	id.	km-300		n.n.	G ₃	Por./suite
4a	f. 277 (17 sept.)	km-1.300		Ivan Gavrilowits (overl. 1734), graaf Golowkin	G ₁	Rus./MP
4b	id.	km-300		Joan Bernhard Heinzelman (1688/9-1749)	G ₃	Rus./suite
5a	f. 342 (8 okt.)	km-1.300		Karl Ferdinand de Boisschot (1696-1759), graaf von Königsegg-Rothenfels-Erps	G ₁	Keiz./EE
5b	id.	km-300		Josephus Christoph Anton Siegman (overl. 1735)	G ₃	Keiz./suite
1729 [NA, SG, inv.nrs. 3428-3429]						
1	f. 509 (15 jun.)	km-600		Franz Schmidman	G ₁	K.-Palts/R
2	f. 198 (6 sept.)	m-300		n.n.	B ₁	stalmeester
1730						
1731 [NA, SG, inv.nrs. 3434-3435]						
1	f. 310 (2 mei)	km-1.300		Friedrich Ludwig Freiherr von Dehn (geb. 1697)	G ₁	Bruns.-Lun./EE
2	f. 74 (20 jul.)	m-500		Carel Caratza	B ₁	dragoman
1732 [NA, SG, inv.nrs. 3437-3438]						
1a	f. 165 (25 febr.)	km-6.000		Philip Dormer Stanhope (1694-1773), graaf van Chesterfield	G ₁	Eng./EAP
1b	id.	km-600		Charles Holzendorf	G ₃	Eng./suite
2	f. 252 (13 okt.)	km-600		mr. Johann Gerhard Meinertzhagen (1694-1734)	G ₁	Pruis./R
1733 [NA, SG, inv.nr. 3440]						
1	f. 211 (7 mrt.)	km-1.300		Francesco Antonio Gabriele Giacinto Caissotti (overl. 1752), graaf van Chiusano	G ₁	Sard./M
1734 [NA, SG, inv.nrs. 3443-3444]						
1a	f. 168 (12 mrt.)	km-6.000		Franz Wenzel Michael, graaf von Sinzendorf (1695-1734)	G ₂	Keiz./EAP
1b	id.	km-600		Josephus Christoph Anton Siegman (overl. 1735)	G ₄	Keiz./suite
2a	f. 158 (2 sept.)	km-1.300		William Finch	G ₁	Eng./MP
2b	id.	km-300		n.n.	G ₃	Eng./suite
1735						
1736 [NA, SG, inv.nr. 3449]						
1	f. 338 (27 apr.)	km-1.300		Gerolamo Luigi Malabaila (1704-1773), graaf van Canale	G ₁	Sard./M
2	f. 342 (27 apr.)	km-1.300		graaf de Hautoy	B ₂	Loth./M
1737						
1738						
1739 [NA, SG, inv.nr. 3459]						
1	f. 56 (23 jul.)	km-1.300		Abraham George Luiscius	G ₁	Pruis./EE
2	f. 242 (18 sept.)	km-1.300		Karl Otto baron von Hamilton (overl. 1770)	G ₁	Sl.-Hol./EE
3a	f. 354 (13 okt.)	km-6.000		Horatio Walpole (1678-1757), baron Walpole of Walterton	G ₁	Eng./EAP

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
3b		JdV	id.		
1726					
1727					
1	traktaat	JdV	f. 584 (14 jun.)		
1728					
1a		JdV	f. 556 (5 juni)		
1b		JdV	id.		
2a		JdV	id.		
2b		JdV	id.		
3a		JdV	f. 33 (10 juni)		
3b		JdV	id.		
4a		JdV	f. 337 (7 okt.)		
4b		JdV	id.		
5a		JdV	f. 367 (16 okt.)		
5b		JdV	id.		
1729					
1		JdV	f. 548 (27 jun.)		
2	geboorte	JdV	f. 225 (15 sept.)		
1730					
1731					
1		JdV	f. 355 (15 mei)		
2	brief	JdV	f. 87 (25 juli)		
1732					
1a		JdV	f. 239 (14 mrt.)		
1b		JdV	id.		
2		JdV	f. 276 (24 okt.)		
1733					
1		JdV	f. 249 (16 mrt.)		
1734					
1a		JdV	f. 213 (31 mrt.)	GLA1734-105	+
1b		JdV	id.	GLA1734-105	6.646:13:0
2a		JdV	f. 182 (11 sept.)	GLA1734-108	+
2b		JdV	id.	GLA1734-108	1.640:16:0
1735					
1736					
1		JdV	f. 375 (7 mei)		
2	huwelijk	JdV	id.		
1737					
1738					
1739					
1		JdV	f. 85 (4 aug.)		
2		JdV	f. 306 (24 sept.)		
3a		JdV	f. 417 (26 okt.)		

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
3b	id.	km-600	n.n.	G ₃	Eng./suite
1740 [sr: NA, SG, inv.nr. 4687]					
1	f. 6 (sr-20 jan.)	m-300	Ossenberg	B ₁	page
1741 [NA, SG, inv.nrs. 3464-3465]					
1	f. 322 (6 apr.)	km-1.300	graaf Esterhasi	B ₂	Tosk./kamerheer
2a	f. 477 (20 nov.)	km-6.000	Corfitz Anton, graaf von Ulfeld (1699-1769)	G ₁	Keiz./A
2b	id.	km-600	Andreas Johannes Halloy	G ₃	Keiz./suite
1742 [NA, SG, inv.nr. 3467]					
1a	f. 32 (12 jan.)	km-1.300	Johann Peter von Raesfeld (1679-1764)	G ₁	Pruis./MP
1b	id.	km-300	n.n.	G ₃	Pruis./suite
1743 [NA, SG, inv.nr. 3471]					
1*	f. 211 (21 sept.)	g-1.300	Johann Georg Daniel, vrijheer von Pfau (1677/8-1748)	G ₁	Wurt./EE
2a	f. 308 (31 okt.)	km-6.000	John Dalrymple (1673-1747), graaf van Stair	G ₁	Eng./EAP
2b	id.	km-600	n.n.	G ₃	Eng./suite
1744					
1745 [NA, SG, inv.nrs. 3476-3477]					
1a	f. 134 (10 febr.)	km-1.300	Andrea, ridder Tron (1712-1785)	G ₁	Ven./M
1b	id.	km-300	Girolamo Salvioni	G ₃	Ven./suite
2a	f. 271 (20 mrt.)	km-1.300	Joseph Franz Maria Ignaz, graaf von Seinsheim (1707-1787)	G ₁	Keiz./MP
2b	id.	km-300	n.n.	G ₃	Keiz./suite
3a	f. 341 (7 apr.)	km-1.300	Henry (Louis) Hyacinthe de Nay (overl. 1752), graaf van Richecourt	G ₁	Tosk./EE
3b	id.	km-300	n.n.	G ₃	Tosk./suite
4a	f. 458 (7 mei)	km-1.300	Schwichelt	G ₁	Bruns.-Lun./M
4b	id.	km-300	n.n.	G ₃	Bruns.-Lun./suite
5a	f. 496 (18 mei)	km-6.000	Philip Dorner Stanhope, graaf van Chesterfield (1694-1773)	G ₁	Eng./EAP
5b	id.	km-600	Solomon Dayrolles (overl. 1786)	G ₃	Eng./suite
6a	f. 601 (28 jun.)	km-1.300	Otto Christoph graaf von Podewils (1719-1781)	G ₁	Pruis./EE
6b	id.	km-300	Beck	G ₃	Pruis./suite
7a	f. 66 (20 jul.)	km-1.300	Giovanni, markies Sforza-Fogliani d'Aragona (1697-1780)	G ₁	Sic./EE
7b	id.	km-300	n.n.	G ₃	Sic./suite
8a	f. 487 (6 dec.)	km-1.300	Hans Werner von Hammerstein (1696-1787)	G ₁	K.-Koln/EEP
8b	id.	km-300	n.n.	G ₃	K.-Koln/suite
1746 [NA, SG, inv.nrs. 3479; 3481]					
1a	f. 611 (27 jun.)	km-6.000	Joaquin de Bazán y Melo Escobar y Demonte (1682-1754), markies van San Gil	G ₁	Esp./A
1b	id.	km-600	n.n.	G ₃	Esp./suite
2a	f. 602 (24 dec.)	km-1.300	Sir Robert baron Trevor (1706-1783)	G ₁	Eng./EEP
2b	id.	km-300	n.n.	G ₃	Eng./suite
1747 [NA, SG, inv.nrs. 3484; 3487]					
1	f. 563 (12 jun.)	km-1.300	Carel Joseph baron von Schmiedberg	G ₁	Wurt./G
2a	f. 405 (10 nov.)	km-1.300	Friedrich August Gervasius Protasius, graaf von Harrach zu Rohrau und Thannhausen (16996-1749)	G ₁	Hong./MP

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
3b		JdV	id.		
1740					
1	traktaat	JdV	f. 73 (29 jan.)		
1741					
1	geboorte	JdV	f. 356 (15 apr.)		
2a		JdV	f. 570 (12 dec.)		
2b		JdV	id.		
1742					
1a		JdV	f. 57 (24 jan.)		
1b		JdV	id.		
1743					
1					
2a		JdV	f. 349 (20 nov.)		
2b		JdV	id.		
1744					
1745					
1a		JdV	f. 226 (8 mrt.)		
1b		JdV	id.		
2a		JdV	f. 341 (7 apr.)		
2b		JdV	id.		
3a		FdV	f. 414 (26 apr.)		
3b		FdV	id.		
4a		JdV	f. 527 (28 mei)		
4b		JdV	id.		
5a		JdV	f. 581 (19 jun.)		
5b		JdV	id.		
6a		JdV	f. 38 (12 jul.)		
6b		JdV	id.		
7a		JdV	f. 107 (2 aug.)		
7b		JdV	id.		
8a		FdV	f. 540 (21 dec.)		
8b		FdV	id.		
1746					
1a		FdV	f. 59 (16 jul.)		
1b		FdV	id.		
2a		FdV	f. 21 (7 jan.)		
2b		FdV	id.		
1747					
1		FdV	f. 35 (7 jul.)		
2a		FdV	f. 453 (29 nov.)		

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
2b	id.	km-300	n.n.	G ₃	Hong./suite
1748 [NA, SG, inv.nrs. 3490; 3493]					
1a	f. 533 (29 mei)	km-1.300	Philipp Josef, graaf von Orsini und Rosenberg (1691-1765)	G ₁	Hong./MP
1b	id.	km-300	n.n.	G ₃	Hong./suite
2*	f. 282 (22 okt.)	km-600	Tulleken	B ₁	EDEL
1749 [NA, SG, inv.nrs. 3496; 3499]					
1a	f. 34 (14 jan.)	km-6.000	John Montagu (1718-1792), graaf van Sandwich	G ₂	Eng./MP
1b	id.	km-600	Robert Keith (overl. 1774)	G ₄	Eng./suite
2a	f. 450 (7 mei)	km-1.300	Joseph Borré, graaf van la Chavanne en Saint-Jeoire	G ₁	Sard./M
2b	id.	km-300	n.n.	G ₃	Sard./suite
3a	f. 277 (30 sept.)	km-1.300	Christoph Heinrich von Ammon (1713-1783)	G ₁	Pruis./M
3b	id.	km-300	David du Commun	G ₃	Pruis./suite
1750 [NA, SG, inv.nr. 3504]					
1a	f. 451 (23 nov.)	km-1.300	Jean Ignace de la Ville (ca. 1690-1774)	G ₁	Frk./M
1b	id.	km-300	Chiquet	G ₃	Frk./suite
1751 [NA, SG, inv.nr. 3509]					
1a	f. 84 (30 jul.)	km-1.300	Robert Darcy (1718-1778), graaf van Holderness	G ₁	Eng./MP
1b	id.	km-300	Tyndale	G ₃	Eng./suite
2a	f. 434 (3 nov.)	km-6.000	François Dominique Barberie de Saint Contest (1701-1754)	G ₁	Frk./OA
2b	id.	km-600	Michel de Lesseps (1729-1811)	G ₃	Frk./suite
1752 [NA, SG, inv.nr. 3512]					
1	f. 89 (20 jan.)	km-600	Solomon Dayrolles (overl. 1786)	G ₁	Eng./R
1753 [NA, SG, inv.nrs. 3517; 3519]					
1a*	f. 520 (4 jun.)	km-1.300	José da Silva Pessanha (overl. 1775)	G ₁	Por./EE
1b*	id.	km-300	n.n.	G ₃	Por./suite
2a	f. 635 (5 dec.)	km-1.300	Giuseppe, graaf Finochietti di Faulon (1702-1782)	G ₁	Sic./EE
2b	id.	km-300	n.n.	G ₃	Sic./suite
1754 [NA, SG, inv.nr. 3524]					
1a	f. 242 (2 okt.)	km-1.300	Francesco Giuseppe, graaf van Viry (1701-1766), baron van la Perrière	G ₁	Sard./EE
1b	id.	km-300	n.n.	G ₃	Sard./suite
1755 [NA, SG, inv.nr. 3527]					
1*	f. 347 (23 apr.)	m-500	Matthias van Asten (overl. 1764)	B ₁	S
1756 [NA, SG, inv.nr. 3534]					
1a	f. 395 (19 okt.)	km-6.000	François Armand d'Usson (1716-1778), markies de Bonnac	G ₁	Frk./A
1b	id.	km-600	n.n.	G ₃	Frk./suite
1757					
1758 [NA, SG, inv.nrs. 3542; 3544]					
1	f. 641 (31 mei)	m-500	Matthias van Asten (overl. 1764)	B ₁	S
2a*	f. 268 (29 aug.)	km-1.300	Martinho de Melo e Castro (1716-1795)	G ₁	Por./EE
2b*	id.	km-300	n.n.	G ₃	Por./suite
1759 [NA, SG, inv.nr. 3547]					
1a	f. 814 (26 jun.)	km-1.300	António Freire de Andrade Encerrabodes	G ₁	Por./EE
1b	id.	km-300	n.n.	G ₃	Por./suite

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
2b		FdV	id.		
1748					
1a		FdV	f. 2 (1 jul.)		
1b		FdV	id.		
2	traktaat	FdV	f. 306 (1 nov.)		
1749					
1a		FdV	f. 194 (3 sept.)		
1b		FdV	id.		
2a		FdV	f. 523 (28 mei)		
2b		FdV	id.		
3a		FdV	f. 326 (17 okt.)		
3b		FdV	id.		
1750					
1a		FdV	f. 543 (16 dec.)		+
1b		FdV	id.	GG	1.707:5:0
1751					
1a		FdV	f. 146 (20 aug.)		+
1b		FdV	id.	GG	1.715:12:0
2a		FdV	f. 573 (7 dec.)		+
2b		FdV	id.	GG	6.763:6:0
1752					
1		FdV	f. 145 (3 febr.)	GG	672:9:0
1753					
1a		FdV	f. 578 (26 jun.)		+
1b		FdV	id.	GG	1.735:5:0
2a		JdT	f. 64 (22 jan.)		+
2b		JdT	id.	GG	1.751:118:0
1754					
1a		JdT	f. 299 (22 okt.)		+
1b		JdT	id.	GG	1.750:1:0
1755					
1	brief	JdT	f. 397 (2 mei)	GG	[881:0:0]
1756					
1a		JdT	f. 500 (10 nov.)		+
1b		JdT	id.	GG	6.881:0:0
1757					
1758					
1	brief	JdT	f. 701 (9 jun.)	GG	584:10:0
2a		JdT	f. 352 (18 sept.)	GG	+
2b		JdT	id.	GG	1.788:15:0
1759					
1a		JdT	f. 4 (2 jul.)		+
1b		JdT	id.	GG	1.947:7:0

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
1760 [NA, SG, inv.nr. 3551]					
1a	f. 750 (23 dec.)	km-1.300	Francesco Giuseppe Maria Vincenzo, graaf Lascaris di Castellar (1729-1793)	G1	Sard./M
1b	id.	km-300	n.n.	G3	Sard./suite
1761 [NA, SG, inv.nr. 3553]					
1a	f. 109 (29 jan.)	km-6.000	Pablo Jeronimo Grimaldi Palavicini y Spinola (1709-1789), markies van Grimaldi	G1	Esp./A
1b	id.	km-600	Antonio de la Quadra	G3	Esp./suite
1762 [NA, SG, inv.nr. 3556]					
1a	f. 212 (17 febr.)	km-1.300	Heinrich baron von Gross (overl. 1765)	G1	Rus./MP
1b	id.	km-300	Grigorij, graaf Korobov (1695/96-1763)	G3	Rus./suite
2a	f. 727 (3 jun.)	km-6.000	Louis Auguste Augustin, graaf d'Affry (1713-1793)	G1	Frk./A
2b	id.	km-600	n.n.	G3	Frk./suite
1763 [NA, SG, inv.nr. 3560]					
1a	f. 433 (3 okt.)	km-1.300	Filippo Ferrero (1719-1789), graaf van la Marmora	G1	Sard./M
1b	id.	km-300	n.n.	G3	Sard./suite
1764 [NA, SG, inv.nrs. 3562-3563]					
1a	f. 197 (16 febr.)	km-1.300	Heinrich baron von Gross (overl. 1765)	G1	Rus./suite
1b	id.	km-300	n.n.	G3	Rus./suite
2	f. 354 (21 sept.)	km-1.300	Friedrich Carl von Moser	G1	Hes.-K./MP
1765 [NA, SG, inv.nr. 3566]					
1a	f. 448 (28 okt.)	km-1.300	Giuseppe Francesco Maria Giustino, graaf van Viry (1737-1813), baron van la Perrière	G1	Sard./EE
1b	id.	km-300	n.n.	G3	Sard./suite
1766 [NA, SG, inv.nrs. 3568-3569]					
1a	f. 172 (18 febr.)	km-1.300	Johan Henrich Kauderbach	G1	Saks./M
1b	id.	km-300	Frederik August Henrich Mathias Kauderbach (1743-1766)	G3	Saks./suite
2a	f. 333 (19 mrt.)	km-1.300	Pedro da Costa de Almeida Salema	G1	Por./M
2b	id.	km-300	n.n.	G3	Por./suite
3a	f. 203 (13 aug.)	km-1.300	Giacinto, graaf Catani	G1	Sic./MP
3b	id.	km-300	n.n.	G3	Sic./suite
1767					
1768 [NA, SG, inv.nr. 3575]					
1a	f. 188 (19 aug.)	km-1.300	Aleksandr Romanovic (1741-1805), graaf Voroncov	G1	Rus./MP
1b	id.	km-300	n.n.	G3	Rus./suite
1769 [NA, SG, inv.nrs. 3577-3578]					
1a	f. 357 (20 mrt.)	km-1.300	Karl Augustin, graaf von Oeynhaus (1736-1798)	G1	Hes.-K./M
1b	id.	km-300	n.n.	G3	Hes.-K./suite
2a	f. 1016 (13 jun.)	km-1.300	Frédéric Henry de Cheusses tot Lütjenhorn (1701-1773)	G1	Den./EE
2b	id.	km-300	Frederik Carl de la Pottrie	G3	Den./suite
3a	f. 539 (31 okt.)	km-1.300	Aleksej Semjonowitsj, graaf Mussin-Puschkin (1730-1817)	G1	Rus./MP
3b	id.	km-300	n.n.	G3	Rus./suite
1770 [NA, SG, inv.nr. 3580]					
1a	f. 908 (13 jun.)	km-6.000	Louis Charles Auguste le Tonnelier (1730-1807), baron van Preuilly en Breteuil	G1	Frk./A

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
1760					
1a		JdT	f. 761 (27 dec.)		+
1b		JdT	id.	GG	1.945:11:0
1761					
1a		JdT	f. 372 (6 apr.)		+
1b		JdT	id.	GG	7.390:0:0
1762					
1a		JdT	f. 227 (19 febr.)		+
1b		JdT	id.	GG	1.919:15:0
2a		JdT	f. 816 (25 jun.)		+
2b		JdT	id.	GG	7.449:0:0
1763					
1a		JdT	f. 447 (6 okt.)		+
1b		JdT	id.	GG	1.951:15:0
1764					
1a		JdT	f. 232 (23 febr.)		+
1b		JdT	id.	GG	1.937:15:0
2		JdT	f. 380 (25 sept.)	GG	1.399:11:0
1765					
1a		JdT	f. 468 (30 okt.)		+
1b		JdT	id.	GG	1.749:18:0
1766					
1a		JdT	f. 179 (24 febr.)		+
1b		JdT	id.	GG	1.749:11:0
2a		JdT	f. 385 (27 mrt.)	GG	+
2b		JdT	id.	GG	1.768:15:0
3a		JdT	f. 224 (18 aug.)		+
3b		JdT	id.	GG	1.766:0:0
1767					
1768					
1a		JdT	f. 195 (22 aug.)		+
1b		JdT	id.	GG	1.785:0:0
1769					
1a		JdT	f. 398 (28 mrt.)		+
1b		JdT	id.	GG	1.788:5:0
2a		JdT	f. 1057 (16 jun.)		+
2b		JdT	id.	GG	1.792:17:0
3a		JdT	f. 559 (3 nov.)		+
3b		JdT	id.	GG	1.788:5:0
1770					
1a		JdT	f. 18 (4 jul.)		+

nr	verlening	waarde	tr.p.	naam	cat.	functie
1b	id.	km-600		n.n.	G ₃	Frk./suite
1771						
1772 [NA, SG, inv.nr. 3586]						
1	f. 669 (5 mei)	km-600		Frederik Carl de la Pottrie	G ₁	Den./MR
1773 [NA, SG, inv.nr. 3589]						
1a	f. 945 (17 jun.)	km-1.300		Hans Adolph von Ahlefeldt (1722-1807)	G ₁	Den./EE
1b	id.	km-300		Adam Christoffer Struve	G ₃	Den./suite
1774 [NA, SG, inv.nr. 3592]						
1a	f. 281 (1 mrt.)	km-1.300		Vittorio Amadeo Sallier de la Tour (1726-1800), markies van Cordon	G ₁	Sard./M
1b	id.	km-300		n.n.	G ₃	Sard./suite
1775 [NA, SG, inv.nr. 3596]						
1a	f. 38 (5 jul.)	km-1.300		Carl Johann, vrijheer Creutz (1725-1793)	G ₁	Zw./EE
1b	id.	km-300		n.n.	G ₃	Zw./suite
1776 [NA, SG, inv.nrs. 3598-3599]						
1a	f. 1101 (29 mei)	km-6.000		Emmanuel-Marie-Louis, markies van Noailles (1743-1822)	G ₁	Frk./A
1b	id.	km-600		n.n.	G ₃	Frk./suite
2a	f. 543 (19 sept.)	km-1.300		José Vasques Alvares da Cunha (1734-1812)	G ₁	Por./M
2b	id.	km-300		n.n.	G ₃	Por./suite
1777 [NA, SG, inv.nrs. 3601; 3603]						
1	f. 357 (24 febr.)	km-1.300		Andreas, graaf von Bollo	G ₁	Trier/MP
2a	f. 182 (4 aug.)	km-1.300		Filippo, markies Vivalda di Castellino (1732-1808)	G ₁	Sard./M
2b	id.	km-300		n.n.	G ₃	Sard./suite
1778 [NA, SG, inv.nr. 3605]						
1a	f. 451 (24 mrt.)	km-1.300		Christian Sehested Juel (overl. 1788)	G ₁	Den./EE
1b	id.	km-300		n.n.	G ₃	Den./suite
1779 [NA, SG, inv.nrs. 3608-3609]						
1a	f. 800 (21 mei)	km-1.300		Francisco José da Horta Osório Machado (1755-1817)	G ₁	Por./EE
1b	id.	km-300		n.n.	G ₃	Por./suite
2a	f. 721 (22 nov.)	km-1.300		Emanuel, vrijheer de Geer van Leufstra (1748-1803)	G ₁	Zw./EE
2b	id.	km-300		Peter von Heidenstam (1753-1787)	G ₃	Zw./suite
1780 [NA, SG, inv.nr. 3612]						
1a	f. 50 (10 jul.)	km-1.300		Alvaro de Navia Osorio Villet (1728-1788), burggraaf van la Herreria	G ₁	Esp./MP
1b	id.	km-300		n.n.	G ₃	Esp./suite
1781 [NA, SG, inv.nrs. 3615; sr: inv.nr. 4769]						
1	f. 142 (sr-8 mei)	km-600		Hermanus Philippus Tinne (1759-1797)	B ₁	LT
2a*	f. 871 (21 aug.)	k 900+m-1.300		Johan Arnold Zoutman (1724-1793)	V ₁	VC-ADM
2b*	id.	m-1.300		Willem van Braam (1732-1807)	V ₁	SBN
2c*	id.	m-1.300		Jan Hendrik van Kinsbergen (1735-1819)	V ₁	SBN
2d*	id.	m-1.300		Salomon Dedel (1736-1800)	V ₁	SBN
2e*	id.	m-1.300		Evert Christiaan Staring (1739-1813)	V ₁	KAP
2f*	id.	m-1.300		Adriaan Braak (1737-1796)	V ₁	KAP
2g*	id.	m-1.300		Wolter Jan Gerrit baron Bentinck (1745-1781)	V ₁	KAP

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
1b		JdT	id.	GG	7.390:18:0
1771					
1772					
1		JdT	f. 780 (20 mei)	GG	686:7:0
1773					
1a		JdT	f. 985 (24 jun.)		+
1b		JdT	id.	GG	1.797:7:0
1774					
1a		JdT	f. 325 (7 mrt.)		+
1b		JdT	id.	GG	1.797:3:0
1775					
1a		JdT	f. 220 (1 aug.)		+
1b		JdT	id.	GG	1.801:7:0
1776					
1a		JdT	f. 10 (1 jul.)		+
1b		JdT	id.	GG	7.361:14:0
2a		JdT	f. 653 (2 okt.)		+
2b		JdT	id.	GG	1.813:11:0
1777					
1		JdT	f. 404 (3 mrt.)	GG	1.442:16:0
2a		JdT	f. 235 (11 aug.)		+
2b		JdT	id.	GG	1.789:0:0
1778					
1a		JdT	f. 468 (27 mrt.)		+
1b		JdT	id.	GG	1.790:3:0
1779					
1a		AJdT	f. 847 (27 mei)		+
1b		AJdT	id.	GG	1.787:15:0
2a		AJdT	f. 778 (3 dec.)		+
2b		AJdT	id.	GG	1.759:6:0
1780					
1a		AJdT	f. 104 (17 jul.)		+
1b		AJdT	id.	GG	1.749:11:0
1781					
1	traktaat	AJdT	f. 168 (5 jul.)	GG	640:0:0
2a	slag Doggersbank	AJdT/WK	f. 97 (22 jan.)		+
2b	slag Doggersbank	AJdT/WK	id.		+
2c	slag Doggersbank	AJdT/WK	id.		+
2d	slag Doggersbank	AJdT/WK	id.		+
2e	slag Doggersbank	AJdT/WK	id.		+
2f	slag Doggersbank	AJdT/WK	id.		+
2g	slag Doggersbank	AJdT/WK	id.	RSG1782/1-97	11.624:11:0

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
1782 [NA, SG, inv.nrs. 3619-3620]					
1a	f. 410 (12 jul.)	km-1.300	Gustaf Johan vrijheer Ehrensvärd (1746-1783)	G1	Zw./EE
1b	id.	km-300	Per Olof von Asp (1745-1808)	G3	Zw./suite
2a	f. 642 (19 dec.)	km-1.300	Dmitri Alekseevic, vorst Galitzin (1734-1803)	G1	Rus./EEP
2b	id.	km-300	n.n.	G3	Rus./suite
1783 [NA, SG, inv.nr. 3622]					
1a	f. 714 (16 apr.)	km-1.300	Arkadij Ivanovic, graaf Morkov (1747-1827)	G1	Rus./EEP
1b	id.	km-300	n.n.	G3	Rus./suite
1784 [NA, SG, inv.nr. 3626]					
1a	f. 201 (28 mei)	km-6.000	Paul François de Quélen de Stuer de Caussade (1746-1828), hertog van la Vauguyon	G1	Frk./A
1b	id.	km-600	n.n.	G3	Frk./suite
2a	f. 340 (21 jun.)	km-1.300	Armand François Louis de Mestral de Saint Saphorin (1738-1805)	G1	Den./EE
2b	id.	km-300	ds. Carl Christof Klopstock	G3	Den./suite
1785 [sr: NA, SG, inv.nr. 4777]					
1	f. 832 (sr-14 nov.)	km-100duk	Matthijs Tinne (1761-1812)	B1	S
1786 [NA, SG, inv.nr. 2976]					
1	f. 1 (7 apr.)	km-300	Ignaz Josef Michael Doring (overl. 1786)	G1	Keiz./S
1787 [NA, SG, inv.nrs. 2986; 2988; 2990; 2993]					
1a	f. 1 (2 febr.)	km-1.300	Johann Eustach, graaf von Schlitz genannt von Görtz (1737-1821)	G1	Pruis./EE
1b	id.	km-300	n.n.	G3	Pruis./suite
2a	f. 1 (4 apr.)	km-1.300	Franz Johann Nepomucenus Fidel, vrijheer von Reischach (1730-1807)	G1	Keiz./EE
2b	id.	km-300	Franz Albin, ridder von Schraut (1746-1825)	G3	Keiz./suite
3a	f. 13 (18 jun.)	km-1.300	Carl Gustaf, vrijheer Schultz von Ascheraden (1743-1798)	G1	Zw./EE
3b	id.	km-300	Mårten, graaf Bunge (1764-1815)	G3	Zw./suite
4a	f. 1 (19 sept.)	km-1.300	Joao Theotonio de Almeida Beja e Noronha de Mello e Castro (1756-1814), graaf van Las Galveias	G1	Por./MP
4b	id.	km-300	n.n.	G3	Por./suite
1788 [NA, SG, inv.nrs. 2997-2999; 3007; sr: inv.nr. 4783]					
1a	f. 1 (17 jan.)	km-1.300	Friedrich Wilhelm von Thulemeyer (1734-1811)	G1	Pruis./EE
1b	id.	km-300	Heinrich Renfner	G3	Pruis./suite
2a	f. 1 (4 febr.)	km-6.000	Charles Olivier de Saint-Georges (1743-1828), markies van Vêrac	G1	Frk./A
2b	id.	km-600	Antoine-Bernard Caillard (1737-1807)	G3	Frk./suite
3	f. 2 (6 mrt.)	km-1.300	John Adams (1735-1826)	G1	USA/MP
4	f. 190 (sr-21 apr.)	km-100duk	Willem Frederik, graaf van Reede (1770-1838)	B1	LT
5a	f. 1 (3 nov.)	km-1.300	Philipp Karl von Alvensleben (1745-1802)	G1	Pruis./EEP
5b	id.	km-300	Heinrich Renfner	G3	Pruis./suite
1789 [NA, SG, inv.nrs. 3010; 3013; 3015; 3017]					
1a	f. 1 (9 febr.)	km-6.000	François Emmanuel Guignard (1735-1821), burggraaf van Saint-Priest	G1	Frk./A
1b	id.	km-600	n.n.	G3	Frk./suite

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
1782					
1a		WK	f. 518 (30 jul.)		+
1b		WK	id.	GG	1.755:5:0
2a		WK	f. 36 (9 jan.)		+
2b		WK	id.	GG	1.761:12:0
1783					
1a		WK	f. 779 (30 apr.)		+
1b		WK	id.	GG	1.759:11:0
1784					
1a		WK	f. 431 (6 jun.)		+
1b		WK	id.	GG	7.003:8:0
2a		WK	f. 694 (19 aug.)		+
2b		WK	id.	GG	1.732:12:0
1785					
1	traktaat	WK	f. 613 (28 nov.)	GG	344:14:0
1786					
1		WK	f. 5 (19 apr.)	GG	328:8:0
1787					
1a		WK	f. 5 (23 febr.)		+
1b		WK	id.	GG	1.720:12:0
2a		WK	f. 8 (11 apr.)		+
2b		WK	id.	GG	1.715:4:0
3a		WK	f. 9 (2 jul.)		+
3b		WK	id.	GG	1.718:19:0
4a		WK	f. 3 (27 sept.)		+
4b		WK	id.		1.709:19:0
1788					
1a		WK	f. 15 (5 febr.)		+
1b		WK	id.	GG	1.713:4:0
2a		WK	f. 5 (10 apr.)		+
2b		WK	id.	GG	6.964:8:0
3		WK	f. 3 (14 mrt.)	GG	1.389:16:0
4	traktaat	WK	f. 7 (21 mei)	GG	345:15:0
5a		WK	f. 10 (21 nov.)		+
5b		WK	id.	GG	1.750:19:0
1789					
1a		WK	f. 2 (16 apr.)		+
1b		WK	id.	GG	6.987:2:0

nr	verlening	waarde	tr.p. naam	cat.	functie
2a	f. 2 (13 mei)	km-1.300	Frederik Anton, graaf Wedel, graaf te Jarlsberg (1748-1811)	G1	Den./EE
2b	id.	km-300	n.n.	G3	Den./suite
3a	f. 2 (7 jul.)	km-6.000	James Harris (1746-1820) baron Malmesbury	G1	Eng./EA
3b	id.	km-600	William Gomm	G3	Eng./suite
4	f. 2 (22 sept.)	km-600	Walraven Robbert Evert baron van Heeckeren van Waliën (1759-1833)	B2	stadhouder/kamerheer
1790 [NA, SG, inv.nrs. 3022-3023]					
1a	f. 1 (22 febr.)	km-1.300	Carlo Ignazio Domenico Montagnini (geb. 1730), graaf van Mirabello	G1	Sard./M
1b	id.	km-300	n.n.	G3	Sard./suite
2a	f. 2 (15 mrt.)	km-1.300	Alleyne Fitzherbert (1753-1839) baron Saint Helens	G1	Den./EEP
2b	id.	km-300	n.n.	G3	
1791					
1792 [NA, SG, inv.nr. 3048]					
1a	f. 2 (16 apr.)	km-1.300	Frédéric Sépharin, markies van La Tour du Pin (1759-1837), graaf van Gouvernet	G1	Frk./MP
1b	id.	km-300	n.n.	G3	Frk./suite
1793 [NA, SG, inv.nrs. 3060-3061; 3064; 3066]					
1a	f. 15 (3 apr.)	km-1.300	Berkeley	V1	KAP
1b	id.	km-300	n.n.	V1	LT
1c	id.	km-300	n.n.	V1	LT
1d	id.	km-300	n.n.	V1	LT
1e	id.	km-300	n.n.	V1	LT
2a	f. 3 (16 mei)	km-1.300	Ludwig Joseph Maria (Thersia), vorst von Starhemberg (1762-1833)	G1	Keiz./EEP
2b	id.	km-300	Bernhard von Pelsler	G3	Keiz./suite
3a	f. 1 (5 aug.)	km-1.300	(Edward) Henry Johan Spencer (1770-1795)	G1	Eng./MP
3b	id.	km-300	n.n.	G3	Eng./suite
4a	f. 1 (14 okt.)	km-1.300	Michal, graaf Oginski (1765/66-)	G1	Pol./EE
4b	id.	km-300	n.n.	G3	Pol./suite
1794 [NA, SG, inv.nrs. 3070; 3077]					
1a	f. 1 (3 febr.)	km-6.000	William Eden (1744-1814), baron Auckland	G1	Eng./AP
1b	id.	km-600	n.n.	G3	Eng./suite
2a	f. 2 (5 sept.)	km-1.300	Franz Georg Sebastian, vrijheer von Leykam (overl. 1821)	G1	K.-Koln/EE
2b	id.	km-300	n.n.	G3	K.-Koln/suite
1795 [NA, SG, inv.nrs. 3091; sr: inv.nr. 4556]					
1	f. 6 (sr-26 jun.)	km-100duk	mr. Izaak Bousquet (1776-1831)	B1	S
2	f. 1 (10 nov.)	km-1.300	William Short (1759-1849)	G1	USA/MR

nr	reden	vervaardiger	declaratie	bron	bedrag
2a		WK	f. 11 (27 mei)		+
2b		WK	id.	GG	1.752:4:0
3a		WK	f. 6 (15 jul.)		+
3b		WK	id.	GG	6.973:19:0
4	huwelijk	WK	f. 3 (15 okt.)	GG	646:6:0
1790					
1a		WK	f. 6 (11 mrt.)		+
1b		WK	id.	GG	1.748:12:0
2a		WK	f. 2 (8 apr.)		+
2b		WK	id.	GG	1.747:8:0
1791					
1792					
1a		WKZ	f. 13 (16 mei)		+
1b		WKZ	id.	GG	1.761:1:0
1793					
1a	actie bij Willemstad	WKZ	f. 3 (25 apr.)		
1b	actie bij Willemstad	WKZ	id.		
1c	actie bij Willemstad	WKZ	id.		
1d	actie bij Willemstad	WKZ	id.		
1e	actie bij Willemstad	WKZ	id.		
2a		WKZ	f. 9 (14 jun.)		
2b		WKZ	id.		
3a		WKZ	f. 4 (3 sept.)		+
3b		WKZ	id.	GG	1.732:6:0
4a		WKZ	f. 4 (30 okt.)		+
4b		WKZ	id.	GG	1.731:3:0
1794					
1a		WKZ	f. 8 (19 mrt.)		+
1b		WKZ	id.	GG	6.989:8:0
2a		WKZ	f. 6 (19 sept.)		+
2b		WKZ	id.	GG	1.732:5:0
1795					
1	traktaat	WKZ	f. 17 (28 jul.)	GG	389:17:0
2		WKZ	f. 10 (18 jan.)	GG	1.397:1:0

Noten bij bijlage I

- 1588-1 Norris ontving 'een gulden keten, vergulden cop ende peerden' met een gezamenlijke waarde van f 2.600. Declaratie en betalingsordonnantie ontbreken, zodat niet duidelijk is wat Norris daadwerkelijk kreeg en wat de waarde van de verschillende geschenken was.
- 1592-1 Op 13 april 1592 (fol. 69) en nogmaals op 28 april 1592 (fol. 109) liet Van Bylandt weten de aangeboden keten niet te aanvaarden.
- 1592-2 Johannes Lodingius ontving de oorspronkelijk voor Van Bylandt bestemde medaille op de verovering van de Spaanse Armada.
- 1592-3 Willem Lodewijk ontving de oorspronkelijk voor Van Bylandt bestemde ketting met de medaille op het ontzet van Leiden.
- 1593-2 Morlans ontving een keten 'ter weerden van hondert guldens ofte hondert daelders meer, als is geweest de ketten vanden colonnel Stuart.'
- 1596-1 Cf. Japikse (ed.), *RSG 1596-1597*, 64.
- 1596-3d Op 31 oktober 1596 (fol. 536) werd aan de secretaris een medaille van f 80 vereerd; op 4 november 1596 (fol. 541) werd hieraan een ketting van f 300 toegevoegd.
- 1597-3a/b De beide kettingen kostten f 3.100, de beide medailles f 138. Het fatsoen bedroeg f 125.
- 1598-1 Op 7 november 1596 (fol. 544) werd besloten om Buzenval en Gilpin elk met een keten van f 800 à f 900 te vereren. Gilpin (*bijlage I, 1596-4*) ontving uiteindelijk voor een gouden ketting een bedrag van f 1.500. De ketting van Buzenval kostte f 1566:5:0. Buzenval ontving medailles op de inname van Leiden (L.74), Geertruidenberg (G.93) en Groningen (G.94), op het Drievoudig Verbond (V.97) en op het vergaan van de Spaanse Armada. In het laatste geval is onduidelijk of het de armada van 1588 of van 1597 betrof. De vijf medailles kostten tezamen f 513:1:1.
- 1598-3 De ketting kostte f 1260:15, de medaille f 100.
- 1599-1 Op 6 september 1596 besloot de vergadering om aan het gezantschap dat naar Denemarken vertrok twaalf gouden penningen op het vergaan van de Spaanse Armada (A.88) mee te geven. Niet alle penningen werden weggeschonken. Het restant werd in 1599 en 1600 uitgereikt. Dit stuk is afkomstig uit de zogenaamde 'Deense voorraad', cf. supra, hoofdstuk IV, 334-335.
- 1599-2 Als boven.
- 1599-3 Als boven.
- 1599-5a/b Op 14 juni 1599 werden aan Heylde en Nielsson ketens van f 400 vereerd. Uiteindelijk ontvingen beiden alleen een ketting.
- 1599-7 Op 17 november 1599 werd aan Murray een medaille van f 100 vereerd. Op 18 november (fol. 857) was sprake van een medaille van 20 à 25 ponden Vlaams (f 120 à 150).
- 1600-6 Op 6 oktober 1600 werd aan Van Groenevelt een medaille vereerd 'sulx als de heeren Staten van mejninge sijn te doen maken'. Op 7 oktober (fol. 769) werd aan hem een ketting van f 400 vereerd 'boven den voorschreven gouden penninck'.
- 1601-1 De ketting kostte f 1.500, de medaille f 101:15.
- 1602-6 Op 12 oktober 1602 werd aan William Browne een ketting van f 400 vereerd; op 13 november (fol. 399) een keten van f 600.
- 1602-7 Van Wassenaar Opdam ontving een verering van f 2.000 'mits daerane corttinge strecken zal de somme van zeven hondert twintich guldens die hij int vuytgeven van sijn reeckeninge tegen de penningen bij hem ontfangen te cort compt. Verstaende dat men het resterende zal verstrecken aen een gouden ketten van twaelff hondert guldens ende eene goude medaille van hondert guldens'.
- 1605-1 Utenhove ontving een bedrag van f 300 boven zijn tractement als kolonel 'met een goude medaille tot eene vereeringe ende recognitie'.
- 1605-3a/b Op 27 april 1605 werden aan de gezanten van Palts-Neuburg en Brandenburg kettingen van f 1.000 en medailles van f 100 vereerd. Op 10 mei (fol. 326) werd besloten de keten van Van Bylandt met f 400 te verzwaren.
- 1606-2 De ketting kostte f 1630:17, de medaille f 120.
- 1608-1 Op 6 juni 1608 (fol. 275) werd de betalingsordonnantie ten behoeve van Marcus Duvoet gedepêcheerd.
- 1608-2a De ketting kostte f 2.595:18, de medaille f 120.
- 1608-2b De ketting kostte f 2.591, de medaille f 120.
- 1608-2c/d De beide kettingen kostten f 708:9, de medailles f 240.
- 1608-2e Op 1 augustus 1608 werd een ketting van f 250 met een medaille geschonken; op 2 augustus (fol. 425)

- werd besloten de ketting te verzwaren tot *f* 300. De ketting kostte *f* 300:6, de medaille *f* 120.
- 1608-2f/g Op 1 augustus 1608 werden kettingen van *f* 250 met een medaille geschonken; op 2 augustus (fol. 425) werd besloten beide kettingen te verzwaren tot *f* 300. De kettingen kostten *f* 602:15, de medailles *f* 240. Voor de vijf medailles voor de leden van Deense gevolg (*bijlage I, 1608-2c/g*) werd *f* 48:17 aan fatsoen in rekening gebracht.
- 1608-4 Op 3 november 1608 (fol. 583) kwam de verering aan de Hessische gezant ter sprake. Hij verscheen niet in de vergadering omdat hij een gebroken been had.
- 1608-5j Op 27 november 1608 werd aan Von Hoevel een ketting van *f* 1.500 met een medaille vereerd. Op 2 december 1608 (fol. 646) werd diens verering van *f* 1.500 verhoogd tot *f* 2.000.
- 1609-1a/u Er zijn vier betalingsordonnanties die betrekking hebben op de presenten aan de Engelse en Franse mediateurs. Het betreft betalingen van *f* 5.041:4 voor drie kettingen, een betaling van *f* 3.062:4:6 voor een onbekend aantal kettingen, een betaling van *f* 6.432:14 voor het fatsoen van vaisselles en vijf kettingen en een betaling van *f* 138.200:5. Cf. *supra*, hoofdstuk III, 277 e.v.
- 1609-8 Op 29 oktober 1609 (fol. 646) werd bepaald dat commies Volbergen aan Rinck een medaille ‘van den lesten slach’ zou leveren.
- 1610-1a Op 13 januari 1610 (fol. 13) werd de keten gepresenteerd. De waarde bedroeg *f* 1.908:10.
- 1610-1b Als boven
- 1610-1c Op 13 januari 1610 (fol. 13) werd de keten gepresenteerd. De waarde bedroeg *f* 1.976:15.
- 1610-2a Het serviesgoed kostte *f* 2.495:18, de medaille *f* 102.
- 1610-2c De ketting kostte *f* 788:2:6, de medaille *f* 102.
- 1610-3 De ketting kostte *f* 1.319:10, de medaille *f* 102.
- 1610-4 Op 27 september 1610 (fol. 349) werd de ketting gewogen. Deze kostte *f* 899:10.
- 1610-6 De Thumérie verscheen op 15, 16 en 17 november 1610 (fols. 388 en 390) in de vergadering van de Staten-Generaal.
- 1610-7c Mozes Pallache ontving een medaille van ‘ordinaris weerde’.
- 1611-1a De drie kettingen kostten samen *f* 937:4, de medailles *f* 306.
- 1612-2 NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 302 bevat een betalingsordonnantie ten bedrage van *f* 2.040:15, waarvan *f* 1.733 voor zilveren en koperen rekenpenningen en doosjes én *f* 317:15 voor de keten van Parenteur.
- 1613-1 Op 6 april 1613 werd Van Dijk vereerd met een bedrag van *f* 1.000; op 11 april (fol. 207) werd de verering omgezet in een ketting.
- 1614-2 NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 345 bevat een betalingsordonnantie op naam van Thiman Barentsz. van Ems ten bedrage van *f* 3.100, waarvan *f* 3.000 ‘in volle voldoeninge van alle zijne pretensien aenden lande’ en *f* 100 voor een medaille.
- 1614-3 NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 356 bevat een betalingsordonnantie op naam van Balthasar de Moucheron ten bedrage van *f* 2.246:8, waarvan *f* 2.146:8 als betaling op zijn declaratie en *f* 100 voor een medaille.
- 1614-7a/b NA, SG, inv.nr. 12505, fol. 2 bevat een betalingsordonnantie ten bedrage van *f* 6.166:4, waarvan *f* 4.203:4 voor twee gouden kettingen en *f* 1.963 voor zilveren en koperen rekenpenningen.
- 1615-1/2 Op 21 januari 1615 (fol. 29) werd de antwoordbrief aan de hertog van Savoye gelezen. NA, SG, inv.nr. 12505, fol. 6 bevat een betalingsordonnantie ten bedrage van *f* 3.563:13, voor twee gouden kettingen bestemd voor Jan VIII, graaf van Nassau-Siegen en de Zweedse gezant Van Dijck, alsmede voor ‘eenige andere partijkens daerinne geinsereert’. NA, Aitzema, ‘Staet vant Employ’, fol. 101 vermeldt abusievelijk in 1614 een keten aan van Dijck die *f* 1.500:4 kostte.
- 1615-3/4 Op 20 juli 1615 (fol. 387) werd besloten een betalingsordonnantie van *f* 4.855:7 te depêcheren op ontvanger-generaal Johan Doubleth vanwege verschillende uitgaven, onder meer voor gouden kettingen. Wellicht werd deze keten en de vorige hieruit betaald. Cf. NA, SG, inv.nr. 12505, fol. 16.
- 1615-5 De ketting kostte *f* 600, de medaille *f* 104.
- 1615-6 Op 7 juli 1615 (fol. 357) werd besloten de hertog van Sleeswijk-Holstein te vereren met twee verguld zilveren coppetassen met een gezamenlijke waarde van *f* 1.000. Op 11 juli werd besloten de coppetassen te vervangen door een keten van *f* 1.000.
- 1615-7 NA, SG, inv.nr. 12505, fol. 19 bevat een betalingsordonnantie ten bedrage van *f* 1.002, waarvan *f* 602 voor een gouden ketting en *f* 400 voor reis- en overige onkosten.
- 1615-10 Op 9 september 1615 werd besloten Abensanchio te vereren met 100 realen van achten. Op 12 september werd deze verering omgezet in een ketting van 100 kronen en een medaille van *f* 100.
- 1616-1 Op 5 januari 1616 (fol. 9) verzocht Rodenburg of de hem toegelegde verering van *f* 600 omgezet kon worden in een keten ‘ende deselve te verhoogen, soo veele als haere Hoog Mogenden liberalijck sullen gelieven’.

- 1616-9a/f Op 12 juni 1616 werd besloten om syndicus Domann te vereren met twee gouden medailles en twee amen wijn en de overige gezanten elk met een medaille van 100 daalders en een aam wijn. Op 13 juni (fol. 424) werd de verering aan Domann omgezet in een gouden ketting van *f* 400 en een medaille van *f* 100 en de vereringen aan de overige gezanten in een ketting van *f* 200 en een medaille van *f* 100.
- 1617-6 Op 26 oktober 1617 (fol. 287) werd de brief van de markgraaf van Brandenburg gelezen, op 28 oktober 1617 (fol. 288) de concept-antwoorden.
- 1617-7a/b Anders NA, SG, inv.nr. 3176, fol. 347 (29 december 1617) waar sprake is van een bedrag van *f* 807:11 voor beide ketens.
- 1618-1 Anders NA, SG, inv.nr. 3177, fol. 42 (5 februari 1618) waar sprake is van een bedrag van *f* 2.103:8.
- 1618-4 *Ibid.*, fol. 190 (6 juni 1618) waar sprake is van een bedrag van *f* 3.009:18.
- 1618-5a Van Deursen (ed.), *RSG 1617-1618*, nr. 2876: hier wordt gezegd dat de gezant de verering weigerde.
- 1618-6a Op 7 september 1618 (fol. 317) weigerde De Thumérie de hem aangeboden verering. Op 1 (fol. 178) en 3 april 1619 (fol. 180) is opnieuw sprake van het weigeren van het geschenk.
- 1619-1 Op 29 april 1619 kreeg Van Spilbergen een verering van *f* 300, cf. Smit (ed.), *RSG 1619-1620*, nr. 708. Op 10 mei 1619 werd de verering verhoogd tot *f* 400 en omgezet in een ketting.
- 1619-8 Op 19 december 1619 (fol. 694) werd gemeld dat Suriano de verering weigerde.
- 1620-1a Neuterssen ontving de gouden ketting 'onder den griffier berustende die elders was gedestineert, daer van affhoudende de goude medalie'. Bedoeld was ongetwijfeld de ketting, die deel uitmaakte van de in december 1619 door Suriano geweigerde verering.
- 1620-5a/m Op 13 oktober 1620 (fol. 328) werd de rekening voor de dertien medailles voorgelezen: deze kostten samen *f* 775:15. Op 18 november 1620 (fol. 372) werd de rekening van Willem van Bylaer voor de stemels voorgelezen. Deze bedroeg *f* 90.
- 1621-4 Op 26 juni 1621 (fol. 294) kwam het afscheid van Zeronski ter sprake. Op 30 juni 1621 (fols. 303-304) was dat opnieuw het geval. De gedeputeerden van Holland reagerden furieus toen zij vernamen dat Zeronski 'zoude vereert zijn met een gouden ketting tegen het advis ende resolutie van heure principalen, verclaren dat zij daerinne nijet hebben geconsenteert, maer veel meer daertegen geprotesteert, sulcx dat zij verstaen daerinne nijet te sullen gelden'. Niet duidelijk is of Zeronski een verering ontving. Bij zijn afscheid op 30 juni 1621 (fol. 304) bedankte hij de Hoog Mogende Heren 'voor de vereeringe hem geschiet'. Een declaratie of betalingsordonnantie ontbreekt echter.
- 1622-6 Op 4 augustus 1622 (fol. 352) werd besloten Aubéry te vereren met een ketting van *f* 1.000; op 6 augustus (fol. 355) werd aan de ketting een medaille toegevoegd; op 8 augustus (fol. 356) werd de waarde van de keten verhoogd tot *f* 2.000.
- 1624-1 Op 11 april 1624 (fol. 166) werd een betalingsordonnantie geslagen ten bedrage van *f* 1.200 'met noch vier guldens voor een beursje daerin de voorsz. penningen gelegd sijn geweest'.
- 1624-3b Op 29 juni 1624 (fol. 338) werd besloten de secretaris van Morosini te vereren met een gouden medaille; op 4 juli 1624 (fol. 350) werd de verering uitgebreid met een ketting van *f* 100.
- 1624-11 Op 12 december 1624 (fol. 716) werd besloten Pallache te vereren met een ketting van *f* 200; op 18 december 1624 (fol. 727) werd de verering uitgebreid met een medaille van *f* 60.
- 1625-8 NA, SG, inv.nr. 3184, fol. 319 (11 augustus 1625) heeft een bedrag van *f* 1.108:7. Niet meegerekend zijn 12 stuivers voor een lint en een doos.
- 1625-9 *Ibid.*, spreekt van *f* 306:15. Lint en doos zijn in dit bedrag niet meegerekend.
- 1625-10 Op 23 juli 1625 werd Spiering zu Rüschenbroeck met een aam wijn vereerd. Op 31 augustus 1625 (fol. 346) werd besloten om hem hiervoor in de plaats een ketting van *f* 400 en een medaille van *f* 100 te schenken. In de declaratie van 2 september 1625 (fol. 352) is sprake van *f* 496:7. Lint en doos zijn niet in de berekening opgenomen.
- 1628-3a Op 8 mei 1620 (fol. 208) werd meegedeeld dat Carleton de hem aangeboden verering niet wilde aan nemen.
- 1628-3b Op 3 mei 1628 (fol. 200) werd meegedeeld dat de secretaris de medaille weigerde te aanvaarden 'seggende tegens den clerq Verburch dat hij in Vranckrijk tweemaal geweest sijnde gelijk nu hier vereert was met een goude ketten van duysent gulden, ende oock wel te weeten, datte secretarissen vanden heer Du Maurier ende de Veneetsche ambassadeurs meer gehadt hadden'.
- 1628-4 Op 22 mei 1628 (fol. 222) werd gemeld dat D'Espesses de keten voorlopig niet aanvaardde 'overmits de onseckerheit van sijn verblijff in Vranckrijk'. Mocht hij niet terugkeren, dan diende de keten aan zijn vrouw te worden overhandigd. Dit laatste geschiedde inderdaad op 11 juli 1628 (fol. 356).
- 1628-5 Op 18 mei 1628 (fol. 225) werd besloten de ketting niet uit te reiken en de retroacta te raadplegen aangaande 'de groote presenten in Engelant aen des Coninx commissarissen beloofd'. Op 24 mei 1628

- (fol. 240) werd ten behoeve van Hendrik Mirou een betalingsordonnantie uitgeschreven ten bedrage van f 39:12, het fatsoen van de de door hem geleverde ketting.
- 1628-9 Op 26 februari 1631 (fol. 84) werd besloten een betalingsordonnantie te slaan ten behoeve van de oudcommies Schas 'ter saecke van een medaille bij haer Hoog Mogenden in den jaere 1628 aen seker scheepsapiteijn uijt Zeelant vereert, welcke medaille door de heer Van Stavenisse aen denselven capiteijn is verhantrijck't'.
- 1629-1a/b Op 25 april 1629 (fol. 496) werd een betalingsordonnantie van f 300 uitgeschreven ten name van Willem Versteegh voor de beide gouden medailles.
- 1629-2 Op 7 februari 1629 (fol. 83) werd Banckert vereerd met een ketting en een medaille van f 400; op 12 februari 1629 (fol. 93) ontving hij de verering en werd de declaratie voorgelezen. Het betrof nu uitsluitend een ketting, zonder medaille.
- 1629-4a/b Op 7 juni 1629 (fol. 337) werd Soranzo vereerd met een 'gouden kettingh van vier en tachtich oncen gouts' en diens secretaris met een 'gouden ketting van elff oncen gouts'. Op 14 juni 1629 (fol. 351) werd aan Soranzo nog een medaille op de ratificatie van het verbond met Venetië (V.20) vereerd.
- 1629-5 Op 9 juli 1629 (fol. 399) werd griffier Musch gelast de ketting aan Schultetus te overhandigen. Twee dagen later (fol. 402) keerde Musch onverrichterzake terug, omdat de gezant voor twee weken naar Friesland was afgereisd.
- 1629-6 Op 5 oktober 1630 werd besloten een betalingsordonnantie van f 623:4 te depêcheren ten behoeve van Hans Bouwens van der Houven 'over een gouden ketting bij hem gemaect voor den resident van Denemarcken, welcke ketting vermits het subijt vertreck vanden selven resident geschoncken is aen de heer ridder Roe'.
- 1629-7 Op 3 augustus 1629 (fol. 440) werd de ketting gewogen. Het gewicht bedroeg 22 once 1¼ engels a f 36 en 28 stuivers per once en kwam uit op f 825. In het ordonnantieboek, NA, SG, inv.nr. 12505, fol. 387 staat een ordonnantie ten behoeve van Johannes Hasenbaert vermeld ten bedrage van f 799:4, bestemd voor een gouden ketting met fatsoen vereerd aan de graaf Zu Schwarzenberg. Op 17 oktober 1630 (fol. 507) was deze ketting nog steeds onbetaald. Nu woog de ketting voor de graaf Zu Schwartzenberg 21 ons 7½ engels en kwam deze tegen f 36 per once en inclusief rente en f 30 aan fatsoen op f 769:10. Deze laatste berekening is niet juist: het totaalbedrag ligt te laag. In het ordonnantieboek is een betaling van een dergelijk bedrag niet terug te vinden.
- 1629-8a/c Op 18 januari 1630 (fol. 32) hadden Pieter en Dirck Muller en Jan Rolaer de beloofde medailles nog niet ontvangen.
- 1630-6 Op 19 april 1630 (fol. 179) werd een ontwerp voor de keten voor Van Gendt getoond. Op 29 april 1630 (fol. 194) werd de waarde van de beloning verhoogd van f 1.500 tot f 1.700.
- 1630-13a/c Hierbij inbegrepen was een bedrag van f 27:10 voor het opwisselen van gouden ridders.
- 1630-16a Op 5 december 1630 (fol. 579) vereerden de Staten-Generaal Vane met een ketting van f 3.390. Op 4 januari 1631 (fol. 3) werd de ketting met f 200 verhoogd tot f 3.600 en op 8 januari 1631 (fol. 11) werd aan de ketting nog een medaille van f 150 toegevoegd. Inbegrepen bij het bedrag van f 3.669:2 was een som van f 48:10 (of 10 stuivers per once) voor het opwisselen van gouden ridders.
- 1631-2 Op 29 augustus 1631 (fol. 445) vereerden de Staten-Generaal Jacobsz. een keten van f 250; op 4 september 1631 (fol. 458) verhoogden zij deze verering tot f 350.
- 1631-3 De ketting kostte f 1002, de medaille f 97:10.
- 1632-3b Anders NA, SG, inv.nr. 12506, fol. 23: hier is sprake van een bedrag van f 391:0:4.
- 1632-5 Op 24 mei 1632 (fol. 257) werden aan Van Horrion twee amen wijn vereerd met een gezamenlijke waarde van f 200; drie dagen later (fol. 260) werd de verering omgezet in een ketting van f 400.
- 1633-3 Anders NA, SG, inv.nr. 12506, fol. 40: hier is sprake van een bedrag van f 2.000.
- 1637-3 Sinds zijn veroordeling door de Inquisitie in 1633 had Galilei huisarrest en werd hij streng in de gaten gehouden. Hem werd op het hart gedrukt geen contact met ketters te onderhouden. Galilei wilde het voor hem bestemde present niet aannemen. Nog in januari 1640 schreef hij aan Hugo de Groot over de ketting 'che non l'haverei ritenuto nè adornatome ne [...] sì che [...] il detto regalo resta ancor qui, in mano del mercante che me lo portò et al quale io lo lasciai in consegna' (*dat ik die niet zou hebben aangenomen of gedragen, zodat het genoemde geschenk nog berust in handen van de koopman die het mij bracht en aan wie ik het in bewaring liet*). Zie *Le Opere*, XVIII, 140-141, nr. 3961 en id., XIX, 288-289, nr. 28 en 396-397, nrs. 94-95.
- 1638-1 Anders NA, SG, inv.nr. 3244, fol. 113: hier is sprake van een bedrag van f 800:3.
- 1640-2a Op 19 mei 1640 (fol. 226) werden aan De With een ketting van f 800 en een medaille van f 200 vereerd; op 13 juli 1640 (fol. 315) werd gemeld dat de medailles van f 200 'niet en sijn te becoomen', waarop

- werd besloten 'dat de voorsz. goude kettingen elcx in plaetse vande voorsz. goude medailles in goude schalmen sullen worden vergroot ende verswaert ter concurrentie van de voorsz. twee hondert gulden daer op de voorsz. medailles sijn begroot geweest'.
- 1640-2b Op 19 mei 1640 (fol. 226) werden aan Evertsen een ketting en een medaille van *f* 800 vereerd; op 13 juli 1640 (fol. 315) werd besloten de ketting met *f* 200 te verzwaren.
- 1640-2c Op 19 mei 1640 (fol. 226) werden aan Banckert een ketting en een medaille van *f* 700 vereerd; op 13 juli 1640 (fol. 315) werd besloten de ketting met *f* 200 te verzwaren.
- 1640-3 Op 22 mei 1640 (fol. 231) werden aan Cats een ketting van *f* 500 en een medaille van *f* 200 vereerd; op 13 juli 1640 (fol. 315) werd besloten de ketting met *f* 200 te verzwaren.
- 1640-4 Op 9 augustus 1640 (fol. 357) werd Croll vereerd met een medaille van *f* 150; op 20 augustus 1640 (fol. 375) werd de verering omgezet in een ketting van *f* 300.
- 1640-8 Op 3 oktober 1640 (fol. 444) werd De Forant vereerd met een bedrag van *f* 200; op 26 oktober 1640 (fol. 482) werd de verering op De Forants verzoek omgezet in een medaille van dezelfde waarde.
- 1641-1 Op 1 februari 1641 (fol. 53) werd aan Camerarius een ketting van *f* 4.000 vereerd; op 9 februari 1641 (fol. 69) werd het present omgezet in zilveren vaatwerk, versierd met het wapen van de Generaliteit.
- 1641-2a/c Op 21 maart 1641 (fol. 148) werd aan Mustapha Aga een ketting van *f* 3.500 vereerd en aan zijn hofmeester en tolk elk een ketting van *f* 250; op 2 april 1641 (fol. 175) werd besloten om in plaats van kettingen de tegenwaarde in geld te schenken.
- 1642-5 Op 3 juni 1641 (fol. 282) werd Roe vereerd met een ketting van *f* 1.500; op 11 september 1642 (fol. 475) is sprake van een ketting van *f* 2.000.
- 1644-2a/c Op 27 februari 1644 (fol. 104) werd besloten de drie Franse ambassadeurs elk een geschenk van *f* 10.000 te vereren. Op 7 maart 1644 (fol. 117) bleek het onmogelijk 'de noodige materialen tottet maecken van drie goude kettingen ter waarde elcx van thien duijsent gulden' bijeen te brengen. Het bijeengebrachte goud was slechts toereikend voor een enkele ketting. Besloten werd die ketting aan een van de eerst vertrekkende ambassadeurs te vereren en aan de overige twee een ander present van *f* 10.000 te schenken.
- 1644-5 Anders NA, SG, inv.nr. 3250, fol. 270: hier is sprake van een bedrag van *f* 600.
- 1646-1a/d Op 24 maart 1646 (fol. 129) werd aan Grison en Ramecq elk een ketting van *f* 500 vereerd, aan Cats een ketting van *f* 450 en aan de niet bij naam genoemde sergeant van kapitein Peckel een ketting van *f* 200. Op 14 april 1646 (fol. 157) werd besloten elk van hen tevens met een medaille van *f* 30 à *f* 36 te vereren. Voor de vier medailles bracht Van der Maa op 17 mei 1646 (fol. 202) een bedrag van *f* 176:18 in rekening.
- 1649-1 Op 4 juni 1649 (fol. 343) werd aan Blaeu een bedrag van *f* 200 vereerd. Uiteindelijk ontving de cartograaf in plaats van het geldbedrag een keten van dezelfde waarde.
- 1651-3a/b NA, SG, inv.nr. 3257, fol. 512 (10 augustus 1651): samen met de beide lampetten voor de Engelse ambassadeurs Strickland en Saint John kostten de beide ketens *f* 24.432:9; *ibid.*, inv.nr. 3258, fol. 629 (7 augustus 1652): een van beide kettingen werd geweigerd en door de Staatse ambassadeurs in Londen mee terug genomen.
- 1654-4 Op 26 mei 1654 (fol. 403) werd Stockar vereerd met een ketting van *f* 1.200; op 11 juni 1654 (fol. 450) werd hieraan nog een medaille van *f* 100 toegevoegd. Op 9 juni 1654 (fol. 439) werd de ketting getoond, op 13 juni 1654 (fol. 454) de medaille.
- 1654-6a/o Op 5 januari 1658 (fol. 8) bracht de Staatse ambassadeur in Londen mr. Willem Nieupoort twee medailles, die onuitgereikt gebleven waren, mee terug naar Den Haag. De vergadering besloot deze aan de extraordinaris ambassadeurs van de Republiek in Londen uit te reiken.
- 1658-1a/c Op 5 januari 1658 (fol. 8) bracht de Staatse ambassadeur in Londen mr. Willem Nieupoort twee van de zestien medailles, die de Staten-Generaal op 14 augustus 1654 hadden uitgereikt aan de kooplieden en arbiters die hadden bemiddeld bij de totstandkoming van de Vrede van Westminster, mee terug naar Den Haag. Deze werden nu uitgereikt aan de extraordinaris ambassadeurs van de Republiek in Londen. Goudsmid Van der Maa kreeg opdracht het benodigde derde exemplaar bij te maken.
- 1659-2 Downing liet weten de ketting niet te aanvaarden. Op 14 juli 1659 (fol. 434) bracht agent Van der Heyde het present weer mee terug.
- 1660-1 Op 31 mei 1660 (fol. 302) vereerden de Staten-Generaal aan Gerret een keten van *f* 4.000; op 11 juni 1660 (fol. 332) werd het present omgezet in een geldbedrag van *f* 6.000.
- 1666-3/4 In het kasboek van ontvanger-generaal Doubleth (RvS 1665/6) staat op fol. 94 een post van *f* 1.394:15:2 genoteerd voor 'twee gouden kettingen, bij ordonnantie vanden 27^e Meij 1666'. Het is niet zeker of deze ordonnantie op deze beide verleningen betrekking heeft.

- 1667-2 Op 10 juni 1667 (fol. 584) werd Athias vereerd met een medaille van f 600; de declaratie van goudsmid Verdijn had betrekking op een keten van f 600.
- 1667-6 Op 27 september 1667 (fol. 335) werd aan de secretaris van de Zweedse mediateurs die bij de totstandkoming van de Vrede van Nijmegen hadden bemiddeld een keten van f 800 vereerd. Op 14 november 1667 (fol. 484) werd de keten door agent Van der Heyde onverrichterzake terug bezorgd, omdat er niet één maar twee secretarissen waren. De vergadering besloot daarop aan elk van beiden (1667-9a/b) een keten van f 600 te schenken.
- 1667-7b Op 20 oktober 1667 (fol. 402) vereerden de Staten-Generaal aan de tolk van de Russische gezant een medaille van f 100. Goudsmid Verdijn leverde op 29 oktober 1667 (fol. 440) een medaille van f 170, zeggende 'dat [...] hij echter genootsaecht was geweest deselve medaille te maecten ter waardije van hondert tseventigh guldens, alsoo geen ander model en hadde.'
- 1667-9a/b Deze beide ketens vervingen de keten van f 800, die de Staten-Generaal op 27 september 1667 (fol. 335) aan de secretaris van de Zweedse mediateurs hadden vereerd.
- 1671-1a/b Op 30 juni 1671 (fol. 821) vereerden de Staten-Generaal een keten van f 6.000 aan Pomponne en een keten van f 600 aan diens secretaris; op 2 juli 1667 (fol. 9) werden beide vereringen omgezet in geldbedragen.
- 1672-1a/b Op 3 juli 1671 (fol. 12) vereerden de Staten-Generaal aan Temple en diens secretaris 'de gewoonlicke vereeringen ter waardije van ses duijsent guldens [...] en van ses hondert carolus guldens'. Vermoedelijk werden hiermee ketens bedoeld. Op 2 juli 1667 (fol. 9) blijkt dat beide vereringen werden gegeven in de vorm van geldbedragen.
- 1674-2 Op 22 augustus 1674 (fol. 227) werd aan Høg een keten van f 1.300 vereerd. In plaats van deze keten ontving Høg een bedrag in geld. De voor hem bestelde keten werd ter griffie bewaard en op 8 juni 1675 (fol. 611) aan Haque, extraordinaris envoyé van Brunswijk-Lüneburg, vereerd. Op 29 juli 1675 (fol. 139) was het geldbedrag aan Høg nog steeds niet uitbetaald.
- 1675-1 Haque ontving de op 20 september 1674 (fol. 341) voor de Deense extraordinaris envoyé Just Høg geleverde keten.
- 1676-2a/c Anders *Rapporten en Memoriën*, 336: hier is sprake van een bedrag van f 673:11.
- 1685-7 Op 27 november 1685 (fol. 542) werd aan luitenant Freiman een keten van 100 zilveren dukatons vereerd; op 14 januari 1686 (fol. 48) werd besloten het bedrag van f 372:8:12 dat Freiman aan reiskosten declareerde en de 100 zilveren dukatons voor de keten tezamen te nemen en volledig uit te geven aan een grotere keten voor Freiman.
- 1687-1a Op 8 september 1687 (fol. 227) liet agent Spronssen de vergadering weten dat Polinkof weigerde de hem aangeboden verering te aanvaarden 'allegerende dat haer Hoog Mogenden hem in alles als een envoye hadden getracteert, ende dat soodanigen present voor desen aen brieffdragers off posten was gegeven'.
- 1689-2 Anders NHA, GRN, inv.nr. 1283, fol. 44: hier is sprake van een bedrag van f 155:11.
- 1689-5 Wellicht is Carel Willem van Huls (geb. 1663) bedoeld, klerk van Willem Adriaan, graaf van Nassau-Odijk en later klerk ter secretarie van koning-stadhouder Willem III. Cf. Schutte, *Buitenlandse vertegenwoordigers*, 760.
- 1689-9/10 Anders NHA, GRN, inv.nr. 1303, fol. 32: hier is sprake van een bedrag van f 1.637:7. Het aandeel dat het Noorderkwartier van deze som moest voldoen, bedroeg f 298:16. Dit is inderdaad 18¼ % van het totale bedrag. Zie voor de omslag van kosten tussen Noorder- en Zuiderkwartier: supra, hoofdstuk II, 191.
- 1691-11 Deze keten werd op 14 juli 1692 (fol. 48) uitgereikt aan de Beierse extraordinaris envoyé Prielmayer.
- 1692-2 Prielmayer ontving de keten die de vergadering op 24 december 1691 (fol. 956) op voorraad had laten maken.
- 1692-3 Deze keten werd op 29 januari 1693 (fol. 117) uitgereikt aan de Beierse extraordinaris envoyé Von Baumgarten.
- 1693-3 Von Baumgarten ontving de keten die de vergadering op 14 juli 1692 (fol. 49) op voorraad had laten maken.
- 1693-4 Deze keten werd vermoedelijk op 13 maart 1693 (sr, fol. 115) uitgereikt aan de Brunswijk-Lüneburgse extraordinaris envoyé Von Görtz.
- 1693-5 Vermoedelijk ontving Von Görtz de keten die de vergadering op 29 januari 1693 (fol. 117) op voorraad had laten maken. Een nieuwe keten op voorraad werd op dat moment niet besteld.
- 1695-3 Niet bekend is aan wie deze keten werd uitgereikt.
- 1695-6 Deze keten werd op 4 september 1695 (fol. 250) uitgereikt aan de zoon van Fonseca.

- 1695-7 De zoon van Fonseca ontving de keten die op voorrad was gemaakt en op 18 aug. (fol. 189) door Johannes van Hoecke was geleverd.
- 1695-8 Niet bekend is aan wie deze keten werd uitgereikt.
- 1698-5 Op 10 april 1698 (fol. 366) besloot de vergadering om aan de beide Zweedse mediateurs Karel Bonde, graaf van Biorno en Nils (Eosander), vrijheer Lillieroot elk een gouden lampet van f 10.000 te vereren en aan hun secretaris een keten van f 800. Op 15 april 1698 (fol. 392) werd de declaratie voorgelezen. Het in NHA, GRN, inv.nr. 1305, fol. 30 vermelde bedrag van f 21.096:3:0 heeft betrekking op deze presenten.
- 1701-1 Op 30 mei 1701 (fol. 571) werd een keten van f 1.300 getoond die Johannes van Hoecke had gemaakt ten behoeve van de Brunswijk-Lüneburgse extraordinaris envoyé Von Bothmer. Aangezien Von Bothmer zijn vertrek had uitgesteld, werd de keten 'bij provisie geseponeert'. Op 2 september 1701 (fol. 274) vertrok Von Bothmer alsnog, waarbij de vergadering hem vereerde met een keten. Een nieuwe keten voor Von Bothmer werd in de vergadering niet getoond, zodat we mogen aannemen dat de op 30 mei 1701 getoonde keten al die tijd door de griffier in bewaring gehouden was.
- 1701-3a/b Op 12 september 1701 (fol. 307) werd de declaratie van Johannes van Hoecke gelezen voor de ketens van f 6.000 en f 600 voor de Franse extraordinaris ambassadeur D'Avaux en zijn secretaris, alsmede voor een verguld zilveren lampet van f 1.200, bedoeld als pillegift ter gelegenheid van de geboorte van de zoon van de hertog van Württemberg. De betaling van f 7.912:5:0 heeft betrekking op deze drie presenten.
- 1702-1/2 Op 6 mei 1702 (fol. 436) werd de declaratie van Johannes van Hoecke gelezen voor de ketens van f 6.000 en f 600 voor de Engelse extraordinaris ambassadeur Marlborough en zijn secretaris, voor de Pruisische kamerheer Von Tettau, alsmede voor zes zilveren zegeldozen. De betaling van f 7.402:9:0 heeft betrekking op de drie presenten en op de zes zegeldozen.
- 1702-3/5 Op 7 augustus 1702 (fol. 184) werd de declaratie van Johannes van Hoecke gelezen voor de beide medailles van f 300 voor Hannecken en De Castaigne én voor de medaille van f 150 voor professor Graevius. Waarom de betaling van f 1.084:1:0 zo veel hoger uitviel dan dit totaalbedrag is niet duidelijk.
- 1703-7/8 Op 11 december 1703 (fol. 755) werd de declaratie van Johannes van Hoecke gelezen voor de ketens van f 1.300 en f 800 voor extraordinaris envoyé Avemann en voor adjudant-generaal Seiboltsdorff, alsmede voor tien zilveren zegeldozen. De betaling van f 2.631:0:0 heeft betrekking op de twee presenten en op de tien zegeldozen.
- 1706-5/7 Op 2 september 1706 (fol. 287) werd de declaratie van Johannes van Hoecke gelezen voor de drie medailles van 100 zilveren dukatons voor Van Brakel, Wöller en Vleertman, de keten van f 500 voor de zoon van luitenant-generaal Friesheim, de keten van 200 zilveren dukatons voor kapitein Van Salisch en zes zilveren zegeldozen.
- 1709-3a/b Op 12 augustus 1709 (fol. 189) werd de declaratie van Johannes de Graef gelezen voor de ketens van f 1.800 en f 1.500 voor ritmeester Henrick Hop en kapitein Frederik van Lely, alsmede voor een verguld zilveren lampet van f 1.200, bedoeld als pillegift ter gelegenheid van de geboorte van de zoon van de hertog van Saksen-Gotha. De betaling van f 4.702:13:0 heeft betrekking op deze drie presenten.
- 1710-9/11 Op 5 januari 1711 (fol. 10) werd de declaratie van Johannes de Graef gelezen voor de ketens van f 1.000 en f 500 voor Willem Vleertman (*bijlage I, 1710-9a*) en de Algerijnse envoyé Jehuda Cohen én voor de medaille van f 200 voor Cohens secretaris Joseph da Costa (*bijlage I, 1710-10 en -11*). De betaling van f 1.727:19:0 heeft betrekking op deze drie presenten.
- 1712-3a/b Op 4 oktober 1712 (fol. 370) werden Matveev en zijn secretaris vereerd met ketens van f 1.300 en f 300. Op 15 oktober 1712 (fol. 415) besloot de vergadering beide vereringen in geldbedragen omzetten.
- 1715-1 Op 20 november 1715 (fol. 488) vereerden de Staten-Generaal postmeester Van Rielle met een medaille van 100 zilveren dukatons. Als gevolg van het faillissement van goudsmid Johannes de Graef werd de medaille nooit geleverd. Op 6 januari 1717 (fol. 13) richtte Van Rielle zich per rekwest tot de Staten-Generaal met het verzoek om de tegenwaarde in geld uitgekeerd te mogen krijgen, waarmee werd ingestemd. Zie voor het verzoekschrift: NA, SG, inv.nr. 7697.
- 1716-1 Op 4 februari 1716 (fol. 104) vereerden de Staten-Generaal secretaris Rumpf met een medaille van 100 zilveren dukatons. Als gevolg van het faillissement van goudsmid Johannes de Graef werd de medaille nooit geleverd. Op 6 januari 1717 (fol. 13) richtte Rumpf zich per rekwest tot de Staten-Generaal met het verzoek om de tegenwaarde in geld uitgekeerd te mogen krijgen, waarmee werd ingestemd. Zie voor het verzoekschrift: NA, SG, inv.nr. 7697.
- 1716-2 Op 25 februari 1716 (fol. 170) vereerden de Staten-Generaal secretaris 's-Gravensande met een me-

- daille van 100 zilveren dukatons. Als gevolg van het faillissement van goudsmid Johannes de Graef werd de medaille nooit geleverd. Op 22 januari 1717 (fol. 78) richtte 's-Gravensande zich per rekwes tot de Staten-Generaal met het verzoek om de tegenwaarde in geld uitgekeerd te mogen krijgen, waarmee werd ingestemd. Zie voor het verzoekschrift: NA, SG, inv.nr. 7697.
- 1716-3** Op 4 maart 1716 (fol. 209) vereerden de Staten-Generaal de Zweedse extraordinaris envoyé Palmqvist met een keten van f 1.300. Als gevolg van het faillissement van goudsmid Johannes de Graef werd de keten nooit geleverd. Op 14 juli 1717 (fol. 49) richtte de weduwe van de inmiddels overleden extraordinaris envoyé zich per rekwes tot de Staten-Generaal met het verzoek om de tegenwaarde in geld uitgekeerd te mogen krijgen, waarmee werd ingestemd.
- 1716-4** Op 2 mei 1716 (fol. 439) vereerden de Staten-Generaal een kamerdienaar van de Duitse Keizer met een keten van f 600. Als gevolg van het faillissement van goudsmid Johannes de Graef werd de keten nooit geleverd. Op 29 september 1716 (fol. 308) besloten de Staten-Generaal om de verering om te zetten in een geldbedrag.
- 1717/1723** Coch en degenen na hem ontvingen de tegenwaarde in geld van het 'ordinaris present'.
- 1743-1** Op 21 september 1743 (fol. 211) vereerden de Staten-Generaal een keten van f 1.300 aan de Württembergse extraordinaris envoyé Von Pfau. Vier dagen later (fol. 219) werd de verering omgezet in een geldbedrag.
- 1748-2** Op 3 december 1748 (fol. 385) werd de declaratie voor de keten nogmaals ter vergadering getoond.
- 1753-1a/b** Op 4 juni 1753 (fol. 520) vereerden de Staten-Generaal Da Silva Pessanha en zijn secretaris met ketens van f 1.300 en f 300. Als gevolg van de affaire Van Til werden beide ketens lange tijd opgehouden. Pas op 29 augustus 1758 (fol. 268) besloot de vergadering om het afscheidspresent aan de Portugese extraordinaris envoyé en zijn secretaris te overhandigen. Beide ketens berusten op dat moment nog steeds ter griffie. Zie voor de affaire Van Til supra, hoofdstuk I, 89-91.
- 1755-1** Op 2 mei 1755 (fol. 397) werd de declaratie van Jan de Thomese gelezen voor een medaille van f 500 1758-2a/b secretaris Van Asten, alsmede voor zes zilveren zegeldozen. De betaling van f 881 heeft betrekking op de medaille en op de zes zegeldozen.
- 1758-2a/b** De Portugese extraordinaris envoyé De Melo e Castro vertrok op 5 juli 1756 (fol. 17). De gezant ontving wel een brief van recredentie, maar geen afscheidspresent. Het achterwege blijven van dit present had te maken met de affaire Van Til (zie hierboven). Pas op 29 augustus 1758 (fol. 268) besloot de vergadering om de Portugese extraordinaris envoyé en zijn secretaris met ketens van f 1.300 en f 300 te vereren.
- 1781-2a/g** Op 22 januari 1782 (fol. 97) dienden Willem Koning en de erven De Thomese hun declaraties in. Op 15 februari 1782 (fol. 207) diende Koning een verzoek om betaling in. Diens rekening beliep f 5.105:3. Op 21 februari 1781 (fol. 238) diende mr. Otto Fredrik Van der Spijk, curator in de boedel van De Thomese, een vergelijkbaar verzoekschrift in. De rekening van de erven De Thomese beliep f 6.159:8. Cf voor beide rekwesten NA, SG, inv.nr. 7947.

Bijlage II

Transcripties van de belangrijkste bronnen, betrekking hebbend op de vervaardiging van triomf- en beloningspenningen, het snijden van stempels en het essaai van de gouden presenten

1578

[1] voorstel om een beloningsmedaille te laten ontwerpen [26 september 1578]

Advisé de faire grever la forme d'une médaille, pour de celles que l'on forgera, faire présens à ceulx quy le mériteront pour leurs services, faictz pour la patrie et Estatz; et pour adviser sur la figure d'icelle, sont députéz les conseilliers pensionnaires Ymans et Provin, monsieur le maistre des comptes De Bie et le conseiller pensionnaire Van de Warcke.

Japikse (ed.), *RSG 1578-1579*, 511 (26 september 1578).

1590

[2] voorstel om de schippers van het turfschip en de soldaten die de aanslag op Breda hebben gepleegd te belonen [16 maart 1590]

Op het aengheven van zijnder Excellencie van Nassauwe, In deliberatie geleijt sijnde wat voer een Recopensie men solde moeghen toelegghen zoe well den Capitain Harangiere ende andere bevellshebberen ende soldaten het exploit op Breda ten effecte gebrocht, als den Schipperen die den aenslach gemaect ende oijck int werck gestelt hebben, Is Daerop geresolveert datmen den Zelffden Capitain ende andere Bevellshebberen ende soldaten tot 75 solde moghen toelegghen die somme van zeven Duijsent ponden, die verdeijlinge daarvan bij zijnder Excellencie te maecken, Ende den schipperen aengaende datmen den oude solde moghen gheven vijfthien hondert ponden gereert ende een pensioen van 300£ tjaers, ende die jonghen ijeder 600£ gereert ende 100£ sjaers. Ende Is de heere Thesaurier gecomitteert dese Resolutie den heeren Staten aen te dienen ende Daerop haerse Liedens Advijs te verstaen, oijck hoemen die penningen zall moghen becomeen, tzij bij Repartitie off anderssins.

NA, RvS, inv.nr. 9, 16 maart 1590.

[3] voorstel om de schippers van het turfschip en de soldaten die de aanslag op Breda hebben gepleegd te belonen [18 maart 1590]

Is gedelibereert opte Recompense vande ghene die geexploicteert hebben den aenslach op Breda, te weten vande beleijders vanden selven ende die hen in het turfschip hebben laten besluijten ende daarmede int casteel brengen. Ende voorgheslagghen datmen den principalen schipper soude mogen toelegghen een jaerlijcx pensioen zijn leeftdage geduerende van drije hondert guldens, gereet vijf hondert guldens, te repartieren over de provintien, ende noch thien hondert guldens opten brantschat van Brabant, te betalen in twee halve jaren.

Item aen elcken van zijne twee maets een pensioen van hondert daelders tsaers, twee hondert guldens gereet over de provincien, ende hondert guldens opten voorsz. brandtschat.

Item aenden derdden maetroost, die daervuijt gescheijden is, om dat hij den aenslach geswe-

gen heeft vijftich guldens eens.

Ende aende ghene die hen int voorsz. schip hebben laten besluyten twee maenden gaigen boven die twee maenden die zij vuyt het rantchon vande voorsz. Stadt hebben ontfangen, eenen gouden medaille van twelff guldens, ende datmen de gemeijne soldaten heure gaigen soude moghen hoogen een vierendeel.

En is de Heere Bernevelt [GS: landadvocaat Van Oldenbarnevelt] versocht desen aengaende te communiceren met zijne Excellentie, om zijn advis daerop te verstaen.

NA, SG, inv.nr. 3124, fol. 75 (18 maart 1590) = Japikse (ed.), *RSG 1590-1592*, 20 (18 maart 1590).

[4] voorstel om de schippers van het turfschip en de soldaten die de aanslag op Breda hebben gepleegd te belonen [20 maart 1590]

De heere Advocaet Bernevelt Rapportteert dat hij zijne Excellentie gecommuniceert heeft den voorslach bijde heeren Staten sondage lestleden beraempt opte vereeringe ende Recompense vande schippers ende 75 soldaten die geweest zijn op ende int turffschip daermede het casteel van Breda is ingenomen geweest. Ende dat zijne Excellentie dien niettegenstaenden alnoch meer inclineert totte resolutie desen aengaende bijden Raede van State genomen. Ende is geresolveert, datmen aen elck vande voorsz. 75 soldaten tot laste vande provincien sal vuytreycken boven die twee maenden gaigen die zij hebben ontfangen vuyt het ranchon vande voorsz. Stadt van Breda noch andere twee maenden gaigen, ende daerenboven eenen gouden medaille weerdich twee, drije off vuytderlijck vierentwintich guldens.

Item aenden principalen schipper tot laste vande voorsz. provincien gereert vijff hondert guldens, ende noch thien hondert gelijcke guldens vuyten brantschat van Brabant binnen twee halve jaren naestcomende. Ende daerenboven jaerlijcx zijn leeffdage geduerende een pensioen van drije hondert guldens.

Item aen elck van zijne twee schips maets twee hondert guldens tot laste vande provincien, ende hondert guldens opten voorsz. brantschat van Brabant. Ende daerenboven jaerlijcx henedien leven geduerende hondert daelders voor een pensioen tsamen vuyten staet van orloghen tot eene eeuwige memorie.

Ende aenden derdden maettrouost die daervuyt gescheijden is, om dat hij den aenslach gesweghen heeft vijftich guldens eens.

Ende dit alles opt welbehagen van elcx principalen, die zij verhoopen hierinne gheene swaricheijt en sullen maecken.

NA, SG, inv.nr. 3124, fol. 77 (20 maart 1590) = Japikse (ed.), *RSG 1590-1592*, 21 (20 maart 1590).

[5] besluit om de schippers van het turfschip en de soldaten die de aanslag op Breda hebben gepleegd te belonen [24 maart 1590]

Die Tresorier de Bie heeft overgebracht eene memorie inhoudende het bedencken ende naerdere advis van zijne Excellentie ende Rade van State opte Resolutie bijde heeren Staten genomen den 20^{en} deses, aengaende de Recompense ende vereeringe te doene in gelde den schippers ende soldaten die geweest zijn op ende in het turffschip daermede het casteel van Breda is ingenomen geweest, aldus luyjdende:

Erst voorde 76 soldaten drije duijsent ponden, wesende wat meer als twee maenden gagien	
	3.000 £
76 medaillen tstück tot 24 £ facit	1.824 £

Den principalen schipper 1.200 £ aen gelde, nemende tderdde paert gereert
tot laste vande provintien beloopende 400 £

[in de marge: opte brandschatten op twee halve iaren achthondert guldens]

Den twee jonge schipperen boven de twee hondert ponden elcx van hen tot laste vande provin-
tien toegeveught noch 300 £ affgetogen den principalen schipper mede tot laste vande provin-
tien compt tzamen 700 £

[in de marge: opten brandschat noch 200 £]

Den derdden schipper 50 £
Somma 5.974 £
NA, SG, inv.nr. 3124, fol. 80 (24 maart 1590) = Japikse (ed.), *RSG 1590-1592*, 22 (24 maart 1590).

1593

[6] besluit om triomfpenningen te laten slaan op de verovering van Geertruidenberg [27 augustus 1593]

Is mede geresolveert dat seeckeren medaillien voor den Raede sullen werden gemaect, ende tot
dien eijnde jet geconcipeert, nopende het veroveren van Geertruidenberg, omme daer nae die
medaillen te mogen doen slaen.

BHIC, RvS, inv.nr. 146, fol. 192 (27 augustus 1593).

[7] besluit om triomfpenningen te laten slaan op de verovering van Geertruidenberg [29 oktober 1593]

Is goedgevonden, dat het kleijn pourtraict vande belegeringe van Geertruidenberg bij Jacques
Graijn van Amstelredamme door outhelijt vanden Raede gemaect, sal geschickt worden aen
meester Gerrit Bijler Munt-snijder tot Dordrecht, ende hem aengeschreven worden, dat hij het
selve soude sien te snijden, midts dat verkleijnende tot een Coninckdaelder off een Rijckdael-
der, midts dat hij dat sal mogen soo instellen als het werckelijcx sal vallen.

BHIC, RvS, inv.nr. 146, fol. 261 (29 oktober 1593).

1594

[8] besluit om de gezanten naar Denemarken triomfpenningen op het ontzet van Geertrui- denberg mee te geven [26 mei 1594]

Is geresolveert datmen den Coninck van Dennemarcken van wegen den Lande zal vereeren met
zes schoone eenjarige, sware peerden. Ende datmen zal laten maecken Zes, acht off thien goude
medaillen vant beleggh van Geertruidenberg om daarmede eenige heeren in Dennemarcken te
vereeren, nae de gelegentheijt.

NA, SG, inv.nr. 3132, fol. 188 (26 mei 1594) = Japikse (ed.), *RSG 1593-1595*, 236, nt. 2 (26 mei 1594).

[9] besluit om tien triomfpenningen op het ontzet van Geertruidenberg te laten maken [27 mei 1594]

Is geordonneert te schrijven aenden Muntmeester Jacob Jansz. de Jonge dat hij terstont sal doen
slaen thien medaalen ofte Triump Penningen van Geertruidenberg, elcx van vijftich ponden
van 40 grooten t'pondt omme de Gecommitteerde vande Staten Generael gaende naer Dene-
mercquen mede gegeven te worden omme aldaer verschoncken te worden.

NA, SvH, inv.nr. 354, fol. 298 (27 mei 1594).

[10] besluit om triomfpenningen te laten slaan met een waarde van *f* 100 per stuk op de reductie van Groningen [23 juli 1594]

Is geresolveert dat seecker proiect zall werden gemaect ome te maecken een medalie over het veroveren vande Stadt Groeninghen ende dat voer de heeren Raeden ende den Secretarissen daer van ijeder een van hondert ponden zall werdden gemaect.

NA, RvS, inv.nr. 12, 23 juli 1594.

[11] besluit om triomfpenningen te laten slaan op het ontzet van Coevorden en de reductie van Groningen [10 augustus 1594]

Is geresolveert Datmen zal laten snijden een ijzer, houdende het ontseth van Coevoorden, ende de Veroveringe van Groeningen, naede forme die daer van zal worden gemaect, ende dat daer van zal worden gegoten gouden medaillien ter waerden van twelff ponden Vlaems tstück, om te distribueren aende heeren Gedeputeerde ter vergaderinge vanden heeren Staten generael, Namentlijck van wegen Gelderland: Ghiessen, Beijer, Brienen; Hollant: Nijvelt, Bernevelt, Schoterbosch, Moerkercke, Boelesz; Maelson, Van der Warck, Cromstrien ende Huijssen van wegen die van Seelant; Heermale, Vtrecht; Hottinga, Vrieslant; Sloeth ende Scherff van wegen die van Overijssel; Griffier, Ontfanger.

NA, SG, inv.nr. 3132, fol. 297 (10 augustus 1594) = Japikse (ed.), *RSG 1593-1595*, 180, nt. 1 (10 augustus 1594).

[12] besluit om triomfpenningen te laten slaan met een waarde van *f* 100 per stuk op het ontzet van Coevorden en de reductie van Groningen [24 augustus 1594]

Is geresolvert de forme ende Inscriptie te doen opde gouden medaille geordonnert te laeten maecken van de Victorie des ontseths van Coevoerden ende Veroveringe van Groeningen. Ende dat den Ontfanger generael elcke van de voerschr. medaillen zal laten maken van hondert guldens, Vuijte penningen van zijnen ontfanck.

NA, SG, inv.nr. 3132, fol. 308 (24 augustus 1594).

[13] betalingsordonnantie voor de triomfpenningen op Coevorden en Groningen [20 december 1594]

Die Staten generael ecc. Ordonneren V Philips Doublet te betalen Jacob Jans de Jonge, [doorgehaald: ter saecken van drije ende twintich gouden medaillen vande veroveringe van Groeningen bij hem door last vande voorsz. heeren Staten gemaect, ende anderssins vuijte penningen van uwen ontfanck de somme van twee duijsent, vijff hondert een ponden twee schellingen van veertich grooten tpondt. Ende mits bij U, ecc.] vuijte penningen van uwen ontfanck de somme van twee duijsent vijff hondert een ponden, twee schellingen van veertich grooten tpondt, voorde drije ende twintich goude medaillen ofte triumph penningen vande veroveringe van Groeningen in desen geruert, door last vande voorsz. heeren Staten gemaect, ende gedistribueert (daerinne begrepen drije sulcke penningen, daarmede vereert zijn die Gesanten des Administrators van Magdenburch, Hertogen van Bouillon, ende den Secretaris des Coninx van Schotlant) mitsgaders voor de oncosten bij den voorsz. De Jonge daerane gedaen, naerder in dese declaratie geexpresseert. Ende mits ecc. Actum den 20^{en} Decembris 1594.

NA, SG, inv.nr. 12503, fol. 147 (20 december 1594).

1596

[14] besluit om triomfpenningen te laten slaan met een waarde van *f* 72 per stuk op het vergaan van de Spaanse Armada [12 maart 1596]

Is geresolveert, dat voor de heeren van den Rade, actuelijcken in dienste sijnde, den heeren The-saurier ende Ontfanger Generael, oock de beide Secretarissen een goude Medaille van de Zee-

landse Spaansche Vloodt, ieder van twaalf ponden Vlaamsch, sal werden geslagen.
NA, RvS, inv.nr. 2347, fol. 51 (12 maart 1596).

[15] besluit om de gezanten naar Denemarken triomfpenningen op het vergaan van de Spaanse Armada of op de reductie van Groningen mee te geven [6 september 1596]

Opt geprooneerde van wegen de heeren Gesanten naer Dennemarcken, is geresolveert datmen de vereeringe des Conincx van Dennemarcken zal laten berusten bij het geordonneerde schippen¹, Maer datmen de Coninginne moeder zal vereeren met eenige stukkens fijn Lijnwaet, Mitzgaders die Cantzeler ende Rijx Raeden, elck met een gouden medaille vande Spaensche Vlote ofte veroveringe van Groeningen, diemen tot twelffue toe, tot dijen eijnde bij den Muntmeester tot Dordrecht zal doen maecken, tot tachtentich guldens tstück, ende den Ontfanger generael ordonneren dezelve te betaelen vuijte penningen van Zijnen ontfanck vande quote van Hollant inde vijffthich duijsent guldens over de Provincien omgeslagen totte oncosten vande Legatien in Engellant ende Dennemarcken.

NA, SG, inv.nr. 3136, fol. 441 (6 september 1596) = Japikse (ed.), *RSG 1596-1597*, 144 (6 september 1596).

1597

[16] besluit om triomfpenningen te laten slaan met een waarde van f 100 per stuk op het sluiten van het Drievoudig Verbond [16 juni 1597]

Is geresolveert, dat voor de heeren van den Rade, den Ontvanger Generael ende de Secretarissen sal werden gemaect een goude Medaille van hondert ponden, ten regarde van de goede Verbontenisse tusschen die Conincklijke Majesteijten van Vrankrijk, Engelandt ende dese Vereenigde Nederlanden, in't voorleden jaer geaccordeert. Ende dit in conformiteit van't goedt vinden van't meerendeel van de anderen heeren van den Rade, oock nu niet tegenwoordigh sijnde.

NA, RvS, inv.nr. 2348, fol. 152 (16 juni 1597).

[17] besluit om triomfpenningen te laten slaan op de overwinningen behaald in 1597 [29 december 1597]

Is geaccordeert datmen zal maken voer elck vande Gedeputeerden vande Provintien eenen gouden triumph penninck vande Victorien die Godt Almachtich ons sou genadichlijck in het loopende Jaer verleent heeft, ter weerde ten hoogsten van tweentzeventich guldens.

NA, SG, inv.nr. 3138, fol. 725 (29 december 1597) = Japikse (ed.), *RSG 1596-1597*, 366, nt. 3 (29 december 1597).

1598

[18] verlening van een ketting en de triomfpenningen die in de afgelopen jaren zijn geslagen aan de Franse ambassadeur De Buzenval [18 januari 1598]

Is mede geresolveert datmen den voorseijde Heere ambassadeur opte reijse naer Vranckrijk, soo lange als hij int geselschap vande Heeren Gesanten sal wesen, zal deffroyeren ende daerenboven besorghen dat de goude ketting hem toegeseet ten tijde vande handelinghe van de Ligue, totte weerde [van] vijfhien hondert gulden terstonts werde gemaect, ende hem voor sijn vertreck geleverd, met noch soo veele goude penningen alster binnen vier ofte vijff jaeren herwaerts voor trophoen sijn geslagen, Te weeten van elck een penninck over de Victorien die Godt deser landen heeft verleent. Ende sijn hier toe gecommiteert de heeren Sille, Vande Warck ende Heermale.

NA, SG, inv.nr. 3140, fol. 40 (18 januari 1598) = Japikse (ed.), *RSG 1598-1599*, 48 (18 januari 1598).

1 Japikse (ed.), *RSG 1596-1597*, 142, nt. 1: besloten werd, dat men den koning door de gezanten een "cleyn schip", dat de Staten van Holland te Rotterdam hadden laten maken, zou laten aanbieden.

[19] betalingsordonnantie voor vijf triomfpenningen, bestemd voor de Franse ambassadeur De Buzenval [20 januari 1598]

Die Staten Generael ecc. Ordonneren de Auditeuren vande Rekeninghe vanden Ontfanger generael Philips Doublet, den selven in vuytgeven van zijne rekeninghe te passeren de somme van vijff hondert derthien ponden, eenen schelling, een penning van 40 grooten tpondt vuyt saken van gelijcke somme bij hem verstreckt aen vijff goude penningen, te weeten vande Ligue, het innemen van Groeningen, T'ontset van Leijden, t'Innemen van Geertrudenberch ende vande Spaensche vlote, wegende tsamen vijfthien oncen, zesse Engelschen, drie quaert, tot drijendertich ponden d'once, boven het fatssoen. Daermede de heere van Buzanval, Ambassadeur des Coninx van Vranckrijck benevens sekere gouden ketten van wegen de generaliteijt vereert is geweest. Gedaen den 20^{en} januarij 1598.

NA, SG, inv.nr. 12503, fol. 233 (20 januari 1598).

[20] overleg over de vervaardiging van triomfpenningen op de overwinningen in 1597 behaald [19 maart 1598]

En is onderlings niet gebesoigneert, dan gesproocken met den Muntmeester van Hollandt, op den slaghe ende muntwerck van eenen Triumph-penningh voor de groote Victorien van't voorgaende jaer.

NA, RvS, inv.nr. 2349, fol. 76 (19 maart 1598).

[21] betalingsordonnantie voor 28 triomfpenningen op de overwinningen in 1597 behaald [20 maart 1598]

Die Staten generael ecc. Ordonneren U Philips Doublet Ontfanger generael te betalen Jacob Jansz. de Jonge Muntmeester vande Graefflickheit van Hollant, de somme van achtentwintich hondert ponden van 40 grooten tstick, voor 28 goude Triumphpenningen van het jaer [15]97, die de voorn. heeren Staten denselven hebben doen maken. Ende mits ecc. Gedaen den 20^{en} martij 1598.

NA, SG, inv.nr. 12503, fol. 238 (20 maart 1598).

1599

[22] overleg over de vervaardiging van triomfpenningen op de overwinningen in 1597 behaald [6 januari 1599]

Is geresolveert, dat op seeckere geinventeerde Emblemata bij den Secretaris Huijgens voorgedragen van eenen Triumphpenning ende Leggelt voor het gelukkig succes van het voorleden Jaer, sal seeckere konstigen ijsersnijder van Amsterdam ontboden werden, om deselve te snijden, ende daer nae soo veele goude Triumphpenningen daer van te doen slaen, ende ook soo veele silveren en kopere Leggelts, ende tot sulcken gewichte, als het voorleden is geslagen voor den Rade, Secretarissen, Ontfanger Generael en drie Commisen.

NA, RvS, inv.nr. 2350, fol. 4 (6 januari 1599).

[23] brief van griffier Aerssens om de resterende penningen van het gezantschap naar Denemarken terug te vragen [23 januari 1599]

Dheere Doctor Franchois Malsson saliger uwen lieven man heeft van onsen wegen reysende benevens d'andere onse gedeputeerde na Denemarcken ontfangen twelff goude medaillen elck tachtentich guldens waerdich, daarvan datter alleene in Denemarcken drye zyn gedistribueert ende viere in een doose bevonden in de herberge van de Zwane alhier in den Hage, hebbende de voorseide heer doctor oyck een gelaten aan den heere Nyevelt ende een ander aen den heere van den Warcke, volgende de recepissen daarvan by de selve gegeven, die mede in de doose zyn,

sulcx datter van de voorseide goude penningen drye penningen gebreken [...], soo versoecken ende begeren wy dat ghy ons de voorseide resterende drye goude penningen, by soe verre deselve by U zyn [...] by den brenger deses metten ersten sekerlyck wilt oversenden, oft andersins bewijs doen waer dat wy dese penningen [...] sullen moegen vinden, om die gerevouvrete te worden na behoren. Dairane sult ghy ons doen een aengenaeme sake, waerop antwoorde verwachtende, bidden etcetera, Actum den xxiien january 1599.

NA, SG, inv.nr. 4890, 23 januari 1599.²

[24] ontvangen een brief van Pieter Maelson met de resterende penningen van het gezantschap naar Denemarken [12 februari 1599]

Item eenen brief van Pieter Maelson gedateert den 8^{en}. februarij, responsive op eenen voergaenden vande heeren Staten generael, beroerende eenige goude penningen die onder den Doctor Francois Maelssoen zaliger gebleven zouden zijn.

NA, SG, inv.nr. 3142, fol. 116 (12 februari 1599) = Japikse (ed.), *RSG 1598-1599*, 574, nt. 8 (12 februari 1599).

1600

[25] besluit om triomfpenningen te laten slaan op de slag bij Nieuwpoort en de inname van de Sint Andreasschans [29 december 1600]

Is goetgevonden ende gereselveert datmen ter eeuwiger Memorien tot slants eere sal beramen ende doen slaen eenen gouden penninck ter weerde van hondert guldens, houdende over de eene sijde de veroveringe vande Schantse van Sint Andries, ende over de ander sijde den slach van Nieuwpoort, ende datmen vande selve sal distribueren vier aende Gedeputeerde van Gelderlandt, vijff aen Hollandt, twee aen Zeelandt, twee aen Vtrecht, twee aen Vrieslant, twee aen Overijssel, twee aen Stadt ende Lande, een aenden Greffier, een aenden Ontfanger generael ende een halven aen het Comptoir.

NA, SG, inv.nr. 3144, fol. 944 (29 december 1600) = Japikse (ed.), *RSG 1600-1601*, 78 (29 december 1600).

1601

[26] betalingsordonnantie voor triomfpenningen op de slag bij Nieuwpoort en de inname van de Sint Andreasschans [17 oktober 1601]

Die Staten generael ecc. Ordonneren U Philips Doublet Ontfanger generael te betalen Jacob Jansz. de Jonge, Muntmeester van Hollandt, de somme van drije Duijsent, twee hondert negenende twintich ponden seven schellingen vj penningen van 40 grooten t'pondt, ende dat voor t'goudt ende t'fatssoen vande goude medaillen, bij hem gemaect ende geleverd door last ende behoefte vande voorn. heeren Staten, Mitsgaders de onkosten daerop gevallen. Volgende de gevoeghde declaratie. Ende mits ecc. Gedaen in den Hage den 17^{en} octobris 1601.

NA, SG, inv.nr. 12503, fol. 350' (17 oktober 1601).

1603

[27] besluit om triomfpenningen te slaan op de overwinningen in het voorgaande jaar behaald [2 januari 1603]

Is geconsenteert datmen den Muntmeestere van Hollandt soude doen slaen de geordonneerde goude Triumph penningen voorde heeren Gedeputeerde vande Provincien ter Vergaderinghe vande heeren Staten generael int voorleden jaer zestien hondert ende twee geresideert hebbende. Item voor de heere Van Opdam, den Neve des heeren van Buzanval, met drije peerden op

2 Met dank aan drs. J. Roelevink, Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, die de brief voor mij transcribeerde.

zijn eijgen costen gedient hebbende, ende de Agenten Caron ende Aerssen, figurerende de Victorien die Godt Almachtich in t'voorleden jaer dese Landen verleent heeft.

NA, SG, inv.nr. 3150, fol. 1 (2 januari 1603) = Japikse (ed.), *RSG 1602-1603*, 334, nt. 1 (2 januari 1603).

[28] betalingsordonnantie voor triumpfenningen op de overwinningen behaald in het jaar 1602 [15 maart 1603]

Die Staten generael ecc. Ordonneren U Philips Doublet Ontfanger generael te betalen aen Jacob Jansz. de Jonge Muntmeester van Hollandt, de somme van drie duijsent sess hondert eenenvijftich ponden achthien schellingen van 40 grooten tpondt, Daertoe dat belloopt tgout ende tfatsoen vande goude Medaillen bij hem door last van de voors: heeren Staten gemaect ende geleverd. Volgende de gevoeghde Declaratie. Ende mits ecc. Gedaen den 15^{en} meerte 1603. NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 5 (15 maart 1603).

[29] besluit om de gezanten naar Engeland twaalf triumpfenningen op de overwinningen behaald in het jaar 1602 mee te geven [30 april 1603]

Is geaccordeert, datmen sal doen maken twelff goude triumphpenningen van t'voorleden Jaer, sulcx als de ander voorde heeren geslagen zijn, ende deselve de heeren Gesanten naer Engeland mede geven, Om die aldaer ten dienste vanden Landen te distribueren.

NA, SG, inv.nr. 3150, fol. 350 (30 april 1603) = Japikse (ed.), *RSG 1602-1603*, 425, nt. 3 (30 april 1603).

[30] betalingsordonnantie voor dertien triumpfenningen op de overwinningen behaald in het jaar 1602, bestemd voor het gezantschap naar Engeland [30 april 1603]

Die Staten ecc. Ordonneren U Philips Doublet Ontfanger generael te betalen Jacob Jansz. de Jonge Muntmeester van Hollandt de somme van derthien hondert vijffenderttich ponden van 40 grooten, voor tgout ende tfatsoen van derthien goude Medaillen, bij hem door last vande voorn. heeren Staten gemaect ende geleverd omme de heeren Gesanten naer Engeland mede gegeven te wordden. Volgende de gevoeghde Declaratie. Ende mits ecc. Gedaen inden Hage den lesten aprilis 1603.

NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 20 (30 april 1603).

[31] overhandiging van vier triumpfenningen op de overwinningen behaald in het jaar 1602, die door het gezantschap naar Engeland mee terug waren genomen

[25 augustus 1603]

De heere Advocaet heeft overgeleverd de vier goude triumph penningen die de heeren Gesanten zijn overgeschoten vande twelff penningen, die hen zijn mede gegeven geweest.

NA, SG, inv.nr. 3150, fol. 641 (25 augustus 1603) = Japikse (ed.), *RSG 1602-1603*, 425, nt. 3 (25 augustus 1603).

1604

[32] besluit om aan Johan Carlo Scaramelli, gezant van Venetië, triumpfenningen te verlenen ter waarde van fl 600 [2 februari 1604]

Is voorts geresolveert, Om de voorsz: Republicque te gratificeren ende te doen speuren de goede genegenheit, die de heeren Staten haer toedragen. Dat men den voorsz: heere Gesante sal defroyeren ende vereeren tot last van de Generaliteijt met eenige goude Medaillen ofte Triumphpenningen, ter somme van sess hondert guldens eens.

NA, SG, inv.nr. 3152, fol. 72 (2 februari 1604) = Japikse (ed.), *RSG 1604-1606*, 115, nt. 8 (2 februari 1604).

[33] betalingsordonnantie voor vijf gouden penningen, bestemd voor Johan Carlo Scaramelli, gezant van Venetië, [17 februari 1604]

Die Staten generael ecc. Ordonneren U Philips Doubleth te betalen aen Jacob Jansz. de Jonge Muntmeester van Hollandt, de somme van vijff hondert seshien ponden van 40 grooten, Over tgout ende tfatsoen van de vijff goude Medaillen, bij hem doen maecken ende gelevert, Omme te vereeren de heere Ambassadeur van Venegien. Volgende dese Declaratie. Ende mits ecc. Gedaen inden Hage den 17^{en} Februarij 1604.

NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 48 (17 februari 1604).

[34] besluit om triomfpenningen te laten slaan op de inname van Sluis [23 oktober 1604]

Is geaccordeert, datmen voor elcken heer die den voorsz. tocht in Vlaenderen gedaen heeft, sal doen maken een gouden medaille van hondert twintich guldens tot eene vereeringe. Item dat men sal maken de gewoonelijcke silvere leggen.

NA, SG, inv.nr. 3152, fol. 593 (23 oktober 1604) = Japikse (ed.), *RSG 1604-1606*, 75, nt. 4 (23 oktober 1604).

1605

[35] betalingsordonnantie voor triomfpenningen op de inname van Sluis én voor zilveren en koperen rekenpenningen [13 juli 1605]

Die Staten ecc. Ordonneren U Philips Doublet Ontfanger ecc. te betaalen Jacob Jansz. de Jonge Muntmeester van Hollandt de somme van vijff duijsent sevenhondert twee envijftich ponden seven schellingen van 40 groten t'pondt, Over tgoudt, Silver ende Coper, Ende tfatsoen vande goude medaillen, Silvere ende Copere leggen, Die hij door last vande voorn. heeren Staten gemaect ende gelevert heeft. Volgende de gevoechde Declaratie. Ende mits ecc. Hage den 13 julij 1605.

NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 93 (13 juli 1605).

1608

[36] besluit om twaalf triomfpenningen op de inname van Sluis te laten maken, bestemd voor de Duitse gezanten [26 november 1608]

Is geordonneert te schrijven aenden muntmeester van Dordrecht, dat hij in diligentie wil maecken ende overmorgen alhier senden twelff gouden Triumph penningen vande verovering van Sluijs van sulcker weerden ende gewichte als die geene die voorde Heeren Staten Generael te dier tijdt gemaect zijn, Namentlijck van hondert twintich guldens t'stuck.

NA, SG, inv.nr. 3160, fol. 631 (26 november 1608) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 466, nt. 1 (26 november 1608).

[37] besluit om een betalingsordonnantie te depêcheren voor twaalf triomfpenningen op de inname van Sluis, bestemd voor de Duitse gezanten [2 december 1608]

Is geaccordeert te depescheren ordonnantie voor Gedeon de Jonge, Muntmeestere van de heeren Staten van Hollandt, vande somme van vijftien hondert seventhien guldens acht stuivers, vuyt saecke vande twaelff goude triumph penningen bij hem gemaect ende heden gelevert, ende andere oncosten daertoe gedaen, begrepen inde Specificatie bij hem overgegeven, van welke twaelff penningen thien vande selve sijn geemploijeert totte vereeringe vande Heeren anwezende Duijtsche Gesanten ende de notabelste van derselver suite.

NA, SG, inv.nr. 3160, fol. 646 (2 december 1608) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 466, nt. 1 (2 december 1608).

1609

[38] besluit om triomfpenningen te laten slaan op het sluiten van het twaalfjarig bestand**[7 mei 1609]**

Is geresolveert, dat soo wanneer de goude medaillen voor elck der heeren vanden Raede sullen gemaect worden, tot memorie vanden Treves, de heeren die jegenwoordelijck in den Raedt, ende onder deselve voornamentlijck mede die nu uijt den Raed sullen scheijden, deselve medaillen sullen genieten, ende niet de gene die in haere plaetsen sullen komen te succederen.

BHIC, RvS, inv.nr. 155, fol. 58 (7 mei 1609).

[39] besluit om triomfpenningen te laten slaan op het sluiten van het twaalfjarig bestand**[13 mei 1609]**

Is belijft ende geresolveert, dat er eene goede gedenckenisse, van dat een soo groote saecke als is de Treves off Bestant generael, voor twaalf jaren besloten is, durende dese jegenwoordige Regeeringe eene Medaille off aensienelijke gouden penningh van hondertvijftigh gulden in gewichte boven het fatsoen, sal gedaen maecten worden voor elcken der heeren Raeden van State, daarmede in begrepen de heere Tresorier en de Secretarissen.

BHIC, RvS, inv.nr. 155, fol. 59 (13 mei 1609).

[40] besluit om de Staatse onderhandelaars te verzoeken een voorstel voor de vereringen aan de Franse en Engelse mediateurs en hun gevolg op te stellen [18 mei 1609]

Is geadviseert opte vereeringe te doen aende heeren Gesanten der Coningen van Vranckerijcke ende van Groot Britannien, ende goetgevonden dat die heeren Gedeputeerde van de Provincien gebesoigneert hebbende mette voorsz. heeren Gesanten opte handelinghe vande vrede ende den Trefues, bij den anderen sullen commen, ende opte voorsz. vereeringen formeren haer advis, Omme het Rapport daarvan gehoirt, daerop geresolveert te worden na behoiren.

NA, SG, inv.nr. 3162, fol. 199 (18 mei 1609) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 674 (18 mei 1609).**[41] voorstel voor de vereringen aan de Franse en Engelse mediateurs en hun gevolg****[25 mei 1609]**

Die heeren Gedeputeerde hebben gerapporteert, dat deselve beraempt hebben de vereeringen te doen aende heeren Gesanten vande Coningen, ende dat zij bereet zijn daarvan openinge alhier ter vergaderinge te doen, bij soo verre als de heeren Staten dat begeren. Is na deliberatie verstaen ende geresolveert, datmen de heeren Gedeputeerde sal autorizeren, gelijk deselven geauthorizeert worden mitsdesen, daerinne te doen, gelijk zij voerde eere van tlant ten meesten contentement vande voorsz. heeren Gesanten sullen bevinden te behoiren, Innesiende de hoochwichthichheit vande saken die haer Edelen verhandelt hebben, dat deselve van soe groote ende machtige Coningen gesonden sijn, Mitsgaders den langen tijt dat haer Edelen alhier geweest hebben ende anderssints.

NA, SG, inv.nr. 3162, fol. 234 (25 mei 1609) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 677 (25 mei 1609).**[42] ontvangst van de geschenken van de aartshertogen [4 juni 1609]**

Inde vergaderinge zijn gelesen drie missiven, daer van de twee geschreven, de eene by den marquis Spinola, ende de andere by den praesident Richardot, waren gheadresseert aen sijn genade graeff Wilhelm van Nassau, ende de derde aen den heere van Oldenbarnevelt, van den selven Richardot, seggende den bringer van de selve overgesonden te hebben om te doen representeren aen de heeren gedeputeerden, over de vrede handel geweest zijnde, de praesenten van wegen den koningh van Spaignen ende Aerts-Hertogen aen de selve gedaen vereeren, ende so sijn genade selfs, den heer van Brederode ende Oldenbarnevelt, daer in niet wilden doen dan met

voorgaende advis ende deliberatie van de heeren Staten, ende den heere van Brederode ende Oldenbarnevelt, daer op verrtrocken waren, is goetgevonden de resolutie daer op te nemen, te houden in bedencken tot op morgen.

NA, SvH, inv.nr. 44, fol. 159 (4 juni 1609).

[43] memorie, gevoegd bij de geschenken van de aartshertogen [1609]

Memoire de ceque Son Altesse envoye de la part de Sa Majesté Catholique et de la sienne a Monsieur le Comte Guillaume de Nassau et a messieurs les deputez des Provinces Unies qui ont asisté au dernier Traitté.

A monsieur le comte Guillaume:
deux bassins marquéz des lettres I et K;
Deux Ayguieres marquees des lettres L et M;
Une Tasse couverte marquee de la lettre Q;
Une Tapisserie des actes de Apostres en neuf pieces.

A Monsieur de Brederode:
deux bassins marquéz des lettres L et M;
Deux Ayguieres marquees des lettres I et K;
Une Tasse couverte marquee de la lettre R;
Une tapisserie de l'histoire de Cadmus en huit pieces.

A monsieur de Barnevelt:
deux bassins et deux aiguiers marquéz des lettres N et O;
Deux Tasses couvertes marquees des lettres S et T.

Dix huit grosses Chaines pour Messieurs les six deputéz des six Provinces de Gueldre, Zeeland, Wtrecht, Frisse, Overiselle et Groningen a chascun de messiers trois des grosses Chaines.

Une Chaine moyene pour Monsieur le secretaire Arssens.

Une petite chaine pour Daniel Van Tressel qui a servi de secretaire a Messieurs les deputéz.

Cinquante double Albertins pour le seigneur Valckenbour qui sondoit (?) denoncer les assemblees, pour les employer enquelque vasselle d'argent.

NA, Van Oldenbarnevelt, inv.nr. 2245, s.d.

[44] besluit van de Staten van Holland om de geschenken van de aartshertogen niet te accepteren [5 juni 1609]

Volgende t'geraemde van gisteren ghedelibereert zijnde, of men de praesenten van de andere zyde gekomen, by de gedeputeerden van dese zyde sal laten ontfangen. Is verstaen, dat sulcks om veel consideratien niet konde voor goet aengesien worden, dat men daerom met de glim-pighste redenen het selve sal soecken te excuseren, ende met den eersten letten wat men van dese zyde selfs aen de heeren ende gedeputeerden, over den handel ghebruyckt geweest, sal willen doen, elcks naer de moeyte ende arbeydt daer in gehad ende genomen, ende of men de twee personagien van wegen de Generaliteyt ende de andere heeren, elcks by hare provincie, van wien sy ghecommitteert waren, soude mogen doen vergelden.

NA, SvH, inv.nr. 44, fol. 160 (5 juni 1609).

[45] besluit van de Staten van Holland om de geschenken van de aartshertogen voorlopig te accepteren [12 juni 1609]

Naerder in deliberatie ghenomen 't stuck van de vereeringhe van den vyand gekomen, ende gehoort zijnde 't geen de heeren ambassadeurs daerop verklaert, ende voor advis ghegeven hebben, is verstaen dat men de selve van wegen de generaliteyt sal ontfangen, ende den brenger van de selve met een eerlijcke honorarium vereeren, en soo voorts houden geconsigneert tot dat de aggregatie sal wesen ghekomen. Ende die gekomen zijnde, deselve praesenteren, die convertibel zijn te converteren, de andere niet convertibel, in manufacturen van dese landen te muteren, ende soo die weder te schicken naer de gedeputeerden van 's vyands zyde over de handelinghe geweest zijnde. Ende de aggregatie niet komende, de selve wederom te zeynden soo die zijn. Datmen voorts van dese zyde letten sal, de gedeputeerden van 's lands wegen te vereeren, naer elcks sijn moeyte ende meriten, ende naer vermogen vanden staet van 't land.

NA, SvH, inv.nr. 44, fol. 163 (12 juni 1609).

[46] debat of men de geschenken van de aartshertogen zal accepteren [13 juni 1609]

Wat de Presenten belanght, Is verstaen ende met pluraliteijt van stemmen goetgevonden, datmen deselve sal accepteren ende consigneren In handen vanden Welgeborene heere Grave Wilhem, tot dat de ratificatie sal zijn gecommen, als wanneer datmen de presenten sal converteren ende de heeren Commissarissen vande Ertzhertogen daermede vereeren. Datmen voerts den edelman die de presenten gebracht heeft, sal defroyeren ende vereeren, ende alsoe laten vertrecken om het Lant In egeen voerder costen te brengen. Bij soo verre als de ratificatie nijet en compt, Is geresolveert datmen de presenten sal wederom senden In nature, gelijk die zijn gesonden [...]

NA, SG, inv.nr. 3162, fol. 302 (13 juni 1609) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 684 (13 juni 1609).

[47] ontvangen de declaratie van Gerard van Bylaer voor 25 triumfpenningen [19 juni 1609]

Geexamineert de Declaratie van Mr. Gerardt van Bijler ijsers snijder tot Dordrecht, vande onkosten gevallen aen vijventwintich fijn goude penningen, Wegende eenentseventich oncen twee engelschen, tot vijvendertich guldens d'once, het snijden vande ijsers daertoe noodich, het maken ende munten vande selve, mette vacatien ende reijscosten, bedragende tsamen twee dusent vijff hondert sessentnegentich guldens thien stuivers. Is geaccordeert daervan te depescheren ordonnantie.

NA, SG, inv.nr. 3162, fol. 320 (19 juni 1609) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 900, nt. 3 (19 juni 1609).

[48] rapport van het wegen van de vereringen aan de Franse en Engelse gezanten [23 juni 1609]

Presenten bij de Hooch Moogende heeren die Staten Genaerael aende naervolgende heeren (geassisteert in het tractat van bestant) vereert.

Den heere president Jennin, ambassadeur van syn magesteyt den coninck van Vranckryck ende Navarre, Henricus den IV van dien naeme.

	Marck goudts	oncen	engels
De eerste balance weegt	49	3	—
De tweede balance	$\frac{63}{112}$	$\frac{4}{7}$	$\frac{15}{15}$
Somma			

Den heere van Russy, oock ambassadeur van syn voorsz. magesteyt.

De eerste balance bedraegt

In gewichte volgen	53	4	5
De tweede balance weegt	<u>59</u>	<u>2</u>	<u>15</u>
Somma	112	7	—

Den heere Spenser, ambassadeur van syn magesteyt den coninck van Groot-Bretaigne, Jacobus den (?) van die naemen

De eerste balance weegt	59	3	15
De tweede balance weegt	<u>53</u>	<u>3</u>	<u>13½</u>
Somma	112	7	8½

Den heere Winwodt, oock ambassadeur van syn voorsz. magesteyt van Groot-Bretanie

De eerste balance weegt	59	4	10
De tweede balance weegt	<u>52</u>	<u>4</u>	<u>—</u>
Somma	111	8	10

Somma totalis vande voorseyde gewichten bedraegt: 450 marck – once 17½ engels.

Bedraegt in gelde 122.633 gulden 15 stuiver.

Des naervolgende presenten syn voorts aende suyte vande voorsz. ambassadeurs vereert:

	Once	engels	aes
Monsieur Pignot	15	3	—
Cormer	41	—	—
Den soone vanden heer			
President Jennin	45	—	—
Monsieur Catharine	23	18	—
De jonghe Catharine	23	18	—
Monsieur de Preaux	88	13	½
De soone van de voorsz.			
Heer de Russy	45	—	—
Den hoffmeester	15	3	—
Den secretaris Franchimont	12	2	—
La Bariere	9	2	—
Den soone vanden heere			
Spensser voorsz.	43	—	—
Den cousyn vanden voorsz.			
Heer Spensser	36	—	—
Hottingam	12	2	—
Pestelly	9	2	—
Crauly	9	2	—
Den secretaris des voorsz. heere			
Winwodts	15	3	—
De Ringhem	<u>2</u>	<u>10</u>	<u>—</u>
Somma	461	—	½

Adj. Primo july 1609. Inde camer vande heeren Staeten Generael
vereert aen den advocat Van Dyck, als ambassadeur
van de coninck van Sweeden

	$\frac{19}{476}$	$\frac{4}{4}$	$-\frac{1}{2}$
Somma			

Bedraghede in gewichte: marck 60 once 1 engels 13½.
Vuyt brengende oncen: 481 engels 13½
Overgebleven oncen: 36 engels 17

Geweegen ende gecalculeert ter presentie vande heeren gedeputeerde, den 23 juny 1609.

Den marck is 8 once.
Den once is 20 engels.
Den engels is 32 aessen.

Maectt alle tesamen 510 marck 2 once 10 engels 14 aes.

Dodt van Flensburg, *Archief*, V, 14.

[49] besluit om commies ter tresorie Thyman van Volbergen f 100 toe te leggen, vanwege het bijeenbrengen van het goud voor de vereringen aan de Franse en Engelse gezanten [30 juni 1609]

Is den Commis Volbergen toegeleert hondert guldens voerde extraordinaris moijten bij hem gedaen om te becommen het gout geemploijeert aende presenten vande heeren Gesanten.
NA, SG, inv.nr. 3162, fol. 359 (30 juni 1609) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 681, nt. 3 (30 juni 1609).

[50] betalingsordonnanties behoefte van de goudsmeden die de presenten voor de media-teurs en hun gevolg hebben gemaakt [30 juni 1609]

- Die Staten generael ecc. Ordonneren U Philips Doublet Ontfanger generael te betalen aen Hendrick Merou Goutsmith de somme van vijff duijsent eenenveertich ponden vier schellingen van 40 grooten tpont, Over tgout ende tfatsoen van drije goude kettinge bij hem gemaectt ende geleverd, daermede die Welgamelte heeren Staten hebben doen vereeren verscheijde voorneme Edelluijden, Officianten ende andere vanden gevolge vande heeren Ambassadeurs der Coningen van Vranckrijcke ende Groot Britaignen, volgens de verdeelinge daervan gedaen. Ende mits ecc. Gedaen inden Hage den lesten junij 1609.
- Gelijcke ordonnantie voor Jacques Merou ende Marcus Duvoet vande somme van 3.062 ponden 4 schellingen 6 penningen. Selven daetum.
- Die Staten generael ecc. Ordonneren U Philips Doublet Ontfanger generael te betalen aen Hendrick vander Mijle cum suis Goutsmeden de somme van ses duijsent vier hondert tweendertich ponden veerhien schellingen van 40 grooten tpont, Over het fatsoen vande Vasselles daermede die Welgamelte heeren Staten de heeren Ambassadeurs der Coningen van Vranckrijck ende Groot Britannien hebben doen vereeren, mitsgaders van vijff goude kettin-gen ende anderssints volgende dese Declaratie. Ende mits ecc. Gedaen inden Hage den lesten junij 1609.
- Die Staten generael ecc. Ordonneren de Auditeurs vande Rekening vanden Ontfanger generael Philips Doublet, Denselven Ontfanger in Rekening te passeren den somme van hondert achtendertich duijsent twee hondert ponden vijff schellingen van 40 grooten tpont, Over gelijcke somme bij hem doen verstrecken totten Incoop vant gout ende verscheijde oncosten daerop gevallen, daermede gemaectt sijn de Vasselles ende vijff kettingen de heeren

Ambassadeurs der Coningen van Vranckrijck ende Groot Britaigne ende hare suijs bij de Welgemelte heeren Staten doen vereeren, mitsgaders anderen vuytgave daervan dependerende, volgende dese Declaratie. Daerinne begrepen de hondert ponden dien den Commis Volbergen voor sijne moeijte sijn toegeleet. Mits desen ende de voorsz. Declaratie alleenelijck overbrengende. Gedaen inden Hage den lesten junij 1609.

NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 225 (30 juni 1609).

[51] lijst van de geschenken die namens de aartshertogen zijn gestuurd [22 augustus 1609]

Voortgebracht zijnde een staet of lijste van de praesenten van wegghen den koning van Spaigne ende Erts-Hertogen gedaen schicken aende heeren ende gedeputeerden van de provincien, over den handel van trefues geweest zijnde, waer uyt men vesrtonde die te bestaen in dese naervolgende stucken:

als voor sijn genade graeff Willem van Nassauw 2 beckens, 2 water potten, 2 verdeckte coupetassen, 9 stucken tapijt;

voor den Heer van Brederode 2 beckens, 2 water-potten, 2 coupetassen, 8 stucken tapijt;

voor de heer advocaet Oldenbarnevelt 2 beckens, 2 water-potten, 2 coupetassen;

18 groote goude kettingen voor de ses gedeputeerdens van de provincien;

een middelbare goude kettingh voor den secretaris Aerssens;

een kleyn kettinsxken voor Daniel Tresel, t'Antwerpen de penne ghevoert hebbende;

voor den agent Valckenburgh, en voor d'andere kleyne clerquen ende dienaren in desen handel moeyten gehad hebbende ... Albertinen;

ende daer uyt in deliberatie gekomen hoe men verstont met de selve praesenten te willen handlen, dewyle nu de aggregatie was ghekomen ende men ter eeren van 't gemene land most letten, waer mede de gedeputeerden van d'andere zyde over den handel geweest zijnde, souden beschoncken worden. Is verstaen dat men volgende 't advis van de heeren ambassadeurs, de praesenten van d'andere zyde gekomen, sal laten gaen, daer de selve sijn ghedestineert. Doende niet te min de selve taxeren na de rechte waerde, ende dat men van dese zyde naer advenant van de twee derde-parten van dien de vereeringen voor die van de andere zyde doen maecten, naer qualiteyt verdeelen, ende de gedeputeerden toeschicken sal.

NA, SvH, inv.nr. 44, fol. 206 (22 augustus 1609).

[52] lijst van de geschenken die namens de aartshertogen zijn gestuurd [23 augustus 1609]

	<u>Mar:</u>	<u>Onc:</u>	<u>En:</u>
Voor Sijn Genade:			
Becken met I geteckent, ende weecht	12	7	5
T'lavoer met L geteckent ende weecht	6	1	15
Becken met K geteckent ende weecht	12	4	0
Lavoer met M geteckent ende weecht	6	2	4
Coupetasse met Q geteckent ende weecht	9	0	12
	45	14	36
Voor de heer van Bredeode:			
Becken met M geteckent, ende weecht	13	7	12
Lavoer met I geteckent ende weecht	5	2	17
Becken met L geteckent ende weecht	14	0	10
Lavoer met K geteckent ende weecht	5	6	0
Coupetasse met R geteckent ende weecht	10	1	15
	47	16	54

	<u>Mar:</u>	<u>Onc:</u>	<u>En:</u>
Voor mijn heer den Advocaet Van Oldenbarneveldt:			
Becken met N geteekent, ende weecht	12	4	11
Lavoer met N geteekent ende weecht	5	2	10
Becken met O geteekent ende weecht	12	6	10
Lavoer met O geteekent ende weecht	5	2	2
Coupetasse met S geteekent ende weecht	9	0	15
Coupetasse met T geteekent ende weecht	9	0	5
	<u>52</u>	<u>14</u>	<u>53</u>
Den 23. augusti 1609			
Numero 1 weecht	18	5	5
No. 2 weecht	18	5	8
No. 3 weecht	18	5	8
	<u>54</u>	<u>15</u>	<u>21</u>
No. 4 weecht	18	5	10
No. 5 weecht	18	5	8
No. 6 weecht	18	5	10
	<u>54</u>	<u>15</u>	<u>28</u>
No. 7 weecht	18	5	7
No. 8 weecht	18	5	8
No. 9 weecht	18	5	0
	<u>54</u>	<u>15</u>	<u>15</u>
No. 10 weecht	18	5	2
No. 11 weecht	18	5	0
No. 12 weecht	18	5	2
	<u>54</u>	<u>15</u>	<u>4</u>
No. 13 weecht	18	5	0
No. 14 weecht	18	5	8
No. 15 weecht	18	5	8
	<u>54</u>	<u>15</u>	<u>16</u>
No. 16 weecht	18	5	11
No. 17 weecht	18	5	8
No. 18 weecht	18	5	10
	<u>54</u>	<u>15</u>	<u>29</u>
Voor de Greffier Aertsens weecht	9	6	7
Voor de Clercq Troesel weecht	1	7	16
Voor den agent Valckenborch Vijftich Albertinen ad 5 £ 3.			

NA, Van Oldenbarneveldt, inv.nr. 2245, 23 augustus 1609.

[53] voorstel over de verdeling van de geschenken van de aartshertogen [24 augustus 1609]

Is geadviseerd opte vereeringen bijde Ertzhertogen alhier gesonden van wegen den Coninck van Spaingnen ende hare Hoocheden, voerden Welgeboren heeren Grave Wilhem Loduwich van Nassau, Stadtholder van Brederode ende andere Heeren Gedeputeerdens van de Provincien, den trefues getraceert hebbende mette Heeren Commissarissen van hare Hoocheden, Mitsgaders opte contre vereeringe diemen van wegen hare Hoog Mogenden sal doen voer de conservatie vande eere van tlandt, aende voorsz. Heeren Commissarissen vande Ertzhertogen. Maer en Is daerop nijet finalijck geresolveert, dan voorgeslagen datmen de voorsz. gesonden vereeringe bijde Ertzhertogen sal mogen laten volgen aende personnagien ende persoonen voerde welcke die gedestineert ende gesonden zijn. Ende datmen aende contreveeringe soude moegen emploijeren de twee derddendeelen vande weerde vande voorsz. vereeringen, gesonden bij de Ertzhertogen, ende deselve distribueren, na de grootheijt ende qualiteijt vande personagen ende persoonen vande voorsz. Heeren Commissarissen.

NA, SG, inv.nr. 3162, fol. 468 (24 augustus 1609) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 695, nt. 3 (24 augustus 1609).

[54] besluit om triomfpenningen en rekenpenningen te laten slaan op het sluiten van het twaalfjarig bestand [6 november 1609]

Memorie voerden Ontfanger generael Doubleth, omme te doen maken voer dese navolgende heeren Ordinaris Gedeputeerde, Tegenwoordich Inde vergaderinge der heeren Staten Generael comparerende, alsulcke triumph penningen ende leggen, als die heeren vanden Raedt van State die voerleden drije Jaeren gehadt hebben, Omme deselve triumph- ende legpenningen bijden Ontfanger Generael voorsz. geleverd te werden aende ondergeschreven Heeren, Omme die te distribueren naer behoeren onder de Gedeputeerde van elcke Provincie, die deselve toecommen, als namentlijck:

Aen die van Gelderlandt voor drije quartieren ende voer ijeder quartier een Heer;

Aen die van Hollandt te weeten die Heeren van Warmond, Oldenbarnevelt, Cromhoudt, Walenburch ende Simenz;

Aen die van Zeelandt te weeten die heeren Magnus ende Joachimi;

Aen die van Vtrecht te weeten die heeren Nivelte tot Geresteijn ende Goijer;

Aen die van Vrieslandt te weeten die Heeren Jongema ende Oenema;

Aen die van Overijssel te weeten die Heeren Ittersum ende Jellis;

Aen die van Stadt Groeningen ende Ommelanden te weeten die Heeren Coenders ende Clanth;

Aen den Ontfanger Generael Doubleth ende Greffier Aerssen;

Aen het Comptoir vande Generaliteijt.

Actum den sesten november 1609.

NA, SG, inv.nr. 3162, fol. 669 (6 november 1609).

[55] betalingsordonnantie voor 25 triomfpenningen en zilveren en koperen rekenpenningen [december 1609]

Die Staten generael ecc. Ordonneren de Auditeurs vande Rekeninghe vanden Ontfanger generael Philips Doublet, Denselven Ontfanger int vuytgeven sijner Rekeninghe te passeren de somme van ses duijtsen negen hondert vijffentzeventich ponden 16 schellingen van 40 grooten tpoint, Over gelijkce somme bij hem verstreckt soo aent gout ende tftsoen vande vijffentwintich goude Medaillen (daervan de eenentwintich geleverd sijn aende heeren Gedeputeerde ter vergaderinge vande hooggemelte heeren Staten generael, volgende de Resolutie van hare hoog Mogenden vanden 5^{en} Novembris 1609 ende de resterende vier bij hare hoog Mogenden ordree aende heeren Gesanten van Brandenburgh ende Nijenburgh, mitsgaders vande Cheurfurstinne Pfaltzgravinne) als aent Silver, Cooper ende tftsoen vande silvere ende Copere leggen, mitsga-

ders de Silvere Dooskens ende Beurssen deur last van hare hoog Mogenden gemaect, ende aende voorsz. heeren Gedeputeerden volgende de voorsz. Resolutie insgelijcx geleverd. Alles naerder gespecificeert in dese Declaratie. Ende dat mits desen, de voorsz. Declaratie ende de Documenten daertoe dienende alleenelijck overbrengende. Gedaen den decembris 1610.³ NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 264 (december 1610).

1610

[56] besluit over de contra-presenten, bestemd voor de commissarissen van de aartshertogen [8 januari 1610]

Gedelibereert wesende hoe datmen nade teecekeninge vande voorsz. depechen met eeren vande voorsz. heeren Commissarissen sal scheijden, is geresolveert datmen deselve sal vereeren met een maeltijt ende elck eenen gouden kettingh van twee duijssent gulden.

Gedelibereert sijnde opte Vereeringe soo aende heeren eerste als tweede Commissarissen vande Ertshertogen van Oostenrijck opte handelinge vande Vreede ende het bestant, eensamentlijck de naerdere Verclaringe van het gemaecte bestandt te doen. Is eendrachtelijck geresolveert, dat deselve Vereeringen gedaen, Toch sulcx gematich sullen worden, dat die niet hooger in alles comen te bedragen, als de weerde van twee derdendelen van tgeene van weegen den heeren Erthertogen aende Gecommitteerden deser Landen is Vereert.

Ende dat oversulcx aenden heere Marquis Spinola Vereert sal worden een goude Lampet metten waterpot, wegende 24 marck 5 oncen 1½ engelschen. Noch een coppetasse wegende 18 marck een once 1 5/2 engelschen. Noch een coppetasse wegende 17 marck 6 oncen 12½ engelschen, ende in manufacturen van extraordinaris werck van Lijnwaet voorde weerde van drie duijssent ses hondert vijffentseventich guldens 10 schellingen van 40 grooten.

Voorde erffgenamen vande heere President Richardot twee goude coppe, wegende tsamen 35 marck 18 engelschen.

Voorden heere Mancidor twee goude coppe wegende 35 marck 4 oncen 19 Engelschen.

Voorden Pater Commissaris-generael Jan Neyen twee goude coppen wegende 34 marck 7 oncen ses Engelschen.

Voorden heere Louijs Verreijcken Audiencier twee goude coppen wegende 34 marck 3 oncen 4 engelschen.

Item voorden heere Tresorier Robiano een goude kettinge wegende 57 oncen 17 engelschen.

Voorden voorsz: heere Verreijcken een gouden kettinge wegende 56 oncen 2 engelschen.

Voorden heere fiscael Jean Baptista Maes een goude kettinge wegende 56 oncen 2 Engelschen.

Item voor Gottignijs Secretaris van voorsz: heere Audiencier een gouden kettinge wegende 8 oncen 17 engelschen een quart.

Ende voor Liedekercken Clerck vande selven Audiencier een gouden kettinge wegende 5 oncen 18 engelschen.

Bedragende alle dese Vereeringen in alles ter somme van vierentsestig duijssent vijff hondert drijentachtich ponden sesthien schellingen 6 penningen van 40 grooten t'stuck. Ende is geordonneert, dat mette voorsz. presenten beslooten in cofferkens ende custodien daertoe nodich, den Agent Valckenburch naer Brussel gesonden sal worden, omme deselve te presenteren ende distribueeren. Twelck oock alsoo gedaen ende geffectueert is.

NA, SG, inv.nr. 3164, fol. 8 (8 januari 1610) = Van Deursen (ed.), *RSG 1610-1612*, 6 (8 januari 1610).

3 In de betalingsordonnantie is de dag oningevuld gelaten.

[57] presentatie van vier gouden ketens, bestemd voor de commissarissen van de aartshertogen [13 januari 1610]

Sijn gewogen die goude kettingen voorde heeren Gedeputeerde vande Ertzhertogen ende bevonden die eerste weecht seven Marck ende derdehalff engelschen, bedragende tot 34 guldens d'once ende van het fatsoen 78 pond 8 schellingen, negentien hondert acht guldens tien stuivers.

Die tweede kettinge 7 marck een once 17 engelschen, bedragende tot 34 guldens d'once ende voor het fatsoen 81 pond 4 schellingen, negentien hondert sesentseventich gulden vijftien stuivers.

Die derde kettingh weecht gelijk die eerste.

Die vierde die Volbergen gelast is te bewaren, weecht ses marck seven oncen 17 engelschen, makende achtien hondert negentnegentich guldens 15 stuivers.

NA, SG, inv.nr. 3164, fol. 13 (13 januari 1610) = Van Deursen (ed.), *RSG 1610-1612*, 6, nt. 3 (13 januari 1610).

[58] betalingsordonnanties voor verschillende vereringen door de Staten-Generaal gedaan [december 1610]

Die Staten generael der vereenichde Nederlanden Ordonneren de Auditeurs vande Rekeningen vanden Ontfanger generael Philips Doublet, Denselven Ontfanger int vuytgeven sijnder Rekeninghe te passeren de somme van hondert acht ende twintich dusent hondert twee ende dertich ponden elff schellingen van 40 grooten tpoint, Over gelijke somme bij hem bij ordre vande hooggemelte heeren Staten generael verstreckt aent gout ende t'fatsoen vande goude vassellen, kettingen, ende Medaillen, Mitsgaders Tapitserien ende Coquillen, die van wegen deselve heeren Staten vereert sijn, soo aende heeren Commissarissen vanden Coninck van Spangnen ende de Ertzhertogen, als aenden heere Jeannin Ambassadeur des Coninck van Vranckrijk, den Ambassadeur van de Republicque van Venetien ende die van sijn gevolgh, Mitsgaders aende Gesanten van verscheijden Chur- ende fursten, daerinne begrepen de Schilderien vereert aenden Prince van Whalis, eenige Wisselen van penningen soo In Vranckrijk als Engelant getrocken, om bij haere hoog Mogende ordre aldaer mede vereert te worden, het defroyement vande Ambassadeur van Marocos tot Amstelredam, de twee dusent ponden elcker der heeren Ambassadeur Aerssen ende Caron opt aenvangen van haeren tytel als Ambassadeur extraordinaris toegeleght, drie Wisselbrieven van penningen bijden Agent Brederode In Duijtslandt getrocken, ende anderssints. Alles naerder gespecificeert In dese declaratie, te registreren int Ordonnantiebouck vande hooggemelte heeren Staten generael. Ende dat mits dese de voorsz. declaratie ende de documenten tot ferificatie van elke partie dienende, conform d'appostillen opte selve declaratie gestelt, overbrengende. Gedaen Inden Hage ter vergaderinge vande hooggemelte heeren Staten generael, den Decembris seshien hondert thien.⁴

Volgt de declaratie In de voorsz. Ordonnantie gemelt

Declaratie van betalingen gedaen ter saecke van de Vasselles, goude ketingen als anders daer met verscheijden Ambassadeurs ende gesanten vereert sijn geworden.

[...]

- Noch geleverd bij ordre ende last vande Hoog Mogende heeren Staten aenden Agent Valckenburgh de nombre van thijen coppetassen wegende 176 marcq 16½ engelschen gouts, mitsgaders een becken met een lavour wegende 24 Marcq 6 oncen 1½ engels gouts, tsamen

⁴ In de betalingsordonnantie is de dag oningevuld gelaten.

vuytbrengende 1605 oncen 18 engelschen daer met de heeren Commissarissen vanden Coning van Spaingen ende de Eertzhertogen opde handelinge vanden trefuez gebesoigneert hebbende, vereert zijn geworden. Ider once tot 32 £. 10 schellingen, compt alhier de somme van 52.192 £. 4 schellingen.

- Noch aenden voorsz: Agent ten fine voornt: geleverd 184 oncen 18¼ engelschen gouts, sijnde gewrocht In kettingen. Ider once tot gel: 32£. 10 schellingen, facit: 6.017 £. 1 schelling 6 penningen.

[in de marge: Dese ende navolgende aengetogen partije bij ordre vande Hoog Mogende heeren Staten generael gecocht, ende blijkende bij specificatie ende recepisse dat den Ontfanger generael de Vasselles ende kettingen Inden text geroert aenden Agent Valckenburgh geleverd heeft, tzamen vuytbrengende seventhien hondert sessentseventich oncen gouts, beloopende tegens tweendertich guldens thien stuivers donc, acht ende vijftich duijsent twee hondert negen guldens vijff stuyvers ses penningen]

[in de tegenover liggende marge: Vande verdeeling van dese vassellen ende kettingen blijkt bij Resolutie vanden 8^m. Januarij 1610]

- Noch aenden selven Agent geleverd vijff medaillen, welcke vereert sijn aende gesanten vanden hertoge van Brandenburg ende Nienburch, den gesanten van Landtgrave van Hessen ende den Gesante van Churfurstinne. Ider Medaille Waerdich 100 £ ende t'fatsoen 2 £. facit: 510 £. [in marge: dese vijff medaillen bij last vande Hoog Mogende heeren Staten generael vereert, als blijkt bijde verclaringe van voorsz. Agent Falckenborch]

- Noch betaelt bij ordre vande Hoog Mogende heeren Staten generael voor een coppetasse van Massijff gout wegende 9 Marcq 4 engelschen, doende tegens 33 £ d'once ende 30 stuivers vant fatsoen tsamen: 2.490 £. 18 schellingen, daer met den Ambassadeur van Venetien vereert Is geworden. Dus hier met de custodie van 5 £: 2.495 £ 18.

- Den Secretaris d'estadt van de Republicque van Venetien eene goude ketinge van 33 oncen 12 engelschen d'once tot 32 £. 10 schellingen, facit: 788 £. 2 schellingen 6 penningen.

- Den voorsz. Ambassadeur ende sijne gesinde sijn vereert geworden met 14 medaillen ende een ande heer Lier makende tsamen 15, daer van drie vandijen In voorraet waren vande medaillen neffens de Leggelden doen maecken, costende de drie 100 £ In gout ende 2 £ van fatsoen. Ende vordere 12 nu In Junio doen maken mits de rijsinge vant gout als andere oncosten daer op gevallen 1.314 £ 17 schellingen, als bij specificatie vanden Muntmeester ende quitantie. Dus: 1.314 £ 17 schellingen.

- Noch bij ordre van hunne Hoog Mogende Edelen betaelt voor een becken ende lampet van fijn gout, daer met den Hertoge van Wirtenburch vereert Is geworden, wegende het becken 12 Marcq 6 oncen 10 engelschen, ende het lavour 5 Marcq 2 oncen 4 engelschen, tsamen doende 144 oncen 14 engelschen, d'once tot 33 £ ende 30 schellingen vant fatsoen. Facit met een custodie van 12 £: 5.003 £. 16 schellingen.

- Noch geleverd aende gesante vande Palsgrave die bijde voorsz. Hertoge was een ketingh van 40 oncen 12 engelschen. Ider once tot 32 £ 10 schellingen, facit: 1.319 £ 10 schellingen ende een medaille tot 102 £, die als reste vande medaillen neffens de Leggelden doen maecken noch In voorraet was. Dus: 1.319 £ 10 schellingen.

[in marge: dese ende navolgende aengetogen partije bij ordre vande Hoog Mogende heeren Staten generael gecocht ende laten maecken. Blijkende vande levering van Inden text geroert bij attestatie vanden Agent Valkenburch]

[in marge op volgend folio: blijkt bij declaratie ende quitantie vanden Muntmeester]

- Noch betaelt Jan gerritsz. goudtsmit de somme van hondert sessenveertich ponden 6 schellingen, Over het fatsoen van 104 oncen 11 engelschen gouts bij hem gewrocht tot maecking vande goude ketingen als bij sijne quitantie: 146 £ 6 schellingen.
- Heijndrick vander Mijl goudtsmit de somme van achtentseventich ponden 10 schellingen, Over tfatsoen van 56 oncen 2½ engels gouts ten fine als vooren gewrocht als bij sijne receptisse: 78 £ 10 schellingen.
- Sijmon ariensz. goudtsmit de somme van achtentseventich ponden 10 schellingen, ter saecke ende bij receptisse als vooren: 78 £ 10 schellingen.
- Pieter van Sanen goudtsmit de somme van tachtich ponden 19 schellingen, Over het fatsoen van 57 oncen 17½ engelschen gouts als vooren gewrocht bij sijne receptisse: 80 £ 19 schellingen.
[in marge: Dese ende navolgende aengetogen partijen blijkt bij quitancien vande goutsmeden]

[...]

- Noch geleverd aenden Agent Valckenburch een ketingh van 26 oncen 3 engelschen, costende mettet fatsoen tot 28 schellingen d'once: 899 £ 10 schellingen.
- Den medaille tot de selve ketinge die tsamen aen heer Jan Schutz Ambassadeur vanden Coning van Sweden geleverd sijn: 105 £ 10 schellingen.
- Noch aenden selven Valckenburgh geleverd een ketingh van 29 oncen 10 engelschen met een medaille daer met de heer van Boississe vereert Is geworden, costende met fatsoen ende een doosken: 1.104 £ 2 schellingen.

[in marge: blijkt bij quitancie van Goudtsmit ende verclaringe vanden Agent Valckenburch] NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 265-268 (december 1610).

**[59] besluit om triomfpenningen te laten slaan op de verovering van Gulik
[6 december 1610]**

Is geacordeert datmen naer gewoonte voorde ordinaris Gecommitteerde ter Vergaderinge sal door den Ontfanger generael doen maecken de gewoonelijcke silvere leghpenningen, mitsgaders voorde selve daerenboven goude medaillen van het belech ende veroveringe vande Stadt ende het Casteel van Gulich. Ende sijn gecommiteert die heeren Brienens, Jongestal ende den Griffier om te beramen de circumscriptie vande selve.

NA, SG, inv.nr. 3164, fol. 417 (6 december 1610) = Van Deursen (ed.), *RSG 1610-1612*, 270 (6 december 1610).

[60] besluit om het ontwerp voor de triomfpenning op de verovering van Gulik goed te keuren [17 december 1610]

Is gearresteert de circumferentie vande Gouden penninck voorde heeren Gedeputeerde vande Provincien vande veroveringe van Gulich ende geacordeert dat denselven sal worden gemaect ten prijse ofte waerde van 120 guldens het stuck, ten nombre voor elke Provincie gelijk de distributie vande leggen ende goude penningen het voorleden Jaer is gedaen.

NA, SG, inv.nr. 3164, fol. 429 (17 december 1610) = Van Deursen (ed.), *RSG 1610-1612*, 270, nt. 6 (17 december 1610).

1611

[61] advies van de Raad van State op de hoogte van defroyementen en vereringen aan buitenlandse gezanten [1 februari 1611]

Is gelesen het schriftelijck advis van den Raedt van State opte defroijementen ende vereeringen van de Ambassadeurs, ende goetgevonden [...] dat de hoochste vereeringe voortaan Zal bestaen in twaelff hondert guldens, Ende de mindere naer advenant.

NA, SG, inv.nr. 3166, fol. 33 (1 februari 1611) = Van Deursen (ed.), *RSG 1610-1612*, 312 (1 februari 1611).

[62] betalingsordonnantie voor 21 triomfpenningen en zilveren en koperen rekenpenningen [17 juli 1611]

Die Staten ecc. Ordonneren de Auditeurs vande Rekeningen vanden Ontfanger Generael Philips Doublet, Den selven Ontfanger int vuyjtgeven zijner Rekening te passeren de somme van vier dusent acht hondert sevenentwintich ponden seshien schellingen van 40 grooten tpoint, Daertoe dat beloopende tpoint, Silver, fatsoen ende de onkosten gevallen opte goude medaillen, Silvere leggen, Silvere Dooskens ende andersints doer last vande Hoochge Heeren Staten gemaect ende Hare Hoog Mogenden geleverd volgens de gevoeghde Declaratie. Ende dat mits desen ende deselve declaratie overbrengende. Actum Hage den 17^{en}. julij 1611.

NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 278 (17 juli 1611).

1616

[63] besluit om aan de Engelse gouverneurs en luitenant-gouverneurs van Den Briel en Vlissingen gouden ketens te vereren [7 juni 1616]

Is geaccordeert datmen aen elcken vande Gouverneurs vande Briel ende Vlissingen sal vereeren een goude kettinge van drije duisent guldens met eene medaille van Ligue, Ende aen elcke van de Lieutenanten Gouverneurs een goude kettinge van vijfthien hondert guldens met een medaille als vooren.

NA, SG, inv.nr. 3175, fol. 394 (7 juni 1616) = Van Deursen (ed.), *RSG 1613-1616*, 636 (7 juni 1616).

[64] besluit om de Staten van Zeeland aan te schrijven met het verzoek om de ketens voor de Engelse gouverneur en luitenant-gouverneur van Vlissingen te laten maken [8 juni 1616]

Te schrijven aende heeren Gecommitteerde Raden van Zeelandt, Alsoo met gemeen advijs dienstelijck gevonden is, datmen die Gouverneurs vanden Briel ende Vlissingen, naer het vuyjttrecken vande Garnisoenen ende het wederom geven van deselve Steden ende Fortten met het Casteel van Rammekens, elcken van deselve Gouverneurs sal vereeren met een goude kettinge van drije duisent guldens, met eene medaille, Ende aen elcken Lieutenant Gouverneur een goude ketting van vijfthien hondert guldens, oock met eene Medaille. Dat haere Hoog Mogenden goetgevonden hebben, haer Edelen daarvan te adverteren, vrientelijck begeerende dat deselve gelieve de voorsz. kettingen voor den Gouverneur ende Lieutenant Gouverneur van Vlissingen aldaer te doen maecken, op affcorttinge van haer Edelens contributien. Dat haere Hoog Mogenden de medaillen daertoe behoorende van hijer sullen besorgen.

NA, SG, inv.nr. 3175, fol. 395 (8 juni 1616) = Van Deursen (ed.), *RSG 1613-1616*, 636, nt. 36 (8 juni 1616).

[65] besluit om triomfpenningen te slaan op de ontruiming van de pandsteden en het traktaat met de Hanze [23 juni 1616]

Is geresolveert ende geaccordeert, datmen sal maecken eene goude medaille vande ontruiming vande Steden ende plaetsses van assureantie vande vreemde garnisoenen, ende de Unie gemaect mette Hanze Steden, ende tot een gedenck teecken van deselve handeling aen elcken

van de heeren Gedeputeerde vande Provincien ter deser vergaderinge geven een vande voorsz. medaillen vande weerde van hondert daelders tot het gewoonelijck getal.

NA, SG, inv.nr. 3175, fol. 456 (23 juni 1616) = Van Deursen (ed.), *RSG 1613-1616*, 646 (23 juni 1616).

[66] betalingsordonnantie voor de kettingen en de triomfpenningen op de ontruiming van de pandsteden en het traktaat met de Hanze [23 juni 1616]

Die Staten Generael ecc. Ordonneren die Rekenmeesters in des Generaliteijts Rekenkamer Johan Doublet ecc. In vuytgeven zijnder Rekeninge te passeren de somme van sess dusent sess hondert vierenveertich ponden acht schellingen sess deniers van 40 grooten tpoint, Welcke somme hij bij ordre van hare Hoog Mogenden heeft geemploijeert tot betalinge van eenige goude kettingen ende Medaillen mettet fatsoen van dien, daermede vereert sijn geworden de gewesene Gouverneurs ende Lieutenant Gouverneurs vanden Briele ende Vlissingen, ende andere, alles naerder geexpresseert in dese declaratie. Ende dat mits ecc. Gedaen inden Hage den 23^{en}. Junij seshien hondert ende seshien.

NA, SG, inv.nr. 12505, fol. 42 (23 juni 1616).

1619

[67] voorstel om triomfpenningen te laten slaan, bestemd voor de vertrekkende uitheemse theologen [22 maart 1619]

Die heere Schouth Muijs gecommen van Dordrecht heeft door last ende begeerte van de heeren Politicque Gecommitteerde cortelijck gerapporteert dat de besoignen vande Synode gebracht sijn in sulcke pointen dat Haer Edelen achten datmen van alsnu behoort te letten ende dencken op eene eerlijcke dimissie van de vuyjtheemsche bescreven Theologanten. Insonderheijt als haere Hoog Mogenden souden goetvinden datmen deselve vuyjtheemsche Theologanten met een gouden Medaille van hondert ende twintich ofte vijftich guldens tot eene eeuwige Memorie vanden gehouden Synodi soude vereeren, Waertoe den Stempel soude moeten werden metten eersten gereet gemaect. Daerop Zijne Edele resolutie heeft gevordert, Mits welcken opten voorsz. voorslach gedelibereert zijnde, Is eenparichlijck verstaen ende geresolveert datmen de voorsz. vuyjtheemsche Theologanten tziindertijt eerlijcken sal dimitteren ende accompaigneren met brieven van bedanckinge aen de Coningen, Cheurfursten, Fursten, heeren ende Republicquen, bijde welke deselve sijn gesonden, ende elcken vandien vereeren tot eene Memorie met eenen gouden penninck, waerdich hondert daelders, met sulcke Figuren ende inscriptie als goetgevonden sal worden. Ende werden die voorsz. heeren Politicque Gecommitteerde versocht sulcke figuren ende inscriptie te concipieren ende aen haere Hoog Mogenden metten eersten over te senden, om daerop te resolveren ende ordre te geven, dat bij tijts de Stempels gereet gemaect ende gesteecken, ende de medaillen geslagen mogen werden nae behooren.

NA, SG, inv.nr. 3178, fol. 146 (22 maart 1619) = Smit en Roelevink (eds.), *RSG 1619-1620*, 75 (22 maart 1619).

[68] besluit om het ontwerp voor de triomfpenning op de synode van Dordrecht goed te keuren [24 maart 1619]

[...] Adviserende voorts datmen opde eene sijde vande Goude medaille, die voorgeslagen is te slaen voor de vuyjtheemsche Theologanten tot eene eeuwige Memorie verleent, sal mogen setten het Synode ende opde andere sijde den Berch Sion, bestormpt aen alle kanten vande Winden. Daer van het scrift aende eene zijde sal houden *Restaurata Religione*, ende aende andere *Erunt sicut mons Sion ex Psalmo 25*. Te kennen gevende *Perseverantiam Sanctorum* vande Remonstranten zeer bevochten. Hierop gedelibereert zijnde, hebben haere Hoog Mogenden de voorsz. Settingen ende beraempde circumscripctie vande voorsz. medaille goetgevonden, ende geaccordeert dat men de Stempels daarvan sal wel ende perfect laten teijckenen. Daertoe dat die

heeren Politicque Gecommitteerden versocht ende geauthoriseert werden.

NA, SG, inv.nr. 3178, fol. 151 (24 maart 1619) = Smit en Roelevink (eds.), *RSG 1619-1620*, 77 (24 maart 1619).

[69] besluit om Willem van Bylaer octrooi te verlenen op de triomfpenning op de Synode van Dordrecht [17 mei 1619]

Die Staten Generael ecc. Onderrecht sijnde dat veele Goudt- ende Silver Smeden ende andere in de voorsz. Vereenichde Nederlanden hun van over veele Jaren vervordert hebben, ende noch doen, nae te gieten ende doen nae gieten, ende vercoopen van Slecht gout ende slecht silver, de groote triumph ende Memorie penningen die zij, soo geduerende de oorloge als daerna inde trefues hebben doen maecken ende slaen van goet fijn gout ende goet fijn Cappel silver, die welcke zij alsoo openbaerlijck inde Silver cassen aen alle man vercoopen, tot groote oneere ende cleijnicheijt van haere hoog Mogenden ende bedroch van deser landen Ingesetenen, die mejnen dat het is goet fijn gout ende goet fijn Cappel silver, gelijk de voorsz. penningen daervan zijn doen maecken ende slaen bij zeeckeren persoon inden dienst deser landen wesende daertoe geordonneert, Soo ist dat die hoochgemelte heeren Staten Generael, begerende hiertegen te versien tot maintenement vande eere van tlandt, Verbooden ende geinterdicceert hebben, verbieden ende interdiceren mits desen, alle ende eenijegelijck Ingesetenen van dese landen, eenige van haere Hoog Mogenden triumph penningen nae te gieten, ofte doen naegieten, ofte vercoopen, int cleijn ofte int groot, van goet ofte slecht gout, ende van goet ofte fijn Cappel silver, al waeren die oock schoon in andere Coninckrijcken ofte Republicquen naegegoten ofte gemaect, in dese landen gebracht int heijmelijck ofte openbaer in cassen ende winckels van Goudt en silversmeden ofte andere, in eeniger manieren, behalven alleene bij Wilhem van Bijler, ijsersnijder van des Graeffelicheijts van Hollandt Munte binnen Dordrecht. Den welcken hare Hoog Mogenden Consenteren ende Octroijeren mits desen voor den tijt van drije Jaren naestcommende, alleene in dese vereenichde provincien te mogen maecken, snijden ende vercoopen den nijewen penninck die haere Hoog Mogenden hem hebben doen maecken van het Synode Nationael, Verbiedende oversulcx alle ende eenijegelijck binnen den voorsz. tijt van drie Jaeren den voorsz. penninck bij hem gesneden int groot ofte int cleijne, in gout ofte silver, ofte anderssints nae te snijden, nae te maecken ende te vercoopen bij Juweliers, Coopluijden, Deeckens, Goudt en Silversmeden, sonder consent ende weete vande voorsz. Wilhem van Bijler, opte verbeurte ende poene van sulcke nagesneden ende naegemaecte penningen, Ende daerenboven vande somme van drije hondert carolusguldens, tot behoeff ecc. Consenterende op dat nijemandt hiervan Ignorantie ofte onweetenheit en pretendere, dat de voorsz. Willem van Bijler van desen Octroij eenige exemplaria bij Hillebrant Jacobsz., drucker vande Generaliteijt, sal mogen doen drucken ende affigeren, ende ordonnerende alle Officieren dien dit aengaen sal, t' voorsz. ons Octroij nae te commen ende de voorsz. penen te executeren, diewijle dat alsoo voorde eere ende dienst van tlandt is bevonden te behooren. Aldus gedaen ter vergaderinge vande hoochgemelte heeren Staten Generael In 'S gravenhage Opten 17^{en} Meije int Jaer 1619.

NA, SG, inv.nr. 3178, fol. 274 (17 mei 1619) = Smit en Roelevink (eds.), *RSG 1619-1620*, 130 (17 mei 1619).

[70] voorstel om penningen te laten slaan ter herinnering aan de Synode van Dordrecht [19 mei 1619]

Is geproponneert, Nademael het Synode is geeijndicht ende de rechters meest hebben gepronuntieert, Offmen nijet eenen Memoriepenning daervan sal doen slaen voorde heeren, daerop op deene zijde Pietas ende op de andere zijde Justitia sal gerepresenteert werden. Maer opgehouden daerop te resolveren, overmits die van Hollandt jerst heure Principalen begeeren te verstaen.

NA, SG, inv.nr. 3178, fol. 277 (19 mei 1619) = Smit en Roelevink (eds.), *RSG 1619-1620*, 131 (19 mei 1619).

[71] doorgehaalde betalingsordonnantie voor twee gouden en 58 zilveren triomfpenningen op de Synode van Dordrecht [18 juli 1619]

Die Staten Generael ecc. Ordonneren Johan Doublet, Ontfanger Generael te betalen vuijtte penningen geordonneert tot vervallinge vande costen vant Synode Nationael aen Wilhem van Bijler ijsersnijder, de somme van Acht hondert Achtenvijffich ponden thien schellingen van 40 grooten tpoint, volgens dese specificatie, Over twee fijne goude penningen bij hem gemaect bij ordre van haere Hoog Mogenden vande Synode. Den eenen voordren heere Carleton Ambassadeur van sijne Conincklijke Majesteijt van Groot Britannien, wegende vier oncen drije Engelschen tot sessendertich ponden thien schellingen de once ende het fatssoen vanden penninck vijff ponden. Ende den anderen wegende vier oncen tot gelijkcen prijs voerden heere President vande voorsz. Synode Bogermanno ende noch het fatssoen vanden penninck drie ponden. Item noch over achtenvijffich fijne Silvere penningen vande voorsz. Synode gedistribueert aende Predicanten ende Ouderlingen vande Synode, wegende elcken penninck twee oncen thien Engelschen tot drie ponden twee schellingen de once, ende voer het fatssoen van elcken penninck sessendertich schellingen. Ende mits ecc. Gedaen inden Hage den 18^{en}. Julij sesthien hondert ende Ngenthien.

[in de marge: dese ordonnantie is begrepen in de ordonnantie van 120.890 £ 7 schellingen, gedepescheert opten 11^{en}. meije 1623 ende daeromme alhier gecasseert]

NA, SG, inv.nr. 12505, fol. 119 (18 juli 1619).

1620

[72] besluit om Willem van Bylaer te ontbieden om te overleggen over het snijden van een nieuwe triomfpenning [17 augustus 1620]

Te schrijven aenden ijsersnijder vande Provincie van Hollandt woonende tot Dordrecht, dat hij hem terstonts naer het ontfangen deses herwaerts vervoegen ende ter Vergaderinge doe aengeven, alsoo hare Hoog Mogenden vermeent zijn hem te doen snijden in diligentie een gouden penninck.

NA, SG, inv.nr. 3179, fol. 276 (17 augustus 1620) = Smit en Roelevink (eds.), *RSG 1619-1620*, 566 (17 augustus 1620).

[73] besluit om een triomfpenningen te slaan op het verbond met Venetië [20 augustus 1620]

Is geaccordeert metten ijsersnijde vande Provincie van Hollandt Bijl^s op het snijden vanden gouden penninck, daermede hare Hoog Mogenden gedencken te vereeren de Edelluijden die comen sullen metten heere Trevisano, Ambassadeur vande Republicque van Venentien, volgende het beraempde model ter somme van tachtig guldens.

NA, SG, inv.nr. 3179, fol. 280 (20 augustus 1620) = Smit en Roelevink (eds.), *RSG 1619-1620*, 566, nt. 3834b (20 augustus 1620).

[74] brief van Van Bylaer aan de Staten-Generaal over de triomfpenning op het verbond met Venetië [20 september 1620]

Alzoo ick volgende den Last van uwe Doorluchtige hooge mogenden hebbe gemaect ende gesneden de ijsers vande medalije, waer van hier benefens zijn gaende de affdruckxsels, daer in uwe Doorluchtige Hooge moegenden connen zien de maniere van Het werck, gelijk het zelve zal geslagen werden op de goude ofte zilveren medalijen die uwe Doorluchtige Hooge moegenden believen zullen te Ordinneren. Waer toe ick verwachten zal den Veerdere Last, benefens

Het fijn gout ende Hoe swaer in gelt weerdich uwe Doorluchtige Hooge moegenden de medalije zullen believen gemaect te hebben. Want door dien mijn gesetten tijt bij nae om is vant zelve veerdich te hebben, ende oock noch eenige dagen van noode zijn om de medalijen te maecken ende munten, (zoo ist) dat ick niet hebbe connen nae laten uwe Doorluchtige Hooge ende Moegenden onder alle behoorlijcke eerbiedinge t'zelve te verwittigen, ende zal uwe Doorluchtige Hooge mogendens last ende resolutigie hier van verwagten.

[...]

NA, SG, inv.nr. 4937, 20 september 1620.

[75] brief van Van Bylaer aan de Staten-Generaal over de triomfpenning op het verbond met Venetië [23 september 1620]

Mijn is op gisteren morgen uwe Doorluchtige Hooge Mogendens messive vanden 21^{en} deeser wel behandicht ende hebbe volgende uwe Doorluchtige hooge mogendens last gemaect eene fijn goude medalije die ick uwe Doorluchtige hooge Moegenden hier beneffens zejnde, wegende 1 once 11 engels 8 asen, zijnde weerdich in gout 58 guldens, 6 stuivers, ende het facoen is over dertich Jaeren geweest 2 guldens, zijnde de medalie t'samen weerdich sestich guldens ende ses stuivers. Zal nu wachten op uwe Doorluchtige hooge mogendens verdere last. Zoo van noode is, zal die wel connen maeken tot 3 oft 4 guldens minder in weerde.

[...]

Uwe Doorluchtige Hooge mogenden believe mijn eenige spetije van fijn gout te zejnden, ducaten ofte Roosenobels oft engelotten. Van hier die Spetije niet wel become, zoude anders wel gout feieneren.

NA, SG, inv.nr. 4937, 23 september 1620.

[76] declaratie van dertien triomfpenningen op het verbond met Venetië, ingediend door Willem van Bylaer [ontvangen 13 oktober 1620]

Declaratie van derthijen fijn goude medalijen van Sinte Marco gemaect ende geleverd vande ijsersnijder Willem van Bijler aende Dorrluchtige Hooge ende moegende Heeren Staten Generael vande Vereenichde Nederlanden

Ao. 1620.

Den 23^e. September gesonden een fijn goude medalije van Sinte Marco
wegende 1 once 11 engels 16 asen, beloopende aen gout
voor 't facoen

f 58:6
f 2

Den 13^{en} October geleievert twalf fijn goude medalije van Sint Marco
wegende 18 once 14 engels min 8 asen
tot 37 guldens, d'ons beloopt aen gout
voor stuck 2 guldens facoen
Somma

f 691:9
f 24
f 775:15

NA, SG, inv.nr. 4937, 13 oktober 1620.

[77] declaratie van de stempels van de triomfpenningen op het verbond met Venetië, ingediend door Willem van Bylaer [18 november 1620]

Is geexamineert de declaratie van Wilhem van Bijler ijsersnijder vande Munte van Hollandt binnen Dordrecht van Zijnen verdienden loon over het snijden den 20^{en}. September lestleden van twee Stempels ofte ijsers, een onderste ende bovenste, opte eene Zijde den leeuw metten pijlen

ende Zwaert zijnde de Wapenen van Hare Hoog Mogenden, ende opte andere Zijde Sinte Marco ofte Wapen van Venetien, geheel diep gesneden om mette goude penningen daarmede te slaen, te vereeren den Heere Trevisano, Ambassadeur extraordinaris van de Republicque van Venetien ende de Edelluiden van desselffs Swite, bedragende mette oncosten daertoe gedaen, de somme van tnegentich guldens. Ende Is geaccordeert daarvan te depescheren Ordonnantie. NA, SG, inv.nr. 3179, fol. 372 (18 november 1620) = Smit en Roelevink (eds.), *RSG 1619-1620*, 646 (18 november 1620).

1622

[78] besluit om het octrooi, dat op 18 mei 1619 aan Willem van Bylaer is verleend, met drie jaar te verlengen [14 mei 1622]

Is Wilhem van Bijler, ijsersnijder vande Munte van Hollandt gecontinueert het octroij hem geaccordeert den 18ⁿ. maj 1619, voor den tijt van drie jaeren, die expireren sullen den 18ⁿ. deses, gecontinueert voor noch andere drije jaeren naestcomende op ten voorgaenden voet ende interdictie.

NA, SG, inv.nr. 3181, fol. 206 (14 mei 1622) = Roelevink (ed.), *RSG 1621-1622*, 496 (14 mei 1622).

1623

[79] besluit om aan Willem van Bylaer octrooi te verlenen op een triomfpenning op het ontzet op Bergen op Zoom [15 februari 1623]

Is Wilhem van Bijler ijsersnijder van Hollant geaccordeert Octroij, omme voordien tijt van ses jaren naestcommende alleene inde Vereenichde Nederlanden te maecken de ijsers vant beleg van Bergen opten Zoom, sulcx als hij de affdruxels hare Hoog Mogenden heeft vertoent, ende daerop te mogen doen munten eenige goude ende silvere triumphpenningen tot eene Eeuwige Memorie, Verbiedende alle ende eenijgelijke ingesetenen van dese Landen de voorsz. ijsers int groot ofte int cleijn na te maecken ende eenige goude ende silvere affdruxels te munten ende vercoopen sonder consent des voorsz. Willem van Bijler, bij verbeurte vande selve ende daerenboven vande somme van hondert daelders tot behoeff.

NA, SG, inv.nr. 3182, fol. 67 (15 februari 1623) = Roelevink (ed.), *RSG 1623-1624*, 49 (15 februari 1623).

[80] besluit om aan alle overheden te verbieden triomfpenningen te laten slaan [13 mei 1623]

Is voorts geresolveert Datmen aen alle de Collegien vande Generaliteijt Sal doen aenseggen ende vermanen, voertaen tot last van tlandt geen goude ofte silvere penningen te laten maken off slaen onder wat pretext off couleur het zij, Noch oock eenige dedicatien van boucken ofte boucken selffs die heur sullen mogen gepresenteert werden aen nemen, noch haer selven ijets anders toe eijgenen buijten heure gaigen ofte tractementen ende tgene haer bijde Instructien respectie vande Collegien werdt toegeleet, Wat naem het oock soude mogen hebben, ende onder wat pretexten ende consideratien geschieden.

NA, SG, inv.nr. 48, fol. 162 (13 mei 1623) = Roelevink (ed.), *RSG 1623-1624*, 139 (13 mei 1623).⁶

1627

[81] octrooi voor essayeur-generaal Laurens van Teylingen op drie triomfpenningen [18 februari 1627]

De Staten Generael der Vereenichde Nederlanden hebben geconsenteert ende geocrijjeert, con-

⁶ Dit deel is door een klerk ingeschreven. Deze resolutie komt in het register van ordinarij minuut-resoluties (inv.nr. 48) voor, maar ontbreekt in de ordinarij net-resoluties (inv.nr. 3182).

senteren ende octroijeren bij deese Lourens van Theilingen, Assaieur Generael, dat hij voordentijt van acht naestcommende Jaeren alleene in de Vereenichde Nederlanden sal mogen maken, snijden, gieten ende vercoopen drie Triumph penningen bij hem afgeteeckent, eene vant belech ende ontset van Bergen opten Zoom, de tweede vande slach van de Grave van Bossu opte Zuylder Zee, ende de derde met inscriptie aen de eene sijde 'Me Patriæ impendi non gratus si petis ultra' ende aen de andere sijde 'Nunquam Numen abest, saltem confidite Belgæ', mitsgaders alle andere penningen die hij voortaan sal snijden, verbindende alle ende een ijegelijk Ingesetenen deser Landen binnen den voorsz. tijt van acht Jaeren de voorsz. Triumph penningen bij den voorsz. Theilingen gesneden ofte noch te snijden, int groot ofte int cleijne, in gout ofte silver ofte andersints, nae te snijden, nae te macken ende te vercoopen bij Juweliers, Coopluijden, Deeckens, Gout ende silversmeden, sonder Consent ende weete van de voorsz. Laurens van Teijlingen, opte verbeurte ende pene van sulcke naegesneden ende naegemaecte penningen, ende daer en boven Vande Somme van drie hondert guldens, te appliceren een derdendeel daarvan tot behoeff vanden Officier die de calangie doen sal, het tweede derdendeel tot behoeff Vanden armen en het resterende derdendeel tot behoeff van de voorsz. Laurens van Teijlingen. Mits dat hij Suppliant niet nieuwe sal uijtgeven, voor dat hij hetselve alvorens ter Vergaderinge van hare Hoog Mogenden sal hebben getoond. Gedaen te 's Gravenhage den 18^e. februarij 1627. NA, SG, inv.nr. 12303, fol. 224 (18 februari 1627).

1628

[82] besluit om kapitein Cornelis van Oyen met een medaille te vereren [10 april 1628]

Alsoo bij Capitein Oijen Is gerapporteert dat hij den 21 Martij lestleden een Duinkercker aen boort heeft geleijt, ende anderhalff uijr met hem gevochten, maer sijnde sijn schip opte gront geraeckt, datte Duinkercker was geeschappeert, Is hij vermaent in sijne goede debvoiren te willen continueren ende vereert met een goude medaile van hondert gulden, sijnde goetgevonden datter een stempel sal werden gemaect aende eene sijde met het Wapen vande Generaliteijt, ende aende andere sijde mette inscriptie 'Concordia res parvae crescunt', om daarmede medaillen te slaen. NA, SG, inv.nr. 3187, fol. 167 (10 april 1628) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 10 april 1628, nr. 1 (geraadpleegd 2 september 2011).

[83] besluit om het door Van Teylingen voorgelegde ontwerp voor een medaille goed te keuren [6 mei 1628]

Sijnde bijden Assaieur generael ingegeven een forme van een medaille bij de generaliteijt in plaetse vande voorgaende te doen slaen. Is deselve goetgevonden.

NA, SG, inv.nr. 3187, fol. 206 (6 mei 1628) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 6 mei 1628, nr. 16 (geraadpleegd 2 september 2011).

[84] verzoek van Van Teylingen om betaling voor de beloningspenning van de Staten-Generaal [21 november 1628]

Is gelesen de requeste van Lauens van Teijlingen assaieur Generael versouckende betalinge van 200£ ter saecke dat hij bij last van haer Hoog Mogenden gesneden heeft eenen triumph penning, aen de een sijde met de wapens vande seven provincien, ende aen de ander sijde met het wapen vande generaliteijt, hebbende aen de een ende de ander sijde respectie, het ommeschrift 'Concordia res parvae crescunt, discordia max'. Waer op gedelibereert sijnde, Is goetgevonden ende verstaen dat dese requeste gestelt sal worden in handen vanden Thresorier om te examineren ende daer van rapport te doen.

NA, SG, inv.nr. 3187, fol. 690 (21 november 1628) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 21 november 1628, nr. 14 (geraadpleegd 2 september 2011).

1629

[85] besluit om een triomfpenning te slaan op de verovering van de zilvervloot**[15 januari 1629]**

Alsoo Godt Almachtich de Spaensche silver vloot comende van Nova Spagne heeft laten vallen in handen vanden heer Pieter Heijn, Generael van de Westindische compagnie, Is nae voorgaende deliberatie goetgevonden ende verstaen datmen over dese victorie sal doen slaen een triomphs penninck, ende is de heer Beaumont versocht ende gecommitteert om de forme vandien met de inscriptie te concipieren.

NA, SG, inv.nr. 3188, fol. 29 (15 januari 1629) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 15 januari 1629, nr. 6 (geraadpleegd 2 september 2011).

[86] besluit om het opschrift voor de penning op de zilvervloot goed te keuren**[16 januari 1629]**

De heer Beaumont heeft geexhibeert de inscriptie hiernaes geïnscreeft *Indica classe intercepta partisq[ue] sine sanguine opulentissimis spolijs ad Cubae portum, Hispanorum nunc damnis quam cada nobilio[re]m, federata belgico-germanie proceres, e Gaza captiva monumentum cudi fec. f. Non ferro tantum Hispanum quantum valet auro: aurum aufer, ferro non superabit iber*. Waerop gedelibeert sijnde, Is goetgevonden ende verstaen datmen de voorsz. inscriptie sal doen stellen opden triomphs penninck, die haer Hoog Mogenden bij desen geordonneert hebben te doen slaen over de victorie op de spaensche zilvervloot bij den heer Pieter Heijn vercregen.

NA, SG, inv.nr. 3188, fol. 31 (16 januari 1629) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 16 januari 1629, nr. 1 (geraadpleegd 2 september 2011).

[87] besluit om gebruik te maken van het ontwerp van Willem Versteegh voor de triomfpenning op de verovering van de zilvervloot [17 januari 1629]

Sijnde geexhibeert bij Willem Versteegh Iersnijder vande munte van Gelderlant sekere affteekeninge van de verovering vande spaensche zilvervloot, mette inscriptie ende circumscriptie tottet maken van een triomphs penninck, om daervan te hebben octroij. Is nae voorgaende deliberatie goetgevonden ende verstaen, datmen dese affteekeninge mette circumscriptie ende inscriptie sal stellen in handen van den heer Beaumont om te examineren wat hiervan genomen ende geappliceert soude cunnen worden tot den triomphs penninck bij haer Hoog Mogenden goetgevonden te doen slaen, ende daervan rapport te doen.

NA, SG, inv.nr. 3188, fol. 35 (17 januari 1629) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 17 januari 1629, nr. 7 (geraadpleegd 2 september 2011).

[88] besluit om het verzoek van Laurens van Teylingen om octrooi te krijgen op de triomfpenning op de zilvervloot af te wijzen [30 januari 1629]

Het versouck van Laurens van Teijlingen Essajieur Generael om met octroij van haer Hoog Mogenden uijt te mogen geven sekeren triumph penninck op het veroveren van de zilvervloot bij hem gesneden, daer van de teekeninge ende inscriptie verthoont heeft, Is nae voorgaende deliberatie affgeslagen.

NA, SG, inv.nr. 3188, fol. 64 (30 januari 1629) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 30 januari 1629, nr. 2 (geraadpleegd 2 september 2011).

[89] octrooi op de triomfpenning op de zilvervloot door Willem Versteegh [9 maart 1629]

Opt versouck van Willem Versteegh iersnijder vande Munte des Hertochdoms van Gelderlant, Is hem geconsenteert ende geaccordeert octroij voor den tijt van acht jaeren vanden Triumph penninck bij haer Hoog Mogenden volgens de resolutie van 16^{en}. Januarij lestleden

gedaen maecken over het veroveren van de silvervloot cum solitis clausulis et penis.

NA, SG, inv.nr. 3188, fol. 144 (9 maart 1629) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 9 maart 1629, nr. 13 (geraadpleegd 2 september 2011).

[90] besluit om de W.I.C. te verzoeken goud te leveren voor de triomfpenning op de zilvervloot [12 maart 1629]

Om te become stoffe ende materialen tottet slaen vanden Triumph penninck over de conqueste van de spaensche silvervloot, Is goetgevonden ende verstaen: dat de heeren haer Hoog Mogenden Gedeputeerden met de aanwezende gecommiteerde van de Westindische Compagnie diesaengaende sullen spreekken ende versoucken, dat sij de materialen willen leveren in minderinge van t'gene t'lant vande voorsz. Compagnie is competerende.

NA, SG, inv.nr. 3188, fol. 150 (12 maart 1629) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 12 maart 1629, nr. 11 (geraadpleegd 2 september 2011).

[91] rekwes van Hans Marcusz. Vonck om na het vertrek Henrick Mirou de gouden en zilveren geschenken te mogen leveren opgehouden [19 maart 1629]

Sijnde gelesen de requeste van Hans Marcussen Vonck Goutsmith om in plaetse van Mirou, vertrekkende metter woon uijt den Hage, geemploijeert te worden totte leverantie van goude ofte silvere presenten die haer Hoog Mogenden in tijden ende wijlen souden mogen vereeren, Is nae voorgaende deliberatie goetgevonden ende verstaen, datmen bij gelegentheijt op des suppliants te kennen geven sal letten.

NA, SG, inv.nr. 3188, fol. 167 (19 maart 1629) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 19 maart 1629, nr. 7 (geraadpleegd 2 september 2011).

[92] besluit om de declaratie van Laurens van Teylingen voor het snijden van een triomfpenning te stellen in handen van de griffier [4 april 1629]

Sijnde gelesen de declaratie van assaieur Generael Laurens van Teilinge ter sake van het snijden van sekeren Triumph penninck volgens voorgaende resolutie, midtsgaders twee geleverde medailles de eene van gout ende de ander van silver. Is nae voorgaende deliberatie goetgevonden ende verstaen dat dese declaratie gestelt sal worden in handen vanden Griffier van haer Hoog Mogenden om te examineren ende daarvan rapport te doen.

NA, SG, inv.nr. 3188, fol. 202 (4 april 1629) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 4 april 1629, nr. 1 (geraadpleegd 2 september 2011).

[93] betaling om betalingsordonnantie te depêcheren ten behoeve van Laurens van Teylingen voor het snijden van een triomfpenning [5 april 1629]

Sijnde gehoort het rapport vanden Griffier Musch, geexamineert hebbende de declaratie vanden assaieur Generael Teilingen, Is nae voorgaende deliberatie goetgevonden ende verstaen dat hem ordonnantie verleent sal worden ter somme van twee hondert acht en tachtig gulden en ses stuivers, te weeten twee hondert guldens over het salaris van het snijden van een medaille, drie ende tachtig guldens en tien stuivers van een goude medaille ende vier gulden en sestien stuivers van een silvere medaille.

NA, SG, inv.nr. 3188, fol. 207 (5 april 1629) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 5 april 1629, nr. 13 (geraadpleegd 2 september 2011).

[94] betalingsordonnantie voor twee triomfpenningen op de verovering van de zilvervloot [9 april 1629]

Die Raeden ecc. Ordonneren den ontfanger generael Philips Doublet te betalen aen Willem Versteech ijsersnijder vande munte van Gelderland de somme van drie hondert ponden van 40

grooten, dezselven bij ordre van haere Hoog Mogenden geaccordeert tottet opmaecken van twee goude medaillen, daarmede den Generael Pieter Heijn ende den Admiraal Lonck tot gedachtenisse vant veroveren vande silvervloot boven de goude kettingen bij henluijden ontfangen, noch vereert sijn. Ende ecc. Gedaen den 9^{em} april 1629.

NA, SG, inv.nr. 12505, fol. 351 (9 april 1629).

[95] presentatie van twee triomfpenningen door Willem Versteegh [12 april 1619]

Sijnde inde vergaderinge geexhibeert van wegen willen Versteegh twee goude triumphpenningen over de Spaensche silvervloot, de eene wegende drie oncen negentien Engelsens tien asen, de once gerekent tot acht en dertich guldens, ende de andere wegende drie oncen negen engelsen vijff asen, ten prijse als vooren. Is nae voorgaende deliberatie goetgevonden ende verstaen dat tot voldoeninge van haer Hoog Mogenden resolutie van den 23^{em} Januarij lestleden den eersten geleverd sal worden aen den Heer Pieter Heijn ende den anderen aenden Admiraal Lonck.

NA, SG, inv.nr. 3188, fol. 218 (12 april 1629) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 12 april 1629, nr. 4 (geraadpleegd 2 september 2011).

[96] besluit om Hans Bouwens van der Houven (II) opdracht te geven om een gouden ketting te maken [5 juni 1629]

Opde requeste van Hans Bouwens vander Houve Goutsmith versouckende geemploijeert te worden tottet maecken vande goude Kettingen die haer Hoog Mogenden sullen laten maecken, Is nae voorgaende deliberatie goetgevonden ende verstaen datmen den suppliant voor dese reijse sal emploijeren, sonder vorder consequentie ofte toeseegginge.

NA, SG, inv.nr. 3188, fol. 333 (5 juni 1629) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 5 juni 1629, nr. 5 (geraadpleegd 2 september 2011).

[97] besluit om Laurens van Teylingen octrooi op twee triomfpenningen te verlenen [9 oktober 1629]

Is gelesen de Requeste van den assaijeur Generael Laurens van Teijlingen, versouckende dat haer Hoog Mogenden hem op sijne voorgaende Generael Octroij willen consenteren ende accorderen, dat hij op sijne coste ende perijckel sal mogen maecken twee Triumphpenningen, den eene vande loffelicke victorie der Stadt 'S hertogenbos, ende den anderen opte entreprinse der Stadt Wesel, hebbende de eerste de inscriptie '*cedite Silva mea est; pecora hinc diraeque volucres*' (*gaat weg van hier, dieren en gruwelijke vogels, dit bos is het mijne*), Ende de andere '*Regia res ideoque meum est succurrere lapsis*' (*het is een koninklijke zaak, en daarom is het mijn plicht, om de gevallenen te hulp te komen*), sijnde beijde de andere sijde der voorsz. penningen opengelaten tot het stellen van soodanich geschrift, als haer Hoog Mogenden sullen goetvinden. Waerop gedelibereert sijnde, Is den Suppliant sijn versouck geconsenteert ende geaccordeert met autorisatie om op de openstaende sijden van beijde de penningen te mogen doen stellen alsulcken devis als hij na gelegentheijt van saecken sal dienstich oordeelen.

NA, SG, inv.nr. 3188, fol. 551 (9 oktober 1629) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 9 oktober 1629, nr. 16 (geraadpleegd 2 september 2011).

[98] besluit om een triomfpenning te slaan op de overwinningen in 1629 behaald [13 november 1629]

In deliberatie geleijt sijnde, Is goetgevonden ende verstaen dat publico nomine een Triumph penninck sal worden geslagen over de treffelicke victorien die Godt almachtich desen Staet heeft verleent in den voorleden somer.

NA, SG, inv.nr. 3188, fol. 593 (13 november 1629) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 13 november 1629, nr. 15 (geraadpleegd 2 september 2011).

[99] voorstel om het gezantschap naar Moskovië triomfpenningen mee te geven**[13 december 1629]**

[...] stellende haer Hoog Mogenden in bedencken off deselve nijet goet en souden cunnen vinden datter ses off acht triumph penningen bijgevoucht werden om deselve, hier ende daer, aen grooten wiens dienst men mocht van doen hebben, te distribueren [...] Waer op gedelibereert sijnde, hebben de Heeren van Hollant altoorens te disponeren dese pointen bij geschrifte over genomen om met hare principalen te communiceren.

NA, SG, inv.nr. 3188, fol. 623 (13 december 1629) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 13 december 1629, nr. 9 (geraadpleegd 2 september 2011).

1630**[100] besluit om Laurens van Teylingen goud voor twee triomfpenningen te leveren****[24 januari 1630]**

Opde requeste van Laurens van Teilingen om te hebben materialen tottet maecken van twee goude penningen, off dat hij de stoffe daertoe soude mogen leveren, mits genittende van ijder once gouts veertich gulden, Is nae voorgaende deliberatie goetgevonden ende verstaen dat den Ontfanger Generael den suppliant sal doen hebben sooveel gouts als hij tottet maken van de voorsz. twee penningen van noode sal hebben.

NA, SG, inv.nr. 3189, fol. 42 (24 januari 1630) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1626-1651, 24 januari 1630, nr. 8 (geraadpleegd 2 september 2011).

1631**[101] besluit om 24 beloningsmedailles te laten maken [29 augustus 1631]**

[...] Verders hebben haer Hoog Mogenden geordonneert, dat ten behouwe van de Generaliteijt gemaect sullen worden vier en twintich gouden medaellen met den Leeuw aende eene ende de seven wapenen der geunieerde Provintien aen de andere sijde ende sullen de voorsz. medalle betaelt worden uijt de france penningen.

NA, SG, inv.nr. 3190, fol. 445 (29 augustus 1631).

[102] besluit om een triomfpenning te slaan op de overwinning op het Slaak**[4 september 1631]**

In deliberatie geleijt sijnde, Is goetgevonden ende verstaen dat men vanwege t'landt sal doen slaen een Triumph penningh over de groote victorie die Godt de heer Almachtich den staet deser landen over des vijants vloote heeft gegeven op de stromen. Doch dat altoorens d'affteikeninge met de inscriptie ter vergaderinge van haer Hoog Mogenden sal worden geresumeert om deses aengaende met den anderen te conveniëren.

NA, SG, inv.nr. 3190, fol. 490 (4 september 1631).

1632**[103] besluit om de bestelde 24 beloningsmedailles inderdaad te laten maken [9 juli 1632]**

In deliberatie geleit sijnde, Is goetgevonden ende verstaen dat de Griffier Musch mettet maecken van 24 medaillen van de unie sal voorts varen, ende dat hem daertoe gelt ter hant sal worden gestelt.

NA, SG, inv.nr. 3191, fol. 320 (9 juli 1632).

1639

[104] antwoord van Johannes van der Maa aangaande het essaai van de ketting, verleend aan Maarten Harpertsz. Tromp [1639]

Geeft gedienselijck te kennen Johan van der Maa Goudtsmit ende burger alhier inden Hage, hoe dat hij Suppliant van buijten aff zoude hebben verstaen dat de Meesters Generaels vander Munte U Hooch Mogende zouden hebben bericht, dat hij Suppliant zoude gemaect hebben een gouden Ketting, vereert aen den Luytenant Admirael Tromp ende aen andere Scheeps Officieren ende dat deselve Kettingen niet en souden zijn gemaect opden assaij, ende dat zulcx zoude geschiedt zijn medt voorbedachten raedt ende opset, ende overzulcx een criminele conclusie genomen ende geadviseert tot reparatie ende sware straffe. Welcke saecke hem Suppliant vrent voorkomt, als sich altoos zoodanich gedragen hebbende, als een man ende Luijden van eeren hier ende elders betaemt, sonder de minste opspraeck uijt off oijt van eenige misusen openbaer ofte bedeckte fraude beticht, veel min achterhaelt te zijn. Niettemin beduchtende, dat uwe hooch Mogende op't onrechtmatich bericht van de voorschreve Raeden Generaels eenige resolutie mochten nemen, tot zijns Suppliants achterdeel ende verkortinge zijner naem ende faem (dat Godt verhoede) sonder den Suppliant in zijne defentie gehoordt te hebben, wert hij genoodsaecte ende geraden tot beantwoordinge vant' voorschreve bericht en pretens [?] advijs uwe Hooch Mogende te dienen van het gunt deses zijns bedriijfs ende defentie erlangende is. Ende is naer dat hij Suppliant aengesproocken zijnde vande heer Musch U hooch Mogende Griffier, ten eijnde hij eenige kettingen zoude willen maecken ten behoeve van uwe hooch Mogende, ende tot diversche reijssen zulcx affgeslagen hebbende uit rechtmatige apprehensie van langsaeme betaelinghe ende veel naerloopens daer om te moeten doen, heeft hij Suppliant zulcx (omme het Landt dienst te doen) over t'hoofft siende, eijndelijck geresolveert uwe Hooch Mogende te believeen ende dien volgens gemaect heeft eenige goude kethingen, doch op zoodanigen voet, als alle andere Goudtsmeden ende Werckers hier te Lande ende door alle de Geunieerde Provintien te doen gewoon zijn, ende de selffve geleverd aen uwe Hooch Mogende de once voor acht ende dertich gulden thien stuijvers, niet jegenstaende het in alle steden geldt negen en dertich gulden ende in sommige wierden verkofft voor veertich gulden, zijnde gewrocht naer gewoonte, als geseijt is deser provintie, ende over lange ingevoert gebruijck van alle andere gemeene Goudtwerckers gemaect op den Toets. Ende dat hij Suppliant zulcx bij de leverantie heeft geseijt, sonder sich aen eenigen assaij verbonden te hebben, maer verkofft gelijk het in corpore bestondt, t'welck oock om datter niemant anders gevonden wierde, die op credijt zijn goude kettingen wilde leveren, is van tijdt tot tijdt aengenomen. Doch zoo uwe Hooch Mogende gelieven t'ordonneren, specialijck dat volgens opt' assaij zoude moeten gewrocht worden, sal zulcx geerne doen, mits dat op zijne betalinge precise ordre werde gesteldt, sonder dat hij Suppliant hier bevoorens gesien, geweten ofte hem anders bekend is geweest, veel min dat hij, als onwarachtich te kennen werdt gegeven medt opset ende voorbedachten raedt, t'selffve zoude hebben vermindert ofte in zijn alloij verandert, hebbende de specien van gelde gesmolten, volgens haer valeur, zijnde hem Suppliant geheel ongewoon de kettingen ofte eenich ander goudtwerck te maecken op assaij, op het welck hij hem ende hondert Goudtsmeden neffens hem het minste niet en verstaen ende int Goutwerck zijn goudt als vooren toetsende, t'selve wtwerckt ende formeert als naer gelegentheijdt wert vereijtscht, niet geloovende datter Goudtwerckers hier te Lande gevonden worden, die in desen anders doen als hij Suppliant, werckende het Goudt altijts opden Touts ende het silver op den steeck, heeft gedaen, ende niet op den assaij. Ende wanneer zulcx bij d'een off d'ander zoude mogen versocht worden, hij Suppliant genoodsaect zoude worden, t'selve bij andere buijten den Haech hun des verstaende te laten doen, gelijk hij Suppliant oock gedaen heeft int'maecken van deses laetste kettingen aen uwe

hooch Mogenden geleverd, in voegen dat hij Suppliant bevindende niet anders gedaen, ende sich in desen gedragen te hebben, als naer zijn beste gewisse heeft kunnen oordeelen te zijn, conform slants recht ende billickheijdt sich vande voorschreve kettingen heeft ontleedicht, geen achterdencken ter werelt hebbende, datter eenich misnoegen wt zoude kunnen ontstaen, anderssints hadde wel willen verschoont zijn vande voorsz. leverantie, gelijk sommige voor hem hebben gedaen, die van selfs daer wt zijn gescheijden. Verhopende midts desen ende vastelijck vertrouwende op zijne onnooselheijdt ende oprechtich volkomen voldoeninge, ende ter genoegen wederleijdt te hebben alle het voorstel der voorschreve Generaels, immers als daer eenige disproportie ofte ongelijke in waerdije mochte bevonden worden, Soo is hij Suppliant alsoch te vreden de voorschreve kettingen te smelten ende op zoodanigen assaj te brengen als hare hooch Mogende hem als dan zouden ordonneren, midts naer Advenant betaelende, gelijk als het goudt op zoodanigen voet van assaj gebracht wesende, in alle steden gelt. Derhalven ende over welcke redenen hij Suppliant gedienselijck ende oodtmoedelijck versoeckt, dat uwe hooch Mogende gelieve op dese zijne wel gefundeerde defentie goetd ende equitabel regardt te nemen, ende het voorschreve Advijs der Generaels verwerpende, des voorschreven Suppliants werck aen te nemen voor goetd ende valabel ende hem Suppliant dien volgens te bewaren voor de voorgemelde correctie, ofte andere gelijcke infamerende amende bij de meergenoemde Meesters Generaels der Munte te pretenselijck versocht.

NA, GMK, inv.nr. 7, fol. 57.

1640

[105] besluit om geen triomfpenningen te slaan op de inname van Breda in 1637

[10 februari 1640]

Is ter Vergaderinge gelesen seeckere Memorie aen haer Hoog Mogenden gepresenteert uijt den naem ende van wegen J. Looff ijsersnijder van de heeren Staten van Zeelandt, daer bij hij versoeckt ten behouwe vande Generaliteijt te mogen drucken in gout op een Stempel bij hem geprepareert seeckeren Triumph penninck over het innemen vande stercke Stadt Breda, desirende hij suppliant daer neffens te verstaen hoe veel goude Triumph penningen hij Suppliant jegens betalinge soude leveren. Waer op gedelibereert sijnde, Is goetgevonden ende verstaen dat men hierinne niet en can treden.

NA, SG, inv.nr. 3246, fol. 56 (10 februari 1640).

[106] verering van triomfpenningen aan Willem II [5 mei 1640]

De heer van Renswou ter Vergaderinge presiderende heeft haer Hoog Mogenden voorgedragen dat hij aen Sijn Hoocheijt de heer Prins Willem heeft gepresenteert ende overgeleverd uijt de naem ende van wegen haer Hoog Mogenden de twee Silvere ende eene goude Triumphpenninck over de victorie vande Stadt Breda in den jare 1637 aen desen Staet gereduceert, leggende deselve triumph penningen in een silver vergult doosge daer toe expresselick door den Goudtsmid Van der Maa gemaect, ende dat de voorsz. triumph penningen aengenaem sijn geweest oock danckelick aengenomen, ende dat de voorsz. presentie sijn hoocheijt de heer Prins van Orangie alvorens gecommuniceert wesende, heeft verclaert gehadt dat hij alles aengenaem hiel t'geene van haer Hoog Mogenden wegen, hem off de sijne wort aangeboden ende gepresenteert [...]

NA, SG, inv.nr. 3246, fol. 197 (5 mei 1640).

[107] betalingsordonnantie voor triomfpenningen [7 mei 1640]

De Raden ecc. Ordonneren den Ontfanger Generael Philips Doublet te betalen aen Johannes Looff de somme van vier hondert tweentnegentich ponden van 40 grooten t'pont over het gout,

silver ende fatsoen, mitsgaders voor de oncosten van Matrialen ende het maecken vande Stem-pels van een Goude ende 2 silvere penningen bij hem aende Hoog Mogen heeren Staten Generael geleverd. Volgens specificatie ende overbrengende ecc. Actum Hage den 7 meij 1640.
NA, SG, inv.nr. 12507, fol. 104 (7 mei 1640).

1641

[108] besluit om de triomfpenning op het verslaan van de Spaanse vloot bij Duijns niet aan te nemen [31 juli 1641]

Den triumph penninck bij Jan Looff ijsersnijder tot Middelburch in Zeelandt gepresenteert over de victorie vande Spaensche vloot in Duijns anno 1639 geruineert, Is niet aengenomen, maer gelast uijt te geven.

NA, SG, inv.nr. 3247, fol. 377 (31 juli 1641).

1645

[109] brief Adriaan Pauw aan Gerard Schaep Pietersz. over het wapen van de Republiek [1 september 1645]

Alsoo op ende aengaende het Wapen van de Hoog Mogende Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden tot noch toe geen seekere Voet oft order is genomen, ende namentlijck nyet aengaende de Croone oft de Thimbre daerboven te stellen, ende de tegenwoordighe tijt ende occasien wel soude vereyssen dat daerop eenmael yet seekers wierde gearresteert ende geproportioneert na de iegenwoordighe lusten ende digniteyt van haere Hoog Mogenden, nyet alleen ten reguarde van de gesamentlijke geunieerde provintien, maer oock van andere Land-schappen, die onder der selver gehoorsaemheynt binnen ende buyten Europa resorteren. Ende 't selve jn dese conjuncture van tijde sonderlings soude connen te passe Comen omme benefens de Hoocheyt ende de Rangh van haer Hoog Mogenden oock derselve Wapen sulcx te jllustrenen dat het selve nu en de naemaels soude connen voortgebracht en de geallegeert werden. Soo ist dat dienaengaende gevallen sijnde verscheyden Consideratien op mijn versocht is, dat ick met ijmandt, in die Materie ervaren daerover in confidentie soude willen communicereen, ende onderstaen, off hoe ende in welke voege het Waepen van haere Hoog Mogenden alderbest soude connen verciert ende met hoedanighe Croone naede iegenwoordige Constitutie van 's landts Saeken binnen ende buyten behooren georneert ende becleet te werden. Tot welcken eynde hier neffens gaan verscheyde Modellen ende uyt het Boek van de Roeck⁷, onlanx uytgegeven, eenighe nader soude connen uytgevonden worden. Ende alsoo ik van Uwe Edeles goede kennisse, wetenschap ende ervaerentheynt int stuck van de Waepen overlanghe hebbe vernomen, Hebbe ick mij oversulcx aan niemandt beeter als aen Uwe Edele weten te adresseren. Met vriendelijck versoeck dat het Uwe Edele believe na sijne kennisse ende wetenschap hier op eens te besongieren ende te beramen tgunst de selve soude meenen insonderheynt aengaende de Croone boven het Waepen met Fatsoen ende Reputatie te connen werden geassumeert, daer jnne men (onder correctie) van nyemandt de Weth heeft te ontfangen maer degene soudn connen geven, die het aengaet als niemandt recognoscerende, hoewel het oock extra invidiam soude connen ende behooren genomen te werden. Ende jndien het Uwe Edele beliefe mochte wesen my hierop sijne consideratien met bygevoechde affteykeningen met den aldereersten over te senden, sal de selve daeraen het publicq dienst doen, ende mij particulierlyck obligeren. Behal-

7 Bedoeld is: Thomas de Rouck, *De Nederlandsche herault ofte tractaet van wapenen en polityken adel*, Amsterdam 1645. Het herhaaldelijk herdrukte werk van De Rouck was het enige gedrukte werk over overheidsheraldiek dat tot in de 19de eeuw in de Nederlanden voorhanden was. Vriendelijke mededeling mr.dr. E.J. Wolleswinkel, secretaris van de Hoge Raad van Adel.

ven dat de Oncosten daeromme aen te wenden ende te doen met de afteykeninghe ende andersintz Uwe Edele ten dancke sullen werden geristitueert. Men soude liefst sien dat dese saeke in stillicheyt sonder veeler kennisse mochte werden geprepareert, welcke Uwe Edele naer sijne discretie ook-sal connen oordeelen alsoo dienstich te weesen. Indien nyettemin Uwe Edele soude mogen goetvinden daerover te confereeren met de Heeren van Meynderswijck, Matenes, de Knuijt ende Nederhorst, die van wegen Haere Hoog Mogenden derwaerts over aen syn Hoocheyt sijn gecommiteert, sal deselve nyet qualyck doen. Ende indien Uwe Edele niet genouchsaem geprepareert soude weesen ende meer tijts van noode hebben oft oock liever in stillicheyt met mij daer over soude believeen te communieren sal het oock wel wesen. Ende deselve operatie connen doen daerinne Uwe Edele na sijne wijsheyt ende goede beleyt sal gelieve te handelen. Maer het versochte doch nyet langhe terugge gelieve te houden vermits men dienaengaende wat spoedicheyt van node heeft, om de preparaten die in diligentie moet worden gemaect [...]

M.I. Pauw, 'Aantekeningen betreffende het wapen door de ambassadeurs der Republiek naar Munster te voeren'. In: *De Nederlandsche heraut* 7 (1892), 65-67.⁸

[110] brief mr. Cornelis Booth aan Adriaan Pauw over het wapen van de Republiek [september 1645]

De modellen van Uwe Edelheid mij toegesonden oversien hebbende, bevinde een groote fout begaen te sijn int teekenen van de leeuwen, soo in 't schilt, als nevens hetselve: want bij de ervarenen in de Heraldye altijts geobserveert word, dat een Leeuw, als een moedich ofte strijgbaer dier climme ofte met sijn twee voorste clauwen opwaerts springe, dat hij voorwaerts sie (audaces prospiciunt, timidi respiciunt: *onverschrokkenen zien vooruit, vreesachtigen zien om*) ende sijn staert naer sijn hoofd omcrulle. Ter contrarie een Lupaert (als een bloode cat) lope ende om sie (cauda versus culum incurrata: *een onverzorgde staart gaat in de richting van het achterste*). Daer omme soodane dieren als in de teekeninge A. affgebeeld sijn, niet genoemt worden Leeuwen, maar luparden; doch omdat se climmen als Leeuwen, leuwachtige Luparden, Leopards Lionnees, pardi leonini. Contra int wapen van Westvrieslandt worden de Leeuwen niet simpel Leeuwen genoemd, sed Leones pardini, lions lupardees, omdat se loopen als Lupards. Nu den Leeuw is alle Nederlandsche provincien (seer weynige uytgesondert) haer wapenteekenen. Daeromme geen Luparts het wapen dienen te draecgen, waer op oock vremde glossen (hoc conjunctura temporis) mochten gemaect worden. Ten dien fine hebbe laten teekenen een ander, gemarqueert met de letter B, alwaar Uwe Edelheid siet boven het wapen een croone, als de geteekende met n°. 1 hooger (mijns oordeels) soude oock niet passen, als sijnde de voorneemste naest een conincken croone; niet temin om de selve wat meerder luyster te geven, hebbe met potloot tusschen yeder fleuron een drieling van peerlen doen stellen. Ick weet wel dat bij andere van minder qualiteit princen, jae Hertochten croonen gevoert worden, doch abusen moeten geen regel geven: jnt croonen ende timbreren der wapenen van particulieren wordt groffelijck gepeceert. Vreese noch op een narrecap ten lesten sal uyt loopen, ofte (dat Godt verhoede) een swarten ijseren muts.

Int schilt sal dienen een Leeuw, als de geteekende met C daen liever gecroont met een croone als n°. 2, soo om te verhoeden de blame van de veranderingh int oude wapenschilt als om veele andere redenen.

De wapendraegers (Tenants des Armes) hebbe ic mede gecroont naer t' exempel van die van Engelandt, die aen de rechterzijde met een rooden hartochten hoet, gevoedert met hermijnen, hoedanich de voorstemmende provintie eygen is; die aan de lincker sijde met een souvereine

⁸ Het is niet duidelijk of de originele brief nog bestaat en waar deze zich bevindt. In NA, Pauw, inv.nrs. 66 en 67 trof ik het stuk niet aan.

Graeffelycken croone als n°. 8 sodane niet alleen de tweede provincie maar ook d'andere 't samentlijck toecomt.

Ten waere geraedsamer bevonden wierde te nemen de eene met n°. 4. Beyde de Leeuwen te coloreren naar welgevallen 't sij in haer nature 't zij vergult; 't zij den eenen vergult als die van Gelderland, den anderen roodt als die van Hollandt ende van 't merendeel der andere provinciën.

M.I. Pauw, 'Aantekeningen betreffende het wapen door de ambassadeurs der Republiek naar Munster te voeren'. In: *De Nederlandsche heraut* 7 (1892), 65-69.⁹

**[111] overwegingen over het plaatsen van een kroon boven het wapen van de Republiek
[8 september 1645]**

Bemerckt dat yder Provincie van de 17 Nederlanden van oude Tyden aff door sijn eygen ende besonder Lantsheer ofte Prince geregeert geweest zijn, ooc sijn besonder en eygen Wapen ende Croon daer boven op als hooghe teyckenen van Eere ende titule gehad heeft ende dat de voorgedachte Provinciën d. na ende alleneskens, met den Tydt sijn te samen gevoecht ende onder Keyser Karel den Vijfden onder een hooft gecomen ende onderdanich geweest. Soo heeft sulcx nochtans niet lange geduert, maar sijn deselve om de tyrannige Regeringe van des gemelte Keyser Karels soon Philips den Tweeden, Coning van Spanjen van malkanderen gescheurt daer aff het eene gedeelte van deselve Nederlanden in 't jaer 1581 den gemelten Coning Philips om seer wettighe ende krachtighe redenen heeft verworpen, afgesworen ende haer 't samen verbonden, den oorloghe tegen hem te voeren. In welck verbond doenmaels geweest syn de 2 Hertogdommen Brabant ende Gelderland, 't Graeffschap Hollant, Seeland, Zutphen, voorts de Heerlykheden Utrecht, Overyssel, Vriesland ende Mechelen. Alle welcke vereenichde ende andere d. noch sedert bij geconquesteerde Landen haer vrijheyt tot den huudigen daghe toe, door Godes seggen, soo mannelijck verdedicht hebben, dat den Coning van Spanjen selfs genootsaekt is geweest in den Jare 1609 met deselven te maken een 12 jarich bestand ende deselve te erkennen voor vrije Landen, daer hij noch niemant anders ter weerelt ijets op hadde te seggen off pretenderen. Gelijck 't selve ooc betuyght, verklaert ende bevesticht hebben alle de andere gecroonde Hoofden in 't Christenryc.

Ende alsoo de selve nu noch vereenichde Nederlanden door 't geluc ende voorspoet van hare wapenen, den Coning van Spanjen in de Oost- en West-Indien niet alleen veel steden ende plaatsen hebben affgenomen, maar oock gheele Coningrijcke die sij nu selfs besitten. Soo is desen staet wel ende ten rechte bevoecht haer wapen te vereeren ende vercierien met een ongemeene Croone, dat is met soodanige eene die minder is als een Conings ende meerder als een Hertoghs Hoed: als onder n°. 6 en: 7 vertoont ende ten keuse gestelt wordt. "Non enim debet reprehensibile judicari, si secundum varietatem temporum statuta q.q. variantur humana". Ooc is het in rechten notoir "q. duo jura vincunt unum, &q. Marchio et comes debet preferri ei, q.e. marchio tantum" (Bald. ad leg. sed. milites ff. de Excus. Tut.). Nu is het immer seker dat het voeren van dusdanige Croone desen staet wel competeert omdat onder de selfden is een Hertogdom Gelderland, Item 't groote en machtighe Graeffschap Hollant, item de andere Provinciën hier boven vermeldt met alle de geconquesteerde steden in 't Hertogdom Brabant en Vlaenderen, behalve noch ooc de Coningrycken van Jacatra, Ternate ende andere soo in Oost als Westindien (daaronder de conquesten op de cust van Africa ooc verstaen moeten worden.)

Ende sijnde dan dese 2 croonen n°. ... ende n°. ... niet anders als een Hertogs of te Cheurvorst's roo fluweelen hoed, uitgenomen dat deselve (behalven den rand met Ermijnen onder omgeslagen wesende) daar en boven noch heeft een gouden cirkel ofte croone à double fleurons

⁹ Het is niet duidelijk of de originele brief nog bestaat en waar deze zich bevindt. In NA, Pauw, inv.nrs. 66 en 67 trof ik het stuk niet aan.

en de boven op een boord peerlen cruyswys op de geseide roo fluweelen Hoet tot meerder cieraet gemaect.

Soodanige Hoed word by Joh. Seleben in zijn seer geleerde versameling van de Titels of Honor f. 602¹⁰ ende te voren bij Thom. Miles in sijn tractaet de nob. politie et civili f. 49¹¹ geseit dat een oudste soon van een coningh van Engeland is voerende op sijn Huldinche als prince van Walles, wiens district nochtans, macht ende heerlijkheid in geenen deele te vergelijken is bij het eene enckle Graeffschap van Holland.

Voorts aengaende de teyckeninge n°. 8 hier terugghe gaende, dunct ooc onder verbeteringe dat het verschil off Wapen van de Generaliteijt, sijnde den gecroonde Leeuw gewapent met Sweert en de pijlen, behoorde te worden gestelt in een effen schilt ende niet in een ovale, ooc sonder eenighe comportedement off bijwerck als hier in dese Teyckeningh ende veelyts allesints gedaen wordt.

Item dat ijder van de selve Leeuwen ende ophouders van 't Wapen wel souden mogen verciert worden, te weten die aan de rechtersijde met een hartogs Muts als n°. 6 off 7, off soo als men op 't principale wapen van de Generaliteijt sal voeren; en de andere met een graefelycke Croon als n°. 3 ad declinandam invidiam monarchar: ende om kennelyck ooc wt te drucken dat dese staet wel weet wat haer toecompt ende meerder niet en affecteert.

Item moet geprevenieert worden dat de Leeuwen haer steerten niet tusschen de beenen laten hangen, sijnde sulcx een teycken van bloodheyt, ut dicitur, ende derhalven verwerpelyc, cum sit nobilis via Leonis.

Item behoorden de Leeuwen niet te leunen of springen op het schilt van 't wapen als in deze schets n°. ... , maar 't selve handsaem op houden als n°. 7. 8. Item moeten de fleurons, dat is de bloemen om de Croone niet van 4 gelycke stukken gemaect worden, maer van 3 soo als in n°. 6. 7 en de niet als n°. 2. 3. 4. Het pavilloen dat onder het gemelte Wapen sou konnen gestelt worden soude men van binnen konnen als besaien met geborduurde bosselen met 7 pijlen, sans nombre, om 't selve te laten stellen voor de Hostels van de H.H. Gesanten van desen Staet ofte Republique, ergens in Ambassade off Hooghe Dachvaerde van Coninghen ende Vorsten vergaderingen gesonden wordende.

M.I. Pauw, 'Aantekeningen betreffende het wapen door de ambassadeurs der Republiek naar Munster te voeren'. In: *De Nederlandsche heraut* 7 (1892), 69-72.¹²

1646

[112] besluit om een beloningsmedaille op de inname van Tienen te laten slaan

[14 april 1646]

Op het versouck bij requeste aen haer Hoog Mogenden gedaen uijt den naem ende van wegen de vier voornaemste Officieren die de Entreprise op de Lamboische Troepes¹³ binnen Thienen hebben geexploicteert, Is naer voorgaende deliberatie goetgevonden ende verstaen dat de Supplianten boven de gouden Kettingh die sij albereijts hebben genooten noch ijder sullen worden vereert met een medaille ter weerde van vijff a ses pont Vlaems, daerop aen de eene sijde sal staen het wapen van de Generaliteijt ende aen de andere zijde de Stadt Thienen met inscriptie van dit Jaer 1646.

NA, SG, inv.nr. 3252, fol. 157 (14 april 1646).

10 Bedoeld is: John Selden, *Titles of honor*, Londen 1672.

11 Bedoeld is: Thomas Milles, *De nobilitate politica vel civili*, Londen 1608. Volgens Pauw volgt hierna een onduidelijke tussenzin.

12 Het is niet duidelijk of de originele brief nog bestaat en waar deze zich bevindt. In NA, Pauw, inv.nrs. 66 en 67 trof ik het stuk niet aan.

13 De troepen onder Willem Lamboy.

1648

[113] voorstel om een triomfpenning te slaan op de Vrede van Münster [25 juni 1648]

De Heer van Wimenum ter Vergaderinge Presiderende heeft haer Hooch Mogenden in bedencken gestelt off deselve niet en souden connen goetvinden te doen maecken een Triumph peninck ter gedachtenisse ende memorie vanden Vrede den 30^e. Januarij lestleden binnen Munster in Westphalen geslooten tusschen den Coninck van Spaingen ter eenre ende desen Staedt ter andere Zijde. Waerop gedelibereert sijnde, Is goetgevonden ende verstaen dat tegens Morgen opgesocht sal worden wat in het Jaer 1609 tijde vanden gemaecten twaelfjarigen Trefues nopende het slaen off maecken van een penningh is gepasseert.

NA, SG, inv.nr. 3254, fol. 217 (25 juni 1648).

1654

[114] presentatie van Johannes van der Maa voor zestien gouden penningen en een model [9 oktober 1654]

Is ter Vergaderinge gelesen seeckere declaratie van Johan Vander Maa Goutsmith alhier inden Hage ende daer nevens vertoont Sesthien goude Medailles om vereert te Werden aende bewuste Sesthien Persoonen, gementionneert in haere Hoog Mogenden resolutie van den veerthienden Augusti lestleden, Wegende dese Medailles te samen tzeventich Oncen seven Engelschen, monterende in gelde jegens eenenveertich guldens de Once:

T'fatsoen jegens twintich £ ijder

f 2884:7

Voort maecken van een nieuw model

f 320

f 50

Noch is vertoont een gouden Medaille mede bij den voornoemden Vander Maa geleverd, om vereert te werden, volgens haere Hoog Mogendens resolutie vanden vijfthienden September lestleden aan Sr. Vander Linden, eenige translaten gedaen hebbende uijt de Poolsche in de Nederlantsche Tale, wegende drieje Oncen twee Engelschen en twaelf asen, t'gout als boven greeckent,

bedraecht

f 127:17

T'fatsoen mede als boven

f 20

Tsamen

f 3402:4

[...]

Des blijft hij vander Maa gehouden het voorschreve Model aen haere Hoog Mogenden over te leveren om in de secrete Kasse opgesloten ende bewaert te werden.

NA, SG, inv.nr. 3260, fol. 781 (9 oktober 1654).

1659

[115] memorie van de Raden en Generaalmeesters van de Munt op de beeldenaar van de nieuwe zilveren rijder en zilveren dukaat [1 juli 1659]

De Raden en generael meesters vander munte souden (onder verbeteringe) goet vinden, dat men de figure ofte den Stempel vande Silveren Rijder met de omschriften vanden soude mogen ordonneren, in alles conform die vande gouden Rijders, op dat de naem ende de figure niet en discrepere. Vervolgens soo soude de onderstaende figure vande Rijder geen andere veranderinge subject blijven, als dat men in plaes van Mo: Aur: of aurea stelle Arg: ofte argentea.

Ten waere, dat men de Croon die op het Wapen vande generaliteijt geplaest is, verandere in een andere Croon van hooger Souverainiteijt, en in maniere als deselve of op vrede handeling tot Munster, off elders is in swang geweest [...]

NA, GMK, inv.nr. 10, fol. 22 (1 juli 1659).

1660

[116] weigering van Johannes van der Maa om de bestelde ketens te maken**[7 augustus 1660]**

Den Commis Spronssen heeft ter Vergaderinge voorgedragen, dat den Goutsmith vander Maa weijgerich is te maecken de goude Kettingen ende Medailles die vereert souden werden aende heeren Krage en Buchwaldt, extraordinaris Ambassadeurs van den Coninck van Denemarcken, ende haren Secretaris genaemt Testman breeder gementionneert in de resolutie vanden vierden deses, ten ware hare Hoog Mogenden van nu aff aen gelieffden vast te stellen dat hem in plaetse van eenenveertich, tweeveertich guldens voor ijder Once soude werden gepasseert. Waerop gedelibereert sijnde, Is goetgevonden ende verstaen mits deses te versoecken de Heeren Gecommitteerden in des Generaliteijts Reeckencamer, dat haer Edelen haer Hoog Mogenden diesaengaende metten allereersten willen laten toecomen haer advis, sonder resumptie.

NA, SG, inv.nr. 3266, fol. 442 (7 augustus 1660).

[117] besluit om niet op het verzoek van Johannes van der Maa in te gaan [21 september 1660]

Ontfangen een Missive van de Heeren Gecommitteerden in des Generaliteijts Reeckencamer geschreven alhier in den Hage den twintichsten deses, ende daernevens een bijlage houdende tot voldoeninge van hare Hoog Mogenden resolutie vanden sevenden Augusti lestleden, advis, dat den Goutsmith Vander Maa hem soude behooren te contenteren met veertich guldens voor de once van de goude Kettingen ende Medailles bij hem te maecken die vereert souden werden aende Heeren Ambassadeurs van Dennemarcken ende haren Secretaris. Waerop gedelibereert sijnde, Is goetgevonden ende verstaen, dat aen den voornoemden vander Maa voor de once als vooren niet meer sal werden toegeleijt als veertich guldens, 't welck hem door den Agent de Heijde sal werden bekend gemaect.

NA, SG, inv.nr. 3266, fol. 521 (21 september 1660).

[118] weigering van Johannes van der Maa om de drie Deense ketens te maken**[27 september 1660]**

Den Agent de Heijde heeft gerapporteert dat hij aen den Goutsmith vander Maa voorgehouden hebbende hare Hoog Mogenden resolutie vanden eenentwintichsten deses, daer bij hem niet meer toegeleijt wert als veertich guldens voor de once vande goude Kettingen ende Medailles te vereeren aende Heeren Ambassadeurs van Denemarcken ende haren Secretaris, denselven vander Maa verclaert hadde, daer bij niet behouden te connen blijven. Waerop gedelibereert sijnde, Is goetgevonden ende verstaen mits deses te autoriseren den Griffier Ruijsch om een ander Goutsmith te dispiceren [GS: aanwijzen], die de voorschreve Kettingen ende Medailles tegens veertich guldens d'Once sal willen aennemen te maecken.

NA, SG, inv.nr. 3266, fol. 535 (27 september 1660).

[119] besluit om nieuwe stempels voor de ambassadeursmedaille te doen maken**[13 oktober 1660]**

Opt gerepresenteerde van wegen de Provintien van Utrecht ende Stadt en Lande ter Vergaderinge gedaen, Is naer deliberatie goetgevonden ende verstaen, dat de Stempel vande goude Medailles, die somwijlen bij hare Hoog Mogenden aen uijtheemsche Ministers ende anderen werden vereert, in eenige schilden vandien, gedresseert sal werden volgens de aenwijzinge diesaengaende ter Vergaderinge gedaen.

NA, SG, inv.nr. 3266, fol. 588 (13 oktober 1660).

1663

[120] voorstel om de presenten van Staat in het vervolg te essayeren [28 juni 1663]

Is ter Vergaderinge gelesen seeckere Remonstrantie vande gesamentlicke Raden ende Generaelmeesters vande Munte, daerbij deselve in bedencken geven, off vande goude Lampetten door orde van hare Hoog Mogenden gemaect ende alle verdere presenten in toecomende, niet behoorlicke keure ende oock assaijpreuve gedaen behooren te werden door den Assaijeur-Generael ter presentie van hen Generaelmeesters. Waerop gedelibereert sijnde, Is goetgevonden ende verstaen, dat de Voorschreve keure ende assaijpreuve vande gemelte Lampetten door den Assaijeur Generael ter presentie vande voornoemde Generaelmeesters gedaen sal werden. NA, SG, inv.nr. 3269, fol. 396 (28 juni 1663).

[121] reactie van Pieter Verdjijn op het essaai van de door hem gemaakte gouden lampetten [8 augustus-8 september 1663]

Extract uijt het Register der Resolutien vande Hooch Mogende Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, 8 augustus 1663.

Op het gepresenteerde ter Vergaderinge gedaen, Is na deliberatie goetgevonden ende verstaen mits desen te autoriseren den Assaijeur Generael om ingevolge van haer Hoog Mogendens resolutie vanden 28^e Junij Lestleden ter presentie vanden Raden ende Meesters Generael vande Munte der Vereenichde Nederlanden behoorlijcke Keure ende Assaij preuve te doen vande Goude Lampetten door orde van hare Hooch Mogenden gemaect om van wegen den Staet in Vranckrijk vereert te werden ende van sijne bevindinge schriftelijck bericht over te leveren aende Hoochgemelte Vergaderinge.

[...]

In voldoeninge deser resolutie sijn de Raden Generaelmeesters neffens den Assaijeur Generael gegaen ten huijse van de Heer Ontfanger Generael Doubleth ende aldaer ten bijwesen vanden Commis Isbrant van Noortwijck ende den Meester Sr. Verdejijn, de zeven stucx goude Schotelen met hare seven Potten gesien, waer van de voorsz. Meester van ijder schotel ende pot op verscheijde plaetsen affgeschrappt heeft ongevaerlick 3 ende een halve Engelssche off wat meer vant voors. gout, twelck de voors. Meester in een papier gedaen heeft ende aenden Generaelmeester Boreel behandelt en oock nevens sijn mede Generaelmeester ende den Assaijeur Generael inde Muntcamer aengecomen wesende, in presentie vanden selve, het voors. papier alsoo wesende toegedaen, bezegelt heeft met 2 Zegelen van sijn Cachet ende het selve alsoo opgesloten bewaert tot op morgen 11^e. Augusti om daarvan door den Assaijeur Generael twee heele proeven genomen te werden.

[...]

[schrijven aan de Staten-Generaal]

In voldoeninge van Uwe Hoog Mogende resolutien, de eerste vanden 27^e Junij ende de andere vanden 8^e Augusti daer aen volgende deses Jaers 1663 hebben de Raden Generaelmeesters haer vervoeght ten huijse van de Heer Ontfanger Generael Doubleth ende door desselfs commis machtich geworden de seven Goude schotelen met hare respectieve Goude potten te besichtigen ende door de meester die deselve waren aenbesteeft te maken, van ijder schotel als pot laten affvrijlen seker quantiteit Gouts tot gebruik der preuven vanden Assaijeur Generael daer van te nemen. Waer naer het Memoriael bij den voors. Assaijeur Generael daer van zijnde gedaen ter presentie vanden onderges. Generaelmeesters, is het voors. Gout-werck door den anderen bevonden te houden in fijnte 20 caraten 10 à 11 grein fijn Gouts, sijnde beneden de uijtterste remedie thien greinen gouts stijff, bedraegen over de geheele masse Gouts der voors. schootelen ende Goude potten, die t'samen geseght werden te wegen sestien honderd veertich Oncen, de somme van 2.576 guldens en 3 stuivers. Ende oversulx soude ijder once maer waardigh wesen

negen ende dertigh guldens acht stuivers 28 mijten, doch aen denselven meester is toegeleght ende beloofd is voor ijder Once betaelt te werden een ende veertich gulden, behalven het fatzoen van een gulden tien stuivers per ijder Once.

En off nu wel voors. werck int geheel naer luyt ende scherpigheijt der placaten niet en behoorde geleden nochte Leverbaer verclaert te werden, maer dat die selve mosten in stucken geslagen werden, als bevonden werdende soo laegh beneden de uijtterste remedie te wesen vervallen. Soo ist echter mede sulx dat voorsz. oude en daerop gevolgde salutare placaten opt faict van Gout ende silversmedengilde wel gestatueert ende geordonneert zijn geweest bij de Princen ende Staeten vanden Lande, neen-maer noijt geheelijck in gebruijck ende observantie hebben connen gebracht werden, het welck nu mede meer als oijt voor desen in swanck is, gemerckt het Gout materiael ende sonderlinge de specien seer merckelijck in prijs sijn gehauseert ende verhooght, soo dat sederd Eenigen tijt herwaerts, geen ofte seer weijnigh gouts is te becomen geweest, insonderheijt niet, als men sodanige Masse Gouts t'erstens ende als op een sprongh noodigh hadde, waertoe doch voor opgelt nootsakelijck anderhalf en twee per cento moet betaelt werden, soo als sonderlinge in dit Lopende Jaer doorgaens meest is betaalt geworden.

Van gelijcken dat de smeltinge ook al Eenige laccagie geeft, vermits de uijtheemsche specien op seer vreemde manieren galloijeert werden soo dat inde selve dickmael gevonden wert amdril t'gene sich int gout sedt, soo dattet seer qualick selffs door het vuivr sich daer van separeert. Ende waer van het voors. gout (als zijnde met pistoletten gout ten deele verhooght) niet geheel vrij en is, soo als bij ons ooghschijnlijck is gebleken.

Het schijnt oock dat dese Meester (soo als andere voor desen) reflexie hebben genomen op de trage betalinge, Ende waerover hij hem dickmael gecalangeert wordende, sich hebben willen verontschuldigen ende oock beclaeght ende tot versachtinge van welke gedane contestatien soo schijnt mede ongevoelijck ingeslopen is dat de Goude Wercken door ordre van Uwe Hooch Mogende soo nu als dan gedaen maeken, alles seer kennelijck onder den voet sijn gemaect geweest ende echter al deselve door Uwe Hooch Mogende ordre zijn aengenomen, ende metter tijt den Leveraer derselve daerover is voldaan ende betaelt geworden. Apparentelick dewijle het gout alleenlick bij den toetzsteen geprobeert wert ende niet op den steek, soo als van het silver geschiet, ende de preuve gedaen werden ende in welcker beijde preuven off examen ende ondersoekinge voor desen en tot noch toe seer slordigh ende slappelick is toegegaen. Vermits men sulcke wercken buten gedaen off genomen assaij voor goet aennam.

Doch dese Meester ende alle andere en konnen van groote naelatigheijt niet geexcuseert ende verontschuldighet werden over sodanigen ende exorbitanten affwijck, dewijle sij met een ofte twee assaijproeven ten hooghsten emporteren (butent gout totten voors. assaij nodigh 25 ofte 30 stuivers) van de gewisheijt des gehalts ende fijnte konnen versekert wesen, soo dat zij wel ende loffelick souden konnen wercken, het gene onder reverentie in toecomende aenden Meester ofte aennemer van een groot werck door Uwe Hooch Mogende den selven behoorde geinjungeert te werden, omme alle fraude voor te comen. Want de Generaelmeesters konnen geensints approuberen dat dese ofte diergelijcke soorte van wercken souden behooren getolereert off geadmitteert te werden, neen-maer ter contrarie te sustineren ende adstrueren datse behoorden te werden verclaert niet te wesen leverbaer, soo als vooren gesustineert is. Niet te min om redenen voorsz., als insonderheijt mede dat de Edel Groot Mogende Heeren de Staten van Holland ende Westvrieslandt tot weeringe der vorige ende andere abusen die int Gout ende silver verhandelinge ende vercoopen onder die vant voorsz. Gilde gepleecht wierden bij Placaet van 3^e december 1661 ende daer op gevolgde resolutien noch inde maent mej deses loopende Jaers geordonneert ende oock aen die vant voorsz. Gilde vergunt hebben voor ijder once werkgout de somme van Eenenviertich guldens derthien stuivers ses en twintich mijten elx (makende vijff guldens en acht stuivers sestien mijten op ijder marck off acht oncen des voorsz. gouts meer ofte hooger als Uwe Hooch

Mogende aen voorsz. Meester sijn toevoegende, bedragende over de twee hondert vijf marcken de somme van duijtsend een honderd tien gulden acht stuijvers sestien mijten). Wel verstaende datse voortaan sullen moeten wercken ende verblijven op 21 karaat 9 grein ophet voorsz. werckgout ende niet vermogen lager te gaen op de peinen ende amendes in het voorsz. Placaet breeder geexpreseert, dan vermits de generale transgressien in het voorsz. gilde ende dat vele vande Notabelste Steden in Hollant die wercken voor goet keurden ophet Goudt, ten minsten keurden ende lieten passeeren (hoewel tegens Eedt ende plicht), die maer waeren houdende, soo sijn selffs bij geschrifte attesteren, tusschen de 20 ende 21 karaat fijn gouts. Ende dat dese Lampetten met hare vaten bij den Assaj uytbrengen 20 karaat 10 à 11 greijn gouts, Ende derhalve niet wijt van 21 kaarten gouts, omme alle welcke redenen, geven de Raden Generaelmeesters aen Uwe Hooch Mogende reverentelick in bedencken of voorsz. Wercken nu mede niet (soo als voor desen meer maell geschiet is) behoorden geconserveert ende door Uwe Hooch Mogende singuliere gratie aengenomen te werden als zijnde deselve wercken aenbesteedt ende geordonneert mitsgaders opgelevert aen Uwe Hooch Mogende albereijts het voorsz. nieuw placaet van Holland is in train gebracht, veel min geobserveert geworden. Dan alles stellende aende Hooghwijse beraedslaen ende resolutien van Uwe Hooch Mogende, als die weten off voorsz. presenten onaengaem ende niet acceptabel souden wesen, vermits de titre, gehalt ofte fijnte daerin niet pertinentelick geobserveert ende naergecomen is, echter reflexie nemende dat de franse Louisen alhier tegens negen guldens het stuck, ende aldaer tot Elff gulden gewillich werden uytgegeven, soude ijder schotel ende Pot in Frans gelt noch komen te bedragen over de Twaelff duijtsend guldens.

[...]

Extract uijt Register der resolutien van de Hooch Mogende Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, 8 september 1663.

Is gehoort het rapport vande heeren van Ommeren ende andere hare Hooch Mogende Gedeputeerden tot het stuck vande Munte, achtervolgens derselver resolutie vanden 15^e Augusti lestleden, gevisiteert ende geexamineert hebbende de Memorie vande Raden ende Generalemeesters vande voorsz. Munte, Abraham Boreel ende Johan van Nispen, houdende bericht raeckende de assaj bij henlieden tot voldoeninge van haer Hooch Mogende resolutie vanden 28^e Junij mede lestleden ende den 8^e der voorsz. maent Augusti genomen van de seven goude Schotels ende Potten die van wegens den Staet in Vranckrijck vereert sullen werden, oock noch gevisiteert ende geexamineert hebbende verscheijdene Requesten vande Goudtsmid Pieter Verdijn die de voorsz. Schootels ende Potten heeft geleverd, het voorsz. subject mede concernerende. Waer op gedelibereert sijnde, Is goetgevonden ende verstaen de meergenoemde Goude Lampetten mits desen te accepteren ende aen te nemen. Ende wert dienvolgens den Raedt van State versocht ordre te willen stellen, ten eijnde den voorn. Verdijn daer van mach werden betaelt, te weeten ijder Once gout gereeckent tegens Eenenvertich guldens, daerinne begrepen opgelt, Laccagie ende alles wat Eenighsints gepretendeert soude connen werden. Ende daerenboven voort het fatçoen van ijder Once eene gulden sonder meer.

[...]

Nadat de heer van Ommeren op 19^e September 1663 aen ... gesegt heeft dat bij naerder gedane instantie ende bewijs dat voor desen dertich stuijvers per Once was betaelt op resolutie van hare Hooch Mogende alsnu mede aende voorsz. Meesters de voorsz. dertich stuijvers sijn bewillight ende geordonneert aende selve soo veel betaelt te werden.

NA, GMK, inv.nr. 10, fol. 259 (8 augustus-8 september 1663).

1664

[122] besluit om een commissie in te stellen om een nieuwe beloningsmedaille te ontwerpen [11 augustus 1664]

In Deliberatie geleijt sijnde, Is goetgevonden ende verstaen mits desen te versoecken ende committeren de Heeren van Gendt, Johan de Witt ende vander Hoolck om metten anderen in conferentie te treden over het formeren van een nieuwe medaille, daer mede haere Hoog Mogenden gewoon sijn uijtheemsche ende andere ministers te regaleren ende daer van rapport te doen.

NA, SG, inv.nr. 3270, fol. 606 (11 augustus 1664).

1667

[123] besluit om Pieter Verdijn op te dragen een model voor een kleinere medaille te bezorgen [29 oktober 1667]

Noch gelesen de Requeste van denselven Verdijn, houdende in effect, dat alhoewel hare Hoog Mogenden geordonneert hadden, dat de voorschreve Medaille gemaect soude werden ter waardije van hondert guldens, hij echter genootsaect was geweest deselve medaille te maecken ter waardije van hondert tseventigh guldens, alsoo geen ander model en hadde.

[...]

Des sal de voorschreve Medaille van 170 £ aen den voornoemden Verdijn in reeckeninge werden gevalideert. Ende sal hij dien onvermindert oock een model van Medaille ter waardije van hondert guldens doen maecken, omm de occasie voorvallende, sich daervan op harer Hoog Mogende ordre te connen dienen.

NA, SG, inv.nr. 3276, fol. 440 (29 oktober 1667).

[124] besluit om stempels voor de kleinere medaille te laten snijden [14 december 1667]

Is ter vergaderinge gelesen de Requeste van den Goutsmith Pieter Verdijn, oock daernevens tot voldoeninge van hare Hoog Mogende resolutie van den negenentwintichsten October lestleden, geexhibeert een Model van een Medaille ter waardije van hondert guldens, omme de occasie voorvallende, daervan gedient te connen werden. Versoeckende te mogen verstaen hare Hoog Mogenden goede meeninge ende intentie, off hij een stempel sal hebben te doen maecken, om deselve Medaille te doen drucken, welcke stempel wel ten minsten drie hondert guldens soude comen te kosten, ofte datmen deselve sal hebben te gieten. Waerop gedelibereert sijnde, Is goetgevonden ende verstaen, mits desen te authoriseren den Suppliant om den voorsz. stempel tot coste van den Lande te doen snijden.

NA, SG, inv.nr. 3276, fol. 556 (14 december 1667).

1668

[125] declaratie van Jurriaan Pool voor het snijden van een paar stempels [4 december 1668]

Op de declaratie van Juerien Pool overt maecken ofte snijden van den Stempel hem bij den Goutsmit Pieter Verdijn ingevolge van hare Hoog Mogende resolutie vanden veerthienden December 1667 aanbesteedt voor de Somme van drie hondert vijffentwintich guldens, om gebruijckt te werden tot het maecken van Medailles ter Waerdije van hondert guldens, Is naer deliberatie goetgevonden ende verstaen dat ordonnantie ter concurrentie vanden voorschreve somme van drie hondert vijffentwintich guldens ten behoeven van den Suppliant gedepescheert sal werden.

NA, SG, inv.nr. 3278, fol. 422 (4 december 1668).

1681

[126] rekwest van Pieter Verdijn waarin hij de Hoog Mogenden bedankt voor het mogen maken van de presenten van Staat en waarin hij Adriaen van Hoecke als opvolger aanbeveelt [6 september 1681]

Geeft onderdaniglijk te kennen Pieter Verdeijn Juwelier alhier, dat U Hoog Mogenden de goetheit hebben gehad, van hem Suppliant te employeren tot het laten maken ende leveren vande goude medailjes ende andere goudt en silverwerck die U Hoog Mogende van doen hebben gehad. Ende alsoo hij suppliant tot goeder Ouderdom is gecomen, ende dergelijcke werck hem niet meeren dient, Soo keert hij Suppliant sigh tot U Hoog Mogende deselve voort het voorsz. amptloij en dienst hoochelijck bedanckende, ende tot een teecken vandien U Hoog Mogenden recommanderende in sijne plaetse den persoon van Adriaen van Hoecken, Schoon Soon ende de winckel aengestaen hebbende van wijlen Hans Koenraet Bregtel, mede juwelier en Silversmit alhier, welcken Van Hoecken voor hem Suppliant altijt tot nu toe de voorsz. medaeljes extraordinaris selfs heeft gemaect, waertoe hij bijsonderlijck is begaeft.

NA, SG, inv.nr. 7507, 6 september 1681.

1689

[127] verzoek van Adriaen van Hoecke om betaling van achterstanden [22 januari 1689]

Geeft met alle schuldige eerbiedicheijt te kennen Adriaen van Hoecke Meester Goudtsmidt alhier inden Hage, hoedat hij Suppliant nu eenen geruijmen tijt geleden voor sijinne Leverancie vande Goude Coppetassen, kettingen, en medailles etc. ten dienste en op ordre van U Hoog Mogenden gedaen, niet Volcomentlijck uijtte Post vande defroijementen is betaelt geworden, als hebbende in plaetse vande geheele voldoeninge, telckens vanden Heer Ontfanger de Willem¹⁴ voor ider leverantie becomeen een recipisse op het Noorderquartier, monterende nu tesamen (dat den Suppliant ten achteren is en noch tot sijinne merckelijcken interest onder hem heeft) over de drie duysent guldens Capitaal. Hebbende den Suppliant gemelte recipissen aende heeren van het Noorderquartier verthoont en daer op in alleronderdanicheijt versocht ordonnantie van betalinge. Waerop tot antwoord becomeen heeft, geen verseeckeringe te connen geven, hoedanich, off wanneer die voldoeninge sal werden gedaen, maer dat alvooren nootsaekelijck ordonnantie op Hoorn moste werden besolliciteert, en wijders tot Alckmaer. En gemerckt Hoogh Mogende heeren den Suppliant, soo hij sijinne penningen ten deele in het Noorderquartier moet bevorderen, off doen solliciteren, telckens seer veel moeijten en oncosten sal hebben, jae ten minsten wel over de helft van het geene hij daer van voor fatzoen comt te genieten, en vermits sulcx strijdich is tegens de conditie van wegens U Hoog Mogenden met den Suppliant op het stuck van de te doene leverancie aengegaen, waerbij wel expresselijck is bedongen, dat ider te doene leverantie promptelijck aenden Suppliant soude werden voldaan, als hebbende het selve soo min aengenomen als eenichsints doenlijck is geweest. Boven dit alles soo heeft den Suppliant noch bij voorgaende gedane leverancie door verloup van intressen merckelijcker schade geleden, soo als den Suppliant meermalen bij requesten aen U Hoog Mogenden claechlijcken heeft verthoont. Ende den Suppliant nu ten hoogsten genecessiteert sijnde, en geen ander middel tegemoet siende, als door U Hoog Mogende favorable te nemen Resolutie te werden geholpen, Soo keert hij hem bij desen Requeste nochmalen seer reverentelijck tot U Hoog Mogenden, Versoecckende ootmoedelijck dat U Hoog Mogende die voorsieninge gelieven te doen, ten eijnde den Suppliant vanhet geene voorsz. is promptelijck mochte werden betaelt, en wijders soodanige ordre te stellen dat hij voor sijn Courant te leveren goudt, volgens sijne gemaecte conditie op becomeen ordonnantie aenstonts mochte werden voldaan, ten minsten voor allen anderen uijtte post vande defroijementen (als vermogende sijne gedane leverantie seer weijnich uijstsel van betalinge te lijden) opdat den Suppliant bij manquement

¹⁴ Bedoeld is Daniël de Wilhem, ontvanger van de gemenlandsmiddelen van het kwartier van Amsterdam, 1676-1695.

vandien, niet onbequaem gemaect werde om U Hoog Mogenden op derselver becomen ordre promptelijck te dienen.

NA, SG, inv.nr. 7538, 22 januari 1689.

1691

[128] besluit om medaillestempels te laten snijden [29 oktober 1691]

Is na Voorgaende deliberatie goet gevonden ende Verstaen, dat een Stempel sal werden gemaekt omde Medaille dewelke ordinaris aan de Ministers weg gaende wert Vereert, te schrouwen, in plaetse dat deselve nu wert gegoten.

NA, SG, inv.nr. 3324, fol. 645 (29 oktober 1691).

1693

[129] akkoord tussen Johannes van Hoecke en Daniel Drappentier over het snijden van een paar medaillestempels [1693]

Op Conditien Naarbeschreven Soo sijn Johannes van Hoecke, Als daar toe bij de Hoogh Mogende heeren Staten generael der Vereenighde Nederlanden geauthoriseert sijnde ter eenren, ende Daniel Drapentier, stempel Snijder alhier inden Hage ter Anderesijde, met malkander veraccordeert en over een gekomen in voegen en maniere Naarvolgende.

Eerstelijck sal den Voornoemden Drapentier gehouden sijn twe bequame stempels te doen smeden, ende deselve gesmeedt en opgemaect sijnde, op de eene te snijden het wapen vande generaaliteit in forma, ende op de ander de wapens van de seven provintien, ende dat soo groot als het model is, alles luxieus en wel gesnede.

Den selven sal wijders gehouden sijn de heije met sijn verder toebehoren, soo houdt als Eijser werck tot sijnen kosten te laten maken, en voorts alles wat daar toe behoort tot dat het geheele werck in Staat gebracht, en daer mede een proeve bij hem Sal sijn gedaen.

Het werck sal bij hem in Ordere gebracht ende opgelevert moeten werden binnen den tijt van Ses maanden naar dato van desen Contracte, met dien expresse voorbedinginge nochtans dat soo de stempels een van bijde, ofte, alle bejide binnen den tijt van ses eerstvolgende jaren, quame te breke, de Voornoemden Drapentier het selve in sulken gevallen tot sijnen kosten weder sal moeten herstellen, en dat soo groot, goet en sterck, als het te voren geweest is, sonder daer voren ijctwas onder wat pretext het oock soude konnen wesen te mogen pretenderen.

Den Voornoemden Drapentier sal voor alle het selve Werck met sijn toe behooren int geheel eens gelt genieten een somme van Vijfhondert guldens, welverstaende als daer meede al voren de proeve tot Contantement van haar Hoog Mogenden sal sijn gedaen en het selve goet gevonden wert, maer bij aldien het werck niet suffisant en duegende wert bevonden, sal hij deswegen niet eenen stuijver konnen pretenderen, maar het selve voor sigh moeten blijven behouden.

Tot naerkominge vant welke de Voornoemden Drapentier bij desen is verbindende sijn persoon ende alle sijne goederen geenen Uijtgesondert, de selve subiecteerenden ten bedwange van allen Reghten en Reghteren ende specialijck den Edele hove van Hollandt.

Actum, in Sgravenhage den

(w.g.) Daniel Drappentier

(w.g.) J. van Hoecke

Dit bovenstaende werck is geprobeert en wel bevonden op den 12 september 1693.

(w.g.) J. van Hoecke

(w.g.) Daniel Drappentier

NA, SG, inv.nr. 12548.489-3, 1693.

**[130] verzoek van Daniel Drappentier om betaling voor medaillestempels
[12 september 1693]**

Geeft reverentelijck te kennen Daniel Drappentier Munt ende Wapensnijder woonende alhier, dat hij suppliant ten dienste van uwe Hoogh Mogenden heeft gemaect ende gegraveert twee Stempels, als mede gedaen eenige verschotten aen het smeden der heije ende Stempels tot het Maecken der Medailles, waerover hem suppliant volgens Rekeninge desen annex is comterende de somme van sevenhondert seven ende negentich guldens. Derhalven keert hij Suppliant hem tot uwe Hoogh Mogenden, Reverentelijk versoekende, dat uwe Hoogh Mogenden goede gelieft zij, hem suppliant te verleenen ende Laeten Depescheren ordonnantie van betaling op den ontfanger generaell.

NA, SG, inv.nr. 7566, 12 september 1693.

1698

[131] petitie suppletoir van fl 150.000 op de post der defroyementen [22 april 1698]

Uwe Hoog Mogenden na hare hooge wijsheit considererende, dat tot de securiteit en welstand van Ons lieve vaderland het niet alleen noodzakelijck is dat het selve door de wapenen werde beschermt ende voor den Vijanden ofte die het andersints souden willen beledigen, ontsachelijck sij, maar oock, dat U Hoog Mogenden respect en goede correspondentie met derselver hooge Geallieerden en andere Potentaaten door reciproque besendingen en receptien van Ambassadeurs en andere publicque Ministers werde geconserveert ende gecultiveert, hebben sig altijd daar aan laten gelegen Sijn dat het eene ende andere ten besten vande Staat na behooren wierde waargenoomen. Welcke U Hoog Mogenden voorsorge veele goede effecten voordoen Staat heeft geproduceert, insonderheit voorleden Jaar, als wanneer door selver hoogwijse conduitte, vorsigtige directie en onvermoeijde vigilantie, dese Republique van een costbaare, luctueusen en Land verdervenden Oorlog verlost sijnde, een goede en gewenschte Vreede bekomen heeft.

Dog dewijle de plaatse vanden bij een comste tot de voors. Vreedehandeling met concert van de respectieve hooge Geinteresseerde Partijen tot Rijswijk wierd aangesteld, so heeft den Staat tot conservatie van desselffs luister en reputatie, sig indispensabelijk verpligt bevonden aande Heeren Ambassadeurs en Plenipotentiarsen die na de Geslotene Vreede haar afscheit van haar Hoog Mogenden hebben genoomen met de gewoonelijke presenten van goude Ketenen en medailles te vereeren, gelijk sulx altyds van ouds gebruikelijk is geweest, en sonder aande reputatie vanden Staat te kort te doen, niet nagelaaten heeft konnen worden.

Dat boven dien aan ijder van de Heeren Ambassadeurs van Sijne Koninklijke Majesteijt van Sweden, als geweest sijnde Mediateurs in de voors. Vreedehandeling, voor haar genomen moeijte en aangewende devoiren in de voors. negotiatie, vereert is een goud Lampet ter waarde van Tien duisent gulden, ingevolge vande exemplen in diergelijke gelegentheden van ouds tot nu toe gepractiseert, bedragende dese vereeringen aan opgamelte Heeren Ambassadeurs en andere publicque Ministers gedaan t'sedert de maand van October laatstleden ende die nog sullen moeten werden gegeven, een Somme van Hondert Vijftigh duisent gulden, het welke aangesien moetende worden als een extraordinaris voorval, daarop geen vaste Staat konde werden gemaakt, en waartoe de nodige penningen onmogelijk niet gevonden konnen werden uit de post vande defroyementen op den Staat van Oorlog gebragt, dewijl de voors. post so voor het gepasseerde als lopende Jaar nauwlijx sal konnen toereijken om te vinden de oncosten van de extraordinaris Ambassades en besendinge buiten 's Lands, die reeds sijn gedecreteert en nog gedecreteert sullen moeten worden.

Alle het welke U Hoog Mogenden na haare hooge wijsheit en importantie vande sake serieuuselijck met rijpen rade overwoogen hebbende, hebben Ons bij resolutie vanden 14 deses versogt een petitie te formeren ter somme van Een Hondert en Vijftig duisent gulden tot verval

vande onkosten der vereeringen die ter occasie vande laaste Vreede handelingte te Rijswijk is gehouden geweest, ter eeren vanden Staat gedaan hebben moeten worden.

So hebben Wij dienvolgens dese Petitie ter voors. somma van een hondert en Vijftig duisent gulden op gesteld, dewelke Wij aan U Hoog Mogenden presenteren met ernstig versoeck dat U Hoog Mogenden deselve aande respective Provincien sonder tijd versuimen gelieven te laten afgaan en met haar veel vermogend voorschrijven sodaanig te seconderen, dat de consenten ten spoedigste gedragen en de penningen ten Comptoire Generaal effectivelijk in gereden en baren gelde gefurneert mogen werden.

NA, SG, inv.nr. 5128.

1703

[132] besluit om nieuwe medaillestempels te laten snijden [6 juni 1703]

Is naer voorgaende deliberatie goetgevonden ende verstaen, dat nieuwe stempels sullen werden gesneden van verscheijde grooten om te pregen de medailles, dewelcke aen goude kettingen aen uijtheemsche ministers ofte andersints werden vereert.

NA, SG, inv.nr. 3349, fol. 783 (6 juni 1703).

1704

[133] declaratie van Johannes van Hoecke van ketens en medaillestempels

[12 augustus 1704]

Sijnde ter vergaderinge gethoont ende geexhibeert de declaratie vanden Goutsmith Johannes van Hoecke, over het maecken en leveren van twee goude Kettingen ende Medailles, volgens haer Hoog Mogende resolutien van den 9^{en} en 19^{en} Julij lestleden, vereert aende Adjudanten Mortaigne en Onstein, mitsgaders wegens het maecken van twee gesneden Stempels van verscheijde groote tot het pregen van medailles [...]

NA, SG, inv.nr. 3353, fol. 223 (12 augustus 1704).

[134] declaratie van Johannes van Hoecke van ketens en een medaillepers [25 oktober 1704]

Sijnde ter vergaderinge gethoont ende geexhibeert de declaratie van Johannes van Hoecke, wegens het maken van twee goude Kettingen en Medailles ijder van 1300 guldens voor de heeren Rathsamhausen ende Hesperen, ministers vanden Heere Hertogh van Wirtemberg, ingevolge van haer Hoog Mogende resolutien van den 17 der voorleden maent, alsmede wegens het leveren van een Medaille Pers [...]

NA, SG, inv.nr. 3353, fol. 532 (25 oktober 1704).

1709

[135] verzoek van Johannes Drappentier om betaling van de stempels voor de medailles van de eerste grootte [17 april 1709]

Vertoont met schuldige Eerbiedigheijt Uwer Hoog Mogende onderdanigste dienaer Johannes Drappentier, hoe dat de goutsmit Johan van Hoeke Zaliger in den Jaere 1706 aen hem suppliant voornoemt aen besteeft heeft het graveren van twee staele stempels, dienende voor Uwer Hoog Mogende medaillies, continerende aen de eene zijde het Wape van de Generalitijt en aende andre Zijde de particuliere Wapens van de Respective Provincien, ende dat voor de somme van seven hondert guldens, daer toe dan de voorsz. stempels de voornoemde Johan van Hoeke Zaliger aen hem suppliant behandigt sijnde geworden. Naer dat nu den suppliant seer verre in sijn Werk was geavanceert, heeft sig geopenbaert soo danig defect in een vande voorn. stempels, dat hij suppliant genootsaekt is geweest sijn Werk te staeken, daarom het nootsaekelijk was aen hem suppliant een tweede ter hant te stellen, soo heeft den suppliant over de voorn. stempels

over de Drie Jaren lang egter sijn aengenomen werk tot soodanigen perfectie gebraght als de afdrucksels daer van komen uijtwijsen, waermede hij suppliant wil vertrouwen dat U Hoog Mogende volkomen genoeg sullen komen te nemen, terwijl hij suppliant van sijne zijde heeft voldaan en opgelevert het geen aen hem besteed is. En Terwijl in het harde van de voorsz. stempels een van de selve is komen te bersten, en darom onbruickbaer geworden, soo en kan egter sulks hem met geen reden werden geimputeert, off eenige resico toe gewesen, als sijnde een saek van een fatael toeval dat hem suppliant geensints toucheert, en den voornoemden suppliant daer niet voor in kan staen. Mitswelke hij suppliant seer Ootmoedelijk is versoekende dat U Hoog Mogenden aen den suppliant ter saeke van sijn aangewende devoiren, iver en vigilantie, van het wel opleveren der voorsz. stempels, bij hem gepresteert tot sustentatie van sijn bedroefde Moeder Weduwe met seven kinderen, en vermits de jegenwoordige bedroefden tijt tot een deplorable staet vervallen zijnde, Grootgunstelijk aen Uwer Hoog Mogenden versoeken omme daer behoorlijk voor geconsenteert te mogen werden. Dat ook ingevallen Uwer Hoog Mogenden gelieven goet te vinde de suppliant te ordonneren om de voorsz. geberste stempels weder te vernieuwen aen hem suppliant om redenen van sijn gemelde overmogentheit mag werden geaccordeert de helft vande voorsz. seven hondert guldens bij avance en ter goede Rekening.

NA, SG, inv.nr. 7653, 17 april 1709.

[136] besluit om Johannes Drappentier te betalen voor de stempels voor de medailles van de eerste grootte [6 juli 1709]

Is gehoord het rapport van de Heeren van Essen ende andere haer Hoog Mogenden Gedeputeerden tot de saecken vande finantie, hebbende ingevolge ende tot voldoeninge van derselver resolutie Commissoriael vanden 3. deser geexamineert de Requeste van Johan Drappentier, houdende dat hij Suppliant met de vereijchte exactitude en konst gegraveert en overgelevert had twee Stale Stempels, continerende de eene Zijde het wapen vande Generaliteijt, ende de andere Zijde de Seven wapens vande respective provincien, beijde gedestineert tot haer Hoog Mogendens medailles, daermeede hij Suppliant aen Sijne Zijde hadde voldaan het geene hem bijden Goudsmith Johan van Hoecke was aenbesteed, en dat voor de Somme van Seven hondert Caroli guldens eens voor beijde de voorsz. Stempels, dewelke hij Suppliant met seer veel moeite en tijt versuijm van over de drie Jaren langh, echter sijn voorsz. werck tot sulken accuraten perfectie gebraght hadde, gelijk de afdrucksels daer van quamen uijt te wijzen en haer Hoog Mogendens volkomen contentement gegeven, dat hem Suppliant met geen reden konde werden geimputeert, terwijl de voornaemste Stempel van het Generaliteijtswapen door het harden met vuur was komen te verongelucken ende te bersten, als sijnde een defect niet bij hem Suppliant, maer wel alleen en eijgentlijck bij den Smith off Smeder van deselve Stempel veroorsaekt geworden, daer voor hij suppliant niet en konde instaan off eeniger wijze responsabel wesen, versoeckende om redenen in de voorsz. Requeste geallegeert, dat haer Hoog Mogenden sodanige ordre geliefden te stellen, dat hij Suppliant ter saecke van Sijne behoerlijke devoire, ijver en vigilantie ten vollen betaelt mogte werden met de Somme van drie hondert vijftigh guldens, boven de drie hondert vijftigh guldens bij hem Suppliant bereijts ontfangen, als te samen maekende de voorsz. Somme van Seven hondert guldens. Waar op gedelibereert ende den Suppliant door gem. heeren haer Hoog Mogendens Gedeputeerden gehoord sijnde, Is goet gevonden ende verstaen, dat den Raet van State sal werden versogt, Soo als versogt wert mitsdesen, om ten behoeve vanden Suppliant te doen descheren ordonnantie tot betalinge van de wederhelfte van de voorsz. Stempel, ter Somme van drie hondert ende vijftigh guldens. Dat voorts den Suppliant in plaetse vande gebarste stempel een nieuwe sal snijden ende daer voor genieten een Somme van twee hondert en vijftigh guldens eens, als hij sijn werck wel ende loffelijck sal hebben volbraght.

NA, SG, inv.nr. 3368, fol. 31 (6 juli 1709).

1710

[137] presentatie van een nieuw voorzjdestempel voor de medailles van de eerste grootte [15 april 1710]

Vertoont met schuldige Eerbiedigheijt, Uwer Hoog Mogende onderdanigste Dienaer, Johan Drappentier Cachet en Wapen Graveerder alhier inden Hage, hoe dat hij suppliant ingevolge van Uwer Hoog Mogenden Resolutie van den 6^e Julij 1709 heeft volbragt en opgelevert een tweede staale stempel van het Generaliteijts Wapen, in plaats van de eerste, dewelke door het Harden int Vuer was komen te verongelucken en te bersten, soo dat hij suppliant bij de voorz. tweede off Laetste stempel sijn Konst met meerder Exactitude volbraght heeft als bij de eerste, gelijk de affdrucksels van beide komen uijtgewijsen, soo dat hij suppliant dienvolgende vermeijnt aan de voorsz: Uwer Hoog Mogenden Resolutie vanden 6^e Julij 1709 volkomenlijk, wel, en Lofflijk te hebben voldaan. Mitswelken hij suppliant met de uijtterste Ootmoedigheijt is versoekende, tot substentatie van desselfs famielje, dat U Hoog Mogenden de gerequireerde Ordre gelieven te stellen tot betalinge van de beloofde Twee hondert ende vijftig guldens.

NA, SG, inv.nr. 7661, 15 april 1710.

1711

[138] besluit om de gouden presenten van Staat in het vervolg te laten essaaiëren [30 september 1711]

Is ter vergaderinge gelesen de Remonstrantie vande Raden en generaelmeesters vande Munte der Vereenigde Nederlanden, houdende dat haer Hoog Mogenden op haere vorige remonstrantie bij derselver resolutie vanden 28ⁿ Juni 1663 hadden goetgevonden ende verstaen, dat vande goude presenten door ordre van haer Hoog Mogenden gemaekt, tot beter verseeckeringe vanden alloij en intrisicque deugdsamheijt derselver, eene behoorlijke keure ende essay-preuve soude werden gedaen door den Essaijeur-generael ter præsentie van meergemelde Raden en generaelmeesters vande Munte. Dat deselve soo salutaire resolutie van haer Hoog Mogenden 't zedert een geruijmen tijt in non-observantie was geraekt, waerom zij hadden geoordeelt het voorsz. haer Hoog Mogenden te remonstreren en erinneren, ten eijnde deselve gelijk voor heenen haer geliefden te munieren met derselver resolutie tot het voorsz. ondersoek en dienvolgende daer bij te verstaen, dat de goude presenten door haer Hoog Mogenden gemaekt, alvorens deselve wierden uijtgegeven ofte buiten dese Landen versonden, alhier ter muntkamer ten fine voorz. wierden gebragt ende geexhibeert. Waerop gedelibereert sijnde, Is goetgevonden ende verstaen, dat eenige wercken van goud of silver op ordre van haer Hoog Mogenden gemaekt werdende, deselve alvorens aen haer Hoog Mogenden overgelevert te werden, sullen moeten werden gebragt ter muntkamer, om behalven de ordinaris keure door den Essaijeur-generael ter præsentie van de Raden ende generaelmeesters van de munte geprobeert en geassaijeert te werden. Ende sal extract van dese haer Hoog Mogenden resolutie gestelt werden in handen van gem. Raden en generaelmeesters, alsmede van den goudsmith de Graef, om te strecken tot derselver narigtinge ende haer daer na te reguleren.

NA, SG, inv.nr. 3374, fol. 397 (30 september 1711).

[139] aanwijzingen voor het essayeren van de gouden presenten van Staat [16 november 1711]

Verders wat aenbelangt het essayieren der Goude ofte silvere presenten van den Staet, Soo word den Essaijeur Generael gelast ende gequalificeerd in absentie van alle de Raden en Generaal Meesters het werk presserende de proef van de selve te neemen, van sijne bevindingen rapport te doen ende wanneer ingevolge der ordonnantie op het cas subject van behoorlijken alloij werden bevonden, de selve met het poinçon van den Staet te teekenen. Vermogende hij Essaijeur

Generael beneden de uijtterste remedie niet meer te passeren als een quart of ten uijtterste een half grein schaers, ofte anders deselve afteweijzen ende bij manquement van een half greijn den Werkman serieux sijn pligt te recommanderen.

NA, GMK, inv.nr. 67, fol. 2 (16 november 1711).

1712

[140] verzoek van Johannes de Graef om goud niet langer door deken en keurmeesters van het gilde te doen keuren [2 mei 1712]

Geeft eerbiedighlijk te kenne Johannis de Graaff Goudtsmit alhier in den Hage hoe dat het U Hoog Mogenden heeft gelieft bij deer selver resolutie in dato den 30 September 1711 te veerstaen en ordonnerende dat de wercken van Goud ofte Silver op ordre van U Hoog Mogenden gemaekt werdende, alvoorens deselve aen U Hoog Mogenden over te leveren, sullen moeten werden Gebraght ter muntkamer om behalven de oridinaris keuren, door den Essajeur Generael ter pressensie van de raden en Generaelmeesters van de munte geprobert en geëssajeed te werden, dogh aen Gemerckt dat den essaj een seker en onfeijlbaer middel is om de intrinsique valeur deer Goude en Silvere materialen te ontdekken en daarenboven het voorschreve Munt College het hoogste resort Seijnde om over den alloij van goudt en silver decisie te doen: mitsdien (onder reverensie) het onderzoek van dekenne en keurmeesters bij den toets in dese oevervloedigh is en alleenlijk Streckende tot beswarenisse van den suppliant, veermits na proportie van het gewicht deer wercken een Stuijver peer once aen de voors. deken en keurmeesters moet betaellen.

Soo is den Suppliant op het nederigste aen U Hoog Mogenden veersoekende dat bij nadere resolutie mogte werde Goedt gevonden en aen hem Suppliant gepermitteerd dat hij, voor soo veel de goude ofte silvere wercken ten dienste van U Hoog Mogenden is concernerende, mogte volstaen met den Selven den assaj en examen van de heeren raden en Generaelmeesters van de munte te onderwerpen en de Voors. wercken wanneer teer Muntkamer, tot bewijs van goede bevindinge met het poincon van de Generaliteijt sulle seijn getekendt, aen U Hoog Mogenden te mogen overleveren, Sonder den toes ofte onderzoek deer overluidje van het gilde om reden voors. subject te seijn.

NA, SG, inv.nr. 7676, 2 mei 1712.

1715

[141] verzoek van de Staten-Generaal aan de Staten van Holland om Johannes de Graef uit te betalen [4 januari 1715]

Den Goudsmidt Johan de Graaf die bij Ons gebruikt werd tot het maken van goude kettingen en medailles en andere werken, die ter eere van het Land, bij voorvallende gelegenheden gedaan moeten werden, heeft aan Ons geklaagt dat hij wegens sijne gemaakte en geleverde werken met een gedeelte van sijne betalinge, geassigneert werdende op het Noorder Quartier nu vijf jaren en daar in over de elf duijzend guldens volgens de nevensgaande notitie ten agteren was. Dat hij sijne waren met gereed geldt moettende betalen, de penningen moeste opnemen en daar van de interessen voldoen, het welke tot sijne grote schade quam te strekken, zoo dat op dien voet niet langer zoude kunnen leveren.

Wij kunnen niet anders oordelen of dese klagten zijn zeer gefondeert. En is het niet billik dat schulden van nature als dezen zoo langzaam niet werden voldaan? Zullende op het laatst niemand gevonden werden, die op dien voet eenige leverantie zal willen doen en werken maken, wanneer de betaling zoo defectueus volgt. Daaromme Wij verzoeken, dat Uw Edele Mogendheden de nodige voorzieninge gelieven te doen ten einde gemelden Leverancier van sijn agterwesen voldaan en buijten klagten gestelt moge werden.

[...]

Dese Onder staende Soomme rest Nogh te betaelle bij het Norder Quartier van t'Jaer 1710 of tot hede toe voor geleverd goudt of silver aen presente

Anno 1710	
den 10 julie	606:7:0
den 4 september	274:12:0
den 15 september	602:12:0
den 22 september	328:13:0
den 6 october	237:8:0
den 16 october	201:11:0
den 6 november	2.165:18:0
den 24 november	329:3:0
den 28 december	230:18:0
Somma	4.977:2:0

Hier op ontfange
den 20 junie 1714 603:5:0

Soo rest mij nogh: 4.373:17:0

Anno 1711	
den 5 januarie	315:7:0
den 19 januarie	356:15:0
den 6 julie	239:1:0
den 2 october	234:10:0
den 22 october	602:6:0
den 3 december	186:12:0
Somma	1.934:11:0

Ano 1712	
den 20 april	384:11:0 ^o
den 27 meij	2.208:12:0
den 28 julie	606:17:0
den 10 november	120:15:0
Somma	3.320:15:0

Anno 1713	
den 13 april**	237:5:0
den 4 meij	174:15:0
den 20 meij	65:2:0
den 5 september	57:10:0
den 5 october	238:18:0
Somma	773:10:0

Ano 1714	
den 8 meij	238:18:0
den 19 julie	58:3:0
den 20 september	730:0:0
Somma	1.027:1:0

De laterisse bijeen gebracht van ieder jaer:

Anno 1710 bedraght	4.373:17:0
Anno 1711 bedraght	1.934:11:0
Ao. 1712 bedraaght	3.320:15:0
Anno 1713 bedraaght	773:10:0
Anno 1714 bedraght	1027:1:0
Bedraght te saemen	11.429:14:0

De soomme van elf duesent vier hondert nege en twintigh gulde veertien stuivers. Behalve den in trest die ik hier soo Langh van moet misse en noijt daar iet voor geniet.

* In de opgave van november 1715 staat een bedrag van 384:5:0.

** In de opgave van november 1715 staat deze post op 23 april 1713.

NA, SvH, inv.nr. 1897, 4 januari 1715.

[142] verzoek van de Staten-Generaal aan de Staten van Holland om Johannes de Graef te betalen, met specificatie van de achterstanden [12 november 1715]

Geeft reverentelijk te kennen Johannes de Graef Meester goudtsmit en Leverancier van haar Hoog Mogenden, hoedat hij suppliant ten dienste van haar Hoog Mogenden Leverantie heeft gedaan van den jare 1710 [doorgehaald: 1708] tot 1715 incluijs en hij suppliant ter saeke voors. van het Noorderquartier nog heeft te prætenderen een capitaal van 12.498 guldens 14 stuivers volgens de geannexeerde Memorie of Lijste, soo heeft hij suppliant nu alle devoiren en moeijte aangewendt bij haar Edel Mogende de heeren Gecommitteerde Raeden van het Noorderquartier om betalinge te erlangen van zijn deugdelijk agterweezen en als nog gene de minste hoope werd gegeven dat den suppliant van de voors. somme sal werden voldaan, soo ist dat hij sup-

pliant genootsaakt is te keeren tot haar Hoog Mogenden met oodtmoedig versoeck dat haar Hoog Mogenden gelieven van die goedertierenheit te weezen van des suppliants jeegenwoordig agterweezen te doen betaalen bij het Zuiderquartier ende van tijdt tot tijdt sijne ordonnantiën te verleen, niet op het Noorder maar op het Zuider-quartier, alsoo hij suppliant door het ten agteren zijn van soo een merkelyck capitaal en hem geen voldoeninge werdende gedaen tot sijn uijterste Leetweezen soude zien dat hij soude werden geruineert door andere, daer den suppliant van genootsaakt is geweest penningen te negotieeren om te emploijeeren ten dienste van de voors. gedaene Leverantie, alsoo de winste van de voors. gedaene Leverantie door de sware interessen op het voors. Capitaal reets verlopen, geheel niet of weijnig zijn. Derhalven hij suppliant in deese groote verlegentheit haar Hoog Mogenden goede voorsorge voor den suppliant mitsgaders spoedige en favorable dispositie is verhoopende.

[...]

Dese Onderstaende Oordonantie rest nogh te betaelle bij haar Edel Mogende heere van Noorder Quartier ten kantoore tot Hooren aen Johannis de Graaff

Anno 1710	
den 15 september	602:12:0
den 16 october	201:11:0
den 6 november	2.165:18:0
den 24 november	329:3:0
den 28 december	230:18:0
Somma	<u>3.530:2:0</u>

Anno 1711	
den 5 januarie	315:7:0
den 19 dito	356:15:0
den 6 julie	239:1:0
den 2 october	234:10:0
den 22 dito	602:6:0
den 3 december	186:12:0
Somma	<u>1.934:11:0</u>

Anno 1712	
den 20 april	384:5:0
den 27 meij	2.208:12:0
den 28 julie	606:17:0
den 10 november	120:15:0
Somma	<u>3.320:9:0</u>

Anno 1713	
den 23 april	237:5:0
den 4 meij	174:15:0
den 20 dito	65:2:0
den 5 september	57:10:0
den 5 october	238:18:0
Somma	<u>773:10:0</u>

Anno 1714	
den 8 meij	238:18:0
den 19 julie	58:3:0
den 6 september	223:6:0
Somma	<u>520:7:0</u>

Anno 1715	
den 20 Maert	1.323:11:0
den 14 Junie	1.096:4:0
Somma	<u>2.419:15:0</u>

Volght de Laterisse van ieder Jaar die ik bove gem. nogh ten aghtere ben:

t'jaar anno 1710	3.530:2:0
t'jaar anno 1711	1.934:11:0
t'jaar anno 1712	3.320:9:0
t'jaar anno 1713	773:10:0
t'jaar anno 1714	520:7:0
t'jaar anno 1715	2.419:15:0
Bedraght te saemen	<u>12.498:14:0</u>

De somme tot talis gebraght bedraght
f 12.498:14:0

1716

[143] verzoek van Johannes de Graef om betaling van achterstanden [13 mei 1716]

Geeft met alle schuldige onderdanigheid te kennen Johannis de Graaff Meester goudsmit en Leverancier van U Hoog Mogenden, Dat hij suppliant sedert eenige jaaren ten dienste van deesen Staat heeft gedaan verscheide leverantien van goude medailles, kettingen, Kelcken als anders, welcke U Hoog Mogenden hebben gelieven te vereeren aan Princen, Ministers, brengers van goede Tijdingen ecc. Dat hij suppliant voor de betaalinge van sijn uytgeschoote goudt 't sedert eenige Jaaren niet anders heeft gekregen gehad als Assignatiën op Westvrieslandt en Noorderquartiere, uijt welckers hooffde denselven nog is competerende een Somme van f 12.498:14:0. Dat hij suppliant 't sedert eenige Jaaren tot sijn grootte kosten alle mogelijcke devoiren in Noord Holland heeft aangewend omme betaalinge te bekoomen, dog alles te vergeeffs. Dat hij sig vervolgens over eenigen tijd nader bij requeste heeft geadresseert gehad aan U Hoog Mogenden (alsoo bevorens verscheide requesten dienaengaande aan U Hoog Mogenden heeft gepresenteert gehad en met nadruck sijn ongeluckigen staat gedemonstreeet) en daar bij te kennen gegeven, hoe dat hem onmogelijck was ten dien opsigte langer eenige Leverantien te kunnen doen, selfs hoe ongaarne genoodsaackt is geweest te moeten seggen, dat sijn credit ten eenemaal was gebroocken, ja dat sijne coopluiden uijt gebreck van betaalinge hadden gesegd, geen goud meer aan den suppliant te willen leveren en dat voor presenten die den Staat quam weg te geeven en waar voor sij van den suppliant geen voldoeninge konden erlangen. Waardoor hij suppliant genoodsaackt is geweest om sijn credit soo veel mogelijck staande te houden, telckens van tijd tot tijd gelden op te nemen tegens een half percento 's maands, waar van nog eenige duijtsende guldens tot sijnen laste koomen te loopen en uijt welckers hooffde den suppliant sedert dat de betaalinge in Noordhollant heeft gemancqueert over de 3.000 guldens aan Intressen voor genegotieerde Capitalen heeft moeten betalen, en die tot sijn laste nog lopende sijn, sulcx dat het hem onmogelijck was voor den Staat langer te kunnen arbeijden, ten sij suppliant alvorens van sijn agterweesen promptelijck wierdt voldaan. Versoeckende U Hoog Mogenden daaromtrent de nodige sorg geliefde te dragen, op dat hij suppliant ten eersten mogte werden betaalt, om de totale ruine van hem, sijn Vrouw en ses kinderen voor te komen. Op welck versoeck U Hoog Mogenden de goedheijt hebben gehad aan de Provincie van Hollandt te schrijven om voor des suppliants betaling te sorgen. Waar de Edel Mogende heeren Gecommitteerde Raden van Holland mede de goedheijt hebben gehad aan de heeren Gecommitteerde Raden van Noorderquartier te schrijven om sorg te dragen, dat hij suppliant van sijn deugdelijck agterweesen soude werden voldaan. 'T geen maar alleen van dat effect is geweest, dat gem. Heeren Gecommitteerde Raden van het Noorderquartier in mindering van sijn soo considerabel en langdurig agterweesen aan den suppliant hebben geoffereert te voldoen eene somme van 3.530 guldens. 'T geen maar alleen soude strecken tot voldoeninge van sijn agterwesen tot den Jare 1710 ingeslooten. Sulcx dat den suppliant wegens sijn andere leverantien nog omtrent ruym 5 Jaaren ten agteren soude blijven. Dat hem suppliant nu ondertusschen wederom verscheide resolutien sijn ter hand gestelt om eenige kettingen en Medailles te maacken (die wederom opnieuw meer soude komen te bedragen als de Heeren Gecommitteerde Rade van het Noorderquartier aan de suppliant soude willen betaalen) welcke U Hoog Mogendens ordres en resolutien hij suppliant bereijdt is werckstellig te maken, dog den suppliant vind sig op het nadruckelijckste verpligt aan U Hoog Mogenden nogmaal te moeten voordragen dat, hoe gewillig hij suppliant oock sijn mag, het hem onmogelijck is eenig credit meer te vinden, Ja dat hij suppliant genoodsaackt is U Hoog Mogenden op de alderklaagelijckste wijze te moeten seggen dat door deese behandeling en sonder prompte betaalinge van sijn agterstallen, hem onmogelijck is langer in de leverantie te kunnen continueren. En dat bovendien door dit retardement met sijn

familie in de grond staat te werden geruineerd, moettende aan U Hoog Mogenden bovendien, in alle opregtigheijt verklaaren dat meer aan Intresten van genegotieerde capitalen welcke hij heeft moeten opneemen en die nog tot sijn lasten loopen, heeft betaalt, als denselven uijt hoofde van de gedaane leverantien sal komen te proffiteren.

Soo is hij Suppliant in deese sijne beklaagelijcke toestand wederom genooddruckt sig te keeren tot U Hoog Mogenden seer ootmoedelijck biddende en versoeckende U Hoog Mogenden nogmaals daar sulcx van vrugt mag sijn op het kragtigste en nadruckelijckste gelieven te schrijven, dat hij suppliant niet alleen van sijn agterwesen bedragende de Somme van *f* 12.498:14:0 promptelijck mag werden voldaan, maar dat bovendien sodanige ordres werden gestelt, dat hij suppliant in het toekomende aanstonds op de vertoning van sijn Ordonnantien werd betaalt. Sonder het welcke hij suppliant aan U Hoog Mogenden, hoewel ongaarne, moet verklaaren dat in geen staat is om handen aan werck te slaan, ja genoodsaackt sal moeten zijn tot schande van hem, sijn vrouw, kinderen en nabestaande sig na elders te begeeven en dat alleenlijck uijt oorsaacke van Leverantien voor geschencken, welcke U Hoog Mogenden als Vaderen des vaderlands op soo een loffelijcke wijze aan Prinsen, Ministers ecc. hebben gelieven te vereeren.

NA, SG, inv.nr. 7694, 13 mei 1716.

[144] schrijven aan de Staten van Holland om Johannes de Graef te betalen [13 mei 1716]

Wij senden hier nevens aan U Edel Mogenden copie van een requeste door den Goudsmit de Graaff aan Ons gepraesenteert met klagten over de Wanbetalinge van sijn agterwesen wegens goude penningen, Medailles en andere werken, door hem op Onse resolutien ten dienste van den Staat geleverd. Wij kunnen aan U Edel Mogenden niet verbergen, dat het Ons ten uijterste smert, dat alle onse gereïtereerde repräsentation hier ontrent bij U Edel Mogenden van soo weijnig effect sijn geweest en dat Wij uijt de voors. requeste vernemen, dat den Suppliant in plaatse van een redelijke en matige Winste voor Sijne moeijte en arbeid te genieten niet alleen sijn schade daar bij ontmoet, maar dat Sijne ruïne voor de deure staat en hij sijn hujs en woonplaatse sal moeten verlaten, omdat hij op Onse resolutie en in verwagtinge van gerede betalinge goude en silvere werken geleverd heeft, waarvan den Staat vereeringen heeft gedaan, volgens gebruik en selfs op voorstel van U Edel Mogenden, gelijk nog laatst het praesent aan den Prins van Menzikoff tot een pillegave gegeven. Dese behandelinge loopt tegen alle billijkheijt en justitie aan ende was het beter geen vereeringen te doen, als die tot laste van een particulier burger te brengen en die daar door te ruïneren. Ook laten Wij aan het wijs en regtmatic oordeel van U Edel Mogenden tot hoe groten disrespect en schande voor den Staat het moet strekken, niet alleen dat gedane vereeringen onbetaald gelaten werden, maar ook dat de medailles die Wij geordonneert hebben te maken voor de Secretarissen, die overbragten de tractaten van barriere en met Groot Britannien, een goude ketting en medaille voor den Heer Palmquist, extraordinaris Envoyé van Sweden ende een goude kettingh en medaille voor den Camer Dienaar van den Keijser, alhier overgebracht hebbende de tijdinge van de geboorte van een Aartshertog, alle ongemaakt en ongeleverd blijven leggen, omdat de betalinge bij U Edel Mogenden manqueert. Wij versoeken dat U Edel Mogenden serieuselijck willen reflecteren op het fatsoen van den Staat en van de Regeringe, het welke vereijst, dat hier in promptelijck werd voorsien en dat U Edel Mogenden vervolgens efficacieuse ordre willen stellen Soo tot voldoeninge van de agterstallen van den Suppliant, als tot de gerede betalinge voor het toekomende, gelijk sulcx de eere van den Staat soo wel als de billijkheijt vereijst.

NA, SvH, inv.nr. 1898, 13 mei 1716.

[145] het schrijven van de Staten-Generaal aan Gecommitteerde Raden van Noorder- en Zuiderkwartier gezonden [27 mei 1716]

Ontfangen een missive van de heeren staeten generael der vereenighde nederlanden, geschreven alhier inden Hage den 13 deser loopende maant meij, hebbende tot bijlage een requeste door den goutsmit de Graaff aan haar hoogh mogenden gepresenteert

[volgt resumptie van de inhoud]

Waar op gedelibereert sijnde, is goetgevonden ende verstaan, dat de voors. missive en requeste sullen werden gestelt in handen van de heeren haar Edel Groot Mogende gecommiteerde Raeden in beijde de quartieren om deselve te examineren en haer Edel Groot Mogenden op derselver inhoud ten spoedighsten te dienen van hare consideratien en advis.

NA, SvH, inv.nr. 5402, 27 mei 1716.

1717

[146] besluit aan Willem Jacob s'Gravesande 100 zilveren dukatons te betalen

[22 januari 1717]

Is ter vergaderinge gelesen de Requeste van Willem Jacob 's Gravesande houdende dat hij in de maand februarij 1716 aan haar Hoog Mogenden uijt Engeland hadde overgebracht het Tractaat tusschen de voorz. Kroon en desen Staat gesloten tot vernieuwinge van vorige Tractaten en Alliantien. Dat haar Hoog Mogenden den Suppliant daarvoor bij derselver resolutie van den 25 der voorsz. maand februarij hadden begunstigt met een goude medaille ter waarde van hondert silvere ducatonen met ordre aan den Silversmit de Graaf deselve te maken. Dat door het failieren van gem. Silversmit de Graaf, de voorz. medaille niet is gemaakt geworden. Versoeckende de waardije vande voorz. medaille in geld te mogen genieten en dat aan hem Suppliant ten voorz. eijnde ordonnantie vande Raad van State mogte geaccordeert werden. Waarop gedelibereert sijnde, Is goetgevonden en verstaan, dat in plaatse van de voorz. medaille aende Suppliant sal werden toegelegt, soo als hem toegelegt werd mitsdesen de somme van honderd silvere ducatonen, daer van den Raad van State verzogt werd t'zijn behoeve de nodige Ordonnatie te doen descheren.

NA, SG, inv.nr. 3391, fol. 78 (22 januari 1717).

circa 1720

[147] regels over het verlenen van presenten aan buitenlandse gezanten [8 september 1645]

Presenten voor de Extra-Ordinaris Ambassadeurs

Dezelve werden doorgaans op haar vertrek met een goude Ketting en Medaille ter waarde van 6000 guldens en haar secretaris met een Ketting en Medaille van 600 guldens vereerd, die haar door den Agent werd ter hand gesteld. Ook is het present wel door twee Heeren aan de Ambassadeurs overgeleverd geworden, als aan den Heer Chanut den 6de november 1655.

Somtijds is in plaatse van de Voorsz. goude Ketting wel een gelijke somme in Contant geld aan dezelve gegeven, als op den 25ste October 1670 aan D. Francisco de Melle.

Booven het Ordinaris present worden deselve somtijds met een ander of grooter present geregaleerd.

[...]

Wanneer de Extra-Ordinaris Ambassadeurs alhier een Tractaat sluijten, werden deselve vereerd met een Ketting van f 6.000 en haar secretaris met een van f 600. Somwijl ook wel meer, gelijk de Ambassadeurs en Mediateurs wegens den Coning van Sweeden op de Vrede Handeling van Rijswijk, voor haar goede officien ijder Vereerd sijn met een Lampet van f 10.000 en haar Secretaris een Ketting, en Medaille van f 800, den 10de April 1698.

Ordinaris Ambassadeurs

Dezelve werden omtrend haar aankomste, Receptie, Verwellekominge, Defroijement, eerste en laatste Audientie, Uitgeleide ende Present, als mede omtrend het houden van de Conferentien getraceerd als de Extra-ordinaris Ambassadeurs.

Presente Voor de Extra-Ordinaris Envoijéz

Dezelve werden altijd op haar vertrek, soo wanneer op haar aankomst, en afscheid behorelijk audientie gehad hebben, met een Ketting, en Medaille vereerd, ter waarde van *f* 1.300. En haar Secretaris met een van *f* 300.

Daar en boven werden deselve somtijds wel met een groot Present vereerd.

NA, Fagel, inv.nr. 1270, fol. 20-21, 23-24 en 30.

1734

[148] besluit om nieuwe stempels voor de medaille van de middelste grootte te laten snijden [11 september 1734]

Op het gerepræsenteerde ter vergaderinge gedaen van dat de Stempel van de Medaille, welke doorgaens gedaen werd aen de Kettingen voor de Extraordinaris Envoijez, te samen ter waardije van dertien hondert gulden, seer uijtgesleeten is, soo, dat geen nette Medailles daer op meerder kunnen werden gemaect, Is goedgevonden ende verstaen, dat een nieuwe Stempel van sodanige Medaille sal werden gemaect ende werd de Griffier Fagel gelast ende geauthoriseert, om het selve te besorgen.

NA, SG, inv.nr. 3444, fol. 183 (11 september 1734).

1735

[149] rekwes van zilversmid Wouter van Dijck (I) om de medaillepers in de Kloosterkerk te mogen gebruiken [9 september 1735]

Is ter vergaderinge gelesen de Requeste van Wouter van Dijck, Meester Silversmit woonende te Delft, houdende, dat hij Suppliant gaerne voor Reekeninge vande Confrerie aldaer soude schroeven drie goude penningen, Waertoe hij nodig hadde de sleutels om te hebben acces tot het laboratorium en om gebruik te maken van de pers of schroeff ten fine voorsz. diendende, versoekende den Suppliant daertoe haer Hoog Mogendens permissie en Resolutie in forma. Waerop gedelibereert Zijnde, is goedgevonden ende verstaen, mits desen te consentieren in het voorsz. versoeck, en dat hij Suppliant de voorsz. Pers ten fine voorsz. sal mogen gebruiken.

NA, SG, inv.nr. 3447, fol. 190 (9 september 1735).

1739

[150] declaratie van Nicolaas van Swinderen, wegens het snijden van stempels voor de medaille van de middelste grootte [11 november 1739]

Sijnde ter Vergaderinge getoont en geëxhibeert de Reeckening van Nicolaas van Swinderen, wegens het maecten van een paar Medaille-Stempels van het middel slag dienende tot presenten voor Extraordinaris Envoijez [...]

NA, SG, inv.nr. 3459, fol. 466 (11 november 1739).

[151] rekwes van Cornelis van Swinderen, wegens het snijden van stempels voor de medaille van de middelste grootte [19 november 1739]

Geeft met behoorlijke en schuldige Eerbied te kennen Cornelis van Swinderen, Graveur en Stempelsnijder, dat hij suppliant in den Jaare 1736 heeft aengenomen te maken de stempels voor de middelste medaalijs van haar hoog mogenden en dat voor de Somme van ses hondert gul-

dens, welke stempels in den Jaare 1738 zijn gecompleteert, uijtwijzende de afdruksels door hem suppliant daarvan aen de heer griffier Fagel ten sijnen volcome genoeg vertoont en overgegeven. Dat hij suppliant daarop de voors. stempels als naar gewoonte heeft gaan harden, daarbij het fatael ongeval heeft gekregen dat de eene stempel, ende nog wel de swaarste sijde, daar door is comen te bersten. Ende gemerkt den suppliant op die tijt bij de heeren Staaten van Utrecht reets was gebenefiteert en aangestelt tot stempel snijder van de gemelte Provincie en in welke bedieninge, die seer labouereus is, ten eersten wierde geemploijeert, gevolglich niet in staat omme 't voorschreve ongeval te cunnen remedieren. Dat door hem suppliant alsdoen is voorgestelt desselfs Neeff Nicolaas van Swinderen, als van deselve cunst sijnde, omme in plaatse vande geberstene stempel weder een op Nieuw te graveeren, soo Als dan ook onderling tusschen hem suppliant en den voorn. sijnen Neeff op approbatie van den voorn. heer Griffier Fagel is geconvenieert, en welke voors. stempel op heeden door den voorn. Nicolaas van Swinderen mede tot volcome vergenoegen is overgelevert. Dat den suppliant nu uijt hoofde voors. wegens de voors. ramp off ongeval en 't gunt den suppliant op geener hande wijze can werden toegerekend, sig genootsaakt vind te keren tot haar hoog Mogenden, reverentelijk versouckende, dat haar hoog Mogenden soo goede gelieve te sijn, in rencontreringe van des suppliants (hoewel vrugteloose) gedaane arbjid, van hem suppliant daar voor toe te leggen, soodaanige somme van penningen tot een gratificatie, als sullen bevinden te behooren.

NA, SG, inv.nr. 7779, 19 november 1739.

1740

[152] declaratie van Nicolaas van Swinderen, wegens het snijden van stempels voor de kleine medaille [29 augustus 1740]

Sijnde ter Vergaderinge getoont ende geexhibeert de Reeckeninge van Nicolaes van Swinderen, wegens het vernieuwen van twee Stempels voor Medailles van het kleijnste slag dienende tot de ordinaris präsenten, op ordre van haer Hoog Mogende [...]

NA, SG, inv.nr. 3462, fol. 197 (29 augustus 1740).

1747

[153] besluit om Nicolaas van Swinderen nieuwe stempels voor de beloningspenningen te laten snijden [10 november 1747]

[...]

En is voorts na voorgaende deliberatie goedgevonden en verstaen den Medailleur Van Zwinderen mits deesen te authoriseeren, om de Stempels tot de Goude Medailles, die aende Heeren Ambassadeurs, Extraordinaris Envoijez en verdere buijtenlandsche Ministers bij derselver afscheijt gegeven werden, sodanig te veranderen dat de Wapens van Sijne Hoogheijt in het midden worden geplaatst tusschen de Waapens van de Seven Provincien.

NA, SG, inv.nr. 3487, fol. 406 (10 november 1747).

1749

[154] declaratie van Nicolaas van Swinderen, wegens het snijden van stempels [17 september 1749]

Sijnde ter vergaderinge getoont en geexhibeert de Declaratie van Nicolaes van Swinderen, medailleur alhier in den Hage, wegens 't graveeren van verscheijde Stempels met hun toebehooren, op ordre en ten dienste van haer Hoog Mogenden gedaen, volgens Resolutie van dato den 10 november 1747 [...]

NA, SG, inv.nr. 3499, fol. 236 (17 september 1749).

1754

[155] declaratie van Hendrik van Voorst, wegens reparatie van de medaillepers in de Kloosterkerk [3 juli 1754]

Zijnde ter vergaderinge getoont en geexhibeert de Reeckening van Hendrik van Voorst Meester Smid, wegens reparatie gedaen aende Medaille Pers in de manege of Laboratorium [...]

NA, SG, inv.nr. 3524, fol. 10 (3 juli 1754).

1761

[156] betaling aan Jan Verbruggen, grofgeschutgieter te Den Haag, wegens reparatiewerkzaamheden aan de medaillepers in de Kloosterkerk [13 juli 1761]

13 julij: [de Generaliteijt is schuldig over betaelinge gedaen ter sake van defroijementen] Bij Den selven [mr. Pieter Clifford ontvanger te Amsterdam] aan den selven [mr. Jean François van Hogendorp, ontvanger-generaal van de Unie] ten behoeven van Jan Verbruggen grofgeschutgieter *f* 207:14 wegens het leveren van een grote metale bos of moer met de draad voor de schroeff daar ingegoten tot de Medalje Pers, op den 30 maert 1761 ten dienste van haar hoog Mogenden den lande gedaen: *f* 207:14.

NA, FH, inv.nr. 210, fol. 220, 13 juli 1761.

1764

[157] kopie rekening van de keten voor Friedrich Carl von Moser, minister plenipotentiaris van de landgraaf van Hessen [21 september 1764]

Gelevert in gevolge Haar Hoog Mogendens Resolutie dato 21 september 1764

Medaille en Ketting ter waarde van *f* 1300 Voor den Heer Van Moser Minister Plenipotentiaris van Zijne Vorstelijke Doorlugtigheijdt den Heer Landgrave van Hessen

door mijn Jan de Thomése Leverancier Ordinaris van Goud en Zilver

1 Goude Midailles wegende 5 ons 15 engels, d'ons *f* 50

f 287:10:0

facon

f 30:0:0

1 Goude Kettinge wegende 22 ons 2 engels, d'ons *f* 46

f 1.016:16:0

facon

f 46:0:0

Voor Lacarij en Essay

f 10:5:0

voor 1 Mohony doose met flueel

f 9:0:0

f 1.399:11:0

NA, Pieter Steyn, inv.nr. 233.

1781

[158] voorstel van Willem V om de officieren die in de slag bij Doggersbank vochten te vereren [21 augustus 1781]

Zijn Hoogheid den Heere Prince van Orange en Nassau ter Vergaderinge gecompareert zijnde, heeft aan Haar Hoog Mogende gedaen de Propositie, hier na volgende geinsereert.

Hoog Mogende Heeren!

Het gedrag door den Schout bij Nagt Zoutman en zijne onderhebbende Officieren en onder Officieren, Matroosen en Soldaten in de Actie van den 5^e deezer met het Engels Esquader onder de ordres van den Vice Admiraal Parker gehouden, is mij voorgekomen van dien Aart en zoo loffelijk te zijn, dat hetselve op eene bijzondere en Extraordinaire wijze verdiende beloond te worden.

Het is met dat oogmerk dat Ik reeds hebbe aangesteld als een recompens voor de dapperheid door dezelve in de voorsz. actie betoond den voorn. Schout bij Nacht Zoutman tot Vice Admi-

raal en de drie Oudste Capiteinen die de Actie hebben bijgewoond, te weten de Capiteinen Dedel, van Braam [en] van Kindsbergen, tot Schouten bij Nacht Extraordinaris.

Het is met dat zelfde oogmerk dat Ik gemeend hebbe aan U Hoog Mogende te moeten in bedenken geeven of Hoogstdezelve niet zoude kunnen goedvinden om ten bewijse van de goedkeuring en het genoegen van U Hoog Mogende over de ijver en kloekmoedigheid, waar meede de eer van de Natie is gehandhaeft door alle die geene welke deel hebben gehad aan de voorsz. Actie, aan de Vice Admiraal Zoutman te vereeren eene Goude Gedenkpenning hangende aan een Ketting van het zelve Metael; Aan de Zes Capiteinen Dedel, van Braam, van Kindsbergen, Bentinck, Braek en Staring, welke gecommandeert hebben de scheepem die in de Linie van Bataille zijn geweest, ieder een diergelijke Goude Gedenkpenning hangende aan een Lint en aen ieder van de Officieren, onder Officieren, Matroosen en Soldaaten van de seven scheepen, zoo van den voorn. Schout bij Nacht als van de gemelde Zes Capitainen die in het Gevecht geengageert zijn geweest een Present te doen Zes Maanden Gages.

Ik vertrouwe dat wanneer het U Hoog Mogende behagen mogte deeze Propositie te aggregieren, zulks zeer veel zal kunnen contribueeren om den zee dienst van U Hoog Mogende op te beuren, de Æmulatie onder alle de officieren en andere Zeevaerende meer en meer aan te wakkeren op dat het dierbaar Vaderland daar door in staat gerake om onder Gods gunstige bijstand eerlang het Hoofd te kunnen bieden aan den onverdiende aanval van deszelfs Vijand en zich daar teegens manmoedig te defendeeren.

[...]

Waar op gedelibereerd zijnde, hebben haar Hoog Mogende met dankbaarheid erkent de lofelijke zorg en ijver van Zijn Hoogheid ter bevordering van den Zee dienst en hoogst deszelfs gedane Propositie tot emuneratie soo van de Opper als Onder Officieren, Matroosen en Soldaaten, welke zig met zoo veel helden moed en dapperheid in de laat voorgevalle Actie hebben gekweeten, in allen opzigte geaggreëert.

En is dienvolgende goedgevonden en verstaen dat conform den voorslag bij zijn Hoogheid gedaen aan den Vice Admiraal Zoutman zal worden vereert een goude Medaille ter waarde van dertien hondert guldens hangende aan een Ketting van het selve Metaal en aan de drie Extraordinaris Schouten bij Nagt Dedel, van Braam en Kindsberge, als meede aan de drie Capiteinen Bentinck, Braek en Staring welke gecommandeert hebben de scheepen die in de Linie van Bataille zijn geweest, ieder een diergelijke Medaille hangende aan een Orange Lint. En dat voorts aan ieder van de Officieren, Onder-Officieren, Matroosen en Soldaten van de voorsz. scheepen die in het gevegt geengageert zijn geweest, twee Maanden Gages zullen worden toegelegd, de onkosten van alle welke vereeringen gevonden zullen worden uit het fonds van het Verhoogde Last- en Veilgeld, ten welken einde den Ontfanger Generaal Patijn zal worden aangeschreven en gelast, zoo als gelast word mits deezen, de penningen daar toe vereischt werdende te zijner tijd te furneeren.

[...]

NA, SG, inv.nr. 3615, fol. 871 (21 augustus 1781).

[159] rekwest van Albert Johannes de Thomese om een voorschot te mogen ontvangen

[31 augustus 1781]

Geeft eerbiedig te kennen Albertus Johannes de Thoméze, Goud Smit woonende in S'Hagen, dat U Hoog Mogenden bij derzelver Resolutie van den 21e deezer goedgevonden en verstaen hebbende den Suppliant te gelasten om de Goude Medailles, Ketting en Linten bij de voorsz. Resolutie vermeld ten eersten in gereedheid te brengen, de Suppliant sig in verleegenheid bevind in consideratie dat hij een Sdanige quantiteit goud als tot dezelve Medailles en Ketting vereijst word, niet magtig is, nogte ook sig tegens sodanig onverwagt geval van de penningen

daartoe nodig heeft kunnen voorzien om een diergelijke quantiteit goud, 't welk nimmer op credit geleverd word, te kunnen bekoomen.

Dat gelijk des Suppliants Vader in Zijn Leeven in soortgelijke gevallen altijd is gerieft geworden met eene ordonnantie op deezen off geenens Ontfanger om aan hem ter goeder reekening eene convenabele Somma ter handen te stellen, de Suppliant dan ook de vrijheid neemt sig te keeren tot U Hoog Mogende, ootmoedig versoekende dat U Hoog Mogende een van derselver Ontfangers gelieven te authoriseeren ende te qualificeeren omme aan den Suppliant ter goeder reekening ter handen te stellen eene Somma van ses duizend guldens ende daar van te verleen Acte off Ordonnatie in forma.

NA, SG, inv.nr. 7943, 31 augustus 1781.

[160] essaai van een gouden ketting en zeven medailles, bestemd voor de officieren die in de slag bij Doggersbank vochten [5 november 1781]

Den Goudsmit Aalbrecht Jan de Thomeze van Haar Hoog Mogenden als der selver Midailleur ordres hebbende ontfangen om, ingevolge der selver Resolutie van den 31 Augusti laatstleden te moeten maaken seeven goude Midailles, ijder ter waarde van f 1300 op den ordinaire groote stempel van den Staat en eene goude ketting voor een derselve, alles op voorslag van Sijne Doorluchtige Hoogheid den Heere Erfstadhouder, geschikt tot een recompens aan den Heere Vice Admiraal Zoutman, de Schouten bij Nagt Dedel, Van Braam en Kinsbergen, En voorts aan de drie Capitijns ter Zee Bentinck, Brak en Staaring, voor derselver getoonde heldenmoet en dapperheid in de Zeebataille op den 5 Augusti daar te vooren tegens de Engelsche voorgevallen, so heeft den gem. Goudsmit op den 28 September ter Muntkamer geexhibeert Ses van deselve en eenige schaakels van een ketting gedestineert voor de Midaille van den Heer Vice Admiraal Zoutman alleen, om na de ordres van den Lande geessajeert te worden. Waarop van eene der selve sijnde ingesneeden twee halve essaijen en na Muntgebruik behandelt,

So is gebleeken deselve te houden in den alloij	23 Caraat 7 grijn
en de schaakels van de ketting voor de Vice Admiraal	21 Caraat 10½ grijn
de tweede Midaille is bevonden te houden	23 Caraat 7 grijn
de derde	23 Caraat 7 grijn
de vierde	23 Caraat 7 grijn
de vijfde	23 Caraat 7 grijn
de sesde	23 Caraat 7 grijn

Den manqueerende seevende Midaille lange sijnde agter weegs gebleeven, so is, eenigen tijd daar na goedgevonden om alle de bovengemelte midailles te verswaaren en daar deselve, bij advertentie waaren gebragt op f 800 het stuk, nu, die, conform de bovengem. Resolutie te brengen op f 1300. Waarom de gem. Goudsmit Thomeze last ontfong om de gem. ses midailles te moeten versmelten en daar van, so verre het strekken konde, andere te gieten van f 1300, gelijk dan daar uijt drie grootere van f 1300 gegooten sijn, dewelke ter Muntkamer na afmaakinge van deselve en uijt aanmerkinge dat deselve, volgens verklaringe van den smelter, uijt de Materie van de ses eerstgemaakte Midailles bestonden, met approbatie van den Heere Raad en Generaalmeester Karsseboom op den 6 November daar aan volgende, dan wederom met den Staate leeuw sijn geworden gepoincoenneert en te ruggegeeven.

Op den 1^e van de gem. maant was de bovengem. Albregt Jan de Thomeze koomen te overlijden en wiert op den 6 dito in sijn plaats, door den Heere griffier Fagel voorgesteld Willem de Koninck, Juwelier en Goudsmit alhier, die vervolgens ordres ontfangen hebbende om de nog manqueerende vier Midailles van deselve grootte als de reets afgeleverde drie, ten spoedigsten te moeten maaken, op den 9 November ter examinatie aan den Essayeur Generaal Emants gebragt heeft de twee eerste dito Midailles, ijder ter waarde van f 1300, de eerste van welke ten sel-

ven daage geessaijeert sijnde
in den alloij bevonden is te houden
den tweede, mede

23 Caraat 7 grijn

23 Caraat 7 grijn

En eijndelijk heeft gem. De Konink den 13 daar aanvolgende ter examinatie meede overhandigt de twee laatste midailles die ook in den alloij gehouden 23 Caraat 7 grijn, sijnde dus alle voldoende bevonden, gepoincoenneert met het generalitijts leeuwte en aan den gem. Midailleur ter afleveringe overgegeeven geworden.

inliggend:

Verklaare ik ondergescr. Goudsmit in S'Hage, als van wijlen den Midailleur J.A. De Thomeze de commissie hebbende gehad om de ses eerste, geexamineerde Midailles voor de respectie Heeren Zee Officieren die gesaigneert hebbende in de Zeebataille op den 8 Augusti 1781, te moeten versmelten, dat de drie, daar uijtgekoomene ijder ter waarde van *f* 1.300, uijt de bovenstaande ses in presentie van den overleedene gesmolten, en dus van een het selve alloij, sijn geweest.

Actum Haage den 12 November 1781.

(w.g.) E.B. Joosten

NA, GMK, inv.nr. 44, 5 november 1781.

[161] besluit om Willem V de ketting en medailles, bestemd voor de officieren die in de slag bij Doggersbank vochten, uit te laten reiken [29 november 1781]

Op het gepræsenteerde ter Vergaderinge gedaen van dat de Medailles geordonneert bij Haar Hoog Mogende Resolutie van den 21 augustus laestleeden om uitgedeelt te worden aan den Vice Admiraal Zoutman, de drie Extraordinaris Schouten bij Nagt Dedel, van Braam en Kinsbergen en de drie Capiteinen Bentinck, Braak en Staring, die in de Actie van den 5 daer te voren op den Doggerbank zijn geweest, in gereedheid zijn gebragt. Is goedgevonden en verstaen dat de voorsz. medailles zullen worden ter hand gesteld aan Zijn Hoogheid, als Admiraal Generaal van de Unie, met versoek om dezelve aan den voorn. Vice Admiraal Zoutman en voorn. verdere Officieren, uit den naem en van wegen Haar Hoog Mogenden en van Sijn Hoogheid te overhandigen tot een bewijs van het sonderling genoeg van Haar Hoog Mogende en van Sijn Hoogheid over de ongemeene dapperheid door haar in de voors. Actie getoont.

NA, SG, inv.nr. 3616, fol. 842 (29 november 1781).

1782

[162] declaratie van een ketting en zeven medailles, bestemd voor de officieren die in de slag bij Doggersbank vochten [22 januari 1782]

Zijnde ter Vergaderinge getoond en geexhibeert de declaratie van de Erven van den Goudsmit de Thomeze, mitsgaders van den Goudsmit W. König wegens het maaken van seven goude Medailles ter waarde van *f* 1300 ieder, voor den Vice Admiraal Zoutman, de Schouten bij Nacht Dedel, van Braam en Kinsberge, als meede voor de drie Capitains Bentink, Braak en Staring, mitsgaders eene goude Ketting ter waarde van *f* 900 voor bovengemelde Vice Admiraal Zoutman [...].

NA, SG, inv.nr. 3618, fol. 97 (22 januari 1782).

[163] rekwest van Willem König om uitbetaald te worden [15 februari 1782]

Is ter Vergaderinge geleezen de Requeste van Willem König, Leverancier in Goud en Zilver, wonende alhier in den Hage, houdende dat Haar Hoog Mogende bij derselver Resolutie in dato 22 Januarij jongstleeden des Suppliants Declaratie van gemaekte en geleeverde Goude Medail-

les hadden gelieven te zenden aan de Generaliteits Reekenkamer, ten fine van examinatie en Liquidatie.

Dat die declaratie ten Bureele van gemelde Kamer was geliquideert geworden, ter Somme van Vijfduizend een hondert Vijf guldens en drie Stuivers, blijkende bij de Liquidatie neevens de voorsz. Requeste gevoegd.

Versoekende de Suppliant derhalven dat haar Hoog Mogenden den Ontfanger Generaal van het Verhoogde Last- en Veilgeld Mr. Johan Patijn gelieven te autoriseeren om bovengemelde Somme van Vijfduizend een hondert en vijf guldens en drie stuivers aan hem teegens behoorlijke Quitantie te voldoen [...]

NA, SG, inv.nr. 3618, fol. 207 (15 februari 1782).

[164] rekwes van mr. Otto Fredrik van der Spijk, curator in de boedel van Albert Johannes de Thomese, om uitbetaald te worden [21 februari 1782]

Is ter Vergaderinge geleezen de Requeste van Otto Fredrik van der Spijk, Procureur voor beide de Hoven van Justitie in Holland, in qualiteit als bij Acte van den Hove van Holland van dato den ... November 1781¹⁵ aangesteld tot Curator in den Boedel van wijlen Mr. Albert Johannes de Thoméze, in leeven Advocaat voor den Voorsz. Hove en Leverancier in Goud en Zilver, houdende dat Haar Hoog Mogende bij derselver Resolutie in dato den 22 Januarij laestleeden de Declaratie van wijlen den voorn. Mr. Albert Johannes de Thoméze van gemaekte en geleverde Goude Medailles en Ketting hadden gelieven te zenden aan de Generaliteits Reekenkamer ten fine van examinatie en liquidatie.

Dat die Declaratie ten Bureele van gemelde Kamer was geliquideert geworden ter somme van Zes duizend een hondert neegen en vijftig guldens Agt stuivers, dan waar aan gekort moest worden, het geen den meergem. Mr. Albert Johannes de Thomeze ter goeder Reekening had ontvangen bij Ordonnantie op den Ontfanger Generaal Patijn ter Somme van zes duizend guldens en dat dus daar van in t'geheel resteerde de Somma van één hondert neegen en vijftig guldens Agt Stuivers, blijkende bij de Liquidatie neevens de voorsz. Requeste gevoegd.

Versoekende den Suppliant in zijn voorsz. qualiteit derhalven dat Haar Hoog Mogende den Ontfanger Generaal van het Verhoogde Last en Veilgeld Mr. Johan Patijn gelieven te autoriseeren om bovengemelde somme van één hondert neegen en vijftig guldens en Agt Stuivers aan hem Suppliant in zijn bovengemelde qualiteit teegens behoorlijke quitantie te voldoen [...]

NA, SG, inv.nr. 3618, fol. 238 (21 februari 1782).

1784

[165] declaratie van een degen, bestemd voor de Franse vice-admiraal De Suffren

[3 juli 1784]

Zijnde ter Vergaderinge getoond en geexhibeert de Declaratie van W. König, Juwelier alhier in den Hage, wegens het maaken en leveren ingevolge en ter voldoening van haar Hoog Mogende Resolutie van den 27 April laatstleeden van een goude Deegen, zeer rijkelijk met brillanten bezet voor den Heer Bailli de Suffren [...]

NA, SG, inv.nr. 3626, fol. 612 (3 juli 1784).

1796

[166] besluit om de goudsmid Verrooten een keten te laten maken [30 november 1796]

De Secretaris van Leijden heeft overlegd ene Copie rekening van W. Konig en Zoon wegens ene gouden Medaille wegende met de ketting 26 ons 11 Engels, welke had komen te staan op

15 de dag is niet ingevuld

f 1397:1 en daarbij gecommuniceerd dat de burger VERROOTEN bereid was ene Medaille terzelve intrinsique waarde met de ketting te vervaardigen voor de Somma van 1410 guldens, zo dat als dan aan den enen zijde het nieuw groot zegel der Republicq, aan den anderen zijde de woorden 'Respublica Batava' in eenen eiken krans zoude worden geplaatst.

En is geresolveerd zich dien voorslag te laten welgevallen en dienvolgens zodanig ene Medaille voor de Ridder de Corail te doen slaan ingevolgt het decreet der Nationale Vergadering van den 17 November.

NA, DBZ, inv.nr. 1, 30 november 1796.

1797

[167] **essaai van de keten gemaakt door goudsmid Verrooten [13 maart 1797]**

Is door den Burger Ferote aan den Essayjeur Generaal geexhibeert eene Goude Medaille en Ketting om te dienen tot een Present van de Nationale Vergadering, waarop de proeve zijnde genomen voor de Goude Medaille en bevonden te houden 23 Caraat 7 Grijn en het Goud van de Ketting 21 Caraat 9 Grijn

Het welk voldoende zijnde, is gemelde Burger geauthoriseerd de voorschreeven Medaille en Ketting, na alvorens door den Essayjeur Generaal gepointsonneerd zijnde, dezelve te mogen afleveren.

NA, GMK, inv.nr. 76, fol. 199 (13 maart 1797).

[168] **verslag van de 'personeele commissie van het financieweezen' over de defrojementen [1797]**

Defrojementen

Onder dezelve vinden wij in de eerste plaats de post van driemaal honderd duizend guldens 's jaars voor de defrojementen van de Generaliteit en vereeringen aan de uitheemsche ministers en extraordinaris bezendingen van wegen den staat te doen.

Het einde waar toe deeze post is gedestineerd, ontvouwt ons de Raad van State bij de generaale petitie voor het jaar 1755, te weeten, "*eerstelijk* tot eigenlijk gezegde defrojementen van de generaliteit; *ten anderen* om daar uit te vinden vereeringen aan uitheemsche ministers, *ten derde* tot extraordinaris bezendingen van wegens den staat te doen, *ten vierde* tot betaaling van de porten van brieven van alle de ministers van den staat, en *eindelijk* is bij U Hoog Mogende resolutie van den 18 Januarij 1691 goedgevonden, dat dertig duizend guldens uit deeze post zouden worden geëmploijeerd tot onderhoud en sustentatie van de toen nog resteerende officieren en andere personen, die zich om de vervolging teegen die van de religie herwaards hadden getransporteerd." Doch dit laatstgemelde einde is gecesseerd, behalven dat naa het jaar 1691 op nieuws eenige pensioenen bij U Hoog Mogenden uit deeze post zijn toegelegd aan sommige afstammelingen van zoogenaamde refugiés, welke thands niet meer dan vijf in getal zijn, en waar van de pensioenen te zaamen genomen, bedraagen een som van veertien honderd guldens 's jaars.

Het geen de post van de defrojementen bijzonder heeft boven anderen op den staat van oorlog gevonden wordende, is, dat eerst de helft gebragt word op de repartitie van de provincie van Holland alleen, en de wederhelft quotes wijze over alle de provincien, Holland daar onder begrepen; welke wijze van verdeeling bevonden word reeds geïntroduceert te zijn op den staat van oorlog voor den jaare 1613. Voor dien tijd en wel in 't Jaar 1609, wanneer allereerst een som van honderd duizend guldens op den staat van oorlog wierd gebragt voor de defrojementen, die voor het begin van den trêves waren betaald uit de contributien van Brabant, Gelderland en Vlaanderen, was dezelve over alle de provincien, na genoeg quotes wijze verdeeld, en zulks had in het jaar 1610 mede plaats, hoewel het aandeel van Holland over dit laatstgemelde jaar een

weinig hooger genoomen is, dan in het jaar 1609. Om welke reden men naderhand en wel bepaaldelijk met het jaar 1613 van deeze wijze van verdeeling is afgegaan, is ons niet volkomen gebleeken. Misschien heeft daar toe aanleiding gegeven, dat de andere provincien al vroeg nalaa-
 tig wierden om hun aandeel aan handen van den ontfanger generaal te betaalen, zoo als zij
 verplicht waren alle maand te doen volgens den staat van oorlog; *de oude ordre doch van het
 land brengt meede dat de respectie quotes wierden opgebracht in geld ten comptoire generaal
 van de Unie, en daar van daan is het, dat nog bedendaags, niet bij acte van verzoek maar bij or-
 domnantie word gedisponeerd van deeze post* (zie de generaale petitie over 1755).

Ondertusschen word de helft van deeze post veel al door de provincien geprofiteerd, naar-
 dien *het zelden* gebeurd, dat daarop betaalinge gedaan worden door eene andere provincie, dan
 door Holland, welks aandeel nogthands ter somme van tweemaal honderd zeeven en dertig
 duizend vier honderd vier en zestig guldens 's jaars, immers in gewoone tijden niet ten volle
 word geabsorbeerd, want uit de reekeningen van den ontfanger generaal der Unie blijkt, dat van
 het jaar 1770, tot en met het jaar 1784, en dus geduurend den tijd van vijftien jaaren door Hol-
 land op deeze post het zij bij contra ordonnantie of ook in contant geld is betaald een som van
 twee millioen zeven maal honderd zeven en vijftig duizend drie honderd agt en negentig gul-
 dens en eene stuiver

[f 2.757.398:1],

bedraagende voor een ordinair jaar een som van:

f 183.826:10:8 3/5

Het welk afgetrokken van de som ter repartitie van Holland

staande tot:

f 237.464:0:0

Zoo volgt dat die provincie jaarlijks minder heeft betaald

dan haar aan deel:

f 53.637:9:3 2/5

Dewijl nu de som, welke het eene jaar door het ander genoomen op de defroijementen is be-
 taald, bedraagt f 183.826:10:8 3/5 zoo zal deeze post aanmerkelijk verminderd en op een laagere
 som kunnen gesteld worden; in het bepalen van welke men nogthands dient in het oog te hou-
 den,

aan de eene zijde dat behalven de opgemelde som van

f 183.826:10:8 3/5

door de provincie van Holland het eene jaar door het ander nog is betaald op het respect van
 ministers buiten 's lands declareerende (welke post tot dus verre gestaan hebbende in het capit-
 tel van gedeputeerden buiten 's lands, voordaan onder de defroijementen in eene post zoude
 kunnen begreepen worden)

een som van:

f 47.041:11:0

dat over zulks het reël betaalde zoo op de post van de defroijementen, als op het voorschree-
 ven respect van *ministers buiten 's lands*,

bedraagt eene jaarlijksche somma van:

f 230.868:1:8 3/5

en aan den *andere kant*, dat onder de voorschreeven som van f 230.868:1:8 3/5 is begreepen

een som van:

f 101.625:0:0

die tot dus verre uit de defroijementen zijn betaald, doch waar meede het capittel op den staat
 van oorlog van gedeputeerden buiten 's lands, volgens onze gedachten hier boven opgegeeven
 zou dienen verhoogd, en de post voor de defroijementen verminderd te worden, als zullende de
 betaaling van die som uit de zoo even genoemde post in het vervolg cesseeren, zoo als te zien is
 uit de lijst daar van geformeerd, en hier agter gevoegt sub litt. P.

En dat derhalven het betaalde op de defroijementen en het respect van ministers buiten 's lands
 ecc. in een ordinaar jaar maar zal bedraagen een som van:

f 129.243:1:8 3/5

Ingevolge van deeze berekening, die berust op het beloop van de betaalingen geduurende vijf-
 tien jaaren gedaan, vermeenen wij, dat in plaats zoo van de post van f 50.000:0:0 voor het res-
 pect van Ministers buiten 's Lands declareerende, als van die voor de Defroijementen tot
 f 300.000:0:0 op den nieuw te formeeren Staat zoude behooren gebragt te worden een som van

eenmaal honderd en dertig duizend gulden 's jaars.

Memorie, houdende het generaal rapport van de personeele commissie van het financie-weezen met bijlaagen, in dato 21 mei 1790. Ten gevolge van haar Hoog Mogende Resolutie van den 4 mei 1785. Met de resolutie van haar Hoog Mogende daar op genomen, op den 21 mei 1790, 225-228.

1802

[169] rekening van W. Konig & Zonen voor de levering van keerzijdestempels voor medailles van de tweede en derde grootte [3 december 1802]

Ter Vergadering geexhibeert zijnde de Declaratie van W. König & Zoonen, wegens het leveren van Twee Stempels dienende tot Rever der Medailles voor een Minister van den Tweeden Rang en een Secretaris ten bedrage van f 583.

NA, Staatsbewind, inv.nr. 444, 3 december 1802, litt. D.

[170] de rekening van W. Konig & Zonen voor de levering van keerzijdestempels voor medailles van de tweede en derde grootte opgehouden [16 december 1802]

Is gelezen eene Missive van de Nationale Rekenkamer van den 13^e deser, daarnevens ongeliquideerd terug zendende de Declaratie van W. König & Zoonen, bij apostillaire dispositie van den 3^e deser litt: D aan gemelde Rekenkamer ten fine van Liquidatie gezonden en zulks uit aanmerking dat daar bij kwamen te ontbreken Twee Quitantien van den Kunstgraveur Lagemans voor de Posten van f 300 en f 250 op gemelde Declaratie ingebragt. Waarop gedelibereerd Zijnde, is besloten de Leverantiers W. König & Zoonen te gelasten, gelijk geschiedt bij dezen, om ten spoedigsten aan het Staats-Bewind in te zenden den twee gementioneerde quitantien van den Kunstgraveur Lagemans voor den Posten van f 300 en f 250 respectvelijk, op de meergemelde Declaratie gesteld.

NA, Staatsbewind, inv.nr. 444, 16 december 1802, litt. GG.

1807

[171] mededelingen van essayeur-generaal W.A.A. Poelman aangaande het lokaal achter de Kloosterkerk [10 februari 1807]

Op de aanschrijving van Uwe Excellentie tot versmelting van zekere aan mij toegezondene medailles en kettingen, heb ik mij na een bekwaame plaats tot verrigting van dit werk geïnformeerd, wanneer ik ben onderrigt geworden, dat zich hier ter plaatze een lokaal bevind grenzende naast de Consistorie Kamer der Kloosterkerk, en uitkomende in het gangetje naast die kerk, het welk al het nodige tot smelting van goud en zilver materiaal, zoo ten aanzien van blaasbalk als ovens ecc. bevattende, ten gebruike verstrekt van den Juwelier H. Koning tot het fabricereen der medailles, zijnde daar toe tevens voorzien van een zeer groote fraaije medaille pers.

Het voorschreve lokaal volgens informatie van den rentmeester der Kloosterkerk niet aan de kerk, maar aan het land toebehoorende, heb ik gemeend Uwe Excellentie daar van kennis te moeten geven, ten einde Uwe Excellentie, zoo wel over dit 's lands lokaal, waarvan de sleutel onder de gemelde juwelier Koning berust, als over al het geen daar in aan den lande mogte toebehoore, naar goedvinden zoude kunnen disponeren.

NA, MF, inv.nr. 886, 10 februari 1807

[172] mededelingen van essayeur-generaal W.A.A. Poelman aangaande het lokaal achter de Kloosterkerk [18 maart 1807]

Ter voldoening van Uwer Excellenties gerespecteerde Resolutie van 11 Februarij 11 L^a. N, ben ik eindelijk door de op gisteren bekomen informatien van den juwelier W. Koning en Zoonen,

in staat, om Uwe Excellentie een volledig rapport te doen wegens het lokaal achter de Kloosterkerk, het welk door gemelde juwelier tot nu toe is geoccupeerd geworden.

Volgens deszelfs opgave was door wijlen den heer griffier Fagel in den jaare 1781, wanneer het firma Van Koning en Zoonen van wegens Hun Hoog Mogenden was begunstigt geworden met het maken der medailles en het leveren van goude en zilvere doozen, de sleutel van dit lokaal met eenige stempels aan hunlieden overhandigd.

Bij vervolg van tijd was hun echter gebleken, dat het voorschreve lokaal benevens de werkbanken, blaasbalk ecc. waren 't eigendom van heeren Gecommitteerde Raden van Holland, aangezien de reparatie door den contrarolleur Van der Linden op order van welgemelde Gecommitteerde Raden geschiede.

De medaille pers en de stempels waren hun echter toegeschenen een eigendom van Hun Hoog Mogenden te zijn, terwijl in den jaare 1789 bij resolutie van Hun Hoog Mogendens 's lands geschutgieter Maritz met de reparatie van de pers wierd belast, en de stempels hun altijd van wegens Hun Hoog Mogenden en naderhand op order van 't Staatsbewind waren gegeven geworden.

Ik heb vervolgens van gemelde juwelier de sleutel van het lokaal bekomen, en volgens bijgaand inventaris, het geen daar in aan den lande toebehoord, in bewaring genomen. Van 't lokaal zelve heb ik reeds tot het smelten en essayeeren gebruik gemaakt, en aan de gewezen stempelsnijder Kokers, die mij gezegt heeft voor den heer Minister der Buitenlandsche Zaaken ten spoedigste eenige medailles te moeten schroeven, heb ik het gebruik van de pers voor heden geaccordeerd. In hope dat Uwe Excellentie zulks zal goedkeuren.

inliggend:

Inventaris van de onderstaande Goederen ingevolge het Besluit van den Minister van Finantien van Zijne Majesteit den Koning van Holland dato 11 Februarij 1807 aan den Essayeur Generaal der Munten den Heer W.A.A. Poelman overhandigt door W. Koning en Zoonen Medailleurs en Leverantiers van Hunne Hoog Mogende

Een Medaille Pers, met een losse Hamer

Een paar Staale Stempels voor de Ministers der eerste Rang

Een paar Staale Stempels met een Stempel tot Rever dienende voor de Minister der tweede Rang

Een paar Staale Stempels met een Stempel tot Rever dienende voor de Secretarissen van voornoemde Ministers

Een paar Staale Stempels gebruik Zijnde tot het maken van de Medailles voor de twaalf Leden van het Staatsbewind

twee werktafels

Een vernuijs en Blaasbalk

Een kasje met Een Plank

Een Houtskoole Hok met acht Planken

drie groote Breeksteene daar ingeplaats dog niet geschikt voor het make van de Medailles

en twee Sleutels een van de deur van het Lokaal en een van het Slot der Slinger

NA, MF, inv.nr. 886, 18 maart 1807

1808

[173] verzoek van L.E. Maritz en J. Bane Havart, executeurs-testamentair van grofgeschutgieter Jean Maritz om betaling van door hem verrichte reparaties aan de medaillepers in de Kloosterkerk [29 februari 1808]

Geve met alle eerbied te kennen L.E. Maritz en J. Bane Havart, in qualiteit als Executeurs in de

nalatenschap van wijlen de Heer Jean Maritz in leven s'lands Grof Geschutgieter, dat Zij Ondergetekende de vrijheid nemen om aan Uwe Edlen Excellentie mitsdien in te zenden een kopij Rekening van reparaties en vernieuwingen aan een Medaille Munt Pers in den Jaare 1789 en volgende voor den Lande gedaan en waar van den Overledene de Rekening met de daar toe behorende bewijzen den 28^{en} februarij 1799 aan Uwe Excellentie als Agent van Finantien heeft overgelegd. Teffens eerbiedig verzoekende om daar voor in hun gemelde qualiteit, met de Ordonnantien van betaling te mogen begunstigd worden.

NA, MF, inv.nr. 740, 29 februari 1808.

1811

[174] verzoek van Konig en Landry om de medaillepers in de Kloosterkerk te mogen gebruiken [5 maart 1811]

Door het breke van de stempel so is de Munt van de Medallies verandert. Zijnde Uwe Edele Hier nevens een Medallie. Also Moet ik Mij Versoek aan Uwe Edele Weer ernieuwe om Mij te permitterre om gebreuk te mogen make van de grote Medallie pers alhier in den Haag tot het Vervaardigen van drie of vier selleverre [zilveren] in een dito Goude Medallie Voor de Haagsche Tekenenacademie.

Wel Edel Heer so het moet Wesse dat min Versoek op Request moet gestelt Woorde, gelieft dan de goetheit te hebbe om de sellefde in order te late brenge. Dog so het Wesse kan sonder Request om dat het maar Vier Medallies sin, sal het min bisonder aangenaam sin.

De Medallies moet ik op de 24 maart afleverre.

NA, EGM, inv.nr. 10, 5 maart 1811.

1813

[175] rekening van Poelman van kosten der Munt sinds 2 december 1813 [1813]

- Idem eene Somme van Zestien Guldens aan den Haagschen Schipper van de pakschuit Molenkamp voor vragt loon en transport vande oude Zoogenaamde Staten Medaille pers &c uit s' Hage naar Utrecht volgens quitantie No. 29. Zegge: 16:-:-
- Idem de Somma van Drie Guldens Tien Stuivers aan Bronstraat voor het ligten van dezelve uit de kraan te Utrecht volgens quitantie N: 30. Zegge fl. 3:10:-
- Idem de Somma van Twee Guldens Acht Stuivers, aan A: van Harderwijk voor sleeploon van de Kraan naar de Munt, volgens quitantie No. 31. Zegge fl 2:8:-
- Idem eene Somma van Drie Guldens aan C:J: Godron C:S: voor het verwerken van de voorzeide persse op de munt volgens quitantie No. 32. Zegge fl 3:-:-
- Idem de somma van Acht Guldens Zeven Stuivers aan J: Eringaard ? (Bingaard), als oppasser van het lokaal achter de Klooster Kerk in S' Hage met kleine verschotten bij het vervoeren van de voorsz: Medaille Pers naar Utrecht volgens quitantie N: 33. Zegge fl 8:7:-

Archief Rijksmunt, inv.nr. 363, 1813, 9-10.

Bijlage III

Biografische gegevens van medailleurs, stempelsnijders, goudsmeden en andere personen, betrokken bij de vervaardiging en levering van kettingen en medailles

Gideon d'Assigny de Oude

Goudsmid, wapensnijder; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1610.

Overleden vóór 1652.

Trouwt 8 augustus 1599 met Elisabeth Jans Hodenpijl.

Woonde in Den Gouden Berch in het Achterom, dat hij in 1613 en 1616 kocht. Bezit een buiten in de Veenpolder over de Koekamp.

Testament (samen met Elisabeth Jans) in september 1633 voor notaris J. de Jonge.

D'Assigny leverde in oktober 1610 een ketting aan de Staten-Generaal, bestemd voor Sir Edmund Cecil, Engels kolonel in Staatse dienst (*bijlage I, 1610-5*).

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 31.

Willem van Baatenburg

Goudsmid; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1709.

Willem van Baatenburg vervaardigde de pokaal ter waarde van f 2.000, die de Staten-Generaal op 14 september 1709 bestelden voor generaal-majoor Frederik Sirtema van Grovestins. Op 16 oktober 1709 werd de declaratie van Johannes de Graef gelezen voor het 'maecken ende leveren' van de pokaal. De bewaard gebleven beker (afb. 2.1) draagt het meesterteken WB van Van Baatenburg.

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 51-52.

Jan Pieter Beekman (ook: Petrus)

Goudsmid, zilversmid en essayeur-generaal; werkzaam voor de Nationale Vergadering en het Uitvoerend Bewind: 1796-1803.

Geboren Venlo, 1757, overleden 4 februari 1803.

Trouwt op 2 juni 1782 met Maria van Eck.

Woonde aan de zuidzijde van de Spuistraat.

In mei 1796 werden de drie zittende Raden en Generaalmeesters van de Munten én essayeur-generaal Poelman uit hun functie ontheven. Beekman werd tot nieuwe essayeur-generaal benoemd.

In maart 1797 essayeerde Beekman de gouden keten, bestemd voor de Spaanse minister plenipotentiaris Corral y Aguirre.

lit.: Voet, *Merken*, 35; Scheffers, *Om de kwaliteit*.

Arent Fransz. Bom

Goudsmid; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1593-1594 en 1597.

Overleden 1598.

Zoon van goudsmid Frans Arentsz. Bom (overl. 1573).

Gehuwd met Machteld Jansdr. van der Hooch.

Woonde aan het Kerkhof. Bij zijn dood wordt vermeld 'een winkel met alle die gereetschap ende lode patronen ende andere kunst waerdich 200 £'.

Arent Fransz. Bom was tevens lid van de Haagse vroedschap en waard in de herberg De Swaen. Als goudsmid leverde hij ook aan de Staten van Holland en de Haagse magistraat.

In 1593 en 1594 leverde Bom twee maal een ketting aan de Staten-Generaal; in december 1597 leverde hij samen met Simon Adriaensz. van Rottermont de beide ketens bestemd voor de Deense gezanten Bernekau en Hvitfeldt (*bijlage I, 1597-3a/b*).

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 37.

Hans Bouwens van der Houven (II)

Goudsmid; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1629-1635.

Overleden vóór 1 maart 1636.

Trouwt 10 juli 1616 met Anna Lassons.

Koopt in 1617 een huis op de Plaats van goudsmid Jan Gerritsz. Oosterlingh. Woont in 1632 in De Vergulde Pot op de hoek van de Plaats.

Bouwens van der Houven was van 1631 tot en met 1636 deken van het Haagse goud- en zilvermidsgilde.

Na het vertrek van Hendrik Mirou richtte Hans Bouwens van der Houven zich op 5 juni 1629 per rekwest tot de Staten-Generaal met het verzoek om de door de Hoog Mogende Heren te verlenen kettingen te mogen maken. De vergadering besloot om de goudsmid 'voor dese reyse [te] emploijeren, sonder vorder consequentie ofte toesegginge' (*bijlage II, 96*). Van juni 1629 tot en met mei 1635 was Bouwens van der Houven de vaste leverancier van de Staten-Generaal. Op 1 maart 1636 verzochten de voogden van het weeskind van Hans Bouwens van der Houven betaling van een door de goudsmid in april 1635 geleverde ketting (*bijlage I, 1635-1*).

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 40.

Gerard van Bylaer (ook: Gerrit; ook: Bijlaer of Bijler)

Stempelsnijder aan de Munt van Dordrecht; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1580-1617.

Geboren Barneveld, ca. 1540, overleden 12 oktober 1617.

Zoon van Wijnand van Bylaer en Geertgen Loeff.

Trouwt (1) met N. Schoonevelt en (2) in ondertrouw op 4 februari 1599 met Catarina Jacobsdr. Cotermans uit Breda.

Gerard van Bylaer was stempelsnijder aan de Munt te Harderwijk en werd op 16 juli 1580 aangesteld tot stempelsnijder aan de Munt te Dordrecht.

Van Bylaer sneed de stempels voor alle tot oktober 1617 door de Staten-Generaal bestelde triomfpenningen. Ook werden aan de Munt te Dordrecht de benodigde afslagen vervaardigd.

lit.: Dolk, 'Serment' II, 96.

Willem van Bylaer (ook: Bijlaer of Bijler)

Juwelier, stempelsnijder en Muntmeester aan de Munt van Dordrecht; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1617-1628.

Geboren ca. 1580, overleden 31 oktober 1635.

Zoon van Gerard van Bylaer en N. Schoonevelt.

Trouwt op 16 juli 1613 met Maria van Nispen, dochter van Raad en Generaalmeester dr. Hendrik van Nispen en Anthonetta van Rijswijk.

Willem van Bylaer volgde zijn vader Gerard in 1617 op als stempelsnijder van de Munt te Dordrecht. Op 10 maart 1628 werd hij Muntmeester.

Willem van Bylaer sneed stempels voor de penning op de Synode van Dordrecht in 1619.

lit.: Dolk, 'Serment' II, 90.

Anthony Caillau

Goudsmid; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1609.

Afkomstig uit Vlaanderen.

Gehuwd met Mayken Huygeling.

Caillau leverde in juli 1609 de beide kettingen voor de ketens uitgereikt aan de Brandenburgse gezant Wachtendonck en de Neuburgse gezant Lemblein (*bijlage I, 1609-5a/b*).

lit.: Pijzel-Dommissie, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 43.

Thomas Cletcher (ook: Cletscher)

Goudsmid, zilversmid, juwelier; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1630.

Geboren ca. 1598, overleden 1668.

Trouwt (1) 12 oktober 1625 met Anna Ghijsberti; (2) 11 december 1639 met Adriana van Willegen, weduwe H. van Wouw en (3) 23 maart 1642 met Anna Hoefufft.

Thomas Cletcher was van 1631 tot en met 1638 deken van het Haagse goud- en zilversmidsgilde en tussen 1647 en 1659 burgemeester en schepen te Den Haag.

In juli 1626 leverde Cletcher aan de Staten-Generaal een 'pluijmken verciert met xvj sijnde thien tafels & vj saecke om opt hoof te dragen'. Dit juweel van f 1.700 was bestemd als geschenk voor de dochter van de hertogin van La Trémoille.¹ Op 14 mei 1630 leverde Cletcher een gouden ketting en een met negen diamanten afgezette gouden medaille, die door de Staten-Generaal werd vereerd aan Otto van Gendt, heer van Dyden als beloning voor de onder zijn leiding met succes uitgevoerde aanval op Wesel (*bijlage I, 1630-6*). De goudsmid moest erg lang op betaling wachten: in de loop van 1630 en 1631 boog de vergadering zich maar liefst acht maal over Cletchers verzoeken om betaling. Op 19 maart 1631 besloten de Hoog Mogende Heren om Cletcher f 50 te betalen, vanwege het feit dat diens rekening 10 maanden lang onbetaald was gebleven.²

lit.: Pijzel-Dommissie, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 74-75; Kuiper, 'Thomas Cletscher'.

Carel Codde de Jonge

Juwelier en schilder; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1636-1637 en 1640.

Overleden 9 april 1683.

Zoon van goudsmid Carel Codde.

In ondertrouw op 2 november 1659 met Pieterrella Stapele uit Delft.

1 NA, SG, inv.nr. 3185, fol. 290 (29 juli 1626); bestelling en *ibid.*, fol. 300 (6 augustus 1626); declaratie Cletcher. Zie voor de betalingsordonnantie: *ibid.*, inv.nr. 12505, fol. 291 (10 augustus 1626).

2 *Ibid.*, inv.nr. 3189, fol. 329 (18 juli 1630); *ibid.*, fol. 406 (24 augustus 1630); *ibid.*, fol. 530 (1 november 1630); *ibid.*, fol. 628 (30 december 1630); *ibid.*, inv.nr. 3190, fol. 23 (17 januari 1631); *ibid.*, fol. 26 (18 januari 1631); *ibid.*, fol. 48 (30 januari 1631); *ibid.*, fol. 70 (14 februari 1631); *ibid.*, fol. 120 (19 maart 1631).

Overleden 9 april 1683.

Woonde in de Juffrouw Idastraat. In 1681 koopt hij een huis aan de westzijde van de Raamsteeg. In de jaren 1636, 1637 en 1640 leverde Codde zeven kettingen aan de Staten-Generaal, waaronder ook de kettingen uitgereikt aan vice-admiraal Witte de With en andere vlagofficieren die in oktober 1639 in de slag bij Duins de Tweede Spaanse armada vernietigden (*bijlage I, 1640-2a/c* en *1640-3*). Ook leverde Codde de 'affgegoten medaille', waarmee Lelio, graaf Pompeio, ritmeester in Staatse dienst in april 1637 werd vereerd (*bijlage I, 1637-2*).

lit.: Pijzel-Dommissie, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 75.

Johan Doubleth (ook: Jan)

Ontvanger-generaal van de Unie; werkzaam: 1612-1629.

Geboren 1580, overleden 1650.

Oudste zoon van Philips Doubleth en Maria van der Goes.

Was commies op het kantoor van zijn vader. Na diens overlijden in 1612 nam hij de zaken waar voor de weduwe Doubleth en de erfgenamen. Johan Doubleth werd in 1618 aangesteld als ontvanger-generaal. Hij bleef in functie tot 1629.

Als ontvanger-generaal werd Johan Doubleth in de jaren tussen 1618 en 1629 herhaaldelijk betaald voor ketens en medailles, die hij in opdracht van de vergadering had besteld.

lit.: 't Hart, 'Staatsfinanciën', 59.

Philips Doubleth

Ontvanger-generaal van de Unie; werkzaam: 1588-1612.

Geboren ca. 1560, overleden 1612.

Als ontvanger-generaal werd Philips Doubleth enkele malen betaald voor ketens en medailles, die hij in opdracht van de vergadering had besteld.

lit.: *NNBW*, VII, 379; 't Hart, 'Staatsfinanciën', 59.

Daniël Drappentier (ook: Trappentier)

Zilversmid en stempelsnijder aan de Munt te Dordrecht; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1691-1693 en mogelijk 1703-1704.

Geboren 22 maart 1643, overleden 17 september 1714.

Zoon van Hans Drappentier en Sara Joosten.

In ondertrouw op 18 mei 1670 met Jacobmijntje Vermandel.

Koopt in 1681 een huis aan het Halsstraatje, in 1685 een huis aan de Prinsegracht en in 1695 een huis aan de westzijde van het Westeinde. In 1702 koopt Drappentier eenderde part van de huisjes op de hoek Lange Voorhout en het latere Kalkstraatje. Drappentiers vrouw bezit op dat moment via vererving al een tweede part.³

Testament (samen met Jacobmijntje Vermandel) op 26 november 1703 voor notaris Cornelis den Haen te Den Haag.

Daniël Drappentier werd in 1671 aangesteld als stempelsnijder aan de Munt te Dordrecht, alsook aan de Munten van Utrecht en Zeeland. Hij sneed de stempels voor een groot aantal penningen.

In de jaren 1691 kwam Daniël Drappentier met goudsmid Johannes van Hoecke overeen om een valpers te leveren, waarmee de medailles in het vervolg zouden worden geslagen. Ook sneed hij de benodigde stempels. Wellicht sneed Drappentier ook de stempels op twee verschillende formaten, die in augustus 1704 werden geleverd.

lit.: Voet, *Merken*, 47; Dolk, 'Serment' II, 97.

3 Van Dorp, 'Hotel des Indes', 98-99.

Johannes Drappentier

Medailleur en stempelsnijder aan de Munt te Dordrecht; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1706-1710.

Gedoopt 13 januari 1689, begraven 2 februari 1758.

Zoon van Josias Hansz. Drappentier en Catharina Hulscher.

Trouwt (1) met Hester Struys, (2) op 16 juni 1726 met Margrita Dubois, weduwe Dirck van de Wal en (3) Alida Schutte.

Johannes Drappentier werd op 30 juli 1717 aangesteld als stempelsnijder aan de Munt te Dordrecht.

In 1706 kwam Johannes Drappentier met goudsmid Johannes van Hoecke overeen om nieuwe stempels voor de medailles van de Staten-Generaal te snijden op drie verschillende formaten. Pas in 1710 waren alle stempels gereed.

lit.: Dolk, 'Serment' II, 97.

Marcus Duvoet (ook: Duyvoet)

Goudsmid, zilversmid en juwelier; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1608-1609.

In september 1594 vermeld als juwelier.

Koopt in 1601 samen met goudsmid Jacques Mirou de helft van het huis aan de westzijde van de Venestraat. Woonde in 1607 op het 'voorhof van den Hove, tegenwoordig de Witte Molen'.

Op 24 augustus 1595 werd aan Marcus Duvoet en Guillaume van Naerssen, controleur van de convoien te Nijmegen, voor de tijd van 25 jaar octrooi verleend op een door hen ontwikkelde molen, die dag en nacht kon malen 'zonder wint, peerden noch eenigen anderen arbeyt ofte hulpe van ebben ofte vloyen oft loopende rivieren'.⁴ Een kleine anderhalf jaar later verkreeg Duvoet een nieuw octrooi op een door hem ontwikkelde *invention van moelens*.⁵

In verband met de onderhandelingen die leidden tot het Twaalfjarig Bestand werden in de jaren 1608 en 1609 aan vertrekkende buitenlandse gezanten kostbare geschenken gegeven. Verschillende goudsmiden en juweliërs waren bij de leveringen aan de Staten-Generaal betrokken. Marcus Duvoet leverde een aantal kettingen, in een aantal gevallen samen met Jacques Mirou.

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 50.

Mr. Johannes Emants

Essayeur-generaal; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1707-1742.

Geboren 1678, overleden 1742.

Zoon van Jan Berntsz. Emants, brouwer te Den Haag en Agatha Bosch.

Trouwt op 17 mei 1699 met Sara Maria Bruynestein, dochter van essayeur-generaal Marcellus Bruynestein en Catharina Loockemans.

Studeert rechten in Leiden en doet in 1699 admisssie als advocaat bij het Hof van Holland. Emants wordt in 1704 door Raden en Generaalmeesters van de Munten toegelaten als hulp van zijn schoonvader Marcellus Bruynestein, die hij in 1707 opvolgt als essayeur-generaal.

Op 30 september 1711 besloten de Staten-Generaal dat in het vervolg alle uit te reiken presenten geëssayeed dienden te worden. Van 1711 tot zijn overlijden in 1742 werd het essaai uitgevoerd door Johannes Emants.⁶

lit.: Scheffers, *Om de kwaliteit*.

4 Japikse (ed.), *RSG 1593-1595*, 668 (24 augustus 1595).

5 NA, SG, inv.nr. 3138, fol. 33 (23 januari 1597). Zie voor beide octrooien: *ibid.*, inv.nr. 12298, fol. 124 en 179.

6 Vriendelijke mededeling drs A.A.J. Scheffers, Voorburg.

Mr. Marcellus Emants

Essayeur-generaal; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1742-1792.

Geboren 1706, overleden 24 december 1792.

Zoon van Johannes Emants en Sara Maria Bruynestein.

Trouwt in 1733 met Christina Sebastiana Sweerts, dochter van Guiliam Sweerts en Sara de Normandie.

Studeert rechten in Leiden en doet in 1727 admmissie als advocaat bij het Hof van Holland. Emants volgt in 1742 zijn vader op als essayeur-generaal. Op 6 oktober van dat jaar legde Marcellus Emants ten overstaan van de Raden en Generaalmeesters van de Munt met succes het examen tot essayeur particulier, scheider en affineur af.⁷

Tussen 1742 en 1792 verrichte Marcellus Emants het essai van alle door de Staten-Generaal uit te reiken presenten.⁸

lit.: Scheffers, *Om de kwaliteit*.

Hendrik Pietersz. Geeuwen (ook: Cheeuwen)

Goudsmid; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1616.

Trouwt (1) op 30 november 1604 met Pieterella Otten van Houckgeest en (2) 18 september 1622 met Maria Apersdr. van Houve, weduwe Bastiaen Jansz. van Santen.

Koopt in 1608 het huis De Cardinaelshoet in het Gortstraatje. Woont in het huis Den Engel in het Noordeinde tegenover De Plaats. Het huis wordt in 1629 door zijn kinderen verkocht.

Hendrik Geeuwen was in 1614 schepen van Den Haag.

In juli 1616 leverde hij tien kettingen en medailles, bestemd voor de gezanten van de Hanzesteden (*bijlage I, 1616-9a/j*). Geeuwen ontving een extra betaling van f 50 vanwege de moeite en de haast in het bijeenbrengen van het voor de ketens benodigde goud.

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 56.

Johannes de Graef (ook: Graaf en Graaff)

Goudsmid, zilversmid, juwelier, wisselhouder en koopman; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1708-1715.

Geboren Schoonhoven 1679, overleden 9 november 1740

Trouwt op 9 april 1703 met Margaretha Wissingh.

In 1714 koopt hij een huis aan de oostzijde van het Spui.

Op 23 januari 1710 legde Johannes de Graef ten overstaan van de Raden en Generaalmeesters van de Munt met succes het examen tot essayeur particulier, scheider en affineur af.⁹

Van november 1708 tot en met maart 1715 leverde De Graef alle door de Staten-Generaal verleende ketens, medailles en vaisselles. Dat hij deze laatste niet altijd zelf maakte, blijkt uit de bewaard gebleven pokaal die de Hoog Mogende Heren in 1709 aan generaal-majoor Frederik Sirtema van Grovestins vereerden: de beker draagt het meesterteken WB van Willem van Baatenburg.

Als gevolg van de enorme achterstand in de betalingen die bij het Noorderkwartier was ontstaan, raakte De Graef zeker vanaf 1712 in steeds grotere financiële moeilijkheden. In maart

7 Gegevens afkomstig uit het Instructieboek van Raden en Generaalmeesters, fol. 211 in de bibliotheek van het Geldmuseum te Utrecht. Met dank aan drs A.A.J. Scheffers, Voorburg.

8 Vriendelijke mededeling drs A.A.J. Scheffers, Voorburg.

9 Gegevens afkomstig uit het Instructieboek van Raden en Generaalmeesters, fol. 204 in de bibliotheek van het Geldmuseum te Utrecht. Met dank aan drs A.A.J. Scheffers, Voorburg.

1716 liet de goudsmid weten niet langer de door de Hoog Mogende Heren bestelde presenten te kunnen leveren. Niet lang daarna ging De Graef failliet.¹⁰

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 57.

Johannes Hasenbaert (ook: Haesenbaert)

Goudsmid en juwelier; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1629, 1631 en 1636.

Geboren Frankenthal; overleden 14 februari 1645.

Trouwt op 7 augustus 1622 met Margarieta Adriaens van Duyvelant.

Woont in het huis In den Diamantrinck op de Vijverberg en vervolgens in het huis De Gulden Arent in het Gortstraatje.

In de jaren 1629, 1631 en 1636 leverde Hasenbaert drie kettingen aan de Staten-Generaal.

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 62.

Adriaen van Hoecke

Goudsmid, zilversmid en juwelier; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1682-1690.

Geboren Brouwershaven, 1635, overleden 1 april 1716.

In ondertrouw op 14 september 1659 met Johanna Breghtel, dochter van goudsmid Hans Coenraet Breghtel.

Koopt in 1681 een huis aan de westzijde van het Spui. Koopt in 1698 een huis aan de westzijde van de Venestraat. Hij wordt dan aangeduid als solleciteur militair.

Als Pieter Verdijn zich op 6 september 1681 per rekest tot de Hoog Mogende Heren richt om hen te bedanken voor het feit dat hij meer dan twee decennia lang alle hun gouden en zilveren presenten heeft mogen leveren, beveelt hij tegelijkertijd Adriaen van Hoecke als mogelijke opvolger aan, zeggende dat Van Hoecke 'altijt tot nu toe de voorsz. medaeljes extraordinaris selfs heeft gemaakt, waertoe hij bijzonderlijck is begaeft'. Van 1682 tot en met maart 1690 leverde Adriaen van Hoecke alle door de Staten-Generaal verleende presenten.¹¹

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 67.

Johannes van Hoecke

Goudsmid, zilversmid en juwelier; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1690-1708.

Geboren 6 juni 1660, overleden 28 augustus 1708.

Zoon van Adriaen van Hoecke en Johanna Breghtel.

In ondertrouw op 24 juli 1689 met Maria Post, dochter van Pieter Post en Hendrina Roelants.

Johannes van Hoecke was van 1696 tot en met 1704 deken van het Haagse goud- en zilversmidgilde.

Johannes van Hoecke volgde zijn vader op als leverancier van kettingen, medailles en andere door de Staten-Generaal bestelde presenten. Van juli 1690 tot aan zijn overlijden in augustus 1708 was hij de vaste leverancier van de Staten-Generaal.

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 67.

10 Cf. supra, hoofdstuk II, 199-207.

11 NA, SG, inv.nr. 3304, fol. 195 (6 september 1681); *ibid.*, invnr. 7507, 6 september 1681.

Engelbart Joosten sr.

Goudsmid en zilversmid.

Geboren 1717, overleden 1 augustus 1789.

In ondertrouw op 20 oktober 1737 met Adriana van Vliet.

Hij wordt in 1755 genoemd in het Eedboek van het Haagse goud- en zilversmidsgilde.

In november 1781 bleek tijdens het essai dat de zes door Albert Jansz. de Thomese geleverde medailles voor de helden van Doggersbank te licht van gewicht waren. Engelbart Joosten sr. óf diens gelijknamige zoon smolt de medailles in aanwezigheid van De Thomese om.

lit.: Voet, *Merken*, 72.

Engelbart Joosten jr.

Goudsmid en zilversmid.

Geboren 30 juli 1738, overleden circa 1805.

Zoon van Engelbart sr. en Adriana van Vliet.

In ondertrouw op 13 mei 1764 met Clara de Vries.

Woonde aan de zuidzijde van de Herderinnestraat.

Hij was van 1767 tot 1797 deken, keurmeester en zevenman van het Haagse goud- en zilversmidsgilde.

In november 1781 bleek tijdens het essai dat de zes door Albert Jansz. de Thomese geleverde medailles voor de helden van Doggersbank te licht van gewicht waren. Engelbart Joosten sr. óf diens gelijknamige vader smolt de medailles in aanwezigheid van De Thomese om.

lit.: Voet, *Merken*, 72.

Gideon de Jonge (ook: Gedeon)

Muntmeester van de Munt te Dordrecht; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1607-1613.

Zoon van Jacob Jansz. de Jonge en Magdalena van Sloten.

Gideon de Jonge werd op 17 november 1608 aangesteld als Muntmeester van de Munt te Dordrecht als opvolger van zijn teruggetreden broer Jacob Jacobsz. de Jonge. Gideon de Jonge deed in 1613 afstand van het muntmeesterschap, waarna hij op 16 september 1613 werd opgevolgd door mr. Johan van Sloten.

Van 1607 tot 1613 leverde Gideon de Jonge de door de Staten-Generaal bestelde gouden medailles.

lit.: Dolk, 'Serment' II, 90.

Jacob Jansz. de Jonge

Muntmeester van de Munt te Dordrecht; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1580-1607.

Geboren ca. 1554, begraven juni 1607.

Trouwt met Magdalena van Sloten.

Jacob Jansz. de Jonge werd op 30 april 1580 aangesteld als Muntmeester van de Munt te Dordrecht, welke functie hij tot zijn overlijden in 1607 bekleedde. Vanaf 1604 werd hij geassisteerd door zijn zoon Salomon de Jonge, vanaf 1606 door Jacob Jacobsz. de Jonge.

De Munt van Dordrecht was de vaste leverancier van gouden medailles aan de Staten-Generaal: hier werden nieuwe stempels gesneden en afslagen vervaardigd.

lit.: Dolk, 'Serment' II, 89-90.

Willem Koning (ook: de Koning, König of Konig)

Juwelier; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1781-1790.

Geboren 29 mei 1730, overleden 1800.

Zoon van Philips en Magdalena Poelhuysen.

Trouwt op 30 augustus 1761 met Sibilla van Diest.

Willem Koning was in 1795 deken en keurmeester van het Haagse goud- en zilversmidsgilde.

Tijdens de vervaardiging van de zeven medailles voor de helden van Doggersbank overleed Albert Jansz. de Thomese. Op 6 november 1781 droeg griffier mr. Hendrik Fagel de Oude Willem Koning voor als diens opvolger. Koning maakte de resterende vier medailles. Tot en met april 1790 leverde Koning alle door de Hoog Mogende Heren bestelde presenten. Vanaf mei 1790 vinden de leveringen aan de Staten-Generaal plaats onder de firmanaam Willem Koning & Zonen.

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 75-76.

Willem Koning & Zonen

Juweliersfirma opgericht door Willem Koning; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1792-1795, werkzaam voor het Uitvoerend Bewind, het Staatbewind en raadpensionaris Schimmelpenninck: 1800-1806.

Uit de briefwisseling van essayeur-generaal Poelman mag worden opgemaakt dat de firma Willem Koning & Zonen in 1807 nog bestond. De Haagse juwelier Pierre Landry noemt zich compagnon van de firma. In 1811 is zelfs sprake van een firma Koning en Landry.

lit.: geen.

Hendrik Lageman

Medailleur, stempelsnijder en kashouder; werkzaam voor het Uitvoerend Bewind: 1802.

Geboren 1765, overleden 30 maart 1816.

Zoon van Johannes Michiel Lageman en Maria Fijma.

Leerling van de medailleurs Karel Konsé en Joan George Holtzhey.

In 1807 verzocht Lageman om tot het Amsterdamse goud- en zilversmidsgilde te mogen worden toegelaten.

In 1802 sneed Lageman nieuwe keerzijdestempels voor de medailles van de tweede en derde grootte, die door het Uitvoerend Bewind werden uitgereikt.

lit.: *NNBW II*, 748.

Jan Cornelisz. Lamberts

Goudsmid; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1595-1605.

Gehuwd met Anthoinette Cornelis Jochemsz, dochter van Meester Joachim.

Woonde in het huis De Cardinaelshoet bij het Achterom. In 1608 werd De Cardinaelshoet door Hendrik Pietersz. Geeuwen gekocht.

Testament op 28 april 1606 voor notaris L. Kettingh.

Van 1595 tot en met december 1605 leverde Lamberts een groot aantal kettingen aan de Staten-Generaal, waarvan hij in die periode niet de enige, maar wel de belangrijkste leverancier was.

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 78.

Pierre Landry

Juwelier.

Trouwt op 2 november 1800 met Anna Francisca Swinnen uit Sas van Gent.

Woonde in de Lange Pooten K 161. Verhuist in mei 1819 naar Plein, hoek Lange Pooten K 373.

In 1807 noemt Landry zich compagnon van de firma W. Koning & Zonen. Vier jaar later lijkt de firmanaam te zijn gewijzigd in Landry & Koning. Uit de briefwisseling met essayeur-gene-

raal Poelman blijkt dat Landry gebruik maakte van de medaillepers die stond opgesteld in de Kloosterkerk. Uit zijn taalgebruik blijkt dat Landry oorspronkelijk Franstalig was.

lit.: Voet, *Merken*, 79.

Johannes Looff

Goudsmid, zilversmid, stempelsnijder.

Overleden eind december 1651.

Gehuwd met Elisabeth van Hoorn (ook: Van Horen).

Looff legde in 1627 voor het Middelburgse goud- en zilversmidsgilde de meesterproef af. In 1634 werd hij aangesteld als ijzersnijder aan de Munt van Zeeland. Hij vervaardigde verschillende penningen, waarvoor hij soms octrooi van de Staten-Generaal verkreeg.

In juli 1641 presenteerde Looff zijn penning op de slag bij Duins aan de Staten-Generaal. De vergadering nam deze niet aan, maar gelastte hem wel de penning uit te geven. Het opschrift op de keerzijde van de penning maakt melding van een opdracht van de Staten-Generaal.

lit.: De Man, *Johannes Looff*, 3-22 en 35-38.

Johannes van der Maa

Goudsmid, zilversmid en juwelier; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1637-1660.

Overleden 24 maart 1693.

Gehuwd met Catharina Hogius, dochter van ds Hogius.

Woonde in 1636 in het Noordeinde, hoek Plaats, daarna in het huis De Gouden Poth op de Hoogstraat, hoek Plaats. In 1660 verkoopt hij dit huis; twee jaar later koopt hij een huis aan het Tournooiveld, hoek H. Nieuwstraat. Bij zijn overlijden in 1693 woont Van der Maa op de Princcegracht.

Johannes van der Maa was in 1648 en 1660 deken van het Haagse goud- en zilversmidsgilde, en één der 14 van 1649 tot en met 1659. Hij was in 1664 lid van de vroedschap, in 1673 schepen en in 1679 burgemeester van Den Haag.

Van juni 1637 tot medio 1660 leverde Johannes van der Maa aan de Staten-Generaal. Na augustus 1640 was hij de enige leverancier. In augustus 1660 verzocht Van der Maa om in het vervolg *f* 42 per ons goud te mogen rekenen. Na ruggespraak te hebben gehouden met de Raden en Generaalmeesters van de Munt, lieten de Hoog Mogende Heren weten niet meer dan *f* 40 te willen betalen. Daarop gaf Van der Maa te kennen niet langer aan de Staten-Generaal te willen leveren (*bijlage II*, 116-118).

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 83-84.

Hendrik van der Mijle

Goudsmid en juwelier; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1608-1610.

Overleden 19 september 1637.

Gehuwd met Catheline van der Linden.

Koopt in 1609 een woonhuis aan de noordzijde van de Molenstraat, dat hij op 10 april 1626 verkoopt.

Testament op 18 juni 1632 voor notaris P. van Groenewegen (vermaakt *f* 300 aan Thomas Cletcher); op 27 juni 1637 opnieuw voor notaris A. van Warmenhuysen.

Hendrik van der Mijle was burgemeester van Den Haag in ...

In de jaren 1608-1610 leverde Hendrik van der Mijle een aantal malen goudwerk en kettingen, onder meer voor de onderhandelaars van de aartshertogen én voor de Franse en Engelse mediateurs.

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 91.

Hendrik Mirou (ook: Merou)

Goudsmid en juwelier; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1606-1629.

Afkomstig uit Antwerpen.

Trouwt op 27 april 1605 met Hester van Barck uit Utrecht.

Koopt in 1611 het huis Sint Barbara in het Noordeinde tegenover het Sacramentsgasthuis, waar hij in 1616 nog een tweede huis koopt. Het eerste huis verkoopt hij in 1629 aan Johannes van der Maa. In maart van dat jaar vertrekt hij metterwoon uit Den Haag.

Hendrik Mirou was in 1615 keurmeester het Haagse goud- en zilversmidsgilde.

Vanaf 1606 leverde Mirou geregeld aan de Staten-Generaal. In de jaren 1606-1613 was Mirou niet de enige, maar samen met Jan Gerritsz. Oosterlingh wel de belangrijkste leverancier. In de jaren 1613-1625 verzorgde ontvanger-generaal Johannes Doubleth de door de Staten-Generaal bestelde presenten. In 1621, 1622 en 1624 blijkt dat Mirou de door Doubleth bestelde presenten vervaardigde.

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 88.

Jacques Mirou (ook: Merou)

Juwelier; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1608-1609.

Gehuwd met Magdalena Duvoet.

Overleden 1 juli 1635.

Woonde in 1624 aan de zuidzijde van de Vlamingstraat, welk huis hij in 1634 verkoopt.

In de jaren 1608 en 1609 leverde Jacques Mirou een aantal malen goudwerk en kettingen, altijd in samenwerking met Marcus Duvoet, die vermoedelijk een zwager van hem is.

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 46; Voet, *Merken*, 88.

Jan Gerritsz. Oosterlingh

Goudsmid en zilversmid; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1609-1618.

Afkomstig uit Leiden

Trouwt (1) op 29 juni 1604 met Mayken Jans uit Breda en (2) op 6 juni 1606 met Maria Bouwens van der Houven.

Woonde in 1606 in het Achterom. Koopt in 1609 een huis op de Plaats en in 1623 een huis aan de Stalpaertsiaan (Boekhorststraat).

In 1626 is Oosterlingh nog broeder van het Haagse goud- en zilversmidsgilde. Tussen 1609 en 1612 leverde Oosterlingh een aantal malen kettingen aan de Staten-Generaal, in de jaren daarna soms ook ander goudwerk. In 1626 ontvangt hij f 101 voor twee door hem geleverde zilveren teljoren en voor het 'rechten, sonderen, schoonmaecken ende weder bruijneren van eenige silvere schalen door ordre van haer Ho: Mo: bij hem gemaect'.

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 93.

Laurens de Qasier

Werkzaam voor de Staten-Generaal: 1598 en 1601.

In april 1598 leverde De Qasier een vergulde coppetasse met het wapen van de generaliteit, bestemd als huwelijksgeschenk voor thesaurier mr. Jacob Valcke. Het stuk zou door twee gedeputeerden te Middelburg zijn gekocht.¹² In oktober 1601 leverde De Qasier de gouden keten, bestemd voor Otto, graaf van Solms (*bijlage I, 1601-4*).

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54.

12 NA, SG, inv.nr. 3140, fol. 258 (21 april 1598); *ibid.*, inv.nr. 12503, fol. 241, (22 april 1598).

Mr. Willem Adriaan Arnold Poelman

Essayeur-generaal; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1793-1796.

Geboren 1759, overleden 1835.

Zoon van mr. Jacob Poelman en Elisabeth Maria Tarée.

Trouwt (1) met Anna Magdalena Hoyer, een nicht van essayeur-generaal Marcellis Emants en (2) op 17 september 1809 met Henriëtte Susanne Alewijn.

Studeert rechten in Leiden en doet in 1782 admisie als advocaat bij het Hof van Holland. Op 16 december 1789 legde Poelman ten overstaan van de Raden en Generaalmeesters van de Munt met succes het examen tot essayeur particulier, scheider en affineur af.¹³ Komt begin 1790 bij contract met essayeur-generaal Marcellis Emants overeen, dat hij hem als tweede essayeur-generaal zal bijstaan en hem na overlijden zal op volgen. Van maart 1793 tot mei 1796 en opnieuw van 1803 tot 1830 is hij essayeur-generaal.

Poelman essaaieerde de gouden presenten, die de Staten-Generaal van 1793 tot mei 1796 verleenden.¹⁴

lit.: Scheffers, *Om de kwaliteit*.

Adriaen Simonsz. van Rottermont

Goudsmid, juwelier en Muntmeester te Dordrecht; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1637-1640.

Geboren ca. 1579, begraven 16 september 1652.

Zoon van Simon Adriaensz. en Florentina de Vries.

Trouwt op 13 februari 1607 met Hester Willems Danckert (of: Doncker).

Woont in 1646 in de Hoogstraat.

Adriaen Simonsz. van Rottermont was in 1632 en 1635 deken van het Haagse goud- en zilversmidsgilde. Op 6 december werd hij aangesteld als Muntmeester van de Munt van Holland te Dordrecht, welke functie hij tot zijn dood bekleedde.

Tussen 1637 en 1640 leverde Rottermont enkele kettingen aan de Staten-Generaal. In augustus 1613 ontvingen Rottermont, diens vader en de goudsmiden Caillau en Van der Mijle elk f 15 voor het priseren van de juwelen, die de Staten-Generaal aan de keurvorstin van de Palts schonken.

lit.: Pijzel-Dommissie, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 103; Dolk, 'Serment' II, 90.

Simon Adriaensz. van Rottermont

Goudsmid; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1593-1598 en 1608-1610.

Geboren 1547, overleden 28 december 1614.

Zoon van Adriaen Hendricksz.

Trouwt vóór 14 oktober 1576 met Florentina de Vries, zuster van beeldhouwer Adriaen de Vries.

Koopt in 1584, waarschijnlijk van zijn schoonvader, het huis Den Ouden Apotheecq in de Hoogstraat; koopt in 1600 een tweede huis in dezelfde straat.

Simon Adriaensz. van Rottermont was van 1582 tot en met 1586 lid van de vroedschap van Den Haag en in 1590 schepen.

Tussen 1593 en 1598 leverde Rottermont enkele kettingen aan de Staten-Generaal, soms in sa-

¹³ Gegevens afkomstig uit het Instructieboek van Raden en Generaalmeesters, fol. 211 in de bibliotheek van het Geldmuseum te Utrecht. Vriendelijke mededeling drs A.A.J. Scheffers, Voorburg.

¹⁴ Vriendelijke mededeling drs A.A.J. Scheffers, Voorburg.

menwerking met Arent Franz. Bom. In januari 1610 levert hij een van de vier kettingen, bestemd voor de Spaanse en aartshertogelijke onderhandelaars.

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 103.

Pieter Jansz. van Saenen

Goudsmid; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1610.

Overleden tussen 1612 en 1616.

Gehuwd met Adriana Maertensdr. van Tethrode.

In januari 1610 levert hij een van de vier kettingen, bestemd voor de Spaanse en aartshertogelijke onderhandelaars.

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 104.

Nicolaas van Swinderen

Goudsmid, medailleur en stempelsnijder; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1738-1740 en 1747-1749.

Geboren 15 november 1705, overleden 7 juli 1760.

Zoon van Johannes van Swinderen en Anna Margaretha Lensinck.

Trouwt (1) op 16 mei 1728 met Maria Struys en (2) op 27 september 1740 met Anna Elisabeth Blotelingh.

Koopt in 1758 een huis aan de oostzijde van de Groenmarkt of Burgwal.

Op 26 januari 1750 wordt Nicolaas van Swinderen door erfstadhouder Willem IV aangesteld tot wapen- en stempelsnijder.¹⁵ Van Nicolaas van Swinderen zijn talloze penningen bekend, waarvan vele betrekking hebben op de stadhouders Willem IV en Willem V.

Nicolaas van Swinderen was een neef van Cornelis van Swinderen.

Tussen 1738 en 1740 sneed Van Swinderen nieuwe stempels voor de beloningspenningen van de 2de en 3de grootte. In november kreeg hij opdracht om nieuwe stempels van alle drie de formaten te snijden met op de keerzijde het wapen van erfstadhouder Willem IV.

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 52; Voet, *Merken*, 113; Nelemans, 'Bloteling(h)'.

Cornelis van Swinderen

Stempelsnijder; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1736-1738.

Geboren 6 februari 1707, overleden 31 januari 1757.

Zoon van Bartholomeus van Swinderen en Sara Drappentier.

Woont aan de noordzijde van de Zuylingstraat, welk huis hij op 6 april 1739 verkoopt. Hij vertrekt dan naar Utrecht waar hij in augustus 1738 wordt aangesteld als stempelsnijder aan de Munt. Hij blijft in functie tot zijn overlijden in 1757.

In 1736 kwam Van Swinderen met griffier mr. François Fagel de Oude overeen om de stempels voor de medailles van de tweede grootte te vervangen. Nadat een van beide stempels bij harding brak en nadat Van Swinderen in 1738 de functie van stempelsnijder in Utrecht had aanvaard, beval hij zijn neef Nicolaas van Swinderen aan om het werk te voltooien. Cornelis van Swinderen kreeg voor zijn moeite als gratificatie een bedrag van f 200.

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 52; Voet, *Merken*, 113; Luijt, 58.

15 NA, Nassause Domeinraad, inv.nr. 567, fol. 215 (26 januari 1750).

Laurens van Teylingen

Graveur en essayeur-generaal; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1622-1637.

Afkomstig uit Hoorn; overleden 28 mei 1637.

Trouwt vóór 11 december 1642 met Christina Wijntgens, dochter van Balthasar Wijntgens en Aeltgen van Grass.

In oktober 1622 wordt Laurens van Teylingen aangesteld als essayeur-generaal.

Van Van Teylingen is een landkaart van Wognummeer bekend en een aantal penningstempels. Op enkele daarvan verkreeg hij van de Staten-Generaal octrooi (*bijlage II, 81, 88 en 97*)

Laurens van Teylingen sneed in 1628 op last van de Staten-Generaal de stempels voor een beloningspenning die, met enige variatie, tot 1796 in gebruik zou blijven. Tot zijn dood leverde hij aan de Hoog Mogende Heren de door hen bestelde afslagen.

lit.: Van Erp, 'monogram', 146-147; Kaptein, 'Van Teijlingen'.

Nicolaes Thomassen

Goudsmid; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1592.

Op 13 april ontvangt Thomassen f 2.015:8 voor een gouden ketting en twee triomfpenningen, bestemd voor de keizerlijke gezant Otto Hendrik van Bylandt, vrijheer zu Rheydt (*bijlage I, 1592-1*). De door Thomassen geleverde keten is de eerste, waarvan in de bronnen de leverancier bij naam wordt genoemd.

lit.: geen.

Albert Jansz. de Thomese (ook: Thomeze, Thomèze Albert Johannes)

Goudsmid en zilversmid; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1779-1781.

Geboren 18 september 1744, overleden 5 november 1781.

Zoon van Jan de Thomese en Johanna Willems(s)en.

Ongehuwd.

Op 26 mei 1772 legde Albert Jansz. de Thomese ten overstaan van de Raden en Generaalmeesters van de Munt met succes het examen tot essayeur particulier, scheider en affineur af.¹⁶ In oktober 1778 volgde hij zijn vader op als vaste leverancier van de Staten-Generaal. Hij overleed op 5 november 1781, op het moment dat hij drie van de zeven beloningsmedailles voor de helden van Doggersbank had voltooid. Na diens overlijden wordt mr. Otto Frederik van der Spijk op 22 november 1781 aangesteld tot curator in diens boedel.¹⁷

lit.: Pijzel-Domnisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 116.

Jan de Thomese (ook: Thomeze, Thomèze)

Goudsmid, zilversmid en kashouder; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1753-1778.

Geboren 29 mei 1710, overleden 26 oktober 1778.

Zoon van Albert de Thomese en Cornelia van Trooyen.

Trouwt op 22 mei 1740 met Johanna Willems(s)en uit Delft.

Koopt in 1755 een huis aan de westzijde van de Delftsche Trekvaart, dat hij in 1768 verkoopt.

Jan de Thomese was van november 1756 tot oktober 1778 lid van de vroedschap van Den Haag.

Op 31 augustus 1743 legde Jan de Thomese ten overstaan van de Raden en Generaalmeesters van de Munt met succes het examen tot essayeur particulier, scheider en affineur af.¹⁸

¹⁶ Gegevens afkomstig uit het Instructieboek van Raden en Generaalmeesters, fol. 219^v in de bibliotheek van het Geldmuseum te Utrecht. Vriendelijke mededeling drs A.A.J. Scheffers, Voorburg.

¹⁷ Zie NA, Hof van Holland, inv.nr. 5096.

¹⁸ Gegevens afkomstig uit het Instructieboek van Raden en Generaalmeesters, fol. 211^v in de bibliotheek van

Van 1754 tot oktober 1778 leverde Jan de Thomese alle door de Staten-Generaal bestelde gouden presenten. Vanaf 1748 leverde De Thomese ook aan stadhouder Willem IV, Anna van Hannover en Willem V, vanaf de jaren zestig zelfs jaarlijks. Daarbij ging het vaak om kostbare en omvangrijke leveranties. Vanaf de jaren zeventig werd De Thomese ook geregeld betaald voor het onderhouden van het stadhouderlijke zilver.¹⁹

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 116; Förling, *Vroedschap*, nr. 318.

Pieter Verdijn (ook: Verduyn)

Goudsmid, zilversmid en juwelier; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1660-1681.

Geboren ca. 1609, overleden 7 oktober 1687.

In ondertrouw op 2 oktober 1640 met Agatha van Groenesteyn.

Koopt in 1646 een huis in de Schoolstraat.

Pieter Verdijn was van 1660 tot 1672 deken van het Haagse goud- en zilversmidsgilde en in 1659 een der veertien (Navorscher 1915).

Van 1660 tot september 1681 leverde Pieter Verdijn alle door de Staten-Generaal bestelde gouden presenten.

lit.: Pijzel-Dommisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 119-120.

E.F. Verrooten (ook: Ferote)

Goudsmid; werkzaam voor de Nationale Vergadering: 1796-1797.

In 1797 leverde E.F. Verrooten een gouden keten aan de Nationale Vergadering, bestemd voor de Spaanse minister plenipotentiaris Corral y Aguirre. Op de voorzijde van de medaille was de voorstelling van het grootzegel van de Bataafse Republiek afgebeeld, op de keerzijde het opschrift 'RES PUBLICA' in een lauwerkran. Op maandag 13 maart 1797 werden medaille en ketting geëssayeerd. In de notulen van de Raden en Generaalmeesters van de Munt werd Verrooten aangeduid als 'den burger Ferote'.

lit.: geen.

Willem Versteegh

Stempelsnijder; werkzaam voor de Staten-Generaal in 1629.

Willem Versteegh was van 1628 tot en met 1637 stempelsnijder aan de Munt van Gelderland te Nijmegen. In 1629 sneed hij voor de Staten-Generaal de stempels voor de triomfpenning op de verovering van de zilvervloot.

lit.: Roovers, 'Triomfpenningen', 19; Van Gelder, 'muntmeesters en stempelsnijders', 232.

François du Vignon (ook: Frederik)

Goudsmid; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1746-1753.

Geboren ca. 30 juli 1694, overleden 13 september 1753.

Zoon van Johannes du Vignon (III) en Geertruyt Westerbree.

Trouwt op 12 november 1747 met Gijsje Nienhof.

Koopt in 1747 het huis Het Slop van de Drie Boeren aan de westzijde van de Warmoesstraat, dat hij in 1750 weer verkoopt. Koopt eveneens in 1747 een huis aan de noordzijde van de Spuistraat, hoek Gortstraat en in 1750 een huis aan de noordzijde van de Amsterdamsche Veerkade.

het Geldmuseum te Utrecht. Vriendelijke mededeling drs A.A.J. Scheffers, Voorburg.

19 NA, Nassause Domeinraad, inv.nrs. 1008, 1009, 1238, 1244-1248, 1365-1382.

François du Vignon was in 1751 en 1752 deken van het Haagse goud- en zilversmidsgilde. In 1746 volgde François du Vignon zijn vader op als leverancier van de door de Staten-Generaal bestelde presenten. Tot zijn overlijden in 1753 leverde hij al het door de Staten-Generaal bestelde goudwerk.

lit.: Pijzel-Domnisse, *Haags goud*, 121-122.

Johannes du Vignon (III)

Goudsmid; werkzaam voor de Staten-Generaal: 1716-1746.

Geboren 13 juni 1660, overleden 3 maart 1746.

Zoon van Johannes du Vignon (II) en Barbara Vonck.

In ondertrouw (1) op 2 november 1659 met Geertruyt Westerbree en hertrouwt (2) op 4 september 1707 met Hendricka van Ham.

Koopt in 1737 een huis aan de zuidzijde van de Molenstraat.

Johannes du Vignon was in 1726 en 1735 deken van het Haagse goud- en zilversmidsgilde.

Nadat goudsmid Johannes de Graef in het voorjaar van 1716 failliet was gegaan, werden alle op dat moment door de Hoog Mogende Heren verleende presenten in geld uitgekeerd. Pas vanaf maart 1720 reikten de Staten-Generaal opnieuw ketens, medailles en andere presenten uit. Tot zijn overlijden in 1746 leverde Johannes du Vignon alle door de Staten-Generaal uitgereikte presenten.

lit.: Pijzel-Domnisse, *Haags goud*, 54; Voet, *Merken*, 122.

Hans Marcusz. Vonck (ook: Marcussen Vonck)

Goudsmid.

Na het vertrek van Hendrik Mirou richtte Hans Marcus Vonck zich op 19 maart 1629 per rekwes tot de Staten-Generaal met het verzoek om de door de Hoog Mogende Heren te verlenen kettingen te mogen maken. Het verzoek werd opgehouden, waarbij men besloot om 'bij gelegtheijt op des suppliants te kennen geven sal letten'.²⁰ Uiteindelijk zou dat nooit gebeuren, want toen in juni 1629 nieuwe kettingen besteld werden, droegen de Hoog Mogende Heren de vervaardiging ervan op aan Hans Bouwens van der Houven II.

lit.: geen.

David Willaume (II)

Goudsmid.

Geboren 5 maart 1693, overleden 26 januari 1761.

Zoon van David Willaume (I) en Marie Matteyer.

Trouwt (1) op 17 april 1721 met Marianne Le Fébure en (2) op 23 november 1733 met Elizabeth Dymoke.

Woont in St. James Street bij St. George Hanover Square in Londen.

Leerling van zijn vader David Willaume (I).

In 1739-1740 werd de gouden keten, die de Hoog Mogende Heren op 13 oktober 1739 aan de vertrekkende Engelse ambassadeur Horatio Walpole (*bijlage I*, 1739-3a) hadden geschonken, door Willaume omgewerkt tot een beker met twee oren en deksel, die op de buik een gegraveerde afbeelding van voor- en keerzijde van de medaille draagt.

lit.: Grimwade, *London goldsmiths*, 704.

²⁰ NA, SG, inv.nr. 3188, fol. 167 (19 maart 1629).

Bijlage IV

Betalingen op de post van de defroyementen

A 1600-1631

Uit de periode 1600-1631 zijn drie gedetailleerde overzichten bewaard gebleven van betalingsordonnanties, die betrekking hebben op defroyementen én op buitengewone bezendingen aan buitenlandse hoven:

- een *Staet vant Employj gedaen ter saecke ven defrojijementen ende Vereeringen t'sedert anno 1600 tot anno 1631 incluijs* (Nationaal Archief Den Haag, archief Leo van Aitzema, toegang 1.10.02, inv.nr. 54);
- een *Staet van defrojijementen ende vereeringen bij de hooch Mogende heeren Staeten Generael gedaen aen verscheijden Ambassadeurs ende Gesanten van Coningen, Princen ende Republicquen, als mede over oncosten gedaen van besendingen ofte Legatien, t'sedert den Jare 1609 totten Jaere 1629 incluijs* (Koninklijke Bibliotheek Den Haag, afdeling Oude Drukken, inv.nr. 128 F 11);
- een *Staet van betalingen gedaen aen Legatien, Defrojijementen ende Vereringen t'sedert den Jaere 1609 totte Jaere 1619 Incluijs* (Nationaal Archief Den Haag, aanwinsten Eerste Afdeling, toegang 1.11.01.01, inv.nr. 901).

In chronologisch opzicht overlappen de drie staten elkaar: de staat in het archief Van Aitzema beslaat de jaren 1600-1631, de staat in de Koninklijke Bibliotheek de jaren 1609-1629 en de staat in de aanwinstencollectie van het Nationaal Archief de jaren 1609-1619.

De drie staten hebben een vergelijkbare opzet: het eerste gedeelte bevat alle betalingen ten aanzien van de defroyementen, terwijl in het tweede gedeelte de betalingen volgen die betrekking hebben op buitengewone bezendingen aan buitenlandse hoven.

De betalingen zijn geordend per jaar. Opgetekend is aan wie betaald werd, de datum van betaling, de hoogte van het bedrag en de reden van betaling. Per jaar zijn de bedragen opgeteld. In de staat van Van Aitzema en de staat in de Koninklijke Bibliotheek zijn alle jaarbedragen aan het einde van het deel over de defroyementen in een overzicht geplaatst.

De drie staten vertonen onderlinge overeenkomsten: zo is bijvoorbeeld in alle drie de staten over het jaar 1616 onder de uitgaven ten behoeve van defroyementen abusievelijk een bedrag van *f* 45.554 opgenomen ten behoeve van kosten gemaakt door de Staatse gezanten naar Zweden en Rusland. Deze som is niet bij het jaartotaal opgeteld. Bovendien komt de post in alle drie de staten ook in het tweede gedeelte terug. Een andere overeenkomst betreft de optelling van de uitgaven over 1618: in alle drie de staten komt het jaartotaal uit op *f* 42.484. En in alle gevallen blijkt de som bij narekening aanzienlijk lager uit te komen.

Maar de verschillen blijken groter dan de overeenkomsten: soms zijn betalingen die in de ene staat afzonderlijk zijn opgevoerd, in een andere staat onder een enkele post samengenomen. Ook ontbreken in de ene staat geregeld posten, die in een andere staat wel voorkomen. Zo kan het gebeuren dat de staat van Van Aitzema voor het jaar 1625 een totaalbedrag van *f* 32.260 geeft, terwijl de staat in de Koninklijke Bibliotheek op een bedrag uitkomt dat ruim drie maal zo groot is.

De drie staten hebben met elkaar gemeen dat zij niet altijd even secuur lijken te zijn en verschillende reken-, tel- en overschrijffouten bevatten. De informatie die zij bevatten lijkt derhalve niet heel erg betrouwbaar.

jaar	Aitzema		Kon.Bibl.		NA.Aanwinsten	
	totaal	narekening	totaal	narekening	totaal	narekening
1600	12.232	12.232				
1601	7.746	7.746				
1602	4.999	5.099				
1603	27.185	27.184				
1604	14.482	14.483				
1605	23.559	23.579				
1606	12.657	13.257				
1607	28.456	28.456				
1608	37.932	38.031				
1609	293.832	292.288	293.832	292.288	293.832	292.832
1610	198.960	197.350	198.935	198.925	198.960	197.350
1611	62.182	62.182	62.116	59.819	62.182	62.182
1612	44.716	44.715	44.657	44.545	44.716	44.715
1613	271.149	271.158	271.149	271.933	271.149	271.159
1614	168.905	165.805	184.992	205.880	190.992	187.991
1615	41.219	41.229	41.127	41.216	41.229	41.229
1616	69.669	115.228	69.669	115.228	69.679	115.228
1617	28.369	28.369	28.307	28.296	28.369	28.369
1618	42.848	28.783	42.848	25.722	42.848	28.733
1619	21.850	21.850	26.479	33.389		
1620	19.167	19.167	36.678	36.672		
1621	5.933	13.933	15.954	15.954		
1622	3.043	3.043	12.246	12.245		
1623	11.763	11.763	13.789	13.789		
1624	39.403	39.402	26.987	26.987		
1625	32.260	32.260	105.400	105.402		
1626	39.246	39.245	39.951	39.868		
1627	8.470	8.470	5.492	5.470		
1628	8.130	8.130	11.996	12.752		
1629	20.799	20.799	30.392	30.392		
1630	24.349	24.349				
1631	7.823	7.733				

B 1671-1678

Op 24 februari 1678 besloten de Staten van Holland om de financiële situatie van het gewest in kaart te brengen. Door een daartoe in het leven geroepen commissie werd uitgebreid onderzoek gedaan naar de inkomsten en uitgaven van het gewest in de jaren 1671-1678. Onderdeel van de rapportage vormde een 'staet van de ordonnantiën ter financie van Hollandt gedepescheert [...]'. Meer dan 120 jaar later, in 1797 verscheen het hele rapport van de commissie in druk, als onderdeel van de omvangrijke door de commissie Goldberg opgestelde rapportage over de staat der financiën van Holland. Hierin waren ook gegevens uit de jaren 1721, 1728 en 1750 opgenomen.

In het gedrukte rapport staan in de bijlagen N t/m T (p. 225-237) per jaar alle posten opgesomd, die op de staat van oorlog voorkwamen. Een van die posten was die van de defroyementen. De tussen 1671 en 1677 gedane uitgaven voor defroyementen staan in de eerste kolom van onderstaand overzicht.

Op p. 336-350 van het rapport zijn alle betalingsordonnanties op de post van de defroyementen uitgesplitst, gerangschikt op naam van degene aan wie de betaling werd gedaan. Op pagina 351 zijn de jaartotalen opgeteld. Ter vergelijking staan deze bedragen in de tweede kolom van onderstaand overzicht.

jaar	defroyementen		betalingsordonnanties	
	totaal	narekening	totaal	narekening
1671	258.144		258.124	
1672	283.413		283.913	
1673	275.952		275.952	
1674	337.869		337.869	
	11.000			
1675	326.953		326.223	
	18.000			
1676	261.719		288.466	
1677	235.612		235.612	
totaal		2.008.662	2.006.159	2.006.159
1678 (t/m 20 aug.)			234.532	234.532

C 1688-1719

In het archief van Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier bevindt zich een serie registers van ordonnanties van betalingen op posten in de staat van oorlog. Deze registers beginnen in 1670 en lopen met enkele onderbrekingen tot 1777. In de beginjaren zijn de registers nog weinig gedetailleerd en bevatten zij hoofdzakelijk verzamelposten van verschillende maanden, maar na 1687 maken de verzamelposten plaats voor individuele betalingsordonnanties gesteld op naam van degene aan wie betaald moest worden.

Uit de boekhouding blijkt duidelijk dat van alle betalingen die door het gewest Holland werden gedaan, het Zuiderkwartier 81¼ % voor zijn rekening nam en het Noorderkwartier 18¼ %. Eerst werd door Gecommitteerde Raden van het Zuiderkwartier een betalingsordonnantie geslagen. Vervolgens betaalde de ontvanger van de gemenelandsmiddelen van het kwartier Am-

sterdam $8\frac{1}{4}$ deel van de rekening uit hoofde van het Zuiderkwartier; voor de resterende $18\frac{1}{4}$ % van het bedrag verstrekke hij een receptisse, die het Noorderkwartier vervolgens diende te voldoen. Op grond van deze receptisse depêcheerden de Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier een betalingsordonnantie ten laste van de ontvanger van de gemenelandsmiddelen van Alkmaar. Deze betaalde uiteindelijk het resterende deel van het verschuldigde bedrag.

Elk register beslaat enkele jaren; de posten zijn per jaar geordend op datum van de door het Noorderkwartier gedepêcheerde betalingsordonnanties. De posten in de registers vermelden de naam van degene aan wie betaald werd, het totale door het gewest Holland betaalde bedrag en het gedeelte daarvan dat door het Noorderkwartier was voldaan. Tevens zijn de data opgetekend van de door Gecommitteerde Raden van het Zuiderkwartier gedepêcheerde betalingsordonnanties, van de receptisse op het Noorderkwartier én van de door Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier uitgeschreven betalingsordonnanties. In verschillende gevallen is het door het Noorderkwartier betaalde bij elkaar opgeteld. Niet aangetekend is waarvoor de verschillende betalingen werden gedaan.

Vanaf de laatste decennia van de zeventiende eeuw had het Noorderkwartier met een dramatische economische achteruitgang te kampen, waardoor Gecommitteerde Raden op den duur niet meer aan hun betalingsverplichtingen konden voldoen. Op 24 maart 1723 kwamen beide kwartieren overeen om de bestaande verdeelsleutel $8\frac{1}{4}:18\frac{1}{4}$ los te laten en over te gaan op een liquidatie achteraf, gebaseerd op het 'apparente inkomen van elk kwartier'. Tevens werd besloten dat de posten op de staat van oorlog niet langer tussen de kwartieren verdeeld zouden worden, maar dat gewerkt zou worden met 'gehele posten'. Gevolg van dit besluit was dat de post defroyementen nu weer volledig ten laste van het Zuiderkwartier kwam en niet langer in de registers van betalingsordonnanties worden vermeld.

ordonnanties op staat van oorlog

jaar	NKw	narekening	totaal Holl.
1688	51.833	41.522	237.512
1689		34.626	189.258
1690		59.203	323.238
1691		43.043	237.148
1692		48.359	264.911
1693		449.221	246.143
1694		50.175	274.935
1695		50.072	274.247
1696		46.505	254.826
1697		58.671	321.561
1698		82.819	453.767
1699		49.599	271.787
1700		61.825	338.772
1701		44.777	245.342
1702		59.979	328.652
1703		43.765	239.809

ordonnanties op staat van oorlog			
jaar	NKw	narekening	totaal Holl.
1704			
1705		41.131	225.382
1706		40.467	222.278
1707		49.912	273.040
1708		46.521	254.907
1709		25.527	140.233
1710		44.226	242.344
1711		37.169	203.966
1712		37.847	205.559
1713		48.082	263.654
1714		31.847	175.690
1715		36.756	199.835
1716			
1717			
1718		18.555	107.303
1719		12.028	65.897

D 1727-1796

Uit de periode 1727-1796 stammen vier belangrijke bronnen, die betrekking hebben op uitgaven op de post van defroyementen:

- de liquidaties tussen het Zuider- en Noorderkwartier van Holland (Noord-Hollands Archief te Haarlem, archief Gecommitteerde Raden van West-Friesland en het Noorderkwartier, toegang 3, inv.nrs. 1242-1254);
- een *staat van betaaling gedaan op de post van de defroyementen staande ter repartitie van Holland op de ordinariis Staat van Oorlog* (in: Noord-Hollands Archief te Haarlem, archief Gecommitteerde Raden van West-Friesland en het Noorderkwartier, toegang 3, inv.nrs. 1233);
- de *Grootboeken Generaliteit* (Nationaal Archief Den Haag, archief Financie van Holland, toegang 3.01.29, inv.nrs. 200-244);
- de *Rapporten en Memoriën over de Finantiën van Holland, met de bylagen tot dezelve behorende, in de jaren 1678, 1721, 1728 en 1750 respectivelyk uitgebragt ter vergadering der Staten van dezelve provincie*.

Op 24 maart 1723 maakten beide kwartieren nieuwe afspraken over de omslag van de kosten die het gewest Holland had te voldoen: de bestaande verdeelsleutel 81¾:18¼ maakte plaats voor een liquidatie achteraf, gebaseerd op het 'apparente inkomen van elk kwartier'. Vanaf 1726 werden hiertoe jaarlijks overzichten opgesteld van de totale inkomsten en uitgaven van beide kwartieren. In de liquidatiestaten staat exact aangegeven wat jaarlijks aan defroyementen werd uitgegeven. De liquidatiestaten in het archief van Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier

lopen tot en het met het jaar 1776.

De staat van betaling op de post van de defroyement is niet meer dan een lijstje met bedragen die jaarlijks aan defroyementen werden besteed. De staat geeft een overzicht van de betalingen in de jaren 1740-1769.

De meest uitvoerige gegevens zijn terug te vinden in de Grootboeken Generaliteit: de Grootboeken bevatten alle door het gewest Holland verrichte betalingen van 'gemene lasten'. De betalingen zijn per post geordend. Opgetekend zijn de naam van degene aan wie betaald werd, de datum van de betalingsordonnantie, de hoogte van het betaalde bedrag en een korte omschrijving van de reden van betaling.

De *Rapporten en Memoriën over de Finantiën van Holland* tenslotte geven een gedetailleerd overzicht van alle inkomsten en betalingen in de jaren 1788-1794.

De verschillende bronnen geven samen een zeer betrouwbaar beeld van de uitgaven die het gewest Holland op de post van defroyementen deed. In de achttiende eeuw werden vrijwel alle betalingen op deze post door Holland gedaan.

jaar	Gecom. Raden Noorderkw.		grootboeken Generaliteit		Mem. 1797
	liq.staten	retroacata	totaal	narekening	totaal
1727	204.891				
1728	220.589				
1729	250.709				
1730	236.417				
1731	177.312				
1732	128.428				
1733	132.585				
1734	99.772				
1735	112.098				
1736	181.564				
1737	114.201				
1738	160.468				
1739	158.158				
1740	177.201	177.201			
1741	142.837	142.837			
1742	136.952	136.952			
1743	99.534	99.534			
1744	182.905	182.905			
1745	207.049	207.049			
1746	212.823	212.833			
1747	318.742	318.742			
1748	278.657	278.657			
1749		281.340			

jaar	Gecom. Raden Noorderkw.		grootboeken Generaliteit		Mem. 1797
	liq.staten	retroacata	totaal	narekening	totaal
1750	209.851	209.851			
1751	279.158	279.158	279.158	279.159	
1752	246.880	246.880	246.880	246.880	
1753	236.501	236.501	236.501	236.501	
1754	203.259	203.259	203.259	203.059	
1755	215.515	215.515	215.515	215.515	
1756	165.417	165.417	165.417	165.417	
1757	134.750	134.750	134.750	134.750	
1758	168.761	168.761	168.761	168.731	
1759	168.875	168.875	168.875	168.875	
1760	171.954	170.887	171.954	171.954	
1761	229.055	229.055	229.055	229.055	
1762	270.598	270.590	270.598	270.598	
1763	186.361	186.361	186.361	186.371	
1764	168.099	168.099	168.099	168.099	
1765	164.834	164.834	164.834	164.834	
1766	165.059	165.059	165.059	165.039	
1767	125.740	125.740	125.740	125.740	
1768	135.891	135.891	135.891	135.891	
1769	141.010	141.010	141.010	141.010	
1770	164.932		164.932	165.893	
1771	120.024		120.024	120.025	
1772	112.975		112.975	112.975	
1773	161.875		161.875	161.875	
1774	150.982		150.983	150.983	
1775	176.851		176.851	176.852	
1776	148.460		148.460	148.460	
1777			166.288	166.288	
1778			140.809	140.809	
1779			133.591	133.591	
1780			185.937	185.937	
1781			230.614	220.624	
1782			214.183	214.183	
1783			280.442	280.442	

jaar	Gecom. Raden Noorderkw.		grootboeken Generaliteit		Mem. 1797
	liq.staten	retroacata	totaal	narekening	totaal
1784			400.777	400.777	
1785			327.879	327.879	
1786			454.137	454.137	
1787				371.567	
1788				352.013	352.916
1789				185.591	185.601
1790			174.334	174.321	174.323
1791			195.026	195.026	196.134
1792			204.475	204.474	268.783
1793			89.737	89.737	102.490
1794			107.709	107.709	107.709
1795				169.830	
1796				123.175	

Summary

The institutional organization of the Republic of the United Netherlands formed a highly opaque and complex structure. After the departure of the Earl of Leicester, the power of sovereignty officially laid with the States of each of the six – and, after 1595, seven – provinces. Between those provinces, however, a balance of power grew only gradually in a lengthy process that saw frequent changes and was subject to various shifts in emphasis. Only by the time the Twelve Years' Truce was established in 1609 had the States General grown to become indisputably the most important institution of the Generality. In the States General, the deputies of the allied sovereign provinces met every day to discuss matters of their common interest such as the defence of the Republic's territory, the financing of that defence, as well as matters pertaining to foreign affairs.

From the very beginning of its existence, the Republic granted awards to foreign legates, or to those who delivered important messages, or to inhabitants who had rendered distinguished services to the Republic. The States General bestowed them in the name of the united provinces, and as such this task was almost inextricably tied to the rest of the responsibilities of the States General.

After the first quarter of the seventeenth century, gold chains, gold medals, and combinations of a medal and chain (i.e. the *keten*) established themselves as the standard gifts bestowed by the Republic. The 'regular gift' (*ordinaris present*), as it has come to be called, forms the subject of the present study.

Institutional and international context

Within the Republic of the United Netherlands, the States General were not the only instance to bestow awards in the form of chains, medals, or a combination of both. In addition to the provinces themselves, also such Generality institutions as the Council of State (*Raad van State*) and the admiralties granted these honours. In fact, even the Dutch East India Company (*Vereenigde Oost-Indische Compagnie*, or *VOC*) and the Dutch West India Company (*West-Indische Compagnie*, or *WIC*) extended rewards of their own. Within the Generality, the Council of State

appears to have been the one to take the initiative. The Council was the first to commission the Mint in Dordrecht to strike gold medals to distribute among its representatives. This example was followed by the States General, which over the course of time took this role over entirely from the Council.

The fact that different councils had their own systems of honours on occasion led to a degree of uncertainty. This holds true especially for rewards extended for maritime services. At times the admiralties, provincial diets, and the States General appeared to be competing with each other. For example, in 1639 and 1640 the States of Holland honoured Tromp and De With with a combined chain and medal, regardless of the gifts they might receive from the States General. In other instances, agreements were made and cooperated efforts were undertaken. A recipient could thus receive a medal from one council that was made to hang on the chain that he had received from another instance in recognition of the same services. It remains entirely unclear, however, which instance took the initiative in such cases, and why these cooperative endeavours were undertaken.

After the establishment of the Twelve Years' Truce, contacts between the Republic and foreign courts intensified. Accordingly, it increased in stature within the international diplomatic world. One custom within the established practice of international diplomacy was to give gifts to emissaries upon their departure. For a long period of time, the States General refused to conform to this practice, and they likewise forbade their own legates to accept such gifts. It was not until 1675 that the States General backed down from their earlier position. Within the accepted custom, the value of parting gifts was determined by the rank of the legate. A distinction was drawn between three different ranks: first, the ambassador; second, the *extraordinaris envoyé*; and third, other legates such as ministers or residents, who together made up the remaining class.

The forms which the customary gifts granted to the Republic's legates took on varied. At times, the gift was monetary or came as a predetermined amount of gold, but it was more customary to grant jewellery or objects of art such as medallions, rings, and snuff boxes. These were often inlaid with diamonds or pearls, and commonly bore the portrait or monogram of the patron prince on them. Less common gifts included tableware made of precious metal or porcelain, gold medals, and tapestries. Notably absent among them are the combined gold chain and medal that became a standard in the Republic.

A special honour unknown to the Republic was the inclusion of individuals in an order of knighthood, or their elevation to the status of nobility. Aside from the Danish Order of the Elephant, it was especially the French Order of Saint Michael that was bestowed upon the Republic's subjects. Dutch knights included such maritime heroes as De Ruyter, Tromp, and De With, but also *landsadvocaat* (i.e. pensionary to the States of Holland) Van Oldenbarnevelt, the secretary of two Princes of Orange Constantijn Huygens, and the poet P.C. Hooft.

Proceedings: the 'reward program' of the States General in action

Up until ca. 1625, different kinds of gifts were attributed including gold and silver objects, tapestries, and precious books. A special honour was the right to display the States General Lion on one's family blazon. After ca. 1625-1630, chains, medals, and combinations of a chain and medal developed into the standard gift. Decisions to bestow awards were made during the meetings of the States General. Precedent played an important role in the decision-making process. For quickly retrieving the resolutions of the States General, clerks created lists with references to earlier decisions. In the last quarter of the seventeenth century, these lists gave way to much more expansive compendia in which the entire pomp and circumstances accompanying the reception of foreign legates were set down.

Around the year 1670, we see the formation of a system with a variety of different awards, based on the rank of the respective emissary. Chain and medal combinations were extended with values of *f* 6,000, *f* 1,300, *f* 600, and *f* 300. At the end of the seventeenth century and early in the eighteenth century, dies of different sizes were cut for striking the matching medals.

The States General had fixed suppliers who referred to themselves as the 'goldsmith' or 'jeweller of the High and Mighty Lords (*Hoog Mogende Heren*). They often supplied all the gifts over the course of a period lasting several decades. The chains were fashioned by goldsmiths from The Hague, and gold medals commissioned from the Holland Mint were hung on them. In 1628, these medals were replaced by a medal from assayer-general Laurens van Teylingen bearing the emblems of the States General and the seven provinces.

In order to verify the gold content, the commissioned gifts were periodically assayed during the seventeenth century. As of 1711, however, this became a standard feature of the process. The responsibility for the assay was a part of the assayer-general's duties. Throughout the seventeenth century, chains and medals were made of crown gold of 22 carat. At the end of the century, a transition was made to fine gold of 23 carat 7 grain, presumably in connection with the change from cast to struck medals. The softer fine gold was most probably better suited to the striking of medals than crown gold was, and it no doubt increased the lifespan of the dies.

From seventeenth-century invoices and eighteenth-century assay reports it emerges that goldsmiths, with the approval of the *griffier* (i.e. the secretary to the States General), could buy chains and medals back from departing legates for money. The legate received the monetary equivalent of his gift in cash, while the goldsmith offered the returned gift to the States General again. Goldsmiths were then permitted to include production and assay costs on their invoices, even though the gifts were not fabricated anew but had been bought back. In this way, goldsmiths could earn a profit in the buying and selling of chains and medals. After the gifts had been assayed, they were shown to the assembly of the *Hoog Mogende Heren*.

For the purposes of invoicing, they were weighed before the meeting took place.

All diplomatic gifts were paid out of the so-called '*post van de defroyementen*.' By the middle of the seventeenth century, the amount budgeted annually amounted to *f* 300,000. Each province was expected to shoulder a part of the costs. The annual contribution for the provinces was determined according to the 1616 agreement; however, it is important to observe that for the *defroyementen*, Holland paid the first half of the total amount on its own, while only the second half was split among all seven provinces in the terms outlined by the agreement. It is worth noting that the contributions from the provinces were not paid into the Generality's coffers; instead, the provinces made their payments directly to the military personnel and other interested parties allotted to them. In practice Holland paid for almost all of the diplomatic gifts. Accordingly, it exercised a great deal of influence on the Republic's foreign policy.

The payment for gifts was not always handled properly. A large number of petitions from the second quarter of the seventeenth century witness that the provinces were regularly behind in their payments. In the 1680s, and especially before the War of the Spanish Succession, the problems in regard to payments took on even greater proportions. In particular the *Noorderkwartier*, i.e. the northern half of the province of Holland, failed to meet its obligations, a situation that led to the bankruptcy of the goldsmith Johannes de Graef.

Up until ca. 1630, the gifts were made to the departing emissaries by a committee from the States General. After this time, the Agents of the States General were responsible for the handing over of the gifts. Matters were different when it came to the chains, medals, and combinations designated for admirals or military officials who had rendered distinguished services to the Republic. They regularly appeared in the assembly in order to accept their rewards.

The people

Over the course of the more than two centuries of its existence, the Republic of the United Netherlands distributed 1,234 distinctions in the form of chains, medals, and combinations of them (see appendix I). Given the lacunae in the available source material, together with the opacity in regard to the practices involved for the bestowal of such awards, one cannot exclude the possibility that this list is not entirely complete.

What is certain, on the other hand, is that the number of gifts that were actually fabricated was decidedly smaller. Decisions concerning awards were regularly modified or repealed, while an award was sometimes also refused by its intended recipient. In addition, the common practice of goldsmiths to buy back chains and medals from departing legates and to offer them back to the States General on a lat-

er occasion means that the number of gifts that were actually manufactured was considerably lower than 1,234. How much lower cannot be determined, however.

If the limited 'other'-category is ignored for the moment, we can identify three clearly distinguished kinds of awards: diplomatic gifts, awards for distinguished services, and rewards for those charged with the delivery of special messages. The first category was by far the most common (70.1%), with the remainder being split almost evenly between the second and third categories (14.4% and 13.0%, respectively). The preponderance of diplomatic gifts was such that the matching medal was commonly referred to as the 'ambassador's medal.'

Until 1630, the States General gave gold medals that were attached to a ribbon or else came as part of a gold chain. However, after the Twelve Years' Truce had expired, the *Hoog Mogende Heren* commissioned no new medals to be struck. This explains why about 80% of the awards bestowed between 1630 and 1650 consist of chains alone, without medals. After 1656, however, these isolated chains disappear entirely from view. With a small handful of exceptions, the awards bestowed all consist in loose medals or in medals together with a chain. A chain that bore no indication of the giver, so it would seem, was no longer considered an appropriate award.

Four case studies provide interesting material to complement our knowledge of the *ordinaris present*. By the time the Twelve Years' Truce was established in 1609, the *Hoog Mogende Heren* had granted gifts amounting to more than a quarter million guilders in gold vessels, chains and medals, tapestries and damask. However, everything suggests that the States General was at that time still a newcomer on the international stage. The *Hoog Mogende Heren* do not appear to have been well informed on the accepted customs, so that they constantly required promptings from the English and French arbiters. Accordingly, it took months before decisions were made regarding the acceptance of gifts from the Archdukes, the distribution of their gifts to the States General's negotiators, and the granting of return gifts.

By the time of the Treaty of Ryswick in 1697, the situation was entirely different. The decision to give the three French ambassadors the customary medal-and-chain of *f* 6,000 strikes one as having been a matter of course; in contrast to 1609, no debates appear to have taken place, nor is there any sign of rancour harboured towards the former enemy. This case study from 1697 also provides insight into the financial background: in order to pay for the subsistence of and gifts for the ambassadors present at the negotiations, an extraordinary petition was made for providing another *f* 150,000 in funds.

The example of the heroes of Doggersbank makes it clear that awards were not bestowed exclusively upon foreign legates. This particular case is so significant because it represents the one and only occasion on which the stadholder took the initiative. He appeared personally in the assembly of the *Hoog Mogende Heren* in order to propose that the fleet's flag-officers be honoured. Several other particularities

involved in this case provide us with interesting details regarding the manufacturing process. For, at the assay it emerged that insufficient gold had been used for the medals so as to leave them at an inferior value, while also the goldsmith charged with delivering the chains and medals met his end before he was able to complete his commission.

The fourth case study involving Willem Vleertman is also decidedly remarkable. The commander of the trenches received no less than eight chain-and-medal combinations, in addition to five loose medals, within a timeframe spanning less than a decade.

The gifts: chains and medals

Virtually no specimens survive of the chains that were granted by the States General. This is not so for the medals attached to these chains. At first, so-called ‘triumph medals’ were commissioned from the Mint in Dordrecht; these medals had a flat relief and the external features of a large coin, and were struck in the provincial workshops at the occasion of victories won by the Republic. The oldest triumph medals were specimens that the Mint already held, such as the medal to celebrate the relief of Leiden and the medal commemorating the defeat of the Spanish Armada. As of 1594, however, the States General commissioned the mintmaster to cut special dies for triumph medals and to strike gold specimens with them. In this, the *Hoog Mogende Heren* followed the example of the Council of State. Between 1594 and 1629, the States General commissioned twelve different medals. Initially the specimens were distributed among the States General’s own deputies following a fixed pattern. Over the course of time, however, extra specimens were increasingly struck to be bestowed as awards.

In April 1628, the States General had new dies engraved for a medal bearing the emblems of the seven sovereign provinces and the emblem of the Generality. This creation by assayer-general Laurens van Teylingen represented a radical break. With it, the States General had an award medal at its disposal that could not be used by any other instance. Van Teylingen supplied these medals up until his death in 1637, with the chains on which they were hung being crafted by the goldsmiths in The Hague. It needs to be noted, however, that Van Teylingen’s medal still did not represent the break that scholars have tended to see in it. In fact, between 1630 and 1654, the States General awarded nearly no medals at all, but granted chains almost exclusively. The true change thus came in 1654, when goldsmith Johannes van der Maa supplied models for a cast medal. Although the images on his creation as such were probably quite similar to those on the Van Teylingen medal, the significance in Van der Maa’s medal lay in the fact that, as of 1655, it formed a standard element in the *ordinaris present* of the *Hoog Mogende Heren*.

The award medal of the States General continued in existence until the fall of the Republic in 1795, with only two modifications. In 1660 the existing medal was replaced by specimens bearing the new coat of arms of the Generality that had been introduced at the time of the peace negotiations in Munster. Furthermore, the face bearing the Generality weapon, which formerly had been the medal's reverse, now became its obverse side. A second modification took place in 1747, when the coat of arms of hereditary stadholder William IV was placed in the middle of the weapons of the provinces.

Between 1654 and 1691, the award medals of the States General were cast in The Hague. After that time, they were struck – first, in 1693, on a drop-hammer press, and then, after 1704, on a *balancier* or screw press that was set up in one of the rooms next to the Kloosterkerk. In order to be able to grant awards of different values, the *Hoog Mogende Heren* began to commission moulds and dies of different sizes. Thus, in 1667 a pair of dies of a diameter of 65 mm was cut for striking medals of a lesser value than those cast with the existing mould with a diameter of 70 mm. In 1691, only one set of dies was engraved with a diameter of 60 mm, but from 1704 onward two different formats (66 and 56 mm) were once more available. Between 1706 and 1710 Johannes Drappentier, with great difficulties, created a set of dies to strike medals of an even larger format (85 mm).

The last chains with the States General's award medal were bestowed in the course of the year 1795. The following year, the National Assembly commissioned a medal of its own. Up until 1805, the Batavian Republic continued the tradition of the Republic of the United Netherlands to grant gold chains with medals to departing legates and their secretaries. However, with the arrival of Louis Napoleon in the summer of 1806, this long-standing tradition was brought to an end. Not long after the new king acceded to the throne, he created orders of merit that in practice supplanted the role of the award medals and chains.

Conclusion and final remarks

When we compare the awards granted by the States General between 1588 and 1795 with the system of decorations that is currently maintained (with such orders of merit as the Military Order of William, the Order of the Netherlands Lion, and the Order of Orange-Nassau taking the highest places), we are immediately struck by the enormous differences.

Differences are found first of all on the institutional level. There are no decrees establishing the form and regulations of bestowal for the triumph medals that the *Hoog Mogende Heren* had struck beginning in 1594. The same holds true for the 'ambassador's medal' cut by Van Teylingen, for the medal that replaced his creation in the second half of the seventeenth century, and for the distinctions granted

in the form of chains or combinations of chain and medal. Nowhere in the resolutions of the States General do we find equivalents for the nineteenth-century laws with multiple articles regulating the institution of the three orders of merit in the Kingdom of the Netherlands.

On the organizational level as well, the differences are considerable. There was almost nothing in the way of rules or other prescriptions. The one exception is formed by the rather summary compendia from the archives of the *griffiers* from the Fagel-family, in which the value of the parting gifts was set. However, it is worth noting that these compendia may not even have been commissioned by the States General. Nor do we find any trace of public servants whose special task it is to see to the bestowal of chains and/or medals. On the financial level, there were indeed certain provisions in place during the age of the Republic. The Republic's *Staat van Oorlog* or budget included the *post van de defroyementen* from which also the gifts of State were to be paid. All the same, there was no systematic control to verify whether or not payments had been made, so that they were often effected with considerable delays.

Differences can also be detected in terms of setup and structure. In the Republic, no criteria were established for granting the awards. Precedent played a defining role in determining whether or not a distinction would be granted, and what value the award ought to have. As of the last quarter of the seventeenth century, in any case, we see the presentation of gifts of different values. On a practical level, however, these varying rewards cannot be compared with the different classes in the modern orders of merit. The latter, after all, stand in a hierarchical relationship to each other, with later merits leading to promotion to a higher class. That the practice of the *ancien régime* was entirely different is illustrated by the example of Willem Vleertman. Each of the awards that the States General bestowed on him stood entirely on its own, so that earlier gifts were of no consideration when Vleertman rendered new services to the Republic and as such did not lead to the reception of a higher reward.

Significant differences apply also to the bestowal of gifts. There are no nominations and the decisions to bestow awards were taken in the secluded assembly of the States General. Also diplomas and certificates appear to have been entirely absent.

A final point of difference concerns the decorations themselves. The awards bestowed by the States General took the form of gold chains and medals. The medals carried symbolic depictions in the form of the emblems of the Generality, of the seven united provinces, and, as of 1747, of the hereditary stadholders. They also bore the motto of the Republic. In contrast to the crosses and stars of the modern orders of merit, the medals and chains of the Republic had intrinsic value, and differences between various presents could be measured monetarily. This is precisely why many such gifts were not kept, but disappeared into the smelting pot. Finally,

we have no prescriptions concerning the way in which the chains, medals, and combined medal-and-chain bestowed by the States General were to be worn.

In light of this, we must conclude that the awards bestowed by the States General cannot be described as a ‘merit system’ in the modern sense of the term. The entire process surrounding these awards was simply not carried out in a manner that was sufficiently systematic. All the same, it is necessary to place also the gifts of the States General within the context of their time – the context, that is, of the Republic of the United Netherlands, which only began to be shaped gradually after 1588 and would continue to exist for over two centuries. The decisions made were at times the outcome of difficult and lengthy deliberations, not founded on grand and spirited declarations based on set principles, but on decisions with an *ad hoc* character in which precedent had a crucial role and the search for *retroacta* was the order of the day. Against this background, it is important to pay attention to the provisions that *were* indeed in place in the Republic, to consider whether there was development and growth, and to see whether there was any degree of coherence in regard to the awards bestowed by the States General. This study has revealed that there was indeed development and growth. After a chaotic initial phase devoid of clarity, it is possible starting with the 1630s to speak of a regulated process. Beginning at that time, the States General had their own ‘medal of the union’ and delivered their commissions to set goldsmiths who had a monopoly for supplying the *present van Staat*.

A new phase appears to announce itself around 1655-1660. At this time, the States General no longer granted loose chains without medals, but only chains with medals or else medals alone. An important step is formed by the new medal that was adopted in 1660. This medal displayed the coat of arms of the Generality that had been introduced during the peace negotiations in Munster. The coat of arms no longer figured upon the reverse of the medal, but on the obverse, so that the Generality’s blazon rather than those of the seven provinces would be displayed when the medal was worn by its recipient.

Around the same time, we also observe a standardization of the ‘regular parting gift’ (*ordinaris afscheidspresent*), with the value of the gift being determined no longer by the significance of a legate or by the length of his mission, but on the basis of his rank alone. The standard value of the parting gifts amounted to f 6.000, f 1.300, f 600, or f 300. For bestowing awards of varying values, the *Hoog Mogende Heren* commissioned dies of different sizes to be cut. Beginning in 1668, two different formats were available, and as of 1710 this even increased to a total of three. The increasing standardization was accompanied by a growing need to establish details concerning the bestowal of the awards. At first this took the form of lists with references to earlier resolutions, but around 1700 elaborate compendia began to develop. This process of standardization had the concrete result that the bestow-

al of awards eventually was a matter of course for nearly 70% of the cases.

A final important step towards uniformity and regulation was taken in September 1711 when the States General decided that all gold 'gifts of State' were to be assayed. From that point in time and on, it became possible to check the quality of the chains and medals in an effective manner.

In light of the above, it is possible to speak of a coherence in regard to the different awards that the States General bestowed. This relationship is not such that we can speak of a 'merit system' in the modern sense of the term, but within the seventeenth- and eighteenth-century context there nevertheless was a gradual albeit decided growth towards a system of honours. In the end, it is difficult to determine precisely when the definitive turn was made, but anyone who compares the chaotic practices of ca. 1625 with the situation around the year 1675 cannot but conclude that much had changed in the intervening time.

Lijst van gebruikte termen

betalingsordonnantie	bevelschrift tot het uitbetalen van een geldbedrag. Een betalingsordonnantie werd 'gedepêcheerd' of 'geslagen' op een ontvanger-generaal, aan wie de opdracht werd gegeven de betaling te verrichten.
consent	instemming met een financiële verplichting. In het bijzonder: instemming van de gewesten met de voorgestelde verdeling van de gemeenschappelijke lasten.
coppetasse cupelleren	drinkschaal op een hoge voet. Ook: tazza. methode om goud te zuiveren van alle metalen onedeler dan zilver. Van fr.: <i>coupelle</i> , het bij het procedé gebruikte kroesje of bakje van beendermeel dat de eigenschap heeft om metaaloxiden te absorberen.
defect	financiële verplichtingen die aangegaan zijn, maar onbetaald zijn gebleven. Ook: achterstallen.
defroyement	uitgaven die werden gedaan in verband met de ontvangst, huisvesting en verering van buitenlandse gezanten. Van fr.: <i>défrayer qn.</i> ~ iemand vrijhouden van kosten.
depêcheren dukatengoud	zie, betalingsordonnantie. goud met een gehalte van 23 karaat 8 grein, het gehalte van de dukaat. Dukatengoud is goud van het fijnste gehalte. Ook: fijngoud.
essaai	onderzoek naar het gehalte van goud of zilver van voorwerpen. Van fr.: <i>essayer</i> ~ proberen, onderzoeken.
essaaiwater	salpeterzuur. Dit werd gebruikt om goud te zuiveren van zilver.
extraordinaris envoyé fatsoen	gezant van de tweede rang. het door een goudsmid of medailleur in rekening gebrachte maakloon. Vrijwel altijd was de hoogte van het fatsoen afhankelijk van de hoeveelheid verwerkt edelmetaal: hoe zwaarder het gemaakte werk, hoe hoger het maakloon.
generale lasten	uitgaven voor de Unie, merendeels op het gebied van de defensie en buitenlandse politiek. Ook: generaliteitslasten of gemeenschappelijke lasten.
grein	zie, karaat.
huislasten	de eigen uitgaven van een gewest. Ook: particuliere of provinciale lasten.
karaat	aanduiding voor het gehalte van goud. Zuiver goud heeft een gehalte van 24 karaat (1.000/1.000). Een karaat is onderverdeeld in 12 greinen.
keten	sieraad in de vorm van een band of snoer, gevormd uit in elkaar geschakelde metalen ringen, schakels of schalmen genoemd. Hier wordt het

	begrip gebruikt ter aanduiding van een ketting, waaraan een medaille is bevestigd.
ketting	zie, keten. Hier wordt het begrip gebruikt ter aanduiding van de uit gouden schakels bestaande ketting zelf.
lampetkan	onderdeel van een wasstel, bestaande uit een lampetkan waaruit waswater werd geschonken én een lampetkom of -bekken, waarin het waswater werd opgevangen.
liquidatie	verrekening en afwikkeling van gemeenschappelijke kosten.
liquidatiestaat	overzicht van de totale inkomsten en uitgaven van een gewest of kwartier. Liquidatiestataten dienden om achteraf vast te stellen welk aandeel een gewest of kwartier in de gedeelde lasten voor zijn rekening diende te nemen.
petitie	onderscheid wordt gemaakt tussen de generale en de buitengewone petitie. De generale petitie was een jaarlijks door de Raad van State opgesteld, in vrij algemene termen gesteld overzicht van financiële wensen, die alleen totaalbedragen bevatte. De buitengewone of extraordinaire petitie had een ad hoc karakter en was bedoeld om additionele middelen te verkrijgen voor een nauwkeurig omschreven doel.
ordinarispresent	vanaf de jaren '90 van de 17 ^{de} eeuw gebruikte aanduiding voor de door de Staten-Generaal geschonken ketens, kettingen en medailles. Ook: 'gewoonlijk vereering'.
plenipotentiaris	van fr.: <i>plenipotentaire</i> , een afgezant van een regerend vorst die volmacht heeft om namens deze onderhandelingen te voeren of deze te vertegenwoordigen.
quote	aandeel van de verschillende gewesten in de totale som van generale lasten. Omdat de financiële draagkracht van de gewesten sterk verschilden werd een verdeelsleutel afgesproken, vastgelegd in de quotentabel.
(uiterste) remedie	de wettelijk toegestane, maximale afwijking van het goudgehalte. Voor dukatengoud bedroeg deze slechts één grein, voor werkgoud $\frac{1}{4}$ karaat of 3 grein. Dit betekende dat van dukatengoud vervaardigde voorwerpen een gehalte van tenminste 23 karaat 7 grein moesten hebben, terwijl voor werkgoud een ondergrens van 22 karaat werd aangehouden
repartitie	opgave van de verdeling over de verschillende gewesten van de in de staat van oorlog opgevoerde bedragen. De verdeling vond plaats volgens een in de quotentabel vastgelegde verdeelsleutel. Zie, quote.
schalm	zie keten. Ook: schakel.
staat van oorlog	nadere uitwerking van de generale petitie, die niet alleen alle afzonderlijke uitgaven bevatte, maar waarin tevens de repartitie ervan was vastgelegd. Zie, repartitie.
tazza	een rijk versierde, schotelvormige drinkschaal, meestal met voet. Ook: coppetasse
teljoor	van fr.: <i>tailloir</i> , (eet)bord, schotel.
vaisselles	van fr.: <i>vaisselles</i> , verzamelnaam voor schotels, schalen, borden en drinkgerei. Ook: vaatwerk.
werkgoud	goud met een gehalte van 22 karaat. Ook: 'filet'.

Lijst van gebruikte afkortingen

AA	Nationaal Archief, Den Haag, Archief van de Admiraliteitscolleges, 1586-1795, nummer toegang 1.01.46.
Aanwinsten	Nationaal Archief, Den Haag, Collectie aanwinsten van de voormalige Eerste Afdeling van het Algemeen Rijksarchief, nummer toegang 1.11.01.01.
ARM	Geldmuseum, Utrecht, Archief 's Rijks Munt.
Brantsen	Archief van de familie Brantsen, nummer toegang 0452.
<i>Catalogus KPK</i>	Dompierre de Chaufepié, H.J. de en A.O. van Kerkwijk, <i>Catalogus der Nederlandsche en op Nederland betrekking hebbende gedenkpenningen</i> , 2 dln 's-Gravenhage 1903-1906.
<i>Catalogue Teyler</i>	<i>Catalogue du Cabinet Numismatique de la Fondation Teyler à Harlem</i> , 2 ^{de} dr., Haarlem 1909.
DA	Drents Archief, Assen.
DBZ	Nationaal Archief, Den Haag, Archieven van het Departement van Buitenlandse Zaken, 1796-1810, nummer toegang 2.01.08.
EGM	Nationaal Archief, Den Haag, Archief Essayeur-Generaal van 's Rijks Munt, 1795-1813, nummer toegang 2.01.33.
Fagel	Nationaal Archief, Den Haag, Archief van de familie Fagel, 1513-1927, nummer toegang 1.10.29.
Fagel Supplement	Nationaal Archief, Den Haag, Archief van de familie Fagel: supplement, 1524-1795, nummer toegang 1.10.94.
FH	Nationaal Archief, Den Haag, Archief Financie van Holland, 1572-1806, nummer toegang 3.01.29.
GA	Gelders Archief, Arnhem.
Gogel	Nationaal Archief, Den Haag, Archief van I.J.A. Gogel [levensjaren 1765-1821], 1752-1821, nummer toegang 2.21.005.39.
GMK	Nationaal Archief, Den Haag, Archief van de Generaliteits Muntkamer, 1578-1798, nummer toegang 1.01.44.
GRK	Nationaal Archief, Den Haag, Archief van de Generaliteits Rekenkamer, 1608-1799, nummer toegang 1.01.43.
GRN	Noord-Hollands Archief, Haarlem, Archief Gecommitteerde Raden van West-Friesland en het Noorderkwartier te Hoorn, 1573-1795, nummer toegang 3.
GRZ	Nationaal Archief, Den Haag, Archief Gecommitteerde Raden der Staten van Holland en West-Friesland, nummer toegang 3.01.05.

KB	Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
KHA	Koninklijk Huisarchief, Den Haag.
MF	Nationaal Archief, Den Haag, Archief Ministerie van Financiën, nummer toegang 2.01.21.
MHR	Drents Archief, Assen, Archief De Milly Van Heiden Reinestein, nummer toegang 0185.
NA	Nationaal Archief, Den Haag.
ND	Nationaal Archief, Den Haag, Archief van de Nassause Domeinraad, (1218) 1581-1811 (1842), nummer toegang 1.08.11.
NHA	Noord-Hollands Archief, Haarlem.
NR	Nationaal Archief, Den Haag, Archieven van de Commissarissen van de Nationale Rekening, 1799-1802; de Nationale Rekenkamer, 1802-1809; het Hof van Rekeningen, 1809-1811; Commissarissen vervangende het Hof van Rekeningen, 1812-1813, nummer toegang 2.01.07.
Pauw	Nationaal Archief, Den Haag, Familiearchief Pauw van Wieldrecht, nummer toegang 3.20.43.
PR	Nationaal Archief, Den Haag, Collectie resoluties van de Staten van Friesland, Gelderland, Groningen, Holland, Overijssel, Utrecht en Zeeland, 1532-1807, nummer toegang 1.12.01.
RA	Nationaal Archief, Den Haag, Archief der Rekenkamer ter Auditie van de Gemeene-landsrekeningen en de opvolgende Colleges met de daaronder berustende Rekeningen, nummer toegang 3.01.28.
RAL	Regionaal Archief Leiden.
RP	Nationaal Archief, Den Haag, Archieven van de Raadpensionaris, 1805-1806, nummer toegang 2.01.01.06.
RSG	<i>Resolutiën der Staten-Generaal, 1576-1609</i> , I-XIV, N. Japikse en H.H.P. Rijperman, eds. Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Grote Serie nrs. 26, 33, 41, 43, 47, 51, 55, 57, 62, 71, 85, 92, 101, 131 ('s-Gravenhage 1915-1970); <i>Resolutiën der Staten-Generaal. Nieuwe Reeks, 1610-1670</i> , I-VII, 1610-31 december 1625. A.Th. van Deursen, J. Roelevink en J.G. Smit, eds. Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Grote Serie nrs. 135, 151, 152, 176, 187, 208, 223 ('s-Gravenhage 1971-1994).
RvS	Nationaal Archief, Den Haag, Archief van de Raad van State, 1581-1795, nummer toegang 1.01.19.
SAL	Regionaal Archief Leiden, Stadsarchief Leiden, nummer toegang 501A.
SAVPR	Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg, Oud Notarieel Archief.
SB	Nationaal Archief, Den Haag, Archieven van het Staatsbewind, 1801-1805, nummer toegang 2.01.01.05.
SG	Nationaal Archief, Den Haag, Archief Staten-Generaal, 1576-1796, nummer toegang 1.01.02.
SLN	Nationaal Archief, Den Haag, Archieven van de Staatssecretarie onder Lodewijk Napoleon, 1806-1811, nummer toegang 2.01.01.07.
Steyn	Nationaal Archief, Den Haag, Archief Pieter Steyn, nummer toegang 3.01.24.

SvH	Nationaal Archief, Den Haag, Archief Staten van Holland en West-Friesland, 1572-1795, nummer toegang 3.01.04.01.
UA	Utrechts Archief.
UB	Nationaal Archief, Den Haag, Archieven van het Uitvoerend Bewind, 1798-1801, nummer toegang 2.01.01.04.
Van Aerssen Supplement	Nationaal Archief, Den Haag, Archief van de familie Van Aerssen, Supplement, (1358) 1418-1783, nummer toegang 1.10.89.
Van Goens	Koninklijke Bibliotheek, Den Haag, Archief van Rijklof Michael van Goens.
Van Oldenbarnevelt	Nationaal Archief, Den Haag, Archief Johan van Oldenbarnevelt, 1586-1619, nummer toegang 3.01.04.01.
<i>Vervolg op Van Loon</i>	<i>Beschrijving [...] ten vervolge op [...] Mr. Gerard van Loon</i> , 10 dln., Amsterdam 1821-1869.
VKF	Nationaal Archief, Den Haag, Stukken van J.H. van Kinsbergen, alsmede stukken betreffende zijn nalatenschap en het Van Kinsbergenfonds (archief Van Kinsbergenfonds), onderdeel van Collectie aanwinsten van de voormalige Eerste Afdeling van het Algemeen Rijksarchief, nummer toegang 1.11.01.01, inv.nr. 2147.
VOC	Nationaal Archief, Den Haag, Archief van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, 1602-1795, nummer toegang 1.04.02.
VTH	Nationaal Archief, Den Haag, Verzameling Binnenlandse Kaarten Hingman, nummer toegang 4.VTH.
WCOL	Nationaal Archief, Den Haag, Archieven van de Wetgevende Colleges van de Bataafse Republiek en van het Koninkrijk Holland, 1796-1810, nummer toegang 2.01.01.01.
Willem V	Koninklijk Huisarchief, Den Haag, Archief Willem V, nummer toegang A 18.

Lijst van geraadpleegde werken

I Archivalia

– Koninklijk Huisarchief, 's-Gravenhage

Archief Willem V, nummer toegang A 18

2204 Stukken betreffende de Slag bij de Doggersbank, de toegekende onderscheidingen en beloningen en het overlijden van kapitein ter zee W.J.G. graaf Bentinck 1781-1782.

– Nationaal Archief, 's-Gravenhage

Archief van de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden 1576-1796, nummer toegang 1.01.02

Ordinaris resoluties

15-16 Registers van ordinaris minuut-resoluties, 1588-1589.
18 Register van ordinaris minuut-resoluties, 1591.
20-28 Registers van ordinaris minuut-resoluties, 1593-1602.
31-32 Registers van ordinaris minuut-resoluties, 1605-1606.
34-43 Registers van ordinaris minuut-resoluties, 1609-1618.
45-63 Registers van ordinaris minuut-resoluties, 1620-1637.
2976 Geresumeerde minuten van de notulen, april 1786.
2988 Geresumeerde minuten van de notulen, april 1787.
2990-2991 Geresumeerde minuten van de notulen, juni-juli 1787.
2993 Geresumeerde minuten van de notulen, september 1787.
2997-3001 Geresumeerde minuten van de notulen, januari-mei 1788.
3007 Geresumeerde minuten van de notulen, november 1788.
3010 Geresumeerde minuten van de notulen, februari 1789.
3012-3015 Geresumeerde minuten van de notulen, april-juli 1789.
3017-3018 Geresumeerde minuten van de notulen, september-oktober 1789.
3022-3024 Geresumeerde minuten van de notulen, februari-april 1790.
3048-3049 Geresumeerde minuten van de notulen, april-mei 1792.
3060-3062 Geresumeerde minuten van de notulen, april-juni 1793.
3064-3066 Geresumeerde minuten van de notulen, augustus-oktober 1793.
3070-3071 Geresumeerde minuten van de notulen, februari-maart 1794.
3077 Geresumeerde minuten van de notulen, september 1794.
3087 Geresumeerde minuten van de notulen, juli 1795.
3091 Geresumeerde minuten van de notulen, november 1795.
3093 Geresumeerde minuten van de notulen, januari 1796.
3120 Register van ordinaris net-resoluties, 1588.

3122	Register van ordinaris net-resoluties, 1589.
3124	Register van ordinaris net-resoluties, 1590.
3126	Register van ordinaris net-resoluties, 1591.
3128	Register van ordinaris net-resoluties, 1592.
3130	Register van ordinaris net-resoluties, 1593.
3132	Register van ordinaris net-resoluties, 1594.
3134	Register van ordinaris net-resoluties, 1595.
3136	Register van ordinaris net-resoluties, 1596.
3138	Register van ordinaris net-resoluties, 1597.
3140	Register van ordinaris net-resoluties, 1598.
3142	Register van ordinaris net-resoluties, 1599.
3144	Register van ordinaris net-resoluties, 1600.
3146	Register van ordinaris net-resoluties, 1601.
3148	Register van ordinaris net-resoluties, 1602.
3150	Register van ordinaris net-resoluties, 1603.
3152	Register van ordinaris net-resoluties, 1604.
3154	Register van ordinaris net-resoluties, 1605.
3156	Register van ordinaris net-resoluties, 1606.
3158	Register van ordinaris net-resoluties, 1607.
3160	Register van ordinaris net-resoluties, 1608.
3162	Register van ordinaris net-resoluties, 1609.
3164	Register van ordinaris net-resoluties, 1610.
3166	Register van ordinaris net-resoluties, 1611.
3168	Register van ordinaris net-resoluties, 1612.
3170	Register van ordinaris net-resoluties, 1613.
3172	Register van ordinaris net-resoluties, 1614.
3174-3196	Register van ordinaris net-resoluties, 1615-1637.
3204	Register van ordinaris net-resoluties, 1645.
3222	Register van ordinaris net-resoluties, 1660.
3244-3342	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1638-1700.
3344-3347	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1701-1702.
3349-3350	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1703.
3352-3353	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1704.
3355-3356	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1705.
3358-3359	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1706.
3361-3362	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1707.
3364-3365	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1708.
3367-3368	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1709.
3370-3371	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1710.
3373-3374	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1711.
3376-3377	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1712.
3379-3380	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1713.
3382-3383	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1714.
3385-3386	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1715.
3388-3389	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1716.
3391-3392	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1717.
3394-3395	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1718.
3397-3398	Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1719.

- 3400-3401 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1720.
3403-3404 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1721.
3406-3407 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1722.
3409-3410 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1723.
3412-3413 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1724.
3415-3416 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1725.
3419 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, juli-december 1726.
3421-3422 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1727.
3424 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, januari-juni 1728.
3426 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, juli-december 1728.
3428-3429 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1729.
3431-3432 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1730.
3434-3435 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1731.
3437-3438 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1732.
3440-3441 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1733.
3443-3444 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1734.
3446-3447 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1735.
3449-3450 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1736.
3452-3453 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1737.
3455-3456 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1738.
3458-3459 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1739.
3461-3462 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1740.
3464-3465 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1741.
3467-3468 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1742.
3470-3471 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1743.
3473-3474 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1744.
3476-3477 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, 1745.
3479 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, januari-juni 1746.
3481 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, juli-december 1746.
3484 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, januari-juni 1747.
3487 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, juli-december 1747.
3490 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, januari-juni 1748.
3493 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, juli-december 1748.
3496 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, januari-juni 1749.
3499 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, juli-december 1749.
3502 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, januari-juni 1750.
3504 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, juli-december 1750.
3507 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, januari-juni 1751.
3509 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, juli-december 1751.
3512 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, januari-juni 1752.
3514 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, juli-december 1752.
3517 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, januari-juni 1753.
3519 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, juli-december 1753.
3522 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, januari-juni 1754.
3524 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, juli-december 1754.
3527 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, januari-juni 1755.
3529 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, juli-december 1755.
3532 Tweede serie registers van ordinariis net-resoluties, januari-juni 1756.

- 3534 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, juli-december 1756.
 3537 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, januari-juni 1757.
 3539 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, juli-december 1757.
 3542 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, januari-juni 1758.
 3544 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, juli-december 1758.
 3547-3548 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1759.
 3550-3551 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1760.
 3553-3554 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1761.
 3556-3557 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1762.
 3559-3560 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1763.
 3562-3563 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1764.
 3565-3566 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1765.
 3568-3569 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1766.
 3571-3572 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1767.
 3574-3575 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1768.
 3577-3578 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1769.
 3580-3581 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1770.
 3583-3584 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1771.
 3586-3587 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1772.
 3589-3590 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1773.
 3592-3593 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1774.
 3595-3596 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1775.
 3598-3599 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1776.
 3601-3603 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1777.
 3605-3606 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1778.
 3608-3609 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1779.
 3611-3612 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1780.
 3614-3616 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1781.
 3618-3620 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1782.
 3622-3623 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1783.
 3625-3627 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1784.
 3629-3631 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1785.
 3633-3638 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1786.
 3641-3643 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1788.
 3645-3647 Tweede serie registers van ordinaris net-resoluties, 1789.
 3682-3695 Repertoria op de ordinaris resoluties van de Staten-Generaal over langere termijn dan één jaar samengesteld: "Index Rerum", "Indices Minuteel", volgens respecten, 1576-1699.
 3696-3697 Indices op de ordinaris resoluties volgens respecten, 1576-1619.
 3698-3704 Indices op de ordinaris resoluties volgens respecten, 1625-1730.
 3705-3707 Repertoria op de ordinaris en secrete resoluties volgens respecten, 1651-1669.
 3708-3710 Algemene index op de resoluties der Staten-Generaal, 1591-1601.
 3711-3713 Algemene index op de ordinaris resoluties volgens respecten, 1576-1595.
 3716-3717 Algemene index op de ordinaris resoluties der Staten-Generaal, 1672-1699.
 3718-3725 Algemene index op de ordinaris resoluties volgens respecten, 1576-1699.
 3781 Gedrukt register van de ordinaris resoluties, 1726.

Secrete resoluties

- 4174 Geresumeerde minuten van de secrete resoluties, april-mei 1709.
 4177 Geresumeerde minuten van de secrete resoluties, oktober-november 1709.
 4553 Geresumeerde minuten van de secrete resoluties, juli-oktober 1794.
 4556 Geresumeerde minuten van de secrete resoluties, april-juni 1795.
 4560 Register van secrete net-resoluties, 11 april 1592-13 februari 1604.
 4561 Register van secrete net-resoluties, 4 februari 1608-11 april 1609.
 4562 Register van secrete net-resoluties, december 1615-december 1634.
 4563 Register van secrete net-resoluties, 30 mei 1634-18 maart 1646.
 4566 Register van secrete net-resoluties, 1654-1660.
 4586 Register van secrete net-resoluties, 1678.
 4596 Register van secrete net-resoluties, 1690.
 4600 Register van secrete net-resoluties, 1692-1693.
 4601 Register van secrete net-resoluties, 1694-1695.
 4603 Register van secrete net-resoluties, 1697.
 4610 Register van secrete net-resoluties, 1701.
 4612 Register van secrete net-resoluties, 1702.
 4687 Register van secrete net-resoluties, 1740.
 4714 Register van secrete net-resoluties, 1753.
 4717 Register van secrete net-resoluties, 1755.
 4769 Register van secrete net-resoluties, 1781.
 4777 Register van secrete net-resoluties, 1785.
 4783 Register van secrete net-resoluties, 1788.
 4798-4801 Indices volgens respecten op de secrete resoluties, 1648-1772.
 4802-4805 Indices volgens respecten op de secrete resoluties, 1694-1789.

Liassen

- 4887 'Liassen loopende', ingekomen ordinarijs brieven en stukken, juli-december 1597.
 4888 'Liassen loopende', ingekomen ordinarijs brieven en stukken, januari-juni 1598.
 4910 'Liassen loopende', ingekomen ordinarijs brieven en stukken, januari-juli 1605.
 4920 'Liassen loopende', ingekomen ordinarijs brieven en stukken, januari-april 1610.
 4927 'Liassen loopende', ingekomen ordinarijs brieven en stukken, 1613.
 4928 'Liassen loopende', ingekomen ordinarijs brieven en stukken, januari-juni 1614.
 4937 'Liassen loopende', ingekomen ordinarijs brieven en stukken, juli-december 1620.
 4938 'Liassen loopende', ingekomen ordinarijs brieven en stukken, januari-juni 1621.
 4940 'Liassen loopende', ingekomen ordinarijs brieven en stukken, januari-juni 1622.
 4942 'Liassen loopende', ingekomen ordinarijs brieven en stukken, januari-juni 1623.
 4979 'Liassen loopende', ingekomen ordinarijs brieven en stukken, 1642.
 4984 'Liassen loopende', ingekomen ordinarijs brieven en stukken, juli-december 1646.
 4985 'Liassen loopende', ingekomen ordinarijs brieven en stukken, januari-juni 1647.
 5000 'Liassen loopende', ingekomen ordinarijs brieven en stukken, oktober-december 1652.
 5001 'Liassen loopende', ingekomen ordinarijs brieven en stukken, januari-april 1653.
 5013 'Liassen loopende', ingekomen ordinarijs brieven en stukken, september-december 1656.
 5022 'Liassen loopende', ingekomen ordinarijs brieven en stukken, oktober-december 1659.

- 5024 'Liassen loopende', ingekomen ordinaris brieven en stukken, augustus-december 1660.
- 5033 'Liassen loopende', ingekomen ordinaris brieven en stukken, januari-april 1664.
- 5070 'Liassen loopende', ingekomen ordinaris brieven en stukken, mei-augustus 1675.
- 5096 'Liassen loopende', ingekomen ordinaris brieven en stukken, januari-juni 1687.
- 5099 'Liassen loopende', ingekomen ordinaris brieven en stukken, mei-augustus 1688.
- 5128 'Liassen loopende', ingekomen ordinaris brieven en stukken, januari-april 1698.
- 5202 'Liassen loopende', ingekomen ordinaris brieven en stukken, april-juni 1714.
- 5597 'Liassen admiraliteyten', ingekomen ordinaris brieven en stukken betreffende admiraliteits- en zeezaken, oktober-december 1667.
- 5695 'Liassen admiraliteyten', ingekomen ordinaris brieven en stukken betreffende admiraliteits- en zeezaken, 1781.
- 6889 'Liassen Italiën, Savoyen, Constantinopelen, Zalée ende Barbariën', 1613-1615.
- 6901 'Liassen Italiën, Savoyen, Constantinopelen, Zalée ende Barbariën', 1631-1632.
- 7479 'Liassen requesten', januari-juni 1639.
- 7481 'Liassen requesten', 1649.
- 7488 'Liassen requesten', januari-juni 1668.
- 7507 'Liassen requesten', september-december 1681.
- 7538 'Liassen requesten', januari-februari 1689.
- 7566 'Liassen requesten', juli-september 1693.
- 7628 'Liassen requesten', april-15 mei 1705.
- 7653 'Liassen requesten', 16 maart-april 1709.
- 7661 'Liassen requesten', april-15 mei 1710.
- 7666 'Liassen requesten', december 1710.
- 7674 'Liassen requesten', januari-februari 1712.
- 7676 'Liassen requesten', mei-juni 1712.
- 7692 'Liassen requesten', oktober-december 1715.
- 7694 'Liassen requesten', april-juni 1716.
- 7697 'Liassen requesten', januari-maart 1717.
- 7764 'Liassen requesten', september-december 1735.
- 7779 'Liassen requesten', oktober-december 1739.
- 7837 'Liassen requesten', januari-april 1755.
- 7943 'Liassen requesten', juli-augustus 1781.
- 7947 'Liassen requesten', januari-februari 1782.
- 7984 'Liassen requesten', april-juni 1789.

Overig

- 8040-8045 Staten van Oorlog te land en ter zee, 1595, 1597-1598, 1607-1608 en 1613.
- 8047-8048 Staten van Oorlog te land en ter zee, 1618 en 1621.
- 8054-8058 Staten van Oorlog te land en ter zee, 1644, 1648 en 1651-1653.
- 8065-8066 Staten van Oorlog te land en ter zee, 1662-1663.
- 8074 Staat van Oorlog te land en ter zee, 1668.
- 8080-8083 Staten van Oorlog te land en ter zee, 1672-1675.
- 8086 Staat van Oorlog te land en ter zee, 1677.
- 8088 Staat van Oorlog te land en ter zee, 1678.
- 9445-9447 Generaal rapport van de Personele Commissie van het Financiewezen, ingesteld bij resolutie van de Staten-Generaal van 4 mei 1785, betreffende de herziening van het financiële systeem van de Staat, 1790.

- 9448-9449 Memorie houdende het generaal rapport van de Personele Commissie van het Financiewezen, ingesteld bij resolutie van de Staten-Generaal van 4 mei 1785, betreffende de herziening van het financiële systeem van de Staat, 1790.
- 11185 Register van ingekomen ordinaris brieven, bijlagen en memorien, binnenlands register, 1688.
- 11221 Register van ingekomen ordinaris brieven, bijlagen en memorien, binnenlands register, 1700.
- 12302-12304 Registers van akten onder het zegel en cachet van de Staat met uitzondering van de commissies van aanstelling, 1617-1635.
- 12308 Register van akten onder het zegel en cachet van de Staat met uitzondering van de commissies van aanstelling, 1646-1649.
- 12503-12508 Registers van de gedepêcheerde ordonnanties van betaling, 1586-1655.
- 12548.247 'Loketlas loopende', Staten van ongelichte ordonnanties van de Raad van State over de jaren 1628-1641, ten laste van de ontvanger-generaal Doubleth, overgenomen door griffier Ruysch, 1643.
- 12548.247.2 'Loketlas loopende', Staat van de onbetaalde decharges alsdan onde de ontvanger-generaal Doubleth berustende, 1620-1634.
- 12548.489.3 Akkoord tussen de Staten-Generaal en Daniël Drappentier over het snijden van stempels om medailles te slaan, 1693.
- 12579.57 'Secrete kas loopende', Extracten uit de resoluties van de Staten-Generaal inzake de medailles door hen aan zestien arbiters in Engeland en in de Republiek geschonken. 1654 augustus 14 en oktober 9

Archief van de Raad van State, 1581-1795, nummer toegang 1.01.19

- 1 Resoluties van de Overheid en Landraad aan deze zijde van de Maas (Beoosten Maas), 27 juli 1581-20 december 1581.
- 3 Resoluties van de Raad van State, 27 november 1584-augustus 1585.
- 9 Resoluties van de Raad van State, september 1589-mei 1590.
- 11-15 Resoluties van de Raad van State, 16 mei 1592-1597.
- 24-25 Resoluties van de Raad van State, 1606-1607.
- 27-28 Resoluties van de Raad van State, 1609-1610.
- 367 Resoluties van de Raad van State, januari-juni 1789.
- 1226 Staten van Oorlog, 1579, 1601 en 1609-1610.
- 1232-1233 Staten van Oorlog, 1599 en 1607.
- 1235-1236 Staten van Oorlog, 1609 en 1607-1610.
- 1251 Staat van Oorlog, 1643.
- 1255-1256 Staten van Oorlog, 1649-1650.
- 1262 Staat van Oorlog, 1653-1655.
- 2103 Registers: Staat van de restanten van de ontvanger-generaal Doubleth, 1629-1652; Kasboeken van de ontvanger-generaal Doubleth, 1665-1666.
- 2225-2227 Petities en consenten, 1624-1706.
- 2347-2353 Resoluties van de Raad van State, kopieën, 1596-1602.

Archief van de Generaliteits Rekenkamer, 1608-1798, nummer toegang 1.01.43

- 15 Register van netresoluties, 1680-1699.
- 16 Register van netresoluties, 1700-1730.
- 81 Register van missiven aan de Staten-Generaal, mei 1649-1676.
- 1232 Ordinaris en extraordinaris Staten van Oorlog, 1595-1599 en 1603-1607.

- 1233 Ordinaris en extraordinaris Staat van Oorlog, 1618.
 1234 Ordinaris en extraordinaris Staten van Oorlog, 1621-1627 en 1631-1640.
- Archief van de Generaliteits Muntkamer, 1578-1798, nummer toegang 1.01.44
 7 Register van ingekomen en uitgaande stukken, november 1637-december 1639.
 10 Register van ingekomen en uitgaande stukken, maart 1659-december 1664.
 39 Kopie-resolutieregister van Raden en Generaal-meesters, 2 januari 1726-29 december 1736.
 44 Concept-resolutiën van Raden en Generaal-meesters met bijlagen: ingekomen stukken, 1780-1794.
 56 Stukken, behorend tot de administratie van Marcellus Bruynesteyn en mr. Johan Emants, 1682-1742.
 57-59 Stukken, behorend tot de administratie van mr. Marcellus Emants, 1743-1792.
 63 Recueil van extracten uit de resolutie-registers der Staten-Generaal betreffende muntzaken, 1578-1750.
 67-76 Resoluties van de Raden en Generaalmeesters van de Munt, november 1711-11 juli 1798.
- Archief van de Admiraliteitscolleges, 1586-1795, nummer toegang 1.01.46
 124-125 Resoluties van het College ter Admiraliteit op de Maze, 1 oktober 1629-20 mei 1631.
 147-148 Resoluties van het College ter Admiraliteit op de Maze, 1652-1653.
 772-773 Grootboek van de door de ontvanger-generaal uitbetaalde extraordinaris ordonnanties van betaling, 1656-1685.
 775 Grootboek van de door de ontvanger-generaal gedane uitbetaling van extraordinaris ordonnanties van betaling uit de gelden, die de Staten-Generaal hadden toegestaan voor de buitengewone uitreding van 150 oorlogschepen, 1652-1661.
 1353-1403 Resoluties van het College ter Admiraliteit te Amsterdam, 1607-1646 en 1648.
 1408 Resoluties van het College ter Admiraliteit te Amsterdam, 1654.
 1413-1418 Resoluties van het College ter Admiraliteit te Amsterdam, 1660-1665.
 1420 Resoluties van het College ter Admiraliteit te Amsterdam, 1674.
 1508-1512 Alfabetische repertoria op de resoluties van het College ter Admiraliteit te Amsterdam, 1586-1647.
 1932 Register van de op de ontvanger-generaal geslagen ordonnanties van betaling, 1693.
 2478 Resoluties van het College ter Admiraliteit in Zeeland, 1659.
 2480 Resoluties van het College ter Admiraliteit in Zeeland, 1661.
 2839 Register van ordonnantiën van betaling op de ontvanger-generaal, afgegeven door de Admiraliteit in Zeeland, 1633-1638.
- Archief van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, 1602-1795, nummer toegang 1.04.02
 7143-7168 Journalen van de opperboekhouder van de Kamer Amsterdam, 16 mei 1700-29 februari 1796.
- Archief van de Nassause Domeinraad, (1218) 1581-1811 (1842), nummer toegang 1.08.11
 567 'Gemengd domestiquen', registers van stukken betreffende aanstellingen, instructies en beloning van leden van de hofhouding en leveranciers van diensten

- en goederen, alsmede inkomsten, uitgaven en schulden (financiële transacties) ten laste van het huis van Oranje 1734-september 1758.
- 992 Registers van ordonnanties voor de thesaurier en rentmeester-generaal en rentmeesters van de prinsen van Oranje en de Domeinraad, 1637-1640.
- 1008-1009 Registers van ordonnanties voor de thesaurier en rentmeester-generaal en rentmeesters van de prinsen van Oranje en de Domeinraad, 1755-1763.
- 1238 'Kassaboeken', dagboeken van ontvangsten en uitgaven van C. van der Straaten, thesaurier en rentmeester-generaal wegens de domeinen en de hofhouding, 5 augustus 1749-1750.
- 1244-1248 'Kassaboeken', dagboeken van ontvangsten en uitgaven van C. van der Straaten, thesaurier en rentmeester-generaal wegens de domeinen en de hofhouding, 5 augustus 1757-1761.
- 1365-1382 Rekeningen van Jacob Carel Reigersman, thesaurier en rentmeester-generaal wegens de hofhouding, afgehoord door de commissarissen voor de hofhouding, 1761-1778.

Collectie Aitzema, nummer toegang 1.10.02

- 54 Adversaria 1595-1635, nr 73: Staet vant Employj gedaen ter saecke van defrojementen ende Vereeringen t'sedert anno 1600 tot anno 1631 inclusijs.

Archief van de familie Fagel, 1513-1927, nummer toegang 1.10.29

- 603 Stukken betreffende 's Lands huysing', het jacht en de karos van staat, 1655-1757, en aantekeningen van Hendrik Fagel de Oude over het wapen van de staat, over de jaren 1626-1647, alsmede over 's Lands huys' over de jaren 1645-1740.
- 1154 'Presenten' aan Nederlandse en buitenlandse gezanten, 1750-1786. Met aantekeningen van Hendrik Fagel de Oudste over de jaren 1640-1667 en Hendrik Fagel de Oude over de jaren 1609-1667 en 1684-1730.
- 1270 Lijsten van 'Retracta uyt de Resolutiën van haar Hoog Mogende en haar Edel Groot Mogende rakende het Ceremonieel van Audientien en Receptien van Koningen, Princen, Ordinaris en Extraordinaris Ambassadeurs, Extra-Ordinaris Envoijez, plenipotentiarissen, Extra-ordinaris Gedeputeerdens, Ministers sonder Character, Residenten, Secertarissen, Agent, Consuls; mitsgaders wegens derselver Audientiën, overleveren van Credentialen, conferentiën, defroyementen, derselver overlijden, presenten, vertreck in cas van rupture, aankomsten, Uytgeleide enz', circa 1620-circa 1670.

Archief van M.A. de Ruyter en enige verwanten, M. Kint en J. Andringa, nummer toegang 1.10.72.01

- 184 Benoeming van vice-admiraal Michiel de Ruyter door Lodewijk XIV tot ridder van de Orde van St. Michel en acte waarbij hem het portret van de koning met diamanten en een gouden keten worden geschonken, 1666

Archief van de familie Van Aerssen, Supplement, (1358) 1418-1783, nummer toegang 1.10.89

- 8 Registers van uitgaande brieven van François van Aerssen, gecommiteerde en ambassadeur van de Staten-Generaal in Frankrijk, 2 januari-19 november 1609.

Archief van de familie Fagel: supplement, 1524-1795, nummer toegang 1.10.94

- 141 Verzameling lijsten van retroacta betreffende de receptie van vreemde vorsten en prinsen [...], 1612-1659, [...] 1667-1714, [...] 1646-1711.
- 142 Retroacta der resolutien van H.H. Mog. rakende het ceremonieel omtrent de ambassadeurs, envoyés enz., alsmede voor commissien voor ministers buiten 's lands, 1640-1744.
- 143 Compendium als boven, tot 1725.
- 144 Overige lijsten van retroacta en kopieresoluties betreffende het ceremonieel met vreemde vorsten en gezanten 1640-1701.
- 316 Register van alfabetisch geordende aantekeningen van Hendrik Fagel de Oude over generaliteitscolleges en generaliteitsbemoeienissen, vooral gezien vanuit het gezichtspunt van de Staten-Generaal, bijgehouden tot in het laatste kwart van de 18e eeuw.
- 317 Alfabetische retroacta der Staten-Generaal, bewerkt 18e eeuw.
- 453 Gedrukte resoluties van de Staten-Generaal, 1701.

Collectie aanwinsten van de voormalige Eerste Afdeling van het Algemeen Rijksarchief, nummer toegang 1.11.01.01

- 901 Staet van betalingen gedaen aen Legatien, Defroijementen ende Vereringen t'sedert den Jaere 1609 totte Jaere 1619 Inclijs, 1609-1619.
- 2147 Stukken van J.H. van Kinsbergen, alsmede stukken betreffende zijn nalatenschap en het Van Kinsbergenfonds.

Collectie resoluties van de Staten van Friesland, Gelderland, Groningen, Holland, Overijssel, Utrecht en Zeeland, 1532-1807, nummer toegang 1.12.01

- 111 Resoluties van de Staten van Zeeland, 1636.
- 127 Resoluties van de Staten van Zeeland, 1652.
- 142 Resoluties van de Staten van Zeeland, 1667.

Archieven van de Wetgevende Colleges van de Bataafse Republiek en van het Koninkrijk Holland, 1796-1810, nummer toegang 2.01.01.01

- 9 Minuut decreten van de Nationale Vergadering, november 1796.
- 536 Index op de decreten van de Constituerende Vergadering en op de besluiten van het Vertegenwoordigend Lichaam, 22 januari-31 mei 1798.
- 553 Index op de geheime decreten en besluiten van de Nationale Vergadering, 1798.

Archieven van het Uitvoerend Bewind, 1798-1801, nummer toegang 2.01.01.04

- 461 Register van geheime net-notulen, juni-december 1800.
- 474 Geheime relatieven tot de notulen, juli-augustus 1800.

Archieven van het Staatsbewind, 1801-1805, nummer toegang 2.01.01.05

- 32 'Notulen', minuutbesluiten van het Staatsbewind, 1-5 april 1802.
- 444 Net secrete notulen, 9 april 1802-31 december 1802.

Archieven van de Commissarissen van de Nationale Rekening, 1799-1802; de Nationale Rekenkamer, 1802-1809; het Hof van Rekeningen, 1809-1811; Commissarissen vervangende het Hof van Rekeningen, 1812-1813, nummer toegang 2.01.07

- 599 Bijlagen der geheime notulen, 1805.

Archieven van het Departement van Buitenlandse Zaken, 1796-1810, nummer toegang 2.01.08
1 Minuut notulen van de Commissie voor de Buitenlandse Zaken, 1796

Archief van het Ministerie van Financiën, 1798-1813, nummer toegang 2.01.21
396 Secrete ingekomen stukken, 3 januari-30 december 1803; nrs. 1a-106.
740 Ingekomen stukken, 18 februari-4 maart 1808; nrs. 800-1044.
886 Secrete (ingekomen) stukken, 6 januari 1807-17 december 1808, nrs 1-210 en 1-68.

Archief van de Essayeur-Generaal van 's Rijks Munt, 1795-1813, nummer toegang 2.01.33
2 Ingekomen stukken en minuten van uitgaande brieven, rapporten en memories van de Essayeur-generaal, 1801-1802.
6 Ingekomen stukken en minuten van uitgaande brieven, rapporten en memories van de Essayeur-generaal, 1807.
8 Ingekomen stukken en minuten van uitgaande brieven, rapporten en memories van de Essayeur-generaal, 1809.
10 Ingekomen stukken en minuten van uitgaande brieven, rapporten en memories van de Essayeur-generaal, 1811.

Archieven van de Algemeene Staatssecretarie en van het Kabinet des Konings met de daarbij gedeponeerde archieven, 1813-1840, nummer toegang 2.02.01
4239 Besluiten, wetten enz. van de koning, met bijlagen, 10-12 april 1837.

Archief Staten van Holland en West-Friesland, 1572-1795, nummer toegang 3.01.04.01
10 Gedrukte resoluties van de Staten van Holland en Gecommitteerde Raden, 16 februari-31 december 1571 en 25 augustus-31 december 1574.
21 Gedrukte resoluties van de Staten van Holland en Gecommitteerde Raden, 1586.
26 Gedrukte resoluties van de Staten van Holland en Gecommitteerde Raden, 1591-1592.
28 Gedrukte resoluties van de Staten van Holland en Gecommitteerde Raden, 1594.
35 Gedrukte resoluties van de Staten van Holland en Gecommitteerde Raden, 1601.
44 Gedrukte resoluties van de Staten van Holland en Gecommitteerde Raden, 1609.
86 Gedrukte resoluties van de Staten van Holland en Gecommitteerde Raden, 1653.
354 Net-resoluties en afschriften van de Staten van Holland en Gecommitteerde Raden, 9 februari-8 september, 1594.
380 Net-resoluties en afschriften van de Staten van Holland en Gecommitteerde Raden, 20 november 1619-23 januari 1621.
387 Register van de resoluties van de Staten van Holland, 16 februari 1638-2 februari 1641.
1432 Registers van minuten van uitgaande missiven van de Staten en Gecommitteerde Raden van Holland, 1716.
1897 "Documenten tot de vergaderingen van haer Ed. Groot Mogende specterende", stukken ingebracht in de vergadering van de Staten van Holland, 1715.
1898 "Documenten tot de vergaderingen van haer Ed. Groot Mogende specterende", stukken ingebracht in de vergadering van de Staten van Holland, 1716.
5400 Registers van gewone en geheime resoluties van de Staten van Holland, net, 9 januari-27 juli 1715.
5401 Registers van gewone en geheime resoluties van de Staten van Holland, net, 7 augustus-21 december 1715.

- 5402 Registers van gewone en geheime resoluties van de Staten van Holland, net, 15 januari-25 juli 1716.
- 5472-5482 Indices op de gedrukte resoluties van de Staten van Holland en Gecommitteerde Raden, 1524-1713.
- Archieven van Gecommitteerde Raden der Staten van Holland en West-Friesland, nummer toegang 3.01.05
- 3016 Net-resoluties en afschriften van resoluties van Gecommitteerde raden, 1667.
- Archief van Johan van Oldenbarnevelt, 1586-1619, nummer toegang 3.01.14
- 2245 Stukken betreffende de in augustus 1609 door de agenten, namens de aartshertogen, aan de Nederlandse gedeputeerde aangeboden geschenken, 1609.
- 2526 Staten van de door de Staten-Generaal ten behoeve van geschenken aan diplomaten gemaakte onkosten, 1612 en 1613.
- Archief van Pieter Steyn 1749-1772, nummer toegang 3.01.24
- 233 Declaratie van Jan de Thomese aan de Staten-Generaal voor een op 21 september 1764 geleverde gouden ketting met medaillon voor Friedrich Carl von Moser, minister plenipotentiaris van de landgraaf van Hessen in de Republiek. Afschrift, 1766.
- 234 Declaratie van Jan de Thomese aan de Staten-Generaal wegens een in 1766 geleverde gouden ketting met medaillon. Afschrift.
- Archief der Rekenkamer ter Auditie van de Gemeene-landsrekeningen en de opvolgende Colleges met de daaronder berustende Rekeningen, nummer toegang 3.01.28
- 1698 Zevenentwintigsste rekening van mr. Balthasar Scott, ontvanger van de gemeenlandsmiddelen van de stad Amsterdam en het kwartier, 1734.
- 1699 Dertiende rekening van mr. Nicolaas Geelvinck, ontvanger van de gemeenlandsmiddelen van de stad Amsterdam en het kwartier, 1747.
- 1700-1705 Rekeningen van mr. George Clifford Pietersz., ontvanger van de gemeenlandsmiddelen van de stad Amsterdam en het kwartier, 1780-1786.
- 1706-1725 Rekeningen van mr. Daniël Hooft, ontvanger van de gemeenlandsmiddelen van de stad Amsterdam en het kwartier, 1786-1806.
- Archief Financie van Holland, 1572-1806, nummer toegang 3.01.29
- 200-244 Grootboeken Generaliteit: uitbetalingen en leveranties door en namens Holland aan de Generaliteit door de ontvanger-generaal, de kwartiers-ontvangers en de commiezen van 's lands magazijnen van oorlog, 1751-1795.
- 792 Staat van de ordonnanties, door het kantoor der Financie van Holland afgegeven ten behoeve van verschillende ambassadeurs van vreemde mogendheden en die der republiek zelf, in mindering te brengen van de post van de defrayementen ten laste van Holland, 1671-1678.
- 793 Staat van de ordonnanties, door het kantoor der Financie van Holland afgegeven ten behoeve van verschillende ambassadeurs van vreemde mogendheden en die der republiek zelf, in mindering te brengen van de post van de defrayementen ten laste van Holland, 1671-1678.

Archief Hof van Holland, 1572-1806, nummer toegang 3.03.01.01
5096 Stukken in de memorialen geregistreerd, 1781.

Familiearchief Pauw van Wioldrecht, nummer toegang 3.20.43
66 "Legationes, historica, curialia et resolutiones [...] citra easdem", aantekeningen omtrent het diplomatiek ceremonieel in verscheiden landen, lijsten en reglementen voor gezantschappen der Staten-Generaal, vooral betreffende die naar Munster 1645 e.l., Moscovië 1648 e.l. en Engeland 1649, en declaraties van gezanten.
67 Aantekeningen over titulatuur, diplomatiek eerbetoen te Munster 1645-1648, resoluties van de Staten-Generaal over protocol 1639-1679 en extracten in deze uit de werken van Th. Godefroy, H. de Groot en V. Siri.

Archief van de Familie Teding van Berkhout, nummer toegang 3.20.59
187 Akte van huwelijksvoorwaarden van Maerten Harpertsz. Tromp en Cornelia van Berckhout, staat van aangebrachte goederen door hem, met aantekeningen hierover, 1649, en concept, en memorie betreffende de uitgaven voor hun bruiloft, 1640.

Verzameling Binnenlandse Kaarten Hingman, nummer toegang 4.VTH
110 Kaart van de dijken van Huisduinen en den Helder, april 1722.
111 Kaart van de dijken van Huisduinen en den Helder, april 1722.
2717 Kaart van Westvlieland met de peilingen tusschen dat eiland en het Eijerland, 1722.

– Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage

Afdeling oude drukken en handschriften

78-G-44 Lijsten van personen die bij Willem V ter audientie zijn ontvangen op de paleizen Huis ten Bosch en het (Kleine) Loo te Den Haag, te Leeuwarden, Nijmegen en elders.
128-B-11 Staet van defroijementen ende vereeringen bij de hooch Mogende heeren Staeten Generael gedaen aen verscheijden Ambassadeurs en Gesanten van Coningen, Princen ende Republicquen, als mede over oncosten gedaen van besendingen ofte Legatien t'sedert den Jare 1609 totten Jaere 1629 incluijs.
130-F-2, Brieven van Sigismund Pierre Alexander van Heiden-Reinestein aan Rijklof
A67/A82 Michael van Goens, 1781.

– Gelders Archief, Arnhem

Archief van de familie Brantsen, nummer toegang 0452

71 Inventaris van de nalatenschap van mr. Gerard Brantsen, opgemaakt door de executeur-testamentair mr Johan Brantsen, 1810.

– Drents Archief, Assen

Archief van de familie De Milly Van Heiden Reinestein, nummer toegang 0185

427 Dagboeken van Sigismund Pieter Alexander van Heiden Reinestein, 1777-1785.
605 Stukken betreffende de toedracht van de Slag bij Doggersbank en de aan het deelnemende vlootpersoneel uitgereikte onderscheidingen, 1781.
606A Stukken betreffende de toedracht van de Slag bij Doggersbank en de aan het deelnemende vlootpersoneel uitgereikte onderscheidingen, 1781.

– Noord-Hollands Archief, Haarlem

Archief Gecommitteerde Raden van West-Friesland en het Noorderkwartier te Hoorn, 1573-1795, nummer toegang 3

- 1231 Recueil van stukken betreffende de repartitie (verdeling) van de financiële lasten tussen Noorder- en Zuiderkwartier, 1688-1782.
- 1232 Stukken betreffende de opbrengst van de gemenelandsmiddelen in het Noorderkwartier en de liquidatie met het Zuiderkwartier, 1667-1700.
- 1233 Stukken betreffende de financiën van het Noorderkwartier en de liquidatie met het Zuiderkwartier, circa 1700-1750, 1780-1793.
- 1242-1254 Staten van lasten en inkomsten van het Noorder- en Zuiderkwartier, met bijlagen houdende specificatie van de diverse posten van inkomsten en uitgaven, 1726-1776.
- 1281-1300 Registers van ordonnanties van betaling betreffende de Staten van Oorlog, 1670-1752.
- 1301-1314 Registers van ordonnanties van betaling betreffende de militie, 1683-1700, 1702-1752.

– Brabants Historisch Informatie Centrum, 's-Hertogenbosch

Collectie Rijksarchief, nummer toegang 178

- 137-164 Resoluties van de Raad van State, 1584-1595 en 1603-1618.

– Regionaal Archief, Leiden

Stadsarchief Leiden, nummer toegang 501A

- 1413 Registers van betalingsordonnanties door burgemeesters, 14 november 1591-9 november 1599.
- 7446 Rekening van de tesorier ordinaris, 1575.
- 7447 Rekening van de tesorier ordinaris, 1576.

Utrechts Archief

Staten van Utrecht 1581-1810, nummer toegang 233

- 711 “Aengaende de Munte” stukken betreffende de munt in de verenigde Provinciën en in de Provincie Utrecht, 1614-1639.

– Geldmuseum, Utrecht

Documentatiesysteem KPK

Fiches Nederlandse penningen, aangelegd door A.O. van Kerkwijk.

Archief 's Rijks Munt

- 363 Rekening en verantwoording welke bij deze aan de algemeene Rekenkamer der vereenigde Nederlanden is doende, Mr. W.A.A. Poelman Inspecteur en Essaijeur Generaal van de Munt, wegens bij hem ontvangene gelden, tot betaling van de onkosten voor de extraordinaire werkzaamheden ter organisatie van den Muntslag op den lossen stempel in de Munt te Utrecht; als mede ter voldoening van deze en verdere kosten der Munt sedert den 2 December 1813.
- Instructieboek van Raden en Generaalmeesters van de Munten.

– Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg

Oud Notarieel Archief, nummer toegang 110

1011 Register van afschriften van akten en testament en huwelijksvoorwaarden, notaris Johan de Bruyne, december 1629 t/m oktober 1638.

II Gepubliceerde bronnen

Brieven van Lionello en Suriano uit Den Haag aan doge en senaat van Venetië in de jaren 1616, 1617 en 1618, benevens van Trevisano betreffende zijne zending naar Holland in 1620, Utrecht 1883 (= Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht, Nieuwe Reeks 37).

Deursen, A.Th. van, J. Roelevink en J.G. Smit (eds.), *Resolutiën der Staten-Generaal. Nieuwe Reeks, 1610-1670, I-VII, 1610-31 december 1625, 's-Gravenhage 1971-1994* (= Rijks Geschiedkundige Publicatiën, grote serie dln. 135, 151, 152, 176, 187, 208, 223).

Favaro, A., *Le Opere di Galileo Galilei, Edizione Nazionale*, dln. 18-19, Florence 1906-1907.

Japikse, N.M. en H.H.P. Rijperman (eds.), *Resolutiën der Staten-Generaal, 1576-1609, I-XIV, 's-Gravenhage 1915-1970* (Rijks Geschiedkundige Publicatiën, grote serie, dln. 26, 33, 41, 43, 47, 51, 55, 57, 62, 71, 85, 92, 101, 131).

Krämer, F.J.L., *Gedenkschriften van Gijsbert Jan van Hardenbroek [...], 1747-1788, III, Amsterdam 1910* (= Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap, III^{de} serie, dl. 24).

Laboranter, 'Varia uit het Ordonnantie-Boek der Staten Generaal 1586-1602', in: *Navorscher*, 23 (1873), 385-388.

Laboranter, 'Varia uit het Ordonnantie-Boek der Staten Generaal 1603-1614', in: *Navorscher*, 23 (1873), 433-438.

Laboranter, 'Ordonnantieboek der Staten Generaal 1616-1630, scheepsbevelhebbers, admiraliteit, Oost- en West-Indische Compagnie enz.', in: *Navorscher*, 24 (1874), 210-216.

Laboranter, 'Vereeringen van de Staten Generaal aan kaartmakers, wis- en zeevaartkundigen, 1615-1630', in: *Navorscher*, 28 (1878), 6-16.

[Laboranter], 'Vereeringen door de Staten Generaal verleend aan krijgslieden enz.', in: *Navorscher*, 28 (1878), 58-62.

[Laboranter], 'Vereeringen en giften door de Staten Generaal toegelegd aan verschillende personen, 1615-1630', in: *Navorscher*, 28 (1878), 115-117.

Meer, J.H.K. van der en L.C. van de Pol, *Van de prins geen kwaad. De dagboeken van S.P.A. van Heiden Reinestein, kamerbeer en drost, Assen 2007*.

Memorie, houdende het generaal rapport van de personeele commissie van het finacie-weezen met bijlaagen, in dato 21 mej 1790. Ten gevolge van haar Hoog Mogende resolutie van den 4 mej 1785. Met de resolutie van haar Hoog Mogende daar op genomen, op den 21 mej 1790, s.l. s.d.

Morren, Th., 'Aanteekeningen uit het oudste Ordonnantieboek van de Staten-Generaal, 1586-1602', in: *Die Haghe, Bijdragen en Mededeelingen* (1900), 225-246.

Muller, L., *Journal van Anthonis Duyck, advocaat-fiscaal van den Raad van State (1591-1602)*, 3 dln., 's-Gravenhage/Arnhem 1862-1866.

Rapporten en Memoriën over de Finantiën van Holland. Met de bylagen tot dezelve behorende, in de jaren 1678, 1721, 1728 en 1750 respectivelyk uitgebragt ter vergadering der Staten van

- dezelve provincie, 's-Gravenhage 1797.
- Resolutiën der Staten-Generaal, 1626-15 mei 1630, digitale publicatie online te raadplegen op de website van het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis: www.historici.nl.
- Servaas van Rooijen, A.J., 'Goud- en zilverbewerking', in: *Navorscher*, 63 (1914), 210-213 en 257-262.
- Servaas van Rooijen, A.J., 'Goud- en zilverbewerking', in: *Navorscher*, 64 (1915), 24-35.
- Servaas van Rooijen, A.J., 'Goud- en zilverbewerking', in: *Navorscher*, 65 (1916), 14-15.
- Smit, J., 'Eenige aantekeningen betreffende wetenschap, kunst en kunstnijverheid ten tijde van het Bestand', in: *Oud-Holland*, 42 (1925), 159-165.
- Stapel, F.W., *Pieter van Dam's Beschryvinge van de Oostindische Compagnie*, I.2, 's-Gravenhage 1929 (= Rijks Geschiedkundige Publicatiën, grote serie, dl. 68).
- Veendendaal, A.J. (ed.), *Briefwisseling van Anthonie Heinsius*, V, 1706, 's-Gravenhage 1983 (= Rijks Geschiedkundige Publicatiën, grote serie, dl. 183).
- Veendendaal, A.J. en C. Hogenkamp (ed.), *Briefwisseling van Anthonie Heinsius*, IX, 1 augustus 1710-30 april 1711, 's-Gravenhage 1990 (= Rijks Geschiedkundige Publicatiën, grote serie, dl. 214).
- Worp, J.A. (ed.), *De briefwisseling van Constantijn Huygens*, II, 1634-1639, 's-Gravenhage 1913 (= Rijks Geschiedkundige Publicatiën, grote serie, dl. 19).

III Secundaire literatuur

- B., 'Bomsterzijl 1581, Boxum 1586', in: *Geuzenpenning*, 5 (1955), nr. 1, 4-5.
- Bartstra, J.S., *Handboek tot de staatkundige geschiedenis van de landen van onze beschavingskring van 1648 tot heden*, I, *Nederland tussen de andere grote mogendheden, 1648 tot 1774* en II, *het eerste grote revolutionaire tijdvak, 1774 tot 1815*, 's-Hertogenbosch 1959-1960.
- Beschrijving [...] ten verfolge op [...] Mr. Gerard van Loon*, 10 dln., Amsterdam 1821-1869.
- Bedaux, J.B. en R. Ekkart, *Kinderen op hun mooist. Het kinderportret in de Nederlanden, 1500-1700*, Gent/Amsterdam 2000.
- Beek, E.J.A. van, 'Rekenpenningen. VI. De Tachtigjarige Oorlog', in: *De Beeldenaar*, nov.-dec. (1981), 215-224.
- Beek, E.J.A. van et al., *Encyclopedie van Munten en Bankbiljetten*, Houten 1986.
- Beek, M.L.F. van der, 'De dukaten in de Overijsselse muntbusopening van 1669', in: *De Beeldenaar*, 17 (1993), nr. 6, 488-494.
- Begent, P.J. en H. Chesshyre, *The most noble Order of the Garter 650 years*, Londen 1999.
- Bergvelt, E. en R. Kistemaker, *De wereld binnen handbereik, Nederlandse kunst- en rariteitenverzamelingen, 1585-1735*, Amsterdam 1992.
- Bergvelt, E. en R. Kistemaker, *De wereld binnen handbereik, Nederlandse kunst- en rariteitenverzamelingen, 1585-1735. Catalogus*, Amsterdam 1992.
- Bisschop, W., 'Verschillende stempels van de West-Friese Vnanimitas penning van 1619', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 56-57 (1969-1970), 130-132.
- Bizot, P., *Medalische historie der Republyk van Holland [...] met een byvoegsel van de grafsteden ter eere der dappere helden opgerecht*, Amsterdam 1690.
- Boer, M.G. de, *Tromp en de Armada van 1639*, Amsterdam 1941.
- Boer, M.G. de, *Het proefjaar van Maarten Harpertsz. Tromp, 1637-1639*, Amsterdam 1946.

- Boer, M.G. de, *Tromp en de Duinkerkers, 1640-1649*, Amsterdam 1949.
- Bos, J., *Inventaris van het archief van Rijklof Michael van Goens (1748-1810)*, 's-Gravenhage 1987.
- Braam, W.E. van, E. Elzenga en J.P.A.E. van Zelm van Eldik-Kuneman, *Een kouseband voor Oranje, 1613-1690*, Apeldoorn 1990.
- Brandt, G., *Leven en bedryf van den heere Michiel de Ruiter*, Franeker 1988, fotografische herdruk.
- Bree, J. de, *Zeeuws zilver. Voornamelijk met betrekking tot Middelburg*, Schiedam 1978.
- Burke, P., *Het beeld van een koning. De propaganda van Lodewijk XIV*, Amsterdam 1991.
- Bylsma, R., *Inventaris van het archief van de Generaliteitsmuntkamer, 1578-1798*, 's-Gravenhage 1930.
- Calkoen, G.G., 'Het Binnenhof van 1247-1747, volgens de rentmeestersrekeningen van N.-Holland, met plattegronden en aantekeningen', in: *Die Haghe. Bijdragen en Mededeelingen*, (1902), 35-182.
- Catalogus van de geschiedkundige tentoonstelling van het Nederlandsche zeewezen*, 's-Gravenhage 1900.
- Catalogus goud en zilverwerken benevens zilveren, loden en bronzen plaquettes*, 2^e dr., Amsterdam 1952.
- Chandali, R. en H.H. Huitsing, *Ter Nieuwburg en de Vrede van Rijswijk. Vorstelijk vertoon in een Hollands dorp*, Rijswijk 1989 (= Rijswijkse Historische Reeks, dl.3).
- Citroen, K.A., *Dutch Goldsmiths' and Silversmiths' marks and names prior to 1812*, Leiden 1993.
- Citroen, K.A., *Amsterdamse zilversmeden en hun merken*, Amsterdam 1975.
- The Court Historian. Gift-giving in eighteenth-century courts*, 14 (2009), nr. 2.
- Cox, B., *Van den tocht in Vlaenderen. De logistiek van Nieuwpoort*, Zutphen 1986.
- Deelder, Th., 'Op zoek naar het meesterteken van de Haagse goudsmid Arent Ooms (1682-1728), II', in: *De Stavelij*, 11 (1996), 6-10.
- Delmarcel, G., *Het vlaamse wandtapijt van de 15de tot de 18de eeuw*, Tielt 1999.
- Deursen, A.Th. van, 'Staat van oorlog en generale petitie in de jonge Republiek', in: *Bijdragen en mededeelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 91 (1976), nr. 3, 44-55.
- Deursen, A.Th. van, 'De Raad van State onder de Republiek van 1588-1795', in: *Raad van State 450 jaar*, 's-Gravenhage 1981, 47-91.
- Deursen, A.Th. van, 'Staatsinstellingen in de Noordelijke Nederlanden 1579-1780', in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, V, Haarlem 1980, 350-387.
- Dirks, J., *Penningkundig Repertorium. Mededeelingen ter aanvulling van de penninggeschiedenis der Nederlanden*, herdr., 4 dln., s.l. s.n.
- Dotd van Flensburg, J.J., *Archief voor kerkelijke en wereldsche geschiedenissen, inzonderheid van Utrecht*, V, Utrecht 1846.
- Dolk, W., 'Het serment van de munt van Holland te Dordrecht, I', in: *Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie* (1951), 119-170.
- Dolk, W., 'Het serment van de munt van Holland te Dordrecht, II', in: *Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie* (1952), 47-106.
- Dompierre de Chaupepié, H.J. de en A.O. van Kerkwijk, *Catalogus der Nederlandsche en op Nederland betrekking hebbende gedenkpenningen*, 2 dln., 's-Gravenhage 1903-1906.
- Dormans, E.H.M., *Het tekort. Staatsschuld in de tijd der Republiek*, Amsterdam 1991 (= NEHA Series dl. 3).
- Dorp, J. van, 'Hotel des Indes, Lange Voorhout 54-56, geschiedenis en voorgeschiedenis', in: *Jaarboek Geschiedkundige Vereniging Die Haghe* (1981), 82-137.

- Dudok van Heel, S.A.C., 'Op zoek naar Romulus & Remus. Zeventiende-eeuwse onderzoek naar de oudste magistraten van Amsterdam', in: *Jaarboek van het genootschap Amstelodamum*, 87 (1995), 43-70.
- Ebeling, H.J.M., 'De 's-Hertogenbossche gedenkpenning van 1577', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 11 (1924), 17-26.
- Elzenga, E., 'Een juweel van het Rijk', in: *Jaarboek Oranje-Nassau 2012. Liber amicorum Johan ter Molen* (2012), 136-147.
- Elzinga, G., 'Een gouden erepenning uit 1597', in: *De Beeldenaar*, 4 (1980), nr. 3, 108-112.
- Erp, [J.P.] van, 'Het monogram van Laurens van Teylingen', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 40 (1953), 146-147.
- Eysinga, W.J.M. van, *De wording van het Twaalfjarig Bestand van 9 april 1609*, Amsterdam 1959.
- Flohil, M., 'Het penning- en muntportret van Willem van Oranje', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 40 (1953), 49-70.
- Flohil, M., 'De penning van Johannes Looft op de herovering van Breda', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 44 (1957), 49-53.
- Fockema Andreae, S.J., *De Nederlandse staat onder de Republiek. Verhandelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Afdeling Letterkunde*, Nieuwe Reeks, LXVIII, nr. 3, 8^e dr., Amsterdam 1978.
- Fölting, H.P., *De vroedschap van 's-Gravenhage, 1572-1795*, Pijnacker 1985.
- Frederiks, J.W., *De meesters der plaquette-penningen*, Amsterdam 1943.
- Fruin, R. en H.T. Colenbrander, *Geschiedenis der staatsinstellingen in Nederland tot den val der Republiek*, 2^e dr., 's-Gravenhage 1922.
- Gabriëls, A.C.M., "De Edel Mogende Heeren Gecommitteerde Raaden van de Staten van Holland en Westvriesland", 1747-1795. Aspecten van een buitencommissie op gewestelijk niveau', in: *Tijdschrift voor geschiedenis*, 94 (1981), nr. 4, 527-564.
- Gelder, H.E. van, 'Ambassadeurs-penning', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 36 (1949), 102-103.
- Gelder, H.E. van, *De Nederlandse noodmunten van de Tachtigjarige Oorlog*, 's-Gravenhage 1955.
- Gelder, H.E. van, 'Muntmeesters en stempelsnijders', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 67 (1980), 231-234.
- Gelder, H.E. van, *De Nederlandse Munten*, 8^e dr., Utrecht 2002.
- De geschiedenis van de Kloosterkerk 's-Gravenhage*, 's-Gravenhage 1982.
- Gieskes, J.E., 'Twickel bezit unieke Leidse penning. Gouden penning afkomstig van de familie Clifford', in: *Twickelblad*, 6 (1996), nr. 4, 7-8.
- Gieskes, J.E., 'De "Leidse" penning', in: *De Beeldenaar*, 27 (2003), nr. 3, 119-126.
- Grimwade, A., *London goldsmiths, 1697-1839. Their marks and lives from the original registers at Goldsmiths' Hall and other sources*, Londen 1976.
- Groenveld, S., *Verlopend getij. De Nederlandse Republiek en de Engelse Burgeroorlog 1640-1646*, Dieren 1984.
- Groenveld, S., 'Unie, religie en militie. Binnenlandse verhoudingen in de Nederlandse Republiek voor en na de Munsterse Vrede', in: *De zeventiende eeuw. Cultuur in de Nederlanden in interdisciplinair perspectief*, 13 (1997) nr. 1, 67-87.
- Groenveld, S., 'Leiden in de eerste jaren van de Nederlandse Opstand, 1566-1574', in: R.C.J. van Maanen, *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*, I, *Leiden tot 1574*, Leiden 2002, 201-211.
- Groenveld, S., "Een doore geopent". Noord-Nederlandse tijdgenoten over de positie en de

- verovering van Sluis, 1604', in: *Archief Mededelingen van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* (2004), 5-48.
- Groenveld, S., *Regeren in de Republiek. Bestuurspraktijken in de 17^e-eeuwse Noordelijke Nederlanden. Terugblik en perspectief*, Leiden 2007.
- Groenveld, S., et al., *De Tachtigjarige oorlog. Opstand en consolidatie in de Nederlanden (ca. 1560-1650)*, Zutphen 2008.
- Groenveld, S., *Het Twaalfjarig Bestand 1609-1621. De jongelingsjaren van de Republiek der Verenigde Nederlanden*, 's-Gravenhage 2009.
- Groenveld, S., et als., *Unie, Bestand, Vrede. Drie fundamentele wetten van de Republiek der Verenigde Nederlanden*, Hilversum 2009.
- Groenveld, S. et als., *Historische plattegronden van Nederlandse steden*, dl. 7, Leiden, Alphen aan den Rijn 1977.
- Gülcher, C.F., 'Over een klerkenfamilie uit de 18de eeuw', in: *Die Haghe. Bijdragen en Mededeelingen* (1941), 23-55.
- Gulden Vlies. Vijf eeuwen kunst en geschiedenis. Tentoonstelling ingericht door het ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur en de stad Brugge in het Stedelijk Museum voor Schone Kunsten Groenigmuseum, Dyver 12, 14 juli-30 september 1962. Catalogus*, Brugge 1962.
- Haley, K.H.D., *An English diplomat in the Low Countries. Sir William Temple and John de Witt, 1655-1672*, Oxford 1986.
- Hart, M. 't, 'Staatsfinanciën als familiezaak tijdens de Republiek: de ontvangers-generaal Doubleth', in: *Fiscaliteit in Nederland. 50 Jaar Belastingmuseum 'Prof. Dr. Van der Poel'*, J.Th. de Smidt et al. (eds.), Zutphen 1987, 57-65.
- Hartkamp-Jonxis, E. en H. Smit, *European tapestries in the Rijksmuseum*, Amsterdam/Zwolle 2004.
- Heringa, J., *De eer en hoogheid van de staat. Over de plaats der Verenigde Nederlanden in het diplomatieke leven van de zeventiende eeuw*, acad. proefschrift, Groningen 1961.
- Horst, D.R., "Deur Gods genade vroom in zijn daad'. Het beeld van prins Willem I in propagandaprenten uit de eerste jaren van de Opstand', in: *Stadhouders in beeld. Beeldvorming van de stadhouders van Oranje-Nassau in contemporaine grafiek, 1570-1700* (= Jaarboek Oranje-Nassau Museum 2006), Rotterdam/Gronsveld 2007, 15-33.
- Huusen jr, A.H., 'De Generaliteitsrekenkamer, 1608-1799'. In: P.J. Margry, E.C. van Heukelom en A.J.R.M. Linders, *Van 'Camere vander Rekeninghen' tot Algemene Rekenkamer. Zes eeuwen rekenkamer. Gedenkboek bij het 175-jarig bestaan van de Algemene Rekenkamer*, 's-Gravenhage 1989, 76-107.
- Inventaris van het archief van de Financie van Holland, (1515) 1572-1806 (1830)*, 's-Gravenhage 1947.
- Inventaris van het archief van de Staten van Holland en West-Friesland, 1572-1795*, 's-Gravenhage 1989.
- Israel, J.I., *The Dutch Republic, its rise, greatness and fall, 1477-1806*, Oxford 1995.
- Japikse, N.M., *Inventaris van het archief van de Staten-Generaal, (1431) 1576-1796: Resoluties, 1576-1796*, 's-Gravenhage 1963.
- Japikse, N.M., *Inventaris van het archief van de Staten-Generaal, (1431) 1576-1796: Brievenboeken, loketkast, secreete kast (1431) 1576-1796*, 's-Gravenhage 1964.
- Japikse, N.M., *Inventaris van het archief van de Familie Fagel, 1513-1927*, 's-Gravenhage 1964.
- Jenkins, R.J.H., "Two gold medals from the Emmanuel College Collection", in: *The Emmanuel College Magazin*, 30 (1935-1936), nr. 1, 13-20.
- Jonge, J.C. de, *Levens-beschrijving van Johan en Cornelis Evertsen, luitenant-admiralen van Zeeland*, 's-Gravenhage 1820.

- Jonge, J.C. de, *Geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen*, 5 dln., Haarlem 1858-1862.
- Kaptein, R., 'Het geslacht van Teijlingen te Alkmaar, Amsterdam en Haarlem', in: *De Nederlandsche Leeuw. Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde*, 61 (1943), 9-17.
- Keblusek, M. en B.V. Noldus (eds.), *Double Agents. Cultural and political brookage in early modern Europe*, Leiden 2011.
- Kerkwijk, A.O. van, 'De stempelsnijders, werkzaam aan de Munt te Dordrecht van 1576-1806', I, 'Gerard van Bylaer, Willem van Bylaer, Aert Verbeeck, Anthony van der Beeck, Lodewijk Danielsz. Coenen, Daniël Drappentier', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 7 (1920), 29-61.
- Kerkwijk, A.O. van, 'De stempelsnijders, werkzaam aan de Munt te Dordrecht van 1576-1806', II, 'Daniël Drappentier (vervolg), Jacobus de Vries, Johannes Drappentier Sr., Johannes Drappentier Jr., Adrianus van Baerle en Josephus Everts', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 8 (1921), 41-67.
- Kerkwijk, A.O. van, 'Triomfpenningen en ontwerpen van herdenkingsmunten op het nemen van de Zilvervloot', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 12 (1925), 62-92.
- Kerkwijk, A.O. van, 'Portretpenningen van Prins Willem van Oranje en Charlotte de Bourbon', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 16 (1929), 103-104.
- Kerkwijk, A.O. van, 'De vereeringspenningen, door de Staten-Generaal sedert 1628 toegekend', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 23 (1936), 1-78.
- Kerkwijk, A.O. van, 'De vereeringspenningen, door de Staten-Generaal sedert 1628 toegekend', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 24 (1937), 86.
- Klinkert, C.M., *Nassau in het nieuws. Nieuwsprenten van Maurits van Nassaus militaire ondernemingen uit de periode 1590-1600*, Zutphen 2005.
- Klinkert, C.M., 'Nassau in het nieuws. Nieuwsprenten van de militaire ondernemingen van Maurits van Nassau (1585-1600)', in: *Stadhouders in beeld. Beeldvorming van de stadhouders van Oranje-Nassau in contemporaine grafiek, 1570-1700* (= Jaarboek Oranje-Nassau Museum 2006), Rotterdam/Gronsveld 2007, 35-49.
- Knevel, P., *Het Haagse bureau. 17-de eeuwse ambtenaren tussen staatsbelang en eigenbelang*, Amsterdam 2001.
- Korthals Altes, W.L., *De geschiedenis van de gulden. Van pond Hollands tot euro*, Amsterdam 2001.
- Kühne-Van Diggelen, *Jan Albert Sichterman, VOC-dienaar en 'koning' van Groningen*, Groningen 1995.
- Kuiper, I., 'Thomas Cletscher, leven en werk van een 17de eeuwse Haagse hofjuwelier', in: *Jaarboek Oranje-Nassau Museum* (1992), 61-80.
- Kuyk, J. van, 'De Gheyns penning op den slag bij Nieuwpoort', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 35 (1948), 88-94.
- Laars, T. van der, *Wapens, vlaggen en zegels van Nederland. Geschiedkundige bijdragen omtrent wapens van Nederland en zijne provincien van het Koninklijk Huis*, Amsterdam 1913.
- Liesker, R. en W. Fritschy, *Gewestelijke financiën ten tijde van de Republiek der Verenigde Nederlanden, IV, Holland (1572-1795)*, 's-Gravenhage 2004 (= Rijks Geschiedkundige Publicatiën, kleine serie dl. 100).
- Loon, G. van, *Beschrijving der Nederlandsche historipenningen [...]*, 4 dln., 's-Gravenhage

- 1723-1731.
- Luijt, J. en M. Houtman, *Personeel aan de Munt van Utrecht 1579-1806*, Utrecht 1999 (= Bronnen, uitgegeven door het Nederlands Muntmuseum, 5).
- Luttervelt, R. van, 'Herinneringen aan Michiel Adriaenszoon de Ruyter in het Rijksmuseum', in: *Bulletin van het Rijksmuseum*, 5 (1957), 28-70.
- Luttervelt, R. van, 'De penning op het ontzet van Leiden', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 45 (1958), 152-154.
- Magnin, J.S., 'Het jacht of fregat Drenthe en zijn gezagvoerder Marten Jansen Schaeff', in: *De Navorscher*, 27 (1877), 13-15.
- Magnin, J.S., 'Zeegevecht in 't scheurtje, 1646', in: *De Navorscher*, 27 (1877), 162-163.
- Man, M.G.A. de, 'Medaille aan Joris Speelbergh geschonken', *Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde* (1902), 309-310.
- Man, M.G.A. de, 'Anthonis Pietersz. van der Willigen en zijn erkend nagelaten werk', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 11 (1924), 30-56.
- Man, M.G.A. de, *Het leven en de werken van Johannes Looff. Stempelsnijder en graveur te Middelburg*, Middelburg 1925.
- Man, M.G.A. de, 'Aanvullingen op het Levensbericht van Anthoni Pietersz. van der Willigen', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 13 (1926), 96-100.
- Man, M.G.A. de, "'Een gouwe Synode'", in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 17 (1930), 89-92.
- Mattingly, G., *De ondergang van de Spaanse Armada. De mislukte aanval van Filips II op Engeland, 1587-1589*, 3de herz. dr., Amsterdam 1988.
- Mayer, de, *Vie publique et privée de Charles Gravier, comte de Vergennes, ministre d'État*, Parijs 1789.
- Medallic illustrations of the history of Great Britain and Ireland to the death of George II*, E. Hawkins et als. (eds.), herdr., 2 dln., Londen 1978.
- Meer, G. van der, 'Drie dichters en een schrijver als ontwerpers van penningen', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 60-61 (1973-1974), 128-140.
- Meer, G. van der, 'Herinnering aan een vastberaden uitgevoerde opdracht. Mandati strenue executi monumentum', in: *Jaarboek van de Vereniging Oranje-Nassau Museum* (1983), 5-14.
- Meestertekens van Nederlandse goud- en zilversmeden*, I, in gebruik geweest van 1813-1963, 's-Gravenhage 1963.
- Mitchell, D.M., "'It will be easy to make money". Merchant strangers in London, 1580-1680', in: C. Lesger en L. Noordegraaf (eds.), *Entrepreneurs and entrepreneurship in early modern times. Merchants and industrialists within the orbit of the Dutch staple market*, 's-Gravenhage 1995, 119-145.
- Moer, A. van der, 'Adriaen Banckert (ca 1618-1684)', in: *Mars et Historia*, 32 (1998), nr. 3, 32-47.
- Molhuysen, P.C., *Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche universiteit*, I, 1574-1610, 's-Gravenhage 1913 (= Rijks Geschiedkundige Publicatiën, grote serie dl. 20).
- Mulder, A., 'De Kloosterkerk te 's-Gravenhage', in: *Die Haghe. Bijdragen en Mededeelingen* (1907), 359-438.
- Mulder, C.P. en P.A. Christiaans, *Onderscheidingen van de Koning-Groothertog. De Orde van de Eikenkroon, 1841-1891*, 's-Gravenhage 1999.

- Nelemans, F.A., 'Bloteling(h)', in: *De Nederlandsche Leeuw. Maandblad van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde*, 95 (1978), 67-68.
- Nieuwe Nederlandsche Jaerboeken, of vervolg der merkwaerdigste geschiedenissen, die voorgevallen zyn in de Vereenigde Provinciën, de Generaliteits landen en de volksplantingen van den staet*, dl. 16, nr. 2, Amsterdam 1781.
- Nellen, H., *Hugo de Groot. Een leven in strijd om de vrede, 1583-1645*, Amsterdam 2007.
- Panhuyzen, L., *De Ware Vrijheid. De levens van Johan en Cornelis de Witt*, 8^e dr., Amsterdam 2005.
- Pauw, M.I., 'Aanteekeningen betreffende het wapen door de ambassadeurs der Republiek naar Munster te voeren', in: *De Nederlandsche heraut*, 7 (1892), 63-72.
- Pedersen, J., *Riddere af Elefantordenen*, Odense 2009.
- Pijzel-Dommisse, J., *Haags goud en zilver. Edelsmeedkunst uit de hofstad*, Zwolle 2005.
- Pijzel-Dommisse, J., 'De goud- en zilverproductie in de Hofstad', in: J. Pijzel-Dommisse, *Haags goud en zilver. Edelsmeedkunst uit de hofstad*, Zwolle 2005, 13-44.
- Plaat, G. van der, *Eendracht als opdracht. Liewe van Aitzema's bijdrage aan het politiek debat in de zeventiende-eeuwse Republiek*, Hilversum 2003.
- Ploos van Amstel, G., 'Unde venis, Ploos van Amstel? Verdichtsel en waarheid over een afstamming', in: *De Nederlandsche Leeuw. Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde*, 107 (1990), 178-282.
- Poelhekke, J.J., *De vrede van Munster*, 's-Gravenhage 1948.
- Prud'homme van Reine, R.B., *Jan Hendrik van Kinsbergen (1735-1819). Admiraal en filantroop*, Amsterdam 1990.
- Prud'homme van Reine, R.B., *Schittering en schandaal. Biografie van Maerten en Cornelis Tromp*, Amsterdam/Antwerpen 2001.
- Prud'homme van Reine, R.B., *Admiraal Zilvervloot. Biografie van Piet Hein*, Amsterdam/Antwerpen 2003.
- Prud'homme van Reine, R.B., *Zeebelden*, Amsterdam/Antwerpen 2005.
- Prud'homme van Reine, R.B., *Rechterhand van Nederland. Biografie van Michiel Adriaenszoon de Ruyter*, 5de herz. dr., Amsterdam/Antwerpen 2007.
- Prud'homme van Reine, R.B., *Opkomst en ondergang van Nederlands gouden vloot. Door de ogen van de zeeschilders Willem van de Velde de Oude en de Jonge*, Amsterdam 2009.
- Raa, F.J.G. ten en F. de Bas, *Het Staatsche leger 1568-1795*, 8 dln., Breda 1911-1964.
- Rammelman Elsevier, W.I.C., 'Gouden en zilveren penningen door de regering van Leiden, na het ontzet van 1574, aan eenige personen geschonken', in: *Leidsche courant*, 14 november 1874.
- Riemsdijk, Th. van, *De griffie van Hare Hoog Mogenden. Bijdrage tot de kennis van het archief van de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden*, 's-Gravenhage 1885.
- Roovers, O.N., 'De Noord-Nederlandse triumfpenningen', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 40 (1953), 1-48.
- Scharloo, M., 'Images of War and Peace 1621-1648. The Dutch Medals', in: *The Medal*, 33 (1998), 23-38.
- Sanders, G.P., 'The Awards of the Republic of the Seven United Netherlands', in: *The Medal* 44 (2004), 5-12.
- Sanders, G.P., 'Het 'ordinaris present' van de Staten-Generaal, 1588-1795', in: J. Pijzel-Dommisse, *Haags goud en zilver. Edelsmeedkunst uit de hofstad*, Zwolle 2005, 45-55.
- Sanders, G.P., *Oranjepeningen in Paleis Het Loo, met een catalogus van de penningcollectie van de Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau*, Rotterdam/Gronsveld 2006 (= *Jaarboek Oranje-Nassau Museum* (2004-2005)).

- Sanders, G.P., 'De beloningspenning van Bergen op Zoom', in: F. van Dongen en H. Verbeem, *Ambrogio Spinola 1622*, Bergen op Zoom 2008, 41-60.
- Sanders, G.P., *Ridderorden en onderscheidingen in Paleis Het Loo*, Apeldoorn 2008.
- Sanders, G.P., 'Penningen ter beloning', in: *Hulde! Penningkunst in de Gouden Eeuw*, Zwolle 2012, 79-95.
- Sanders, G.P., *De Helden van Doggersbank* [nog te verschijnen]
- Sanders, G.P. en W.W.G. Steurbaut, 'Een commandeurspenning van Anthonie Valkenier, 1714, aangekocht in 1975', in: *Paleis Het Loo Nationaal Museum. Jaarverslag (1995)*, s.a. s.l., 73-76.
- Schärli, B., 'Die Synode von Dordrecht 1618/1619', in: cat. tent. *Wettstein. Die Schweiz und Europa 1648*, B. Meles et.al (eds.), Basel (Historisches Museum Basel), 1998, 164-167.
- Scheffers, A.A.J., *Om de kwaliteit van het geld. Het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland*, acad. proefschrift, te verschijnen in 2013.
- Scheurleer, D.F., *Onze mannen ter zee in dicht en beeld. Gedichten, portretten, penningen en grafmonumenten*, 3 dln., 's-Gravenhage 1912-1914.
- Scholten, 'Bij een conterfeyt-boot van Lodewijk XIV/Concerning the conterfeyt-boot (miniature case) of Louis XIV', in: cat. tent. *Een eeuw van schittering. Diamantjuwelen uit de 17de eeuw*, Antwerpen (Provinciaal Diamantmuseum) 1993, 55-62.
- Schutte, O., *Repertorium der Nederlandse vertegenwoordigers, residerende in het buitenland 1584-1810*, 's-Gravenhage 1976 (= Rijks Geschiedkundige Publicatiën).
- Schutte, O., *Repertorium der buitenlandse vertegenwoordigers, residerende in Nederland 1584-1810*, 's-Gravenhage 1982 (= Rijks Geschiedkundige Publicatiën).
- Schutte, O., 'Engelse wapenverleningen aan buitenlanders', recensie van: M.P. Siddons, *The Heraldry of Foreigners in England 1400-1700*, in: *De Nederlandsche Leeuw. Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde*, 128 (2011), nr. 1, 44-45.
- Sigmond, P., *Object van historisch onderzoek*, Amsterdam 1999.
- Sigmond, P. en W. Kloek, *Zeeslagen en zeehelden in de Gouden Eeuw*, Amsterdam 2007.
- Smit, J., *Inventaris van het Archief der Rekenkamer ter Auditie van de Gemeene-landsrekeningen en de opvolgende Colleges met de daaronder berustende Rekeningen*, 's-Gravenhage 1946.
- Thomassen, T.H.P.M., *Instrumenten van de macht: de Staten-Generaal en hun archieven 1576-1796* Amsterdam, ongepubl. acad. proefschrift, 2009.
- Uitenhage de Mist-Verspyck, I.A., 'Goud voor zilver', in: *Bulletin van het Rijksmuseum*, 34 (1986), 106-112.
- Veenendaal, A.J., 'Bijdrage tot de iconographie van Gisbert Cuper en zijn vrouw', in: *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie*, 8 (1954), 13-16.
- [Vleertman, W.D.], *Levensgevallen van Willem Vleertman, commissaris van de aproches [...] uit zijne eigen aantekeningen en oorspronglyke schriften opgemaakt*, Amsterdam 1743.
- Voet, E. en H.E. van Gelder, *Merken van Haagsche goud- en zilversmeden, voorafgegaan door Haagsche goud- en zilversmeden uit de XVI, XVII en XVIIIe eeuw*, 's-Gravenhage 1941.
- Vreede, G.W., *Inleiding tot eene geschiedenis der Nederlandsche diplomatie*, 2 dln., Utrecht 1856-1861.
- Vries, O., 'Klerken ter Griffie van de Staten-Generaal in de achttiende eeuw. Een prosopografisch onderzoek', in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 96 (1981), nr. 1, 26-70.
- Vries, H. de, *Wapens van de Nederlanden. De historische ontwikkeling van de heraldische*

- symbolen van Nederland, België, hun provincies en Luxemburg*, Amsterdam 1995.
- W.S., 'Eenige opmerkingen naar aanleiding van de penningen, afgebeeld bij Van Loon II. bl. 151', in: *Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde*, 3 (1985), 212-222.
- Wagner, D.R.C.L., *Glimmend glorieus verleden. Een bonus voor de commandeurs van de VOC-retourvlotten*, onuitgegeven bachelorscriptie universiteit Leiden 2010.
- Wildeman, M.G., 'Eerepenningen Van der Zaen', in: *Bulletin van de Nederlandschen Oudheidkundigen Bond*, 8 (1907), 181-182.
- Witt Huberts, F., 'Willem Vleertman, een merkwaardige Amsterdammer', in: *Amstelodamum*, 18 (1920), 9-47.
- Witt Huberts, F., 'Een nalezing op "Willem Vleertman, een merkwaardige Amsterdammer"', in: *Amstelodamum*, 23 (1926), 105-109.
- Wijsenbeek-Olthuis, Th., *Het Lange Voorhout. Monumenten mensen en macht*, Zwolle/Den Haag, 1998.
- Ysselsteyn, G.T. van, *Geschiedenis der tapijtweverijen in de Noordelijke Nederlanden. Bijdrage tot de geschiedenis der kunstnijverheid*, 2 dln., Leiden 1936.
- Zandvliet, K., *Maurits. Prins van Oranje*, Zwolle 2007.
- Zelm van Eldik, J.A., *Ons grondwetsartikel regelende de instelling van ridderorden en de ontwikkelingsgang van de Nederlandse orden in de negentiende en twintigste eeuw*, 's-Gravenhage 1985.
- Zelm van Eldik, J.A., *Moed en deugd. Ridderorden in Nederland. De ontwikkeling van een eigen wereld binnen de Nederlandse samenleving*, Zutphen 2003.
- Zon, N.E.H.J.J., 'Inventie en uitvoering: rond een penning op de verovering van Den Bosch', in: *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 41 (1954), 100-106.
- Zwitzer, H.L., *'De militia van den staat'. Het leger van de Republiek der Verenigde Nederlanden*, Amsterdam 1991.
- Zwitzer, H.L. et al., *Het beleg en de inneming van Geertruidenberg door prins Maurits in 1593 en de gevolgen van de oorlogvoering voor de bevolking van Geertruidenberg en omgeving*, Geertruidenberg 1993.

IV Lijst van stukken in openbare collecties en op veilingen

Collecties

Geldmuseum, Utrecht

- inv.nr. 1920-0008: door Pieter Verdijn, Adriaen of Johannes van Hoecke, 1660-1693, 72 mm; met oog en ring.
- inv.nr. P00900: toegeschreven aan Daniel Drappentier, 1704-1740, 56 mm, 115 gram (= 3 ons 14¾ engels) met oog.
- inv.nr. P01827: door Pieter Verdijn, 1667, 71 mm, 185,3 gram (= 6 ons ½ engels), met oog en ring, verleend aan David Vlugh.
- inv.nr. P06251: door Nikolaas van Swinderen en Albert Jansz. de Thomese of Willem Koning, 1781, 90 mm, 796 gram (25 ons 17½ engels), met oog.
- door Pieter Verdijn, 1667, 70 mm, 317,5 gram (= 10 ons 6½ engels), met oog en ring, verleend

aan Willem Joseph baron van Ghent.¹

Museum Teylers, Haarlem

- inv.nr.: TMNK.02269: door Nikolaas van Swinderen en Albert Jansz. de Thomese of Willem Koning, 1781, 790 gram (= 25 ons 13¼ engels), met dwarsoog en ring, verleend aan Wolter Jan Gerrit baron Bentinck.

Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn, bruikleen Stichting tot Instandhouding van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden

- inv.nr.: E1260: door Pieter Verdijn, 1668-1679, 72,2 mm, 117,8 gram (= 3 ons 16½ engels), met oog, afkomstig uit de familie Temple.

Massachusetts Historical Society, Boston

- door Nikolaas van Swinderen en Willem Koning, 1788, 67 mm, 191,8 gram (= 6 ons 4¾ engels), verleend aan John Adams.

Fondation D'Affry/Historisches Museum Fribourg

- door Nikolaas van Swinderen en Jan de Thomese, 1762, afmetingen onbekend, verleend aan Louis Auguste Augustin graaf d'Affry.²

Luik, particulier bezit

- door Pieter Verdijn, 1669, afmetingen onbekend, verleend aan François de Sélys.

Veilingen

- 9 november 1885, veiling G.Theod. Bom, collectie Teding van Berkhout, lotnr. 736, 790 gram [thans in Museum Teylers, Haarlem]
- 4 juli 1922, veiling Schulman, Amsterdam, lotnr. 246: 72 mm, 130 gram (= 4 ons 4½ engels).
- 31 oktober 1927, veiling Schulman, Amsterdam, lotnr. 1567: 72 mm, 121,2 gram (= 3 ons 18¾ engels).
- 3-4 december 1948, veiling Münzen und Medaillen A.G., Bazel, lotnr. 321: 72 mm, 118 gram (= 3 ons 16¾ engels), verleend aan François Turretini. Hetzelfde stuk: 25 april 1950, veiling Schulman, Amsterdam, lotnr. 885.³
- 14 juni 1995, veiling Glendining's, Londen, lotnr. 815, 72 mm [thans in Nationaal Museum Paleis Het Loo].
- 29 september-2 oktober 1998, Fritz Rudolf Künker Münzenhandlung, Osnabrück, lotnr. 698: 60 mm, 88,07 gram (= 2 ons 17¼ engels) [thans in particuliere verzameling].

¹ Dit stuk is bij een diefstal in de nacht van 28 op 29 december 1914 ontvreemd en sindsdien spoorloos.

² Dit stuk is ontvreemd.

³ In een advertentie in De Telegraaf van woensdag 13 april 1983 werd melding gemaakt van de diefstal van dit stuk.

Register

- Abbema, Sybrand 63, 65
Abensanchio, Efraim 464, 523
Adams, John (1735-1826) 154, 158, 259, 419, 420, 518
Adams, John, jr. (1803-1834) 419
Adams, John Quincy 419
Adolf van Nassau, groothertog van Luxemburg 440
Aerssen, François van, heer van Sommeldijk 81, 279, 366
Aerssens, Cornelis, heer van Spijk 167, 205, 249, 266, 270, 334, 358, 459, 470, 535, 537, 540, 544-546, 548
Affry, Louis Auguste Augustin, d', graaf 259, 417, 514
Agostini, Gerolamo 470
Ahlefeldt, Hans Adolph von 516
Aitzema, Lieuwe van 23, 478, 480
Albemarle, zie: Keppel
Albrecht, aartshertog van Oostenrijk, vorst der Zuidelijke Nederlanden 26, 262, 349, 351
Alcaide Muhammed Ben Askar 150, 478
Aleman, Ferdinand 352, 456
Alewijn, Henriëtte Susanne 609
Allard 478
Almeida Beja e Noronha de Mello e Castro, João Theotonio de, graaf van Las Galveias 158, 518
Alva, Fernando Álvarez de Toledo, hertog van 26, 328
Alvares da Cunha, José Vasques 516
Alvensleben, Philipp Karl von 158, 518
Amerongen, zie: Reede
Amiroff, Iwan Thimofenowitz 482
Ammon, Christoph Heinrich von 512
Ancel, Guillaume d' 454
Andrade Leitão, Francisco de 478
Andreas van Oostenrijk, landvoogd der Zuidelijke Nederlanden 348
Anduaga Garimberti, José Julián de 429
Angelaer, Jeuriaen 474
Anjou, François Hercule de Valois, hertog van 14, 25, 29, 30, 101, 447
Anna van Hannover, prinses van Oranje 260, 612
Anna, tsarina van Rusland 96
Anraedt, Pieter van 83
Anstruther, Robert, Sir 125, 230, 464, 468, 470, 474
Arciszewski, Christoffel 68
Ariensz., Willem 55
Ariosto, Ludovico 109, 110
Arnault, Simon Nicolas, heer van Pomponne 488, 527
Arnfeld, Axel 472
Arundell, zie: Howard
Asp, Per Olof von 518
Assigny, Gideon d', 'de Oude' 127, 128, 452, 463, 598
Asten, Matthias van 512, 529
Athias, Joseph 251, 486, 527
Attema, Pieter 348
Aubéry, Benjamin, heer van le Maurier 85, 230, 464, 466, 468, 524
Auckland, zie: Eden
August II, 'de Sterke', keurvorst van Saksen, koning van Polen 242
August III, 'de Sakser', keurvorst van Saksen, koning van Polen 242
Avaux, zie: Mesmes
Avemann, Adolph Christian 164, 494, 500, 502, 528

- Aylva, Ernst van 167
 Azius, Leonard 490
- Baatenburg, Willem van 108, 109, 598, 603
 Baen, Jan de 217-219, 398
 Baldi 454
 Balfour, Johan 206, 248, 504
 Balliani 496
 Banckert, Adriaen 59-61
 Banckert, Joost 58, 59, 69, 151, 167, 208, 222, 377, 472, 476, 525, 526
 Bane Havart, J. 596
 Barberie de Saint Contest, François Dominique 512
 Barck, Hester van 608
 Barents, Olferd 347, 348
 Barker 494
 Barlaymont 496
 Bary, Hendrik 399, 401
 Bastingius, Jeremias 337
 Battier, Pieter 92
 Baumgarten, von, baron 255, 494, 527
 Baybakoff, Iwan 480
 Bazán y Melo Escobar y Demonte, Joaquin de, markies van San Gil 510
 Beaumont, Simon van 369, 370, 558
 Beck 510
 Beck, Sebastian 364
 Becker, Christiaan Fredrik 498
 Beekman, Jan Pieter 138, 425, 598
 Behagel, Isaac 291, 498
 Beieren, Ernst, hertog van, aartsbisschop-keurvorst van Keulen 282
 Belcastel, de, jr. 203, 206
 Belcastel, Pierre de 203, 206
 Belegnio (Belognio), Gian Giacomo 209, 210, 464
 Bellièvre, Pomponne de, heer van Grignon 230, 480
 Bellujon, Daniel de, baron van Coppet 470
 Bentinck, Hans Willem, graaf van Portland 83, 289
 Bentinck, Volkier Rudolph, baron 320
 Bentinck, Wolter Jan Gerrit, baron 262, 305-308, 314, 317, 318, 320, 417, 419, 516, 589-591
 Bentinck van Schoonheten, Rudolf Floris Carel, baron 314
 Bentinck, familie 314, 317, 320, 419
 Berbisdorf, Erenfried von 468
- Berck, Johan 149
 Berck, Nicolaas 167
 Berckman, Hendrick 60, 61, 100, 101
 Beretti Landi, zie: Verzuso
 Berge, Adriaan van den 340, 530-532
 Berge, Adriaan Joostz. van den 340, 530-532
 Berge, Willem Joostz. van den 340, 530-532
 Bergomi, Giovanni Francesco, graaf 206, 506
 Bergsma, Adriaan 65, 68
 Beringen, Pierre 456
 Berkeley, kapitein 158, 182, 219, 229, 247, 257, 520
 Berkeley, Charles, burggraaf Dursley 496
 Berlo, Lambert van, graaf 206, 504
 Bernarts, Pierre 488
 Bernekau, Christiaan 336, 454, 599
 Bernevelt, zie: Oldenbarnevelt
 Bertin 291, 498
 Beuningen, Coenraad van 87
 Beusecom, F. van 391
 Beveren, Johan van 484
 Beverningh, Hieronymus van 484
 Bevery, kapitein 42
 Bex, Anna Margaretha 90
 Bex, Pieter 474
 Beyer, Hendrik de 533
 Bicker, Hendrik 490
 Bicker Raye, Jacob 299
 Bie, Joris de 340, 530, 531
 Bignon, Johan 335, 456
 Bigot, Charles 209
 Bilderbeeck, Hendrik van (1640/1641-1715) 96
 Bilderbeke, Hendrik van (overl. 1608) 248, 456
 Bimbach zu Möhrn, Ludwig Veit Fucxen von 458
 Biondi 464
 Biscaino, Youssef 149, 150, 468
 Bizot, Pierre 385, 386
 Bjelke, Henrik 101
 Blaeu, Joan 112, 219, 220, 249, 250, 256, 480, 526
 Blaspiel, Werner Wilhelm von, vrijheer 486
 Bloc, Conrad 69, 71, 72, 74
 Bloemendaal, van, vrijheer 244, 494
 Blomberg 498
 Blotelingh, Anna Elisabeth 610
 Blum, Johannes 101
 Boas Berg, Abraham 114
 Boas Berg, Simeon 114

- Boazio, John Baptist 39, 41
 Boddeswinck 257, 492
 Bodley, Thomas 42
 Boelens, Jacob Andriesz. 352, 456
 Boetzelaer, Jacob Philip van den, baron 88
 Bogerman, Johannes 248, 361, 466, 554
 Boisot, Lodewijk 34, 329
 Boisschot, Karl Ferdinand de, graaf von
 Königsegg-Rothenfels-Erps 508
 Boissise, zie: Thumérie
 Bollo, Andreas von, graaf 516
 Bom, Arent Franz. 126, 128, 452, 455, 599,
 610
 Bom, Frans Arentsz. 599
 Bom, G.Theod. 61, 314
 Bonde, Karel, graaf van Biorno 107, 164, 290,
 498, 528
 Bondeli, Simeon Gabriel von, vrijheer 500
 Bonne, François de, hertog van Lesdiguières
 241, 470
 Bonneuil, zie: Harlay
 Boonen, J. 296, 301
 Booth, Cornelis 389, 390, 565
 Borch, Johan van der 149, 150, 458
 Boreel, Abraham 570, 572
 Boreel, Jacob 92, 482
 Boreel, Willem 83
 Borgo, zie: Solaro
 Bernaloffsky, Ivan 466
 Borré, Joseph, graaf van La Chavanne en Saint-
 Jeoire 512
 Borssele van der Hooghe, Philip Jacob van 88
 Bosc de la Calmette, Charles François 89, 90
 Bosch, Agatha 602
 Bosch, Jan van den 248, 472
 Bosé, George 90, 91
 Bostel, Lucas von 494
 Boswell, William 168, 474
 Bothmer, Hans (Johan) Kaspar von, vrijheer
 164, 498, 528
 Bouchorst, Amelis van den, heer van
 Wimmenum 379, 380, 568
 Boufflers, Louis François de, hertog 289
 Bouillon, zie: La Tour
 Boullier, Antoine 114
 Bourgoigne, Conrad van 474
 Bousquet, Izaak 424, 520
 Bouwens van der Houven, Hans (II) 128, 143,
 169, 170, 193, 194, 387, 435, 452, 473, 475,
 525, 560, 599, 613
 Bouwens van der Houven, Maria 608
 Braak, Adriaan 308, 319, 516, 589-591
 Braam, Willem van 307, 308, 318, 516, 589-591
 Brakel, Jan van 247, 486
 Brakel, van 502, 528
 Brande, Johan Pieter van den 83
 Brandenburg, Joachim Frederik, keurvorst van
 282
 Brandenburg, Johan Sigismund, keurvorst van
 358
 Brandenburg-Anspach, George Frederik,
 markgraaf van 456
 Brantsen, Gerard 93, 113, 114
 Brasser, Govert 177
 Brasset, Henri 478, 480, 482
 Braun, Johan 466
 Brecht 500
 Brederode, Johan Wolfert van 80
 Brederode, Pieter Cornelisz. van 548
 Brederode, Walraven III van 265, 269-271,
 284, 539, 540, 544, 546
 Breght, ritmeester 200, 500
 Breghtel, Hans Coenraadt 144, 574, 604
 Breghtel, Johanna 604
 Brienen d'Alste, Hendrik van, heer van
 Sinderen 358, 533, 550
 Brinck, Jacob ten 153
 Briord, Gabriel de, graaf 498
 Brisacier, de, markies 490
 Brischman, Petzum 474
 Broeck, Joris Pietersz. van den 478
 Broeck, Pieter van den 476
 Bronstraat 142, 597
 Broucke, Mattheus van den 63, 64
 Brouw, Jacob 484
 Browne, William 456, 522
 Brunswijk, Karel Willem Ferdinand, hertog van
 37, 147, 155
 Bruyne, Jan de 55
 Bruynestein, Marcellus 602
 Bruynestein, Sara Maria 602, 603
 Buchner, Reinhart von 470
 Buchwald, Godske 127, 484, 569
 Buckentoff 257, 488
 Buckingham, zie: Villiers
 Buckxwelt, Frans Joachim van 456
 Buer, Johan ten 346, 454
 Bunge, Mårten, graaf 518
 Burch, Jacob van der 234
 Burch, van der 42

- Burchard, Jørgen 490
 Buwinckhausen von Walderode, Benjamin 454
 Buxtorff, Gerlach 464
 Buys, Jacobus 319-321
 Buzenval, zie: Choart
 Bylaer, Gerard van 38-40, 42, 43, 47, 130, 326, 329, 331, 334, 338-340, 342, 345, 348, 349, 352, 353, 356-359, 373, 532, 541, 599, 600
 Bylaer, Wijnand van 599
 Bylaer, Willem van 49, 130, 131, 326, 327, 361, 363, 364, 366-369, 422, 452, 467, 473, 524, 553-556, 600
 Bylandt, Otto Hendrik van, vrijheer van
 Rheydt 205, 216, 330, 331, 333, 448, 454, 458, 522, 611

 Caillard, Antoine Bernard 162, 518
 Caillau, Anthony 127, 128, 452, 461, 600, 609
 Caissotti, Francesco Antonio Gabriele
 Giacinto, graaf van Chiusano 161, 508
 Callières, François de 283, 287, 290, 498
 Calonne, Charles Alexandre de 114
 Calvart, Lieven 174, 175
 Camerarius, Ludwig 107, 478, 526
 Campen, Cornelis Gijssens van 329
 Canales, zie: Coloma y Escolano
 Canitz, Friedrich Rudolph Ludwig von, vrijheer 498
 Canneman, Elias 142
 Canon, baron 163, 291, 492, 498
 Cantersten, Carl 490
 Cantersten, Lars Bertilsson 480
 Cappeln, Heinrich von 464
 Caratza, Carel 508
 Cardonnel, Adam 500
 Carleton, Dudley (1599-1654) 115, 116, 474
 Carleton, Dudley, burggraaf Dorchester, Sir (1574-1632) 85, 125, 150, 193, 230, 466, 470, 524, 554
 Carlisle, zie: Hay
 Carnitz 244, 492
 Caron, Noel de 174, 175, 537, 548
 Carpenter, Eduard 478
 Castagnères, Pierre Antoine de, markies van Châteauneuf 506
 Castaigne, A. de 500, 528
 Catani, Giacinto, graaf 514
 Catharina II, 'de Grote', tsarina van Rusland 437
 Catharine 280, 460, 542
 Catharine, jr. 280, 460, 542
 Cats, Arnoud 480, 526
 Cats, Jacob 83
 Cats, Joris 222, 377, 476, 526
 Caulery, Joris de 249, 251-253, 484
 Cecil, Edward, baron Cecil van Putney, burggraaf Wimbledon 462, 598
 Ceffis, Moises 502
 Chambery, de 506
 Champs, Jacques des 470
 Chanut, Pierre Hector 123, 482, 585
 Charisius, Jonas 149, 150, 233, 282, 285, 458
 Charisius, Peter 230, 486, 488
 Charlotte de Bourbon, prinses van Oranje 69, 72
 Châteauneuf, de, heer 468
 Cheusses tot Lütjenhorn, Frédéric Henry de 514
 Chiquet 512
 Chiusano, zie: Caissotti
 Choart, Paul, heer van Buzenval 230, 331, 335, 336, 338, 346, 352, 448, 454, 456, 522, 534-536
 Christiaan IV, koning van Denemarken 281, 334, 356
 Christiaan VI, koning van Denemarken 95
 Chudleigh, Thomas 163, 492
 Churchill, John, graaf van Marlborough 200, 500, 528
 Clacquebel, Grigorij Andriawits 474
 Clant van Warfhuizen, Johan 546
 Clerk, Nicolaas de 137
 Cletcher, Thomas 128, 452, 473, 600, 607
 Clifford, Pieter 588
 Clifford, familie 332
 Coch 506, 529
 Cochius, Frans Jacob 500
 Codde, Carel 600
 Codde, Carel, 'de Jonge' 128, 131, 132, 377, 378, 387, 388, 452, 477, 600, 601
 Coehoorn, Menno van, baron 298, 299
 Coenders van Helpen, Abel 265, 546
 Coenen 482
 Coenen, Albrecht 153
 Cohen, Jehuda 206, 504, 528
 Coignet de la Thuillerie, Gaspard 123, 163, 230, 478, 480
 Collaert, Jacques 58
 Coller, Hans Coenraad 458
 Colli, Hippolythus von 282, 285, 458, 462

- Coloma y Escolano, Manuel de, markies van Canales 164, 494
 Colyer, Jacob, graaf 95
 Conderoff, Johan Gawrilowits 464
 Condulmer, Domenico 478
 Conraedt, Johan 454
 Constantini, Bartolomeo 112
 Contarini, Alvise di Nicolò (1601-1684) 474
 Contarini, Alvise di Tommaso (1597-1651) 109-112, 392, 470
 Contarini, Tommaso di Gasparo 106, 339
 Conway, Edward, burggraaf Conway 464
 Coopal, Claes Ghijsbrecht 329
 Copes, Johan 486
 Cormer 280, 460, 542
 Corral y Aguirre, Ignacio María del, ridder 424, 426, 593, 598, 612
 Corswarem, Jean Théodore van, graaf van Nysle 206, 504
 Cortin 454
 Cosseynoff, Abraham Aphanxowits 484
 Costa, Jeronimo Nunes da 239, 484
 Costa, Joseph da 206, 504, 528
 Costa de Almeida Salema, Pedro da 514
 Cotermans, Catarina Jacobsdr. 599
 Coulster, Willem van 476, 478
 Courtier 206, 249, 506
 Coyet, Peter Julius 238, 484
 Coymans, Gillis 95
 Cracauw, Carel Carelsz. van 249, 458, 459, 464
 Crauly 280, 460, 542
 Crecy 478
 Crécy, zie: Verjus
 Creutz, Carl Johann, vrijheer 516
 Crijnssen, Abraham 59, 474, 475
 Croll, Theodoor 476, 526
 Cromhout, Barthout 167, 276, 546
 Cromstryen, Nicolaas Willem Simonsz. 533
 Croseck, W. von 164, 494
 Cuper, Gisbert 217-219
- Daa, Claus 474
 Dael, Nicolaes van 34, 35
 Dahlberg, von, baron 164, 494
 Dalrymple, John, graaf van Stair 160, 161, 510
 Damman, Adrianus 174, 175, 248, 456
 Danckert, Hester Willems 609
 Danckerts, Cornelis 76
 Darcy, Robert, graaf van Holderness 512
 Dathenus, Petrus 462
- Dayrolles, Solomon 510, 512
 Decochy, Maximiliaan, jonkheer 167, 456
 Dedel, Salomon 209, 305, 307, 308, 319, 516, 589-591
 Dehn, Friedrich Ludwig von, vrijheer 506, 508
 Denniston of Montjoy, Robert, Sir 456
 Denijs, Hendrick Cornelisz. 476
 Dickenson, Johan 460
 Diest, Sibilla van 606
 Diettrich, Marcel 462
 Diskau zu Luers en Lunhun, Hieronimus von 282, 285, 458
 Doet van Flensburg, J.J. 279, 281, 461, 543
 Doeveren, zie: Wassenaar
 Dohna, Christoph Delphicus zu, graaf 238, 486
 Dolbier, Johan 468
 Domann, Johan 464, 524
 Dominis, Marcus Anthonius de 366, 466
 Donaudi, Filippo Nicola 206, 506
 Doncker, zie: Danckert
 Donne, John 466
 Dorchester, zie: Carleton
 Doringe, Ignaz Josef Michael 518
 Dorp, Filips, heer van 80
 Dorp, Frederik van, jonkheer 248, 354, 456, 457
 Dorp, van, postmeester 502
 Dorreveld, Barend Pietersz. 49, 476
 Doublet, François 93
 Doubleth, Johan 128, 194, 360, 367, 435, 459, 523, 552, 554, 601, 608
 Doubleth, Philips (1560-1612) 130, 149, 273, 278, 330, 332, 338, 343, 347, 356, 358, 533, 535-538, 543, 546, 548, 551, 601
 Doubleth, Philips (1590-1660) 182, 185, 194, 370, 435, 559, 563
 Doubleth, Philips (ca. 1600-1674) 526, 570
 Dousa, Janus, heer van Noordwijk 34
 Douw, Pieter Gerritsz. 149
 Downing, George, Sir 107, 257, 484, 526
 Doys 502
 Drappentier, Daniël 134-136, 138, 165, 406-410, 575, 576, 601
 Drappentier, Hans 601
 Drappentier, Johannes 165, 406, 410-414, 419, 420, 432, 436, 577-579, 602
 Drappentier, Josias Hansz. 602
 Drappentier, Sara 610
 Du Bois, Louis 244, 456, 457

- Dubois, Margrita 602
 Dücker, Bernhard Adolph von, heer zu Nieder-Rödinghausen 502
 Du Commun, David 512
 Dudley, Robert, graaf van Leicester 14, 25, 30, 37, 101, 205, 447
 Du Fay, burggraaf van Sebourg 494
 Duivenvoorde, Johan van, heer van Warmond 546
 Dulmen, Herman van 208
 Duplessis-Mornay, Philippe 279
 Dupré, Guillaume 98, 99
 Duque, Ibrahim 112, 484
 Durham, Friedrich von 496
 Duvergers 454
 Duvoet, Magdalena 608
 Duvoet, Marcus 127, 128, 149, 207, 278, 283, 284, 452, 459, 522, 543, 602, 608
 Duyvelant, Margarieta Adriaens van 604
 Dijck, Jacob van 279, 281, 460, 462, 464, 466, 523, 543
 Dijck, Wouter van (I) 137, 146, 586
 Dyden, zie: Gendt
 Dymoke, Elizabeth 613
- Eck, Maria van 598
 Edelsteijn in Hobergh, Goth (?), baron 492
 Eden, William, baron Auckland 158, 520
 Edingh, Johannes Vilhelm 480
 Ehrensvärd, Gustaf Johan, vrijheer 158, 518
 Elderen, Johan Lodewijk van, prins-bisschop van Luik 298
 Elderen, van, baron 400, 488
 Elizabeth I, koningin van Engeland 29, 30, 337, 359
 Eltz, Johann Eberhard zu, heer 466, 468
 Emants, Jan Berntsz. 602
 Emants, Johannes 602, 603, 609
 Emants, Marcellis 21, 153-159, 311, 312, 318, 417, 590, 603
 Emma, koningin der Nederlanden, prinses van Waldeck-Pyrmont 440
 Ems, Thiman Barentsz. van 462, 523
 Erasmus, Melchior 458
 Eringaard (Bingaard ?), J. 142, 597
 Espesses, zie: Faye
 Esquierdo, Hazan 492
 Essen, Hendrik van 472
 Essen, Johan van 578
 Estadt, d' 460
- Estampes, Jean d', markies 115, 116
 Esterhasi, graaf 161, 510
 Evertsen, Cornelis, 'de Oude' 478
 Evertsen, Johan 58, 59, 77, 81, 99, 101, 151, 222, 377, 476, 526
 Exel, Gillis van 366, 472
 Eyck, Aegje van der 52, 53
- Fagel, François, 'de Oude' 113, 117, 121, 161, 201, 202, 413, 416, 586, 587, 610
 Fagel, Hendrik, 'de Oude' (1706-1790) 90, 117, 121, 144, 161, 311, 590, 596, 606
 Fagel, Henrick, 'de Oudste' (1617-1690) 116-118, 144
 Fagel Hzn, Hendrik (1669-1728) 117, 119, 121
 Fagel, familie 20, 21, 32, 37, 116, 117, 212, 445
 Falckenburg, Robbert 106, 207, 208, 266, 277, 540, 544, 545, 547-550
 Falckius, Petrus 468
 Farnese, Alexander, hertog van Parma, landvoogd der Nederlanden 26, 28-31, 333
 Faye, Charles, heer van Espesses 193, 230, 470, 524
 Fénelon, Gabriel Jacques de Salignac de la Mothe 121
 Ferenz, Veit 468
 Ferote, zie: Verrooten
 Ferrero, Filippo, graaf van la Marmora 162, 514
 Filips II, koning van Spanje 26-29, 333, 337, 566
 Filips III, koning van Spanje 262, 265, 267, 277
 Filips de Schone, hertog van Bourgondië 147
 Finch, William 508
 Finochietti di Faulon, Giuseppe, graaf 512
 Fitzherbert, Alleyne, baron Saint Helens 158, 520
 Fleming, Jöran vrijheer 238
 Flertman, Johan Friedrich von 302, 303
 Fleuriau, Charles Jean Baptiste, graaf van Morville 506
 Florisz., Pieter 77
 Forant, Jacques de 478, 526
 Fouilliau, Jean 470, 471
 Foulis, David 209, 234, 343, 454
 Foullon, Erasme 488
 Franchimont 280, 460, 542
 Frederik I, koning in Pruisen 244
 Frederik II, 'de Grote', koning van Pruisen 437

- Frederik III, keurvorst van Brandenburg, zie:
 Frederik I, koning in Pruisen
 Frederik III, koning van Denemarken 99-101
 Frederik Hendrik, prins van Oranje 32, 47-49,
 55, 57, 59, 69, 74, 248, 287, 332, 372, 379
 Freiman 492, 527
 Freire de Andrade Encerrabodes, António
 161, 512
 Fresne, de 39
 Friesen, Otto Heinrich von, vrijheer 494
 Friesendorff von Cronenwerth, Carl Gustav
 von, vrijheer 494, 498
 Friesheim, jr. 502, 528
 Friess, Christian, jonkheer 150, 458
 Fuchs, Paul von 233, 492
 Fuenmayor y la Sazon, Balthazar de, markies
 van Castel Moncayo 233, 492
 Fijma, Maria 606

 Galecki, Franciscus, graaf 498
 Galilei, Galileo 249, 251, 476, 525
 Galitzin, Dmitri Alekseevic, vorst 156-158,
 162, 518
 Gamers, Johannes 474
 Gau, Nicolaas 472
 Geer van Leufstra, Emanuel de, vrijheer 516
 Geeuwen Pietersz., Hendrik 128, 452, 465,
 467, 603, 606
 Gendt, Bartold van, heer van Meynerswijck
 390, 565
 Gendt, Otto van, heer van Dyden 472, 525,
 600
 Gent, Cornelis van, heer van Loenen en
 Meynerswijck 167, 265
 Gent, Johan van 388, 573
 Gerardsz., Balthasar 29
 Gerret, lord 484, 526
 Ghent, Willem Joseph van, baron 77, 219, 247,
 262, 396-399, 486
 Gheyn, Jacques de (II) 38, 39, 41, 130, 349,
 351, 352
 Ghijsberti, Anna 600
 Giessen, Joost van 533
 Gilpin, Ezechiël 456
 Gilpin, George, Sir 42, 327, 331, 454, 455, 522
 Giorgi, Giorgio 470
 Giustiniani, Giovanni 115
 Giustiniani, Girolamo (of: Geronimo) 478
 Gjøe, Marcus 488
 Glabbeek, Sebastiaan van 206, 504

 Glas, Gerard 177
 Godron, Christiaan Jacobus 142, 597
 Godske, Ijsbrand 62, 63, 65
 Goens, Rijklof Michael van 307
 Goertz, Jean von, baron 163, 492
 Goes, Maarten van der 427
 Goes, Maria van der 601
 Goes, Robert van 96
 Goess, Johann Peter von, graaf 153, 206, 502
 Gogel, Isaac Jan Alexander 138
 Goldberg, Johannes 180, 196, 616
 Gollowin, Garansin Sergieff 482
 Golowien, Theodoor Alexcowits 496
 Golowkin, Ivan Gavrilowits, graaf 508
 Golstein, Joachim van 468
 Goltstein, Wilhelm von 464
 Gomm, William 520
 Gool, Dirck 273
 Gool, Jacob 209, 211, 249, 484
 Görtz, zie: Schlitz genannt von Görtz
 Goslinga, Sicco van 94
 Gottignies, Augustin de 274-276, 460, 547
 Goveano, Emanuel Filibert 464
 Goyer, Johan de 546
 Graef, Johannes de 22, 109, 128, 129, 153, 154,
 165, 170, 200-204, 206, 207, 213, 220, 221,
 452, 503, 505, 507, 528, 529, 579-585, 598,
 603, 604, 613
 Graevius, Johannes Georgius 500, 528
 Grass, Aeltgen van 611
 Grasveld, Charles Henri van 424
 Gravesande, Willem Jacob 's 207, 506, 528, 585
 Graviers, Charles, graaf de Vergennes 113
 Grimaldi Palavicini y Spinola, Pablo Jeronimo,
 markies van Grimaldi 514
 Grinsky 490
 Grison, Nicolaes 480, 526
 Groenesteyn, Agatha van 612
 Groenevelt, Arent van 374, 456, 457, 522
 Groenewegen, P. van 607
 Groot, Hugo de 249, 454, 525
 Groot, Tjaerd de 476
 Gross, Heinrich von, baron 161, 514
 Guericke 164, 494
 Guezouli, Ahmed el 462
 Guignard, François Emmanuel, burggraaf van
 Saint-Priest 158, 518
 Günther, Frederik 116, 472, 474, 478
 Gussoni, Vincenzo 112, 474
 Gyldenstolpe, Nils, graaf 163, 490, 492

- Haak, Aernout 58, 151
 Haeften, Reinier van 89
 Haen, Cornelis den 601
 Haen, de, kapitein 42
 Haersolte, Arent van 478
 Haersolte, majoor 504
 Hall, Joseph 364, 365
 Hallot, Guillaume de, heer van Dommarville 332
 Halloy, Andreas Johannes (de) 159, 510
 Ham, Hendricka van 613
 Hamel Bruyninx, Jacob Jan 96
 Hamilton, Karl Otto von, baron 508
 Hammerstein, Hans Werner von 510
 Hannecken, Anton Günther 500, 528
 Haque 488, 527
 Harbordt 494
 Hardenbroek, Gijsbert Jan van, baron 307, 308
 Harderwijk, A. van 142, 597
 Haren, Willem van (II) 94
 Haringcarspel Decker 307
 Haringman, Maarten 65, 68, 69
 Harlay, Louis de, heer van Saint Aubin 458
 Harlay, Nicolas Auguste de, markies van Bonneuil 232, 283, 291, 498
 Harrach zu Rohrau und Thannhausen, Friedrich August Gervasius Protasius von, graaf 510
 Harris, James, baron Malmesbury 158, 520
 Hartaing, Daniël de, heer van Marquette 248, 356, 458
 Hartog, Abraham, jr. 114
 Hasenbaert, Johannes 128, 452, 473, 475, 477, 525, 604
 Haultain, zie: Soete de Lake
 Hautoy, de, graaf 508
 Have, Berend ten 486
 Haverkamp, C.L. 65, 67
 Haverland, Henning 464
 Haxhuijsen 164, 494
 Hay, James, graaf van Carlisle 109, 125, 230, 470
 Hedlinger, Johann Karl 96, 97
 Hedwig Eleonora, koningin van Zweden 96
 Heeckeren, Walraven van 97
 Heeckeren van Waliën, Walraven Robbert Evert van, baron 158, 520
 Heemskerck, Jacob van 44, 46
 Heerde, Johan 480
 Heermale, Floris van 533, 534
 Heers en Riviere, Hendrik graaf van 474
 Heespen, Anton Günther von 200, 500, 577
 Heiden Reinestein, Sigismund Pierre August van, graaf 307-309
 Heidenstam, Peter von 516
 Heimbach, Christian von 474
 Heimbach, Wijnant 468, 472, 476
 Heinsius, Anthonie 92, 93, 299
 Heinsius, Daniel 361
 Heinzelman, Joan Bernhard 508
 Helffrich, Paul 460
 Hell, Casijn van der 205, 330
 Helot, Johanna 88
 Hemburch-Goltern, Frits van 486
 Hendricxsz., Lambrecht, 'Mooy Lambert' 468
 Hendrik III, koning van Frankrijk 29
 Hendrik IV, koning van Frankrijk 337, 438, 541, 542
 Henriëtta Maria, koningin van Engeland 184
 Héraugière, Charles de 340, 341, 530
 Herbert, Thomas, graaf van Pembroke en Montgomery 494
 Herden, Johan 480
 Herdesianus, Bethmannus 478
 Herinx, Olivier de 87
 Hetterman, Johann Heinrich (von) 206, 494, 504
 Heyde, Cornelis van der 116, 127, 238, 239, 526, 527, 569
 Heije, Anthonette de 248
 Heylde, Jacob 335, 456, 522
 Heyn, Piet Pietersz. 55, 69, 74, 208, 244, 246, 369-373, 470, 472, 558, 560
 Hillama, Gellius 265
 Hodenpijl, Elisabeth Jans 598
 Hoecke, Adriaen van 127, 128, 133, 144, 163, 197-199, 254, 435, 452, 491, 493, 495, 573, 574, 604
 Hoecke, Johannes van 22, 107, 128, 134-136, 138, 143, 144, 163, 165, 198, 200, 290, 291, 293, 406, 407, 409, 452, 495, 497, 499, 501, 503, 528, 575, 577, 578, 601, 602, 604
 Hoef, E. van den 401
 Hoendermarck, Pieter, jonkheer 149, 150, 207, 458
 Hoeufft, Anna 600
 Hoevel, Bernhard von den 282, 285, 458, 523
 Hoey, Abraham van 94
 Hoffer, Adriaan, heer van Bommeneede 364
 Hoffer Vierling, Imam 364

- Høg, Just 488, 527
 Hogenberg, Frans 350, 352
 Hogendorp, Gijsbert Karel van, graaf 32, 438, 441, 442
 Hogendorp, Jean François van 588
 Hogius, Catharina 607
 Hogius, dominee 607
 Hohendorff, Georg Wilhelm von 502
 Hohenlohe-Langenburg, Christiaan Kraft, graaf van 200
 Hohenlohe-Ingelfingen, Christiaan Lodewijk Maurits, graaf van 200
 Hollaer, Gerrit 167-169, 476
 Hollaer, Marinus 376
 Holland, zie: Rich
 Holst, Johan van 248
 Holtzhalb 492
 Holtzhey, Joan George 606
 Holzendorf, Charles 154, 207, 506, 508
 Hompesch, Reinhart Vincent, baron 200, 502
 Hooch, Machteld Jansdr. van der 599
 Hooft, Daniël 426
 Hooft, Pieter Cornelisz. 71, 81, 102
 Hooft, familie 332
 Hooge, Jobst 468
 Hoogkamer, Willem Hendrik 59, 99
 Hoogstraten, Samuel van 63, 64
 Hoolek, Gijsbert van der 388, 573
 Hooreman, Wouter 94
 Hoorn, Elisabeth van 607
 Hop, Cornelis, baron 94
 Hop, Henrick 502, 528
 Hop, Jacob, ridder 95
 Horrion, van, baron 474, 525
 Horta Osório Machado, Francisco José da 516
 Hottinga, Hero van 166
 Hottinga, Johan van 533
 Hottingam 280, 460, 542
 Hottinger, Johann Heinrich 230, 486
 Houssonville, de, graaf 498
 Houve, Maria Apersdr. van 603
 Howard, Thomas, graaf Arundell 125, 230, 474
 Hoyer, Anna Magdalena 609
 Hoyer, Dietrich 464
 Hoyer, Friedrich Christoph 508
 Hulft, Johan 96, 298
 Hulle, Anselm van 391, 392
 Huls, Carel Willem van 527
 Huls, N. van 494
 Hulscher, Catharina 602
 Hulst, Hendrick Jacobsz. van de 496
 Hulst, J. 490
 Hultman, Carel Gerard 429
 Humfrey, Thomas 248, 472
 Hünicke, Albrecht Friedrich von 490
 Huygeling, Mayken 600
 Huygens, Christiaan, sr. 40, 42, 71
 Huygens, Constantijn 71, 81, 83, 102, 227, 535
 Huyssen, Johan 533
 Hvitfeldt, Arild 336, 454, 599
 Hymmen, Reinhart von, heer van Plön 206, 504
 Insula, Melchior von 466
 Isabella Clara Eugenia, infanta van Spanje, vorstin der Zuidelijke Nederlanden 26, 262
 Israel, Ernst Hendrik 206, 504
 Ita, Pieter Adriaensz. 58, 59, 151, 472
 Ittersum tot Nijenhuysen, Ernst van 546
 Jacobs, Hillebrant 326, 553
 Jacobsz., Arent 474, 525
 Jacobsz., Dirck 130
 Jacobus I, koning van Engeland 542
 Jacobus II, koning van Engeland 286
 Jans, Mayken 608
 Janssen, Adriaen, 'Gloeierende Oven' 58, 59, 151
 Janssonius, Joannes 137
 Jansz., Cornelis 464
 Jeannin, Pierre 109, 277, 280, 281, 357, 460, 541, 548
 Jeannin, jr. 280, 460, 542
 Jelis, Thijs 476
 Jellissen Jellisz., Johan 546
 Jermy, William 364
 Jerre 478
 Joachimi, Albert 83, 546
 Jochemsz, Anthoinette Cornelis 606
 Johan Willem, hertog van Kleef en Gulik 358
 Jol, Cornelis, 'Houtebeen' 476
 Jonge, Dirk de 306
 Jonge, Gideon de 339, 356, 452, 459, 461, 463, 538, 605
 Jonge, J. de 598
 Jonge, Jacob Jacobsz. de 605
 Jonge, Jacob Jansz. de 331, 334, 336, 343, 346, 347, 350, 352, 353, 355, 452, 457, 459, 532, 533, 535-538

- Jonge, Salomon de 605
 Jongema, Laes van 546
 Jongestal, Allard 484, 550
 Jonghelinck, Jacques 30
 Jonghestall, Gellius van 358
 Joosten, Engelbart 311, 313, 591, 605
 Joosten, Engelbart, jr. 311, 313, 591, 605
 Joosten, Sara 601
 Jouar en Velasco, Pedro Fernandez de, markies del Fresno 232
 Juel, Christian Sehested 516
 Juel, Jens, vrijheer van Juelling 492
 Junius, Franciscus, sr. 332
- Kalf, Cornelis 42
 Kammerman, Gregorius 116, 470
 Kammingha, Wytze van 205
 Karel I, koning van Engeland 74
 Karel II, koning van Spanje 289, 298
 Karel V, Duits keizer 566
 Karel XI, koning van Zweden 97, 121
 Karel XII, koning van Zweden 121
 Karel Alexander, hertog van Lotharingen-Bar, landvoogd van de Zuidelijke Nederlanden 94
 Karsseboom, Jacob 590
 Kauderbach, Frederik August Henrich Mathias 514
 Kauderbach, Johan Henrich 514
 Kees, 'Jonge Kees' 55
 Keith, Robert 229, 417, 512
 Keith, William 448, 454
 Kellerman, Thomas 488
 Kemnitz, Johannes 116, 476
 Keppel, Arnold Joost van, graaf van Albemarle 83
 Ketteler, Johan Wilhelm, baron van Monschau 462
 Kettingh, L. 606
 Ketzgen tho Benthem en Toulouse (?), Wilhelm 474, 476
 Killigrew, Henry 30
 Kinsbergen, Jan Hendrik van 305-309, 313-315, 516, 589-591
 Kinschot, Jaspar van 75, 249
 Kinschot, Nicolaes van 42, 75, 249, 456, 457
 Kleist, Ewald 480
 Kleuter, Hendrik de 48
 Klingenberg, Poul von, heer van Hanerau 486, 488
- Klopstock, Carl Christof 518
 Knoop, Dierck 335, 456
 Knuyt, Johan de 81, 390, 565
 Koe, Keert de 476
 Kokers 142, 596
 Kolb von Wartenberg, Johann Kasimir von, vrijheer 494
 Kolve, Johan Casimir 474
 Königsmarck, Coenraad Christoffel von, graaf 295
 Koning, Philips 606
 Koning, Willem 114, 126, 128, 129, 144, 146, 311, 316, 318, 424, 452, 517, 519, 521, 529, 590-592, 605, 606
 Koning, jr. 138, 140, 144, 146, 147, 595
 Koning en Landry 147, 597, 606
 Koning en Zonen, Willem 126, 128, 129, 140, 141, 143, 144, 219, 222, 424, 427-431, 452, 521, 592, 595, 596, 606
 Konsé, 592, Karel 606
 Korobov, Grigorij, graaf 514
 Kottenitz, Sebastian von 466
 Krag tot Stensballegaard en Vaerholm, Frederik, vrijheer 492
 Krag, Otto 127, 484, 569
 Kramprich von Kronefeld, Daniel Johann, ridder 488
 Kretschmar, Hendrik van 89, 93
 Kretschmar, Louis Adriaan 203, 206, 504
 Kroll, Anthonij 66
 Kroon, Marco 439
 Kulpis, Johann Georg 496
 Kurakin, Boris Ivanovic, vorst 506
- La Bardaulière, de 478
 La Barrière 280, 460, 542
 Ladignac 49
 Laet, Johannes de 470
 La Feultrie, de 203, 206, 504
 La Fontaine, Jean Vicard de 506
 La Fontaine, Pietro de 498
 La Forêt, Charles de, heer van Vandoré 334, 335, 454
 Lafort, Frans Jacolowits 496
 La Fromentière, Andreas de 456
 Lageman, Hendrik 429, 595, 606
 Lageman, Johannes Michiel 606
 Lalande 49
 Lamberts, Jan Cornelisz. 128, 216, 329, 332, 347, 435, 452, 455, 457, 459, 606

- Lamboy, Willem 567
 Lammertijn, Passchier 276, 281
 Landry, Pierre 140, 147, 597, 606, 607
 Landry, zie ook: Koning en Landry
 Lannoy, van, graaf 163, 494
 La Noue, Odet de, heer van Téligny 230, 466
 La Place, Elie de, heer van Russy 277, 280,
 357, 460, 542
 La Place, jr. 280, 460, 542
 La Pottrie, Frederik Carl de 514, 516
 La Prefontaine 478
 La Quadra, Antonio de 514
 Laroumits, Diach Gregorij 474
 Larrey, Thomas Isaac de, baron 308, 310
 Lascaris di Castellar, Francesco Giuseppe Maria
 Vincenzo, graaf 514
 Lassons, Anna 599
 La Thuillerie, zie: Coignet
 La Tour, Henri de, hertog van Bouillon 241,
 343, 448, 449, 533
 La Tour du Pin, Frédéric Sépharin de, markies,
 graaf van Gouvernet 158, 162, 520
 La Trémoille, Claude de, hertog van Thouars
 334
 La Trémoille, zie ook: Stanley
 L'Aubepine, Charles de, markies van
 Châteauneuf-sur-Cher 460
 La Vauguyon, zie: Quélen
 La Ville, Jean Ignace de 512
 Leeuwen, Pieter van Leyden van 299
 Le Fébure, Marianne 613
 Leicester, zie: Dudley; zie ook: Sidney
 Lely, Frederik van 502, 528
 Lely, Pieter 83
 Le Maurier, zie: Aubéry
 Lemblein, Ludwig Andreas 460, 600
 Lencken, Johan Baptista 282, 285, 458
 Lensinck, Anna Margaretha 610
 Lente, Christian von 490, 498
 Leopold I, Duits Keizer 285
 Le Roux, Louis, heer van Infreville 470
 Lesdiguières, zie: Bonne
 Le Seigneur, Nicolas, heer van Amontot 150,
 476
 Lesseps, Michel de 512
 Lestevenon, Mattheus, heer van Berckenrode
 113
 Le Tessier de Montarsy, Pierre 92, 93
 Le Tonnelier, Louis Charles Auguste, baron
 van Preuilly en Breteuil 514
 Leyden, Frédéric Auguste van, jonkheer 424,
 592
 Leykam, Franz Georg Sebastian von, vrijheer
 158, 520
 Liedekercke, Guillaume van 274-276, 460, 547
 Liefde, Johannes de 77, 247, 397, 486
 Liere, Emmery de, jonkheer 460, 549
 Lillieroot, Nils (Eosander), vrijheer 107, 121,
 290, 498, 500, 528
 Linden, Catheline van der 607
 Linden, Lucas van der 249, 482, 568
 Linden, van der, controleur 140, 596
 Lindener, Johan 478
 Lintelo, Johanna Agnes van 92
 Lionello, Giovanni Battista 339, 464
 Lira y Castillo, Manuel Francisco de 488, 490
 Lisola, François Paul de, baron 488
 Lith, Louisa Albertina von 92
 Lockeman, Nicolaes 77, 78
 Lodensteyn, Everard 177
 Lodewijk XIII, koning van Frankrijk 98, 99
 Lodewijk XIV, koning van Frankrijk 80, 92,
 94, 101, 285, 286, 289, 290, 295, 437
 Lodewijk XV, koning van Frankrijk 94
 Lodewijk XVIII, koning van Frankrijk 438
 Lodewijk Napoleon, koning van Holland 32,
 33, 138, 437
 Loeff, Geertgen 599
 Lonck, Hendrick Cornelisz. 69, 208, 369, 370,
 372, 373, 472, 560
 Londerseel, Johannes van 137
 Loningius, Johannes 205, 331, 334, 454, 522
 Longas, Luis (de) 492, 494
 Loockemans, Catharina 602
 Loeff, Johannes 59, 378, 563, 564, 607
 Loon, Gerard van 23, 326, 332, 343, 347, 358,
 360, 404-406, 413
 Lorenzo, Francisco (de) Ruiz 429
 Lormier, Willem 265
 Luckner tot Depenau, Ferdinand, graaf 429
 Ludolf, Hiob 249, 500
 Luiscius, Abraham George 508
 Lutma, Joannes, sr. 48, 49, 51, 54
 Lutzenraedt tho Mehrem, Bertram van 460
 Lynden d'Aspremont, Godard Philip van,
 baron 109, 221, 245, 504
 Maa, Johannes van der 106, 107, 127, 128, 132,
 133, 151, 152, 163, 167-169, 193, 194, 224,
 239, 257, 379, 380, 387, 388, 432, 435, 436,

- 452, 477, 479, 481, 483, 485, 526, 562, 563, 568, 569, 607, 608
- Madsioekin, Constantijn Jerasmoiski 482
- Maelson, François 334, 335, 533, 536
- Maelson, Pieter 536
- Maes, Jean Baptiste 273-276, 460, 547
- Magis, Jean François 506
- Magnus Simonsz., Jacob 276, 546
- Malabaila, Gerolamo Luigi, graaf van Canale 508
- Malderée, Jacques de 167, 265
- Malknecht, Aloys von, vrijheer 496
- Malmsbury, zie: Harris
- Malsbruch, Echtbrecht van der 458
- Malte, de 496
- Mancidor, Juan de 221, 271, 273, 275, 284, 547
- Mander, Karel van (II) 110
- Manderscheid en Blanckenheim, Herman van, graaf 456
- Mangelaer 478
- Mangot, Claude 454
- Manino, Ibrahim 112, 484
- Mansfeld-Heldringen, Ernst, graaf van, markies van Castelnuovo en Buttigliera 240
- Mansfeld-Vorderort, Peter Ernst I, graaf van, landvoogd der Zuidelijke Nederlanden 336
- Margaretha van Oostenrijk, koningin van Spanje 265
- Maria Leszczyńska, koningin van Frankrijk 94
- Marianne, prinses der Nederlanden 403
- Maria-Theresia, koningin van Frankrijk 92
- Maritz, Jean 146, 596, 597
- Maritz, Louis Ernst 146, 596
- Marlborough, zie: Churchill
- Marschal 488
- Marschal, François 87
- Martinius, Henricus 462
- Mary II Stuart, prinses van Oranje, koningin van Engeland 286
- Marijnissen, Pieter 58, 151
- Massa, Isaäc 464, 466, 467
- Matenese, Johan van 389, 390, 565
- Matham, Theodoor 76
- Matteyer, Marie 613
- Matveev, Andrej Artamonovic 504, 528
- Maurits, prins van Oranje 32, 38, 46-49, 69, 71, 74, 75, 249, 325, 332, 336, 340-343, 345-353, 355, 358, 530, 531
- Méan, de 164, 494
- Meckbach, Rheyhardt Wilhelm 343, 454
- Meer, Noach van der 319
- Meester Joachim 606
- Meiden, Simon van der 150
- Meinertzhagen, Johann Gerhard 508
- Melo (Manuel da Camara), Francisco de 107, 123, 585
- Melo e Castro, Martinho de 90, 512, 529
- Memsinof, Trephon 488
- Mendonça Côte Real, Diogo de (1658-1736) 496
- Mendonça Côte Real, Diogo de (geb. 1694 of 1703) 508
- Mendonça Furtado, Tristão de 107
- Mensjikov, Aleksander Alexanderevitsj, vorst 113, 206, 584
- Mensjikov, Aleksander Danilovitsj, vorst 113, 206, 584
- Meredith, Roger 234, 490
- Merou, zie: Mirou
- Mertz van Quirnheim 164, 494
- Mesmes, Claude de, graaf van Avaux 123, 392, 478
- Mesmes, Jean Antoine de, graaf van Avaux 492, 498, 528
- Mestral de Saint Saphorin, Armand François Louis de 158, 518
- Meijer, Matthijs 480
- Meyercrone, Henning 163, 257, 490
- Michiel, Francesco 112, 476
- Mierevelt, Michiel Jansz. van 55, 57, 272
- Milles, Thomas 567
- Miloslawsky, Ilia Danielowits 480
- Miré 474
- Mirou, Hendrik 106, 126-128, 130, 131, 143, 149, 150, 193, 194, 207, 278, 283, 284, 387, 435, 452, 459, 461, 463, 469, 471, 473, 525, 543, 559, 599, 608, 613
- Mirou, Jacques 128, 149, 207, 278, 283, 284, 452, 459, 543, 602, 608
- Mislich, Wolff 470
- Mislich, Wolff, jr. 472
- Moerkercken, Jacob Cornelisz. 533
- Molenkamp 142, 597
- Moller, Vincenz 464
- Montagnini, Carlo Ignazio Domenico, graaf van Mirabello 158, 520
- Montagu, John, graaf van Sandwich 229, 232, 233, 417, 512

- Monthou, Guillet de 466
 Montijn a Raciberho 490
 Morgan, Charles, Sir 466
 Morisset 472
 Morkov, Arkadij Ivanovic, graaf 158, 162, 518
 Morlans, B. de 230, 454, 522
 Mornay, Philippe de, heer van Bauves 454
 Morosini, Francesco 454
 Morosini, Marc Antonio 468, 524
 Mortaigne, adjudant 200, 409, 500, 577
 Mortaigne, Johan Bernard de (overl. 1697) 392
 Mortaigne, Johan Bernard de (overl. 1730) 502
 Mortier 206, 249, 506
 Morton, Albertus, Sir 125, 230, 470
 Mosburger, George Lodewijk 206, 504
 Moser, Friedrich Carl von 155, 159, 160, 163, 164, 169, 231, 261, 420, 514, 588
 Moucheron, Balthasar de 462, 523
 Moulin, Pierre du 466
 Muller, Bartholt 478
 Muller, Dirck 472, 525
 Müller, Lorenz 230, 257, 486, 488, 490
 Muller, Mathias 74
 Muller, P. 301
 Muller, Pieter 472, 525
 Munnincks van Cleeff 314
 Murray, Alexander 456, 522
 Murray, William 454
 Musa Beg 470
 Musch, Cornelis 81, 151, 168, 383, 525, 559, 561, 562
 Mussin-Puschkin, Aleksej Semjonowitsj, graaf 514
 Mustapha Aga 478, 526
 Muys van Holy, Hugo 361, 552
 Mijle, Cornelis van der 81
 Mijle, Hendrik van der 127, 128, 275, 278, 283, 452, 459, 461, 543, 550, 607, 609

 Nachenius, Dionisius 66
 Nachenius, Frederik 66
 Naerssen, Guillaume van 602
 Napoleon I Bonaparte, keizer der Fransen 437-439
 Naskioekin, Bogdan Iwanowits Ardin 484
 Nassau-Beverweerd, Lodewijk, heer van 74
 Nassau-Dillenburg, Jan VI de Oude, graaf van 71, 254
 Nassau-Dillenburg, Willem Lodewijk, graaf van graaf van 205, 265-267, 269-271, 284, 330, 342, 454, 522, 539-541, 544, 546
 Nassau-Odijk, Willem Adriaan, graaf van 93, 527
 Nassau-Siegen, Hendrik, graaf van 80
 Nassau-Siegen, Jan VIII, graaf van 464, 523
 Nassau-Siegen, Johan Maurits, vorst van 80
 Nassau-Wiesbaden-Idstein, Anna Catharina, gravin van 254, 468
 Navia Osorio Villet, Alvaro de, burggraaf van la Herreria 516
 Nay, Henry (Louis) Hyacinthe de, graaf van Richecourt 510
 Nederhorst, zie: Reede
 Negroni, Giacomo di 476
 Neuterssen, François 466, 524
 Neweroff, Michael 464
 Neyen, Jan Maertensz. 221, 271, 274, 275, 284, 547
 Niels, Elisabeth 66
 Niels, Theodorus 248, 472
 Nielsson, Johan 335, 456, 522
 Nienhof, Gijjsje 612
 Nieupoort, Willem 224, 484, 526
 Nieuwenhof, Dirk 66
 Nispen, Hendrik van 600
 Nispen, Jacob van 151
 Nispen, Johan van 572
 Nispen, Maria van 600
 Noailles, Emmanuel Marie Louis de, markies 516
 Noel, François Joseph Michel 426
 Nooms, Reinier 249, 251-253
 Noorden, Cornelis van 329
 Noordwijk, zie: Dousa
 Noort, Olivier van 456, 457
 Noortwijck, Isbrant van 570
 Nooth, Thomas van der, vrijheer van Stiernberg 488
 Nordanus, Martinus 464
 Norff, Johan Konrad 496
 Normandie, Sara de 603
 Norris, Edward 454, 522
 Nosticatsin, Procopleij Bogdanowits 496
 Notte 476
 Noyon, Pieter de 68, 69
 Nunes da Costa, Jeronimo 239, 484
 Nützel van Sonderspühl, Carel 456

 Obdam, zie: Wassenaar
 Oekraintzara, Jamilliaan 488

- Oenema, Tinco 276, 546
 Oeynhausien, Karl Augustin von, graaf 514
 Ogier, Charles 392
 Oginski, Michal, graaf 158, 520
 Oldenbarnevelt, Johan van 32, 81, 102, 189, 205, 265, 269, 270, 284, 330, 457, 531, 533, 539, 540, 544-546
 Olemann, Johann 466
 Oliver Fullana, Nicolas Antonio de 506
 Ommeren, Roelof van 572
 Onstein, Johan van 200, 409, 500, 577
 Oom Kees, Hendrik 248, 468
 Ooms, Jan 53
 Oosten, Frederik van 206, 504
 Oosterlingh, Jan Gerritsz. 126-128, 172, 275, 276, 283, 435, 452, 461, 463, 550, 599, 608
 Opackij, Albertus 488
 Orsini und Rosenberg, Philipp Josef von, graaf 512
 Osmael, Johan van, heer van Valckenburch 480
 Ossenberg 510
 Otten van Houckgeest, Pieterella 603
 Oussakin, Stephan Michaelowitsj 464
 Oxenstierna, Bengt Bengtsson, graaf 474
 Oxenstierna, Gabriel Gustafsson, vrijheer 470
 Oxenstierna van Cronenburg, Gabriel Tureson, graaf 164, 494
 Oxenstierna van Södermöre, Johan Axelsson, graaf 474
 Oyen, Cornelis van 17, 75, 380, 381, 383, 431, 470, 472, 557
- Pacque, Thomas 470
 Padovino 466
 Pagenstecher, Andreas Christian 480
 Pagny, Charles Samuel de 502
 Pallache, Joseph 470, 524
 Pallache, Mozes 462, 523
 Pallache, Samuel 462
 Palmqvist, Johan 207, 506, 529, 584
 Palts, Elisabeth-Charlotte, prinses van de 286
 Palts, Frederik IV, keurvorst van de 282
 Palts, Johan Willem, keurvorst van de 298, 302
 Palts, Karel II, keurvorst van de 286
 Palts, Louise Juliana, keurvorstin van de, prinses van Nassau 338, 609
 Palts-Neuburg, Filips Lodewijk, hertog van 358
 Palts-Simmern, Johan Casimir, graaf van 205, 331, 334
 Palts-Zweibrücken, Johan II, 'de Jonge', graaf van 282
 Panton 200, 500
 Parenteur 462, 523
 Parke, Daniel (II) 200, 500
 Parker, Hyde 305, 588
 Parma, zie: Farnese
 Paterson, James 153, 206, 504
 Patijn, Joan 79, 182, 311, 589, 592
 Paul, Karl 460
 Pauw, Adriaan Reiniersz. 81, 83, 389-392, 564, 565
 Payne, Joseph 365
 Pels, Guillaum 200
 Pelsler, Bernhard von 520
 Pestelly 280, 460, 542
 Peter I, 'de Grote', tsaar van Rusland 291
 Petit, Daniel 492
 Petitot, Jean (I) 92, 93
 Petkum, Simon de 490
 Pfau, Johann Georg Daniel von, vrijheer 510, 529
 Philips, Jan Caspar 296, 301, 302
 Philips, Jehan 246
 Pichegru, Jean Charles 27, 423
 Pignot 280, 460, 542
 Pinalien, Mohamed 112, 484
 Pinocci 484
 Plater 476
 Plesse, Volrad von 216, 454, 456, 458, 462
 Plessen, Christian Sigfred von 498
 Plettenberg, Ferdinand von, vrijheer 220, 506
 Plettenburg 490
 Plott, Thomas 163, 257, 490
 Podewils 257, 486
 Podewils, Otto Christoph von, graaf 510
 Poelhuysen, Magdalena 606
 Poelman, Jacob 609
 Poelman, Willem Adriaan Arnold 21, 126, 138, 140-144, 147, 153, 158, 223, 595-598, 606, 607, 609
 Poley, Richard 508
 Polinaroff, Matwe Iwanowits 482
 Polinkof, Wasili Timophowitz 237, 492, 527
 Pompeio, Lelio, graaf 112, 131, 132, 387, 476, 601
 Pompeius, Gnaeus, 'de Grote' 277
 Pomponne, zie: Arnault
 Pont, Dirk Fransz. 408, 423

- Pool, Jurriaan 133, 402, 403, 406, 407, 573
 Popping, Johan 480
 Portius, David 248, 472
 Portland, zie: Bentinck
 Post, Maria 604
 Post, Pieter 604
 Posthumus, P.L. 408
 Preen, Albert van 476
 Preaux, de 280, 462, 542
 Prielmayer, Corbinian von 164, 255, 494, 496,
 527
 Prior, Matthew 496
 Probst von Wendhausen, Philipp Ludwig 496
 Provins, Isembart de 530
 Publis, George Hans 466
 Puijnen, W. 44
 Pijl, Pieter 389
 Pypenpoy, jonker 246
- Qasier, Laurens de 128, 452, 457, 608
 Quadt von Wickerath, Matthias 470
 Quartelaar, Arent 470
 Quélen de Stuer de Caussade, Paul François de,
 hertog van la Vauguyon 158, 518
- Radziwill, Janusius, prins 474
 Raesfeld, Johann Peter von 159, 161, 165, 510
 Rafael 265, 277
 Ramelius, Henrick 130, 207, 458
 Rande, Metta van 295
 Rathsamhausen, Johan Wolfgang von 200,
 500, 577
 Rechteren, Christiaan Albrecht van, graaf 88
 Rechteren, Jacob Godefroy van, graaf 93
 Rechteren, kolonel 502
 Rechteren-Almelo, Adolf Hendrik van, graaf
 299
 Reede, Godard van, heer van Amerongen 80,
 83
 Reede, Godard Adriaan van, heer van
 Amerongen 80
 Reede, Godert van, heer van Nederhorst 390,
 565
 Reede, Johan van, heer van Renswoude 80, 83
 Reede, Willem Frederik van, graaf 158, 162,
 518
 Refuge, Eustache de 230, 464
 Reischach, Franz Johann Nepomucenus Fidel
 von, vrijheer 158, 518
 Renard, Jean de 504
- Rensse van der Aa, Gerardt van 265
 Renfner, Heinrich 518
 Renswoude, zie: Reede
 Resin 482
 Reydt, Willem van der, gezegd Bruchem 468
 Reynst, Gerard 462
 Rhebinder, Willem 203, 206, 504
 Rheinfranck, Mattheus Rudolph 482
 Rhemen tot Remenshuizen, Steven Unico van
 408, 423
 Rheydt, zie: Bylandt
 Rich, Henry, graaf van Holland 106, 150
 Richard, Vincent Antoine, ridder van Nancray
 234, 482
 Richardot, Jean 221, 265, 266, 271, 273, 275,
 284, 539, 547
 Rielle, Johan van 124, 203, 207, 506, 528
 Rinck, Johan 460, 523
 Ringels, Cornelis 167, 476
 Ringhem, de 280, 460, 542
 Robberts, Caspar 478
 Robiano, Balthasar de 273-276, 460, 547
 Roch, Peter Christian 115, 116, 480
 Rochow, Wolf Dietrich von 472
 Rodenburg, Thomas 249, 464, 523
 Rodingh 500
 Roe, Thomas, Sir 125, 230, 472, 478, 525, 526
 Roelants, Hendrina 604
 Roest, Leonardus Pieter 88
 Roest, Theodorus Marinus 61
 Rolaer, Jan 472, 525
 Rombout, Matthijs 58
 Romswinkel, Matthias 163, 486, 490
 Roncalius, Claudius (of: Domenicus) 480
 Roothaas, Adriaan 49
 Rosellus, Franciscus 466
 Rosenberg, Albrecht 500
 Rosenkrantz, Palle 472
 Rosenvinge, Henrik Villumsen 482
 Rosey, de 244, 494
 Rost, van, baron 496
 Rottermont, Adriaen Hendricksz. van 609
 Rottermont, Adriaen Simonsz. van 128, 452,
 477, 609
 Rottermont, Simon Adriaensz. van 126, 128,
 275, 283, 452, 455, 459, 461, 550, 599, 609
 Rouck, Melchior de 144, 490
 Rouck, Thomas de 564
 Rouen 114
 Rumpf, Carel 92, 206, 207, 506, 528

- Rumpf, Christiaan Cornelis 90, 92
 Rumpf, Hendrik Willem 92, 96, 97
 Russy, zie: La Place
 Rutgers, Pieter 246
 Ruijsch, Nicolaas 127, 569
 Ruyter, Engel de 101
 Ruyter, Michiel Adriaensz. de 35, 49, 51, 53, 77, 78, 80, 81, 99-102, 251, 396, 397
 Ruzzini, Carlo 95
 Rye, Claude de, graaf van Varax 346
 Rijswijk, Anthonetta van 600
- Sabaroetskoff, Simon 464
 Sabbé, Quintus 206, 504
 Sacken, David 454, 458
 Saenen, Pieter Jansz. van 127, 128, 275, 283, 452, 461, 550, 610
 Saily, Anthoine de 248, 456
 Saint Chaumont, de, markies 115
 Saint-Georges, Charles Olivier de, markies van Vêrac 158, 162, 518
 Saint John, Oliver 106, 526
 Saint Laurent 502
 Saint Leger, William, Sir 470
 Saint-Priest, zie: Guignard
 Saint Saphorin, zie: Mestral
 Saksen, Frederik I Augustus, keurvorst van, zie: August II
 Saksen, Frederik II Augustus, keurvorst van, zie: August III
 Salinas, Don Bernardo de 232
 Salisch, Nicolaas Ernst van 502, 528
 Sallier de la Tour, Filiberto, markies van Cordon en Combloux 291, 496
 Sallier de la Tour, Vittorio Amadeo, markies van Cordon 516
 Sallustius Crispus, Gaius 385
 Salvioni, Girolamo 166, 510
 Sanden, Andries van 92
 Sandra, Hendrick de 82, 83
 Sandwich, zie: Montagu
 Sanherib, koning van Assyrië 329, 330
 Sannes, Janni Perry 42
 Santels Piering, A. 476
 Santen, Bastiaan Jansz. van 603
 Santen, J. van 74
 Scaliger, Justus Josephus 34, 36, 332
 Scaramelli, Giancarlo 458, 537, 538
 Schaaf, Marten Jansz. 49
- Schaep Pietersz., Gerard 83, 84, 389, 390, 564
 Schagen Pietersz., Laurens 196
 Schalk 42
 Schas, commies 525
 Scheltus, Paulus 206, 506
 Schenck, Pieter (I) 286
 Schepp, Johan Hendrik 146, 147
 Scherff, Herman 533
 Schillemans, François 361, 362
 Schimmelpenninck, Rutger Jan 15, 129, 606
 Schimmelpenninck van der Oye, Assuëra Johanna, freule 314
 Schlitz genant von Görtz, Friedrich Wilhelm von, graaf 255, 492, 494, 527
 Schlitz genant von Görtz, Johann Eustach von, graaf 518
 Schmettau, Frederik Vilhelm 500
 Schmettau, Wolfgang von, vrijheer 164, 498
 Schmidman, Franz 508
 Schmidt, Gustav Daniel von 490
 Schmiedberg, Carel Joseph von, baron 510
 Schomberg, Hans Mainhard von 462
 Schoonebeek, Adriaen 288
 Schoonevelt, N. 599, 600
 Schoterbosch, Gerard Willemsz. 533
 Schouten, Jacob 248, 472
 Schraut, Franz Albin von, ridder 518
 Schröder, Christian 482
 Schultetus, Johannes 472, 525
 Schultz von Ascheraden, Carl Gustaf, vrijheer 158, 518
 Schutte, Alida 602
 Schwartz, von 500
 Schwarz, Otto 502
 Schwarzenberg, Adam zu, graaf 150, 151, 468, 472, 474, 525
 Schwichelt 510
 Scott, Balthasar 332
 Sehested til Tømmerup, Christian Thomesen 114, 150, 470
 Seiboltsdorf, Franz Christoph von, vrijheer 500, 528
 Seinsheim, Joseph Franz Maria Ignaz, graaf von 510
 Selden, John 567
 Sélys, François de 259, 395, 397, 400, 488
 Serainchamps, François de 490
 Serclaes, Claude Frederic t', graaf van Tilly 245
 Servien, Abel, graaf van La Roche 123, 478

- Sevenhove, Nicolaas 500
 Sforza-Fogliani d'Aragona, Giovanni, markies 510
 Short, William 424, 520
 Sibersma, Hero 502
 Sichterman, Jan Albert 65, 67, 68
 Sidney, Robert, Sir, graaf van Leicester 464
 Sidon 502
 Siegman, Josephus Christoph Anton 161, 228, 506, 508
 Silfvercrona, Johan Philip 115
 Silfvercrona, Pieter Spierinck 115, 116, 480
 Sille, Nicasius de 248, 335, 456, 534
 Silva Pessanha, José da 89, 90, 512, 529
 Simonsz., Nicolaas Jacobsz. 546
 Sinold genant Schütz, Ludwig Justus 163, 492
 Sinzendorf, Franz Wenzel Michael von, graaf 228, 232, 233, 508
 Sinzendorf-Rheineck, Rudolf von, graaf 230, 486
 Sirtema van Grovestins, Frederik 108, 109, 221, 245, 598, 603
 Sitter, Albert Johan de 424
 Skelton, Bevil 492
 Skyne, Jean 341, 454
 Skytte, Johan 462, 466, 474, 550
 Slagt, Klaas Jansze 279
 Sleeswijk-Holstein-Gottorp, Frederik IV, hertog van 95
 Sleeswijk-Holstein-Sonderburg, Alexander, hertog van 251, 254, 464, 523
 Slingelandt, Simon van 32
 Slingsby, Anthony 356, 357, 458
 Sloeth, Johan, 'de Jonge' 205, 265, 330, 533
 Sloten, Johan van 605
 Sloten, Magdalena van 605
 Sluijs, Jan Theunisz. 476
 Slyp, Jacob 248, 472
 Smaasen, Pieter 307
 Smissaert, Balthasar Constantijn 89
 Smissaert, Jan Carel 206, 504
 Soete de Lake, Willem de, jonkheer, genaamd Haultain 356, 458
 Solaro di Moretta, Ignazio Francesco, markies del Borgo 206, 506
 Solms-Braunfels, Johan Albert, graaf van 462, 464
 Solms-Braunfels, Otto, graaf van 456, 608
 Sophia, koningin van Denemarken 95
 Soranzo, Giovanni 112, 143, 472, 525
 Sorch, Hendrick 76
 Sousa Tavares, Antonio de 478
 Sousa Tavares, Henrique de, markies van Arronches, graaf van Miranda do Corvo 127, 238, 239, 484
 Spencer, (Edward) Henry Johan 158, 520
 Spencer, Richard, Sir 277, 280, 357, 460, 542
 Spencer, jr. 280, 460, 542
 Spierinck, zie: Silfvercrona
 Spiering, François 109, 110, 281
 Spiering zu Rüschenbroeck, Franz 470, 524
 Spilbergen, Joris van 35, 219, 466, 524
 Spinola, Ambrogio 221, 265, 266, 271-273, 275-277, 284, 539, 547
 Spinola, Federigo 352
 Spinola, Gian Stefano 482
 Spiritonoff, Madphe Nikiforowitz 478
 Spronssen, Johannes 127, 527, 569
 Spijk, Otto Frederik van der 311, 529, 592, 611
 Stair, zie: Dalrymple
 Stanhope, Alexander 502
 Stanhope, Philip Dormer, graaf van Chesterfield 508, 510
 Stanislas II August, koning van Polen 437
 Stanley, Charlotte, gravin van Derby 600
 Stapel, Diderik Christiaan 502
 Stapele, Pieterrella 600
 Starhemberg, Ludwig Joseph Maria (Thersia) von, vorst 158, 219, 520
 Staring, Evert Christiaan 308, 315, 317, 318, 516, 589-591
 Statz van Münchhausen 468
 Steenbergen, van 500
 Stenbock, Gustaaf Erichsson, ridder 462
 Steyn, Pieter 159
 Sticke, Christoffel 462
 Stockar, J.J. 482, 526
 Sträle, Olof 462
 Streiff von Lauenstein, Philipp 464
 Strickland, Walter 106, 526
 Struve, Adam Christoffer 516
 Struys, Hester 602
 Struys, Maria 610
 Stuart, William 454, 522
 Stuart, zie ook: Mary II
 Stützing, Martin 468
 Stygge, Pieter, jonkheer 150, 458
 Styrum, van, graaf 504
 Suchtelen, Aleida van 217

- Suffren, Pierre André de, markies van Saint-Tropez 592
- Suriano, Cristoforo 110, 466, 468, 470, 524
- Svanehielm tot Svanås, Johan 238
- Swart, Adriaen 476, 477
- Swart, Marcelis de 95-98
- Swartenhont, Jochem Hendriksz. 48-50
- Swarts, baron 496
- Swarts, luitenant-kolonel 502
- Sweerts, Christina Sebastianiana 603
- Sweerts, Guilliam 603
- Swerius 500
- Swimmen, Anna Francisca 606
- Swinderen, Bartholomeus van 610
- Swinderen, Cornelis van 406, 413, 415, 416, 586, 610
- Swinderen, Johannes van 610
- Swinderen, Nikolaas van 316, 406, 413, 416-421, 586, 587, 610
- Swinderen, Wicher van 206, 258, 504
- Sydney, Henry, burggraaf Sydney of Sheppey 163, 490
- Sypesteyn, Cornelis Ascanius van 484
- Tancke, Martin 116, 480
- Tarée, Elisabeth Maria 609
- Teding van Berkhout, J.P. 61, 314
- Tegenhardt Ramecq, Jan 480, 526
- Teileman, Johannes 480
- Tempel, Abraham van den 52
- Temple, Henry 399, 400, 488
- Temple, William, Sir 11, 107, 125, 259, 283, 294, 393, 399, 400, 488, 490, 527
- Temple, familie 11, 393, 397, 399
- Testman, Christiaen Dethlof 127, 484, 569
- Tethrode, Adriana Maertensdr. van 610
- Tettau, Daniël von 244, 500, 502, 528
- Teylingen, Laurens van 17, 131, 212, 256, 324, 380-389, 393, 394, 396, 402, 422, 431, 432, 434, 435, 444, 452, 475, 556-561, 611
- Theunisz., Jan 246
- Thilauw, Hendrik Thilo van 502
- Thomassen, Nicolaes 128, 330, 452, 455, 611
- Thomese, Albert de 611
- Thomese, Albert Jansz. de 128, 144, 308, 311, 313, 316, 318, 452, 517, 529, 589-592, 605, 606, 611
- Thomese, Jan de 128, 155, 159, 160, 169, 230, 261, 452, 513, 515, 517, 529, 588, 611, 612
- Thou, Jacques Auguste de, baron de Meslai 115, 484
- Throckmorton, Johan 464
- Thulemeyer, Friedrich Wilhelm von 158, 162, 518
- Thumérie, Jean de, heer van Boissise 230, 462, 466, 523, 524, 550
- Thurloe, John 480
- Thurn und Taxis, Eugen Alexander, vorst van 298
- Til, Jan Rochus van 89, 90, 529
- Til, Salomon van 90, 91, 529
- Tindel, Anthony 472
- Tinne, Hermanus Philippusz. 158, 516
- Tinne, Matthijs 158, 518
- Tobiasz., Thomas 77, 247, 397, 486
- Toledano, Joseph (Haim) 163, 492, 496
- Toledano, Moses 498
- Torvis, David 492
- Tressel, Daniel van 266, 270, 540, 544, 545
- Trevisano, Girolamo 233, 366, 466, 554, 556
- Trevor, Robert, baron 510
- Tromp, Cornelis 80, 83
- Tromp, Herpert Maartensz. 55
- Tromp, Maarten Harpertzsz. 55, 57, 75, 77, 80, 83, 98, 99, 102, 150, 151, 167, 168, 208, 246, 376, 377, 472, 476, 562
- Tron, Andrea, ridder 166, 510
- Trooyen, Cornelia van 611
- Tulleken 114, 512
- Turrettini, Francesco 259, 389, 395, 397, 484
- Tyndale 512
- Tijsz., Maerten 474
- Ulfeld, Corfitz Anton von, graaf 159-161, 510
- Ulfeldt, Corfitz von, graaf 163, 480
- Ulfeldt, Jakob Jakobsen 114, 149, 150, 233, 282, 285, 458, 468, 470
- U-Merouni, Ahmed ben Abdallah 462
- Urquijo y Muga, Mariano Luis de 427
- Usson, François Armand de, markies de Bonnac 512
- Usson, François de, heer van Bonrepaux 498
- Utenhove, Anthonius 458, 522
- Uyl, Jacob Meindertsz. den 75, 476
- Uyttenboogaert, Johannes 196
- Valcke, Jacob 608
- Valckenaer, Johan 427
- Valckenburgh, Jan 68, 70
- Valckert, Werner van den 50

- Valdéz, Francisco de 328
 Valkenier, Anthony 65, 66, 68
 Valois, zie: Anjou
 Vane, Henry, sr., Sir 125, 230, 472, 525
 Veecken, Ferdinand van der 488
 Vérac, zie: Saint-Georges
 Verbeeck, Aert 377
 Verbeek, kapitein 478
 Verbruggen, Jan 146, 588
 Verburch, Dirck Gerritsz. 470
 Verburg, Hendrik 107, 116, 524
 Verdienst, Jan 476, 477
 Verdoes 39
 Verdugo, Francisco 341, 342
 Verdijn, Pieter 77, 87, 126-128, 133, 143-145,
 151, 152, 163, 238, 239, 393, 396, 400, 402,
 403, 452, 485, 487, 489, 491, 527, 570-574,
 604, 612
 Vere, Francis, Sir 166, 347, 454, 456
 Vere, Horace, Sir 464
 Vergennes, zie: Graviers
 Verhoeff, Johan 206, 248, 502, 504
 Verhoeff, Pieter Willemsz. 44-46
 Verjus, Louis, graaf van Crécy 283, 290, 498
 Vermandel, Jacobmijntje 601
 Verreycken, Lodewijk 267, 271, 273-276, 284,
 460, 547
 Verrooten, E.F. 424-427, 452, 592, 593, 612
 Versteegh, Willem 369-371, 525, 558-560, 612
 Vertangen, Daniël 68, 70
 Verzuso, Lorenzo di, markies van Beretti Landi
 220, 506
 Viale, Benedetto, markies 203, 206, 502, 504
 Vibeiro, Ludovico Alvares 239
 Vignon, François (of: Frederik) du 128, 417,
 452, 511, 513, 612, 613
 Vignon, Johannes du (II) 613
 Vignon, Johannes du (III) 127, 128, 159-161,
 165, 166, 261, 452, 507, 509, 511, 612, 613
 Villiers, Edward, graaf van Jersey 496
 Villiers, George, hertog van Buckingham 106,
 150
 Vinkeles, Reinier 320, 321
 Virieu, François de 71, 73
 Viry, Francesco Giuseppe de, graaf, baron van
 la Perrière 161, 512
 Viry, Giuseppe Francesco Maria Giustino de,
 graaf, baron van la Perrière 514
 Visscher, Claes Jansz. (II) 371
 Vivalda di Castellino, Filippo, markies 516
 Vleertman, Frans 295
 Vleertman, Willem (1658-1742) 109, 200, 206,
 214, 221, 245, 248, 258, 294-304, 322, 445,
 500, 502, 504, 528
 Vleertman, Willem, neef 295, 297, 303, 304
 Vlieger, Johan Jacob de 58, 59, 151
 Vlieghe ?, Jacob 480
 Vliet, Adriana van 605
 Vlugh, Albert 399
 Vlugh, David 77, 247, 262, 397, 399-401, 486
 Volbergen, Thyman van 276-278, 284, 461,
 523, 543, 544, 548
 Vonck, Barbara 613
 Vonck, Hans Marcusz. 143, 559, 613
 Voorens, Govert 476
 Voorst, Hendrik van 137, 146, 588
 Voort, Mathijs van 248, 472
 Voroncov, Aleksandr Romanovic, graaf 162,
 514
 Vries, Adriaen de 609
 Vries, Clara de 605
 Vries, Florentina de 609
 Vrije, Franco de 409, 410, 423
 Vrijenes 486
 Vurigne, Pierre Raimond de, heer van
 Roquelaure 468
 Vijch, Sijbert 476
 Wachtendonck, Matthias van 460, 600
 Wachtendonck, van, vrijheer 498
 Wal, Dirck van de 602
 Walenburg, Pieter Adriaensz. 546
 Walpole, Horatio, baron Walpole of Walterton
 221, 260, 261, 508, 613
 Walraven, Maurits 300, 301
 Warcke, Jan van de 166, 248, 335, 456, 530,
 533-535
 Warmenhuysen, A. van 419, 607
 Warmond, zie: Duivenvoorde
 Washington, George 419
 Wasilewits, Wasili 474
 Wassenaar, Carel Lodewijk van, baron, heer
 van Doeveren 502
 Wassenaar, Jan Lucas van 329
 Wassenaar-Obdam, Jacob van, jonkheer (1574-
 1623) 456, 522, 536
 Wassenaar-Obdam, Jacob van, jonkheer (1610-
 1665) 80
 Wassenaar-Obdam, Jacob van, graaf (1635-
 1714) 295

- Wedda, Hermanus 206, 504
 Wedel-Jarlsberg, Frederik Anton, graaf 158, 520
 Weede, Everhard van 92
 Weiler, Frederik Johan Robert de 94
 Welderen, Louis Marie van, graaf 319
 Wellesley, Arthur, hertog van Wellington 319
 Wellington, zie: Wellesley
 Wentel, Jan 301
 Wentworth, Thomas, graaf van Strafford 154, 207, 506
 Westerbree, Geertruyt 612, 613
 Westerveen, Isaac 66, 68
 Westerveen, Jacobus 66
 Wetken, Johann 464
 Wicquefort, Abraham van 87, 486
 Wienhoff genaamd Ley, Friederichen van 472
 Wilckes 206, 504
 Wilde, Willem de 88
 Wildt, Gideon de 53
 Wilhelmina, koningin der Nederlanden 440
 Wilhem, Daniël de 198, 574
 Wilkes, Thomas 34
 Willaume, David (I) 613
 Willaume, David (II) 260, 261, 613
 Willegen, Adriana van 600
 Willekens, Jacob 208, 470
 Willem I, prins van Oranje 27-29, 32, 69, 71-73, 254
 Willem II, prins van Oranje 31, 49, 86, 379, 563
 Willem III, prins van Oranje, koning van Engeland 31, 32, 83, 247, 286, 289, 295, 298, 302, 527
 Willem IV, prins van Oranje 32, 206, 260, 417, 419, 432, 610, 612
 Willem V, prins van Oranje 15, 32, 79, 146, 209, 213, 247, 305-310, 315, 318-322, 419, 588, 591, 610, 612
 Willem I, koning der Nederlanden 33, 403, 438
 Willem II, koning der Nederlanden 143, 439, 440
 Willem III, koning der Nederlanden 440
 Willemsen, Johanna 611
 Willemsz., Salomon 244, 472
 Wils, Louis 59
 Wimmenum, zie: Bouchorst
 Windischgrätz, Leopold Victorin von, graaf 494, 506
 Wint, Pieter Pietersz. de 476
 Winwood, Ralph, Sir 43, 125, 230, 277, 280, 357, 460, 462, 542
 Wiser von Wiesenthal, Heinrich Franz Xaver von, vrijheer 500
 Wissingh, Margaretha 603
 With, Jan de 65, 68
 With, Witte Cornelisz. de 75-77, 80, 81, 102, 208, 222, 377, 476, 478, 525, 601
 Witt, Cornelis de 77, 396, 397
 Witt, Johan de 32, 87, 191, 388, 573
 Witte, Françoise de 71
 Witte, Jacob de 363
 Witte, Johan 166
 Wittenhorst, Johan van, heer van Sonsfelt 462
 Wittenhorst, van, vrijheer, heer van Sonsveld 492
 Wittfeldt, zie: Hvitfeldt
 Witzendorff, Hieronymus von 163, 492
 Wolffsen, Gerard 492
 Wöller, Victor 502, 528
 Wotton, Henry, Sir 125
 Wouw, H. van 600
 Württemberg, Johan Frederik, hertog van 549
 Wüstenhoff, Georg 484
 Wijntgens, Balthasar 611
 Wijntgens, Caspar 151
 Wijntgens, Christina 131, 611
 Yman, Jacques 530
 Zaen, Willem van der 52-54
 Zawadski, Johannes 474, 476
 Zeeuw, Lieve de 476, 478
 Zeronski, Petrus 468, 524
 Zobel, Johan 460, 466, 524
 Zöchlin, Johan 458
 Zon, Giovanni 478
 Zoutman, J.A.A 315
 Zoutman, Johan Arnold 182, 208, 257, 262, 305-308, 311, 313, 315, 318, 319, 417, 516, 588-591
 Zúñiga y Requesens, Luis de 28, 328
 Zurmühlen, Werner 490
 Zuylant, Iman van, heer van Moermont 472
 Zuylen van Nyevelt, Arent van, heer van Geresteyn 546
 Zuylen van Nyevelt, Willem van 335, 533, 535

Over de auteur

George Pieter Sanders (1961) studeerde van 1980 tot 1988 antieke geschiedenis aan de Rijksuniversiteit van Utrecht, met als bijvakken archeologie en Italiaans. Na zijn studie werkte hij van 1989 tot en met 1994 op de afdeling Nederlandse Geschiedenis van het Rijksmuseum te Amsterdam. Sinds 1994 is hij verbonden aan Paleis Het Loo Nationaal Museum, eerst in het kader van het Deltaplan, vanaf 1998 als Hoofd Collectiebeheer en sinds 1999 als Conservator van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden. Hij beheert de omvangrijke verzameling Nederlandse en buitenlandse ridderorden en onderscheidingen én de collectie Oranjepenningen van Paleis Het Loo.

Van zijn hand verschenen verschillende publicaties op het gebied van ridderorden, onderscheidingen en penningen, zoals *Koning-stadhouder Willem III: een leven in penningen en prenten* (2002), *Oranjepenningen in Paleis Het Loo: met een catalogus van de penningcollectie van de Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau* (2006) en *Ridderorden en onderscheidingen in Paleis Het Loo* (2008). Ook organiseerde hij op deze terreinen een aantal tentoonstellingen: 'Orders and Decorations of the Netherlands' (o.l.v. drs. Werner Steurbaut in het Hermitage Museum St Petersburg, 1996), 'Onderscheidingen van de Koning-Groothertog: De Orde van de Eikenkroon 1841-1891' (1999), 'Voor Ons en Ons Huis: honderd jaar huisorde van Oranje, 1905-2005' (2005) en 'Lodewijk Napoleon: aan het hof van onze eerste koning, 1806-1810 (samen met dr. Paul Rem 2006)'. Daarnaast leverde hij bijdragen aan verschillende vakbladen en tentoonstellingscatalogi in binnen- en buitenland.

Het present van Staat

De gouden ketens, kettingen en medailles verleend door de Staten-Generaal, 1588-1795

Van 1588 tot 1795 vormden de Nederlanden een republiek van zeven soevereine gewesten. In de vergadering van de Staten-Generaal in Den Haag overlegden vertegenwoordigers van de gewesten over zaken van algemeen belang, zoals de gemeenschappelijke landsverdediging en de buitenlandse politiek. Uit naam van de Republiek gaven de Staten-Generaal presenten en vereringen. Aan buitenlandse gezanten die op het punt stonden de Republiek te verlaten, aan bringers van belangrijke berichten en aan dappere soldaten en zeelieden. Er werden verschillende soorten voorwerpen als geschenk gegeven: kostbare tapijten, vaatwerk van goud of zilver, boeken, paarden en zelfs schelpen. Na 1630 werden de gouden ketting, de gouden medaille of de combinatie van beide het standaardgeschenk. Op den duur sprak men van het 'ordinaris present'.

Het present van Staat beschrijft hoe dit ordinaris present ontstond, op welke wijze en aan wie het werd verleend en toont er prachtige voorbeelden van.

